ROOD ROTTERDAM IN DE JAREN '30

UITGAVE
RAKET

ROOD ROTTERDAM: IN DE JAREN '30

UITGAVE EN COPYRIGHT: UITGEVERIJ RAKET
POSTBUS 63003, ROTTERDAM 3002 JA

JANUARI 1984

VOORAF

We raakten geïnteresseerd in wat zich in de jaren dertig had afgespeeld in Rotterdam, ondermeer door de verhalen over vroeger door onze vaders, moeders, oma's en opa's. Herinneringen aan armoedige steegjes, de eetzaal voor kindertjes van werkelozen, de relletjes op de Goudsesingel en de saamhorigheid onder gewone mensen. Onze interesse ging vooral uit naar wat er toen onder de mensen leefde aan ideeën over een andere maatschappij en de strijd daarvoor. Ook omdat wij onszelf daar nu ook mee bezig houden.
Hoe meer we er ons in verdiepten, des te duidelijker bleken de overeenkomsten tussen de crisis toen en de crisis nu in de jaren tachtig. De werkeloosheid toen en nu. De steunsverlaging toen en de bezuinigingen nu. De huurstakingen toen en de huurakties en het kraken nu. De solidariteit met de Spaanse Revolutie toen en het medeleven met de strijd in El Salvador nu. Het anti-militarisme en dienstweigeren, de oorlogsdreiging. De opkomst van de NSB toen en die van de Centrum Partij nu. Ook het inelkaar slaan van anti-fascisten door de politie was toen net zo meedogenloos als nu. Wat ook opvalt is dat de bezittende klasse zowel toen als nu absoluut geen last heeft van wat

voor crisis dan ook. Veel duidelijke overeenkomsten dus, maar ook grote verschillen. In die tijd leefde onder grote groepen arbeiders het besef van de noodzaak van een andere maatschappij; een socialistiese maatschappij. Iets wat je nu nog nauwelijks terugvindt.
We konden over die rotterdamse arbeidersbeweging maar weinig literatuur vinden. Dat was voor ons een reden om er zelf dit boek over te maken. Het is een boek geworden over gewone rotterdammers die aktief waren in de linkse arbeidersbeweging. We waren benieuwd naar hun persoonlijke verhalen en herinneringen. In dit boek vertellen ze hun eigen geschiedenis door middel van interviews. We hebben ons beperkt tot de periode 1929 - 1940. Dus vanaf de ineenstorting van de New Yorkse beurs in 1929 tot het bombardement op Rotterdam in mei 1940. Veel verhalen beginnen al voor '29 maar dat was nodig om zodoende ook iets van de voorgeschiedenis te weten te komen. De mensen die aan het woord komen stonden links van de toenmalige SDAP. De SDAP laten we buiten beschouwing omdat we zelf de sociaal-demokratie niet als links beschouwen. En ook omdat we ons het meest verwant voelen met die zogenaamde "linkse splintergroepen".
Het boek bestaat voor het grootste gedeelte uit interviews. Daarbij hebben we geprobeerd om zoveel mogelijk verschillende stromingen en organisaties aandacht te geven. Vijftien mensen komen aan het woord die aktief waren als: kommunist, revolutionair socialist, vrijdenker, raden-kommunist, anarchist - al dan niet georganiseerd. We hebben met opzet geen politieke kopstukken uit die tijd gevraagd, maar gewone mensen die anders nooit aan het woord komen. De interviews hebben we met een cassetterecorder opgenomen, letterlijk uitgetypt en daarbij zoveel mogelijk intakt gelaten. We hebben de interviews verdeeld over de verschillende onderwerpen per hoofdstuk en we hebben daarbij geprobeerd het zo in te delen dat het mogelijk is het boek ook per interview te lezen. Naast de vraaggesprekken hebben we zelf het één en ander geschreven om de interviews als lezer te kunnen plaatsen en snappen. Onze bijdrage bestaat vooral uit de nodige achtergrond informatie. De interviews zijn vaak weergaven van persoonlijke herinneringen en ideeën. Persoonlijke herinneringen van vijftig of zestig jaar geleden. Het is dus heel goed mogelijk dat er vergissingen, onjuistheden of tegenstrijdigheden instaan, ook wat betreft data, jaartallen, namen enz. Het zijn gekleurde verhalen, die soms onderling erg verschillen. Vaak worden er verschillende visies op één gebeurtenis weergegeven. Dat maakt het boek volgens ons alleen maar interessanter. Daarbij komt dat ook onze bijdragen ònze politieke opvattingen weergeven. Dit boek is zeker niet kompleet of volledig. Het is geen wetenschappelijk onderzoek, geen geschiedenisboek en geen nostalgiese uitgave, maar een bundeling van door ons genoteerde herinneringen.
Wat betreft de illustraties hebben we in de eerste plaats zoveel mogelijk gebruik gemaakt van materiaal zoals foto's e.d. van de mensen zelf. Daarnaast hebben we geput uit archieven, maar ook dan hebben we "officieel" materiaal zoveel mogelijk vermeden. We vonden arbeiderscorrespondenties bijvoorbeeld leuker dan partijresoluties.
Dit boek is als volgt opgebouwd: Na deze inleiding allereerst een korte beschrijving van de mensen die aan dit boek hebben meegewerkt. Dan in het kort een tijdsbeeld over hoe het ervoor stond met de wereld in de crisistijd. Daarna een novelle van Bram van de Haterd die volgens ons daarin de sfeer van het vooroorlogse Rotterdam prachtig beschrijft. Het is infeite een korte autobiografie. Verder is het boek ingedeeld in vier hoofdstukken. Het eerste over de woonomstandigheden, buurtleven en huurakties. Het tweede over de werkomstandigheden, de vakorganisaties, de werkeloosheid, de steun en het verzet tegen de crisispolitiek van o.a. Colijn. Als derde een gedeelte over het politieke leven in Rotterdam aan de hand van verschillende organisaties die toen aktief waren. Tot slot het hoofdstuk anti-fascisme, over de opkomst van Adolf Hitler en z'n handlangers in Nederland en wat ertegen gedaan werd. Achterin staat de inhoudsopgave, de herkomst van de gebruikte foto's, een boekenlijst voor wie verder wil lezen en een pagina met nog meer Raket-uitgaven.
Dit boek hebben we in eigen beheer gemaakt en uitgegeven. Dat houdt in dat we alles zelf hebben gedaan zoals: schrijven, typen, lay-outen, distributie enz. Het drukken heeft iemand voor ons gedaan. Het is een niet-commerciële uitgave.
Rest ons nog het heel hartelijk bedanken van iedereen die dit boek mogelijk heeft gemaakt. Vooral de mensen die ons hun vaak persoonlijke verhalen toe vertrouwden, hun dierbare foto's e.d. aan ons beschikbaar stelden en ons volstopten met koffie, koek, broodjes en andere lekkere dingen.
We hebben er veel van geleerd.

Veel plezier met dit boek, de mensen van Raket.

MET WIE HEBBEN WE GESPROKEN?

Annie werd in 1912 in Rotterdam geboren. Haar vader werkte in de haven en haar moeder was mangelvrouw. Ze kwam uit een groot gezin, waarvan veel broers en zussen lid waren van de Communistiese Partij Holland. Als meisje werkte ze op de Jamin-fabriek. Na de oorlog heeft ze jaren gezongen in het zangkoor Morgenrood.

Ans Oonk is in 1911 in Rotterdam geboren. Haar vader was een vurig aanhanger van Ferdinand Domela Nieuwenhuis. Ans heeft na de lagere school allerlei werk gedaan o.a. als dienstbode, winkelmeisje bij Jamin en naaister op de tricotagefabriek van Verhagen. De politiek is haar met de paplepel ingegoten. Ze was aktief in de Vrijdenkersvereniging "De Dageraad", de Internationale Anti-Militaristiese Vereniging, de Alarmgroepen en later volgde ze de kursussen van de filosoof Jan Börger. Ze heeft ook deelgenomen aan de hulpakties voor de slachtoffers van de Spaanse Burgeroorlog. Tijdens de oorlog zat ze in het verzet. Na de oorlog bleef ze aktief o.a. in de Vietnambeweging en bij stakingen.

Arend van Brugge werd in 1907 in Rotterdam geboren. Zijn ouders kwamen van het eiland Goeree-Overflakkee, waar zijn vader landarbeider was. Eenmaal in Rotterdam verdiende hij zijn brood als bootwerker. Arend ging naar een christelijke lagere school en kwam op twaalf jarige leeftijd in de kartonagefabriek van Hofman terecht. In z'n latere leven heeft hij kantoorwerk gedaan. Vanaf z'n veertiende raakte hij in de politiek geïnteresseerd door kontakten met AJC'ers. Later werd hij lid van de De Zaaier en het NAS. Arend was geen partijkommunist, maar een raden-kommunist. Hij was aktief in de Linkse Arbeiders Opposition en werkte mee aan het blad Spartacus. Tijdens de oorlog zat Arend bij de distributie. Na de oorlog nam hij niet meer aktief deel aan het politieke leven, hij vond het allemaal te gezapig geworden. Arend van Brugge is in 1982 overleden.

Arie werd geboren in 1905 te Rotterdam. Z'n vader was aanhanger van Domela Nieuwenhuis en werkte als kontroleur bij de Holland-Amerika Lijn. Arie ging na de lagere school naar de ambachtschool in de Tamboerstraat. Daarna volgde hij nog drie jaar avondschool in de Oranjeboomstraat. Op z'n zeventiende ging hij in de haven werken bij het hok. Rond 1930 werd hij politiek bewust. Van 1931 tot 1936 was hij lid van de Communistische Partij Holland. Hij was aktief in de bond als lid van de Rode Vakbewegings Oppositie en werkte mee aan de "Krukhaak". In 1936 werd hij op de zwarte lijst gezet en mocht hij niet meer in de haven werken. In datzelfde jaar ging hij als vrijwilliger naar Spanje en vocht mee in de rijen van het Thälmannbataljon. Hij raakte gewond, keerde terug naar Nederland en zette zich in voor de Commissie Hulp aan Spanje. Tijdens de oorlog zat hij ondergedoken. Na de oorlog heeft hij een half jaar voor het engelse leger gewerkt en daarna kwam hij weer in de haven terecht. Hij was o.a. bestuurder van de Eenheids Vak Centrale afdeling Haven. Arie heeft tot aan zijn vijfenzestigste in de haven gewerkt.

Bertus Schmidt werd in 1909 te Rotterdam geboren. Zijn vader, ooit lid van de Sociaal Democratische Partij, had allerlei baantjes zoals winkelchef en bootwerker. Bertus deed HBS-3 na de lagere school. Daarna werkte hij op kantoor. Op zestien jarige leeftijd werd hij lid van de Jongelieden Geheelonthouders Bond en daarna van De Zaaier en de Communistische Partij Holland. Als CPH-lid was hij o.a. aktief in de Marxistische Arbeiders School. In 1929 werkte hij enige tijd bij de Tribune in Amsterdam. Tijdens de oorlog nam hij deel aan het verzet. Hij zat in het concentratiekamp Amersfoort en Vught. Van 1945 tot 1947 was hij chef-redakteur van de rotterdamse uitgave van de Waarheid en van mei 1947 tot mei 1948 was hij wethouder voor de bedrijven. In 1948 bedankte hij als lid van de CPN. In 1949 werd hij chef-redakteur van het Rotterdamsch Parool. In 1974 ging hij met pensioen, maar bleef eerst voor het Parool en het Rotterdamsch Parool en daarna voor Het Vrije Volk meewerken aan de kunstredaktie.

Bram van de Haterd werd geboren in 1910 in Rotterdam. Zijn vader was anarchist en aanhanger van Domela Nieuwenhuis. Hij verdiende z'n geld als venter met textiel. Bram maakte de lagere school niet af en werd leerling-stoffeerder. Later heeft hij nog een jaar gevaren. Na 1935 was hij politiek aktief bij o.a. de Esperanto-, Vrijdenkers-, geheelonthouders- en Spartacusbeweging. Hij was nooit lid en deklameerde vaak zijn gedichten op bijeenkomsten. Na de oorlog werkte hij op markten en kermissen

door het hele land en 18 jaar in België waar het uitgroeide tot het variëténummer: "Mire en Mirinda" de bewonderendswaardige". Op het ogenblik schrijft en deklameert Bram nog steeds gedichten en is aktief in de vredesbeweging.

Dirk van Vliet is geboren in 1903 te Woerden. Zijn ouders waren schippers. Toen Dirk 13 jaar was verhuisde hij naar Rotterdam, waar zijn ouders een café begonnen op het Noordereiland. Dirk heeft lange tijd als elektro-technikus bij Rietschoten en Houwers gewerkt. In zijn vrije tijd was hij bokser. Op z'n tweeëntwintigste stopte hij met boksen en begon hij samen met de voetballer Kees Dijkers een sportschool. In diezelfde tijd werd Dirk ook politiek bewust. In 1930 sloot hij zich aan bij de CPH. Hij schreef o.a. arbeiderskorrespondenties in de Tribune. In 1936 ging hij als begeleider van een groep anti-fascistiese sportlieden naar Barcelona om deel te nemen aan de Olympiade Popular. Hij maakte daar Franco's staatsgreep mee. Na de oorlog was hij voorzitter van de Eenheids Vak Centrale afdeling metaal Rotterdam. In 1946 en 1947 heeft hij in Yoegoslavië gewerkt ales elektro-techikus bij het bouwen van een fabriek in Belgrado. In 1948 is hij wegens taktiese meningsverschillen uit de CPN gestapt. Na de oorlog heeft hij drie reizen naar de Sovjet-Unie gemaakt.

Frans werd geboren in Rotterdam in 1911. Z'n vader was arbeider en lid van de vrijdenkersvereniging De Dageraad. Op zestienjarige leeftijd werd Frans lid van de Communistiese Partij Holland. Tijdens de jaren dertig was hij aktief in het Werklozen Strijd Comité Crooswijkseweg. Hij was toen werkeloos. In de oorlog werd hij tewerkgesteld in Duitsland. Na 1945 werkte hij als kraandrijver in de haven en was lid van de Eenheids Vakcentrale en van de Vriendschapsvereniging Nederland - Sovjet-Unie. Enige jaren geleden bedankte hij voor z'n CPN-lidmaatschap vanwege het "Hoekstraïsme". Frans is nu gepensioneerd.

Henk Bruintjes werd in 1903 in Rotterdam geboren. Z'n ouders waren gereformeerd. Z'n vader was huisschilder en z'n moeder dienstbode bij een dominee. Na de lagere school werd Henk aangesteld als schildersleerling bij Pontier. Hij was toen twaalf jaar. Later volgde hij 's avonds kursussen aan de kunstacademie in Rotterdam. Halverwege de jaren twintig werd Henk politiek bewust en zette hij zich in voor het Werkelozen Agitatie Comité van Gerrit van Burink. In die tijd werkte hij ook als toneeldecorateur door het hele land. In het begin van de jaren dertig zette hij met zijn vrienden het arbeidersschrijverskollektief Links Richten op poten. Henk werd sekretaris en kolporteur. Ook maakte hij omslagen voor gedichtenbundels van Freek van Leeuwen en Geert van Oorschot. Houtsnedes van hem hingen op tentoonstellingen als Socialistische Kunst Heden, een rondreizende tentoonstelling door de Sovjet-Unie en De Olympiade Onder Diktatuur (D.O.O.D.). Dat was een tentoonstelling tegen het Hitler-fascisme die in Rotterdam verboden werd. Henk sympatiseerde met de linkse beweging, zonder ooit lid te worden van een organisatie. In het begin van de jaren zeventig is Henk Bruintjes opnieuw aktief geworden door toedoen van zijn vriend Wout van Heusden. Henk maakt etsen en houdt nog regelmatig tentoonstellingen van zijn werk. Verder zit hij in de redaktie van de Werkgroep Arbeiders-literatuur.

Henny de Winter werd in 1914 in Rotterdam geboren. Haar vader, havenarbeider, was niet politiek aktief maar stemde wel SDAP. Na de lagere school gaat ze naar de Industrieschool. In 1931 sluit ze zich aan bij de Revolutionaire Jeugd Bond en de Revolutionair Socialistiese Partij, later de Revolutionair Socialistiese Arbeiders Partij. In de oorlog werkt ze illegaal in het Marx-Lenin-Luxemburg Front. Na 1945 had ze belangstelling voor de Oude SDAP, de Socialistiese Beweging en de Socialistiese Unie. Later wordt ze lid van de Pacifisties Socialistiese Partij. Ze was lange tijd aktief voor de Vereniging Volksonderwijs voor de Openbare School. Ze is nu werkzaam in het Sneevliet Herdenkingskomité.

Jan van Leyden is geboren in 1914 in Rotterdam. Zijn moeder werd de "mangelvrouw" genoemd en zijn vader was houtsjouwer in de haven bij Van der Lugt. Moeder was "opstandig" maar vader was lid van het CNV. Na de lagere school, hij was toen elf jaar, werkte Jan bij 't "zandmannetje". Op z'n veertiende werd hij leerling-meubelstoffeerder. Hij komt uit een groot gezin van twaalf zussen en broers waarvan er veel lid waren van de CPH in Crooswijk. Jan zelf was nooit lid, maar wel sympatisant. Hij voetbalde in het CPH-team de "Dimitrov-boys" en later van 1936 - 1938 in het eerste van Sparta. In de oorlog werd hij tewerkgesteld in Duitsland, ontsnapte en werd opgepakt

bij de grote razzia in november 1944 en werd naar Amersfoort gestuurd. Na de oorlog was hij stoffeerder en lid van de Vriendschapsvereniging Nederland - Sovjet-Unie. Jan is nu gepensioneerd.

Kees is geboren in 1908 als zoon van een rotterdamse havenarbeider. Na de lagere school ging hij werken en sloot zich op 14-jarige leeftijd aan bij de Arbeiders Jeugd Centrale. Hij was een linkse AJC'er. Later in de twintiger jaren was hij aktief bij de anarchistiese jongerengroepen rond de bladen "De Moker" en "De Branding". In 1928 trad hij toe tot de Communistische Partij Holland. Hij kreeg als partijlid een leidinggevende funktie in zijn cel en werd de agit-propman. Hij werkte ook in de werkelozenbeweging en nam deel aan het illegale partijwerk in de CPH en hield zich bezig met de partijbeveiliging onder Daan Goulooze. Kees werd in 1936 uit de partij geroyeerd en bleef daarna partijloos, maar wel aktief.
Na de oorlog, tussen '45 en '48, was hij bestuurslid van de Eenheids Vak Centrale en daarna was hij acht jaar lid van de ondernemingsraad van Stokvis. Verder heeft hij veel werk verzet, o.a. met samen met Gerrit Sterkman, voor de aktiegroep Het Oude Westen, bij havenstakingen, in de Vietnam-beweging enz. In de jaren zeventig werkte hij samen met de Kommunistiese Eenheidsbeweging Nederland-marxisties leninisties. Kees is nog steeds zeer aktief o.a. in het Vredescomité Hillesluis en hij maakt politieke kollages.

Meereke is geboren in 1909 in Rotterdam. Haar moeder was werkster en later had ze een klompenwinkeltje. Haar eerste vader was huisschilder en haar tweede vader smid. Ze ging naar de lagere school en daarna is ze gaan werken in de huishouding. Op haar vijftiende is ze bij de Jamin-fabriek gaan werken en heeft dit 8½ jaar gedaan, tot ze trouwde. Meereke zat, samen met haar broer Jan, in een kommunistiese kindergroep. Met hem ging ze later ook altijd mee naar politieke vergaderingen. In de oorlog zat ze in het verzet in Rotterdam. Na de oorlog is ze twee keer lid geweest van de CPN, maar heeft uiteindelijk in '68 bedankt als lid omdat: "je toch nooit genoeg deed volgens de partij". Ze was 37 jaar aktief lid van het koor Morgenrood.

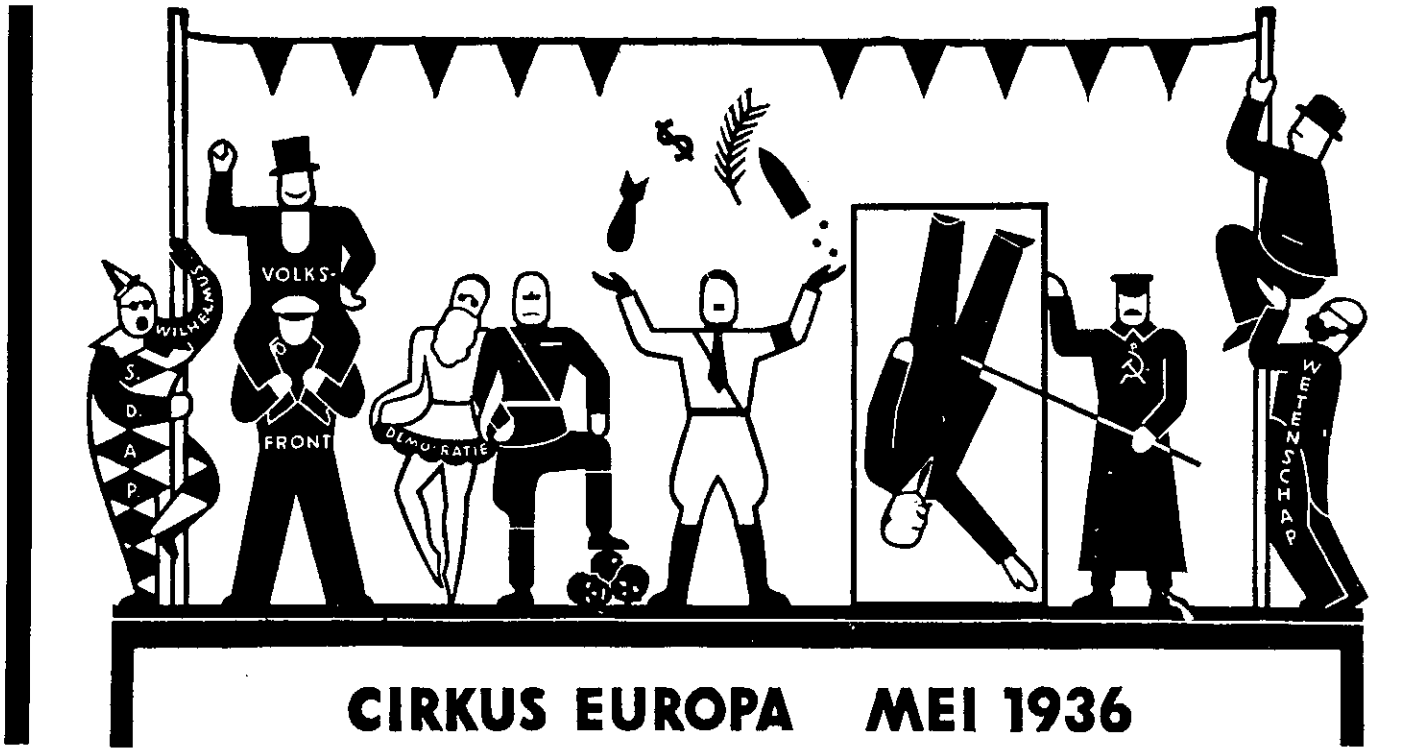
Rinus Goedhart werd in 1914 in Rotterdam geboren. Hij kreeg van zijn vader en stiefmoeder een christelijke opvoeding. Z'n vader was lasser en later verwarmingsmonteur. Rinus ging na de lagere school werken als schildersleerling. Rond z'n zestiende werd hij politiek bewust. Op z'n werk kreeg hij van een collega vaak De Vrijdenker in handen gestopt. Later werd hij aktief in de afdeling Linker Maasoever van de vrijdenkersbeweging De Dageraad. Gedurende de oorlog heeft hij een tijd ondergedoken gezeten. Na de oorlog was hij aktief in het comité Vrij Spanje. Nu zet hij zich o.a. in voor de vredesbeweging, bv. door het schilderen van spandoeken.

Tinus de Winter werd in 1909 in Schiedam geboren. Zijn ouders kwamen uit het anarchistiese kamp, maar waren vooral syndikalist. Vader de Winter werkte als incasseerder bij een verzekeringsbedrijf en bij de spaarkas "De Eendracht". In 1912 verhuizen ze naar Rotterdam. Tinus doorloopt de HBS en is daarna werkzaam als kantoorbediende. In 1927 sluit hij zich aan bij de Revolutionaire Jeugd Bond van het Nationaal Arbeids Sekretariaat. Hij bekleedt bestuursfunkties in de Revolutionaire Socialistiese Partij, de latere Revolutionair Socialistiese Arbeiders Partij en in de Algemene Werklozen Bond. In de oorlog is hij aktief in het illegale Marx-Lenin-Luxemburg Front en zit enige tijd in het concentratiekamp Schoorl. Na de oorlog is hij achtereenvolgens lid van de Oude SDAP, de Socialistiese Beweging, de Socialistiese Unie en later van de Pacifisties Socialistiese Partij en het Onafhankelijk Verbond van Bedrijfsorganisaties. Ook nu is hij nog aktief, o.a. in het OVB en het Sneevliet Herdenkingskomité.

WIE ZIJN WIJ?

Raket was de naam van een punkblad waarvan het eerste nummer uitkwam in maart 1979. We woonden en werkten als groep en hadden naast het blad een punkband en later o.a. een drukkerij en een boekwinkeltje. Raket als blad stopte na 14 nummers en Raket werd toen de naam van onze uitgeverij van linkse affiches, aanzichtkaarten, buttons, strips, boeken enz. Inmiddels is de groep flink uitgedund en is alleen de uitgeverij over. Alle uitgaven zijn in eigen beheer en op niet-commerciële basis.

DE JAREN DERTIG

CIRKUS EUROPA MEI 1936

De jaren dertig beginnen eigenlijk in 1929 met de beurskrach van Wallstreet. Het kapitalisme stortte inéén Ook Nederland werd zwaar door de crisis getroffen. In 1936 zijn er een half miljoen officieel geregistreerde werkelozen. Er leek geen uitweg meer te zijn voor die hongerlijders. Het tijdperk van revoluties was definitief voorbij. De Spartakus-opstand in Berlijn, de Hongaarse Radenrepubliek, de Commune van Kanton en de opstanden in Indonesië, ze werden allemaal in bloed gesmoord. Aleen de Sovjet-Unie leek zich staande te kunnen houden tegenover de kontra-revolutie. Hoewel er onder revolutionaire arbeiders veel verbittering en kritiek bestond over het neerslaan van Kroonstadt, het gevangen zetten van anarchisten en later zelfs het uitroeien van de gehele partijoppositie door middel van de zogenaamde monsterprocessen in 1936 in Moskou. Velen hadden de revolutie voor dood verklaard. De Sovjet-Unie was volgens critici ontaard in staatskapitalisme, of op z'n minst in een stalinistiese burokratie. De jaren twintig gaf wel de geboorte te zien van een nieuw fenomeen: het fascisme. Dat fascisme greep het eerst z'n kans in Italië. Mussolini en z'n zwarthemden maakten er korte metten met de arbeidersbeweging en herstelden kapitaal, koningschap en kerk in z'n volle glorie. Dat was al in 1923. Tien jaar later deed Hitler hetzelfde in Duitsland. Ook hier werd de hele linkse beweging vernietigd. In het Verre Oosten speelde Japan de rol van politieagent. In 1936 bezette Japan grote delen van China. Het succes van het fascisme zat 'm in de zogenaamde nieuwe ideologie die het de arbeiders en de verarmde middenstand te bieden had. Hitler was wat dat betreft geniaal. Hij begreep dat het socialisme niet eenvoudigweg te vernietigen was door een verbod van de arbeiderspartijen. Arbeiders zouden het immers verdommen om lid te worden van een burgerlijke organisatie. Daarom vervalste Hitler het socialisme tot nationaal socialisme en organiseerde hij arbeiders in een organisatie die verdacht veel leek op hun eigen vertrouwde organisaties. Hij organiseerde de arbeidersklasse als het ware tegen zichzelf. De Socialistiese Partij Duitsland en de Kommunistiese Partij Duitsland hebben de invloed van het fascisme op de arbeiders altijd schromelijk onderschat. Daarbij kwam nogeens dat ze elkaar voortdurend in de haren zaten, zodat er van frontvorming tegen het fascisme weinig sprake kon zijn. De duitse arbeidersklasse leverde zich zonder slag of stoot over aan de bruine moordpest. De reaktie voelde zich gesterkt door de overwinnning van Hitler. In Nederland woedde de Colijn-terreur. In 1933 maakte deze ex-koloniaal met een bom een einde aan de opstand van de bemanning van de Zeven Provinciën, de hollandse Potemkin. In 1934 werden er pantserwagens, machinegeweren en granaatwerpers ingezet tegen amsterdamse werkelozen die in opstand waren gekomen. Ieder verder verzet leek zinloos. Toch werd dat verzet nog volop geboden. De weense arbeidersklasse ging strijdend ten onder tegen het regime van de katho-

lieke fascist Dolfuss. Ze hadden zich verschanst in hun eigen woningen, die tenslotte met kanonnen genomen moesten worden. Toen Franco ook van Spanje een fascisties land wilde maken kwamen de spaanse arbeiders in opstand om de coup te verijdelen. Uit allerlei landen vertrokken er mensen naar Spanje om, schouder aan schouder met hun spaanse kameraden, de fascisten in de Middellandse Zee te drijven. Franco werd geholpen door Hitler en Mussolini, de spaanse arbeiders daarentegen stonden prakties alleen. De Sovjet-Unie stuurde wel wapens, maar die wapens kwamen alleen terecht bij hun eigen mensen, dat wil zeggen bij kommunisten. In ieder geval niet bij de anarchistiese milities die ze het hardst nodig hadden. Engeland en Frankrijk knepen liever een oogje toe en lieten de fascisten de spaanse Republiek langzaam vermoorden. Het lang verwachte einde kwam in 1939. Engeland gooide het in 1938 nog op een akkoordje met Hitler-Duitsland. Het zogenaamde Verdrag van Munchen offerde delen van Tjechoslowakije op. Engeland hoopte daarmee de honger van het roofzuchtige Duitsland te kunnen stillen. Dat bleek ijdele hoop. In 1939 brak dan eindelijk de Tweede Wereldoorlog uit, die eigenlijk al in 1936 in Spanje was begonnen. De duitse legers rukten Polen binnen. Oostenrijk en Tjechoslowakije waren toen al bezet. Stalin zag de bui hangen. Op het laatste nippertje werd nog het Stalin-Hitler-pact gesloten. Stalin hoopte daardoor uitstel te krijgen om de verdediging te organiseren. Polen werd ondertussen verdeeld tussen de twee grootmachten.
De gehele jaren dertig door is de arbeidersklasse steeds verder in het defensief gedrongen door haar doodsvijand het fascisme. Gewapende akties van het weense en spaanse proletariaat en de volksfrontregeringen van Spanje en Frankrijk hebben het gevaar niet kunnen keren. Het fascisme en de Tweede Wereldoorlog betekenden naast de enorme vernietiging van mensenlevens, tevens de vernietiging van de georganiseerde arbeidersbeweging en het socialisme.

ROTTERDAM VOOR DE OORLOG

Bram van de Haterd - novelle
In het jaar 1910 werd Frans geboren in een zwarte volksstraat van de havenstad Rotterdam. Het was een sombere wijk, waarvan de scheve huizen zich aanéén regen tot één klomp armoede, waarin een klasse mensen hun leven moesten rekken, uitzichtloos en monotoom, omdat zij niets anders dan hun handen bezaten!
Zo was het ook in het grote gezin boven een lorrenpakhuis, waar Frans zijn eerste gil gaf! De vader van Frans was een man, die zich moeilijk kon handhaven. Hij bezat een groot vrijheidsgevoel, was opvliegend van aard en zijn ziel werd verteerd door aller-

"De Laantjes" op Rotterdam-Zuid.

lei emoties. Echter op het menselijke vlak was hij zo week als was, als er onrecht werd gedaan aan wie dan ook! Om in het onderhoud van zijn gezin te voorzien ventte hij met textiel langs de dorpen, welke om de stad lagen. Vaak ging hij daar heen met de boot van Fop Smit, welke lag aan het Oude Hoofd in de Maas. Maar dikwijls ging hij ook te voet. Bolnes, Slikkeveer, Oudekerk aan de IJssel, Kralingseveer en Zevenhuizen waren voor hem een begrip, daar stond hij bekend als de Lapjesman. Uren liep hij langs de boerenhuisjes van dagloners om z'n kost te verdienen. Als hij moe was streek hij neer op een grasveld onder de bomen en droomde hij van een betere maatschappij, waarvan hij overtuigd was, dat die eens zou komen! Hij was aanhanger van Domela Nieuwenhuis. Thuis was hij ongenietbaar, vloekte op alles wat gezagsdrager of ambtenaar was en als hij geen gelijk kreeg zwoer hij, dat de straatstenen nog na zijn dood over hem zouden spreken.
Frans z'n moeder was een lijdzame vrouw, die de uitbarstingen van haar man gelaten over zich heen liet gaan, zij kookte, waste en ploeterde met een grenzeloos geduld en ging zonder morren haar moeizame gang tussen uitdrager en lommerd, de moed verloor ze nooit. In dit wereldje groeide Frans op. Hij speelde met stukjes hout in een modderpoel of goot en doorstond alle kinderziektes. Hij was wat angstig van aard en zag altijd schimmenspel op vliering en plat in zijn kinderfantasie! De schorre roep van de

straatventer op de late avond kon hem ontstemmen. De lange uithaal van zeeeeeeelandse mossele, allemaal groooote of Nieuwsblad bleef altijd lang in hem nagalmen! Achter het raam kon hij uren staren naar de gaslantaarns, die mistroostig pinkten in de donkere verte. Het was alsof hij de tragiek van z'n omgeving aanvoelde, maar hij was te klein om het te beseffen.

Toen in 1914 de eerste wereldoorlog uitbrak leerde Frans de strijd om het bestaan kennen. Die oorlogsjaren werden overschaduwd door zorg en pijn. Het geklepper van lepels of vorken op de bodem van de etenspan moet wel een manifestatie zijn geweest van de honger! Hij stond urenlang in de rij voor hart en kopvlees en schooierde over de markten en veilingen voor afval om z'n honger te stillen. Hij sloot zich aan bij lotgenootjes, die allen in voddige kleren gehuld waren. In hun smoezelige bleke gezichtjes flonkerden brutale ogen, welke zochten naar de begeerlijke dingen die zij tekort kwamen in hun bestaan! Met platgedrukte neuzen tegen de ramen van de banketbakkers snakten zij naar al-dat lekkers, dat zo lokkend geëtaleerd stond, dat zij zich niet meer konden beheersen. Dan gooiden ze de winkeldeur open en deden een greep uit het gebak en holden dan door de stegen om op een stil plekje te smullen van de buit, die zij hadden bemachtigd. Ook achter marktkramen hielden zij zich argeloos op, om op een onbewaakt ogenblik toe te slaan. Zij konden niets laten liggen dan gloeiend ijzer en wat vastgeschroefd was. Menige trap en draai om de oren was hun deel en de dreiging van het opvoedingsgesticht hing angstig, als het zwaard van Damocles boven hun hoofd. Deze jaren van schiftig leven werden diep in zijn kinderziel gegrift! De tijd kwam, dat Frans naar de lagere school moest. Het was de haveloze school, waar de kinderen van het lompen-proletariaat naar toe gingen. Daar kreeg hij een klompenkaart, een bon voor de eetzaal, kreeg verder wat eenvoudig onderwijs en leerde vaderlandse liedjes zingen. En het hoogtepunt van het jaar was een schoolreisje met de boot naar Hoek van Holland, waar de kinderen maanden van te voren over zongen: "Wij gaan naar Hoek van Holland toe, een mooie dag naar buiten, Kap laat je stoomfluit fluiten!" of "Het is feest, 't is vrolijk feest, vakantiekinderfeest! Wij gaan vandaag naar buiten, naar bos en naar de hei. Wij gaan naar strand en duinen en daarom zijn we blij. Het is feest, ja het is feest, vakantiekinderfeest!" of "Hoezee de dag is aangebroken, enz." Dat zingen ging altijd met overgave en uit volle borst. Dan mocht Frans de vlag dragen, omdat hij lang uit de krachten was gegroeid en dus boven alles uitstak. Frans voelde zich dan groot, gewichtig en geweldig en dacht aan een held uit het één of andere kinderboek, dat hij gelezen had. Verder nam hij van school niet veel mee, hij bleef weken achtereen van school weg, puzzeren noemden we dat toen. De school beklemde hem, geen enkele onderwijzer begeleidde hem omdat ze van boven niet wijzer waren! Vaak ging hij met zijn vader mee om te venten met handdoeken en sokken. Dan hoorde hij gelijk hoe zijn vader stond te liegen over de heerlijkheid van z'n gezin, waar het geloof en de liefde heersten. Dat deed hij dan om een goede indruk te maken bij de christelijke boeren en om zodoende zijn handel makkelijker te slijten. Maar Frans wist wel beter!

De uitbarstingen thuis, het hoongelach en de vuistslagen waren voor hem de oorzaak, dat hij wegvluchtte uit de benauwde buurt om dan door de havens te dolen, achter opslagplaats en veem. Hij staarde dan naar de zeeschepen, die daar langs de kaden of op stroom lagen en een wereld ging voor hem open, en een vreemd gevoel van verlangen werd in hem wakker! Als hij dan weer thuiskwam in de pijpela, kwam alles in hem in opstand om zijn isolie te verbreken. Maar Fransje bleef machteloos tot dat hij van school werd getrapt. Er kwam een kentering in zijn bestaan, hij moest dan maar een baas gaan zoeken werd er geopperd en 's avonds keek zijn vader in de krant onder de kleine advertenties. Een vak moest hij leren was de algemene opinie, een goed vakman konden ze altijd gebruiken, dat gaf brood op de plank! De beslissing was gevallen op leerling-meubel-stoffeerder, die werd tenminste gevraagd. Vader zat bij de kachel kommen thee te slurpen en gelijk te oreren over het mooie vak, waar je altijd dienstbaar kon zijn en met een élan, alsof hij voor een politieke vergadering stond, kwam hij met allerlei voorbeelden, waarin hij het meest zichzelf zag. Kleine baasjes die op zolders of in keldertjes voor zichzelf werkten en die een goeie boterham verdienden, die zelfstandig hun leven konden inrichten. Zij konden vrij nemen en uitslapen zoveel als zij zelf graag wilden en zelfs in het bos gaan wandelen, als zij daaraan behoefte hadden. Met deze geestelijke wartaal werd Frans, die niet eens de lagere school had doorlopen, het leven ingestuurd, waarin hij dan maar zelf zijn weg moest weten te vinden. Zo ging hij dan 's maandagsmorgens met een pakje brood onder zijn arm naar een keldertje op de Boezemsingel bij de Veemarkt, waar zijn gereedschap al op hem lag te wachten om dat te leren hanteren en waarmee hij twee gulden in de week

zou gaan verdienen.
Maar dat viel allemaal anders uit. Hij werd als sjouwertje gebruikt en kruiste urenlang met de lattenwagen door de stad naar de klanten. Als dat dan was gedaan moest hij in het krijnhok krijn draaien tot ie van de stof niets meer kon zien. Manusje-van-alles moest het kippenhok schoonmaken, de vloer aanvegen en als er dan een uurtje over was mocht hij de singels in de stoelen slaan. De enigste vreugde was, wanneer hij 's avonds voor mevrouw boodschappen mocht doen wat hem steevast 5 centen opleverde. Daar ging hij dan koekkruimels voor kopen op de Hoge Boezem, waar hij een grote zak kreeg. Dan vrat hij zich te barsten en thuis sprak hij nergens over.
Frans werd een zwijgzaam ventje maar er ging veel in hem om. 's Avonds speelde hij op straat diefje-met-verlos, voetbalde in de nauwe straten en speelde in het donker verboden spelletjes met de meisjes uit de buurt. Argeloos,probleemloos en natuurlijk verliepen zo z'n jongensjaren. Het gezin had zich in de loop der jaren uitgebreid en het was er niet beter op geworden. Het liep uit de hand, de ouders wisten met de vele kinderen geen weg meer en er was niemand, die hun armoede op kon vangen, behalve de liefdadigheid van de kerkelijke instellingen, waar zij echter niets van kregen, omdat zij heidenen waren. Daarom moest Frans altijd de afgedankte kleren van zijn grotere broers dragen, wat hem een minderwaardigheidscomplex bezorgde. Met een te lange jas of broek voelde hij zich onwennig, voelde hij zich een Paljas! Om als Pias gebruikt te worden dat griefde hem tot in zijn binnenste, hij ondervond dit als een aanslag op zijn persoonlijkheid. Zaterdags ging hij altijd naar de markt, waar hij van zijn karig zakgeld puddinkjes, ijsjes of wat snoeperij kocht. Maar het liefst zat hij 's zaterdags in het Ooster Theater op de voorste rij van de liefdesfilms te genieten, dan smolt hij weg in deze erotiek, hij begon naar de meisjes te kijken. Hij groeide uit tot een grote knul met een eigen wil en een eigen mening, hij wilde het ouderlijk huis gaan verlaten.

Het was in het jaar 1929, in geheel Europa zette de crisis door met als gevolg lange rijen werkelozen voor de kantoren van Maatschappelijk Hulpbetoon. Massa's mensen liepen doelloos op straat, ze verpauperden snel. Ze hielden honger-demonstraties en bloederige vergaderingen. De slechte tijd had ook zijn terugslag op de stoffeerderijtjes, die als sneeuw voor de zon verdwenen. Ook Frans kwijnde weg in de duffe sfeer en lucht van petroleumlampen, stoelrompen, gonje, krijn en weeë lijmpotten, die als rotte vis stonken! Als echte hollandse jongen ging zijn verlangen uit naar de zee, waarvan hij al geruime tijd droomde. Op een avond kwam hij er thuis mee op de proppen, hij wilde gaan varen. Frans' vader die zoals altijd achter de kachel zat te mopperen veerde overeind en sprak er onbeheerst zijn banvloek over uit. Dit gesprek zou hem z'n leven lang bijblijven. Zijn zoon zeeman worden? Zijn mooie vak verlaten? En in felle kleuren schilderde hij het beeld van een zeeman, die zich ophoudt in obscure kroegen, zich vol laat lopen met alkohol en dan afgaat op het roze schijnsel van de

lampjes waar achter lichtekooien op hun klantjes wachten om dan later als rot hout te stranden in de één of andere uithoek van een havenwijk als uitvaagsel van de maatschappij en dikwijls nog met een venerische ziekte! Hoe zijn vader aan deze waanzinnige ideeën kwam wist Frans niet, mogelijk had hij dit ergens in een boek gelezen, maar hoe dan ook Frans zette zijn wil door en monsterde bij de Holland-Amerika-lijn op de "Rotterdam" in de algemene dienst. De accommodatie was verouderd en slecht, er sliepen in de voorpiek zo'n honderddertig man, allemaal op stapelbedden. De gehele dag stond hij in de pantry borden te wassen en deed zich te goed aan de etensresten die de bedienden terug brachten van de rijk voorziene tafels. In New York sjouwde hij de koffers van de passagiers van boord, wat hem aardig wat fooi opleverde. 's Avonds hing hij in het dok over de railing of ging in Hoboken naar het Christelijk Zeemanshuis voor een praatje en een plaatje. Ondanks alles beviel de zee hem stukken beter dan de stoffige kelder waarin hij had gewerkt. Maar na verloop van tijd ging hem die

Steeg aan de Baan. Foto van een arbeidersfotograaf.

regelmatige reis Rotterdam - New York en weer terug toch vervelen, hij wilde meer van de wereld zien, hij wilde op de wilde vaart en zo monsterde hij aan op de "Springfontein", een boot die op Zuid-Afrika voer. De vader van Frans, die gedacht had, dat hij wel spoedig genoeg zou krijgen van het varen, kreeg in de gaten, dat Frans een echte zeeman aan het worden was en dat nu wilde hij voorgoed de grond in boren, hetgeen hem jammergenoeg nog lukte ook. Aan de Keilerhaven was hij stiekum aan boord gekomen en had hij gesmoesd met het hogere personeel en daarbij een dramatisch verhaal opgehangen dat Frans z'n moeder zou sterven van verdriet als hij zeeman bleef. Dit in tranen vertelde verhaal viel in goede aarde bij de heren officieren en ze beloofden dat ze Frans wel even van het varen zouden genezen. Op volle zee begon de pret, alles wat Frans deed was al bijvoorbaat fout, hij werd vernederd tot in de afgrond toe. Frans totaal van slag en volkomen ontnuchterd besloot in de eerste de beste haven van boord weg te lopen. Dat gebeurde toen in de haven van Bremen. Zo onopvallend mogelijk liep hij 's morgens in alle vroegte van boord zonder maar iets mee te nemen en zo ging hij met slechts een paar centen op zak richting Holland. Veertien dagen lang zwierf hij door Duitsland, toen werd hij opgepikt aan de grens, dat gebeurde op de stoep van het stadhuis te Oldenzaal, de marechaussee ontfermde zich over de totaal verwaarloosde jongen! Na zijn verhaal gedaan te hebben ging Frans de volgende dag op

transport naar Rotterdam, na een nacht doorgebracht te hebben in een cel onder het stadhuis. In Rotterdam werd bij de politie de zaak vlot afgehandeld. Frans was deserteur, er werd proces-verbaal gemaakt en hij moest zijn straf maar afwachten, hetgeen niet lang op zich deed wachten. Gezien zijn jeugdige leeftijd mocht hij gedurende 3 jaar niet meer varen en zo kwam een einde aan zijn zeemansschap en vader had zodoende zijn zin!
Nu stond de stoffeerderij weer voor hem open, keldertjes en zoldertjes waren de werkplaatsen, waar Frans zijn brood kon verdienen. De baas, die het meeste betaalde, daar werkte hij en deed zodoende aardig wat ervaring op. Als stukwerker werd hij een ware duizendpoot. Hoe meer zakgeld hij verdiende, zo te vrolijker waren de zaterdagavonden, waar hij in de kroegen zijn zuurverdiende geld er door joeg met meisjes, die het ook niet al te nauw namen. Menige nacht bleef Frans van huis weg, nachten die hij doorbracht bij de één of andere lichtekooi, het ging er werkelijk woest aan toe. Dat kostte natuurlijk scheppen geld, daar was niet tegenaan te verdienen.
Op de straten werd het steeds drukker vanwege de werkelozen, bij duizenden werden ze de bedrijven uitgegooid. Doelloos slenterden zij over straat. De rijen voor Maatschappelijk Hulpbetoon en crisiscommité werden langer en langer. Ook Frans kwam zonder werk en zakte mee in het moeras van het nietsdoen en het leeglopen. Overdag kwam hij wel in de Christelijke Clubhuizen, die openstonden voor de jongeren, daar kon je dammen of schaken of andere spelletjes doen, zodoende hielden ze de jeugd een beetje bezig. Daar kregen ze 's morgens koffie, ook waren ze niet scheutig met christelijke praatjes waarvoor de jongens weinig interesse hadden. Hun geest stond meer open voor de materie en om dit te krijgen zochten de jongens elkander op in deze zaaltjes, daar werd van alles verhandeld en gaven elkaar tips om aan geld te komen. Insluipingen en kleine inbraken namen al gauw grotere omvang aan en dat werd beangstigend. Ook Frans zakte langzaam maar zeker bergafwaarts, hij begon ook alle normen van mijn en dijn te verliezen. Hun grote slag zou een inbraak worden in Waalwijk in de provincie Noord Brabant. Zij gingen met z'n drieën Joop, Arie en Frans met de boot naar Waalwijk. Het was een mooie zonnige middag en op het water was het heerlijk en zo ging het langs vredige dorpjes, welke heerlijk in het zonnetje lagen te dromen. Ook de jongens droomde mee, maar dan over het slagen van hun kraak.
Toen zij 's avonds in het stadje aankwamen gingen zij eerst de zaak eens goed verkennen, het was nog te vroeg om toe te slaan. Om de tijd te doden gingen zij naar de film, Trader Horn werd er gespeeld en zo wachtten ze de nacht af. De bioscoop ging laat uit en toen het volk weg was lagen de straten er eenzaam en verlaten bij. Toen werd er kordaat opgetreden, nu zonder angst of twijfel. Met z'n tweeën kropen ze door het tuimelraam van de juwelierswinkel naar binnen en namen zoveel mogelijk mee in dozen wat van hun gade was. Het lot wilde, dat een dorpsbewoner in de post van de deur stond en alles voor zijn neus zag afspelen. Toen de jongens de winkel uit kwamen liepen ze uitdagend vlak langs hem heen, maar de man zei niets, zeker uit angst voor de gevolgen, die zeker niet uitgebleven waren! Frans liep met de jongens het bos in en daar werd beraadslaagd, wat verder gebeuren moest. Er werd veel overwogen, maar tenslotte kwamen ze tot het besluit om 's morgens met de eerste bus zo tussen de arbeiders naar 's-Hertogenbosch te gaan. Alles verliep voorspoedig en in een café werd erom gedobbeld wie met de buit naar Rotterdam zou gaan. Arie was de pineut, maar zwoer dat hij de zaak keurig zou afwerken, maar dat liep echter anders uit! Toen Arie op het perron de marechaussee zag staan zakte de zenuwelijder ineen met als gevolg, dat drie dagen later Frans met zijn gabbers in het Huis van Bewaring zaten, want Arie had als een blinde vink doorgeslagen. Na maanden voorarrest kwam tenslotte de uitspraak. Anderhalf jaar gingen ze de bajes in, een vrij milde straf omdat dit hun eerste veroordeling was.
In de gevangenis hield Frans zich bezig met lezen en nadenken. Hij kreeg kritiek op het tehuis en de familie, waaruit hij was voortgekomen. Hij vond, dat zijn ouders nooit bewust een gezin hadden gesticht zonder redelijk plan, maar zuiver biologisch samen waren gekropen. Het was zomaar gegaan zonder na te denken, zonder redelijk plan, nadenken deed Frans nu veel en nam zich voor alles anders en beter te doen en zeker niet zoveel kinderen op de wereld te schoppen. Als de potentie er is, is kinderverwekken maar een klein kunstje, maar ze goed opvoeden, dat is nog wat anders. Je moest ze wat meegeven in de maatschappij, als het ware goed gereedschap in handen geven, waarmee ze iets konden beginnen, waarmee ze kreatief konden bouwen aan een normaal bestaan. Dan hebben ze een basis voor geestelijk en stoffelijk leven, dan groeit een mens uit tot een persoonlijkheid, die volledig zichzelf kan zijn. In theorie kwam Frans er wel achter, maar wat de toekomst zou brengen, dat zou hij moe-

ten afwachten. Hij las veel zeer veel over maatschappelijke problemen, over het socialisme, maar ook de klassieken en filosofen kregen zijn aandacht. In de gevangenis kreeg hij onderwijs van de gevangenisonderwijzer, waarmee hij tevens lange gesprekken voerde over de maatschappij waarvan Frans vond, dat het een volledig gekkenhuis was, hetgeen de onderwijzer volkomen beaamde, maar er tevens bij opmerkte, dat als je het een beetje handig aanpakte, je er het heel goed kon hebben! Maar waaruit die wijsheid bestond en hoe je die moest gebruiken, dat werd nooit helemaal duidelijk, dat heeft hij nooit precies verklaard. Ook tekende Frans veel, koppen van Domela Nieuwenhuis, Multatuli, Ghandi, Herman Heyermans en meer van die groten hingen in zijn cel, dat alles was daar mogelijk. Uit verveling was hij ook lid geworden van het christelijk zangkoortje, waar werd gezongen van het Hemelhuis en over het ouderlijk huis met zijn heilige hoekjes.

Zo deed hij ook mee aan uitvoeringen voor gevangenen. Hij begon zichzelf te ontdekken, in hem leefde geen boef, hetgeen ook de reklassering, waarmee hij nogal eens in de clinch lag, ontdekte. Zo kroop de tijd voort in alle eenzaamheid met als onderbreking de kloptekens met andere celgenoten, dat gaf nog wat verzet. Anderhalf jaar is een hele tijd, het had hem niet verbitterd maar ook niet verbeterd, hij was wel bewust geworden van zijn bestaan en wist dat zijn mogelijkheden beperkt waren, afhankelijk van de omstandigheden, waaraan hij als individu weinig kon veranderen. Wat zou de toekomst brengen, dat was zo moeilijk te voorspellen, hij wilde in elk geval proberen een meubelzaakje op te zetten, wanneer hij weer vrij kwam.

Toen de straftijd van Frans om was, nam hij afscheid van de direkteur. Hij kreeg een afrekening van het machinestikken, wat hij gedurende 18 maanden had gedaan, gedurende al die tijd had hij broeken zitten stikken voor de PTT voor enkele centen per stuk. Zodoende had hij wat zakcenten en kon daarmee iets extra's kopen in de cantine. Dat waren zo de lichtpuntjes in zijn geïsoleerd bestaan. Het batig saldo van de uitgaanskas was dan ook niet om over naar huis te schrijven. "En Frans wat ga je nu doen" vroeg de direkteur terwijl hij hem onderzoekend aankeek. "Ben je van plan weer gauw terug te komen?" wilde hij weten. "Wie hier weer terugkomt, is volslagen gek" antwoordde Frans zelfbewust. "Nu, dan ben ik zeker direkteur van een gekkenhuis, want de meesten komen toch heus terug" zei hij glimlachend. Frans maakte een afwerend gebaar, hem zouden ze nooit en te nimmer hier als recidivist terugzien! In de tijd dat Frans in het gevang zat, waren zijn ouders naar een betere buurt verhuisd. Daar zat hij dan voor het raam wat verwezen voor hem uit te staren, het was allemaal nog wat vreemd, hij moest weer even aan de nieuwe situatie wennen, hij acclimatiseerde echter vrij vlug en begon weer initiatief te nemen. Zo huurde hij in Kralingen een souterrain voor f 2,50 per week, kocht wat houtwol, gonje en verder stoffeerdersmateriaal en ging voor enkele winkels werken. Hij wierp zich vol élan op zijn werk in de volle overtuiging dat hij nu slagen zou. Al gauw stond zijn werkplaats vol met rompen, die hij bekleden moest. Dag en nacht werkte hij en met de verdiensten liep het uit de kunst. Frans wilde er iets groots van maken, maar zijn vader toomde hem in. "Doe het rustig aan joh, als je je brood maar verdient" schamperde hij, maar van die wijze raadgevingen trok Frans zich weinig meer aan, hij trok zijn eigen baan! In de kroeg kwam Frans niet meer integendeel hij werd lid van een geheelonthouders-vereniging, waar hij een meisje leerde kennen uit een goed burgerlijk milieu. Zij woonde in Den Haag in een nieuwe wijk een nogal voorname buurt. Toen Frans kennis kwam maken, werd hij nogal sceptisch ontvangen, ze keken hem nogal argwanend aan. Een jongen uit zo'n groot gezin, daar lag geen zegen op en dan nog een klein baasje, dat leek hen helemaal fout, die kleine zaakjes gingen allemaal over de kop, daar waren ze vast van overtuigd. Frans tilde niet zo zwaar aan al die bedenkingen, hij begreep wel, dat deze voortkwamen uit bezorgdheid voor hun dochter, ze waren bang, dat zij aan de één of andere tobberd zou blijven hangen. Het grote pluspunt was, dat hij geheelonthouder was, dat sprak in zijn voordeel, maar verder hielden ze hem toch argwanend in de gaten. Nee, Frans heeft nooit in de familie van zijn meisje het vertrouwen genoten, hij was en bleef een vreemde eend in de bijt, een dissonant in deze burgerlijke harmonie van stand en fatsoen.

Zo gingen de jaren voorbij zonder grote schokkende gebeurtenissen. Alleen de tijd werd slechter en slechter, de crisis vrat zich goed door en ook in Frans zijn werk was dit goed merkbaar. Hij zette echter door, hij was voor de drommel niet lui en wilde met zijn gezonde body keihard werken voor zijn bestaan. Hij wilde graag zo spoedig mogelijk gaan trouwen, maar in Den Haag wilde ze daar niets van horen, ze vonden zijn basis te zwak en de tijd te onzeker. Maar Frans was inmiddels 24 jaar geworden en verlangde naar een eigen huis en gezinsleven. Toen heeft Frans de fout ge-

maakt, door zijn huwelijk te forceren, zij moesten gaan trouwen en daardoor kwam hij wel in de moeilijkheden te zitten. De familie was blij dat het allemaal buiten Den Haag zou gebeuren, dat was ver van hun bed en hun kennissen. Medewerking kreeg hij voor geen cent, wie zijn gat verbrandt moest maar op de blaren zitten, riepen ze in koor. Frans sloeg zich er echter dapper door, hij zette zijn sterke schouders eronder, hem was niets teveel, hem zouden ze niet klein krijgen. In het zuiden van de stad huurde hij een huisje, richtte het in met het weinige wat ze hadden en ze voelden zich gelukkig in hun eigen bedoening. Als hij van zijn werk thuiskwam, was het gezellig, zijn vrouw deed haar uiterste best er iets van te maken, ze zouden het best

Café Schnitger aan de Goudsesingel.

rooien samen. De huiselijke sfeer kreeg Frans te pakken! De goedkope meubeltjes, de schemerlampjes brachten sfeer en fleur in het huisje, het was een gezellige tijd, alles was in harmonie, met de liefde was het dik in orde, elke zaterdagavond koffie met krentenbrood, en zo nu en dan naar de één of andere suikerzoete film, dat was werkelijk een festijn voor dat jonge gezin! Toen het kind werd geboren was dit ondanks alle zorgen toch een blijde gebeurtenis. Als je zo heerlijk jong bent, dan til je niet zo zwaar aan al die moeilijkheden, je zit barstens vol energie en kan dan nog bergen verzetten. Voor de baby waren ze erg zorgzaam, speelden ermee of liepen urenlang met de kinderwagen door de natuur, waar ze de zon opzochten, om het kind te koesteren in de warmte in het licht. Van de familie hadden zij geen enkele steun, alleen maar bemoeizucht, ze wisten alles beter en alles zou wel zijn gegaan, wanneer er voldoende werk zou zijn gebleven en de verdiensten voldoende. Maar ook Frans werd het slachtoffer van de malaise, de winkeliers, waar hij voor werkte, klaagden steen en been. Halve weken liep hij zich kapot om wat werk te krijgen en dikwijls moest hij dan voor een haastkarweitje tot in de nacht ploeteren voor een droge snee brood. Collega's, die van sociale zaken trokken verklaarden hem voor gek, dat hij maar bleef ploeteren en zijn lichaam afbeulen voor die uitbuiters, hij kon beter dat zaakje maar opdoeken en naar het maatschappelijk hulpbetoon gaan.
Maar Frans wist van geen opgeven, hij ging door, hij wilde slagen, maar tenslotte ging ook hij door de knieën en wendde zich tot maatschappelijk hulpbetoon. Dit werd in meer dan één opzicht een zeer smartelijke ervaring. Het kommentaar van de familie was, dat zij dit allang hadden zien aankomen en dat ook hij in het moeras van de werkeloosheid zou terecht komen. Dit gaf hem een geduchte knauw, hij zag geen toekomst meer, alleen nog maar leeglopen en langzaam maar zeker verpauperen. Frans werd opstandig en kreeg een haat aan alles wat ambtenaar was! De ambtenaren van sociale zaken gedroegen zich dan ook zo, of ze als ongevoelige robots aan vivisectie bezig wa-

ren. Ze sneden als het ware in je vlees, ze analyseerden je zieleleven, je werd bestudeerd, of je nog ergens nuttig kon zijn. Zij gingen grof en brutaal te werk, ze moesten alles van je weten van a tot z, van bed tot keukenkast en je was machteloos, want wilde je de hongersnood van je gezinnetje afwenden dan moest je wel antwoorden, anders kreeg je geen uitkering. Het was een luguber en sadistisch spel dat werd gespeeld. Wanneer je nog iets wilde versieren buiten je uitkering om, een klein karweitje om iets extra's te kunnen kopen, dan moest je oppassen voor je buren, want spionage en verraad was schering en inslag. De mensen gleden af op het hellende vlak van de misdaad.

Het werden spannende jaren van vechten om menselijke waarden. Frans liep mee in demonstraties en optochten, ook las hij veel linkse literatuur. Hij bezocht talrijke vergaderingen, zij wilden stoottroepen vormen als stuwkracht naar een betere wereld! Maar ook dit werd een grote desillusie, want Frans merkte al gauw, dat er veel jalouzie en rivaliteit was en dat het streven naar macht en populariteit een grote rol speelde. Hij begon in te zien, dat eigenbelang hoogtij vierde en de mens nog niet geschikt was voor het ware socialisme of andere menselijke verhoudingen. Voor men daaraan toe was, dat kon nog menselevens duren, voor hem was daar geen twijfel meer aan, dat was zeker weten. Zo keerde hij de politiek de rug toe, hij schreef geen stimulerende artikelen meer in arbeidersblaadjes, declameerde geen gedichten meer op vergaderingen, hij besloot de levensvraagstukken te gaan bestuderen, maar nu als de man langs de oever. De filosofie kreeg zijn aandacht en zo verdiepte hij zich in vele klassieken en dit bevredigde hem meer, dan al dat oeverloos en vruchteloos gezwam in de partijpolitiek, wat uiteindelijk van nul en geen waarde bleek. Frans werd een individualist, hij wilde voor zichzelf het geluk zoeken. Hij wilde niet worden uitgebuit om later aan een boom te bengelen, hij dacht na over het mooie van zijn eigen leven. Hij zocht de natuur op en zijn vrijheid beschouwde hij als het hoogste goed en hij zou trots zijn armoede met zijn gezinnetje rustig en gelukkig hebben geleefd als ze hem maar verder ongemoeid hadden gelaten. Maar de maatschappij leende zich hier niet voor en dus werd Frans niet met rust gelaten, hij moest naar de werkverschaffing. Dit was wel het laatste wat hij wilde en hij agiteerde daar heftig tegen, het kostte hem een zware strijd om daar onderuit te komen. Het lukte hem tenslotte door een pamflet te laten drukken over "Slavernij in Holland". Hij viel weer terug in armzalige steun. Door al die aantijgingen van het ambtenarenkorps, die steeds maar ingreep in zijn leven, kwamen er moeilijkheden in het huwelijk van Frans. Heftige tonelen speelden zich af in het eens zo gelukkige gezinnetje.

In mei 1940 staken de fascistiese horden ook onze grenzen over om ook hier dood en verderf te zaaien. De nacht viel over geheel Europa en het gezin van Frans werd meegetrokken in deze duisternis. Ze gedroegen zich als barbaren en alles wat bij de men-

sen latent aanwezig was geweest aan wreedheid, egoïsme, machtswellust kwam nu naar voren. Er waren nog weinig lichtpunten te zien, het werd een donkere, droevige nacht, waarin een ieder tenslotte uit was op handhaving van zichzelf. Alles was mogelijk, alles werd getolereerd!

WONEN

Bewoners van het Schoorsteenvegershofje aan de Goudseweg ca. 1922.

Kees
Rotterdam had toen een centrum en dat kon je kenmerken door Hoogstraat, Goudsesingel met aan het eind het Oostplein, waar de marinierskazerne was. Aan de andere kant had je de Coolsingel en de Binnenweg. Daar had je volksbuurten, aan die Goudsesingel daar had je volksbuurten met hele smalle steegjes, Breestraat, Lange Lijnstraat, Vogelenzang, Nieuwe Markt, Prinsenstraat, Lange Baanstraat, daar woonden de armen van Rotterdam. Dat waren steegjes waar de ene buur naar de andere buur kon overreiken naar de andere kant van de steeg, je kon elkaar een handje geven bij wijze van spreken, zo nauw waren die steegjes. Daar werd de was gedroogd aan de buitenkant van de steeg. Daar werd de buurvrouw om zout gevraagd als er geen zout meer in huis was of een beetje suiker. Er was een sociaal leven in zo'n buurt. Dan werd er op zomeravonden, omdat de huizen zo klein waren, de tafel buiten gezet en dan werd er gediskussieerd en dan werd er ook gekaart en er werden gesprekken gevoerd. Er werden bonen afgehaald voor de groentebedrijven. Er werden peulvruchten en uien schoongemaakt en erwten gelezen voor de grote veembedrijven. Dan werden er grote balen erwten naar die huizen toe gebracht. Dan zaten die vrouwen daar erwten te lezen, de slechte erwten er uit halen. Daar kregen ze heel erg weinig geld voor. Uitjes inmaken voor de inmaakfabrieken. Dan liepen de tranen over die vrouwen d'r gezicht, niet van het verdriet maar vanwege die uien.

WONEN IN ROTTERDAM

Rotterdam is oorspronkelijk een vissersdorp. Dat is tot ver in de vorige eeuw zo gebleven. Er werd wel gehandeld met Engeland en Duitsland, maar die handel blijft beperkt vanwege de slechte verbindingen.
Omstreeks het midden van de vorige eeuw telt Rotterdam zo'n 90.000 inwoners. De ene helft woont in de binnenstad, de andere helft in wat de polderstad wordt genoemd. De stad Rotterdam was toendertijd beperkt tot wat men de oude stadsdriehoek noemt. Deze stadsdriehoek wordt gevormd door de Coolsingel, de Goudsesingel en de Maas. De rijken hadden hun "optrekjes" aan de Prins Hendrikkade, de Wijnhaven, de Westerstraat, de Maasstraat en de Parklaan. Hun "buitenhuisjes" staan langs de Schie, in Kralingen en op Katendrecht. Dat was toen nog allemaal platteland. De armen huizen in de krotten-

wijken, in het Zandstraatkwartier, bij de Schiedamsedijk en de Goudsesingel. Ze leven in benauwde hofjes en steegjes waar geen licht of lucht doordrong en waar riolering, straatverlichting of bestrating volledig ontbrak. Buiten de stadswallen zijn ook al woonwijken neergekwakt. Een ambtelijk rapport van 1855 maakt althans melding van een "verward, als bij toeval neergeworpen huizental, met nauwe stegen, spelonken voor allerlei misdrijven, poelen vol ongezondheid".
Vanaf 1860 begint het allemaal te veranderen. Er worden plannen gesmeed om Rotterdam om te bouwen tot een haven- en industriestad. Het kapitaal werpt zich op de stad. L.Pincoffs, een zakenman, zou haar beste pleitbezorger worden. In 1863 stelt hij een plan op voor stadsuitbreiding op Feyenoord. In 1872 is hij oprichter van de Rotterdamse Handels Vereniging (RHV). Die RHV gaat op Feyenoord ook havens graven. Dat worden de Binnenhaven en de Entrepôthaven. Daarna is het afgelopen met Pincoffs, hij gaat failliet. De havenaanleg zou overgenomen worden door de gemeente. In diezelfde tijd wordt er begonnen met het graven van de Nieuwe Waterweg. Omstreeks 1885 is deze ook werkelijk bruikbaar voor grote stoomschepen. Er komt een spoorwegverbinding met België en Frankrijk. Station Delftsepoort en de Maasbruggen worden gebouwd. Allerlei sloten, grachten en singels in de binnenstad worden gedempt, de Botersloot, de Gedempte Binnenrotte en de Coolsingel zijn daar voorbeelden van. Rond 1900 worden de Rijn- en Maashaven gegraven. Voor de Rijnhaven moeten 800 huizen van het dorp Katendrecht wijken. Voor het bedrijfsleven wordt Rotterdam opeens interessant. 1890 verplaatst Van den Bergh zijn margarinefabriek naar Rotterdam. In 1902 wordt de Rotterdamse Droogdok Maatschappij opgericht. Maar er waren nog veel meer bedrijven zoals: Piet Smit, Wilton, Van der Lugt, Burgerhout, Swarttouw en Thomsen. De oude bourgeoisie wordt aangevuld met vers bloed. De nieuwe fabrieken, werven en vemen worden bevolkt door nieuwe arbeidskrachten gerekruteerd op het platteland van Zuid-Holland, Zeeland en Noord-Brabant. Van 1878 tot 1895 heerst er een landbouwcrisis. Veel landarbeiders worden werkeloos en trekken naar de stad om daar werk te zoeken. Deze ongeschoolde krachten komen vaak in de haven terecht, maar er was werk voor nog veel meer mensen. In de bruggenbouw, in de metaal en als metselaar en timmerman in de woningbouw. Want al deze nieuwe arbeidskrachten moesten ook nog eens een keertje ondergebracht worden. De oude binnenstad kon lang niet alle nieuwkomers opnemen. Buiten de oude stadsdriehoek werden kompleet nieuwe woonwijken uit de grond gestampt. Het bouwen van huizen was volledig in particuliere handen. De grond buiten het centrum was goedkoop. De huizen werden opgetrokken uit het slechtste materiaal. Soms werd zelfs het sloophout uit de oude huizen gebruikt. Dat alles levert natuurlijk flink veel geld op. Eind vorige eeuw verrezen zo woonwijken als Crooswijk, het Oude Noorden en Kralingen op de Rechter Maasoever. Op zuid verrijst een hele proletenstad van grauwe woonwijken doorsneden door spoor- en tramwegen. De wijken Feyenoord, Katendrecht, Bloemhof en Charlois vormen een keten van armoe-buurten. Om de grond bouwrijp te maken wordt vaak de bagger uit de havens gebruikt. De huizen die rond 1900 gebouwd worden zijn piepklein. Ze hebben vaak maar één woonkamer, met in die woonkamer twee bedsteden en een kastkeuken. Op de gang is een w.c. die door meerdere gezinnen gebruikt wordt. Dit zijn de zogenaamde "alkoofwoningen". Ze worden rug aan rug gebouwd. Zo'n 40% van de rotterdammers woont in een huis met maar één of twee kamers en dan vaak met grote gezinnen. De mensen slapen in bedsteden zonder ramen of ventilatie. De huizen zijn bedompt, de w.c.'s stinken en het ongedierte tiert welig. Pas in 1937 wordt de alkoof definitief verboden. In 1902 komt de woningwet tot stand. Maar Rotterdam zou daar na de Eerste Wereldoorlog pas wat van merken. Die woningwet regelt o.a. de overheids- en gemeentesubsidie voor woningbouw. Na de Eerste Wereldoorlog worden veel projekten in opdracht van zogenaamde woningbouwcorporaties of de gemeentelijke woningdienst uitgevoerd. In 1916 wordt met het tuindorp Vreewijk begonnen. Het is een eerste vorm van sociale woningbouw. Het zijn allemaal lage huisjes van één verdieping met een zolder. De wijk ziet er knus uit, met veel groen en kleine singels. Op de Rechter Maasoever wordt in Spangen met zogenaamde woningbouw voor arbeiders begonnen. Dit is allemaal in de jaren '20. Die nieuwbouw is in het begin alleen maar weggelegd voor de betere standen, de onderwijzers en politieagenten, maar niet voor de havenarbeider of de werkeloze.
Als de crisis inzet wordt er opnieuw veel gebouwd. De tijd is dan gunstig voor het kapitaal om te beleggen in onroerend goed. Maar het moeten wel dure huizen zijn, anders levert het niks op. Zo ontstaan wijken als Blijdorp en Bergpolder voor de meer gegoede burgerij, die het voor gezien houdt in het centrum. In deze buurten verrijzen ook de eerste flats. Die flats lossen het probleem van de hoge grondprijzen op, bovendien kunnen ze in serie gebouwd worden waardoor het ook weer goedkoper wordt. Zo

wordt er steeds verder van het centrum afgebouwd.
Rotterdam met zijn wereldhaven moet natuurlijk ook wereldstad worden. Onder burgemeester Zimmerman, die in 1906 het roer overnam, is daarmee begonnen. Een wereldstad houdt in dat er een zakencentrum moet komen, wat gemakkelijk te bereiken is. Daarvoor moeten allerlei grachten gedempt worden en van smalle straten moeten brede boulevards gemaakt worden. Krottenwijken moeten platgegooid worden voor kantoren. De grondprijzen in het centrum stijgen en er wordt druk gespekuleerd. Het Zandstraatkwartier wordt gesloopt voor een nieuw stadhuis en een postkantoor. De buurtbewoners worden verdreven naar andere krotten of de dure nieuwbouw. Naast het postkantoor verrijst het nieuwe beursgebouw. Er worden plannen gemaakt om een einde te maken aan de zogenaamde verkeerschaos op het Hofplein. Vlak voor de oorlog wordt nog eventjes de Delftse Poort gesloopt. In 1927 ontwerpt de direkteur van plaatselijke werken Witteveen een uitbreidingsplan voor Groot-Rotterdam. Dit plan blijft richtlijn tot 1940. Na 1945 kan Witteveen opnieuw aan de slag. Er wordt hem gevraagd een plan te maken voor de wederopbouw van het centrum. Hij kan met een schone lei beginnen. Alleen het stadhuis, het postkantoor en de Beurs, dè prestige objekten van voor de oorlog, staan er nog. Wat vernield is door duitse bommen zou vroeg of laat toch door de sloopkogel zijn verwoest.

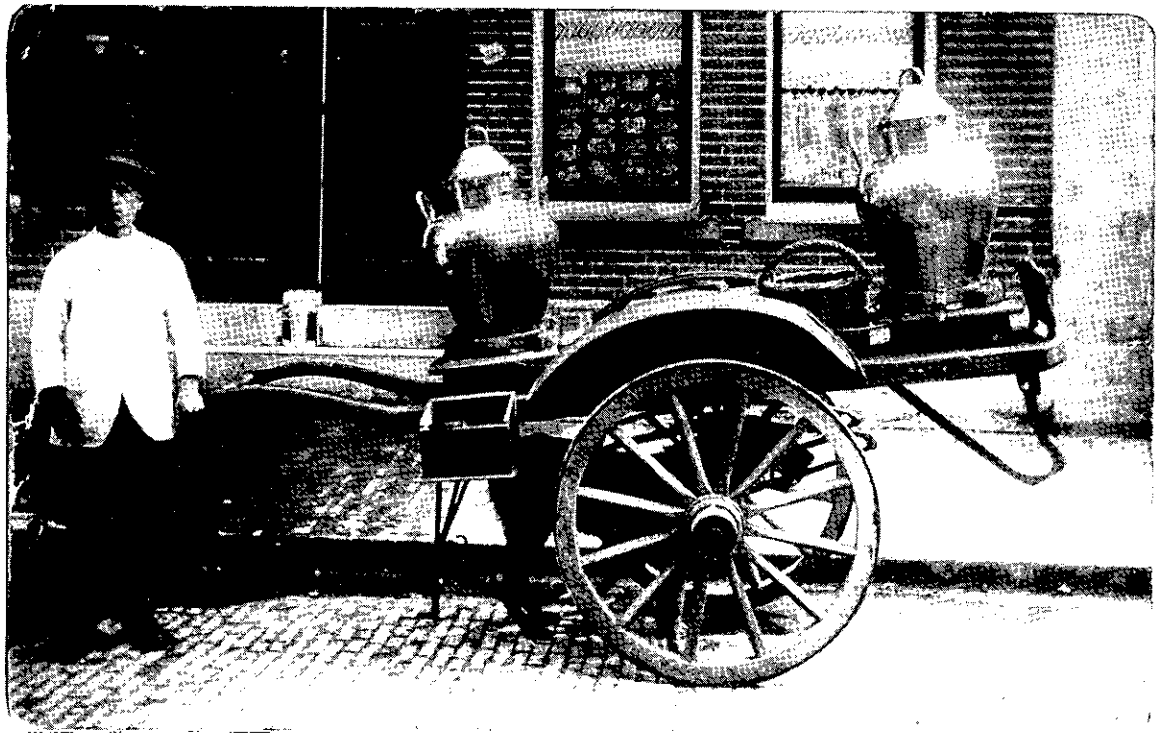
De klompenwinkel van de moeder van Meereke aan de Lange Waranda.

Meereke
We woonden in de Oudaenstraat. Dat is allemaal met het bombardement weggegaan. Dat was allemaal piepklein. Een piepklein winkeltje met een piepklein kamertje er achter. Daar achter was nog een kamertje, met een keuken en een bedstede er in. Daar moesten we met z'n vieren in leven. Het was ontzettend klein. Ik denk dat het winkeltje twee en een halve meter was en wat daar achter zat was ook niet veel groter. Je had een achterkamertje met een fornuis en een gootsteentje er naast en een bedstede en daar sliepen mijn broertje en ik. Alles moest in dat kleine kamertje gebeuren. Nou dan had je eerst het winkeltje en dan dat kamertje en daar stond een kastje en daar zat het geld in wat we dan met die klompen verdienden. Je kwam door de winkel en dan moest je drie treetjes af. Het was ontzettend klein allemaal. Dat keukenkamertje ook, je had een kastje in de hoek en dan dat fornuisje en dat gootsteentje. Enkel maar zo'n klein gootsteentje waar zo'n één-pitsgasstelletje kon staan. En daar zat nog een bedstede in, waar wij met z'n tweetjes sliepen, mijn broer en ik. En daar hebben we dus vier jaar gewoond. Toen kwamen er nog een paar klompenwinkeltjes bij, die zaten dichter bij de Veemarkt, bij de boeren. Toen ging mijn moeder over de kop. Mijn vader dronk verschrikkelijk. Die was zaterdag, zondag, maandag eeuwig dronken. En knokken en vechten. Daar heb ik hele slechte herinneringen aan, ik kan me van die tijd geen enkel plezier-beleven herinneren. Altijd maar ruzie en vechten, want hij moest geld

hebben voor de kroeg.
Nou en toen was dat winkeltje over de kop, ik zeg altijd maar "lekker verzopen". We zijn toen naar een bovenhuis gegaan, daar woonden we net en toen is er ingebroken. Mijn vader is toen gestorven, dat was in 1918. Ik ben in '09 geboren dus ik was negen jaar. Toen was mijn moeder weduwe. Vroeger kregen de mensen geen geld. Mijn vader en moeder waren op hun beurt nog christelijk. Wij moesten naar zondagsschool. Dat was bij mij altijd tegen het zere been, ik ging nooit. Ik was bepaald ook al een kreng. Ik was toen zes jaar. Je had in de Generaal van der Heijdenstraat een school waar dat godsdienstonderwijs werd gegeven. Maar dan was je ook twee uur weg hè. Ik ging er bijna nooit naar toe. Dan gingen we op het hoekje van de Generaal van der Heijdenstraat en de Goudserijweg iedere keer kijken of die zondagsschooluitging. Dan kwamen die kinderen er uit en aan de deur werden versjes uitgedeeld, dan holde ik er naar toe en dan pikte ik zo'n versje. Dus ik was altijd zogenaamd trouw naar de zondagsschool geweest, maar die twee cent die versnoepten we. We kregen altijd allebei één cent voor de zondagsschool. Nou ja, dat kwam na verloop van een paar weken uit dat we nooit kwamen. Toen zei mijn moeder: "Nou ik snap het niet, want ze kennen altijd trouw hun versje". Ik heb jarenlang één versje gekend. Ik moest opbiechten dat ik nooit ging en dat ik een versje pikte, toen hoefde ik eigenlijk niet meer, want ik vond het zoiets verschrikkelijks. Ik moest wel vertellen tegen die zondagsschooljuffrouw waarom ik niet meer wilde. Het was zo'n lilliputtertje, een klein wijfie en die sprak altijd zo nat. Toen zei ik: "Als ze zit te vertellen dan zit ze te spoegen en dat vind ik vies en ik ga niet meer". Toen hoefde ik ook niet meer.
We zijn uit dat winkeltje gegaan naar dat bovenhuis en daar hebben we maar heel kort gewoond, tenminste met mijn vader. Hij deed net zijn best en toen werd er bij ons ingebroken. Ze hadden het één en ander gejat. Mijn vader speelde ook accordeon op bruiloften en partijen, dat had je vroeger. Hij heeft kou gevat. Er werd ingebroken, er werd toen veel ingebroken, het was eind 1918. Hij heeft op de trap gezeten om die inbrekers op te vangen. Hij dronk toen niet zo veel meer. Hij heeft toen kou gevat. Op 3 november was er ingebroken en op 23 november is mijn vader gestorven. Toen gingen we helemaal de armoede in, want het duurde wekenlang voordat mijn moeder een paar centen kreeg van het armenbestuur. Ze kreeg vijf gulden met twee kinderen en vier gulden huur, daar moesten twee kwartjes van af voor het dooie bossie (begrafenisfonds) zoals ze dat vroeger noemden. Ze hield twee kwartjes over dus ze moest altijd gaan werken. Ze heeft altijd bij jodenmensen gewerkt die ook niet zo leuk waren. Het was in de winter en dan zaten mijn broer en ik de hele dag in de bedstee met een paar oude dekens, want de goeie die hadden ze gepikt. Dan zaten we in het bed te wachten tot mijn moeder thuiskwam met een happie gepikt eten. Vroeger droegen ze van die grote onderzakken onder d'r rokken. Dan had ze wat gepikt, een paar boterhammen of het één of ander. Dan zaten wij te wachten tot ze haar rokken oplichtte en dan wat meebracht hè. Wij kregen één of twee boterhammen want er kon maar één halfje brood gehaald worden in de twee dagen. We kregen wel eens wat van de buren, maar die hadden het ook allemaal even arm. Boven ons woonde een gezin met vijf kinderen en die dronken ook zo. Vroeger werd er niet gedronken maar gezopen, altijd in de kroeg. Onder ons woonden heel erg jonge mensen, maar die bemoeiden d'r eigen nooit moet ons. Dus wij zaten de hele dag in de bedstee. Schooltje mekken natuurlijk (spijbelen), want wij hadden geen zin om naar school te gaan. Ja, alleen als ik wist dat er soep uitgedeeld werd ging ik wel naar school 's morgens maar dan ging ik 's middags niet meer. Het was koud in huis en op school was het ook koud, dus je bleef thuis en ging in bed zitten. Er kon geen licht aan want we hadden nog een gaslamp. Gas mochten we niet aansteken want dat was gevaarlijk en dat kostte geld. We hadden nog zo'n hanglamp met zo'n staand kousje erin. Dus dat mocht niet en dan zaten we wel eens met zo'n klein oliepitje te wachten tot mijn moeder thuiskwam. Die kwam om kwart over achten, half negen thuis. Om half acht gingen ze weg dus we waren de hele dag alleen. In de kou en in de armoe.
De kerk deelde in die tijd ook kleren en voedsel uit. Wij woonden aan de Lange Waranda en aan de Lange Torenstraat daar had je een oud-roomse kerk en daar mochten we drie keer per week eten halen. Mijn vader is in de winter gestorven dus die eerste winter was helemaal een ramp. Mijn broertje en ik moesten daar om een bepaalde tijd zijn, ik geloof om twaalf uur. Dus als je uit school kwam rennen rennen gauw naar huis om een pannetje te halen of een emmertje en dan moesten we helemaal naar de Lange Torenstraat lopen. Dat was waar nou de St.Laurenskerk staat. Dan stond er een hele lange rij in die kouwe kerk, het was ook nog wel een mooie kerk, dat handwerk aan zo'n kerk dat vind ik er nog wel het mooie aan. Dan moest je daar naartoe lopen en

dan kreeg je één of twee scheppen van dat eten. Dan gingen we om beurten onze handen warmen aan dat pannetje. Dan gingen we naar huis en dan mochten we er wat van eten, maar we moesten ook iets voor mijn moeder bewaren. Dat was drie keer per week, dinsdags, donderdags en zaterdags. Ik weet niet of we dat lang gedaan hebben, dat zal wel niet want mijn moeder trouwde weer vrij gauw. Dat was ook maar van ellende, want die mensen moesten vroeger zo hard werken. De kinderen liepen altijd langs de straat. Ik weet wel dat ik ook veel schooltje gemekt heb met mijn broer. Ja en dan kwamen we die kinderen wel eens tegen en dan zei ik dat ik ziek was. Dat ik niet naar school mocht, dat ik brand had. Vroeger als je korsten had, je had van die kletskoppen, van die zere hoofden, dan zei ik altijd "Ik heb brand" en dan hield ik zo die kraag van mijn jas omhoog. "Ja, ik heb brand, ik mag niet naar school van de dokter." Dat zijn allemaal van die dingen die je nog weet, maar om nou te zeggen plezierige dingen, nou nee.

We gingen vroeger als kind vaak naar de Veemart. Bij de koeien daar moesten we altijd melk halen, want daar kostte de melk maar twee cent één liter. Dan moesten we altijd met een emmertje melk gaan halen, dat was dan zo van de koe, dat was dan goed. We moesten dan zo tegen vier uur want dan gingen die boeren weg en dan zaten ze altijd nog met een pluk melk die ze niet verkocht hadden. Dan haalden we met een emmertje twee of drie liter melk, als ze het missen kon drie liter. We gingen ook altijd naar het Noordplein, gingen we appeltjes pikken, tomaatjes pikken, peentjes uit de kisten

De melkhandel van Cornelis Been, een oom van Meereke ca. 1914.

trekken om wat te hebben. Je kreeg nog wel eens een cent om wat van te kopen en dan was het een halve cent kopen en een halve cent terug, want dan wilde je nog wat bewaren voor de andere dag. We kochten toendertijd heel dikwijls gepofte erwtjes en die poften ze in de koekepan met een stukje boter. Dan kreeg je zo'n koffieloodje (soort maatbeker) met gepofte groene erwtjes voor één cent. Dinsdags had je op de Goudsesingel de grote mart, groente, tweedehands rommelmart. Die had je dinsdags en zaterdags, dan stonden ze van 's ochtends zeven uur tot 's avonds tien uur. Dat was vroeger zo, bij ons aan het winkeltje ook. Mijn moeder ging 's ochtends om zes uur open tot 's avonds twaalf uur. Ik denk wel eens, hebben die mensen wel eens geslapen? Want ze moesten vroeger lang werken en dan kwamen ze met een paar centen thuis. Die winkels bleven open, het waren allemaal buurtwinkels. Er werd veel gepoft, de hele week op laten schrijven. Daar werden de mensen ook arm van want er werd meer gehaald dikwijls dan dat ze eigenlijk zaterdags konden betalen. Ik weet me lijstje nog waar ik altijd mee weggestuurd werd naar zo'n buurtwinkel, melkvrouw werd dat genoemd. Dat was: een pond suiker, een half pond koffie, een ons thee en een pond zout, maar zout was niet iedere week nodig. Dat was van dat vieze grove zout, een half pond soda en een half pond zeep, want daar werd je mee gewassen. Van die groene zeep. Dat was mijn lijstje

altijd en daar was nooit iets extra's bij. Iedere week hetzelfde. Als er iets overbleef dan deed ze dat in een potje of een busje, als ze één keer iets niet hoefde te halen, bv. een half pond koffie. Het was vroeger allemaal even schraal. Ik weet nog dat ik eens met een klein kannetje naar de melkvrouw werd gestuurd, voor twee cent melk. Zo'n klein stenen kannetje voor een scheutje in de koffie of in je thee.
In die Crooswijkse buurt, aan die Crooswijkseweg, Goudseweg had je dan die Lange Waranda, Warmoezierstraat, daar hebben de Van Leydens nog gewoond, dat waren van die echte uitgesproken arbeidersbuurten. Wat ze dan vroeger noemden het proletariaat, de paupers, die woonden daar allemaal. Dan had je de Goudsedwarsstraat en daar woonden weer net iets nettere mensen, die dan net misschien één gulden in de week meer hadden. En dan zo het Goudsepleintje en de Goudseweg, daar woonden veel zakenmensen en die hadden de winkels allemaal. Het waren veel buurtwinkels vroeger en dan woonden ze meestal erboven, zogenaamde middenstanders. Je had de Gruyter en de Unie, dat was zo'n winkel. Die gaven bonnen en als je dan bv. bij de Unie voor tien gulden bonnetjes had dan kreeg je f 1,50. Die bonnen werden tot het uiterste toe gespaard en als ze maar dachten van het is een cent meer nou dan moest je naar de Unie. Het werd allemaal uitgekiend. Je had ook van die kleine winkeltjes, van die echte buurtwinkeltjes, poffen hè. Die hadden het niet zo kwaad, want er werd wel gehaald en dikwijls niet betaald, maar er werd ook vaak met dubbel krijt geschreven, wij zeiden altijd: met de vork. Ik weet nog dat mijn broer en ik mijn moeder daar van afgehaald hebben, die mensen hadden vroeger zoveel minderwaardigheidscomplexen, ze durfden niet zo'n winkeltje voorbij te lopen. Ik weet nog toen ik bij Jamin werkte en mijn broer ging in de Tamboerstraat naar de ambachtschool en toen woonden we pas in de Westerbeekstraat, dat ik van mijn geld op de Goudseweg boodschappen ging halen, zodat ze niet naar die waterstokerij zou gaan in de Drentsestraat, want die was veel duurder. Dan zeiden wij tegen moeder, dat hadden wij in de kindergroep van de kommunistiese partij geleerd, "Daar moet je niet gaan, want dan wordt je uitgebuit". Dat woordje uitbuiten was voor ons het probleem hoor, van: "Je moet je niet uit laten buiten", dat leerden wij zo op de kindergroep.
Mijn moeder leerde naderhand door mijn opoe weer een oude liefde van d'r kennen en daar is ze dan een poosje mee omgegaan en is ze weer hertrouwd. Dat was voor ons toen een beetje een uitkomst, dat mijn moeder weer thuis was en we weer een vader hadden. Nou ja, er kwamen wel gelijk twee kinderen achteraan. Eén er van was altijd ziek, de oudste van de twee. Toen moesten we dus gaan verhuizen naar de Westerbeekstraat, maar dat konden we niet betalen want toen was er een staking in de metaal, in 1919 of 1920 was het. Mijn vader heeft toen dertien weken gestaakt en ze kregen toen geen cent, niks.
Thuis kreeg je niet zoveel liefde. Mijn moeder was voor de tweede keer getrouwd en kreeg er gelijk al twee kinderen achteraan. Wat vroeger heel erg was, was dat ze hele dagen bij de buren zaten als ze niet meer uit werken gingen. Nou ja, wij kwamen thuis en mijn moeder vond je in de regel bij de buren. Dan kreeg je gauw een boterham en dan ging ze weer naar de buren. Ik weet nog dat mijn moeder in positie was, of het nou van de eerste of de tweede was dat weet ik niet meer want dat mocht je allemaal niet weten, en je had van die halve schorten, en dan weet ik nog dat mijn moeder bij de buren stond met haar schort over haar dikke buik en dan zei ze: "Ga maar naar be-

Mijn vader

Mijn vader heeft me stomdronken verwekt
In een donkere nacht –
Mijn vader is gister smoordronken verrekt
Op een donk're gracht.

Mijn vader die kwam er-is lazerus thuis
Met z'n weekloon voor driekwart verzopen –
En toen m'n moeder daar wat van zei
Toen kreeg ze dik op d'r lazerij.

Zij smeet hem toen met een jeneverkruik,
Hij trapte haar tegen d'r zwangere buik.
Toen ging ie weer heen, zocht z'n heil in de kroeg –
Zó werd ik geboren, zes weken te vroeg.

Een buurvrouw hielp mij dienstvaardig aan 't licht
En zag mij eens aan, met bezorgd gezicht.
En door dien aanblik van streek geraakt
Zei ze tegen moeder: dat kind is mismaakt.
Toen nam ze een slokkie – alléén voor de schrik –
En rolde mij in, met omfloerste blik.

Mijn vader heeft me stomdronken verwekt
Op een tochtige, donkere vliering –
Mijn vader is gister smoordronken verrekt. . .
Dit alles was Gods bestiering.

Gedicht van Freek van Leeuwen uit de Links Richten-bundel "Uitverkoop" 1932.

neden hoor, ga maar een boterham halen". Dan kwam ze zelf niet naar beneden om voor haar kinderen een boterham te maken. Dat moest je zelf maar doen, want de buren dat was veel belangrijker. Dat was bijna overal zo dat vrouwen die niet uit werken gingen bij de buren zaten. Ik zeg wel eens "in betonnen huizen wonen betonnen mensen" maar zoals het vroeger was dat was ook niet goed. Van die echte hele grote gezinnen en dat die vrouwen dan de hele dag bij elkaar zaten.
Mijn moeder kwam ook altijd bij een kaartlegster. Die ging altijd naar de boeren op het Beursplein, daar ging ze even wat verdienen. Ik zelf ben ook dikwijls genoeg meegeweest en dan ging ik zogenaamd als buurmeisje mee. Dan gingen ze kaartleggen bij die boeren en dan ging ze gelijk met die boeren naar een kamertje daar boven en dan kwam ze met zo'n rooie kop naar beneden. Maar dat besef je eigenlijk allemaal heel veel later. Dan ging ze wat bijverdienen en mijn moeder die paste weer op haar vijf kinderen. Zo ging dat allemaal. Het zal wel niet overal zijn geweest maar wij woonden net in zo'n stukkie van zo'n buurt. Van armoe en een beetje zuipen en hoeren natuurlijk. Ja dat stukje Lange Waranda heeft voor mij hele slechte herinneringen. Van armoe en ellende en ruzie en vechten. Veel burenruzies waren er en ze zaten zo weer bij elkaar want ze konden niet buiten elkaar.
Er werd ontzettend veel gedronken in die tijd, maar mijn tweede vader niet hoor. Ik heb mijn vader nooit dronken gezien, maar mijn eigen vader... Ik weet nog, ik ging voor de allereerste keer naar handwerken op school en dat was 's maandags. Om vier uur ging de school uit en ik ging in de Spiegelnisserstraat op school. Ik kwam uit school en toen woonden wij nog aan de Lange Waranda, ik zag een hele hoop mensen bij dat smalle straatje staan en toen dacht ik: "O, dat is bij ons weer". Het was gewoon, als er wat te doen was dan was het bij ons. Want mijn vader was de enige die altijd erg opstandig was als hij dronken was. Want ik kon dat hele verhaaltje als hij binnen kwam. Ik denk: "O, er staan een hele hoop mensen". Toen was mijn moeder met mijn vader midden op de Lange Waranda aan het knokken en toen kwam er zo'n aapieskoetsier, daar werden al die dronkenlui ook in vervoerd. Dat er zo'n aapieskoetsier door de straat kwam en dat ze mijn vader dan beetpakte en dat ze dan tegen hem zei: "Hier een tientje, tien gulden als je hem doodrijdt!" Dat weet ik nog zo goed als de dag van gisteren. En dat de buren mij in dat melkwinkeltje naar binnen haalden, en ik had al gehoord "O, daar heb je dat meisje van de klompenvrouw, o god dat kind hè" en dan werd ik bij de buren naar binnen gehaald. Dan kreeg ik een boterham en ik ben toen niet naar die handwerkschool gegaan. En maar janken hè, bij de buren zitten, dan werd je bij de buren opgevangen. Mijn moeder had veel verdriet want in de regel was de boel in elkaar geslagen. Dan moest er weer nieuw gekocht worden. Zo ging het niet alleen bij ons maar zo ging het heel veel. Het was bij ons in dat bovenhuis, bij die met die vijf kinderen ook zo, die kwamen stomdronken naar huis en dan was er geen geld meer en dan werd er geknokt. Het was gewoon hopeloos. Er waren bij ons in de buurt erg veel cafe's, waar ik tussen woonde dat waren ook cafe's. Hoek van de Goudseweg daar was een café van Engels. Nou ze waren allemaal even arm en er werd gezopen en inbrekers woonden er ook nog en kaartlegsters. Dat was tussen dat stukje Goudseweg en Generaal van der Heijdenstraat. Café Engels was een beetje voor de netten, een beetje voor de zakenlui. Maar dat cafeetje van Van der Wielen daar zaten al die kerels. Ik weet nog dat wij op de Crooswijkseweg woonden en dat ik uit mijn bed kwam. Dat mijn moeder daar stond met haar schoonzus, die hadden een hele hoop kinderen, wij hadden er godzijdank maar twee. Dat mijn moeder zei: "Jezus daar komt die meid weer naar boven". Dan was ik denk ik drie jaar, ik weet nog dat mijn broertje in de bedstee in zo'n aangespijkerd kribbetje lag. Dat ik begon te janken en dat ik op werd gepakt en ik kreeg een omslagdoek om me heen. Ik werd naar buiten gedragen, dat was op de Crooswijkseweg daar had je allemaal van die cafe's, dan werd ik op het kozijn gezet en dan moest ik over die stok heen kijken, waar het gordijn aan vast zat of mijn vader en mijn oom aan die toonbank stonden. En die stonden er. Dat zijn dingen die je nooit meer vergeet. Ik weet zelfs nog dat mijn moeder zo'n omslagdoek had met van die rooie en groene blokken. Maar wat plezier betreft, nee.

Jan van Leyden

Wij woonden in de Warmoezierstraat. We hadden twaalf kinderen, dus er waren veertien man en je had maar één kamertje en één keukenkamer. Daar sliep je met z'n zevenen gewoon in de huiskamer. Als je dan gegeten had om half zes, dan was het zes uur, handen wassen, neusie schoon en dan ging je het hok in en dan gingen de deuren dicht, in de bedstee. Die dan zindelijk waren sliepen boven en die nog in bed pisten die sliepen beneden. Maar dan lagen wij met z'n zevenen in zo'n dubbel hok. Maar ja, dat werd te klein. En toen is mijn moeder er voor gaan lopen en toen heeft ze ook zo'n stich-

tingswoning gekregen. Dat was dan een huis met vier slaapkamertjes erbij. Van de stichting stonden er houten ledikanten en eens in de vier jaar betaalde de stichting nieuw behang, dat moest je zelf opplakken. Dat was ergens nog ordentelijk, dan kreeg je nog eens wat van je huisbaas. Maar hier in die ouwe krotten, hoefde je niet te komen bij je huisbaas: "Ken er bij mij niet eens behangen worden, want het behang valt van de muren", dat werd niet gedaan. Die gasten probeerden zoveel mogelijk geld uit die oude huisies te trekken, ze hadden gewoon maling aan je. Je had er ook wel huisbazen bij, die als je het goed onderhield en hij kwam dan de huur ophalen en dan zei je tegen de huisbaas: zo en zo, dan waren er enkele bij die naar boven keken en als je dan netjes op je woning was, dan was tie wel geneigd om zo eens in de vier, vijf jaar zo'n behangetje te geven, die had je er ook wel bij.

Steeg en interieur van een arbeiderswoning in Charlois. Op de achtergrond de nieuwbouw van de Frans Bekkerstraat.

Hoeveel betaalde ze voor dat huis met één kamer en een bedstee?
Drie, drie en halve gulden. We sliepen met z'n zevenen en dan had je daarnaast nog een bedstee en daar sliepen mijn vader en moeder. Daar stond dan meestal nog zo'n rieten mandje boven voor de kinderen die pas geboren waren. De pasgeboren kinderen sliepen bij vader en moeder in de bedstee. Daar had je dan een schot tussen en dan had je daar twee bedsteden boven elkaar en daar sliep dan de rest in. Maar in die zelfde kamer werd ook eten gekookt en daar moest je je ook allemaal wassen in een teiltje. Daar stond een houten bank, daar stond een houten tafel, die stond voor 't raam en daar zaten dan de groten aan te eten en de kleinen zaten aan zo'n lange bank die mijn vader getimmerd had op de grond. Die bank diende ook om als je 's avonds naar bed ging, netjes je onderbroekie, netjes je bovenbroekie op te vouwen, zodat je die de andere dag weer aan kon. En dat allemaal in dat zelfde kamertje. En ja, je had ook nog een gangetje en een wc-tje en dat was dan met zo'n houten bril. En, die tijd heb ik niet meer meegemaakt, dan had je nog van die kukeltonnetjes, die werden aan de deur gezet. Die werden 's morgens geleegd. Maar toen hadden ze het een beetje voor mekaar dat het wegliep, geen trekker dan, maar je moest het met een emmer water wegspoelen.

Hoeveel kamers had zo'n huis?
Eigenlijk waren het twee kamers, maar ja, je weet hoe de mensen vroeger waren, ze hadden dan op hun manier er ook nog een mooie kamer bij. Dus als je er hier inkwam, had je een gang en daar had je ook de wc in en dan had je links een klein kamertje. Dat zou eventueel ook nog als slaapkamer kunnen dienen maar vroeger deden de mensen dat niet want ze hadden nog zogenaamd een mooie kamer. Daarin stonden dan twee fauteuils en vier stoelen. Als er dan eentje verkering had dan konden ze die ontvangen in de mooie kamer. Als er dan een huwelijk tot stand kwam, dan werden die ouders verzocht en die mochten dan in die mooie kamer zitten. Wij mochten er niet in, nooit. Dat hadden we hier in de Rusthoflaan ook, drie of vier van die grote knullen sliepen op zolder.
Wat had u bijvoorbeeld op de vloer liggen in dat oude huis?
Niks, een houten vloer en dat werd met bleekwater helemaal schoongeboend op zaterdagavond en daar waren ze zo groos op als een ouwe aap, spierwit geborsteld en geboend. En vrijdagsavonds, ze hadden ook een kleed, zag je buiten na tienen alle mensen om te kloppen, ja, die een kleed hadden. Op vrijdagavond was het hartstikke gezellig buiten want dan zag je al die mensen mattenkloppen. Je hoefde niet vijf voor tienen te doen want dan kreeg je een bekeuring. Dat was op vrijdag, omdat ze dan met de zaterdag en de zondag netjes zaten. De hele week werkten die mannen en die vrouwen natuurlijk ook, maar dan was het vrijdagavond en dan gingen ze allemaal in de teil, ja je had allemaal een teil. Dan werd je goed gewassen en dan was je zondags weer hartstikke schoon en netjes.

Nieuwbouw: Hendrick Croesinckstraat in Hillesluis.

Wanneer zijn jullie naar die stichtingswoning verhuisd?
Toen ik negen jaar was. Tot mijn negende jaar heb ik in de Warmoezierstraat gewoond. Dat was dat huis met die bedsteden. Want toen ik negen jaar was werkten m'n oudere broers en die brachten ook geld naar huis zodoende kon mijn moeder die stichtingswoning met een heleboel vijven en zessen krijgen. Omdat we zo'n groot huishouden hadden wist ze geen raad met al die kinderen en daarom hebben we het gekregen. Ik weet nog wel dat ze d'r eigen wild gelopen heeft om dat huis te krijgen want het was allemaal voor ambtenaren.
Waren dat toen een nieuw soort huizen?
Ja maar daar woonden eigenlijk meer ambtenaren, politieagenten en van bij de PTT, die bij de gemeente werkten die hadden allemaal een vast salaris.
Maar niet iedereen kon dat betalen zo'n stichtingswoning?
Niet iedereen, maar omdat wij een groot huisgezin hadden. Ik was de tiende dus de rest was boven mij. Mijn broers werkten in de haven en die brachten ook wat thuis en zodoende kon mijn moeder dat huis nemen daar van die stichting. De huur was acht gulden in de week en dat was een hele hoop destijds. Maar daar woonden dus hoofdzakelijk

gemeenteambtenaren, politieagenten en mensen met een overheidsbetrekking. Wij noemden het de "Carbonadebuurt", dat waren zogenaamd allemaal mensen die het iets beter hadden dan wij.
Je moet natuurlijk niet met alle mensen hier uit Crooswijk medelijden hebben, want er waren ook een stel schurftkoppen bij. Je had toen de diverse leegstaande woningen. Ze trokken dan een woning in die een klein beetje beter was dan die waar ze in gewoond hadden. Als ze dat huisie dan weer uitgewoond hadden, laten we zeggen na twee of drie jaar, als er geen verf meer op de muren zat en als de kinderen het behang er afgetrokken hadden, nou dan stapten ze weer in een ander huisie. Dat zag er net weer iets beter uit als waar ze uittrokken. Die mensen had je ook. Ik heb destijds nog verkering gehad met een meisje, daar heb ik twee jaar verkering mee gehad en die heeft geloof ik in twaalf huizen gewoond. Als ze dan een huis uitgewoond hadden dan ging ze gewoon weer naar een ander huis. Dat kon omdat er nog diverse leegstonden. Er was geen woningnood, je kreeg geld toe als je een huis huurde. Ze maakten het nog aantrekkelijk als je er in kwam wonen, als je er goed voor zorgde dan werd er een behangetje opgeplakt.
Nieuw Crooswijk is gebouwd in '22/'23. Want voorheen was dat voor ons een heel avontuur, toen woonden we op de Goudseweg in de Warmoezierstraat en toen had je hier de Nood-Boezem. Dat was dan het strand van Rotterdam, daar hadden ze een zwembadje gemaakt en dat noemden we het "inktpotje". Daar ging je dan als kind zijnde in de grote vakantie naar toe. Je had dan vier of vijf boterhammen bij je en een grote fles water. Dan ging je vanaf de Goudseweg en dat was toen al een heel eind voor ons. Als je ouder wordt dan worden die afstanden kleiner, maar als kind zijnde was het toch al 'n heel eind hè. Je kreeg 's ochtends een pakkie van die droge boterhammen mee en een fles water. Dan ging je de hele dag naar de Boezem. Het was wel mooi altijd hoor, want we gingen altijd spelen. Als je hier voorbij deze laan kwam, voorbij de Rusthoflaan, hield ergens de wereld op. Dan was het allemaal zand voor de rest. Dan was je al buiten de stad geweest als kind.

De Rotterdamse Vakantie School in Hoek van Holland. Jan van Leyden, staand derde van rechts.

Je besteedde je vakantie hier zo, dan ging je naar het Sterrebos in Schiedam. Je liep je eigen helemaal te pletter, van het centrum af, van de Goudseweg af, helemaal naar Schiedam. Je kon zo de Schiedamsedijk af langs het Witte Dorp en ging je naar het Sterrebos. Hele dagen en dan kwam je 's avonds weer terug en zo was je vakantie om. Je had drie weken RVS van school, ja ik ben er ook mee meegeweest.
Wat was dat dan de RVS?
Rotterdamse Vakantie School, kon je dan betalen op school, kon je sparen. Dan ging je

drie weken met de RVS mee. Maar dan moest je drie weken eerst allemaal verzamelen op het Vredenoordplein. Dan gingen we allemaal lopen tot aan het Poortgebouw, daar lag dan die boot. Nou daar werd je als koeien opgedouwd, dan zat je met 2000 kinderen op zo'n boot. Dan ging je naar Hoek van Holland. Je zat twee uur, je wist helemaal niet wat je moest doen. Je kreeg zo'n klossie met wat katoen, zo'n paardespan ging je dan haken. Een klossie garen met vier spijkertjes erop en als je dan nog een juffrouw had die ook van dat katoen had... Dat deed je dan onderweg, dat was om je zoet te houden. Ja, je moest twee uur op die boot zitten, als je stroom tegen had dan vaarde je er twee uur over. Je moest om acht uur op het Vredenoordplein wezen, nou eer je dan aan je boot was bij het Poortgebouw dan was het half tien. Je kwam ongeveer half twaalf, kwart over elf aan in Hoek van Holland. Je werd allemaal weer in rijen opgesteld, dan ging je lopen, ging je een tent in, kreeg je allemaal een klein flesje melk en dan kon je je brood opeten. Wij hadden toevallig mensen die hielden veel van voetballen. Je had van die voetbalveldjes en daar kon je dan op voetballen, heel de dag. Tegen een uur of half vier ging je weer terug naar de boot, dan werd je weer opgeladen en ging je weer terug. Dat drie weken lang. Nou dan mag je van mij rustig weten, ik vond het zo "fijn" dat ik net deed alsof. Ik heb nog een broer die onder mij is, we schelen maar 15 maanden en dan gingen we zogenaamd 's morgens om zeven uur naar het Vredenoordplein, ja, maar we gingen niet, we gingen naar het Sterrebos. We kwamen dan tegen dezelfde tijd dat die boot terugkwam weer naar huis. Mijn moeder wist niet beter of ik had in Hoek van Holland gezeten. Maar daar was geen klote aan joh, vier uur op een boot zitten dat was wel zo verschrikkelijk! Wat je op school pusserde, pusserden wij met zo'n boot. We gingen helemaal niet naar die boot toe, wij gingen naar Schiedam, naar het Sterrebos, gingen we spelen. Je ging niet met die boot mee, dat was gewoon een kwelling joh... Die gloeiend hete zon, je zat allemaal op mekaar gepakt... Ja mijn moeder had er niks om gegeven, dat je dat gedaan had maar je had drie en een halve gulden moeten betalen van te voren en dat was natuurlijk zonde.

Op de hoek van de Dirk Smitsstraat en de Goudseweg had je een groenteboer van Bok. Die voerde als reklame: "Tegen Bok valt niet te boksen". Een paar zussen van mij die gaan daar groente kopen, aardappels. Dan werkte daar zo'n klein ventje, die liep met een paar bossen andijvie en die stoot per ongeluk tegen zo'n mosterdpotje aan. Die kostte zes cent. Toen begon die dat jongetje verrot te schelden, van "stomme uil!" en weet ik allemaal niet wat ie tegen dat ventje zei. Mijn zussen zeiden: "Dat is toch geen werk om zo'n ventje uit te schelden waar al die mensen bij staan, je moest je eigen schamen!" "Schamen? Ik heb helemaal niks met jullie te maken" En hij pakt opeens een stuk ijzer van achter de toonbank vandaan en vliegt naar mijn twee zussen toe. Die ene heb d'r eigen gewoon staan bevuilen van de angst. Ze is toen thuisgekomen en die vertelde dat. "Oh... dan moet je net bij de gebroeders Van Leyden zijn!" Wij waren met zeven broers en dat ging als een lopend vuurtje, dat als vanavond om zes uur die vent ... Die vent woonde hier op de Vlietlaan net over de Goudserijwegbrug heen, die Bok. Nou dan ken je vanavond wat beleven, dat was nou echt Crooswijk. Ik met een paar broers van me sta te wachten tot die vent uit zijn winkel kwam, om zes uur. Nou had tie een paar agenten opgebeld en toen kwam ie er uit. Ja, wij er achter, "Ja, wat moet je nou doen met een paar agenten erbij?" Wij met een hele troep er achteraan. Ik denk daar komt dalijk wel iets van. Maar ja, die vent woonde op de Vlietlaan en die was door die agenten naar binnen geloodst. Een hoop drommen mensen er omheen. Ik sta toevallig aan de kant van de Koninginnekerk en mijn zus en nog meer anderen staan aan de kant waar die vent woonde. Die vent was toen naar buiten gekomen en die agent vroeg "Wie moet je nou eigenlijk hebben?" Toen wees tie dan op mij en mijn zus die begon te gillen, die denkt "Godverdomme dalijk komt die agent met die ploertendooier naar Jan toe!" Maar ik denk: "Verrot er is daar wat aan de hand!" Dus ik steek over en kom erbij, krijg ik opeens een kuist voor m'n smoel. Ik lag opeens, ik wist niet wat er gebeurde, het was die vent van Bok. Ik denk "Godverdomme" en toen was het raggen en knokken, had tie nog een mes bij hem en die stak tie in mijn poot. Ik heb toen 's nachts nog op het politieburo gezeten en er heeft zo'n heel verhaal in de kranten gestaan met karikatuurtekeningen erbij. Dat was weer echt Crooswijk.

Ik heb net verteld, ik heb acht broers. We hebben alle acht gevoetbald en dan had ik nog een zwager en die voetbalde ook. Mijn oudste broer heeft één of twee keer meegedaan, die was politieagent en die woonde in Den Haag. Maar normaliter speelden we in een voetbalelftal dat heette De Leeuw Van Crooswijk, DLVC. Dan speelden we hier altijd op het zigeunerkamp, daar bij de Stoopweg kwamen wel eens zigeuners die zich daar vestigden voor twee of drie weken en dan weer verder trokken. Maar je had er een hele vaste kern, die stonden daar en die bleven daar staan. Ze hadden ook zo'n voet-

balclub. Ze hadden daar zo'n stuk land geëgaliseerd en dat was dan het voetbalveld, daar werd dan zo 's avonds gevoetbald. Ook tegen het zigeunerkamp. Wij speelden dus ook met dat ploegje mee, met die zeven broers en die zwager. Nou goed, liepen we op te scheppen want we konden allemaal goed voetballen thuis omdat we allemààl voetbalden. Ik heb zelfs nog in het eerste van Sparta gespeeld voor de oorlog. We hebben een keer in één serie alle prijzen gewonnen. We hadden vier bekers en één bal met de jongens onder mekaar, dat was wel fijn zo, nog een feessie gehad toen...

De Leeuw Van Crooswijk, een voetbalelftal bijna geheel bestaande uit de gebroeders Van Leyden. Jan van Leyden, staand vierde van rechts. Op het zigeunerkamp ca. 1933.

Het andere jaar was het weer zo, weer met het zelfde ploegie, weer met zo'n afvalserie. En toen tegen die zigeuners werd het knokken vechten geblazen. Mijn zwager had een heel gebit in zijn rug, die hadden ze in zijn rug gebeten. En mijn broer Karel, er stond toen nog zo'n ijscowagentje van Piet Snaar achter de goal en dat ijswagentje werd helemaal ondersteboven gelopen en toen hadden ze mijn broer Karel die ijsschep in z'n strot gedouwd. Heel zijn mond was uitgescheurd. Wat ze met mij uitgehaald hebben zal ik maar niet vertellen. Uiteindelijk kwam er dan die politieagent, er was maar één politieagent op dat kamp, die douwde ons in die keet, maar dat was een keet daar kon je gewoon door naar buiten kijken, je had van die banken rondom en als je daar op was gaan zitten dan had je allemaal een mes in je rug gekregen. Die douwden ze gewoon door het hout heen. We hadden zo'n grote fiets voor de ingang gezet. En heel die troep zigeuners stond er voor en ja, je kon er niet meer in of uit. Ik stond nog in mijn onderbroekie en één sok aan en die was ook nog maar half aangekleed, je wist geen raad. Uiteindelijk hebben ze hulp gehaald en zijn er vier agenten gekomen, die hebben ons zo in rijen van drie, zo half aangekleed naar huis gebracht. Dat maakte je allemaal mee in Crooswijk.

Ik woonde in de Crooswijksestraat, ging ik van huis af de Crooswijkseweg af, de Goudseweg op, de Goudse Wagenstraat, de Hoogstraat op. Dan had je een knaak in je zak. Dan kwam je op de Hoogstraat, die was één kilometer lang, dan liepen daar zo'n vijf tot tien-duizend mensen van allerlei leeftijden. Die liepen daar voetje voor voetje. Je had dan een knaak en dan zocht je een kalletje op, een mokkeltje. Nou dan was het van "Hallo" een praatje "Gaan we naar de bioskoop?" "Ja!" En dan gingen we naar de bioskoop, dan namen we een duur plaatsie, omdat je met een meisje was nam je geen goedkoop plaatsie, nam je een plaatsie van 35 cent, dus dat was 70 cent. Kocht ik zo'n zak snoep van 15 cent voor mijn meissie en zelf kocht ik een pakkie sigaretten van 15 cent, dan had je 20 sigaretten. Dan was ik een gulden kwijt. Kwamen we er uit en dan had je daar een taria en dan had je grote amandelflappen met een kop koffie voor

7½ cent. 15 cent bij elkaar met de koffie erbij. Dan hadden we allebei een kop koffie en een amandelflap dat was f 1,30. Dan ging ik naar Reese nam ik 2 pilsen en mijn meissie ook 2 pilsen. Een grote pils kostte 17 cent en een kleintje pils 13 cent. Dat was ook 60 cent bij elkaar. Dan was ik kwijt f 1,90. Dan gingen we naar huis en dan namen we een zak patat van een dubbeltje, dat was dan f 2,10. Dan namen we nog een half pond uierboord, dat was ook 2 dubbeltjes. Dat was f 2,30 en dan ik nog 2 dubbeltjes over en daar had ik dan de hele week van te roken. Een pakkie shag kostte één dubbeltje en dan zat daar nog een boekie vloe op van één dubbeltje. Ik stuurde dan nog een neefie van me naar die sigarenwinkel, want dan kreeg ie nog een snoepie erbij ook. Dus als je met een rijksdaalder wegging dan was je de hemel te rijk.

Straatmuzikanten op de Hoogstraat.

HUURDERS IN AKTIE

Het grootste gedeelte van de rotterdamse arbeidersklasse leefde onder erg slechte omstandigheden. De huizen, vooral in de oude stadsdriehoek, waren slecht en ongezond. De mensen zaten dicht op elkaar gepakt in nauwe stegen, hofjes en straten. Er heerste tbc en er was kindersterfte. Vooral in de crisisjaren, toen de mensen enorm in inkomen achteruit gingen, kwamen veel gezinnen in de knel te zitten. De huren die voor de krotten gevraagd werden waren hoog, zeker voor de steuntrekkers. Het werd bijna onmogelijk om de huur op te brengen, eten te kopen èn kleren te betalen. Door spekulatie in de oude wijken, waar huizen soms snel van eigenaar wisselden, werden de huren na elke transaktie opnieuw verhoogd. De nieuwbouw was niet te betalen voor de werkelozen en nauwelijks voor de werkende arbeiders. Soms werd een nieuwbouwhuis gehuurd met twee gezinnen, zodat ieder gezin maar de helft aan huur hoefde op te brengen. De mooie nieuwe huizen bleven voor veel proleten onbereikbaar en werden bewoond door de meer burgerlijke types. Onderhoud werd er nauwelijks gepleegd aan de oudere huizen, soms werd er wel iets gedaan, maar dat was dan meer om daarna een forse huurverhoging te kunnen vragen. Zo'n "onderhoudsbeurt" hield dan bv. in: het aanbrengen van glas in lood. Daar had niemand iets aan, behalve dan de huisjesmelker die z'n huur kon verhogen.

Mensen werden erg slim in het zoeken naar manieren om de huur te ontlopen. Er waren een aantal methoden: er was geen woningnood, dat wil zeggen er waren genoeg oude krotten en te weinig goede huizen dus er stonden een hoop slechte huizen leeg. Huiseigenaren waren soms bereid om je de eerste maanden gratis te laten wonen. Het was dan de truuk om na die periode te verhuizen naar het volgende "gratis huis". Kraken

kon ook en je ging dan pas huur betalen als je door de huiseigenaar ontdekt werd. Dat scheelde soms ook een paar weken huur. De huurkaart, waar per week de huur op afgestempeld werd, viel in handen van de kinderen en het was niet meer na te gaan sinds wanneer er geen huur meer betaald was.

Op Kamp Waalhaven woonden in de zomer veel werkelozen in tentjes en zelfgemaakte hutjes om de huur uit te sparen. "Huize Crisis" staat er op het spandoek.

Kees
Er waren werkelozen die gingen in de zomer naar de Waalhaven en daar was een heel terrein en daar sloegen ze hun hut op. Dan sliepen ze daar in de zomer in die hutten en dan spaarden ze huur uit. Zo tegen de winter gingen ze een huis huren en dan hadden ze de hele zomer huur uitgespaard.

Het is dan ook niet vreemd dat veel mensen huur- of belastingschuld hadden. De huiseigenaren en deurwaarders maakten daar korte metten mee, desnoods met behulp van politie of een knokploeg. Het huis werd ontruimd, de meubels, of wat daar voor door moest gaan, op straat gezet en tegen opbod aan opkopers verkocht. De opbrengst ging naar de huisjesmelker om zodoende nog iets te kunnen plukken en naar de deurwaarder voor de bewezen diensten. Deze uitzettingen en boedelverkopingen waren aan de orde van de dag.

Kees
Als iemand afbetalings- of huurschulden had werd zijn inboedel verkocht. We hadden

Een Verkooping die niet Doorging.

Gestuit op de mannen van de R.V.O.

Een arbeider, wonende Dillenburgerstraat 24b, had door langdurige werkloosheid eenige schuld van circa f 10, zegge tien gulden.

Om deze schuld te verhalen, zou Woensdag 21 October om 12 uur l.l. een verkooping gehouden worden van de proletarische meubelen van onzen kameraad, door zijn almachtige hoogheid Deurwaarder Korporaal, die wij nog kenden uit de Sneeuwbalstraat.

Onze R.V.O. mannen hadden er natuurlijk de lucht van te pakken en waren met een flink aantal er op af gegaan. Toen echter vriend Korporaal en zijn kornuiten vernamen, dat onze mannen weer paraat waren, kwam hij niet eens naar genoemde straat toe, doch nam een veiliger stelling, n.l. het Politiebureau Nassaukade in. Daar onze kameraad thans in Staphorst werkt aan de Werkverschaffing (waar ook zijn leven niet veilig is wegens de slechte levensmiddelen) werd de vrouw ontboden op het politiebureau, waar Zijne hoogheid Korporaal haar mededeelde, dat de verkooping niet doorging, doch dat haar man Zaterdag maar eens moest komen praten.

Wat toeschietelijk van mijnheer, hè ?

Arbeiders, met de kracht en de macht van onze R.V.O. mannen is deze overrompeling van dit gezin weer verhinderd, maar hoeveel zullen nog het slachtoffer worden van deze parasieten ?

Kameraden, laten wij het niet meer dulden, dat zulke dingen gebeuren bij onze medemakkers. Geeft u allen op als lid van de R.V.O. Maakt uw kracht groot, door hand aan hand te strijden tegen het kapitalistische stelsel en hun klasse-justitie. Laat zien, door de macht van de arbeidersklasse, dat wij een andere maatschappij willen hebben, die voor ons hard noodig is, want de huidige is door en door verrot, waar wij onherroepelijk in ten onder gaan.

Zij, die inlichtingen wenschen omtrent alle zaken, zooals : uitzetting, verkooping, beslaglegging schulden, steunintrekking, verkorting van steun, ontslag, loonsverlaging enz. enz., kunnen kosteloos advies en medewerking krijgen van de adviescommissie, die dagelijks zitting heeft in de Tuindersstraat 85. Na 1 November in ons nieuw gebouw, Westerstraat 4.

Sluit u heden nog aan bij het R.V.O.

Een lid der Advies Comm.

Bericht uit "De Maasecho" no 13 1931.

een Werkelozen Strijd Comité, en dat organiseerde dan dat die boedel niet in handen viel van kooplieden maar dat het bij het WSC terecht kwam. Dus als de deurwaarder ging verkopen dan waren er twee, driehonderd werkelozen. Die werden door ons opgetrommeld en dan werden die kooplieden uit het huis gedouwd, zodat ze niet bij de veilingmeester konden komen. Wij kochten de meubels, de naaimachine voor 5 cent, een dressoir voor 2 cent. Het was nooit een hoog bedrag, maar die vent moèst verkopen. Die inboedel die we opkochten bleef gewoon in dat huis staan. Dan kregen die mensen dat van het WSC in bruikleen. Dat konden ze ook nooit meer verkopen, want wij hadden dat gewoon aan die mensen in bruikleen afgestaan. Je had toen in Rotterdam bijna elke week wel zo'n aktie. Het geld om de inboedel te kopen, daarvoor werd gekollekteerd. We boden voor het geheel nooit meer dan één knaak of drie gulden. Zodra er iemand hoger ging bieden werd hij in elkaar getrapt. Dus die kooplieden kwamen niet meer op den duur.

Op Straat Gezet

De stad heeft veel gebouwen
Waar het glanst van glas en goud.
Maar groot is 't aantal krotten,
Vervallen, rot en oud ! !
In de eerste wonen rijken
Die baden in hun geld.
In d' andere de proleten,
Die worden niet geteld.

In één dier arme wijken
Daar wordt in naam der Wet!
Eén van de minst bedeelden
Zijn woning uitgezet.
Met wanhoop in zijn trekken,
Ziet hij zijn beulen gaan.
En staart naar vrouw en kleinen
Die aan zijn zijde staan !

Hoe vreemd, hoe eigenaardig,
Wanneer men er op let,
Dat nóóit één van de rijken
Op de keien wordt gezet !
't Zijn juist de arme stumperds
Die hebben steeds dien strop;
Wie, waarde stadgenooten,
Lost eens dit raadsel op?

Het mag niet meer gebeuren
Dat weerzinwekkend werk!
Vereenigt u in drommen
Op! Huurders, maakt u sterk.
Want lekken ook de daken
En zijn de krotten klein
Wanneer de nacht gaat naken,
Moet elk geborgen zijn !

Glazenmaker

Links: gedicht uit "De Maasecho" no 5 september 1931. Rechts: foto van een huisuitzetting aan de Hooge Boezem bij het Oostplein ca. 1928.

Ondermeer de Communistische Partij Holland (CPH) had door dat er een belangrijk strijdpunt lag in de arbeidersbuurten. De Werkelozen Strijd Comite's (WSC) en het Werkelozen Agitatie Comité (WAC) speelden een grote rol in het organiseren van het verzet tegen huurwoeker en probeerden, vaak met sukses, de uitzettingen en boedelverkoop te dwarsbomen. Het WAC stond onder leiding van de kommunist Gerrit van Burink die vanwege zijn optreden erg populair was onder de werkelozen. De WSC's waren werkelozenorganisaties per wijk of buurt door de CPH opgezet om meer greep te krijgen op werkelozen omdat de invloed van de partij terugliep in de bedrijven o.a. omdat door de crisis veel arbeiders werkeloos werden.

Jan van Leyden

Ik heb nog meegemaakt, dat was voor de huurstaking van 1934, dat iemand zijn huis werd uitgezet, toen kwamen wij in die werkelozensoos van het WSC, waar wij elkaar ontmoetten. We spraken dan af, daar wordt iemand zijn huis uitgezet en dan gingen we er met een mannetje of tien, twaalf naar toe. Er waren dan drie of vier van die Joden

van die opkopers die dat wilden kopen. Nou dan ging dat hele sprotje weg voor nog geen gulden. Je kocht voor 3 centen een dressoir en voor 5 centen een stoel en voor een dubbeltje de radio. Daar dorst geen Jood aan te komen. Daar heb ik wel verscheidene malen aan meegedaan.

Henk Bruintjes

Je had toen ook dat de inboedel van mensen werd verkocht vanwege huur- of belastingschuld. Toendertijd werd zo'n boel naar buiten gedragen, dat werd op de stoep gezet en dan kon er een bod op gedaan worden. Wij gingen daar dan met de werkelozen naar toe, daarvoor werden de flinkste en sterkste kerels uitgezocht. Als er dan zo'n opkoper bij was, dan ging er zo'n vent naast zo'n opkoper zitten en dan zei hij: "Jij biedt vandaag zeker niet hè?" Waarop die vent zei: "Nee meneer, natuurlijk niet" en dan werd dat bod gedaan en dan was er een kast of iets dergelijks en dan werd er gevraagd wat dat opbracht. "Eén cent!" riep dan iemand of twee cent en niemand ging daar boven. Dat hebben we een poos gedaan, zowat een jaar. Ze hebben er toen een wetje bijgemaakt dat die vrijer van het Rijk zelf kon meebieden om de prijs omhoog te krijgen, toen zaten wij een beetje scheef. Maar in die tijd hebben wij het wel lollig gehad, want we kochten bijvoorbeeld voor tien cent of een kwartje alles bij elkaar, de hele inboedel. Dan sjouwden we alles weer naar boven en dan was het weer goed. Dat hebben we ook gehad met Coremans. Coremans woonde achter in de Baan. Het was zo'n huis met drie deuren en die middelste deur was met een trap naar boven. Maar die deur zat er feitelijk niet meer in. Daar kon je altijd in en uit rennen. Coremans had ook schuld en toen zou ook het geval gekocht worden. Toen riep die Coremans van boven: "Ik zal jullie wel helpen!" en hij pakte de brandende kachel en die gooide hij de trap af. Dat was Coremans. Dat was wel leuk in die tijden, er was aktie hè. Je had allemaal het idealisme om het beter te maken.

Kees

Ik had zelf dertien weken huurschuld en toen werd ik dus uit die woning gezet. Ja, dat was een hele trammelant. Eén van de beruchtste deurwaarders was Buskop. Hij had een kantoor in de Witte de Withstraat. Dat was één van de belangrijkste mensen die huisuitzettingen organiseerde. Voor die huisuitzettingen gebruikten ze verpauperde mensen uit logementen. Je had vroeger veel logementen in Rotterdam. Mensen, die helemaal aan lager wal geraakt waren en helemaal verpauperd waren. Zulke mensen, zwervers, gebruikten ze ervoor om aan huisuitzettingen deel te nemen.

Was dat eigenlijk een soort knokploeg?

Ja, een soort knokploeg van de huisbazen. Dat waren verpauperde arbeiders. Die gasten droegen bij mij de meubeltjes naar buiten of wat er nog van over was. Het waren zelfgemaakte dingen van oude pakkisten, daar had ik meubels van gemaakt. Die mensen waren verschrikkelijk om aan te zien. Maar ja, een bak koffie en een hap eten, ik nam het die mensen niet eens kwalijk. Ik heb niks tegen ze gezegd, dat is toch begrijpelijk. Ik had het zo georganiseerd: ik was aan de stempellokalen een bekende jongen en toen ik de aanzegging kreeg dat ik uit mijn woning moest had ik elke dag tien, twaalf wer-

GROOTE ACTIE BIJ EEN HUISUITZETTING.

DUIZENDKOPPIGE PROTEST-DEMONSTRATIE.

Met roode vlaggen door de stad.

Dinsdagmorgen 7 uur vervoegde zich 'n deurwaarder met eenige helper, geassisteerd door een 6-tal agenten in de woning van kam. R., wonende v. Walravenstraat, met de bedoeling hem uit zijn woning te zetten wegens huurschuld. Kameraad R., die reeds sedert Mei zonder werk loopt, heeft tot op heden nog geen cent steun ontvangen. Op alle aanvragen werd afwijzend beschikt door M.H. De Gemeentelijke Woningstichting heeft hem laten vervolgen voor achterstallige huur, ten bedrage van f 32.—. Oorspronkelijk zou de uitzetting plaats hebben moeten vinden op Vrijdag 25 Augustus. Door het massale verzet der arbeiders kon dit worden verhinderd.

Teneinde nu de arbeiders te misleiden beloofde men dat de uitzetting niet plaats zou vinden. Een minnelijke schikking kon veel onheil voorkomen. Inderdaad kreeg kam. R. dien dag een bewijs dat hem in 't vervolg f 10.— steun uitbetaald zou worden. Door het zoete gefluit van den vogelaar, verslapte de waakzaamheid van de arbeiders en werden de barricades afgebroken, die geformeerd waren aan deuren enz.

De uitzetting.

Niettegenstaande alle mooie beloften vond de uitzetting Dinsdagmorgen plaats. Toch waren de arbeiders spoedig aanwezig. Binnen weinige oogenblikken waren eenige honderden arbeiders opgetrommeld. Een roode vlag werd op de verhuiswagen geplaatst. Daarnaast een bord met als opschrift: „In naam der Koningin het huis uitgezet".

Vanzelfsprekend groeide het aantal arbeiders iedere minuut sterk aan, zoodat te ongeveer 9 uur ruim 1000 man achter en zij van de wagens demonstreerden. Tevens belden men aan ieder huis, zoodat de belangstelling enorm was. De politie jaagde als dol geworden door de straten. Niettemin hebben de arbeiders van de L.M.O. ruim 3 uur gedemonstreerd. In het partijgebouw werd de huisboedel zoolang onder gebracht, omdat de politie dreigde het geheele meubilair naar de vuilverbranding te zullen brengen, wanneer er geen einde aan werd gemaakt.

Rotterdam

Eensgezinde strijd.

Een knap staaltje van solidariteit heeft zich hier gedemonstreerd. Partijloozen, anarchisten, O.S.P.ers, communisten, streden schouder aan schouder tegen de laffe aanval op een onzer kameraden gepleegd. De Rotterdamsche bourgeoisie heeft hier een lesje gehad van eensgezind optreden. De heeren zullen zich wel tweemaal bedenken aleer ze nogmaals zulke streken uithalen.

Bericht uit "De Tribune" 31 augustus 1931 over de uitzetting van Kees.

Openbare verkoping in de Helmerstraat. De kommunist Gerrit van Burink spreekt de belangstellenden toe, juli 1928. Schuin achter hem staat Henk Bruintjes.

kelozen in huis. Als dan die deurwaarder en de politie zou komen zouden we verzet plegen. 's Morgens om vier uur: honderd politieagenten boven op het dak, in de straat, heel de buurt afgezet, de trap vol politieagenten. We zaten met werkelozen, we hadden drie nachten lang werkelozen thuis gehad, die zaten te kaarten. 's Morgens gingen ze een paar uur slapen op de vloer. Een dag of vier na datum kwamen ze: een hele bus vol politieagenten, te paard, op de fiets en lopend. Het hele blok van de Walravenbuurt, Groene Hilledijk zetten ze af. Maar wij hadden een systeem gemaakt van bellen bij elkaar. Toen dreigden ze: ze zouden het slot uit de deur schieten en ze stonden klaar met koevoeten om de deur open te breken. Ik had het expres willen rekken tot een uur of half elf, elf uur en dan waren de mensen aan de stempellokalen gewaarschuwd. Die kwamen ook met een paar duizend. De huisuitzetting ging gepaard met een hele demonstratie door de buurt. Mijn boedeltje, wat er nog van over was, ging op een handwagen. Daar heb ik een groot spandoek op gespannen en twee rooie vlaggen erop. En toen zijn we gaan rijden, de Beijerlandselaan, Groene Hilledijk, een zijstraat in de Slaghekstraat, politie te paard ervoor en politie te paard er achter, fietsende politieagenten, rondom politie-agenten. En honderden en honderden werkelozen er achter en zingen en rellen. Toen was het één uur geworden en toen kwam de inspekteur naar mij toe en die zei: "Als je nou niet weggaat dan gaat het naar de vuilverbranding, dan nemen we het in beslag. Je verstoort de orde". Dat was het einde. Toen ben ik 's middags om een uur of twee naar de Janne Bouwensstraat gegaan en daar kraakte ik een woning. Er stonden er plenty leeg. Ik heb er een stoel en een tafel ingezet en toen was die woning van mij, kon die me er niet meer uitzetten. Dat was toen zo'n verordening dat als je een stoel en een tafel en een bed in huis had, dan was je gerechtigd om in die woning te blijven. Ik heb daar nog een paar jaar gezeten. Maar ik heb dus tegen die huisbaas gezegd, dat was een christelijke vent, die kon ik heel goed, een wagenverhuurder, een zeelander, "Nou moet je luisteren, als jij zorgt dat ik geld krijg voor de huur, dan krijg jij huur. Ik ben niet ongenegen om huur te betalen, zorg jij er maar voor". Affijn ik heb een hele middag met die vent zitten praten. Trouwens ik had altijd een dreigement dat veel toegepast werd. Er waren toen veel wandluizen in de huizen, die waren toen heel populair die wandluizen en dan zei je tegen een huisbaas: "Als jij me er uitzet of als jij rottigheid wil en ik moet uit de woning dan weet ik een manier om wandluizen te kweken". Ik zal je eens vertellen hoe dat gaat: je neemt een hoop zaagsel en je doet er één wandluis in en je zeikt erin, dat is zeer

voedingswaardige stof voor de wandluizen en dan heb je in een tijd van een wip een fles met wandluizen. Nou daar waren ze als de dood zo bang voor natuurlijk. Want zo'n blok was in een tijd van een scheet besmet met wandluizen en daar moesten ze niks van hebben. Ze moesten dan de gemeente laten reinigen en ontgassen dus zo'n dreigement was zeer populair. Hij liet me dan in ieder geval wonen, ik heb toch later wel huur betaald, ik ben geen slecht mens, ik behoor niet tot de kriminelen. Ik betaalde gewoon huur als ik het had en als ik het niet had dan ging het gewoon over. Als zij nou maar zorgden dat ik het had dan zou ik wel gewoon betalen.
Er stonden massa's woningen leeg. Ik zal je een voorbeeld geven, ik heb drie maanden in de Beverstraat gewoond en toen hoefde ik geen huur te betalen als ik die woning maar nam. Ik kreeg een traploper, ik kreeg behang en ik kreeg verf. Dat soort voordeeltjes zijn er nu niet meer. Er was toen geen woningnood en er was ontzettend veel gebouwd, er stonden veel woningen leeg.

HUURSTAKING

Door de CPH was in Rotterdam een spreekuur opgezet om mensen te helpen en te ondersteunen bij ambtelijke willekeur, zoals korting van de steun, en bij akties tegen huurwoekeraars. Ook de Revolutionair Socialistische Partij (RSP) onder leiding van Ab Menist hield zo'n spreekuur. Het was een gratis adviesburo voor werkelozen.
In het begin van de jaren dertig verscherpte de crisis zo erg dat de mensen wanhopig werden. Het beleid van de gemeente was bikkelhard: de steun bleef laag, de huisbazen hadden vrij spel en elk verzet werd neergeknuppeld. Al snel vond er georganiseerd verzet plaats tegen de huurwoeker en de te lage steun door middel van de huurstaking. Aanleiding was meestal huurverhoging of steunverlaging. De mensen betaalden dan de huurverhoging niet of de steunverlaging werd van de huur afgetrokken, jammer voor de huisbaas. Vaak lukte het wel om iets van de huur af te krijgen, tenminste als de buurt solidair bleef en zich goed organiseerde. Meestal werden er eisen gesteld aan de huiseigenaar door een huurderscomité: bv. één gulden huurverlaging en reparaties aan de woningen. Ging de huisbaas daar niet op in, dan ging men in huurstaking en betaalde geen huur meer of een door het huurcomité zelf vastgestelde huur. Soms ging de huiseigenaar in op de eisen en meestal werden er dan wat reparaties gepleegd. Vaak ook werden de huizen ontruimd op bevel van de kantonrechter door een deurwaarder.

Toeschouwers luisteren naar de toespraak van Gerrit van Burink in de Helmerstraat.

Door de huurdersbond waren dan al ergens anders in de stad huizen gekraakt voor de gezinnnen die uitgezet werden. De mensen die bij huurstakingen betrokken waren liepen de kans om op de zwarte lijst te komen van de Vereniging van Huiseigenaren. Dan kwamen ze moeilijker aan een huis. De Sociale Dienst, toen Maatschappelijk Hulp Betoon, hielp de huiseigenaren soms ook wel een handje door de huurstakers hun steun uit te betalen in een beetje geld en een huurbon. Een bon dus die je alleen kon gebruiken om je huur te betalen.

Meereke

Er was huurstaking in de Beverstraat en wij deden er ook aan mee. We hadden ƒ 7,50 steun in de week. Nou, wij betaalden ook geen huur. Mijn man ging zaterdags zijn steun halen en dat kreeg hij niet. Hij heeft toen de hele middag op de klacht gezeten en toen kreeg hij naderhand ƒ 3,50 en een huurbon van ƒ 4,- Dus toen konden we niet meer staken.

Zo'n huurstaking vereiste grote solidariteit van de huurstakers onderling, dat lukte niet altijd. Sommigen durfden de stakingen niet aan omdat ze bang waren voor de gevolgen, bv. uitzetting bij verlies van de staking. Deze "maffers" hadden in de buurt geen leven meer, hun huis werd gebrandmerkt en het gebeurde dat ze alsnog uit de buurt moesten vertrekken vanwege pesterijen. Ook de buurtwinkels ondersteunden vaak de huurstakingen van hun klandizie en verklaarden zich solidair. Ze verkochten dan ook geen spullen meer aan maffers. De buurtgrutters leefden vaak onder dezelfde slechte omstandigheden als de proletariërs. Na verlies van de staking door fors optreden van de huiseigenaar en uitzetting werden z'n huizen "besmet" verklaard. Er werd dan gezorgd dat niemand zijn huizen meer huurde.

De eerste massale huurstaking vond plaats in het hart van Rotterdam, in de Tuinderstraat juli 1931. Deze door de CPH gekontroleerde aktie leverde een komplete overwinning op voor de huurstakers. Na deze overwinning volgde er een golf van huurstakingen in Rotterdam. In augustus 1931 werd er in de Beverstraat een huurstaking georganiseerd door de CPH. Het ging om 30 woningen van één eigenaar. De stakers wilden ƒ 1,30 van de huur van ƒ 4,30 af hebben. Er hingen rode vlaggen van de CPH uit de ramen en de Maasecho, de rotterdamse CPH-krant meldde: "De stakers hebben zich en bloc bij den Rotterdamschen Huurdersbond aangesloten. De overwinning in de Tuinderstraat op den huisjesmelker heeft de arbeidersklasse van Rotterdam doen zien, dat een aanval op het kapitalisme met succes kan worden gedaan." Via de kantonrechter kreeg de huisbaas drie uitzettingsbevelen. De politie werd 's ochtends vroeg aangevoerd in drie bussen van het gemeentelijk vervoerbedrijf, zo'n 90 agenten aangevuld met rechercheurs. Ook verschenen er 10 materiaalwagens van de gemeentelijke reinigingsdienst, die de meubels zouden moeten vervoeren. De deuren werden ingeslagen omdat ze waren gebarrikadeerd met bedsteeplanken. De trappen waren ingesmeerd mèt groene zeep en hiervoor liet de politie een wagen zand komen. De deurwaarders lieten meer helpers opdraven, maar die werden bepraat door de huurstakers en weigerden hulp bij de uitzetting. De politie provoceerde door het afzetten van de buurt en het meppen met de lat uit de motors met zijspan. Het werd een rel. Er werd meer politie aangevoerd en tegen de motors met zijspan werden spijkers op straat gegooid voor het politieburo in de Paul Krugerstraat. Barrikades werden opgericht en de dienders werden bekogeld met stenen, flessen, fornuizen, matrassen en teilen. De huurstaking leverde geen resultaat op. De Huurdersbond van de CPH ging verder met het organiseren van huurstakingen omdat de kommunisten mogelijkheden zagen om via deze akties aanhang te verwerven onder de werkelozen. Er waren bij de rellen ook steeds Roodfrontstrijders betrokken. De Rood Frontstrijders Bond (RFB) was de knokploeg van de CPH. De CPH wilde bij haar bemoeienis met huurstakingen dan ook geen andere politieke organisaties. Het stakingskomité diende zich aan te sluiten bij de Huurdersbond die door de partij gekontroleerd werd. Op die manier werden de huurakties politiek gereedschap van de CPH, die minder geïnteresseerd was in de resultaten voor de huurders, dan in de resultaten voor de partij. De eisen die ze stelden waren dan ook dikwijls te hoog gegrepen en te propagandisties. Evenals de huurstaking in de Beverstraat hadden de latere huurstakingen veel minder resultaat dan die in de Tuinderstraat.

In juli 1931 werd er in de Eerste Diergaardestraat een kommissie opgericht door buurtbewoners. Ze vroegen de huisbaas één gulden huurverlaging en een gesprek om hun eisen toe te lichten. De huisbaas wilde wel tijdelijk de huur verlagen met 50 cent, maar dan alleen voor de armsten èn het moest na verloop van tijd toch bijbetaald worden. De 57 huurders weigerden. Er werd onderhandeld met de burgemeester, hij ging er op in omdat de Sociaal Demokratiese Arbeiders Partij (SDAP) de huurstaking steunde en 15 gemeenteraadszetels had. De huur werd verlaagd met 50 cent, dus de aktie had een

redelijk resultaat. Belangrijk was dat de huurderskommissie zich niet had ingelaten met de CPH of de RSP. Als "beloning" gaf de gemeente toe aan de huurstakers om zo te laten zien dat: als je het maar netjes doet en je niet inlaat met relschoppers, is er best te praten met huisbazen en ambtenaren. Zo probeerde de SDAP de CPH de wind uit de zeilen te nemen.
Ook de RSP nam initiatieven tot huurstakingen of ondersteunde de buurtkomité's. Van samenwerking tussen CPH en RSP was geen sprake. Op 28 augustus 1933 brak er een huurstaking uit in de Eerste en Tweede Diergaardestraat. Het RSP-gemeenteraadslid Ab Menist had de leiding. De RSP zag meer brood in het onderhandelen, dan in het uitlokken van een konfrontatie met de politie door het stellen van radikale eisen, zoals de CPH. De huizen waar het om ging bestonden uit één kamer met een slaaphok en een keukentje. Soms leefden daar gezinnen in van meer dan acht personen. De toestand van de huizen was verschrikkelijk slecht, de huren waren door de vele verschillende eigenaars fors opgejaagd, van ƒ 2,25 per week tot ƒ 4,95 en ƒ 5,95 per week. De huurstakers eisten een verlaging van één gulden. Er werd een brief gestuurd aan de gemeente en daarin stond o.a. het volgende: "dat de woningen een huurprijs doen van ƒ 5,- per week, dat deze woningen bestaan uit vier bij drie en een halve meter, waarvan afgetrokken moet worden een portaal voor de buitendeur en een keuken van vier bij anderhalve meter, dat zich in de genoemde kamer twee bedsteden bevinden, waarin geen behoorlijke ventilatie is, dat zich in de kamer zelf slechts één raam bevindt, dat de bewoners een huurkoopinstallatie voor het electrische licht moeten betalen, die het eigendom van de eigenaar wordt, dat de woningen zeer slecht onderhouden zijn, dat de bewoners van meening zijn dat niet alleen het onderhoud in orde moet zijn, dat verzoeken tot de eigenaar gericht niet tot een gunstig resultaat hebben geleid, dat de bewoners zich daarom tot den Raad met het verzoek wenden te besluiten B & W opdracht te verleenen stappen te ondernemen, die tot het voor de bewoners gewenste resultaat zullen leiden." Er verschenen autoriteiten die de ellende kwamen bezichtigen: de bouwpolitie, een hoofdinspekteur van politie, de direkteur van de Vereniging van Huiseigenaren en deurwaarder Buskop namens huisbaas Kratz. Na enig onderhandelen kwam men tot een overeenstemming: de huren werden ƒ 4,50 per week, de huiseigenaar betaalde de gerechtelijke kosten en zou ook alle reparaties verrichten. De RSP-krant " De Baanbreker " sprak van een overwinning. De CPH, die geen kans kreeg bij deze huurstaking, startte een hetze tegen de RSP en Ab Menist. In 1933 volgden nog een groot aantal huurstakingen, sommigen met resultaat, de meesten zonder. Het hoogtepunt was in 1934. In juli brak er een komplete opstand uit n.a.v. een steunverlaging. Colijn wilde de steun verlagen en de bevolking reageerde furieus. In Amsterdam brak het Jordaanoproer uit en ook in Rotterdam gingen de mensen de straat op. Crooswijk en de Oleanderbuurt waren hier de brandhaarden. De huur werd niet betaald om de steunverlaging te kompenseren. De politie greep keihard in. Er ontstonden barrikade-gevechten en er viel een dode. De heersende klasse maakte een eind aan de opstand door middel van het inzetten van militairen. Na 1934 is er in Rotterdam geen sprake meer geweest van huurstakingen, de resultaten liepen terug en de mensen waren de politieterreur moe.

Glas in Lood

Hij koopt wat ouwe panden,
En doft z' een beetje op.
Met winst gaan z' uit zijn handen,
En nooit heeft hij een strop.

Zoo hier en daar een likje
Van geel en groen of rood,
Vooral niet te vergeten
Dat mooie glas in lood!

Hij kan dat makk'lijk klaren,
Die grap kost hem geen duit,
En die niet wil betalen
„De straat maar op, er uit!!"

De huurders moeten dokken,
Al spelen z' op hun poot
Wat is nu 'n enkele gulden
Voor prachtig glas in lood?!

Neen, 't is niet veel één gulden,
Van zijn kant niet misschien,
Maar wel voor hen, die immer
Het spook van d' armoe zien.

Zij kunnen die niet missen,
Want zij zijn naakt en bloot!
Hun buik is niet te vullen,
Met verf en glas in lood!!

Zeg huisbaas, die van lijden,
Van geen ellende weet!
Is 't in deez' slechte tijden,
Wel mensch'lijk wat je deed?

Jij brengt nóg meer ellende,
Ontsteelt den kind'ren brood.
Gemeene huisjesmelker:
„Sterf! Met je glas in lood!"

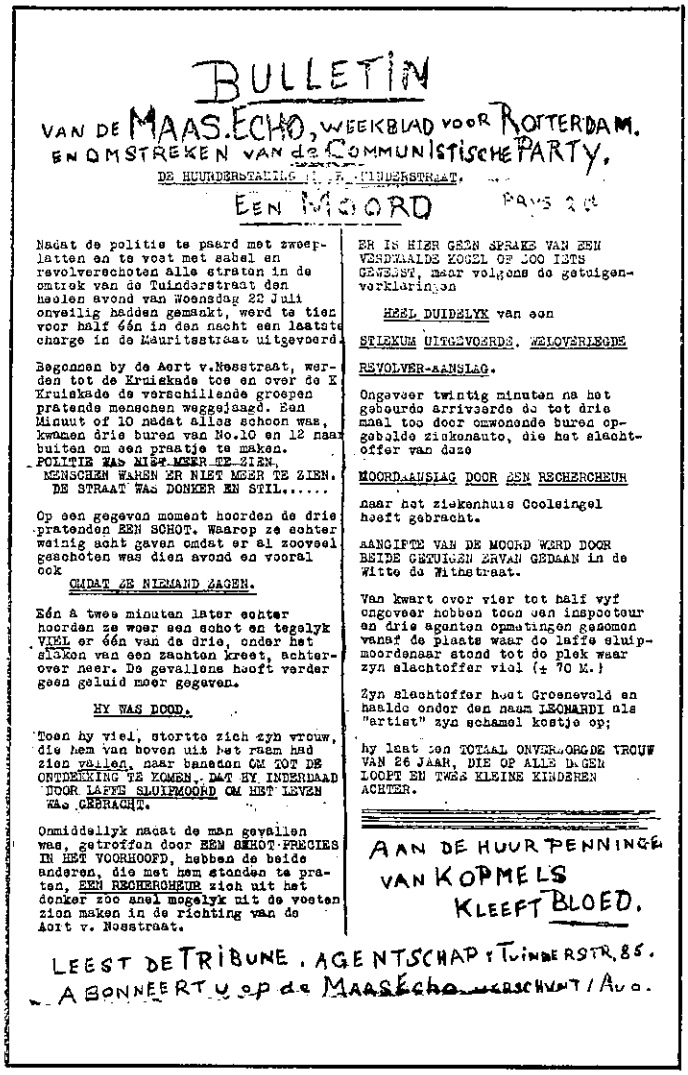
Gedicht uit "De Maasecho" no 3 augustus 1931.

DE TUINDERSTRAAT

Huurstakers in de Tuinderstraat 1931.

Kees
De Tuinderstraat was heel belangrijk, want het lag in het midden van de stad en het was een gesloten arbeidersbuurt, één van de armsten ook. Mensen waren in verzet. Daar omheen dat centrum van de stad, daar waren ook dikwijls een hoop van wat je nu vrije jongens zou noemen. Dat waren mensen die zich buiten het arbeidsproces hielden, handelaartje, scharrelaartje, die toch onafhankelijk van het apparaat stonden en daardoor deel konden nemen aan akties zonder daar dan het slachtoffer van te worden. Die konden dus een hoop doen, die konden daardoor mee-organiseren en meewerken. Maar dat gold niet alleen voor de Tuinderstraat, hoewel de Tuinderstraat dikwijls in het middelpunt wordt gesteld. Hier in de Oleanderbuurt en in de Tweebosstraat en in de Rubroekstraat zijn diezelfde zaken aan de hand geweest. Kijk de Tuinderstraat staat centraal omdat daar die dode gevallen is destijds. De situatie in de Rubroekstraat was zo dat de soldaten met geweren op dak liepen en schoten als er maar een raam open ging. Hier in de Oleanderstraat is het precies eender zo geweest. Ze waren massaal in huurstaking in de Beverstraat hier. Dat kon je organiseren, maar het waren allemaal geen kommunisten, dat moet je niet denken. Het waren mensen die uit noodzaak in verzet moesten komen, ze kònden niet anders. Het was niet zo van: nou ga ik eens lekker in verzet, maar het kòn niet anders.
De huurstakingen in het begin van de jaren dertig waren vaak het enige aktiemiddel voor de sloppenbewoners om de armoe nog een beetje van het lijf te houden. Het eigenaardige van een huurstaking was dat men geld in de zak hield terwijl een staking in een bedrijf altijd geld kostte. Bij zo'n huurstaking ging het er altijd heftig aan toe, het was klasse tegen klasse. Eén van de huurstakingen willen we er uit pikken en uitéén rafelen, de huurstaking in de Tuinderstraat van juli 1931.
De Tuinderstraat lag in het hart van Rotterdam en liep van de Binnenweg naar de Kruiskade (waar nu de Doelen staat). Samen met de Mauritsstraat, de Nadorststraat en de Crispijnlaan vormde de Tuinderstraat zo'n beetje de oudste buurt van de stad. Het waren lange smalle straten, met veel achterhofjes en doodlopende zijstraatjes. De

BULLETIN

VAN DE MAAS.ECHO, WEEKBLAD VOOR ROTTERDAM. EN OMSTREKEN VAN de COMMUNISTISCHE PARTY.

DE HUURDERSTAKING IN DE TUINDERSTRAAT.

EEN MOORD

Nadat de politie te paard met zweeplatten en te voet met sabel en revolverschoten alle straten in de omtrek van de Tuinderstraat den heelen avond van Woensdag 22 Juli onveilig hadden gemaakt, werd te tien voor half één in den nacht een laatste charge in de Mauritsstraat uitgevoerd.

Begonnen by de Aert v.Nesstraat, werden tot de Kruiskade toe en over de Kruiskade de verschillende groepen pratende menschen weggejaagd. Een minuut of 10 nadat alles schoon was, kwamen drie buren van No.10 en 12 naar buiten om een praatje te maken. POLITIE WAS NIET MEER TE ZIEN. MENSCHEN WAREN ER NIET MEER TE ZIEN. DE STRAAT WAS DONKER EN STIL.....

Op een gegeven moment hoorden de drie pratenden EEN SCHOT. Waarop ze echter weinig acht gaven omdat er al zoovaak geschoten was dien avond en vooral ook

OMDAT ZE NIEMAND ZAGEN.

Één à twee minuten later echter hoorden ze weer een schot en tegelyk VIEL er één van de drie, onder het slaken van een zachten kreet, achterover neer. De gevallene hoeft verder geen geluid meer gegeven.

HY WAS DOOD.

Toen hy viel, stortte zich zyn vrouw, die hem van boven uit het raam had zien vallen, naar beneden OM TOT DE ONTDEKKING TE KOMEN, DAT HY INDERDAAD DOOR LAFFE SLUIPMOORD OM HET LEVEN WAS GEBRACHT.

Onmiddellyk nadat de man gevallen was, getroffen door EEN SCHOT PRECIES IN HET VOORHOOFD, hebben de beide anderen, die met hem stonden te praten, EEN RECHERCHEUR zich uit het donker zoo snel mogelyk uit de voeten zien maken in de richting van de Aert v. Nesstraat.

ER IS HIER GEEN SPRAKE VAN EEN VERDWAALDE KOGEL OF ZOO IETS GEWEEST, maar volgens de getuigenverklaringen

HEEL DUIDELYK van een

STELSELMATIG UITGEVOERDE, GELOVERLEGDE

REVOLVER-AANSLAG.

Ongeveer twintig minuten na het gebeurde arriveerde de tot drie maal toe door omwonende buren opgeroepen ziekenauto, die het slachtoffer van deze

MOORDAANSLAG DOOR EEN RECHERCHEUR

naar het ziekenhuis Coolsingel heeft gebracht.

AANGIFTE VAN DE MOORD WERD DOOR BEIDE GETUIGEN REEDS GEDAAN in de Witte de Withstraat.

Van kwart over vier tot half vyf ongeveer hebben een inspecteur en drie agenten opmetingen gedaan vanaf de plaats waar de laffe sluipmoordenaar stond tot de plek waar zyn slachtoffer viel (± 70 M.)

Zyn slachtoffer heet Groeneveld en haalde onder den naam LEONARDI als "artist" zyn schamel kostje op;

hy laat een TOTAAL ONVERSORGDE VROUW VAN 26 JAAR, DIE OP ALLE DAGEN LOOPT EN TWEE KLEINE KINDEREN ACHTER.

AAN DE HUURPENNINGE VAN KOPMELS KLEEFT BLOED.

LEEST DE TRIBUNE. AGENTSCHAP: TUINDERSTR. 85.

ABONNEERT U op de MAASECHO verschijnt 1 Aug.

DE HUURSTAKING.

Periodiek verschynend orgaan der bewoners der Tuinderstraat, onder redactie der bewoners zelve.

Tuidelyk redactie adres, Tuinderstraat, 85, Rotterdam.

STEUNT DE HUURSTAKERS. Verkoopsprys, 2 Cts.

Mede Huurbewoners,

De burgerlyke pers probeert op alle mogelyke en onmogelyke manieren de HUURSTAKING in de TUINDERSTRAAT by de bevolking van Rotterdam in een kwaad daglicht te stellen.

Zy publiceert de meest leugenachtige berichten hierover waarin zy het voorstelt alsof deze staking maar een in elkaar gezet relletje is, en of de bewoners niet bereid zyn om huur te betalen. DIT IS EEN BEWUSTE LEUGEN DER BURGERLYKER PERS. De bewoners zyn bereid onmiddellyk de huur te betalen als er aan de gedane afspraken gevolg wordt gegeven.

Wat is er eigenlyk aan de hand ????

De huisjesmelker KOPMELS heeft namelyk deze krotwoningen aanmerkelyk in huur verhoogd. TEGEN DEZE VERHOOGING GAAT NU HET PROTEST. DUS HIER IS GEEN SPRAKE VAN WEIGERING VAN HUURBETALING, MAAR DE BEWONERS WEIGEREN DE HUURVERHOOGING TE BETALEN. ZOOALS ALLE HUISJESMELKERS OP HET OOGENBLIK DOEN ZNABBEN ZE HUN KROTTEN EEN BEETJE OP EN LATEN DE HUURDERS DE KOSTEN DAARVAN BETALEN.

Zoo ok KOPMELS. My echter maakte met de bewoners de afspraak, dat deze verhooging maar een jaar zou duren. Thans echter betalen de bewoners zij de kosten en KOPMELS wil van geen verlaging weten. De verhoogingen zyn niet gering, er zyn er by van 2 gulden per week. Het spreekt vanzelf dat tegen deze afleggerspraktyken verzet der bewoners gekomen is. Wat deed KOPMELS nu om dit verzet te smoren? Hy kreeg natuurlyk van den rechter toestemming tot uitzetting van één der bewoners. Waarom net die eene? Omdat die eene communist is, en KOPMELS meent dat als die van zyn woning wordt verwyderd, dat daarmee het verzet van de overige bewoners zal zyn gebroken. My rekent echter verkeerd. Het verzet tot betaling der HUURVERHOOGING gaat door.

De communistische bewoner moest binnen tweemaal vierentwintig uur de woning ontruimd hebben, en zoo niet dan zou de sterke arm er aan te pas komen. Hetgeen ook is gebeurd en wel op de bekende beestachtige manier. Deze uitzetting is gepaard met sabelhouwen, knuppelslagen en revolverschoten.

DRIE ARBEIDERS (waaronder één vrouw) WERDEN ERNSTIG VERWOND.

Een massaa politie rabauwen zyn voor deze uitzetting gemobiliseerd, en om aan hun hun bedryf een meer SLACHTINGS-KARAKTER te geven hebde knuppelaars niet terug gedienst om er een bloedige dag van te maken. Een der bewoners, een man op leeftyd, werdt door een der HELDEN een sabelhouw toegediend, die deze over man een gapende hoofd-wond van circa ACHT CENTIMETER bezorgde. Een ander arbeider kreeg een dusdanige HOUW, dat een bloed uitstorting aan een der schouders tot gevolg had. Daarna kreeg een der vrouwelyke bewoners een sabelhouw over de borst, en als clou van het geval gingen deze bloed-dorstige ORDE BEWAARDERS over tot een schietpartij.

Men ziet hieruit, dat het UITBUITINGS-FRONT goed gesmeed is, alle politie helden zyn in het touw om je te slachten voor de WINST van KOPMELS. Het doet een mensch koken, hierby te bedenken, dat deze SLACHTERS betaald worden van ONS ALLER AFGEPERSTE BELASTINGDUITEN, en men kan er vast van opaan, dat met de 80 opcenten, van de SOCIAAL DEMOCRATISCHE WETHOUDER VAN FINANCIEN, dit edele korps nog zal worden versterkt.

BUURTBEWONERS, HOUDT U SOLIDAIR, LAAT JE NIET DOOR DE UITZETTING VAN VELLEMAN BEANGSTIGEN, LAAT JE ACTIE NIET VERLOOPEN, MAAR BLYFT VERGEREN IEDERE VERHOOGING VAN HUUR TE BETALEN.

Bedenk hierby, dat deze HUURSTAKING niet alleen by de Tuinderstraat zal blyven, maar dat dit het begin is van een groote actie over de geheele stad, TEGEN ALLE HUUR WOEKER.

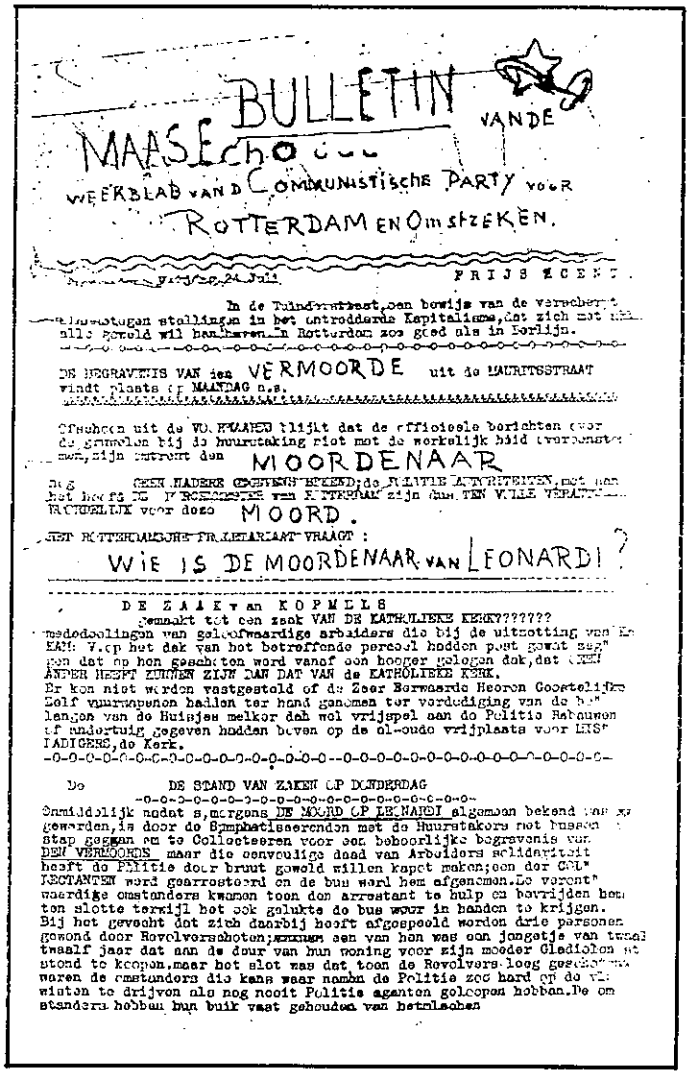
BEZOEKT de PROTESTVERGADERING, VRYDAG 24 Juli 8 uur R VERKOOPLOKAAL.

CPH-pamflet van donderdag 22 juli, waarin wordt gereageerd op de politiemoord op Leonardi.

huizen waren oud en vervallen, sommigen stonden letterlijk op instorten. In deze volksbuurt leefden veel werkelozen, losse arbeiders en scharrelaartjes. Mensen met in de regel grote gezinnen zaten hier opéén gepakt in stinkende en benauwde hokken. Ondanks de slechte staat van de huizen waren de huren abnormaal hoog en sinds de afschaffing van de huurwetten in 1927, hadden de huisjesmelkers helemaal vrij spel. De huren gingen met sprongen omhoog. Na elke zogenaamde woningverbetering werd de huur met een paar kwartjes opgeslagen. Verhoging van de gemeentebelasting werd afgewenteld op de ruggen van de huurders. De hogere huren van de nieuwbouw werden als excuus gebruikt voor huurverhogingen en ga zo maar door. Sommige gezinnen betaalden al de helft van hun steun aan huur. Met de loon- en steunroof van de Colijnregering werd dit alleen nog maar méér. Bij veel mensen stond het water aan de lippen. Er waren gezinnen die nog maanden achterstallige huur moesten betalen. De situatie werd steeds wanhopiger en aktie kon niet uitblijven.

De Tribune en het Rotterdamse Volksdagblad schreven op 24 oktober 1930 de volgende regels over een zogenaamde opknapbeurt aan de woningen in de Tuinderstraat:

"In de Tuinderstraat daar is een hofje dat door 36 gezinnen wordt bewoond. Dezer dagen is de eigenaar begonnen met uitbreken en repareeren onder dwang van den wonings en gezondheidsdienst. De woningen zijn krotten, maar nu de eigenaar ze laat verbouwen is het heelemaal een bende.... Dat gaat namelijk met sprongen..... De eene dag komt de metselaar en breekt een stuk weg. Na twee of drie dagen komt de timmerman en zet een raam of deur in het gemaakte gat.... Weer naar een paar dagen zet de schilder een ruit in.. Op dezelfde manier werkt ook de loodgieter, wat meebrengt dat de bewoners om den haverklap zonder water zitten, daar de man natuurlijk niet telkens al die gezinnen kan waarschuwen.... Men is hiermee nu reeds maanden bezig.... Deze verbouwing zal de menschen daar in dat hofje nog lang heugen. En als dan alles klaar is, dan krijgen ze een blijvende herinnering, namelijk HUURVERHOOGING als souvenir...."

BULLETIN VANDE
MAASECHO
WEEKBLAD VAN D COMMUNISTISCHE PARTY VOOR
ROTTERDAM EN Omstreken.

PRIJS 2CENT.

In de Tuinderstraat,een bewijs van de verachterlijke stellingen in het uitgedachte Kapitalisme,dat zich met alle geweld wil handhaven.In Rotterdam zoo goed als in Berlijn.

DE BEGRAFENIS VAN den VERMOORDE uit de HAURITSSTRAAT vindt plaats op MAANDAG a.s.

Uit het onderzoek blijkt dat de officieele berichten over de gebeurtenissen bij de huurstaking niet met de werkelijkheid overeenstemmen,zijn instrument den MOORDENAAR

GEEN VERDERE OPHELDERING VERLEENDE,de POLITIE AUTORITEITEN,met name het hoofd DE BURGEMEESTER van ROTTERDAM zijn dan TEN VOLLE VERANTWOORDELIJK voor deze MOORD.

HET ROTTERDAMSCHE PROLETARIAAT VRAAGT :

WIE IS DE MOORDENAAR van LEONARDI ?

DE ZAAK van KOPMELS
gemaakt tot een zaak VAN DE KATHOLIEKE KERK???????

De doodelijke slachtoffers van geloofwaardige arbeiders die bij de uitzetting van een KATH. Vrouw op het dak van het betreffende perceel hadden post gevat zeggen dat op hen geschoten werd vanaf een hooger gelegen dak,dat VAN ANDER HEEFT ZUIVEREN ZIJN DAN DAT VAN de KATHOLIEKE KERK.
Er kon niet worden vastgesteld of de Zeer Eerwaarde Heeren Geestelijke Golf vuurwapenen hadden ter hand genomen ter verdediging van de belangen van de Huisjes melker dah wel vrijspel aan de Politie Rabauwen uit ondertuig gegeven hadden boven op de al-oude vrijplaats voor LIEFDADIGERS,de Kerk.

De STAND VAN ZAKEN OP DONDERDAG

Onmiddelijk nadat s,morgens DE MOORD OP LEONARDI algemeen bekend was geworden,is door de Sympathiseerenden met de Huurstakers met tusschen stap gegaan om te Collecteeren voor een behoorlijke begravenis van DEN VERMOORDE maar die eenvoudige daad van Arbeiders solidariteit heeft de POLITIE door bruut geweld willen kapot maken;een der COLLECTANTEN werd gearresteerd en de bus werd hem afgenomen.De verontwaardige omstanders kwamen toen den arrestant te hulp en bevrijden hem ten slotte terwijl het ook gelukte de bus weer in handen te krijgen.
Bij het gevecht dat zich daarbij heeft afgespeeld werden drie personen gewond door Revolverschoten;onder aen van hen was een jongetje van twaalf jaar dat aan de deur van hun woning voor zijn moeder Gladiolen uitstond te koopen,maar het slot was dat toen de Revolvers-loog gescheiden waren de omstanders die kans waar namen de Politie zoo hard op de vlucht te drijven als nog nooit Politie agenten gelcopen hebben.De omstanders hebben hun buik vol gehouden van betrachten

Natuurlijk zijn daarna weer een paarberaden agenten aan gekomen die de in de modder gereakte oor der Politie Banen moesten Komen herstellen door te Chargeeren zij hebben zich daarbij onthouden om verdere gewonden of dooden te maken.DE MOORD OP LEONARDI schijnt de BOURGEOISIE voor het oogenblik angstig gemaakt te hebben voor nog verdere ordo verstoringen d.er hoge boulebechten weerdoor de volksmoede nog verder zou stijgen zij is bang voor die volke woede ze verschool zich al achter de gordijnen en het zicht er uit als of de Politie furie op het oogenblik kuost wordt gehouden.Althans zullen zich in de avond tonelen af die anders niet gedrild zouden geworden zijn,de politie werd gehoond en in de meling genomen en uit gelachen en er werden ook onbeschaamdheid,zonder dat de Revolverschoten bij te pas

Zal het Politie Corpsuol kan dat voor een niet gering deel uit goed op gewonden PARKS JONGENS bestaat,hadden op nieuw tot tartende of provocerende maatregelen verder gecommandeerd.Twoede Tuinderstraat is al afgesloten voor den morgen.

Het heele Rotterdamsche werkende volk wijst daar van de verantwoordelijkheid af en stoldt alle POLITIE en GEMEENTE

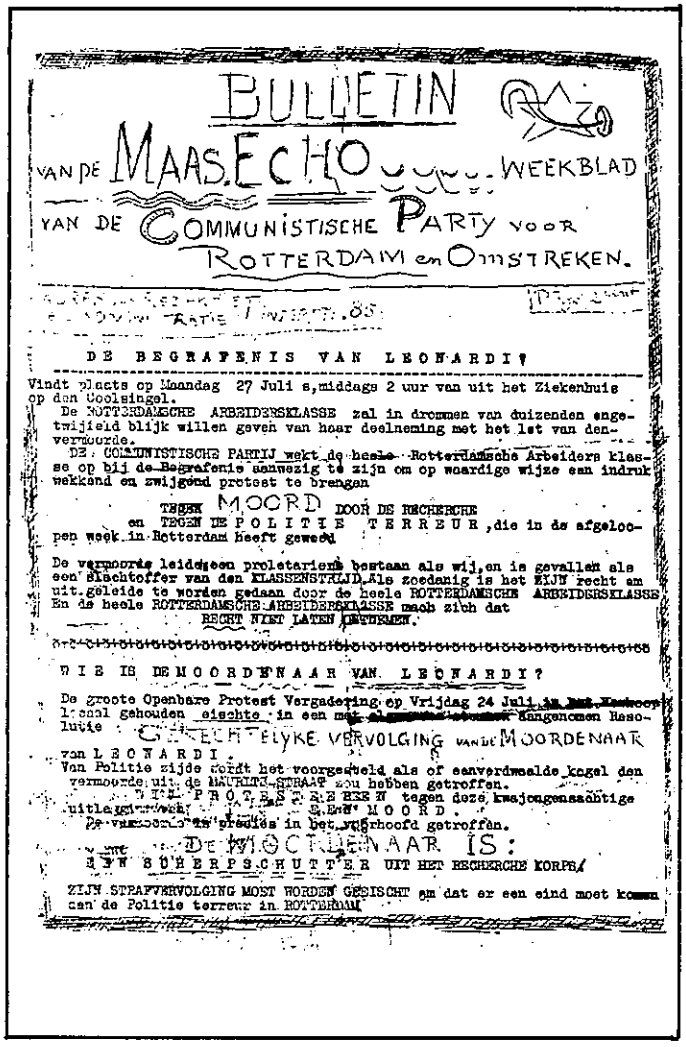
AANDEKUIPEN
KINGENVAN KOPMELS & Cie
LUST BLOED!!

De COMMUNISTISCHE PARTIJ
BELEGD HEEFT VRIJDAG AVOND 8 UUR EEN GROOTE
OPENBARE PROTESTVERGADERING
IN DE GROOTE ZAAL van het
VERKOOPLOCAAL
op de goudsche singel. SPREKERS; C. FRENAY
W. REUDERINK.
en anderen.

BESTEL BILJET; Ondergeteekende.....
wonende..... straat.....
Geeft zich op als abonnb op de
. MAAS-ECHO ,Weekblad van de COMMUNISTISCHE
PARTIJ voor Rotterdam en omstreken,
Tuinderstraat 85 HANDTEEKENING.

CPH-pamflet van vrijdag 24 juli, waarin oa. wordt opgeroepen voor een openbare vergadering in het Verkooplokaal.

Die "opknapbeurt" werd o.a. aanleiding voor de eerste grote huurstaking in Rotterdam. Met de huisbaas was namelijk afgesproken dat de huurverhoging na de afgedwongen reparaties maar één jaar zou duren. Daarna zou de huur weer teruggebracht worden tot het oude bedrag. Op het moment dat de huurstaking inging betaalden de bewoners al 18 maanden de verhoogde huur. Voor sommige krotten bedroeg die verhoging maar liefst drie gulden per week, aldus een CPH-pamflet. De huren van sommige huizen kwamen daardoor op zo'n zes gulden per week te liggen. Begin juli '31 zijn de bewoners 't spuugzat. Ze richtten de volgende brief aan de huisbaas Kopmels uit de Hugo de Grootstraat die sinds negen maanden eigenaar is van de huizen:
"Mijnheer, aangezien onze inkomens steeds achteruit gaan en wij met ernstige werkeloosheid te kampen hebben zijn wij genoodzaakt om u als eigenaar van het complex panden aan den Tuinderstraat in kennis te stellen, dat we vanaf maandag a.s. eischen dat we één gulden huishuur per week minder betalen. Verder eischen we dat alle achterstallige huishuur van de bewoners wordt geliquideerd. Indien aan onze eisch geen gehoor zal worden gegeven, zullen wij ons tot het uiterst verzetten en een huurstaking proclameeren."
Op maandag 7 juli komt Kopmels, onder bescherming van zes dienders, de huur innen. Hij vangt bot. De bewoners van de Tuinderstraat nummer 63 t/m 71, met één daar achter gelegen hofje zijn dan officieel in huurstaking. De dag daarna, 8 juli, was er de volgende arbeiderscorrespondentie in de Tribune te vinden:
"Op uitnoodiging van eenige bewoners, die betrokken zijn bij de huurstaking die op 't oogenblik plaats vindt in de Tuinderstraat te Rotterdam en het daar achter gelegen hofje, ben ik eens gaan kijken hoe deze uitgeknepen zwoegers hun leven slijten. Het is meer dan barbaarsch, deze woningtoestanden, en dat terwijl de huisvesting reeds jarenlang onder sociaal-demokratische wethouders ressorteert, die bij iedere verkiezing allerlei schoons beloven. Het eerste het beste pand, waar ik binnentrad, werd

BULLETIN
VAN DE MAAS.ECHO WEEKBLAD
VAN DE COMMUNISTISCHE PARTY VOOR
ROTTERDAM en OMSTREKEN.

DE BEGRAFENIS VAN LEONARDI

Vindt plaats op Maandag 27 Juli s,middags 2 uur van uit het Ziekenhuis op den Coolsingel.
De ROTTERDAMSCHE ARBEIDERSKLASSE zal in drommen van duizenden ongetwijfeld blijk willen geven van haar deelneming met het lot van den vermoorde.
DE COMMUNISTISCHE PARTIJ wekt de heele Rotterdamsche Arbeiders klasse op bij de Begrafenis aanwezig te zijn om op waardige wijze een indruk wekkend en zwijgend protest te brengen

TEGEN MOORD DOOR DE RECHERCHE
en TEGEN DE POLITIE TERREUR, die in de afgelopen week in Rotterdam heeft gewoed

De vermoorde leidgenoot proletariers bestaan als wij,en is gevallen als een slachtoffer van den KLASSENSTRIJD.Als zoodanig is het ZIJN recht am uit.geleide te worden gedaan door de heele ROTTERDAMSCHE ARBEIDERSKLASSE
En de heele ROTTERDAMSCHE ARBEIDERSKLASSE zmoh zich dat
RECHT NIET LATEN BETWISTEN.

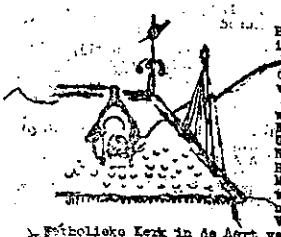
WIE IS DE MOORDENAAR VAN LEONARDI?

De groote Openbare Protest Vergadering op Vrijdag 24 Juli in [illegible] Hoekwoop [illegible] gehouden eischte in een met [illegible] aangenomen Resolutie
GERECHTELIJKE VERVOLGING VAN DE MOORDENAAR van LEONARDI.
Van Politie zijde wordt het voorgesteld als of eenvoudsmalde kogel den vermoorde uit de MAURITS-STRAAT zou hebben getroffen.
TOT PROTESTEERENS TEGEN deze kwajongensachtige uitlegging van de MOORD.
De vermoorde is gedood in het voorhoofd getroffen.
DE MOORDENAAR IS:
EEN BOERENPSCHUTTER UIT HET RECHERCHE KORPS/
ZIJN STRAFVERVOLGING MOET WORDEN GEËISCHT en dat er een eind moet komen aan de Politie terreur in ROTTERDAM

DE POLITIE FURIE
in Rotterdam

Het orgaan der Rotterdamsche Scheepsbijpers,van de NIEUWE ROTTERDAMSCHE COURANT heeft zich gekeerd tegen de brutale wijze waarop de POLITIE vrijdagavond de Grootsche Protest vergadering in het Verkeerdsmeld [illegible] heeft gemoeid en in de Aert van Nesstraat nog eenmaal blindelings te wonden tegen ONBEWAPENDE MENSCHEN.
Wij waarnemen de Arbeidersklasse van Rotterdam tegen deze Huichelarij.Al is er Vrijdagavond ook op eengewone Bourgeois die op tram stond te wachten gehakt,de VERONTWAARDIGING van de ROTTERDAMMER tegen de Politie Furie heeft andere bedoelingen.
De lagere POLITIE AMBTENAREN hebben de Kastanjes uit het vuur gehaald voor de Bourgeoisie in het [illegible] dat de Huurders stuiking in de Tuinderstraatis.De lagere Politie Dienaren zijn telkens tot HAKKEN en SCHIETEN gedreven door INSPECTEURS[illegible]

Wat is de bedoeling van de
NIEUWE ROTTERDAMSCHE COURANT.
Alle schuld te geven aan de lagere Politiebeambten.
Maar het zijn de Inspecteurs en al die andere hooge meiere die de verantwoordelijkheid dragen en bovendien het ROTTERDAMSCHE [illegible] TE HUUR (met de SOCIAAL DEMOCRATISCHE WETHOUDERS de ZEEUW en TER LAAN).
DE LAGERE POLITIE BEAMBTEN KOMEN OOK VOORT UIT DE ARBEIDERSKLASSE
Hoe lang zullen zij sich nog leenen voor het hak en moord werk,door ze voor betaald worden door bazen die hun KLASSE VIJANDEN zijn!

Bij de uitzetting van de huurderstaker V is vanuit
deze Kookkoek geschoten
op arbeiders die de Politie met de Revolver in de hand op de vlucht dreef uit de woning van Kam.V,naar het dak van die woning.
EVEN ZEER ALS VAN DE COOMTUIJEN VERKLARING GEEN BEWIJZEN DAT OP LEONARDI EEN DOODGEWONE MOORDAANSLAG IS GEPLEEGD,— EVEN ZEER ALS HET VAST STAAT DAT INBREUK OP DE WET GEMAAKT IS door de Politie bij de uitzetting van V en de Politie's Rechercheur Spillebaar VERVOLGBAAR MOETEN WORDEN WEGENS HUIS VREDE BREUK,— even zoer is hetzeen FEIT dat [illegible] Katholieke Kerk in de Aert van Nesstraat gebruikt is geworden tot [illegible] tot hete van een vreese huizen maker,te SCHIETEN OP ARBEIDERS.

ARBEIDERS VAN ROTTERDAM!
On 1 Augustus de dag van het uitbroken van de Wereld Oorlog 1914 Organiseerd de Communistische Partij de Internationale Demonstratie tegen de Oorlog en het dreigend Oorlogs gevaar.
ARBEIDERS VAN ROTTERDAM NEEMT IN MASSA DEEL AAN DEN ANTI OORLOGS DEMONSTRATIE.VOOR ROTTERDAM IS DE DEMONSTRATIE TEMELIJK DE PROTEST [illegible] TEGEN DE POLITIE TERREUR.
MEMONSTREERD OOK DE VANEN DER COMMUNISTISCHE PARTIJ TEGEN POLITIE TERREUR EN TEGEN DE KOMENDE WERELD OORLOGSGEVAAR! U IN OVERWINNINGEN MASSEN HET GELID DER COMMUNISTEN INTERNATIONAAL

ABONNEERT JE OP DE MAAS-ECHO

CPH-pamflet van waarschijnlijk zaterdag 25 juli. De bulletins van "De Maasecho" speelden een belangrijke rol bij het op de hoogte houden van de rotterdamse bevolking van de gebeurtenissen in de Tuinderstraat.

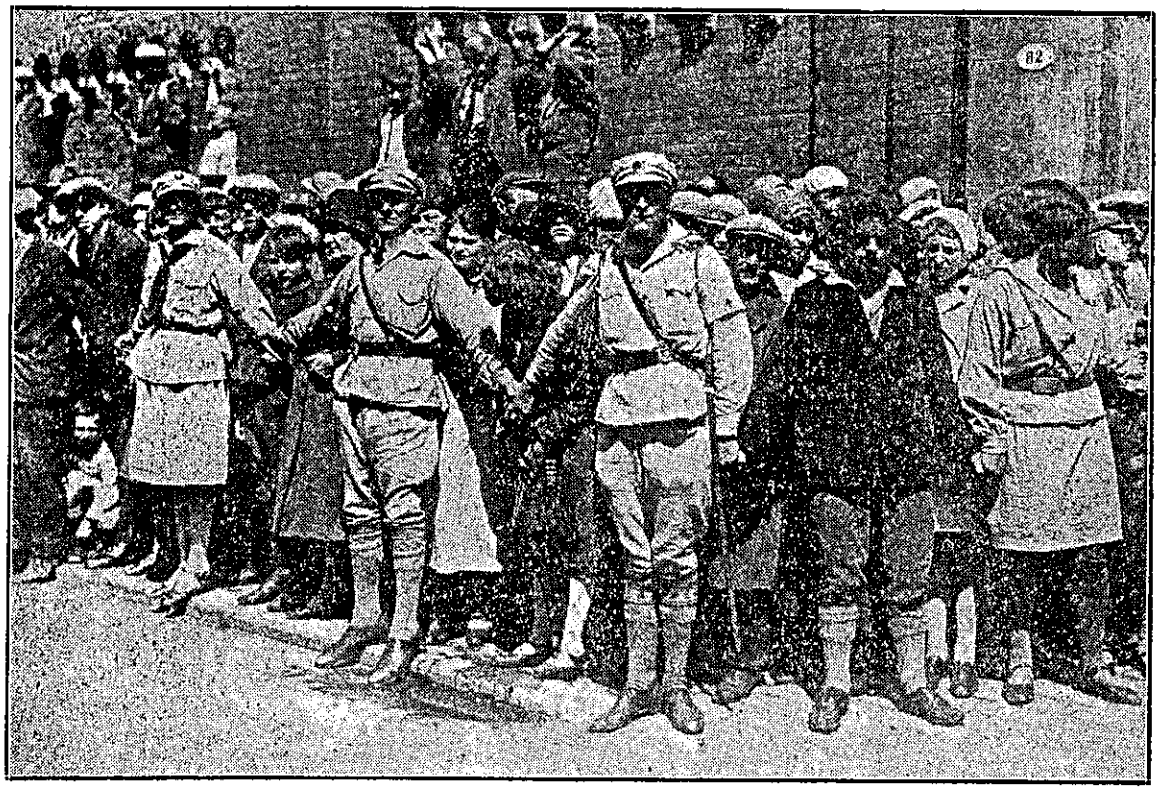
de benedenwoning bewoond door een huisgezin van elf personen. Deze menschen hebben slechts drie bedsteden met gesloten deuren beschikbaar. Deze bedsteden waren 1.30 m. breed en 1.90 m. lang, waarin drie personen moeten slapen. Op mijn vraag hoe daar in gods naam drie menschen in kunnen, terwijl er slechts plaats is voor één persoon, beduidde men mij, dat er twee aan het boveneind en twee aan het ondereind liggen. In deze vunze giftplaatsen slapen kinderen van één tot en met achtien jaar. Men begrijpt dat deze broeinesten een kweekplaats zijn voor T.B.C. en andere proletarische ziekten. Voor deze woning - als men het moordhol zoo noemen mag - berekent de woekeraar en propagandist der T.B.C. Jan Pieter Kopmels zes gulden huur. Het volgende pand dat ik bezocht, werd bewoond door twaalf personen, man, vrouw en tien kinderen, met twee slaapplaatsen. De achterwoning besloeg een ruimte van twee ½ m. bij drie ½ m., met een keuken van 1,20 m. breed en 3 m. lengte. Licht was er niet te bekennen, want men keek op een muur van 17 m. hoogte, met daar achter een muur van de kerk van de v. Oldenbarneveldtstraat. Ook voor dit krot werd zes gulden berekend. Onder deze erbarmelijke toestanden wonen arbeiders, die bij elke verkiezing moeten aanhooren, dat de sociaal-demokratische wethouder voor de woningbouw Jan ter Laan, al zooveel bereikt heeft voor de arbeidersklasse. De parasiet, die de huur uit deze krotten ophaalt, trekt gemiddeld ƒ 300,- per week. Het is begrijpelijk dat het bij deze menschen reeds lang kropte. Thans is dit tot een uitbarsting gekomen. Eensgezind zijn deze arbeiders de strijd begonnen en hebben aan den woekeraar de eisch gesteld om de huren te verminderen met één gulden, waarop de huisjesmelker geantwoord heeft met een deurwaarders exploit aan den arbeider V., niet omdat deze één gulden minder betaald, maar omdat hij hem kwalificeert als een propagandist van de C.P.H. Hij is aangezegd zijn woning de elfde juli te verlaten. De huurstakers moeten hierop een krachtig antwoord geven. Bij den eisch - één gulden vermindering van huur - moet komen: intrekking van het exploit tegen kd.V., die niets anders doet dan aan de huurders den weg wijzen, om

uit de handen van een machtswellusteling en woekeraar te geraken. Hoe anders zijn de toestanden reeds thans in de Sovjet-Unie! Daar is geen kapitalistische uitbuiting. Daar worden de arbeiders niet uitgeleverd aan de huisjesmelkers en woekeraars. Miljarden roebels worden er door de Sovjet-Regeering uitgetrokken voor woningbouw der arbeiders, waarvoor zelfs de sociaal-fascist Wibaut respect heeft. Daar geen aankweeking der T.B.C.,doch bestrijding, door de arbeiders de meest hygiënische woningen te laten betrekken, terwijl de arbeiders slechts een zevende gedeelte van hun verdiend loon voor hun woning betalen. Kameraden, strijdt tot het uiterste voor je eischen. Leest de Tribune, het eenige revolutionaire arbeidersblad, dat voor jullie belangen iedere dag op de bres staat. Sluit je aan bij de Communistische Partij Holland en vecht met ons Communisten voor een Sovjet-Holland. Rood Front."
De bewoners vormden een huurdersvereniging waarbij zich 40 van de 46 gezinnen aansloten. Uit hun midden kozen de stakers een stakersleiding. Dit komité droeg een sterk CPH-stempel. De Tuinderstraat was naast Crooswijk en de Oleanderbuurt één van de CPH-bolwerken in de stad. Voorzitter van het stakingskomité was de kommunist Velleman, die op nummer 63b woonde. Ook Cees Frenay, één van de leiders van het Werkeloze Agitatie Comité was bij het komité betrokken. Vanaf het begin heeft de CPH de aktie voor zichzelf opgeëist en ze wilde daarbij niet voor de voeten gelopen worden door andere organisaties, zoals we nog zullen zien. De CPH stelde haar gehele propaganda-apparaat in werking. Regelmatig verschenen er bulletins van de Maasecho, het weekblad van de CPH voor Rotterdam en omstreken, dat op het moment van de huurstaking in de maak was. De stakers zelf stencilden "de huurstaking", periodiek verschijnend orgaan van de bewoners van de Tuinderstraat. In die pamfletten werd de bedoeling van de huurstaking uiteengezet en opgeroepen om solidariteit met de stakers te demonstreren door naar de Tuinderstraat te komen. Dat kon soms wel eens verkeerd uitpakken. Dat bewezen althans de ervaringen die Links Richten-kolporteurs opdeden toen ze in de Tuinderstraat een zelfgemaakt gedicht aan de man wilden brengen. Freek van Leeuwen schrijft hierover in zijn levensherinneringen:
"Grote groepen arbeiders uit alle delen van de stad, uiteraard meest werkelozen, stroomden in de Tuinderstraat en de naaste omgeving bijeen om gezamenlijk met de bewoners tegen de huurverhoging te demonstreren. Wij van Links Richten kwamen in een spoedvergadering bijeen en besloten dat wij met onze middelen de staking moesten ondersteunen. Bertus Meijer en mij werd opgedragen in de vorm van een gedicht de achtergrond en het doel van de staking zo suggestief en kort mogelijk uiteen te zetten en er de arbeiders op te wijzen dat deze staking geen doel op zichzelf mocht zijn, maar slechts een onderdeel van de strijd van de arbeidersklasse tegen onderdrukking, honger en werkeloosheid, met als uiteindelijk doel de wereldrevolutie, wat ongetwijfeld een ultra-links standpunt was. Nog dezelfde nacht togen Bertus en ik aan het werk om ons van onze opdracht te kwijten en de volgende dag vonden we ergens in een achteraf straatje een drukkerijtje, dat bereid was het pamflet met de vereiste spoed te drukken. 's Avonds trokken we met een groep van onze mensen naar de Tuinderstraat om ons produkt aan de samengestroomde menigte aan te bieden. Er was nog enig verschil van mening over geweest of we ons pamflet gratis moesten verspreiden of dat we het te koop moesten aanbieden, maar tenslotte hadden we tot het laatste besloten, omdat het ons leek dat het publiek het met meer belangstelling zou lezen wanneer ze het voor de somma van 1 cent had moeten kopen, dan wanneer ze het gratis in de hand gestopt kreeg. Het bleek dat we juist hadden gezien. Onze kolporteurs hadden geen handen genoeg om de vraag bij te houden en in een ogenblik was onze hele oplage uitverkocht. Zelden zal een gedicht met zoveel aandacht door zoveel mensen zijn gelezen als dit pamflet over de huurstaking. In alle deuren stonden lezende huismoeders, door heel de straat stonden lezende groepjes bijeen, en wie geen exemplaar meer had kunnen bemachtigen, las over de schouder van zijn buurman mee. Hier en daar stonden onze kolporteurs te midden van belangstellende arbeiders bezig de bedoeling van het gedicht en de bedoeling van het Arbeiders-schrijverskollektief uiteen te zetten. Al spoedig bleek dat niet alleen de politie maar ook anderen onze aktiviteiten met een wantrouwend oog gadesloegen. Op een gegeven ogenblik werden wij door een drietal mannen op de schouders getikt met het verzoek of wij even mee wilden komen. Zij stelden zich voor als het stakingskomité en de voorzitter, de destijds zeer populaire propagandist en spreker van het Werkelozen Agitatie Comité, Cees Frenay, voerde het woord. Het bleek dat men er bezwaar tegen had dat wij ons pamflet hadden verspreid zonder ons eerst met het stakingskomité in verbinding te stellen. Men had uit het gedicht gelezen dat het in onze bedoeling lag verdeeldheid onder de stakers te zaaien en gaf ons met zoveel woorden te verstaan dat men ons als provokateurs beschouwde. Alleen

het feit dat Bertus Meijer en ik ons als trouwe medewerkers van de Tribune konden legitimeren, redde ons er voor dat we hardhandig uit de straat werden verwijderd."
Intussen zat de huisbaas ook niet stil. Hij sleepte Velleman voor het kantongerecht. Velleman had immers de andere bewoners opgeruid en als Velleman onschadelijk gemaakt was, zou de huurstaking wel snel verlopen. Deze gedachte moest Kopmels ongeveer gehad hebben. Op vrijdag 17 juli kwam de zaak voor. De rechter gelastte, hoe kan het ook anders, uitzetting. In de Tribune van dinsdag 21 juli was een kort verslag van de rechtszitting opgenomen:
"Onder buitengewoon groote belangstelling verscheen Vrijdagmorgen onze Rotterdamsche kameraad Velleman voor de klasserechter, in verband met de huurstaking in de Tuinderstraat aldaar. De huisjesmelker Kopmels was zelf niet verschenen, maar had zijn advokaat Oskam gezonden, om de huisuitzetting van kd.V. te eischen. Onze kameraad wees er op, dat de dagvaarding op verschillende punten in strijd met de waarheid was. In de eerste plaats had hij alle moeite gedaan, om het pand Tuinderstraat 63 te ontdekken, maar het was hem niet gelukt. Bijgevolg kon hij ook die woning niet ontruimen. Groote consternatie bij de rechters! Het tweede punt dat niet klopte was de mededeling, dat 40 huurders in staking waren, terwijl de panden van Kopmels maar 25 huurders tellen. Meester Oskam had de brutaliteit te insinueeren dat de bewoners de nummers der huizen veranderd hadden! De president maakte het nog bonter, niet alleen verklaarde hij de dagvaarding juist, ondanks de door kd.V. bestreden punten, maar hij voegde kd.V. toe: "Je bent hier niet op een openbare vergadering!" Hij deed zijn plicht als klasserechter en Kopmels kreeg zijn vurig begeerde exploit tot huisuitzetting. Kd.V. wees er nog op, hoe de rechters fungeerden als automaat van Kopmels, zij voeren slechts de wil der huisbazen uit tegen de arbeiders. Na deze rechterlijke comedie, die een rechtsverkrachting was, verlieten kd.V. en de bewoners en sympatiseerenden op de publieke tribune de zaal met een krachtig "Rood Front". Gezamenlijk trok men door de stad naar de Tuinderstraat, waar de huurstakers aan kd.V. bloemen aanboden. Onmiddelijk werd in de open lucht met de talrijke nieuwsgierigen en sympatiseerenden een vergadering gehouden waar kd.V. over de huurstaking sprak."
Velleman moest zijn woning binnen 2 x 24 uur ontruimd hebben. Zo niet, dan zou de politie hem een handje helpen. Na de uitspraak verzamelden zich iedere dag grote menigtes in de Tuinderstraat in afwachting van de ontruiming. Uit één van de ramen hing een spandoek "Solidariteit is edeler als goud". De stakers en hun sympatisanten zongen, begeleid door een trompet, strijdliederen. Af en toe werd er uit een venster een toespraak gehouden welke eindigde met het roepen van "Rood Front". Woensdagmorgen 22 juli was het zo ver. De deurwaarder, geholpen door tien politieagenten ging over tot ontruiming. De deur werd ingetrapt. In de woning hadden zich veertig stakers verschanst. Ze werden naar buiten gerammeld. De meubeltjes van Velleman werden uit het raam gegooid. Ook het hofje werd leeggeslagen. Buiten werd ondertussen de straat "schoongeveegd" door de Bereden Brigade. Dat ging bepaald niet zachtzinnig. Er vielen drie gewonden door sabelhouwen. Toen bewoners dit zagen werden ze woedend. Het regende dakpannen, borden en stenen op de koppen van agenten. Daarop volgde het bevel "ramen sluiten", waarna er verschillende malen gericht werd gevuurd. De dag daarop verschenen in de Tribune en de Voorwaarts fotoos van kogelgaten in een huisdeur waar op dat moment mensen achter stonden.

Politieknollen in de Tuinderstraat.

Roodfrontstrijders handhaven de orde bij de begrafenis van Leonardi.

De gehele woensdag bleef het onrustig volgens de politierapporten. 's Nachts om half één vond het dramatiese sluitstuk van die dag plaats. Een agent van het Bureau voor Speciale Diensten, in de volksmond de mannetjes van Sirks en wat we nu stillen noemen, loste twee gerichte schoten. Het laatste schot trof de varieté-artiest L.Groeneveld (met als artiestennaam Leonardi), die dood neerviel. Groeneveld stond met twee buren nog wat na te praten en had verder niets te maken met de ongeregeldheden. De verontwaardiging over deze moord was groot. De CPH kwam onmiddellijk voor de dag met een bulletin van de Maasecho, met als grote kop: "EEN MOORD". De volgende dag werd er ook gelijk gekollekteerd voor "een fatsoenlijke begrafenis van het slachtoffer". De politie wilde dit verhinderen, zogenaamd omdat de kollektanten geen vergunning hadden. Ze lokten zo voor de tweede keer in twee dagen een rel uit. Daarbij werden drie mensen door politiekogels geraakt. Een bulletin van de Maasecho van vrijdag 24 juli schrijft het volgende over het incident:
"Onmiddellijk nadat 's morgens DE MOORD OP LEONARDI algemeen bekend was geworden, is door de Symphatiseerenden met de Huurstakers met bussen op stap gegaan om te collecteeren voor een behoorlijke begravenis van Den Vermoorde maar die eenvoudige daad van Arbeiders solidariteit heeft de Politie door bruut geweld willen kapot maken; één der COLLECTANTEN werd gearresteerd en de bus werd hem afgenomen. De verontwaardigde omstanders kwamen toen den arrestant te hulp en bevrijdden hem ten slotte terwijl het ook gelukte de bus weer in handen te krijgen. Bij het gevecht dat zich daarbij heeft afgespeeld werden drie personen gewond door Revolverschoten; één van hen was een jongetje van twaalf jaar dat aan de deur van hun woning voor zijn moeder Gladiolen stond te kopen. maar het slot was dat toen de Revolvers leeg geschoten waren de omstanders die kans waarnamen de politie zoo hard op de vlucht wisten te drijven als nog nooit Politie agenten geloopen hebben. De omstanders hebben hun buik vast gehouden van het lachen. Natuurlijk zijn daarna weer een paar bereden agenten aan gekomen die de in de modder geraakte eer der Politie heren moesten komen herstellen door te Charceeren zij hebben zich daarbij onthouden om verdere gewonden of dooden te maken. DE MOORD OP LEONARDI schijnt de BOURGEOISIE voor het oogenblik angstig gemaakt te hebben voor nog verdere orde verstoringen door haar beulsknechten waardoor de volkswoede nog verder zou stijgen ze is bang voor die volks woede ze verschool zich al achter de gordijnen en het ziet er uit als of de Politie furie op het oogenblik koest wordt gehouden. Althans spelen zich in de avond toneelen af die anders niet geduld zouden geworden zijn, de politie werd gehoond en in de maling genomen en uit gelachen en er werden ook enkele lantarens uit gedraaid, zonder dat de Revolverschoten bij te pas kwamen. Zal het Politie gepeupel dat voor een niet gering deel uit goed op geschoten BOEREN

en JONGENS bestaat, heden op nieuw tot tartende of provoceerende maatregelen worden gekommandeerd? Tweede Tuinderstraat is al afgezet, vroeg in den morgen. Het heele Rotterdamsche werkende volk wijst daar van de verantwoordelijkheid af en stelt alle POLITIE en GEMEENTE AUTORITEITEN aansprakelijk."
Op vrijdagavond 24 juli is er een protestvergadering van de CPH in de grote zaal van het Verkooplokaal. Op die vergadering spraken het CPH-gemeenteraadslid Reuderink, Frenay, Velleman en een vertegenwoordiger van het huurkomité uit Amsterdam. De vergadering eiste in een resolutie de gerechtelijke vervolging van de moordenaar. Na de vergadering vertrok er een demonstratie richting Tuinderstraat. De "buurtsovjet-Tuinderstraat" had van te voren de winkeliers in de Aert van Nesstraat gewaarschuwd, dat zij hun etalage leeg moesten halen, omdat anders de ruiten ingegooid zouden worden. Veel middenstanders hadden toen al de nodige voorzorgsmaatregelen genomen en planken voor hun ramen gespijkerd. Onder de politie ging het gerucht dat de demonstranten gewapend waren en de dienstdoende agenten in de Tuinderstraat wilden insluiten en koud maken. Uit wraak voor de moord op Leonardi natuurlijk. Dit soort wilde geruchten deden in die dagen wel meer de ronde. Politiespionnen begaven zich onder het volk en krabbelden alles op wat ze maar hoorden. Zo werd er ook het praatje rondgestrooid dat er tweehonderd zwaarbewapende kommunisten uit Amsterdam zouden komen om de rotterdammers een handje te helpen. De ordehandhavers namen in ieder geval het zekere voor het onzekere. Onder leiding van een inspekteur van het buro Grote Pauwensteeg werd de kop van de demonstratie op de Coolsingel met sabel en wapenstok in elkaar gehakt. "Daarna was de rust dan ook wel vrijwel spoedig hersteld" aldus de politie.
Maandag 27 juli vond de begrafenis van Groeneveld plaats. De CPH had de arbeidersklasse van Rotterdam opgeroepen om hierbij aanwezig te zijn om "op waardige wijze een indrukwekkend en zwijgend protest te brengen tegen moord door de recherche en tegen de politieterreur die de afgelopen week in Rotterdam heeft gewoed". Tijdens de begrafenis werd "op bevel van hogerhand" slechts door politie in burgerkleding dienst gedaan. Dit was waarschijnlijk om nieuwe rellen te voorkomen. Wèl liepen een tiental leden van de Rood Frontstrijders Bond in uniform mee in de rouwstoet. Ze dienden als ordehandhavers en regelden het verkeer. Dit wekte de verontwaardiging van de burgerlijke pers en de politiebonden. Er verschenen ingezonden stukken in de krant. Eindelijk hadden de burgers hun eigen rel. "Communisten die op straat de orde handhaven en dat terwijl de politie zich op de achtergrond houdt", dat kon toch niet in Nederland!
Na de begrafenis was de storm een beetje gaan liggen. In de huurstaking, waar alles immers om begonnen was, zat weinig schot. Op 28 juli verzocht Kopmels de burgemeester om bemiddeling, maar burgemeester en wethouders wilden zich er niet mee bemoeien. Ze vonden dat Kopmels het zelf maar moest uitzoeken. Voor Kopmels bleef er geen andere mogelijkheid over dan rechtstreekse onderhandelingen met het stakingskomité te beginnen. Hij durfde echter niet persoonlijk naar de stakers toe te gaan, vandaar dat hij een uitnodiging per expresse brief verstuurde. Pas na de tweede brief besloot de stakingsleiding Kopmels op te zoeken. Dat was waarschijnlijk 3 of 4 augustus. Hieronder volgt een verslag van de stakersdelegatie:
"Toen wij daar aan kwamen, stonden de politie, knuppels en de noodige rechercheurs opgesteld. Toen de vriendin van Kopmels open maakte, was zij zeer vriendelijk en zei: met hoeveel menschen zijn jullie, want, zei zij, jullie mogen maar met vier menschen binnen. Daar wij echter met 6 menschen waren, zeiden wij: allemaal binnen of niemand. Mevr. Schabrace koos den wijsten weg en liet ons binnen, allen. 't Eerst wat zij vroeg was den hoed van mijnheer Velleman en legde dien voorzichtig op de divan en nadat zij ons allen een stoel had gepresenteerd, vroegen wij wat zij wilden. Zij wilden n.l. heel graag een beëindiging van de huurstaking en hadden voorstellen. Allereerst wilden zij, dat de gulden huur, waarvoor wij gestreden hadden, toegekend werd. Maar de achterstallige huur moest betaald worden met al was het maar 10 cent per week. Toen wij echter dat niet aannamen, zeiden zij, toen ze hoorden, wat er nog betaald moet worden, een nieuw ameublement voor Velleman, dat wij de achterstallige huur, circa 1200 gulden, aan Velleman mochten geven, waarop Kameraad Velleman antwoordde, dat hij niet dat bloedgeld accepteerde en dat dat één onzer eischen was van terugwerkende kracht die 1200 gld. en wij dus daar niet op in gingen. Toen zeiden zij en Kopmels: nu, dan zullen wij wel zorgen voor een ameublement, dan zal de eigenaar Schabrako wel een collecte doen voor Velleman en heel die zaak kwam wel in orde. Echter, dat werd ook afgewezen, want kameraad Velleman zei, dat hij geen bedelaar was en als mevr. Schabraco een collecte wilde houden, zij dat kon doen op naam van Schabrako. Echter, dat kwam ook in orde en zij zouden wel zorgen voor een ameublement. Toen

daarna onze eisch kwam van de gewonden enz. trachtte mevr. Schabrako ondertusschen Kameraad Velleman in een andere kamer te krijgen, onder de uitingen, dat hij alles kon krijgen, maar ze moest hem nog even alleen spreken. Echter kameraad Velleman zeide, dat hij geen geheimen had en dat zij met Velleman onder alle menschen moest spreken en in geen geval alleen. Toen zij zagen, dat er niet kon omgekocht worden, probeerden zij van ons gedaan te krijgen, dat wij genoegen namen met 1 gulden minder huur aan den voorkant en 50 cent minder aan de achterbewoners, schrapping van de bestaande huurschuld en schadevergoeding. En vroegen zij, of wij met deze voorstellen tot de bewoners wilden gaan en hun die kenbaar maken. Toen wij dan een vergadering met de bewoners hielden, kwamen wij tot de conclusie, dat daar 't front van de stakers in tweeën werd gescheurd en aangezien mevr. Schabraco en Kopmels inderdaad 1 lichaam zijn met hun panden, wij dan van voren dus 1 gld. en van achter 50 centen moesten verdeelen en dus 75 centen voor iederen bewoner er af konden krijgen en wij dat zouden accepteeren. Toen wij besloten hadden, dat antwoord te brengen, dat voor hen en voor ons een oplossing was, kwamen wij bij mevrouw Schabraco en Kopmels en toen wij belden zei Schabraco, dat alles wat zij ons beloofd hadden weer ingetrokken was en zij geen tijd hadden om meer met ons te confereeren."
Dat terugkrabbelen van Kopmels & co was op 6 augustus. De dag daarna ging Kopmels toch door de knieën. De stakers behaalden de volledige overwinning. Dit is wat ze bereikten:
"De huren van de woningen worden dus gemiddeld met 75 cent per week verlaagd, de achterstallige huur wordt vrijgescholden, de huurder Velleman, die uit zijn woning was gezet, krijgt zijn woning terug, en bovendien wordt een bedrag van ƒ 250,- uitgekeerd aan de stakers als schadevergoeding. Aanvankelijk was ƒ 500,- geeischt, maar na overleg is dit bedrag tot de helft teruggebracht. De huurverlaging geldt voor het blok panden aan de Tuinderstraat en het daar achter gelegen hofje. Dit hofje is van een anderen eigenaar. De bewoners van dit hofje zullen voortaan ƒ 1,- per week minder huur te betalen hebben en die van de huizen aan de Tuinderstraat 50 cent. De eigenaar van de laatst genoemde panden vergoed dan echter 25 cent per week per pand aan de andere eigenaar."
De CPH probeerde het succes van de Tuinderstraat zoveel mogelijk uit te buiten. Op 9 juli werd de Rotterdamse Huurders Bond (RHB) opgericht. Die bond was een initiatief van de partij. De CPH wilde zo meer mensen bij de huurstrijd betrekken en haar greep op de stakingen vergroten. De Bond had een winkeltje in de Tuinderstraat ingericht als aktiecentrum. Hier werd o.a. een klachten spreekuur gehouden. De Bond die opgericht was, "om al wat woeker en uitplundering is te vernietigen" had in het begin grote toeloop en was betrokken bij verschillende huurstakingen. De krottenbewoners hadden moed gekregen na de goede afloop van de huurstaking in de Tuinderstraat. De resultaten die daar bereikt waren werkten aanstekelijk. De bewoners van de Tweede Diergaardestraat nummer 2 t/m 18 dreigden de eigenaresse mevr. Waalwijk om op 10 augustus in huurstaking te gaan. Ze eisten drie kwartjes verlaging van de huur en kwijtschelding van de huurschuld. De bewoners hoefden hun dreigement niet eens waar te maken, de huisjesmelkster zwichtte al bij voorbaat. Op 10 augustus breken er wel huurstakingen uit in de Eerste Diergaardestraat, de Beverstraat nummer 74 t/m 82 en de Tweeboschstraat. De eisen zijn respektievelijk ƒ 1,- en ƒ 1,30 huurverlaging. Op 18 augustus gaan 12 gezinnen in de Steinwegstraat in staking. Al deze huurstakingen, behalve die in de Eerste Diergaardestraat, gingen uit van de RHB. Alleen het succes van de Tuinderstraat zou niet geprolongeerd worden. De bewoners van de Beverstraat en de Steinwegstraat werden door de sterke arm ontruimd. In de Beverstraat werd bij die ontruiming fel verzet geboden. Dat leidde tot heftige rellen in de buurt met de politie. Na dit gewelddadige politieoptreden en de halsstarrige weigering om toe te geven, verlopen de huurstakingen en neemt de massale strijd tegen huurwoeker af.
Ook de huisbazen hadden inmiddels de koppen bij elkaar gestoken. Op vrijdag 21 augustus hield de huisbazenvereniging Ons Eigendom in Rotterdam een vergadering over 't probleem van de huurstakingen en de te nemen maatregelen. De huurstaking in de Tuinderstraat had namelijk een gevaarlijk precedent geschapen. Er werd besloten tot de oprichting van een weerstandsfonds waaruit de huisbaas, in geval van huurstaking, een uitkering kon krijgen. Op die manier konden ze het langer uitzingen. Ten tijde van de huurstaking in de Tuinderstraat kwam de CPH ook met een eigen weekblad voor Rotterdam en omstreken, de Maasecho. Het eerste nummer verscheen in de eerste week van augustus. In de maanden augustus en september van dat jaar bevatte de krant veel nieuws van het huurstakingsfront en oproepen om de strijd te versterken en lid te worden van de RHB. Het is o.a. aan deze krant en haar bulletins te danken dat de CPH zo'n voor-

name rol kon spelen in de stakingsbeweging. De andere arbeiderspartijen, de SDAP en de RSP, stonden tijdens de akties langs de kant. Hun rol bleef beperkt tot vragen stellen in de gemeenteraad en kritiek leveren op de CPH. Eind juli stelden de sociaal-demokraat Lührs en de RSP'er van Burink in de gemeenteraad vragen over het politieoptreden. Van Burink noemde de politie een moordenaarsbende en vroeg wat B & W voor de nabestaanden van Groeneveld ging doen. Toen de burgemeester zei dat er aan gewerkt werd, schamperde Van Burink dat ze waarschijnlijk net als alle andere armoedzaaiers bij Maatschappelijk Hongerbetoon terecht zou komen. Lührs vroeg of in het vervolg de rellen niet beter met waterkanonnen bestreden konden worden, dan met revolvers. De Voorwaarts, de rotterdamse krant van de SDAP, pleitte aansluitend daarop voor meer politie in burger in plaats van in uniform: "De ervaring heeft geleerd, dat zodra de uniformen van de straat zijn, ook de rust weerkeert". Ook de Jong, hoofdinspekteur van politie en in aktieve dienst tijdens de rellen in de Tuinderstraat, was warm voorstander van "veel personeel in burgerkleeding". Mocht het al uit de klauwen lopen dan konden nog altijd de achter de hand gehouden karabijnschutters ingezet worden. Verder waarschuwde de Voorwaarts haar lezers voor "kommunistiese infiltratie" en overname van huurderskomitees. Ook de RSP'er Van der Arend ageerde op het Noordplein tegen de CPH. Hij zei: dat de CPH de aktie in de Tuinderstraat had gebruikt voor haar eigen belangen. De RSP vond dat huurstakingen niet door partijbelangen vertroebeld mochten worden, maar door neutrale komitees geleid moesten worden. De RSP had geen invloed op de gebeurtenissen in de Tuinderstraat. De CPH zou dat trouwens ook niet geduld hebben. Wél deed het RSP-raadslid Van Burink het voorstel om een huurkommissie in te stellen tegen de huuropdrijving. De CPH zag geen heil in die gemeentekommissie. Volgens haar kon alleen door een versterking van de strijd van onderaf, dus een versterking van haar eigen RHB, wat bereikt worden. En gezien de ervaring van de Tuinderstraat klopte dat ook wel.
De huurstaking in de Tuinderstraat was de eerste georganiseerde aktie tegen de crisisellende die over de hoofden van de steuntrekkers en hun gezinnen werd uitgestort. De aktie werd geleid door de CPH, die hierbij bepaald niet uitblonk door verdraagzaamheid. Doordat de partij de aktie monopoliseerde, bracht ze een gerechtvaardigde strijd in feite veel schade toe. De overwinning van de bewoners was maar een beperkte overwinning. De resultaten zouden na verloop van tijd weer teruggedraaid worden door de huisbaas. Maar toch de strijdgeest van de hofjesbewoners bleef. Ook in 1934, na de steunverlagingsrellen, was de Tuinderstraat weer present in het stakingsgelid.

Arbeiders Vrouwen en Mannen
wordt lid van de
Rotterdamsche Huurders Bond
Adres: Tuinderstraat 63b.

Geboren Wladimir Iljitsch.
Zoon van Velleman Ossendrijver
Velleman.

Advertenties in "De Maasecho". Velleman, leider van de huurstakers, krijgt een zoon en geeft hem de voornamen van Lenin.

WERKEN

HOEDEN EN PETTEN

Net als nu waren in de jaren dertig de produktiemiddelen (de grond, de fabrieken, de machines en de transportmiddelen) in handen van een heel klein selekt gezelschap: de bourgeoisie. De overgrote meerderheid van het volk bezat niets anders dan een paar handen en een stel hersens. En om in leven te blijven waren ze wel gedwongen om zich te verhuren aan de patroons. Het loon wat uitbetaald werd, was vaak maar net voldoende voor de arbeider om zichzelf en zijn gezin in leven te houden. Het leven van zo'n arbeidersgezin had verdomd veel weg van een tredmolen. Als de man stopte met werken voor zijn baas, zou het gezin onherroepelijk verhongeren en geld om zelf een bedrijfje te beginnen had hij ook niet. Hij was dus wel gedwongen om zich te verhuren, of hij dat nou leuk vond of niet. Vaak verdiende hij dan ook nog zo weinig, dat zijn vrouw en kinderen ook uit werken moesten gaan om het loon aan te vullen. Vrouwen- en kinderarbeid was voor de oorlog de gewoonste zaak van de wereld. En juist omdat het geploeter van die vrouwen en kinderen als aanvulling werd gezien op het loon van de man, was de beloning vaak bar slecht. Werken, werken en nog eens werken leek het enige doel in het leven van een loonslaaf èn natuurlijk verse arbeidskrachten op deze aarde zetten. Degene die van dit alles profiteerden waren natuurlijk de kapitalisten. Over de ruggen van hun arbeiders sleepten ze vette winsten binnen. Met dat geld werd de produktie nog verder uitgebreid met als enige doel nog hogere winsten. De kapitalist leefde letterlijk voor z'n geld. Hij zwom er in en hij liet de hele wereld merken dat het hem voor de wind ging. Maar terwijl de kapitalist baadde in weelde en leefde als een prins, leden zijn arbeiders en hun gezinnen honger en kou. Deze wanverhoudingen bestonden in het vooroorlogse Rotterdam net zo goed als dat ze nu nog bestaan in de Derde Wereld.

WERKEN IN ROTTERDAM

De rotterdamse proleet verdiende zijn brood vooral in de havens, op de schepen en de werven. Veel rotterdamse jongens zochten de zee op en gingen voor een paar jaartjes varen op de Holland Amerika Lijn, bij de Rotterdamse Lloyd of op de wilde vaart. Tegen de tijd dat ze gingen trouwen, monsterden ze af en zochten ze een baantje aan de

wal. Velen kwamen dan automaties in de haven terecht, vanwege hun bekendheid met schepen. In de rotterdamse haven werkten in die tijd zo'n dikke tienduizend man. De meesten daarvan liepen aan het hok en moesten zich drie maal per dag melden om te kijken of er werk voor hun was. Ze hadden zich verplicht om "alle havenarbeid" te verrichten voor de havenbaronnen van de Scheepvaart Vereniging Zuid. Het beroep van bootwerker was zwaar, gevaarlijk en ongezond. Veel havenarbeiders sneuvelden voor hun 65ste. In de havens werd vaak schandalig lang gewerkt. Het kwam wel voor dat een ploeg langer dan 24 uur in touw was. De mannen werden dan vaak op de been gehouden door sterke drank en moesten dan doorwerken tot zo'n schip helemaal gelost was. Door harde strijd van de bonden was daar langzamerhand wat verbetering in gekomen. In de CAO werden dingen als werktijden en veiligheid geregeld. Maar in de jaren dertig zetten de bazen de klok weer terug. Naast de havens vormden de scheepswerven Piet Smit, Wilton-Feyenoord en de Rotterdamse Droogdok Maatschappij een belangrijke broodwinning voor de rotterdamse arbeidersklasse. Ook het werk in de dokken als plaatwerker, lasser of nageljongen was loodzwaar en bovendien gevaarlijk. De oude binnenstad en de oudere wijken rondom het centrum zaten volgepropt met kleine bedrijfjes, werkplaatsen en ateliers. Timmerwerkplaatsen, stoffeerderijen, bakkerijen, sigarenmakerijen en konfektieateliers, het wemelde ervan. Deze bedrijfjes waren vaak in familiehanden of in handen van een koöperatie. Ze hadden meestal niet meer dan enkele tientalle werknemers in dienst en de baas werkte vaak op gelijke voet met zijn knechten. De crisis van 1929 betekende voor veel van deze onderneminkjes de nekslag. Het werk in de havens en de zware metaal was zoals gezegd slopend en daarom alleen geschikt voor gezonde arbeiders. Mannen met een lichamelijk gebrek, bijvoorbeeld een manke poot, of met een slechte gezondheid (tbc was toen nog steeds een gevreesde volksziekte) werden meestal kleermaker, sigarenmaker of kapper. Meisjes gingen, voor ze trouwden, ook vaak uit werken als huishoudster, dienstmeisje of kinderoppas bij rijke families in Kralingen en Hillegersberg. Als ze minder geluk hadden, kwamen ze aan de lopende band terecht bij Jamin, Van Nelle of Van Melle. Het lopende bandwerk was eentonig en werd erg slecht betaald. Als de meisjes trouwden, wachtte het aanrecht op hun. Maar ook dan moesten de vrouwen dikwijls uit werken om het inkomen van hun mannen bij te spijkeren. Veelal ging het om thuiswerk, wat het slechtst betaalde werk was. De huisvrouwen waren ongeorganiseerd, kenden geen CAO en daar profiteerden de bazen van. Die

MACHINEDEELEN

Voor de fabriek van van der Lugt
voor Feyenoord en Burgerhout
voor Wilton, Ford en voor van Berckel staan
de jongens in hun blauwe kielen
hun overalls en bruine ketelpakken
tot de sirene: aanvang! gilt.

De kranen rijden langs de ijle bruggen
de hamers vallen klettrend op het ijzer
en op de harten en op de gedachten
de fraisen draaien en, hun knarsend piepen
snijdt door de dunne zenuwdraden heen
zooals de fijne zenuwen der hand
doorkorven worden tot ze leder is.

de nagelpiepers en de fraisermaatjes
van Feyenoord en Burgerhout
van Wilton, Ford en van van Berckel krijgen
gelooide zielen en hun hart is als
een goedgesmeerd voortdraaiende machine
tot de sirene: einde! gilt.

Links: gedicht van Jef Last uit de bundel "Kameraden". Rechts:de magarinefabriek van Jurgens en van den Bergh.

vrouwen deden dan vaak voor een paar centen de was van deftige families. Als ze een naaimachine bezaten zetten ze kleren in elkaar tegen stukloon. Of ze werkten als schoonmaakster in kantoren en scholen. Al dat gezwoeg een hele week lang, naast het huishouden, leverde niet meer dan een paar gulden op. Van dat extraatje konden dan bijvoorbeeld een paar nieuwe schoenen of een winterjas aangeschaft worden. Kinderen werden gelijk na de zesde klas van school gehaald en aan een baas verhuurd. De lonen van die kinderen kwamen meestal niet ver boven de knaak uit. Kinderen door laten le-

ren was er niet bij, zoiets kostte alleen maar geld en die knaak die zo'n ventje binnenbracht konden zijn ouders veel te goed gebruiken. Alleen geluksvogels mochten doorleren, bijvoorbeeld op de ambachtsschool in de Tamboerstraat. De rest begon zijn proletenloopbaan als leerling of jongste bediende en moest allerlei rotkarweitjes opknappen voor de baas. Iedereen werd ingeschakeld om het gezin draaiende te houden. De sociale voorzieningen van nu ontbraken toen volkomen. Wie niet werkte, die verhongerde bijkans. Werd je werkeloos, dan was je aangewezen op de bedeling, de kerk en later op het Maatschappelijk Hulpbetoon. De uitkeringen lagen niet veel hoger dan een tientje per week. Werd je invalide dan kon je een kleine rente trekken, was je oud en versleten dan kreeg je als dank een fooitje in je handen gestopt. Door de crisis verscherpte de situatie alleen maar. Mensen die nog werk hadden, moesten steeds harder en langer werken. Er kwamen werkweken van 60 uur voor. De bazen verlangden onbetaald overwerk van hun ondergeschikten en aan het eind van de week vonden de arbeiders steeds minder in hun loonzakje. Bijna niemand durfde te protesteren, voor hem stonden er immers tien anderen. Loondaling volgde op loondaling, rationalisatie op rationalisatie. Fabrieken moesten de poorten sluiten, schepen werden opgelegd en wat er teveel was werd vernietigd.

HET NATIONAAL ARBEIDSSECRETARIAAT

Vanaf het allereerste begin heeft er verzet bestaan tegen de bazenpraktijken. In het begin was dat verzet spontaan en ongeorganiseerd. In 1893 ontstaat het Nationaal Arbeids Sekretariaat, de eerste landelijke vakbond door arbeiders zèlf gevormd. Er sluiten zich vijf bonden bij het NAS aan, die van de sigarenmakers, de typografen, de meubelmakers, de timmerlieden en de spoorweglieden. Later komen daar nog de sociaal demokratiese onderwijzersvereniging en de Sociaal Demokratiese Bond van Ferdinand Domela Nieuwenhuis bij. Het NAS was een federatief vakverbond met een sterk anarchistiese inslag. In de federaties hadden de arbeiders het voor het zeggen, zij beslisten wanneer er gestaakt werd en niet één of ander hoofdbestuur. Het NAS hechtte bijzonder veel waarde aan de solidariteitsstaking. Als er ergens gestaakt werd, dan riep het NAS de andere bonden op om ook het werk neer te leggen. Werkstakingen hadden voor het NAS vooral waarde als generale repetitie van de grote algemene werkstaking. Als die algemene werkstaking eenmaal een feit was, zouden de arbeiders de produktie overnemen en de bonden zouden een rol spelen bij het runnen van de bedrijven. Het NAS wilde vooral de arbeiders opvoeden voor hun taak na de machtsovername, een gulden meer of minder was onbelangrijk. Tegen deze syndikalistiese opvatting kwam steeds meer verzet. Dat verzet werd in hoofdzaak door de SDAP, toen een nieuwe politieke partij, gevoed. Kort na de tweede mislukte spoorwegstaking in 1903 scheurden elf bonden zich los van het NAS en vormden in 1906 het Nederlands Verbond van Vakverenigin-

VRIJDAG 21 JANUARI 1938 VERSCHIJNT EENMAAL PER WEEK

de arbeid

ORGAAN VAN HET NAT. ARBEIDSSECRETARIAAT

Administratie: Broederodestraat 17-17a, Amsterdam-West, Tel. 83421

gen met 19.000 leden. In het NVV lag de nadruk op overleg, onderhandelen, wetgeving en reglementering. Het stakingswapen werd achter de hand gehouden en alleen gebruikt als pressiemiddel. Staken kon alleen met toestemming van het hoofdbestuur, die ook de sleutel van de stakingskas in z'n zak had. Het NVV streefde naar overeenkomsten met de bazen waarin alle arbeidsvoorwaarden vastgelegd werden, dat waren de zgn. CAO's.

Op het parlementaire terrein zorgde de SDAP voor een verdere bescherming van de arbeid door het indienen van wetsvoorstellen. Het NVV wilde volkomen binnen het raam van de kapitalistiese maatschappij werken. Ze onderhandelde uitsluitend over de prijs van de arbeidskracht, de bevrijding van de arbeid was weggelegd voor de politieke partijen. In gouden tijden had een dergelijke taktiek inderdaad succes. Na de Eerste Wereldoorlog wist het NVV een aantal verbeteringen voor haar leden af te dwingen zoals de acht-urige werkdag en hogere beloning. Daardoor groeide haar invloed aanmerkelijk. De arbeiders werden gekocht en met vergulde ketens aan het kapitalisme geklonken. Toen in de dertiger jaren het tij terugliep, probeerde het NVV krampachtig alle verworvenheden, zoals de werkelozenkassen, te behouden. Zonder succes echter. Hoe ver

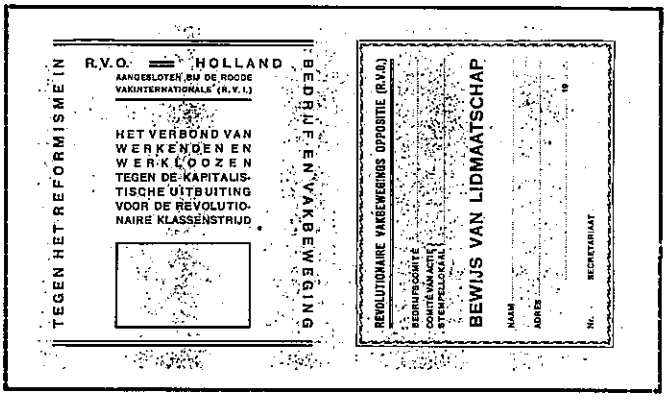

het NVV wilde gaan in het overeind houden van haar organisatie, bleek in de oorlog. In 1940 bleef 90% van de NVV-funktionarissen zitten en dàt terwijl de NSB'er Woudenberg was aangesteld als kommissaris over het NVV.
In het begin liep het NAS sterk terug, maar de Russiese Revolutie zorgde weer voor een opleving. Voor een hoop arbeiders was het ideaal van een andere maatschappij toch weer een paar stapjes dichterbij gekomen met de Oktober-revolutie. Het NAS groeide naar een hoogtepunt van 52.000 leden in 1921. Voor de CPH werd het NAS plotsklaps interessant. Ze adviseerde haar leden om zich in het NAS te organiseren en binnen het NAS zieltjes te winnen voor de nieuwe kommunistiese partij. Daarbij moest het NAS overgehaald worden om lid te worden van de Rode Vakbonds Internationale, een door de Komintern gekontroleerde instelling (Komintern is de Kommunistiese Internationale, door Lenin opgericht in 1919, om alle kommunistiese partijen in één wereldverband te verenigen). Dit leidde tot heftige diskussies binnen het NAS. Een kleine minderheid verdomde het om de aansluiting bij Moskou af te wachten en trad uit om het zuiver anarchistiese Nederlands Syndikalistiese Vakverbond te stichten. De weg is dan vrij voor aansluiting bij de RVI. Lang zal deze verbintenis niet duren. De stalinistiese praktijken in de Sovjet-Unie namen hand over hand toe, ook binnen de RVI. Als het RVI van het NAS botweg eist dat ze een groot aantal van haar mini-bondjes opheft, breekt het NAS met de RVI. Tegelijkertijd worden hier in Nederland de kommunistiese druktemakers uit het NAS gezuiverd. Ook van de CPH maken zich de NAS-mensen en kritici van de Sovjet-Unie los, om in 1928 de RSP te stichten. Vanaf dat moment bestaat er een nauwe samenwerking tussen het NAS en de RSP die tot het uitbreken van de oorlog zou

duren. Door al deze ruzies zou het NAS niet meer dan zo'n 15.000 leden overhouden. Tot het einde toe, als ze net als het NVV onder toezicht van Woudenberg wordt gesteld, bleef de NAS trouw aan de klassestrijd. Ze had vooral invloed onder havenarbeiders, bouwvakarbeiders en vissers. In Amsterdam zat haar grootste aanhang. In de jaren dertig speelde ze o.a. een rol bij de textielstaking in Twente in 1932, bij landarbeidersstakingen in het noorden en bij diverse andere stakingen.
In Rotterdam waren de federaties van het NAS georganiseerd in het PAS, het Plaatselijk Arbeids Sekretariaat. Het PAS had een gebouw in de Maasstraat.

RODE VAKBEWEGINGS OPPOSITIE

Op het zesde wereldkongres van de Komintern in 1928 krijgen de kommunistiese partijen de opdracht de strijd aan te binden met het sociaal-fascisme. In 1929, als deze politiek verder uitgedokterd is, volgt de richtlijn om alle revolutionair gezinde arbeiders binnen en buiten de vakbonden te verenigen in een Rode Vakbonds Oppositie. Pas in 1931 kon hiermee van start worden gegaan in Nederland. Paul de Groot werd belast met de landelijke leiding van de RVO. Het doel van de RVO was, om binnen het NVV, een georganiseerde oppositie te vormen tegen de kapitulatiepolitiek van het NVV. De RVO streefde naar kollektieve lidmaatschappen per bedrijf. Van te voren werd door de RVO-leden de te voeren taktiek op vakbondsvergaderingen besproken. De RVO vond dat de vakbonden weer van de arbeiders moesten worden en veroverd op de bonzen. De RVO probeerde dat door eerst de lagere posten in het vakbondsapparaat te veroveren, om zo door te stoten naar de hogere. Dit alles ging volgens de CPH-leus van dat moment: Eénheid van onderop. Alleen werd de RVO-leden de pas afgesneden door de NVV-bestuurders. Vanaf november 1933 worden alle kommunisten en links-socialisten door het NVV geweerd. Bij honderden worden ze eruit gesmeten. Veel arbeiders werden bang om hun sympatie met de RVO te laten blijken. Als ze uit de bond gegooid werden, waren ze hun uitkering kwijt en moesten ze ook bij de steun aankloppen. Het blijft niet alleen bij oppositie voeren binnen de bond. De RVO riep ook op tot stakingen en vormde daarbij strijdkomitees buiten de bond om. Stakingen die door de RVO geleid werden, of waarbij de RVO betrokken was waren: de Twentse textielstaking in 1932, de Zeeliedenstaking in datzelfde jaar in Amsterdam en Rotterdam, de stukadoorsstaking in Amsterdam, de visserijstaking in 1933 te IJmuiden, de staking bij de blikfabrieken in 1934 en de textielstaking in Tilburg in 1935. Bij die stakingen hielden de bonden de kassen potdicht, zodat de stakers zelf solidariteitskampagnes op gang moesten brengen. Tijdens het oproer in de amsterdamse Jordaan, riep de RVO op tot solidariteitsstakingen met de werkelozen. De RVO was een aparte organisatie, met kongressen, lidmaatschapskaarten. Ze hief kontributie en gaf eigen bladen uit. Het landelijk orgaan van de RVO heette: "De Rode Vaan" en werd geredigeerd door Paul de Groot. Op het hoogtepunt werden er zo'n 16.000 nummers van verkocht. Plaatselijk werden er, per bedrijfstak, bedrijfskranten uitgegeven, meestal gestencild, de bijdrage was vrijwillig. In de rotterdamse haven werd bv. de Krukhaak verspreid. Ook werkelozen konden lid worden van de RVO, dit in tegenstelling tot het NVV. De door de CPH opgezette Werkelozen Strijd Comite's waren ondergebracht bij de RVO. In Rotterdam verscheen ook de Hongerroep,

orgaan van de bij de RVO aangesloten Werkelozen Agitatie Comite's. Werkeloze RVO-leden zaten in huurkomitees en deden mee aan het organiseren van huurstakingen. Binnen de bedrijven heeft de RVO amper een vuist kunnen maken. Met het inzetten van de crisis werden het eerst alle kommunisten op straat gegooid. De overgeblevenen in het bedrijf hadden niet alleen ontslag maar ook royement door de bond te vrezen. De RVO had dezelfde dubbele bodem als alle andere CPH-initiatieven. Naast het opwekken tot zelf-

werkzaamheid van arbeiders, omdat ze in de steek gelaten werden door de bonden, was het toch vooral een poging om de eenmaal in beweging gebrachte arbeiders voor het CPH karretje te spannen. Zo werd er in feite misbruik gemaakt van de terechte kritiek die er onder arbeiders bestond op de weinig strijdbare houding van het NVV. Dat de RVO in feite geen eigen initiatief van de arbeiders was, bleek in 1935 toen Moskou met de nieuwe lijn van het Eenheidsfront kwam. De RVO werd, na het konflikt in de tilburgse textielindustrie, ontbonden. De eenheid van bovenaf, komt dan in de plaats voor de eenheid van onderop en de meegesleurde arbeiders worden in de steek gelaten. De CPN probeert het opnieuw bij het NVV met de belofte om zich aan hun discipline te houden.

No. 18 OCTOBER 1932.

ROODE VAAN

ORGAAN VAN DE ROODE VAKBEWEGINGS-OPPOSITIE

Prijs 5 Cent

Jan van Leyden

Ging uw moeder over het huishouden of bemoeide uw vader zich daarmee?

Nee, die telde alleen de klompies of we thuis waren. De goeie man, nou ja 't was m'n vader, maar ik heb er niet om gehuild toen ie dood ging. Want als hij vroeger twee knaken verdiende, had tie voor drie en een halve gulden dorst. Dat was normaal hier in de buurt. Als je in de haven werkte bij een vaste ploeg, dan had je altijd een vaste kern. Je komt ergens werken en je hebt al gauw drie of vier mensen die je mag en daar vorm je dan een ploegie mee. Als je dat niet deed, dan was je nergens. Je werd aangenomen in een café en uitbetaald in een café. Maar ja, als je dan als een droogkloot wegging en je zei dan goeiedag, dan had je de hele week geen leven. Dus normaliter deed je allemaal mee. Mijn vader kwam iedere zaterdag als een hoereletoet thuis. Maar het was nogal een stiekemerd, dan had tie een loonzakkie en daar stond bv. 28 gulden op, dan had tie van een achie een drietje gemaakt. Elke week was er bonje over. Mijn moeder heeft het doorgekregen want het papier was natuurlijk een stuk dunner geworden. Hij dacht dat tie bijdehand was, maar mijn moeder hield het zakkie tegen het licht en zag zo dat tie van dat achie een drietje gemaakt had. Het was vroeger normaal dat er één op de vijf en twintig, die in de haven werkten, gewoon met zijn hele weekloon naar huis ging. Alles wat hier in Crooswijk woonde werkte in de haven. Vaklui had je niet. In mijn tijd gingen mijn oudere broers die van school afkwamen met hun elfde, twaalfde jaar werken, dan moesten ze gelijk wat gaan verdienen. Wat ze nou deden, dat kwam er niet op aan, als ze maar centen thuisbrachten.

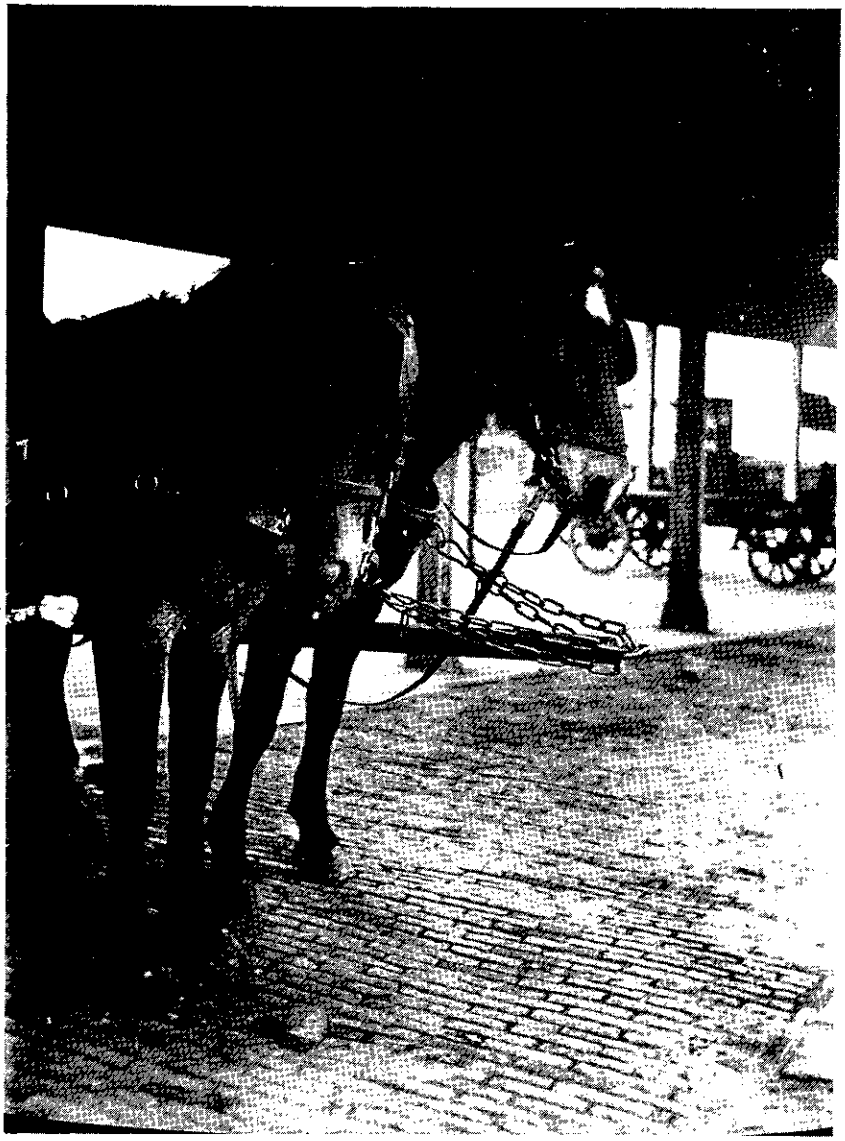
Stuurde uw moeder u naar een bepaalde baan toe?

Ja natuurlijk, mijn moeder ging over alles. Zij moest de eindjes aan mekaar knopen. Of mijn vader nou met niks naar huis kwam, of met een tientje, of met acht gulden. Mijn vader heeft nog aan de gemeente gewerkt, voordat hij in de haven terecht kwam. Hier bij de oude Willemsbrug, die heeft tie nog helpen maken. Weet je wat hij toen verdiende? Dat was acht gulden in de week, dan had je een gemeentebetrekking. Maar ja, toen was die brug klaar en toen wilde ze hem straatveger maken. Maar daar voelde hij z'n eigen te groot voor, toen had tie gezegd: "Ja, geef je ouwe vaar maar een pet in z'n klauwen, ik ga niet met een bezem langs de straten lopen".

Vroeger had je op school jongens met sportkousen en een mooie broek aan. Mijn moeder had een groot gezin, mijn vader werkte in de haven en ik heb nog wel die periode meegemaakt dat mijn vader zes weken lang niet werkte, dan was er ook zes weken geen geld, niet ene cent. Dan moest mijn moeder dus verdienen, je kreeg helemaal geen uitkering. Mijn moeder was mangelvrouw, ze liep voor die rijke stinkerds te mangelen. Dat was wasgoed en dat moesten dan die oudere broers, toen ze nog klein waren, wegbrengen. Dan kregen ze 5 cent voor een wassie, of 3 cent. Daar moesten we dan van eten. Van de kerk kregen we een brood en daarom moesten we altijd 's zondagsmorgens naar de zondagsschool. Dan kreeg je zo'n bonnetje mee en dan moest je een versje uit je hoofd

leren. Als je dat trouw gedaan had, heel het jaar, dan kreeg je de kerstmis en dan mocht je mee naar de kerk in de Jan van Loonslaan. Daar mocht je allemaal meezingen "Ere zij God in de Hoge". Dan na afloop lag daar een stapeltje met een onderbroek, een hemd van dat dikke jaeger goed en van die eigengebreide kousen. Die kreeg je dan mee. Daarom moest je het hele jaar naar de kerk, want anders had je geen onderbroek of hemmetje. Eens in het half jaar kreeg je een bonnetje van school en als je dan aan kon tonen dat je klompen kapot waren, kon je bij het Achterklooster met een klompenkaart een stel klompen halen. Daar moest je het dan maar mee doen.
Dat mangelen wat mijn moeder deed gebeurde thuis, dat wasgoed ging dan door de mangel heen en dat was dan zo goed als droog. Dan moest mijn oudste broer naar de verste klant. Mijn moeder woonde in de Warmoezierstraat en die klant zat helemaal in de Avenue Concordia, dat was helemaal achter in Kralingen, dat was nogal een rijke buurt. Dan had mijn broer een petje op, dat had je vroeger allemaal, "acht lappies en een knoop" noemden ze dat. Dan moest die jongen met zo'n grote teil, met dat half natte goed, helemaal naar de Avenue Concordia lopen. Dan zat er zó'n put in zijn herses, vanwege dat knoopie. Want zo'n grote teil met wasgoed voor je buik dragen was onmogelijk. Dan zette mijn moeder hem altijd op zijn kop en dan moest hij helemaal gaan lopen.
Met oktober werd ik 12 jaar. Vroeger was de grote vakantie van school, van half juli tot half augustus, dan werd ik gelijk verhoogd. Maar omdat ik met oktober al 6 jaar was is mijn moeder naar school gegaan. Dat noemden wij het kakschooltje, dat was van je derde tot je zesde jaar. Na de grote vakantie was ik nog geen 6 en ik mocht eigenlijk nog niet naar de grote school. Ik had eigenlijk nog 10 maanden moeten wachten voordat ik naar de grote school mocht. Daarom was mijn moeder naar school gegaan. Ik werkte al toen ik 11 jaar was, ik ging met augustus van school af en dan had je de grote vakantie, maar ik ging werken bij het zandmannetje. Die reed dan door de stad heen, die hadden vier wagens rijden. Ze hadden vim, lux en sunlightzeep, closetrollen 3 voor een kwartje. Daar verdiende je drie en een halve gulden, buiten je provisie. Dat was dan nog goed betaald. Je hoefde dan geen arbeidskaart te hebben. Vroeger, als je bij een fabriek wilde werken of bij een zaak, moest je een arbeidskaart hebben. Want toen was die wet er al dat je pas met je veertiende mocht werken. Maar, laten we zeggen pillendraaiers, loopjongens, die zaten op een carry of op een fiets of bij het zandmannetje, dat was toch allemaal zonder arbeidskaart. Ik woonde hier in de Rusthoflaan en dan moest ik elke morgen helemaal naar de Gouvernestraat lopen. Autootje wippen, want lopen deed ik maar weinig. Sleperswagens, die gingen te langzaam, maar toen had je al van die Fordjes rijden. Als je geen Fordje kon krijgen dan moest je lopen, want het was zonde van die 6 cent voor de tram.
Wat voor werk deed u toen?
Dan kwam ik daar en dan moest ik eerst die paarden een beetje schoonborstelen en de hoeven zwart maken, die moest je dan voor die wagen spannen. Dan moest je zo'n vier of vijfhonderd van die ponden zeep afwegen. Je heb toen nog die strenge winter gehad van '28/'29, toen lag hier de Rotte droog, kon je over de Maas lopen. In die winter heb ik ook buiten gelopen. Zo'n wagen had dan vim, lux en closetrollen, sunlightzeep, zemenlappen, bezems, bezemstelen, zwabbers en marmerslijp en van dat kattezand en gewoon wit zand voor de kanarievogel. Die wagen moest je eerst helemaal opvullen zodat tie weg kon en dan gingen we naar zo'n wijk in Hillegersberg of Kralingen. Achterop zat dan zo'n houten bak en daar zat dan dat kattezand in en daar zat jij dan op. Als je dan naar Hillegersberg ging, dan ging je die brug over bij de Bergweg, daar bij de Straatweg, het holletje af. Nou dan reed die nogal hard, dat paard, dan lazerden er zo'n stuk of twintig van die dozen af met brasso. Dan moest je eraf springen, dat allemaal bij elkaar grabbelen en je eigen de klere lopen om die wagen in te halen. Maar goed, je verdiende drie en een halve gulden en je had nog je provisie. Als je 3 closetrollen verkocht van een kwartje dan kreeg je een cent provisie en als je een zemenlap verkocht van f 1,25 kreeg je 5 cent en als je een zemenlap verkocht van één knaak dan had je één dubbeltje. Dan je fooitjes nog voor die emmers kattezand naar boven brengen. Provisie en fooi was voor mijn eigen en de drie en een halve gulden was voor mijn moeder. Soms had ik nog meer, ik verdiende lekker toen als jongetje. Tijdens de winter van '28/'29 zat ik ook op dat zandwagentje. Handschoenen kon je niet hebben want je moest centen geven, dan had je van die wanten, van die halve, met je vingers er door heen. Je liep te sterven van de kou, als ik die wagen opgeladen had, als die vol was, ging je weg naar Hillegersberg. Ik kon wel achterop die bak gaan zitten maar dan zat je te verrotten van de kou. D'r liep zo'n paard voor en die had dan zo'n draf, dan liep ik het hele stuk mee vanaf de Gouvernestraat naar Hille-

gersberg of naar Kralingen.
Mocht je nooit op de bok zitten?
Nee je moest achterop blijven zitten, want als er wat afviel dan moest ik dat oprapen. Toen waren die wegen nog niet zo als nou. Dat waren allemaal van die kinderhoofies. Dus dat hobbelde en dat lazerde en trilde er allemaal vanaf. Ik heb wel wat gelopen, ik heb de helft laten liggen, toen kon ik het niet dragen. Ik heb wel gehad dat het hele dekzeil eraf woei met een heleboel rotzooi erbij en die klootzak had dat niet eens in de gaten. Dat was ook met het holletje af daar bij de Straatweg. Daar stond ik erbij, een vent op een fiets waarschuwen, want ja, ik kon die rotzooi niet alleen laten. Er waren ik weet niet hoeveel van die closetrollen afgevallen en borstels en zemenlappen. Dat had ie nog geeneens gezien, die turk, die zat daar voorop. En als je dan riep van: "ho ho ho!" dan reed ie gewoon door. Ja, hij moest natuurlijk gelijk een beetje op het verkeer letten, maar als er dan een stelletje van die rotzooi aflazerde dan liep je je eigen rot. Soms had je van die dozen schoensmeer, erdal, nou die rolden nog een eind weg, dan liep je je eigen rot te rapen en je moest

Paarden onder de melkmarkt aan de Schie.

nog uitkijken dat je niet door een auto of een paard en wagen over je poten gereden werd. Maar goed, het was een leuke periode en ik verdiende goed.
Toen ik veertien jaar was moest ik een vak gaan leren en zodoende ben ik stoffeerder geworden. Maar daar kreeg ik maar vier gulden in de week. Ik werd een beetje bevoordeeld omdat ik al gewerkt had en daar kon ik aantonen dat ik al drie en een halve gulden verdiend had, buiten mijn provisie. Ik had er een broer werken, die was er rompenmaker. Dat was bij Van Gulik, die werkte toen voor Piet van Reewijk. Ik moest van mijn moeder stoffeerder worden, ik had liever niet gewild maar ik moest. Dat was daar in de Lange Baanstraat Daar had je allemaal van die oude pakhuizen, die waren allemaal oud en rot. Die stoffeerderijen vroeger, dat was als er ergens iets leeg

stond wat helemaal onbewoonbaar verklaard was, waar niemand meer wilde wonen, dat werd een stoffeerderijtje. Daar zat je dan te stofferen en de ratten liepen over je poten heen. Het was een heel hoog pand, wij noemden het "de ark van Noach", dat was achteraan de Lange Baanstraat. Je had zo'n vier of vijf van die zolders boven elkaar, beneden had je zo'n kantoor, daarboven zat de stoffeerderij, daarboven had je de meubelmakerij en daarboven had je de krijn, daar werd krijn gedraaid enz. Krijn, dat was die vulling, die in stoelen gaat, dat is een soort alpengras. Nou betaal je al twee gulden voor één kilo maar vroeger kostte het prakties niks omdat die boten naar bv. Algerije moesten met vracht en dan gingen ze daar lossen en dan kregen ze dat gewoon mee als ballast. Ze konden beter met een boot mee terug varen die geladen was, als een boot waar niks in zit. Die springt op en neer op de golven. Krijn was betrekkelijk helemaal goedkoop. Dat waren allemaal van die strengen, in strengen gedraaid. Het waren allemaal van die balen met van die ijzerdraadjes, die wogen ongeveer tussen de 55 en de 60 kilo. Als jongetje zijnde kon je die vijf trappen op gaan brengen. En dan moest je dat krijn nog draaien, dan kreeg je al dat stof naar binnen. Dat krijn is nog niet zo erg, maar zeegras...

Het was daar oud en vies en gammel. Beneden had je de w.c. en allemaal rompen op elkaar gestapeld. Het stierf daar van de ratten. We zetten altijd zes of zeven van die vallen uit met een stukkie spek eraan of rookvlees, met een touw aan een fauteuilpoot. Het eerste wat je deed als je 's ochtend om half acht begon, dan keek je of het touw al strak stond en ja hoor, dan had je weer een stuk of vijf/zes van die ratten. Je had zo'n goot en met je voet tilde je zo'n ding op en gooide je die ratten die goot in. Dan moest je die klemmen af gaan branden, want daar zat dan bloed van zijn kop en dan bijt er geen rat meer in. Boven een gasdingetje moest je dat dan af gaan zitten branden en dat stonk als de pest.

Mijn broer zat een keertje daar beneden op die w.c. en daar had je geen bril, die had zo'n stuk hout van één of andere stoel genomen en daar ging die dan maar op zitten. En die zat daar lekker op z'n gemakkie te schijten en toen zag ie zo'n grote rat lopen. Hij pakte die paal waar die op zat en die gooide die. Met een gelukstreffer had hij die precies op z'n hersens gegooid. Hij blij van: "ho ho ho!" dat tie dat geraakt had. Hij schreeuwen en wij naar beneden kijken en daar liep tie in zijn blote reet. Die rat had hij natuurlijk met een gelukkie boven op zijn tor geraakt.

Het waren vier, vijf verdiepingen, maar je had er geen leuningen, er hing een touw. Mijn broer Koos was er rompenmaker en als hij dan hoorde dat er eentje naar boven kwam, nam hij z'n lijmkwast en die smeerde die dan uit over het touw. Dat touw was bij wijze van spreken zó dik geworden van de lijm. Mijn broer was een vuile rotte stiekemerd. Hij zat op de derde verdieping en op de vierde verdieping had je de krijnzolder, daar stonden wij altijd krijn te draaien. Je had van die balen krijn met ijzerdraadjes en daar maakte je een bolletje van, dan schoof je zo'n luik open en dan gooiden we dat bossie draad op z'n hersens. Op een gegeven moment hadden we dat dan gedaan en een uur naderhand was hij boven gekomen, stiekum dat luik, hij zo dat bossie ijzerdraad naar ons gegooid hè. En hij bleef maar staan wachten met zijn kop boven dat luik uit. Wat had die lijer nou gedaan, met een nijptang had tie dat bossie draad boven dat gasstelletje gehouden, om de lijm te verwarmen. Dat moest altijd warm blijven om die stoelen te lijmen. Hij denkt: "Dan blijf ik met mijn kop er boven staan en dan grijpen ze natuurlijk dat bossie om terug te gooien". Met een nijptang had tie dat boven dat gasstelletje gehouden en zo naar ons gegooid en gelijk pakken en "Au!" Hij lachen.

Het was toevallig een hele christelijke baas en daar mocht je niet vloeken, daar moest je "potverdikkie" zeggen. Al sloeg je nou je duim er af, dan mocht je nog niet vloeken. Dat waren onderbetalers. Ik kwam daar werken toen ik veertien was, verdiende ik vier gulden en toen ik achtien was verdiende ik acht. Had ik in die vier jaar tijd vier gulden opslag gehad. Mijn eerste opslag was een kwartje en ik was al blij! Uiteindelijk, de zakcenten die je vroeger kreeg... Ik had er de pest in dat ik naar die stoffeerderij moest want ik kreeg maar een dubbeltje zakgeld van iedere gulden. Toen ik bij het zandmannetje werkte kreeg ik een fooitje, kreeg ik provisie en daar kreeg ik precies 40 cent zakgeld van de vier gulden. Je wilde graag wat meer verdienen en mijn eerste opslag was een kwartje. Mijn moeder was al een beetje opstandig, een beetje links geworden. Ze zei: "Wat is dat nou voor opslag, een kwartje? Jij gaat terug een maandag en dan neem je je kwartje mee en dan vraag je of hij niet abuis geweest is, dat hij je een kwartje teveel gegeven heeft". Dus ik dat nog met mijn stomme kop gedaan, hij zei: "Nee, dat is opslag". Nou toen werkte ik daar toch al ruim een half jaar, had ik een kwartje opslag. Ja, toen werd je ook al een beetje opstan-

dig. Je had toen een versje: "Moeder niet huilen, 't wordt beter misschien". Toen had ik daar andere woorden op gemaakt: "Moeder niet huilen het wordt beter misschien, over een maandje verdien ik er tien. Ik heb nooit geweten maar het doet me zo'n pijn, dat het loon van de arbeid zo bitter kon zijn."
Ja, je moet rekenen, je zat daar op een werkplaats met vijf bazen om je heen, want het waren twee broers met drie zoons. We zaten daar met een man of veertien, vijftien dus overal had je een baas op je klauwen zitten. Want die zoons die waren ook bazen. Nou, dan zaten ze, die twee ouwe lullen tegen elkaar: "Hoor je hem, die pestaap weer". En daar werd ik nog door ontslagen. Op dat liedje, daar werd ik om ontslagen, omdat ik een beetje opstandig was. Ik wou een tientje hebben, opslag. Ik was ergens blij toe natuurlijk. Maar ja, toen moest ik dat tegen mijn moeder vertellen, die zei: "dat kan jij wel doen, maar denk erom dat je godverdomme volgende week een andere baas hebt". Gelukkig heb ik een andere baas gevonden. Ik heb toen een hoop geluk gehad, want daar kreeg ik ineens een tientje ook, dat was nog twee gulden meer. Ik was daar een maand en ik heb het vak daar goed geleerd, dat zal ik erbij vertellen, want dat is eigenlijk wel mijn geluk geweest. Het was een clubmeubelfabriek. Toen ik daar een poos was, je stond allemaal per stuk, ik zat er een maand of tien, toen had ik het zo allemaal een beetje bekeken. Ik zat daar meer voor de service, voor dingetjes, klussies die terug kwamen. Want ik stond daar per uur, een tientje per week. Maar de

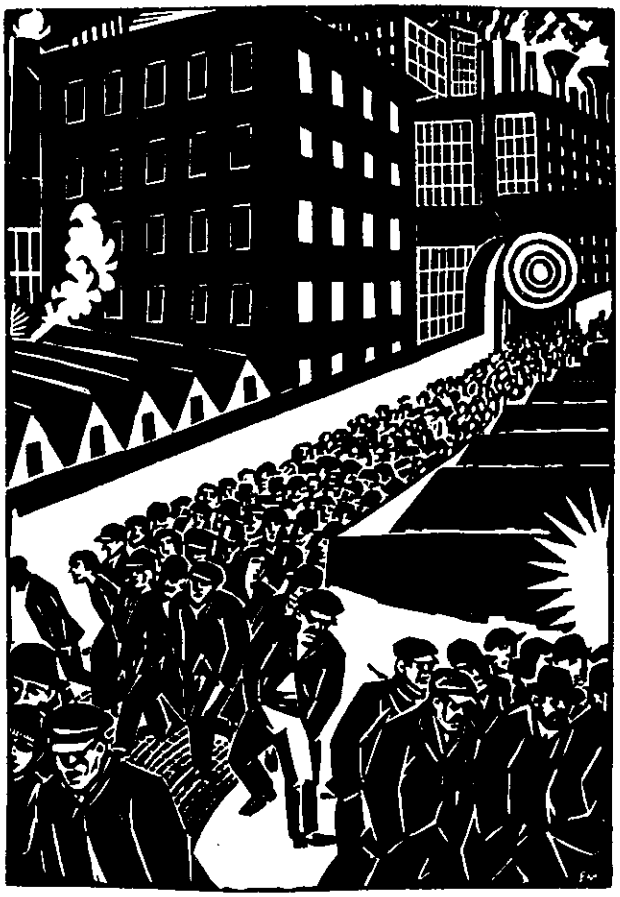
De Metropool.

Als de stad ontwaakt in het kille ochtendgloren,
dan gaan wij uit die zwarte volksstraat,
zoo zwijgzaam in de Metropool verloren,
als geregistreerde slaven van de staat.
Met hongerlijven gaan wij de ploegen spillen,
op werf, fabriek en in die donkere schacht,
waar de tijdklok slikt en de sirenes gillen,
als aanvangssein die schreeuwt om arbeidskracht.

's Avonds, moe gaan wij naar huis tot morgen....
daar breekt het gezin het dagelijks brood,
peinzen over schuld en schoeisel zorgen,
het schamel loon, dat nooit geen uitzicht bood.
Wij bloeien op vergeefs in 't lommer,
gaan onder in schaduw van zorgen pijn,
in de drank vergeten wij onze kommer,
wij kunnen niet groot, blij en gelukkig zijn.

Voor dit systeem wil ik niet blijven pezen
en brengt als Promotheus dan het vuur,
aan hen die niet het strijden vrezen,
maar naar de barricade willen, elk uur.
Want met mijn lijk wil ik de afgrond vullen,
naar een Wereld die wij hebben uitgedacht
om als Taak de brug vervullen....
naar de toekomst die ons tegenlacht.

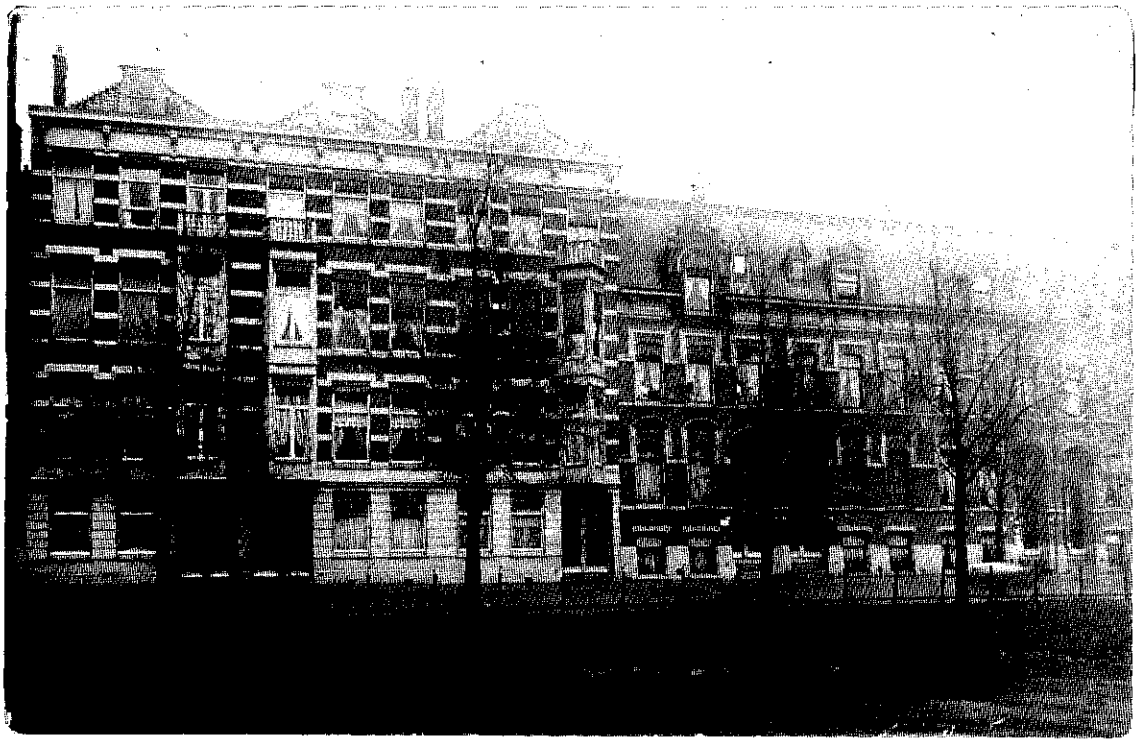
Bram van de Haterd.
In 1935 voorgedragen voor Spartacus.

Prent Frans Masereel.

grootste stoffeerders die stonden per stuk. Die hadden, laten we zeggen, voor een leren fauteuil drie en een halve gulden en voor een ander leren fauteuiltje vier en een half, vijf en èen half. Die kwamen aan zo rond de dertig, twee en dertig gulden. Ik werkte er een maand of tien en toen ben ik naar die baas gegaan, ik zeg: "ken ik ook niet per stuk gaan zitten?", "Jij, klere aap, jij ken er nog niks van!" Die vent was er niet iedere dag, ik kwam van het ene uiterste in het andere, ik had altijd bij een christelijke baas gewerkt en nou kwam ik er bij één te werken, dat was een hoerenjager. Die was meer op de hort dan in de werkplaats. Toen moest ik een fauteuil maken en hij zei: "Ik kijk het zelf wel na en als het dan in orde is mag jij volgende week per stuk gaan zitten". Gelukkig was dat goed en toen verdiende ik de eerste de beste week dat ik per stuk zat al acht en twintig gulden. Ik moest toen rustig doen, want ik mocht niet boven die andere uitkomen die er al jaren zaten. Anders kreeg ik op m'n godverdomme. Ja, want je mocht niet meer verdienen omdat je er pas was. Anders

kreeg je een paar kleunen. Ik was een jongen, ik was negentien jaar, en toen ging ik meer verdienen omdat ik nogal rap was. Maar ik mocht niet boven hun uitkomen natuurlijk, dat was zo'n vaste kern. Ik heb toen wat afgeleden in het eerste jaar, want dat was vroeger niet zo makkelijk. Het was een ploegie en daar moest je je helemaal inwerken. Maar ik heb het mooi kennen versieren want ik kwam daar te werken als halfwas en ik had een tientje per week voor reparaties, voor dingen die terugkwamen, voor beschadigingen bij het wegbrengen. Dat repareerde ik en dan zat ik voor die stoffeerders vast stoeltjes vooruit te maken. Te singelen, veren in te naaien, te koppelen en dan hadden ze vast een beginnetje. Want ik zat daar toch voor urengeld. Zodoende heb ik me eigen er een beetje tussen gewerkt. Zo kon je naderhand lekker wat verdienen. Ik heb betrekkelijk geen ellende gehad, zes jaar heb ik er gewerkt en dan had je zo rond de dertig, twee en dertig gulden. Ik heb wel lekker verdiend. In 1938 ben ik voor me eigen gaan werken. Ik dacht, zo wijs ben ik ook wel, "wat hun kennen verdienen kan ik ook verdienen".

De Crooswijksesingel.

Meereke

Mijn moeder werkte bij Joden, nou dat waren krengen hoor. Ze woonden in de Jonker Fransstraat. Mijn moeder moest er 's morgens uiterlijk om kwart voor acht zijn. Als ze dan 's avonds om acht uur zei: "Mevrouw kan ik naar huis gaan?" dan moest ze altijd nog net wat doen. Dat terwijl ze wisten dan wij de hele dag alleen waren en terwijl ze zelf ook kinderen hadden. Ik ben er zelf nog wel eens kindermeisje geweest. Dan mocht ik met haar dochtertje de Jonker Fransstraat op en neer rijden in een pitrieten wagen. Ik mocht ook wel eens mee naar de diergaarde om op dat kind te passen, om dat kind te rijden. Ik was toen negen jaar. Ik ben ook zelfs nog loopmeisje geweest in een hoedenwinkel, dat was ene grote familie van Joden. Daar vandaan heb ik weer gewerkt bij twee jodinnen op de Crooswijksekade. Daar heb ik drie jaar gewerkt, van m'n twaalfde tot m'n vijftiende. Je moest je rot werken daar hoor. Want het was vroeger allemaal kleden kloppen. Je was de sloeber, de slobber, minderwaardig was je allemaal. Ik was een kind, maar wat ik allemaal moest doen... En ik had ook altijd honger. Ik moest er 's morgens voor achten zijn, dan moest ik de matten kloppen en belletje poetsen, dat het er aan de voorkant netjes uitzag. Dan kreeg ik twee van die stukken gallenbrood, dat hadden ze vroeger, die Joden, dat was keihard, dat waren oude stukken en die kreeg ik dan, met een schrap margarine erop. Dat was mijn ochtend maal. De één was acht en zeventig en die ander was tachtig toen ik er kwam werken. De oudste van die twee had het zelf vroeger wel eens een beetje arm gehad. Ze zei wel eens: "Als mijn nicht nou weggaat, dan krijg je van mij wel wat suiker op je boterham". 's Middags kreeg ik ook weer van die stukken van dat harde gallenbrood, dan kreeg ik er een beetje suiker op, en dan een koppie thee met zo een beetje water er-

bij gegooid, dan hadden hun eerst het beste van de thee gehad en bij mij ging er een beetje water bij, dat kreeg ik dan.en je durfde niks te zeggen hoor. Alleen als het vijf voor tweeën was, dan ging ik naar huis want ik was om vijf voor achten gekomen. Dan hadden ze altijd, elke dag, het zelfde rotsmoessie: "Marietje, heb je het kraantje gepoetst in de gang?" Dan zei ik: "Nee mevrouw" "Nou dan moet je dat nog even doen". "Nee, want ik laat me niet uitbuiten, ik ben om vijf voor acht gekomen en ik ga om vijf voor twee weg". Als ik dan dat kraantje poetste dan kreeg ik wel eens 5 cent. Dan mocht ik naar huis, maar dan was het inmiddels natuurlijk wel tien over tweeën natuurlijk. Ze lieten je werken hoor. Ik pikte ook altijd, want ik had altijd honger. Ik was zo lang en zo mager als brandhout. Joden hebben altijd alles apart, vlees en brood, dat gerabbineerde rotzooitje altijd. Ze hadden van die grote vleestaarten en die werden met rundvlees klaargemaakt en daar lag altijd een mes bij. Ik pikte altijd een stukje van die taart, want ik had altijd honger. Buiten hadden ze van die potten met zure haring staan en augurken en uien, daar pikte ik ook altijd van. Dan stonk ik natuurlijk, maar daar heb je als kind geen erg in. Als ik binnenkwam in de keuken dan vroegen ze: "Marietje, heb je de planken schoongemaakt waar de potten op staan?" En dan zei ik: " Ja mevrouw", dat had ik helemaal niet gedaan, maar ik had alleen maar een stuk zure haring gepikt. Als ik voor hun peentjes schoon moest maken, nou, ik at er wat van op! Ik had eeuwig honger. Als ik om twee uur, half drie thuiskwam, dan moest ik met mijn broertjes naar buiten, dan gingen we 's avonds om half zeven pas eten. Ik kreeg heel de middag niks, het was er niet. Ik ging ook ik weet niet hoe ver boodschappen halen voor een cent, want je kreeg een cent van de buren. Nou, dan liep je je eigen rot.

Wij woonden op dat stukje van de Lange Waranda.van de Goudseweg naar de Generaal van der Heijdenstraat en daar woonden haast allemaal Joden. Je had een eierwinkeltje, een kaaswinkeltje, een fruitwinkeltje, een speelgoed- annex galanterieënwinkel en een kleermaker, dat waren allemaal Joden. Je had op de Hoogstraat een luxe-bakker en die heette "Heil", luxe-bakker van gebak en snoep. Daar moest ik altijd naar toe vanaf de Crooswijksekade, dan moest ik één ons snoepjes halen en dan moest ik binnen een kwartier terug zijn. Dat was altijd rennen. Daar vrat ik ook altijd wat van op, dat waren dingen van marsepein en bokkepootjes en bonbons en repen, dat kreeg je nooit, dus ik pikte er altijd één uit. Als ik kaas moest halen ook. Er zat een kaasboer van Hamelen in de Jan van Loonslaan. Daar moest ik ook altijd twee ons kaas halen in van die dikke plakken. Je had een muziektent op het van Alkemadeplein en dan ging ik altijd bij die muziektent staan en dan haalde ik er een plak kaas uit. Dan dacht ik: "dan zien de buren me niet", zo onnozel was ik toen. Ik ging een plak kaas er af staan halen midden op het plein en dan konden natuurlijk alle buren je zien. Ik moest binnen een kwartier terug zijn en dan moest je hollen, je was bang dat je je baantje zou verliezen.

Als je jarig was lieten ze je leuke dingen zien, dan dacht ik: "Nou dat krijg ik misschien voor mijn verjaardag". Ik heb ene keer zo'n armband gehad, zo'n slavenarmband noemden ze dat van een soort plastic, een slang met twee van die ogen, een slangenarmband. Dat kostte negentien cent, dan mocht ik wat uit gaan zoeken bij van Vollenhoven op de Crooswijksekade, dat was zo'n parfumeriezaak. Dat was het enigste wat ik in die drie jaar gekregen heb voor mijn verjaardag, zo'n slangenarmband van negentien cent. Ik telde niet mee, ik moest alleen maar werken en hard werken, opdrachten kreeg je, koper poetsen. Ik heb van mijn trouwen af nooit geen stukkie koper in huis gehad, ik moet die rotzooi niet.

Toen ik vijftien was ben ik bij Jamin gaan werken. Dat was op 8 september en mijn moeder ging op 24 december verhuizen naar de Westerbeekstraat. Dus ik heb maar een paar maanden dichtbij gewerkt, naderhand moest ik altijd naar de stad lopen door regen, sneeuw of kou, altijd lopen. Er reed toen één zo'n klein busje en dat kostte 1 dubbeltje, dat had ik niet. Ik was degene die dan eindelijk eens wat verdiende, Jamin betaalde toen in die tijd vrij goed hoor. Ik was vijftien jaar en ik verdiende f 7,68 plus, als je een hele maand niet te laat kwam, f 1,50 en als je het hele jaar hardliep dan kreeg je ook nog f 5,- , als je altijd op tijd kwam. Als ik zag dat ik het niet haalde, ging ik fijn naar huis en dan liet ik mijn moeder zeggen dat ik ziek was. Dan bleef ik drie dagen thuis. Je kreeg maar een paar centen, maar dan had ik toch nog die f 1,50 en f 5,- en ik was een paar dagen thuis om eens lekker uit te rusten. Want ik moest 's morgens om kwart voor zeven al van huis en ik kwam dikwijls pas 's avonds om over zevenen thuis. Ik was toen maar vijftien, zestien, jaar en dat heb ik gedaan tot aan mijn drieëntwintigste.

Toen ik er pas kwam, dat was net tegen de Sinterklaas kwam ik op de chocolaterie. Daar moest ik door van die lange pijpen chocola lange ijzerdraadjes heen maken, zodat ze niet braken. Maar ik kon helemaal niet tegen die chocoladelucht, ik kreeg overal zweren. Toen werd ik naar beneden gestuurd, naar de bakkerij. Ik moest boterletters met eigeel insmeren, daar was het heel erg gezellig, lekker zingen onder elkaar. Ik werd daar ook lekker opgenomen. Je kon daar koffie en thee zetten, al mocht dat eigenlijk niet. Maar we hadden een baas, die was bij de SDAP, en hij liet dat allemaal oogluikend toe. Nou dat was een gezellige troep. Ik heb altijd een hardstikke aardige baas gehad, vooral toen hij tot de ontdekking kwam dat ik zo ver weg woonde en dat ik dat altijd liep. Hij woonde zelf in Crooswijk, lekker dichtbij. Het was wel een beetje oudere man. Hij zei: "Als het kan, dan hoef je van mij niet meer over te werken. Ik weet nou dat je twee uur moet lopen per dag". Hij heeft me gehouden in die bakkerij, en ik had lol in mijn werk en ik kwam weldra aan de goede kant te staan.
De heren zelf van Jamin was ook een stelletje tuig, die hadden een goeie kok in de fabriek, er werden dan altijd als er parties waren lekkere dingen gemaakt. Daaraan schijn ik heel goed mee te kunnen helpen, ik werd er toen uitgepikt en ik mocht altijd die baas helpen als die parties werden gegeven. Ik moest dingen spuiten en klaarmaken. Ik heb dus altijd een beetje aan de goeie kant gestaan. Maar ik heb bijna nooit aan de lopende band gestaan. Ik heb wel heel de lettermachine helpen opbouwen, iedere keer een stukje eraan, toen ik wegging was hij net klaar. Ik heb altijd vrij leuk werk gehad, ze hadden altijd lekkere dingen. Ik had ene baas en die heette Van Hof, hij was patisseur en daar kon ik heel goed mee opschieten.

Fabrieksmeisjes van Jamin aan de Hugo de Grootstraat ca. 1930. Het meisje rechts is Meereke.

Hoe kontroleerden ze dat je elke ochtend op tijd kwam?
Je moest een loodje ophangen, je moest 's morgens een loodje van het bord halen. Als je bij de portier om acht uur binnenkwam, dan was het loodjesbord afgesloten, dan kon je je loodje niet meer pakken. Ik had nummer 223, dat vergeet je ook nooit meer. Om acht uur ging de fluit en dan ging dat hek over dat bord heen. Je moest dan naar boven je jas weghangen en dat was altijd een eind lopen. Dan kwam je weer beneden bij je baas en die riep alle namen af. Was je er niet, dan kreeg je een kruisje achter je naam en dan kreeg je je f 1,50 niet. Al was je maar één keer te laat, en dan nog een half uur boete. Dat scheelde je ook acht of negen en naderhand twaalf of dertien cent.Ik ben er met een heel laag loon helemaal onderbetaald, weggegaan. Dan kwamen die grote bazen, de grote heren, zo door de fabriek lopen en dan kwamen ze met een stopwatch achter je staan. Ik heb nooit geweten wie dat verteld heeft, dat ik in die Communistiese Jeugd zat. Ik had al drie keer geen opslag gehad, nou kreeg je maar één of twee cent per uur meer, dus het was nog de moeite niet, maar ja acht en veertig cent bij je loon dat was toch wel heel veel, vooral als je twee cent kreeg. Nou had ik al drie keer geen opslag gehad en ik ging naar die meneer Jan toe en ik vroeg waarom ik al drie keer geen opslag had gekregen. Nou dat wist hij niet, toen werd ik woedend en ik zei "Daar moet toch een oorzaak voor zijn!" Hij zei: "Ja, je bent ergens bij een commune ofzo, je bent tegen ons." Ik kreeg er een heel praatje bij. Toen zei hij: "Je komt over zes weken nog maar eens vragen of je opslag krijgt". Ik dacht, nou dan sterf ik nog liever, want dat doe ik toch niet. Maar ik heb eigenlijk nooit opslag gekregen. Toen ben ik aan het pikken gegaan. Ik werkte op de bakkerij en daar hadden ze altijd van die bloemzakken. Die werden leeggegooid in zo'n kist en als je

dan dat draadje bovenaan doorknipte, dan kon je het er zo aftrekken, dan was hij open. Er was een jonge knul en dan zei hij: "Hé maak die bloemzakken eens schoon" en dan ging ik ze een beetje uitschudden op de w.c. en dan bond ik ze 's avonds onder mijn jurk en nam ze mee naar huis. Ik heb zelfs schorten gedragen van bloemzakken en dan zeiden ze wel eens tegen me: "Goh, wat is dat linnen grof" "Ja, dat vond ik ook al". Maar ik maakte ze zelf en dan moest er zo'n rooie bies op en lettertjes. Alleen die mutsen heb ik nooit zelfgemaakt, want dat vond ik zo'n karwei. Bij ons thuis had mijn vader er onderbroeken van, de jongens hadden er broeken van en kussenslopen en beddenzakken. Ik nam ze iedere keer mee. Op het laatst,toen wist ik dat ik ging trouwen, ging ik nootmuskaatjes en peper en klontjes suiker jatten. Eigenlijk alles wat ik niet kon kopen en jaren later had ik nog die peper. Geen opslag, dan maar zo. Maar je ging iedere avond met de zenuwen in je lijf naar de kleedkamer, want je werd dikwijls genoeg gevisiteerd. Dan zei ik altijd: "En wie neemt mij vanavond?", omdat je dan zo gek deed en omdat je er al zolang was, deden ze het niet. Ja, bij Jamin werd je gekontroleerd of je iets meenam. Er stonden twee van die meiden aan het begin van de kleedkamer en die visiteerden je dan helemaal langs je lijf of je snoep meenam. Snoep meenemen heb ik nooit gedaan, maar naderhand wel die bloemzakken, en broodpapier nam ik ook altijd mee. Vroeger was het heel gewoon dat je brood werd ingepakt in een krant, want een rolletje broodpapier kostte geloof ik drie cent en dat hadden de mensen gewoon niet. Ik pikte altijd van dat perkament en dan nam ik zo'n groot vel mee, die je in die kisten moest leggen, dat deed ik dan gewoon in mijn zak en daar hebben ze nooit iets van gezegd. Dus bij mij thuis hadden we altijd perkamentpapier. Maar je werd streng gekontroleerd en er werd er nog al eens één gepakt. Dan ging je op staande voet eruit.

Er is één keer een staking geweest en dat was heel toevallig mijn eerste week vakantie. Dus die staking bij Jamin heb ik net niet meegemaakt. Ik wist wel dat er wat zou komen, maar je moest met januari al opgeven wanneer je die week vakantie wilde. Ik ben toen een week naar Oostvoorne geweest en in die week is de staking geweest. Toen ik thuis kwam zei mijn vader: "Nou, je bent net de dans ontsprongen". Ik had er onherroepelijk uitgegaan.

Mijn baas heeft altijd z'n hand boven mijn hoofd gehouden, maar hij kon er ook niks aan doen dat ik anderhalf jaar lang geen opslag heb gekregen. Toen ik wegging verdiende ik f 13,24, maar ik had toen zeker f 15,- of f 16,- moeten hebben.

Wij zaten toen allemaal in de Communistiese Jeugd en we hadden toen een krantje gemaakt en dat heette "De Kol", dat was van die toverkollen, die kostte toen drie cent. Daar heeft mijn man mee aan de poort gestaan, maar hij kwam mij ook dikwijls genoeg halen, toen is dus verteld:"Ja, die meid van Van Weelden die d'r vrijer stond aan 't hek met de Kol". Daarna heb ik geen opslag meer gekregen. In de Kol werd geschreven over aktiviteiten van Jamin en dat je er je rot moest werken. Als ze dachten dat je in de AJC zat, dan werd je naar het poederhok gestuurd. Bij Jamin werkten veel AJC'ers omdat die toch vrij goed betaalde, dus als ze wisten dat je van de AJC was, dan stopten ze je in dat poederhok. Nou dan zag je eruit, je tanden enzo, dat was allemaal van dat poedersuiker en nou is er niks erger dan die poedersuiker heel de dag. Ze moesten die zeven voor die rumbonen en bonbons. Dat was een verschrikkelijke baan. Ik heb er altijd over in de war gezeten, ik dacht, ik ga gewoon weg als ik dat moet doen. Je was helemaal niet beschermd, je had gewoon je schort en je muts. Die meiden kleedden zich helemaal uit tot op d'r hemd en d'r broek na en met blote voeten of klompen of ouwe schoenen. En 's avonds na vijven of zessen kon je je een beetje afwassen, maar dat plakte allemaal, die suikerrommel en je haar zat helemaal onder de suiker. Je had wel een muts op, maar die wilden ze bijna nooit tot over d'r oren, want dat was helemaal geen gezicht. Die meiden werden allemaal na een paar maanden of een jaar ziek. Nou daar werd dus over geschreven in de Kol, dat die AJC'ers het slechtste werk kregen, in het poederhok en dat je dan slechte tanden en kiezen kreeg, dat je daar voor straf ingestuurd werd. En dan over die heren, want dat waren ook van die "mooie". Als ze zo'n meid aan de haak konden slaan, dat je met ze meeging naar de kleedkamer of naar de kelder. Ik heb het zelf ook meegemaakt, nou dan was je de beste hoor, dan kreeg je wel opslag en dan kreeg je wel een schort voor niks of een goud ringetje, als je met één van die heren mee naar beneden ging. Daar gingen natuurlijk praatjes over bij het leven en dat werd ook in die Kol gezet. Dus dat was altijd tegen het zere been, bij die gasten. De Kol, dat was van de Communistiese Jeugd Bond (CJB). Ik was de enige bij Jamin die daar bij zat.

Annie

Ik werkte bij Jamin vroeger, ik was toen vijftien jaar, dat was in 1928. Toen hadden

WEERZINWEKKENDE POLITIE-HANDELING

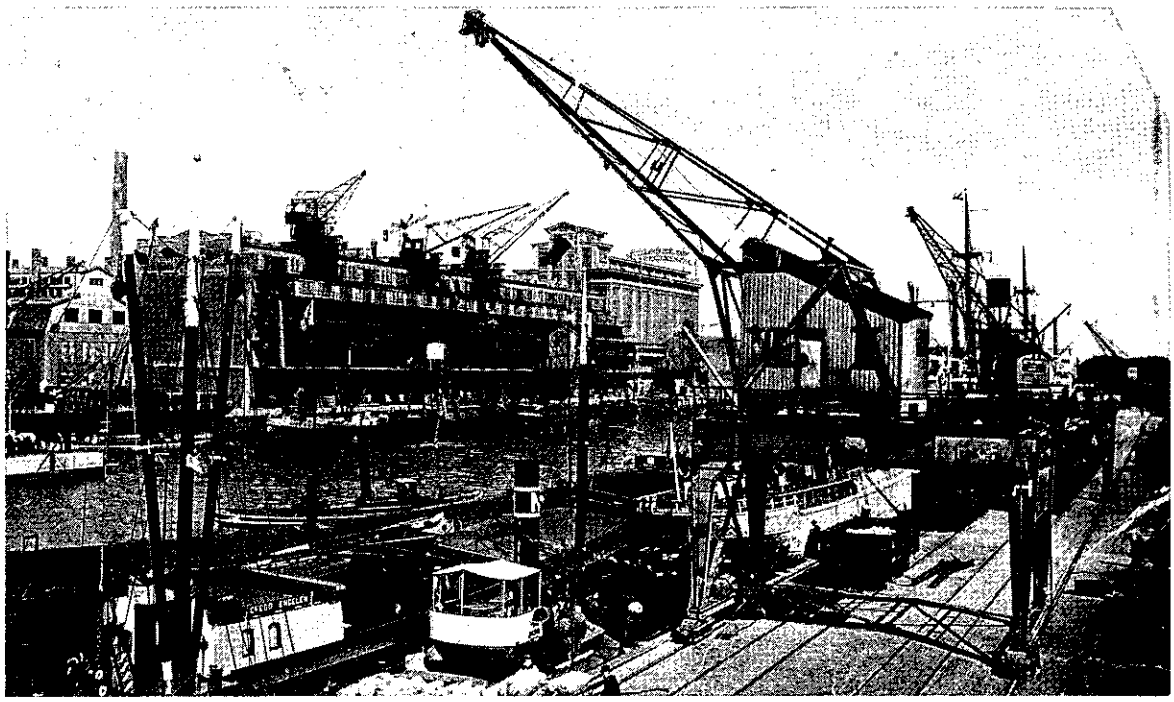
Meisjesstaking bij de fa. Jamin te Rotterdam.

we helemaal geen vakantie, nou we gingen staken en toen kregen we twee dagen in het jaar vakantie. We gingen staken! Die ouwe Pierre van Jamin, die waren vroeger zo arm als de pest geweest. Want die hadden in de Warmoezierstraat, waar ik geboren ben, een zolderkamertje en daar is Jamin begonnen. Als een suikerfabriekie op een zolderkamertje, zo is tie begonnen. En het waren viezerikken, want ze hadden alle meiden van de fabriek hoor. Die Pierre Jamin kwam naar beneden en die zei: "Jullie kunnen staken zo hard als je wil, maar ik heb tapijten op de grond leggen, die benne zó dik en die zijn voorlopig niet versleten!" Wij staken, maar we werden allemaal ontslagen natuurlijk.
Arie

Negentig procent waren lid van de Scheepvaart Vereniging Zuid (SVZ). In Rotterdam had je twee aanneemlokalen, St. Jobshaven aan de rechter maasoever en Maashaven aan de linker maasoever. Samen een paar duizend zogenaamde "losse" arbeiders, zonder één enkél recht, van bv. garantieloon of vakantie. Je had drie kategories arbeiders: met blauwe boekjes, met grijze boekjes voor een half jaar en met weekkaarten. Oude havenarbeiders hadden meestal een blauw boekje. Door hun bekendheid in de haven kwamen zij het eerst in aanmerking bij de bazen die volk kwamen aannemen. Vele maatschappijen, de Holland-Amerikalijn, de Rotterdamse Lloyd en Thomsen hadden "blauwe boekjesmensen" in dienst, zogenaamd vast, blikvast noemde men dat. Maar ze bleven origineel in dienst van de SVZ en zo gebeurde het een paar maal, bij een konflikt of een periode van crisis, dat arbeiders na jaren als blikvast gewerkt te hebben hun boekje terugkregen en terug konden gaan naar de SVZ. Dan waren die maatschappijen van alles af, zonder één enkele geldelijke verplichting. En de SVZ gaf ook geen geld. Dat werd dan de sociale dienst, de steun. En deze regeling was nogal ingewikkeld. Precies kan ik het mij niet meer herinneren. Wij hadden onze steunuitkering van de bond in de Coolsestraat. Ik kreeg f 13,75 met twee kinderen. De huur was in 1932/1933 f 4,75, naderhand f 5,75. Was je lid van de bond, dan had je f 1,25 meer dan zij die regelrecht aan de steun liepen. De steun zat ingewikkeld in elkaar, vooral als je in de haven werkte. Je kreeg bv. f 13,75 steun met twee kinderen. Had je dan twee dagen gewerkt, dan kreeg je twee maal f 5,60 is f 11,20. Daar werd 2/3 van afgetrokken, dat is ongeveer f 7,40 dan blijft er f 6,35 over. Zo kreeg je dan f 13,75 + f 6,35 = f 20,10. Werkte je vier dagen, dan verdiende je vier maal f 5,60 = f 22,40. 2/3 ervan is on-

geveer f 14,80, dat is f 1,05 boven je steun en dan kreeg je er niets bij. Als je nu drie weken niet aan de steun was geweest, bv. als je drie weken vier dagen of drie nachten had gewerkt en er de vierde week geen werk was, dus er niets te verdienen, viel, dan moest je eerst een wachtweek maken om in aanmerking te komen voor een uitkering. Zodoende, als je drie weken gewerkt had, moest je daarmee vier weken doen. Dus zij die bij de SVZ waren, moesten het goed bekijken. Anders was je steeds in de weer voor een paar gulden boven de steun. De SVZ had geen enkele verplichting, vandaar dat er veel konfliktstof gaf in de haven. Met vallen en opstaan, voetje voor voetje, zijn er veel verbeteringen afgedwongen. Dat heeft veel bloed en tranen gekost. Nu is er nog steeds verzet in de haven.

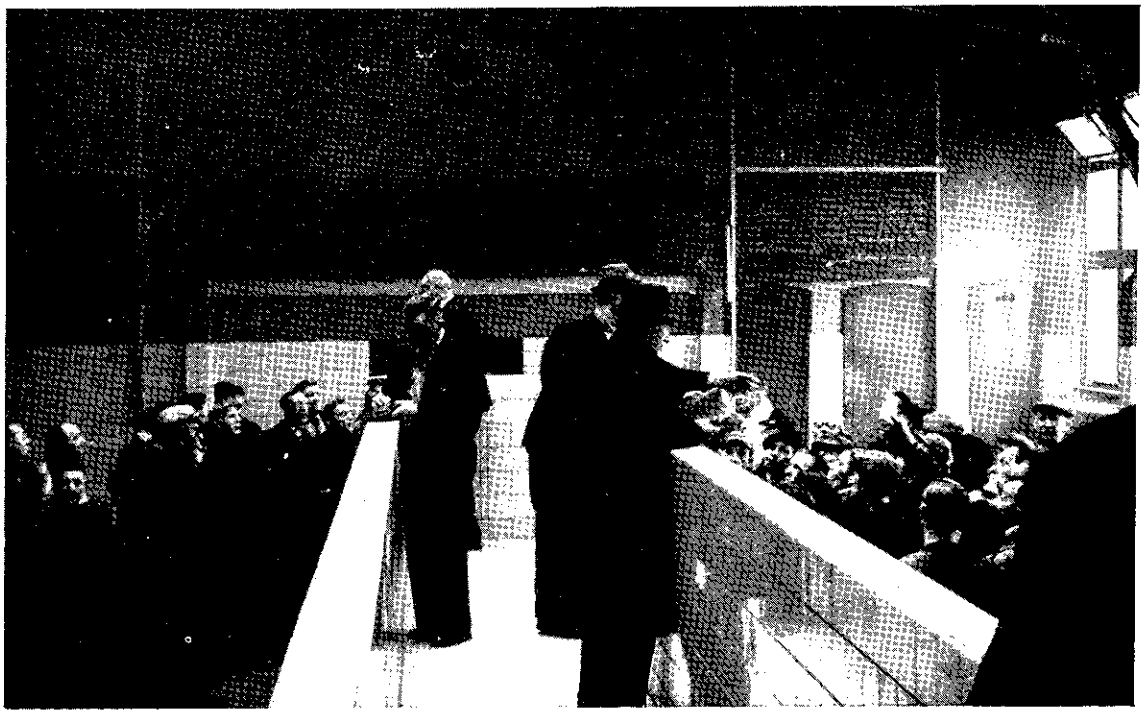
St. Jobshaven met pakhuispand St. Job.

Toen ik voor het eerst in de haven kwam, dat was in 1923, verdienden we f 5,60 per dag, dat was f 31,60 in de week. Dat was toendertijd een hoop geld. Dan werkten we per dag van achten tot twaalven en van enen tot half zes. Dat waren twee taken. Toen ik in de haven kwam was er een staking van acht weken. Daardoor was er een opeenhoping van boten. Mijn eerste boot was een russiese, daar moest ik balen snijden geloof ik. Ik was nog geen 18 jaar en volgens de wet was ik nog niet eens gerechtigd om in de haven te werken. Je moest 18 jaar zijn en dan kon je een kaart halen bij de arbeidsbeurs. Een staatskaart noemden ze dat, die kostte 2 kwartjes. Je moest 18 jaar zijn om aangenomen te kunnen worden als havenarbeider. Op één of twee augustus kwam ik in de rotterdamse haven werken en op 29 augustus werd ik pas 18 jaar.
Voor de oorlog was het zo dat je maar twee of drie dagen in de week kon werken. Het was toen maar mondjesmaat. Je had een kategorie vaste arbeiders, maar ja, de ene dag kwamen er tien boten binnen en dan had je weer een periode dat er vijftien of twintig boten binnenkwamen. Dat lag ook weer aan het jaargetijde. Maar de stuwadoors en de kargadoors gingen dan van het feit uit: dat is door elkaar tien schepen. Aan de hand daarvan hadden ze vaste arbeiders tegen een garantieloon. De rest werd dan aangevuld door de Scheepvaart Vereniging Zuid. Daar liepen dan die zogenaamde losse arbeiders, zonder enige garantie en zonder enige beloning. Ze moesten d'r eigen wel drie keer per dag melden, dat was 's morgens van 7 - 8 uur, van 10 - 11 uur en 's middags van 3 - 4 uur. De taken gingen dag en nacht door en als het dan in hun kraam te pas kwam konden ze je bv. 's ochtends van 8 - 12 uur aannemen. Dan had je één taak gewerkt. Dan zeiden ze vroeger ook wel: "één taak fruit en de week is uit".
Voor een fruitboot waren zo'n paar honderd mensen nodig. Als dan zo'n sinaasappelboot of zo'n bananenboot leeg moest, moest dat in een taak tijd. Als dan de helft van die boot leeg was, kreeg om 12 uur de ene helft al de zak, die anderen hadden dan één dag gewerkt. Het lossen van bananenboten ging met een jacobsladder, dat ging met trossen tegelijk. Die jacobsladder stond dan in het ruim en dat waren allemaal zakken. Zó

breed was dat geval (wijst ongeveer 1.25 m. aan). Het was een machine die in het ruim stond en er liepen kettingen aan weerskanten. tussen die kettingen zaten die zakken gespannen. Daar gingen die trossen bananen in en die ladderden die trossen die beneden in die zakken gegooid werden naar boven toe. Boven stonden dan een paar kerels en als dan die tros bananen voorbij kwam, dan pakten ze die ieder aan een kant en hup. Die tros ging dan op een transportband naar de wal, ook in zo'n zak. Daar liepen een hoop mensen met een bos bananen op de rug en die brachten het naar een spoorwagon. Zo werd een bananenboot gelost. Vroeger gingen die bananen naar de wal toe en dan waren er speciale pakhuizen waar ze tot rijping gebracht werden. Ze werden daar in stukken gesneden en zo zag je ze dan in bosjes in de groentenwinkels hangen.

Zat u bij het HOK?

Ja, bij de Scheepvaart Vereniging. Ik kon ook wel vast worden, maar ik heb het niet gedaan. Kijk, als je vast was dan konden ze doen en laten met je wat ze wilden. Je had dan wel een CAO in de rotterdamse haven, maar dat betrof bv: als je een dag gewerkt had en die boot stond op vertrek en er moest nog een gedeelte van de lading gelost worden, dan mochten ze je op z'n hoogst anderhalf uur langer houden als het gestelde. Maar als je nou in vaste dienst was, dan werd daar nog al eens een keertje de hand mee gelicht. Dus als het langer werd dan anderhalf uur, dan bleven ze ook langer staan, dan stonden ze drie taken. Als ze ergens een hekel aan hadden, tenminste zij die revolutionair waren, dan was het aan drie taken. Want vroeger was dat altijd, dan stonden ze achter elkaar drie, vier taken, desnoods tot zo'n boot helemaal leeg was, dan stonden ze soms vijf taken achter mekaar. Daaraan hebben ze in de loop der tijden, met de organisatie en de strijd van de arbeiders, een einde aan gemaakt. Toen kreeg je een vaste CAO. Die van de Scheepvaart Vereniging konden niet onder dat CAO uit. Als ze mij opdracht gaven anderhalf uur langer te werken, dan zei ik: "Ja, maar dan moet ik wel weten of die boot in die periode klaar is". Als ze die garantie niet konden geven, dan kon ik zeggen: "Nou, je bekijkt het maar, dan ga je maar een andere ploeg volk halen en die hebben er dan in ieder geval ook een taak werk aan. Ik werk twee taken, op z'n hoogst anderhalf uur, maar dan moet die boot in die periode klaar zijn, anders doe ik het niet". Wettelijk konden ze me dan niet pakken. Met lossen dachten ze bij d'r eigen: "Nou ja, als die boot leeg is dan dondert hij op en dan zie ik hem voorlopig niet meer". Maar met een vaste arbeider, die wilde zekerheid hebben, daar zeiden ze tegen: "Nou, drie taken werken want die boot moet klaar". En die deden het zonder meer hè. Als ze het niet deden, dan ontsloeg die baas hen niet op dat feit, maar een stok is altijd gauw gevonden. Vooral in een periode waarin er maar

Aanneemlokaal van de Haven Arbeids Reserve (het HOK) aan de St. Jobsweg.

twee of drie dagen werk is voor de mensen. Ze vonden dan wel iets anders.
Dan was er nog iets en dat betrof de veiligheid. Ik ben de laatste tien, vijftien jaar bootsman en winchdrijver geworden (winch = een kleine dekkraan). Dan had je zo-

genaamd een ploeg tot je beschikking. De bootsman is dan feitelijk de baas in het gat waar je werkt. Al heb je nou een botenbaas, wat veiligheid en het werken betreft, is de bootsman verantwoordelijk. Als er bv. een schild niet vast staat en zo'n baas zei: "Ga maar vast beginnen, ik ga een bout halen om dat schild vast te zetten", dan zei ik als bootsman: "Nee, we werken niet, eerst moet dat schild vast en dan ga ik verder". Dat was het veiligheidsbesluit. Dan kon een baas hoog op z'n poten spelen en zeggen: "hè, sodemieter daar vandaan". Dan zei ik: "Wie geeft jou het recht om dat te doen, ik ben bootsman. Je moet het zelf maar weten, dan ga ik wel weg", dan zei ik tegen die jongens beneden: "Hé, houdt er erg in dat dat schild los staat en dat ik wordt weggestuurd om die en die reden". Dan lag het er maar net aan wat voor een stel jongens je daar beneden had. Er waren er wel bij die dan zeiden: "Laat die vent de kelere maar krijgen, we komen er ook uit". Dat gebeurde veel in die situaties, daar gaan ook weer periodes overheen van het vertrouwen wekken bij die havenarbeiders. Als ik wat zei dan werd dat altijd voor 100% aanvaard maar had je nou een persoon die het niet zo nauw nam, dan hoefde hij de volgende week ook niet te kijken of hij ondersteuning kreeg van de mensen die beneden stonden. Het eskaleerde ook wel eens in diè mate, dat ik het langs een andere weg probeerde en dan ging ik die vent van de veiligheid erbij halen. Die moest me dan vaak op de één op andere manier gelijk geven. Dat was dan iemand van de haveninspektie, maar voor de oorlog werd daar ook de hand mee gelicht. Wij gingen daar tegen tekeer en als het een beetje te erg werd, dan werd het doorgegeven aan de SVZ. Maar nou was het zo, die SVZ nam mensen aan en de ene dag werkte je met die en de andere dag werkte je met die, dus je had nooit een vaste ploeg. 's Ochtends moest je naar het HOK toe en als je werd aangenomen dan kon het wel eens wezen dat je helemaal alleen in een andere ploeg zat. Er liepen daar wel een duizend mensen aan de Scheepvaart Vereniging. Die direktie maakte daar wel gebruik van. Vrijdagsavonds was het altijd geld halen en als er dan zoiets gepasseerd was, dan werd er een rapport, door dat bedrijf waar dat gebeurd was, opgemaakt en dat werd naar de direkteur van de SVZ toegestuurd. Dan werd ik bv. op het matje geroepen hè en dan zei hij: "D'r is weer wat aan de hand geweest, wat heb je uitgehaald? Ik heb hier een rapport dat zus en hier en daar..." en dan luisterde je ernaar of dat klopte natuurlijk. Van de 100 keer was het natuurlijk 99 keer niet juist. Als je dat uitlegde dan zei hij: "Niks mee te maken, want wij maken de dienst uit in de rotterdamse haven en wij geloven dat rapport van die inspekteur, of van die direkteur van dat bedrijf, en jou geloven we niet". Dan vertelde je dat je ook getuigen had van die ploeg en dat je verschillende mensen bij 'm kon brengen, maar dan zei hij: "Nee, daar hebben wij niks mee te maken, aangezien wij de baas nog zijn maken wij de dienst uit in de rotterdamse haven en niet een havenarbeider. Er zal wel eens een periode kunnen komen dat het anders wordt, dan verzetten we de bakens." Dan kreeg ik bv. straf, dan mocht ik een week niet werken en dan werd mijn boekje ingehouden. Ik kreeg dan ook geen uitkering, want de SVZ betaalde helemaal totaal niks. Je mocht blij wezen dat je daar drie keer per dag mocht komen kijken of er werk was, en als er werk was, dan maakte zij uit wie er dan gepakt werd voor dat werk. Dat was allemaal zonder enige vergoeding.

Je kon toen nog geen vuist maken, want onderling had je verschillende organisaties die tegen elkaar opboksten. Je had het NVV(Nederlands Verbond van Vakverenigingen van de SDAP) en je had het NAS(Nationaal Arbeids Sekretariaat) en daartussen dwarrelden wij als revolutionairen, als kommunisten. Wij werden met een scheve nek aangekeken door die organisaties want die zeiden: "Denk erom, die hollen je organisatie uit, dat zijn cellenbouwers".

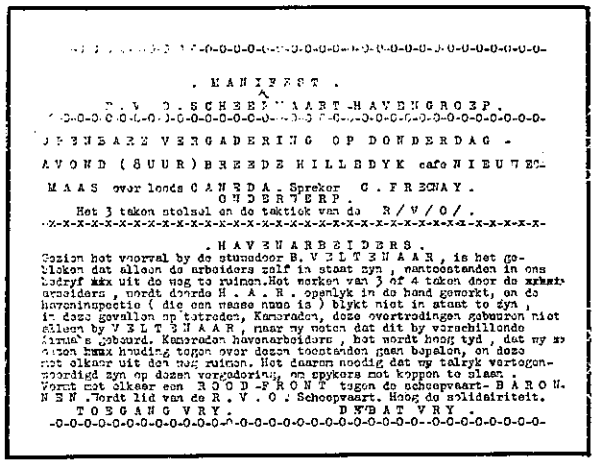
Had dat met de RVO te maken?

Ja, RVO, dat zegt het al reeds: Rode Vakbewegings Oppositie, dat was een revolutionaire organisatie in de vakbeweging. Het NVV probeerde op allerlei mogelijke manieren de strijd te omzeilen. Er waren altijd een hele hoop problemen in de rotterdamse haven en dan werd er altijd gezegd: "Ga maar aan het werk, wij als organisatie gaan wel eens eventjes praten". Dan kwam er wel eens heel wat anders uit de bus als dat er leefde onder de havenarbeiders. Dan kwamen ze terug en als je dan zelf als revolutionair in een vakbeweging zat, kon je daar natuurlijk tegenin gaan. En dat deden wij natuurlijk ook wel. Maar zij kenden ons wel zo'n beetje van de achterklap, van verraaiers, voor zover je daarvan kan praten. Wij zeiden: "In de top van diverse arbeidersorganisaties zijn elementen ingeslopen die gestuurd zijn door de andere kant". Maar ja, om ze nou precies aan te kunnen wijzen, daar hadden wij ook geen bewijzen van. Dat waren allemaal dingen waar je tegen op moest boksen. Voordat zo'n belangrijke vergadering dan plaatsvond, kwamen we als revolutionairen, die in de vakorganisa-

tie zaten, bij elkaar en dan bespraken we dat probleem. Er waren mensen die er goed in thuis waren en die gaven aanwijzingen, die hadden zelf ook een bepaalde inbreng over hoe we moesten spreken op diverse vergaderingen om die arbeiders aan je kant te krijgen. Om zodoende een bepaald konflikt tot stand te brengen, om verandering in de situatie te brengen. Dan noemde de bond dat een wilde staking. Het gebeurde dan wel dat de overgrote meerderheid vóór de staking was en dat dan de bondsbestuurders zeiden: "Nee, daar beginnen we niet aan", dan stond je uitkering stop, dan hield het NVV de kassen gesloten omdat ze niet achter die staking stonden. Wij kommunisten hadden een hele andere methode van strijd tegenover het kapitalisme dan de SDAP. Zij waren toegeeflijk ten opzichte van het kapitaal. Zij zeiden 50 + 1 (parlementaire meerderheid). Vandaar dat wij voorstonden om te proberen de mensen achter je te krijgen en dan de boel onderste boven te gooien. Het vestigen van de diktatuur van het proletariaat, daar ben ik nog steeds voorstander van.

Deed u ook dingen samen met het NAS tijdens zo'n staking?

Ja, die van het NAS waren ook wel revolutionair. Maar ja, ze moesten ook weer uitkijken, die bestuurders van het NAS met het oog op, of ze de uitkeringen wel konden dragen. Of een bepaald geval dat wel waard was. Hier aan het HOK liepen een hoop NVV'ers, die stonden onder invloed van de SDAP. Die konden er ook niks tegen inbrengen, als het op staken aankwam, want ze waren ook los bij die SVZ. Wij hadden argumenten te over en daar werden ze ook mee overtuigd. Het kon zo niet langer. Er waren erbij die probeerden langs een omweg aan te tonen, dat we nog geen vuist konden maken. Wij vroegen: "Wat gaan we dan wel doen? We hebben maar 25 of 30% georganiseerd in de rotterdamse haven, laten we alles dan maar over ons heen gaan, tot dat we eens 50%

. M A N I F E S T .

R . V . O . S C H E E P V A A R T - H A V E N G R O E P .

O P E N B A R E V E R G A D E R I N G O P D O N D E R D A G -

A V O N D (8 U U R) B R E E D E H I L L E D Y K cafe N I E U W E-

M A A S over loods C A N E D A . Spreker C . F R E N A Y .
O N D E R V E R P .

Het 3 takon stelsel en de taktiek van de R / V / O / .

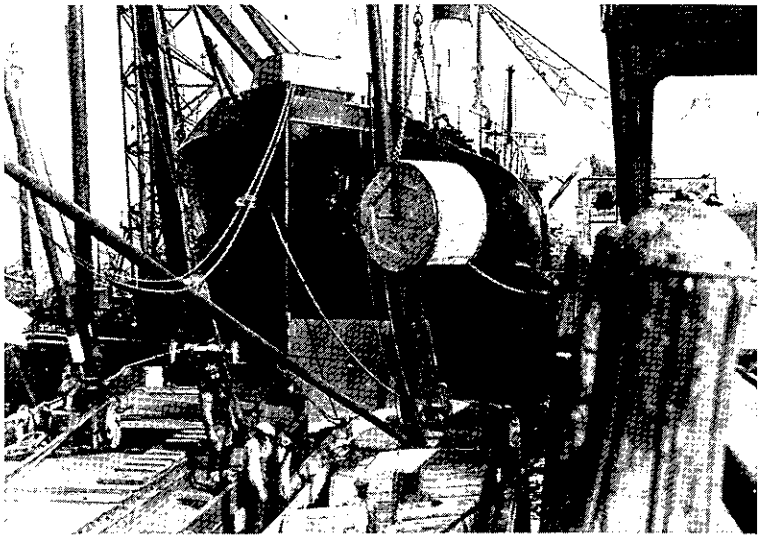
. H A V E N A R B E I D E R S .

Gezien het voorval by de stuwadoor B . V E L T E N A A R , is het geblokon dat alleen de arbeiders zelf in staat zyn , maatregelen in ons bedryf mkx uit de weg te ruimen.Het werken van 3 of 4 takon door de xxxxxx arbeiders , wordt dondro H . A . H . openlyk in de hand gewerkt, en de havoninspectie (die een wasse neus is) blykt niet in staat to zyn , in deze gevallen op totreden, Kameraden, deze overtredingen gebeuren niet alleen by V E L T E N A A R , maar wy moten dat dit by verschillende firma's gebeurd. Kameraden havenarbeiders , het wordt hoog tyd , dat wy zullen hunne houding tegen over deze toestanden gaan bepalen, en deze met elkaar uit den weg ruimen. Het daarom noodig dat wy talryk vertegenwoordigd zyn op dezen vergadering, en opykers met koppen to slaan .

Vormt met elkaar een R O O D - F R O N T tegen de schoepvaart- B A R O N. N E N .Wordt lid van de R . V . O . Schoepvaart. Hoog de solidairiteit.

T O E G A N G V R Y . B E H A T V R Y .

Manifest RVO.

hebben? De rest slikken we dan maar voor zoete koek en gaan we lopen ouwehoeren tegen elkaar, daar in de rotterdamse haven? Als er een geval is, wat niet door de beugel kan, dan roepen we op tot staking. Dan zien we wel wat er van komt. Gelijk proberen! Dat heeft in de geschiedenis van de haven dikwijls genoeg succes gehad." Je kwam dikwijls in konflikt met die gasten. Je was toen een beetje anders dan tegenwoordig, want als ze ergens mee dreigden, dan zat je er al bovenop. We waren niet zo kinderachtig. Tegenwoordig, als er een staking is in de rotterdamse haven, dan staan ze aan die poort te posten en degenen die willen werken moet je proberen te overtuigen dat ze niet naar binnen moeten gaan. Dacht je dat we daar vroeger naar keken? We stompten ze gewoon voor hun sodemieter of we gaven ze een klap met een eind ijzer of een stuk hout voor hun sodemieter, stonden we ze op te wachten, weet je niet? Maar ja, dan was het wel eens een beetje bakkeleien, met de politie erbij. Dan kunnen ze wel eens zeggen: "Daar ben ik geen voorstander van, want we leven in een demokraties land", ja, maar ons vreten is er mee gemoeid, met die snurkers.

In de haven werd ik bv. voor een week gestraft. Mijn kaart werd dan ingehouden. Dat vertelde ik terloops tegen de jongens waar ik dan mee gewerkt had. Steun kreeg ik niet, ik was wel in de organisatie, maar daar konden ze er niks aan doen, want het was mijn eigen schuld. Ze zeiden dan: "Dan had je je kop maar dicht moeten houden, had je maar naar ons, het NVV, moeten komen." Maar in ieder geval werd ik overgeleverd aan die jongens die bij het geval aanwezig waren geweest, of de revolutionaire

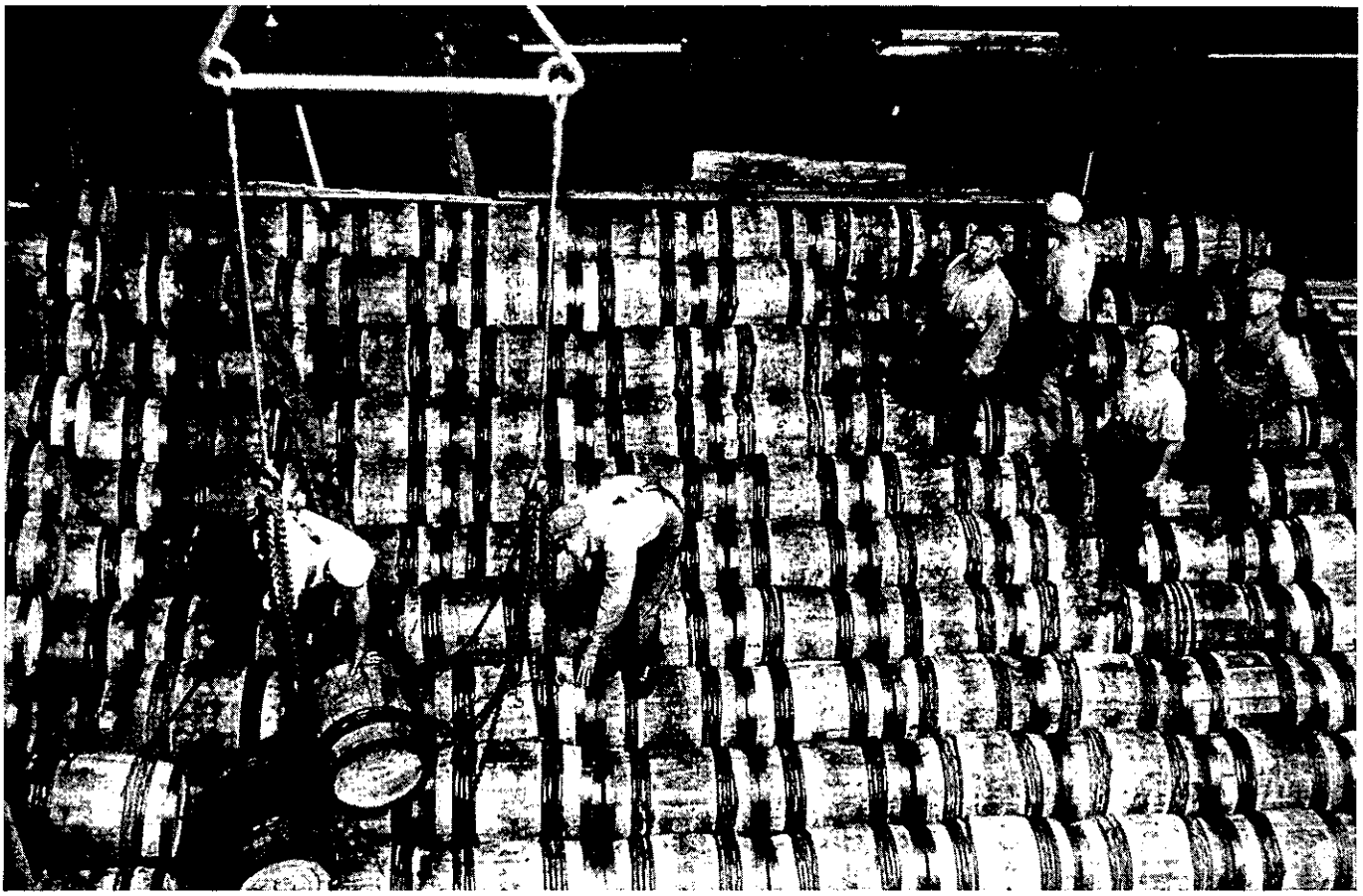
jongens die bij het HOK liepen. Dan lapten ze me 5 centen en een dubbeltje zodat ik dan ook mijn steun had. Ik kreeg toen f 13,25 steun en daar gingen 3 kwartjes af voor de bond. Dus je had f 12,50 steun via de bond. Omdat je in de bond was had je nog een gulden meer dan diegenen die aan het stempellokaal liepen. Maar in ieder geval zorgden zij dan, met het petje rond, kwartje, dubbeltje, stuiver, dat je dan weer door de week heen kwam. Na verloop van die week was je straf om en dan ging je maar weer kijken tot het eerst volgende konflikt. Dat is in de loop van de jaren zo ver gekomen in de rotterdamse haven, ik had zo'n kaart in de kaartenbak en die was aan allebei de kanten beschreven.

Hadden ze van iedereen zo'n kaart bij de SVZ?

Ja, van elk persoon hadden ze zo'n kaart. Ze liepen net zo lang te zoeken tot ze een goeie stok hadden hè. Ze konden me nooit goed pakken, niet voor de volle 100%. Je had bv. havenarbeiders die lazerus op hun werk kwamen, of ze maakten één of andere fout. Dat konden ze me nooit aansmeren. Roken mocht je ook niet in de rotterdamse haven, nou ik rookte als een ketter, maar ik keek wel uit! Ik wist dat ze daar op loerden. Dan voelde ik me eigen zo klein, als ze je op zulk soort dingen zouden pakken. Dus daar moest je altijd voor uitkijken. Nee, op dat vlak konden ze me feitelijk nooit pakken. En als er dan een konflikt was met de scheepvaart of met de stuwadoor waar ik werkte, dan wist ik wel wat ik deed. Dan konden ze nooit precies zeggen: "Je hebt ongelijk", of ze moesten tegen me zeggen van: "Jou geloven we niet en die inspekteur wel". Maar ja, dat is voor hun geen steekhoudend argument en dan gaven ze me een week of twee weken straf. Bij de bond kon ik dan geen verhaal halen en daar stond ik ook genoteerd als: hij die altijd dwars ligt, en in plaats van dat hij naar de bond komt, dat we het uitzoeken... Maar dat kon soms vier, vijf of zes weken duren of misschien kwam het zelfs nooit op de proppen. Het waren allemaal dingen die direkt op het karwei uitgevochten moesten worden, dààr moest een beslissing genomen worden. Nou ja, ga jij dan maar eerst eens naar de bond toe. Zo'n vent gaat het dan daar horen en daar horen, maar jij staat er dan ook mooi een week naast.

In de haven was het ook altijd zo, omdat je als ploeg aangewezen bent, dat je niet kon zeggen: ik ga er eens een keertje de kantjes aflopen. Dat deden wij ook nooit als revolutionaire havenarbeiders. We moèsten ons verhuren van achten tot half zes om in het onderhoud te voorzien, om te bikken te hebben. Als een baas je ook aannam, dan stond je voor de volle 100% voor je karwei. Nooit van: nou ik geloof het wel, want dat wilde dan zeggen dat het op je kameraad z'n rug aankwam. Dus als je als ploeg ging werken, stond je er ook voor de volle 100% voor. We konden dat werk ook altijd helemaal. Je kijkt er nou wel zo vlak tegenaan, havenarbeiders, en met de direkteur heb ik er ook dikwijls zat over gesproken, dan zei ik: "Weet je nou feitelijk wel wat havenarbeider is? Daar heb je als direkteur geloof ik nog nooit notitie van genomen en je hebt er geen ene klote verstand van. Dat is bij jullie, als je nou maar goed kan zuipen, goed kan vloeken en een grote smoel op kan zetten." Je was dan voor hun een havenarbeider. Wie nou de grootste smoel had, en desnoods nog een beetje krachtig was, die stelden ze voor het grootste gedeelte aan als baas of als kras. Maar voor het vak havenarbeider komt ontzettend veel kijken, daar heb je geen voorstelling van. Als havenarbeider raak je nooit uitgeleerd, want je komt altijd voor problemen te staan waarbij je bij je eigen denkt: "Potverdorie, feitelijk stom dat we het zo doen want als we het nou zo doen, dan had het veel makkelijker geweest." Bv. railsen stouwen, dat is een speciaal vak, die zijn zo'n meter of twintig lang. Railsen middenin stouwen gaat makkelijker, omdat daar het ruim vierkanter is. Maar nou gebeurde het wel eens dat ze rails achter of in het voorruim wilden hebben, dat loopt immers spits toe. Dan werd er als een paraplui opgebouwd, maar dan moest je wel goed je koppie bij elkaar hebben. Dat moest je dan ook kunnen. En dat had je veel bij losse havenarbeiders bij de SVZ, die moesten nou net precies van alles kennen. Als er nou duizend man liepen, en je had honderd of honderdvijftig havenarbeiders daarbij, dan was het spek kopen. De anderen waren meerendeels meelopers, die kwamen er ook nooit goed achter, om havenarbeider te zijn. Daarom zeg ik: havenarbeider op zich, die waren er maar heel weinig in de rotterdamse haven. Mensen die overal verstand van hadden en die overal ingezet konden worden, ook als bootsman, als winchman en moderne kranen moest je kunnen drijven en je tuigage zo opstellen dat er gelost kon worden. De ene keer werden de balen aan dek gewogen en de andere keer gingen ze regelrecht uit het ruim naar buiten toe, dat moest je allemaal precies weten. Die Scheepvaartvereniging hield daar wel rekening mee en er waren toevallig veel revolutionaire havenarbeiders die ook voor 100% havenarbeider waren. Dus aan de ene kant hadden ze altijd met die lui te maken en aan de andere kant hadden zij weer met die bolle boffen te maken, die

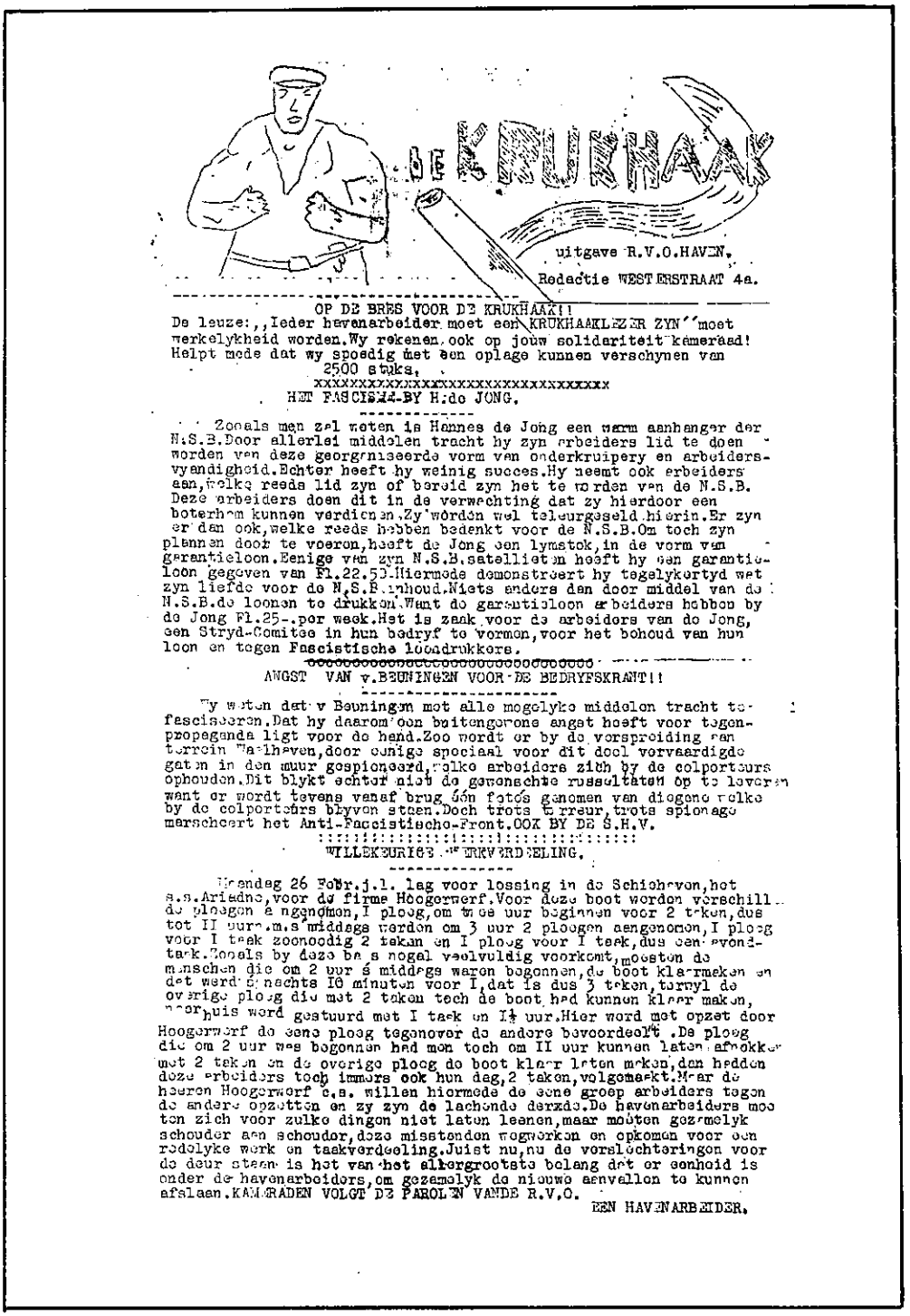
zeiden: "Dat is godverdomme een goeie werkvent en d'r zijn er een paar die ook nog 'n beetje op zijn hand zijn, dus die ben ik dan ook nog kwijt." Dus dan gaven ze weleens het nodige toe hè.
Eindelijk hadden ze een stok gevonden om me mee te slaan. Ja, feitelijk nog lullig ook. Ik moest bij de direkteur komen en toen zei die dit tegen me: "Nou hebben we er zachtjes aan genoeg van, je hebt werk geweigerd en je was niet op tijd." En dat was het dan, ik was niet op tijd.

Het laden van vaten in de Merwedehaven 1936.

Het was weer een paar weken achter mekaar erg slap geweest. Er werd een paar weken niet gewerkt, we konden stempelen, stempelen. En dan was het zo, omdat je lid was van de bond ging je zaterdagsochtends. Dan was het aannemen, zoals alle andere dagen, van 7 - 8 uur. Dan was het stempelen geblazen en dan bleven we aan het HOK tot 10 uur. Van 10 - 11 uur was het dan weer, alleen zaterdagsmiddags niet. Op zaterdag had je maar twee keer aanname, dan kreeg je om 11 uur een stempeltje. Met die kaart met stempels ging je naar de andere kant, naar de Coolsestraat. Daar was het kantoor van de Transportarbeidersbond, dan kreeg je daar je geld, in plaats van in het stempellokaal. Nou toen was het zo op zaterdag: "De hele week gestempeld, dus zaterdag zal er ook wel niks wezen". Dan trokken we ons fantasietje (nette kleding) al aan. Dan zeiden we: "Nou ja, om elf uur is het dadelijk stempelen." Met het heen-en-weer-bootje gingen we dan over, vanaf Katendrecht naar de Coolsestraat. Maar wat gebeurt er nou? In plaats van zeven uur zeiden we: "Nou ja morgen is er toch niks, de hele week hebben we gestempeld. Het zal wel gek wezen wil er zaterdagmorgen wat zijn." Dus we kwamen kwart over zeven in ons fantasietje om een stempeltje te halen, is het potverdorie nummeren! Was er een boot binnengekomen, een koffieboot, en daar was ik bij. Ik dacht: "Godverdorie, dat wordt niks!" We kregen toen f 3,60 voor zo'n ochtend en daar ging dan nog 2/3 vanaf aan steun. Dan had je f 1,20 verdiend. Maar ja, ik kwam in mijn fantasietje en ik moest op mijn nummer. Eer dat ik afgelezen was. Ik moest aan de Maashaven wezen. Achteraan op Katendrecht, koffieboot, balen dragen. Ik had niks, dus ik als de sodemieter een fiets van een maat geleend en gauw naar huis. Ik woonde in de Lavendelstraat. Gauw me verkleden. Een balenhakie in m'n zak gestoken en een paar boterhammen in m'n zak gestoken. Om vijf minuten voor acht was ik bij dat bedrijf. Maar wat wil nou het geval? Ook weer het gevolg van fitten van patronen: vroeger was het bij een hele hoop stuwadoors zo, als het dan acht uur beginnen was, dan

kon je om twee minuten voor acht nog de poort in. Dan was je toch nog net op tijd. Maar bij Thompson hadden ze zich de gewoonte aangemeten van tien minuten voor acht bijgaan. Want in de crisistijd maakten ze overal gebruik van, daar een ventje weg en daar een ventje af. Ze moesten om acht uur klaar staan en als de fluit ging, hup, dan was het baal beetpakken en dan moesten ze aan de gang. Ergens anders was het pas om acht uur bijgaan, eer dat ze afgelezen waren en op d'r werk stonden dan was het tien over achten als ze begonnen. Maar bij Thompson hadden ze het dan uitgevonden dat je om tien voor achten moest bijgaan. Nou en bij die baas kwam ik dan. Ik kwam om

DE KRUKHAAK

uitgave R.V.O.HAVEN,
Redactie WESTERSTRAAT 4a.

OP DE BRES VOOR DE KRUKHAAK!!

De leuze:,,Ieder havenarbeider moet een KRUKHAAKLEZER ZYN'' moet werkelykheid worden.Wy rekenen ook op jouw soliderіteit kameraad! Helpt mede dat wy spoedig met een oplage kunnen verschynen van 2500 stuks.

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

HET FASCISME BY H.de JONG.

Zooals men zal weten is Hannes de Jong een warm aanhanger der N.S.B.Door allerlei middelen tracht hy zyn arbeiders lid te doen worden van deze georganiseerde vorm van onderkruipery en arbeidersvyandigheid.Echter heeft hy weinig succes.Hy neemt ook arbeiders aan,welke reeds lid zyn of bereid zyn het te worden van de N.S.B. Deze arbeiders doen dit in de verwachting dat zy hierdoor een boterham kunnen verdienen.Zy'worden wel teleurgesteld hierin.Er zyn er dan ook,welke reeds hebben bedankt voor de N.S.B.Om toch zyn plannen door te voeren,heeft de Jong een lymstok,in de vorm van garantieloon.Eenige van zyn N.S.B.satelliеten heeft hy een garantieloon gegeven van Fl.22.50.Hiermede demonstreert hy tegelykertyd wat zyn liefde voor de N.S.B.inhoud.Niets anders dan door middel van de N.S.B.de loonen te drukken.Want de garantieloon arbeiders hebben by de Jong Fl.25-.per week.Het is zaak voor de arbeiders van de Jong, een Stryd-Comitee in hun bedryf te vormen,voor het behoud van hun loon en tegen Fascistische loondrukkers.

ANGST VAN v.BEUNINGEN VOOR DE BEDRYFSKRANT!!

Wy weten dat v Beuningen met alle mogelyke middelen tracht te fascisеeren.Dat hy daarom een buitengewone angst heeft voor tegenpropaganda ligt voor de hand.Zoo wordt er by de verspreiding van terrein Waalhaven,door eenige speciaal voor dit doel vervaardigde gaten in den muur gespioneerd,welke arbeiders zich by de colporteurs ophouden.Dit blykt echter niet de gewenschte resultaten op te leveren want er wordt tevens vanaf brug één foto's genomen van diegene welke by de colporteurs blyven staan.Doch trots terreur,trots spionage marscheert het Anti-Fascistische-Front.OOK BY DE S.H.V.

WILLEKEURIGE TERVERDEELING.

Maandag 26 Febr.j.l. lag voor lossing in de Schiehaven,het s.s.Ariadne,voor de firma Hoogerwerf.Voor deze boot worden verschillende ploegen aangenomen,I ploeg,om twee uur beginnen voor 2 taken,dus tot II uur.m.s middags werden om 3 uur 2 ploegen aangenomen,I ploeg voor I taak zoonoodig 2 taken en I ploeg voor I taak,dus een eventuele taak.Zooals by deze baas nogal veelvuldig voorkomt,moesten de menschen die om 2 uur s middags waren begonnen,de boot klarmeken en dat werd 's nachts 10 minuten voor I,dat is dus 3 taken,terwyl de overige ploeg die met 2 taken toch de boot had kunnen klaar maken, naar huis werd gestuurd met I taak en 1½ uur.Hier word met opzet door Hoogerwerf de eene ploeg tegenover de andere bevoordeelt .De ploeg die om 2 uur was begonnen had mon toch om II uur kunnen laten afmokken met 2 taken en de overige ploeg de boot klaar laten maken,dan hadden deze arbeiders toch immers ook hun dag,2 taken,volgemaakt.Maar de heeren Hoogerwerf c.s. willen hiermede de eene groep arbeiders tegen de andere opzetten en zy zyn de lachende derde.De havenarbeiders moeten zich voor zulke dingen niet laten leenen,maar moeten gezamelyk schouder aan schouder,deze misstanden wegwerken en opkomen voor een redelyke werk en taakverdeeling.Juist nu,nu de verslechteringen voor de deur staan is het van het allergrootste belang dat er eenheid is onder de havenarbeiders,om gezamelyk de nieuwe aanvallen te kunnen afslaan.KAMERADEN VOLGT DE PAROLEN VANDE R.V.O.

EEN HAVENARBEIDER.

"De Krukhaak", de gestencilde krant van de Roode Vakbewegings Oppositie in de rotterdamse haven.

vijf voor achten, maar om tien voor achten was het al bijgaan geweest. Ze hadden m'n naam afgeroepen en ze hadden natuurlijk niemand gehoord, want ik was naar huis om me eigen te verkleden. Die ploegen waren allemaal precies voor 100% uitgesmeerd, er was geen extra ventje bij. Dus die vent loopt gauw naar de telefoon, want het was nog geen acht uur geweest, en hij belt op en vraagt een andere vent. Die kwam om vijf voor achten. Ik was te laat voor de firma, ik meldde me bij die baas en hij zegt te-

gen me: "Ik heb een andere vent aangenomen en jij moet je eigen melden bij de SVZ" "Potverdorie, klaar ben je", dus ik naar het HOK toe, daar zeiden ze: "Wacht maar, om tien uur komt de direkteur". Die direkteur zei tegen me: "Zo, ben je er weer? Je hebt werk geweigerd" "Werk geweigerd? Hoe kom je daar nou in jezusnaam bij man, hoe heb je dat zo snel bij mekaar gefikst?" "Ja, het is opgegeven, hier, werk geweigerd. En dat gaat natuurlijk niet hier in de rotterdamse haven, dat voel je zeker wel." Ik heb uitgelegd hoe het zich had voorgedaan, maar hij zei: "Niks mee te maken, of er werk is of niet, je staat daar met je kneiverzaken je spullen klaar voor als we je nodig hebben!"
Dat liep niet zo erg best, hij wist bij voorbaat al dat het niet zo best zou lopen, want er waren een paar van die scheepvaartpolitie bij hem. Die stonden aan weerszijden. Ik had al een keer overhoop gelegen met die direkteur en als ze dan wisten dat ik weer kwam, dan waren er altijd een paar van die scheepvaartpolitie bij. Wettelijk had hij gelijk hè, ik was niet op tijd op m'n werk, volgens die regeltjes dan. Toen zei hij dit: "Ik hou je kaart in en dan is het gelijk afgelopen voor jou in de rotterdamse haven. Je komt op de zwarte lijst te staan en je mag nooit meer van je leven in de rotterdamse haven werken." Ik zeg: "Zo, heb je eindelijk een stok gevonden om het beesie te slaan, flinke gozer." Hij zegt: "Zo zal ik het ook doorgeven." "Nou ga je toch wel een beetje zitten wroeten, zo diep, dat pik ik niet. Ik zal je één ding vertellen, als jij het doorgeeft aan de steun zoals je het hier zegt, wil dat zeggen dat ik voorlopig uitgesloten ben voor een week of drie, vier steun. Als jij dat zo doorgeeft zoals je nou doet, dan wil ik je bijvoorbaat vertellen: ik weet dat je om kwart over vier altijd weggaat, hier uit dat HOK en dan sta ik daar bij die deur, wat er dan gebeurt, dat moet je dan maar zien. Je mag die twee kerels die nou naast je staan meebrengen, maar dan wordt je gepakt. Hou daar maar rekening mee, en je weet wel dat ik het doe!" Het schijnt toch een bepaalde indruk op hem gemaakt te hebben, want hij heeft het niet zó doorgegeven aan de steun. Ik ben naar de bond gegaan, daar zat toendertijd Koos Smeding als penningmeester. Hij wist wel uit wat voor hout ik gesneden was, van welke denkrichting ik was, dat was nou niet de zijne, maar het was geen fanatieke, om te zeggen: ik zal je pakken. Hij werkte wel mee. Affijn ik ben dan wel het HOK uitgelazerd, maar ze hebben er geen melding van gemaakt, zodat ik drie of vier weken m'n steun was kwijtgeraakt. Dat was in 1936.
Als we bij een bedrijf uitgestoten waren, net zoals ik toen op die zwarte lijst, dan gingen we mensen helpen die bv. bij Piet Smit zaten, of bij de vuilverbranding of bij de SHV. Vaste arbeiders waarvan we wisten dat ze ook revolutionair waren, die gingen we aan huis bezoeken omdat het voor hun gevaarlijk was om propaganda te voeren in de bedrijven, want ze waren vast in dienst. Daar gingen we dan het nodige materiaal verzamelen over wat er plaats vond in dat bedrijf. Daar maakten we een krantje over en dat noemden we bv. in de haven "De Krukhaak" en in de metaal noemden ze het "De Metaalarbeider", bij de SHV hadden we "De SHV-slaaf". Dan deelden wij daar aan dat bedrijf die blaadjes uit. Het kostte niks, tenminste ze hoefden niet persé te betalen. Er waren wel onkosten mee gemoeid en we vroegen of ze een kleine bijdrage wilden geven. Je gaf dan een krantje en dan gaven ze je een stuiver of een dubbeltje of een kwartje. Zo zorgde je dat wat als klacht in de bedrijven plaats vond dat je daar je politieke konklusie uit trok en dan gaf je aan wat zij tot taak hadden te doen in dat bedrijf.
En dat deden alleen werkelozen?
Nee, niet alleen werkelozen. Ik als havenarbeider ging bv. naar het bouwbedrijf, als ik vrij had. Maar wij in de haven schaamden ons er niet voor of we nou wel of niet in dat bedrijf zaten, we stonden daar toch met de Krukhaak. Daar hadden we gewoon maling aan. En als we dan op het matje geroepen werden, dan hoorden we het gewoon wel. "Nou ja, neem dan maar maatregelen, wat wil je dan doen?" Zo zat dat allemaal zo'n beetje in mekaar hè.

PIET SMIT

Hoewel de uitgangspositie van de arbeiders in de jaren dertig slecht was, hebben zij toch regelmatig de strijd aangebonden tegen de voortdurende verslechteringen die hun van bovenaf opgelegd werden. Dat ging vaak met de moed der wanhoop. Stakingen duurden vaak lang en leidden tot heftige konfrontaties met onderkruipers en hun beschermers, de politie. Een voorbeeld van zo'n staking was de staking bij Piet Smit, een scheepswerf op Rotterdam-Zuid in 1932.
De direktie van Smit wilde de lonen met 10% verlagen en daarbij een groot gedeelte van het personeel ontslaan, omdat door de crisis het aantal opdrachten teruggelopen

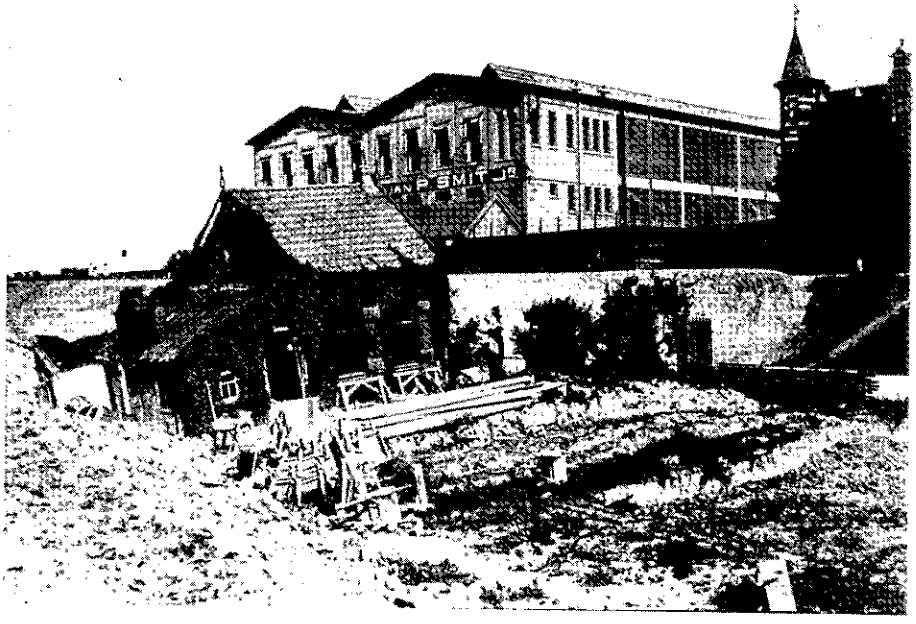
was. De direktie beloofde dat de arbeiders die vrijwillig instemden met hun loonsverlaging misschien wel een kansje maakten op het behoud van hun baantje. De keuze waarvoor Smit zijn personeel stelt was simpelweg: aanpassen of opkrassen. De arbeiders pikten dit niet en gingen in staking. Ze werden daarbij ondersteund door hun bond en alle linkse politieke partijen inclusief de SDAP. Toch is de staking bij Piet Smit niet volledig, er blijven ook werknemers aan het werk, bang voor hun hachje. Elke avond worden deze onderkruipers naar hun huizen begeleid door een paar honderd stakers en buurtbewoners. De huizen van de stakingsbrekers worden stevig onder handen genomen, de ruiten gaan eruit en er wordt bijtend zuur naar binnen gegooid. Er wordt op de ramen en deuren gekalkt. Buren gaan in huurstaking en eisen de uitzetting van deze werkwilligen door de huisbaas. Ook bij de poort van het bedrijf gaat het er heftig aan toe. Posters gaan op de vuist met onderkruipers die zich niet door argumenten laten overhalen om mee te staken. Bij dit alles trad de politie zogenaamd op als handhaver van de openbare orde. Ze zorgde er voor dat die paar werkwilligen overdag hun smerige werk konden doen en 's avonds weer veilig thuiskwamen. Daarbij werd er stevig ingehakt op de stakers, die niet van plan waren hun het brood uit de mond te laten stoten. De politie chargeerde regelmatig in de nauwe straatjes van Bloemhof en Hillesluis waar veel arbeiders van Piet Smit woonden. 24 augustus werden er zelfs twee arbeiders getroffen door politiekogels. Uiteindelijk na 8 maanden moesten de stakers toegeven. Loonsverlaging en ontslag werden een feit. Piet Smit kon de staking dankzij de slappe tijd met gemak volhouden. De arbeiders, die rond moesten zien te komen van een krappe stakingsuitkering, niet. Een aantal waren al met hun gezinnen in huurstaking gegaan, omdat ze geen geld voor de huur hadden. Veel stakers konden regelrecht na de staking de steun in. De crisis met z'n stempellokalen, was ook voor hun werkelijkheid geworden. Ook zij behoorden nu tot het grauwe werkelozenleger.

Het arbeidsconflict bij P. Smit.

Baldadigheden.

In den nacht van Zaterdag op Zondag hebben onbekenden bij verscheidene werkwilligen van de N.V. Machinefabriek en Scheepswerf van P. Smit Jr. de deuren van hun woningen met plakkaten volgeplakt. Op deze plakkaten stond gedrukt: „Hier woont een onderkruiper." De politie heeft hen, die de beplakking van hun deur nog niet hadden bemerkt, gewaarschuwd, zoodat de papieren tijdig konden worden verwijderd.

Vanmorgen om kwart voor zes werden twee ruiten van de woning van den werkwillige B. in de Spijkenissestraat met steenen ingegooid. Toen B. buiten kwam, waren de helden reeds gevlogen.

Kees

De strijd werd vroeger scherper gevoerd. Een onderkruiper nú stapt in zijn auto en gaat naar huis, zonder verder gestoord te worden. Een onderkruiper tóen werd aan de fabriekspoort afgehaald door twee à driehonderd mensen en hij werd de gehele weg van de fabriek naar zijn huis begeleid. Dan werd er in de straat nog urenlang door de hele buurt gereld. Die man werd niet met rust gelaten. Zo'n onderkruiper moest meestal uit de buurt vertrekken, die kon daar niet blijven wonen.

Het begeleiden van zo'n onderkruiper was een stuk spontaniteit. Daar hoefde je niet voor opgeroepen te worden. Het was een demonstratie op zich. Stel het niet te weinig voor, want er liepen honderden arbeiders achter zo'n onderkruiper aan. En vrouwen erbij. Vooral in die arbeidersbuurten rond de Goudsesingel en het Zwaanshals, als daar zo'n onderkruiper binnengebracht werd, dan werd hij aan het Noordplein opgevangen en naar huis gebracht. Dat was gewoon een spektakel. Je kan die onderkruipers niet allemaal zondermeer veroordelen, ze deden het uit wanhoop, ze hadden vaak 'n groot gezin.

WERKELOOS

CRISIS

"Zwarte Donderdag" oftewel "de krach van Wallstreet" in 1929 was het begin van één van de diepste crises die het kapitalisme te verduren kreeg. Zo'n teruggang in de ekonomie was op zichzelf niet onbekend. Het kapitalisme produceerde vanwege de winst. Meer produceren betekende meer winst. Maar alle spulletjes die uit de fabrieken kwamen rollen, moesten ook nog verkocht worden. De bazen betaalden hun arbeiders zo weinig mogelijk, gewoon om zelf zoveel mogelijk in hun zak te kunnen steken. Maar arbeiders zonder geld konden geen produkten kopen, met als gevolg: volle magazijnen. Zo'n ekonomiese crisis ontstaat dus niet door gebrek, maar door overproduktie. Er zijn produkten genoeg, maar geen mens kan ze betalen. Zo ook in 1929. Na de Eerste Wereldoorlog waren er weer voldoende mogelijkheden tot produceren, er was immers op wereldschaal vernietigd. De concerns en bedrijven produceerden tegen mekaar op en dat ging maar even goed. Al snel stagneerde de ekonomie en op die bewuste zwarte donderdag stortte de New Yorkse beurs in. Vanuit Amerika breidde de crisis zich uit over de rest van de wereld.

Voedselvernietiging in Venlo.

Ook het vaderland werd bezocht door het crisisspook. Industrie, landbouw, handelsvennootschappen en banken, winkeliers en ambachtslieden gingen met duizenden ten onder. Arbeiders werden met tienduizenden op straat geschopt. Ze werden afgedankt, want er was geen werk meer voor ze. Aan de produkten die ze zelf geproduceerd hadden, mochten ze niet komen. Die bleven netjes in de magazijnen of werden eenvoudigweg vernietigd. Terwijl een groot deel van de nederlandse bevolking gebrek leed, werden duizenden tonnen landbouwprodukten doorgedraaid en met petroleum overgoten. De kapitalisten gingen van het standpunt uit: geen winst, dan ook geen eten (voor de arbeiders dan). Het aantal werkelozen in Nederland liep van 1930 tot 1936 op van ongeveer 50.000 tot 500.000.

De toenmalige nederlandse regering bestreed de crisis op een manier, alsof het om een militaire operatie ging tegen de arbeidersklasse. Daarvoor hadden ze dan ook een goeie opperbevelhebber uitgezocht: Colijn. Z'n voorloper was jonkheer Ruys de Beerenbrouck, die maakte alle centen zoek. Colijn had op jonge leeftijd al huisgehouden in de koloniën als militair, hij werd later direkteur van de Bataafse Petroleum Maatschappij en was tegelijk leider van de Anti-Revolutionaire Partij. Deze man, met z'n misdadige achtergrond, voerde een simpele politiek ten aanzien van de crisis, de zogenaamde "aanpassing". Dat kwam eenvoudigweg neer op:de verminderde afzet opvangen

door verlaging van de bedrijfslasten, en dan voornamelijk de lonen natuurlijk. Het hierdoor verkregen geld werd gebruikt voor vernieuwingen en rationalisaties in de bedrijven. De ene loonsverlaging na de andere werd doorgevoerd. Dat dat nooit een oplossing kon zijn is duidelijk. De bedrijven bleven produceren en de arbeiders hadden nog minder geld om de produkten te kopen. De crisis voedde zichzelf.
De kommissie Welter deed er nog een schepje bovenop, door een rapport uit te brengen over hoe de crisis bestreden kon worden. De uitkomst was eenvoudig: op het budget van 1933 van zo'n 600 miljoen moest 100 miljoen bezuinigd worden, ondermeer op ambtenarensalarissen, lonen in de werkverschaffing, werkelozensteun en onderwijs. De hoogst betaalden bleven buiten schot. De grote bezorgdheid van Colijn en zijn kornuiten betrof niet de ellendige omstandigheden waarin een groot deel van de mensen leefde, maar was meer de angst voor oproer en verzet door die armoedzaaiers. De heersende klasse trad bikkelhard op tegen iedereen die z'n lot niet met onderdanigheid droeg, maar z'n mond opentrok. De leuze uit die tijd: "Wie had er allang dood en begraven moeten zijn? Colijn, Colijn, Colijn!" was dan ook helemaal op z'n plaats.
In Rotterdam werd vooral de haven getroffen door de teruggang. In Duitsland liep de ekonomie snel terug en voor Rotterdam als doorvoer-haven had dat ingrijpende gevolgen. In 1929 waren er ongeveer 11.500 vaste en losse arbeiders in de haven werkzaam en in 1934 was dat nog maar de helft: 6.300 man. Ook in andere sektoren zoals industrie en scheepvaart werden arbeiders op straat geschopt. De werkeloosheid in Rotterdam was enorm. In 1935 werd de recordhoogte bereikt van 55.834 geregistreerde werkelozen. Eén derde van de rotterdamse gezinnen deed een beroep op de steun.

Twee keer het crisismonster. Het crisismonster links stond tijdens de VVV-week van 1935 aan de kop van de Oudehaven bij Plan C. Het crisismonster rechts is Colijn.

In de jaren dertig werd het straatbeeld in feite bepaald door de werkelozen. Rijen voor de winkels, rijen voor de stempellokalen. Mensen die iets probeerden te verdienen als marktkoopman, venter, straatmuzikant, standwerker of ga zo maar door. De op straat getrapte arbeiders en geruïneerde kleine winkeliertjes déklasseerden. Ze werden uit het "gewone" sociale leven gestoten. Geen geld voor de bioskoop, voor de tram of voor 'n biertje. Geen geld voor nieuwe kleding en nauwelijks geld voor eten. Het werkelozenbestaan was grauw en duurde soms jaren zonder enig perspektief. Daarbij waren ze duidelijk zichtbaar, geblokte jurken en manchester broeken van de steun, een fietsplaatsje met een gat erin en de handen in de zakken. Het geld dat wordt uitge-

keerd door Maatschappelijk Hulpbetoon,in de volksmond ook wel maatschappelijk "honger" betoon, was veel te weinig voor een menswaardig bestaan.

MAATSCHAPPELIJK HONGERBETOON

In de hoop de werkelozen rustig te houden besteedde de regering wat geld aan het vakbekwame deel dat in de vakbonden georganiseerd was. Die vakverenigingen hadden werkelozenkassen uit eigen middelen en de overheid gaf daaraan wat subsidie. De werkelozen die geen lid waren van de bond werden doorgestuurd naar het Armenbestuur. Ze kregen minder dan de vakbondsleden. De uitkering van de bond duurde meestal maar drie weken. Werkelozen moesten stempelen, vakbondsleden éénmaal per dag, anderen tweemaal per dag en artiesten driemaal per dag, éénmaal 's avonds. Het stempelen aan de stempellokalen, elke dag door weer en wind, was een vernedering en een kontrolemiddel tegen bijverdienen. Daarnaast was het volkomen zinloos omdat er toch geen werk was. Zo werd de werkeloze elke dag met zijn neus op de feiten gedrukt. De regering had bepaald dat door één lid van het gezin steun getrokken mocht worden. De andere gezinsleden kregen niets. Als ze werkten werd 2/3 van hun inkomsten van de steun van het gezinshoofd afgetrokken. Elk verzet tegen of onttrekkingaan dit systeem werd met steuninhouding gestraft. Daar was verder geen verhaal op te halen want steun was een gunst,geen recht. De steunuitkeringen werden met opzet zo laag mogelijk gehouden om de werkeloze te "prikkelen" om werk te zoeken. Maatschappelijk Hulpbetoon beschouwde de steuntrekkers als lui en werkschuw. Dan waren er nog de huisbezoekers, de kontroleurs van de steun. Schoften die werkelozen in de gaten hielden of ze 't wel echt nodig hadden en of ze misschien niet iets zwart bijverdienden. Kasten werden nagespeurd, keukens overhoop gehaald en was er een nieuwe jas of een stukje vlees in huis, dan werd de steun of een gedeelte daarvan ingehouden. De terreur ging zover dat vrouwen werden gedwongen om met de huisbezoeker in bed te stappen onder bedreiging van steuninhouding. Ze konden je maken of breken.

HET CRISISCOMITÉ

De regering schiep ook een apart steunapparaat: Het Nationaal Crisiscomité, dat werd gefinancierd vanuit het bedrijfsleven, de vakbonden, liefdadigheidsinstellingen en de kerk. De té lage steun werd in natura aangevuld. Er werden dekens, kleding, voedsel, klompen enz. uitgedeeld aan de aller-armsten. Alles was zo uitgevoerd, dat goed zichtbaar was dat je bv. iets van de "klerenkaart" aan had. De steuntrekker moest herkenbaar blijven. Al deze lapmiddelen konden de crisis niet oplossen. Die eindoplossing kwam pas aan het einde van de jaren dertig, in de vorm van de Tweede Wereldoorlog. Kapitaal werd vernietigd om daarna weer te kunnen opbouwen. Opbouwen is produceren en produceren is winst.

Arend van Brugge

De mensen moesten allemaal op nummer stempelen. Ik stempelde niet zoveel, want ik was aan de bond en dat ging allemaal apart. Nou dan stond je daar buiten en je moet niet denken dat er koffie was, of bier of thee. Nou, dus dat was politieken hè en praten over wat ze gelezen hadden in de krant en over wat er gebeurd was. En dat er weer een steunkorting op komst was en wat Colijn van plan was. Je had voor- en tegenstanders, dus dan krijg je de diskussie hè. Die stond op een hoger peil als nu, je hebt nu geen stempellokalen meer, ze krijgen het gewoon over de giro. Ik was in die tijd zelf ook werkeloos. Iemand die stempelde, die was aan de paal, aan de steunpaal. Later had je ook werkelozen-cursussen, daar had ik me ook voor opgegeven. Dat was in de Rauwenhoffstraat. Eerst aan de Linker Rottekade en later in die school aan de Rauwenhoffstraat. We hadden toen een club en die noemden we de cursistenkommissie, want we moesten zelf de zaak regelen. Daar was ondergetekende ook bij toebedeeld, ik zat dan zogenaamd in het bestuur. Je kon daar ook een stempeltje krijgen, ja en je kon ook aan de bond stempelen. Ik was lid van de Handels- en kantoorbediendenbond op de Westzeedijk. Je moest natuurlijk wel uitkijken want je had altijd buurmannen en buurvrouwen die liepen te loeren, om te kijken wat je uitvoerde. En je verlinkten. Je had huisbezoekers die liepen bij ons door de straat, door de Oranjeboomstraat, op zaterdagavond. Die stonden te kijken in de cafees naar wie er aan het biljart stond. Die werd later opgeroepen: "Je kan nogal vooruit hè, heb je wel zoveel geld dat je kan gaan biljarten en pilzen drinken?" Dat scheelde die man een daalder per week of hij was zijn steun helemaal kwijt. Je had toen op de Hoogstraat dat kantoor van Maatschappelijk Hulpbetoon, daar vlak naast was Ter Meulen, nou Ter Meulen kreeg ter lange leste geen verzekering meer, want elke week werden daar de ruiten ingegooid. Toen had je nog niet die tegels, maar van die kleine steentjes. Keien uit de grond gehaald en het

was: rang! en vechten daar. Als je daar binnen kwam, stonden er al twee van die grote boeren-politieagenten, van die groningers met die kleine handjes, van die kolenschoppies. Die stonden al klaar met dat pijpie-drop om in je nek te leggen. Ja, dat ging hard.
Wat denk je dat je voor een kop koffie betaalde? Zeven en een halve spie (cent). Er waren er toch genoeg, die hadden 't niet, zoveel geld. Bij V & D kostte 't vijf cent. En weet je hoe een werkeloze dat deed? Die ging naar V & D, die zat op de hoek Hoogstraat/Goudse Wagenstraat en als je daar nou een koopbon had, dan kreeg je gratis een kop koffie 's ochtends vóór twaalf uur. Je kocht een paar veters voor twee cent en dan had je een koopbon. Dus dan had je een kop koffie voor twee cent en je had een paar veters. Zo ging dat.

Stempellokaal!

door JO PAS.

Naar het stempellokaal,
Iederen dag, telkenmaal,
Lange rijen, werkloze proleten.
Elken dag wederom,
Trekt die grauw-grijze drom.
Uit fabrieken en werkplaats gesmeten.

In schuifelende tred,
Door de gang naar 't loket,
Waar „Meheer", in het boekje,
Een stempeltje zet.
Hij grijpt naar de boekjes.
Lijkt een dof automaat.
Met zijn stempel.
Dat ijzig de boekjes beslaat!

De stempelaar moet stil zijn,
In het stempellokaal
Een bordje eist: Stilte!
„Men" duldt geen kabaal.
Als hulp voor het bordje.
Staat fier Hermandad.
Die waakt..... voor de „orde"
Desnoods..... met de lat!

Dat noemt men dáár „orde",
O, bittere ironie.
Uitdagende tucht.
Straalt van menige tronie.
Het „stelsel", verzinkt echter.
Haar fundering gaat kraken.
Géén middel of „plan",
Kan háár val meer doen staken!

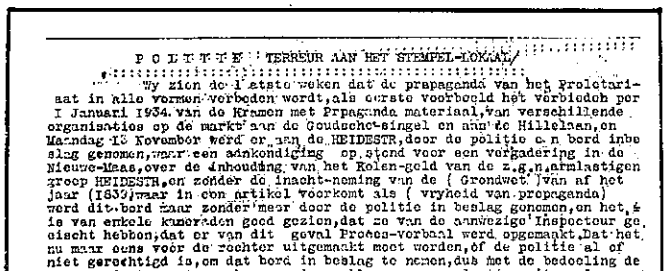
Het einde..... de val.
Zal de Werker verkorten
Door krachtig zijn Beul
In de afgrond te storten!
De dag zal verdringen,
De donkere nacht!
En brengen, het n i e u w e,
De Arbeidersmacht!!

Links: Maatschappelijk Hulpbetoon aan het Achterklooster. Rechts: gedicht uit een extra-nummer van "Recht voor Allen" het orgaan van de Algemene Werkelozen Bond.

Jan van Leyden
In '33/'34 was de crisis hier op z'n hoogst. Van de tien mensen hier in Crooswijk werkten er twee en de rest was werkeloos. Een getrouwd paar kreeg f 12,- uitkering per week, als ze één kind hadden kregen ze er f 1,25 bij en hadden ze twee kinderen, dan kregen ze er f 2,- bij. Daar moesten die kinderen dan de hele week van eten. Ze betaalden dan van die f 12,- steun de gemiddelde huur van f 3,50 tot f 4,-, dan moesten die mensen de hele week eten van f 8,- en daar moesten ook kleren en schoenen van gekocht worden.
Dan had je nog een zeker soort mensen, dat waren huisbezoekers, die kwamen om het onwilligste uur van de dag binnen en die deden de kastdeur bij je open, hoeveel paar schoenen je had staan. Ze waren ook nog zo brutaal om in je keuken te komen, om onder de deksel te kijken van je pannetje, wat je aan het koken was en of dat een beetje duur of goedkoop was. Als er een groot stuk biefstuk in lag, moest je tekst en uitleg geven over hoe je dat van die centen kon doen. Werkelozen kregen bonnetjes voor een pakkie boter van 11 cent en een bussie vlees konden ze krijgen, corned beef, dat was dan voor goedkopere prijzen.
Meereke
Ik had een tijd verkering en mijn vader was toen werkeloos geworden. Hij had haast

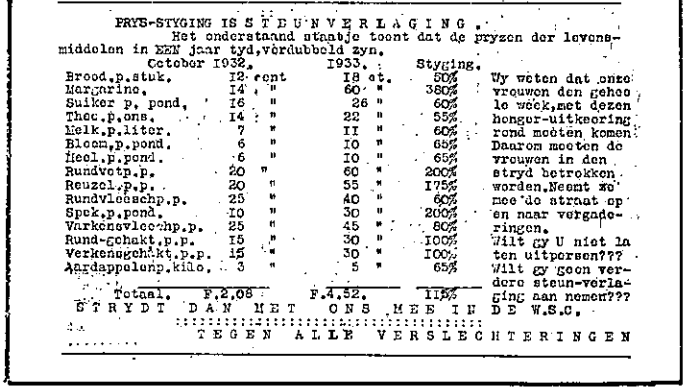
geen steun want ik moest alles afgeven. Ik ging dan voor f 1,50 werken, dat had mijn vader uitgerekend en daar moest ik dan de hele week voor gaan werken. Toen zei mijn vader: "Als ik jou was meisje, dan zou ik maar de deur uitgaan, want wat moet je, je moet voor de steun gaan werken". Toen ben ik uit huis gegaan. Je kreeg geen steun natuurlijk ook, ik moest gaan werken. Dan kwam zo'n vent van Maatschappelijk Hulpbetoon. Dan kwam er zo'n huisbezoeker, zelf ook zo'n kale vrijer, en dan moest je je kastdeur opendoen om te laten zien of je nog wat had. Als je nog wat kleding had dan moest je dat gewoon wegstoppen, want dan zei hij gewoon: "Nou doe je kast maar eens open en laat maar eens zien of je het nodig hebt".
Mijn man is toen naar de steun gegaan en hij kreeg natuurlijk niks. Zes weken lang is hij gegaan, net zo lang is hij blijven zitten tot hij eruit gegooid werd. Hij zei: "Ik krijg geld en ze komen het straks brengen". We kregen toen 's zaterdagsmiddags om half vijf f 7,50. Daar moest f 4,25 huur af en nog een kwartje zakgeld voor mijn man. En van f 3,- moest ik leven, maar ik had nog wel wat achter de hand. Iedere week ging mijn man naar "de Klacht". We hebben heel lang f 7,50 per week gehad, later kregen we f 9,- maar ik geloof dat toen het kind al geboren was. Mijn man was altijd lid van de bond, maar daar kreeg je geen steun van, alleen als je twaalf maanden getrouwd was. Toen kregen we f 12,- en toen dachten we dat we kapitalisten waren.

Als je een baby kreeg, dan moest je alles opgeven, te uit en te na, heel je doopceel werd gelicht, dan kreeg je van de steun zes luiers, drie hempjes en drie truitjes, twee onderleggers en een wollen deken. En als je nou heel bij de hand was en bleef doordouwen, dan kreeg je een kinderbedje.
Annie
Ik werkte als werkster in een gymnastieklokaal, daar werd de steun uitbetaald. Eerst waren het maar gewone loketjes en als er één de kans kreeg om z'n hand achter dat loketje te steken, dan deden ze dat natuurlijk. Maar ja, op lange laatst kwamen er van die grote hekken met gaas er voor. Dus toen kon het niet meer. Er was altijd herrie daar bij het Achterklooster en in de St. Janstraat. 's Zaterdags stond er altijd politie te paard bij hè. Dat was zuiver de armste buurt hier in Rotterdam.

POLITIE TERREUR AAN HET STEMPEL-LOKAAL!

Wy zien de laatste weken dat de propaganda van het Proletariaat in alle vormen verboden wordt,als eerste voorbeeld het verbieden per 1 Januari 1934 van de Kramen met Propaganda materiaal,Van verschillende organisaties op de markt aan de Goudsche-singel en aan de Hillelaan,en Maandag 19 November werd er aan de HEIDESTR,door de politie een bord inbeslag genomen,maar een aankondiging op stond voor een vergadering in de Nieuwe-Maas,over de inhouding van het Kolen-geld van de z.g.n.armlastigen groep HEIDESTR,en zonder de inachtneming van de Grondwet)Van af het jaar (1853)maar in een artikel voorkomt als (vryheid van propaganda) werd dit bord zaar zonder meer door de politie in beslag genomen,en het,s is van enkele kameraden goed gezien,dat ze van de aanwezige Inspecteur gevischt hebben,dat er van dit geval Proces-verbaal werd opgemaakt,Dat het nu maar eens voor de rechter uitgemaakt moet worden,of de politie al of niet gerechtigd is,om dat bord in beslag te nemen,dus met de bedoeling de propaganda tegen te werken,van de werkloozen en armlastigen,stempelnars.

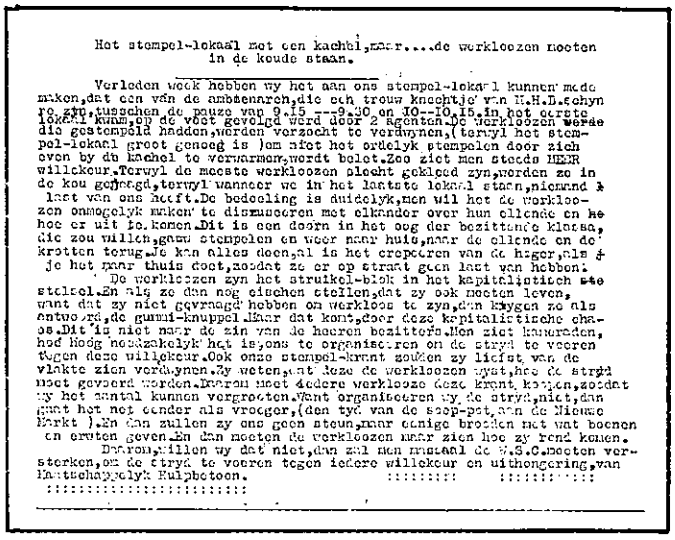

PRYS-STYGING IS S T E U N V E R L A G I N G .

Het onderstaand staatje toont dat de pryzen der levensmiddelen in EEN jaar tyd,verdubbeld zyn.

	October 1932.		1933.		Styging.	
Brood,p.stuk.	12	cent	18	ct.	50%	Wy weten dat onze
Margarine,	14	"	60	"	380%	vrouwen den gehee
Suiker p. pond,	16	"	26	"	60%	le week,met dezen
Thee,p.ons.	14	"	22	"	55%	honger-uitkeering
Melk,p.liter.	7	"	11	"	60%	rond moeten komen
Bloem,p.pond.	6	"	10	"	65%	Daarom moeten de
Meel,p.pond.	6	"	10	"	65%	vrouwen in den
Rundvetp.p.	20	"	60	"	200%	stryd betrokken
Reuzel,p.p.	20	"	55	"	175%	worden.Neemt zo'
Rundvleeschp.p.	25	"	40	"	60%	mee de straat op
Spek,p.pond.	10	"	30	"	200%	en naar vergade-
Varkensvleeschp.p.	25	"	45	"	80%	ringen.
Rund-gehakt,p.p.	15	"	30	"	100%	Wilt gy U niet la
Varkensgehakt,p.p.	15	"	30	"	100%	ten uitpersen???
Aardappelenp.kilo.	3	"	5	"	65%	Wilt gy geen ver-
Totaal.	F.2,08		F.4,52.		115%	dere steun-verla-

ging aan nemen???
STRYDT DAN MET ONS MEE IN DE W.S.O.
TEGEN ALLE VERSLECHTERINGEN

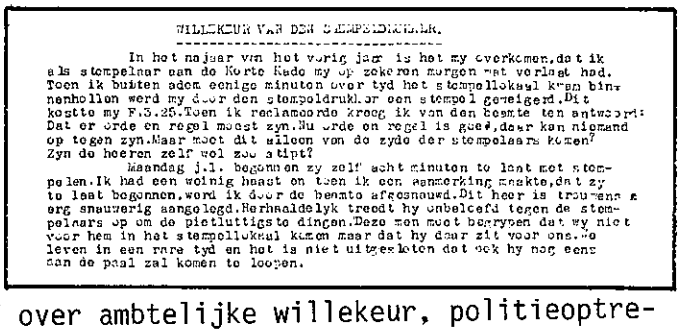

Het stempel-lokaal met een kachel,maar....de werkloozen moeten in de koude staan.

Verleden week hebben wy het aan ons stempel-lokaal kunnen maken,dat een van de ambtenaren,die een trouw knechtje van H.H.Schyn ro.gzn,tusschen de pauze van 9.15 --9.30, en 10--10.15,in het eerste lokaal kwam,op de voet gevolgd werd door 2 agenten.De werkloozen werde die gestempeld hadden,werden verzocht te verdwynen,(terwyl het stempel-lokaal groot genoeg is)om aldus het ordelyk stempelen door zich even by de kachel te verwarmen,wordt belet.Zoo ziet men steeds HEER willekeur,Terwyl de meeste werkloozen slecht gekleed zyn,worden ze in de kou gejaagd,terwyl wanneer we in het laatste lokaal staan,niemand 't last van ons heeft.De bedoeling is duidelyk,men wil het de werkloozen onmogelyk maken te discusseeren met elkander over hun ellende en hoe er uit te komen.Dit is een doorn in het oog der bezittende klasse, die zou willen,geen stempelen en weer naar huis,naar de ellende en de krotten terug.Je kan alles doen,al is het crepeeren van de honger,als je het maar thuis doet,zoodat ze er op straat geen last van hebben!

De werkloozen zyn het struikel-blok in het kapitalistisch ste stelsel.En als ze dan nog eischen stellen,dat zy ook moeten leven, want dat zy niet gewrongd hebben om werkloos te zyn,dan krygen ze als antwoord,de gummi-knuppel.Maar dat komt,door deze kapitalistische chaos.Dit is niet maar de zin van de heeren bezitters.Men ziet kameraden, hoe Hoog noodzakelyk het is,ons te organiseeren en de stryd te voeren tegen deze willekeur.Ook onze stempel-kranten gouden zy liefst van de vlakte zien verdwynen.Zy weten,dat deze de werkloozen wyst,hoe de stryd moet gevoerd worden.Daarom moet iedere werkloze deze kranten kopen,zoodat wy het aantal kunnen vergroeten.Want organiseeren wy de stryd,niet,dan gaat het met eender als vroeger,(den tyd van de soep-pot,aan de Nieuwe Markt).En dan zullen zy ons geen steun,maar eenige broeden met wat boenen en erwten geven.En dan moeten de werkloozen maar zien hoe zy rond komen.

Daarom,willen wy dat niet,dan zal men massaal de W.S.O.moeten versterken,om de stryd te voeren tegen iedere willekeur en uithongering,van Maatschappelyk Hulpbetoon.

WILLEKEUR VAN DEN STEMPELCONTROLEUR.

In het najaar van het vorig jaar is het my overkomen,dat ik als stempelnar aan de Korte Kade my op zekeren morgen net verlaat had. Toen ik buiten adem eenige minuten over tyd het stempellokaal kwam binnenhollen werd my door den stempeldrukker een stempel geweigerd.Dit kostte my F.5.25.Toen ik reclameerde kreeg ik van den beamte ten antwoord: Dat er orde en regel moest zyn.Nu orde en regel is goed,daar kan niemand op tegen zyn.Maar moet dit alleen van de zyde der stempelaars komen? Zyn de heeren zelf wel zoo stipt?

Maandag j.l. begonnen zy zelf acht minuten te laat met stempelen.Ik had een woinig haast en toen ik een aanmerking maakte,dat zy te laat begonnen,werd ik door de beamte afgesnauwd.Dit heer is trouwens zeer snauwerig aangelegd.Herhaaldelyk treedt hy onbeleefd tegen de stempelaars op om de pietluttigste dingen.Deze men moet begrypen dat wy niet voor hem in het stempellokaal komen maar dat hy daar zit voor ons.De leven in een rare tyd en het is niet uitgesloten dat ook hy nog eens aan de paal zal komen te loopen.

Berichtjes uit werkelozenkranten van de CPH over ambtelijke willekeur, politieoptreden ed.

Kees
Achteraan op de Hoogstraat, bij het Oostplein, was het Maatschappelijk Hulpbetoon. Dat noemden we "de Klacht". Daar moest je heen als je geen steun meer kreeg, of als je steun was ingehouden. Je kon daar zaterdags noodsteun aanvragen. Als je aan akties

in de werkverschaffing had deelgenomen, gebeurde het dat je steun afgenomen werd. Dan ging je zaterdags op de Hoogstraat noodsteun aanvragen. Daar kwamen honderden mensen, die stonden allemaal voor het loket, en achter het loket stond een ambtenaar en voor, naast het loket, stond een politieagent. Als iemand heftig werd, werd hij bij zijn schouders gepakt en de deur uitgetremd, werkelijk eruit geramd. Je kreeg daar allerlei beroerde situaties, mensen die ten einde raad waren omdat ze één of twee weken geen steun hadden gehad, of gestraft waren. Die zaten helemaal in de penarie. Die pakten dan een steen en die donderden ze door een ruit van één van die grote warenhuizen. Naast het Maatschappelijk Hulpbetoon had je Ter Meulen, op de hoek van de St. Janstraat. Je had er altijd demonstraties op zaterdagochtend, er was altijd trammelant.

Die kontrole, dat huisbezoek van de sociale dienst, was veel scherper, veel gemener en brutaler dan dat die nu is. Op een goeie dag wordt mijn kamerdeur opengegooid, ik zit aan tafel, en er stapt een vent naar binnen. Hij pakt een stoel en zegt niks, zet zijn hoed af en gooit 'm zo op tafel en legt z'n tas neer. Ik denk: godverdomme, brutale rotvent. Mijn vrouw staat in de keuken en ik loop ineens naar haar toe en zeg: "Jo, kom eens kijken, er is een vreemde vent godverdomme." We kenden hem wel natuurlijk. Zegt hij: "Meneer Rijken, doet u niet zo vreemd, doet u niet zo raar want u weet wel wie ik ben." "Wel nee, als ik weet wie je bent, dan bel je, als je mijn kamer inkomt dan klop je op de deur. In de derde plaats gooi je je hoed niet op de tafel waarvan ik vreten moet en die jij op je kop gehad hebt. Dan ga je niet zomaar zitten, maar dan zeg je wie je bent. Dan stel je je eigen voor. Zo zijn de regels, dat heb je maar te doen." Hij zegt: "Aha, maak geen praatjes". En je weet wel, zo bruut. Ik had steun aangevraagd. Maar ik kon die vent en ik wist waar hij woonde. Hij woonde hier op de Iependaal nummer 17. Hij had een hoop informatie van me gekregen en hij had dat ingevuld op die biljetten, toen wou hij weggaan. En ik zei tegen hem: "Nou moet je me eens vertellen, krijg ik steun of krijg ik geen steun?" Hij zegt: "Nou voor 99,9% krijg je geen steun". Ik zei: "En dan zal ik je wat vertellen, zondagmiddag om twee uur sta ik met een hele hoop mensen bij jou voor de deur tegen de tijd dat jij gaat eten. En dan kom ik bij jou eten met een paar mensen, verders niet, ik kom alleen maar eten, want ik heb geen eten meer en ik neem een paar vrienden mee. Als je dat maar onthoudt, Iependaal nummer 17 hè." Hij schrok z'n eigen de klere natuurlijk. En ik kreeg zaterdags een nooduitkering. Dat hielp.

Er waren ook boeven die de vrouwen naaiden onder pressie. Van: "Je ken wel steun krijgen als ik een keer met je naar het nest kan". Zulke dingen gebeurden er, allerlei van die schurkenstreken. Ze hadden een overmacht op de mensen, er waren massa's mensen die geen ontwikkeling hadden. Arbeiders, die veelal een christelijke opvoeding hadden, die geen verzet gedoogden. Die aanvaardden maar wat er kwam. Daar profiteerden ze van. Er waren huisbezoekers bij die van de trappen afgeramd werden, dat kwam ook voor natuurlijk. Wat ook gebeurde was, het is een hele tijd geweest, dat ze met fotootjes op zak liepen. Wanneer arbeiders iets deden of in winkels waren geweest, dan gingen ze vragen wat hij had besteed, ze maakten budget op van wat er zoal gekocht werd en ze informeerden in de buurt van: hoe leeft die vrouw? wat geven ze uit? wat doen ze? Aan de hand daarvan werd op de rapporten geschreven en moest je komen op de klacht. Elke zaterdag kwamen er zeker 500 - 600 arbeiders op de klacht. En elke zaterdag werden de ramen van Ter Meulen ingegooid. Er was in de St. Janstraat een politiepost en daar zat altijd een colonne en als je aan het loket kwam, dan stonden er altijd twee politieagenten naast je. Zo was dat, ze manipuleerden de mensen, ze maakten ze bang met alle mogelijke dingen. In het stempellokaal stond altijd een politieagent. De loketten waren met gaas, waar je je boekie onderdoor moest douwen. Als je maar één of twee minuten over tijd kwam, kreeg je geen stempel. Dat kostte je dan f 1,75 of f 2,-. Dus de mensen leefden altijd onder de druk van: ik moet op tijd zijn. En die tijden werden veranderd. De ene keer moest je om negen uur stempelen, dan om elf uur en dan weer om twaalf uur. Er waren erbij die moesten twee keer per dag stempelen. Je stond altijd in kontakt met die sociale dienst, je had er altijd mee te maken.

Het gebeurde wel eens dat je vroeg: "Heb jij die en die nog gezien?" "Nee, heb je het dan niet gehoord? Die heb z'n eigen opgehangen" of "De gaskraan opengezet". Dat was schering en inslag. Ook toen werd het niet bekend gemaakt als iemand zelfmoord had gepleegd, dat kwam niet in de krant, ook nu niet. Maar het vond wel veel plaats. In Berlijn bijvoorbeeld, dat was internationaal, in heel Europa. Berlijn en Wenen. Wenen stond er heel erg om bekend, veel zelfmoorden. Dus dat betekende dat veel arbeiders aan de situatie kapot gingen.

Hij nam er geen genoegen mee. Toen de koopman G. van der S. Zo'n dag bij Maatschappelijk Hulpbetoon aan het Achterklooster zijn uitkeering ging halen, maakte hij zich zeer driftig, daar hij naar zijn zin te weinig geld kreeg. De man smeet het geld over de balie en trok een groot broodmes, waarmede hij den ambtenaar achter het loket bedreigde. Tot daden kwam het gelukkig niet, want een agent van politie greep in en bracht den driftkop ter kalmeering over naar het politiebureau aan den Oppert.

EEN SLACHTOFFER VAN M.H.B.

Op Zaterdag 26 Maart werd M.F.A.v. Ackere zonder eenige reden zyn steungeld ingehouden.Na op de Hoogstraat te hebben gereclameerd op 31 Maart omdat hy in deze tyd onmogelyk in zyn onderhoud kon voorzien,kreeg hy daarop afwyzend beschik,met de mededeeling dat hy als koopman zyn kost wel len verdienen.Indien een andere steuntrekker hem niet verschillende malen aan brood en drinken had geholpen dan zou de man allang van honger zyn omgekomen.Na op 24 April tevergeefsch by den wethouder van M.H. te hebben gereclameerd,het het welbekende afwyzend beschik,heeft hy zich door ophanging van het leven trachten te berooven,op 28 April.Daar toevallig een kameraad by hem binnen kwam,kon deze het touw doorsnyden;

direct werd medische hulp ingeroepen.Deze was ongeveer 2 uur met de man bezig om de levensgeesten op te wekken,hetgeen gelukte;echter met die verstanden dat hy momentheel op zaal 4,de zaal voor geestekranken,in het ziekenhuis op de Cooloigel verpleegd wordt.Als bewys van christelijke menschlievendheid dezer westersche beschaving ontving hy Zaterdag 30 April nogmaals in het ziekenhuis de door duizenden welbekende mededeeling:" AAN U VERZOEK OM ONDERSTEUNING KAN NIET WORDEN VOLDAAN "

Als de arbeider dus door de afdeeling geeste kranken van het Coolsingelziekenhuis opgelapt zal zyn kan hy verder crepeeren.

GEEN ENKELE KRANT BEHALVE DE MAAS ECHO REPTE IETS VAN DIT GEVAL.

Voor sommige werkelozen werd de terreur van Maatschappelijk Hulpbetoon teveel.

Bram van de Haterd

Van die stempelboekjes hadden ze toendertijd. Je moest dan elke dag een stempel gaan halen op het stempellokaal. Als je een stempel te weinig had, dan kreeg je een dag minder uitbetaald. Dan pakte je van mekaar wel eens een blaadje, dan was het die nietjes even losmaken en dan gaf je het blaadje waar die stempels opstonden aan iemand anders die een stempel gemist had. Dat deed niet iedereen, er waren erbij die daar veel te bang voor waren.

Jan van Leyden

Hier in Crooswijk woonden veel mensen die in de haven werkten. In de haven kon je voor een halve dag aangenomen worden en ook voor een hele dag. Dus je moest tijdens dat je werkeloos was 's morgens tussen half tien en tien uur en 's middags tussen twee en drie stempelen op de Crooswijkseweg. Dat was omdat je werkeloos was. Dat is naderhand versoepeld tot éénmaal per dag, maar in het begin was het tweemaal per dag. Je moest daar komen stempelen zodat ze wisten dat je niet werkte. Als je een stempel miste dan kreeg je geen uitkering, of je moest daar tekst en uitleg geven dat je ziek was of met een doktersverklaring dat je die dag niet kon komen, of dat je opoe dood was gegaan ofzo. Dan kon je daarmee onderuit, maar anders moest je toch vertellen waar je die middag gezeten had. Zo was de toestand toen.

We gingen wel eens stiekum voor elkaar stempelen ook, dat werd altijd gedaan natuurlijk. Ik had een broer die liep aan het HOK, dat was dus aan de haven, daar aan de Westzeedijk. Je had daar het HOK en daar gingen al die werkelozen naar toe. Daar liepen die bazen van die boten en die hadden tien man nodig en dat was van: "Jij, jij en jij". Wie een beetje goed in z'n schouders zat, die werd eruit gehaald. Als je aan het HOK liep dan werkte je zogenaamd in de haven. Je was dan los-vast, maar uiteindelijk los, want ze konden je per dag aannemen. Ze kregen natuurlijk ook een uitkering, ze hadden een iets hogere uitkering dan als je gewoon aan de steun liep. Als je als havenarbeider hier ingeschreven stond moest je elke morgen om zes uur aan het HOK wezen, en als je dan aangenomen werd, dan had je een gelukkie. Je kon dan de hele dag werken. Dat werd per dag uitbetaald, je verdiende dan f 5,60 op één dag en dat was goed betaald. De haven was het enigste bedrijf waar je goed betaald werd, f 5,60 op één dag, dat was een hoop geld. We hadden zo'n kaart dat je ingeschreven stond bij 't HOK. Ik had een broer en die werkte in de haven. Het gebeurde wel eens dat hij zwart werkte op een boot en dan ging ik met zijn kaart naar het HOK toe en dan liet ik hem afstempelen. Dan hield je je gezicht een beetje weg, want het fotootje stond erop. Dan ging je weg en die dag geld ging dan toch voor 'm door. Zo verdiende je er nog een habbekratsie bij.

Je moest als er geen werk was toch tweemaal per dag gaan stempelen. Het kon ook nog wezen dat je 's middags aangenomen werd, want je moest 's middags ook naar het HOK. Je kon tweemaal per dag naar het HOK om aangenomen te worden, hetzij voor een hele dag of voor een halve dag. Het lag er maar aan hoeveel er in zo'n boot aanwezig was,

wat gelost of geladen moest worden. Ze probeerden het dan binnen een halve dag te klaren, want dat was natuurlijk goedkoper dan dat ze een hele dag moesten uitbetalen. Want je werd per halve dag uitbetaald. Ze moesten vier keer per dag soms heen en weer lopen, want ze hadden nog geen fiets, dat was te duur. Ja, een fiets was toen destijds een rijkdom, kun je wel zeggen.

De menschen
meenen het goed met de menschen

In Hillegersberg bestaat een **Dames-Comité**, dat bij andere filantropisch voelende dames vraagt elke week één boodschap van **10 TOT 25 CENT** af te staan voor hongerlijdende inwoners van Hillegersberg.

Toch aardig van die dames!

* * *

Elke dag, 's middags twee uur komen aan het St. Franciscus Gasthuis tal van mannen een pakje overgeschoten brood halen.

Wat zullen die meest gebrekkige en oude mannen het toch roerend eens zijn met het opschrift van deze aantekeningen.

* * *

Deze week Dinsdag hadden we een **OLIEBOLLENDAG**. Drie voor een duppie. 't Is te geef! En de opbrengst is al weer voor de armen, die het Kupers-Crisis-Comité wel zeer dankbaar mogen zijn.

* * *

Mijn vriend Piet, die als dubbel uitgetrokken bouwvakarbeider een krabbel steun krijgt en daar met vrouw en kind rijk van moet worden, kreeg voor enkele weken terug 20 cent per week huurverlaging.

„Alle beetjes helpen" . . . . zei Maatschappelijk Hulpbetoon, die hem direct 25 cent in steun verlaagde. Dat noemen ze daar: „naar boven afronden."

Straatventer. Rubriek in "De Roode Duivel" van april 1935. "De Roode Duivel" was het propagandablad van de rotterdamse federatie van de RSAP.

Meereke

Toen we steun hadden, kon je er nog geen kwartje bij verdienen. Je werd gewoon door je mede-arbeiders verraden, dat hebben ze ons ook nog gedaan. Ik had stiekum gewerkt in een hele vieze jodenwinkel, die had ik helemaal schoongemaakt. Dat was aan het Haagseveer en daar hadden Joden altijd van die vis in gebakken. Daar ging toen zo'n spiritist in wonen. Ik heb toen dat huis schoongemaakt en daar zou ik toen een nieuw kinderwagentje voor krijgen. Ik ging daarvoor werken, want mijn dochtertje was toen zo'n negen of tien maanden en ik had een ouwe rot kinderwagen en die was kapot. Ik had dat hele winkeltje schoongemaakt, mijn vingers helemaal kapot. Iedere dag helemaal naar de stad lopen, met het kind op m'n arm en met dat kind 's avonds terug, dodelijk vermoeid. Toen zou hij mij zaterdags dat geld komen brengen, maar toen kreeg ik het niet, ik kreeg maar f 3,50. En dat wagentje kostte, ja dat was toendertijd het duurste wagentje, toen had ik ook kapsones, dat kostte f 11,50 bij Fris, dat zal ik mijn leven niet vergeten. Die vent kwam me die f 3,50 brengen. Ik zelf had een paar centen opgespaard van m'n armoedige beetje. We hadden toen f 9,- steun gekregen en toen ging ik toch dat wagentje kopen. Ik heb bij mijn schoonmoeder een rijksdaalder geleend, want ik wou en zou dat wagentje kopen. 's Zaterdagsavonds om negen uur heb ik dat kinderwagentje gekocht bij Fris op de Beijerlandselaan. En ik zaterdagsavonds om half tien met dat wagentje, met dat kind erin, naar de stad om die vent te

laten zien dat ik het toch gekocht had.
Toen hebben ze me verraden omdat ik een nieuw kinderwagentje had. En nog wel één na de duurste. Ze gingen je gewoon verraden bij de steun, je eigen mensen, die naast je woonden. Het waren nog vrienden ook. Toen kregen we ook minder steun. Mijn man is er ook weer achteraan gegaan en toen heeft hij gezegd dat wij dat wagentje van familie hadden gekregen, je moest daar gewoon om liegen. Waar je jezelf rot voor gewerkt had en geploeterd. Dat deden ze rustig hoor, je verraden, dat je dit of dat nieuw had.
Kees
Er werd veel klandestien elektriciteit gebruikt en gas ook, maar elektriciteit heel erg veel. Ik zie ons nog zitten in de Beverstraat. Dat werd afgetapt. Het huis naast ons was leeg en wij hadden geen elektriciteit. Door de kast heen hadden wij een draad getrokken. Dat werd in de muur gemetseld, gestukadoord helemaal. Dat waren ploegen van werkelozen, die kwamen gratis, voor niets helemaal, kwamen ze dat even organiseren. Die gingen in dat lege huis, dat was een dag werk, en dan door de kast bij ons heen en dan hadden wij elektriciteit. Als er dan gebeld werd dan gingen we eerst uit het raam kijken, om te zien wie het was. We trokken dan de draadjes weg, dat waren stekkertjes. Die zaten met een draadje in de kast. Het was zo'n eindje draad, dat kon je in je hand houden als het ware. En dat was gauw even weg. Het waren vier losse draadjes met stekkertjes.
Er was ook een andere methode: door een grote magneet op je meterkast te zetten, verstookte je niks, of heel weinig maar dat kwam natuurlijk ook uit. Dat liet je een tijdje zitten en dan verstookte je niet zoveel. Er waren allerlei methodes. Je kon hele piepkleine gaatjes maken in dat glazen ruitje, waar ze de meter opnemen. Daar staken ze een heel fijn draadje in, in dat gaatje en dat hield dat metertje, dat mechanisme tegen. Dat met die magneet, dat hielp ook. Dat zette je op het kastje en daar zit toch een wieltje in dat draait en dan kon dat wieltje niet draaien, want die grote magneet had zoveel kracht dat tie dat wieltje naar zich toe trok en dan blokkeerde die.
Met gas deden ze het met een aparte aansluiting die naast de meter liep. Maar dat was gevaarlijk, gas was gevaarlijk. In wezen was het corruptie, een sympatieke corruptie kan je zeggen en dat zou niet nodig moeten zijn. Maar het was schering en inslag, het was een normaliteit. Dat ging vanuit de armoede zo. We hadden ook petroleumlampen. In veel arbeidersgezinnen werd er geen elektriciteit gebruikt. Dan werd tie te hoog opgedraaid en dan zag je allemaal roetvlekken. Die branders, die zie je nou uit nostalgie in de kamer hangen, maar dat was toen een verschrikking. Stinken als de pest.

WERKELOZEN IN ACTIE

Jan van Leyden
Je had hier onze fijne minister-president Colijn. Die adviseerde ons: dan moet je maar meer viskoppen eten, want in viskoppen zaten een hoop vitaminen. Hier in de Kerkhoflaan had je dan die Witteveen, met zo'n snor, die voor die bokkeslingers liep. (Witteveen was een officier van de mariniers die voorop liep bij de marnierskapel) Ik had met een hele grote emmer voor zijn deur geschilderd: Wie had er allang dood en begraven moeten zijn? Colijn, Colijn! Met van die grote uitroeptekens. Dat was die verf die je kon halen bij de werkelozensoos.

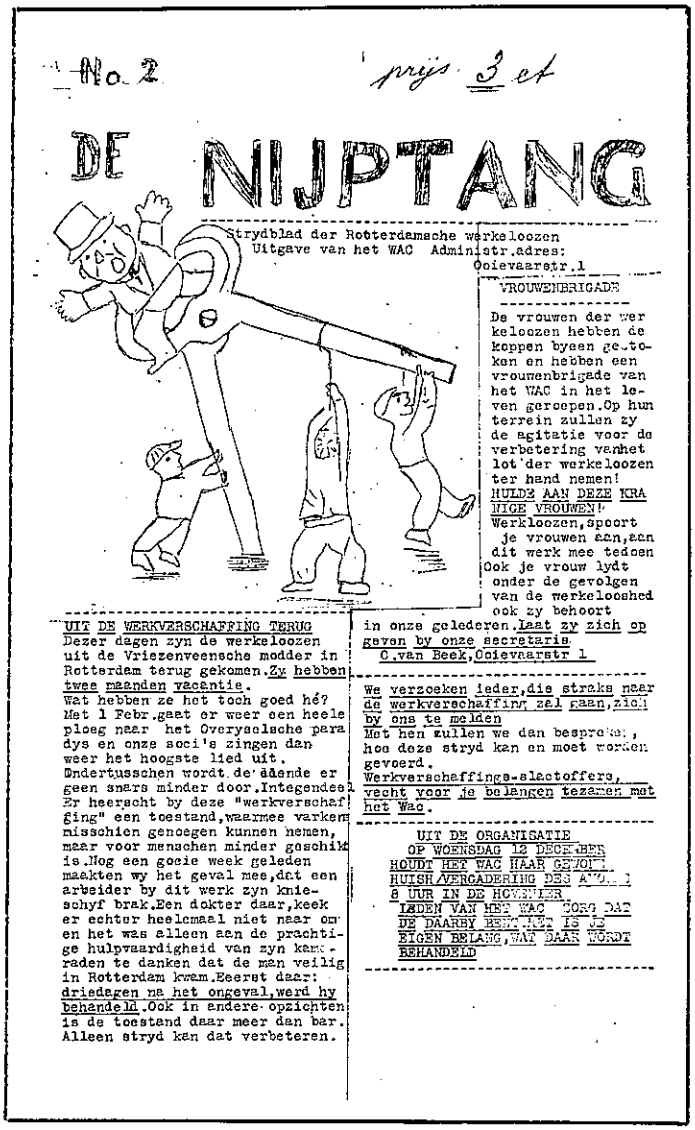

WERKLOOZEN STRIJD-COMITE'S
DISTRICT ZUID-HOLLAND
Mannen en vrouwen uit Den Haag in massa naar de
Groote Openbare Vergadering
op ZATERDAG 8 APRIL a.s.
in het Verkooplokaal des middags half drie
Gevolgd door DEMONSTRATIE vanaf de Veemarkt om half vijf
De leuzen zijn o.a.:
Extra uitkeering met Paschen
Erkenning der W. S. C.'s
Vrijlating van de bemanning der Zeven Provinciën
„ van ALLE Politieke Gevangenen
Sprekers: L. DE VISSER, REUDERINK e. a.
In Massa naar het Verkooplokaal a.s. Zaterdag half drie
Alle uw Revolutionaire organisaties zijn uitgenoodigd. Entrée 5 cent

Steunkaart voor een werkelozencongres van het Werkelozen Strijd Comité.
Oproep voor een vergadering van het Werkelozen Strijd Comité in "De Maasecho" 1933.

WERKLOOZEN STRIJD-COMITE'S

Over het algemeen droegen de mensen hun armoede met gelatenheid. Tweeduizend jaar christendom gaat je niet in je kouwe kleren zitten. Maar niet iedereen zat bij de pakken neer, linkse arbeidersorganisaties zagen de kapitalistiese chaos opnieuw voor zich uitgestald. Ze grepen het aan om te proberen de proletariërs wakker te schudden. De mogelijkheden waren er volop. De paupers werden in één hoek getrapt en voor de stempellokalen stonden tweemaal per dag honderdduizenden werkelozen. Daar werd dan ook druk gekolporteerd met bladen en stencils, en de diskussies liepen hoog op.
De CPH zette advieskommissies op voor werkelozen. Deze spreekuren hielpen de steuntrekkers met hun individuele problemen zoals: huur- of steungeschillen en onenigheid met ambtenaren of huisbezoekers. Men kon er ook op rechtskundige bijstand rekenen. Vanuit deze advieskommissies ontstonden de Werkeloozen Agitatie Comitees (WAC) en de Werkeloozen Strijd Comitees (WSC). Deze komitees vielen onder de verantwoording van de Roode Vakbewegings Oppositie (RVO). De RVO was naast het NAS de enige vakbeweging die zich op de werkelozen richtte. Bonden als het NVV waren nauwelijks geïnteresseerd in steuntrekkers, die konden ook geen lid worden van de vakbond. Vandaar misschien de grote toeloop op de WSC's. Het was een poging van de CPH om de werkelozen te organiseren, nadat haar invloed in de bedrijven sterk gedaald was. Politiek aktieve arbeiders werden vaak als eerste ontslagen. Het WAC in Rotterdam werd belichaamd door de kommunist Gerrit van Burink, die mateloos populair was onder de werkelozen. De WSC's waren per stempellokaal georganiseerd en hadden een aantal taken. Naast het adviesburo werden er kollektieve akties georganiseerd zoals: verzet tegen huisuitzettingen en boedelverkoop en het organiseren van demonstraties tegen regerings- of gemeente-

No. 2 prijs 3 ct

DE NIJPTANG

Strijdblad der Rotterdamsche werkeloozen
Uitgave van het WAC Administr.adres: Oolevaarstr.1

VROUWENBRIGADE

De vrouwen der werkeloozen hebben de koppen byeen gestoken en hebben een vrouwenbrigade van het WAC in het leven geroepen. Op hun terrein zullen zy de agitatie voor de verbetering vanhet lot der werkeloozen ter hand nemen! HULDE AAN DEZE KRACHTIGE VROUWEN!!
Werkloozen, spoort je vrouwen aan, aan dit werk mee tedoen Ook je vrouw lydt onder de gevolgen van de werkeloosheid ook zy behoort in onze gelederen. Laat zy zich opgeven by onze secretaris C.van Beek, Oolevaarstr 1

UIT DE WERKVERSCHAFFING TERUG

Dezer dagen zyn de werkeloozen uit de Vriezenveensche modder in Rotterdam terug gekomen. Zy hebben twee maanden vacantie.
Wat hebben ze het toch goed hé? Met 1 Febr. gaat er weer een heele ploeg naar het Overyselsche paradys en onze soci's zingen dan weer het hoogste lied uit.
Ondertusschen wordt de ellende er geen snars minder door. Integendeel. Er heerscht by deze "werkverschaffing" een toestand, waarmee varkens misschien genoegen kunnen nemen, maar voor menschen minder geschikt is. Nog een goeie week geleden maakten wy het geval mee, dat een arbeider by dit werk zyn knieschyf brak. Een dokter daar, keek er echter heelemaal niet naar om en het was alleen aan de prachtige hulpvaardigheid van zyn kameraden te danken dat de man veilig in Rotterdam kwam. Eerst daar: driedagen na het ongeval, werd hy behandeld. Ook in andere opzichten is de toestand daar meer dan bar. Alleen stryd kan dat verbeteren.

We verzoeken ieder, die straks naar de werkverschaffing zal gaan, zich by ons te melden
Met hen zullen we dan bespreken, hoe deze stryd kan en moet worden gevoerd.
Werkverschaffings-slachtoffers, vecht voor je belangen tezamen met het Wac.

UIT DE ORGANISATIE

OP WOENSDAG 12 DECEMBER HOUDT HET WAC HAAR GEWONE HUISH./VERGADERING DES AVONDS 8 UUR IN DE HOVENIER.
LEDEN VAN HET WAC ZORG DAT DE DAARBY BEN, HET IS IN EIGEN BELANG, WAT DAAR WORDT BEHANDELD

De Kameraden die niet denken

Gy allen zult het met me eens zyn, dat de werkeloozen niet voldoende denken, en in deze ernstige tyd in het duister blyven ronddolen.
Het WAC stelt zich ten doel, de verspreide werkeloozen als een massa aan een te hechten, waardoor wy een machtig leger vormen, zoowel stedelyk als landelyk, dat zooiets noodig is zal niemand Uwer durven tegenspreken.
De Gemeenteraad luistert niet naar de stem van enkelen, dié leeren de feiten.
Daarom kameraden, door lid te worden van het WAC geeft gy blyk te durven stryden voor je goed recht.
Loopt niet langer te lammenteeren, "we bereiken toch niets", staakt hiermede, zoekt de schuld niet by een organisatie, maar daar waar zy schuilt: BY U ZELVE.
Door U als lid aan te sluiten, schouder aan schouder, zal men als klassestryders van onze kapitalistische zuignappen kunnen eischen, datgene wat ons toekomt.
Helpt mee kam, het WAC te maken tot een machtig groote, hechte, op gezonde basis geschoeide organisatie.

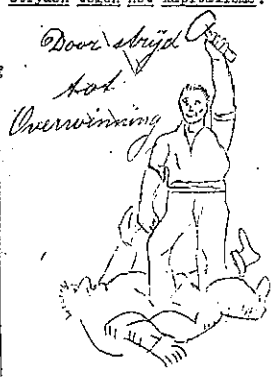
"DOKTER" OP BEZOEK BY EEN WERKLOOS ARBEIDER

Er moest spoedig een dokter komen, want er waren vier kinderen ziek. De dokter constateerden dat de kinderen in hoofdzaak ziek werden door onvoldoende kleeding.
Het gesprek dat zich nu ontspon, bracht de vrouw van de werkelooze in de veronderstelling, dat zy met een huisbezoeker van Hongerbetoon in gesprek was.
DOKTER: "Hoelang is je man werkloos?
VROUW: " 6 maanden!"
DOKTER: "'t is schandalig! Hoeveel steun kryg je?"
VROUW: "Twaalf gulden vyf en zeventig cts en een huurbon van F.3.- Daarmee moet ik met myn man en vyf kinderen den geheele week mee rondspartelen.
DOKTER: "Maar dit bedrag en dan nog een huurbon, vrouw, dat is toch zeker wel voldoende. Al kryg je er tien gulden by per week, dan hebben jullie nog niet genoeg.
WAT ZEGGEN JULLIE HIERVAN VROUWEN VAN WERKLOOZEN?
Deze humane dokter is ELIAS en woont aan de MAURITSWEG

STUURT UW BYDRAGE VOOR DE KRANT
WERKT MEE !!!

ER IS WERK MAAR NIET VOOR WERKELOOZEN

Sinterklaas komt in het land. De ryken gaan allerlei fraaie dingen voor elkaar koopen, de kinderen van de bon geoisie worden volgepropt met lekkernaar aan een groot deel der werkenden en aan de werkeloozen gaat dit feest vreugdeloos voorby. Hun kinderen mogen er naar kyken, maar aankomen niet!!
Alleen de werkeloozen mogen misschien de pakjes voor de geldpatsers van de Heemraadsingel of Park Houwingen aansjouwen. Dat is het "eenige genot", dat zy met Sinterklaas zouden kunnen smaken.
Ja, kunnen, als ook by deze werkverschaffing niet met de grofste wille kaur werd te werk gegaan. Dezer dagen vervoegden dich eenige werkeloozen by de post om werk voor Sinterklaas. Zy werden echter teruggestuurd. Wel kwam voor zoo'n baantje byv. in aanmerking een werkende arbeider, die van deze week een nachtdienstje vroeg by de post. Dan kon hy overdag by zyn baas werken. Je zou zoo zeggen, we hebben toch een arbeidsbeurs om de werkeloozen aan werk te helpen!! Als er echter iets te verdienen valt, wordt de arbeidsbeurs uitgeschakeld, met het gevolg hierboven gezegd.
Wy moeten daarom eischen, dat al zulk work via de arbeidsbeurs wordt uitgegeven.
En ook toont dit weer, hoe noodzakelyk het is, dat de werkloozen voor hun belangen stryden tezamen met de werkenden. Beiden, werkloozen en werkenden moet begrypen, dat zy echter elkaar niet hebben te beconcurreeren, maar in een front hebben te stryden tegen het kapitalisme.

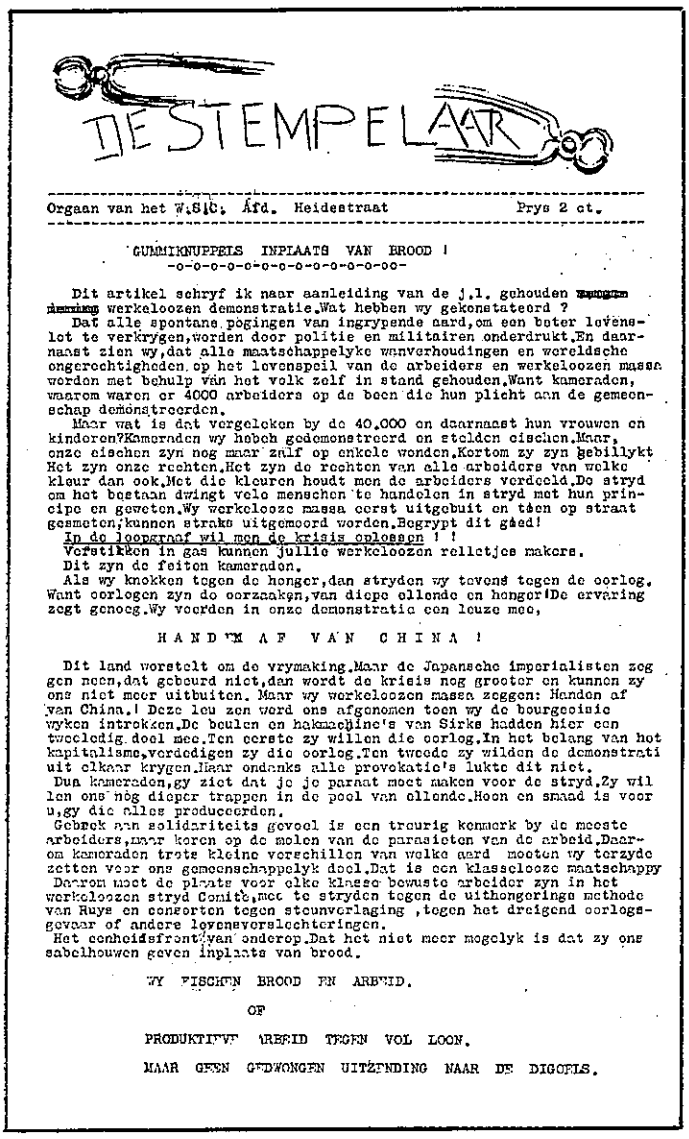

Aan elk stempellokaal verscheen het Werkelozen Strijd Comité met zelfgeschreven en gestencilde werkelozenkranten.

maatregelen. Ook hielden ze kongressen, per stad, distrikt of landelijk, waar de strategie tegen de crisispolitiek van Ruys of Colijn besproken werd. Naast politieke aktie was er aandacht voor ontspanning. Veel WSC's hadden een eigen lokaaltje waar kon worden gekaart, gedamd, gediskussieerd, gelezen en gepraat. In deze ontspanningslokalen werden ook informatie- of feestavonden gehouden met optredens van proletaries variété of zangkoren. Naast de "gewone" WSC's bestond er een "Vrouwenbrigade van het WAC". Deze brigade was opgezet in een poging de vrouwen te betrekken bij de strijd. Tevens was er een "Jeugd WSC" met het blad "De Jonge Werkelooze" die zich bezig hield met de problemen van de arbeidersjeugd. De WSC's gaven hun eigen stencils en blaadjes uit, die meestal wekelijks werden verspreid aan de stempellokalen. De namen waren duidelijk: de Stempelbroeder, de Strijder, de Martelput, de Stempelaar, de Paal, de Nijptang, enz. De berichten in de krantjes gingen speciaal over de crisispolitiek, het werkeloos zijn, de praktijken van MHB, de werkverschaffing en de strijd daar tegen. Het ging om zelfgeschreven berichten, waar de dagbladpers geen boodschap aan had. De WSC's hebben een grote rol gespeeld in het organiseren van werkelozen en het aktievoeren tegen de Colijnpolitiek. Ook was het een morele opsteker voor de werkelozen, die zich nu in de rug gesteund voelden.

Kees

De CPH had in die tijd weinig of niet veel invloed in de bedrijven. Onder werkelozen had ze ontzettend veel invloed. Men sprak toen van het "lompenproletariaat". Maar een werkeloze heeft geen vuist, die kan niks doen. Hij kan z'n steun weigeren, maar dan pikt hij z'n eigen. Wat kan een werkeloze doen, hij kan een keer de straat op gaan. Ja, dan laat hij zich zien, maar dan wordt hij in mekaar geramd. Daar hadden ze geen moeite mee. Eén van de zwakke punten in de arbeidersbeweging toen was, dat de

DE STEMPELAAR

Orgaan van het W.S.C. Afd. Heidestraat Prys 2 ct.

GUMMIKNUPPELS INPLAATS VAN BROOD !

-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

Dit artikel schryf ik naar aanleiding van de j.l. gehouden ~~[illegible]~~ werkeloozen demonstratie.Wat hebben wy gekonstateerd ?

Dat alle spontane pogingen van ingrypende aard,om een beter levenslot te verkrygen,worden door politie en militairen onderdrukt.En daarnaast zien wy,dat alle maatschappelyke wanverhoudingen en wereldsche ongerechtigheden op het levenspeil van de arbeiders en werkeloozen massa worden met behulp van het volk zelf in stand gehouden.Want kameraden, waarom waren er 4000 arbeiders op de been die hun plicht aan de gemeenschap demonstreerden.

Maar wat is dat vergeleken by de 40,000 en daarnaast hun vrouwen en kinderen?Kameraden wy hebben gedemonstreerd en stelden eischen.Maar, onze eischen zyn nog maar zelf op enkele wonden,Kortom zy zyn gebillykt Het zyn onze rechten,Het zyn de rechten van alle arbeiders van welke kleur dan ook,Met die kleuren houdt men de arbeiders verdeeld.De stryd om het bestaan dwingt vele menschen te handelen in stryd met hun principe en geweten.Wy werkelooze massa eerst uitgebuit en téen op straat gesmeten;kunnen straks uitgemoord worden.Begrypt dit gaed!

In de loopgraaf wil men de krisis oplossen ! !

Verstikken in gas kunnen jullie werkloozen reclatjes makers.

Dit zyn de feiten kameraden.

Als wy knokken tegen de honger,dan stryden wy tevens tegen de oorlog. Want oorlogen zyn de oorzaaken,van diepe ellende en honger!De ervaring zegt genoeg.Wy voerden in onze demonstratie een leuze mee,

HANDEN AF VAN CHINA !

Dit land worstelt om de vrymaking.Maar de Japansche imperialisten zeggen neen,dat gebeurd niet,dan wordt de krisis nog grooter en kunnen zy ons niet meer uitbuiten. Maar wy werkeloozen massa zeggen: Handen af van China.! Deze leuze werd ons afgenomen toen wy de bourgeoisie wyken introkken.De boulen en hakmachine's van Sirks hadden hier een tweeledig doel mee.Ten eerste zy willen die oorlog.In het belang van het kapitalisme,verdedigen zy die oorlog.Ten tweede zy wilden de demonstrati uit elkaar krygen.Maar ondanks alle provokatie's lukte dit niet.

Dus kameraden,gy ziet dat je je paraat moet maken voor de stryd,Zy willen ons nog dieper trappen in de pool van ellende.Hoon en smaad is voor u,gy die alles produceerden.

Gebrek aan solidariteits gevoel is een treurig kenmerk by de meeste arbeiders,maar keren op de molen van de parasieten van de arbeid.Daarom kameraden trete kleine verschillen van welke aard moeten wy terzyde zetten voor ons gemeenschappelyk doel.Dat is een klasseloze maatschappy

Daarom moet de plaats voor elke klasse bewuste arbeider zyn in het werkeloozen stryd Comité,met te stryden tegen de uithongerings methode van Ruys en conserten tegen steunverlaging ,tegen het dreigend oorlogsgevaar of andere levensverslechteringen.

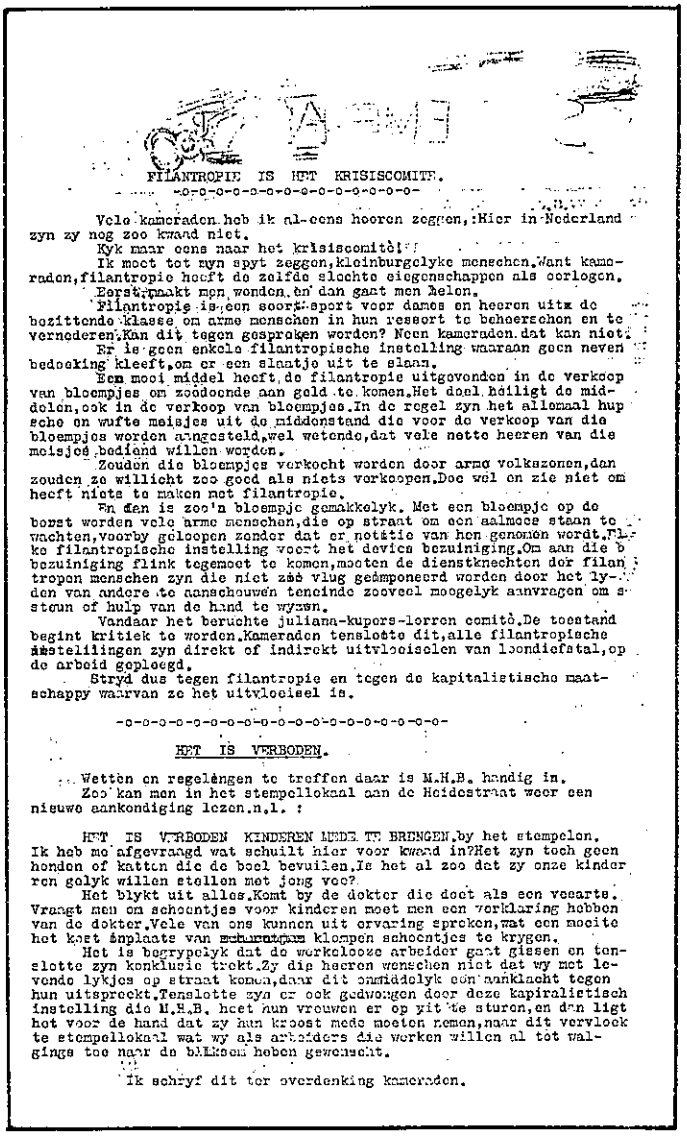
Het eenheidsfront van onderop.Dat het niet meer mogelyk is dat zy ons sabelhouwen geven inplaats van brood.

WY EISCHEN BROOD EN ARBEID.

OF

PRODUKTIEVE ARBEID TEGEN VOL LOON.

MAAR GEEN GEDWONGEN UITZENDING NAAR DE DIGGELS.

FILANTROPIE IS HET KRISISCOMITE.

-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

Vele kameraden heb ik al eens hooren zeggen,:Hier in Nederland zyn zy nog zoo kwaad niet.

Kyk maar eens naar het krisiscomitè!

Ik moet tot myn spyt zeggen,kleinburgelyke menschen.Want kameraden,filantropie heeft de zelfde slechte eigenschappen als oorlogen.

Eerst maakt men wonden,en dan gaat men helen.

Filantropie is een soort sport voor dames en heeren uit de bezittende klasse om arme menschen in hun ressort te beheerschen en te vernederen.Kan dit tegen gesproken worden? Neen kameraden dat kan niet.

Er is geen enkele filantropische instelling waaraan geen nevenbedoeking kleeft,om er een slaatje uit te slaan.

Een mooi middel heeft de filantropie uitgevonden in de verkoop van bloempjes om zoodoende aan geld te komen.Het doel heiligt de middelen,ook in de verkoop van bloempjes.In de regel zyn het allemaal hupsche en wufte meisjes uit de middenstand die voor de verkoop van die bloempjes worden aangesteld,wel wetende,dat vele netto heeren van die meisjes bedienden willen worden.

Zouden die bloempjes verkocht worden door arme volkszonen,dan zouden ze willicht zoo goed als niets verkoopen.Doe wel en zie niet om heeft niets te maken met filantropie.

En dan is zoo'n bloempje gemakkelyk. Met een bloempje op de borst worden vele arme menschen,die op straat om een aalmoes staan te wachten,voorby gelopen zonder dat er notitie van hen genomen wordt.Elke filantropische instelling voert het device bezuiniging.Om aan die bezuiniging flink tegemoet te komen,moeten de dienstknechten der filantropen menschen zyn die niet zóó vlug gedwongen worden door het lyden van andere te aanschouwen teneinde zooveel moegelyk aanvragen om steun of hulp van de hand te wyzen.

Vandaar het beruchte juliana-kupers-lorren comitè.De toestand begint kritiek te worden.Kameraden tenslotte dit,alle filantropische instellingen zyn direkt of indirekt uitvloeisels van loondiefstal,op de arbeid geploegd.

Stryd dus tegen filantropie en tegen de kapitalistische maatschappy waarvan ze het uitvloeisel is.

-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

HET IS VERBODEN.

Wetten en regelingen te treffen daar is M.H.B. handig in.

Zoo kan men in het stempellokaal aan de Heidestraat weer een nieuwe aankondiging lezen,n.l. :

HET IS VERBODEN KINDEREN MEDE TE BRINGEN,by het stempelen.

Ik heb me afgevraagd wat schuilt hier voor kwaad in?Het zyn toch geen honden of katten die de boel bevuilen.Is het al zoo dat zy onze kinderen golyk willen stellen met jong vee?

Het blykt uit alles.Komt by de dokter die doet als een veearts. Vraagt men om schoentjes voor kinderen moet men een verklaring hebben van de dokter.Vele van ons kunnen uit ervaring spreken,wat een moeite het kost ~~[illegible]~~ inplaats van klompen schoentjes te krygen.

Het is begrypelyk dat de werkelooze arbeider gaat gissen en tenslotte zyn konklusie trekt.Zy die heeren wenschen niet dat wy met levende lykjes op straat komen,daar dit onmiddelyk een aanklacht tegen hun uitspreekt.Tenslotte zyn er ook gedwongen door deze kapiralistisch instelling die M.H.B. heet hun vrouwen er op uit te sturen,en dan ligt het voor de hand dat zy hun kroost mede moeten nemen,maar dit vervloek te stempellokaal wat wy als arbeiders die werken willen al tot walgings toe naar de bakken hebben gewenscht.

Ik schryf dit ter overdenking kameraden.

Werkelozen werden aangespoord om te schrijven over hun ervaringen met het Maatschappelijk Hulpbetoon en in de werkverschaffing.

kommunisten te weinig invloed hadden in de bedrijven. Dat ze geen vuist konden maken, ze maakten wel een vuist, maar de machtsvuist in de bedrijven hadden ze niet. Kijk, het hart van het kapitalisme ligt in de bedrijven. Zonder bedrijf geen kapitalisme. Winst komt uit het bedrijf, winst wordt gemaakt door de produktie van de arbeider. Dus waar moet je zijn om het kapitalisme te treffen? In het hart, in het bedrijf. Daar moet je maken dat je een machtsfaktor bent. Dat je kan zeggen: nou stoppen we, of we nemen de bedrijven over in de uiteindelijke fase.

Hoe kwam het, dat de CPH niet genoeg invloed had in de bedrijven? Was dat omdat die mensen het net iets beter hadden als de werkelozen?

Ja, ze hadden het goed beter, het verschil was erg groot, de tegenstellingen waren erg groot. Dat grote onderscheid was er toen, dat werd niet alleen in het loon uitgedrukt. Je kreeg je kleren van het Crisiscomité, je kreeg een belastingplaatje met een gaatje, je kon zien wie er werkeloos was, hij was zichtbaar. Het was ook een groep, ze moesten elke dag bij elkaar komen, je kon ze elke dag op hetzelfde punt treffen. Daar hebben ze nu een stokje voor gestoken, door te zeggen: niet meer stempelen, vanuit het begrip dat het vernederend is. Maar zo is het niet, want als je mensen bij elkaar brengt, dan praten ze met elkaar. Marx die had het er al over: "De ontwikkeling van het kapitalisme graaft z'n eigen graf", want ze brengen arbeiders bij elkaar onder één voorwaarde, onder één levensvoorwaarde, dus je krijgt een verwantschap, een lotsverbondenheid in zo'n groep en daardoor een macht. Want als we samen hetzelfde denken, vormt dat gezamenlijk denken een machtsfaktor, een macht. En dat was dus onder die werkelozen omdat ze altijd bij elkaar kwamen en in dezelfde verhoudingen moesten leven. Dat was een faktor om revolutionair te worden, om zich te verzetten. Alleen dat verzet werd geen machtsfaktor binnen de maatschappij. Het Crisiscomité kwam er vanuit de kerk, vanuit het christelijk geloof, van: we moeten het diakenschap vermaatschappelijken. Dus geef ze een bus erwtensoep, geef ze een bus vlees, geef ze goedkope groenten, dan hebben we aan een aantal menselijke voorwaarden voldaan. Niks in de maatschappij opgelost.

Maar nou die werkelozen, die CPH speelde daar natuurlijk wel doorheen, we riepen ze op, we organiseerden ze, er waren Werkelozen Strijd Comitees, die waren heel sterk. Wat er ook gebeurde: de gemeenteraadsleden die voor de CPH gekozen werden gingen in de gemeenteraad, die waren nauw verbonden met de werkelozen. Want we hadden adviesburo's en daardoor wisten we precies wat er leefde onder werkelozen. Ik zat zelf in zo'n WSC, zo'n adviesburo. Dat was op de Hillelaan en op de Brede Hilledijk had je ook zo'n lokaal. Daar konden de werkelozen naartoe. Als zo'n man naar het WSC ging, dan wist hij dat hij naar de kommunisten ging. Dat was vanuit de CPH georganiseerd. Daar hoorde je dus de problemen van die mensen en wij konden dan die problemen binnen de gemeenteraad aan de orde stellen. Maar dat deden we niet zomaar. Kijk, als er dan een gemeenteraadsvergadering was, dan riepen wij op om te demonstreren en om de tribune te bezetten. Dus tijdens elke gemeenteraadsvergadering, daar kon je vast op rekenen, was er een demonstratie op de Coolsingel. Dat waren een paar honderd of een paar duizend mensen. De tribunes werden om de haverklap ontruimd. Met geweld, want we gingen er niet zomaar af, we hadden spandoeken e.d. meer.

Kijk als je dus agiteerde en je was van het WSC, en je gaf leiding, dan hadden ze een bijzondere hekel aan je, die ambtenaren. Want jij was altijd de man die zich met alle akkefietjes bemoeide. Als er bv. bij iemand iets niet in orde was met zijn stempel, of als hij één minuut over tijd was, dan gaven ze al geen stempel meer, dan was het gesloten. Zeker iemand die aktief was, als die maar even één minuut over tijd was, dan kreeg hij geen stempel meer. Dat betekende dat je korting kreeg, dan werd er f 1,75 afgehouden, van de acht gulden zoveel, dus dat was een hele knauw.

Een voorbeeld: ik rookte nooit. Ik heb nooit gerookt in mijn leven. Nou stonden we daar met drie, vierhonderd man aan zo'n stempellokaal en daar werd wel gerookt, maar het mocht niet. En nou pikte die politieagent mij er uit: "Jij hebt gerookt", hij had ergens rook op zien gaan en hij pikte mij, maar dat kon niet, want ik had nooit gerookt en dat wisten een hoop mensen. Daar is zo'n rel om ontstaan. Er was altijd politie in het stempellokaal. Maar toen staakten de arbeiders het stempelen. Moet je even nadenken, want als ze geen stempel hadden dan werden ze gekort en toen gingen ze in staking in het stempellokaal. Dat heeft een hele dag geduurd. Dat is met geweld gegaan, want er gingen wel mensen het stempellokaal in. Ze waren natuurlijk niet allemaal 100%. Maar die dan nog wilden stempelen, die wilden het stempellokaal in. Nou dat was daar een drukte van belang. De loketten werden door een heel kordon afgesloten, niemand kon meer stempelen. Zulke dingen vonden gewoon allemaal plaats, dat was niet georganiseerd, dat was gewoon spontaan. Daarom leg ik er de nadruk op, op die

Koppen van werkelozenkranten van de CPH.

spontaniteit, de emotionaliteit was veel groter. De betrokkenheid was veel groter dan nu. De risikoos waren ook veel minder voor die mensen. Ze waren gewend om honger te lijden. Kijk iedereen die had een fiets, een band kostte een kapitaal, verhoudingsgewijs. Als iemand eens ergens bij vrienden of bekenden een band opgediept had voor z'n fiets, of een onderdeeltje, en jij had dat niet, dan kreeg je dat. Je hoefde het niet te kopen, dat kreeg je. De onderlinge solidariteit was groter. In de zomer van 1932 hadden wij nog geen kachel, maar toen het winter werd toen moesten wij natuurlijk een kachel hebben. Nou, hij kwam er, ja hoor.

"ONS ORGAAN"

We hebben ook een werkelozenkrant gehad en dat heette: "Ons Orgaan". Dat werd hoofdzakelijk hier op zuid verspreid in een oplage van 3.000 - 3500. Dat werd voor 3 cent verkocht en als je geen geld had, dan kreeg je het gratis.Er stonden advertenties in en daardoor kon het uitgegeven worden. Dat deden we hoofdzakelijk met buurtwinkels. Dus die winkeliers gingen we politiseren. Dan gingen we dus aangeven: "Jongens, luister goed, als jullie die werkelozen nou niet ondersteunen, dan kunnen ze niks bij je kopen. Dan maken ze schulden bij jullie en ze kunnen niks betalen." Het was toen ook al dat er een aantal mensen failliet ging. Die kwamen allemaal aan één stempellokaal terecht. Daar kreeg je dan ook een bepaalde ontwikkeling, en zij hadden dan ook weer familieleden die ook een winkeltje hadden enzovoorts. Zo werkte dat in die tijd. Daardoor kon die werkelozenkrant ontstaan. En daar kon je een heleboel dingen in kwijt.

In het stempellokaal was een groot plakkaat verschenen, dat als je nog vóór 1 april je bijverdiensten opgaf, die je verzwegen had, dan zouden er geen maatregelen genomen worden. Ná 1 april zouden al die a-socialen gepakt worden, want het was toch a-sociaal. Zo stond dat toen op dat biljet. Daar heb ik een artikel in Ons Orgaan op geschreven: wat is a-sociaal? En daar heb ik een aantal dingen genoemd: het vernietigen van groenten, het vernietigen van levensmiddelen is a-sociaal. Mensen niet in een woning laten wonen, mensen zonder eten zetten, a-sociaal. Direkteuren die van achter een groot buro dergelijke leuzen opschreven, dat was a-sociaal. Geen rekening houden met wat er onder de werkelozen leefde, waarom die werkelozen wat bijverdienden, dat was a-sociaal. Nou, dat ding was verschenen en de politie nam een groot gedeelte in beslag. Wij als redaktie moesten op het hoofdgebouw komen van Maatschappelijk Hulpbetoon. Daar werden we gestraft met inhouding van een dag steun. Dat was niet weinig, dat was f 1,75. Ze konden niks bewijzen natuurlijk, want de schrijver werd niet genoemd. De redaktieleden kenden ze wel, dat was eenvoudig, want wij brachten die krant zelf aan de stempellokalen. Dat verscholen we ook helemaal niet hoor, dat kon trouwens ook moeilijk, want al die jongens die met de krant werkten waren jongens die elke morgen aan de stempellokalen diskussieerden.

Dat was juist zo leuk, dat stempellokaal, je had altijd een punt waar je heen kon

Een bekentenis aan den Directeur van M.H.

„Hij, die voor 18 April zijn tot nog toe verzwegen bijverdiensten schriftelijk bekent, zal niet worden gestraft. Maar mocht na die datum ongeregeldheden worden bemerkt, dan volgen strenge maatregelen.

Zo ongeveer, mijnheer de Directeur was de inhoud van de bekendmaking die U in de stempellokalen liet aanbrengen. Direct bracht ik deze tijding in verband met het Paasfeest, dat U bij het ontwerpen van deze Paasboodschap moet hebben geinspireerd.

De werklozen, die aan Uw hoede zijn toevertrouwd, mijnheer de directeur, zijn de paasdagen ingegaan, bewust van de grote zonden, die zij in het verleden op zich geladen hebben, al waren zij eerst in de veronderstelling, dat het plakkaat een bericht bevatte, dat het kolengeld zou worden doorbetaald. In deze koude, naar sneeuw en hagel nog lustig vielen, zou dit toch zeker geen overbodige zijn geweest. En ik moet U bekennen, mijnheer de directeur, dat velen hebben rondgelopen met de plannen om juist in deze dagen nog wat te verdienen en het te verzwijgen. Maar na de bekendmaking van de maatregelen na 18 April is bij velen de schrik om het hart geslagen. Men kan allerlei gesprekken constateren aan de stempellokalen en men zeide van U, mijnheer de directeur, nadat het Goede Vrijdag was geweest. U nagedacht had over de rol, die Judas had gespeeld. En dat de Judas, bij de dienst van M.H. niet meer voldoende aanbracht.

De werklozen vroegen zich af, of er geen anonieme brieven meer voldoende binnenkwamen en daarom de verrader had afgedaan bij M.H.

Gij probeert het thans met de bekentenis en bedreigingen met straf. Ik zag vele harde, stugge koppen, die van ellende en zorgen waren vergrauwd, met aandacht lezen en aan het eind tot een masker van haat vertrekken, omdat gij dreigde met maatregelen enz. Maar ik beken U, mijnheer de directeur, dat ik, gelijk velen, niet begrijpen kan, waarom gij juist deze bekendmaking met die bedreiging liet brengen in de stempellokalen, waar iedere dag die berg van ellende zich verzamelt.

Iedere dag opnieuw deze massa van getob, honger en armoede bijeen komt.

Gij wenst, dat wat verzwegen werd aan bijverdiensten, wordt opgegeven, opdat uw kas zal worden versterkt en de tekorten gedekt. Maar ik wil U bekennen, ik vrees voor de goede resultaten.

Wat zoudt gij er van denken, indien dit biljet eens werd aangebracht in de vele en grote bankgebouwen, die in Rotterdam aanwezig zijn. Ik meen, het zou resultaat afwerpen bij die grote groep van rijkaards, die hun millioenen aan bezit verzwegen hebben aan de belasting.

Weet gij misschien nog hoeveel het was, dat werd achterhaald? Het zou zeker, indien alles binnenkwam, de tekorten in Rotterdams kas dekken. Waarom dan hoont gij, met dit biljet, die werklozen, die iets verdienden en 't verzwegen om aan hun kinderen wat voedsel te verstrekken? Waarom jaagt gij juist hen nog meer angst aan? Gij kent misschien niet de angst, die een werkloze heeft, welke zijn vrouw en kinderen ziet uitteren, verzwakken, welke zijn gezin ziet vervallen? Gij weet toch mijnheer de dir., dat de werklozen 30 pCt. voeding te kort komen? Het zijn toch cijfers, officieel vastgesteld door de heren doktoren!

Ik beken U, ik heb verzwegen verdiensten, gelijk vele anderen, ik heb mijn tekort aangezuiverd. Ik heb getracht mijn vrouw te redden van het ziekbed, mijn kind van de T.B.C. Ik hoopte het verval van mijn gezin te kunnen keren. Ik beken het, ik verzweeg dat ik inkomsten had, maar ik had een tekort en niet gelijk die heren, die zwegen voor de fiscus, baad ik in weelde en verbraste het in 't buitenland, het geld dat ik verzweeg.

Neen, ik vernieuwde mijn kleren, die aan flarden gingen, opdat ik net en fatsoenlijk langs de straat kon gaan. De steun is laag, U weet het. Ik verzweeg verdiensten, ik beken het schriftelijk, wel ja, zwart op wit en toch zijn mijn kinderen ondervoed, mijn vrouw zwak, het hielp niet, het onvoldoende wat ik verzweeg. En gij wilt thans gaan maatregelen, mijnheer de directeur?

Strafgevangenis, voor hen, die iets verzwijgen! Een hoon aan de werklozen erbij.

Ik beken U tevens mijnheer, dat ik niet zal rusten en met al mijn energie zal mede gaan werken aan 't organiseren der werklozen tot één grote macht. Ik zeg U, dat ik de werklozen zal oproepen om allen te bekennen, dat wat zij thans nog verzwijgen. Maar ik meen, indien, zij dit doen, dan zal het snel uit zijn met de lage steunnormen! Gij roept op tot een bekentenis mijnheer, ook ik zal oproepen tot een bekentenis van hun strijdwil, van hun wil om met elkander een streep te halen door de rekeningen en rapporten. Ik roep de werklozen op om te strijden voor een maatschappij waar Werk en Welvaart is. Ik roep op om hun bekentenis te voegen bij die van mij en deze in de daad om te zetten, opdat het niet alleen zal blijven bij een bekentenis, mijnheer de directeur. Dan zal het uit zijn met verzwegen verdiensten en de dreigementen met straf.

En dit tot slot aan U, mijnheer, (of zijn het misschien de heren van hogerhand, de accountants, die dit aan U opdroegen om deze dreigementen uit te voeren, misschien zij, die aangewezen zijn om bij Uw Dienst bezuinigingen door te voeren, in opdracht van Den Haag?) Al deze straffen zullen niet helpen.

Indien het geschiedt in opdracht van Den Haag omdat er een tekort is in Rotterdams kas, dan moet U mijn voorstel eens navolgen om die bekendmakingen te verplaatsen naar de bankgebouwen.

Bij de werklozen zal het heus niet helpen. Denkt U eens aan de dreigementen, die men heeft gedaan bij het vaststellen van de misdadigheid bij de jeugd, bij het toenemen van de zedendelicten.

Dreigementen, daarmede verbetert men de toestanden niet. Daarom zullen de werklozen de strijd aan moeten binden tegen de dreigementen, tegen de verslechteringen en alle bezuinigingsmaatregelen der huidige regering.

Betaalt

2 cent

"Ons Orgaan" 18 april 1936. Voor dit artikel werd Kees gestraft met inhouding van één dag steun.

gaan, waar je altijd duizend of tweeduizend mensen kon treffen. Er stempelden tweeduizend mensen aan zo'n stempellokaal, elke dag weer opnieuw, het waren altijd dezelfden en je kende elkaar. Je wist: dat is een fascist, dat is een katholiek, enz. Ik stond een keer aan het stempellokaal met Geert van Oorschot, de schrijver, hij was van de OSP (Onafhankelijke Socialistiese Partij). We stonden te diskussiëren en het

schuim stond op z'n bakkes. Affijn, een grote ploeg volk er om heen. Ik stond daar dus te vertellen over fascisme en oorlog. En daar komt die politieagent aan: "Jij altijd Rijken, dat gelazer, jij altijd met dat sombere over daar komt de oorlog. Jij staat hier de mensen maar wat wijs te maken. Donder op!" Die ploeg werd uit elkaar geslagen. Laat nou diezelfde vent het eerste slachtoffer zijn van de duitsers op de Koninginnebrug. Hij hield die duitsers met zijn revolver tegen, toen ze daar uit de Maas kwamen, in mei 1940. Dat is godverdomme wat.
Wij konden daar aan die stempellokalen tamelijk veel werken door middel van die krant. Wij gaven elke week op z'n minst, als het kon een stencil uit van het Werkelozen Strijd Comité. Daarin bespraken we dingen. We organiseerden ook demonstraties, elke veertien dagen was er een demonstratie van werkelozen, of er was een huisuitzettings- of verkoopaktie. We trommelden altijd twee tot driehonderd mensen bij elkaar om zo'n verkoping tegen te houden.

ÉÉNMANSAKTIES

Je kon als werkeloze door individueel optreden wat bereiken. Waarom? De bourgeoisie had aan organisaties als het Werkelozen Strijd Comité een hekel. De autoriteiten zouden het WSC nooit iets toegeven. Maar als mensen individueel aktie, agitatie voerden, dan gaf men daar sneller aan toe. Dat kwam in wezen neer aan het onttrekken van mogelijkheden aan die strijdkomitees. Als je het vanuit het menselijke vlak en niet vanuit het politieke vlak deed, dan bereikte je nog wat. Er waren werkelozen die met hun hele gezin naar een sjiek restaurant gingen en daar een maaltijd bestelden. Niet te groot, maar een normale, behoorlijke maaltijd. Als de kelner kwam om af te rekenen, dan zeiden ze: "Nou meneer, u kunt afrekenen met Maatschappelijk Hulpbetoon". Nou,

Coremans en zijn gezin op de trappen van het stadhuis. Op het bord staat: Uit politieken haat op straat gezet door de Samaritaan, het Christelijk gespuis, met vrouw en 6 kinderen, waar ik 13 jaar gewoond heb, zonder huurschuld. Coremans."

dat was natuurlijk een tumult en dan moest de chef erbij komen, dan moest de directeur erbij komen, ze dreigden nooit met politie, want dat was voor het restaurant niet zo'n beste reklame wanneer er politie voor de deur kwam. Maar ze belden natuurlijk wel de sociale dienst op, hoe dat precies zat. Omdat het enkele malen eerder gebeurde, werd zo'n geval in behandeling genomen. Dan onderzochten ze waarom die man dat deed. Als hij voor die tijd op de klacht kwam, dan werd hij niet gehoord en niet geloofd. Maar als hij dan tot, wat zij noemden, "zulke brutaliteiten" kwam en dat ze daardoor met de middenstand en restauranthouders in konflikt kwamen, dan gingen ze er iets aan doen. Die middenstanders zeiden dan tegen die sociale dienst: "Dat mensen dáártoe overgaan! Dat moet jullie dienst opvangen!" Dat was voor de sociale dienst een aanleiding om in opspraak te komen. Ze gaven dan toe en namen die zaken van die

werkelozen in behandeling. Er waren werkelozen die hun huur niet meer konden betalen of die prakties geen kleren meer hadden. Die gingen dan met hun hele gezin op de trappen van het stadhuis de dag en de nacht doorbrengen. Ze sliepen dan op strozakken. Ze zaten dan op die trappen met hun kinderen en dat was een hele trieste aanblik voor de passanten op de Coolsingel. De Coolsingel was in die tijd een zeer druk belopen straat. Er was altijd een soort oploop als er zoiets plaats vond. De politie probeerde dan vaak met goede woorden en met zachte dwang die mensen te verwijderen. Maar die mensen waren zó wanhopig, dat ze dat allemaal riskeerden en dat ze met geweld verwijderd moesten worden en dáár keerde zich dan de gegoede burgerij tegen, die over de Coolsingel liep. En de pers bemoeide zich ermee. Dat was dan weer een aanleiding om niet in opspraak te komen en om aan zo'n eis van zo'n individuele werkeloze tegemoet te komen. Dus individuele akties konden dikwijls resultaten opleveren, niet altijd, want als dat een paar keer plaats vond en zo'n werkeloze had geen gezin, dan probeerden ze hem voor gek te verklaren. Dan zeiden ze: "Die man is onhandelbaar, die moet uit de maatschappij." Het is vele malen voorgekomen dat mensen gek verklaard werden door de sociale dienst. Ze mochten dan ook niet meer aan het stempellokaal verschijnen. Ze hoefden ook zelf niet meer hun geld af te halen, dat werd thuis gebracht. Die mensen werden geïsoleerd, want ze voelden wel dat als die mensen de kans kregen om dat te propageren, dat het een chaos zou worden. Als alle werkelozen naar de Coolsingel, naar een restaurant zouden gaan of met hun bed daar zouden gaan liggen, dan hadden ze het niet meer in de hand. Dus ze probeerden die mensen te isoleren. En dat kon ook, omdat het individuen waren. Een massa-organisatie kan je niet isoleren.

DE SOOS

Jan van Leyden

Je had in de Marnixstraat een soos, ook voor werkelozen. Daar kon je gaan zitten dammen, schaken, kaarten en dat kostte 5 cent kontributie in de week. Dan had je een kop koffie of thee voor 2 cent en een sprits voor 3 cent. Daar kwamen al die werkelozen zo'n beetje bij elkaar.

GRATIS ADVIES

Aan werklozen, die moeilijkheden hebben van verschillende aard, geeft ons Gemeenteraadslid, D. Kloet gratis advies.

Rechter Maasoever:
Maandag, Dinsdag en Vrijdag van 2—4 uur in 't Clubhuis „Schaakmat", Marnixstraat No. 51. Maandag en Dinsdag van 2—3.30 uur in het Advieslokaal, Mauritsstraat 6

Linker Maasoever:
Dinsdag van 1.30—2.30 uur in het adviesbureau Putschestraat 14.

Voor spoedgevallen aan de Linker Maasoever kan men iedereen morgen terecht van 8—9 uur bij W. Goossenaerts. Blokweg 45.

"De Soos" oftewel clubhuis "Schaakmat" in de Marnixstraat. Vierde van links is Frans.

Lagen daar ook kranten?

Ja, hoofdzakelijk de Tribune natuurlijk. Het was eigenlijk een beetje kommunisties. Ik ben nooit lid geweest van de kommunistiese partij, maar ik ben altijd links geweest, klaar afgelopen. Dat heb ik van huis uit meegekregen schijnbaar. Die soos was opgezet door de CPH. Je had toen des tijds Gerrit van Burink en Paul de Groot en je had hier het Verkooplokaal op de Goudsesingel. Als daar Gerrit van Burink of Paul de Groot kwam, dan werd er flink gejensd. Dan werd het nog wel eens naar buiten met rooie koppen en dan hadden ze nog wel een paar dozijn politieagenten in elkaar willen slaan, zo opgejuind waren ze dan. Tijdens de verkiezingen, dan had je daar op het hoekie van de Marnixstraat dat koffiehuis, dan kon je daar kalk halen of verf en dan ging je in Crooswijk op de straten lopen schilderen.

Sympatiseerden veel mensen in Crooswijk met de CPH?
Hier in Crooswijk? Nou, hier waren de meesten van Rotterdam kan je wel zeggen. In de Rusthoflaan had je een stemlokaal, daar stonden dan het aantal stemmen van de CPH en van de SDAP. Ik heb op zo'n school nog wel eens staan turven voor de CPH. Dat bracht je dan naar dat zaaltje in de Marnixstraat en dan wisten ze precies hoeveel stemmen ze hadden. Maar de meeste stemmen kwamen hier allemaal uit Crooswijk. Uit de Couwaelstraat kwamen er altijd een hoop en hier uit de Hoogewerffstraat en de Isaäc Hubertstraat, daar kwamen haast altijd de meeste stemmen voor de CPH uit. Ook in Zuid, de Afrikaanderbuurt noemden we dat, daar had je precies zo'n zelfde soort buurt als hier in Crooswijk. Die hingen ook allemaal aan mekaar, iedereen kon iedereen.
Vanuit die soos hadden we ook nog een voetbalkluppie, ARS, All Round Sportman, noemden we dat. Ja, we zaten daar te dammen en te kaarten en te voetballen, toen dachten we: "Ja, hoe moeten we dat ploegie noemen? Nou ARS, de All Round Sportman." Op het Land van Hoboken speelden al die werkelozen-ploegen tegen elkaar. Werkeloze bouwvakkers hadden ook een ploegie opgericht en dat heette: BVA, Bouw Vak Arbeiders.
Annie en Frans
Frans: We hadden een werkelozensoos van de Communistiese Partij. Dat was een diskussielokaaltje in de Marnixstraat. Daar kon je voor 2 cent een kop koffie krijgen. Je moest om de beurt, ieder op een dag, koffie zetten, schoonhouden enz. Je had dan het beheer over dat zaaltje. We huurden dat lokaaltje gewoon. Het was vroeger een smederij geweest en die was over de kop gegaan. Wij hebben toen dat zaaltje helemaal opgeknapt, stoelen en banken erin gezet en tafels, een buffetje gemaakt en een koffieketel. Daar zaten we te diskussiëren en te kaarten. En 's avonds, als er wat voor de vrouwen was, dan werd dat bekend gemaakt. Dat was zo in '34/'35.
We hadden in die soos ook wel eens avonden met sprekers, maar je kon niks betalen. Je kon geen mensen huren om voor jou te komen spreken. Dat werd altijd gratis gedaan. Net als die professor, die man maakte zijn propaganda weer kenbaar onder de vrouwen, om geen kinderen te nemen. Dat was toendertijd de Neo-Malthusiaanse Bond, dat is nu de NVSH. Dan zat je te luisteren en dan dacht je: "Nou, die man durft nogal wat te zeggen". Nou praten ze openlijk over sex, maar dat werd toen niet gedaan. Een soort taboe lag er geloof ik op.
Keek u daar wel van op, toen hij dat allemaal zei?
Ja, inderdaad ja. Nou was ik niet zo erg verlegen, maar je had erbij die schaamden d'r eigen gewoon ervoor.
Annie: Ze vonden het gewoon gek. Stel dat je naar zo'n Bond gaat.
Werden dingen als het pessarium aanbevolen?
Ja, door die Malthusiaanse Bond werd het gezegd. Een heleboel vrouwen gingen er naar toe. Dat was op de Heemraadssingel. Toen die professor kwam praten zei hij: "Willen jullie nou wel graag die kinderen?" Toen zeiden die vrouwen: "Ja, ja..." Hij zei: "Jullie willen niet allemaal graag die kinderen hebben, want het is, dat het zo gaat. Maar vertel nou eens eerlijk of je ze allemaal zo graag wil hebben." "Nee", zeiden sommige vrouwen natuurlijk. Hij zei: "Jullie vrouwen benne zo dom, in Frankrijk benne er 23 ministers en die hebben bij mekaar 21 kinderen. Dus waarom nemen jullie dan zo'n hoop kinderen?" Dat kon ik maar steeds niet vergeten. Maar ja, vroeger was je niet zo vrij in je opvattingen als nou. Toen gaf die professor die adressen om naar toe te gaan. Er waren ook mannen bij. En het heeft heus wel geholpen. Want ik weet dat mijn zus er naar toe is gegaan en nog een paar uit de buurt benne er naar toe gegaan. Maar verder werd er niet over gepraat. Nee, dat was altijd maar beperkt, want je moest al moeite doen om zo'n professor bij je in de buurt te krijgen, dat voel je wel. Dat was al een hele overwinning in die tijd. En dan nog bij zo'n kleine afdeling als bij ons. Het was maar een kleine afdeling die van Crooswijk.
Hoeveel kwamen er dan op zo'n avond?
Ik denk dat er wel minstens honderd waren, mannen en vrouwen. Het waren meestal dezelfde mensen, dezelfde kerngroep. Het waren niet allemaal kommunistiese vrouwen. Er kwamen ook anderen. Die werden ook gewaarschuwd of ze wilden luisteren. Als je die blaadjes had, ging je ze deur aan deur verspreiden door heel Crooswijk.
Hoe was het bij u thuis?
Mijn moeder heeft twaalf kinderen gehad, maar ik heb ze nooit in verwachting zien lopen en waar het gebeurd is weet ik nou nog niet. We hadden in de Warmoezierstraat één kamer. Daar had mijn vader van een hangkast een bedstee gemaakt. Dan sliepen er drie boven en drie beneden, en een schotje er tussen en daar sliepen mijn vader en moeder. Maar als je nou vraagt: "Hoe hebben ze dat geflikt?" dan weet ik het nog niet hoor! Ik heb mijn vader en moeder zich nog nooit zien wassen of zo. Dat deden die

Een 1 mei-demonstratie van de CPH in 1933 of '34. De stoet loopt hier door de Stieltjesstraat. De vrouw rechtsvooraan is Annie.

mensen allemaal zó stiekum, en dan hadden we maar één kamertje, waar we met z'n allen in woonden. Ik had verkering met m'n man, maar je hoeft niet te geloven dat ik in m'n onderjurk in huis mocht lopen als m'n vrijer er was.
Frans: Ze was ziek en ik liep achtermekaar naar haar toe en ik gaf ze een zoen, dat mocht niet! Als we 's avonds in de gang stonden, werd aan het touw de deur open getrokken. Zo zijn we groot gebracht.
Annie: Die mensen van onze leeftijd hebben ook maar twee kinderen. want ga m'n eigen broers maar na, die nà mij komen hebben allemaal maar één of twee kinderen, maar die er boven zijn, hebben er allemaal weer zes. In de tijd dat wij verkering hadden kreeg je die kinderbeperking. Toen is de partij er achteraan gegaan om zo'n professor op de afdelingen te krijgen. Ook door de overheid werd die kinderbeperking gepropageerd. Er waren er veel te veel natuurlijk. Mijn moeder zei altijd: "Een vrouw is gek als ze twaalf kinderen neemt". En tegen me vader zei ze altijd: "Als je een hekel aan je vrouw hebt geef je ze maar twaalf kinderen." Die mensen waren slaaf tot aan hun doodskist toe.

"WORDT WAC'ER"

Arend van Brugge
Het WAC had politiek niet zoveel te betekenen. Het waren niet de intelligentste mensen, nee, dat kan ik nou niet zeggen. Een behoorlijke arbeider zat daar niet bij. Het was gewoon voor keet te maken. Vooral die Gerrit van Burink was er op uit. Die was van het WAC. Ja, het bracht natuurlijk niks op, want er was niks. Het was een beetje herrie schoppen en op hun lazerij krijgen. Daar voelde ik m'n eigen te goed voor. Ik wil wel ruzie zoeken met die gasten, maar dan moet ik ook een mitrailleur hebben, anders heb het geen nut.
Henk Bruintjes
In de tijd dat ik bij het Werkelozen Agitatie Comité zat, had ik eens een keer een handkar beschilderd. Het was een handkar en daar hadden ze een bord opgemaakt, zo'n schuin bord. Daar moest ik op schrijven: een kapitalist verdiende dát en dát en een werkeloze moest dáár maar van rond zien te komen. Ik weet nog goed, aan de ene kant stond een kapitalist met een grote geldzak en aan de andere kant een tekening van de

ouwe Hahn. Die had in de Notenkraker gestaan. En daarop stond een proletaries figuur in de hoek van de kamer. Het waren een man, een vrouw en twee kinderen, en daar kwam de honger de kamer binnen. Dat ding heb ik groot erop geschilderd, naast die geldzak. Aan de andere kant stonden de lonen en uitkeringen waarvan een arbeidersgezin rond

Prent van Henk Bruintjes uit 1929.

moest zien te komen. Met die wagen zijn ze 's middags gaan rijden, die werkelozen, want ze hadden toch niks anders te doen. De politie liep toendertijd nog met een helm en een sabel. Er zijn toen twee agenten gekomen en die zeiden: "Dat gaat niet met die wagen, die nemen we in beslag, die moet je brengen naar het Haagseveer". En toen zeiden die werkelozen: "Doet het zelf maar". Ja, één van die agenten is achter die wagen gaan lopen duwen en dat was een reuze succes. Dat ding door die stad, met die agent er achter. En die werkelozen liepen op een afstandje er achter. Het werd een soort optocht, iedereen keek er naar. En dat was wel leuk. Omdat het zo mooi was, zeiden ze erg officieel tegen me: dat ik het lidmaatschap kreeg van de partij. Dat kreeg ik kado.

DE ALGEMENE WERKLOZENBOND

In 1930 was een poging gedaan door het NAS om te komen tot een werkelozenorganisatie, dat lukte toen niet. Later werden er, op initiatief van Ab Menist, spreekuren georganiseerd voor werkelozen o.a. in het PAS-gebouw in de Maasstraat. De toeloop was enorm en voor de PAS-mensen nauwelijks bij te houden. In 1936 werd door het NAS samen met de Revolutionaire Socialistiese Arbeiders Partij (RSAP) de Algemene Werkelozenbond opgericht. Die telde al snel enige duizenden leden. Ab Menist bracht de problemen van de werkelozen ter sprake in de gemeenteraadsvergaderingen, soms met succes. De AWB bracht een 14-daags blad uit "Recht Voor Allen". Dit blad verscheen in een oplage van enkele duizenden.

Tinus en Henny de Winter

Tinus: De Algemene Werkelozen Bond (AWB) is halverwege de jaren dertig gesticht. Die heeft een paar duizend leden geteld. De bond werd gesticht door Ab Menist. Ab Menist was daar natuurlijk een goeie man voor want hij zat in de gemeenteraad en als gemeenteraadslid kon je altijd veel meer vragen stellen, kon je veel meer gedaan krijgen, dus dat je zaak behandeld werd, dan wanneer je gewoon als organisatie komt. Dus hier was werkelijk een leuke samenwerking tussen het NAS en AWB. Als het PAS een bepaald geval had, dat behandeld moest worden, dan kon de AWB dat doen. De AWB had een zeer suggestieve krant: "Recht Voor Allen". Er waren een hele hoop mensen die eigenlijk buiten de partij en het NAS stonden, die werden dan door de AWB opgevangen. De krant werd aan de stempellokalen verkocht voor 1 cent per stuk. Je kon ook terecht met je problemen. De mensen kwamen dan op het spreekuur, maar dat spreekuur werd op den duur vijf dagen per week. Dat zat in de Maasstraat in het PAS-gebouw.

Gerrit van Burink is ook nog lid van de RSP geweest, dat was in '30/'31. Als CP'er had hij een tamelijk groot kontakt met de werkelozen, omdat hij in de gemeenteraad zat. Hij zat er al jaren in en daar heeft hij veel werk van gemaakt, van die werke-

lozen. Hij was erg opstandig en hij was brutaal genoeg om zich in de gemeenteraad te laten gelden. Hij had altijd een groot aantal werkelozen rond zich. Hij kreeg bij de verkiezingen dikwijls tamelijk veel stemmen. Toen Wijnkoop weer terugging naar de CPH is hij niet meegegaan en is naar de RSP gekomen. Toen kwamen de verkiezingen en gold de kwestie: wie moet er nummero één staan? Toen heeft Menist gezegd: "Het enige dat wij kunnen doen dat is hem bovenaan zetten" Menist stond nummero twee, en toen kwamen ze er allebei in. Hij was heel populair.

EXTRA NUMMER

RECHT VOOR ALLEN

VOOR WERKERS VOOR WERKLOZEN

ORGAAN VAN DE ALGEMENE WERKLOZENBOND

Redactie, Administatie, Secretariaat:
Maasstraat 1b, Rotterdam Tel. 55457

De worgende greep.

De nieuwe aanval op de werklozen.

Geld is in onze maatschappij alles, geld, geld en nog eens geld, dat is het parool van de bezittende klasse. Geld verzamelen, geld verkrijgen, geld opeenhopen, kapitaalbezit groter maken, dat alles uitsluitend geperst wordt uit het proletariaat. Of proletariërs werken of werkloos zijn, hun bestaan heeft voor het kapitalisme slechts waarde zolang er nog aan hun verdiend kan worden, hetzij in de bedrijven door het verstrekken van arbeidskracht, hetzij buiten de bedrijven de werklozen die als middel worden gebruikt om de lonen te drukken.

Het kapitalisme heeft een natuurlijke behoefte aan werklozen. Het leger der werklozen is echter te groot. Het kapitalisme weet er geen raad mee, het ergste van alles is dat het voor het kapitalisme onproductief is, geld kost, geld dat het kapitalisme zich liever zou besparen, geld dat de bezitters, de uitbuiters liever in hun brandkasten zouden bergen.

De meer dan vierhonderdduizend werklozen hier in dit land moeten nu eenmaal met hun gezinnen ook leven. Maar de bezittende klasse gunt de werklozen die voor het stelsel geen nut meer af werpen, geen leven. Ze zijn een overbodige hoeveelheid geworden, ze zouden ze graag niet een aalmoes willen afschepen, ja met nog minder, want als de werkloze verrekte van de honger dan zou dat een besparing brengen.

Het kapitalisme is een stelsel van roof.

Schril zijn de tegenstellingen in onze maatschappij. Aan de ene kant weelde, luxe, de meest geraffineerde pronk, villa's, die gelijk paleizen zijn voor de bourgeoisie, krotten, stinkholen voor de meest vertrapte arbeider. Heerlijke lekkernijen, uitgezochte spijzen, aangename dranken in overvloed voor de kleine groep van bezitters, oud brood, verdrpogde korsten voor de loonslaven, voor het verdrukte proletariaat.

Zo leeft de bourgeoisie.
Zo leeft de arbeidersklasse.
Het kapitalisme kweekt haat.
Het kapitalisme kweekt zijn eigen doodgravers.

Bittere haat

leeft in ons bij het beoordelen van de nieuwe plannen van de regering Colijn ten opzichte van de werklozen. Colijn is aan het einde van zijn 4-jarige parlementaire-rit. De Kamerverkiezingen zijn in aantocht. Hij wacht de uitspraak van de verkiezingen niet af, integendeel, hij heeft er behoefte aan om de reactionnairen in dit land te tonen, dat hij hun beste vertegenwoordiger is, dat hij uitnemend begrijpt welke behoeften de bezittende klasse in dit land heeft.

Werklozen worden gesard, werklozen worden getrapt. Steeds maar minder steun aan de werklozen, dat is het parool van de regering-Colijn.

De afschaffing van de huurtoeslag

zal de bezittende klasse alleen in Rotterdam een voordeel brengen van **ƒ 20.000.--** per week. Twintigduizend gulden, het is voor de bourgeoisie om te smullen. Twintigduizend gulden zullen alleen door intrekking van de huurtoeslag uit de zakken van de werklozen worden gehaald.

Maar het is niet het enigste dat men de

Zie vervolg pagina 4.

Henny: Regelmatig riepen we de mensen op om te demonstreren op de Coolsingel. Die demonstraties waren vaak voor meer steun. We hielden ook akties in het bedrijf. Zo is er nog eens een aktie geweest in de oude Bijenkorf. Toen gingen we met z'n allen naar boven, naar het restaurant, om daar iets te gebruiken. We zaten daar aan een tafeltje en dan riepen we: "Hé, heb je gehoord van die loonsverlaging hier?" En dan zat er al een rechercheur in je nek. Mijn man is al die trappen afgeslagen, maar dat was een goeie aktie.
We gingen demonstreren als je weer een kwartje minder steun kreeg. Dan had je ƒ 10,25 en dan ging er een kwartje af. We hadden dan ook demonstraties op de Goudsesingel bij

die martkramen, dan kon de politie niet zo rauzen. Je werd verrot geslagen toen, vanuit die zijspannen. Op de Coolsingel vluchtten we in de Passage en dan had je zo'n grote trap tot op de Coolsingel, bij de fontein. Maar daar keken ze niet naar, ze kwamen zo met hun motor-met-zijspan die hele trap af. Hoe dat ging, dat snap je niet. Ze waren door het dolle heen, ze hadden zo'n lange lat. Die demonstraties werden, net als nu, uit elkaar geslagen. Alleen is het nu nog veel gewelddadiger dan die ME.
De werkelozenbond deed wel veel voor mensen persoonlijk. Want je werd overal op gekort en je moest twee keer per dag stempelen, vergeet dat ook niet. Je werd achterna gezeten tot en met. Ze vonden dat ik niet genoeg thuis was en dan vroegen ze: "Waar ben je altijd?" en dan zei ik: "Ik loop op de mart, want ik kan van die tien gulden niet leven en dus moet ik kijken waar het het goedkoopste is." Maar ik was vaak bij mijn ouders. Ik moest helemaal naar het westen om zeven pond reuzel te halen, als het maar goedkoop was. De koffie moest je halen in de Westerbaanstraat, zeven pond voor f 1,10. Dat moest je allemaal doen, maar trammen kon je niet, dan gingen we lekker lopen. Toen had hij ook nog de brutaliteit om wat te zeggen en toen zei ik: "Je moet maar blij zijn dat wij zonder werk zitten, want daardoor heb jij een baan!" Maar het was wel brutaal wat ze deden hoor. Wij aten dinsdag bij zijn ouders en zondags kregen we wat van mijn ouders, anders hadden we er misschien geeneens meer geweest, want we kónden er niet eens van leven. We hadden f 4,60 huur van f 10,- steun. Wat overbleef, daar moest je alles van doen.

Propaganda-kar van de RSAP. De kar stelt een schoolklas voor. Het kapitaal staat voor het bord en de burgerlijke partijen zitten in de banken. Als de kar reed, knikten de hoofden ja.

Het werkelozenverzet was vaak heftig, eenvoudigweg omdat de mensen ten einde raad waren. Ook de politieke organisaties konden 't soms maar net in de hand houden. De politieterreur en de vernederingen door MHB riepen zulke haatgevoelens op, dat het vaak tot felle gevechten kwam tussen knuppelaars en steuntrekkers.
Op 15 december 1932 probeerde een groep werkelozen een demonstratie te vormen na een vergadering van de Centralen Raad van Adviescommissies der Werkeloozen in het Verkooplokaal op de Goudsesingel. De politie wilde er een einde aan maken en begon te rammelen. Inspekteur K.F.van der Wilt van de bereden brigade reed te paard de werkelozen tegemoet. Hij was niet erg geliefd onder de arbeiders en er knalde een schot. Van der Wilt stortte van z'n paard en bleef gewond door een schot in de nierstreek op de keien liggen. Er ontstond paniek en er werden wilde charges uitgevoerd. Het pistool werd teruggevonden in het raamkozijn van een café. De dader is nooit gepakt. Er gingen geruchten dat het een provokatie was van de kant van de politie, omdat na de

aanslag flink werd huisgehouden in 't linkse kamp in Rotterdam. Er werden arrestaties verricht en huiszoekingen gedaan. Of de politie van der Wilt heeft willen opofferen tijdens een provokatie blijft de vraag.

DE WERKVERSCHAFFING

Jan van Leyden

Dan had je hier ook nog dat heette de werkverschaffing. Dan werd je voor 14 dagen weggestuurd, dat ging van rijkswege. Ik heb nog een broer gehad en die moest dan 14 dagen naar Giethoorn. Mijn broer Piet had dan in ieder geval twee tientjes, één en twintig gulden, maar dan was hij wel 14 dagen van huis. Maar ja, dan hadden ze natuurlijk wel de mazzel dat ze daar konden eten en slapen. Dus had die vrouw hier uiteindelijk die twintig of twee en twintig gulden voor zichzelf. Alleen het reisgeld, of dat betaald werd, dat weet ik niet.

De werkverschaffing: zwaar werk voor iets meer dan de steun.

"Slavernij in Holland" oftewel de werkverschaffing. Een middel om de gevolgen van de werkeloosheid te bestrijden was de verplichte tewerkstelling van werkelozen. Het beleid in Rotterdam inzake de werkverschaffing ging van de volgende standpunten uit:
1. Het tegengaan van het demoraliserende nietsdoen van de werkelozen door hen zinnig werk te laten verrichten.
2. Het verhogen van de koopkracht van de werkelozen door de lonen in de werkverschaffing hoger te stellen dan de steunuitkeringen (maar lager dan in het bedrijfsleven, anders zou de prikkel om weer gewoon werk te zoeken ontbreken).
3. Het testen van de werkelozen op werkwilligheid, om zo de beroepswerkelozen te se-

lekteren.
4. Het tot stand brengen van nuttige openbare werken op goedkope wijze.
Er waren twee soorten werkverschaffing: de Rijkswerkverschaffing en de Gemeentelijke werkverschaffing. De eerste bestond al sinds 1928. Rotterdammers werden gedeporteerd naar de werkkampen in Drente en Overijssel, ook wel "het Moeras". Daar moesten ze woeste gronden ontginnen. In feite werden grote natuurgebieden vernietigd ten bate van de Nederlandse Heide Maatschappij, een organisatie van grootgrondbezitters. Verder werden er kanalen gegraven en de loop van riviertjes werd verbeterd. De arbeiders bleven 14 dagen in werkkampen, die bestonden uit een rij houten barakken. De discipline was streng en het werk verschrikkelijk zwaar. De betaling was lucratief want er werd per meter, per boomstronk, per omgezette kub grond uitbetaald en daar werd nogal eens de hand mee gelicht. De tarieven waren laag. Als je in een "slechte" ploeg zat, verdiende je nauwelijks meer dan een steunuitkering. Vanwege deze slechte werkomstandigheden vonden er een aantal stakingen plaats. De stakers werden stevig aangepakt en voor weken uitgesloten van steun.
In Rotterdam was er ook een Gemeentelijke werkverschaffing, die werd in 1932 opnieuw ingesteld nadat er in 1928 mee gestopt was o.a. wegens het ontbreken van werkobjekten. De Gemeentelijke- was iets aangenamer dan de Rijkswerkverschaffing. Je kon iedere dag naar huis. Verder was er nauwelijks verschil, het werk bestond uit graven en spitten. Projekten waren: het Pleinwegprojekt, het plan ter verbreding van de verbindingsweg in Pernis en het plan ter ophoging van straten. Het bekendst is waarschijnlijk de aanleg van het Kralingse Bos door werkelozen in Rotterdam.
Rinus Goedhart
Ik moest naar de werkverschaffing en omdat ik lid van de AJC was, ben ik naar de Paasheuvel gestuurd. Ja, daar heb ik gewerkt toendertijd, voor een rijksdaalder in de week. Dat waren dan je zakcenten voor een happie eten. En heel de nederlandse werkeloze jeugd was daar vertegenwoordigd. En nou komt het verhaal, wie komt daar met autoriteiten, staat hij op zo'n dijk hè. En al die jongens aan het graven en het spitten: Koos Vorrink. Of hij zo uit Londen is komen vliegen, met een prachtig mooi kostuum aan, maatpak. Toen zei ik nog tegen mijn kollega: "Kijk nou toch godverdomme eens, daar staat notabene Koos Vorrink". Adrie Vorrink was er altijd, want die woonde daar. Maar Koos Vorrink kwam daar eens even met de autoriteiten, die liet de autoriteiten eens zien wat hij allemaal in zijn macht had. De jeugd samen bundelen in die werkverschaffing, daar kwam het op neer. Want we waren gewoon slaven toen, slaaf was je. Wij sliepen op zolders daar op de Paasheuvel, 's morgens om zeven uur moest je beginnen en de rest bracht je door in die barakken.
Wat moest u voor werk doen?
Grondwerk, bomen rooien en die broekstukken uit de grond graven. Vijvers aanleggen, taluds maken, dat heb ik allemaal gedaan. Daar ben ik nou nog goed in toevallig. Taluds maken, daar ben ik goed in, tuin aanleggen dat ken ik prima. Nou dan zat ik daar zo'n hele winter, scharrelde ik daar door. In het voorjaar kwam ik weer terug en dan ging ik naar mijn kostvrouw. Ik had dan van die paar centjes ook nog wat gespaard, want ik kocht daar alleen maar een aanzichtkaartje, om naar mijn beste mensen te sturen, om iets van me te laten horen. Twee centen een postzegel of twee en een halve cent.
Kees
De mensen die aktief waren in de arbeidersbeweging, probeerden ze naar de werkverschaffing te sturen. Met twee motieven, ten eerste dat ze ze dan hier kwijt waren in de stad en in de tweede plaats als hij dan recalcitrant zou worden in de werkverschaffing, konden ze hem daarvoor straffen. Het werd dikwijls als strafmaatregel gebruikt. De Heide Maatschappij was toen een hele belangrijke maatschappij, die gebruik maakte van haar bezittingen. De Heide Maatschappij, die hoofdzakelijk opgericht was door grootgrondbezitters, die in samenwerking met het Rijk grote delen van Nederland, in het oosten bv. in Overijssel en Drente de veengevieden e.d. liet omtoveren door werkelozen voor een prikkie in goeie weidegrond en goeie bouwgrond. Daar hebben ze ontzettend veel aan verdiend en vandaar dat die Heide Maatschappij zo ontzettend groot is geworden.
Maar binnen die werkverschaffing werd een stuk klassenstrijd gevoerd, aan de ene kant tegen de regering en aan de andere kant tegen de grootgrondbezitters. Het was natuurlijk ook zo, dat mensen die uit de grote steden kwamen met hun handjes verkeerd stonden ten opzichte van het werk in die polders. Maar dan hadden ze dus mensen uit dat landschap, uit die omgeving, arme boeren en arme dagloners, die hadden ze daar tot chef of voorman gemaakt. Die moesten dan aangeven hoe die rotterdammers, die dat werk

niet konden, hoe ze dat moesten doen. Daar ontstonden natuurlijk al konflikten, alleen al omdat die mensen uit de grote stad kwamen, een andere kultuur en een andere opvoeding hadden dan die mensen die uit die omgeving, uit die veendorpen kwamen. Die kwamen nooit in aanraking, of maakte nooit kennis met een aantal dingen uit de stad. Ze werden bang gemaakt: het zijn allemaal kommunisten en socialisten die hier naartoe komen, het liefst geen kontakt. Het was ontzettend moeilijk om juist met die bevolking uit die dorpen kontakt te krijgen. De kommunisten en andere linkse mensen hebben juist altijd geprobeerd om ook met die boeren en met die plattelandsbevolking kontakten te leggen. Dat hebben ze altijd vermeden. Die kampen stonden ook niet bij die dorpen, maar altijd midden in het landschap, heel ver weg met weinig mogelijkheden tot kontakt. In zo'n kamp gingen 600 tot 800 man. Die bleven daar 14 dagen en waren helemaal op zo'n kamp aangewezen. In de buurt was meestal ook een marechausseekazerne. Alle konfliktstof die er lag werd regelmatig tot een explosie gebracht. Dat ging om een strijd om een paar centen. Je kreeg bv. per kub verzette grond een bepaald bedrag. Dat was heel geraffineerd in elkaar gezet. Voor het aantal meters wat je moest lopen over een plank, kreeg je één of twee centen per kub meer. De diepte van de zwarte grond of de diepte van de rode grond, of het was oergrond, dan kreeg je één of twee centen meer. Meer struiken in de grond, dan kreeg je voor zo'n struik een bepaald bedrag. Als je dus zo'n struik had uitgegraven dan stond daar een bepaald bedrag voor. Al deze dingen opzich waren twistpunten, die dan over de rug van de man die daar leiding moest geven, werden uitgevochten. Die man moest dat land opmeten, wat jij bewerkt had en dan kwamen daar strijdvragen over. Dan ging het over hele minieme bedragen, maar die voor die arbeiders uit Rotterdam toch wel heel belangrijk waren. Als je een uitkering kreeg van twaalf, dertien gulden voor een huisgezin en je moest dan 14 dagen van huis, je vrouw en kinderen achterlaten in Rotterdam, met alle opvoedingsproblemen die daar dan bijhoorden, met alle narigheid. Die vrouw stond voor haar eigen problemen, 14 dagen lang. Jij zat daar en je had nergens kontakten mee. En daar vandaan ontstonden al spanningen. Het was een mannengemeenschap. Er waren alleen mannen en dat gaf opzich ook al problemen. Het belangrijkse was natuurlijk die loongeschiedenis. Er waren natuurlijk arbeiders die trachtten aan die werkverschaffing te ontkomen. Er waren veel zieken, ik weet niet of jullie het weten, maar in die jaren was tbc nog één van de meest grote volksziektes. Onder werkelozen was die tbc natuurlijk heel erg verbreid, door dat zware werk wat ze niet gewend waren. Kappers die werkeloos waren, kleermakers en kantoorbedienden die werkeloos waren, moesten achter een kruiwagen met een paar grote klossen van schoenen of klompen aan. Met schoppen in het veen en handen die door het veenwater, van dat verzuurde water waar die mee in aanraking kwam, kloven in zijn handen kreeg. Hij moest dan met die schop in dat veen gaan werken.

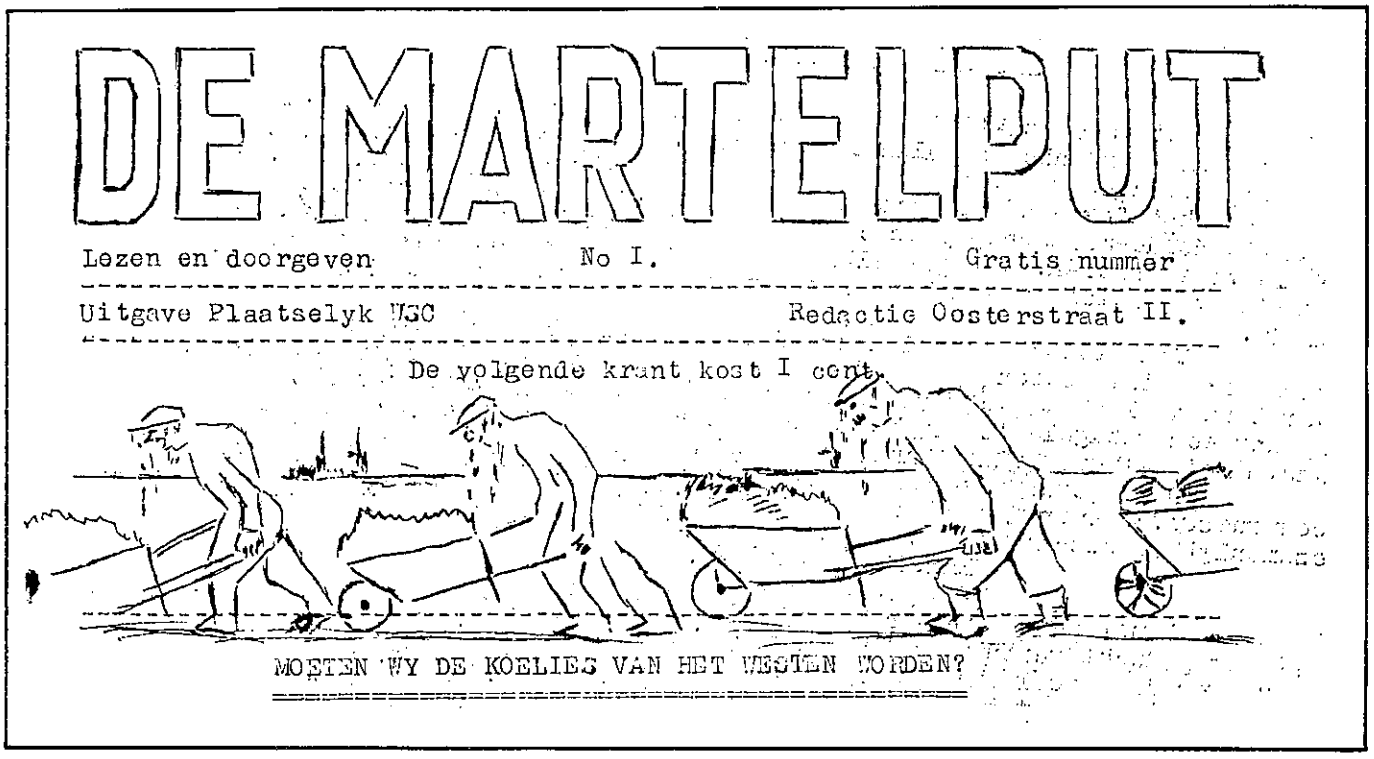
Er ontstonden dan ook regelmatig stakingen. Die stakingen werden niet geaccepteerd en er werden dikwijls een aantal, of een grote ploeg, naar huis gestuurd. Die werden dan zonder steun gezet. Je kreeg dan dus geen steun en na een aantal weken kreeg je strafsteun. Je werd tamelijk zwaar gestraft en het waren maatregelen die er niet om logen. Dat was heel fel en heel hard. Daar vandaan dat ik ook vertelde dat er op de Hoogstraat in Rotterdam altijd demonstraties waren bij Maatschappelijk Hulp Betoon. De politie trad daar krachtdadig op. Het optreden van de ME is natuurlijk nu wel erg, maar toen konden ze er ook wat van. Ze hadden motoren waarmee ze op je inreden en ze hadden ook paarden waarvan ze gebruik maakten met een hele lange karwats. Dan sloegen ze die werkelozen uit mekaar op die Hoogstraat. Dat was op de hoek van de St. Janstraat, daar was Ter Meulen en daarnaast was een oud ziekenhuis. Daar had toen Maatschappelijk Hulp Betoon zitting. Aanvankelijk had je het op het Achterklooster, dat was ook een oud gebouw van de geneeskundige dienst.

Er werden ook werkelozen over de grens gestuurd om te gaan werken in de wapenfabrieken van Hitler. Als je om principiële redenen weigerde, werd je zonder steun gezet. Er was werk, het ging er niet om wàt voor werk er was, dat interesseerde deze autoriteiten niet. Daar zijn veel slachtoffers bij gevallen, mensen die dan zonder steun kwamen te zitten. Die arbeiders werden dan door ons ondersteund. Je kan zeggen dat in de jaren '34/'35/'36 die solidariteit op gang kwam. De Internationale Arbeiders Hulp heeft daar dus ook zijn diensten bewezen. Ze kregen dan levensmiddelen zodat ze in leven konden blijven. Levensmiddelen konden gemakkelijker opgehaald worden dan geld, bv. bij boeren en winkeliers. Dat had een tweeledig doel: aan de ene kant had je de ondersteuning van de arbeider, aan de andere kant betrok je de middenstander bij die strijd. Als je alleen geld bij arbeiders zou ophalen was dat prima, maar als je er nog een andere laag van de bevolking bij kon betrekken, was dat nog beter. Dat werd

altijd gedaan, dat was een principe. Een gulden van een arbeider was fijn, maar twee kwartjes van een middenstander was veel belangrijker. Ook al waren het dan maar twee kwartjes. Omdat je dan die middenstand betrokken had bij de strijd van de arbeiders. Toen had je in elke arbeidersstraat een klein winkeliertje, een klein kruideniertje, een waterstokertje, die heel sterk aangewezen waren op de verkoop binnen de buurt. Dan kon je tegen zo'n winkelier zeggen: "Kijk, als wij steunverlaging krijgen, dan kan die man minder bij jou besteden, dus je bent van hem afhankelijk. Als de mensen bij jou krediet krijgen en ze krijgen steunverlaging, dan kunnen ze dat krediet minder aflossen." Dus je had argumenten om hem te benaderen. Daarbij werden ook veel vrouwen ingeschakeld, omdat die het kontakt hadden met die winkeliers.

Rotterdammers in de werkverschaffing gingen naar Overijssel, Steenwijkerdiep en dat soort oorden. Daar gingen ze voor 14 dagen heen. Dan werden hier in Rotterdam al ploegen gevormd om daar samen te werken. Je werkte in ploegverband. Nou en daar waren altijd moeilijkheden in die werkverschaffing. Over het meten van die omgezette grond, over het eten en over de beweging in het kamp zelf, daar was veel over te doen. Die Heide Maatschappij trachtte natuurlijk zo goedkoop mogelijk die zaak te runnen. Ik heb er altijd goed verdiend, maar ik was een handige jongen. Ik heb er niet hard voor gewerkt, maar meer met praten hè. Het was een bepaalde taktiek. Ik ging dus van de taktiek uit: je moet op de man spelen. Dus niet op het werk spelen, maar op de man spelen. Nou het begon het zo: hier op het Maasstation werden die ploegen vrijwillig samengesteld. Dus naarmate je een grote flinke vent was, werd je gemakkelijker in een ploeg opgenomen als dat je een klein mannetje was. Als je kapper was werd je natuurlijk wel naar de achtergrond gedrongen, maar als je bv. al in de bouw gezeten had dan was je een fijne ploegmaat, want dan had jij verstand van werken. Maar als je kleermaker was dan kwam je helemaal niet in aanmerking want, nou ja, die man wist niet hoe die met grond en een schop om moest gaan. Nou had ik er in principe al toe besloten dat ik me niet vrijwillig zou melden bij een ploeg. Ik ging er niet heen om te werken, maar ik ging er heen om propaganda te maken. Toen ik daar kwam stelde ik me eigen op daar bij de poort van dat kamp. Alles liep direkt de kamertjes in, want je had allemaal aparte kamertjes in dat kamp, maar ik bleef aan de poort staan. Ik had er geen zin in. Ik stond daar met dat koffertje in mijn hand. Ik had daar een tijd gestaan en toen kwam de kok aanlopen. De kok was de kampbeheerder, dat was de man die alles te zeggen had. En die zegt tegen me: "Wat is dat?" Ik zeg "Nou meneer, ik moet me eigen hier melden voor de werkverschaffing." Hij staat me daar zo aan te kijken en zegt: "Heb jij dan nog geen ploeg?" "Nee, ik heb nog geen ploeg, ik kom me eigen hier alleen maar melden." Zegt hij: "Nou, dat is niet zo mooi, dat zal je dan nog wel bezuren. Dan kom je in de slechtste ploeg die er in het kamp is." Ik zei "Daar kan ik dan ook niks aan doen". Ik kwam op een kamer te zitten met een stuk of vier, vijf mensen. De één was kapper en de ander was kleermaker en er was ook nog zo'n soort kolporteur van naaimachines en stofzuigers. Dat was een ploegje van mensen die altijd het laagste verdiend hadden in die tijd, want die zaten daar al een tijdje. Ik werd door ze ontvangen en ze zeiden: "Wordt jij hier maar ploegleider, want jij zit hier toch nog het langst, wij gaan eerder weg dan jij." Ik zei: "Akkoord, prima". Nou en toen kwam dan de baas van de Heide Maatschappij daar binnen en ik begon tegen hem te praten. Ik wist zijn naam en ik zei: "Moet u eens luisteren meneer Spek, ik heb gehoord dat u nogal christelijk bent en nou hoop ik dat u mij en onze ploeg op een christelijke wijze zal benaderen. Dat kan alleen maar in het voordeel van de Heide Maatschappij zijn en in het voordeel van ons." Mijn taktiek was dus niet langs de weg van agressie. Nou was deze man gewend van rotterdammers agressie te ontmoeten. Die mensen gingen allemaal met veel agressie naar die werkverschaffing toe. En nou ontmoette hij opeens iemand die het langs de weg van praten en lijmen deed. Iemand die hem opeens op die manier benaderde en toen keek hij mij zo vreemd aan en hij zei: "Nou, ik zal wel eens kijken, ik zal wel eens kijken. Straks zal ik je wel naar een put toe brengen." Nou was het altijd zo, rotterdammers gingen altijd tegen zo'n vent tekeer, maar nou moet je goed opletten, zo'n vent was ook maar een landarbeider die een beetje tot baas gepromoveerd was. Hij had verstand van grondwerk enzo, maar hij verkeerde toch ergens ook in een benarde positie. Hij was ook maar een hongerlijder. Wat kan je nou doen? Je kan wel tegen zo'n vent gaan ageren, maar daar schiet je geen moer mee op, want je moet tegen de direktie van de Heide Maatschappij ageren. Dus hij bracht me daar naar toe en zei wat we moesten doen. Ik zei "Prima", maar die jongens zeiden: "Nou, voor ons hoeft het niet". Ik zei: "Jongens, we gaan geld verdienen!" Ze waren niet van plan om hard te werken en ik zei: "Ik ook niet, maar we doen het anders". Nou kwam die vent na twee dagen opmeten. En die rotterdammers die

gingen dan met zo'n vent mee en van dit en dat en die keken precies of hij die maatlat goed neerlegde en op elke centimeter legden ze zout. Dat deden wij niet toen hij bij ons kwam opmeten. Hij vroeg of we even meegingen meten maar ik zei: "Nee, ik heb er het volste vertrouwen in dat je goed meet Spek, ga maar en vertel me straks maar hoeveel het is". Daar stond die vent van te kijken hè. Die dacht van wat heb ik nou aan mijn fiets hangen. Een hele andere soort rotterdammer. Er kwam uit dat ik al in die eerste week één van de hoogstbetaalde ploegen had. Dat was dus spekuleren op die vent z'n menselijkheid. Dat is altijd een goede zaak, dat moet je altijd doen. Die kapper en die kleermaker stonden verwonderd, dat ze zoveel geld verdiend hadden.

DE MARTELPUT

Lezen en doorgeven No I. Gratis nummer

Uitgave Plaatselyk WSC Redactie Oosterstraat II.

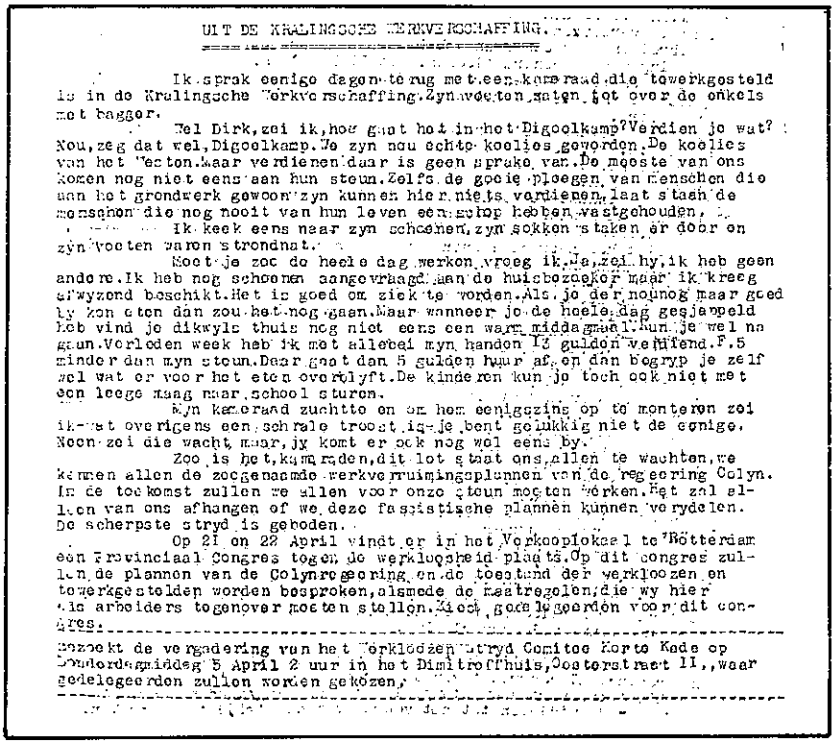
De volgende krant kost I cent.

MOETEN WY DE KOELIES VAN HET WESTEN WORDEN?

"De Martelput" was een krant speciaal voor werkelozen in de kralingse werkverschaffing.

Vrouw van Kees: Ik was ook verwonderd toen hij achttien gulden meebracht. Moet je nagaan, we hadden anders een tientje. Dat was haast het dubbele. Ik ben gauw een jas gaan kopen, weet je nog, met dat bontkraagje. Dat vergeet ik ook nooit, een rooie jas met zo'n bontkraagje.
Kees: En dat terwijl de meeste mensen maar één of twee gulden meer verdienden. Het was een kwestie van taktiek. Er waren nog meer truukjes die werden toegepast. Als er een boomstronk in de grond zat, en die zat in de weg, dan moest je die uitgraven, die moest je verzamelen. Je kon voor elke boomstronk een toeslag krijgen. Als die vent dan geweest was, moesten die boomstronken verbrand worden. Ja, toe nou, je gaat toch niet zo'n mooie boomstronk, die een paar gulden opbrengt, verbranden. Dus als hij weg was haalde ik gauw die boomstronken van die hoop af en die douwde ik ergens in een hoop losse grond. Dan werden ze opgestapeld. Dat werd gesmokkeld. En dat werd de volgende keer weer gebruikt. Er werd dus op alle mogelijke manieren gescharreld.
Voor mensen die het uit het oogpunt bekeken van: ik ga daar werken, was het een verschrikking. Want dat waren blaren op hun hielen, blaren op hun handen. Mensen die nooit gewerkt hadden, die al jaren niet meer gewerkt hadden. Dat was een verschrikking. Omdat die mensen zich kapot werkten daardoor kreeg je die stakingen. Je werd dan uit de werkverschaffing ontslagen en dan werd je steun ingehouden. Je ging dan naar de Hoogstraat toe met je maten, de werkelozen waarmee je bekend was, het Werkelozen Strijd Comité op de hoogte stellen, dat er gestaakt werd in de werkverschaffing. Dan riepen wij op als WSC om niet naar die betreffende werkverschaffing toe te gaan. Dat werd bekend. Als ze dan toch probeerden een trein vol te krijgen naar dat bepaalde kamp, dan werd dat gemolesteerd. De mensen werden in solidariteitsakties geholpen, althans, ze kregen een bedragje waarvan ze in leven konden blijven, dat ze wat eten konden kopen. Dat waren regelmatig geweldig grote akties, dat je kon zeggen van: daar zit beweging in. Dan stond de hele pers ervan overend.

Er waren regelmatig stakingen in de werkverschaffing. Er waren georganiseerde stakingen, maar dikwijls ook spontane stakingen op grond van slechte werkindeling, slechte beloning, verkeerde opmetingen van het verrichte werk. Dan werd er geagiteerd en vaak eindigde dat in een staking. Ook werden in sommige kampen akties gevoerd tegen het slechte eten. De kok had in zijn kamp een zeer leidende en autoritaire positie. De kok bepaalde ook of je teruggestuurd werd. De georganiseerde akties werden meestal gevoerd door leden van de CPH en van het WSC. Als er dan bepaalde dingen speelden in zo'n kamp dan werden er bij het vertrek van de trein vanaf het Maasstation pamfletten uitgedeeld, kleine meetinkjes belegd en toespraken gehouden. Dat heeft dikwijls geleid tot het ontruimen van kampen, het inroepen van de hulp van de marechaussee om akties te onderdrukken. Dat vond allemaal plaats in Drente en Overijssel en dat had allemaal zijn weerslag op de bevolking daar. Met die bevolking probeerden we ook kontakt te zoeken, maar die stond afwijzend tegenover de rotterdammers, omdat vanaf de kansel en in de provinciale pers waarschuwende woorden werden gesproken zo van: "Het zijn allemaal gevaarlijke mensen, kommunisten". Die kampen lagen geïsoleerd in de polder. Het werk lag ver in de polder en daar moest je naar toe fietsen. Als je naar de kerk wilde op zondag dan kon je een fiets krijgen, maar voor andere dingen niet. Sommigen zeiden dat ze naar de kerk gingen, maar die gingen dan die dorpen langs. Maar dat kwam niet veel voor want het werk was zwaar. In de kantines in de kampen werd veel gekaart en zondags werd er veel geslapen. Er waren niet veel gegadigden voor de werkverschaffing, iedereen probeerde er aan te ontkomen. Er werden ook individuele akties gevoerd om aan die werkverschaffing te ontkomen. Dan werden er bv. kleine ongelukjes veroorzaakt, een voet onder de planken terecht laten komen waarover je liep. Kleine verwondingen aanbrengen. Er werden ook andere methoden gebruikt. We sliepen op stromatrassen in zo'n barak en dan wendde men bedwateren voor. Er werden dan klachten ingediend door medebewoners van die kamer bij de kok en dan werd zo iemand naar huis gestuurd. Maar doordat dat kunstje vele malen werd uitgehaald kreeg men argwaan en stuurde men zo iemand naar de dokter. Ik heb ook wel gezien dat mensen zo'n zware straal, dat is zo'n lange plank waar we overheen liepen met die kruiwagens, van grote hoogte op hun handen lieten vallen. Die hand zwol dan op en dan moesten ze naar huis omdat ze de schep niet meer konden vasthouden. Dat hadden ze er voor over om uit de werkverschaffing te komen. De werkverschaffing betekende dat je je gezin 14 dagen achterliet, dikwijls onder benarde omstandigheden. Dat konden een heleboel mensen niet verwerken, jonge mensen die dikwijls nog nooit van huis geweest waren, maar ook ouderen die de familieband heel sterk voelden. Er speelden ook andere problemen, het huwelijk, het vertrouwen van de vrouw, dat waren meest-

UIT DE KRALINGSCHE WERKVERSCHAFFING.

Ik sprak eenige dagen terug met een kameraad die tewerkgesteld is in de Kralingsche Werkverschaffing. Zijn voeten staan tot over de enkels met bagger.

Wel Dirk, zei ik, hoe gaat het in het Digoelkamp? Verdien je wat? Nou, zeg dat wel, Digoelkamp. We zijn nou echte koelies geworden. De koelies van het Verre Oosten. Maar verdienen daar is geen sprake van. De meeste van ons komen nog niet eens aan hun steun. Zelfs de goeie ploegen van menschen die aan het grondwerk gewoon zijn kunnen hier niets verdienen, laat staan de menschen die nog nooit van hun leven een schop hebben vastgehouden.

Ik keek eens naar zijn schoenen, zijn sokken staken er door en zijn voeten waren strondnat.

Moet je zoo de heele dag werken vroeg ik. Ja, zei hij, ik heb geen andere. Ik heb nog schoenen aangevraagd aan de huisbezoeker maar ik kreeg afwijzend beschikt. Het is goed om ziek te worden. Als je der nou nog maar goed bij kon eten dan zou het nog gaan. Maar wanneer je de heele dag gesjouwd hebt vind je dikwijls thuis nog niet eens een warm middagmaal. Kun je wel naar buiten. Verleden week heb ik met allebei mijn handen 12 gulden verdiend. F.5 minder dan mijn steun. Daar gaat dan 5 gulden huur af, en dan begrijp je zelf wel wat er voor het eten overblijft. De kinderen kun je toch ook niet met een leege maag naar school sturen.

Mijn kameraad zuchtte en om hem eenigszins op te monteren zei ik, met overigens een schrale troost in, je bent gelukkig niet de eenige. Neen zei die wacht maar, jij komt er ook nog wel eens bij.

Zoo is het, kameraden, dit lot staat ons allen te wachten, we kennen allen de zoogenaamde werkverruimingsplannen van de regeering Colyn. In de toekomst zullen we allen voor onze steun moeten werken. Het zal alleen van ons afhangen of we deze fascistische plannen kunnen verijdelen. De scherpste strijd is geboden.

Op 21 en 22 April vindt er in het Verkooplokaal te Rotterdam een Provinciaal Congres tegen de werkloosheid plaats. Op dit congres zullen de plannen van de Colynregeering en de toestand der werkloozen en tewerkgestelden worden besproken, alsmede de maatregelen, die wij hier als arbeiders tegenover moeten stellen. Kiest goede afgevaardigden voor dit congres.

Bezoekt de vergadering van het Werkloozen Strijd Comitee Korte Kade op Donderdagmiddag 5 April 2 uur in het Dimitroffhuis, Oostzeestraat 11, waar gedelegeerden zullen worden gekozen.

Het kralingse bos is aangelegd door werkeloze Rotterdammers. Een gesprek uit "Het Eenheidsfront" 2 april 1934.

al redenen om uit de werkverschaffing te blijven.
Als je lastig was aan de stempellokalen en je was een agitator of een propagandist, dan was het voor Maatschappelijk Hulp Betoon een prachtige aanleiding om je te isoleren en je naar de werkverschaffing te sturen. Als je je daartegen verzette dan konden ze je straffen, dan konden ze je steun inhouden. Het propaganderen op zichzelf konden ze niet bestraffen, want er was vrijheid van meningsuiting. Maar ze pakten je op andere wijze, door je naar een strafkamp te sturen. Waar ze je dan naartoe stuurden waren meestal niet de beste kampen. Er was onderscheid. Het ene kamp was land ontginnen, dat was wel zwaar voor mensen die dat nog nooit gedaan hadden, maar er was een ander projekt en dat was sloten en kanalen graven. Dat was heel zwaar, want die kanalen waren behoorlijk diep en dan moest je vanonderen die grond tegen een steile helling opkruien, van die natte grond. Dat was veengrond en die veenzuren waar je mee in aanraking kwam, veroorzaakten scheuren in je huid. De handen van werkelozen die lang zonder werk waren, waren week. In het kleinste wondje of kloofje kwam dat veenzuur en dat gaf een brandend gevoel. Dan kon het gebeuren dat mensen hele dikke handen kregen en een paar dagen niet konden werken. De kok moest dan beslissen of je al dan niet naar de dokter mocht of dat je al dan niet naar huis mocht.
Heb je zelf wel eens een staking meegemaakt in de werkverschaffing?
Ik heb zelf in het begin van 1940, vlak voor de oorlog uitbrak, een staking meegemaakt. Dat was op het moment dat Colijn de woorden sprak: "Ga maar rustig slapen". Wij hebben toen direkt gezegd: nou van dat rustige slapen komt geen moer terecht, we willen naar huis. Er werd gezegd: "Jullie zeggen altijd dat je je huis en haard moet verdedigen, nou hier is mijn huis niet. Ik moet naar huis toe, ik moet mijn vrouw en kinderen en mijn huis gaan verdedigen." Wij wilden naar huis, maar ze lieten ons niet gaan. Wij hebben toen een vergadering belegd in de kantine en ik heb toen het volgende argument naar voren gebracht: deze kampen staan midden in de polder en kunnen vanuit de lucht voor een militair kamp aangezien worden. Als we hier blijven dan lopen we gevaar, dus we willen naar huis. Ze wilden ons niet laten gaan en we moesten werken. Dat werd geweigerd. Niemand ging aan het werk. Men stelde zich in de kantine op en de kok liet de marechaussee aanrukken om ons te intimideren en ons toch weer aan de gang te krijgen. Er is niemand gegaan, op een paar na. We hadden het ook een beetje georganiseerd, we hadden het fietsenhok afgegrendeld, zodat niemand gebruik kon maken van de fietsen. We hadden een soort lijfwacht ingesteld voor de mensen die de agitatie pleegden. Er werd om het uur een speech afgestoken en er werden berichten doorgegeven over andere kampen, waar ongeveer hetzelfde plaats vond. Dat werd telefonies doorgegeven. Eén van de ingenieurs van de Heide Maatschappij probeerde ons gerust te stellen, maar niemand ging daar op in. Toen kwam men met het argument dat de bruggen opgeblazen zouden worden, dus dat we niet meer naar huis toe kónden. Toen ontstond er een geweldige agitatie. We dreigden de barakken in brand te steken als zij niet maakten dat wij naar huis kwamen. Ze hebben toen bussen laten aanrukken, maar die konden niet diezelfde avond vertrekken. We moesten wachten tot de volgende morgen en iedereen ging met zijn kleren aan naar bed. De volgende morgen stonden er bussen klaar en die brachten ons naar het station Steenwijk. We stapten daar op de trein en het was de laatste trein die over de brug van de IJssel ging. Vlak nadat we over de brug gegaan waren, werden er explosieven aangebracht. Ik was thuis en de eerste nacht dat ik thuis was werd het vliegveld van Rotterdam gebombardeerd. We hebben gelijk gekregen.
Die koks in die kampen waren meestal oud-Indiëgangers, oud-militairen, KNIL'ers. Die koks leidden die kampen, dat was een psychologiese zet, want een echte kampleiding zou te veel weerstand opgeroepen hebben.
Bram van de Haterd
Ik kwam aan de sociale dienst terecht. Daar stond ik aangeschreven als iemand die het niet nam. Vandaar ook dat ze mij altijd met rust gelaten hebben. Ze gaven mij eigenlijk een paar kwartjes meer. Ze hebben me altijd laten gaan, totdat ik naar die werkverschaffing moest. Daar ben ik maar één dag geweest. Ik werd gekeurd voor de werkverschaffing en nou wilde ik weten of ik goedgekeurd of afgekeurd was. Toen werd er gezegd: "Dat zie je nog wel." Ik kreeg een aanschrijving dat ik 's ochtends om zeven uur mee moest met de trein naar Pikbroek. Nou was mijn karakter zo, dat ik mij nooit helemaal heb kunnen vereenzelvigen met de arbeider die altijd platvloers was. Ik had altijd iets van geestelijke stemming in me. Ik weet dat ik meeging en dat ze me aankeken die ambtenaren en dat ze zeiden: "Dat wordt niks." Dat gevoel had ik al. Affijn, ik zat in die trein tussen die jongens in en ze schreeuwden en ze blèrden door die trein heen bij elk station. Ik hield me eigen afzijdig, ik dacht: "Nee, dat

moet ik niet hebben". Ik zei: "Jongens luister goed, ik ga mee als geestelijke vader van jullie. Maar voor de rest hoef je op mij niet te rekenen." Affijn, ik kom daar in Steenwijk aan en toen moesten we 5 kilometer lopen naar Pikbroek. De koffers gingen op een wagentje. En ik kom als laatste in dat kamp. Omdat ik nogal lang van persoon was, riepen ze vanuit zo'n hok waarin ze sliepen: "Hierheen komen, hierheen komen!" Ik ging naar die jongens toe en ik zeg: "Ja jongens, moet je luisteren ik zal maar eerlijk wezen, ik heb er helemaal geen zin in". Toen zeiden zij: "Wij hebben hier altijd het meeste verdiend. De anderen verdienen maar achttien gulden, maar wij verdienen altijd negentien of twintig gulden." Ze dachten: "Ja, een lange vent kan goed met een schep overweg". Ik zei: "Ik voel er helemaal niks voor". "Joh, dat went allemaal wel". Ik denk of dat ik nou hier of daar zit, dat blijft allemaal gelijk. Dus ik bij die jongens in de ploeg. 's Middags moesten we op een doortrapper naar de polder toe. Nou hè, als mollen schoten ze die grond in, met die scheppen allemaal. Verschrikkelijk zoals die jongens tekeer gingen. En het begon nog te regenen ook. Ik zat daar in zo'n schuurtje en ik dacht bij me eigen: dat wordt niks. Maar ik zei dat niet, ik verwerkte dat allemaal zelf. 's Avonds gingen we naar huis op die doortrapper. De kok kwam en dan gingen ze allemaal eten halen. Ik heb niet gegeten, dat was de komedie van mij. Ik zeg tegen die kok: "Ik moet naar die dokter toe". Hij zegt: "Nou al?" Die dokter woonde daar in het dorp, een paar kilometer verder. Ik kwam bij die dokter en toen kreeg ik de dienstbode voor mijn neus. Die vroeg: "Wat is er aan de hand?" "Ik wil de dokter spreken" "Waarvoor?" Nou had ik altijd van mijn vader geleerd: als je ergens moet zijn en je wil de direkteur spreken of de dokter en ze vragen waarvoor, dan moet je zeggen: als ik het tegen u kan zeggen dan heb ik de dokter niet nodig. Dus ik mocht bij die dokter binnenkomen. Ik weet heel goed dat ik daar zat bij die dokter en mijn verhaaltje vertelde. Hij zei: "Weet je wat je kan doen? Je kan gaan werken en voor de rest niks". Dus ik terug naar dat kamp en daar zat ik dan. 's Morgens om 5 uur ging het belletje van de kok. Allemaal opstaan en weer op die doortrapper naar dat polderland toe. Maar ik ging niet. Die kok komt naar me toe en zegt: "Wat is dat?" Ik zeg: "Ik moet de dokter weer hebben". "Die zie je om een uur of tien, elf wel verschijnen". "Nou dan wacht ik maar." En ik weet nog dat ik een boek zat te lezen van Kropotkin: Wederkerig dienstbetoon. De dokter kwam binnen, zag me zitten en zei: "Oh, ben jij het" en hij gooit gelijk de deur dicht en hij was weg. Na een half uur komt die kok naar me toe, want dat was degene die de zaak daar uitmaakte, en vraagt: "De dokter is bij je geweest". "Ik heb niemand gezien, ik heb horen roepen: Oh, ben jij het", hij zegt: "Ja, dat was de dokter". Ik zeg: "Nou, dat moet de dokter dan toch weten". Toen zei die kok: "Je ken naar huis gaan of je ken naar je werk gaan. Maar als je naar huis gaat, dan ga je vrijwillig en dan houdt natuurlijk ook je ondersteuning op". Ik zeg: "Weet je wat je doet, ik ga wel naar huis toe" en ik tekende dat ik naar huis ging. Ik kreeg nog vier, vijf van die grappenmakers mee die ook niet meer uit de voeten konden. Ik zei: "Nou moet je wel goed luisteren, ik zal een prachtige brochure schrijven over de hele gang van zaken hier". Ik had in een halve dag ineens zoveel gezien. "Jij?" zegt die kok "Daar geloof ik niks van" ik zeg: "De dokter krijgt er één, jij krijgt er één enzovoorts".

Ik kwam dus terug in Rotterdam en ik had geen geld meer. Toen heb ik met Jo Groos een heel aardig artikel geschreven over slavernij in Holland en over valide en mindervalide arbeiders die daar geëxploiteerd werden. We hebben die manifesten opgestuurd naar de koningin en naar de wethouder en de burgemeester. Het was een brochuretje van vier pagina's. We hebben die dingen laten drukken bij de "Vrije Socialist", die hadden een eigen drukkerijtje. We hebben die dingen uitgedeeld aan die werkverschaffingslui als die kermistrein weer wegging. Ik heb toen ook een streek uitgehaald. Voordat ik ze uitgaf, moest ik bij de sociale dienst komen. Daar zeiden ze tegen mij: "Je krijgt twee weken ondersteuning als je direkt teruggaat". Toen heb ik gezegd: "Nou dat is goed", en ik nam die twee weken ondersteuning en toen moest ik tekenen dat ik terugging. Toen zei ik tegen hen: "Hou jij dat briefje maar." Dus ik ging niet terug en ik had twee weken ondersteuning. Dat was toendertijd eigenlijk heel belangrijk, want je had niks. Toen ik die dingen dan uitgegeven had, kwamen ze van de sociale dienst en de recherche bij me, of ik nog meer van die dingen had? Ik zeg: "Nou, zo'n vijf à zesduizend". Ze zeiden: "Je sociale uitkering is veilig gesteld, maar je mag niet meer stempelen. Het wordt thuisgebracht". Toen hebben ze drie maanden lang mijn geld thuisgebracht en ik zou vervolgd worden wegens dat geschrift "Slavernij in Holland". Ik moest voor het gerecht komen en ik zei: "Nou, dat is goed. Dan zie ik die zaak wel tegemoet". Maar ik hoorde nooit meer wat en toen ben ik naar de sociale dienst gegaan. Ik zei: "Ik zit te wachten op die rechtszaak, komt dat nou nog een

keer voor?" Toen zeiden ze: "We hebben het zo druk jongen". Ik heb er ook nooit meer wat van gehoord.
Willem Motz en anderen hadden ondermekaar een geheime zender. Ik was daar niet bij, want ik was geen technicus. Daar was ook Menist bij. Ze zonden een bepaald uur uit. Dat ging van mond tot mond. Dat was zo rond een uur of negen. Ik was dus in de werkverschaffing geweest en ik had dat ding: "Slavernij in Holland" geschreven. Jo Groos heeft het opgestuurd naar Willem Motz en 's avonds werd het door de radio, voor de geheime zender, voorgelezen. Die zender heeft niet zo lang bestaan hoor. Er was geen muziek bij, het was alleen gesproken woord. Het nieuws van de arbeidersbeweging kreeg je te horen natuurlijk en dan nog wat uiterst links was en de meeste aandacht trok. Het was van de RSP en de anderen mochten er ook gebruik van maken. Het was natuurlijk wel zo, dat als hun het niet geschikt vonden dan namen ze het niet. Je kon wel met een bidprentje komen.

WERKVERSCHAFFING GEESTEREN.

Hoe men van de Werkverschaffing een Digoelkamp maakt.

(Arcor.) Een arbeider hier ter plaatse kreeg een zonnesteek ; men plaatste hem tegen een boom. Dit gebeurde omstreeks 3 uur en eindelijk tegen 7 uur kwam er een dokter.

Een andere arbeider kreeg een tak van een boom op zijn beenen en bleef doorwerken, omreden hij dacht, anders verdien ik niets, doch toen het bloed hem in de schoenen stond, kwam er 's avonds eerst een dokter.

Zoo wordt er met ons in de Werkverschaffing omgesprongen.

Kameraden, eischt van M.H. een vast loon en geen aangenomen werk, want men belooft maar wat, doch geeft niets.

Daarom kameraden, laat ons parool klinken, van welke richting gij ook zijt, weg met de Digoelkampen, want anders is het niet en vormt een sterke R.V.O.

De werkverschaffingskampen werden vergeleken met de concentratiekampen aan de Boven-Digoel, waar indonesiese vrijheidsstrijders gevangen werden gezet. Bericht uit "De Maasecho" augustus 1933.

HET STEUNOPROER

In de zomer van 1934 laaide in het hele land het verzet op tegen het vissenkoppenbeleid van Colijn. Aanleiding tot de akties was de zoveelste steunverlaging. Deze was al in april in het parlement aangekondigd en zou op 4 juli ingaan. Gemiddeld zou de steun zo'n 10% omlaaggeschroefd worden. Een uitkering van *f* 13,50 zou teruggebracht worden naar *f* 12,-. In individuele gevallen zou de steun, door allerlei bijkomende regelingen, zo'n *f* 5,- gekort worden. Een extra uitgave van de Krukhaak, het blad van de RVO in de rotterdamse haven, sprak van steunverlagingen van 3 - 6 gulden, ja zelfs van 8 en 9 gulden per week. De rotterdamse Voorwaarts maakte onder de kop "De steunverlaging in de praktijk" melding van "230 gevallen met een verlaging variërend van *f* 1,75 tot *f* 4,25". Dit waren dan cijfers van de amsterdamse afdeling van de bouwarbeidersbond, maar voor Rotterdam zal het er beslist niet beter uitgezien hebben. Een heleboel werkelozen duikelden door deze nieuwe korting onder het door de regering vastgestelde "ethisch minimum", maar daar had de verantwoordelijke minister geen boodschap aan zoals hij in de NRC liet weten. Voor de werkelozen was deze zoveelste aanslag de bekende druppel die de emmer deed overlopen. Op 4 juli sloeg de vlam in de pan. Na afloop van een door het WSC georganiseerde protestvergadering in de amsterdamse Jordaan ontstonden er spontane demonstraties die zouden uitgroeien tot

DE MAASBODE VAN WOENSDAG 11 JULI 1934 — OCHTENDBLAD — EERSTE BLAD 4

maar ORION-OLIE is beter!

DE MAASBODE

DAGBLAD VOOR NEDERLAND MET OCHTEND- EN AVOND-EDITIE.

VÓÓR DEN ETEN ÉÉN "OUDE VLEK"

ROTTERDAMSCHE STADSWIJK IN STAAT VAN BELEG. — De afsluiting van den Crooswijkscheweg, waar een militaire post door middel van transparanten waarschuwt, dat geweld zal worden gebruikt. Het geheele kwartier is door gemeente- en militaire politie bezet.

een opstand. Het verzet sloeg van de Jordaan over naar andere stadswijken. In de Indische Buurt had de CPH de mensen opgetrommeld om een NSB-vergadering waar de ex-CPH-'er Cees Frenay zou spreken, te verhinderen. De NSB-vergadering ging niet door en de aktie veranderde in een grootscheeps protest tegen de steunverlaging. In de hele stad kwam het tot straatgevechten met de gezagsdragers, overal werden barricaden opgericht, de straatverlichting sneuvelde en het regende klinkers, dakpannen, bloempotten, fornuizen en ledikanten. De Jordaan verschanste zich, bruggen werden opgehaald en onklaar gemaakt, pogingen van de politie om de Jordaan binnen te dringen en te heroveren mislukten in het begin. De opstand moest met militair machtsvertoon bedwongen worden. "Generaal Colijn en zijn minister van oorlog Deckers reisden naar de hoofdstad om de operaties persoonlijk te leiden." De Jordanezen hadden geen schijn van kans. De opstand werd bloedig onderdrukt. Er werden machinegeweren, granaatwerpers, pantserwagens en tanks ingezet tegen de verbitterde amsterdamse werkelozen die met hun blote handen hun bestaansrecht verdedigden. Het bloed vloeide rijkelijk, er vielen 7 doden en 200 gewonden. "Oproerkraaiers" en "geweldplegers" werden gearresteerd en door het nu nog befaamde snelrecht voor maanden achter de tralies gestopt. De bourgeoisie nam op een vreselijke manier wraak.

In Amsterdam was de reaktie op de afpersingspolitiek van Colijn het felst, maar ook in de rest van het land kwamen vertwijfelde werkelozen in botsing met de gevestigde orde. Er braken relletjes uit in het hele land, Zaandam, Haarlem, Enschede, Groningen, IJmuiden, Schiedam, zelfs vlekken als Capelle a/d IJssel waren met het virus besmet. Overal waar de werkelozen de straat opgingen om te protesteren tegen de steunroof, ontmoetten zij politieknuppel en sabel. Meedogenloos werden ze van straat gerammeld. Bekende sprekers en aktivisten werden gearresteerd. Overal in het land werden de burgerrechten voorlopig opgeschort om de werkelozen weer in het gareel te krijgen. Zelfs in burgerlijke en meer gezagsgetrouwe kringen rommelde het. Het Rooms Katholieke Werklieden Verbond slikte de steunverlaging weliswaar, maar vond dat het zo niet langer door kon gaan. "In Amsterdam lijden de grote gezinnen honger", riep ze verontwaardigd uit. De Bond pleitte voor barmhartigheid en een noodoffer van de beter gesitueerden, zoals ze dat noemden. Het ministerie van hervormde predikanten te Amsterdam stuurde een telegram aan Colijn, waarin ze dringend verzocht: "De steunuitkeringen, die dreigen beneden het bestaansminimum te komen op hun vorige peil terug te brengen, ook al moet dit tot scherpe bezuinigingen en verzwaring van de belastingen van de hoogere inkomens aanleiding geven". Dit beroep op de christelijke naastenliefde mocht niet baten, de Anti-Revolutionaire Colijn hield zijn poot stijf.

Na de amsterdamse Jordaan komt de rotterdamse volksbuurt Crooswijk een eervolle tweede plaats toe in haar moedig verzet tegen Colijns roverspraktijken. Ongekend fel ging het eraan toe in de nauwe zijstraten en sloppen van de Crooswijkseweg. Er werden brandende barrikades opgeworpen en de politie werd zelfs vanuit de huurkazernes onder vuur genomen. Maar niet alleen Crooswijk liet zich gelden. In de hele stad was het al dagenlang onrustig. Ook de oude binnenstad, in de buurt van de Goudsesingel en de Aert van Nesstraat en de Oleanderbuurt waren haarden van het werkelozenverzet.

De gemeente Rotterdam was onverbiddelijk met het uitvoeren van de regeringsmaatregel. In Den Haag en Overschie maakten de gemeentebesturen tenminste nog bezwaar tegen de verlaging en wisten ze uitstel te krijgen in het doorvoeren van de verlaging. Maar Rotterdam had zo'n uitstel niet nodig. De inhouding kon doorgaan "precies zoals de minister dat wenscht en op het tijdstip, door den minister aangegeven". Zodoende werd op zaterdag 7 juli voor het eerst de verlaagde steun uitbetaald aan de stempellokalen. Veel arbeiders kregen guldens minder toegeschoven vanachter het loketje en moesten maar zien hoe ze het verder fiksten. Er ontstonden heftige tonelen bij de loketten, werkelozen wilden van elkaar weten hoeveel ze geplukt waren. Er ontstonden heftige diskussies op straat, bekende agitatoren hielden korte, felle toespraken en in pamfletten werd er opgeroepen om het amsterdamse voorbeeld te volgen en in massa de straat op te gaan om te demonstreren tegen de steunroof. De onrust begon op de Linker Maasoever, bij het stempellokaal aan de Heidestraat. Vanaf elf uur hadden zich hier werkelozen verzameld. Tegen twaalf uur kwamen daar zo'n veertienhonderd nieuwe stempelaars bij. De verontwaardiging over de verlaagde uitkering was groot, en er werden spreekkoren aangeheven tegen de steunroof. De politie, die altijd aanwezig was bij de stempellokalen, was voor de gelegenheid versterkt. Toen in de Pimpernelstraat en de Oleanderstraat de stenen eruit gingen, zette de politie de achtervolging in, maar ze kregen niemand te pakken. Toen ze daarna terugliepen door de Oleanderstraat kregen ze de volle laag vanaf de daken van de huizen. Daarop trokken de dienders hun revolvers en werd er gericht op de stenengooiers geschoten. "Verdere ongeregeldheden kwamen in deze buurt ook des 's avonds niet voor", aldus het Rotterdams Nieuwsblad. De krant vergiste zich. 's Avonds waren er veel diskussiërende mensen op straat. Er werd druk gekolporteerd met het Rode Bulletin en besproken wat er tegen de steunverlaging gedaan kon worden. Toen de politie z'n neus liet zien werd het natuurlijk weer onrustig. De politie werd de huid volgescholden. Ook werd er geroepen: "Maandag huurstaking, tegen loon en steunroof, weg met Colijn". Het duurde niet lang of er vloog weer van alles van de daken naar de politie. Dit maal achtervolgde de politie de mensen over de daken tot in de huizen toe. Er werd achter mekaar geschoten, totdat er een ware grafstilte over de wijk was neergedaald. Om twee uur 's nachts vond de politie het nodig om met twee motoren het slagveld te inspekteren. Dit was niets an-

Een plakstrook van de OSP. Het aanplakken van deze stroken werd streng bestraft. Daarnaast een aanplakbiljet van de CPH tegen inbeslagname van "De Tribune".

ders dan een pure provokatie van de getergde bewoners. Vrijdags was er al door middel van strooibiljetten, opgeroepen voor twee bijeenkomsten. Op de Veemarkt hield de CPH een bijeenkomst met als spreker het populaire CPH-kamerlid Louis de Visser. De Visser zou spreken over de steunverlaging en de strijd in Amsterdam. Aan de Enk, in het tuindorp Vreewijk, organiseerde de OSP een meeting. De politie had geen toestemming verleend voor de bijeenkomsten en was op zaterdagavond dan ook rijkelijk aanwezig om de zaak desnoods met geweld uit elkaar te slaan. Maar de betogers aan de Veemarkt waren niet van plan deze aantasting van hun demonstratierecht op zich te laten zitten. De politie verjoeg de demonstranten van de Veemarkt en het toneel verplaatste zich naar de Goudsesingel, waar op dat moment markt gehouden werd. Ook daar werd met

de blanke sabel gechargeerd, iedereen werd de nauwe zijstraatjes ingeramd. In de Breedestraat richtten de bewoners een barrikade op om zich beter tegen de politieterreur te kunnen beschermen. In de stegen die van de Breedestraat naar de Goudsesingel liepen werd de sterke arm "onder vuur genomen door hele en halve moppen".

EXTRA UITGAVE VAN DE KRUKHAAK

UITGAVE R.V.O.HAVEN. Redactie-Adres Hillelaan 5.

MASSASTRYDVAN WERKENDEN EN WERKLOZEN TEGEN STEUNVERLAGING !!!!

SOLIDARITEITSSTAKING VAN HAVENARBEIDERS EN BOUWVAKARBEIDERS!!!!!!!!

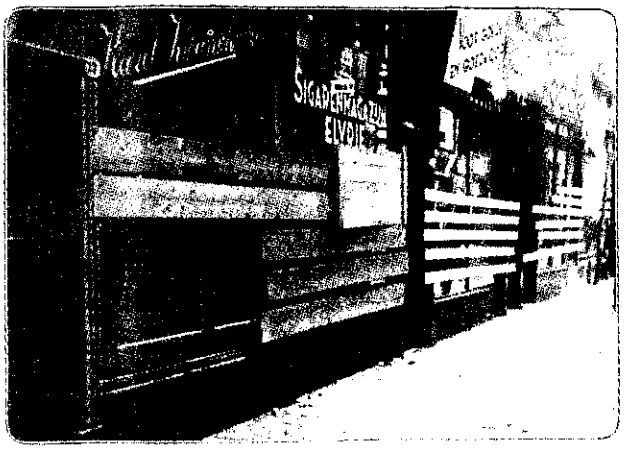
VORMT OOK HIER HET STRYD EENHEIDSFRONT TEGEN STEUNS EN LOONS VERLAGING !!!

GAAT OOK HIER IN MASSA DE STRAAT OP TEGEN STEUNS EN LOONSVERLAGING !!!

/:/:/:

hele bestuur verdween in het Huis van Bewaring aan de Noordsingel. Op zaterdag had de politie in Amsterdam al een inval gedaan bij de Tribune, het dagblad van de CPH. De persen werden gedemonteerd en de hele oplage was in beslag genomen. Zo'n twee weken lang was de Tribune gedwongen om illegaal te verschijnen. Per stad werden nood-edities, al dan niet gedrukt, verzorgd. Maandag was Rotterdam aan de beurt. Er werd een inval gedaan in het kantoor van de Tribune aan de Zwarte Paardenstraat. Nummers van de Tribune en de Maasecho werden in beslag genomen. Dirk van Os en Arie Fey, twee distriktbestuurders van de CPH werden daarbij gearresteerd, beschuldigd van opruiïng. Ook de kunstenaar Proost en een andere kameraad vielen dit lot ten deel. De revolutionaire pers moest monddood gemaakt worden. De politie wilde eenvoudig iedere aktiviteit van linkse politieke organisaties verhinderen door huiszoekingen, inbeslagnames, arrestaties en het aftuigen van bekende werkelozenleiders. De bedoeling was het verzet zo snel mogelijk te laten doodbloeden.
Zondag bleef alles vrij rustig. De politie trad alleen op in de Oleanderbuurt om "eenige rode vlaggen" in beslag te nemen "enkele voorzien van sowjetemblemen". Ook in de binnnenstad was het kalmpjes. Pas maandag barstte het verzet in alle hevigheid los.
Het PAS proclameerde een 24-uurs-staking in de haven uit solidariteit met de werkelozen in Amsterdam en uit protest tegen de steunverlaging. De stakingsoproep had maar bitter weinig resultaat. Zo'n 400 losse arbeiders weigerden zich aan te laten nemen. Het werk in de haven ging die dag gewoon door. De bestuurders van de federatie en de posters bij de aanneemlokalen aan de Maashaven en de St.Jobsweg, wisten de mensen niet te overtuigen. De staking verliep snel. 's Middags was er een stakingsvergadering van het Verkooplokaal, waartoe opgeroepen was door de RSP, de RVO, het PAS en het NAS. De zaal zat bomvol waarschijnlijk met werkelozen. Er spraken verschillende mensen, waaronder het RSP-gemeenteraadslid Ab Menist. In de toespraken werd natuurlijk fel geprotesteerd tegen de steunverlaging. Bij de vergadering waren rechercheurs aanwezig om nauwlettend toe te luisteren "of de gehouden toespraken in de termen zouden vallen van opruiïng".
Gelijk met de havenstaking braken er huurstakingen uit die wèl massaal waren. Die huurstakingen waren het automaties gevolg van de steunverlaging. De mensen konden eenvoudigweg die vijf à zes gulden huur niet meer opbrengen. De kranten maakten melding van huurstakingen in de Oleanderstraat, op Katendrecht, in de Rubroekstraat, in het Jaffa, in de Tuinderstraat, in de Josephstraat, in de Almondestraat en in de Eendrachtstraat. In de Oleanderbuurt werd de staking door een comité met behulp van ondersteuningslijsten gevoerd. De stakers weigerden de huur zonder meer. Ze wilden ook van geen overleg weten met de huisbazen. De bewoners op Katendrecht bv. wilden wekelijks een gulden minder huur betalen. De meeste huisbazen weigerden in te gaan op deze eis, er waren er ook enkelen die kapituleerden voor de huurstakers. De ongeveer 30 bewoners aan de Brede Hilledijk boekten een succesje. De huurophaler nam genoegen met één gulden per week minder en tekende de huurkaarten af. De huisbazen vormden dit keer één gesloten front. Het gevolg was dan ook dat "op de stempelkaarten van de betrokken huurders geen aanteekening betreffende het betalen van de huur voorkomt". Maatschappelijk Hulp Betoon ging er dan ook toe over om het huurbedrag in mindering op de steun te brengen. Het niet betalen van de huur werd daarmee een zinloze zaak. Dit was één van de redenen waarom de huurstakingen verliepen en geen succes oplever-

De middenstand in de Pannekoekstraat nam het zekere voor het onzekere.

den. Maar wat zeker ook als een belangrijke reden gegolden heeft, was de bloedige onderdrukking van het Crooswijkoproer. De militaire bezetting van deze pauperbuurt bracht de schrik er goed in onder de rotterdamse bevolking.
Crooswijk was een oude volksbuurt aan het eind van de vorige eeuw gebouwd. Veel bewoners waren werkeloos of verdienden hun brood in de haven. Het was een rode buurt en veel mensen waren lid of sympatisant van de RSP of de CPH. Ook in Crooswijk waren de bewoners op maandag 9 juli in huurstaking gegaan, in ieder geval de bewoners van de Rubroekstraat. En aan de stempellokalen werden er die ochtend pamfletten verspreid om 's avonds de solidariteit te betuigen met de bewoners van de Rubroekstraat en te demonstreren op de Crooswijkseweg. Voor de politie was dit aanleiding om de Crooswijkseweg af te zetten en vervolgens leeg te slaan. Alle mensen zochten een goed heenkomen in de nauwe zijstraten. Toen het al flink donker werd, werden de straten opgebroken, de lantarens uitgegooid en omgetrokken. Van stenen, lantarenpalen en huisraad werden barrikades gemaakt om te verhinderen dat de politie ook hier zou huishouden. Sommige barrikades werden in de hens gezet. De politie durfde zich nog maar nauwelijks te vertonen. Overal waar ze kwam kreeg ze gelijk de volle laag. De bewoners hielden wat ze noemden:"zolderopruiming". Ouwe ledikanten, fornuizen tot en met trottoirbanden toe, alles werd van het dak gekukeld richting politie. Toen heeft de politie wagens van het GEB met schijnwerpers aan laten rukken om de straten te verlichten. De politie schoot op ieder raam en iedere deur die niet onmiddellijk dicht ging. Daarbij werd een zestienjarige jongen in zijn linker dijbeen getroffen. In de kranten stond dat er ook op de politie geschoten was. Natuurlijk konden er mensen geweest zijn die de politie met gelijke munt wilde betalen. Maar evengoed is het mogelijk dat de politie in het donker het vuur van haar eigen mensen heeft beantwoord. Wat tenslotte ook nog zou kunnen is dat de politie het vuurgevecht verzonnen heeft om een krachtig ingrijpen te rechtvaardigen. In ieder geval kon de politieleiding niet toestaan dat de bewoners die avond in feite heer en meester waren van hun eigen buurt. Onder leiding van de hoofdkommissaris van politie Van Einthoven, werd een strafexpeditie georganiseerd tegen de bewoners, die ook als voorbeeld moest dienen voor de rest van de stad. Er werden 30 man van de karabijnbrigade en 30 man van de militaire politie onder leiding van eerste luitenant Van Horssen op de wijk afgestuurd, om de wijk af te grendelen van de rest van de stad. De mannen werden tijdelijk ondergebracht in het abattoir aan de Boezemsingel. De vierhoek die begrensd werd door de Linker Rottekade, de Crooswijksestraat, de Boezemstraat, de Boezemsingel en de Crooswijksesingel moest worden afgezet. In de NRC van 11 juli stond het volgende verslag over de staat van beleg in Crooswijk:"Zooals wij reeds in het Avondblad van gisteren hebben gemeld, zijn de militairen omstreeks één uur plotseling ten tooneele verschenen. Onmiddellijk werd om het Crooswijk-kwartier een wijd cordon getrokken. Doeken met waarschuwende opschriften werden aan palen opgehangen, welke palen daartoe in de rijweg werden geslagen. Soldaten met karabijnen en agenten te paard trokken bij die doeken op post en niemand mocht deze posten passeeren. Binnen het cordon reden vuilniswagens rond, waarin de resten van de barricaden werden opgehaald; straatmakers repareerden de straat en personeel van het G.E.B. herstelde de vernielde lantarens. Eén en ander geschiedde onder het toezicht van agenten en soldaten van de militaire politie, die allen met karabijnen gewapend plaats hadden genomen in de dakgoten van hoekhuizen, zoodat zij de geheele straat onder vuur konden nemen. Bovendien patrouilleerden met karabijnen gewapende agenten, rechercheurs, agenten te paard en motoragenten door de vrijwel verlaten straten en telkens werd het bevel gegeven de ramen en deuren gesloten te houden.
Om half vier is één militaire patrouille rond gegaan. Door scheepsroepers werd de buurt kond gedaan dat allen binnen hadden te blijven en dat onmiddellijk met scherp zou worden geschoten op ieder die zich op eenigerlei wijze aan verzet of straatschenderij zou schuldig maken. Een half uur later is een politiepatrouille, onder commando van een inspecteur de buurt rondgegaan en waar zich ook maar iemand vertoonde, werden revolver- en karabijnschoten gelost. Na die schoten heerschte er in de Crooswijkbuurt een schier angstwekkende stilte. De straten waren leeg en verlaten. Op de daken zag men links en rechts soldaten en agenten met hun karabijnen dreigend in de hand. Op de hoeken van de straten stonden rechercheurs en met een enkel gebaar joegen zij onverbiddelijk ieder, die zich in één van de straten, waar gisteren de relletjes zijn geweest, even aan de deur durfde te vertoonen, weer naar binnen."
's Avonds om tien uur scheen het licht van de schijnwerpers vanaf de Crooswijkseweg in de zijstraten. De posten waren van de daken gehaald met ladderwagens omdat men bang was dat ze elkaar zouden beschieten in het donker. Het bevel om alleen na een

POLITIE ROTTERDAM

R A P P O R T .

Nadat aan de stempellokalen den werkloozen door middel van briefjes ter kennis was gebracht, dat men Maandagavond 9 Juli 1934 in de buurt van den Crooswijkscheweg zou samenkomen, verzamelden zich dien avond tusschen 7 en 8 uur op dien weg en de daarop uitkomende zijstraten kwaadwilligen, die de orde aldaar trachtten te verstoren. Door de aanwezige politie, versterkt met motorrijwielagenten en beredan politie werd de orde op den Crooswijkscheweg hersteld.

Ondertusschen schoolden in de zijstraten de van den Crooswijkscheweg verwijderde personen, versterkt met andere kwaadwilligen, samen. Men begon de straatbedekking van de

Isaac Huberts straat
Marnixstraat
het Frederikspad
Frederikstraat
Hendrikstraat
Rubroeksstraat
het Rubroekspad
Pootstraat
Rotterdamschestraat
van Reijnstraat
Fleretstraat
van Meekerenstraat en

de zijstraten en sloppen van die straten, op te breken, de lantaarnpalen om te trekken en de lampen te vernielen, zoodat het grootste gedeelte van dat wijk in volslagen duisternis werd gehuld. Van de straatstoenen, de uit den grond getrokken lantaarnpalen en oud-huisraad werden in enkele straten barricaden opgericht. Er werd tegen de politie gescholden en naar haar met steenen gegooid. Nadat te ± 21.30 uur versterking aan het Hoofd-Bureau van Politie was gevraagd, werden 10 agenten van Speciale Diensten in burgerkleeding, bewapend met automatisch pistool, onder leiding van een Inspecteur van Politie naar genoemde wijk gezonden.

Toen te ± 11 uur eenige electrische schijnwerpers en een auto met schijnwerper ter plaatse waren, werd tot ontruiming van die straten overgegaan. Hierbij werd vanaf de dakgen met straatstoenen, trottoirbanden, flesschen en kruiken en oud-huisraad naar de Politie gegooid, terwijl ook enkele schoten op haar werden gelost.

De Politie antwoordde met op die daken gericht pistoolvuur. Een 16-jarige jongen werd hierbij door een ketsenden pistoolkogel in zijn rechterdijbeen geraakt. Gelast werd de ramen te sluiten. Hierbij werd de auto met schijnwerper door een grooten steen getroffen en zoo zwaar beschadigd, dat o.a. de schijnwerper onbruikbaar werd. Het meeste verzet werd ondervonden in de Fleretstraat. Op den hoek van de Djeroekstraat was een barricade opgericht, welke door verzetplegers bij de nadering van de Politie vanaf een der daken onder vuur van automatische pistolen werd genomen, terwijl een regen van straattegels, stukken metselwerk, straatstoenen enz. naar beneden werd geworpen. Een 50-tal schoten werd hierbij door de verzetplegers gelost.

Een paard der beredan politie werd door een pistool schot getroffen.

De politie drong bedoeld hoekpand binnen, waardoor de verzetplegers vluchtten, voordat zij gearresteerd konden worden.

Te ± 2 uur waren de straten en barricaden ontruimd en werden in de straten, welke zooveel mogelijk door schijnwerpers werden verlicht, politie-hubbelposten geplaatst. De nacht bleef verder betrekkelijk rustig.

In den voormiddag van Dinsdag 10 Juli 1934 ontstonden langzamerhand in de verschillende straten wederom samenscholingen en werd weer begonnen met het opbreken der straten. Dien voormiddag had op het hoofdbureau onder leiding van den Hoofd-Commissaris van Politie een bespreking plaats, waarbij ook aanwezig was de Commandant van de Militaire Politietroepen te Rotterdam, de 1e Luitenant J.A.J. van Horssen. De Militaire Politie werd gevorderd. De Hoofd-Commissaris gaf last de wijk, waarin het verzet werd gepleegd, geheel voor het verkeer af te sluiten, alleen vrouwen en kinderen toe te laten, op de daken Militaire Politie en Agenten bewapend met karabijn, te plaatsen en elk verzet of elke ordeverstoring in de kiem te smoren.

Te ± 13 uur werd begonnen met de afsluiting door de Beredan Politie en het plaatsen van posten op de daken van de daarvoor het meest in aanmerking komende straten. Het daarvoor beschikbare personeel bestond uit 30 karabiniers en den Inspecteur van Politie-Commandant en 30 manschappen van de Militaire Politie, onder commando van den 1e luitnant van Horssen, later versterkt door 10 manschappen uit Den Haag. Op de toegangswegen werden doeken geplaatst, met het opschrift; "Straat ontruimen. Er zal geweld worden gebruikt". In het geheel werden 17 dubbelposten geplaatst en wel zoodanig, dat de meeste straten van bedoelde wijk onder vuur konden worden genomen.

Als consigne kregen deze posten het volgende;

Schieten op iedere man, die zich na waarschuwing niet onmiddellijk in huis begeeft; niet schieten op vrouwen en kinderen; Schieten op vrouwen, die moeilijkheden de straat op te breken en barricades op te richten of op eenige wijze verzet plegen.

Tijdens het uitzetten der posten werd per scheepsroeper bekend gemaakt, dat op ieder, die zich op straat begaf, geschoten zou worden, en dat ramen en deuren gesloten moesten blijven. De scholen werden ontruimd en kinderen onder toezicht van de onderwijzers door de Politie naar huis of buiten het afgesloten gebied gebracht. Door de niet op post staande karabiniers en manschappen der Militaire Politie werd door de wijk gepatrouilleerd. De bevolking was zeer onder den indruk van deze maatregelen. Wel werden uit een onbekend gebleven huis nog een drietal schoten op een patrouille gelost, doch van samenscholingen of verzet was geen sprake meer. Zoo nu en dan werd een schot gelost op een man, die zich na waarschuwing niet onmiddellijk in huis begaf. Een oude vrouw werd hierbij door een verdwaalden kogel in den buik getroffen en gedood.

Te 22 uur waren voor de zijstraten van den Crooswijkscheweg schijnwerpers geplaatst (in het geheel 9 stuks) die straat en daken verlichtten.

Daar de posten op de daken bij mogelijke nachtgevechten niet veilig waren voor eigen vuur, werden zij te 22 uur van de daken gehaald. Bij iedere schijnwerper werd een dubbelpost geplaatst met dezelfde consignes, terwijl verder een zeer intensieve patrouillegang werd onderhouden.

Te 23 uur werden de mannen, die niet tot de wijk werden toegelaten en zich bij de toegangswegen hadden verzameld, straatsgewijze, onder toezicht van de Politie, naar hun woning geleid.

De nacht bleef rustig, hoewel zoo nu en dan nog een karabijnschot werd gelost, omdat iemand zich op straat waagde en na waarschuwing niet onmiddellijk naar huis ging.

Tot Woensdag 11 Juli 1934 4 uur werd doorgegaan met patrouillegang, waarop de schijnwerpers werden verwijderd, de karabiniers en Militaire Politie inrukten en tot 8 uur gesurveilleerd werd door de versterkte gewone politie.

Vanaf 8 uur patrouillegang door karabiniers en Militaire Politie. Dien Woensdag alles rustig.

Donderdag 12 Juli 1934 werden minder patrouilles uitgezonden. Dien dag eveneens rustig.

Vrijdag 13 Juli 1934 patrouillegang door gewone met pistool bewapende politie. Militaire Politie in reserve. Karabiniers waren ingerukt. Alles rustig.

Zaterdag 14 Juli 1934 begrafenis van de doodgeschoten vrouw. Weinig belangstelling en geen demonstratie. Aan den post Crooswijkscheweg 12 manschappen van de Militaire Politie in reserve. Deze te ongeveer 12 uur ingerukt. Daarna gewone politiesurveillance.

Door de Militaire Politie werden in het geheel ± 40 karabijnschoten gelost, door de karabiniers ± 26.

Verschillende aanhoudingen en huiszoekingen hebben tijdens de relletjes plaats gehad. Daaromtrent is afzonderlijk gerapporteerd.

Ernstige verwondingen van Politie en Militaire Politie kwamen niet voor.

Rotterdam, 23 Juli 1934.

De Inspecteur van Politie,

(J.W.Holsbergen)

Een politieverslag van de militaire aktie tegen de Crooswijk-bevolking. Voor de politie was de onderdrukking van het steunoproer een puur techniese aangelegenheid.

Rotterdam antwoordt.

De Amsterdamsche arbeiders zijn in opstand De vlam van het verzet springt over naar alle deelen van het land. Overal ligt de brandstof der ontevredenheid en verbittering opgehoopt. Een vonk is voldoende! Ook Rotterdam, de werkloozen stad, komt in beroering. Ook hier zal Colijn de hongerstrop nog verder aanhalen. De verbittering breekt los. Opwinding aan de stempellokalen. Het besluit bij velen staat vast: het is nu genoeg!

Er ontstaan spontane demonstraties tegen de steunvermindering in alle deelen van de stad. De arbeiders loopen te hoop op de Veemarkt, in de van der Spaanstraat, op de Goudschesingel.

In de Breedestraat en de Oleanderstraat rukken proletariërshanden de eerste steenen uit de straten voor een barricade. Meedoogenloos raast de politiefurie door Rotterdam.

De eerste gewonden vallen aan de zijde der arbeiders. Meedoogenloos wil men met geweld het verzet de kop indrukken. Het gemeenteraadslid Reuderink en kameraad van Os werden gearresteerd. Het bestuur van de O.S.P. gevangen genomen. Alle demonstraties worden verboden. Vergaderingen en samenscholingen verboden. De Tribune en de Maas-echo verboden. Colportage met „opruiende" manifesten wordt strafbaar verklaard.

Maar de arbeiders houden stand. Gelijktijdig in verschillende stadsdeelen poogt men barricaden op te werpen, om het geweld te keeren. Overal staan ongewapende proletariërs tegenover zwaargewapende agenten, militaire politie en soldaten.

Als een steekvlam slaat het verzet in de Crooswijkbuurt uit. In de Frederikstraat en de Rubroekstraat, waar de armoede uit de huizen walmt, houden de arbeiders stand tot het uiterste. Onafgebroken demonstreeren hier mannen, vrouwen en kinderen door de straten en zijstraten van hun wijk. Wilde charges en revolversalvo's vegen de straten schoon. Maar onverschrokken komen de arbeiders telkens opnieuw uit hun huizen, breken de straten op, rukken de lantaarnpalen om en verdedigen zich met steenen tegen karabijnen en revolverkogels.

Van alle kanten komen de arbeiders uit het Noorden en demonstreeren moedig mee.

Nieuwe charges, salvo's en gewonden.

Tot laat in den nacht patrouilleeren politietroepen met schijnwerpers door de opstandige arbeiderswijk.

Maar het verzet, opgekropt uit menschengeslachten van leed en onderdrukking, is niet te breken.

De overheid is radeloos, zint op nieuwe middelen.

Dinsdagmiddag om 1 uur, als er nieuwe versterkingen van militairen zijn gekomen, wordt er een wijd cordon om het Crooswijkkwartier getrokken. Doeken met waarschuwende opschriften: dat men bij doorgang zonder pardon zal schieten, worden aan palen bevestigd. Agenten en soldaten met de bajonet op de karabijnen staan er bij op wacht. Op de daken van de hoekhuizen liggen soldaten in stelling, heel de straat onder vuur nemend. Op ieder die zich vertoont zal zonder pardon geschoten worden. Groote groepen met karabijnen gewapenden agenten, rechercheurs, agenten te paard en motoragenten gaan nu door de vrijwel verlaten straten. Honderden blikken vol haat volgen hen achter gesloten ramen. Door scheepsroepers klinkt het bevel: binnen de huizen blijven, anders zal met scherp geschoten worden.

Tegen vijven rukken nieuwe politieversterkingen van uit verschillende plaatsen van het land. De afzetting van de wijk wordt nog strenger. De bourgeoisie is de schrik om het hart geslagen. Alleen vrouwen en kinderen beneden de 14 jaar werden zoo noodig in en buiten de wijkversperringen gelaten. Mannen en jongens boven de 14 jaar worden onverbiddellijk teruggewezen. Honderden arbeiders van hun werk huiswaarts keerend moeten alzoo tot 's avonds 11 uur wachten alvorens tot hun woonplaatsen te worden toegelaten.

Intusschen komen hier en daar in sommige zijstraten weer wat arbeiders te voorschijn.

Meedoogenloos knallen dadelijk de karabijnen.

Om kwart over 6 valt het eerste slachtoffer, de 75-jarige weduwe A. Wellinks-Richard. Vlak bij hen in de Isaac Hubertstraat treft haar een kogel in de buik, met doodelijk gevolg.

De bourgeoisie kan tevreden zijn. Ook te Rotterdam is arbeidersbloed vergoten. Ook deze stad heeft haar doode, zij het ook een oude arbeidersvrouw.

Barricades in Rotterdam.

Maar moord noch geweld kan de groeiende eenheid der arbeiders breken. Een machtige golf van solidariteit heeft de arbeiders uit hun kleine onderlinge twisten en oneenigheden opgesleurd. Als één man stonden ze in de bedreigde wijken.

Havenarbeiders gingen in proteststaking.

Huurstakingen zijn in alle deelen van de stad uitgebroken.

De solidariteit onder de arbeiders groeit, ondanks de infame hetze van het Rotterdamsch Nieuwsblad, de Nieuwe Rotterdamsche Courant en de andere pershoeren, van het zich bedreigd voelende kapitalisme.

De solidariteit en de eenheid der arbeiders groeit, ondanks de smeerige Judasrol van het arbeidersblad „De Voorwaarts".

De revolutionaire pers is verboden, maar de waarheid kan niet verboden worden!

Zij staat onverbiddellijk op uit de feiten en spreekt tot elke eerlijke arbeider.

De waarheid is onverdelgbaar en het recht zal zegevieren, ondanks alles.

Bericht uit "Links Front" no 5 augustus 1934. "Links Front" was de voortzetting van "Links Richten".

waarschuwing gericht te schieten, werd verscherpt. Iedere crooswijker was nu vogelvrij en kon op de korrel genomen worden. De militaire bezetting maakte in één klap een einde aan het buurtverzet. Verder verzet was dan ook inderdaad zinloos en zou alleen maar tot een bloedbad geleid hebben. Hier werd door de autoriteiten met het fascisme geëxperimenteerd, de door de steunverlaging tot wanhoop gedreven crooswijkers dienden daarbij als proefkonijn. Deze staatsterreur, dat kon niet uitblijven, eiste haar slachtoffers. Een oude vrouw van 75 jaar werd dodelijk getroffen door het bekende waarschuwingsschot. Diezelfde dinsdag werden ook twee bekende crooswijkse kommunisten Lewis en Kloet gearresteerd. Bij Lewis in de Rubroekstraat was maandag al huiszoeking gehouden. De politie had volgens de kranten "een groote partij bakstenen aangetroffen". Het huis van Kloet in de Isaäc Hubertstraat werd de volgende dag onder handen genomen. Lewis werd opgesloten in het Huis van Bewaring en Kloet werd naar een politieburo gebracht. Het was waarschijnlijk Lewis die daarbij zo mishandeld werd, dat de stenen trap naar zijn huis, rood van het bloed was. De politie wilde met deze arrestaties waarschijnlijk de organisatie van de huurstaking en het verzet in het hart treffen. Een taktiek die uitstekend gelukt is. De bewoners waren geïntimideerd en gaven verder verzet op. Ook Kloet heeft zich na '34 verder rustig gehouden. In het

begin van de oorlog is hij opgepakt en door de duitsers vermoord. De arrestatie van deze bekende crooswijkse kommunisten was er maar één van de velen in die dagen. In totaal werden er vanaf vrijdag 6 juli tot dinsdag 17 juli 132 arrestaties verricht om allerlei uiteenlopende redenen zoals: verspreiden van biljetten, kalken, gooien naar agenten, deelname aan relletjes, straat openbreken, mishandelen van agenten, schreeuwen enzovoorts. Er werd er zelfs eentje aangehouden wegens het fotograferen van agenten. Waarschijnlijk was dat de rotterdamse arbeidersfotograaf Cohen. Gedurende diezelfde tijd werden er 63 woningen doorzocht, daarbij waren opvallend veel drukkerijen. Natuurlijk werden ook de bekende adressen van partijgebouwen en lokalen en leidende kaders niet overgeslagen. De hele linkse beweging werd overhoop gehaald, op zoek naar opruiend materiaal. De politie had de smaak te pakken. Ook de eerste vonnissen lieten niet lang op zich wachten. Er werden daarbij forse straffen geëist. Na afloop van deze bloedige juliweken werd de politie hartelijk bedankt voor haar bewezen diensten door burgemeester Drooglever Fortuyn. De hoofdkommissaris van politie liet zich na de rellen uitgebreid informeren over nieuwe wapens om weerspannige massaas in te tomen. En de huisbazen belegden in de Doelen maar weer eens een bijeenkomst over de bestrijding van het huurstakingsspook. De rotterdamse elite triomfeerde en de werkelozen, ja die berustten in hun droevig lot.
De steunverlaging was de lont in het kruitvat. In de rotterdamse armoebuurten barstte spontaan de volkswoede los. De werkelozen lieten zich daarbij niet leiden door een oproep, een pamflet van de OSP, of de RSP of door het WSC. Het was de jarenlange opgekropte haat tegen een maatschappij, die hun tot een ellendig werkelozen-bestaan van gedwongen nietsdoen had veroordeeld, die explodeerde. De revolutionaire partijen hadden wel altijd gehoopt op zo'n uitbarsting, maar ze hadden hem in de verste verten niet aan zien komen. Toen het eenmaal aan de gang was, probeerden ze er wel greep op te krijgen. Vooral bij het organiseren van de huurstakingen speelden de linkse organisaties een rol door het verspreiden van pamfletten en het opzetten van huurcomitees. De RSP en de OSP werkten hierbij nauw samen. Door de arrestatie van de OSP - leiding waren stuurloze OSP'ers bij de RSP terecht gekomen. In die dagen verschenen er dan ook gezamenlijke pamfletten ondertekend door OSP, RSP en het NAS. Deze samenwerking zou de basis vormen voor de fusie in 1935 tot de RSAP.
Jan van Leyden
De vrouwen kwamen er het eerst tegen op, tegen die huur. Het waren hoofdzakelijk die vrouwen, daar is die trammelant door ontstaan. Want de mensen konden het niet meer opbrengen. Vroeger werd er door zo'n huisbaas nog wel eens zo'n behangetje gegeven, maar dat deden ze ook niet meer. Ze probeerden alleen nog maar zoveel mogelijk te plukken. Daardoor hebben we uiteindelijk die opstand gekregen toen in Crooswijk. Het was als één familie hier in Crooswijk, de vrouwen liepen gewoon bij elkaar naar binnen en dat was van: "Mien heb je koffie?" of dit of dat. Dan kwam dat kluppie allemaal bij elkaar, of je ging naar de waterstoker. Vroeger had je waterstokers. Dan stonden ze bij de waterstoker met elkaar te ouwehoeren en zodoende kwam dan die opstand. Zo van: potverdorie, ik heb dit maar gehad en ik heb dat maar gehad en ik ken er niet van komen. We waren haast allemaal net familie van elkaar en ja, je weet net hoe dat gaat: "Jij betaalt geen huur en jij dan ook niet en jij toch ook niet". Dat werd allemaal op de Crooswijkseweg uitgepraat, daar stonden allemaal van die ploegen. Er waren diverse huisbazen die hadden al geprobeerd ze de woning te ontzeggen. Ja... niemand die eruit ging en als er soms de één of andere deurwaarder de straat in wilde komen, nou ja, die werd eruit geslagen. Dat was al zo'n veertien dagen, drie weken aan het broeien kan je wel zeggen. Herrie schoppen op de weg, je weet wel hoe dat gaat. Dan kwamen die agenten weer de weg over met van die zijspannen en rammelen. En toen die ene keer, ik was 's ochtends naar mijn werk gegaan, kom ik terug en toen kon ik er niet meer in. Ze hadden het afgezet. Het was toen al drie of vier weken aan de gang, elke avond was het gerommel.
Is het begonnen toen de mensen huur weigerden?
Ja, die weigerden huur te betalen en dat namen de huiseigenaren niet. Ze hebben ze de woningen uit willen laten zetten. Er kwamen een paar deurwaarders, maar ja, die werden er natuurlijk uitgeslagen. Zodoende is dat steeds zo aangewakkerd. Je kwam van je werk thuis, je ging eten en gauw dadelijk de weg op, gauw een beetje sensatie opzoeken. Er is wat aan de hand. Zoals je nou wel eens in Amsterdam hebt, had je dat toen op de weg. Alleen met dienverstande, dat als er een stelletje politie op paard een charge maakte over de Crooswijkse weg en over die stoepen heen met die zijspannen, ja dan vloog je allemaal de deuren in. Je dorst niet te blijven staan en te zeggen: "Nou kom maar op", Zo ver waren we niet, dat dorsten we toen nog niet. Maar wel waren al

die straten, zoals de Rubroekstraat, Frederikstraat, Hendrikstraat, Marnixstraat en aan de andere kant had je de Van Reijnstraat, Van Meekerenstraat en de Rotterdamsestraat, die waren allemaal opengebroken. Als die agenten naar binnen wilden, op die motors, dan moesten ze over die puinhopen heen. En dan kregen ze gelijk van alles op d'r herses. Hele ledikanten gooiden ze uit de ramen. Naderhand werd het zo erg, toen hebben ze het afgezet om ons flink wat af te leren. Ze hebben die marechaussees laten komen omdat de rotterdamse politie een beetje te lankmoedig was volgens hun. Ze hebben die boerenkneuen laten komen uit Limburg. Ja, want die dorsten wel te schieten en te slaan. Die hebben lopen schieten en slaan. Bij mijn broer Karel zaten er zeker drie kogelgaten in het kozijn, daar hadden wij, vlak met onze hoofden boven leggen kijken die straat uit. Dat van die vrouw is een ongeluk geweest. Die kogel was tegen de straat aangeketst en zo in dat mens d'r buik. Die was doodgegaan. Dat is er dan eentje die er uiteindelijk gestorven is, tenminste dan vanwege een schot. Ongeveer twee dagen heeft die bezetting geduurd. Nou, toen vonden ze het een beetje te gek natuurlijk, want het werd nog erger als ze dat hadden blijven doen, dat afzetten van Crooswijk. Dat iemand die werkte 's avonds niet naar huis kon komen om te eten, dan had het nog verder uit de hand gelopen. Uiteindelijk is dat zo zachiesaan afgezakt. Die achterstallige huur hebben ze natuurlijk geen van allen betaald.

Wilden de huurstakers alleen minder huur betalen?

Nee, ze wilden dat er eens wat aan de woningen gedaan werd. Daar werd niks aan gedaan. Als je boven woonde dan lekte het tot aan de eerste verdieping toe, want er werden geen nieuwe dakpannen gelegd. Er werd nooit iets aan gedaan, aan dakgoten enz. De mensen zaten met emmertjes en pannetjes. Als het regende zaten zeven van de tien gezinnen met emmers om het water op te vangen, als het een beetje flink regende. Het waren allemaal van die ouwe krotten, die hadden eigenlijk allemaal afgekeurd moeten worden. Maar ja, die mensen woonden daar nou eenmaal in. De levensstandaard ging omlaag en alle dingen werden duurder, en toen kwam die heibel met die woningen. Er werd veel te veel huur betaald voor zo'n woning. Want drie en een halve gulden klinkt nou wel weinig, maar als je twaalf gulden krijgt en je moet drie en een half, vier gulden betalen, dan was het toch een flinke mep.

Links: "Wat men van de daken zoo al naar de politie wierp". Rechts: "Een kijkje in de Tweede Crooswijkdwarsstraat".

Dat mensen huur weigerden, was dat al een hele tijd bezig?

Dat was al een hele tijd bezig. Je moet het zo zien, iedereen betaalde de huur wel of niet. Er waren erbij die betaalden de huur wel en dan kreeg je strubbelingen.Onderling werd afgesproken: ze zouden geen huur betalen en dan waren erbij die wel huur betaalden. Daar gingen elke avond die diskussies over. Ja, en dan een beetje mekaar uitdagen en desnoods een klap op zijn tor.

Werd dat ook uitgevochten op het moment dat de huur werd opgehaald?

Je moet het zo zien, als je nou de Frederikstraat neemt, dat zijn bv. 200 pandjes. Daar had je laten we zeggen 150 huisbazen. Die had twee pandjes, die had er één en die had er weer drie. Het was niet van één huisbaas. Bij de ene kwam 's maandags de persoon in kwestie de huur ophalen en bij de andere 's woensdags. Dat ging allemaal ongeregeld, dus je wist van elkaar niet wie er wel of niet huur betaalde.

Waren de huurstakers georganiseerd?

Onderling werd dat een beetje uitgemaakt op de weg. Ze kwamen dan 's avonds bij mekaar en dan werd dat uitgepraat. "Ik doe maandag niet mee, ik betaal geen huur." Dan

zei een ander: "Ik betaal ook geen huur". Maar die betaalde de huur wel. Het was nou niet dat iedereen geen huur betaalde, want er waren er ook nog die wel betaalden. Maar die stonden te praten van: ook niet betalen. Die dachten, als het eenmaal doorgaat dan slepen wij het ook mee. Je moet nou niet denken dat ze nou allemaal zo naast elkaar stonden.

Waren er ook grote huisbazen?

Wij noemden het allemaal huisjesmelkers. Het waren allemaal die een paar van die pandjes hadden. Of één die ze speciaal gekocht hadden om daar huur uit te vangen. Dat je halve straten had van één huisbaas, dat had je niet. Het waren allemaal verschillende huisbaassies. Je mag het wel weten, voor 70% waren het Joden, die die huisjes bezaten.

GEWAPEND VERTOON IN DE PLERETSTRAAT.

Als jullie op de weg verzameld waren, waren dat vooral mannen of ook vrouwen?

Van alles, mannen en vrouwen, allemaal... ja hoe moet je dat nou noemen? Het was gewoon een stroming, de mensen gingen automaties de weg op 's avonds en daar werd dan gewoon gepraat.

Wat werd er met het geld gedaan wat ze anders aan huur betaalden?

Dat hebben ze zelf gehouden en dat hebben ze nooit meer ingehaald.

In Amsterdam had je ook huurstakingen en daar deden de bewoners dat geld in een pot en daar werden dan de pamfletten enz. van betaald.

Dat is hier niet geweest, niet bij mijn weten. Het hing wel vol met pamfletten van: geen huur betalen, allemaal solidair zijn. Met rode letters.

Zoiets als een huurdersbond, kende u dat?

Een huurdersbond bestond niet. Wat je nu hebt, een wijkgebouw waar de inwoners van de wijk met elkaar kunnen praten over de toestand van de huizen en wat ze eisen en wat ze willen... vroeger had je niks te eisen of te willen hè, dat bestond niet. Alleen de CPN was de enige leidinggevende partij die het roerend met de mensen eens was over die huurstaking. Die stonden er met alles achter. Maar wat voor middelen had de CPN vroeger nou? Die had toch ook geen cent. Als er 's avonds gekalkt moest worden met de verkiezingen, iemand die dan ook toevallig bij de CPN aangesloten was en die toevallig ook nog schilder was, pikte dan een pot verf mee van zijn werk. Er was geen spaarpot van de CPN, want die mensen waren allemaal arm. De winst van die krant was nou ook niet zo denderend. Tijdens de verkiezingen had de CPN dan bv. lijst negen en weer een andere partij had lijst zeven. Dan maakte je van die zeven een negen. Nou ja, als er maar een negen stond.

Had de CPN veel invloed bij de huurstakingen?

Ja, die had wel de leidinggevende funktie daarin hoor. Je had hier in Crooswijk, die

lazen de Voorwaarts en dan had je de Tribune. Je kan wel zeggen 60% van Crooswijk las de Tribune. Mijn broers waren er allemaal bij, behalve die ene, die oudste was bij de politie. Ik ben nooit lid geweest, maar mijn broers wel en mijn zus is nog steeds lid.

Wat heeft u gemerkt van de afzetting van Crooswijk?

De avond er voor waren die rellen geweest, toen hadden ze van die zoeklichten op die straten gezet. 's Morgens waren die zoeklichten weg en dan kon je naar je werk. Dus die dan werkten, die kwamen gewoon 's avonds half zes naar huis. Toen hadden ze dat spandoek gespannen. Dat was op de Crooswijkseweg en daar stond op: "Straat ontruimen er zal geweld gebruikt worden". Die mannen stonden allemaal voor dat touw te wachten. Een paar politieagenten op paard stonden erbij en wat gewone agenten. Ja, je weet net hoe dat gaat, er waren kerels bij die riepen: "Hè Mien, breng jij me prakkie, want ik staat hier te sterven van de honger". Er waren erbij, die werkten in de haven. Er was dan een vrouw bij, die had voor haar man een pannetje gehaald met krootjes erin. Die is heel demonstratief onder dat spandoek gaan zitten en die ging zitten eten, zo met dat pannetje op zijn knieën. Maar er kwam opeens een agent op een paard en die rammelde hem ineens van dat plekkie vandaan. Al die krootjes vlogen over de straat heen. Ik kwam op de fiets bij de Zaagmolenbrug aan, daar kon ik niet over, daar was het ook afgezet. De Crooswijksestraat kon je niet in, wel kon je de Zaagmolenbrug over maar niet de Crooswijksestraat in. Dus dan moest je de overkant van de Rotte nemen, langs het gemeenteterrein en de vuilnisbelt. Dus ik denk: "Nou dan ga ik bij de Noorderbrug zo de bocht om", maar dat ging dus ook niet. Ik ben toen het singeltje afgefietst, daar bij de Crooswijkseweg erin en dat kon ook niet. Daar stond toen dat bewuste spandoek en ik dacht: "Ik ga naar de Boezemstraat" daar bij het abattoir, daar bij de Koninginnekerk, dat kon ook niet. Ik dacht: "Dan ga ik terug en dan ga ik op de Crooswijkseweg staan" bij dat bewuste spandoek. Daar kwam mijn broer Arie, die was door mijn moeder gestuurd. Die zei: "Kijk eens waar Jan is, want die staat natuurlijk ook achter dat hek, die ken er ook niet door". Nou Arie was er al omdat hij met een bootje bij de Rotte was overgevaren, die was zo op het Schuttersveld naar binnen gekomen. Dus hij pakt mijn fiets aan en toen wouen ze hem gelijk achter dat hekkie douwen. Maar ja, die nam het niet en die zegt: "Godverdomme, ik was er al. Hé je ziet toch dat ik hier ben!" Maar ja goed dat tolereerden ze dan en hij nam mijn fiets mee. Ik ben naar de Boezemstraat gelopen, naar de Koninginnekerk en toen ben ik op lijn 22 gestapt. Die mocht wel rijden dus voor de deur in de Crooswijksestraat stapte ik uit, toen was ik thuis.

Ik had toen verkering en dat meisje woonde in de Hendrik de Keijserstraat dat was nog binnen dat gebied dus daar kon ik gewoon 's avonds naar toe. Ik ging daar om half elf vandaan en dan ging je natuurlijk meedoen met de jongens, lantarenpalen omtrekken en een berg stenen maken zodat de politie er niet door kon komen. Het was die andere avond dito met een sterretje. Ze hadden opeens allemaal van die schijnwerpers in de straten gezet. De marechaussee was er toen al en de politie stond op de weg. Op de weg dorst je niet meer te komen want dan werd je allemaal weggeslagen, dat hielden ze helemaal vrij. Alles moest de straten in, maar alle deuren stonden open dus als ze de straat inkwamen, want dat deden ze wel eens, dan ramden ze opeens met een mannetje of tien, twaalf de straten in, dan vloog iedereen de gangen in. Je kon overal naar binnen lopen. Als ze de straat inkwamen dan kwam er van bovenuit die dakgoten een stoot van die dakpannen en rotzooi. Naderhand hadden ze opeens van die vaste schijnwerpers neergezet. Ja, iedereen die buiten op straat liep konden ze meteen zien.

Schoten ze op mensen?

Nou, ze hebben er wel eens op geschoten, maar het zal wel in de lucht geweest zijn. Ja ze hebben wel een paar keer misgeschoten, want er zaten drie kogelgaten bij Karel in het kozijn in de Korte Marnixstraat. Daar hadden wij voor het raam gelegen. Ik denk: "Nou ja dat licht zal wel uitgaan". Wij dachten eerst vanuit de verte gezien dat het een auto was die met zijn koplampen de straat in scheen. Maar het was zo'n grote lamp. Hadden ze natuurlijk licht uit de straat getapt en toen kon je uiteindelijk niks meer uithalen want alles zagen ze gebeuren in dat licht.

Ze stonden ook op de daken hè?

De marechaussee? Ja, op de hoogste punten. Bij de brouwerij zaten ze met geweren en dan op het hoekje van de Crooswijksestraat. Daar had je zo'n hoge behangselfabriek en daar zaten ook allemaal van die marechaussees. Ja, die stonden er maar de gewone politie ook. Die Marechaussees waren de grootste stinkflikkers, want die ragden er wel op los.

Was er nou een verschil met de wijkagenten?

Ja, daarom hebben ze toen die marechaussees erbij gehaald. Omdat die rotterdamse po-

litie volgens hun toen een beetje te laks was hè. Die had er meer in moeten raggen. Maar ja, dat deden ze niet want er waren misschien wel familieleden bij die in Crooswijk woonden. Daarom hebben ze die marechaussees erbij gehaald. Ja, daar hadden we allemaal een schurft aan. Die agenten mochten we ook niet zo graag, maar aan die marechaussees had je uiteindelijk een dubbele hekel. Dat waren betaalde moordenaars, nietwaar? Dat zijn vrijwillige moordenaars. Ja, het is natuurlijk ook zo: die agenten van hier die liepen ook gewoon in Crooswijk en als zo'n vent wat had gedaan dan hadden ze hem twee dagen later wel gepakt.

Links op de foto de Rubroekstraat. Een vuilnisman ruimt het barrikademateriaal op. Op het dak staat de militaire politie.

Je had Willem Lagendaal, die was kommissaris bij de politie. Die heb hier ook nog lopen raggen, die vier of vijf dagen dat het geduurd heeft. Hij zat in een zijspan van een motor. Hij is flink tekeer gegaan hier in Crooswijk. Die was gelijk z'n populariteit kwijt, want hij voetbalde in Xerxes en hij was nog international ook. Naderhand toen het achter de rug was en toen Xerxes moest voetballen werd hij uitgefloten door het publiek als hij op het veld kwam.
Die tweede avond zijn we ook weer aan het rotzooien gegaan. Toen staken ze die lichten weer aan. We zijn bij mijn broer Karel in de Marnixstraat naar binnen gegaan. Maar ja, die lichten bleven maar schijnen en ik moest toch naar huis. De andere dag moest je weer werken. M'n moeder woonde in de Crooswijksestraat, dus ik kon zo binnendoor naar huis. Het was een uur of half drie, drie uur geworden. Dus ik ging naar huis en toen liepen er allemaal van die rechercheurs en toen ben ik nog aangehouden. Ik moest m'n fotootje geven ik kon m'n eigen anders niet legitimeren. Die moest ik een paar dagen naderhand op het politieburootje op de Crooswijksesingel gaan halen. Toen mocht ik er door. Toen zei ik nog: "Ik weet nergens van. We hebben altijd ons kaartavondje". Tja, ik moest toch wat verzinnen, ik kon kwalijk zeggen dat ik mee had lopen raggen. Ik zei tegen die agent: "Toen zetten ze die lichten aan. Ik wist niet wat er aan de hand was en ik dorst niet naar huis". Toen zei één van die rechercheurs: "Dan hebben jullie zeker zitten kaarten met van die halve moppen". Zo is het gegaan, maar ik mocht wel naar huis.
We hoorden dat er ook een pop van Colijn was gemaakt.

Ja, dat hebben we ook gedaan, ja, daar heb ik zelf aan meegedaan. Een grote bezemsteel aangekleed, met stroo opgevuld en die hebben we in de brand gestoken tijdens de huurstaking midden in de straat. Ja, die hebben we levendig verbrand! Die moest Colijn voorstellen.

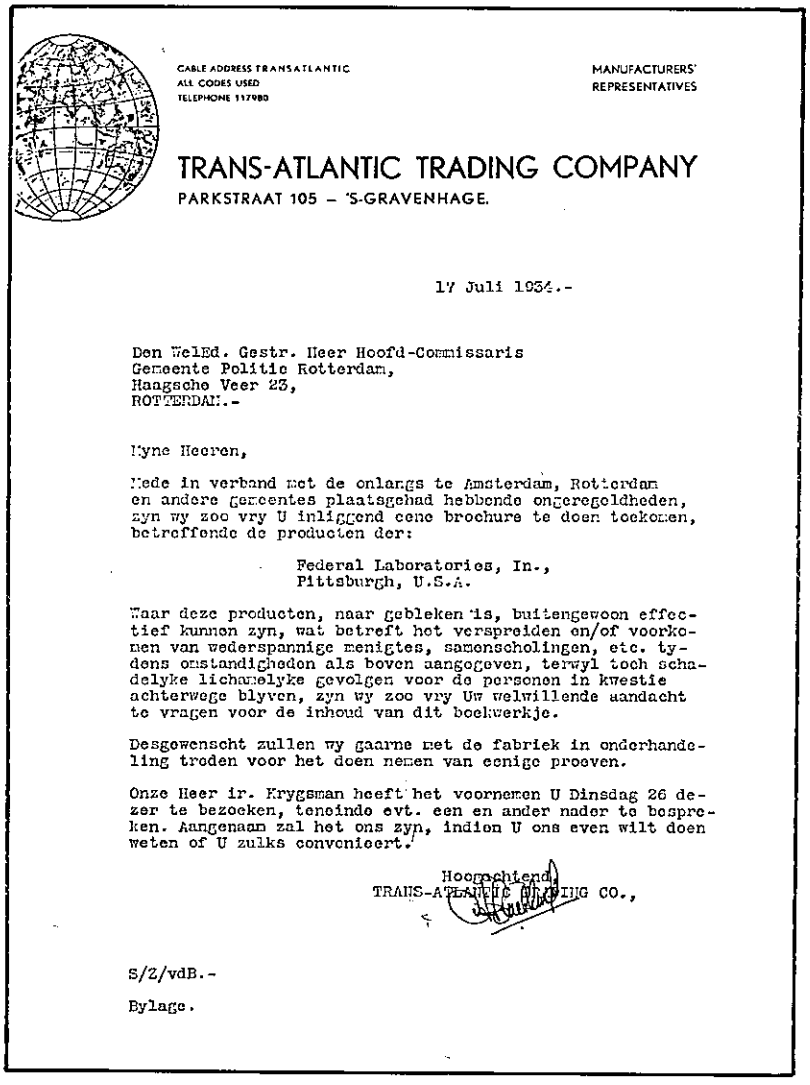
Annie

Met de huurstaking zaten ze naast mijn moeder in de Crooswijksestraat op de trappen. In de Rubroekstraat was dat. Daar had je stenen trappen en daar zat op Dirk Kloet van de CPH. En die benne toen verraaie geworden. Toen benne ze 's ochtends om zes uur van die trappen gehaald. Het was helemaal rood van het bloed. Het was staat van beleg toen. Toen is Dirk Kloet gepakt en toen is het helemaal uit elkaar gegaan. Die aktiegroep hebben ze te pakken gehad toen. Toen werden de mensen bang, want ze hadden ze geslagen en dan gaan de mensen bang worden hè. Dat was eigenlijk het einde.

Frans

Is er vanuit het publiek op de politie geschoten tijdens de rellen?

Nee, dat is nooit gebeurd. Waarmee? We hadden noppes. Ja, een zakmes zeker, daar kan je moeilijk mee schieten. Er is nooit geschoten vanuit het publiek, noch op de politie, noch op de marechaussee. Dat is absoluut niet waar. Onder partijgenoten in Crooswijk waren geen wapens. Maar dat er misschien wapens waren onder crooswijkers, dat is punt twee. Maar dat er met stenen gegooid werd, dat is wel waar. Dat was je enige verdediging.

CABLE ADDRESS TRANSATLANTIC
ALL CODES USED
TELEPHONE 117980

MANUFACTURERS' REPRESENTATIVES

TRANS-ATLANTIC TRADING COMPANY
PARKSTRAAT 105 – 'S-GRAVENHAGE.

17 Juli 1934.-

Den WelEd. Gestr. Heer Hoofd-Commissaris
Gemeente Politie Rotterdam,
Haagsche Veer 23,
ROTTERDAM.-

Hyne Heeren,

Mede in verband met de onlangs te Amsterdam, Rotterdam en andere gemeentes plaatsgehad hebbende ongeregeldheden, zyn wy zoo vry U inliggend eene brochure te doen toekomen, betreffende de producten der:

Federal Laboratories, In.,
Pittsburgh, U.S.A.

Waar deze producten, naar gebleken is, buitengewoon effectief kunnen zyn, wat betreft het verspreiden en/of voorkomen van wederspannige menigtes, samenscholingen, etc. tydens omstandigheden als boven aangegeven, terwyl toch schadelyke lichamelyke gevolgen voor de personen in kwestie achterwege blyven, zyn wy zoo vry Uw welwillende aandacht te vragen voor de inhoud van dit boekwerkje.

Desgewenscht zullen wy gaarne met de fabriek in onderhandeling treden voor het doen nemen van eenige proeven.

Onze Heer ir. Krygsman heeft het voornemen U Dinsdag 26 dezer te bezoeken, teneinde evt. een en ander nader te bespreken. Aangenaam zal het ons zyn, indien U ons even wilt doen weten of U zulks convenieert.

Hoogachtend,
TRANS-ATLANTIC TRADING CO.,

S/Z/vdB.-

Bylage.

De wapenhandel speelde handig in op de gebeurtenissen. Om het gat tussen sabel en pistool te dichten werd (toen al!) traangas aanbevolen. De Heer Krijgsman kon inderdaad dinsdag 26 juli langskomen.

POLITIEK LEVEN

Straathoek na demonstratie ca 1933.

Henk Bruintjes
Het was een typiese stad: Rotterdam. Het was een mengelmoes van alles. Er was een groot verschil met Amsterdam. Rotterdam was feitelijk een soort aanslibbing van die eilanden en Amsterdam was een broeiplaats van jongens die wat wilden. Die gingen naar Amsterdam en die waren daar aktief. Amsterdam was ook aktiever in alles, Amsterdam was meer internationaal. Ondanks z'n haven was Rotterdam een klein beetje boerigachtig. Niet dat je zegt: boerig van een dorp, maar een beetje zeeuws, een beetje stug. En moeilijk te bereiken, dat is heden ten dage nog.

Rotterdam en Amsterdam verschilden in die tijd hemelsbreed van elkaar. Amsterdam was vanaf de middeleeuwen al een stad geweest, terwijl Rotterdam eigenlijk nog maar net het boerenstadium te boven was. Rond 1900 was een groot gedeelte van de rotterdamse bevolking rechtstreeks afkomstig van het zuid-hollandse platteland, Zeeland en Brabant. Het amsterdamse stadsproletariaat had toen al een geschiedenis van eeuwenlang verzet tegen het regentendom achter de rug. De amsterdamse arbeidersklasse was veel strijdbaarder en klassebewuster. Nieuwe politieke bewegingen schoten er gemakkelijk wortel. Amsterdam was dan ook de politieke, sociale en kulturele keuken van het land. Rotterdam was een stuk achterlijker. De rotterdamse bevolking was passiever. Rotterdam was meer een werkstad.

SDAP-STAD

Daarbij was Rotterdam een typiese SDAP-stad. De SDAP had in de jaren dertig een ruime meerderheid in de gemeenteraad. Vanaf 1919 tot 1939 heeft de SDAP altijd trouw twee wethouders aan het gemeentebestuur geleverd. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1935 boekte zij haar grootste winst. De SDAP behaalde toen zo'n 40% van de stemmen en bezette 20 van de 45 raadszetels. Dat was 5 meer dan in 1931. De SDAP mocht toen als

beloning alle wethouders leveren voor het stadsbestuur. Die parlementaire triomftocht van de SDAP was begonnen met Hendrik Spiekman aan het begin van deze eeuw. Spiekman werd bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1901 onverwachts gekozen in distrikt 1. Hij was daarmee de eerste socialist die in de gemeenteraad van één van de drie grote steden werd gekozen. Daarnaast was Spiekman ook aktief in de Rotterdamse Bestuurders Bond (RBB, oftewel de plaatselijke NVV-top). En hij had het Buro voor Arbeidsrecht opgericht, waar arbeiders die problemen op hun werk hadden, konden aankloppen. Spiekman was in die tijd mateloos populair onder de arbeiders, omdat hij allerlei wantoestanden ter sprake bracht in de raad. Zo had hij bv. een boekje opengedaan over de krottenellende in de rotterdamse binnenstad. Toen Spiekman stierf in 1917 werd hij dan ook door duizenden rotterdammers in een gigantiese demonstratie uitgeleide gedaan. Na de dood van Spiekman nam Arie Heykoop het vaandel over. In 1919 werd hij wethouder van volkshuisvesting. Toen de meerderheid van de raad tegen zijn zin in besloot om toch met de bouw van alkoofwoningen door te gaan, trad Heykoop af. De SDAP van Spiekman en de SDAP van de latere heren wethouders De Zeeuw en Brautigam (die notabene stoker was geweest) hadden weinig meer met elkaar te maken. De SDAP van de jaren dertig was in alle opzichten een gesettelde partij, alle strijdbaarheid van weleer was verdwenen. Ze voerden stipt het door Colijn gedikteerde bezuinigingsbeleid

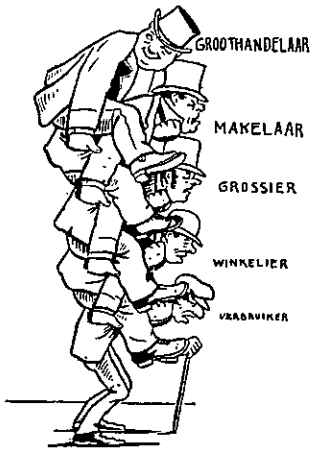
Varkenoordseweg ca 1920. "De Voorwaarts" was de rotterdamse krant van de SDAP.

uit. In 1932 waren de SDAP-wethouders nog uit protest tegen de salariskorting van het gemeentepersoneel afgetreden. In 1935 hadden ze daar niet de minste moeite meer mee. De lonen van het gemeentepersoneel werden in één klap met 5% gekort. De SDAP had nog wel de naam rood te zijn, maar dat was alleen om de arbeiders te paaien. De SDAP was een pure hervormingspartij geworden. Stapje voor stapje moesten er verbeteringen voor de arbeidende stand bereikt worden en dan vooral binnen het parlement en volgens de regeltjes van het overleg. Dit voorzichtige reformisme sloeg vooral aan bij een toplaag van arbeiders. Geschoolde arbeiders die niet meer alleen hun ketens te verliezen hadden, maar alweer net iets meer.

COÖPERATIES

In de tijd van Spiekman kwamen ook de coöperaties opzetten. Het vormen van coöperaties werd sterk gestimuleerd door de SDAP en de RBB. Coöperaties beheerden fabriekjes

en winkels en probeerden hun leden van goeie en goedkope spulletjes te voorzien. Coöperaties ontstonden vooral op het gebied van de levensmiddelenvoorziening. In het begin richtten arbeiders coöperaties op om te ontkomen aan de zogenaamde gedwongen winkelnering. Veel patroons hielden er in die tijd namelijk ook nog een winkeltje op na, waar hun personeel verplicht was, tegen natuurlijk veel te hoge prijzen, rotzooi aan te schaffen. Ferdinand Domela Nieuwenhuis heeft toen hij in het parlement zat een einde willen maken aan deze praktijken. In het begin werden coöperaties ook gezien als de kiem van een nieuwe maatschappij, als vorm van arbeiderszelfbestuur.
Eind vorige eeuw, 1898, werd de coöperatieve bakkerij de Vooruitgang gesticht. Het initiatief hiervoor ging uit van de bakkersgezellenvereniging Streven naar Verbetering. De hulp werd ingeroepen van de RBB en de bekende sociaal-demokraat W.H.Vliegen zat in het eerste bestuur. Alleen arbeiders konden lid worden van de coöperatie. Het verhaal van de Vooruitgang is een soort successtory. In het begin telde de vereniging slechts een honderdtal leden en had ze een kleine bakkerij in de Doelstraat. In de jaren dertig was de Vooruitgang uitgegroeid tot een professioneel bedrijf met tegen de duizend man personeel en bezat ze drie grote bakkerijen, een melkfabriek en een hondertal winkels verspreid over de hele stad. Het idealisme van het begin was verdwenen. De Vooruitgang werd gerund als een pure kapitalistiese onderneming, waar de

"Rotterdamsche coöperatieve broodbakkerij en verbruiksvereeniging Vooruitgang" op de Nieuwe Binnenweg.

winst voorop stond. In het begin hield de coöperatie er nog een fonds op na waarin een bepaald percentage van de winst werd gestort. Dat was het zogenaamde Fonds voor Algemene Arbeidersbelangen. Bij de bootwerkersstaking van 1900 stelde de Vooruitgang gedurende drie weken aan de gezinnen der stakers gratis brood ter beschikking. Aan de slachtoffers van de spoorwegstaking van 1903 werd ƒ 338,- uitgekeerd, dat was het restant van het fonds. Al vrij snel ontstond er ruzie over de verdeling en de bestemming van de winst. De leden die vooral de RBB en de SDAP wilden steunen scheurden zich af en stichtten de Voorwaarts. Later zouden de beide coöperaties toch weer samengaan in de Centrale Bond van Nederlandse Coöperatieve Verbruiksvereniging. De Vooruitgang had de uiteindelijke overwinning behaald, het programma van de bond sprak zich ondubbelzinnig uit tegen ondersteuning van vak- of politieke belangen. De coöpe-

raties vervielen daarmee tot a-politieke instrumenten, alleen het konsumentenbelang bleef nog over. Anders lag het natuurlijk met de anarchistiese produktie-associaties en landbouwkolonies. Hier probeerde men wel het arbeiderszelfbestuur en daarmee een andere manier van leven te realiseren. Maar de invloed van deze pogingen bleven heel beperkt.
De SDAP was niet alleen gericht op belangenbehartiging, ze wilde de arbeidersklasse ook opvoeden, en mee laten genieten van kunst en kultuur. Dus naast de bonden en coöperaties bloeiden organisaties als de Arbeiders Jeugd Centrale, het Instituut voor Arbeiders Ontwikkeling, de geheelonthouding, de esperantisten en de Nederlandse Arbeiders Sportbond op. Al deze organisaties hadden vaak weer apart zangverenigingen, toneelgezelschappen, deklamatiegroepen en harmonieorkesten. Dichters als Roland Holst, Gorter, Van Collem, Adema van Scheltema en de gezusters Vos waren ongewoon populair. De arbeidersklasse had z'n eigen liederen, z'n eigen toneelstukken, z'n eigen feestdagen, kortom z'n eigen kultuur. En dat gold niet alleen voor de SDAP, maar voor de hele linkse beweging.
Kees
De SDAP van vroeger was meer een proletariese partij, dat was nog geen partij van schoolmeesters wat het na de oorlog geworden is. Er waren wel schoolmeesters, maar het was meer een arbeiderspartij. De VARA en de Arbeiderspers zijn met kwartjes en dubbeltjes opgebouwd. Waar de arbeiders nog met kontributiekaartjes liepen van: "Heb je nog een kwartje voor de ondersteuning van de Voorwaarts". Later is het allemaal funktioneel geworden, in de vorm van betaalde banen en hoge pieten-jongens. De SDAP was in de jaren dertig linkser dan dat ze nu is.
Er was toendertijd de gedachte van de coöperatie, dat was gangbaar. Je had verbintenissen tussen inkoopverenigingen en arbeiderscoöperaties. Die gedachte leefde. Dat vormde vanuit de SDAP een geslotenheid. De coöperatie De Vooruitgang was een arbeiderscoöperatie. Die verbondenheid vanuit die hoek en dat idee van: we gaan zelf een eigen maatschappij binnen de maatschappij opbouwen. De handelskamer is er later van geworden, toen is het verwaterd.
Jan van Leyden
Van die SDAP'ers moest ik helemaal niks hebben. Kort na de oorlog had je zogenaamd dat duo Schermerhorn en Drees. Die hebben heel hun leven en ver voor de oorlog altijd met een gebroken geweertje gelopen op hun revers. Toen de oorlog afgelopen was kreeg je hier die zogenaamde socialistiese regering van Schermerhorn en Drees en ze stuurden godverdomme ik weet niet hoeveel divisies gozers naar Indië om die kleine kinderen van de pot af te schieten. Diezelfde doktertje Drees met die Schermerhorn samen.

ONTMOETINGSPLAATSEN

Jan van Leyden
Je had hier op de Goudsesingel het Verkooplokaal. Dat had gediend als veiling, maar dat werd niet meer gebruikt en dat werd altijd goedkoop verhuurd voor één of andere manifestatie. De CPN huurde dat daar en dan kreeg je daar een vergadering. Gerrit van Burink of Paul de Groot kwam daar dan praten, nou dan werd je flink opgejuind daarzo.
Meereke
Politie te paard kwam gewoon de zaal in. Je had toen daar zo'n groot verenigingsgebouw en daar was een grote poort, die was een beetje breed en daarachter had je zo'n grote zaal en daarachter kleintjes. Daar kwam de politie te paard binnengereden. Met de knuppel kreeg je op je donder allemaal. Dan dreven ze je op een hoop en nou, dan werd er gerausd hoor. Dat was het Verkooplokaal, daar werd altijd veel vergaderd. Mijn broer heeft er gesproken en Wijnkoop, Louis de Visser en Reuderink. Ik weet nog dat ik pas getrouwd was en een baby had. Ik ging dan met m'n ouwe kinderwagen helemaal vanuit de Beverstraat naar de stad lopen om een vergadering bij te wonen. Vroeger was dat allemaal anders, je ging altijd lopen. Eén uur heen en één uur terug.
Hoe zat dat Verkooplokaal in elkaar?
Je kwam een grote poort binnen, ik geloof een poort met houten deuren maar die waren haast altijd open. Dan liep je rechtuit en dan had je een vrij grote zaal met een deur ernaast. Je had erachter twee kleine zaaltjes. Het heette de veilingzaal en de kleine zaal. In de veilingzaal had je zo'n galerij boven, daar gingen de oproerkraaiers altijd in en de oppositie. Dan stond beneden Louis de Visser of Wijnkoop te spreken en dan gingen de oproerkraaiers boven en die gooiden alle stoelen naar beneden. Het was ook wel een sport hoor. Ik was wel bang maar ik ging er altijd wel naar toe.
Arend van Brugge
Je had hier het Verkooplokaal. Dat was in 1870 gebouwd op de Goudsesingel.

Waren er nog andere punten in de stad waar mensen elkaar ontmoetten?
Ja, het Noordplein op zaterdagavond. En in de Pannekoekstraat liepen ze te kolporteren, daar bij Bervoets. Ook op het Slagveld, bij het Rotterdams Nieuwblad, stonden altijd groepjes werkelozen te diskussiëren. Het was daarachter bij de Delftse Poort. Je had daar die lichtkrant en we stonden soms tot vier uur 's zondags te diskussiëren. Je stond erbij, je luisterde en je gooide ook wel eens een cent in het zakje. Op het Noordplein waren wel eens sprekers.

De AJC op het Noordplein in de jaren twintig.

Rood Rotterdam had ook zo z'n eigen plekken waar men elkaar trof, waar men vergaderde, aktie voerde, kolporteerde en diskussiërde. De bekendste plekken waren natuurlijk het Verkooplokaal en het Noordplein.
Het Verkooplokaal lag aan de Goudsesingel en bestond uit meerdere zalen die overdag als veiling werden gebruikt. Politieke partijen konden het afhuren voor hun bijeenkomsten. De prijzen waren schandalig hoog en varieerden van zo'n *f*75.- tot *f*100,- wat een heel bedrag was voor die tijd. Er was een grote zaal en kleine zaal, de zogenaamde veilingzaal. In de grote zaal konden, als de stoelen eruit waren gehaald, zo'n 3000 mensen staan. In de zaal stond een los podium op schragen. Deze grote holle ruimte met zijn kale muren, werd in de winter verwarmd door twee kachels, die in de verste verte niet berekend waren op hun taak. Dan was er ook nog de veilingzaal, met 200 zitplaatsen en achterin een balkon. In dat Verkooplokaal is heel wat vergaderd, vaak ontstonden er heftige debatten en raakten er verschillende groepen met elkaar slaags, dan vlogen de stoelen door de lucht en werd het podium afgebroken. Ook de politie verstoorde regelmatig de orde. Op haar bevel zijn heel wat vergaderingen ontbonden. Ook na afloop van een vergadering stond de politie alvast klaar om de mensen die door de poort naar buiten kwamen af te rammelen. Het Verkooplokaal was eigenlijk de enige zaal waar grote manifestaties gehouden konden worden. Andere zalen waren veel kleiner en vaak stukken duurder. In Libelle en Kunst en Wetenschappen aan de Schiedamsedijk en het Nutgebouw aan de Oppert werd ook wel vergaderd, maar meer door de burgerlijke partijen die de huur konden trekken. Ook werd er nog al eens een bioskoop afgehuurd, buiten de voorstellingen om. De Vrijdenkers hielden wel eens bijeenkomsten in de bioskoop Scala en de RSAP huurde op zondag altijd twee bioskopen af op de Hoogstraat voor kulturele ochtenden. Daarnaast konden de organisaties beschikken over talloze kleine zaaltjes, buurthuizen, achterzaaltjes van kroegen en keldertjes

in de volksbuurten. Bekend waren verder nog Odeon en Ons Huis in de Gouvernestraat en op de Linker Maasoever de Spil en de Harmonie. Ook hadden de organisaties zelf geschikte vergaderruimtes. De RSP en het NAS zaten in het PAS-gebouw aan de Maasstraat, waar ze scholing gaven en de CPH had haar hoofdkwartier opgeslagen in de Westerstraat. De AJC was zelfs zo groot en uitgebreid dat ze in elke wijk wel een eigen kluplokaaltje had.
Het politieke leven speelde zich in de jaren dertig niet alleen binnenshuis af, maar vooral buiten op de straat. Op het Noordplein kwamen iedere zaterdagavond duizenden mensen bij elkaar. Alles vertoonde zich daar: anti-militaristen, Vrijdenkers, de jeugdbeweging enz. De CPH kolporteerde er met de Tribune, de SDAP stond er met Vrijheid, Arbeid, Brood. Het was een soort politieke markt,iedereen die wat te zeggen had kon het daar kwijt. Het was een soort speakerscorner, net als in het Hyde Park in Londen. Vanaf groentekisten en handkarren spraken bekende persoonlijkheden zoals Gerrit van Burink en Louis de Visser tot de mensen. Ook anti-kommunisten zoals dominee Krop en mensen van het Leger des Heils verkondigden er hun evangelie. De zaterdagavonden op het Noordplein waren meer dan alleen maar "pollitieken", het was volksvermaak. Vaak gingen sprekers tegen elkaar in, kregen ze opmerkingen uit het publiek naar hun hoofd geslingerd of werden ze in het nauw gedreven door lastige vragen. Tot 10 uur mocht er vergaderd worden, daarna moest het afgelopen zijn. Als het rumoerig of onrustig was maakte de politie er al eerder een einde aan, dan werd iedereen zonder pardon het plein afgeslagen. Op zuid was er iets dergelijks aan de Rijnhaven. Voor de bijeenkomsten op het Noordplein was geen vergunning nodig. Een andere plaats waar de mensen spontaan bij elkaar kwamen was de lichtkrant van het Rotterdams Nieuwsblad aan het Slagveld. Honderden mensen verzamelden zich hier elke avond om te wachten op het laatste nieuws, wat dan gelijk van kommentaar werd voorzien. Ook bij de andere krantengebouwen zoals de Voorwaarts aan de Slaak, verzamelden zich vaak mensen. De Voorwaarts plaatste bij verkiezingen altijd borden buiten met daarop de uitslag. Ook elke buurt had z'n plaatsen waar men elkaar trof. In Bospolder kwamen de mensen 's avonds in de Spanjaardstraat, en in Crooswijk op de Crooswijkseweg bij elkaar. In de zomer zat iedereen op straat, op het stoepje voor de deur. Politieke organisaties belegden 's zomers hun bijeenkomsten vaak in de open lucht, aan de Veemarkt

De oude Noordplein- historie.

Zaterdag 5 September was er op het Noordplein gesproken door de partijgenooten de Rooy, Reuderink, en ten laatste door pg. Velleman.

Tijdens de vergadering zei een agent van politie tegen Velleman, dat het 10 uur was en dus tijd om op te houden met spreken. Het was echter nog 7 minuten voor 10 en toen wij dat tegen dien bewusten agent zeiden, werd hij kwaad, doch zeide niets.

Maar zie, nauwelijks was de vergadering echter afgeloopen, en stonden de leden der C.J.B. nog wat na te praten en geld af te rekenen van de Jonge Arbeider, of daar kwamen de politieknuppels met 12 à 14 man sterk en sloegen ons met de gummiknuppels uit elkaar zonder zelfs voordien tot doorloopen te hebben aangemaand.

Tegen een meisje, een ongeveer 17-jarig lid der C.J.B., werd zelfs de sabel getrokken en zij dreigde tegen de straat te zullen worden geslagen als de leden der C.J.B. dit niet verhinderd hadden, waarna de sabelheld haar met een flinken duw van zich afgooide.

En daar willen wij nu tegen opkomen, want als de A.J.C. daar had staan praten inplaats van de C.J.B., dan hadden zij zeer waarschijnlijk niet door de politierabauwen uit elkaar geslagen geworden.

Tevens is het niet ondienstig er de aandacht op te vestigen, dat de R.S.P.-leiders er niet voor terugdeinzen de openluchtvergaderingen, met behulp van politiegeweld, uit elkaar te doen staan. Meerdere arbeiders waren er getuige van, dat door Bouwman aan één der R.S.P.-ers een boodschap werd gegeven om naar de politie te gaan en haar te verzoeken de vergadering der C.H.P. onmogelijk te maken, daar de sprekers der C.P.H. hem te spreken onmogelijk maakten. Mede door deze ophitsing door Bouwman was het, dat de politie de toehoorders der C.P.H.-vergadering met sabel en gummistok uit elkaar sloeg. Dat is R.S.P.-sche revolutionnaire politiek !

Bericht uit "De Maasecho" september 1931.

of het Noordplein, het Afrikaanderplein en aan de Enk in Vreewijk. Op zaterdag werd er op drukke plaatsen in de stad altijd driftig gekolporteerd met bladen als: de Fakkel, de Tribune, Vrijheid, Arbeid, Brood, de Wapens Neder en de Vrijdenker. In de Pannekoekstraat, op de Hoogstraat en op de Binnenweg liepen er altijd wel een paar.

Doordeweeks waren de stempellokalen het toneel van politieke agitatie. En dan waren er natuurlijk nog de demonstraties. De 1 mei-optochten en de vredesdemonstraties van de SDAP en de meer strijdbare demonstraties van werkelozen op de Coolsingel voor een extra uitkering, kolengeld enz. Deze spontane demonstraties, waarvoor geen vergunning was aangevraagd, werden bijna altijd uiteen gejaagd door de gewapende macht. Over de stad lag als het ware een netwerk van plaatsen waar men elkaar trof. Elke week was er wel wat te doen, een vergadering of een demonstratie en elke week kwamen er nieuwe kranten en brochures uit, die aan de man gebracht moesten worden. Er bestond toen wat je noemt: een bruisend politiek leven in Rotterdam.

Henk Bruintjes

Die arbeidersbeweging is altijd moeilijk geweest. Je moet het zo zien: als er nou een bijeenkomst was, met een goede spreker, dan werden de mensen meegezogen. Dan zeiden ze: "We moeten een groep vormen tegen het kolonialisme". En dan zat ik daar en dan kwamen ze langs en dan zeiden ze: "Ja Henk, jij kan wel sekretaris wezen". Dan knikte je maar weer en had je een bijeenkomst een week later bv. dan was er één voorzitter geworden en jij was sekretaris en dan zat je daar met z'n tweeën. Je betaalde bv. één gulden voor zo'n zaaltje en daar zat je om acht uur, maar er kwam geen kip. Je was helemaal naar zuid gegaan voor die beweging maar er kwam niemand want er was bv. iets anders, voetballen ofzo. Ze kwamen dan gewoon niet, ze waren het helemaal vergeten. Alleen op die vergadering de week daarvoor, hadden ze allemaal enthousiast de hand opgestoken.

Je leest wel eens dat een bepaalde groep wordt opgerold, dat is heel eenvoudig want het zijn maar een paar mensen. Die groep is dan helemaal plat, want dan zit er geen ziel meer in. Meestal zit er in een organisatie een kleine kern die aktief is. Zo was het met ons ook, als je ergens zat dan ontmoette je die en die: dat was altijd kat in 't bakkie.

Ik ging wel eens kalken samen met mensen van andere partijen. Dat was niet altijd zo hoor. Je had toendertijd de OSP, je had de sociaal-demokratiese groep en je had de kommunistiese groep. En die kalkten in hoofdzaak. Maar het ging wel zo, dat als je daar bezig was, dan snoepte je niet de muren van elkaar af. Want je had allemaal stukken muur nodig om op te kalken. Toen was de Coolsingel opengebroken. Dat gedeelte waar nu het stadhuis is, dat was daar allemaal weggebroken. Dus daar had je muren waar je prachtig op kon kalken. Dat werd wel oogluikend door de politie toegestaan, want dat was toch ouwe rotzooi. We hebben toen die Lutherse kerk ook bekalkt en dat was kalk met carbid erin en dat kon je er niet afkrijgen. Toen hebben ze daar die stenen schoongemaakt, die hebben ze uitgeklopt, maar je kon nog lezen in die schone stenen wat er gestaan had.

Op een avond ben ik meegegaan met een groepje van de OSP en toen had je die nieuwe Hefbrug aan de Koningshaven. Daar hebben we met ontzaglijke letters opgezet: Stemt OSP. En die klapper ging dan open staan en als je dan op de Boompjes liep kon je lezen op wie je moest stemmen, zó groot was dat. Ja, dat deden we 's nachts, want toendertijd was het verkeer niet zo intensief. Diezelfde avond ben ik weer met de kommunisten meegegaan, tenminste die afdeling van Van Burink. Toen was ik op de Schiedamseweg bezig op die rijkeluischool. Daar was ik schitterend op aan het zetten: Stemt Gerrit van Burink. Er stond er één achter me te kijken en die zegt:"Dat heb je heel netjes gedaan, ga jij maar mee". Ik kwam in de Witte de Withstraat terecht op de politiepost. Daar heb ik die avond moeten zitten. Die inspekteur vond het jammer van mij, want ik was zo'n nette jongen en om nou zulke dingen te gaan doen. Ik was nog nooit opgepakt en dat kreeg ik er allemaal bij. Ik werd weer vrijgelaten. Ik had, geloof ik, drie uur op de post gezeten. Emmers en alles waren in beslag genomen. Toen kwam ik buiten en toen zat één van de groep van Gerrit van Burink te wachten, die zei tegen me: "Ze zijn daar bij het Haagseveer aan het kalken". Dus wij met z'n allen weer naar het Haagseveer en daar was alles door elkaar aan het kalken: OSP'ers, sociaal-demokraten, kommunisten, ieder voor z'n eigen business.

GESCHIEDENIS

De rotterdamse arbeidersklasse van de jaren dertig had ook z'n geschiedenis, de hoofdmoot werd daarbij gevormd door de havenstakingen die om de zoveel tijd uitbraken, maar er zijn ook nog andere dingen gebeurd. We beginnen in de vorige eeuw.

JACOB DE VLETTER

In oktober 1868 brak er zowaar een opstand uit tegen het wettig gezag in Rotterdam. Leider tegen wil en dank van deze opstand was Jacob de Vletter. De Vletter voerde al

jaren aktie voor betere leefomstandigheden van de arme bevolking. Na zijn ontslag als onderwijzer begon hij een soort buro voor rechtshulp. Zijn politieke ideeën bracht hij onder de mensen door zogenaamde vliegende blaadjes. De Vletter was geen socialist maar een radikale demokraat en vriend van Multatuli. Zo vond hij ondermeer dat de gemeente badhuizen moest inrichten zodat de mensen zich tenminste eens behoorlijk konden wassen. Om zelf het goede voorbeeld te geven nam hij een duik in één van de rotterdamse singels. Hij werd gearresteerd wegens zwemmen in verboden water maar moest worden vrijgesproken wegens gebrek aan bewijs. Dat was in 1868. In oktober van dat zelfde jaar organiseerde hij een protestvergadering voor marktkooplui die door de gemeente van hun standplaats waren verdreven. Belasting- en huurverhogingen in diezelfde maand verergerden de situatie voor het gewone volk en er heerste een opstandige stemming. Op 28 en 29 oktober trokken er demonstranten door de stad. De Vletter raakte toevallig in zo'n demonstratie verzeild en werd daarbij luid toegejuicht. Toen de politie hem wilde arresteren nam het volk hem in bescherming. De volgende dag trok een grote menigte 's avonds naar z'n huis. "Leve De Vletter" en "Weg met de politie" werd er geroepen. Na een toespraak van De Vletter, die geprobeerd had de mensen te kalmeren, trokken groepen de binnenstad in om er flink huis te houden. Het hoofdburo van politie werd bestormd en de dienders moesten zelfs naar het dak vluchtten. Tot diep in de nacht woedden er brandjes en duurden de straatgevechten. De volgende dag werden de huzaren, infanterie en artillerie opgetrommeld om de orde te herstellen. Door soldaten werd De Vletter uit zijn huis gehaald en naar het Huis van Bewaring gebracht. De rechters veroordeelden hem tot 10 jaar tuchthuisstraf wegens opruiïng en medeplichtigheid aan het oproer.

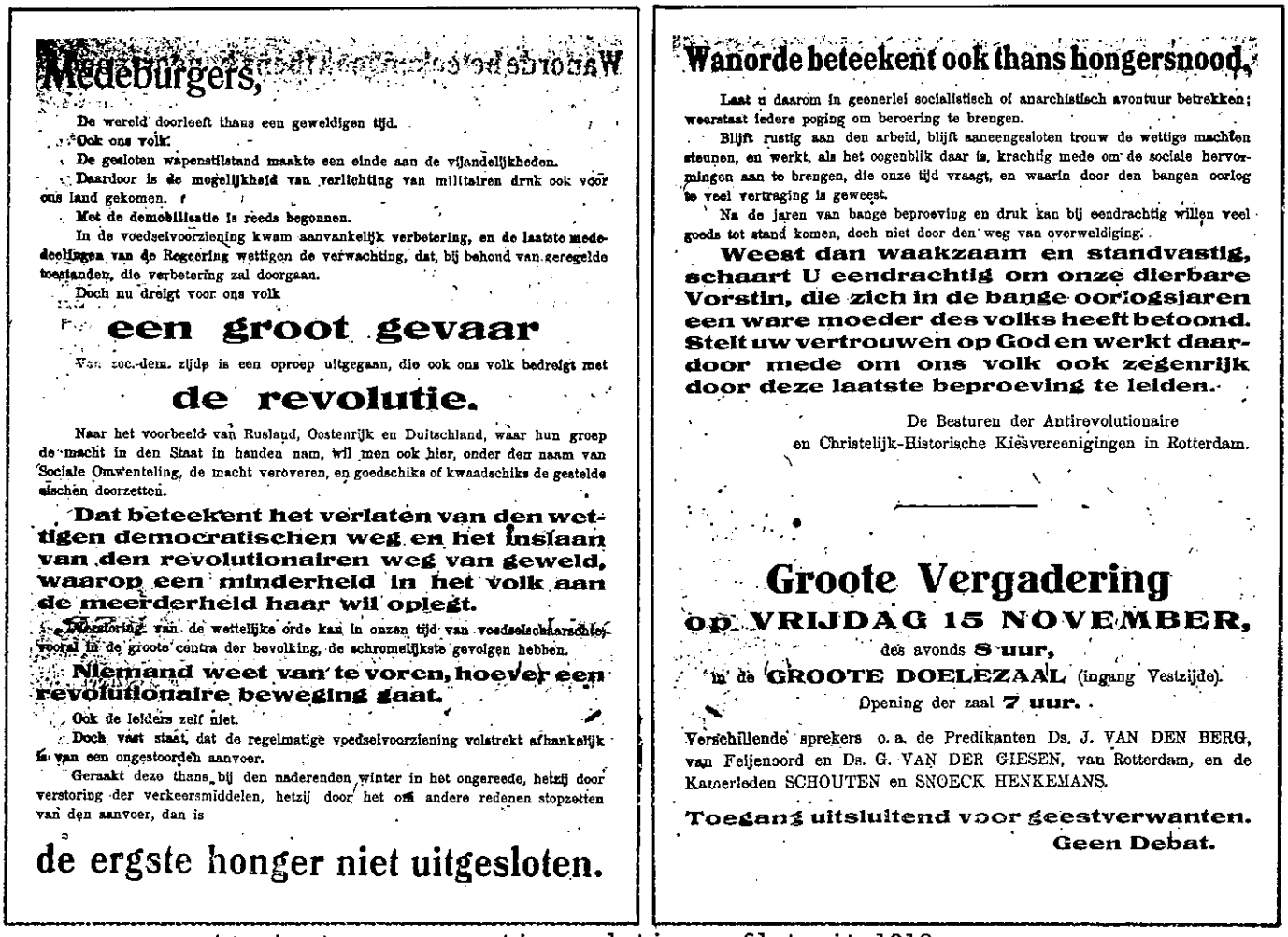
FERDINAND DOMELA NIEUWENHUIS

In de tachtiger en negentiger jaren van de vorige eeuw speelde Domela Nieuwenhuis een grote rol in de socialistiese beweging. Veel arbeiders keken naar hem op als een soort verlosser. Er waren ook mensen, vooral de allerlaagsten en allerdomsten, die niets van hem moesten hebben. Hier in Rotterdam stonden de pauperbuurten rond de Schiedamsedijk en de Zandstraat pal achter Oranje. In menig huiskamertje hingen portretten van het vorstenhuis en koninginnedag was dè feestdag van het jaar. Daarbij bestond er natuurlijk een gloeiende haat tegen alles wat rood was en een man als Domela Nieuwenhuis, die een jaar gevangenisstraf had opgeknapt wegens majesteitsschennis was natuurlijk de duivel in eigen persoon. 31 Augustus 1887 werd Domela Nieuwenhuis vrijgelaten. Overal werd zijn vrijlating feestelijk gevierd, behalve in Rotterdam. Daar kwam het tot heftige anti-socialistiese rellen. Hierover schreef Domela Nieuwenhuis in zijn autobiografie van Christen tot Anarchist het volgende: "De ontvangst was te schitterend geweest, de bourgeoisie was er verslagen van. Er moest nodig een domper op gezet worden en dat geschiedde bij de ontvangst te Rotterdam in diezelfde week. Op woensdag 7 september zouden wij naar die stad gaan en reeds de avond tevoren hadden voor het gebouw dreigende scholingen plaats. Bij onze aankomst aan het station begon het lieve leven. Met moeite bereikten wij per rijtuig het lokaal, dat wil zeggen het ene rijtuig waarin ik zat met een paar leden van de Centrale Raad, want het tweede werd geheel vernield en de daarin zittende leden van de Centrale Raad eruit gesleurd. Nauwelijks waren wij in de rijk versierde zaal binnen of het bombardement begon. Geen ruit bleef er heel, de samengestroomde dronken massa, die vrij drinken had in de naast bijgelegen kroegen -wel een bewijs dat deze herrie van bovenaf was aangestookt- bedroeg duizenden. Eindelijk werd het gebouw bestormd, terwijl het gaslicht werd uitgedaan, zodat men niets of niemand kon onderscheiden. Had men mij toen te pakken gekregen, ik zou zonder twijfel vermoord zijn geworden, maar ik had mijn redding weten te danken aan de gevangenismaatregel dat hoofdhaar en baard weggenomen moesten worden. Daardoor was ik totaal onherkenbaar en met een pet op het hoofd liep ik door de razende menigte heen zonder dat iemand mij iets deed. Zo bereikten wij Schiedam en gingen vandaar huiswaarts.
In Rotterdam werden nu geregeld 's avonds plundertochten gehouden tegen de socialisten, zonder dat de politie er zich iets van aantrok en dit duurde zo lang tot onze partijgenoten verstandig genoeg waren om ook op diezelfde wijze huis te gaan houden in de bourgeoisie-wijken. Toen kwam de politie met behulp der mariniers er spoedig bij en de orde werd weldra hersteld."

PIETER JELLES TROELSTRA

Een andere bekende persoonlijkheid die Rotterdam in beroering zou brengen was Troelstra, de leider van de SDAP. Het was november 1918. De Wereldoorlog was beëindigd en

in tal van landen waren revoluties uitgebroken. Ook in Nederland was het onrustig. De soldaten in de Harskamp waren aan het muiten geslagen en er waren op verschillende plaatsen stakingen uitgebroken. Troelstra dacht dat de tijd rijp was voor een revolutie.

Medeburgers,

De wereld doorleeft thans een geweldigen tijd.

Ook ons volk.

De gesloten wapenstilstand maakte een einde aan de vijandelijkheden.

Daardoor is de mogelijkheid van verlichting van militairen druk ook voor ons land gekomen.

Met de demobilisatie is reeds begonnen.

In de voedselvoorziening kwam aanvankelijk verbetering, en de laatste mededeelingen van de Regeering wettigen de verwachting, dat, bij behoud van geregelde toestanden, die verbetering zal doorgaan.

Doch nu dreigt voor ons volk

een groot gevaar

Van soc.-dem. zijde is een oproep uitgegaan, die ook ons volk bedreigt met

de revolutie.

Naar het voorbeeld van Rusland, Oostenrijk en Duitschland, waar hun groep de macht in den Staat in handen nam, wil men ook hier, onder den naam van Sociale Omwenteling, de macht veroveren, en goedschiks of kwaadschiks de gestelde eischen doorzetten.

Dat beteekent het verlaten van den wettigen democratischen weg en het inslaan van den revolutionairen weg van geweld, waarop een minderheid in het volk aan de meerderheid haar wil oplegt.

Verstoring van de wettelijke orde kan in onzen tijd van voedselschaarschte vooral in de groote centra der bevolking, de schromelijkste gevolgen hebben.

Niemand weet van te voren, hoever een revolutionaire beweging gaat.

Ook de leiders zelf niet.

Doch vast staat, dat de regelmatige voedselvoorziening volstrekt afhankelijk is van een ongestoorden aanvoer.

Geraakt deze thans bij den naderenden winter in het ongereede, hetzij door verstoring der verkeersmiddelen, hetzij door het om andere redenen stopzetten van den aanvoer, dan is

de ergste honger niet uitgesloten.

Wanorde beteekent ook thans hongersnood.

Laat u daarom in geenerlei socialistisch of anarchistisch avontuur betrekken; weerstaat iedere poging om beroering te brengen.

Blijft rustig aan den arbeid, blijft aaneengesloten trouw de wettige machten steunen, en werkt, als het oogenblik daar is, krachtig mede om de sociale hervormingen aan te brengen, die onze tijd vraagt, en waarin door den bangen oorlog te veel vertraging is geweest.

Na de jaren van bange beproeving en druk kan bij eendrachtig willen veel goeds tot stand komen, doch niet door den weg van overweldiging.

Weest dan waakzaam en standvastig, schaart U eendrachtig om onze dierbare Vorstin, die zich in de bange oorlogsjaren een ware moeder des volks heeft betoond. Stelt uw vertrouwen op God en werkt daardoor mede om ons volk ook zegenrijk door deze laatste beproeving te leiden.

De Besturen der Antirevolutionaire
en Christelijk-Historische Kiesvereenigingen in Rotterdam.

Groote Vergadering

op VRIJDAG 15 NOVEMBER,

des avonds **8 uur,**

in de **GROOTE DOELEZAAL** (ingang Vestzijde).

Opening der zaal **7 uur.**

Verschillende sprekers o. a. de Predikanten Ds. J. VAN DEN BERG, van Feijenoord en Ds. G. VAN DER GIESEN, van Rotterdam, en de Kamerleden SCHOUTEN en SNOECK HENKEMANS.

Toegang uitsluitend voor geestverwanten.
Geen Debat.

De voor- en achterkant van een anti-revolutie-pamflet uit 1918.

Zaterdag 9 november ontving Troelstra bericht van SDAP-raadsleden uit Rotterdam dat burgemeester Zimmerman hen bij zich geroepen had om te overleggen wat er moest gebeuren als de revolutie oversloeg naar Nederland. De burgemeester was bereid om de macht over te dragen aan de SDAP. Troelstra kreeg de indruk dat de situatie in Rotterdam op springen stond en dat nú het moment was gekomen om toe te slaan. Zondag 10 november riepen Troelstra en Heykoop in een bomvol Verkooplokaal op tot revolutie. In zijn redevoering zei Troelstra o.a. het volgende: "Wij zijn in een revolutionaire toestand, wij zijn de nieuwe klasse, die rijk is en in staat de afgedankte heerschende klasse te vervangen, de arbeidersklasse staat voor een geweldige taak. Verzuimt het oogenblik niet, grijpt de macht die U in de schoot geworpen wordt. Het eischt een bezonnen kop van U; gij moet uw organisatie dienstbaar maken aan de bevestiging en instandhouding van de macht, die gij thans tot U moet trekken. Gij hebt voorbeelden hoe het moet en hoe het niet moet."
Het avontuur liep allemaal met een sisser af. De revolutie kwam niet en Troelstra moest toegeven dat hij zich vergist had. De SDAP-leiding wilde ook helemaal geen revolutie, maar alleen vergaande hervormingen. Troelstra's redevoering lokte een kettingreaktie uit van het christelijke volksdeel. Traditionele partijen als de CHU, de AR en de RKSP en de christelijke bonden riepen hun achterban te wapen om het vaderland van de ondergang te redden. De Bijzondere Vrijwillige Landstorm werd in het leven geroepen om het rode gevaar tot staan te brengen. Heel eventjes was de burgerij geschrokken.

HAVENSTAKINGEN

De rotterdamse arbeidersklasse is befaamd geworden om zijn havenstakingen. De bootwerkers stonden bekend als oproerkraaiers en stakingen waren niet van de lucht. Twee

stakingen uit die tijd springen eruit: de elevatorstaking van 1907 en de bootwerkersstaking van 1920. De elevatorstaking was gericht tegen het invoeren van deze machines in de haven voor het lossen van graanschepen. De havenarbeiders waren bang dat ze door deze vorm van mechanisatie overbodig zouden worden en gingen in staking. De staking duurde negen weken en werd tenslotte verloren door de arbeiders. De vooruitgang viel niet tegen te houden. Tijdens de staking moesten de huzaren de werkwilligen, ook wel Calandstraters genoemd (daar waren de geronselde onderkruipers ondergebracht in pakhuizen) beschermen. In de havens patrouilleerden gewapende matrozen op sleepboten.

Stakende havenarbeiders uit 1920.

De laatste grote staking voor de Tweede Wereldoorlog was die van 1920. 19 Februari werd het werk neergelegd en 10 weken lang hebben ongeveer 18.000 bootwerkers gestaakt. De stakers werden ondersteund door de Centrale Bond van Transportarbeiders en de Federatie van Transportarbeiders van het NAS. De arbeiders eisten een loon van *f* 8,- per dag voor losse arbeiders en *f* 40,- per week voor de vasten. De havenbaronnen wilden niet meer bieden dan *f* 7,- en *f* 36,-. 24 April werd de staking zonder resultaat opgeheven. Als dank, omdat de bootwerkers weer aan de slag waren gegaan, werd het loon met 50 cent per dag verhoogd.

SACCO EN VANZETTI

De laatste rel, die Rotterdam mocht beleven voor het zich in de crisis stortte, was in augustus 1928. Het draaide allemaal om de twee italiaanse emigranten Sacco en Vanzetti. Sacco en Vanzetti waren twee anarchisten die in Amerika tot de elektriese stoel waren veroordeeld wegens een moord, die ze onmogelijk gepleegd konden hebben. Dit vonnis wekte in de gehele wereld verontwaardiging. In Rotterdam bestond een anarchisties Sacco en Vanzetti-komité die de kampagne voor de vrijlating van de twee italiaanse kameraden organiseerde. Het komité hield protestmeetings en demonstraties waarbij duizenden mensen op de been gebracht werden. Ondanks alle protesten werden Sacco en Vanzetti toch vermoord door de amerikaanse klassejustitie. Op 22 augustus 1927 haalt de beul de hendel over. Dinsdagavond 23 augustus houdt het Sacco en Vanzetti-komité een openluchtmeeting op het Noordplein waar zo'n 2.000 mensen aan deelnemen. Van Burink en enige anarchistiese jongeren voeren het woord. Van Burink riep op om in kleine groepjes in de binnenstad te gaan demonstreren. Op de Botersloot werd een grote groep van demonstranten in een politiehinderlaag gelokt en onverhoeds door tientallen agenten besprongen. Er was geen pardon. Op de meest beestachtige wijze werd op de mensen ingehakt. Ook de dagen daarna is de politie nog flink tekeer gegaan

INTERNATIONALE ROODE HULP (I. R. H.)

Groote Openbare Vergaderingen

VOOR SACCO EN VANZETTI!

Te **UTRECHT**
op Donderdag 18 Augustus a.s., 's avonds 8 uur,
in de **Grootste Zaal van het N.V.-Huis,** Oude Gracht b/d. Weesbrug.
Sprekers: G. MANNOURY (Hoogleeraar a/d. Gem.-Universiteit te Amsterdam),
Mr. S. DE JONG (Advocaat te Amsterdam.)
Entree 15 cent. **Opening der zaal half acht**

Te **ALMELO**
op Donderdag 18 Augustus a.s.,
in de Bioscoop „Favorite", Grootestr. te Almelo, 's av. 8 u.
Sprekers: C. J. SMITH en LOUIS DE VISSER.

Te **APPINGEDAM**
op Vrijdag 19 Augustus, 's avonds 8 uur,
in de Bioscoop „LUXOR", ingang Wijkstraat te Appingedam
Entrée 10 Cent.
Sprekers: **Mr. S. DE JONG,** (Adv. b/h Gerechtshof te A'dam)
L. VAN LAKERVELD, (Secr.' Generale Raad I. R. H.)

ROTTERDAM.

De Rotterdamsche Afdeelingen van C.P.H.. Zaaier en I.R.H. roepen alle kameraden op ter Protestvergadering
op Vrijdag 19 Augustus, 's av. 8 uur, in het Verkooplokaal
TEGEN de moord op SACCO en VANZETTI.
TEGEN de mishandeling van LOUIS DE VISSER.
VOOR de eenheid van optreden van alle arbeiders.
Sprekers: L. DE VISSER en G. J. VAN MUNSTER

Oproep voor een vergadering voor de vrijlating van Sacco en Vanzetti uit "De Tribune".

en heeft zij haar lusten kunnen botvieren op het publiek.
De akties voor Sacco en Vanzetti waren een laatste hoogtepunt voor de anarchistiese beweging in Rotterdam. Na het verdwijnen van het komité liep ook de invloed van de anarchisten terug. Veel anarchisten trokken zich terug in hun eigen kleine kringetje of werden aanhanger van de Hegeliaan Börger, die kursussen in de filosofie gaf.

ARBEIDERS-CULTUUR

Je bent niet alleen arbeider omdat je ekonomies gezien behoort tot de klasse die zijn arbeidskracht moet verkopen om in leven te blijven, maar je moet je ook arbeider voèlen. Dat heeft te maken met klassebewustzijn en arbeiderskultuur.
Kultuur was eigendom van de bourgeoisie en was alleen bestemd voor de kleine burgerlijke elite. Arbeiders werden er ver van gehouden en mochten blij zijn als ze konden lezen en schrijven. Het hoedenvolk bevredigde zichzelf met schilderkunst, muziek, architektuur en andere hoogstandjes van kunstzinnige uitingen. Kunst was status. Een prachtig geschilderd portret van de direkteur boven z'n buro, een stuk klassieke muziek na het diner, een lyries gedicht bij kaarslicht of de gang naar de schouwburg met bontmantel en sieraden om andere burgers de loef af te steken. Kunst was ook belegging. Havenbaronnen, zoals de latere NSB'er Van Beuningen, hielden er imposante kunstkollekties op na. In de kultuurpaleizen zoals museum Boymans werd het kultureel erfgoed bewaard en bewaakt. Wat bleef er voor de arbeider over? Tijdens de crisis bleef dat beperkt tot het aanbieden van ontsnappingsmogelijkheden om uit de werkelijkheid van de dagelijkse ellende te vluchten. De mensen werden overspoeld met 3-stuiverromans en Hollywoodfilms. Deze surrogaat werd tegen betaling aangeboden en vond gretig aftrek. Werkelozen mochten zich vergapen aan de romantiese glamour van Greta Garbo, de kinderachtige vrolijkheid van Shirley Temple en de bruutheid van Erich von Stroheim. Kauwgomplaatjes van de sterren werden fanatiek verzameld om iets mee te snoepen van de filmdroomwereld. Tegen betaling konden de proletariërs wegdromen en Hollywoods filmmagnaten werden er steenrijk van. Zo gaat dat in een crisis, bioskopen, danszalen en theaters zitten vol. Met dat zelfde idee werd op Overmaas het Feyenoordstadion neergepoot door havenbaronnen en industriëlen. Arbeiders kunnen 's maandags beter over voetbal praten dan over steunverlaging.
Maar naast deze burgerlijke kultuur ontwikkelde de socialistiese arbeidersbeweging z'n eigen kultuur. Dè grote doorbraak daarin kwam ongetwijfeld met de Russiese Revo-

lutie in 1917. Er werd korte metten gemaakt met de door de adel en geestelijkheid bepaalde ideeën over kunst. Vaak letterlijk: standbeelden en kerken werden vernietigd, symbolen van de oude maatschappij werden omver gehaald. Als in een stroomversnelling ontwikkelde zich een totaal nieuwe kijk op kunst en kultuur. Kunst voor het volk, of liever nog kunst dòòr het volk. Eindelijk was er de mogelijkheid om het in de praktijk toe te passen en die kans werd met beide handen aangegrepen. Kunstenaars en intellektuelen klauterden uit hun ivoren torens en trokken naar steden en dorpen om de revolutie uit te dragen. Met alle middelen werd geëxperimenteerd: fotografie, schilderkunst, film, zang, theater, gedichten, alles in dienst van één idee: het socialisme. Er werd in groepen en kollektieven gewerkt en de band met de massa werd nauw aangehaald. Zo reden er bv. treinen, prachtig beschilderd met revolutionaire afbeeldingen, waar in de wagons films werden vertoond en tentoonstellingen werden gehouden. Op die manier werd ook het geïsoleerde platteland betrokken bij de opbouw van het socialisme. Beeldende middelen waren vaak doorslaggevend omdat het grootste gedeelte van de russiese boeren niet lezen of schrijven kon. Alles was nieuw: vormgeving èn inhoud. De burgerlijke kultuur werd in één klap onderuit gehaald.
Jammergenoeg duurde deze kreatieve explosie maar kort. Stalin maakte er een einde aan. Het "socialistiese realisme" werd de enige toegestane kunstvorm. Alleen afbeeldingen van arbeiders met spierballen en rode vlaggen waren politiek juist. De ontwikkeling in de Sovjet-Unie werd op de voet gevolgd in de rest van de wereld. De film "Pantserkruiser Potemkin", over de heldhaftige muiterij op een russies oorlogsschip in 1905, draaide in de rotterdamse Wester Bioskoop op de Binnenweg. In Frankrijk en Duitsland werd de film verboden.
Ook Duitsland was erg bepalend voor de ontwikkeling van de proletariese kunst in Nederland. In Duitsland werden tot 1933 de russiese ideeën overgenomen en op eigen wijze verder ontwikkeld. Met name de Kommunistiese Partij Duitsland (KPD) ontwikkelde een brede kulturele beweging. Er waren een groot aantal kunstenaars aan de KPD verbonden, waaronder bv. John Heartfield. Hij werd bekend door z'n fotokollages en z'n werk voor de AIZ, de Arbeiter Illustrierten Zeitung. Een prachtig geïllustreerd blad met artikelen over de arbeidersstrijd, anti-fascisme, arbeiderssport, rubrieken voor vrouwen, kursussen voor arbeidersfotografen, informatie over het maken van fotokollages enz. De AIZ was enorm populair en werd dan ook veel meer verkocht dan het officiele KPD-orgaan: de "Rote Fahne". Verder was er natuurlijk de muziek van Hans Eisler en Ernst Busch, de toneelstukken van Bertold Brecht en de agitprop van Piscator.

Verkiezingskarren van de RSAP.

De agitprop (agitatie-propaganda) was een hele direkte manier van theater. Het waren groepen van acteurs die ter plekke, in de fabriek, tijdens bijeenkomsten of vanaf vrachtauto's korte en vaak heftige toneelstukjes speelden over verschillende onderwerpen bv. over de Sovjet-Unie, het kolonialisme of het fascisme. Dans, zang, toneel, spreekkoren en kommentaar werden afgewisseld. De spelers droegen meestal uniforme kleding. De groepen hadden sprekende namen als: Das Rote Sprachrohr, Blaue Blusen, Die Trommler, Rote Raketen enz. Deze agitprop maakte vaak op arbeiders een enorme indruk en was ook weer uit de Sovjet-Unie afkomstig.
Onder kultuur kan je niet alleen kunst verstaan. Het gaat ook om kleding, muziek, taal enz. Naast de officiële burgerlijke kultuur had altijd een volkskultuur be-

staan. Maar dat houdt niet automaties in dat die volkskultuur dan ook revolutionair of socialisties zou zijn. Met name de kerk heeft een vernietigende invloed gehad op de volkskultuur.
Onder andere Henriëtte Roland Holst en Herman Gorter verrichtten belangrijk werk wat betreft "de opvoeding van de massa's". Toch was het meer een poging kultuur over en voor arbeiders te maken, terwijl het tot die arbeiders zelf nauwelijks doordrong. De toon van de arbeiderskultuur in de jaren twintig was optimisties, vooral door het stempel dat erop gedrukt werd door de sociaal-demokratie door middel van het "Instituut voor Arbeidersontwikkeling", de VARA en de Arbeiders Jeugd Centrale. In de jaren dertig werd de toon minder hoogdravend en daardoor realistieser. Het opkomende fascisme en de crisis waren daar mede de oorzaak van. Er was een levendige arbeiderskultuur. Er bestond een overvloed aan bladen, kranten, boeken, brochures, affiesjes en pamfletten, kortom er bestond een linkse pers. Vaak in geheel nieuwe stijl en opmaak. Arbeiders namen zelf deel aan het uitdragen van hun ideeën. De CPH had de zogenaamde Arcors, arbeiders-correspondenten. Er werd gewerkt met fraai gekalkte leuzen, met muziek door muziekgroepen en zangkoren. Links probeerde zichzelf op te voeden en zich voor te bereiden op de nieuwe maatschappij waarin elk mens zich volledig zou kunnen ontplooien. Arbeiders werden geschoold, deden kursussen, werden sexueel voorgelicht, leerden de socialistiese wereldtaal: Esperanto, werden gewaarschuwd tegen alcohol en werden aangezet om zelf te gaan schrijven, te dichten, te tekenen, te fotograferen, toneel te spelen of te filmen.
Politieke partijen en vakbonden zagen het belang in van de kulturele ontwikkeling van de arbeidersklasse. Dat was niet los te zien van de politieke ontwikkeling van het proletariaat.

Zondag 8 Januari 1933 is te Utrecht opgericht het

VERBOND VOOR REVOLUTIONARE ARBEIDERS-KUNST

Doel van het Verbond is, door samenbrenging van revolutionaire arbeiders en kunstenaars een kombinatie te scheppen, waardoor het mogelijk wordt, revolutionire kunstprodukten in zeer groote massa en tegen zoo gering mogelijken prijs (door uitschakeling van uitgeverij, boekhandel, risico's enz.) onder de oogen van het publiek te brengen.
De principieele grondslagen van het Verbond zijn de volgende:
„Onverbiddelijke eisch van dit oogenblik: de revolutie.
Alle macht in handen van de arbeiders.
Afwijzing van elken vorm van parlementarisme en onderhandeling met de bezittende klasse als zijnde kontra-revolutionair.
Tegen elken oorlog tusschen naties.
Voor volkomen ontplooiingsmogelijkheid van elk individu.
Streven naar kunst als wapen in den bevrijdingsstrijd van klassen en rassen".

Staande de oprichtingsvergadering traden een 20-tal schrijvers, publicisten en teekenaars tot het Verbond toe.
Korrespondentschappen van het Verbond zijn reeds gevestigd in de volgende plaatsen:
Rotterdam: Jo Groos, Beverstraat 76b; Amsterdam: Jacq. Erka, p.a. Nieuwe Leliestraat 50 III; Utrecht: Leo Hornstra, van Egmontkade 8; Den Haag: W. J. M. van Vliet, Elsstraat 5; Gorinchem: C. de Boon, Kortendijk 113; Arnhem: Jacq. Rees, Klarendalsche weg 409.

SOLDATEN-ADRESSEN

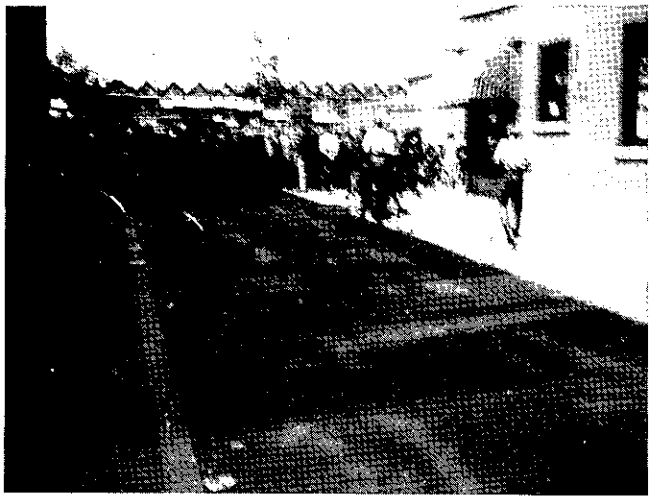
Wij moeten heel veel adressen van soldaten hebben .Hoe meer hoe liever. Ieder van U heeft wel in zijn omgeving iemand, die in militairen dienst is. Vraag hem namen en adressen, zoo juist mogelijk en zend ze ons.

P. G. BEENTJES
Soestdijkschekade 250 Den Haag

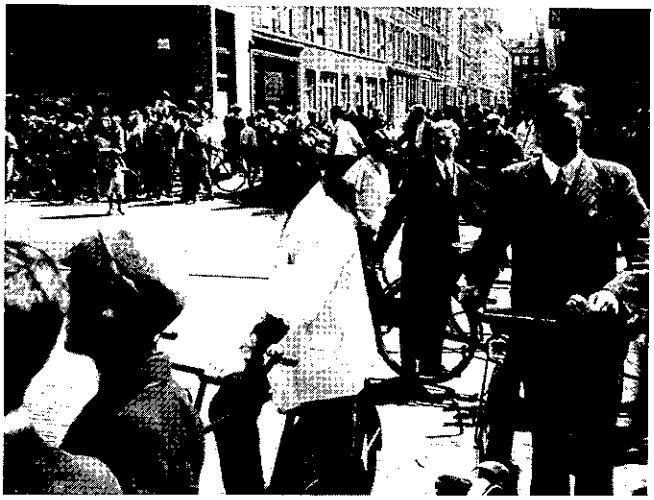
Advertentie uit "Bevrijding" februari 1933.

De CPH had z'n eigen kulturele organisatie de VVVC, de Vereniging Voor Volks Cultuur, later omgetoverd tot de VVSU, de Vrienden Van de Sovjet-Unie. De VVSU organiseerde kulturele ochtenden en landdagen waarbij de nadruk lag op de politiek in het socialistiese moederland. De VVSU heeft ook een grote rol gespeeld bij het stimuleren van de agitprop in Nederland. De agitprop deed zijn intrede in ons land begin jaren dertig. Het tournee van de duitse Blaue Blusen in mei 1932 was een grote inspiratiebron. De eerste nederlandse groepen waren: "Ontwaakt" en "De Roode Vogels". Deze agitpropgroepen kwamen uit de CPH-sfeer. Er werd gespeeld op verkiezingsbijeenkomsten, landdagen en zondagochtenden van de VVSU en bij andere gelegenheden. In Rotterdam was de agitpropgroep "Rosa Luxemburg" aktief. Ze verzorgden optredens in de Maasstad, maar ook in Delft en Schiedam bij bijeenkomsten van o.a. de CJB, RVO, pioniersgroepen en CPH-vergaderingen in Colloseum op Zuid. Andere groepen waren o.a. "Rotterdam" en "Paradja". Paradja was de naam van één van de indonesiese leiders van de muiterij op de Zeven Provinciën. De groep heeft z'n naam waarschijnlijk veranderd in: "De Muiters". Ook de amsterdamse groep "Dynamo" trad regelmatig op in Rotterdam. Het agiterende karakter van de agitprop-scènes was zeer geschikt om mee naar buiten te treden. De kleine groepen met hun korte scènes en eenvoudige middelen konden op elk podiumpje en ook op straat of bij de stempellokalen uit de voeten. Ze stonden in direkt kontakt met de arbeiders. De agitprop was voornamelijk een zaak van strijdbare arbeiders, maar er kwamen ook intellektuelen aan te pas. In Rotterdam regisseerde Louis van Gasteren de kommunistiese agitprop en Paul Schuitema deed de decors.

In Rotterdam is ook een afdeling opgericht van de Vereniging van Arbeiders-fotografen, een CPH-organisatie. Vooral Paul Schuitema speelde daarin een grote rol. Door deze arbeidersfotografen (arfots) werd geprobeerd naast straatbeelden en bv. woonomstandigheden ook akties en demonstraties te fotograferen. De arfot Cohen werd tijdens de juli-rellen in Crooswijk in 1934 dan ook gearresteerd wegens het fotograferen van de politie. De arfots fotografeerden datgene, waar de beroepsfotograaf geen interesse in had of geen geld aan kon verdienen: namelijk leven en strijd van de arbeidersklasse. De arfots leverden fotoos aan de Tribune en aan andere kommunistiese bladen. Ze hielden ook tentoonstellingen. In Rotterdam gebeurde dat in 1932 in het gebouw "Ons Huis" voor het eerst. Het waren fotoos van nederlandse arfots, aangevuld met fotoos van buitenlandse arbeidersfotografen en russiese fotoos en affiesjes. Paul Schuitema en Piet Zwart hielden lezingen over de film en het affiesje in de Sovjet-Unie. Fotograferen was duur en daardoor niet weggelegd voor elke arbeider. Paul Schuitema bv. verdiende z'n geld met commerciële opdrachten van bedrijven.

Vier foto's van de arbeidersfotograaf Wally Elenbaas ca 1933.

Ook de RSP en het NAS hadden hun kulturele organisatie: "De Vereniging Voor Volksontwikkeling" (VVVO). De leden werd een programma geboden van film, muziek, dans, toneel, tentoonstellingen, excursies enz. In Rotterdam vonden deze zondagochtenden plaats in o.a. het City-theater. Soms ook in twee zalen tegelijk, omdat er grote belangstelling voor was.
De rotterdammer Jos Kop Jansen had de leiding van het spreekkoor van de Revolutionaire Jeugdbond, de jeugdorganisatie van het NAS. Hij publiceerde gedichten in het RSP-orgaan "De Baanbreker" en was werkzaam in de VVVO. Voor Jos Kop Jansen had Willem van der Kulk de leiding van het spreekkoor. Willem van der Kulk was bekend onder

de naam Willem van Iependaal, hij had zich genoemd naar de straat waar hij woonde. Oorspronkelijk kwam hij uit de vrijdenkersbeweging. Daar deklameerde hij z'n gedichten en begeleidde zichzelf op z'n accordeon. Hij was fel anti-kerks en erg populair onder arbeiders.

Kees

De agitprop die uit Duitsland kwam sloeg in als een bom. Dat was iets heel anders dan die amateurtoneelvereniging die stukken van Heijermans speelde. Die Heijermans was een heel erg geziene figuur, zijn stuk: "Op hoop van zegen" en zijn boek Kamertjeszonde, waren heel erg populair onder de arbeiders toen. Dat was hùn wereld. Dat waren de eerste kunstenaars die zich met arbeidersproblemen en toestanden bezighielden. Toen kwam de Sovjet-Unie met films en daar vonden de arbeiders ook iets terug van hun zelf. In Duitsland had je de Wandervögel en de Jonge Kommunisten die dan ook weer naar Nederland kwamen en diskussies voerden. Op elke grote vergadering in Rotterdam trof je duitse arbeiders. Dat waren rijnschippers en zeelieden.

Agitpropgroep in een kommunistiese demonstratie ca 1933. De stoet trekt hier langs de rotterdamse diergaarde.

De agitprop kwam, er werd veel gedeklameerd, er verschenen hele goedkope gedichtenbundeltjes. In het weekend werden er altijd een aantal gedichten in de Tribune afgedrukt. Dan gaat het lopen, dan gaan de arbeiders een andere wereld ontdekken. Ze gebruikten dat als wapen. Ik heb Anton de Kom, dat was een surinamer, eens een keer een gedicht zien voordragen, dat vergeet je je leven niet meer. De Internationale zingen in het Verkooplokaal met 1300 arbeiders, werkelozen, dan trilde de vloer, dan trilde de lucht en dan ging je geladen naar buiten.

Mensen gingen op straat spelen. Ik heb zelf ook nog meegedaan. Een klupje mensen die

met hun muziekinstrumenten op straat gingen staan. De mensen hadden toen geen radio's dus muziek was iets heel anders dan nu. Mensen hadden geen grammofoonplaten, dus als er ergens op straat muziek gespeeld werd dan had je altijd een hele berg mensen om je heen. Je kon dus ook de Internationale spelen en je kon ook andere liedjes uit de arbeidersbeweging spelen. Terwijl je dan bezig was om voor je brood te zorgen, kon je toch nog op politiek terrein bezig zijn. Er werden dan anti-militaristiese liederen gezongen door die groepjes.

Zongen jullie ook op partijbijeenkomsten?

Ja, er waren altijd muziekklupjes. Die agitpropgroepen waren goed georganiseerd, dat kwam heel sterk over. Wat er toen ook veel gedaan werd; we hadden hele grote deklamatoren die speelden een belangrijke rol op de vergaderingen. Er was altijd een deklamatie of een voordracht of zang door kunstenaars, die onder een andere naam optraden. Demonstraties toen, daar reden praalwagens in mee. Op 1 mei en op bv. de anti-vlootdemonstratie. In de demonstratie was meer agitatie, je had spreekkoren maar er werd ook gezongen. De arbeiders hadden meer liederen.

Er werd ook veel gewerkt met reklameborden die op handwagens werden aangebracht. Als er een demonstratie was, dan waren er altijd wel één of twee van die handkarren met grote borden. Er liepen er dikwijls meer mee. Spandoeken waren er wel, maar een spandoek was iets heel kostbaars. Want van linnen kon je ook kleren maken, dus spandoeken zag je niet zoveel.

Rinus Goedhart

Toen ik 17 was had ik zin in muziek. Ik had altijd al piano willen spelen, maar alles ging naar de kastelein. Ik ging toen naar de Arbeidersmuziekvereniging voor een kwartje per week. Dat betaalde ik van mijn zakcentjes toen. Ik leerde bugel spelen. In die muziekvereniging heb ik veel plezier beleefd aan die konserten. Toendertijd was Filipus Jordaan de dirigent. Het is door arbeiders opgezet. We waren tegen uniformen. We liepen allemaal in ons pakkie, zoals je erbij wilde lopen. Het was een harmonieorkest met koper en hout. We speelden stukken van Bizet, licht klassiek en strijdliederen natuurlijk. Het was een muziekkorps van de SDAP. Wij gaven medewerking aan de "Stem des Volks". We speelden op 1 mei, vredesmarsen naar het Mastbos in Breda, in de Houthallen in Den Haag. Dan liep je de Internationale te blazen en dan kwam je in dat katholieke Breda en dan zag je de gordijntjes bewegen. Oh, dat was wat hoor, want toen zongen ze nog: "Al die rooie in een haringtón", toen wilden ze ons allemaal inmaken. Je had vroeger het Instituut voor Arbeidersontwikkeling. We speelden in het Grand theater.

Toen Hitler nog niet aan het bewind was, gingen we met een raderboot naar slot Loevestein, naar Gorkum die kant heen of naar Hoek van Holland. Die schepen lagen hier aan de Oosterkade. Nou, dan gingen wij mee als orkest en dan speelden we allemaal duitse walsjes, polkaatjes en marsen. Dan zal je zeggen waar houdt dat verband mee? In de Eerste Wereldoorlog waren al die duitse dienstbodes hier naartoe getrokken vanwege de honger en ellende. Die hadden zich hier helemaal genesteld en die hadden hier een vereniging. Dat was de duitse zang- en turnvereniging. Die huurden met elkaar zo'n boot af en dan moesten wij als hoempa-orkest arbeid doen. Dat waren allemaal socialisten in hart en nieren, echte sociaal-demokraten. Het was zo sterk, als we dan aan boord die walsjes en polka's speelden en dan opeens de Internationale er tussen door bliezen af en toe, dan kreeg het hele orkest een rondje.

In de oorlog moesten we ons aansluiten bij de Rijkskultuurkamer. Toen hebben we gezegd: dat doen we niet. Dus het hele korps is opgeheven en het was weg. Ik nam mijn trompetje mee naar huis en de instrumenten die er nog waren, werden in de kast opgeborgen, in dat schooltje. Die moffen hebben die achterover gedrukt, dus die waren we kwijt. We repeteerden tegenover de Oranjeboombrouwerij, in dat kleine schooltje bij de politiepost, op zondagmorgen.

Henk Bruintjes

Ik woonde toen zelf in de Bajonetstraat, bij m'n ouders. De voorkamer hadden we gemoderniseerd. Dat had een vriend van mij gedaan en wij hadden het geschilderd. Arie Verbeek had de meubelen ontworpen, hij was binnenhuisarchitekt. Die voorkamer was niet zo bar groot. Ik mocht die kamer gebruiken van mijn ouders. Arie was mijn beste vriend en ik heb er met hem over gesproken, wat we met die kamer konden doen. Toen heeft Harry Lemoen een paar glas-in-lood ruiten gemaakt, wat in die tijd hyper-modern was. Van de muren hadden we alle behang afgehaald en die hadden we helemaal glad gemaakt. We hebben matgrijs papier gekocht en dat heeft iemand voor ons behangen. We hebben de deuren bekleed met grote platen, die hebben we ook in een bepaalde kleur geverfd. Arie heeft toen een boekenkast gemaakt met daaraan een bank. Het was een erg

mooi ding. Arie heeft ook een tafel gemaakt met vier stoelen. Die stoelen waren niet zo goed. Hij had een te grote zitting gemaakt, dat stak zover over de poten, dat als je je eigen bewoog, dan viel je stoel om. Dat waren hyper-moderne stoelen. Er hingen grijze gordijnen. Die haalde ik bij Wout van Heusden, die had allerlei stoffen in dat winkeltje van hem. Ik had een schoorsteenstuk gezet, waar nadien die ets van gemaakt is met die punten. Het was één van de modernste kamers van Rotterdam.
In die voorkamer kwamen verschillende mensen: Roestam Effendi, Gerrit van Burink zat er dikwijls toendertijd en natuurlijk de Links Richten-leden. Jan van Weelden kwam weleens aanwaaien en Bertus Meijer kwam dikwijls. Als Geert van Oorschot binnenkwam, was het net of er een bom losbarstte, zo aktief was hij.
Zaten uw ouders ook in die beweging?
Welnee, helemaal niet! M'n ouders waren erg christelijk en die vonden dat verschrikkelijk. Nou was mijn vader een typiese man. M'n vader kwam eens binnen en toen zat Roestam Effendi daar. Dat was in de tijd van de Perhimpoenan Indonesia. Mijn vader ging op zo'n stoel zitten, zo'n lange stoel, en toen keek hij dat geval eens aan en toen zei hij ineens tegen hem: "En toch zal Satan nooit overwinnen!" Dus die Effendi zat net te kijken of hij water zag branden. Zo'n soort type was mijn vader.

THEATER OLYMPIADE DISTRICT ZUIDHOLLAND A T B H

Zaterdag 1 April, 8 uur, Verkooplokaal Rotterdam. Districts Olympiade. Het arbeiderstheater in de klassestrijd. Optreden Agitprop-Troepen uit Leiden, Den Haag, Schiedam, Rotterdam.

MIS DAT NIET!!!

De „Bolsheboys" zijn

Op Zondag 6 September in de „Harmonie" Gaesbeekstraat ter gelegenheid van de INTERN. JEUGD DAG

Proletarisch Variéte programma.

Zang en muziek van Bolsheboysensemble

kaarten à 15 cent.

aanvang 8 uur.

Advertenties uit "De Maasecho".

Ik heb ook nog een paar dingen gehad op de Twee Werelden tentoonstelling en ook die tentoonstelling Socialistische Kunst Heden. Ik heb toen later, o.a. met Masereel, gezamenlijk geëxposeerd in Moskou op een internationale tentoonstelling van grafiek. Ik ben daar toen niet zelf geweest, maar ik heb het opgestuurd. Het was toen nog lollig, want ik kreeg nadien een russiese brief en die heeft Sonja Prins, dat was een russin van geboorte, die brief vertaald en toen werd er gevraagd of ze die houtsnedes konden kopen. Maar geld kreeg je niet uit Rusland, je kon wel literatuur krijgen. Toen heb ik literatuur genomen. Ik denk: nou dan neem ik iets over architektuur en schilderkunst, beeldende kunst. Toen kreeg ik zo'n stapel boeken (wijst ongeveer één meter aan) helemaal slecht ingenaaid en die waren allemaal in het russies.

JEF LAST

Tinus de Winter
Jef Last kwam uit de AJC. Hij was ambtenaar bij het NAS. Hij was niet verkozen, maar aangesteld. Daar was hij dikwijls zo ver zoek, dan was hij op stap met allerlei dingen. Hij zat toendertijd ook in dat filmwerk en dan was hij een paar weken zoek. Dan zag je hem niet op het kantoor van het NAS en die konden de dure centen van de arbeiders niet aan dat soort gasten uitgeven. Hij moest er toen uit. Hij was dan wel impulsief en emotioneel genoeg om dan weer een grote ruk te maken. Hij ging naar de kommunistiese partij.
Eén van de opvallendste figuren in politiek en vooral kultureel Rotterdam is ongetwijfeld Jef Last geweest. Last kwam oorspronkelijk uit de SDAP, maar werd in 1930 lid van de RSP en werkte op het kantoor van het NAS. Het was een emotionele en onrustige figuur die het niet lang op één plaats uithield. Misschien daarom z'n bijnaam "lastige Jef". Hij maakte gedichten en schreef proletariese romans. Na enige tijd bij het NAS gewerkt te hebben kwam hij daar in konflikt en stapte over naar de Communistiese Partij Holland. Daarvoor, in 1932, verbleef hij 9 maanden in de Sovjet-Unie en schreef in 1933 het boek "Het Stalen Fundament". Een oorverdovende lofzang op de Sovjet-Unie van Stalin. Hij zou zich later dan ook distanciëren van dit boek. Jef Last was in die periode ook aktief in het schrijverskollektief "Links

Richten". Z'n vertrouwen in het kommunisme van de CPH en van de Sovjet-Unie nam af na het verschijnen van het "Bruinboek". Dit boek werd door de kommunisten uitgegeven na de Rijksdagbrand in 1933. Naast uitstekende dingen tegen het fascisme bevatte het boek een gedeelte over de aanstichter van de brand: Marinus van der Lubbe. Marinus werd in het boek met de grond gelijk gemaakt en tot nazi-provokateur gebombardeerd. Ook tijdens z'n reizen door de Sovjet-Unie zag Last dingen die hem tegen de borst stuitte.
Op 18 juli 1936 brak in Spanje de burgeroorlog uit. Nog geen maand later vertrok Jef Last naar Spanje om tegen Franco te vechten. Hij was toen nog steeds lid van de CPH, maar z'n twijfels namen toe o.a. door wat hij meemaakte aan kommunistiese praktijken in Spanje. Dat was ook de kommunisten opgevallen en Last was niet langer veilig in Spanje. In 1938 bedankt hij als lid van de CPH en blijft partijloos. In Nederland wordt hij platgewalst door z'n vroegere kameraden en hij wordt door hen uitgemaakt voor verrader en deserteur. Kort voor de oorlog schrijft Last samen met Harry Wilde "Kruisgang der Jeugd". Daarin probeerde hij Marinus van der Lubbe van alle blaam te zuiveren.

Jef Last schreef in de loopgraven rond Madrid zijn "Brieven uit Spanje".

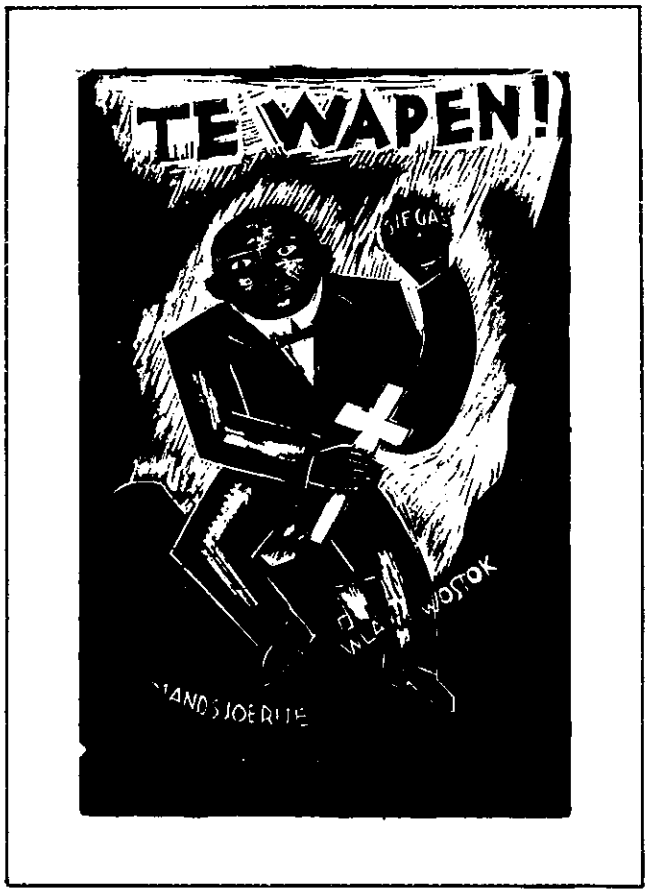
Henk Bruintjes
Jef was veel weg. Hij was ontzaglijk aktief. En soms dook hij opeens weer op, of dan schreef hij weer, of dan telefoneerde hij weer. Hij zat in Rusland en hij stuurde ineens een telegram. Dat was met die inval in Mantsjoerije. Dat ging ongeveer zo: "Imperialistiese oorlog begonnen - stop - Aanval van de japanezen in Mantsjoerije - stop - Organiseert cellen etc. -stop". Dat ding moest ik dan verschillende revolutionaire groepen gaan voorlezen. Dat telegram kwam bij mij terecht en ik zat net in de bioskoop met een meisje. Mijn broer heeft dat telegram ontvangen en hij schrok daar zo van, hij is direkt naar de bioskoop gekomen. Het was het WB-theater en daar had je tussen de film altijd pauze. In die pauze kon hij bij mij komen en toen bracht hij mij dat telegram. Want hij dacht dat meteen de wereld in mekaar stortte, zo schreef Jef dat.
Wat moest u dan precies doen?
Je moest zogenaamde cellen of kernen vormen om de arbeidersklasse in zekere zin te laten ontwaken, dat daar de imperialistiese strijd begonnen was. Daar heeft Bertus Meijer dat gedicht over gemaakt, over Mantsjoerije en ik heb daar een houtsnede bij gemaakt. Daar hebben we een pamflet van gemaakt en dat hebben we verkocht. Dus dat was al een manier. Zelf ben ik naar een vergadering van de kommunistiese partij geweest en toen was daar Cees Frenay. Ik vroeg of ik dat ding voor mocht lezen en dat heb ik toen gedaan. Toen zei hij: "Wat zegt het voor ons? Het heeft totaal geen waarde voor ons. Wij weten dat allemaal wel en we weten al wat we moeten doen ook." Met andere woorden: we hebben die schrijvers niet nodig. Zo dachten ze erover.
Jef Last kwam uit Rusland terug. Hij was daar bij de Bond van Internationale Revolutionaire Schrijvers geweest. Hij vroeg toen aan mij om een avond te organiseren, zodat hij daar russiese literatuur kon brengen. Ik heb me toen in verbinding gesteld met de Bijenkorf. De Bijenkorf die voelde daar wel voor en de bibliotheekafdeling werd voor die avond geschikt gemaakt. Ik heb allerlei mensen aangeschreven, ook intellektuelen en alles. En zoals op een avond wel eens gebeurde, ze kwamen allemaal opdraven. Die zaal was helemaal vol. Toen kwam Jef naar voren en hij had een heel kozakkenuniform aan, met leren laarzen en zo'n muts. Het was gewoon een kozak die daar

stond. Dat had hij helemaal in Rusland gekocht en daarin ging hij staan spreken. Ik weet nog dat we samen een keer naar een vergadering gingen op Overmaas in de Harmonie en hij na afloop vroeg of hij bij ons thuis kon blijven slapen. Nou, dat was geen lolletje. We sliepen op matrassen van zeegras. Dus ik zei: "Jef, zou je dat nou wel doen?" "Ja", antwoordde hij vanonder zijn zeemanspet, "dan slaap ik ook eens in een proletaries gezin". Affijn, hij is meegegaan maar ik heb hem bij ons thuis nooit meer gezien. Dat waren van die dingen die je met hem meemaakte. Het is niet mijn bedoeling om Jef te gaan zitten katten, maar het was zijn karakter. Hij wilde altijd proletaries doen, maar dat was hij niet.

LINKS RICHTEN

In het novembernummer van 1930 van "De Nieuwe Weg" van de RSP plaatsen Jef Last, Freek van Leeuwen en Klaas Smelik een oproep om te komen tot de oprichting van een bond van arbeiders en schrijvers met de naam "Links Richten". De bedoeling van de bond was de produktie en de verspreiding van proletariese literatuur in de vorm van maandelijkse of veertiendaagse brochures. Het eerste en voorlopig enige produkt was het anti-koloniale toneelstuk "Hollands Welvaren". Het toneelstuk kwam nauwelijks uit de verf.
Voorjaar 1931 namen Bertus Meijer en Freek van Leeuwen in Rotterdam het initiatief tot de oprichting van de "proletarische bond van arbeiders en schrijvers Links Richten". In de bond zaten RSP'ers, CPH'ers, anarchisten en raden-kommunisten. De rotterdamse bond had een meer proletaries karakter dan de amsterdamse bond van o.a. Jef Last. Het eerste produkt was een pamflet naar aanleiding van de huurstaking in de Tuinderstraat 1931. Daar komen ze in konflikt met de CPH, die de huurstaking kontroleerde. Cees Frenay verbiedt de kolportage met het Links Richten-pamflet omdat het de eenheid van de huurstakers in gevaar zou brengen. Wel worden 3 tot 4.000 pamfletten verkocht en Links Richten is in één klap bekend onder de rotterdamse arbeiders. Ze gaan door met het uitgeven van pamfletten, sommigen voorzien van houtsnedes van Henk Bruintjes. Er treden nog meer mensen toe, waar onder o.a. Willem van Iependaal, Geert van Oorschot en anderen uit de vrijdenkersbeweging en de sociaal-demokratiese hoek. Dan worden er ook enkele dichtbundels uitgegeven zoals: "Gevangenis" van Geert van Oorschot, "Verzet", "Uitverkoop" door Freek van Leeuwen en "Zóo zingt Twente" naar aanleiding van de Twentse textielstaking.
Inmiddels had de CPH z'n oog laten vallen op de schrijversbond. Een groep van CPH'ers werd Links Richten ingestuurd om tegenwicht te geven tegen met name Geert van Oorschot. Geert van Oorschot trad uit Links Richten omdat de schrijversbond zich aansloot bij de "Internationale Vereniging van Revolutionaire Schrijvers". Een organisatie onder supervisie van de Komintern. Al eerder was Jos Kop Jansen vertrokken vanwege CPH-invloeden. De CPH slokte Links Richten op en stelde de bond onder de partijdiscipline. Links Richten werd naar Amsterdam verhuisd, er kwam een landelijk, in Amsterdam gecentraliseerde organisatie met een hoofdbestuur en een dagelijks bestuur. Links Richten werd een tijdschrift en organiseerde ook tentoonstellingen. Maar van het spontane karakter en de oorspronkelijke aktiviteiten zoals direkte ondersteuning van arbeidersstrijd door middel van pamfletten was geen sprake meer. Links Richten werd geregeerd door amsterdamse apparatsjiki en zwenkte mee met de zich wijzigende partijlijn. Ook Jef Last speelde daarin een grote rol. Er zijn 12 nummers verschenen van Links Richten als maandblad. Er was over het algemeen weinig belangstelling voor. De CPH stopte met Links Richten en probeerde het opnieuw met "Links Front". Daarvan kwamen slechts 5 nummers uit tussen januari en augustus 1934. Daarna hield het voorgoed op. Van het min of meer spontane arbeidersinitiatief was niets meer over dan een gemangeld partijblad in dienst van de partijpolitiek van de CPH.
Henk Bruintjes
Jef Last heeft in Amsterdam aan verschillende mensen gevraagd, dat waren dan jonge schrijvers, om een nummer te maken en dat moest heten: Hollands Welvaren. Dat was een manier van doen, voor zo'n nummer schreven verschillende schrijvers een stuk. Dat hele Hollands Welvaren is een flop geworden, maar uit dat geval is door Freek van Leeuwen, Bertus Meijer en onder supervisie van Jef Last Links Richten opgericht. Nou hadden ze hun eerste vergadering, en ik had met Bertus in het schildersbedrijf gewerkt, en Bertus die dacht aan ons. Hij heeft Wout van Heusden en mij gevraagd of we erbij wilden zijn. We zijn op die avond geweest en toen is dan dat Links Richten opgericht. Er moest een sekretaris wezen en een penningmeester. Geld was er toch niet, dus een penningmeester hoefde niet zo erg. Maar een sekretaris moest er wezen, want er moest natuurlijk van alles aangeschreven worden. Ze hebben mij toen tot sekretaris

gebombardeerd. Ik heb dat gedaan en ik had in die tijd tamelijk veel kontakten via Paul Schuitema en de leraren van de kunstakademie. Je had Jongerts, schrijvers en bv. Joris Ivens. Die zat in de Lijnbaanstraat en daar had hij een studiootje. We hebben met Links Richten gekolporteerd op de bijeenkomsten in Odeon en het Verkooplokaal. Links Richten maakte dan gedichten. Dat was een pamflet, daar werd aan de ene kant een gedicht gezet en aan de andere kant maakte ik een houtsnede. Die werden verkocht voor één of twee cent. Daar ging je mee kolporteren en daar verzette je aardig veel van. Dat van die één of twee cent hadden we expres gedaan, want als je aan iemand iets géeft, gooit hij het weg. Maar als je hem één of twee cent laat betalen dan douwt hij het in zijn zak. Nadien is Geert van Oorschot en nog een stel jongere sociaal-demokraten erbij gekomen. Zo is dat Links Richten feitelijk een beetje op de been gezet. Geert van Oorschot kon van mr. Joris in 't Veld honderd gulden krijgen als wij een nummertje voor hem uitgaven. Geert was dienstweigeraar geweest en in die cel had hij gedichten gemaakt. Affijn, we hebben die centen daar gehaald en toen hadden we honderd gulden. Wij ermee naar een drukkertje. We hebben dat nummertje gemaakt en dat heette: "Gevangenis" van Geert van Oorschot. Ik heb daarvoor een fotomontage gemaakt. Geert heeft zelf de kolportage op zich genomen. Die Geert was een ontzaglijke aanwinst, hij kon kolporteren als de beste, hij zette een hoop boeken weg en zo meer. Hij zat in al die jongerenverenigingen, de Goede Tempelieren, de AJC en overal zat hij in. Daar kon hij al die nummers wegzetten. Wij hebben van dat ding van Geert twee drukken gehad meen ik. In hoofdzaak heeft hij die zelf weggezet. Wij kregen daardoor het geld terug om een nieuwe bundel te maken. Wij hebben toen een nieuwe bundel gemaakt en dat was: "Uitverkoop" van Freek van Leeuwen. Daar heb ik ook weer een fotomontage op gemaakt. Dat boekje van Geert kostte 20 cent en dat boekje van Freek kostte 15 of 20 cent.
Jef Last wist overal geld vandaan te halen. Dat was één van de belangrijkste dingen, want we hadden geen geld. Alles wat gedaan werd voor Links Richten, werd nooit betaald. We hebben één keer alleen gehad dat Freek van Leeuwen naar de Twentse textielstaking moest. Toen moesten we daarvoor zo'n beetje kostgeld te pakken zien te krijgen. Nou, wat we bij elkaar gebracht hadden was niet veel, maar Freek had niet veel nodig, want hij was heel erg sober. Hij is daar bij één of andere partijgenoot zolang

te wapen!!

hoort!
hoort!

de kanonnen donderen
de mitrailleurs blaffen
de propellers zoemen
het woord:

moord!

oorlog china-japan
inval japanners in
mantsjoerije.

ziet!
ziet!

als een groteske lichtreclame
aan bloedige lucht
het mene tekel:

sjanghay!

nieuwe provocaties
japan schendt de verdragen

genève confereert.

frankrijk
engeland
italië
amerika
verontrust ongerust....

japan ontkent oorlogstoestand.

bommen op sjanghay
kiangwan gevallen

kiangwan heroverd
tsjapei in vlammen
duizenden doden.

internationale concessie
bedreigd!

linie schepen —
kruisers —
hollandsche torpedojager „van galen" snelt ter hulp.

im-per-i-a-lis-me.

kapitaalbelangen veilig gesteld.

china — japan
bloed en goud.

genève confereert.
japan ontkent oorlogstoestand.

genève — genève
vrede — vrede.

ontwapeningsconferentie! lituinolf
af-ge-stemd.

vrede?
sjanghay — bloed.
tsjapei — vuur.
kiangwan — puin.

neutraliteit?
engeland - holland - amerika
wapentransporten naar japan.

boycott?

leugen!
bedrog!
masker van de moloch!

s-o-s
witgardistische troepen concentreeren zich langs den oosterspoorweg.
imperialisten steunen emigranten-actie.
gewapende overvallen:
arbeidersstaking
vreedzaamheid
worden
voor-be-reid.

hoort!
hoort!
hoort!

arbeiders!
arbeiders van japan en china.
arbeiders!
arbeiders van heel de wereld:

het
gevaar
dreigt!
het vaderland roept
te
wa-
pen!!

het socialisme!
ons aller vaderland
sovjet rusland

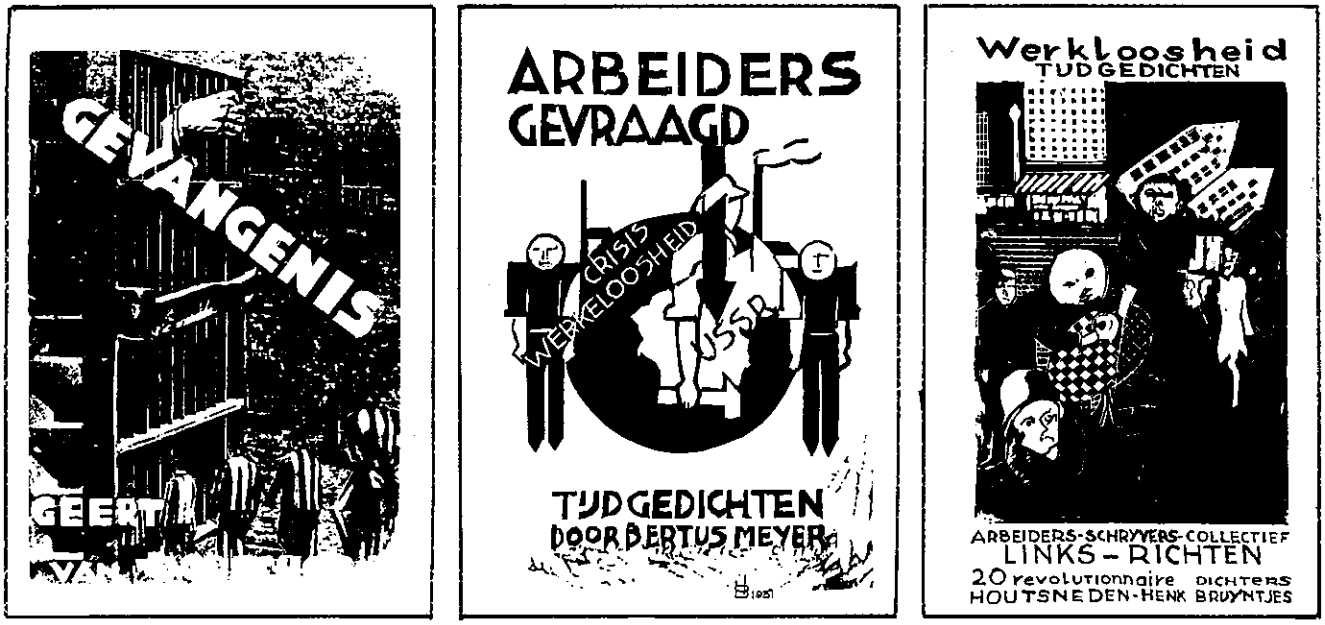
roept!

Arbeiders-Schrijvers collectief
„LINKS-RICHTEN"

"Links Richten"-pamflet tegen de japanse inval in Mantsjoerije. Henk Bruintjes maakte de houtsnede en Bertus Meijer schreef het gedicht.

geweest en hij heeft daar gewerkt.
Toen was er die huurstaking in de Tuinderstraat hier, toen zijn we daar ook met die pamfletten gekomen, die hebben we daar ook verkocht. We zijn toen in gedruis gekomen met de Communistiese Partij Holland onder Cees Frenay. Die vent met die baard, hij is later bij de NSB geweest. Hij dacht dat wij hun werk onmogelijk wilde maken, maar omdat Freek en Bertus Meijer konden vertellen dat ze weleens gedichten in de Tribune publiceerden, werden we geloofd. We mochten die avond nog kolporteren, verder niet. Verder moest alles onder de Communistiese Partij.
Dat Links Richten is aardig uitgegroeid. In Rotterdam ging het best, we hadden hier tamelijk goed kontakt. Maar dat Links Richten was in wezen teveel idealisties. Wij wilden maken dat in Links Richten arbeiders, intellektuelen, architekten, beeldende kunstenaars allemaal bij elkaar gebracht werden in één groep. Een beetje op russiese leest geschoeid, een beetje à la Lunatscharski en Piscator in Berlijn. Die deed dat ook met zijn toneelopvoeringen. Wij zijn toen gekomen aan een agitprop-gedicht en dat moest ook op het toneel opgevoerd worden. Er zijn er een paar in Den Haag opgevoerd. In Den Haag kregen we kontakt met Elise Menagé Challa, dat was de vrouw van Van Gasteren. Die was ook erg aktief om de spullen allemaal weg te zetten. Ze zong erbij, dat was een zangeres. Ze zong daar wat strijdliederen als er zo'n vergadering was. Er kwam toen een zekere Adolf op en daarom werkten we ook samen met anti-fascistiese groepen en maakten we anti-fascistiese tentoonstellingen. We kregen toen in Amsterdam dat Wereldkongres tegen de Oorlog. Daar zou Barbusse komen, maar hij mocht niet de grens over. Ook een stel russiese schrijvers mochten niet komen. Maar bv. Nico Rost en zo meer, die waren er wel. Barbusse had daar nog een boekje voor geschreven: "J'accuse", ik beschuldig. We kregen een zeker kontakt met Barbusse, Eekman zat in Parijs en die was weer een kennis van Barbusse. Door Jef kregen we daar een verbinding mee. In Duitsland had je de Links-Kurve, in Parijs had je de Association Des Ecrivains et Des Artistes Revolutionaires, geloof ik. Daar kreeg Links Richten dan kontakt mee.
Het werd in zekere zin met lede ogen aangezien door de Communistiese Partij Amstel 85. Ze hebben die groep waar Bertus Schmidt, Jan van Weelden, Ida Prins, Sonja Prins inzaten gestuurd om Links Richten te infiltreren. Ze hebben geprobeerd van Links Richten een mantelorganisatie te maken van de CPH. Zij zijn erbij gekomen en toen zijn Geert van Oorschot en die sociaal-demokraten uitgetreden. Daar is op gevolgd dat Links Richten als maandblad moest verschijnen. Dat maandblad heeft 12 afleveringen gehad. Ik ben tot de zesde kolporteur geweest, de kolportage had ik op me genomen. Die kolportage is wel aardig, maar je moet het niet doen als je met kunstenaars en schrijvers te maken hebt. Als er nou bv. een nieuw nummer uitkwam, dan kreeg die er bv. tien en die kreeg er twintig. Net zoveel ze nodig hadden. Ik zei dan: "Joh, neem er maar een paar mee". En dan wist niemand meer waar die nummers naar toe gegaan waren. Ik kwam dan om mijn centen, want de drukker moest betaald worden, en dan hadden ze het niet. Als je dan de afrekening moest doen voor de kolportage, dan stond je er erg beroerd voor. Ik heb dat toen ook tegen Gerard Vanter gezegd en toen ben ik ermee genokt. Ik had er alleen maar slapeloze nachten van, van die centen. Heleen Ankersmit heeft dat nummer verder afgemaakt. Toen Links Richten op de pot was, hebben we nog een paar anti-fascistiese tentoonstellingen gehad bij dokter Proost in de Gouvernestraat.
U zei dat Links Richten mislukt was omdat het te idealisties was?
Toen Links Richten net opgezet was in Rotterdam was dat voor Bertus Meijer en mij hèt Links Richten. We zaten het meest tussen de arbeiders. Toen het naar Amsterdam gegaan is, is het feitelijk een Links Richten geworden van schrijvers die al naam hadden. Die schreven daar hun stukjes ook in. Maar hier in Rotterdam, was het zo dat werkelozen die hun hart moesten luchten, die schreven dan gedichtjes of iets dergelijks en die plaatsten wij dan in Links Richten. Je had dan Lou Tieman en dan kan je zeggen, zo'n gedicht dat hij maakte stelde literair niet zoveel voor...
Paul Whiteman speelt Hi-Ha-Hi-Hoe, maar de arbeider kreunt van armoe. Mevrouw, een hoedje van velours, Jongeheer een gouden pen, Pa een nieuwe Citroën. Maar de arbeiders mijne Heren, die kunnen kreperen.
Dat was dan zo'n ding, dat kon je verkopen, dat lazen ze. Een gedicht van Du Perron, dat lazen ze niet, die arbeiders. Dat interesseerde ze niet. Maar als er één op hun manier sprak, dan vonden ze dat geweldig. Dat idealisme zat hierin, dat wij de kunstenaars en intellektuelen met de arbeiders samen wilden doen. Dat kwam ook nog uit in dat nummer van Links Richten, waar Paul Schuitema die twee handen gebruikt heeft. De hand van de intellektueel, die de hand van de arbeider bestuurd. Dat was feitelijk

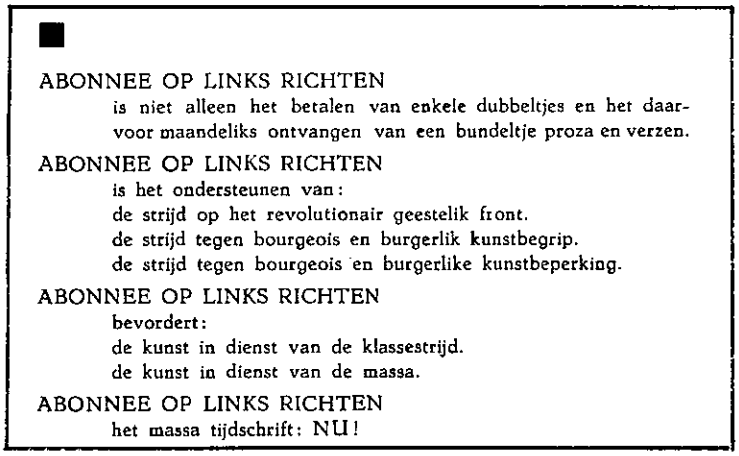
het ideaal. Maar het was te idealisties, te ver gegrepen.
Er is een keer een geval geweest, toen kwam er een gedicht bij onze redaktie binnen en dat was zogenaamd van een arbeidersschrijver. Wij vonden het wel goed, ja. Bij ons was het zo: als het algemeen van arbeiders was, dan vonden wij het al gauw goed. Maar Freek van Leeuwen was ertegen. Die vond er een luchtje aan zitten. Nadien bleek ook dat het een gedicht was van Marsman uit Amsterdam. Wij hadden het al gepubliceerd. Toen schreef hij: "Kijk, iedereen kan een proletaries gedicht in elkaar draaien".
Denkt u dat het daarom is mislukt of door de infiltratie van de CPH?
Wat die kolportage betreft is het mislukt omdat die CPH dat gedaan heeft. Amsterdam is mislukt door de CPH. De kommunisten wilden van Links Richten helemaal niks weten. Ze hebben wel geprobeerd het over te nemen, dat kwam door Amsterdam. Bertus Schmidt, Jan van Weelden, Ida en Sonja Prins moesten lid worden van Links Richten en die hebben toen Links Richten kapot gemaakt. Want toen is dat konflikt gekomen met Geert van Oorschot. Dat ging erom of we lid zouden worden van die bond van revolutionaire schrijvers. Toen is Geert eruit gestapt met wat sociaal-demokraten, wat we erg jammer vonden. Want Rotterdam was wel aktief, Rotterdam was goed. Toen heeft men alles overgeplaatst naar Amsterdam, naar Vanter, Goedhart en Maurits Dekker. Die gingen in het bestuur zitten. Dat had Jef Last ook in zekere zin doorgezet. Gerard Vanter werd voorzitter. Als ik het zo bekeek, voelde hij voor dat hele Links Richten niks. Die hele troep interesseerde hem helemaal niet, in feite. Daarom is het ook na 12 nummers opgehouden: er was geen geld meer. Die dingen werden niet verkocht, joh. Je kreeg werkelijk geen kontakt.
De bundel "Werkeloosheid" is nooit uitgekomen omdat toendertijd die splitsing geweest is. Het werd toen een maandblad en er kwamen geen boekjes meer uit. We hadden hier in Rotterdam het geluk, dat we een Geert van Oorschot hadden. Hij had allerlei kontakten. En als jij hier zat, dan ging jij niet eerder de deur uit of Geert had een nummertje aan je verkocht. Hij is ook de eerste geweest die eruit stapte toen de CPH binnenkwam. Geert wilde dat niet onderschrijven. Hij wilde hebben dat Links Richten in zekere zin algemeen links zou blijven en niet het stempel kreeg van de CPH. Jef Last is toen begonnen uit Moskou te schrijven, dat we bij de Bond van Internationale Revolutionaire Schrijvers moesten. Daar is toen over gestemd en toen heeft de meerderheid gestemd voor aansluiting bij die bond. Geert van Oorschot was daar helemaal tegen, hij wilde dat niet.

De voorkanten van drie "Links Richten"-bundels. De voorkanten werden gemaakt door Henk Bruintjes.

Had die bond iets te maken met de Komintern?
Ja, die bond had z'n programma. Het moest zo en zo wezen, het moest kommunisties wezen. In wezen dikteerde Moskou, daar kwam het feitelijk op neer.
Wat vond u er zelf van?
Bertus en ik hadden feitelijk op dat terrein niet zo'n mening. Wij waren er voor om dat Links Richten te behouden. Bertus zag natuurlijk, omdat hij schrijver was, meer

mogelijkheden in een maandnummer dan in die pamfletten.
Hoe reageerden de mensen op de pamfletten van Links Richten?
Dat lazen ze. Ze begrepen alleen de dichtvorm niet, want het was een soort nieuwe dichtvorm: agitprop. Dat moest eigenlijk op het toneel opgedragen worden, met zo'n spreekkoor. Zoals ze dat weleens in Berlijn deden met Piscator.
Lette u op dingen die uit Duitsland of de Sovjet-Unie kwamen?
Ja nou! Onder Lunatscharski was het ontzaglijk voortvarend in Rusland. Want die tijd van die -ismes was zo geweldig modern, daar kunnen ze nu helemaal niet tegenop.

ABONNEE OP LINKS RICHTEN
is niet alleen het betalen van enkele dubbeltjes en het daarvoor maandeliks ontvangen van een bundeltje proza en verzen.
ABONNEE OP LINKS RICHTEN
is het ondersteunen van:
de strijd op het revolutionair geestelik front.
de strijd tegen bourgeois en burgerlik kunstbegrip.
de strijd tegen bourgeois en burgerlike kunstbeperking.
ABONNEE OP LINKS RICHTEN
bevordert:
de kunst in dienst van de klassestrijd.
de kunst in dienst van de massa.
ABONNEE OP LINKS RICHTEN
het massa tijdschrift: NU!

Advertentie uit het eerste nummer van "Links Richten".

Kees
Tentijde van de huurstaking in de Tuinderstraat hebben leden van Links Richten een pamflet uitgedeeld. Jullie hebben dat tegen gehouden, waarom?
Die CPH bestond voornamelijk uit de onderste lagen van de arbeiders, wat we toen noemden: lompenproletariërs. Die stonden argwanend tegenover intellektuelen. Die gedichten van Links Richten, dat was nou niet iets wat ze dagelijks meemaakten. Ze waren dus argwanend toen die mensen van Links Richten met hun pamflet kwamen kolporteren. Afhouwen heet dat. Ik kan me nog precies herinneren, ik was in die Tuinderstraat bezig. Het was de bedoeling om een aktiecentrum op te bouwen in zo'n lokaaltje daar. Toen kwamen die lui van Links Richten die straat in en die gingen kolporteren, die schreeuwden, die prezen hun pamflet aan. Wij kenden een aantal van die mensen en dat was niet in overleg gegaan, dat kolporteren. Als er wat gebeurde, dan wilde de partij daar de hand in hebben, die wilde daar kontrole over hebben. En als er dan akties komen buiten de partij om, dan kan dat botsen, dat kan verkeerd uitpakken. We waren overrompeld, we wisten van niks. Het was niet slecht wat ze deden, maar ze hadden eerst moeten overleggen. Dat hebben zij, als zijnde gevoelsmensen, zich heel sterk aangetrokken. Vandaar ook dat het tot nu toe heeft geleefd, die geschiedenis. Het is geboekstaafd in de literatuur. Eigenlijk waren een groot deel van de partijleden wel verheugd dat intellektuelen zich met een huurstaking gingen bemoeien. Alleen de manier waarop, dàt is belangrijk. Je kan het beste voor hebben met iets, maar als je het verkeerd aanpakt kan het in zijn tegendeel omslaan, naar onze mening. Zij waren beledigd en dat is weer typies iets van intellektuelen, zich belegdigd voelen. In wezen was het goed dat mensen die niks met de huurstaking te maken hadden zich ermee gingen bemoeien, dat probeerden te ondersteunen.

RODE JEUGD

Veel jongeren rolden vanzelf in de linkse beweging door hun aktiviteit in de jeugdbeweging. Het was vooral in de jaren twintig dat die jeugdbeweging bloeide. Veel jongeren waren onder de indruk van de verschrikkingen van de Eerste Wereldoorlog. Zoiets mocht nooit meer gebeuren. Onder de jongeren heerste een pacifistiese stemming: "Nooit meer oorlog". Anti-militaristiese jongeren weigerden zich op te laten leiden tot moordenaar en lieten zich ophalen door de marechaussee. Een even diepe indruk liet de Oktober-revolutie na. Veel politieke organisaties radikaliseerden snel door de gebeurtenissen in Rusland en Duitsland. Een andere maatschappij leek binnen handbereik. Veel jongeren trokken partij voor de jonge sovjet-republiek (al dan niet met kritiek op de bolsjewistiese partij-diktatuur) en schoten te hulp toen in 1921 de

hongersnood in het Wolgagebied was uitgebroken. Voor 1920 waren er natuurlijk ook al jongerengroepen geweest die zich roerden bv. de Jongelieden Geheel Onthouders Bond, dat waren jongens van de blauwe knoop, die vooral het drankmisbruik stevig aan wilden pakken. Een andere organisatie was de Zaaier. Dit waren sociaal-demokratiese jongeren die zich gedurende de oorlog steeds verder naar links ontwikkelden en forse kritiek leverden op de ouderen in de SDAP, die in 1914 voor de mobilisatiekredieten hadden gestemd en daarmee de godsvrede hadden gesloten met de bourgeoisie. Maar in de jaren twintig begon het pas echt goed. Door kortere werktijden ontstond er meer vrije tijd. Hogere lonen, ook voor jongeren, maakten het mogelijk om lid te worden van een organisatie, kontributie te betalen en deel te nemen aan Pinksterkampen, trektochten enz.
Veel jongeren organiseerden zichzelf. Gemeenschappelijke afkeer van het kapitalisme en militarisme vormden de basis. Ook hadden de jongeren niet veel op met het burgerlijke kultuurtje, of althans datgene wat de arbeiders voorgeschoteld kregen. De Hollywoodfilm, de keukenmeidenromannetjes, de jazz en de sport konden alleen maar walging opwekken. Er werd ook vaak fel van leer getrokken tegen de ouderen in de beweging, die volgens de jongeren sporen van ingeslapenheid en verburgerlijking vertoonden.
De jongeren wilden zichzelf opvoeden en omvormen tot nieuwe mensen. Er werd geprobeerd een eigen kultuur en een eigen sfeer te scheppen. De jongeren trokken de natuur in, het kamperen raakte in zwang, bij kampvuren werd er gezongen en voorgedragen. Er werd gewandeld en gefietst. Ook de kleding speelde een belangrijke rol. Er werd veel manchester gedragen. Er werd een eigen mode gecreëerd, waarbij vooral degelijkheid en eenvoud als maatstaven golden.
Linkse organisaties als de SDAP en de CPH zagen dit alles met lede ogen aan. Ze dreigden hun greep op de jeugd te verliezen. De SDAP ging over tot het opzetten van een eigen, niet politieke, jongerenorganisatie: de Arbeiders Jeugd Centrale (AJC). De CPH op haar beurt probeerde de al bestaande Zaaier naar zich toe te trekken. Ook het NAS, de RSP en de OSP namen ieder het initiatief tot eigen jongerenorganisaties. Zelfs de katholieken vonden dat ze niet achter konden blijven en richtten in de jaren dertig een imitatie AJC op, de Graal voor meisjes.
De jeugdorganisaties van politieke partijen waren meestal in naam zelfstandig, maar de politieke lijn werd vaak van a tot z door de moederorganisatie bepaald. Tegen deze bedilzucht kwamen de jongeren regelmatig in opstand. Daarbij kwam dat de jongeren vaak op veel radikalere en linksere standpunten uitkwamen. De jeugd bezorgde de ouderen heel wat hoofdbrekens.
Heel wat losser ging het er aan toe in de vrije- en anarchistiese beweging. Hier hadden de jongeren geen last van bevoogding en partijdiscipline. Er bestonden tal van groepen zonder vastomlijnde organisatie. Bekende bladen waren de Moker en de Branding.

ARBEIDERS JEUGD-CENTRALE

De AJC was de grootste en belangrijkse organisatie in de jeugdbeweging. Ze werd in 1920, na een lange tijd van voorbereiding, opgericht, met flinke subsidies van het NVV en de SDAP. Ze sloot zich onmiddellijk aan bij de Socialistiese Jeugd Internationale, dat was de tegenhanger van Kommunistiese Jeugd Internationale, die verbonden was met de Derde Internationale. De bedoeling van de AJC was er voor te zorgen dat de jeugd niet naar het kamp van het kommunisme, dus de Zaaier, zou overlopen, maar op het rechte SDAP-pad zou blijven. Politiek binnen de AJC was taboe. Politiek was voorbehouden aan de SDAP. De AJC was vooral een kultuurbeweging. Het socialisme werd vooral opgevat als het streven naar een nieuwe mens. Hendrik de Man had daar een boek over geschreven: Het Socialisme als Cultuurbeweging. Het verscheen in het duits en het werd door zijn volgeling Koos Vorrink in het nederlands vertaald. Koos Vorrink was vanaf 1921 bezoldigd bestuurder van de AJC. Vorrink was dé jeugdleider uit die tijd en ieder AJC-lid keek vol bewondering naar hem op.
In de AJC ging het vooral om het bijbrengen van een aantal deugden zoals: trouw, kameraadschap, gemeenschapszin en solidariteit. Voor veel dingen stond de duitse jeugdbeweging en dan met name de Wandervögel, model. De AJC trok ten strijde tegen de banaliteit en de wansmaak, tegen het roken en drinken, het nietsdoen en rondhangen in kroegen en dancings, de Hollywoodfilms en de kompetitiesporten. Deze kruistocht tegen alles wat slecht was weerhield veel jongeren ervan om lid te worden van de AJC. Ze vonden de AJC puriteins.
De AJC probeerde, wat ze noemde, een nieuwe kultuur naar voren te schuiven. De AJC'-

ers trokken de natuur in. Jaarlijks was er met Pinksteren een groot kampement op de Paasheuvel, het eigen kampeerterrein van de AJC in Vierhouten. De AJC'ers ontvluchtten de drukte van de stad om tot rust te komen in de natuur en te genieten van al het moois. In Rotterdam was het Noordplein het vertrekpunt voor lange, zondagse wandelingen naar Heyplaat. Onder begeleiding van mandolines werden er dan liedjes gezongen. Ook werden er fietstochtjes gemaakt naar Gouda en als de SDAP ergens een meeting hield dan was de AJC ook present. Ook aan de kleding kon men de AJC'ers herkennen. Manchester broeken en jasjes, lange capes, open hemden, dirndl-jurken en sandalen, ziedaar het AJC-uniform.
Het was natuurlijk niet echt een nieuwe kultuur die de AJC aan te bieden had. Eigenlijk werd er teruggegrepen op het verleden. Er bestond een verheerlijking van de oude dorpsgemeenschap tegenover de industrialisatie en het massale, onpersoonlijke karakter van de grote steden. De AJC keerde terug tot moedertje natuur. De natuur werd zelfs gemystificeerd en aanbeden. In winter en zomer werd het zonnewende-feest gevierd. Er werden nachtwandelingen gemaakt, bij kampvuren werden oude germaanse heldensagen opgedist, er werden fakkeloptochten gehouden en gedanst rond de mei-boom. Gevoel voor symboliek was niet vreemd aan de AJC.
De AJC vormde een gesloten organisatie, voor AJC'ers een soort toevluchtsoord. De AJC was infeite een elitaire organisatie. De AJC'er voelde zich uitverkoren en ver verheven boven de fabrieksjeugd. Maar niet alleen daarom was de AJC elitair. De kontributies waren hoog. Drie dagen Paasheuvel kwam op ƒ 12,- en voor het manchestertenue moest maandenlang gespaard worden. De AJC'ers werden ook nogal eens uitgescholden als ze zich op straat vertoonden: "AJC'ers zijn chagrijnen en hebben koppen als konijnen".

Een groep AJCers op "het heen en weer-bootje" over de Maas.

Ook binnen de AJC ontstond langzamerhand oppositie tegen de koers van Vorrink die de AJC buiten de politiek wilde houden. Jef Last was één van de woordvoerders van die oppositie. De kritiek richtte zich o.a. op Vorrink's binding met het Nationaal Crisis Comité en op het feit dat de AJC wel geld uittrok voor het laten opknappen van de Paasheuvel door jonge werkelozen, maar geen geld overhad voor de ondersteuning van de Twentse textielstaking. Maar het ging nog veel verder. Binnen de AJC groeide een stroming die kritiek had op het reformisme van de SDAP. Bovendien gingen steeds meer leden sympatiek tegenover de Sovjet-Unie staan, waar immers geen werkeloosheid heerste. In Rotterdam trad een hele groep uit om de Socialistiese Arbeiders Jeugd (SAJ) te vormen, met als blad "Stormtij". Ook leden van de JGOB sloten zich aan bij

de SAJ. Toen in 1932 de linkse oppositie uit de SDAP gesmeten werd en de OSP vormde, maakte Vorrink ook een einde aan het, volgens hem, "kommunisties gebroed" in z'n eigen organisatie. In Rotterdam werden 21 leden geroyeerd wegens het geven van tegenleiding. In 1932 werd door de geroyeerden en andere ontevredenen de Socialistiese Jeugd Vereniging (SJV) gesticht, die zich wel verbonden voelde met OSP, maar toch haar zelfstandigheid bewaarde. De SJV gaf het blad: "De Rode Jeugd" uit. De SJV wilde het kulturele element van de AJC met de strijdbaarheid van de kommunistiese jeugd verbinden. In 1935 smolt de SJV samen met de Revolutionaire Jeugd Bond van het NAS. Dit werd het Revolutionair Socialisties Jeugd Verbond. Lang heeft dit niet stand gehouden. De ex-AJC'ers lieten zich niet in het keurslijf van een leninistiese voorhoede persen. Theo van Driesten en andere RSAP-sympatisanten trokken weg en vormden de Leninistiese Jeugd Garde.

COMMUNISTIESE JEUGD BOND

Door oorlog en revolutie was de Zaaier naar links gezwenkt. In 1920 werd een kongres gehouden waar besloten werd de naam te veranderen in Communistiese Jeugd Bond (CJB) en zich aan te sluiten bij de Kommunistiese Jeugd Internationale. De CJB werd nu officieel de jongerenorganisatie van de CPH en elke keer dat de CPH van koers veranderde, veranderde de CJB mee. De CJB had natuurlijk ook een blad, dat was "De Jonge Communist". In de jaren twintig trok de CJB veel nieuwe leden aan uit de JGOB en het NAS. Ook bekeerde sociaal-anarchisten sloten zich bij de bond aan. In die tijd was de CJB vooral een propaganda-organisatie. Toen vanaf 1928 de CPH de strijd tegen het sociaal-fascisme centraal ging stellen, werd van de CJB verlangd dat ze zichzelf veranderde van een propagandaclub in een strijdorganisatie. Vanaf 1928 was de nieuwe lijn: "naar de massa" en de CJB moest zich zien te verankeren onder de fabrieksjeugd. De naam van het blad veranderde dan ook in: "De Jonge Arbeider". Er werden Jonge Werkelozen Strijd Comitees opgezet die zich hard maakten voor jeugduitkeringen. De CJB verzorde allerlei speciale uitgaven voor jongeren, een jeugduitgave van de RVO, stempelkranten, zoals hier in Rotterdam "De Jonge Werkeloze", een rekrutenkrant genaamd "De Big", soldatenkranten, bedrijfskranten en schoolkranten. De CJB organiseerde in de crisisjaren zo'n 60 jeugdstakingen. Ook bij scholierenstakingen was de CJB aktief. De CJB trok vooral de allerarmste jongeren, de fabrieksjeugd aan.

DE NIEUWE GARDE

Wij zijn de opgeschoten jongens uit de kranten
Wij zijn de schrik der nette burgerij
de wereld doemde ons tot lanterfanten
en arbeid liet voor ons geen plaatsje vrij

Wij werden dalvers bij de piramenten
of baliekluivers op de hooge brug.
Wij bedelden bij onzen vaar om centen
en 't biertje liet een wrangen smaak terug.

Wij werden uitgestooten door het leven,
ons plaatsje was het hoekje van de straat.
Men heeft ons als oud ijzer afgeschreven
wij telden slechts als ballast voor den staat.

Men dacht dat wij den hoogen roep niet hoorden
die ver uit Rusland tot ons overklonk.
Men dacht ons door verveling te vermoorden
in het moeras dat naar verrotting stonk.

Maar wij zijn opgestaan, wij willen vechten.
Het leven koortst nog door ons jonge bloed.
Wij zijn nog niet de oud-geworden knechten,
voor 't slavenjuk is onze rug te goed.

Wij zijn de opgeschoten jongens uit de bladen.
Wij zullen straks de stootbrigades zijn;
dan rukken wij de keien uit de kaden,
dan mookren wij de oude orde klein.

Dan komt de tijd van daden, niet van praten,
dan hijschen wij de roode vaan in top
dan bouwen wij, de jongens van de straten,
in Lenin's naam de nieuwe wereld op.

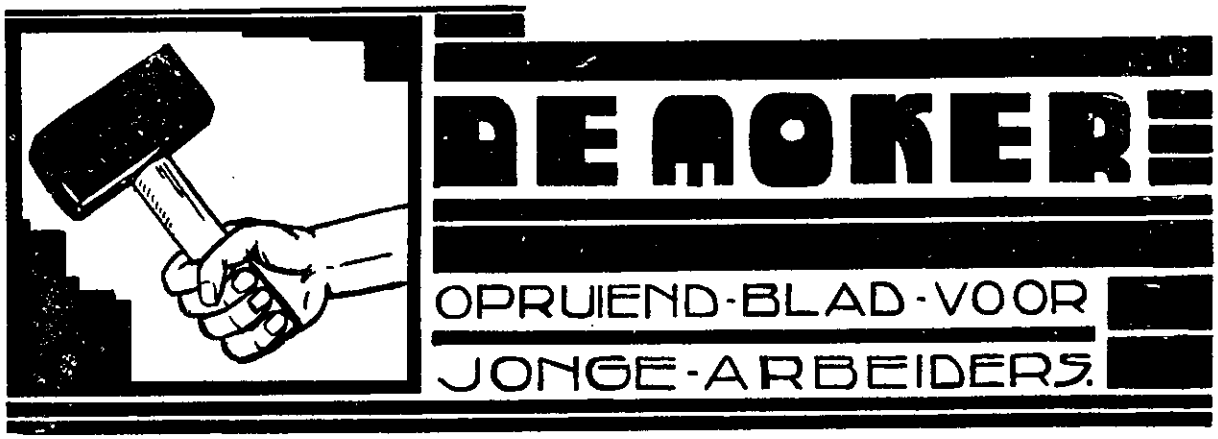
Een gedicht van Jef Last.

Die jeugd had niet veel op met de zwijmelarij van de AJC. In 1935 werd de lijn van strijd van onderop vanzelfsprekend ook door de CJB losgelaten. Het eenheidsfront eiste van de CJB een bredere opzet. De eisen voor het lidmaatschap werden minder hoog gesteld. Niet langer hoefde ieder lid het totale programma van de Komintern te onderschrijven. Ook de kultuur kreeg nu een plaatsje in het organisatieleven. In 1936 verdween de CJB van het toneel om plaats te maken voor ontspanningsclubs. Overal in het land ontstonden dansclubs met namen als: Tempo, Fit, Raak en Triana. De politiek leek volledig zoek. In 1938 gingen deze clubs samen in de Nederlandse Jeugd Federatie (NJF). De CPN-leiding greep in en verschillende jeugdleiders werden vervangen. De NJF, die ook weer nauw met de CPN samenwerkte, was een succes. Binnen de kortste keren waren er zo'n 3.000 leden, terwijl de CJB nooit verder was gekomen dan zo'n 500. Op het wel en wee van de CJB komen we uitgebreid terug in het gedeelte

wat over de CPH gaat, verderop in dit hoofdstuk.

ANARCHISTIESE JONGEREN

De anarchistiese jongeren kenden niet die partijdiscipline die de CJB'ers kenden. Ook het anarchisme leefde op na de Eerste Wereldoorlog. In 1916 werd in Amsterdam de Sociaal-Anarchistiese Jeugd Organisatie (SAJO) gesticht. De SAJO keerde zich sterk tegen de vakbonden en de CPH. De woordvoerder van de SAJO was Anton Constandse. Anti-militarisme was hét onderwerp bij uitstek waar anarchistiese jongeren zich mee bezig hielden. De kreet die in die dagen grote weerklank vond was:"Geen man, geen cent, geen hamerslag voor het militarisme". De persoonlijke daad tegen het militaire apparaat stond bij SAJO-leden voorop. Honderden weigerden om principiële redenen dienst en draaiden voor hun overtuiging de bak in. Er waren ook jongens die tot de direkte aanval overgingen en een poging hebben gedaan om een munitiedepot op te blazen. In 1921 bereikte het anti-militarisme z'n hoogtepunt in de aktie voor de vrijlating van Herman Groenendaal, een dienstweigeraar, die in hongerstaking was gegaan tegen z'n opsluiting. Vier anarchistiese jongeren, waaronder Piet Kooijman en Jo de Haas, legden een bom op de stoep van een lid van de krijgsraad. Ze werden betrapt en veroordeeld tot lange gevangenisstraffen. Piet Kooijman, die alle schuld op zich nam, kreeg zes jaar gevangenisstraf. Na deze aanslag gaf Herman Groenendaal z'n hongerstaking op en de aktie verliep snel.
Een andere groepering die in de jaren twintig ontstond was het Vrije Jeugd Verbond (VJV), dat sterk anti-militaristies en anti-kapitalisties gezind was. Uit het verbond kwam de Moker-groep voort. Spreekbuis van de groep was het blad "De Moker". Dit blad beleefde haar hoogtijdagen van 1924 tot 1928. De Moker-jongeren hadden geen vaste organisatie, eens in de drie maanden vond er een soort kongres plaats, waar de inhoud van de krant besproken werd. De Moker-jongeren hielden er de: werken is misdaad theorie op na. Als er dan toch voor een baas gewerkt moest worden, dan werd er zoveel mogelijk gesaboteerd, zodat de patroon altijd een strop had. Eigendom werd eenvoudigweg ontkend. Eigendom was immers diefstal. En als je dus iets nodig had dan pakte je het gewoon, want eigenlijk was het al van jou. Dat werd toen het: neem en eet-recht genoemd. Een felle voorstander van dit proletaries winkelen was Piet

Kooijman, die voor z'n overtuiging nog eens een keertje acht maanden heeft moeten zitten. Natuurlijk waren de Moker-jongeren ook felle anti-militaristen. Ze weigerden dienst en sommigen doken zelfs onder om uit de klauwen van de justitie te blijven. Ook werden er aanvallen op de bewapeningsindustrie uitgevoerd. In Muiden werd een partij munitie tot ontploffing gebracht, in Spaarndam brandde een artillerieloods af en in Overveen een gebouw van de burgerwacht. Ook het staatsapparaat werd gesaboteerd. Er werden belastingfietsplaatjes nagemaakt en tegen kostprijs verkocht. Bij verkiezingen werden de stembussen in brand gestoken. De Moker, dat als ondertitel: opruiend blad voor jonge arbeiders droeg, maakte zijn naam meer dan waar. Alle heilige huisjes werden met één mokerslag verbrijzeld en dat kwam de redakteuren nog al eens op een veroordeling wegens opruiïng te staan. Ook de kolportage met het blad leidde regelmatig tot opstootjes. Een ander blad van anarchistiese jongeren was "De Branding". Het was beslist minder heftig dan de Moker, maar natuurlijk net zo goed tegen leger en staat. Het blad werd geredigeerd door Henk Eikeboom. Beide bladen riepen jaarlijks op tot de anti-militaristiese Pinkstermobilisaties te Soest.
Rond 1930 is het zo'n beetje afgelopen met de jeugdbeweging. Het na-oorlogse enthou-

siasme is dan weggeëbd en heeft plaats gemaakt voor een angststemming. De mensen waren bang voor het fascisme en de naderende oorlog. Tegenover deze dreiging weet de AJC niet veel meer te doen dan jeugdwerkkampen te organiseren. En de CJB had zich door haar gescheld op alles wat links was, geïsoleerd van de andere jeugdorganisaties. De rol van de jeugdbeweging was uitgespeeld.
Veel mensen ontvingen in de jeugdbeweging hun eerste scholing. Door ouders, die met de drank worstelden, kwamen een hoop jongeren in kontakt met organisaties als de JGOB. Eénmaal in de JGOB gingen velen het als een beperking zien dat de JGOB "alleen maar de kroeg zag en niet het krotje". Vanuit de JGOB zwermden ze uit naar meer politiekere jeugdorganisaties zoals: het VJV, de SAJ en de CJB. Ook in de AJC vond je toendertijd veel ontevredenen. Ze wilden de AJC politiseren en toen dat niet lukte kwamen ze terecht bij organisaties als de OSP, de CPH of de RSAP. Voor veel jongeren was de jeugdbeweging dan ook het voorportaal naar het lidmaatschap van een linkse politieke organisatie.

Bertus Schmidt

We hadden net de Eerste Wereldoorlog achter de rug, de jaren twintig braken aan en toen ontstond er een enorme anti-militaristiese beweging. Niet alleen onder de ouderen, maar ook onder de jongeren. Er ontstonden allerlei jeugdbewegingen en één van die jeugdbewegingen was de JGOB, de Jongelieden Geheel Onthouders Bond. Het klonk allemaal wel heel erg plechtig en heel erg stijfjes, maar het was een zeer wakker groepje. Het was niet het enige wakkere groepje. De jeugd had een wat anarchistiese inslag, niet erg bewust, maar toch wel de vrijheid van denken, de vrijheid van handelen, zelf je standpunt vinden enz. Een betrokkenheid met de maatschappij. Er waren ook wel jeugdbewegingen die wat burgerlijker waren. Dat was o.a. de JVO, de Jeugdbond Voor Onthouding. En je had de NBAS, de Nederlandse Bond van Abstinent Studerenden. Je had toen ook al de AJC, de Arbeiders Jeugd Centrale, die was na de Eerste Wereldoorlog ontstaan. Maar dat was toch echt meer de jeugdbeweging voor de sociaal-demokraten, de socialistiese jeugdbeweging.
Ik ben toevallig in de jeugdbeweging verzeild geraakt. Ik was een jaar of 15, 16 en je liep toen al met je ziel onder je arm, je zocht iets. Dan moet ik erbij zeggen dat die jongens en meisjes die zich tot de jeugdbeweging aangetrokken voelden, dat was in de JGOB zeer stellig het geval, dat had ook iets te maken met hun karakter. Hun zoeken en iets anders willen en niet op hoeken van straten en in café's rondhangen. Niet gaan dansen op de manier dat er toen gedanst werd, de burgerlijke danswereld. Daar had je wat tegen, dat vond je allemaal maar niks. Je belangstelling werd ook wel aangewakkerd doordat je opzag tegen de voorvechters van de arbeidersbeweging. De geest van Domela Nieuwenhuis leefde nog heel sterk. De anarchistiese beweging onder Nieuwenhuis was vrij sterk geweest, vooral in Amsterdam. Op grond daarvan kreeg je ook allemaal nevenverenigingen zoals de anti-militaristiese vereniging, de IAMV, de Internationale Anti-Militaristiese Vereniging. Er waren toen al rooie dominees en je had de Bond van Religieuze Anarcho-Communisten. Er waren allerlei van die groepjes en die gaven allemaal hun eigen organen uit. Dat was dus eigenlijk een circuit van allemaal groepjes die op zichzelf stonden, soms met onderlinge verbindingen. Je kende elkaar wel, je wist: hij komt daar vandaan en hij komt daar vandaan. Je had kontakt met elkaar. Het ageerde ook, zeker de anarchistiese jeugd, die roerde zich wel.
De JGOB was dus neutraal, die was niet gebonden aan een partij. Dat wilde je ook helemaal niet. Je kon ook maar lid blijven tot je drie en twintigste, dan moest je eruit want je was te groot. Je moest dan maar lid worden van een politieke partij. Je had toen ook die hele cultus van de rein-leven beweging. Sexuele hervorming natuurlijk en de vegetariërs. Dat speelde er allemaal zo'n beetje doorheen. Maar in feite waren het allemaal kleine groepen. In Rotterdam hadden we bij de JGOB misschien maar 40 of 50 leden. Dat was met de anderen net zo, alleen de JVO was wat groter. Landelijk gesproken ging het om een paar duizend leden, ook bij de andere jeugdbewegingen. Alleen de AJC was veel groter, dat was één grote beweging. Ik ben toen ook nog wel eens op AJC-bijeenkomsten geweest, gewoon in een wijk en dan had je lokalen of ruimtes die tjokvol zaten. De AJC had zijn eigen kenmerk, dat zat ook in de kleding, manchester, schiller-kragen en capen waren zeer gewild. Het was een soort uniform, wat je overnam. Nou ja, de ene hield ervan en de ander niet. In de JGOB hield niet iedereen ervan, maar dat karakter zat er toch overal wel een beetje in.
Je ging dus ook naar bijeenkomsten van de SDAP en van de kommunistiese partij en naar bijeenkomsten van de Revolutionair Socialisten, toen van Sneevliet. Kortom er was een beweging binnen een klein circuit, maar je werd eigenlijk met de nek aangekeken door de rest van Nederland. Nederland was toen zeer burgerlijk, veel burgerlijker nog dan

nu. Er is natuurlijk wel het één en ander veranderd. Maar het was een stijf land en het was nog altijd een klein land. We waren toen wel net zo klein als nu, maar de bevolking was veel minder. Als je nou nagaat dat ik op de lagere school leerde dat er in Nederland 5½ of 6 miljoen mensen woonden. Die schaal was kleiner en in verhouding met die schaal moet je zeggen dat er toen toch wel het één en ander gebeurde, wat toch wel belangrijk was.
Als je mensen uit de jeugdbeweging spreekt dan zullen ze allemaal hetzelfde zeggen: het was de mooiste tijd van mijn leven. Niet omdat er iets gebeurde, maar omdat ze kameraadschap vonden, op elkaar aangewezen waren en met elkaar omgingen. Dat met elkaar omgaan, was echt niet één dag in de week hoor. Dat gebeurde meer, dat was niet alleen in het weekend. Er werden tochten georganiseerd, fietstochten, wandeltochten. zitten in het maanlicht. Het had iets romanties ook, dat kwam er natuurlijk allemaal bij. In Duitsland was de jeugdbeweging ook enorm sterk, daar had je de Wandervögel. Iets van die geest kwam overwaaien en vermengde zich. Er werd ook aan je ontwikkeling gewerkt. Er waren elke week inleidingen of lezingen. Dat ging over alle mogelijke onderwerpen, veel politieken erin. Ik heb Constandse nog eens van de trein gehaald. Ik was toen 17 jaar en hij was toen, geloof ik, 27. Constandse was voor ons de komende Domela Nieuwenhuis. Hij was toen al een goede spreker, een bewogen man, een clevere man, hij had een goeie achtergrond en hij was zeer belezen. Hij sprak op dezelfde manier zoals je hem nu nog hoort, dat nasale geluid van hem. Zo waren er natuurlijk veel meer mensen die we tevoorschijn haalden. Je schreef ze aan, je vroeg of ze wilden komen praten. Dan kwam er wel een mooie inleiding uit en daar werd dan over gediskussieerd. Je had ook je kongressen één keer in het jaar en je had je kampementen één keer in het jaar. Meestal was dat in Brabant, dat was toen nog zeer onontgonnen. Er was nog veel natuur. Eindhoven was nog niet zo groot en de clerus was er wel oppermachtig natuurlijk, maar dat vond je juist de uitdaging om daar naar toe te gaan. Je ging daar wandelen en demonstreren, want zo'n wandeltocht leek wel een demonstratie. Er werd aan politieke ontwikkeling gedaan door middel van die lezingen. We hadden ook kopstukken uit de plaatselijke SDAP, die kon je ook nog wel eens verleiden om te komen. Dat deden ze ook wel, want ze zagen natuurlijk in die jeugd niet alleen een klankbord, maar ook de mogelijkheid om hun ideeën daar in te brengen. Bij ons in de JGOB was het zo dat we al die ideeën prachtig vonden, maar we wilden ze toch wel op onze eigen manier bekijken. Je kreeg op den duur wel jongens en meisjes die erg voor de SDAP waren en anderen weer meer voor de CPH of voor het anarchisme. Maar dat beet elkaar helemaal niet, daar had je ook verder helemaal geen ruzie om.
De Russiese Revolutie was nog maar net koud, die was nog maar acht jaar oud in de tijd dat ik daar in zat. Dan werd er natuurlijk gezegd: dat is staatskapitalisme en dan vloog je elkaar in de haren, want dat was helemaal niet waar natuurlijk. Ja, die Russiese Revolutie had ook invloed, die spreidde zich ook uit. Dat is ook niet gering geweest wat er toen gebeurde. De hele wereld stond ervan overeind, op zijn achterste benen.
De jeugdbeweging is eigenlijk aan het verwateren gegaan zo in de crisisjaren tussen dertig en veertig. Het oude élan was eraf. Ik bedoel eigenlijk het élan van een soort revolutionair sentiment. Of dat nou heel erg rood was of een beetje minder rood, dat doet er weinig toe. Dat linkserige ging er een beetje af, dat werd wat burgerlijker. Ik weet niet of ik daar een verklaring voor kan vinden. Ik geloof ook wel dat die hele economiese crisis van toen zijn invloed heeft gehad. Het merkwaardige verschijnsel waar we het ook vaak over hebben, als er een crisis is, dat dit de linkse arbeidersbeweging altijd windeieren legt. Je zou zeggen op grond van wat Marx altijd heeft geleerd over die "verelendung". Dat klopt dan helemaal niet, want het lijkt wel of de mensen conservatiever worden in een crisis. Dat is al herhaaldelijk bewezen. Zoiets van: blijf zitten waar je zit en verroer je niet, laten we houden wat we hebben en laten we zorgen dat we niet ontslagen worden. Die hele angst, die er dan in zit, zal ook wel zijn invloed hebben op zo'n verschijnsel als die jeugdbeweging. Je hebt toen ook de katholieke jeugdbeweging gekregen en de Kajotters en de Graal. Dat is toen na de jaren dertig allemaal opgekomen. Uit lijfsbehoud, om in ieder geval nog een greep op de eigen jeugd te houden. Ik vond het aardige van de jeugdbeweging, waar ik in heb gezeten, dat ze niet gebonden was. Je kon zelf je oordeel vormen.
Waarom was de jeugdbeweging aan die geheelonthouding opgehangen?
Dat heeft wel zijn grond gehad. Je moet niet vergeten het drankmisbruik, het is eigenlijk belachelijk als je ziet wat er nu wordt gezopen, was eigenlijk vrij ernstig onder de arbeiders. Jongeren hadden er meestal geen geld voor. Maar er werd een flink potje bier gedronken hoor. Wij hadden die tijd dus al meegemaakt dat arbeiders, voor-

al havenarbeiders, werden uitbetaald in café's. Die bleven dan zitten en kwamen dronken thuis zonder centen. Dus vanuit de sociaal-demokratie geredeneerd, was het belangrijk dat er iets tegen het drankmisbruik werd gedaan. Toen heb je een volksbond gekregen tegen het drankmisbruik. Die hebben jarenlang een optrekje gehad aan de Jobshaven, daar kon je een kop koffie of erwtensoep kopen. Alleen maar om die arbeiders van de drank af te krijgen. Daarbij kwam natuurlijk ook dat het leven niet zo gezellig was. Ik kan me ook best wel voorstellen dat er gedronken werd om te vergeten, om een roes te krijgen. Zoals er nu op dit moment cocaïne wordt gebruikt en hash en heroine. Dat is tenslotte ook een soort vlucht. Iets waar wij van de oudere gene-

Twee meisjes in AJC-tenue.

ratie helemaal niets van snappen. Dat doe je toch niet, je gaat je eigen leven toch niet verwoesten. Dat was met die drank natuurlijk ook zo en dat had ook weer zijn invloed op de jeugdbeweging. Vandaar dat je die jeugdbeweging tegen drankmisbruik ging krijgen. Mijn vader dronk ook een aardig borreltje en die lachte z'n eigen slap dat zijn zoon in de jeugdbeweging was voor geheelonthouders. Hij vond het allemaal wel best, maar hij begreep het niet.
Stam de Jong op de Botersloot was een melkcafé. Je had van die panden waarin kamers werden uitgebroken en die dienden als vergaderlokalen. Stam de Jong was een geheelonthouderscafé en daar kon je ook jan en alleman treffen. Als je iemand nodig had, dan ging je naar Stam de Jong toe, op zaterdagavond. Dat was een soort trefpunt, de vreemdste figuren kon je daar vinden, altijd. Het was moeilijk met vergaderruimte. Van de gemeente kreeg je een schoollokaal tegen een heel schappelijk prijsje. In zo'n lokaal konden natuurlijk heel wat jongeren en daar hield je je lezingen. Het was nu eens hier, dan weer daar, maar ze hielpen je wel omdat je niet als staatsgevaarlijk bekend stond. De jeugdbeweging tenminste niet. Dat vonden ze een beetje Schwärmerei allemaal. Ik kan ook niet zeggen dat we iets nuttigs deden, het enige nuttige wat we deden was elkaar opvoeden.
Maar dat was het drankmisbruik wat in die tijd toch altijd nog speelde. Niet in die hevige mate van eind vorige eeuw of begin deze eeuw, maar het was er toch wel. Een dronken man op straat was toch wel heel gewoon. Nou zie je dat niet meer, omdat er binnenshuis wordt gedronken. Toen kwamen ze de kroegen uit en dan waren ze flink aangeschoten. Je had veel dronkemansgevechten. De Paauwensteeg was beroemd in die tijd.

Het politieburo Paauwensteeg was vlakbij de Schiedamsedijk. Nou en daar werd toen wel wat afgezopen. Daar waren dan altijd hele knokpartijen en die eindigden dan in de Paauwensteeg. Dat was een bekende straat in de krant toen. Ik zeg nogmaals, het leven was heel anders toendertijd. Je had geen radio, je had geen t.v. Je kon naar de bioskoop gaan, naar de schouwburg ging je niet, want daar had je geen centen voor. Het komt er eigenlijk op neer dat er geen geld was om ergens naar toe te gaan. Een bioskoopje pikken, dat kon nog wel voor 15 centen. Bioskoop was toch eigenlijk wel een stinkwoord. En jazz was ook niet wat je noemt. Dat is toch eigenlijk wel een beetje belachelijk, een beetje puriteins. Die films in de bioskoop waren ook geen pest waard, het was allemaal narigheid, drama's en cowboys. Maar toen gingen natuurlijk ook de eerste russiese films draaien. Dat was wel een openbaring. Ik kan me nog wel herinneren dat er voor de bioskopen daar stonden rijen voor de "Pantserkruiser Potemkin". Dat was op de Binnenweg, het WB, Wester Bioskoop. Je kreeg toen meer van die russiese films. Die russiese oude garde had nog steeds een kans. Eisenstein, Poudovkin, dat had een grote invloed op de mensen. Niet dat ze daardoor gelijk kommunisties werden of revolutionair, maar er kwam wat, er kwam iets uit een land waar ze eigenlijk niets van wisten. Daar werd aan filmkunst gedaan. Maar wat was filmkunst? Dat kende je toen nauwelijks.

Een pinksterkamp van de RJB van het NAS. De jongen linksachter is Tinus de Winter.

Je had niet veel om je eigen te vermaken. Ik ben blij dat ik toen in de jeugdbeweging verzeild ben geraakt. Ik ben van de JGOB naar de Zaaier gegaan. Daar heb ik allemaal vrienden ontmoet waarvan de meesten zijn omgekomen. De één is gefusilleerd als terrorist, de ander is in een konsentratiekamp overleden. Ik heb een verschrikkelijke mazzel gehad want ik ben overal doorheen geduikeld.

ROOD ROTTERDAM

In de jaren twintig en dertig waren er tientallen organisaties aktief in de rotterdamse arbeidersbeweging. Sommigen bliezen al enige tientallen jaren hun partijtje mee, sommigen verschenen nog maar net op het toneel. De meeste van die nieuwkomers

waren het gevolg van het splitsingsvirus, wat nog al heerste in de linkse beweging. De CPH (die in de begin jaren SDP heette) en de OSP waren oorspronkelijk linkse opposities binnen de SDAP. Die SDAP op haar beurt was in 1894 opgericht door, wat men toen noemde, de twaalf apostelen, die ontevreden waren met de anti-parlementaire koers van Ferdinand Domela Nieuwenhuis. Ook de nieuwbakken kommunistiese partij bleef niet gespaard voor afsplitsingen. In het begin van de jaren twintig scheidden de raden-kommunisten onder leiding van Herman Gorter en Anton Pannekoek zich af. Later in 1928 vertrokken Henk Sneevliet en de zijnen, omdat de CPH volgens hun aangetast was door het Stalinisme. Al die splitsingen waren nou niet direkt bevorderlijk voor de zo broodnodige eenheid, maar het leverde wel een bont gekleurd gezelschap van allerlei elkaar bestrijdende organisaties op. Tussen al deze groepjes, waarvan sommige de grootte van een sekte nog niet eens te boven gingen, fladderden dan nog éénlingen als Coremans en Van Burink rond.
In dit gedeelte willen we proberen die linkse beweging in Rotterdam in kaart te brengen. We beginnen daarbij met de Rapaljaan Coremans.
Het lukte Coremans en zijn Rapaljepartij om zich in de gemeenteraad te laten kiezen en het daar 4 jaar uit te houden. Dat was in het midden van de jaren twintig. In diezelfde periode was ook de invloed van Ferdinand Domela Nieuwenhuis die in 1919 overleed, en het anarchisme nog sterk merkbaar. De anarchisten hadden als voornaamste werkterrein, de Internationale Anti-Militaristiese Vereniging en de vrijdenkersvereniging "De Dageraad". Als uitloper van de anarchistiese beweging in de jaren dertig had je de Börgerianen, met hun leermeester Jan Börger, een ex-dominee die Hegeliaan en vrijdenker was geworden. Nauw verwant aan de anarchisten was de Linkse Arbeiders Oppositie. Dit was een uiterst kleine groep van raden-kommunisten, die zich rond de ex-matroos en ex-CPH'er Eduard Sirach geschaard hadden.
Dan was er dát deel van de linkse beweging wat zich in hechte partijen had georganiseerd. Partijen die een grote rol hebben gespeeld in allerlei werkelozenakties, huurstakingen en bij de strijd tegen het fascisme. Partijen die daarnaast het zogenaamde revolutionaire parlementarisme predikten en deelnamen aan verkiezingen.
De OSP heeft maar kort bestaan, van 1932 tot 1935. De OSP liep snel leeg toen succes bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1933 uitbleef. Een hoop leden keerden teleurgesteld terug in de moederschoot, de SDAP. Het restant vormde samen met de RSP, de RSAP. De CPH (nu CPN) bestaat nog steeds. In de linkse beweging was zij de grootste organisatie met de meeste aanhang onder de arbeiders. De CPH was de hollandse sektie van de Komintern en de Komintern bepaalde vanaf het eind van de jaren twintig feitelijk de politieke koers van de partij. Met die koersbepaling door Moskou waren een aantal leden, vooral mensen die ook in het NAS aktief waren, het niet eens. Ze traden uit en vormden in 1928 de RSP, een links-socialistiese organisatie die zichzelf zag als de voortzetter van het werk van Lenin en Trotski. In deze volgorde willen we de groepen ook de revue laten passeren. Dus: Coremans, de anarchisten, de Vrijdenkers, de anti-militaristen, Jan Börger, de Linkse Arbeiders Oppositie, de OSP, de CPH en afsluitend de RSP.

COREMANS

Coremans was één van de vele brabanders die rond de eeuwwisseling naar Rotterdam kwamen. Van beroep was hij meubelmakersknecht, maar in het begin van de jaren twintig maakte hij al deel uit van het werkelozenleger. Samen met een stel vrienden richtte hij de Anti-Stemdwang partij op. Naar het amsterdamse voorbeeld werd de partij omgedoopt in: Rapaljepartij. Het brein achter de amsterdamse Rapaljepartij was de kunstenaar-fascist Erich Wichman. Het gerucht ging dat hij Coremans financieel ondersteund heeft, maar dat valt te betwijfelen. Dat de arbeiders gedwongen werden, op straffe van boete of hechtenis, hun eigen slavendrijvers te kiezen zat Coremans dwars. Ook de anarchisten verzetten zich heftig tegen deze stemplicht en riepen op tot het boycotten van de verkiezingen. Coremans en de zijnen kozen er nou juist voor om het spelletje mee te spelen en vervolgens zand in de radertjes te strooien. In 1923 deed z'n partij mee aan de gemeenteraadsverkiezingen in Rotterdam. Coremans voerde een luidruchtige kampagne. Hij sprak in de hele stad vanaf handkarren het publiek toe en plakte zijn eigen affiesjes. Hieronder verhaalt hij van een spektaculaire propagandatocht door de rotterdamse binnenstad: " Grote partijen trokken met praalwagens door de stad met alle soort mooie leuzen. Alles voor Jan Boezeroen. Wij hadden geen stuiver in kas en moesten toch ook wat doen. Wij lapten allen wat bij

elkaar, maar voor grote praalwagens was het niet voldoende. Ik stelde toen voor om op de luizenmarkt 12 à 14 kinderwagens plus wat oude kachelfornuizen, waar wij wielen onder plaatsten, te kopen, wat ook gedaan werd. Zo trok ca. 30 man ieder met een kinderwagen of fornuis op wielen in volgorde door de stad, vooraf met twee trommelslagers en Harmonie en met een tamboermajoor voorop. De toeloop van de rotterdamse bevolking was geweldig, de politie wist geen raad. Wij trokken ook door het centrum van de stad, de Hoogstraat, doch deze straat was voor rijvervoer gesloten, wat niet wegnam dat wij er toch introkken. Daar midden op de Hoogstraat aangekomen greep de politie in, en sommeerde terug te keren, wat wij weigerden en dreigden wij met ontbinding van de stoet en dat wij het zooitje midden op de Hoogstraat zouden achterlaten. Toen de politie inzag, dat het menus was, trok ze haar bevel in en mochten we verder gaan. De gehele stad heeft in opschudding gestaan, de propaganda sloeg in. Zondags vlak voor de verkiezingen hebben wij een openbare vergadering in de veilingzaak van Rotterdam belegd, waar de bekende Klaas Driehuis liedjes zong en waar ik sprak en mijn programma uiteen zette. Voor debat kwam niemand."
Coremans had succes. Met 4471 stemmen wist hij een zetel in de raad te veroveren. Het waren vooral de werkelozen, de straatventers en standwerkers die Rapaljepartij hadden gestemd. Kortom, het lompenproletariaat dat het parlementaire gekonkel zat was en ook niet veel op had met zogenaamde arbeiderspartijen.

Coremans links zittend in z'n kroeg "De buik van Parijs".

Tekst: Arn. van Raalte en Jules Calff
Muziek: Marius Spree jr.

Hier sta ik in m'n volle glans;
ge moogt het allen weten:
Ik, wijdvermaarde Coremans,
ben 'r weer eens uitgesmeten!
Het is een zootje in de raad;
daar is aan kracht behoefte.
Ik ben alleen d'aristokraat,
de rest is maar geboefte.

REFREIN

Ik ben het hoofd der bende.
Ik ben de welbekende,
de niet altijd verwende
beroemde Coremans.
In mijn Parijse Buikje
kwam altijd Rotte's puikje
en knapte menig kruikje
Schiedam met pommerans!

Verwekte ik weleens schandaal,
dan ging het toch niet slechter.
'k Verscheen dan na proces-verbaal
gezellig voor de rechter.
De straf viel me dan nogal mee
– dat zeg ik in vertrouwen –
als ik beloofde heel gedwee
me voortaan koest te houen.

REFREIN

In de raad stuntte Coremans verder. Hij riep zichzelf uit tot werkelozen-expert en probeerde in de raad speciaal voor hun belangen op te komen. Met die belangen namen B & W en het ambtenarenkorps het niet zo nauw. Bij Maatschappelijk Hulpbetoon heerste grove willekeur en de schamele uitkeringen waren maar net voldoende voor de eerste levensbehoeften. Coremans trok fel van leer tegen de hoge heren. Regelmatig werd B & W stijf gescholden, waarna Coremans steevast afgehamerd werd of als dat niet hielp, uit de raad gezet en voor één dag geschorst. Met lastige vragen probeerde hij het gemeentebeleid te ontmaskeren. In oktober 1924 stelde hij de volgende vragen:

"Hoeveel heeft het gemeentebestuur in 1923/'24 uitgegeven aan champagne, wijn, spuitwater, thee, suiker, sigaren, sigaretten, enz.? Hoeveel heeft Maatschappelijk Hulpbetoon in diezelfde periode uitgegeven aan melk voor tuberculozen, zieken en zwakken?" Coremans drong aan op openbaar maken van beide posten.
Andere partijen in de raad wilden niks met deze onruststoker te maken hebben. Ze beschouwden hem als een politieke beunhaas, zonder leidraad of program. Hij werd door niemand serieus genomen, maar dom was hij beslist niet. Naast zijn raadswerk dreef Coremans een kroeg, de buik van Parijs, in de Pannekoekstraat. Ook had hij een buro voor rechtshulp "op Rapaljaanse grondslag". Bij de meeste oud-rotterdammers stond hij bekend om zijn talrijke éénmansakties en z'n shows in de raadszaal. De huisschilder Bertus Meijer die ook lid was van Links Richten, beschreef hem in zijn vooroorlogse herinneringen als volgt: "Een anarchist van een heel ander kaliber dan Sacco en Vanzetti was Coremans. Ik zie hem nog staan debatteren voor het gebouw van De Rotterdammer op de Goudsesingel. Het was een slungelachtige vent, op wiens gezicht de armoe en ontbering van vele voorafgegane proletariërsgeneraties bijna afstotend zijn merktekens had achtergelaten. Hij was flink van de tongriem gesneden en brutaal op het onbeschofte af. Een tegenstander die zijn overtuiging niet deelde, wist hij op een bijzonder krenkende manier af te blaffen. "Man je snapt er geen pest van. Ga je schoolgeld maar terughalen!" was het dan. Of tegen een vrouwspersoon: "Mens houd alsjeblieft je wafel dicht en ga thuis je kousen stoppen!"
Van een goed politiek gericht protest in de raad was geen sprake. Veel meer dan voor pias spelen heeft Coremans er niet gedaan. Hij had een opvallende ongegeneerde manier van entree-maken in de deftige raadszaal, dat wel. Zo verscheen hij op een keer met lieslaarzen aan, als dreigde er watersnood. Ook vroeg hij eens doodernstig een terrasvergunning aan voor zijn café "De buik van Parijs". Het verwekte veel hilariteit, want de Pannekoekstraat waar de kroeg zich bevond was daar nauwelijks drie meter breed. Naderhand heeft men zijne edelachtbare op een wat elegantere manier dan de amsterdamse Rapaljaan klein weten te krijgen, en monddood te maken. Men bood de vroegere meubelmaker een baan als gemeenteopzichter aan, die hij accepteerde.

Coremans plakte z'n eigen affiesjes aan tijdens de gemeenteraadsverkiezingen van 1923.

Bram van de Haterd
Je had toen Coremans in de Pannekoekstraat. Z'n café heette: "De Buik van Parijs" naar een boek van Emile Zola. Daar heb ik nog een affiesje over gemaakt.

Had Coremans iets te maken met de anarchistiese beweging?
Nee, Coremans was een apart mens. Hij had een cafeetje in de Pannekoekstraat en ernaast was een steegje van 2 à 3 meter breed. Daar wilde hij een terras in hebben en dat ging natuurlijk niet. Als hij uitgenodigd werd op recepties bij de gemeenteraad dan nam hij altijd een paar prostituees mee. Hij heeft de meest gekke dingen gedaan. Als er een moord of een inbraak gepleegd was, dan hing hij daarover alle knipsels voor de ramen. Dat was een hele sensatie. Hij was flink aan de drank ook. Iedereen ging naar dat café toe, eigenlijk met de gedachte om Coremans te zien. Als je dan lang bleef staan zei hij: "Zuip eens leeg, we hebben nog meer klanten hoor!" Dan moest je je glas teruggeven. Hij was van de Rapaljepartij. Ja, en hij had nog een hoop aanhang ook. Hij sprak vanaf een handwagen, daar ging hij de hele stad mee rond. Ik weet ook nog wel dat er een toneelstuk geweest was van Marius Spree op het stationsplein en daar werd zijn naam in genoemd. Dan was hij zo handig om een proces aan te spannen omdat zijn naam gebruikt was. Hij was een spitsvondige kerel en hij wilde populair zijn. Coremans kon ook gedichten maken. Hij heeft wel eens een gedicht gemaakt over: afwijzend beschik. Hij had steun aangevraagd bij sociale zaken. "De kanarievogel viel dood van schrik, afwijzend beschik."
Arend van Brugge
Heb je wel eens gehoord van Coremans? Die had in de Pannekoekstraat een café. Als je nou van de Hoogstraat afkwam door de Halvemaansteeg, die was nog niet zo breed als van de kast tot de muur, dan ging je drie van die leistenen treden af, van die gladde stenen en dan kwam je zo de Kipstraat over. Op de hoek van de Kipstraat zat Heniger. Petten en hoeden. Daar gingen we altijd een strooie gassie kopen in het voorjaar (een strooie hoed). Die Coremans had een café overgenomen een eindje verder en met groot lef vroeg hij aan de gemeenteraad een terras. Hij wou een terras hebben, maar het was niet zo breed. Het was niet eens zo breed als van die muur tot die muur. Hoe kan je daar nou een terras van maken? Nou dat was reden voor hem om daar over kapsones te maken hè. Coremans was een gewezen meubelmaker. Ja, politiek zat er niet veel bij, dat niet, dat begreep ik later ook wel. Dat was later in de twintiger jaren hè. Ja, Coremans van de Rapaljepartij, maar ik zeg: politiek had het niks.

DE VRIJDENKERS

Bram van de Haterd
Barteld van de Heide was hier de man van de vrijdenkersbeweging. Hij verkocht voor zijn werk van dat ijspoeder aan de ijsboeren. Wij noemden hem altijd "De man van de revolutionaire ijsboeren". Hij organiseerde ook boottochten. We gingen dan met z'n allen en dan vaarden we van hier naar Gorkum. Hoofdzakelijk ging het hierom: je zag je vrienden en je kameraden en de mensen waarmee je diskussieerde. Je zat in een bepaalde clan, een gemeenschap. Al wist je dat hij CPH'er was en hij RSP'er en hij AJC'er. Dat kwam in die vrijdenkersbeweging bij elkaar.

Godsdienst is opium van het volk had Marx eens gezegd. En inderdaad, in de jaren dertig waren er nog hele volksstammen die zich nog lieten bedwelmen door dit gif. Ook zat arbeiders gingen iedere zondag gedwee naar de kerk om te bidden tot de Here God. En terwijl het kapitaal ze arm hield, hield de kerk ze dom. Maar niet alleen het bijgeloof dreef de crisisslachtoffers naar de kerk, het was ook de honger en de armoe. De kerk richtte gaarkeukens in, op theekransjes haakten rijke dames wollen ondergoed, dat met de kerst onder de minderbedeelden werd gedistribueerd, in brokkenhuizen kon voor een prikkie afgedragen kleding worden gekocht en bij het Leger des Heils konden de havelozen terecht voor een bord soep en een onderdak voor de nacht. De kerk was nog oppermachtig en alom aanwezig.
Het waren de Vrijdenkers, die de frontale aanval inzetten op dit instituut en een hoop arbeiders voorgoed van hun geloof afhielpen. De Vrijdenkers hebben vooral veel gedaan voor de geestelijke bevrijding van de arbeidersklasse. Veel arbeiders waren dan ook lid van de vrijdenkersvereniging de Dageraad of zogenaamd proletarisch vrijdenker.

DE DAGERAAD

De geschiedenis van de Dageraad gaat terug tot 1856. Toen werd in Amsterdam door een aantal eerbiedwaardige heren de vrijdenkersvereniging de Dageraad opgericht. In 1855 was er trouwens al een blad wat de Dageraad heette. De meeste oprichters kwamen uit de Vrijmetselaarsloge. Eén van de doelen van de nieuwe vereniging was: "Het zoeken

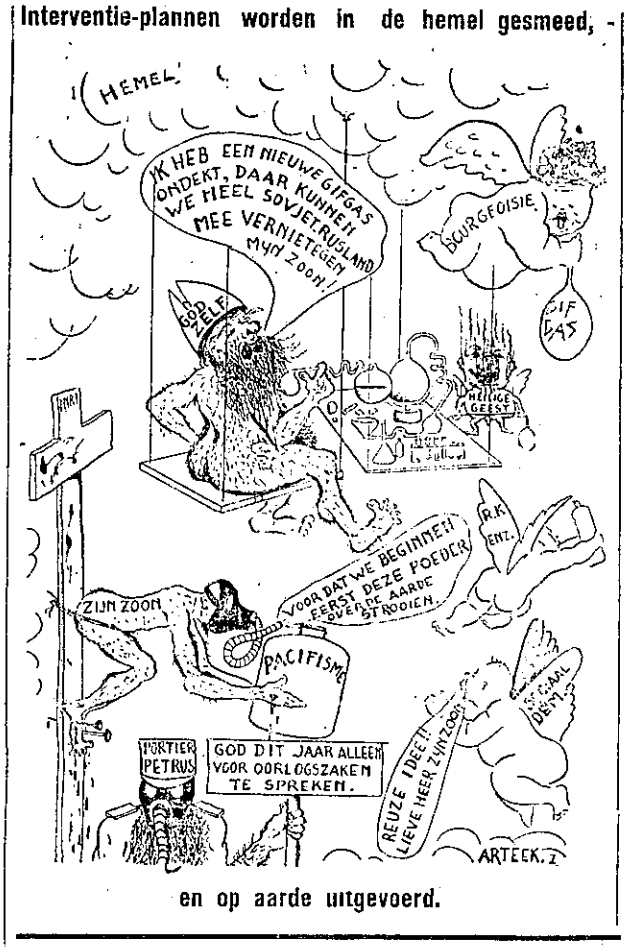
naar waarheid, geleid aan de hand van natuur en rede". In den beginne was de Dageraad een soort van wetenschappelijk genootschap. De Vrijdenkers hielden zich o.a. bezig met de evolutieleer van Darwin, als tegenhanger van het scheppingsverhaal. Bij vergaderingen lagen op de bestuurstafel als symbolen van hun geleerdheid, een globe, een verrekijker en een microskoop. In het begin was de Dageraad niet tegen alle godsdiensten. Leden van de Dageraad hebben zelfs nog geholpen met de oprichting van de Vrije Gemeente, een nieuw soort kritiese kerk. Wel vonden veel leden dat het vrijdenken geen zin had, als het werkvolk in armoede en onwetenheid moest voortploeteren. Zij zagen wel in dat ze niet werkelijk vrij konden zijn, als anderen dat ook niet waren. Vanuit de Dageraad is dan ook de stoot gegeven tot de oprichting van een nederlandse sektie van de Eerste Internationale. De Vrijdenkers kwamen eindelijk uit hun studeerkamer en wierpen zich op de klassenstrijd. Ze hielden felle pleidooien voor afschaffing van de kinderarbeid en het invoeren van de leerplicht, om ook de proletenkindertjes de kans te geven om zich te ontwikkelen. Overal werd de strijd aangebonden met de heersende moraal. Kinderen krijgen, en dan het liefst zoveel mogelijk, was niet het enige doel in het leven van de vrouw, stelden de Vrijdenkers. De Neo-Maltusiaanse Bond, NMB, waarin Vrijdenkers het voortouw namen, maakte haar propaganda onder arbeidersvrouwen voor geboortebeperking. Dageraadsvrouwen zoals Aletta Jacobs streden o.a. voor vrouwenkiesrecht, gelijke rechten en gelijke beloning. En dan waren er natuurlijk de stokpaardjes zoals scheiding van kerk en staat (de armenzorg was bv. geheel in handen van de kerk) en de propaganda voor lijkverbranding.

De afdeling Rotterdam van de Dageraad een dagje uit in Hoek van Holland.

De belangrijkste figuren in de Dageraad in die tijd waren: Multatuli en Ferdinand Domela Nieuwenhuis. Multatuli heette in werkelijkheid Eduard Douwes Dekker en schreef o.a. Brief van een Onwetende en natuurlijk Max Havelaar. Zij hebben er samen voor gezorgd dat het vrijdenken onder arbeiders vaste voet kreeg. Veel arbeiders lieten, nadat ze hen gehoord hadden, zich uitschrijven en keerden de kerk de rug toe. Brochures zoals: Tegenstrijdige teksten in den Bijbel, Dominé, Pastoor of Rabbi, Mozes of Darwin vlogen als warme broodjes over de toonbank. Van Dominé, Pastoor of Rabbi werden er zelfs 47.000 verkocht! Ook verschenen er boeken zoals de Amusante Bijbel, een parodie op het Oude en Nieuwe Testament en het Handboek van een Vrijdenker van Domela Nieuwenhuis.

Ook in andere landen roerden de Vrijdenkers zich. In Spanje waren veel anarchisten Vrijdenker. Francisco Ferrer begon een nieuwe zogenaamde rationale school om eindelijk eens het katholieke onderwijsmonopolie en de daarmee verbonden geestelijke verstikking van de spaanse kindertjes te doorbreken. In Duitsland werd te Berlijn in 1905 de Centrale Bond van Vrijdenkers opgericht. Ook ontmoetten Vrijdenkers uit verschillende landen elkaar regelmatig op internationale kongressen. In 1883 werd er zo'n kongres te Amsterdam gehouden. De oprichting van de eerste arbeiders- en boerenstaat in 1917 was een geweldige oppepper voor de vrijdenkerij. In de Sovjet-Unie maakte de Bond voor Strijdende Goddelozen de godsdienst rijp voor de schroothoop. Door middel van tekeningen, affiches, demonstratieve optochten met poppen en agitprop-scènes werd de kerk ontmaskerd als handlanger van het kapitaal en het geloof afgeschilderd als een dom en achterhaald fabeltje om arbeiders eronder te houden. De christelijke beschaving reageerde geschokt: "In de Sovjet-Unie werd de Christus opnieuw gekruisigd". En het ergste was nog dat het gif geëxporteerd werd. In 1925 verenigden zich Vrijdenkers uit allerlei landen in de IPV, de Internationale Proletarische Vrijdenkers. Het IPV was verbonden met de Derde Internationale en op precies dezelfde manier georganiseerd. In het begin van de jaren dertig waren er 24 secties (landen) aangesloten. Het hoofdkwartier was eerst in Wenen, daarna in Berlijn en na 1933 in Straatsburg.

GODSLASTERING

In den naam van God den Vader
Van den Zoon en van den Geest,
Broeders, stoelend op één wortel,
Vieren we als christenfeest!
Mag de hater ons bespotten,
De verdwaasde in z'n dool:
Heilig! Heilig! driemaal Heilig
Onze nieuwe gifgasschool!

Gaat! Verkondigt alle volken,
Zegt de Blijde Boodschap voort!
Brengt de mannen, brengt de moeders
En de kinderkens den moord!
Spreekt ons heerlijk evangelie
In decorum: bef en stool:
Heilig! Heilig! driemaal Heilig
Onze nieuwe gifgasschool!

Broeders, krijgers voor den Heere:
„God en Gas!"..... Naar deugt en vlijt
Heeft de Vader in den Hemel
Ieder eeuwig loon bereid
Gaat! Verkondigt alle volken
Christus heersche pool tot pool!
Heilig! Heilig! driemaal Heilig
Onze nieuwe gifgasschool!

Links: een spotprent uit "De Tribune" van 19 januari 1931 Rechts: een gedicht van Willem van Iependaal.

NEDERLAND

In dit dominees-land waren alle socialisten in het begin overtuigd atheïst. Maar al snel namen ze het niet meer zo nauw. De SDAP verklaarde de godsdienst tot een privézaak, dat wil zeggen: ieder lid moest zelf maar uitmaken of hij wilde geloven of niet. De SDAP wilde het liefst zo snel mogelijk van haar goddelozen-image af. Een katholieke arbeider moest toch ook met goed fatsoen op de SDAP kunnen stemmen nietwaar? Veel SDAP'ers vertrokken uit de Dageraad en lieten de vereniging over aan de anarchisten. Die zagen wel degelijk het gevaar van de kerk. Zij gingen uit van het standpunt: "Wie God dient, dient hem ook in de school, in de kazerne, in de fabriek, in den staat". Godsdienst was dus geen privézaak, maar iets wat dagelijks door je strot

geramd werd. Daarom was wat tegengif hard nodig. Ook de CPH bestreed de godspest waar het maar mogelijk was. De CPH verenigde haar vrijdenkers in een aparte organisatie met een eigen orgaan, de Proletarische Vrijdenker. Rond 1930 startte de CPH met een anti-godsdienstkampagne die regelrecht afgekeken was van de Strijdende Goddelozen in de Sovjet-Unie. Boecharin's brochure Bloed en Purper werd vertaald en in de Tribune verschenen spotprenten. Eén van die prenten was aanleiding om de Tribune uit de leeszalen van openbare bibliotheken te weren. De CPH reageerde direkt met een brochure getiteld: "Godslastering? De Tribune in gevaar!" De brochure riep de arbeiders op om comité's ter verdediging van de Tribune te vormen. De storm luwde en de schokmethode werd overboord gezet. Met de komst van de eenheidsfrontpolitiek werd ook voor de CPH godsdienst een privézaak, een nogal opportunisties standpunt. Net als de linkse organisaties, werd ook de Dageraad door Colijn in z'n vrijheid beknot. De godslasteringswet verhinderde Vrijdenkers om hun opvattingen onder het publiek te brengen. Ook de Vrijdenkers Radio Omroep (VRO) werd regelmatig gecensureerd en na een hetze van de NSB werden in 1936 alle uitzendingen verboden. Kort daarvoor was de Dageraad al op de lijst van verboden organisaties voor ambtenaren gezet. Atheïstiese propaganda werd bestempeld als staatsgevaarlijk en gezagsondermijnend, door het benepen Colijnregiem.

ROTTERDAM

Ook Rotterdam kende zijn vrijdenkersbeweging. Eén van de eerste Vrijdenkers in Rotterdam was G.W.van de Voo. Op 14 oktober 1855 richtte hij de Lichtstraal op. Op 1 maart 1857 werd de Lichtstraal omgedoopt in Dageraad. Lang heeft deze afdeling niet bestaan. In 1881 werd een andere vereniging opgericht, Het Vrije Woord. In het bestuur zaten W.Meng, G.W.van de Voo en J.Hobbel. In 1890 was er opnieuw een afdeling van de Dageraad in Rotterdam. Die afdeling was behoorlijk aktief en de algemene vergadering besloot dan ook *f* 200,- te geven voor de oprichting van een blad, de Vrijdenker. Ook werden er Multatuli-avonden belegd. In 1915 sprak Domela Nieuwenhuis op een avond van de Dageraad in de veilingzaal van het Verkooplokaal. Hij nam het op voor dominee Bart de Ligt, een christen-anarchist. Bart de Ligt mocht, omdat hij anti-militarist was, niet meer in bepaalde gebieden preken. Domela Nieuwenhuis noemde dit verbod een fraai staaltje van samenwerking tussen kerk en staat.
In de jaren dertig hield de Dageraad zondagmorgenbijeenkomsten in de bioskoop Luxor, op de Kruiskade. Op die bijeenkomsten stond achterin altijd een kraam met boeken, brochures en kranten. Die kraam werd gerund door Jan Warnaar, die zelf ook Vrijdenker was. Ook op de Goudsesingelmarkt was Warnaar altijd present met z'n handeltje. Zijn marktkraam heette: de Rooie Tent en hij verkocht er van alles van de Marxistiese Bibliotheek tot en met de Bibliotheek voor Ontwikkeling en Ontspanning van de anarchist

20e JAARGANG — 23 APRIL 1938 — LOSSE NUMMERS 10 CENT. — N°. 17

DE VRIJDENKER

Weekblad van de Vrijdenkers-Vereeniging „DE DAGERAAD"

Abonnementsprijs bij voorafbetaling:
Voor Binnenland fr. p. p. f 1.— p. 3 mnd.
Losse nummers 10 cent.
Voor Buitenland fr. p. p. f 1.40 p. 3 mnd.

Redacteur: J. HOVING, Berkenlaan 16, Zwanenburg, bij Halfweg.
Administratie-adres: Hoofdbestuur „de Dageraad"
Afd. Administratie. Postbus 793. Amsterdam.
Postrekening 34265.

ADVERTENTIËN:
Van 1 tot 8 regels ..... 175 cent.
Elke regel meer ..... 20 cent.
Voor de afdelingen per regel ..... 12 cent.
Vereenigingen 10 cent per regel.

Gerhard Rijnders toe. Warnaar was een opvallende figuur en zag er nogal artistiek uit met z'n grote zwarte hoed en vlinderdas. Ook werden er regelmatig openbare vergaderingen gehouden met bekende sprekers zoals Constandse en Hoving. De onderwerpen van die bijeenkomsten liepen uiteen van anti-semitisme tot en met geheelonthouding en Esperanto. Het debat was het scherpste wapen van de Vrijdenkers. Constandse debatteerde met bekende rotterdammers zoals de ex-predikant Jan Börger en dominee Krop, een echte kommunistenvreter. Verder waren er kulturele ochtendjes en filmochtenden. Ook hielden afdelingen zelf avondjes. Links Richten-leden zoals Geert van Oorschot, Willem van Iependaal en Jos Kop Jansen hielden regelmatig voordrachten en lezingen. In 1931 sprak Van Oorschot o.a. over "Godsdienst en Wetenschap". Dat was op een propaganda-kunstochtend. In '32 hield hij een inleiding over "De bedwelming van godsdienst en alcohol". Ook droeg hij werk voor van zichzelf en andere Links Richten-leden. Willem van Iependaal en Jos Kop Jansen waren allebei aktief op de Linker Maasoever, waar in 1930 een afdeling van de Dageraad werd opgericht. Vooral Van Iependaal

was een geziene figuur onder de arbeiders. De liedjes en gedichten die Van Iependaal begeleid op een harmonika opvoerde, werden snel toppers. Maar Van Iependaal hield ook lezingen en ging zelfs een keer in debat met een protestant. Zowel Van Iependaal als Kop Jansen waren een tijdje voorzitter van de afdeling op de Linker Maasoever. Die afdeling telde vooral veel werkelozen en haven- en metaalarbeiders. De afdeling radikaliseerde snel en werd in 1934 in z'n geheel geroyeerd, officieel wegens kontributieschuld, maar de werkelijke reden kon best wel eens zijn dat de CPH de afdeling tot bijwagen van de partij wilde maken. Net als Links Richten viel ook hier de Dageraad ten prooi aan de partijpolitieke belangen van de CPH.

Een propagandawagen van de vrijdenkers.

De Dageraad hield het niet bij lezingen en vergaderingen alleen. Ze gingen ook de straat op. Op het Noordplein, in de Pannekoekstraat werd met de Vrijdenker gekolporteerd. De Vrijdenker was het weekblad van de Dageraad en werd geleid door de sociaaldemokraat Hoving. De krant bevatte allerlei artikelen tegen het geloof in aktie, waarbij vooral de katholieke kerk, de paus, en fascisten zoals Franco op de korrel genomen werden. Natuurlijk stonden er ook nieuwtjes uit de beweging, boekbesprekingen, feuilletons (bv. Levensherinneringen van een Vrijdenker) en een esperantorubriek in. Ook trokken de Dageraadsmensen het platteland op om daar hun propaganda te maken voor het vrijdenken, geboortebeperking en vrouwenemancipatie. Er werden zelfs per autobus tochten naar Brabant en Limburg ondernomen om daar de katholieke almacht de nodige speldeprikken toe te dienen. Vanaf de kansel hitste de clerus de bevolking tegen de Vrijdenkers op. Boerenkinkels, bewapend met knuppels, stonden klaar om deze duivels uit het noorden af te ranselen, onder het toeziend oog van meneer pastoor. Ook in Rotterdam kon het er ruig aan toe gaan. In 1931 kreeg de politie het twee keer aan de stok met de Vrijdenkers. Op 5 februari waren kommunisten en Proletariese Vrijdenkers naar een bijeenkomst gegaan waar een rooms katholieke geestelijke zou spreken. 21 februari ontstond er een handgemeen tussen Vrijdenkers en een christelijke groepering op de Beierlandselaan. Beide keren moest de politie ingrijpen. In dat zelfde jaar voerde de Dageraad ook aktie rondom de volkstelling van 1930/'31. Mensen werden aangespoord om de vragen over geloof en kerkgenootschap met Neen en Geen te beantwoorden. Bij de Dageraadsafdeling konden mensen formulieren krijgen om zich uit

te laten schrijven uit hun kerk. Ook de ontspanning had z'n plekje binnen de vereniging. Er werden tochtjes gemaakt naar Hoek van Holland of de hele club ging met de raderboot naar Gorkum.
De vrijdenkersvereniging de Dageraad was een brede organisatie, iedereen kon er lid van worden: sociaal-demokraten, kommunisten, anarchisten... Allerlei politieke stromingen kwamen elkaar daardoor tegen op min of meer neutraal terrein. Ook het werkterrein van de Dageraad was breed. Leden van de Dageraad waren aktief binnen de Neo-Maltusiaanse bond, esperantist, geheelonthouder en noem maar op. Na 1933 drong het fascisme en dan vooral het anti-semitisme zich steeds meer onder de aandacht van de vereniging. Voor de Dageraad was dit een rede om te waarschuwen tegen Hitler en zijn nederlandse handlangers in de NSB.

Frans
Ik ben katholiek grootgebracht. We gingen op een katholieke school in de Schoonderloostraat. Toen had m'n zusje een jurk met korte mouwtjes aan en toen zeiden ze: "Andere jurk aan!" "Wat?" zegt m'n vader, "Hop van die school af, naar een openbare school". Ik zal nooit vergeten, m'n vader werkte en meneer pastoor was op visite. M'n moeder was nog katholiek en m'n vader komt thuis en zegt: "Eten op tafel!" Dus m'n vader, m'n broer en ik beginnen te eten. "Ho ho, zal je niet eerst God danken?" zegt die pastoor. "Wel, heb God voor mij gewerkt dan, of heb ik dat zelf gedaan?" M'n vader geloofde er geen pest van, dat was klaar-naar-huis en hop weg die pastoor. Toen is mijn vader vrijdenker geworden. Dat was dan de Dageraad. We zeiden altijd: "Wie denkt die gelooft niet en wie gelooft die denkt niet". Dat verhaal over God en Jezus, dat zijn allemaal pure verzinsels natuurlijk. Je had Constandse, die ging eens in de maand een diskussie aan met een theoloog of wat dan ook. Dat was zuiver tegen het geloof, tegen de macht van de kerk eigenlijk. In Brabant werden we ook die dorpen afgeslagen als we daar eventueel kwamen. We gingen er wel eens met een mannetje of zes ernaar toe, maar je kwam nooit ver hoor. De pastoor die liep voorop met een stok en dan moest jij de benen nemen. Dan ging je in het hart van de reaktie een beetje propaganda staan maken tegen de kerk. Uit de vrijdenkersbeweging zijn een hoop mensen gekomen die lid zijn geworden van de CPH.

Kerkgangers.

Elke stille zondagmorgen
gaat een sombere lange rij
als in rouw gehulde mensen
langs mijn raamkozijn voorbij!

Met orthodox strenge gezichten
harde ogen, zonder ziel,
waaruit de ontkenning van het leven
als een zware schaduw viel!

Binnen enge kerkemuren,
stijgt het orgel zijn cadans
en pijpt het zwarte-dasjes-volk
met zijn basstem diep in trans!

En ze knielen en ze bidden
Hallelujah voor de Heer!
Zo lang ze in de kerk zitten
is 't hun geloof, is 't hun leer!

Elke stille zondagmorgen
geeft een sombere lange rij
een penningske in het zakje
daarmee kopen zij de zonde vrij!!!

Bram van de Haterd.
Gedeclameerd voor de Vrijdenkers Beweging in 1935.

Kees
Mensen moesten vroeger een heleboel overwinnen om in verzet te komen. Eerst al van-

uit z'n groei uit het burgerlijk milieu, vanuit z'n kerk waar de vrede gepredikt werd, geen verzet. De Hoge erkennen. Ontkerkelijking is pas gekomen na de oorlog. Als je toendertijd niet naar de kerk ging was je toch feitelijk een ander mens. De kerken zaten vol. In elke buurt stonden toch een aantal kerken die vol zaten 's zondags. Angst en armoe.

De kerk deelde toen ook nog wel eens wat uit.

Ja, je kon eten halen bij de kerk en broeken en kleren. Nee, het was niet allemaal zo oprecht. Er was een zogenaamd brokkenhuis, de katholieken en de protestanten ook, hadden een brokkenhuis waar de middenstand en de rijken hun afgedragen kleren naartoe brachten en dan kon je daar voor een prikkie kleren kopen. Je had de Jozefsgezellen, je had de Vincentius. Die hadden allemaal een uitdeelapparaat. Stereo, dat clubhuis hier in de buurt, daar kon je eten. Gezelligheidsverenigingen. De invloed van de kerk was ontzettend groot, dat moet je niet verwaarlozen. Daar moesten wij tegen vechten. Nou dan was er dus vroeger de Vrijdenkersbeweging. Ook in de arbeidersbeweging was er verzet tegen de kerk. De Vrijdenkersbeweging was een tamelijk brede vereniging. Constandse, Jo de Haas, Van Veen en nog een hele hoop figuren die later in de arbeidersbeweging toch een behoorlijke rol gespeeld hebben. Ze hadden een behoorlijk blad: De Vrijdenker.

Revolutionaire Lectuur
koopt ge het best en goedkoopst aan de
Roode Tent
iedere Zaterdag Goudschesingel bij de Jonker Fransstraat

Een advertentie uit "De Maasecho" augustus 1931.

Kan je iets vertellen over "De Rode Tent"?

Er werden massa's lektuur verspreid in die jaren dertig, al ging dat dus moeizaam omdat er weinig geld onder de arbeiders was. Die lektuur werd veelal gekocht op afbetaling. Je had op de markt een boekenkraam en die heette: "De Rode Tent". Dat was van de Vrijdenkersbeweging "De Dageraad". Dat was een hele mooie tent. De man die dat beheerde was Jan Warnaar. Dat was z'n levenswerk en hij heeft dat met veel liefde gedaan. Jan Warnaar was een typiese figuur. Hij kon goed met arbeiders omgaan, hij was een goed verkoper, hij had inzicht in mensen die serieus waren. Als je nou geen kontant geld had, dan was Jan Warnaar heus wel bereid om jou dat boek of die brochure op afbetaling te verkopen. Je kon er linkse kranten kopen, boeken van de "Rode Bibliotheek", waarvan hij een grote propagandist was. Je kon er goeie literatuur kopen, je kon er anarchistiese en marxistiese theoretiese werken kopen. Als je informatie over bepaalde werken wilde hebben, dan kon je dat aan hem vragen, want hij was knap belezen. Ook was het zo, dat om die Rode Tent van Warnaar allerlei mensen stonden die met elkaar aan het praten waren. Dat ging veelal over literatuur en dat stimuleerde hij ook, tenminste als het niet te druk werd rond zijn tent. Hij heeft veel goed werk gedaan en ik denk dat de Rode Bibliotheek hier in Rotterdam feitelijk door hem verspreid is. Jan Warnaar stond ook altijd met zijn kraam bij de zondagochtendbijeenkomsten van de Dageraad.

Toen de kommunisties partij ook een kraam wilde op de markt, heeft de gemeente geweigerd een vergunning te verlenen, omdat ze het gevaar zagen dat de markt een politiek diskussieterrein zou worden. Ze hebben toen verboden om politieke lektuur en kranten op de markt te verkopen. Het was met de Rode Tent zo langzamerhand ook afgelopen. Maar omdat hij het individueel deed en er al jaren stond konden ze hem niet gelijk verbieden.

Rinus Goedhart

Ik was een jongen van 3 jaar en toen overleed mijn moeder. Mijn vader was smid, dat was toen een stoer beroep, maar die kon niet voor mij zorgen. De sociale voorzieningen die je vandaag de dag hebt op dat gebied, waren er toen niet. Dus ik moest naar een gesticht. Dat gesticht was kindertehuis "Welkom" op de Kortekade. Dat was tot

mijn negende jaar. Het was daar zo, als je een paar boterhammen kreeg dan kreeg je er niks op. Daar moest je vader of moeder voor zorgen. Zorgden die daar niet voor dan kon je het brood droog opeten met een schrappie margarine of boter.
Mijn vader was een type die veel buiten de stad werkte. Dus ik werd eens in de 2 à 3 weken eens afgehaald op zondag. Met mijn vader ging ik dan naar de Kralingse Plas en daar huurden we dan een roeibootje en kreeg ik een zak olienoten en een paar bananen. Dan was het een uurtje in de rondte dobberen en dan werd ik weer teruggebracht. Je leefde daar nog in een toestand van: als je ondeugend was dan kreeg je op je donder. Dan kreeg je met zo'n elastieke turnpantoffel op je blote reet. Je hoorde die kinderen op die zaal waar je allemaal lag schreeuwen als een speenvarken. Maar ja, dan kroop je allemaal onder de dekens, want oh god, als de juffrouw naar boven kwam, dan schrok je je eigen allemaal rot. Ik was met zoveel kinderen, misschien wel 150, 160. Het was een groot gesticht en daar moest natuurlijk stug de hand aan gehouden worden. Het was tot 14 jaar, dus die jongens waren knap ondeugend natuurlijk. Ze hielden daar de zaak met vijf mensen in toom.

Moet de Jood weer in het Ghetto worden teruggedreven?

Is Jodenhaat „Arisch "verweer tegen biologisch, politiek en moreel „bederf"? Of verbergt zich achter de draperie dezer frazen iets gansch anders? De geheele historie heeft het Anti-semitisme tot nu toe slechts naar twee richtingen een rol gespeeld. Wanneer de Joden beroofd moesten worden of wanneer het publiek omtrent de onbekwaamheid van zekere machthebbers op een dwaalspoor gebracht moest worden

Heeft ook het huidige anti-semitisme slechts deze beteekenis? Zoo ja, dan is ook hij niet anders dan een vorm van misdaad in de politiek. Dan mag geen eerlijk mensch hem onbestreden laten. Dan mag niemand zwijgend dulden dat vlijtige en intelligente menschen alleen omdat zij Joden zijn vervolgd worden en verjaagd, uit beroepen, die voor anderen open zijn.

Dan is het plicht heden te spreken.

Op **DINSDAG 29 OCTOBER a.s.** zal in **Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen, Schiedamschesingel 57** een protestvergadering tegen de Jodenvervolgingen gehouden worden.

J. HOVING (de bekende radiospreker tegen het Anti-semitisme)
A. L. CONSTANDSE en
C. J. N. SCHERMERHORN, zullen daar getuigenis afleggen van hun afschuw voor het ANTI-SEMITISME VAN HEDEN.

AANVANG 8.15 UUR **ENTREE 20 CENT**

HET HOOFDBESTUUR VAN DE VRIJDENKERSVER. „DE DAGERAAD"
OPGERICHT 1856
Adres: POSTBUS 793 - AMSTERDAM-C.

KAARTEN VERKRIJGBAAR BIJ:
VAN ESSO'S MUZIEKHANDEL - OPPERT 114
J. VAN GORSEL - WEST VARKENOORDSCHEWEG 3c
SIGARENMAGAZIJN „WELLCOME"
F. v. d. GOORBERG - NIEUWE BINNENWEG 414
J. VLEGHERT - HEERENPAD 15 - SCHIEDAM

EN 'S AVONDS AAN DE ZAAL

BOND VAN PROL. VRIJD. Afd. R'dam.
Roode Kerst Verg. op Zaterdag 2 Dec. des avonds 8 uur In geb. de Spil Dordtsche Straatweg. Sprekers: C. de Dood, onderwerp: Opstanding. B. Kedde, onderwerp; Vrede. Gos. Kopjansen, onderwerp: de Prol. Kunst. Toegang 10 cent.

Links: een affiesje van een openbare bijeenkomst van de vrijdenkers. Rechts: een advertentie uit "De Maasecho" december 1933.

Nou, dat had ik meegemaakt en toen ging mijn vader trouwen. Maar mijn vader die lustte nog wel een slokkie en ja, die vrouw had wel zin in die man, maar hij moest wel beloven dat hij niet meer zou drinken. Dan zou het huwelijk plaatsvinden. Hij beloofde dat plechtig, maar er kwam natuurlijk niks van terecht. Ze zijn getrouwd en ik kwam op het Noordereiland te wonen in de Prins Alexanderstraat. Dat was een volksbuurt. Die weduwe woonde daar en ze bestond van uit naaien gaan en ze kreeg in natura van de kerk. Ze was zelf lid van de kerk en dan kon je voedingsmiddelen halen bij tijd en wijle. Dus ik moest natuurlijk ook naar de kerk toe van mijn tweede moeder. Dat was voor het eerst dat ik naar de kerk ging, voor die tijd was ik er nog nooit geweest. Ik moest ook naar de zondagsschool Samuel in de Willem Barentzstraat en ja, ik was verplicht om een psalm en een gezang te leren uit mijn hoofd anders mocht je zondagsmorgens je bed niet uit. We moesten er 's avonds om zeven uur in, winter of

zomer dat maakte helemaal niet uit, om zeven uur in je bed. Nou dat was natuurlijk een hele bedoening want ik was zo speels als de pieten, 's morgens om zeven uur was ik klaar wakker, want dan had je het klokkie rond gehad. Mijn vader was weer aan de borrel gegaan en die kwam middenin de nacht thuis. Dan was er wel eens tamtam, want zijn tweede vrouw vond dat niet altijd zo leuk. Die maakte haar misnoegen altijd goed bekend, dat was wel eens op de vuist af. Dat was vroeger zo. Ik heb als kind meegemaakt dat mijn tweede moeder mijn vader met een mes achterna zat. Ja, van: "Ik vermoord je kreng!" Dat maakte je als kind mee en ik woonde in een huis met alkoven. Dus als je vader en moeder een dingetje lagen te doen dan hoorde je dat precies als kind zijnde.
Toen ging ik naar die zondagsschool en ik hoorde dat verhaaltje zo eens aan. Nog nooit van gehoord, dat drong niet tot me door, weinig interesse om daar naar te luisteren. Waar hebben ze het over? Weet je veel. Maar ik moest 's middags naar de zondagsschool en 's morgens naar de kinderkerk Bethel in de Oranjeboomstraat. Toen ik wat ouder werd maakte ik ook al die dingetjes mee. Ik werd wat ouder en toen moest ik naar de grote kerk, naar de Wilhelminakerk. Toen ik een jaar of 12, 13 was kwam ik van die zondagsschool af. Ik moest toen naar de knapenvereniging Timotheus ook in de Oranjeboomstraat. Daar begon de ellende. Die Timotheus had een christelijke bibliotheek. Ik begon toen al krities te denken, want ze noemden me "de rooie", op school al, omdat ik zo'n rebel was. Dat zat gewoon in me, deels doordat ik een rotleven had, want ik kreeg van mijn stiefmoeder ook flink op mijn falie. Dat was heel normaal dat je flink op je donder kreeg, moest je maar zoet zijn. Want als het niet goedschiks ging, dan werd het met geweld gedaan. Dus ik was eigenlijk een valse hond geworden. Als je een beest mishandelt, dan wordt die ook vals. Dat is met een kind precies eender. En op school jongen, verdomme, ik had het niet meer. Als die meester al naar me wees, dan beet ik al in zijn vinger. Zo'n kwaaie hond was ik geworden. Als hij me toch zou slaan, dan sloeg ik hém op z'n sodemieter. Dus ik heb hele toestanden meegemaakt. Meer als lagere school heb ik niet gehad want ik moest gaan werken van mijn tweede moeder. Ik ging werken voor een rijksdaalder in de week en dat vond ik al heel wat. Maar om op die knapenvereniging terug te komen, op mijn werk ontmoette ik een schilder en die was Vrijdenker. Hij zat wel eens die Vrijdenker te lezen. En ik nieuwsgierig er naar vragen en toen dacht ik: "Hé, dat is net wat ik zoek. Daar moet ik meer van weten." Dus hij vertelde dan het één en ander en ik kreeg wel eens zo'n blaadje mee om te lezen. Ik heb het altijd gekocht als ik centjes had. Dan kocht ik zo'n blaadje. Nou en zodoende ben ik dan in die vrijdenkersbeweging terecht gekomen.
Maar ik was ook op die knapenvereniging, dus daar kwam ik met mijn kritiek. Toen dachten ze: hé die vent moeten we kwijt, dat kan niet. Ze hadden daar een christelijke bibliotheek met boeken over de Transvaalse Boerenoorlog. Dan zag je van die illustraties en tekeningen van die Zoeloes. Een heel net stripje getekend, je kent dat wel. Dan zag je die transvaalse boeren met die flaphoeden met zo'n geweer tussen de spaken van die huifkarren liggen. En die Zoeloes, die zagen die dingen niet. Dan zag je ze vallen, de ene daar en de andere daar. Ik dacht: verdomme, noemen ze dat christelijke lektuur, daar klopt geen hout van. Dus ik zeg tegen die kerel: "Hoe ken je dat nou rijmen met de liefde van God? En wat jullie allemaal vertellen dat klopt toch niet. Dat waren allemaal christelijke boeren, waren die zwarten dan geen mensen?" Toen zei hij: "Ja...". Ik weet allemaal niet meer wat hij zei, dat is me helemaal ontschoten, dat kan ik echt niet meer herhalen. Maar ik werd zo pisnijdig. Ik kocht een gebroken geweertje, niet zo'n klein speldje, maar ik kocht zo'n grote broche die die vrouwen op d'r sjaal droegen. Toen kwam ik als een provo, met zo'n grote broche, op die knapensjees. Toen ben ik eraf geschopt. "Weg wezen jij." Want ik stak de anderen aan joh, dat konden ze niet hebben met hun christelijke beginselen. Dat gaf thuis natuurlijk een hele bedoening. Van de knapensjees. Ik was van de duivel bezeten. Ja zo was dat vroeger, "De duivel leeft in je!" Ik werd bij mijn grootvader in Sliedrecht zwart gemaakt, ik was een heiden. Nou, ik was helemaal zijn lieve kleinzoon niet meer, ik was nog wel zijn naamgenoot. Ja, die was ook zo vreselijk christelijk hè.
Ik heb altijd mijn "vrijdenkertje" gelezen. Ik was geïnteresseerd in de vrijdenkersbeweging door dat blaadje wat ik las. Met die Vrijdenkers heb ik altijd zo'n beetje lezingen gehad, Anton Constandse, Anna Blaman. Willem van Iependaal, dat was echt 'n volkstype en die vertelde het dan precies zoals het volk het beleefde en zoals hij het zelf beleefde. Hij heeft hier aan de Iependaal gewoond en toen was hij werkeloos. Hij heette eigenlijk Van der Kulk maar hij had de schuilnaam Iependaal. Dan zat hij als werkeloze aan die trekharmonica te trekken. Hij had toch geen flikker te

doen. Later ging hij schrijven en lezingen houden. In de vrijdenkersbeweging was hij een geziene figuur want je lachte je te barsten. Hij kon op zo'n komiese, humoristiese wijze de zaak te kakken zetten. Dat was geweldig. Anna Blaman was een onderwijzeres in de franse taal, een lesbiese vrouw. Het was een serieuze vrouw. Die lezingen gingen over het vrijdenken in de maatschappij, over van alles, alle aktuele dingen en over het geloof. Wat het in de loop der tijden maatschappelijk betekend had en wat ze eigenlijk allemaal hadden uitgevreten. Dat er oorlogen door ontstaan en dat de arbeider onderdrukt wordt, nou ja opium voor het volk, daar komt het op neer hè. Piet Spicht heb ik meegemaakt en Sam de Wolf. Maar Constandse stak boven alles uit. Zo'n innerlijk beschaafde kerel en hij had zo'n manier van spreken en zo'n overtuiging, maar ook feitenkennis, dat was enorm.

Ontwerp voor een spandoek van de Dageraad op de Linker Maasoever. Het paarse viooltje was het symbool van de vrijdenkers. Het ontwerp is gemaakt door Rinus Goedhart.

Wat voor soort mensen zaten er bij de Vrijdenkers?
Nou, dat waren niet alleen arbeiders, het waren allemaal bewust denkende mensen. Er werd ook veel gedebateerd. Er waren wel eens van die theologen die er zich aan waagden, maar die bleven nergens hoor. Er waren dan ook leden en bezoekers die in debat gingen en dat was hoogst interessant om daar naar te luisteren. Daar was die Constandse geweldig in, daar kon niemand tegenop. Voor de oorlog was ik nog geen lid van de Dageraad, maar ik ging wel naar lezingen. Hoe dat nou komt, weet ik niet. Ook gewoon omdat het een centenkwestie was, het kostte allemaal geld.

DE ANARCHISTEN

Er is geen beweging zó zwart gemaakt als het anarchisme. In de voorstelling van de burgers bestond de anarchist alleen als bommenlegger en de anarchie als komplete chaos. Het idee wat de anarchisten zelf hadden, was wel even anders. Anarchisten wilden een klassenloze maatschappij, waarin iedereen niet alleen genoeg te eten had, maar waar ook nog eens een keertje vrijheid en gelijkheid bestonden. Om dat te bereiken moesten allereerst de staat en allerhande verouderde autoritaire strukturen omver gekegeld worden. Geld, belastingen, leger en politie werden afgeschaft. De produktiemiddelen werden in handen van de gemeenschap gebracht. Bedrijven werden gecollectiviseerd en op het platteland werden de landerijen samengevoegd tot communes. Collectieven en communes ondersteunden elkaar en waren met elkaar verbonden door federaties. Alles werd georganiseerd van onder naar boven, alles ging op basis van vrijwilligheid. Als principe gold: werken naar vermogen en nemen naar behoefte. De anarchisten wilden geen nieuwe staat en geen nieuwe partijen. "Het socialisme zal vrij zijn, of niet zijn" was een uitspraak. Hierin lag het verschil met het autoritaire- of staatssocialisme. De kommunisten bv. wilden de verovering van de staatsmacht en de

instelling van de diktatuur van het proletariaat. Volgens Lenin zou tijdens die diktatuur de staat langzaam afsterven. De anarchisten geloofden daar niet zo veel van. Wel waren de anarchisten enthousiast over de Oktober-revolutie, die ze zagen als een werkelijke sociale revolutie. Maar hun enthousiasme bekoelde toen bleek dat de bolsjewiki de revolutie opgeslokt hadden en hun partijdiktatuur gevestigd hadden. Ook in de Sovjet-Unie kregen de anarchisten niet de gelegenheid om hun idealen in praktijk om te zetten.
Hier in Nederland heeft het anarchisme eveneens weinig kans gekregen. Toch heeft hier een tijd lang een bloeiende anarchistiese beweging bestaan. Dat is allemaal begonnen met Ferdinand Domela Nieuwenhuis.

FERDINAND DOMELA NIEUWENHUIS

Ferdinand Domela Nieuwenhuis was de vader van het anarchisme in Nederland. Domela Nieuwenhuis ontwikkelde zich van predikant tot anarchist, of vrije socialist zoals hij het zelf noemde. Nadat hij de kerk verliet, richtte hij het blad "Recht voor Allen" op, waarin hij het opnam voor de verdrukten. Hij stelde zich in 1888 verkiesbaar om ook in het parlement de stem van de arbeiders door te laten klinken. Domela Nieuwenhuis was de eerste socialist in het parlement. Het werden voor hem de onaangenaamste jaren uit zijn leven. Domela Nieuwenhuis zag in dat er via het parlement niets te bereiken viel voor de arbeiders. Alleen revolutie kon nog uitkomst brengen. Domela Nieuwenhuis trok zich terug uit de redaktie van Recht voor Allen en brak ook met de Sociaal Demokratiese Bond. Domela Nieuwenhuis werd sociaal-anarchist en richtte in 1898 het blad "De Vrije Socialist" op. Hij stelde dat vrije socialisme tegenover het autoritaire socialisme van Marx en in ons land de SDAP. De sociaal-demokratie wilde verovering van de politieke macht, terwijl anarchisten zoals Domela Nieuwenhuis de vernietiging van alle macht in hun vaandel hadden geschreven. Domela Nieuwenhuis noemde zich sociaal-anarchist om zich te onderscheiden van de individuele anarchisten, maar hij moest zelf ook niet veel hebben van organisatie. Zo was hij tegen de aaneensluiting van vrije socialistiese groepen in een federatie. In vakbonden, zoals het NAS, zag hij alleen maar belangenorganisaties en de oprichting van een anarchistiese internationale noemde hij de eerste stap op een gevaarlijke weg.
Het anarchisme van Domela Nieuwenhuis hield vooral in: anti-militarisme. In 1904 richtte hij de Internationale Anti-Militaristiese Vereniging, IAMV op. Tegenover de oorlogsvoorbereidingen van de europese grootmachten stelde Domela Nieuwenhuis de algemene werkstaking. Hij was dan ook teleurgesteld toen die staking uitbleef in 1914 en de arbeiders van verschillende landen elkaar afslachtten in de loopgraven. In 1919 stierf hij en z'n begrafenis in Amsterdam liep uit op een massale demonstratie.
Domela Nieuwenhuis had veel invloed onder de arbeiders, vooral als propagandist. Hij was een fel bestrijder van kerk, kapitaal, kazerne, kroeg en koningshuis. Veel arbeiders zijn door zijn toedoen vrijdenker, geheelonthouder of vegetariër geworden. Domela Nieuwenhuis bleef altijd iets van een profeet over zich houden. De friese veenarbeiders noemden hem niet voor niets: "Onze Verlosser". Zijn invloed deed zich nog tientallen jaren na zijn dood gelden.

SYNDICALISME

Naast het vrije socialisme bestond er ook nog het syndicalisme. Het syndicalisme hier in Nederland werd vertegenwoordigd door het NAS, het Nationaal Arbeids Sekretariaat. Het NAS was in 1893 opgericht. De grote propagandist van het syndicalisme in Nederland was Chr.Cornelissen. Het NAS was een federatief verbond van vakorganisaties, plaatselijk waren die bonden gefedereerd in het Plaatselijk Arbeids Sekretariaat. Het NAS was in haar begintijd fel anti-parlementair. Ze vond dat de bevrijding van de arbeiders alleen het werk van de arbeiders zelf kon zijn. Het NAS koos voor direkte aktie, er werd niet van te voren onderhandeld met de patroons. In spontane akties zag het NAS een middel om de onderlinge solidariteit te versterken en het bewustzijn te verhogen. De weg naar revolutie verliep via de algemene werkstaking, die volgens Cornelissen binnen 2 dagen het kapitalisme lam kon leggen. Het NAS was dus niet alleen een belangenorganisatie, maar ook een leerschool voor de arbeiders, die hen moest voorbereiden op hun taak na de revolutie.
In het NAS zaten natuurlijk niet alleen anarchisten. Na de Eerste Wereldoorlog toen het NAS opeens een geweldige groei doormaakte, kreeg de nieuwbakken CPH belangstelling voor de organisatie. Kommunisten binnen het NAS streefden naar aansluiting bij de Rode Vakbewegings Internationale van Moskou. Dit lokte een reaktie uit, de anarcho-syndicalisten splitsten zich af en stichtten in 1923 het Nederlands Syndicalistisch

Vakverbond, het NSV. Het NSV is heel klein gebleven, het was meer een propaganda-organisatie dan een vakbond. De anarcho-syndicalisten waren voor organisatie van de arbeiders in vakbonden, maar tegen partijen, verkiezingen en het parlement. Woordvoerder van dit syndicalisme was Arthur Lehning. Het NSV was aangesloten bij de Internationale Arbeiders Associatie, een anarchistiese internationale. Deze was op een kongres van 25 december 1922 tot 2 januari 1923 te Berlijn opgericht door revolutionaire syndicalisten uit verschillende landen.
Er waren ook anarchisten die iedere vorm van organisatie, ook in vakbonden, afwezen. Anton Constandse vond dat de strijd voor dagelijkse belangetjes de arbeider corrupt maakte. Bovendien leidde het de aandacht af van het hoofddoel: de revolutie. Voor het maken van die revolutie was de vakbeweging totaal ongeschikt. Constandse zag meer heil in bedrijfsbezettingen en het vormen van arbeidersraden.

RELIGIEUS ANARCHISME

Naast het sociaal-anarchisme en het revolutionaire syndicalisme bestond er ook nog zoiets als een religieus anarchisme. Dit anarchisme had als idool de russiese schrijver Leo Tolstoi. Zijn anarchisme droeg een sterk pacifisties karakter. In Nederland is vooral dominee Bart de Ligt bekend geworden. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was hij één van de vele ondertekenaars van het dienstweigeraarsmanifest. Tijdens de aktie voor de dienstweigeraar Herman Groenendaal werd Bart de Ligt gearresteerd wegens opruïng. De Ligt werd samen met een aantal Tolstoianen de oprichter van de Bond van Religieuze Anarcho-Communisten. In 1931 liet de bond het religieuze vallen en werd de naam Bond van Anarcho-Socialisten, BAS. De BAS gaf het blad "Bevrijding" uit, dat was gewijd aan de vernieuwing van het socialisme. In dat blad schreven ook mensen als Henriëtte Roland Holst. Religieuze anarchisten gingen natuurlijk niet naar de kerk, wel was de godsdienst een inspiratiebron voor hen. Socialisme werd vooral gezien als zelfbevrijding. Of zoals De Ligt het zei: "Elk behoort zijn eigen Messias te worden". Met hun pacifisme kregen ze in de loop van de jaren twintig ook veel invloed binnen de IAMV. Bij de oprichting had de IAMV nog onderscheid gemaakt tussen bevrijdend- en onderdrukkend geweld. In de jaren dertig werd alle geweld afgewezen, dat hield tevens een afkeuring in van de strijd die de anarchisten in Spanje tegen Franco voerden. Elk leger, ook een anarchistiese militie, was slecht. De Spaanse Burgeroorlog leidde tot een wanhopige verdeeldheid onder de nederlandse anarchisten. Een poging om alle anarchisten in één organisatie te krijgen, de Federatie van Anarchisten in Nederland was gedoemd tot mislukken. De invloed van de anarchisten op de arbeidersbeweging is nooit groot geweest. Hun rol in de klassenstrijd bleef beperkt. Na de Eerste Wereldoorlog leefde het anarchisme kortstondig op. Veel anarchisten weigerden dienst en het antimilitarisme kwam tot grote bloei. In de jongerenbeweging van de jaren twintig roerden zich groepen als de SAJO-jongeren en de Moker-jongeren. De anarchistiese aktiviteit kwam tot een kookpunt tijdens de akties voor de vrijlating van Sacco en Vanzetti. Daarna heeft het anarchisme geen grote betekenis meer gehad.

ROTTERDAM

In Rotterdam was er in de jaren dertig weinig meer van het anarchisme te bespeuren. In Rotterdam waren er nog hooguit enkele tientallen die zich anarchist noemden. De meesten daarvan waren aktief in de IAMV of in de vrijdenkersvereniging de Dageraad. Ook waren er die zich inzetten voor de opvang van duitse vluchtelingen in organisaties als de Internationale Rode Hulp. Ook werden er af en toe door anarchisten manifesten verspreid aan de stempellokalen, of avondjes gehouden in kleine kelders. Een vaste organisatie met een geregeld verschijnend blad en aktiviteiten, dat ontbrak. Dat wilden de anarchisten ook niet. Het anarchisme was voor comité-vorming en dan het liefst voor comitees zonder politieke partijen. Zo was er in 1927 een anarchisties Sacco en Vanzetti-comité die massameetings belegde voor de vrijlating van deze twee italiaanse anarchisten. Toen de beroering eenmaal verstomd was, werd het comité weer opgeheven. In de jaren dertig, toen de reaktie al welig tierde (Hitler zat al in het zadel en de bom op de Zeven Provinciën was al gevallen), voelden veel anarchisten zich aangetrokken tot de onweersfilosofie van Jan Börger. Ze bekeerden zich en werden Börgeriaan. De hoogtijdagen van Ferdinand Domela Nieuwenhuis waren in de jaren dertig voorgoed voorbij.
Bram van de Haterd
We hadden hier de gereedschapsbuurt. Die lag achter de Strevelsweg. Daar had je de Egstraat, de Ploegstraat enz. Daar zaten dus anarchisten en vrijdenkers. Dat waren oudere en jongere mensen en werkelozen. We gaven elkaar literatuur en boeken. We

gingen lezen, debatteren met elkaar, we gingen vergaderingen beleggen. Alle zeilen werden bijgezet om de vergaderingen vol te krijgen. We hebben een prachtige vergadering gehad in de grote zaal van de Spil. Toen sprak ds. Schermerhorn. Hij heeft toen gesproken voor een hele volle zaal.

Arend van Brugge

Je hebt een dienstweigeraar gehad, dat was Herman Groenendaal. Dat is een hele grote aktie geweest, overal stond op de muren gekladderd: Herman Groenendaal moet vrij. Toen had die vrijdenkersbeweging een hoop in de melk te brokkelen. Je had bv. bij van de Meer & Schoep een broodbezorger en die was anti-militarist. Toen had je de mariniers, die liepen over de Goudsesingel met een muziekkorps dan kwam hij voorbij met z'n bakkerswagen, zette zijn wagen langs de kant en hij begon hard te brullen als die hele stoet voorbij kwam: "De wapens neer voortaan soldaten!" Glashard hè. Zulke mensen had je bij je, het waren niet allemaal opgewarmde dooien. We hebben wat gelachen.

Kees

Ik kom oorspronkelijk uit de anarchistiese beweging, de Vrijdenkers. Ik zat bij de Moker, bij de Branding. Zuiver anarchistiese beweging. Daar kwam ik vandaan. Eerst oorspronkelijk uit de AJC, ik was een linkse AJC'er. Toen kwam ik in kontakt met de Freie Jugend, duitsers. We kregen toen hier kontakt met de anti-militaristen, met de dienstweigeraars. Dat was de Moker en de Branding. Ik heb nog artikeltjes geschreven voor de Moker en de Branding. Dat was echt lollig, daarin zaten Overstege, Groenendaal, Constandse, Jo de Haas en noem maar op. Al die figuren zaten daarin. Wij kolporteerden toen ook met "De Wapens Neder" van het IAMV, daar hadden we ook kontakten mee. Die anti-militaristiese beweging was zo verdoezeld, zo verspreid en erg idealisties. Ik zocht meer de praktiese kant. Ik ondervond dat de kommunistiese partij van toen werkte vanuit het principe van: naar de bedrijven toe. Ik kreeg het begrip van, ja godverdomme dat is waar, in de bedrijven daar ligt het. Bij de arbeiders daar ligt het. Daar moet je zijn. Die hebben een vuist, die kunnen een vuist maken.

Anarchisten leven in het veld er rondomheen als het ware, aan de zijkant bleven ze om de massa heenlopen. Ze zochten een aantal figuren uit en diskussieerden erg veel en praatten erg veel en filosofeerden erg veel. Dat was erg leuk, het was voor jezelf een stuk bevrediging waarin je jezelf waar kon maken. Waarin je kon zeggen: nou

zo is het en zo zie ik het. Tot prakties werk kwam het bijna niet, want aanslagen plegen, nou dat lag heel ver weg. Er is eens een poging geweest vanuit anarchistiese kringen om een aanslag te plegen op het munitiedepot in Haarlem. Maar dat was allemaal heel vaag. Er werd gezongen voor de gevangenismuren, voor de dienstweigeraars. Er werden bloemetjes gestuurd en er werden briefjes gestuurd. Dat waren leuke dingen natuurlijk maar het was voor mij geen bevrediging. Ik zag dat dat ook geen oplossing was.

Ik heb ook in een anarchistiese kommune gezeten. Dat was allemaal in handen van anarchisten, christen-anarchisten. Maar die stonden op een geweldloze basis. Als het paard niet werken wilde voor de ploeg, dan zeiden ze: "Betsie kom nou". Ja maar, Betsie had geen zin vandaag. "Ja, Betsie kom nou" en eens over zijn manen strijken. En dan kreeg Betsie een suikerklontje, maar Betsie had geen zin om te werken. Nou dan ging Betsie naar de stal en er werd geen zweep gebruikt. Er werd niet aan de leidsels getrokken. Als jij geen zin had om te gaan werken, aardappels poten of rooien of wat dan ook, dan hoefde je niet. Dat gebeurde daar. Maar er waren ook weer andere goeie jongens, die gingen kranten drukken. We hadden ook een drukkerij en daar werden kranten gedrukt. De groenten die we daar teelden werd ingepakt en aan de arbeiders van Philips verkocht. Maar we gingen ook vergaderingen beleggen voor die Philips-arbeiders. En we hielden demonstraties. Buiten aan de weg naar Best-Eindhoven stond een heel groot spandoek, daar stond op: "Niets is misdadiger dan de politie". Dat werd natuurlijk in Brabant, rondom Philips, niet gepikt. Dat moest daar weg. Er lag was hypotheek op die grond daar van die kommune en Philips heeft zich daar langzaam meester van gemaakt. Nou en toen zijn er wat anderen overgebleven en die gingen zich bemoeien met textiel. Die Ploeg textielstoffenfabriek was ook een gemeenschappelijk bedrijfje van arbeiders. Een beetje vaag. Dat was er van overgebleven. Aanvankelijk was het een grote kolonie.

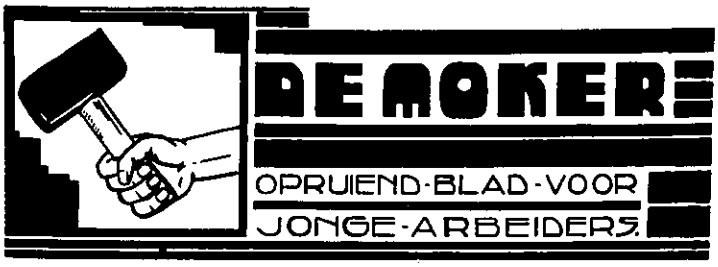
Hoeveel mensen waren het?

Dat was heel verschillend, in de zomer waren het er meer, want het hooi was lekker om in te slapen, soms waren er vijftig, soms dertig en soms zestig. Het was in Best bij Eindhoven. Dat land was geschonken door een aantal hele rijke christen-dames. Het ging toen wel op christelijke grondslag. Er waren nog meer van die dingen. De Groene Kan was een aardewerkfabriek. Dat was oorspronkelijk een vrije leefgemeenschap van anti-militaristen en anarchisten. Je had in die tijd vrij veel van die dingen.

In Rotterdam was ook een anarchistiese beweging. Die konsentreerde zich heel sterk op de dienstweigering. Het konsentreerde zich ook rond de syndikalistiese vakbeweging. Uit die beweging kwamen de anarchisten voort. Ze hadden veel kontakten met de vrijdenkersvereniging "De Dageraad". Toch was het anti-militarisme het belangrijkste. Je had de IAMV, de Internationale Anti-Militaristiese Vereniging en die gaven een behoorlijk blad uit "De Wapens Neder". Dat blad had in linkse kringen een grote sympatie. Je had de jongerenbeweging van de anarchisten, die het blad de Branding en de Moker uitgaven. Aan die Moker heb ik zelf nog wel eens meegedaan en ik heb er ook mee gekolporteerd. Je had hier in Rotterdam een groep van ongeveer dertig, veertig anarchistiese jongeren. Die hielden zich met dienstweigeren en vrijdenkerij bezig. Ze voerden ook wel kleine akties. Ze bereikten hun hoogtepunt tijdens de akties rond Sacco en Vanzetti. Het anarchisties-syndikalisties comité organiseerde toen grote massa-demonstraties en massa-bijeenkomsten. Die demonstraties waren heel goed georganiseerd en hadden een grote massaliteit. Er werd wat aan scholing gedaan, maar niet veel. Er werd lektuur verspreid en de boeken van de Rode Bibliotheek werden veel gelezen in anarchistiese kring. Maar als politieke massabeweging is het nooit uit de verf gekomen. De vrijdenkersbeweging was tamelijk sterk. Je kon rustig zeggen dat in de winter bijna elke zondag een groot bioskooptheater vol zat, waar dan lezingen werden gehouden door o.a. Constandse. Dat was een zeer populaire figuur. Af en toe hoorde je wel eens wat van die anarchisten, maar daar werd nooit veel publiciteit aan gegeven. Er werden wel eens geruchten verspreid dat er een aanslag gepleegd zou worden op een munitiedepot en dat er gewerkt werd onder militairen met brochures en pamfletten. Maar veel invloed op de arbeidersklasse hadden ze niet, het was meer een intellektuele strijd. Het was een gesloten groep van gelijkgestemde mensen, erg idealisties georiënteerd, minder prakties. Anarchisten waren toen anti-organisatie ingesteld, er was wel comitévorming. Bakoenin en Kropotkin waren dan de theoretici voor een aantal, maar een hoop anarchisten wisten van het bestaan van deze lektuur niks af. Dat was een mankement in die beweging.

Je vond die anarchisten terug in de vrijdenkersbeweging en de esperantobeweging. Die

floreerden toen tamelijk, want de arbeiders hadden veel vrije tijd om zich te ontwikkelen. Later zagen we een groot aantal van die figuren naar Jan Börger overstappen. Dat was een Hegeliaan. Binnen die kring voelden ze zich thuis. Ze konden zich daar bekwamen met kursussen en diskussies en aan de stempellokalen herkenden we ze dan als filosofen van Börger. Ze kregen op een bepaald moment nog een behoorlijke invloed in Rotterdam. Hun opstelling was: geen aktiviteit, maar de dingen beschouwen en doordenken. En als iedereen dat maar zou doen, dan zou de maatschappij wel veranderen. Het was een soort passiviteit die het karakter kreeg van: ik weet het, ik ben de intellektueel en dat is de massa en die zal het toch nooit te weten komen, het gaat alleen maar om de bovenlaag. Ze hadden wel een idee over de Staat, het parlementarisme en aktie, maar die aktie kwam niet van de grond omdat er geen organisatievorm kwam.

GEBED TOT DEN SCHEPPER

VRIJ VERTAALD UIT HET FRANSCH DOOR G. DAMIANI

GEBED TOT DEN SCHEPPER.
Vrij vertaald uit 't Fransch naar
G. DAMIANI.

O Heer, waarom trokt gij ons uit de modder, waarin wij krioelden gelijk de neerigste wormen, en waarom vormdet gij ons met uwe bevuilde handen, zonder die van te voren te reinigen?

Waarom gaaft gij ons zoo'n bedorven ziel, gelijk de uwe?

Zoo de schepping niet anders als een weldadigheid was, waarom hebt ge dan verlangd naar ons lijden?

Waarom gaaft gij ons geen lippen met een zoete glimlach en geen voorhoofd van opgeruimdheid, zonder rimpels van zorg en ellende?

Waarom hebt gij ons verdeeld in slaven en meesters, in misdadigers en beulen.... in potsenmakers en wijsgeeren, in werkezels en staatslieden?

Waarom gaaft gij ons den haat in het hart en het medelijden op de lippen?

Waarom hebt ge gewild dat onze vrouwen verouderen bij de eerste streelingen van liefde en bij het verlangen om moeder te zijn wegkwijnen als sneeuw voor de zon?

„O Heer, God van goedheid!"

De wereld is bezaaid met ongelukkigen, die lijden ter eere uwer schepping. Er zijn insecten die maar één dag leven zonder nut en kinderen die geboren worden om later op de slagvelden te sterven.

Dikbuikige nietsnutters, die zich te goed doen aan het zweet en bloed van hen, die afstompen in fabrieken, kolenmijnen, kanteren en landerijen.

Dat is toch uw schepping!

O God van rechtvaardigheid!

Gij schepper van bloedarmoede, tuberculose, syphilis en wat al meer Gij doet sterven de één door slechte spijsvertering door overvloed en de ander door uitputting.

Gij prijst de kuischheid en betaalt de liefde met geld.....

Uw heiligen zijn niet anders dan lafaards; uw uitverkorenen niets anders dan geboren misdadigers.

Oh Heer!

U beloont de ontucht en bedriegerij hier op aarde en de deugd na den dood.
de eerste maal met Xanthippe en de tweede maal met den giftbeker....
de male met den giftbeker....

Onnatuurlijke vader gij hebt uw zoon aan het kruis laten nagelen om uw eigen

Zie pag. 2

Er kwamen wel eens anarchisten naar het stempellokaal, maar dan werd er hoofdzakelijk gediskussieerd. Er waren ook wel eens kleine vergaderingetjes, maar dan zaten er niet meer dan vijftien, twintig man. Dat was de eigen parochie. Het had naar de massa toe geen effekt. De burgerpers verhevigde het beeld wat de mensen van anarchisten hadden. Anarchisten waren bommengooiers. Als er in Spanje, eigenlijk de bakermat van het anarchisme, iets gebeurde, dan werd dat hier in Nederland aangegrepen om alles wat links was "bommengooiers en terroristen" te noemen. Op die impopulariteit in de burgerlijke pers teerden die anarchisten. Bepaalde figuren in de anarchistiese beweging trokken dat imago naar zich toe. Maar er waren ook een hele hoop goede figuren bij. Wat je ook van Constandse denken mag, hij heeft in de linkse beweging een behoorlijke rol gespeeld. Hij heeft een hoop duidelijk weten te maken aan de mensen, ondanks dat hij ook door de CPH bestreden werd.

Bestreden jullie als CPH'ers de anarchisten?

Ja, in de diskussie. Hoofdzakelijk op grond van het feit dat zij de organisatie af-

wezen. Niet vanwege hun principes, maar vanwege het afwijzen van organisatie, het afwijzen van de massa. Mijn standpunt is: je kan voor jezelf een ideale maatschappij bedenken, dat is dan niet zo moeilijk, maar het bouwen aan een socialistiese maatschappij heeft te maken met de massa-onderdrukking. Je zag die idealistiese anarchistiese types terug bij de landbouwkolonies. Daar trokken ze heen en daarin verdwenen ze dan ook. Dat is wat tegenwoordig de geitenharensokkengroep is. Wij vonden dat ze verloren waren voor de strijd. Ze trokken zich terug op de hei en probeerden het voor zichzelf zo prettig mogelijk te maken. En dat lukte ook wel. Terugtrekken op de hei en in de grond gaan ploegen en peen gaan poten en peentjes eten en konijnen fokken. Dat is natuurlijk erg gezellig, maar als je dan niet in de gaten hebt dat er aan de andere kant een fabriek ontstaat die atoombommen maakt, waar jij met je peentjes toch ook aan ten gronde gaat, dan ben je toch ook op de verkeerde weg. Op het menselijke vlak was er met de anarchisten een nauwe samenwerking. Veel anarchisten namen na 1933 gevluchtte duitse kommunisten in huis, maar op het politieke en organisatoriese vlak waren er tegenstellingen. Volgens mij was de strenge gedisciplineerde organisatievorm van de kommunistiese partij een afschrikking voor dergelijk idealisties ingestelde mensen. Ze konden die gedisciplineerdheid niet opbrengen, dat was ook heel erg moeilijk.

Ans Oonk

M'n vader was een rasechte anarchist, die kwam op z'n zestiende jaar al bij Domela Nieuwenhuis. Hij is van de catechesatie afgeschopt omdat hij teveel vroeg en zo is hij ook van het geloof afgeraakt. Ik kwam uit een groot gezin. Iedereen was toen gelovig. Mijn moeder was ook gelovig. Ze waren dan wel niet streng gelovig, maar gedoopt moest er worden. Toen was ze aan het zesde of zevende kind bezig en dat moest in de kerk gedoopt worden. Mijn moeder was straatarm en toen moest ze in de kerk een dubbeltje betalen voor de plaats en dat had ze niet. Toen mocht ze niet gaan zitten. Ze is toen de kerk uitgelopen en toen had mijn vader haar er eindelijk van overtuigd dat ze daar vandaan moest blijven. Het stond of viel met een dubbeltje voor die plaats. Daarna zijn er nooit geen kinderen meer gedoopt. Ik ben dan ook als zodanig een heiden. We waren met twaalf kinderen thuis, de jongste daarvan is gestorven. Ik ben in de Warmoezierstraat geboren. Het was een echte arbeidersbuurt en dan zat je nooit op weelde. Het was een zijstraat van de Goudseweg. Mijn vader was oorspronkelijk timmerman bij de gemeente en is later baas geworden. Hij had voor die tijd een hele goeie baan, maar ze noemden hem daar wel Rooie Willem omdat hij toch wel heel erg op z'n punten stond en heel erg eerlijk was. De mensen waar hij mee werkte hadden erg veel sympatie voor hem. Hij ging iedere zondag met Domela Nieuwenhuis op stap het hele land door. Er zijn ook wel konfliktsituaties geweest want mijn moeder vond dat niet zo leuk. Iemand die altijd in verwachting is en dan de man altijd op stap in de weekenden... Dat was de enigste vrije dag die hij had natuurlijk. Maar ze hebben het verder toch wel erg goed gehad samen. En daar zijn wij in opgegroeid. Mijn vader trok veel met de kinderen op voor zover hij vrij was. Dan nam hij ons mee, wandelen en spelletjes doen. Ik had wel een hele goeie vader. En dat kan ook niet anders, want hij had z'n principes maar waar te maken in z'n gezin.

Mijn vader vertelde weleens over het Noordplein. Er was toendertijd een christen-anarchist, Kees Boeke, die liet zich daar aan een boom vastketenen. Die man had geweldloze theorieën. Spreken dat mocht toen nog niet op het Noordplein, iedereen werd toen nog weggejaagd, maar die man liet zich aan een boom vastketenen. Dan was dat een hele bedoening voor dat ze die vent losgemaakt hadden. En al die tijd kon hij dan lekker doorkwekken. Mijn vader vertelde ook van een anarchistencafé op de Goudseweg. Dat was van de familie Croiset. Dat was een cafeetje en daar kwamen ze allemaal bij mekaar. Iedereen pakte z'n eigen neut of een kop koffie en het geld werd in de bak gegooid. Dat ging in het volle vertrouwen van iedereen die daar kwam. Daar werd altijd heftig gediskussieerd.

Heeft u van huis uit dingen meegekregen waardoor u later belangstelling heeft gekregen voor de politiek?

Ja, het lezen. M'n vader had in die tijd al een kast met boeken die echt de moeite waard waren. Echt goeie literatuur, boeken van Heijermans, Ibsen en Zola, wat allemaal sociaal bewogen literatuur was. Hij had de franse schrijvers, de russiese schrijvers. Toen mijn moeder niet meer zo gezond was, deed ik het huishouden. Dan moest ik vrijdags alles een goeie beurt geven en dan zette ik heel snel alles voor de deur, dan pikte ik een boek uit de kast, daar mocht ik niet aankomen, en dan ging ik zitten lezen. Zo ben je eigenlijk aan die hele boel begonnen. Het stond daar maar. En ik moest eraf blijven, nou iets wat je niet mag dat doe je natuurlijk. En zo ben ik

aan het lezen gegaan. Eigenlijk een heleboel dingen al waar ik helemaal nog niet aan toe was. Bijvoorbeeld de "Gezangen van Maldoror", dat was een boek wat altijd verboden was door de kerk. Dat boek was van een 18-jarige jongen met hele aparte sexuele fantasieën. Heel goed is dat, ontzettend goed. Als je daar als meisje van 14 jaar in zit te snuffelen, dan weet je niet wat je zit te lezen. Je groeit toch nog op met het verhaaltje van de rooie kool. Daar werd gewoon niet over gepraat, daar moest je maar achter zien te komen. Ik werd door m'n moeder ook wel de kamer uitgestuurd als ze 't daarover hadden. Niet door m'n vader. Maar doordat ik veel meegenomen ben naar die zondagochtendbijeenkomsten van de Dageraad wist ik 't wel. Daar werden prachtig mooie voorlichtingsfilms gedraaid van de toenmalige NVSH, de Neo-Malthusiaanse Bond. Er werden ook voordrachten gegeven door dokter Tuyt, die psycholoog en dan kom je toch allerlei dingen te weten waar je in je verdere leven positieve dingen aan overhoudt. Zoals bv. over homosexualiteit. Ik was heel jong toen ik daar al vanaf wist. Voor die tijd was dat een taboe waar niemand het over had. Maar die dokter Tuyt die was zelf een homosexueel. Die heeft daar ook voor gevangen gezeten, omdat hij een jonge vriend had wiens ouders daar tegen op kwamen. En dat werd allemaal naar voren gebracht op die zondagochtenden van de Dageraad. Dat was echt kultureel gericht, niet politiek. Die bijeenkomsten waren in het Scala-theater op de Kruiskade of in het Roxy-theater, al naar gelang dat ze in konden huren. Ik ging dan altijd met m'n vader en m'n moeder mee aan het handje. Mijn vader was ook vrijdenker.

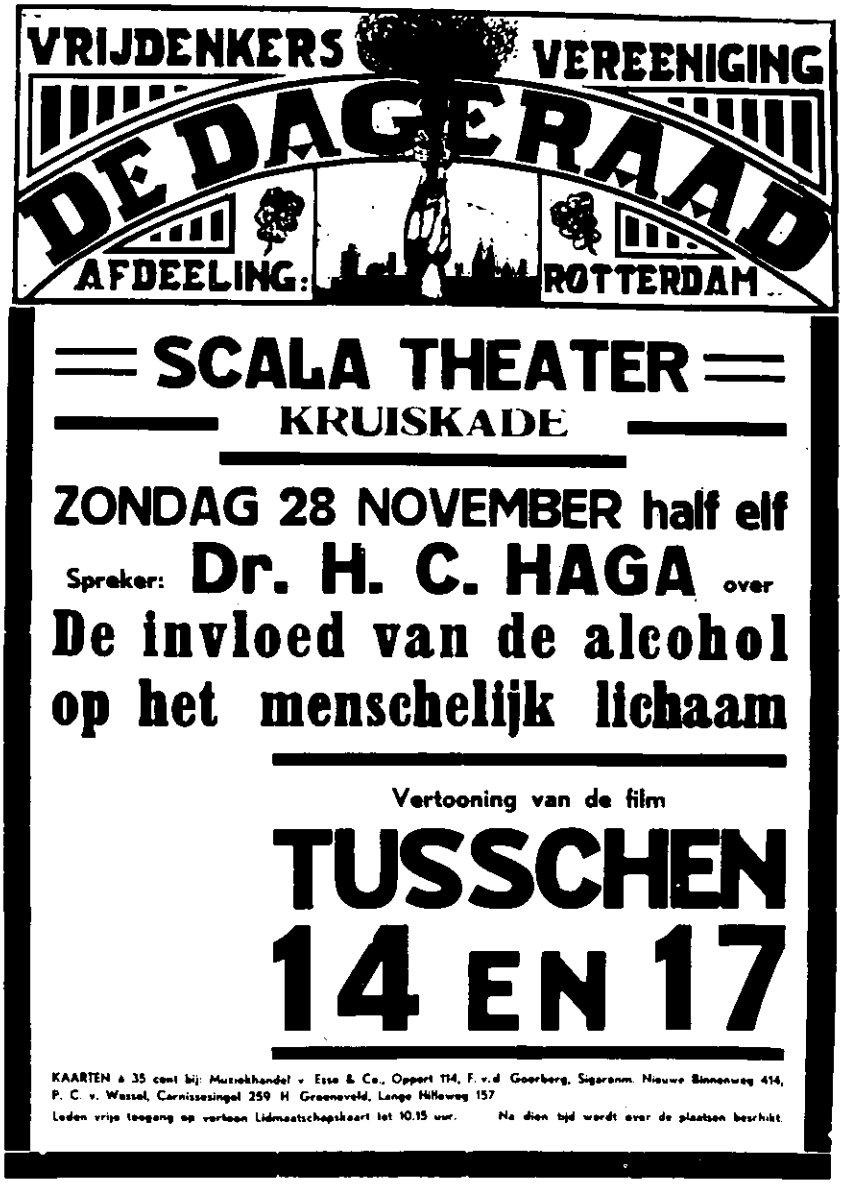
De vrijdenkersbeweging informeerde de mensen literair. Je moet je voorstellen dat de arbeiders toen helemaal niet in aanraking kwamen met literatuur of muziek. De mensen hadden er geen interesse bij omdat ze hard werkten en God dankten als ze weer thuis waren en hun bed in konden kruipen. Daar heeft de Dageraad verandering ingebracht. De SDAP heeft ook wel aan de ontwikkeling van de arbeiders gewerkt, maar dat was meer op politiek gebied. De Dageraad was zuiver atheïsties. Ze verzette zich tegen die kerktoestanden. De kerk had een enorme invloed op de mensen, ze hielden de mensen zo klein. Daar heb ik goddank geen last van gehad. We hebben ons allemaal uit laten schrijven uit de kerk. Er is toen een aktie gevoerd in die Dageraadsbeweging en toen kon iedereen zich uit laten schrijven uit de kerk en dat is toen onder die Dageraadsmensen heel massaal gebeurd. Ze hadden zelf formulieren gedrukt, die je bij hen kon afhalen en dat leverde je dan weer bij hun in. En dan regelden zij verder die uitschrijving. Daar hoefde jij je niet mee te bemoeien. Dat zat die kerkhiërarchie natuurlijk niet zo lekker. Maar het heeft niet zo'n opzien gebaard, omdat het natuurlijk toch niet zo'n massabeweging was. Qua mensenaantal is het altijd een kleine vereniging gebleven. Je was lid van de Dageraad en al naar gelang je interesse had deed je mee aan de aktiviteiten. Jan Warnaar voerde de administratie van die Dageraadsbeweging. Hij organiseerde, samen met anderen, die kunst- en filmochtenden. Ze lieten daar films zien die in diè tijd de moeite waard waren om te zien. We hebben "Frühlings erwachen" gezien, dat was een duitse film die ging over de abortuskwestie. De film speelde zich af in een middenstandsmilieu van een advokatenfamilie. Dat ging over een jonge vrouw die verloofd was met een meester in de rechten. Die verloofde was antiabortus en die had verschillende mensen veroordeeld omdat ze abortus lieten plegen of die dat deden. Ze woonden in een huis met een conciërge. En die conciërge had een debiele zoon. En dat meisje had examen gedaan en die kreeg van haar verloofde een fruitmand met een fles wijn erin. En wat gebeurt er, die debiele jongen brengt die fruitmand naar boven. Dat meisje is er niet en die jongen gaat in die mand staan snuffelen en die vindt die fles en die drinkt die fles wijn leeg. Dat meisje komt thuis en die wordt verkracht door die debiel. En nou komt natuurlijk het kardinale punt: wat moet er gaan gebeuren, want het blijkt dat ze zwanger is. Moet dat kind geboren worden of moet er abortus gepleegd worden? Dus dat was voor die tijd een ontzettend progressieve film. En dan komt die kerel ook tot het inzicht dat hij eigenlijk niet het recht heeft om als advokaat in te grijpen in die dingen. Het ging om mensen die vaak heel erg arm waren, die wanhopig waren over het feit dat er wéér een kind geboren moest worden. Die stapten dan naar zo'n juffrouw toe, die met alle ellende vandien, zo'n kind wegmaakte. Daar gingen ook vaak vrouwen aan dood. Dat werd met breinaalden enzo gedaan. Dat soort films werden daar gedraaid.

Werden er ook russiese films gedraaid, zoals de pantserkruiser Potemkin?

Niet in de Dageraad. Daar waren ze niet bij geïnteresseerd, dat was hun stroming niet.

De Dageraad kwam met propaganda voor geboortebeperking. Er kwamen sprekers van de Neo-Malthusiaanse Bond en er werd ook gestimuleerd om naar die Bond toe te gaan en informatie te vragen over voorbehoedsmiddelen. Dat is allemaal werk van de Dageraad

geweest, dat is heel positief geweest.
Wat hielden die kunstochtenden precies in?
Dat waren voordrachten. Willem van de Capelle kwam er regelmatig. Dan kwam hij met stukken van Heijermans, er werden ook toneel- en dansvoorstellingen gegeven bv. van Ibsen bv."Peer Gynt". Dan kwam hij deklameren en dan was er een dansgroepje van Eleonora Duran. Die dansten op die muziek van Peer Gynt. Er werd ook bij gezongen. Voor mensen die weinig met kultuur gekonfronteerd werden was het natuurlijk prachtig. De zalen waren ook altijd uitverkocht. Het zat altijd hartstikke vol. Willem van Iependaal hing ook altijd wel in die boel rond, maar hij was niet altijd echt in de Dageraad aanwezig. Hij is echt een randfiguur geweest. Eentje die zo'n beetje op z'n eigen akkertje scharrelde. Die Jan Warnaar stond altijd met een boekenstand op die ochtenden. Daar werd anti-militaristiese literatuur verkocht en ook de boeken van de Bibliotheek voor Ontwikkeling en Ontspanning. De BOO, de Rode Bibliotheek, gaf ontzet-

Een affiesje voor een zondagochtendbijeenkomst van de Dageraad.

tend goeie literatuur uit. Van alle mogelijke schrijvers, van russiese schrijvers, van Tolstoi enz. Van Nietzsche en Max Stirner en van franse schrijvers. Dat was goed vertaald en vrij goedkoop, die boeken waren meen ik maar twee kwartjes. Dat was om de mensen in de gelegenheid te stellen om die boeken ook te kopen. Jan Warnaar is begonnen met die boekenstand na die grote havenstaking in 1920. Die heeft heel erg lang geduurd. Hij, Frits van Krieken en nog een paar anderen hadden die staking op poten gezet. Zij zijn toen ontslagen en konden nooit meer aan het werk komen. Die werden op de zwarte lijst gezet. En toen heeft hij, omdat hij al in de Dageraad aktief was, die boekenbeweging opgezet. En daar stond hij ook altijd mee op de markt. Hij had een stand op de Goudsesingel en daar kwamen zaterdags de mensen naar toe om een beetje te

politieken en te kijken wat voor nieuwe literatuur er was. De krant werd daar verkocht, de Vrijdenker en de Vrije Socialist van Gerard Rijnders. Dat was zo toen ik 19, 20 jaar was. Ik heb heel lang in die vrijdenkersbeweging gezeten. Ik ging als kind al mee met mijn vader. Ik moet Domela Nieuwenhuis nog een keer gehoord hebben. Ik was 7, 8 jaar dat ik al met 'm mee ging op zondagmorgen, netjes aangekleed. Ja, ik was z'n eerste en oudste dochter, hij had er maar twee, en daar moest natuurlijk mee gepronkt worden. Ik heb er alleen maar voordeel van gehad later. Je bent het niet overal mee eens, maar de sfeer is zo belangrijk. En muziek komt altijd over natuurlijk. Mijn vader was ook een opera-fan en die italiaanse opera's heb ik allemaal gezien. Dan zaten we in de engelenbak.

Zat u ook in een kindergroep van de Dageraad?

Nee, die hadden ze niet. Ik heb er ook prakties nooit kinderen gezien toen ik zelf daar rondscharrelde. Dat hebben ze ook nooit gehad. Wel mensen die in die anti-militaristiese beweging aktief waren en dan wel voor hun kinderen de zaak klaarden. Ik heb een vrouw gekend die had twee zoons en die waren dan op de leeftijd dat ze de dienst in moesten. Toen heeft zij geweigerd. Zij zei: "Dat gebeurt niet, dat maak ik wel uit of die jongens de dienst in gaan of niet". Wij noemden haar het dienstweigeraarsvrouwtje, dat is een heel aktief wijfie geweest. En als ze dan bij haar aan de deur kwamen, dan liet ze ze ook niet binnen. Toen de jongens er later voor de wet niet meer onderuit konden komen omdat ze wettelijk volwassen waren, toen zijn ze toch opgepakt. Maar in principe heeft zij geweigerd. Ze zei: "De kinderen zijn van mij, ik heb ze op de wereld gezet en ik ben er verantwoordelijk voor en ik wens ze niet als kanonnenvlees af te staan". Maar dat dienstweigeren kwam niet veel voor in Rotterdam. De mensen hadden niet zo'n sympatie voor dienstweigeraars toen. Mijn zwager weigerde ook dienst en als z'n buren hem tegenkwamen op straat dan spuwden ze voor 'm op de grond. Met het uitbreken van de oorlog, toen we hier natuurlijk de gevolgen zagen van het vreselijke bombardement in Rotterdam, toen zijn ze wel naar hem toegekomen en hebben ze erkend dat ze toch wel respekt voor hem hadden. Die anti-militaristiese beweging was ook niet zo groot. We hadden wel akties, maar dat was altijd maar een handje vol mensen. We gingen bv. op de fiets en dan hadden we wat van die spandoekjes bij ons: "Geen man, geen cent voor het militarisme". Maar dan had je wel in een tijd van een zucht één of andere agent naast je dat je dat ding niet mee mocht nemen zo. Daar hadden we wel geduvel mee natuurlijk.

Ik ken nog een leuk verhaal over de dienstweigerperiode van mijn zwager Wim Motz. Hij was steeds op de vlucht. Ze hadden geen kinderen en ze woonden in de Johan Idastraat. En de politie zat achter hem aan om hem op te pakken. Op een avond bleef een vriend van hen, Ab Huisstede, daar slapen. Die zei: "Wim, ik blijf hier want ik heb zo'n idee dat er vannacht wel wat gebeurt". "Nou ja" zegt tie, "dat is goed" en hij bleef daar slapen. Er werd 's morgens heel vroeg gebeld, om een uur of zeven. Die vriend die stapt zijn bed uit en gaat in zijn onderbroek naar de deur en doet de deur open. "Ben ik hier bij Motz?" "Ja". "Nou wil u maar meekomen". "Ja, dat is ook wat, moet ik zó mee?" Dat waren twee van die gabbers van de politie. Hij trekt z'n broek aan. Wim was inmiddels even weggedoken. Co, m'n schoonzus, liep daar en vroeg: "Wat is er aan de hand?". "Ja, er staat politie buiten en die willen de gang in en ik moet mee naar

het politieburo". Hij komt daar op het politieburo. "Zo meneer Motz, u bent al een tijdje voortvluchtig". Hij zegt: "Meneer Motz? Ik ben Motz niet". "U bent Motz niet?" "Nee". "Maar we vroegen toch..." "Ja, u was wel bij Motz, maar ik ben Motz niet". "Was Motz dan niet thuis?". "Nee, Motz is niet thuis". "Wat deed u daar dan?" Hij zegt: "Slapen". Nou, daar stonden ze dan met hun goeie gedrag. Hij moest zich natuurlijk legitimeren dat hij Ab Huisstede was en niet Wim Motz. Dat was natuurlijk een reuze stunt. Nou, hij terug. "Nou Wim, je kan wel verwachten dat ze vandaag of morgen ineens weer op de stoep staan". We hadden nog een vriend, Piet Enenaam, die kwam daar ook. Piet zegt: "Ik blijf wel slapen". Piet heeft daar twee nachten geslapen. Op een ochtend komt de vuilnisman en Piet pakt met z'n verwarde kop de vuilnisbak op. Die moest buiten gezet worden. Hij zei: "Dat doe ik wel even, blijf jij maar binnen" tegen m'n zwager. Dus Piet gaat met die vuilnisbak naar buiten toe en wie staan daar op die stoep: die twee zelfde agenten. "U bent Motz hè? Komt u maar mee." "Mag ik me effe aankleden" zegt tie. En die agenten, wat slimmer als de vorige keer, gingen er achteraan. Co liep nog in haar nachtjapon, want het was nog hartstikke vroeg. Piet trekt z'n broek en z'n jas aan en gaat mee naar het Haagseveer. En hij kwam op het Haagseveer: "Nou Motz, het is nu wat beter gegaan dan de vorige keer". Hij zegt: "Ik ben Motz niet". Zegt die vent: "Bent u Motz niet?". "Nee" zegt die, ik ben van Enenaam. "Kunt u zich legitimeren?" Dat kon hij natuurlijk. Toen zegt die vent met een huilerige stem: "Dit heb ik nou nog nooit meegemaakt, zo onheus ben ik nog nooit behandeld". Maar binnen de kortst mogelijke tijd hebben ze hem toen bij het stempelburo gepakt. Daar kon hij niet onderuit. Hij probeerde wel altijd zo snel mogelijk z'n snor te drukken, maar toen ze een paar keer zo'n joker gehaald hadden zijn ze natuurlijk fel gaan opletten. Ze hebben hem toen naar de Koepel in Breda gebracht, een militaire gevangenis. Daar is hij toen onmiddelijk in hongerstaking gegaan. Dat heeft bij elkaar 22 dagen geduurd. Het is wel een doordouwer geweest. Tijdens z'n hongerstaking hebben cipiers ook kannèn met melk in z'n cel gezet, maar die schopte hij gelijk om. Hij dronk alleen maar water. Na 22 dagen moesten ze hem vrijlaten. Hij was heel erg verzwakt, maar die cipiers wilden hem een wenteltrap af laten lopen. Maar een vriend van hem zei: "Wacht maar Wim, ik kom je wel halen". Ze hadden hem gewoon dood willen laten vallen.
Er is ook een ondersteuningsaktie gevoerd voor zijn vrouw. Dat was allemaal vanuit die anti-militaristiese vereniging. Er werd ook altijd met bonnen gewerkt voor degenen die dienstweigerden zodat hun familie niet brodeloos werd. Er kwam toch wel vrij veel geld binnen dan. Ik verkocht zelf ook die bonnen. Je had maar een beperkte interessegroep. Je hoefde nergens te komen met die bonnen. De mensen die wezen dat af. Ten eerste waren de mensen veelste arm en ten tweede waren de mensen niet geïnteresseerd bij die politieke toestanden, dus je kwam altijd op dezelfde adressen terecht.

Ruime bijverdienste
door Boekcolportage
Degenen die reeds als colporteur voor anti-militaristische, anarchistische of socialistische organisaties zijn werkzaam geweest, genieten de voorkeur.
Brieven aan de Adm. v. d. Blad

De man één kwartje
kost de nieuwe kruiser aan de burgerij.
Pas die het kwartje weigert — NU —,
doet niet mee.

DE WAPENS NEDER
Maandorgaan van de Intern. Anti-Militaristische Vereeniging (I.A.M.V.) Sectie Nederland
Redactie-Adres: Laurierstraat 127, Den Haag
Adm.-Adres: Paviljoensgracht 68-70, Den Haag
Abonnementsprijs, speciaal Kerstnummer inbegrepen f 0.85 p. jaar

DIENSTWEIGERAARS
In de Bijzondere Strafgevangenis in Den Haag zitten opgesloten: Rinse v. d. Jagt; Chris v. d. Spoor; Toon v. d. Duyne; Piet v. d. Zee; Willem v. d. Sluis; Piet Kossen; H. Siepel; Henk de Boer; Kees Kracht; Jan Rol; Jaap Sterk; Thijs Toerreppel; Thijs Vlam; Nico Wiese; Wobbe Witvoet; Piet Tippersma; R. Wieringa; W. van Buiten; Jan Baron; Eeuwe Duursma; Maarten Akkermans; Harm Breider; W. Bornelissen; R. Luurtsema; Cor Swart; Tiebo Popkes; Hendrik Pomp; S. Smit; Dirk de Korte.
Veranderingen en nieuwe adressen gelieve men vóór den 20sten van elke maand op te geven aan Tj. Joustra, Middenstraat 50, Den Helder.

Advertenties uit "Bevrijding" juli 1933.

Ik heb ook de onthulling van het Domela Nieuwenhuis-monument meegemaakt. Op een gegeven moment is er een monument onthuld ter nagedachtenis aan Domela Nieuwenhuis. Dat heeft een massa mensen op de been gebracht, dat houd je niet voor mogelijk. Daar

kwamen allerlei stromingen van de politiek op af. Iedereen wist wel wat voor figuur Domela Nieuwenhuis geweest was, voor- en tegenstanders. Ik was toen een jaar of twintig. We zijn toen op de fiets naar Amsterdam gegaan. We deden toen alles op de fiets. Dan kampeerden we ergens of we sliepen rustig op straat. We hadden afgesproken met een groepje van een man of acht, negen, dat we er naar toe zouden gaan. We hadden ook allerlei materiaal bij ons om uit te zetten. En die anarchisten hadden dan die zwarte vlaggen hè en dat mocht niet. Je mocht wel allerlei vlaggen meedragen maar niet die anarchistenvlag. Er is toen pittig gevochten hoor. Toen dat monument onthuld was, kreeg je een hele grote demonstratie.En die amsterdammers, die jongens van de Hooiboot en die rotterdammers die liepen natuurlijk in die groep van de anarchisten, van die Alarmisten en die ontplooiden daar die zwarte vlaggen. En daar zat meteen de politie achteraan. Die vlaggen moesten ingerold worden, maar dat deden die jongens natuurlijk niet. Dat lukte niet. Ik zie het ze nog doen, dat waren zulke dikke stokken en daar liepen ze mee naar een lantarenpaal met z'n twee en dan krakten ze 'm in tweeën en daar begonnen ze ook mee te meppen. Ik heb er nog onder een paard gezeten toen. Daar hebben ze me onderuit moeten halen. Je werd zo onder de voet gelopen. Die massa mensen raakte in paniek want de politie begon te rammelen en de boel uit mekaar te jagen. Op een gegeven moment viel ik, ik struikelde. Ik ben er nog goed vanaf gekomen. Wij vluchtten toen de Jordaan in, daar zaten toen voor een groot gedeelte Jodenmensen. Maar daar kon je ook van op je donder krijgen want die waren zo oranjegezind als wat. De politie kon daar niet inkomen in die smalle stegen. Die paarden konden er wel in, maar die konden dan niet hard meer lopen. Maar die motorfietsen waar ze ons mee achterna zaten die konden er niet in. Maar die bewoners die joegen ons die stegen weer uit. Dat was een hele rel toen.

Die jongens van de Hooiboot waren echte knokkers. Ze zaten op zo'n woonark, die in één van die amsterdamse grachten lag. De Hooiboot noemden we die schuit. Het was eigenlijk net zoiets als die zolder van ons in de Wildezeesteeg. Er zaten jongens zoals Siem Korper, die ook nog in de Spaanse Burgeroorlog heeft meegevochten, Joop Richter en Nico Raket. Nico Raket speelde bij ons ook weleens viool. Hij kon ook prachtige verhalen vertellen.

Ik zat toen bij de Alarmisten. Ik ben daar als volgt bijgekomen. Op de Botersloot

3e JAARGANG | No. 6 | 10 CENT

alarm

Anarchistisch Maandblad

Redactie: A. L. CONSTANDSE, Klimopstraat 172 - Den Haag

KUNSTNUMMER 1923

Administratie: H. C HUBER, Zestienhovenstr. 9a Rotterdam

kwamen we altijd in een geheelonthouderscafé. Daar dronk je chocolademelk. Daar kwamen al die groepen hè, van de kommunistiese beweging en aanverwante groepen en ook van de geheelonthouders zelf. Daar zaten ook vergaderzaaltjes, er werd ook vergaderd. Toen wij werkten en geld verdienden waren we daar welkom, maar op een gegeven moment werd er geen geld meer verteerd, want iedereen werd werkeloos. En toen werden er aanmerkingen gemaakt dat we een te grote bek hadden. Er werd dan gezegd: "Jullie trappen hier altijd herrie en de mensen blijven weg". En toen hebben we in de Wildezeesteeg een zolder gehuurd. Die Wildezeesteeg was een hele smalle steeg aan de Goudsesingel. Daar woonde een vriend van ons, dat was een meubelbeeldhouwer en die had daar een heel groot atelier waar hij werkte en die kon de huur niet meer betalen. Met een vriend samen had hij een ander zoldertje gehuurd en toen zei hij: "Als jullie er wat voor voelen dan kunnen jullie hier wel komen zitten". En toen heeft mijn man die zolder gehuurd voor vier gulden in de week. Dat hebben we toen helemaal uitgebroken, dat werd een grote zaal en daar zijn we toen heen getrokken en daar kon iedereen te-

recht. Als iemand thuis trammelant had kon hij daar blijven slapen. En er werd koffie en thee gezet en voor een paar centen kon je koffie en thee drinken zo 's morgens. Het zat altijd stikvol met werkelozen in die crisisperiode. Daar werden toen ook vergaderingen gehouden. Er was zo'n beetje een vaste groep van honderd mensen die er regelmatig kwam.
We noemden ons Alarmisten. Die naam werd al eerder gebruikt in de jaren twintig. We gebruikten die naam om ons te onderscheiden van die Dageraadsbeweging, want die vonden we te officieel toen. Dat vond ik zelf niet. Ik vond die Dageraadsbeweging altijd zelf heel positief.
Iedereen die daar kwam die droeg bij aan de huur. Iedereen gaf een paar centen totdat die vier gulden bij mekaar waren. Dat heeft tot aan de oorlog toe zo gefunktioneerd. We zaten daar altijd gezellig bij elkaar, te politieken en te vergaderen. We hielden ook verkiezingsstunts. Vandaar uit werd er gekalkt. We hebben een keer met de verkiezingen een stunt uitgehaald met een doodskist. Toen hebben we daar een hele houten kist in elkaar getimmerd, echt een doodskist, en die hebben we volgegooid met hele zware stenen en dichtgetimmerd. En mijn vriendin en ik hebben toen van bloemkoolbla-

Gebed van het Kamerlid

Onze Vader gezag, die in de stembus zijt,
Geheiligd worden Uw 5000 gulden,
Dat Uw zegeningen komen,
En de arbeiders mij kiezen.
Zowel om me vet te mesten,
Als om me fijn te doen reizen
Geef ons heden ons baantje weer
En vergeef ons onze revolutionaire zonden
Omdat we onze kiezers toch altijd verraden en bedrogen hebben.
En leidt ons niet in de verzoeking
der opstandigheid tegen U, o heilige Staat,
En verlos ons door Uw gevangenissen,
Van de boze anarchist, die niet stemmen wil
Amen.

Patroon tot arbeider: Ziehier het stembiljet om jouw belangen te verdedigen – en het geweer, om *mijn* belangen te verdedigen...

deren een soort krans gemaakt en op die kist hebben ze leuzen gezet zoals: "Het parlement is de dood van het socialisme" en al dat soort dingen. We waren anti-parlementair. Bovenop de kist hadden we een doodskop geschilderd en erbij gezet: levensgevaarlijk, explosief materiaal! Op een zondagmorgen heel vroeg hebben we een handwagen gehuurd. Toen hadden we ook een paar van die marktschragen. Het moest natuurlijk allemaal razendsnel gebeuren. We hebben die kist naar beneden gesjouwd. Dat heeft ook nogal wat hoofdbrekens gekost, want we zaten daar op die zolder. We moesten het ook voorzichtig doen want de politie kwam daar vrij regelmatig kijken wat we daar uitspookten. We hadden die kist op die kar en die hadden we afgedekt en dat was hollen, hollen, hollen. We zaten niet zo ver van de Coolsingel af. We moesten de Goudsesingel af en dan door die straatjes en dan zat je in een mum van tijd op de Coolsingel. De jongens hadden zich allemaal keurig netjes aangekleed, pakken aan en hoed op dat ze niet in de gaten zouden lopen. Die kist zou heel snel op die schragen gezet worden en één van ons zou er dan als de donder met die kar vandoor gaan. Dat is toen prachtig mooi gelukt. Wij zijn er toen omheen gaan staan, net of we nergens vanaf wisten:"goh, wat is dat nou weer voor ding". Nou in een tijd van een zucht was het zwart van de mensen daar. Het was inmiddels een uur of half tien. Toen werd de politie gealar-

meerd. Niemand dorst aan die kist te komen natuurlijk. Op een gegeven moment kwamen er twee militairen aan en die werden erbij geroepen en die moesten die kist naar het stadhuis brengen. Die kerels hadden er zelf geen zin in. Hoe dat in het stadhuis verder afgelopen is dat weten we niet want wij mochten er niet in natuurlijk. Heel de massa mensen ging achter die politie te paard en die kerels die die kist liepen te sjouwen aan. En toen werden we weggeslagen allemaal. Er heeft niks in de krant gestaan, dat hebben ze doodgezwegen. Maar wij hadden er wel plezier in. De bedoeling was gelukt. Dat was dan in die verkiezingstijden dat we dat deden.
We hebben ook nog eens een keer een heel groot bord gemaakt. Dat was in de periode van die Colijnregering. Colijn had toen die bom gegooid op de Zeven Provinciën. Een broer van mij heeft dat geschilderd. Dat was de kop van Colijn en dan zie je zo die handen van 'm met van die lange puntnagels waar het bloed vanaf droop en dan stond er: "Wat de uitslag ook zal zijn, het is, het blijft toch altijd en dan hadden ze een H en dan Co en dan een lijn er achter". Dat was een soort rebus, zodat ze ons niet konden beschuldigen van belediging. Die kar was prachtig. Die hebben we door de stad gereden. Toen zijn we bij het land van Hoboken, waar altijd gevoetbald werd, gepakt. Toen werden we tegen het hek aangedrukt met de motorfietsen. Eén van ons liep foto's te maken van die hele boel en daar gingen ze toen achteraan en die reden ze bijna plat tegen een hek aan. Toen hadden ze ze te pakken en toen werden ze gedwongen om die kar te rijden, maar dat deden ze niet. Ze zeiden: "Doe het zelf maar". Toen gingen ze met die kar naar het politieburo aan de Ruilstraat in het westen geloof ik. Wij liepen aan de overkant. Hij zei: "Ik arresteer jullie" en wij zeiden: "Dat moet je dan maar eens zien te doen, wij zijn met z'n tienen en jij bent alleen, dus we gaan echt wel vrijwillig mee". We hebben toen foto's gemaakt, want toen liep die agent achter die kar. Nou die waren prachtig. We konden toen geen mooiere reklame hebben.
Die akties voeren dat was het enige wat we konden doen, want geld voor een krantje was er niet. Er was wel "De Vrije Socialist" en er werden brochures geschreven. Eén van ons heeft toen nog eens drie maanden in de gevangenis gezeten. Er was toen een brochure en die heette: "God, Nederland en Oranje - Uitbuiting, Moord en wat franje". Die werden verkocht, maar dat was een verboden brochure, dat ging over het koningshuis en die was geloof ik door Constandse geschreven. En daar werden ze mee gepakt bij de stempelburo's. Eén van ons had al gezegd: "Joh, dat moet je niet doen want er lopen daar stillen". Lui die je niet herkende als agenten, wij kenden die gasten meestal wel, maar ja er kwamen toch steeds anderen voor in de plaats. En één van ons is toen inderdaad gepakt en die heeft drie maanden vastgezeten voor het verspreiden van verboden literatuur en majesteitsschennis. Dat was Kees Odekerk.
We liepen zelf ook allemaal aan de steun, tenminste degenen van ons die getrouwd waren. Wat we ook deden was valse fietsplaatjes maken. Dat was drie gulden en dat konden we niet betalen dus maakten we ze zelf.
Die zolder was heel bekend in de stad. Daar kwam ook af en toe 's avonds de politie naar boven om te kijken wat we uitvraten. We maakten ook plezier. We hielden er oudejaarsavonden en dan kwamen er van heinde en ver, ook uit Amsterdam, al onze vrienden en kennissen. We waren dan met een man of 60, 70. Er werden oliebollen gebakken, de één kon voordragen, de ander speelde gitaar en er werd gezongen. Er was veel vrolijkheid bij, ondanks de toestanden waar we in zaten.
Er kwamen ook wel sprekers in dat zaaltje. Jo de Haas, Anton Constandse kwam er weleens, Arie Veldman was een figuur die ook altijd wel aktief was. Verder organiseerden we dat onderelkaar, dan koos je een onderwerp en dan ging je daar over diskussiëren. We waren atheïsties en anti-parlementair. Er kwamen mensen van alle leeftijden, de meesten waren werkeloos. De meesten waren mannen, vrouwen zaten er niet zoveel.
Een stuk of 4, 5, jonge meiden zoals ik. Ze vonden ons wel rare meiden. Je leefde op een manier die niet geaccepteerd werd. Niet dat we nou maar raak leefden, maar wij hingen altijd tussen de jongens in. Dat was op zich al iets heel onbehoorlijks dat je dat deed.
Tot m'n twintigste jaar heb ik bij mijn moeder het huishouden gedaan. Daarna ben ik zo hier en daar, te hooi en te gras aan het werk gegaan. Ik ben dienstbode geweest en ik heb op een fabriek gewerkt. Ik heb niks geleerd, ik had alleen maar lagere school. Het enige wat je leerde was een beetje rekenen, lezen en schrijven. Het had niet zoveel om het lijf. Het was ook nog niet verplicht, je kon gewoon wegblijven. Als kinderen zo 10, 11 jaar waren dan probeerden de ouders of die kinderen ook niet wat konden verdienen. Bij ons thuis was dat niet nodig omdat m'n vader behoorlijk werk had. Mijn moeder heeft ook met vier werkeloze jongens in huis gezeten.

Ik heb ook nog als winkelmeisje bij Jamin op de Goudseweg gewerkt. Ik had toen geld nodig. Eerst heb ik er alleen in de weekends gewerkt. Ik verdiende 5 gulden, daarvan gaf ik f 2,50 aan m'n moeder. Later heb ik er hele weken gewerkt. Toen verdiende ik een tientje, waarvan de helft naar m'n moeder ging als kostgeld. Op een gegeven moment ben ik uit huis gegaan en heb ik voor 3 gulden een zolder gehuurd in de Roovalkstraat. Die winkel van Jamin aan de Goudseweg was een levensmiddelenzaak, zoals je nu die supermarkten heb. Ze hadden een groenteafdeling, een vleeswarenafdeling, een visafdeling enz. Ik stond met mijn vriendin Greet op de chocolaatjesafdeling. Bij Jamin werd er gestolen als de raven. De chef verkocht stiekum voorraden uit het magazijn, dat kwam niet eens in de winkel. Er werd volop geld uit de kassa gepikt, dat was toch niet te kontroleren, want we werkten toen nog niet met kassabonnen. Er is eens een meisje ontslagen omdat ze een briefje van 25 uit de la had gepakt. Ze moest zich laten visiteren en toen kwam dat briefje uit haar schoen. Ook kwamen er vaak familieleden van het personeel proletaries winkelen. Die stopten dan hun tassen vol. Op de

OPRUIEND

MANIFEST AAN ALLE ARBEIDERS

Crisis? Onzin, leugen en verraad!

Crisis is een modewoord geworden, een woord, dat voor elk toepasselijk is en waar elk zich op kan beroepen. De werkelijkheid is, dat er van alle levensmiddelen en verbruiksartikelen zooveel in voorraad is, dat niemand gebrek behoeft te lijden.

Crisis?

Zeker het kapitalisme is in moeilijkheden geraakt, dat is alles. En deze moeilijkheden tracht men natuurlijk zooals altijd af te wentelen op de ruggen der arbeiders.

Crisis?

Zeker maar voor de arbeidersklasse behoefde er geen crisis te wezen, want nog nooit is het in de wereldgeschiedenis voorgekomen, dat er zooveel producten voor het gebruik gereed lagen als thans.
En nu crisis, als er van alles genoeg is?
Wij herhalen het: Onzin, leugen en verraad.
Men wil thans herstel van het kapitalisme door planmatige productie-ordening. Partij en vakorganisatie wijzen de bourgeoisie den weg, hoe het moet. Zij immers hebben herstel noodig.
Het kapitalisme is bloedend, wanneer er een tekort is. Partij en vakbeweging eveneens.
Zij alle parasiteeren op de armoede en ellende van een groot deel der arbeidersklasse.
Moeten wij nog langer zoo'n stelsel dulden?
Neen, en nogmaals neen. Wij willen om den bliksem geen verzoening met de bourgeoisie, en daarom zeggen wij:
Gezien de machteloosheid van alle partijen en vakorganisaties;
Gezien het groote gevaar en onnut van staking, e.d.;
Gezien het toekomstig bankroet van het kapitalisme;
Gezien het steeds grooter wordende aantal werkloozen;

Arbeiders, klassegenooten weest paraat

Weigert, om als organisatie-slaaf datgene te doen, wat tegen Uw gedachten indruischt.
Weigert om nog langer als koelies naar de werkverschaffingen te worden gezonden.
Wordt wakker. — Slacht Uw rechten als mensch, en handelt dienovereenkomstig.
Vervloekt zij de kapitalistische klasse, die ons langzaam maar doelbewust naar den afgrond voert.
Vervloekt zij ook de politieke sjacheraars, de getrouwe dienstknechten der bezittende klasse, de dompers en verraders der arbeidersklasse. Schudt af, wat uw welzijn belemmerd of in gevaar brengt. Honger en koude te lijden, wanneer er levensmiddelen en kleeren genoeg zijn, is eveneens onmenschelijk.
Daarom neemt toch datgene wat voorradig is en waar ge recht op hebt. Naar den bliksem met Burgerlijk Armbestuur en Crisis-Comité waar partijen en organisaties zoo graag mee schermen.

In naam van Uzelve, Uw vrouwen en kinderen:

Bestormt de magazijnen en neemt wat gij noodig hebt

Wij Alarmisten propageeren de onteigening en vernietiging der bourgeoisie door het NEMEN van de productie en de productie-middelen.
Nemen is een gebiedende noodzaak geworden.
Haalt leeg de magazijnen en warenhuizen. — Neemt wat U toekomt en verdeelt het.
Wij roepen U op tot daadwerkelijke verzet omdat dit de eenige kans is, om Uw geheele ondergang te voorkomen.
Wij roepen u op, om door plundering der magazijnen etc. mede te werken aan de vernietiging der bourgeoisie en aan de verwerkelijking van de

proletarisch economische revolutie.

Voor de Alarmisten:
P. KOOIMAN
B. HAAN
J. RICHTER
E. ROEST

Uitgave: Landelijk Verbond van Alarmgroepen.

ALARM

MANIFEST.

De machines staan vrijwel stil, de arbeiders zijn op straat gesmeten en hebben gebrek aan zoowat alles.
„ER IS CRISIS", zegt men.
Ja, en zoolang gij arbeiders niet ingrijpt en het duldt, blijft het „crisis", dat zeggen wij.
Eeuwen lang hebben de werkers gezwoegd en geslaafd — hebben ze ontbeerd — zijn millioenen hunner erger dan dieren uitgebuit en in ellende ondergegaan.
WAAROM?
Om met onmenschelijke krachtsinspanning en opoffering de middelen, om levensmiddelen voort te brengen en onder de menschheid te distribueeren, eerst te scheppen en te vervolmaken: opdat de mensch eens in staat zou zijn in vrije — dat is ongedwongen — dus vreugdevolle arbeid voort te brengen en tevens vrij en ongedwongen z'n normale behoeften te bevredigen.
Maar nu het productie-apparaat is opgebouwd — nu magazijnen, enz. tot berstens zijn gevuld met levensmiddelen, kleeding, schoeisel, kortom met al dat wij behoeven, nu bevindt zich dat alles in handen van enkelingen, die er geen raad mee weten, die in krankzinnige radeloosheid de productie saboteeren, millioenen arbeiders aan den honger prijsgeven, en bovendien groote partijen van het met arbeiderszweet en -bloed verworvene vernietigen.
Zoo „beheeren" misdadigers het gemeenschappelijk bezit der menschheid, zoo worden „bezitters" tot schurken.
En bij het volvoeren hunner schurkerijen worden de „bezitters" trouw terzijde gestaan door een ander stel misdadigers, en gewoonte-misdadigers en volslagen idioten, imbecillen, met hoofden als gasballonnetjes waardoor ze „omhoog" vallen met titels als minister, gezant, rechtsgeleerde (dat „recht" is kostelijk), officieele vertegenwoordiger der wetenschap, journalist, partijleider, vakvereenigingsbestuurder, enz.
Ge weet nu wel wat „de crisis is, arbeiders.
„Die crisis" waarover genoemden zoo „diepzinnig" redeneeren.
Maar hoe komen we uit de crisis?
De gewoontemisdadigers en imbecillen noemen het aanwijzen der middelen „opruiing", het volgen van dien aanwijzing „diefstal" en men past in dit verband „straf" toe, zoodoende nieuwe misdaad op oude stapelende.

Desniettemin, arbeiders, kameraden, roepen wij U toe:
NEEMT, NEEMT, en bevredigt Uw normale behoeften. Spoort Uw mede-arbeiders aan te nemen wat hij persoonlijk behoeft. En spoort hen aan zooals wij U hiermede aansporen, dat wij het geheele productie-apparaat nemen, om het in het belang der menschheid te kunnen exploiteeren.
De machine staat vrijwel stil en wacht op z'n normaal gebruik.
De zolders bezwijken onder de voorraden.

Onteigening der bezitters, dat en dat alleen is het einde van „de crisis en ons aller ellende".

Voor de Alarmisten,
P. KOOIMAN.

Uitgave: Landelijk Verbond v. Alarmgroepen.

P.S. Naar aanleiding van ons vorige manifest, werden diverse huiszoekingen verricht, terwijl verder eenige onderteekenaars en verspreiders werden gearresteerd.

Twee opruiende manifesten van de Alarm-groepen uit februari 1933.

kassa werd dan een fiktief bedrag aangeslagen. Zelf was ik te dom voor dat soort dingen. Een vriend van mij heeft eens een keer z'n zakken vol staan laden hier. Hij betaalde met een gulden en ik gaf hem drie kwartjes terug, maar van de zenuwen sloeg ik een veelste hoog bedrag aan zodat er een kas-tekort was. Dat stelen, dat was van pure armoe. Die zaak is er op den duur ook aan ten gronde gegaan. In het voorjaar verkochten we ook altijd groene haring. Toen heeft de chef nog eens een keer aan mij gevraagd of ik niet voor 5 gulden extra in zeeuwse of scheveningse klederdracht die haringen wilde verkopen. Ik had er wel een leuk smoeltje voor vond hij. Maar ik zei tegen hem: "Ik doe niet mee aan die verkleedpartij. Vraag je vrouw maar!" De direktie van Jamin, dat waren bepaald geen frisse jongens. Ik geloof dat dat drie of vier broers waren. Er zijn eens drie meisjes ontslagen omdat ze niet op de avances van die heren in wilden gaan. M'n vriendin en nog een ander meisje zijn er huilend weggerend. Ja, dat was heel erg. Op m'n werk zat ik ook altijd over politiek te kletsen. Ik was

een echte dondersteen. M'n chef zei altijd: "Kunnen jullie niet zingen? Altijd dat geouwehoer maar." Ze wilden me om die reden ook wel graag kwijt daar en op een keer hadden ze een aanleiding gevonden. Rond St. Nicolaas verkochten we altijd van die chocoladeschelpen met een verrassinkje erin, een blikken ringetje, een broche of een oorbelletje. En omdat er altijd wel een hoop kapotte schelpen overbleven, liep iedereen met zo'n dingetje. Ik had zelf eens een keer zo'n ringetje om. Ik had er zelf eigenlijk geen eens erg in. Toen moest ik opeens bij de chef komen en die zei dat ik me vergrepen had aan eigendommen van de zaak. Ik zei: "Wat heb ik dan wel gestolen?" Hij zei: "Laat je handen maar eens zien". En daar zat dat ringetje aan natuurlijk. Ik zei: "Man je bent gek, daar loopt iedereen mee. Je denkt toch niet dat ik zo'n kitsch dingetje mooi vind." Ik eiste dat hij de politie erbij zou halen, maar dat durfde hij natuurlijk niet, want dan zou hij een modderfiguur slaan. Wel eiste hij van mij dat ik mijn verontschuldigingen aan hem zou aanbieden. Op die voorwaarde kon ik daar blijven werken, maar dat vertikte ik natuurlijk, ik had geen zin om voor hem in het stof te kruipen.

Ans Oonk met drie vrienden vlak voor hun fietstocht naar Frankrijk. De foto is genomen in het park aan de Westzeedijk.

Ik heb met drie jongens een fietstocht gemaakt door Europa, vier maanden lang. Ik was die meid die met al die knullen op stap was. Dat was zoiets raars voor die tijd. Later toen ik met m'n man getrouwd was en we al kinderen hadden, is dat eens ter sprake gekomen bij m'n schoonouders. In het begin waren ze echt niet zo enthousiast over me. Later hebben we dat uitgepraat en ik zei: "Luister eens, je kan beter met drie jongens op stap gaan als met één, als het daarom gaat". Ze had het toen wel begrepen dat er verder niks gebeurd was. Je ging gewoon op stap met elkaar, dat was de gewoonste zaak van de wereld, dat deed je altijd. En in dit geval hebben we dat vier maanden volgehouden. Eén van ons had wachtgeld van de gemeente. Het was in de crisisperiode. Dat was 40 gulden per maand wat hij opgestuurd kreeg en daar leefden we van met z'n vieren. We hebben helemaal in Spanje gezeten. Ik was nog niet getrouwd, het was in 1933. Toen met die toestand van Hitler zaten we net in Duitsland, daar hebben we tussen gezeten. Dat was op de terugweg naar huis. We zijn hier vandaan door België naar de franse Pyreneeën en naar de spaanse grens gefietst. We wilden naar Spanje vanwege die anarchistiese beweging die je daar had. We wilden voorgoed weg. We wilden Spanje intrekken en dan kijken waar we terecht zouden komen. Maar we moesten 100 peseta's per fiets aan invoerrechten betalen en dat hadden we niet. We hebben toen nog drie dagen zonder geld gezeten en we leefden op kersen. Dat kan ik je ook niet aanraden. Via Zwitserland en Duitsland zijn we toen weer teruggekomen. We hebben ook nog bij een hele rijke familie in Zwitserland gezeten. Dat was een amerikaanse vrouw, die moet zo onvoorstelbaar rijk geweest zijn, dat realiseer je je gewoon niet. Dat mens had toen al vier auto's in de garage staan. Ze had twee dochtertjes, één van tien en

één van veertien. We hadden daar al een paar dagen rondgescharreld. We stonden op privé-terrein, maar dat wisten we niet. Op een gegeven moment kwam één van de jongens, Arie, met een hele grote mand vol met groente op z'n kop. Hij was een man tegen gekomen en die vroeg "Waar komen jullie vandaan?". Toen had hij verteld dat we hollanders waren. Het bleek dat ze ons hadden kunnen zien staan vanuit een ontzettend grote villa en dat hadden ze wel interessant gevonden. Dus die kerel vroeg of we wat groente wilden hebben. Nou dat wilden we wel. Toen hebben ze ons ook nog uitgenodigd om te komen eten 's avonds. We werden in een grote zaal ontvangen met hele grote ronde tafel keurig netjes gedekt, met prachtig mooi bestek, kanten kleedjes en zo'n vent achter ons. Toen werden we daar bediend zeg. We konden met die lui mee reizen naar het Vierwoudstedenmeer. Die vrouw zei dat dat bijna niet te doen was op de fiets. Toen zei ze dat we met haar mee konden rijden, maar daar had ik geen zin in. Ze wilde ook hebben dat ik in dat huis bleef slapen, maar daar had ik ook geen zin in. Die meisjes van haar waren een beetje hollands aan het leren en nou vond ze het leuk als wij een beetje met die kinderen zouden praten. Toen bleek dat wij helemaal geen puf hadden om in dat huis te logeren, hebben ze ons netjes aan de kant geschoven. We konden werk krijgen in de tuin. Dat mens had een lap grond, dat houd je niet voor mogelijk. De jongens hebben daar die tuin lopen opknappen en daar kregen we wat geld voor. Maar we hadden er eigenlijk geen zin in, want daarvoor waren we niet weggegaan. Zo'n volkstuintje hadden we overal natuurlijk. Als we 's avonds ergens de tent neerzetten dan zeiden we: "We gaan eens kijken waar ons volkstuintje ligt".
We mochten in de keuken eten, maar die keukenmeid had er de pest in dat ze voor vier van die hongerlijders meer moest koken. We waren echt niet welkom.Er zat daar een stoot personeel aan tafel, ik geloof wel een man of 13, 14. Alleen voor die ene vrouw met die twee kinderen. Nee, toen zijn we maar verder getrokken. Toen zijn we door Duitsland getrokken net op het moment dat Hitler daar begon. Dat was ene grote bruine rottroep. Alles liep er al in uniform, van zó klein af. Als je dat zag, dan wist je dat er niet aan te ontkomen was, want vanaf de kleuterschool werden ze gedrild. Dat is zo'n geraffineerd systeem geweest. Wij hebben er zelf geen last van gehad. We moesten ons natuurlijk wel gedekt houden, want anders kon je een pak slaag krijgen. Maar die rotzakken riepen tegen ons "Heil", en dan zeiden wij "Ja, de ziekte van Weil". En dat verstonden ze natuurlijk niet. Het zat er niet fris hè. We zijn er wel snel doorheen getrokken. We hadden geen puf op ons donder te krijgen daar. Het was één grote militaire troep, vooral in de grote steden.
Voordat we aan die fietstocht begonnen zijn we eerst nog naar de Pinkstermobilisatie geweest. En daar vandaan zijn we vertrokken. Dat is een machtig mooie tocht geweest. We hebben ook nogeens twee gevluchte catalaanse anarchisten gehad op die zolder. Dat was voor 1936, Spanje was toen al een republiek, maar het fascisme dat kwam al op. We hadden kontakten met die spaanse anarchisten en via, via waren ze bij ons terecht gekomen. Op die Pinkstermobilisaties kwamen ook mensen van allerlei nationaliteiten bv. duitsers. Die Pinkstermobilisaties waren omstreeks de Pinksteren omdat je dan een paar vrije dagen had. Dat werd georganiseerd door die anarchistiese beweging. Dan kwamen ze uit het hele land daar naartoe. Dat was meestal in de buurt van Amersfoort. Er werden lezingen gehouden, er werd van gedachten gewisseld en er werden kontakten gelegd. Constandse is vandaar uit ook naar Spanje gegaan, naar die internationale kongressen die daar waren.
Op die Pinkstermobilisaties ontmoette je mensen uit het noorden van het land, uit Amsterdam of uit de Achterhoek. Alles kwam daar naartoe. Het was één groot feest. We sliepen daar in hele grote tenten. Er waren er ook die een eigen tent bij zich hadden. Ik dacht dat ze twee hele grote legertenten huurden. Daar kon je dan met een man of 40 terecht. Daar lag stro in, dat was allemaal goed georganiseerd. Er werd gekookt, dat was corveedienst wat je had. Dat gebeurde allemaal onder elkaar, dat verliep allemaal heel prettig. 's Avonds werd er meestal een feest georganiseerd, dan werd er muziek gemaakt, voorgedragen en gezongen.
Wat vonden die boeren uit de omgeving ervan?
Die boeren stonden er wel een beetje gek tegenaan te kijken want we waren natuurlijk ook een apart slag mensen. Je moet je voorstellen: iedereen liep toen heel erg stijf gekleed en dan kwamen er opeens allemaal kerels in korte broeken, wat natuurlijk helemaal gek was, op sandalen. En wij liepen dan altijd in hele luchtige jurkjes gekleed. Je liep er desnoods half bloot in de zon te bakken. Je stond daar bij elkaar bij die wasbakken je blote gat te wassen en daar werd natuurlijk ook altijd heel stiekum naar gekeken en geloerd door die boeren. Maar we riepen ze er weleens bij 's avonds als het mooi weer was. Dan zat je buiten en dan was het knots-gezellig en dat

was toch wel aantrekkelijk voor die lui. Van lieverlee kwamen ze toch wel een beetje over die drempel heen. Ze hadden daar wel in de rondte gestrooid dat we een stelletje terroristen waren. We waren anarchisten en godloochenaars en al dat soort kreten, dat werd zo'n beetje van te voren door de kerk rondgestrooid. Verbieden konden ze het natuurlijk niet. Ze accepteerden ons en we gedroegen ons netjes. We hebben verder geen last gehad met knokploegen of de politie.

Rotterdamse anarchisten in Alkmaar terug van de Pinkstermobilisatie in Appelscha ca 1930.

Die Pinkstermobilisaties waren ook in Appelscha. Daar was een anarchistencentrum. In die buurt heeft Domela Nieuwenhuis ook zo gewerkt.
In dat geheelonthouderscafé van Stam de Jong kwam alles bij elkaar. Dat was daar heel gezellig, daar ontmoette je elkaar. Je zat daar met kommunisten en van alles en nog wat te diskussiëren en die kommunisten diskussieerden weer met groepen die zich hadden afgesplitst van de partij. Dat zat dan onder mekaar flink te hakketakken op elkaar. Dan hoorde je weleens een kreet zo van: "Als de revolutie doorzet hang jij aan de grootste boom". Als je daar aan terugdenkt dan denk je: er komt niks van terecht. Op die Wildezeesteeg gingen ook wel gezinnen wonen. Mensen die met elkaar optrokken, die dan echt een stel waren, die konden daar wel wonen. Er liepen ook kinderen rond op den duur. Maar als ze de kans kregen om in een normaal huis te kruipen, dan trokken ze wel weer weg. Het was meer een soort opvangcentrum, ook voor mensen die thuis herrie hadden. Mijn broer heeft er ook een tijdje gezeten, die kreeg ruzie met m'n vader. Nou, die kon daar gewoon lekker gaan pitten. Er was altijd wel een droge boterham ook.
We dronken geen alcohol. Niet dat we nou in de blauwe knoopbeweging zaten, maar dat deden we niet. Er werd wel gerookt, behoorlijk ook.
Ik heb mijn man Dolf in de Dageraad leren kennen, hij was anarchist. Ik kwam er al als meisje van een jaar of 10, 11. En op een gegeven moment werd ik dat aan het handje lopen bij m'n vader en moeder spuugzat. Zij hadden al een groep die daar altijd zo gezellig bij elkaar waren in de pauze. Daar zat mijn broer Koos ook bij. Op een gegeven moment ben ik daar ook heel voorzichtig naartoe geschuifeld. Die groep is gewoon bevriend gebleven met elkaar. We kwamen ook wel met die Warnaar in kontakt, maar die waren ouder als wij en dat trok dan weer niet zo.

JAN BÖRGER

Ik ben uit die Dageraad gegaan door die kursussen van Jan Börger. Ik was één van de eerste die daar kwam in de Oppert op die kursussen. Ik had toen een vriendin, Pim Eldering, dat was een dochter van die dominee Eldering, die zat in die christelijke anti-militaristiese groepering, de JVA, Jongeren Vredes Aktie. Daar zat ik mee op een turnclub en die zei op een gegeven moment tegen mij: "Ik ben gisteren op een bespreking geweest met mijn vader en mijn broers van ene dominee, dat is zo'n gekke vent. Hij geeft kursussen in het Nut van het Algemeen aan de Oppert. Dat is wat voor jou, daar moet je eens naartoe gaan." Ik zeg: "Ja hoor, maar wanneer is dat dan?" Dat was dinsdagsavonds en donderdagsavonds, twee avonden in de week. Ze zegt: "Dan ga ik wel met je mee". Nou, ik ook daar naar toe en ik ben er nooit meer vandaan gebleven. Hij gaf daar kursussen kultuurgeschiedenis, dat ging over de griekse kultuur en dat liep uit in het evangelie. Nou ben ik als kind altijd stiekum naar zondagsschool gegaan, want dat mocht ik nooit. Die verhalen boeiden me zo, die vond ik zo mooi die daar ver-

teld werden. Dan ging ik altijd stiekum met m'n vriendinnetje mee. Mijn vader wilde dat niet hebben. Op Koninginnedag mochten we ook nooit naar buiten. We mochten de straat niet op, want er werd vroeger altijd zó gefeest. Maar goed, ik ben op die kursus terecht gekomen. Daar werd dat evangelie in de context van de griekse kultuur geplaatst. Dat evangelie heeft niets met geloof te maken, werkelijk niets. Van die kant werd dat belicht, dat heb ik zo machtig mooi gevonden. Binnen de kortste keren ging ook één van mijn broers, mijn oudste broer, mee en die is er ook nooit meer weggebleven. Toen dat een beetje bekend werd heeft de Dageraad hem benaderd of hij niet eens wat kursussen over kerkgeschiedenis wilde houden. Nou,dat wilde hij wel. Dat is toen gebeurd. Dat was een kursus van 6 weken, één avond per week. Toen hoorden wij ook voor het eerst eens wat kerkgeschiedenis was, want wat je officieel in de boekjes leest, daar klopt natuurlijk niets van. Het was eigenlijk een hiërarchies groeiproces van macht in de wereld. De kerk was een machtsinstituut. Dat liep prachtig, dus er werden weer 6 weken aangeplakt. De Dageraad had toendertijd een enorme schuld. Door die filmochtenden en die experimenten hebben zij zich in de schuld gewerkt. Die kursussen van Jan Börger trokken zo onnoemelijk veel volk waardoor zij in een half jaar tijd weer uit die schuld waren. Dat was een paar duizend gulden, dat was voor die tijd een heleboel geld. Hij sprak daar voor twee gulden per avond geloof ik, van achten tot tienen. Hij was niet arm, hij hoefde het helemaal niet voor het geld te doen. Toen ze eenmaal uit die schuld waren en ze er aan gingen verdienen, want die kursussen bleven enorm goed lopen, toen zei die Ouwe Jan: "Nou jullie boeren lekker. Ik vind dat jullie ook wel eens een vrij redelijk bedrag kunnen betalen voor die avonden dat ik hier spreek. Want tenslotte hoef ik toch niet helemaal voor niks te werken." Daar hadden ze niet veel puf in, die sufferds. Hij vroeg zoiets van vijf of zeven en een halve gulden per avond. Nou er kwam zat geld binnen. Ik heb er vaak genoeg bijgezeten dat dat geld geteld moest worden. Dat kwam met kwartjes en dubbeltjes binnen. Er waren wel avonden dat er zo'n kleine honderd gulden binnen kwam. Dan zaten er zo'n paar honderd mensen. Die kursussen werden in de Gouvernestraat, in Ons Huis, gegeven in een klein zaaltje, maar dat was op het laatst te klein en toen gingen we naar de grote zaal over. Ze vonden het niet nodig om hem meer te betalen. Dat heeft hij toen heel lullig gevonden van dat bestuur van de Dageraad. Toen heeft hij gezegd: "Dan laat je het toch, dan ga ik wel op m'n eigen houtje verder. Jullie krijgen me niet zo gek meer dat ik hier ga praten voor die twee gulden." Toen is hij naar de Oppert gegaan. Maar wel met het resultaat dat al die gasten met hem meegingen. Die Dageraad is toen weer helemaal in de financiële problemen gekomen. Ze konden niks meer organiseren. Dat was afgelopen. Dat is nog een hele konfliktsituatie geworden want een paar vrienden van ons, die ook op die grote tocht meegeweest zijn, zijn daar pisnijdig over geworden. En die zijn toen eigenlijk hele gore verhalen over het particuliere leven van Jan Börger gaan spuien. Vandaar dat hij in Rotterdam de naam had dat hij niet zo'n frisse jongen was. Maar dat is helemaal niet waar. We hebben ook nog op het Steiger gezeten, daar heeft hij ook een zaaltje gehuurd. In de Oppert wilden ze hem niet meer hebben toen al dat rooie geteisem naar binnenkwam. Dat was dat volk uit die socialistiese stromingen. En dat zaaltje was een heel gereformeerd zaaltje, wat van één of andere kerk was. Hij gaf daar kursussen voor die mensen waar hij mee uit de kerk gekomen was, daar is hij voor blijven spreken toen.
Jan Börger wilde zelf graag dokter worden en dan op de grote vaart, dus dat hij zeeman was. Maar zijn moeder wilde graag dat hij theologie ging studeren. Dat heeft hij toen voor zijn moeder gedaan want daar hield hij heel erg van. Toen werd hij met dat evangelie gekonfronteerd, met die oude griekse talen. Die man die is zó intelligent, die is zich daarin gaan verdiepen. Hij heeft die originele evangeliese geschriften allemaal bestudeerd, dan blijkt dat dat hele evangelie een ontwikkelingsproces, een kultuurproces vanuit de griekse kultuur is. Dat heeft niets met personen te maken, dat is een kultuurbewustzijn. Daar is hij zich in gaan verdiepen en hij heeft lijnen doorgetrokken naar de filosofie van Plato en Socrates. Toen is hij toch op de kansel gaan staan, want dat was uiteindelijk toch zijn beroep. Hij begon zijn eerste preek met: "Ik ben niet gekomen om voor melkvervalsers en kruideniers te preken". Dat was, dacht ik, in Gouda. Z'n eerste plaats is in Vierpolders geweest, dat was een hele kleine gemeente maar heel uitgestrekt. Dat waren rijke boeren die daar kwamen in die kerk en een gedeelte van de arbeiders van die boeren, die natuurlijk grauw van de honger zagen. Daar heeft hij zich al gelijk verzet tegen die boeren, tegen die rijkdom, dat uitbuiten van die boerenarbeiders. Er werd toen aan liefdadigheid gedaan, maar hij verdomde dat. Daar deed hij niet aan mee. Al die dingen die een predikant moet doen zoals brood uitdelen en op bezoek gaan, daar deed hij niet aan mee. Hij

zegt: "Je komt maar naar mij toe op zondag". Hij interpreteerde zijn visie op de godsdienst wat inderdaad godsdienst was en geen religie. Dus dat was tegen het zere been aan. Toen is hij in Gouda terechtgekomen en daar begon hij met die preek. Die kerk in Gouda die zat die eerste keer natuurlijk stampvol, maar de week daarna zat er geen sterveling meer in. Een handjevol mensen die toch wel gepakt waren door dat verhaal. Die gingen plompverloren die psalmen zitten te zingen, daar deed hij ook niet aan mee. Die mensen zijn met hem meegegaan toen hij de kerk uitgegaan is. Hij is buiten de kerk om die kursussen gaan geven in Gouda. Hij heeft tien jaar in die kerk gestaan en ze hebben hem al die tijd gesoebat en gesmeekt of hij weg wilde gaan want niemand wilde daar meer naar die kerk toe, ze lustten die gozer niet. Maar hij zei: "Ik ga wel weg als het mij uitkomt". Het was toch z'n bestaan.

Later was ook dat zaaltje aan de Steiger te klein en toen hebben ze aan de Stationsweg in de binnenstad een groot pand gehuurd. Daar is toen de hele boel uitgebroken zodat er een hele grote zaal overbleef. Daar kwamen alle gezindten van mensen. Daar kwamen gestudeerde mensen, ingenieurs, mensen die in de gemeenteraad zaten, mevrouw Dekhuizen, Van Alis dat was iemand uit de Tweede Kamer, maar het grootste gedeelte was werkeloos wat er zat.

Wat trok werkelozen aan in die kursussen van Börger?

Wat die man te vertellen had. Het waren uiteindelijk toch allemaal mensen uit die anarchistiese beweging die, door middel van die Dageraad, met literatuur in aanraking gekomen waren. Die zich toch al enigszins ontwikkeld hadden op literair terrein. Dat boeide die mensen daar. Uit de literatuur moet je toch je kennis opdoen. Niet uit de politiek. Er kan natuurlijk een politieke stroming zijn waarin je je kan vinden, maar daar wordt je niet wijzer van. Dat moet je van lezen hebben. Hij heeft bv. een kursus gegeven "Communisme, Anarchisme, Nihilisme", waar hij uiteen zette wat die begrippen vertegenwoordigden. Het kommunisme is natuurlijk niet een politieke stroming, dat heeft een kulturele betekenis, wat inderdaad voor de russiese kultuursituatie geldt. Dat waren drie begrippen die op elkaar aansloten. Als je op zo'n manier die begrippen uitgelegd krijgt dan komt er toch een hele ontwikkeling op gang. Er zaten mensen die universitaire studies achter de rug hadden en die werden evenzo geboeid door wat die man daar stond te vertellen. Het is niet zomaar een klakkeloos verhaaltje geweest, die man die had wat te vertellen. Over de struktuur van de mens, over de psyche. Mensen die lid waren van een politieke partij, zoals de CPH of de RSP, die voelden ook helemaal niet die reikwijdte aan. CPN'ers, RSP'ers, je moet maar opletten, die

Jan Börger. De foto is gemaakt door de gevluchte russiese anarchist Karlitzki. Karlitzki verdiende z'n geld als straatfotograaf en liep kursussen bij Börger.

lezen nooit een boek hoor. Die mensen zijn niet kultureel ontwikkeld, die zijn star in die politieke lijn. Maar als je met ze gaat praten dan weten ze niets op kultureel gebied of op het gebied van muziek. Börger gaf kursussen over muziek, kursussen over filosofie. Wij kregen de filosofie van Hegel gedoceerd, nou dat is ook niet een miselijk mannetje hoor. Daar kan je echt wel U tegen zeggen waar die meneer mee kwam. Wat hij ons leerde was dat in heel de ontwikkeling van de natuur de mens, zoals in het evangelie staat, de volle openbaring van de kosmos is. Het meest intelligente dier komt niet boven zijn nivo uit, alleen de mens komt boven dat nivo uit.

Je leeft allemaal vanuit het beeld waarin je geboren bent, de maatschappij waarin je geboren bent. Dat komt van buitenaf op je af. Maar van binnenuit vraag je je niet af: wie ben je. Daar dacht toch nooit iemand over na. Die mensen uit die politieke partijen waren het daar allemaal niet mee eens. Die vonden dat er wat moest gebeuren op maatschappelijk gebied. Dan zei de Ouwe Jan: "Ja, maar dan moet je wel zorgen dat dat hier klaar is, in die kop van je, anders gaat het niet door". Dat is toch in de hele geschiedenis gebleken. Als we toch een volwassen mensheid waren, dan hadden we toch nooit het fascisme meegemaakt.

Mensen van politieke partijen zeiden dat Börgerianen passief waren.

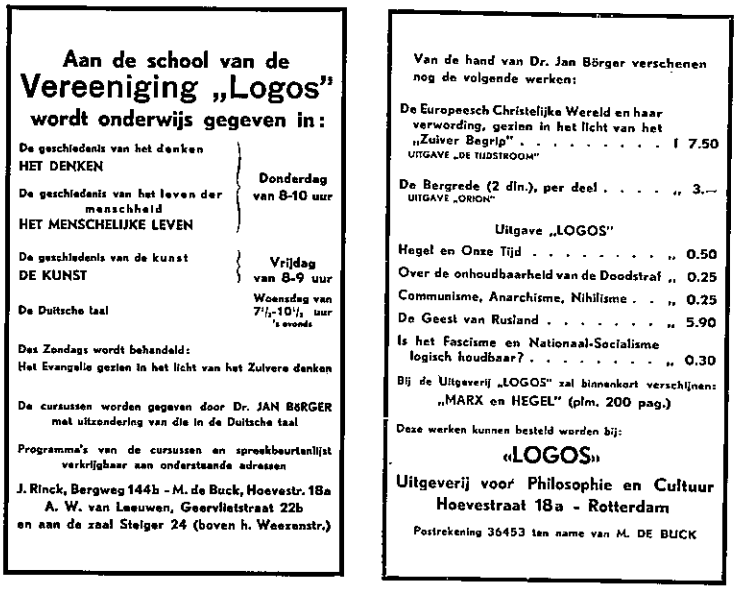
Dat is juist helemaal niet waar. In de politiek waren we passief, maar in de praktijk niet. Ik zal je vertellen dat uit die groep de meeste verzetsmensen zijn gekomen. De Ouwe Jan en zijn vrouw waren de eersten die onderduikers hadden uit Duitsland. Vanuit die organisatie is ook een heel vluchtplan opgezet voor die vluchtelingen uit Spanje. Wij hadden een organisatie op poten gezet, daar waren dokters bij, daar waren verpleegsters bij, er was geld ingezameld, er waren kinderledikantjes gekocht, er waren pleegouders die de vluchtelingen op zouden vangen uit Spanje. Dat was al ver voordat dat zaakje daar in de pan gehakt werd. Er kwamen lijsten binnen met onnoemelijk veel geld voor de strijd van de Spaanse Burgeroorlog. Dat is allemaal door de Ouwe Jan Börger en zijn vrouw georganiseerd. Het was de SDAP die daar een streep door gehaald heeft, die hebben het verboden. Die hadden toen een invloed in de gemeenteraad en die hebben er toen voor gezorgd dat het niet door kon gaan. Door dat vluchtelingencomité ongedaan te maken. Dat comité had geen naam. Het werd nooit aan een etiket opgehangen, het was ook geen politieke organisatie. Het waren mensen die in dat anti-fascisme aktief waren en van daaruit de hele zaak georganiseerd hadden. Mijn schoonvader kwam met lijsten van 30 tot 35 gulden, die werkte toen in de haven. Ze hadden de moed niet om hem voorbij te lopen op vrijdagavond. Dat ging met dubbeltjes en kwartjes. Ook de kursusgelden hoefde je niet te betalen. De Ouwe Jan zei: "Het zuiver begrip gaat niet op in een dubbeltje, als je geen geld hebt dan hoef je niet te betalen". Het ging niet om geld. Kijk, die basis dat pakte mensen, niet omdat het klaplopers waren. Er zaten gemiddeld zo'n dikke honderd mensen op die kursus, de helft daarvan waren steuntrekkers. Een steuntrekker had geen geld. Dan werd hij witheet als je daarvoor wegbleef. Ook z'n brochures kon je zo van de brochuretafel meenemen. De anderen betaalden. Het moest er wel uitkomen. Er was ook iemand die stenografeerde, er werden stencils gemaakt. Die stencils kostten 2 à 3 cent. Je betaalde alleen de kosten. Hij was met de dochter van een bankier getrouwd, dat was die Juriaans. En de eerste tijd dat hij daar kursussen stond te geven zei hij weleens bij tijd en wijle: "Als m'n schoonvader dood is dan gaan we met z'n allen naar Tahiti, dan gaan we daar een commune stichten".

Die anarchisten voerden toen rond Spanje die hele diskussie over het wel of niet gebruiken van geweld. Kunt u daar ook iets over vertellen?

Ja, daar waren ze eigenlijk tegen hè.Op die kursussen werden er toen vragen gesteld over die hele gang van zaken in Spanje. Dan zei die Ouwe Jan: "Nou ja, moet je eens luisteren, met de punt van een rooie zakdoek kan je geen revolutie winnen". Dus diegenen die anti-geweld waren, o.a. die anti-militaristen, die konden z'n bloed wel drinken. Die bleven aan dat standpunt vasthouden van geen geweld. Daar was hij het helemaal niet mee eens. En dat klopte ook wat hij zei. Zulk soort uitdrukkingen, daar kwam hij dan mee. Constandse had eens een heel goor artikel geschreven over de Russiese Revolutie. Constandse was een echte anti-kommunist. Toen zei Jan Börger: "Degenen die nu kritiek op Rusland heeft die moest zijn polsen lamschrijven". Hij zegt: "Want er deugt daar niks van, dat is daar nog maar net bezig, dat moet nog helemaal gerealiseerd worden". Later is hij daar ook op teruggekomen. Hij heeft daar dat boek over geschreven "De geest van Rusland". Toen eenmaal die toestanden met die stalinistiese moordpartijen begonnen, toen is hij daar ook wel van teruggekomen. Dat is nou net iets waar hij ook niks van moest hebben. De meeste anarchisten zijn door die Börger meegezogen. Het is een soort lesgeven wat hij deed. Van die Alarmisten zijn er

een paar meegegaan, de rest heeft het er niet kunnen vinden. Als je daar geen interesse in had, dan bleef je daar ook niet luisteren. Er waren er ook van de kommunistiese partij die er zijn blijven hangen. Ik heb er ontzettend veel geleerd. Ik kreeg er een hele andere kijk op de zaken als vanuit een politiek oogpunt. Ook met het benaderen van literatuur. In dat boek "De geest van Rusland" heeft hij het alleen maar over de boeken van Dostojewski, wat de inhoud, de geestesgesteldheid van die boeken is. Als je ze gewoon leest dan zijn het interessante boeken, maar als je dan de uiteenzetting hoort die hij eraan geeft, wat eigenlijk de psychiese toestand is, dan krijg je een wereldbeeld. Maar dan moet je je wel in die literatuur verdiepen en dat is erg moeilijk.
Toen ik bij Börger ging was het voor mij afgelopen met die Alarmisten. Toen begon ook die Spaanse Burgeroorlog en die Dageraad deed daar niks aan. Die hebben zich daar eigenlijk niet mee bemoeid, omdat zij, uit principe, die geweldloze theorieën verkondigden. Dus zij stonden er ook niet achter, zowel de Dageraad als de anti-militaristiese beweging. Dat is als zand weggevloeid. De CPN en de andere linkse partijen waren er wel erg in betrokken. Ik vond die CPN te vastgeroest, je kunt het niet vastpennen in een bepaalde lijn. Het hulpcomité van Jan Börger was ook niet bekend bij die politieke groeperingen. We werkten ook niet samen met hun. Het was een enorm grote aktie. Dat is tot stand gekomen door het vragen stellen op die kursussen. Er moest wat gebeuren. Er moest geholpen worden. Er waren onnoemelijk veel mensen die in nood verkeerden. Zoals je in de jaren zeventig die Vietnam-comité's had, zo had je toen die hulpcomité's voor Spanje. Dat was op dezelfde leest geschoeid, toen ging dat vanuit die kursussen vanuit dat Logos-verband, zo heette die school van Jan Börger. Er zijn ook nog verschillende mensen vanuit die school gaan vechten in Spanje. Frans van der Dong bv. Uit die Dageraad niet hoor. Die vrijwilligers kwamen in de Internationale Brigade terecht. Wij hebben toen kleren voor aan het front gebreid, bivakmutsen en truien. We hebben ook babykleertjes gebreid en dan allemaal in donkere kleuren, zodat het niet op zou vallen van bovenaf. We kregen ook enorm veel informatie uit Spanje, vaak via correspondentie. Börger sprak z'n talen. Er werden bv. ook kursussen duits en frans gegeven. Dat was ook vanuit dat Logos-verband. Er waren mensen die taalles gaven.
In die Internationale Brigade zat die hele zwik bij mekaar. Er werd toen niet gekeken naar de stroming waar je uit kwam. Dat is pas later gebeurd toen die konfliktsituatie daar gekomen is tussen die groeperingen en die kommunisten. Daardoor is eigenlijk die hele zaak uit elkaar geklapt daar. Daar heb je het weer, die politieke stromingen die gewoon mekaar dwarszitten en waar de boel door naar de vernieling gaat. Terwijl het toch allemaal goedwillende mensen zijn. Ze probeerden zich er toch vanuit een behoorlijk bewustzijn zich erin betrokken te voelen. Op die kursussen was dat niet zo, daar zat helemaal geen politieke stroming achter, dat had niks met politiek te maken. Dat sloeg hooguit aan op bevrijdingsbewegingen. Dus op wat er in Spanje en in Rusland aan de gang was.
Hadden jullie ook last met de politie?
Nee, op die kursussen niet. Dat was gewoon een school voor filosofie dus daar was de politie helemaal niet bij geïnteresseerd. Politiek was dat helemaal geen gevaar. Wel toen bleek dat dat zoveel invloed had dat dat ook georganiseerd was dat die vluchtelingen en kinderen hierheen zouden komen. Toen hebben ze dat mooi afgekapt. Die vluchtelingen die zijn nooit gekomen. Dat is ook het schandalige geweest. Toen ze eenmaal die grenzen overkwamen werden ze in franse interneringskampen gedouwd en daar konden we ze niet uitkrijgen. Daar hebben ze anderhalf tot bijna twee jaar gezeten die vluchtelingen. Je kan wel nagaan, daar moesten ze toch niets van hebben van dat volk. Ze hielden ons wel in de gaten, maar het positieve was dat er niks geregistreerd stond. Al die politieke partijen zijn zo kwetsbaar geweest doordat alles geregistreerd was. En dat was bij ons niet, dat was gewoon een school. Daar was hij natuurlijk heel slim in die Ouwe. Er zijn ook hele grote vergaderingen gehouden met topfiguren uit de kerk. Dat waren openbare bijeenkomsten tegen het fascisme. Die werden gehouden in het Verkooplokaal en Odeon, maar soms ook weleens in kerken. Sprekers waren dan Jan Börger, Jacques de Kadt, Anton Constandse en pater Greve.
Jan Börger heeft ook nog eens met Geelkerken van de NSB gedebatteerd. Dat ging over de doodstraf. Börger was daar een tegenstander van. Hij vond dat je niet het recht had om iemands leven te nemen. Die vergadering was op de Coolsingel in een danszaal. Aan de ene kant van de zaal zaten de NSB'ers en aan de andere kant de progressieven. Toen ging het erom wie het eerst het woord zou voeren. Jan zei: "Het maakt mij niet uit". Geelkerken heeft toen het eerst het woord gevoerd. Daarna haalde Börger zijn hele be-

toog omver. Toen Geelkerken moest antwoorden had hij vertwijfeld de zaal verlaten en zelfs zijn hoed en jas vergeten. Toen heeft Börger nog een keer aan de zaal uitgelegd wat Geelkerken eigenlijk bedoelde.

Aan de school van de
Vereeniging „Logos"
wordt onderwijs gegeven in:

De geschiedenis van het denken
HET DENKEN
De geschiedenis van het leven der menschheid
HET MENSCHELIJKE LEVEN
} Donderdag van 8-10 uur

De geschiedenis van de kunst
DE KUNST
} Vrijdag van 8-9 uur

De Duitsche taal — Woensdag van 7½-10½ uur 's avonds

Des Zondags wordt behandeld:
Het Evangelie gezien in het licht van het Zuivere denken

De cursussen worden gegeven door Dr. JAN BöRGER met uitzondering van die in de Duitsche taal

Programma's van de cursussen en spreekbeurtenlijst verkrijgbaar aan onderstaande adressen

J. Rinck, Bergweg 144b - M. de Buck, Hoevestr. 18a
A. W. van Leeuwen, Geervlietstraat 22b
en aan de zaal Steiger 24 (boven h. Weezenstr.)

Van de hand van Dr. Jan Börger verschenen nog de volgende werken:

De Europeesch Christelijke Wereld en haar verwording, gezien in het licht van het „Zuiver Begrip" . . . . . f 7.50
UITGAVE „DE TIJDSTROOM"

De Bergrede (2 dln.), per deel . . . . „ 3.—
UITGAVE „ORION"

Uitgave „LOGOS"

Hegel en Onze Tijd . . . . . „ 0.50
Over de onhoudbaarheid van de Doodstraf „ 0.25
Communisme, Anarchisme, Nihilisme . . „ 0.25
De Geest van Rusland . . . . . „ 5.90
Is het Fascisme en Nationaal-Socialisme logisch houdbaar? . . . . . „ 0.30

Bij de Uitgeverij „LOGOS" zal binnenkort verschijnen:
„MARX en HEGEL" (plm. 200 pag.)

Deze werken kunnen besteld worden bij:

«LOGOS»
Uitgeverij voor Philosophie en Cultuur
Hoevestraat 18a - Rotterdam

Postrekening 36453 ten name van M. DE BUCK

Advertenties uit een brochure van Börger.

Bram van de Haterd
Börger was een filosoof. Hij heeft eerst een pindafabriekie gehad. Dat is niet gelukt en toen is hij les gaan geven in filosofie. Elke zondagmorgen, net als in de kerk, hadden we een bijeenkomst, hier in de Brink ook wel. En dan sprak hij over de sexualiteit, over het onbewuste Europa, over de Sovjet-Unie enzovoorts. Het was geen agitator, maar het was een filosoof. Elke week hield hij een uitgebreide inleiding en over één regel werd de hele morgen gesproken. Hij analyseerde de inhoud van de griekse en van de romeinse kulturen. Hij haalde er alles bij, want hij was een bestudeerd man. Hij zei niet dat we revolutie moesten maken, of dat we de maatschappij moesten veranderen. Hij zei: "Begin maar bij jezelf!" Maar dan zeiden anderen: "Wij willen veranderingen in de maatschappij!" Dan zei hij: "Joh, ga je gang maar. Ik hou je toch niet tegen? Maar je komt wel volgende week terug, want zo eenvoudig is het niet. En brengen jullie volgende week allemaal je dubbeltje mee?"
Jarenlang heeft die man een ontzettende invloed gehad. Hij was Hegeliaan. En Hegel heeft gezegd: "De staat is de zelforganisatie van de burgers, want ze kiezen de staat zelf." Dat was Börger dan ook van mening. Hij heeft eigenlijk voor vele mensen de domper gezet op de strijd van de arbeidersklasse, omdat veel mensen werden meegezogen door de Börgeriaanse theorieën. Maar ik moet wel zeggen, dat hij ook wel akties gesteund heeft. Dat was tegen Franco in de tijd van de Spaanse Burgeroorlog
Börger kwam vanuit de kerk en hij predikte nog steeds vanuit het zuivere evangelie.
Was Börger een vrijdenker?
Ja, dat was hij eigenlijk wel, hij was natuurlijk geen godsdienstig mens meer. Hij had de hele kultuur overdacht. Hij had helemaal in z'n zak wat gebeurde en wat gaande was. Maar je ging er eigenlijk onbevredigd vandaan, als revolutionair zijnde, want hij gaf geen enkele oplossing. Dat lag bij jezelf, die oplossing moest je zelf maar zoeken. Ik heb meegemaakt dat er jongens riepen: "De industrialisatie van het kapitalisme is zo geperfectioneerd, dat we alleen nog maar de scheermessen en de zwembroeken hebben te verdelen." Toen zei hij: "Dan verdeel je die maar, maar mij krijg je er niet bij." Alles wat intellekt was, kwam naar hem luisteren, want ze werden er allemaal wel veel wijzer van. Er waren er bij die zagen hem als een unicum in de geschiedenis.

DE RADENKOMMUNISTEN

In Rotterdam waren de raden-kommunisten op de vingers van twee handen te tellen. Aktief in de jaren dertig was in ieder geval de Linkse Arbeiders Oppostie, de LAO, die het blad Spartacus uitgaf. Maar voor we verder uitwijden over het nederlandse raden-kommunisme willen we eerst kort vertellen wat raden-kommunisme precies was. Verder

iets meer over de twee belangrijkste theoretici van het raden-kommunisme: Herman Gorter en Anton Pannekoek. Tot slot nog iets over de radenbeweging in Duitsland.

DE ARBEIDERSRADEN

Het raden-kommunisme ontstond in het begin van de jaren twintig als linkse oppositie binnen de officiële kommunistiese partijen, die aangesloten waren bij de Derde Internationale. Die opposities hadden een anti-autoritair kommunisme voor ogen, waarin niet de partij, maar de arbeidersraden de hoofdrol speelden. Die arbeidersraden doken voor het eerst op in het tsaristiese Rusland tijdens de revolutie van 1905. Eigenlijk waren deze eerste raden of sovjets stakingskomitees. Elk bedrijf stuurde z'n afgevaardigde naar de plaatselijke sovjet. Zo'n gedelegeerde kon elk moment weer teruggeroepen worden door z'n kollega's. Het was geen vast baantje zoals parlementslid. Tijdens de maart-revolutie van 1917 schoten de sovjets opnieuw als paddestoelen uit de grond. De tsaar was afgezet en er was een burgerlijke regering gevormd door Kerenski. Vanaf dat moment werd de leus: "Alle macht aan de sovjets". De bolsjewiki maakten gebruik van deze leus om de totale macht aan zich te trekken. De raden werden ondergeschikt gemaakt aan de partij en in plaats van een raden-demokratie ontstond een partijdiktatuur.

Prent Gerd Arntz, gemaakt voor het blad "De Arbeidersraad" 1935.

De raden-kommunisten geloofden heilig in de ineenstorting van het kapitalisme na de Eerste Wereldoorlog. Het kapitaal verkeerde volgens hen in een doodscrisis en de arbeiders hoefden het stuiptrekkend lijk slechts te begraven. De Oktoberrevolutie werd door hen als het begin van een wereldrevolutie gezien. Volgens berekeningen was na Rusland Duitsland aan de beurt. Duitsland stond op springen. De oorlog had de arbeidersklasse uitgemergeld en opstandig gemaakt. Op verschillende plaatsen ontstonden spontaan arbeiders- en soldatenraden die de macht overnamen. Dit proces bleef echter halverwege steken. Als belangrijkste oorzaak daarvoor zagen de raden-kommunisten de burgerlijke invloed die de oude partijen en vakbonden nog steeds uitoefenden op de massa. Het parlement en de vakbonden waren de belangrijkste hinderpalen voor het doorvoeren van de revolutie. Deelnemen aan parlementsverkiezingen, als de revolutie voor de deur stond, was de arbeiders de gevaarlijke illusie geven dat de crisis ook met parlementaire middelen kon worden opgelost. De raden-kommunisten stelden deze kwestie op z'n scherpst: óf het parlement en daarmee de diktatuur van de bourgeoisie óf de raden en daarmee de diktatuur van het proletariaat. Ook de vakbonden werden beschouwd als een blok aan het been van de arbeiders. In het na-oorlogse revolutionaire Duitsland stelden verschillende ondernemers het lidmaatschap van een vakbond verplicht! De bonden konden de arbeiders dus niet vrijmaken. Bovendien verdeelden de bonden de arbeiders in verschillende beroepen, in plaats van ze per bedrijf te organiseren. De oude bonden moesten dus opgeruimd worden en plaatsmaken voor een gloednieuwe organisatie: de bedrijfsorganisatie (BO). De BO was geboren in de massastrijd en ze vormde de ruggegraat van de arbeidersraden, aldus het programma van de Kommunistiese Arbeiders Partij Duitsland, KAPD. De BO omvatte alle arbeiders van het be-

drijf, zonder dat er gekeken werd naar lidmaatschapskaarten of diploma's. De BO nam alle belangrijke beslissingen en zorgde ervoor dat de oude partijen geen kans kregen om de arbeiders voor hun karretje te spannen. Tijdens stakingen koos de BO het stakingskomité. Als de staking voorbij was, verdween de BO weer. De BO was een klasseorganisatie en zou voor de revolutie telkens weer verdwijnen "om pas bij het beslissende keerpunt in de machtsverhoudingen de blijvende organisatievorm der arbeiders te zijn". Na de revolutie had de BO de economiese opbouw van het kommunisme tot taak. Over partijvorming waren de raden-kommunisten verdeeld. In het begin vonden veel raden-kommunisten het nog nodig er een partij op na te houden, die de knapste koppen zou verzamelen. De taak van zo'n organisatie was dan om binnen de BO propaganda te maken voor het kommunisme en adviezen te geven hoe de strijd gevoerd moest worden. Later gingen de raden-kommunisten zo'n partijorganisatie meer en meer als ballast beschouwen. Ze verzamelden zich in bedrijfskernen, die zichzelf beschouwden als het gist voor de BO en losse werkgroepen, zonder lidmaatschapskaarten of kontributies. De raden-kommunisten gruwelden in ieder geval van de partijen van de Derde Internationale. De raden-kommunisten vonden zichzelf echte marxisten en hadden maar weinig op met het leninisme. Lenin had altijd gepleit voor een strakke, gecentraliseerde partijopbouw en blinde gehoorzaamheid van de leden aan de leiding. Volgens de radenkommunisten kon dit alleen maar leiden tot een diktatuur over het proletariaat in plaats van diktatuur van het proletariaat. Het verschil met het anarchisme was dat de raden-kommunisten toch nog lange tijd vasthielden aan de noodzaak van een partij. Dit is in het kort iets over de ideeën van het raden-kommunisme, nu iets over de twee belangrijkste vertolkers van die ideeën Gorter en Pannekoek.

HERMAN GORTER

Herman Gorter is vooral bekend geworden door zijn gedichten "Mei" en "Pan", nogal lyriese gedichten die de meeste arbeiders boven hun pet gingen. Daarnaast was hij ook nog eens marxist. In 1897 werd hij lid van de SDAP. Hij was vooral propagandist, hij schreef populaire brochures zoals "Sociaal-demokratie en Anarchisme", "De grondslagen van de sociaal-demokratie" en "Het historisch materialisme voor arbeiders verklaard". Hij sprak op kleine bijeenkomsten in achterzaaltjes. Binnen de SDAP verzette hij zich

Soldaten en matrozen luisteren naar een toespraak van Mikhail Rodzianko in het Taurus-paleis maart 1917.

meer en meer tegen de parlementaire koers van Troelstra & co en de steeds verdergaande uitholling van het marxisme. Hij spuide zijn kritiek in het oppositieblad de Tribune. Samen met andere tribunisten werd hij in 1909 gewipt. De geroyeerden begonnen een nieuwe partij: de Sociaal Demokratiese Partij, SDP, dat was de voorloper van de

CPH. Omstreeks 1913 verdween Gorter naar het buitenland. In 1917 ontstond binnen de SDP oppositie tegen de partijleiders Wijnkoop en Van Ravesteyn, die met de invoering van het algemeen kiesrecht hun geluk wilden proberen in de verkiezingen. Bovendien had de partijleiding gedurende de oorlog de kant gekozen van de Entente tegen Duitsland. Dat zat Gorter niet lekker. Hij noemde een dergelijke politiek: "Internationaal reformisme". Gorter sloot zich prompt aan bij de oppositie. In augustus 1919 brak Gorter uiteindelijk met de CPH. Zijn kritiek richtte zich vooral op het parlementarisme, wat volgens hem achterhaald was en op de machtswellust van de leiding binnen de CPH. Gorter verwachtte alles van de arbeidersraden, waarin de massa's het zelf moesten opknappen. Een voorhoede-partij moest hun daarbij helpen, dat wel, maar die voorhoede-partij dat was dan in ieder geval niet de CPH. Ook de russiese revolutie zou Gorter bedriegen. De raden-demokratie veranderde binnen de kortste keren in een partijdiktatuur. Gorter schreef de brochure: "Open brief aan partijgenoot Lenin". Deze brief was een antwoord op Lenin's brochure "De linkse stroming, een kinderziekte van het kommunisme". In deze brochure werd het linkse kommunisme afgekraakt en riep Lenin de West-Europese kommunisten op te leren van de russiese ervaringen. Als taktiek om de massa te winnen beval Lenin het deelnemen aan parlementen en reaktionaire vakbonden aan. Gorter was het oneens met dit recept. Volgens Gorter was het kapitaal in West-Europa veel sterker dan in het achterlijke Rusland. Bovendien stonden de West-Europese arbeiders er alleen voor, zonder dat ze konden rekenen op de steun van bv. de boeren. Alleen georganiseerd als klasse zouden de arbeiders een kansje maken. De russiese taktiek volgen was volgens Gorter "misdaad tegen de revolutie". Tegenover Lenin's taktiek koos Gorter voor de bedrijfsorganisatie, omdat volgens hem, binnen de bedrijven de macht lag. Naast de bedrijfsorganisatie moest een partij staan van "Het meest bewuste en meest krachtdadige deel van het proletariaat". Die partijleiders moesten niet boven de massa staan, maar één zijn met de massa. Bovendien moesten ze niet leiden, maar opvoeden. De arbeiders moesten zelf handelen en hoe meer de arbeiders zelf handelden, des te kleiner de rol van de leiders.
Op 21 september 1921 gaf Gorter de beslissende stoot tot de oprichting van de Kommunistiese Arbeiders Partij Nederland, KAPN. De grote toeloop bleef uit, maar dat kon Gorter niets schelen, als de lijn maar juist was. Tot zijn dood in 1928 bleef Gorter overtuigd revolutionair.

ANTON PANNEKOEK

Ook Anton Pannekoek was van oorsprong sociaal-demokraat en ook Pannekoek was, net als Gorter, een intellektueel, een sterrenkundige nogal liefst. Het verschil was dat Pannekoek meer een wetenschapper was die zichzelf het liefst opsloot in zijn studeerkamer om alles te doorvorsen. Pannekoek bemoeide zich maar weinig met het partijleven. Hij wilde zich vooral bezighouden met scholing. Hij zag de heersende, burgerlijke moraal als voornaamste sta-in-de-weg voor de arbeiders om zelf hun macht uit te oefenen. In 1906 vertrok hij naar Berlijn om les te geven aan de partijschool van de duitse sociaal-demokratiese partij. Deze school leverde het partijkader af. Vanaf 1910 is Pannekoek er heilig van overtuigd dat het parlement geen uitkomst meer biedt. "Op de massa komt het aan." Pannekoek werd samen met Rosa Luxemburg verdediger van de revolutionaire massa-aktie. Toch vond hij nog steeds dat die massa-aktie het meest zou opleveren onder leiding van partij en vakbond. Pas in 1920 liet Pannekoek ook de vakbonden los. Die bonden waren volgens hem volledig verburokratiseerd en vertoonden dezelfde trekjes als het staatsapparaat. Als de oorlog uitbreekt gaat hij weer terug naar Nederland. Hier gaat hij verder met zijn gewone werk: het schrijven van artikelen en het houden van lezingen. Ook hij verzette zich tegen het anti-duitse standpunt van Wijnkoop en van Ravesteyn. De Oktoberrevolutie werd door Pannekoek als een bevestiging van het zelf-handelen van de arbeiders gezien. Vreemd genoeg kon Pannekoek een tijd lang meegaan met de politiek van Lenin. Hij verklaarde die bolsjewistiese politiek vanuit de noodzaak om orde in de chaos te scheppen. Wel vond hij dat de duitse arbeidersklasse de russiese snel te hulp moest schieten, anders zou het gedaan zijn met de revolutie. Pannekoek stapte pas in 1921 uit de CPH. Toen al ontaardde de Sovjet-Unie volgens hem meer en meer in staatskapitalisme. De Komintern was niet langer een organisatie die de revolutie in verschillende west-europese landen voorbereidde, maar een apparaat dat de russiese staatsbelangen najoeg. Pannekoek is na zijn uittreden uit de CPH geen lid meer geworden van een partij. Hij beschouwde de proletariese partij als een overblijfsel uit het begin van de arbeidersbeweging. Wel sympatiseerde hij met de Groepen van Internationale Communisten, de GIC en schreef hij geregeld artikelen voor het Persmateriaal van Internationale Communisten (PIC). Pannekoek stierf

pas in 1960 en heeft dus de hele ondergang van de arbeidersbeweging mee kunnen maken.

RUSLAND EN DUITSLAND

De raden-kommunisten hadden al hun hoop gevestigd op Duitsland. Een sovjet-Duitsland zou een geweldige versterking vormen van het revolutionaire kamp. De Komintern zou volgens de raden-kommunisten dan ook alles moeten doen om de revolutie in dit land te bevorderen. Maar de Sovjet-leiders zagen dat het kapitalisme voorlopig nog te sterk was en ze zochten "een manier van leven en laten leven naast elkander". De sovjets konden dus geen kommunistiese partijen, die revoluties voorbereidden die toch zouden mislukken, gebruiken. Dat zou de sovjetmacht alleen maar verzwakken. De Sovjet-Unie zocht in de west-europese arbeidersklasse een bescherming tegen de interventie-oorlog

Gevangengenomen revolutionair in Duitsland maart 1919.

die het kapitaal voorbereidde. Met de arbeiders achter de hand wilde de Sovjet-Unie het west-europese kapitaal dwingen tot handel. Die nog achterlijke arbeiders moesten met de slimme taktiek van het werken in parlementen en het meedoen aan vak-akties gewonnen worden. Ze mochten vooral niet afgeschrokken worden door té revolutionaire leuzen. Voor de raden-kommunisten waren dit stappen terug en uiteindelijk afzien van revolutie. De raden-kommunisten daarentegen wilden snel doorstoten en de macht veroveren. Via de Komintern probeerde de russiese kommunistiese partij deze taktiek door te voeren in de west-europese kommunistiese partijen. De strijd om deze leninistiese taktiek werd voornamelijk in Duitsland uitgeknokt en wel binnen de KPD (Spartakusbond). Op het kongres van de KPD in 1919 te Heidelberg werd de linkse meerderheid via een slimme manoeuvre de partij uitgeknikkerd. Deze oppositie stichtte in april 1920 te Berlijn de Kommunistiese Arbeiders Partij Duitsland, de KAPD. In februari van dat jaar was al de Algemene Arbeiders Unie Duitsland, de AAUD opgericht, een bundeling van revolutionaire bedrijfsorganisaties. De BO was naar boven gekomen in de grote stakingen na het neerslaan van de Spartakus-opstand. Zelforganisatie van de arbeiders op basis van de BO en de arbeidersraden stond voor de KAPD centraal. De KAPD wenste geen macht voor zichzelf, haar taak was de arbeiders te vertellen hoe ze de macht moesten uitoefenen. Het sterkst waren de AAUD en de KAPD kort na hun oprichting, toen de revolutie nog een kans van slagen had. Daarna sloeg de versnippering toe. In 1921 al splitste de linker-vleugel van de AAUD zich af en vormde de Algemene Arbeiders-Unie Eenheidsorganisatie, de AAUE. De AAUE vond partijvorming overbodig en propageerde de "politieke en economiese eenheidsorganisatie". Van de leider van de AAUE, Otto Rühle, is de uitspraak: "De revolutie is geen partijzaak". De AAUE was dus alles in-één. In 1922 splitsten de KAPD en de AAUD opnieuw. Er ontstonden twee richtingen: de Essense en de Berlijnse. De Essense ging uit van de doodscrisis van het kapitaal en wees daarom de dagelijkse strijd af en propageerde bedrijfsbezettingen. De Berlijnse dacht dat het kapitalisme nog wel even te leven had en vond dat de arbeiders zelf maar uit moesten maken of ze voor meer loon wilden knokken. Hier in Nederland sympatiseerde de KAPN met de Essense richting en de GIC met de Berlijnse richting. De KAPD kwijnde langzaam weg en de restanten van de AAUD en de AAUE gingen in 1931 samen in de Kommunistiese Arbeiders Unie Duitsland. Tot zover de korte maar treurige geschie-

denis van het Duitse raden-kommunisme.

Prent Gerd Arntz: "Verkiezingsdraaischijf" 1932.

NEDERLAND

Het raden-kommunisme in Nederland is voor het grootste gedeelte geïmporteerd uit Duitsland. Gorter, Pannekoek en gevluchte duitse raden-kommunisten hebben het hiernaartoe gebracht.
Gorter was in 1921 de oprichter van de KAPN. De KAPN was een zusje van de duitse KAPD. De partijprogramma's leken als twee druppels water op elkaar, alleen de nederlandse AAUD ontbrak. De KAPN heeft nooit veel aanhang gehad, daarvoor verschilde de situatie in ons kikkerlandje teveel van die in Duitsland. Hier had geen oorlog gewoed, hier waren geen massale stakingen uitgebroken en hier wilden de arbeiders van geen revolutie weten. Het partijtje schrompelde al snel ineen. Tot overmaat van ramp werd in 1923 ook nog eens een keertje de Berlijnse richting geroyeerd. Die fraktiestrijd had eigenlijk alles te maken met de verdeeldheid die er onder duitse radenkommunisten bestond. De KAPN wees de loonstrijd af als reformisties, de GIC vond dat de arbeiders dat zelf maar moesten uitmaken. Na Gorter was Frits Kief dé man van de KAPN. Kief was vanaf 1925 lid van de KAPN en van 1930 tot 1932 sekretaris. In '32 werd hij geroyeerd. Dat jaar was tevens het einde van de KAPN. De groepen van radenkommunisten nemen de fakkel over en gaven het blad De Radenkommunist uit.
In 1926 vormde zich de GIC. De GIC had sterke banden met de duitse beweging en was er eigenlijk een onderdeel van. Het was een werkgroep, beslist geen partij en ze hadden niet meer dan zo'n tien leden. Henk Canne Meijer was de kurk waarop het groepje dreef. De GIC zag de vooruitgang van de arbeidersstrijd in de ontwikkeling van het zelfbewustzijn. Bedrijfskernen moesten de radengedachte in de bedrijven brengen. De bedrijfsorganisatie stond in het middelpunt van de GIC-theorieën. Die GIC was open voor iedereen die het eens was met de doelstelling. Iedereen die deelnam aan de diskussies en hielp met het typen, stencillen en kolporteren die hoorde erbij. Er werd geen kontributie geheven en je gaf naar vermogen. De GIC dook vooral in de theorie. In juni 1931 verscheen een lijvige studie: "De grondbeginselen van de kommunistiese produktie en distributie". Het boek was al eerder in Duitsland uitgegeven door de AAUD. In de grondbeginselen werd uitgelegd hoe de arbeiders het kommunisme op konden bouwen, zonder in de fout van de Sovjet-Unie, dus van het staatskapitalisme, te vervallen. De arbeiders konden zelf het bedrijf leiden door middel van een eenvoudige boekhouding. De afzonderlijke bedrijven moesten worden samengebundeld in arbeidersraden, waarin ieder bedrijf z'n vertegenwoordigers had. Naast dit theoretiese werk gaf

de GIC ook het PIC uit. De bedoeling van dit blad was dat andere linkse groeperingen er artikelen uithaalden voor hun eigen bladen. Zo werden er stukken van het PIC in het blad Bevrijding van Bart de Ligt overgenomen. Ook verscheen er een theoreties blad in het duits getiteld Rätekorrespondenz. Voor de arbeiders was er het blad Proletenstemmen waarmee aan de stempellokalen gewerkt werd. Het blad werd uitgegeven door revolutionaire arbeiders te Amsterdam. In Rotterdam bestond er de Linkse Arbeiders Oppositie, de LAO. Deze groepering was ontstaan binnen het NAS, maar ze werd al snel geroyeerd. De groep gaf een aantal brochures uit waarin werd uitgelegd wat de bedoeling was van het LAO. Ook verscheen er onregelmatig het blad Spartacus. Verder heeft het LAO ook nog een bundeltje gedichten getiteld Chaos van Jos Kop Jansen uitgegeven. Het LAO wilde door het uitlokken van stakingen e.d. een massabeweging tegen het kapitalisme opgang brengen. De moter achter dit groepje was Eduard Sirach. Sirach was een man met grote revolutionaire ervaring. In 1916, toen hij 20 jaar oud was, had hij in Indonesië de hospitaaldemonstratie geleid. In 1919 had hij deelgenomen aan muiterijen op de Regentes en de Zeven Provinciën. Eénmaal terug in Nederland stortte hij zich in de politiek. Hij stond kandidaat voor de CPH bij de gemeenteraadsverkiezingen. Hij werd uit de CPH geroyeerd omdat hij de kant van Trotski koos. Hij is ook nog lid geweest van de RSP en bestuurder van het NAS. In het NAS kwam hij op de radengedachte. Zijn huis werd verzamelpunt van raden-kommunisten. Ook Rinus van der Lubbe wipte regelmatig bij hem aan, de avond voor zijn vertrek naar Duitsland nog. Sirach werd door de mensen die hem kenden een logies denker en een revolutionaire arbeider van grote gave genoemd. Ook Rinus van der Lubbe was na z'n konflikten met de CPH en de Zaaier sympatisant van het raden-kommunisme geworden. Op stakingsvergaderingen van taxichauffeurs in Den Haag en textielarbeiders in Twente riep hij de arbeiders op tot zelfstandig handelen en het kiezen van hun eigen strijdleiding. De arbeiders moesten niet langer luisteren naar hun vakbondsbesturen, zelfs niet naar mensen van het NAS of van de RVO.
Ook de bekende duitse kunstenaar Gerd Arntz was raden-kommunist. In 1934 moest hij Wenen ontvluchten en kwam hij naar Nederland. Zijn kontaktpersoon hier was Frits Kief. Kief had samen met de gebroeders Korper de groep De Arbeidersraad gevormd. In augustus 1935 sloot Arntz zich bij deze groep aan en maakte een aantal linoleumsnedes voor het gestencilde blad van de groep, wat eveneens De Arbeidersraad heette. Van enkele prenten werden ook affiches gemaakt, die bij stempellokalen werden aangeplakt.
Het raden-kommunisme in Nederland had eigenlijk maar weinig om het lijf. Het was een puur duitse beweging overgeplant op Nederland, meer dan honderd, hooguit tweehonderd aanhangers heeft het raden-kommunisme hier niet gehad. Toen de verwachtte revolutie uitbleef, splitste de KAPN zich tot in het oneindige op in allerlei uiterst kleine groepjes. Wel werd er af en toe samengewerkt. In 1932 hielden verschillende radenkommunistiese groepen een kongres in Amsterdam. Ook verschenen er wel eens gezamenlijke brochures en manifesten, zoals Kiest Kobus, een anti-verkiezingsmanifest ter gelegenheid van de kamerverkiezingen in 1933. Deze brochure werd uitgegeven door de LAO, de GIC en de Groep van Radenkommunisten. Al voor de duitse fascisten binnenmarcheerden was het raden-kommunisme een zachte dood gestorven. Alleen de GIC bestond in 1940 nog. De roep van de raden-kommunisten om zelf te handelen, was een roep in de woestijn gebleken.

DE ARBEIDERSRAAD

ORGAAN VAN DE KOMMUNISTIESE ARBEIDERS GROEPEN NEDERLAND

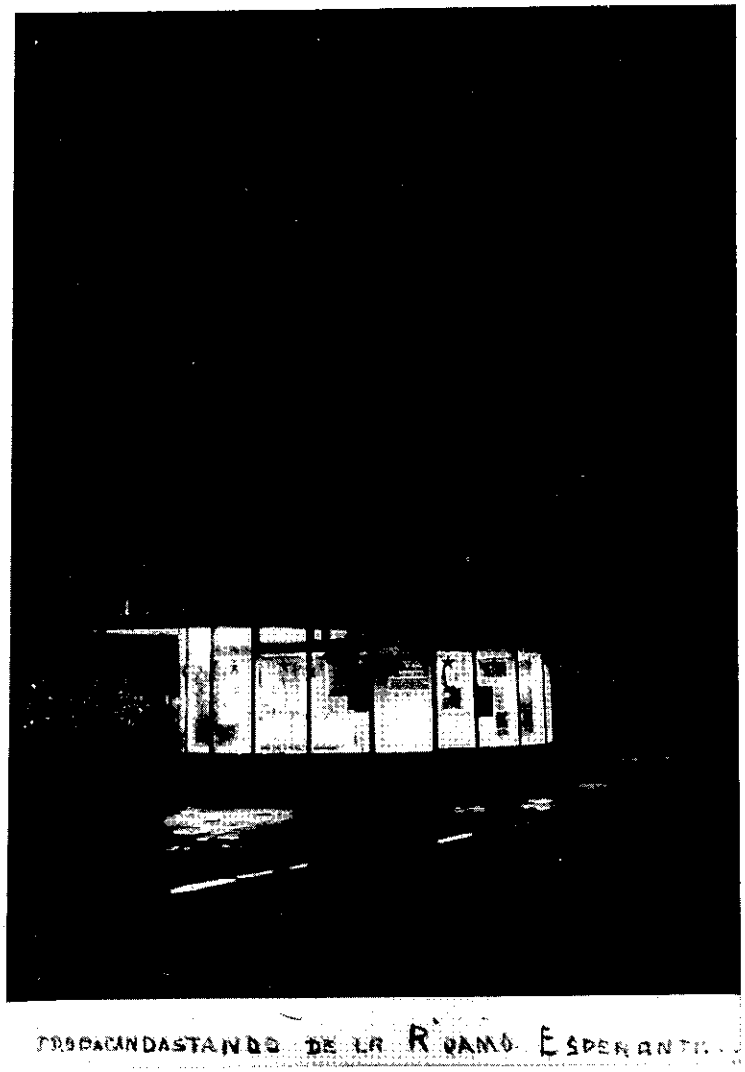

Bram van de Haterd
Ik kom uit een anarchisties milieu, mijn vader was ook anarchist. Hij kwam uit Brabant. Hij was eerst katholiek geweest en had gebroken met het geloof. Hij is toen hier getrouwd. Hij ging de kant uit van Domela Nieuwenhuis, van het oude socialisme.

Dat leefde toen erg. Mijn vader ging toen veel naar die vergaderingen toe en wij als kind zijnde gingen altijd met hem mee. Ja, en dan wordt je daardoor geïnfecteerd. Dan neem je daar veel van over, ook in je latere leven. Toen ik in mijn puberteit kwam is het zo geweest dat ik een tamelijk vrijheidsgevoel bezat en dat ik veel heb gezworven. Ik ben eigenlijk buiten het produktie-apparaat gevallen. In de crisistijd was het moeilijk om aan werk te komen, maar ik heb uiteindelijk nooit intensief naar werk gezocht.
Mijn vader was venter. Die liep met textiel langs de boeren. Die vader van mij dat was een mannetje, dat als hij langs de gevangenis liep en hij zag dat ze daar aan het repareren waren dan riep hij: "Hé, ben je je eigen cel aan het bouwen?" Hij stond altijd heftig te debatteren. Hij was ontzettend opvliegend van aard en dat zal dan wel een erfelijke kwestie geweest zijn, dat het op mij over is geslagen. Ik ging met mijn vader naar bijeenkomsten toe. Toen was Lou de Visser er nog van de kommunistiese partij en de syndikalisten hadden we. We hadden de anarchisten en de vrijdenkers, die waren meer gematigd. Dat waren vergaderingen in het Verkooplokaal en het Nut aan de Oppert. Dan zat je erbij en je begreep het allemaal wel niet wat er gezegd werd, maar dan ging je vader debatteren.
In de crisistijd werden de clubhuizen opengezet. Dat was om de jongelui op te vangen. Maar in plaats van dat je een bakkie koffie kreeg en een damspelletje, werd er gesproken over inbraken en stelen. En vanuit die clubhuizen gingen we veel opereren. Daar vielen die samenkomsten niet zo op. Ik heb toen voor een grote kraak in de gevangenis gezeten. Vroeger mocht je in de gevangenis een kanariepiet in je cel hebben.

Ze hadden een christelijk zangverenigingetje en daar zongen ze "Hemelhuis", en al die flauwekul meer, daar werd je gewoon kotsmisselijk van. Je werd natuurlijk helemaal niet begeleid. Je zat je straf uit en je ging weer naar huis. Ik heb in de gevangenis ontzettend veel gelezen. Ik ging alle klassieken lezen zoals Kant, Hegel, Spinoza enz. En toen kwam ik eruit en toen ben ik helemaal voor mezelf begonnen. Ik heb ook nog een meubelmakerijtje/stoffeerderijtje gehad, omdat ik als jongen zijnde dat vak geleerd had. Ik wou toen een heel ander levenspatroon aanmeten en toen ben ik ook in de geheelonthouding gegaan. In de gevangenis had ik daarover ontzettend veel nagedacht en ik ben er helemaal mee gekapt. Ik ben van de geheelonthouding in de Esperantobeweging terechtgekomen en later bij Spartacus. Het waren ook jongens zoals Ar-

Propagandastand van de Esperantisten in Rotterdam op de hoek van de Streijensestraat en de Beijerlandselaan 1932.

nolds, die toen van de CPH was, die tegen mij zei: "Je wilt jezelf misschien verrijken, maar je verraadt de arbeidersklasse". En zodoende ben ik in die beweging weer doorgegaan.
Er waren in die tijd maar twee mogelijkheden voor een arbeider: je verpaupert of je wordt revolutionair. Ik heb de revolutionaire kant gekozen. Ik heb veel theorieën aangehoord, o.a. van Piet Kooijman over het neem en eetrecht. Nu noemen ze het proletaries winkelen. Piet Kooijman heeft vier jaar in de bak gezeten omdat hij een bom geplaatst had aan de Frankenslag bij één of andere generaal toendertijd met Jo de Haas. Je was ook anti-militarist. Ik ging Esperanto leren. Ik had daar een diplomaatje van. Alles wat eigenlijk links georiënteerd was, daar was je dus bij. Je had met allerlei gedachtenkonstrukties en stromingen te maken. Daar werd je ook door beïnvloed. Je had maar lagere school doorlopen en je probeerde door brochures en manifesten en door veel te lezen, inzicht te krijgen in die hele strijd. Maar het was erg moeilijk voor de hele arbeidersklasse om iets positiefs naar voren te brengen. Dat hebben de CPH en verschillende andere bonden gedaan. Die grote strijd die er geweest is tussen de kommunisten en sociaal-demokraten was verschrikkelijk! We hadden toen Esperanto-feestavonden en we probeerden steeds in het Esperanto om de kommunisten en de sociaal-demokraten weer aanéén te smelten en de vijandschap neer te leggen. Dat is eigenlijk nooit gelukt. En toen Rinus van der Lubbe gesneuveld was zeiden de sociaal-demokraten: "Liever het fascisme dan het kommunisme". De "Vrije Socialist" heeft toen een artikel gewijd aan Rinus van der Lubbe en die zei dat met het onthoofden van Rinus van der Lubbe, dat daarmee de arbeidersklasse de kop was afgeslagen. Ik ben altijd individueel gebleven. Er is nooit zo'n partijbinding geweest bij mij. Ik ben nooit de straat opgestuurd met een manifest met van dat en dat moet je doen. Dat heb ik ook nooit gedaan en dat wou ik ook zelf niet. Die Spartacus-beweging sleepte mij er steeds bij. Ik had dan ook wel gedeeltelijk een stem in het kapittel,

maar eigenlijk meer aan de kunstzinnige kant dan in de politiek. Ik kon dus heel aardig uit de voeten met die dingen. Daardoor ben ik er altijd mee verbonden geweest. Ik was iemand die nergens rust had. Ik heb me eigen nooit ergens ingegraven. Ik was een romanticus eigenlijk. Ik stelde het levensgeluk van mezelf op de voorgrond. Ik heb altijd ontzettend respekt gehad voor mensen die het evenwicht hadden om voor de bond hun werk te doen "Jantje met het krantje", die dus ook langs de huizen ging om kontributie op te halen. Dan dacht ik bij me eigen: dat ken ik nooit opbrengen. Toch had ik iets in mezelf van jaloezie tegenover de bezittende klasse. Als ik bv. in de villawijk liep dan zag ik die schoonheid van die huizen en dan voelde ik eigenlijk mijn armoede. Dat bracht mij tot verzet eigenlijk, maar ik had niet een bepaald program in mijzelf, of de standvastigheid van: op die weg marcheren wij door. Agiteren kon ik dus wel, die gedichten, dat lag mij allemaal wel, maar dat kleine werk, nee. Nee, daar kon ik mij niet in vinden. Ik vond ook altijd: dat centje meer of minder daar ging het bij mij niet om. Bij mij ging het erom een andere maatschappij te vormen.
Uitspraken van revolutionaire jongens zijn me altijd bijgebleven omdat ik nogal dichterlijk van aard ben. Zoals bv. "De taaie vasthoudendheid is het kenmerk van elke revolutionair". Dat sloeg bij mij altijd zo aan. Dan dacht ik bij me eigen: "Dat is het natuurlijk". Ik heb jongens gekend die zijn naar Spanje geweest om te vechten en daarna zijn ze omgekomen in de konsentratiekampen zoals bv. Cor Arnolds. En nou weet ik wel toen we nog jongens waren, in die arbeidersstraten, in die pijpenladen, stonden we voor zijn raam en dan praatten we altijd over de revolutie en over de barrikades en over de horizon die voor de arbeiders natuurlijk straks op zou rijzen. Dan bleven we 's zomersavonds tot elf uur en dan ging het raam dicht en dan zei hij: "Jongens we gaan nou slapen, tot op de barrikade". Hij woonde op Crooswijk, in de Van Meekerenstraat.

Gelieve Gods woord niet ijdel te gebruiken

In deze godvergeten dagen
nu de wereld is ontwricht,
komen femelaars je plagen
met een simpele christenplicht!

Gelieve God's woord niet te schenden
door je bittere wrange mond,
al krepeer je van ellende
gedenk de anti-vloekers-bond!

In deze godvergeten dagen
prijkt daar op de spiegelruit
wat de petteman moet schragen
een spottend woord wat walgend stuit!

Want de wijzen en de dommen
hoor je elke dag steeds brommen,
bij de ontvangst van de mesomme:
het is veel te weinig G.V.D.!!!

mesomme = geld.

Bram van de Haterd.

Omdat ik altijd ook appeleerde bij de linkse groepen, ik was altijd aanwezig, heb ik me toen aangesloten bij de Spartacus-beweging. Dat was een hele kleine groep jongens, die altijd onderin die keldertjes vergaderden. Dat waren allemaal wel fijne jongens. Er werd altijd gedebatteerd enz. Ik had nogal een dichterlijke aanleg en ik heb dan ook verscheidene gedichten daar gedeklameerd. Dat vonden ze geweldig. Eén keer heb ik één hele novelle voorgedragen. Ik kon de mensen nogal biologeren. Dat ging over een brief van een verloren zoon aan zijn moeder. Dat ging over een jongen die tot de konklusie kwam, dat hij eigenlijk geen geschenk geweest is van een goeie god toen hij werd geboren, maar het gevolg van een hete paringsdaad. En als je dan verteld dat hoe thuis de armoede aanwezig was en dat het geklepper van lepels en vorken klonk op de

bodem van de pan, dat waren allemaal zinnen die zo geweldig aansloegen. Daar had ik ontzettend veel succes mee. En dat de jongen later in Parijs terecht komt en dat hij zegt: "De gekleurde lichtreklames kronkelen als gekleurde slangen langs de gevelrijen naar goed, beter, best. Maar God heb ik er niet gevonden." Met die novelle heb ik ontzettend veel succes gehad. De uitgevers waren er altijd bang voor om het uit te geven, het was allemaal te realisties, te scherp en het was allemaal tè. Ze namen mij mee op vergaderingen. Ik zat niet alleen bij Spartacus, ik was ook bij de geheelonthouders en de Vrijdenkers. Op die vergaderingen, wanneer er een spreker was, kon ik mijn gedichten voordragen.
Met Jo Groos, dat was ook een anarchist, heb ik nog een gedichtenbundeltje uitgegeven, dat heette: "Schaduwen der stad". Mijn gedichten waren meer proza en zijn gedichten hadden een religieuze tendens. Daar hebben we ook aardig succes mee gehad. Op landdagen gingen we die ook verspreiden en verkopen als proletariese kunst. Dat waren bijeenkomsten hoofdzakelijk van de SDAP en ook wel van de kommunisten. Maar de SDAP had toendertijd de grootste bijeenkomsten. Jo Groos was iemand die hele goeie gedichten had gemaakt. Hij noemde zichzelf: "de lange zwarte man". Hij was eigenlijk gauwer tevreden, rustiger dan ik was. Want ik ging er altijd tegenaan, overal waar ik was. Ik zette overal een breekijzer tussen.

Waren er nog meer arbeidersdichters?

Ja, Harry van Loon, Freek van Leeuwen en Jo Groos, die heb ik dan gekend. Daar ging ik mee om. Je had Kop Jansen van de RSAP, van Sneevliet.

Organiseerden jullie ook dingen samen?

Nee, dat hebben we nooit gedaan. Kop Jansen is de man geweest, die was altijd bij Sneevliet en de RSAP. Als die een vergadering hadden, ging hij daar deklameren. Ze gingen veel naar Appelscha, naar Friesland die kanten uit. Ik heb Kop Jansen wel eens horen zeggen: "Als bij ons de koekepan opstaat met een stukje vlees dan vragen de kinderen, Vader heb je voorgedragen?" Zo was toen de toestand. Hij kreeg er misschien wel geld voor, maar ik heb er nooit een stuiver voor gehad en dat wilde ik ook niet. De zoon van Kop Jansen kon goed zingen en dan gingen ze samen naar die dorpen toe zoals Appelscha, dat was in het noorden des lands. Daar zongen ze die strijdliederen. Die Spartacus-beweging ging uit van Gustav Landauer en van professor Pannekoek. Er was in die tijd ook een brochure over de "Communistische distributie en Raden", want wij wilden een totaal andere maatschappelijke vorm. Het waren hier in Rotterdam pakweg 12 mensen. Die kwamen dan bij elkaar, maar die waren het ook niet allemaal met elkaar eens. Ik zie nog dat jodenmannetje zitten, die zat altijd heel breedvoerig te vertellen. Toen de oorlog kwam heeft hij eerst een paar weken in zo'n socialisties keldertje gezeten in de Kaap de Goede Hoopstraat. Toen hij zag dat die moffen niks deden is hij er maar uitgekomen. Wij zeiden: "Joh, zie nou de benen te nemen". Maar toen werd hij opeens de Jood met de ster. Dat vond hij geweldig. Hij ging opeens lijdzaam worden. Hij behoorde tot het volk dat lijden moest. Ze hebben hem weggehaald en hij is nooit meer teruggekomen. En Staal, dat was eigenlijk ook een anarchist, die zei: "Wat die Hitler daar in Duitsland doet, dat kan in Holland niet, met Mussert zus en zo". Ik zeg: "Joh Staal, kijk nou uit, neem nou de benen". Ik had in Duitsland drie maanden met de Wanderschaft gelopen, met de antifa-beweging. Dat was in 1929. Ik zei tegen Staal: "Je hebt het toch gezien toen die joodse kinderen aan de grens stonden, toen mochten ze Holland niet binnen." Nou Staal geloofde daar niet in, maar ze hebben Staal toch weggehaald hoor, met de hele familie! Die Staal was ook een radenkommunist.
De Spartacus-groep had ook een solidariteitsfonds. Dat solidariteitsfonds was in het leven geroepen om als de mensen staakten die niet in de bond waren, geen geld kregen, om die geld te geven. We hebben de statuten nog gemaakt. Het was allemaal prima geregeld en het klonk allemaal geweldig, maar we moesten het met weinig geld bij elkaar scharrelen. Het is een fiasco geworden, want als ze één week staakten was de hele kas leeg. Ik heb toen gezegd tegen die Spartacus-beweging: "Als jullie geld willen hebben, weten jullie dan wat je moet doen? Dan moet je een kermis exploiteren. Dan laat je de mensen in een draaimolen zitten en daar krijg je geld voor. En met dat geld gaan we de revolutionaire strijd voeren." Toen zeiden ze dat ik niet goed bij m'n hoofd was.
Je hebt gevoelsrevolutionairen en die kunnen het misschien niet zo goed onder woorden brengen, maar als de mensen het eenmaal wel goed onder woorden kunnen brengen, dan zijn ze meestal geen socialist meer.
Ik heb Hiemstra, een vurig kommunist, horen zeggen: "En we rusten niet eerder voordat elke politieagent is opgehangen aan de darmen van de pastoor!"

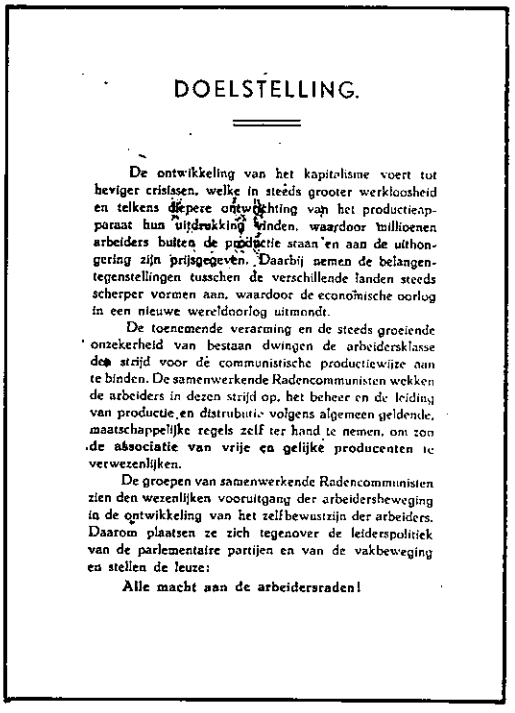
Als iemand aan het stempellokaal staat te agiteren en die geeft een uiteenzetting van zijn gedachten of over zijn partij dan wordt dat een bekende figuur. Kees Rijken was zo'n bekend figuur. Mij kenden ze ook, maar mij namen ze niet zo serieus. Ik was meer artiest. Maar ik was er toch wel altijd bij! Ik heb Kees Rijken heel goed gekend. Zijn volhardendheid en zijn brochurehandel en dat hij niet van zijn stuk te krijgen was, dat heeft mij altijd ontzettend verbaasd. Voor mij is het altijd een persoonlijkheid geweest, hij is altijd gericht geweest, terwijl ik meer een avontuurlijk karakter had, veel makkelijker de schepen achter mij verbrandde. Ze zagen Kees meer als iemand die altijd een beetje aan het doordrijven was. Dat is ook wel zo, hij had z'n standpunt. Kees Rijken was een kommunist en hij volgde de partijlijn en hij bleef op die lijn doorgaan. Hij wist niet meer van wijken en dat deed hij dus dan ook niet. Ik weet nog dat hij dat krantje had van de CPH, daar liep hij mee langs de stempellokalen. En Kees Rijken was altijd wantrouwig tegenover andere mensen die niet de lijn volgden. Ik heb weleens een artikeltje geschreven onder de naam Jan Knots, maar toen moest hij eerst weten wie Jan Knots was. "Laat Jan Knots zich eens bekend maken!" Maar Jan Knots die kwam niet hè.
Marx heeft gezegd: "De arbeiders hebben niks te verliezen dan hun ketenen". Tegenwoordig hebben ze een huis, een dubbel huis, een caravan, wat ze allemaal niet hebben aan bezit en meubelen en noem maar op!

Ik heb in de jaren dertig prakties nooit in de fabrieken gewerkt. Ik was niet te lui om te werken, mijn grootste probleem was niet het werken, maar de mensen waarmee je moest werken. Toen ik die stoffeerderij had, kwamen de jongens naar me toe en die liepen met een zwembroek onder hun arm en ze hadden allemaal een bruine kop van aan het strand liggen, die zeiden: "Schei er nou mee uit, met dat stofferen, want je sloopt je eigen lichaam". Maar ik wou doorgaang, maar dat ging eigenlijk niet meer. Die stoffeerders die in die keldertjes zaten konden de elektriciteit niet meer betalen, die zaten met een petroleumlampje. De prijzen waren zo scherp konkurrerend. De halve week had je geen werk en dan moest je ineens wat klaarmaken en dan zat je vrijdagsnachts te werken om nog wat te verdienen. Je ging er wel tegenaan, maar op het laatst werd het hopeloos. Ik had dat zaakje op het Oosteinde in Kralingen. Maar op het laatst ben ik in de steun terecht gekomen.
Ik kreeg een betrekking bij de tram. Op de zadelmakerij in de Isaäc Hubertstraat. Daar werden die tassen gemaakt en riemen en films en daar werden ook kussens gemaakt voor in de tram. Dus ik moest daar komen en ik moest proefwerken. Nou hebben ze daar twintig van die stoffeerders gehad. De eerste was afgekeurd, want die was aan de ene kant chronies doof en dat kunnen ze in die remises niet gebruiken. Je weet hoe dat gaat met die trams. Toen zei de chef tegen mij: "Weet je wat we nou doen? Je werk is goedgekeurd maar je hoeft niet veertien dagen naar huis totdat de papieren in orde zijn gemaakt. We zullen jou gelijk aannemen." Dus ik zat daar op die zadelmakerij. En het beviel me ook niet erg, van die uitgedroogde ambtenaren, die zaten elke dag te lezen in die hal beneden wie er gestorven was en wie er met pensioen was gegaan. Jongen, dat lag mij helemaal niet. Want daar werd ik gewoon akelig van. Maar goed ik dacht:ik ben getrouwd. Ik werd gefeliciteerd met m'n vaste aanstelling, maar ik vertrouwde het hele zaakje niet want ik had in de bak gezeten. Toen op een middag na veertien dagen zegt hij: "Je hebt vroeger in de gevangenis gezeten". "Dat was tien jaar geleden. Dat was een jongensstreek." Hij zei: "Dat straft zich altijd. Dat blijft je hele leven lang bij je." Ik weet wel, al was mijn werk nou nog zo goed, ik mocht niet eens meer naar boven toe. Mijn gereedschap werd voor me naar beneden gehaald en ik kon vertrekken.

Arend van Brugge
Wat dacht u van het kapitalisme toen?
Nou we dachten: het gaat ten onder hè. We leven in de doodscrisis van het kapitalisme. Gorter had het al beweerd in 1907. Nou leven we 75 jaar later en het kapitalisme is er nog. We vinden de stuiptrekkingen te lang duren. Kijk eens, dat de ene maatschappij afsterft en dat de nieuwe opkomt, dat gaat zomaar niet in een tien, twintig jaar. Ook de nieuwe maatschappij heeft nog oude vormen inzich van de vorige maatschappij. De hele geschiedenis door zien we dat.
Was er toen ook sprake van overproduktie?
Ja, er was overproduktie. Nu kleden ze dat anders in, nu lopen de prijzen op en toen zakten de prijzen. Toen had je 5 pond spek voor één gulden. Het is gebeurd dat op de Veemarkt een koppel biggen werd verhandeld voor een borrel. 80 centen een pondje biefstuk, moet je nou eens komen. Als je naar C & A ging had je voor 15 gulden een heel goed kostuum. In Twente had je die textielproduktie, die weverijen enz. Die mensen hadden zelf geen lakens op hun bed. Dus ergens was er een overproduktie, maar de mensen die erin werkten die hadden niks. Die moesten konkurreren tegen andere lui. Dat bepalen de heren nu hier ook. Lage lonen hè. Hoe arm waren de mensen niet in de Langstraat, in de schoenenindustrie. Ja, en de porceleinindustrie in Maastricht. Dat was helemaal verschrikkelijk. Er waren kinderen die 's nachts daar bleven. "Hou jij ze arm, hou ik ze dom" zei de pastoor. Wat die kerk daar uitgehaald heeft was zo verschrikkelijk.
Er was dus genoeg, maar de mensen konden het niet betalen?
Oja, je kreeg voor 3 centen een kilo groenten. Maar er werd zo enorm veel doorgedraaid. Dat werd met iets overgoten en dat werd onbruikbaar. Er ging petroleum over de aardappelen heen, bidden voor een goeie oogst en als ze het hadden werd het vernietigd. De mensen die werk hadden, die hadden het goed.
Hoe moest het volgens u veranderen?
Ja, door een goeie organisatie. Dat de arbeiders daaraan begonnen. Die vakorganisaties deden eigenlijk weinig hè, die deden niks. Die hielden ze wel netjes in de kaartenbak, maar die deden feitelijk niks.
Was u lid van een vakorganisatie?
Ik was lid van de handels- en kantoorbedienden.
Waren er bonden die wel iets deden?
Nou nee, ze konden niks doen. Je had het NAS, het Nationaal Arbeids Sekretariaat van Henk Sneevliet. Die konden ook niks doen. Die konden niks anders vertellen dat als er nieuwe verkiezingen kwamen dan hadden zij een partij en dan moest je daar maar op stemmen hè. Daar vandaan hebben wij dat ding geschreven "Kiest Kobus, onze man". Dat

DOELSTELLING.

De ontwikkeling van het kapitalisme voert tot heviger crisissen, welke in steeds grooter werkloosheid en telkens diepere ontwrichting van het productieapparaat hun uitdrukking vinden, waardoor millioenen arbeiders buiten de productie staan en aan de uithongering zijn prijsgegeven. Daarbij nemen de belangentegenstellingen tusschen de verschillende landen steeds scherper vormen aan, waardoor de economische oorlog in een nieuwe wereldoorlog uitmondt.

De toenemende verarming en de steeds groeiende onzekerheid van bestaan dwingen de arbeidersklasse den strijd voor de communistische productiewijze aan te binden. De samenwerkende Radencommunisten wekken de arbeiders in dezen strijd op, het beheer en de leiding van productie en distributie volgens algemeen geldende, maatschappelijke regels zelf ter hand te nemen, om zoo de associatie van vrije en gelijke producenten te verwezenlijken.

De groepen van samenwerkende Radencommunisten zien den wezenlijken vooruitgang der arbeidersbeweging in de ontwikkeling van het zelfbewustzijn der arbeiders. Daarom plaatsen ze zich tegenover de leiderspolitiek van de parlementaire partijen en van de vakbeweging en stellen de leuze:

Alle macht aan de arbeidersraden!

Brochure gezamenlijk uitgegeven door de LAO, de GIC en de groepen van radencommunisten tegen het verkiezingsbedrog.

was geschreven door een kruidenier, dat was Jaap van Velzen. Dat was in Amsterdam in de Kinkerstraat geloof ik. Hij zat ook bij de arbeidersbeweging. Hij was daar depothouder of filiaalhouder en hij schreef gewoon op een keukenzakkie dat hele verhaal. Omdat: èn in de gemeenteraad èn in de Kamer deden ze niks voor je. Ga al die kranten maar eens na uit die jaren, wat hebben ze nou gedaan? Ze kunnen niks voor je doen.

Heeft u die pamfletten ook in Rotterdam verspreid?

Dat werd verkocht ja voor één cent. Ze zeiden allemaal "Kiest onze Kobus, nee je moet Kobus kiezen, dat is de goeie" en dan kwam je buurman naar je toe en die zei dan: "Je weet er niks van, je moet onze Kobus kiezen want die weet het" en dan kwamen ze allemaal in het parlement. En bovenaan stond Colijn, de man die toen de bom liet gooien op de Zeven Provinciën. Die kruidenier die dat pamflet geschreven heeft was een raden-kommunist. Ja, dat vindt je misschien gek maar hij zat nou eenmaal in dat vak want hij moest toch ook eten en hij kon ook nog wel eens wat wegdelen.

Waren dat er toen veel die raden-kommunisten?

Nee, ze gaven ook het persmateriaal van de Internationale Communisten uit, het zogenaamde PIC. Ik kreeg het ook, maar het was wel moeilijk want het werd samengesteld door de bolle boffen. Dat was helemaal geen zoete koek, wat je zo eventjes kon slikken. Er zat een econoom bij en een psychiater. Leo Hornstra zat erbij en ingenieur Jordens, allemaal intellektuelen.

Hadden jullie ook kritiek op de CPH?

Ja nou, over de rottigheid in Rusland en over Stalin die de mensen naar Siberië zond. Die CP was een rotbeweging, daar zaten allerlei slampampers bij. Ik vond er niks an. Nou hebbie 65 jaar revolutie gehad maar wat is er nou veranderd in Rusland?

Vond u dat toen ook al?

Ja natuurlijk. Henriëtte Roland Holst was er geweest. Toen kwam ze terug, dat was laten we zeggen in de jaren '23 en Sovjet-Rusland was veranderd in één grote fabriek. Dat ging precies eender met de Spaanse Burgeroorlog. Dan werden die gasten uit Rusland gewoon opgeroepen en warm gemaakt want die wilden ze dan gewoon kwijt in die Internationale Brigades, want reken erop, de kommunisten hebben een hoop verpest daar in Spanje hoor.

Waren de raden-kommunisten anders georganiseerd dan bv. de CPH?

De ouderwetse organisatie heeft om te beginnen een penningmeester en een sekretaris en raden van toezicht en een jaarlijks kongres. Alles gaat openlijk. Dat is de oude burgerlijke manier. Want toen hier in mei'40 de duitsers binnenkwamen, kwamen ze in een opgeschut bed. Ze gingen naar het NVV en ze vonden zo de kaartenbak en ze zeiden: "Jansen, Pietersen, nee de Bruin is niet safe, die gaan we even opzoeken. Zo ging dat. Maar dat gebeurt niet in een radenorganisatie.

Hoe was dat dan georganiseerd?

Nou, in een soort viermanschappen. Je zou kunnen zeggen van mond tot mond. Zoals het nu gebeurt in Midden-Amerika. Denk je nou dat die in een organisatie zitten met een penningmeester e.d.? Zodra ze er eentje pakken weet die van niks, hij kan nooit de derde of vierde man verraden.

Waren dat een soort cellen?

Ja cellen.

Waren jullie eigenlijk al illegaal vòòr de oorlog?

Ja, we waren al op de illegaliteit ingesteld. Sneevliet wist dat ook donders goed. Maar Sneevliet zat vast aan zijn Kamerbaantje, aan zijn Kamerlidmaatschap. Dat is hem zuur opgebroken. Hij ging op de ouderwetse manier door en sprak nog over demokratie. "Demokratie, lik me reet" zeiden de duitsers, "dat zullen wij even op onze manier doen". Nou hij zat zo in de lik. De kaartenbak werd erbij gehaald en ze hadden ze allemaal. De raden-kommunisten doen dat niet, die doen dat op een linkere manier. Precies wat nu ook in Polen is. Daar kunnen ze ook niet met een officiële organisatie, met een voorzitter en een penningmeester komen. Dat kan niet. Dat hebben ze gehad. Dat is weggevaagd. Dus krijg je andere vormen van organisatie.

Deden jullie ook aan akties?

Akties, akties. Kijk, dat moet altijd de arbeider zelf doen. Ik kan bij jou morgenochtend bij jou om zeven uur niet komen bellen en vertellen dat de revolutie er is, "hé, vandaag revolutie! Kameraad Van Puffelen heeft de leiding." Zo gaat het niet.

Zat jij toen ook bij de LAO?

Ja, ik zat ook bij die groep. Dat lidmaatschap, dat moet je niet zo opvatten, dat bestond niet.

Betaalden jullie kontributie?

Nee, we gaven een blad uit "Spartacus" en dat kwam ongeregeld, omdat we geen geld

hadden. Dat werd keurig gedrukt en er kwamen keurige artikelen in. Iedereen kon er in schrijven. Je was niet verplicht met dat blad te kolporteren. Kijk 'es, als je het met dat artikel niet eens ben, dan ga je er niet mee kolporteren. Als je het er wel mee eens ben, dan doe je het wel. Zo niet, dan zeg je: "Nee jongens, ik ben het er niet mee eens. Zus of zo, dat of dat ontbreekt." Zo zat dat.

Waar werd dat verspreid?

Overal natuurlijk, ook bij de stempellokalen. In de Oudelandstraat had je ook een stempellokaal. Daar stonden ze ook altijd heel heftig te diskussiëren. Daar had je bij de ingang twee bomen staan en die boom waar ze altijd onder stonden te diskussiëren werd spottenderwijs genoemd "de boom der wijsheid".

Was er samenwerking met andere groepen?

Nou met de GIC. Dat blijkt uit die brochure Kiest Kobus, die is gezamenlijk uitgegeven. Je liep er natuurlijk mee te kolporteren, op vergaderingen natuurlijk. Ik liep

Affiesje van de LAO.

ermee te kolporteren in het Verkooplokaal en ik werd door de kommunisten eruit geslingerd. Dat heb ik ook nog wel meegemaakt. Die vuile smeerlappen. "Jij verbreekt de eenheid!" weet je niet. Terwijl ik er juist op uit was om die eenheid een beetje bij te brengen. Dan werd je eruit gegooid. Ja dat was knokken hoor. Ik heb al die rotdingen meegemaakt. Het was een vergadering met Louis de Visser. En dan had je Gerrit van Burink, zo'n provokateur. Toen zat hij Louis de Visser uit te dagen om te gaan demonstreren. Nou is een demonstratie ook een vorm van parlementarisme, want het heeft niets met werkelijke strijd te maken. Dus toen zat hij Louis de Visser uit te dagen, ja die kon dat ook niet op zich laten zitten en die zei: "We gaan de straat op". Ik stond er toevallig vlakbij en toen stonden er een paar rechercheurs van de politieke recherche en die zeiden tegen Louis de Visser: "Dat moet je niet doen", want dat werd hakken natuurlijk. Maar die rotte Gerrit van Burink wou doordrijven. Dan zijn de heren zo, dan nemen ze zelf stiekum de benen. Dan zijn ze spoorloos verdwenen en dan krijgt Jan de arbeider met de gummistok in z'n nek. Dat is de hele taktiek, dan hebben ze weer herrieschoppen hè. Ja, maar het is niet de bedoeling dat we gaan herrieschoppen. We willen tot een betere maatschappij komen, is het niet waar? En dat we een distributie van de goederen krijgen. Produktie dat loopt wel. Daar ben ik niet bang voor. In no-time hebben we een schip op de helling en noem maar op, wat je hebben wil. Maar die verdeling hè, die distributie voor de Derde Wereld bv. om dat goed te doen moeten we dat goed voor elkaar hebben. Dan krijg je natuurlijk tegenstand, want de kapitaalbezitters willen dat niet. Die kunnen dat ook niet toestaan, want dat betekent hun ondergang.

Eduard Sirach.

Eduard Sirach heeft een keer kandidaat gestaan voor de gemeenteraadsverkiezingen.
Hoe kan dat, een raden-kommunist die kandidaat staat voor de gemeenteraad?
Kijk, toen was hij nog geen raden-kommunist. Dat was in de jaren twintig en toen zat hij bij de kommunistiese partij. Toen je die oppositie tegen Stalin had, toen Trotski naar Alma Ata verbannen werd, toen was het hoofdbestuur van de CP gewoonweg pro-Moskou. Dus daar kreeg je oppositie tegen en daar zat Sirach ook bij. Toen zeiden ze: "Wat wil je nou met die Trotski?" Toen zei hij: "Ik wil alleen de waarheid weten, waarom wordt zo'n man als Trotski, die toch een erkende revolutionair is, die met Lenin heeft samengewerkt en met zoveel anderen, waarom wordt die verbannen?" Als je zegt dat je een demokratiese partij hebt gevormd, dan mag je dat toch weten, dan moèt je dat zelfs weten. Dat is vanzelfsprekend. Ja, toen had je de heibel gaande hè. Toen kreeg je die oppositie.
Is hij eruit gezet of is hij er zelf uitgegaan?

Nou ja, uitgezet, je had het toen zo gek, je was geroyeerd voordat je wakker werd. Toen kwam hij langzamerhand met een groep van opposanten op die radengedachte, want je las natuurlijk over Kroonstadt. Trotski heeft daar wel in Kroonstadt de zaak in mekaar gerammeld. Daar was hij fout aan. Daar had je natuurlijk ook de opposanten tegen. Herman Gorter, Anton Pannekoek, noem ze allemaal maar op. En nog andere intellektuelen.

Welke groepen van raden-kommunisten had je hier?

Je had de groep van Sirach, die gaf dan Spartacus uit. Dat was de Linkse Arbeiders Oppositie, LAO. De LAO-Rotterdam noemden we dat. Ja en in Amsterdam had je ze natuurlijk ook. Ik geloof die groep van Lopez Cardozo, niet die groep van Frits Kief. Dat is me altijd onduidelijk gebleven, of die wel zuiver op de graad was. Frits Kief was een duitser, die hoorde bij de zogenaamde KAP, Kommunistiese Arbeiders Partij. Maar die KAP die deed niks, dat was anderhalve man en een paardekop. Maar aktief? Nee. Hij was daar graag het baasje over. Kijk als hij nou werkelijk met de radengedachte bezield was, die Frits Kief, dan had hij onmiddellijk aansluiting moeten zoeken. Anschluss. Maar dat deed hij niet. Hij heeft de zaak min of meer afgebroken en later, na de bevrijding, bleek dan dat hij bij de politieke recherche hoorde. Ik vond het altijd een duistere figuur, ik wist niet of hij nou voor de hollandse of voor de duitse inlichtingendienst werkte.

Hij was duitser en hij sprak perfekt duits maar ook perfekt nederlands. Hij kon heel goed een artikel in elkaar draaien. Ik heb hem gekend als jongen van 16, 17 jaar. Hij noemde zich ingenieur, maar bij mijn weten is hij nooit ingenieur geweest, hij heeft een opleiding gehad hier in de Tamboerstraat als elektriciën. Ik zeg: een vakman hoor. Want bij het verlaten van de school kreeg hij nog een onderscheiding, een gouden horloge of zoiets omdat hij de beste leerling was. Hij had een goed verstand van politiek, maar ik weet het niet, nee. En dan lag hij met Sirach in de clinch. En dan probeerde hij als een soort van Van Burink Sirach uit de tent te lokken. Dan vroeg hij "Waar was jij toen?" en toen hoorde ik Sirach eens vertellen: "Toen? Toen was ik muiter op de hollandse vloot, maar waar was jij toen?" Zulke mensen heb je altijd, die lopen in de arbeidersbeweging rond om de zaak uit te dagen.

David Wijnkoop was als de dood voor Sirach. Ik heb hem een keer meegemaakt, David Wijnkoop. Hij sprak in het Verkooplokaal die kleine Jood met die sik en hij had Sirach allang gezien hè. Wijnkoop had het altijd over "de massa". Ik hoor hem nog zeggen: "de massa" en Sirach staat halverwege de vergadering op en loopt doodkalm naar het podium. Alles dacht bij z'n eigen: Ojee, nou zal je het meemaken. En Sirach liep achter die bestuurstafel en greep één van die glazen met water, toen nam hij een paar slokken, zette het glas weer neer en wandelde weer kalm terug. Dat moet je je voorstellen hè. Die kleine David Wijnkoop zat z'n eigen te bevuilen. Je moet nou niet denken dat het altijd met geweld ging.

Kees

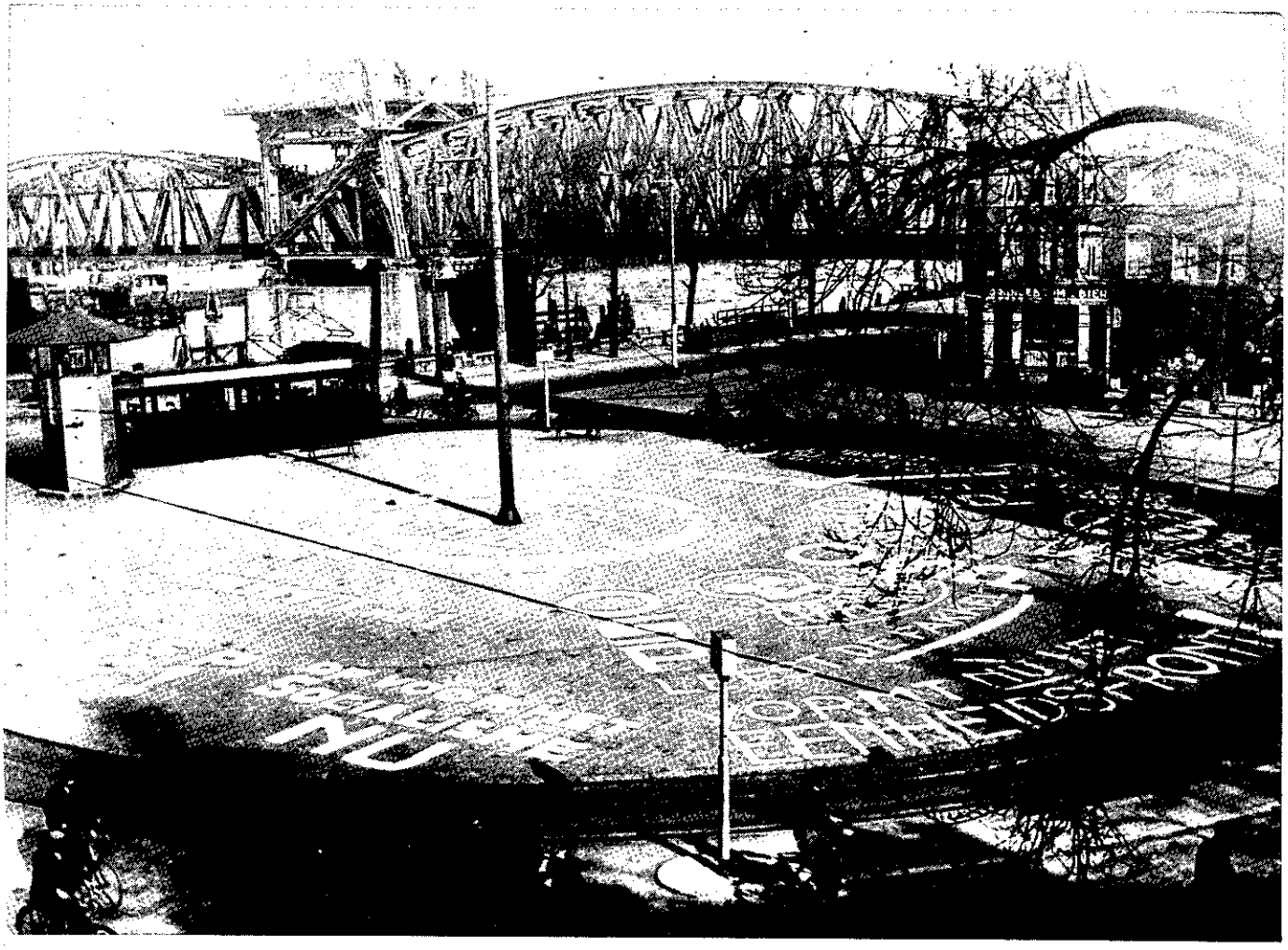
Er is door een aantal mensen die sympatiek stonden tegenover de linkse beweging een overval gepleegd op iemand die geld transporteerde. De man die dat geld transporteerde was ook een sympatisant van de linkse beweging. Hij werkte op een groot kantoor en moest regelmatig geld vervoeren. En aangezien men in de arbeidersbeweging altijd wel geld kon gebruiken, deed men een poging om die man het geld te ontfutselen. Eén van die mensen, Janus Koren, had wel eens met de politie te maken gehad. Die had met dit soort dingen wel ervaring, want hij verkeerde in de kriminele sfeer. Aan de andere kant was er Frits Kief, de latere man van "De Vlam", dat was de man met de principiële inhoud, hij was raden-kommunist. Frits Kief zag mogelijkheden om een deel van het geld te gebruiken voor de propaganda van het raden-kommunisme. Die overval ging zo: met de man die het geld vervoerde werd een afspraak gemaakt. Hij begaf zich naar het centrum van de stad, naar de Grote Markt bij het Steiger. Hij overhandigde in een urinoir aan een andere man de tas met geld. Samen gingen ze naar een achterliggende steeg en daar werd enig lichamelijk letsel toegebracht aan de geldloper en die ging terug naar zijn eigen route die hij moest lopen en daar begon hij te schreeuwen. Maar toen was de overvaller met het geld al vertrokken. Na veel speurwerk en trammelant, ondervraging e.d. is het dan toch uitgekomen dat het een in elkaar gezette overval was. De bewuste mensen zijn opgepakt en Frits Kief kreeg 1½ jaar gevangenisstraf en Janus Koren kreeg 2 jaar. Die overval was aanleiding om een aanval te doen op de linkse beweging in Rotterdam. Alle linkse mensen en zeker die van de kommunistiese partij werden voor rovers en dieven uitgemaakt. Een typies voorbeeld dat dergelijke dingen altijd uitgespeeld worden tegen de arbeidersklasse. Principieel ben ik niet tegen het in beslag nemen van ons eigen geld uit banken e.d.. Stalin paste in zijn

jeugd, voor de revolutie, ook dat soort methoden toe om geld te krijgen voor de russiese kommunistiese partij. Maar je kan het niet als strijdmiddel propageren.
Hoe is het eigenlijk uitgekomen?
Dat is nooit helemaal duidelijk geworden, maar de man die het geld vervoerd heeft, heeft zwakke momenten gehad. Ze hebben hem onder hevige druk gezet, ze hebben direkt een verband gelegd naar de linkse beweging omdat hij betrokken was bij de raden-kommunisten. Dat is later uitgekomen. Ze zijn die man helemaal gaan doorlichten, toen zijn ze in die richting verder gaan zoeken en hebben hem onder druk gezet. Het is met arbeiders zo, dat als ze dan nog idealisties zijn, dat ze over dat idealisme ook erg dikwijls praten. Ook het omgaan met het geld heeft bij het uitkomen van deze zaak een rol gespeeld. Het waren mensen die jarenlang niet in bezit geweest waren van financiële mogelijkheden en die dan plotseling over de schreef gaan, die veel dingen kopen en daardoor opvallen. Toen de politie eenmaal de draad te pakken had van: het zit in de rooie hoek kwamen deze dingen tegelijkertijd te voorschijn.

ONAFHANKELIJKE SOCIALISTEN

Na de mislukte revolutie van Troelstra in 1918 sloeg de verburgerlijking pas goed toe in de SDAP. De partij zakte steeds verder weg in het moeras van het parlementarisme. Ze was voor het vreedzaam ingroeien van het socialisme in de burgermaatschappij. Via verkiezingen moest de meerderheid veroverd worden. Cynici hadden uitgerekend dat het op die manier nog wel anderhalve eeuw kon duren voor de SDAP er was. Het ging dus in een slakkegangetje naar het socialisme. Dit reformisme lokte binnen de SDAP een hoop kritiek uit. Er ontstond een interne oppositie. En eind 1928 verzamelde die oppositie zich rond het blad "De Socialist". Woordvoerders van de linkervleugel waren: Edo Fimmen, P.J. Schmidt, Frank van der Goes en Jacques de Kadt. Ook binnen de AJC en het NVV stak de oppositie de kop op. Vooral de ontwapenings- en de koloniale politiek van de SDAP kwamen onder vuur te liggen. De oppositie verweet de SDAP-leiding een blind vertrouwen in de Volkenbond. Ze vond dat de SDAP meer en meer in het kielzog van het burgerlijk pacifisme terechtgekomen was. De oppositie wilde terug naar het strijdbare anti-militarisme van vroeger. Ook wilde de SDAP maar schoorvoetend toegeven aan het onafhankelijkheidsstreven van de indonesiese bevolking. De oppositie was er voor om Indonesië los te maken van Nederland en wel onmiddellijk. Maar er was nog veel meer. De crisis had inmiddels toegeslagen en de oppositie vond dat de partij niet werkeloos toe kon blijven kijken, hoe de regering de bevolking langzaam kaalplukte. Het was de hoogste tijd voor buitenparlementaire aktie. Daarbij bestond er onder de opposanten veel sympatie voor de Sovjet-Unie. Daar was men inmiddels begonnen aan het eerste vijf-jarenplan en van crisis of werkeloosheid was geen sprake.
De linkse oppositie wilde van de SDAP weer een strijdbare arbeiderspartij maken, de SDAP naar links trekken als het ware. Maar de leiding gaf de oppositie daartoe geen kans. Op het kongres in april 1931 werd De Socialist in de ban gedaan. Uiteraard liet de oppositie zich niet de mond snoeren. Een paar maanden later verscheen "De Fakkel". Nu was de partijleiding het zat en ze eisten de uitsluiting van de oppositie. Op het Paaskongres in 1932 werd de hele oppositie geroyeerd. Deze uitgespuwden richtten in één ruk door de Onafhankelijke Socialistische Partij op, de OSP. Bij de stichting telde de partij al gelijk zo'n 7.000 leden. Het beloofde heel wat te worden. Ook in Rotterdam werd er natuurlijk een afdeling opgericht. Bij de oprichtingsvergadering in de grote Nutzaal aan de Oppert meldden zich die avond al gelijk zo'n 260 leden aan. Vooral veel jongeren, al dan niet uit de AJC, voelden zich aangetrokken tot de OSP. Net als in de SDAP werd ook in de AJC de oppositie buiten de deur gezet. Op 19 juni 1932 richtten een aantal uitgestoten jongeren het Socialistisch Jeugd Verbond op, het SJV. Het SJV zocht de samenwerking met de OSP "teneinde de strijd voor haar jeugdprogram en tegen militarisme en fascisme met succes te kunnen voeren". Het SJV hield zo'n beetje het midden tussen de AJC en de Communistische Jeugd Bond. In maart 1935 ging de SJV samen met de Revolutionaire Jeugd Bond op in het Revolutionair Socialistisch Jeugd Verbond, dat verbonden was met de RSAP. Aan enthousiasme en aktiviteit was er in het begin geen gebrek. De OSP-leden haalden de ene stunt na de andere uit. In Rotterdam werden er aan de Maasbruggen poppen van Colijn en Hitler opgehangen op een plaats waar de politie ze niet één, twee, drie kon weghalen. Voor de Kamerverkiezingen van 1933 werd het Stieltjesplein helemaal ondergekalkt met OSP-leuzen, een prima stukje vakwerk. Helaas zette de uitslag een domper op de feestvreugde. De OSP haalde maar 27.476 stemmen, te weinig voor een zetel. De grote doorbraak was uitge-

bleven. Veel OSP'ers keerden teleurgesteld in de moederschoot terug. Vanaf het begin was de positie van de OSP onduidelijk. Binnen de OSP hadden zich allerlei groepen verenigd, van linkse sociaal-demokraten tot en met heuse bolsjewisten. Voor deze Rusland-fans was de OSP slechts een tussenstation naar de CPH. De OSP had eigenlijk geen eigen gezicht, geen eigen beginselen of programma. De afkeer van het reformisme was de kit die de OSP bij elkaar hield. Vanaf het allereerste begin had de OSP samenwerking gezocht met andere linkse organisaties. In de praktijk kwam dat vooral neer op samenwerking met de RSP en het NAS. De CPH had niet veel op met de politieke nieuwkomer. De OSP werd afgeschilderd als een hulpje van de bourgeoisie en "de gevaarlijkste hinderpaal voor de revolutionaire acties van de massa's". In 1932 werd er met de RSP samengewerkt in het Antifo, dat was een comité tegen fascisme en oorlog. Die samenwerking verliep nogal stroef door de negatieve houding van De Kadt ten opzichte van de RSP. Begin 1933 trok de OSP zich terug uit het Antifo. Het vervolg op het Antifo werd het Comité van Verweer. Ook hier deed de OSP aan mee, samen met de RSP. Tijdens het Jordaanoproer in juli 1934 werd de OSP zwaar getroffen door de politie-ter-

Verkiezingsleuzen van de OSP op het Stieltjesplein 1933.

reur. De jonge OSP'er Gerritsen werd door politiekogels vermoord. P.J. Schmidt werd gearresteerd wegens een artikel in De Fakkel en tot negen maanden veroordeeld. Ook het bestuur van de rotterdamse afdeling werd in z'n geheel opgepakt. In deze beroering distancieerden De Kadt en Tas zich in De Fakkel van de rellen en de rol die de OSP in de strijd tegen de steunroof speelden. De Kadt vluchtte zelfs naar België om de politie te ontlopen. De OSP rekende op haar kongres in 1934 af met deze leiders. De weg naar eenheid met de RSP kwam op deze manier vrij. Op 3 maart 1935 kwam de Revolutionair Socialistische Arbeiders Partij, de RSAP, tot stand in de grote zaal van de rotterdamse Diergaarde. Maar de oud-OSP'ers voelden zich niet erg op hun gemak in de nieuwe leninistiese voorhoedepartij. Ze aarzelden om alle banden met hun sociaaldemokraties verleden te breken. Internationaal waren vooral de banden met de Socialistische Arbeiders Partij, de SAP (de duitse OSP) erg sterk. Toen de RSAP-leiding er op aandrong de banden met de SAP te verbreken, verlieten rond 1200 leden de nieuwe

partij om de Bond van Revolutionaire Socialisten op te richten. Toen in 1936 te Moskou de beruchte processen tegen de linkse oppositie werden gevoerd, namen ook P.J. Schmidt en Stien de Ruyter de Zeeuw, twee oud-OSP'ers, de benen. Ze struikelden vooral over de diktatuur van het proletariaat, zoals dat ook in de beginselverklaring van de RSAP stond.
De OSP heeft maar kort bestaan, van 1932 tot 1935. En in die korte tijd heeft ze eigenlijk de ene teleurstelling na de andere moeten verwerken.
Kees
De OSP was de stroming binnen de SDAP die zich afkeerde van het reformisme, van het hervormen van de maatschappij. Daartegen verzette die OSP zich, mede onder invloed van de propaganda van de kommunisten. Je beïnvloedde toch een aantal van die sociaal-demokraten. Maar die konden zich door hun traditie, door hun jarenlange anti-kommunisme niet vereenzelvigen met de kommunisten. Maar in wezen stonden ze dezelfde politieke lijn voor als de kommunisten en daardoor maakten ze zich los van de SDAP. Ze legden veel nadruk op het anti-militarisme. Het waren eerlijke, doelbewuste en ook wel klassebewuste arbeiders. Het feit dat ze tijdens de huurstakingen van juli 1934 de leiding van de OSP gearresteerd hebben, bewijst dat de bourgeoisie een gevaar in hen zag. De samenwerking aan de basis tussen de OSP en de CPH was er wel. Ook aan de stempellokalen en in de demonstraties. Die OSP'ers waren de geschoolde arbeiders. Ook onderwijzers en mensen van de universiteit, maar er waren ook wel een aantal werkelozen bij. Je kon ze wel herkennen, het tweede of derde nivo kader in de vakbeweging en de sociaal-demokratiese partij.
Hebben jullie geprobeerd de OSP naar jullie toe te trekken?
Ja, er zijn zelfs voorstellen geweest van partij tot partij om samen akties te ontketenen. Het organiseren van het Anti-oorlogskongres in Amsterdam, ook aan de stempellokalen, met huurstakingen en boedelverkopingen. Dan werd er met de OSP overleg gepleegd. Later, toen de OSP in de RSAP opging, is dat verwaterd. Toen kwamen de verhoudingen weer scherper te liggen. Want de RSAP, dat waren de trotskisten.
Hoe komt het dat ze naar de RSP gegaan zijn en niet naar de CPH?
Kijk, de politiek van de Sovjet-Unie was voor een massa mensen moeilijk te begrijpen. De Sovjet-Unie was ver weg. Er zijn ook pogingen gedaan om OSP'ers naar de Sovjet-Unie te delegeren. Maar er bestonden bij die OSP'ers nog veel anti-sovjetgevoelens.

DE KOMMUNISTEN

De Communistische Partij Holland, CPH, was de op één na oudste kommunistiese partij van de wereld. De oudste was natuurlijk de russiese kommunistiese partij. Na de Oktober Revolutie hadden de russiese sociaal-demokraten onder leiding van Lenin zich omgevormd tot Russiese Communistische Partij. Ze grepen daarbij terug op de roemruchte Kommunistiese Bond van Marx. Ze noemden zich kommunisten om zich te onderscheiden van de sociaal-demokraten. De partijen van de Tweede Internationale waren volgens Lenin vervallen tot sociaal-patriotisme door hun deelname aan de massa-slachting van de Eerste Wereldoorlog. Lenin was een felle tegenstander van deze imperialistiese oorlog en drong aan op omzetting van de oorlog in een burgeroorlog tegen de nationale bourgeoisieën. In Rusland slaagde deze opzet volledig. De arbeiders schoven niet alleen de Tsaar, maar ook de sociaal-patriot Kerenski aan de kant. Voor het eerst in de geschiedenis vestigden de arbeiders en boeren hun macht in een land. De Sovjet-Unie werd het centrum van de revolutie, die zich dreigde uit te breiden over Europa. Op initiatief van Lenin werd de Derde Internationale in het leven geroepen. En de nieuwbakken CPH sloot zich als één van de eerste partijen aan. De bedoeling van de Derde Internationale was de revolutie voorbereiden in de west-europese landen en leiding geven aan de bevrijdingsbewegingen in de koloniën, vooral in China, India en Indonesië. Op de kongressen van de nieuwe Internationale werden de krachtsverhoudingen in de verschillende landen geanalyseerd en richtlijnen geformuleerd. In het begin funktioneerde de Komintern nog tamelijk demokraties, maar al vrij snel veranderde de wereldorganisatie in een instrument om de russiese staatsbelangen veilig te stellen. Zo werd in het begin van de jaren twintig de duitse revolutie opgeofferd aan het russiese verlangen naar rust en stabiliteit. Aan het eind van de jaren twintig was de Komintern omgevormd tot een organisatie waarin Stalin en de russiese kommunistiese partij alles voor het zeggen hadden, alle oppositie was de mond gesnoerd en de overige kommunistiese partijen waren gedegradeerd tot slaafse uitvoerders van de politieke lijn.

Het officiële programma van de CPH bevatte als belangrijkste onderdeel de vestiging van de diktatuur van het proletariaat. Eenvoudiger gezegd betekende dat, dat de CPH voor een sovjet-Holland was. Die diktatuur was nodig om de resten van de bezittende klasse eronder te houden na de machtsovername. De partij was de georganiseerde voorhoede van het proletariaat. De partij zag zichzelf als een soort elitecorps, die na de revolutie, in naam van het proletariaat de macht uitoefende. De CPH was dan ook geen massapartij. Ieder lid moest het voor de volle honderd procent eens zijn met de partijlijn. Leden die niks uitvoerden, werden onherroepelijk eruit gegooid. De CPH was in het begin van de jaren dertig een tamelijk gesloten organisatie, die gedeeltelijk illegaal werkte. Leden waren geïnfiltreerd in zogenaamde neutrale organisaties om daar de partijlijn, gecamoufleerd, naar voren te brengen. Ook zette de CPH veelvuldig zogenaamde hulporganisaties en steunkomitees op om nieuwe mensen binnen haar invloedssfeer te brengen. Dit ondergraven van andere organisaties maakte de CPH bepaald niet populair bij linkse mensen.

SOCIAAL DEMOCRATISCHE PARTIJ

De wortels van de CPH lagen in de sociaal-demokratie, in de SDAP. Al vanaf 1900 bestond er in de SDAP een oppositie tegen het reformisme, de politiek die het kapitalisme alleen maar wilde hervormen. In de SDAP waren het vooral de "mannen van de praktijk" zoals Troelstra en Schaper die deze opportunistiese politiek voerden. Zij verwachtten alle heil van het parlement. Socialisme werd door hun gelijkgesteld met sociale wetgeving, sociale woningbouw e.d. Van revolutie wilden ze niets weten. Tegenover dit opportunisme verdedigden een aantal intellektuelen hardnekkig het marxisme. In 1907 richtten ze daarvoor zelfs een weekblad op, "De Tribune". De bedoeling van de redaktie was om het "inzicht in de sociaal-demokratie onder de arbeiders te verhelderen". De redaktie van het weekblad was in handen van drie jonge marxisten: Van Ravesteyn, Wijnkoop en Ceton, die we verder het driemanschap zullen noemen. Het blad was een doorn in het oog van de parlementaristen. Op het Deventer-kongres van 1909 werd het blad verboden en de oppositie uitgestoten. De verworpenen richtten toen de Sociaal Democratische Partij op, de SDP. Er bestonden dus vanaf dat moment twee partijen die allebei aangesloten waren bij de Tweede Internationale. De SDP was de eerste partij van marxistiese revolutionairen die gebroken hadden met het reformisme. De nieuwe partij telde maar 400 leden. De overgrote meerderheid bestond uit intellektuelen zoals het driemanschap, Gorter, Pannekoek en ietsje later Sneevliet en Henriëtte Roland Holst. De enige arbeider in het gezelschap was Louis de Visser.
In 1914 brak de hel los. Nederland bleef buiten het strijdgewoel, wel werd het leger

gemobiliseerd. Gedurende de oorlog leverde Nederland wapens, munitie en voedsel aan beide oorlogvoerdende partijen. Er werden gigantiese winsten binnengesleept door zogenaamde oorlogswoekeraars. De SDAP had in het parlement voor de zogenaamde mobilisatiekredieten gestemd. De SDP, die geen zetels bezat, had resoluut de oorlog aan de oorlog verklaard. Tijdens de oorlog werd er met anarchisten, syndikalisten, christen-socialisten en anti-militaristen samengewerkt in het Comité van Samenwerkende Arbeiders Verenigingen. De eisen van dit comité waren: een volledig verbod op uitvoer van levensmiddelen en demobilisatie. Op 2 april 1916 richtte Wijnkoop het Agitatiecomité voor Demobilisatie op om de anti-oorlogsbeweging nieuw leven in te blazen. Door haar anti-oorlogspropaganda nam de invloed van de SDP toe. Vanaf 17 april 1916 verscheen de Tribune als dagblad. Tijdens de verkiezingen van 1917 werkte de SDP samen met de Bond van Christen Socialisten van Bart de Ligt. Een jaar later, tijdens de verkiezingen van 1918, kon de SDP haar oorlogswinst binnenhalen. Wijnkoop en Van Ravesteyn kwamen in het parlement. In datzelfde jaar wordt op het Leidse-kongres de SDP omgedoopt in Communistische Partij in Nederland. De partij schaarde zich daarmee ondubbelzinnig aan de kant van de Russiese Revolutie. In 1919 sloot de CPN zich onmiddellijk aan bij de nieuwe Internationale van Lenin. De naam CPN werd al snel losgelaten. In kringen van de Derde Internationale kende men alleen Holland, het werd zodoende: CPH.

TWEE PARTIJEN

De CPH beleefde kort na de oorlog een toeloop van leden. De nieuwe leden kwamen vooral uit het NAS. Een andere groep waarop de CPH aantrekkingskracht uitoefende, waren de intellektuelen. Al snel stootten de nieuwe leden op de autoritaire houding van het driemanschap. Vanaf het begin van de SDP hadden zij de leiding stevig in handen gehad en ze waren niet van plan om hem af te staan.
Eén van de konflikten tussen de leiding en de leden was de vakbondskwestie. Lenin had opgeroepen tot het werken binnen de zogenaamde gele of reaktionaire vakbonden. Voor Nederland was dat het NVV. Wijnkoop vond het NVV voor de CPH het interessantst omdat daar de meeste arbeiders zaten. De NAS-leden waren het hiermee natuurlijk gloeiend oneens. Zij zagen de CPH en het NAS als twee-eenheid en wilden met het NVV niets te maken hebben. Er werd een kompromis bereikt. Leden van de CPH zouden zowel binnen het NVV als binnen het NAS werken voor de aansluiting bij de Rode Vakbewegings Internationale. Binnen het NVV leidde dit tot niets, de kommunisten waren veel te zwak. Binnen het NAS hadden ze meer succes. Sneevliet wist in 1925 gedaan te krijgen dat het NAS zich aansloot bij de RVI. In deze strijd stond Wijnkoop dus tegenover de voorstanders van het NAS, zoals De Visser en Bouwman. Maar er was nog meer aan de hand. Op het derde kongres van de Komintern van 1921 werd besloten tot een adempauze. In de Sovjet-Unie zelf was de kontra-revolutie verslagen. Lenin stelde de Nieuwe Economiese Politiek voor, de NEP. De NEP deed een aantal consessies aan kleine kapitalisten en handelaren om de produktie weer op gang te krijgen. De Sovjet-Unie wilde in alle rust aan de wederopbouw kunnen werken. Dat betekende o.a. geen revoluties in West-Europa. Niet alleen de Sovjetmacht moest een paar stappen terug doen, maar ook de kommunistiese partijen in de west-europese landen. Op het wereldkongres werd dan ook besloten tot de eenheidsfront-taktiek, dat wil zeggen samenwerken met de partijen van de Tweede Internationale. Maar Wijnkoop moest niet veel van deze eenheidsfrontpolitiek hebben. Hij lapte de besluiten van het kongres aan z'n laars. Hij was het wel vaker met de Komintern oneens. En dat was ook een bron van konflikten binnen de CPH. In 1925 viel uiteindelijk het oude driemanschap met behulp van de Komintern. Louis de Visser werd de nieuwe voorzitter. In 1926 werd het driemanschap met enkele aanhangers, waaronder Van Burink, geroyeerd. Wijnkoop liet het er niet bij zitten. Hij richtte z'n eigen partij op: de Communistische Partij Holland - Centraal Comité. Dat laatste was om aan te geven dat Wijnkoop de enige echte was. Er bestonden dus plotseling twee kommunistiese partijen, de Amstel-groep en de Wijnkopianen. Binnen de kortste keren brandde de strijd los om de kontrole over de zogenaamde neven-organisaties, de Internationale Rode Hulp, de IRH en de Internationale Arbeiders Hulp, de IAH. Zo was de IAH in handen van de Wijnkoop-groep. De Amstel-groep deed een aanval op het kongres van de IAH in de Harmonie te Amsterdam om de organisatie terug te veroveren. Het liep uit op een bloedige veldslag, waarbij de nodige gewonden vielen. De IAH is de klappen niet meer te boven gekomen en als organisatie prakties verdwenen. Maar de Wijnkopianen waren geen haar beter. In Rotterdam maakte Van Burink met z'n kornuiten iedere vergadering van de CPH in het Verkooplokaal onmogelijk. Kolporteurs met de Tribune werden gemolesteerd en op het Noordplein probeerde Van Burink de sprekers van de CPH

te overschreeuwen. Al met al heeft de scheuring niet lang geduurd. In 1930 keerde Wijnkoop met hangende pootjes terug in de CPH. Van Burink heeft ook nog enkele weken in de CPH gezeten, maar bedankte al snel. Wijnkoop's rol in de leiding was natuurlijk wel uitgespeeld. De CPH was inmiddels gebolsjewiseerd, dat wil zeggen alles kwam nu uit de Sovjet-Unie.

BOLSJEWISERING

Met de bolsjewisering van de CPH werd een begin gemaakt na het vijfde wereldkongres van de Komintern. Toen schakelde de partij over van afdelingen naar bedrijfs- en straatcellen. De CPH werd op russiese leest geschoeid. Zoals de bolsjewiki onder het tsarisme onder de fabrieksarbeiders hadden gewerkt, zo moest de CPH ook gaan werken. De partij werd infeite half legaal, half illegaal. Maar de bolsjewisering betekende meer dan alleen het omschakelen op cellen en illegale arbeid. In de Sovjet-Unie probeerde Stalin het socialisme in één land op te bouwen. De Sovjet-Unie handelde bv. met allerlei landen, tot fascistiese landen toe. Duitse instrukteurs hielpen in de jaren twintig bij de opbouw van het Rode Leger en de Sovjet-Unie leverde benzine en graan aan Mussolini. Vreedzame coëxistentie heette dat met een mooi woord. Maar in de Sovjet-Unie was niet iedereen het eens met Stalin's politiek van socialisme in één

Kommunistiese demonstratie langs de rotterdamse diergaarde 1933. Vooraan loopt het orkest van de Roodfrontstrijdersbond.

land. Trotski zag er zelfs de ondergang van het socialisme in. Stalin rekende in 1928 af met de oppositie van Trotski tegen zijn beleid. Trotski werd verbannen naar Alma Ata. Dat was ook bolsjewisering. De strijd binnen de Sovjet-Unie zelf tussen Stalin

en Trotski werd overgepland naar de Derde Internationale. De kommunistiese partijen werkten de trotskistiese elementen eruit en kritiese partijleiders werden vervangen door meer Moskou-getrouwe figuren. Bolsjewisatie was dus vooral dat de partijen ondergeschikt werden gemaakt aan Moskou en dat binnen die partijen alle kritiek op Rusland in de kiem gesmoord werd. Op die manier hoopte Stalin te voorkomen dat de kommunistiese partijen rare bokkesprongen zouden gaan maken. Ook de CPH ontkwam niet aan een grondige zuivering. Sneevliet, Bouwman en andere NAS-mensen verlieten de CPH om in 1928 de Revolutionair Socialistiese Partij op te richten. Volgens de RSP was Rusland ontaard in een stalinistiese burokratie. De RSP wilde de oude leninistiese lijn, die de CPH volgens hen verlaten had, weer oppakken.
Een nieuwe ster aan de CPH-hemel was Paul de Groot. Op het partijkongres van 1930 werd hij in de partijleiding gekozen. Later bracht hij het zelfs tot algemeen sekretaris. De Groot was een typies voorbeeld van een apparatsjiki, die trouw met elke lijn meezwenkte. Die partijleiding en dat apparaat zaten trouwens in Amsterdam. Het apparaat bood veel belovende kaders de kans om te ontsnappen aan het dagelijkse werkelozenbestaan. Streberij en baantjes-jagen waren het gevolg. De partijleiding zoog verse krachten naar Amsterdam, gebruikte ze op en spuwde ze vervolgens weer uit.
Tegelijk met de bolsjewisering zette zich ook de politiek door die de sociaal-demokratie als hoofdvijand van de arbeidersklasse zag. De sociaal-demokraten waren "de wegbereiders van het fascisme" of in één woord sociaal-fascisten. Van eenheid met de SDAP kon geen sprake meer zijn, alleen nog maar van de zogenaamde "eenheid van onderop", dat wil zeggen tegen de leiders van de SDAP en het NVV. Ook de partijen links van de SDAP, zoals de OSP en de RSP konden geen goed doen in de ogen van de CPH. Zij waren zo mogelijk nog gevaarlijker. Vooral de RSP kreeg het zwaar te verduren. De RSP was zogenaamd "trotskisties" en dat was reden genoeg om hun vergaderingen te verstoren en hun leiders te molesteren. De RSAP werd zelfs betiteld als "een direkte handlanger van het fascisme", die "op dezelfde voet als het fascisme moet worden bestreden". De CPH maakte zich al met al niet populair door haar gescheld op haar bondgenoten.
Volgens het zesde wereldkongres was de tijd van relatieve stabiliteit van het kapitalisme voorbij. Een nieuwe crisis, en daarmee de kans op revolutie, hing in de lucht. En inderdaad een jaar later in 1929 stortte Wallstreet in elkaar en stak het crisismonster in alle kapitalistiese landen de kop op. De Komintern deed een oproep aan de kommunistiese partijen om de afweerstrijd tegen de gevolgen van de crisis te organiseren. In het begin van de jaren dertig ontstonden hier de Rode Vakbewegings Oppositie en de Werkelozen Strijd Comité's. De bedoeling van deze organisaties was vooral de invloed van de NVV en de SDAP terugdringen en de arbeiders in de buurt van de kommunistiese partij te brengen. Andere organisaties zoals de IRH, de IAH en de Vereniging Vrienden van de Sovjet-Unie waren al eerder met precies dezelfde bedoeling opgezet. Deze mantelorganisaties hebben de CPH een slechte naam bezorgd die ze nog steeds niet kwijt is. Overal waar arbeiders in strijd kwamen, dook de CPH in één van haar vermommingen erop, om de zaak naar zich toe te trekken. Ondanks alles bleef de CPH bepaalde groeperingen aantrekken. In de crisistijd waren dat vooral de werkelozen. Die werkelozen waren door alle andere partijen, en dan vooral de SDAP, in de steek gelaten. De CPH organiseerde ze in WSC's en veel werkelozen zagen in de partij dan ook een werkelijke bondgenoot. In de jaren dertig was de CPH dan ook vooral de partij van het lompenproletariaat. Ook bij jonge intellektuelen, toneelspelers, kunstenaars, artsen en advokaten oogstte de CPH sympatie. Bij deze groepen bestond er vooral bewondering voor hetgeen in de Sovjet-Unie gepresteerd werd. Films zoals de Pantserkruiser Potemkin en agitprop-groepen zoals de Blauwe Blousen overdonderden kunstenaars zoals Ivens, Schuitema en Van Gasteren. Toch werden de meeste intellektuelen niet openlijk partijlid. Ze ondersteunden de partij in het geheim of werkten in één van de nevenorganisaties. Echte bolwerken van de CPH waren Amsterdam en het groningse platteland rond Finsterwolde en Beerta. Dat is tot vandaag de dag zo gebleven.
Op het volgende Kominternkongres, het zevende, zag de eenheidsfrontpolitiek het licht. Het fascisme had twee bloedige overwinningen binnengehaald op de duitse- en weense arbeidersklasse. De verdeeldheid binnen de arbeidersklasse was de belangrijkste oorzaak van die overwinning. Om erger te voorkomen schakelde de Komintern opnieuw een paar versnellingen terug. Koste wat kost moest er eenheid gezocht worden met de sociaal-demokratiese partijen. Frankrijk had het voorbeeld gegeven. Daar hadden kommunisten en socialisten een volksfront gevormd. In Nederland wilde het allemaal niet zo best lukken. Voorstellen van de CPH om bij de amsterdamse gemeenteraadsverkiezingen van 1937 met gemeenschappelijke lijsten uit te komen werden door de SDAP

van de hand gewezen. De SDAP had een terecht wantrouwen tegen de CPH. Bovendien was de SDAP totaal niet geïnteresseerd in de CPH. De SDAP, die in wezen anti-kommunisties was, keek voor bondgenoten liever naar rechts. De eenheidsfrontpolitiek leidde tot de opheffing van een groot aantal strijdorganisaties. Achterelkaar werden RVO, WSC en IRH opgeheven. Ook politiek paste de CPH zich aan. Haar naam veranderde in Communistische Partij Nederland, omdat dat nederlandser klonk. De Tribune werd "Volksdagblad". De CPN ging zelfs voor een groot gedeelte mee met het Plan voor de Arbeid. Ze accepteerde de vaderlandsverdediging en liet de leus: "Indonesië los van Holland nu!" vallen. De revolutie stond niet langer op de dagorde en de CPN was zelfs bereid om ministerszetels in een SDAP-kabinet te aanvaarden. Deze nationale koers kwam o.a. tot uitdrukking op het verkiezingskongres op 2e Kersdag in 1936 in de RAI. De leus was toen: "Voor Nederland, onafhankelijk, welvarend, vrij." Aan de muur hingen portretten van Rembrandt, Spinoza, Erasmus, Vondel en Van Gogh.
De laatste draai zou de CPN maken na de afsluiting van het Hitler-Stalin-pact. De lijn dat het duitse fascisme de hoofdvijand was, werd tijdelijk verlaten. Het engelse imperialisme stond opeens weer nummero één. Het Volksdagblad noemde het pact een overwinning van de vredespolitiek van de Sovjet-Unie. Maar de meeste CPN-leden konden eenvoudigweg niet geloven dat Stalin een pact met de duivel had gesloten. Ze dachten

Kommunistiese demonstratie langs de rotterdamse diergaarde 1933.

dat het bericht afkomstig was uit de propagandamachine van Goebbels. Het pact heeft veel verwarring en vertwijfeling gezaaid onder de partijleden. Toen Nederland in mei 1940 onder de voet gelopen werd, wisten veel CPN-leden dan ook niet wat ze moesten doen. Paul de Groot heeft zelfs nog opgeroepen tot een korrekte houding tegenover de

bezetters, maar dat werd gelukkig door geen enkel partijlid opgevolgd. De partij ging al snel na de invasie illegaal.
De CPH was in de jaren dertig de grootste partij links van de SDAP. Gedurende die periode was ze met handen en voeten gebonden aan de besluiten van de Komintern. Zowel het organisatiemodel als de politieke lijn waren afkomstig uit Moskou. De CPH probeerde vooral via de nevenorganisaties haar politiek te slijten. Die werkwijze maakte haar bepaald niet populair. Daarbij kwam nog dat ze alles wat er verder aan linkse groeperingen was voor rotte vis uitmaakte. De CPH heeft in de jaren dertig dan ook nooit veel leden gehad. In februari 1930 telde ze 1100 leden. In januari 1931 waren dat er 1600, in maart 1932: 3700 en eind 1932: 5500. Het verloop onder de leden was erg groot. In Rotterdam heeft de CPH nooit meer dan een paar honderd leden tegelijk gehad.

Dirk van Vliet

Mijn ouders vaarden op de Rijn. Je had toen geen schippersscholen dus ik werd bij familie ondergebracht. Bij ooms en tantes die allemaal heel erg christelijk waren, op protestants gebied. Ik moest naar de zondagsschool de christelijke school, de katechesatie, naar de kerk twee keer zondags, bidden voordat je naar bed ging en voor het opstaan en natuurlijk ook bijbel-lezen. Dus ik werd tot mijn dertiende jaar helemaal christelijk opgevoed, het werd ingegeven tot en met.

Woonde u toen nog niet in Rotterdam?

Nee, ik ben toen met mijn dertiende jaar naar Rotterdam gekomen. Mijn ouders gingen aan de wal wonen, in een café zelfs. Dat was voor mij helemaal droevig. Mijn ouders hadden dat café in de Prins Alexanderstraat, dat was een dwarsstraat van de Maaskade naar de Prins Hendrikkade. Die is er nu niet meer, dat is afgebroken. Dat was op het Noordereiland. Dat was voor mij in het begin wel moeilijk, maar ja je bent nog jong. Het was een zuivere arbeidersbuurt. Daar had je die boten die aan de Maaskade aanlegden van de Estafette, die naar Utrecht transporteerden. Aan de Prins Hendrikkade lagen al die schepen die de Rijn opvoerden. En veel aken. Mijn vader vaarde bij Willem van de Riel, dat was een hele grote scheepvaartmaatschappij. Hij was kapitein op één van die boten. Daarna ben ik zelf electriciën geworden. Toen ben ik techniek gaan leren. Dat was 's avonds, overdags werkte ik bij Van Veen & Bliek op de Middellandstraat. Ik heb mijn examen gedaan voor electro-techniek. En op dat moment zegt mijn zus tegen me: "Dik, je kan naar Nederlands-Indië". Ik zeg: "Naar Nederlands-Indië! Op mijn zestiende, zeventiende jaar?" Toen ben ik dus acht maanden met een boot mee naar Nederlands-Indië geweest, dat was 1920, 1921 o.a. in Sabang, Padang, Batavia en Soerabaja. En daar heb ik heus gehuild. Hoe daar de christenen de javanen behandelden! Dat was voor mij onmogelijk om te begrijpen, zo erg was dat. Dat was verschrikkelijk. Het was een koloniaal land van ons, dat weet je, en de geestelijken die zaten vóór in de kerk en ze slachtten de javanen af. Dat heb ik daar ook meegemaakt.
Ik ben een keer met de fiets bij Batavia rondgereden. Toen kwam ik een kilometer of tien buiten Batavia en wat zie ik daar: een groot wit huis hè, met de hollandse vlag, rood, wit, blauw. Dus ik bleef staan met mijn fiets, toen zei die mevrouw, die zat op het balkon: "Je komt uit Holland hè?" Ik zeg: "Ja mevrouw" "Mooi hè" "Ja prachtig, godverdikkeme nou!" Een hoop land erachter. Het was zo elf uur. "Lust je een kop koffie?" Ik zeg: "Nou graag mevrouw" en ik ga bij haar zitten. Haar man komt en haar dochter komt en we zitten bijelkaar. Toen zei ze: "Laten we achter gaan zitten, de zon is voor". We zijn achter gaan zitten, ook in een sèrre en toen zag ik dat land met heel in de verte een paar hutjes. Hij zegt: "Ja, ik ben kweker". Ik zeg: "Zo meneer, u heeft een mooi huis". Hij zegt: "Ja, maar ik werk hard". Ik zeg: "Ja, dat zal wel". We lopen naar die akker toe met bananenbomen en ik vraag: "En die hutjes?" 'Ja, daar woont mijn voorman en daar woont die en daar woont die". Dus we gaan weer zitten en ik zeg: "Hoeveel werken er hier?" Ik geloof dat hij zei tachtig en ik vroeg: "Zo, wat verdienen die nou?" "Nou, twaalf, vijftien, achttien cent per dag". Ik zeg: "Tjonge!" Hij zegt: "Ja, maar ze kunnen er goed van komen hoor". Ik heb m'n koffie opgedronken en ben maar weggegaan. Dat was nou de regering van Nederland. Hij werd schatrijk en die stakkers hadden nog niet te eten. Toen is mijn christendom zo gedaald, want in elk van die kamers hing een kruis van Jezus.
Ik ging met een meisje in Indië naar de bioskoop, een bruin meisje, maar zij mocht niet bij mij zitten, maar achter de matten. Ik ben eruit gegaan natuurlijk. Dat was nou onze christelijke regering. Toen ik in Nederland terugkwam had ik nog wel kontakt met een vriend die ook christelijk was. We praatten nog wel eens met elkaar. Mijn ouders hadden nog steeds dat café. Hij komt op een goed moment bij me en hij zegt: "Dik, je bent niet meegeweest". Ik zeg: "John, ik had geen zin". Hij zegt: "Nou, ik

doe het ook niet meer". Huisbezoek was dat, vanuit een christelijke organisatie. Ik zei: "Waarom dan?" En hij zei: "Man, ik ben bij drie gezinnen geweest en die zeiden alle drie: "Laat eerst die regering maar eens zorgen dat we te eten hebben. En daar ga ik aan meewerken hoor!". Ik zei: "Nou John, dat zal je een hoop moeite kosten". Maar toen kwam je natuurlijk in een andere stemming, je ging naar andere vergaderingen toe, van de SDAP bijvoorbeeld, daar ging je eens luisteren. Iets wat je voor die tijd nooit deed, want dat waren socialisten. En zo ben ik opgegroeid. Nou moet ik er nog bijzeggen, ik heb geen maatschappelijke moeilijkheden gehad, dat scheelt ook nog. Dan lees je makkelijker, je doet het gauwer, dan hoef je niet te prakkizeren: hoe moet ik morgen de kost verdienen? Dat had ik niet, want mijn ouders hadden het goed en ik had zelf een aardige betrekking. Ik was met mijn achttiende jaar bij een electro-technies burootje gekomen, in de Agniesestraat. En omdat ik tamelijk goeie diploma's had voor die tijd, was ik daar zo'n beetje de voorman. Ik liep op de Gedempte Slaak en toen zag ik die borden van de Voorwaarts. Daar stond op: "Geestelijken in Rusland verbannen naar Siberië". Dat waren die blauwe borden die buiten hingen, daar stond het nieuws op. Dat stond met hele grote letters bovenaan. Ik kwam thuis en ik las de Voorwaarts en ik heb dat drie weken bewaard. Toen stond in de Voorwaarts dat drie geestelijken uit een Moskouse kerk goud hadden gestolen om ermee te vluchten naar Amerika. Mijn vrouw knapte ineens op, want die was toen nog christelijk en ik ook, dat durf ik gerust te zeggen. Toen ben ik gaan bestuderen hè. Ik heb Marx gekocht, dat boek van Karl Marx van 1872. Toendertijd was dat een leerzaam boek. Je had toen de verschillen hè, vooral in Rotterdam. Een kommunistiese vergadering daar was een hoop herrie voor in het Verkooplokaal, van mensen die allemaal tegen Rusland waren, je begrijpt het hè. Het Verkooplokaal was een hele lange gang en dan kom je in de zaal. Politiecharges erbij. De politie ranselde ons zelfs in die gangen. Terwijl ik niks deed en ik rustig naar die vergadering liep. Ik kwam daar om te luisteren en te kijken. Ik was toen helemaal nieuwsgierig na die geestelijken-affaire. Ik heb toen de Tribune erbij genomen. Ik had de Voorwaarts èn de Tribune, om ze met elkaar te vergelijken natuurlijk.

Voorkanten van twee brochures uit de marxistische bibliotheek, uitgegeven door Pegasus van de CPH.

Ik ben in 1936 bij Rietschoten/Houwers gekomen aan de Westzeedijk. Dan moest je op die boten bij scheepswerven, bv. bij Wilton Feyenoord, de RDM en de Schelde in Vlissingen. Ik ben daar zo'n beetje baas geworden. Maar tussen de bedrijven door ben ik politiek blijven studeren. De vraagstukken voor mezelf vastleggen enz. Ik heb zelfs artikelen in de Tribune geschreven, onder valse naam natuurlijk. Ik ben ongeveer in 1934 lid geworden van de CPH. Dat was een jaar nadat Hitler aan de macht gekomen was in Duitsland. Toen had ik een motief om lid te worden: de strijd tegen het fascisme. Want uiteindelijk deed de SDAP heel weinig tegen het fascisme, die heeft wel altijd met Vrijheid, Arbeid, Brood gehetst tegen de Sovjet-Unie, dat is barbaars geweest. Toen ik in 1935 lid was van de Metaalbond heb ik gesproken tijdens een vergadering. Drie weken later kreeg ik mijn royement. Dat was toen de methode om geen kommunisme in de Metaalbond te hebben. Op een vergadering had ik toen gezegd: "Is dat nou wel eerlijk dat we de Sovjet-Unie afkammen, terwijl we er zo weinig van weten? Ik weet zeker dat er maar één hier iets van de Sovjet-Unie afweet. Ik weet er veel vanaf, want ik heb het bestudeerd vanaf 1926". En toen kreeg ik mijn royement.

Werd u lid van de CPH omdat die wat tegen het fascisme deden?

Niet alleen, voor mij was het het belangrijkst dat ik de Sovjet-Unie goed bestudeerd

had en dat de CPH eigenlijk een vriend van de Sovjet-Unie was. Een verdediger van het standpunt van de Sovjet-Unie. Ik dacht dat ik daar nog wat van kon leren. Dat is niet waar geweest. Ik wist het veel beter ten opzichte van de Sovjet-Unie dan hen. Dat komt: ik heb het tsaristiese Rusland bestudeerd van 1910 tot 1917. Mijn vrouw zei toen: "Hè god, je bent altijd aan het lezen". Ja, dat kon niet anders. Ik was altijd aan het lezen en notities maken. Rusland stond bekend als het land van de heidenen. Maar als je dat gaat bestuderen, kom je tot hele andere vraagstukken.

Waar was u het niet mee eens in de CPH?

In de eerste plaats, de manier waarop men de mensen moest gaan winnen. Ik heb toen heel dikwijls gezegd: "Jullie moeten meer het vraagstuk van het Marxisme/Leninisme uiteen zetten". Dan ga je de mensen wegwijs maken in een bepaalde ideologie. Want de burgerlijke kranten schreven alleen maar: dictatuur en je mag er niks doen enz. Daar had ik wel eens moeilijkheden over met partijgenoten. Het waren eigenlijk de onderontwikkelde mensen. Je had er natuurlijk wel toppen bij, Louis de Visser, Ko Beuzemaker en Schalker, dat waren toen de mensen. Schalker en Beuzemaker hebben ze doodgeschoten in de oorlog en Louis de Visser is vergaan met een boot. Louis de Visser, dàt was een kerel: Hij was ideologies en politiek niet zo goed hoor, maar een redenaar tot en met. Hij bracht iedereen in beroering. Ik heb hem heel erg vaak horen spreken, in het gebouw voor Kunst en Wetenschappen en het Verkooplokaal.

Waar sprak hij dan over?

Nou, over het duitse fascisme natuurlijk, over de Colijnregering. Het ging altijd over het maatschappelijke. Daarom zeg ik: maatschappelijk is goed, maar je moet er een ideologie aan verbinden. Want als ik zeg: "De mensen hebben niet genoeg" dan zeggen ze: "Ja, als jij de baas bent hebben we het dan wel?" Dan moet ik proberen ze dat op een bepaalde manier aan het verstand te brengen en dat vergat de CPH. Als er mensen bij me kwamen dan diskussieerde ik altijd over: het kapitalisme moet weg en een ander systeem moet komen. Dan heb je een bepaalde grondslag waarop je kan bouwen. Vele christenen waren het er niet mee eens. Later zeiden ze dan: "Ja, ja ik moet feitelijk op de socialisten stemmen, want die zorgen dat ik eten krijg". En dat deed de kommunistiese partij niet, die had het altijd over de revolutie, wat op zichzelf daar wel uit voort kan vloeien, maar dan zijn we wat verder. Dat verschil had ik ermee.

Gaf de CPH ook informatie en avonden tegen het fascisme?

Ja, maar ik geloof dat het woord revolutie daar teveel bij genoemd werd. De mens is van huis uit niet voor revolutie. Geen ene SDAP'er is voor revolutie. Die wilde op demokratiese grondslag een meerderheid bereiken. Nou de christelijke waren er helemaal niet voor. Dus revolutie verkondigen dat moet je op een moment doen dat de revolutie voor de deur staat, dan kan je een basis vormen, maar niet als een klein partijtje. Daarom bleven er een hoop mensen weg van de vergaderingen. Maar natuurlijk heeft de CPH heel dikwijls, voordat Hitler aan het bewind kwam, en tijdens het Hitlerbewind, de situatie uitgelegd. Ze hebben heel erg goed gewaarschuwd. Op vergaderingen gaven ze wel de hoofdlijn aan, dus dat Hitler gesteund werd door Krupp en Thyssen. Maar weet je wat ze altijd vergeten hebben? Dat het ging tegen de Sovjet-Unie. En dat heb ik wel op verschillende besprekingen gezegd.

KOMMUNISTIESE JEUGD

Als je ouders kommunist waren, kreeg je als kind een kommunistiese opvoeding. Die opvoeding werd voor een groot gedeelte voor rekening genomen door zogenaamde kommunistiese kindergroepen. Deze kindergroepen vingen de kinderen tot 14 jaar op. Die kinderen heetten dan, naar russies voorbeeld, pioniers. Als de kinderen te oud werden kwamen ze automaties in de Communistiese Jeugd Bond terecht, de CJB. De meer gangbare naam voor de CJB was toen de Zaaier. Kameraden uit de Zaaier of de partij (meestal vrouwen) trokken vaak op met de pioniertjes. Op zondag werd er gewandeld en 's zomers werd er vaak een week lang gekampeerd, wat natuurlijk een waar feest was. De kindergroepen en de jeugdbond werd bijna geheel bevolkt door arbeiderskinderen en fabrieksjeugd. Binnen de jeugdbond lag sterk de nadruk op het werken in de bedrijven, net zoals in de partij. Voor vele aktieve jonge kommunisten was de Zaaier het voorportaal naar de partij.

Meereke

Het was nieuwjaar en mijn tante kwam langs. Ze was lid van de geheelonthoudersbeweging, de JGOB. En ze zei tegen mijn vader en moeder zo van: "Joh, mogen Jantje en Marietje niet naar de kindergroep?" "Nou, dan wil ik wel weten wat voor kindergroep" zei mijn vader. Ik kreeg al een beroerte en dacht nou moet ik weer naar die zondagsschool. Nou ja, ze zei dat het ook was voor de geheelonthouding en het was op socia-

listies gebied enzo. M'n vader zei: "Nou, als ze willen, laat ze dan maar". Het was in de Coolsestraat, daar bij de Kruiskade. Nou wij er naar toe op een zondagmiddag, mijn tante nam ons mee. Wij vonden het heel gezellig en zodoende ben ik altijd overal heel politiek gebleven. Ook door mijn broer, omdat die helemaal geïnteresseerd was. Hij was negen jaar en toen schreef hij al versjes over Jantje die z'n vader werkeloos was. We vonden de leiding daar erg leuk.

Kinderkamp van kommunistiese kindergroepen in Katwijk 1923. Het meisje met de strik in het haar linksboven is Meereke. Ze staat naast de vlag, die door haar ouders gemaakt is.

Wat voor kinderen zaten er in die kindergroep?

Allemaal arbeiderskinderen. Uitgesproken arbeiderskinderen. Die kwamen ook allemaal uit die binnenstad vandaan. Vlietlaan, Rubensstraat, Paulus Potterstraat, Lange Torenstraat, Crispijnlaan, die straten zijn er nu bijna allemaal niet meer. Wij waren de enigsten die echt in de armoebuurt woonden, mijn broer en ik. Van een heel groot gebied kwamen de kinderen samen in zo'n groep. Eerst in de Coolsestraat, naderhand zijn we verhuisd, want dat in de Coolsestraat was in een bovenhuis.

Toen naderhand was die splitsing in de CPH. Wij wilden onze leiders houden, want je klampt je als kind vast aan iemand. Wij wilden die mensen houden, maar ze waren uit de partij gezet of geroyeerd. Toen kregen ze een zaaltje op de Noordsingel en daar gingen we toen naar toe. Daar ben ik gebleven tot we te oud waren. Als je veertien jaar oud was moest je eigenlijk uit die kindergroep. Dan moest je naar de Zaaier. Maar ja, wij waren zo aan die mensen gehecht.

Wie waren dat die leiders?

Francien en Huib en dan had je ene Alie. Twee keer hebben we een Alie gehad en één keer iemand die Geelhoed heette. Die kindergroep hoorde toendestijds bij de kommunistiese partij. Die hadden die kindergroep. Maar door die splitsing kreeg je de Socialistiese Jeugd. Wij waren toen verhuisd van de Communistiese Jeugd naar de Socialistiese Jeugd. Wij mochten toen de naam Communistiese Jeugd niet dragen, want dat was van de CPH. Dus wij hadden toen de Socialistiese Kindergroep "De Stormvogels". Maar wij gingen wel kamperen en we hadden wel kontakt met die andere kindergroepen uit Leiden en Amsterdam.

Die Francien en Huib waren ergens onze vader en moeder. Daar hingen wij aan als bezetenen. Die mensen waren ontzettend aardig. Wij hadden 's woensdags kindergroep en zaterdagsmiddags hadden we een zanggroepje. Er werd geleerd en gepraat en er werden

stukjes uit de krant gelezen. Je had toen de Tribune. Dan werden er stukjes uit de krant gelezen en dan werd er verteld dat mensen uitgebuit werden, dat de ene rijk was en de andere arm. Dat ging natuurlijk met iedere keer zo'n stukje.
Waar praatten jullie nog meer over in die kindergroep?
Over het kapitalisme, dat je uitgebuit werd en dat dat niet moest en dat we ook recht hadden om te leven. Het ging allemaal heel erg kinderlijk. En versjes leren. Ieder jaar hadden we een soort jaarfeest en dan werden er altijd stukjes ingestudeerd. Dat deed mijn broer ook veel met die leiding. Dat werd gehouden in een zaaltje op de Goudserijweg. Daar werd ook gehectografeerd. Dat deed mijn broer, want die schreef altijd van alles, van die convocaties. Op een hectografeer, dat moest hij allemaal wrijven, dat deden mijn broer en ik altijd samen. Hij kreeg de opdracht van de leiding en 's maandagsavonds schreef hij dat uit en hij zette dat op dat hectografeerblad. En dan moesten we samen, hij wrijven of ik wrijven en dan moest je kijken of het overgekomen was. Dan moesten alle adressen erop geschreven worden. Dat deed mijn broer want ik schrijf erg slordig. Dan werden ze allemaal weggebracht door mijn broer en ik samen. We moesten al die dingen lopend wegbrengen. We hadden altijd zo'n veertig, vijfenveertig kinderen. Dat waren ook veel broertjes en zusjes. Vooral mijn vader die stimuleerde dat allemaal. Mijn vader hielp ook wel en dan zei hij: "O, ik neem er morgenochtend wel een paar mee, die douw ik wel in de bus". Dat deed hij als hij naar zijn werk ging. Mijn vader was smid en die had er lol in om die kindergroep op poten te houden. Mijn moeder ook wel. Hij heeft toen een keer een vlag gemaakt samen met Francien. Mijn vader maakte de vlaggestok en hij had een sikkel en een hamer gemaakt van geelkoper en een ster van roodkoper. Dat had hij aan elkaar gesoldeerd op zo'n buis en dat werd bovenop die vlaggestok gezet. Als wij dan 's zondags met de kindergroep gingen wandelen, dan ging die vlag altijd mee. Die vlag stond altijd bij ons thuis want als er iets kapot was dan maakte mijn moeder dat en mijn vader maakte de rest. Dat ding dat sneuvelde nog weleens want daar werd natuurlijk ook om geknokt. We gingen marcherend en zingend door de stad naar een plek waar we konden spelen. Dat vaandel ging altijd mee bij regen en wind. Op die vlag stond: Socialistische Kindergroep De Stormvogels Rotterdam. Dat was een rode vlag met witte letters en Stormvogels was in het geel.

Hier staan wij jonge proletaren
Kleine jongens van de straat
Nog niet geschrokken voor gevaren
Bereid tot dappre strijdersdaad

Ons vaandel roept het aan de schare
En ouderen weet al zijn wij klein
Dat wij van strijdend volk de dappre
De fier jonge garde zijn

Eens groeien wij tot strijders allen
Voor vrijheid recht en menselijkheid
De muur der slavernij zal vallen
Wanneer het volk zich heeft bevrijd

Rood is het vaandel dat wij dragen
Dat boven onze hoofden zweeft
Verenigd U O proletaren
Dan breekt een nieuwe morgen aan

Van alle torens luiden
de klokken groot en klein.
Wie niet een slechte ketter is
moet nu ter kerke zijn.
De kindergroep gaat rustig hier voorbij.
In deze muffe kerker
wordt nooit de mensheid vrij.

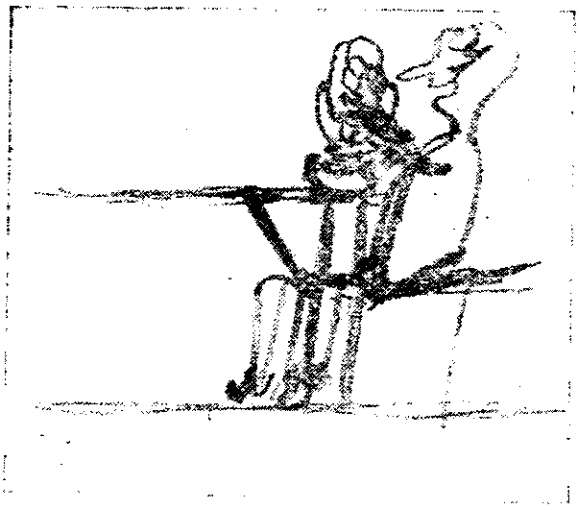
De waard staat in de kroegdeur
gezicht straalt van plezier.
Hij wil wel onze centen
maar geeft om ons geen zier.
De kindergroep gaat rustig hier voorbij.
Hier binnen woont een duivel
met leed en slavernij.

Maar buiten op de velden
waar blijde leeuwerik zingt.
Uit jonge mensen kelen
een lied ten hemel klinkt.
Het zwoegend volk bevrijd van nood en pijn,
dat moet in aller tijden de leus der jong'ren zijn.

Met die kindergroep gingen we altijd 's zondags wandelen. Ik was twaalf jaar en toen gingen we al kamperen. Je betaalde het hele jaar vijftien cent en dat kon er nog maar net af. Vijf cent kontributie en een dubbeltje sparen voor te kamperen. We gingen kamperen en het eerste kamp was in Wassenaar.
We woonden dan in die oude binnenstad en dan had je altijd Koninginnedag. Daar deed mijn moeder niet aan mee, want wij wilden dat niet. Mijn moeder gaf wel stiekum geld, mijn moeder was vreselijk onderdanig en dan gaf ze toch stiekum geld. Wij werden dan op Koninginnedag gehaald om je sinaasappel en je snoep te krijgen, maar wij wilden dat niet. Wij hadden geleerd op die kindergroep dat we dat niet moesten doen. Dan gingen wij kamperen en dan had mijn moeder verteld dat we een week weggingen. Dat was natuurlijk heel wat. Toen we terugkwamen hadden we verteld dat we op stro sliepen. Toen werden we gelijk het kindje Jezus genoemd. Dat je dan ging kamperen in een tent en dat je dan op stro sliep, in een dichtgenaaide deken. Kamperen, dat kenden ze he-

lemaal niet in die tijd.
Wat deden jullie precies tijdens dat kamperen?
Spelen, ravotten en zingen, veel zingen. Van dat kinderkamp in Katwijk heeft de leiding toendertijd een heel toneelstuk gemaakt.
Toen ik veertien jaar was moesten we eigenlijk naar de Zaaier. Maar daar hadden we geen zin in, want je wilde die leiding niet missen. Je was er zo aan vastgegroeid en mijn broer was een goed jaar jonger als ik en die hoefde nog niet. En mijn broer en ik waren één. Dus ik wilde erin blijven. Maar naderhand, ik was vijftien jaar, toen moesten we eruit. Toen ben ik een poosje in de Zaaier geweest. Daar was ook een splitsing en daar was ook eeuwig heibel en knokken. Toen kreeg je de BJC, de Bond voor Jonge Communisten. Dat was een onderafdeling van de partij in die tijd. Ik weet ook niet meer precies hoe dat was, want je had zoveel. Wij wilden ergens in zijn, als er weer iets kapot ging dan gingen we terug naar de JGOB. Want we wilden in één of andere jeugdbeweging zitten. In de JGOB werden we met de nek aangekeken want dat waren allemaal studenten, nou, die vonden het helemaal niet leuk als er zo'n ploegie van die arbeidersjeugd inkwam. Ik vond dat heel erg verschrikkelijk. Ik heb nooit een woord tegen ze durven zeggen. Maar een vriendin van me, die was brutaler als ik, zei altijd: "Nou, ik heb ook recht om te leven". En natuurlijk terecht. Maar je werd met je nek niet aangekeken hoor, ze waren heel blij als je weer verdween. We bleven wel

DE SMULPAAP.

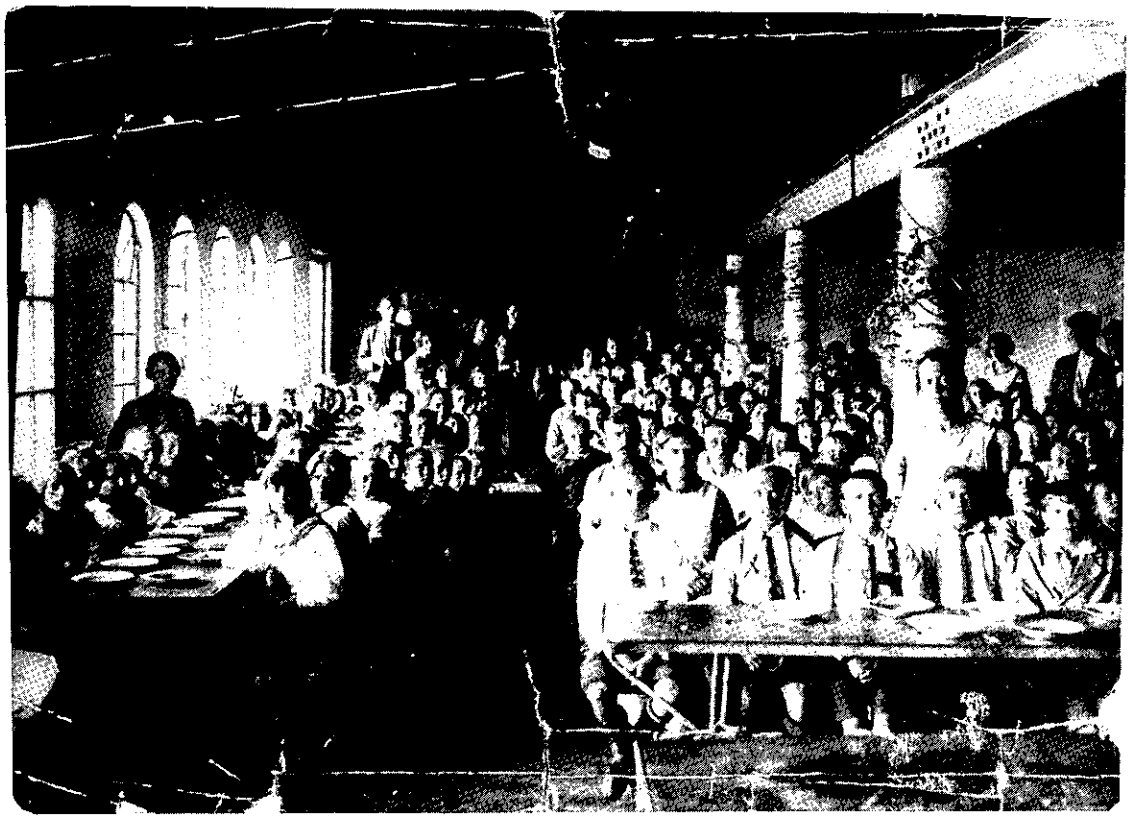
Het was Zondagmiddag 1 uur, ik rammelde van de honger. Ik was blij dat we gingen eten. We aten bloemkool en aardappelen. Mijn bord was heelemaal vol. Je kent hier wel zien op 't krabbeltje. Toen ik klaar was met eten was ik zoo dik als een ton. Ik rolde haast onder de tafel. Toen kwam de pudding. Nee maar, ik kon niet meer zingen zoo dik was ik.

KAATJE KOENE, Stormvogels.

Tekening en verhaal uit "Kommunistisch kinderkamp 1923", een boekje met verhalen, tekeningen enliedjes ter herinnering aan het kinderkamp in Katwijk.

een beetje lid hoor, als je het kon betalen.
Mijn broer Jan van Weelden deed veel samen met Janus Nas. Janus Nas was ook iemand uit de jeugdbeweging. Hij is gefusilleerd in de oorlog. Dat was er ook één uit de kindergroepen en uit de jeugd. Je duikelde iedere keer van de ene jeugdbeweging in de andere. Mijn broer en die Janus Nas zetten iedere keer weer wat op poten toen. Mijn broer kon toneelstukjes schrijven en een beetje zangles geven en hij speelde gitaar en alles wat hij in zijn handen kreeg, van ocarina of dwarsfluit of banjo. Die twee, Jan en Janus, zetten elke keer weer wat op poten en dan kreeg je weer wat mensen bij elkaar totdat dat weer barstte.
De melksalon van Stam de Jong was de pleisterplaats. Daar ben ik ook met de kindergroep heel lang geweest. Dat Stam de Jong, dat was een klein melksalonnetje voor en dan had je achter een lange gang met allemaal zaaltjes. Nou dat was onze pleisterplaats. Daar kwamen we altijd 's woensdags met de kindergroep een toneelstukje spelen en 's zaterdags gingen we meestal zingen. Naderhand, met de jeugd, kwamen we daar ook altijd bij elkaar. Dat was zo gegroeid. Je kreeg naderhand ook wat oudere jeugd en wat fabrieksjeugd erbij. Daar kwamen we altijd gezellig bij elkaar. 's Zaterdags kwamen we altijd om een uur of zes, half zeven en daar vandaan gingen we altijd naar het Noordplein. Op het Noordplein was Johan de Heer, het Leger des Heils, het Vrije Jeugd Verbond en een stukje AJC. En wij dan van de Communistiese Jeugd. Op

het Noordplein kon je van alles vinden. Alles wat een beetje jong was en een beetje verenigingsgevoel had, kwam daar. Nou dan liep je daar de hele avond een beetje te dalven en een beetje te zingen en mekaar een beetje te stangen eigenlijk. Als Johan de Heer er was, dan gingen we erbij staan. Hij stond te zingen en hij had zo'n heel klein orgeltje. En dat zouden ze nou ook doen, want dan gingen we staan lachen en die vent een beetje staan treiteren, van: "Donder maar op met je Onze Lieve Heertje, heb je hem weleens gezien?" Vooral mijn broer, want die kon zo goed antwoorden. En dan was het van : "Jullie moeten eens met ons komen praten, want jullie missen je geloof". Nou en dan kreeg je toch een verhaal van die vent. Dan gingen we eigenlijk een

Daar komt de kindergroep!
Daar komen we aan marcheeren.
We zijn een leuke troep
We komen hier kampeeren,

Wij willen hier aan 't strand
Een weekje ons vermaken.
Wij zijn in 't heele land
Bekend als vroolijke snaken.

Wij zijn Bolsjewieken, al zijn we klein,
Wij willen ook moedige strijders zijn;
Maar in de vacantie, dan gaan we naar zee,
Wie lid wil worden, die gaat ook mee.

De eetzaal van het kamphuis in Katwijk 1923.

beetje rot doen en dan ging je weer verder. Het Leger des Heils was er ook altijd en die zongen dan een liedje. Daar had mijn broer dan ook prompt opgemaakt van: "Een borretje krote". Dan gingen wij dus keihard mee staan zingen van: "Een borretje krote en een borretje krote!" Zulke dingen deed je, ook rotdingen eigenlijk, pesten. Dan gingen we zelf ook met het Vrije Jeugd Verbond en wat er dan zo verder kwam, lekker staan zingen. Je ging ook dikwijls genoeg zingende door de stad heen. Geen demonstratie hoor, maar gewoon. Ik denk dat als je het nou zou doen dat ze dan zouden zeggen: wat een stelletje gekken. Maar vroeger was dat heel gewoon. Mijn broer maakte dan liedjes en die kon je dan in een wip en dan gingen we lekker zingen door de stad heen. 's Avonds gingen we dan weer naar Stam de Jong en dan nam je zo'n kogelflesje, met zo'n knikker erin en daar kon je dan zo mee spuiten. Ja, want wij waren net zo goed krengen, net zo goed als nu. Maar dan wel op een andere manier, je maakte nooit wat kapot eigenlijk. Ik moest altijd om tien uur thuis zijn, maar ik ging altijd om tien uur van de Botersloot vandaan. Dan kreeg ik thuis een flink standje. Dan zat mijn vader aan de tafel en achter hem hing zo'n grote klok. Dan kwamen we binnen en dan zei ik tegen mijn broer: "Zeg jij maar niks". Dan kwamen we binnen en dan was het altijd hetzelfde verhaal. We gingen het laatste stukje naar huis hard lopen, zodat we buiten adem waren. Dan kwamen we binnen, dan deed ik de deur open en dan zei m'n vader: "Het is godverdomme geen tien uur hè!" Dan zei ik: "Nee, kwart voor elven". "Wil je godverdomme maken dat je wegkomt." Nou dan vloog ik gauw weg. Dan ging ik naar de keuken en dan vroeg ik aan mijn moeder een boterham. Ik was zo'n broodmens. Dan aten we een paar boterhammen. "Maak maar gauw dat je wegkomt hoor." Want 's morgens moes-

ten we zondags of door de weeks altijd vroeg op. Acht uur dan kwamen ze tikken op je gezicht: "Het is tijd hoor, eruit". Nou en dan gingen we dikwijls genoeg 's zondagsmiddags weer weg. Gingen we mekaar weer opzoeken en we hadden vaak genoeg een zaaltje. Ook wel zo'n kamertje bij Stam de Jong en dan gingen we weer zingen, liedjes leren. We kregen weleens iemand vanuit de partij die ons een beetje scholing kwam geven. Dat was 's zondagsavonds en zaterdagsavonds was meer een beetje spelen en dollen, een beetje rot doen eigenlijk.

Kees

Er was in die jaren een pioniersbeweging. Dat waren kinderen van 7 tot 12 jaar. We probeerden die kinderen een aantal dingen bij te brengen onder leiding van partijgenoten en leden van de jeugdbeweging. We probeerden die kinderen bij te brengen hoe wij in die socialistiese maatschappij dachten te leven. We probeerden er geen bewaarschool van te maken. We leerden die kinderen liederen, niet de liederen die ze op de bewaarschool leerden, maar arbeidersliederen. Een aantal van die liederen kwamen uit Duitsland en uit de russiese pioniersbeweging. We gingen met ze uit, we gingen 's zondags met ze wandelen. We gingen de natuur in en dat was voor kinderen die uit de arbeidersbuurten kwamen een heel feest. Daarbij droegen ze een soort uniform, een rood sjaaltje en er waren erbij die een blauw kieltje hadden. De meesten niet want er was geen geld om een extra kieltje te kopen. Omdat ik het leuk vond om met kinderen om te gaan, heb ik een tijdje leiding gegeven aan die pioniertjes. Maar het was een intensief karwei. Je wilde die kinderen niet alleen bezighouden, je had er een doel mee. Het was dan ook de opzet om die kinderen op bv. een kulturele dag, op het podium of in een demonstratie het idee te geven "we horen erbij als kinderen, het is niet alleen grote-mensenwerk". Kinderen horen bij het leven, dus kinderen horen ook bij de politiek en kinderen horen ook bij ideeën van naar een andere maatschappij gaan. Dat kan je ze al jong bijbrengen. En vanuit die gedachte werd er gewerkt. Er werd ook met die kinderen over politiek gepraat, maar dat werd heel summier en heel simpel gedaan.

POLITIE ARRESTEERD KINDEREN

Zondag 19 Maart kwamen een aantal pioniers van een vergadering uit het partijgebouw „Karel Liebknechthuis".

Op straat werden eenige strijdliederen gezongen. Zoo gingen ze gezamenlijk door de Goede Hoopstraat. In deze straat staat een kerk. Er kwam een agent op de kameraadjes af en commandeerde „Niet zingen, hier is een kerk." Het zingen werd onmiddellijk gestaakt. Eén der pioniers riep nog „O"!

Dit was blijkbaar reden voor den agent om in te grijpen. Het kind werd gearresteerd en overgebracht naar Bureau Paul Krugerstraat. Men hield ze vast tot ze van huis gehaald werd. Het ongeluk wilde, dat geen der ouders, toen de politie kwam waarschuwen, thuis was. Waarna ze tenslotte door de politie werd thuisgebracht.

Het pioniertje schrijft aan het slot van haar brief: Zoo is de politie. Nu ze den grooten communisten de kop niet in kan drukken, probeeren ze het den kleinen.

Een pionier. Wees bereid.

Pioniers aan het werk. Bericht uit "De Maasecho" maart 1933.

Dat deden we omdat die kinderen thuis ook de krant kregen. Het waren meestal kinderen van partijgenoten en als ze lezen konden, dan keken ze die krant weleens in en dan hadden ze weleens vragen. Dat waren vragen waarop vader en moeder geen antwoord hadden gegeven. Die vragen brachten ze dan heel simpel binnen de pioniersgroep. Wij trachtten dan aan die vragen richting te geven. Dat was infeite de opzet. We zorgden dat ze een basis kregen om naar de jeugdbeweging over te gaan. Op de Linker Maasoever was die groep ongeveer veertig, vijftig kinderen groot. Dat waren meerendeels kinderen van partijgenoten. Het was ook zo dat die kinderen in die uniformpjes aanwijsbaar waren als kinderen van kommunisten. En kinderen onderling in een buurt zijn vaak heel erg hatelijk tegen elkaar. Je moest overtuigd zijn, want het was een grote verantwoordelijkheid als je dat soort dingen met kinderen deed.

Hadden die pioniers een eigen blaadje?
Nee, dat niet. Er was wel een pioniersrubriek in de Tribune. Er werden ook landelijke pionierskampen gehouden. Dat werd voor het meerendeel georganiseerd vanuit Amsterdam. Dat was natuurlijk een feest. Ze gingen dan bv. naar het strand van Hoek van Holland en het was een hele gebeurtenis voor die kinderen om een keer naar het strand te gaan. Of we gingen naar de Waalhaven. Dat was toen nog een half afgegraven haven. We gingen ook weleens naar een boerendijk net buiten de stad en daar werd dan in rijen naar toe gemarcheerd. Er werd dan gezongen en er ging een vlag voorop. Dat vonden die kinderen geweldig. Dat was in de periode van 1930 tot 1936. Het idee zat er dan ook nog bij van als de kinderen naar de pioniersclub gingen, dan waren vader en moeder mogelijk vrij om partijwerk te doen. Het merendeel van de leiding van de pioniers waren vrouwen. Het is in Rotterdam gestrand omdat het een moeilijk karwei was, zeker voor onopgeleide mensen. Daarbij hadden we weinig materialen, je kon de kinderen moeilijk bezig houden. De armoe was toen ook zichtbaar in het kinderwerk. Dat gold voor de jeugdbeweging in z'n geheel, omdat je arm was. Je had bv. een lokaal nodig en de partij had niet zoveel lokalen. Zo'n lokaal werd voor de partij gebruikt, voor het Werkelozen Strijd Comité gebruikt, voor allerlei akties gebruikt. Het waren meestal oude winkeltjes. Als er een avond bezet was, dan werd het pionierswerk opzij geschoven. Kijk, die lokalen waren belangrijk, want als het winter was, of het regende, dan kon je niet met die kinderen naar een bos of een park.
Bertus Schmidt
Ik kende dus Jan van Weelden. Wel, Jan was een schitterende jongen, een begaafde jongen. Hij was één of twee jaar jonger dan ik. Een goed stel hersens en artistiek ook wel begaafd. Kon van alles, kon niet alleen tekenen, maar kon ook gitaar spelen en hij kon een boek inbinden. Hij kon van alles, je hebt van die figuren.
En hij was toen ook lid van de JGOB en was naar de Zaaier gegaan. Toen ben ik meegegaan. We hadden al vriendschap gesloten. In de Zaaier was Janus Nas. Janus Nas is gefusilleerd als terrorist in 1944. Janus, Jan en ik dat waren zo'n beetje de mensen die daar de lakens uitdeelden als het bestuur. De Zaaier was veel kleiner dan de JGOB en het gehalte was ook anders. Bij de JGOB had je wel eens jongens die de middenschool bezochten, of een vakschool. Ze hadden een vak geleerd of ze studeerden. Een iets meer ontwikkeld slag zou je kunnen zeggen. Terwijl in de Zaaier, daar zaten de pure arbeidersjongetjes en meisjes. Die waren met hun elfde, twaalfde jaar al van school gegaan en die hadden werk moeten zoeken in een fabriek ofzo. Dat was een heel ander slag. Het klinkt misschien vreemd, maar dat trok mij wel aan. Ik vond het tot onze taak behoren juist deze jongens wat meer bij te brengen. Dat deden we voor een groot deel zelf en je kreeg natuurlijk ook wel steun vanuit de partij. De Zaaier was ook anders, was ook moeilijker en er was nog minder geld dan in de JGOB. In de JGOB waren altijd nog wel wat jongens en meisjes die zakgeld hadden. Maar die van de Zaaier hadden helemaal geen donder. Je had de grootste moeite om ze naar een konferentie in Den Haag of Delft te krijgen. Dan moest er maar weer gefietst of gelopen worden. Het was allemaal veel moeilijker maar dat vond ik wel dankbaar. Ik heb het niet zo gek lang meer gedaan, want ik begon toen al te schrijven en stuurde mijn stukjes naar de Tribune. Daar was ik opgevallen, want ze kregen natuurlijk niet zoveel stukjes. Ze kregen wel wat van arbeiderscorrespondenten, maar dat moest allemaal herschreven worden. Wat ik schreef konden ze dan zo gebruiken. Op een gegeven moment had Gerard Vanter gezegd dat er een jongeman in Rotterdam zat die wel leuk schreef, die zouden ze in Amsterdam moeten hebben want ze konden daar best een beetje aanvulling gebruiken. Zodoende ben ik naar Amsterdam gegaan.
Je had toen de verbinding met de Kommunistiese Internationale en de Zaaier was aangesloten bij de Kommunistiese Jeugd Internationale. Dat deed voornamelijk Daan Goulooze in Amsterdam. Hij had altijd de touwtjes in handen.
Hoe liepen die verbindingen met de Komintern?
Dat weet ik niet. Ze gingen wel eens naar Berlijn. Berlijn was een centrum. Je had het West-Europees buro van de Komintern, dat was speciaal voor wat er buiten de Sovjet-Unie lag. Duitsland, Italië, Oostenrijk, de Balkan, Frankrijk en Engeland waren gebundeld in het West-Europees buro. Daar kwamen de direktieven vandaan nadat ze eerst in Moskou waren geweest. Het was een enorme organisatie. Die Willy Münzenberg had er ook mee te maken. Maar hoe dat precies allemaal ging... Ik ben een keer naar een konferentie in Wannsee geweest, in Berlijn.
Wat merkte je in de Zaaier van Moskou?
Nou, daar merkte je niet veel van. Wat de kommunistiese jeugdbeweging wel deed in samenwerking met de kommunistiese partij was bedrijfsakties voeren. Dat was iets onbe-

kends voor mij uit de andere jeugdbeweging, want daar deed je zulke dingen niet. De kommunistiese jeugdbeweging zette zich in voor jonge arbeiders die onder misstanden moesten werken. Er werden akties georganiseerd en er werd geprobeerd stakingen te organiseren. Vlugschriften verspreid , heisa geschopt, dat gebeurde wel.

Bij welke bedrijven was dat?

Nou joh, ja hele kwaaie had je. Dat gebeurde o.a. bij Piet Smit daar aan de Stationsweg. Je had daar de nageljongens. Ook zo'n ras was dat, de nageljongens van Piet Smit. Je had nogal wat kleine bedrijfjes en die waren niet best. Die kleintjes zaten in vieze pakhuizen, dat ken je nu eigenlijk niet meer.

Kongres van de Communistische Jeugd Internationale in Amsterdam van 19 tot 21 april 1930. Het meisje vooraan is Meereke.

Hoe gingen die bedrijfsakties?

Ja maar, ik werkte zelf, dus daar heb ik zelf niet zoveel mee te maken gehad. Maar op vergaderingen hoorde je daarvan, dat ze hier of daar bezig waren. Je stelde wel manifesten op, dat deed je natuurlijk wel, maar ik had gewoon mijn werk overdag.

Hoe was het kontakt tussen de partij en de Zaaier?

Je had een vertegenwoordiger van de jeugd en die zat in het plaatselijk partijbestuur en omgekeerd was er ook een partijgenoot die zich met de jeugd bezighield, maar die snapte er niet zoveel van. Er werd natuurlijk altijd wel gewaakt over de juiste lijn, de politieke lijn, want dat was heel belangrijk.

Wat we in die jaren ook hebben gehad, dat was dat hele trotskisme. Dat is een afschuwelijke zaak geweest in die tijd, dat heb ik me pas later allemaal gerealiseerd, dat trotskisme werd te vuur en te zwaard bestreden. Dat was die enorme tegenstelling met Stalin. Dat speelde ook in de jeugdbeweging. Want "trotskistiese afwijkingen", dat was een heel normaal woord, volkomen normaal woord. Trotskistiese afwijkingen, dan

was je meestal nog te linkserig. Maar dat linkserige kon ook rechts betekenen, nee dat was niet fraai. Het was eigenlijk een partijstrijd, een russiese partijstrijd, die overgeplant was naar de hele wereld. Als er een partijgenoot een opmerking plaatste die niet goed viel, en dat hij dan gelijk van trotskistiese afwijkingen beschuldigd werd, dat is natuurlijk te gek. Maar dat gebeurde.

Gebeurde dat ook binnen de jeugdbeweging?

Nee, want daar snapte we dat natuurlijk niet helemaal. Het was ook moeilijk om dat allemaal te bevatten. En in de jeugdbeweging had je ook nog wel andere zorgen. Maar je volgde de partijlijn, klaar uit. Dat was goed en dat was juist, het was dogmaties.

Probeerde jullie kontakt te krijgen met AJC'ers?

Dat was wel zo in de JGOB maar niet in de Zaaier, nee.

Ook niet om te proberen die AJC'ers naar de Zaaier toe te krijgen?

Nee, AJC'ers wilden ook niks van ons weten, want je had toen die tegenstelling socialisten - kommunisten. Dat zat er heel diep in.

CELLENBOUWERS

Bertus Schmidt

Er was heel wat moed voor nodig om te zeggen dat je kommunist was. Je moest het vooral niet te luid zeggen zodat je baas het hoorde, want dan vloog je eruit of je moest wel een verrekte goeie vakman zijn, zodat je baas dacht van: nou, laat ik hem maar houden al heeft hij wel een paar rare denkbeelden. Dan moest het ook nog een verlichte baas zijn, want anders waren ze als de dood voor je. Want de kommunistiese partij had dat systeem van cellen bouwen, cellen bouwen in de bedrijven. Al waren er maar twee of drie partijgenoten, die konden een hele hoop onrust maken. Ook omdat ze in dat bedrijf zaten en hoorden van hun mede-arbeiders waar het fout zat. Ze ervoeren het niet alleen zelf, maar ze hoorden ook hoe de stemming was. Dus er kon wel eens wat gemaakt worden, een soort economiese aktie eigenlijk. Dat kwam ook doordat de grote vakbeweging in handen was van de sociaal-demokraten, het NVV. Dan was er nog een kleine vakbeweging van het NAS, maar die had niet zo gek veel invloed. Die had vooral invloed onder de bouwvakarbeiders, daar waren ze heel sterk. Die moderne vakbeweging stond afwijzend tegenover de kommunistiese partij, juist omdat die vakbond op het standpunt stond dat je door middel van overleg met werkgevers tot resultaten moest komen. Stond je lijnrecht tegenover elkaar. Want van de zijde van de kommunisten had je altijd het gevoel: die werkgevers kan je alleen op hun knieën krijgen als je er druk op zet. Die tegenstelling blijf je hebben, door de hele geschiedenis heen en die heb je nog.

Kees

Wat was je positie binnen de CPH?

In 1928 was ik een gewoon lid die aktief was in zijn cel. Later kreeg ik wat meer ervaring en routine en daardoor kreeg ik binnen zo'n cel een leidinggevende positie. Mij lag het agitatiewerk het beste, dus ik ben de agitprop-man geworden van de cel. Later werd ik lid van het sektiebestuur. In de loop van de jaren is het zo gegaan, dat ik een aantal opdrachten kreeg en één van die opdrachten voor mij was dat ik in de partijbeveiliging ging werken. Ik werkte ook voor de partij in de werkelozenbeweging. Je was werkeloos en je had 24 uur de tijd om je bezig te houden met de partij. Een hoop werkelozen deden dat ook.

Met die partijbeveiliging was je niet de hele dag bezig. Er werden altijd vragen gesteld aan nieuwe partijgenoten. Je moest een aantal gegevens kontroleren over partijgenoten en je moest het werk van bepaalde mensen kontroleren. Die beveiliging stond los van de cel. Je was alleen maar verantwoording verschuldigd aan de man boven je. Binnen iedere cel was er iemand die dat beveiligingswerk deed op een bepaald vlak. Dan ging je bij verschillende cellen kijken wat er gedaan werd aan beveiliging. Of er op celvergaderingen geen mensen waren die adressenlijsten lieten slingeren of met adressen op zak liepen. En die jongens er op wijzen dat ze een dek-adres moesten zoeken voor zulke dingen. Het was instruktie kan je haast wel zeggen.

Het werk in de werkelozenbeweging was dan deelnemen aan een adviesburo. Mensen vertellen hoe ze hun steun weer terug konden krijgen en hoe ze met hun huisbaas problemen op konden lossen. Het was een soort sociaal werk. Je wist dan hoe en wat er geleefd werd onder werkelozen. Je kon hun politieke instelling peilen, je kon de aktiebereidheid aftasten en of ze politiek geschoold waren. Dat kontakt was het belangrijkste voor de partij. Daarbij kwam nog tegenstand organiseren bij huisuitzettingen en de verkopingen van afbetalingsgevallen. Het organiseren van akties tegen de deurwaarder. Dat WSC is aan de stempellokalen begonnen. Je kan rustig zeggen dat als par-

tijgenoten en andere linkse mensen om elf uur moesten stempelen, dat ze dan om half tien aanwezig waren. Dan ontstonden er spontaan diskussies. In die tijd had niet iedereen een dagblad of een radio dus men was aangewezen op het onderlinge kontakt om nieuwtjes en gebeurtenissen te horen en te bespreken.

Kommunistiese demonstratie trekt door de Westerstraat langs "De Zeven Provinciën", het partijgebouw van de CPH 1933.

De opbouw van de partij ging met cellen. Een cel stellen wij ons altijd voor als een heel klein orgaan. Dat was van Lenin een hele goeie gedachte, die partijopbouw. Hij zei: kijk, als je in een bedrijf of in een buurt of in een straat een aantal mensen hebt die hetzelfde denken, dus kommunisties/marxisties denken, dan zijn die mensen in hun buurt of in hun bedrijf goed op de hoogte. Want ze zijn het bedrijf zelf, ze horen erbij. Ze zijn goed op de hoogte van wat er in zo'n bedrijf gebeurt. Ze kennen die arbeiders, ze weten hoe ze met die arbeiders moeten omgaan, want ze zijn het zelf. Het is hun leven. Waar ze voor strijden is hun leven. Dus geef binnen zo'n buurt en binnen zo'n bedrijf de mensen de mogelijkheid om een orgaan op te bouwen wat zelfstandig kan funktioneren. De cel die had: een voorzitter, een sekretaris, een agitprop, een penningmeester en leden. Ze namen zelf besluiten over wat er in hun wijk of in hun straat of in hun bedrijf moest gebeuren. Er was demokraties centralisme, de partij was opgebouwd volgens het demokraties centralisme. Elke cel had zijn eigen zeggingskracht, maar moest zich wel houden aan de besluiten die er op het kongres genomen waren. Er waren cellen, er waren stedelijke distrikten, er waren provinciale distrikten. De kongressen werden bediskussieerd, eerst in de cel. Als er een cel te groot werd, dan werd hij gesplitst. Er waren straten die een straatcel hadden van vijf leden, maar er waren ook straten bij die hadden vijftien of twintig leden. Die kenden elkaar van haver tot gort. En er waren disciplines gesteld. Als je drie keer geen celvergadering bezocht dan werd er gevraagd waarom. Als je geen goede reden kon opgeven, dan werd je gewipt, dan ging je. Daarbij, omdat je elkaar zo goed kende, was de betrouwbaarheid erg groot. In een bedrijf ging je dagelijks met elkaar om, was

je twaalf uur bij elkaar. In een straat was je ook een groot aantal uren bij elkaar. Je woonde onder dezelfde verhoudingen, onder dezelfde omstandigheden. Je wist dikwijls familieaangelegenheden. Je kon dus een stuk betrouwbaarheid bij elkaar krijgen. Het was ook militant, dus in de eerste plaats al het bezoek aan de vergadering, maar ook het werk.
Er was een besluit genomen dat er vijftig brochures verkocht moesten worden door de cel. Nou, dan werd er gezegd: Jij krijgt er tien, hoeveel ken jij er hebben? Nou tien is een beetje veel, geef er maar vijf. Maar die vijf brochures die verkocht je, daar stond je voor. En die andere tien. Dan kwam er een taakverdeling. Elke week was er een celvergadering, gewoon bij de mensen thuis. Niet in een zaaltje, maar gewoon thuis. Dan was het ook zo: de straatcellen hadden allemaal de peetschap over een bedrijf of meerdere bedrijven als die in hun buurt lagen. De bedrijfsarbeiders die kommunist waren verspreidden natuurlijk nooit geen biljet in hun bedrijf. Ze waren daar illegaal lid. Dan gingen wij als straatcel, er waren ook vrouwen en werkelozen lid, hier bij Piet Smit en bij Burgerhout en bij de gasfabriek en bij Van der Lugt kolporteren. Dus elke cel had het peetschap over een aantal bedrijven en je moest ook precies weten wat er in zo'n bedrijf aan de hand was. In de eerste plaats door middel van de partijgenoten die er werkten. Werkten er geen partijgenoten dan moesten we proberen kontakt te zoeken met die mensen daar. Zo had je dus een honderd procent aktieve groep, die heel vertrouwelijk met elkaar kon opschieten en daardoor een grote werkkracht had. Want je wist: hij kan het niet, hij is niet zo intelligent en hij is politiek nog niet zo ontwikkeld en laten we hem dát werk maar laten doen. Er moet vannacht gekalkt worden, dan die jongens die geen pamfletten uit hoeven te delen 's ochtends om zeven uur. Dat was niet zomaar even kalken, dat was bijna drie, vier keer per week dat we leuzen gingen schilderen en plakken en dergelijke dingen. Er werden ook stunts uitgehaald. Bovenop de graansilo, op die schoorsteen, stond om de haveklap een nieuwe leus. Op 1 mei stond de rode vlag in top op de graansilo. Ook het werk kon je goed regelen vanuit die cel omdat die dus die zelfstandigheid had. Want de mensen die in zo'n cel zaten woonden gewoon in de buurt. Die wisten precies wat er in die buurt aan de hand was. Wat buurvrouw Jansen vertelde, want er waren toendertijd buurtwinkeltjes. Wat deden wij nu? Wij probeerden die houders van die buurtwinkeltjes erbij te betrekken. We gingen daar diskussiëren. We zeiden: "Als wij steunverlaging krijgen dan kunnen we die gulden die we minder krijgen ook niet meer bij jou besteden. Dus jij bent heel nauw aan ons verwant". Dan werd in zo'n buurtwinkel door zo'n vrouw wat gekocht, maar er werd ook een heel verhaal bij afgestoken. Heel veel arbeiders hadden geen krant. Ze waren op hun nieuws aangewezen 's avonds op de hoeken van de straten. Degene die dan uitverkoren was en die toch een abonnement had, die kwam dan 's avonds op de hoek van de straat vertellen wat er die avond in de krant stond. De kommunikatie was stukken groter.
Als je lid werd van de CPH kwam je dan eerst in een cel?
Ja, in de wijkcel of in de bedrijfscel. Maar leden van de wijkcel wisten niet wie er in de bedrijfscel zaten. De bedrijfscel vergaderde apart. De straatcellen kenden elkaar in het algemeen wel. Dat was ook niet belangrijk, want daar was helemaal geen gevaar.
De mensen in de bedrijfscellen, deden die ook mee aan demonstraties?
Nee, nee, nee. Die werden helemaal beschermd. Als ze het zelf wilden, als ze het voor zichzelf geen gevaar achtten, dan kwamen ze naar vergaderingen. Maar het gebeurde ook dikwijls dat ze niet naar openbare vergaderingen kwamen. Het gevolg was ontslag, als je lid was van de kommunistiese partij binnen bepaalde bedrijven, dan ging je eruit. Dat was onherroepelijk. Daarom kon die kommunistiese partij zo'n machtsfaktor zijn, daarom waren ze er toen al zo bang van.
Als we een celvergadering hadden dan bespraken we eerst het plan van de krantenverkoop en van de brochureverkoop. Er verscheen toen eens in de drie, vier weken een nieuwe brochure van drie centen, vijf centen of een dubbeltje. Rotterdam nam dan bv. 500 brochures af en dan kreeg iedere cel er een aantal toegeschoven en die moesten ze dan zien te verkopen. Die plannen werden dan besproken en ook wat de taken waren van de komende week. Als dat afgelopen was werd er een bepaald artikel uit de Tribune gehaald en dat werd dan besproken. Er werden ook wel eens artikelen uit de Rundschau besproken, dat was een duits blad van Komintern. Daar werd dan zo'n uurtje over gediskussieerd, nadat alles geregeld was waaronder ook het huisbezoek. Elke week kwamen er een aantal adressen door en die moesten we bezoeken om de krant te brengen of om partijgenoten van ze te maken. Het waren kontakten die we uit fabrieken hadden gekregen of op straat hadden opgedaan. Ook werden de ervaringen besproken die je opdeed

PREMIES:

De brochurehandel stelt beschikbaar voor de colporteurs de volgende premies:

bij verkoop van		
25	brochures	Hoe ik het A B C leerde, van Gorki
50	„	„Heldendaad" van Boris Lapin
100	„	Foto van Gorki in lijst
150	„	Foto van Stalin of Dimitrof in lijst
250	„	Foto van Dimitrof in lijst (gr. form.)

Groot formaat foto is 41 x 50 c.M.

Advertentie op de achterkant van een brochure van Dimitrov over het eenheidsfront.

aan de stempellokalen of aan de poort van het bedrijf of in de straat met winkeliers. De vergaderingen van die straatcellen duurden altijd lang want we waren werkeloos en we hadden de tijd.
De SDAP had toendertijd 3.000 leden in de Afrikaanderbuurt en als ze een ledenvergadering uitschreven dan kwamen er 25 of 30. De kommunistiese partij had aan de Linker Maasoever 150 leden en als die een vergadering uitschreven dan kwamen er 120 of 130. De anderen waren ziek of die hadden een goed beargumenteerde reden om niet te komen. En dat werd ook gekontroleerd. Als een partijgenoot drie keer niet geweest was en hij had geen goeie reden, dan zeiden we: "Bonjour". Meestal gingen we gelijk de eerste keer kijken en vroegen we waarom die niet op de vergadering was geweest.
Hoe zat het met kontributie?
Die was heel miniem en als je geen kontributie kon betalen dan hoefde dat ook niet. Iedereen kon lid zijn en geld speelde geen rol. Als je maar aktief was, dat was een eis. Dat was één van de eisen. Je moest militant zijn, aan slappe leden hadden we niks, die waren een gevaar.
Ik ging 's morgens om half acht, acht uur de deur uit naar het stempellokaal. Eerst naar de metaalbewerkers, dan naar de havenarbeiders en dan naar mijn eigen stempellokaal. 's Middags om twee uur had ik een vergadering van het Werkelozen Strijd Comité. 's Avonds ging ik eerst eten en daarna had ik of een vergadering van de cel of van het WSC. Of een grote vergadering, openbare vergadering of er moest geplakt worden, of gekalkt of er moest een krant verkocht worden. 's Zaterdagsmiddags vertrok ik om een uur of twaalf met vijftien kranten onder m'n arm hier Tuindorp in. Dan had ik een grote megafoon en dan riep ik: "De Tribune!" Dan verkocht ik tien kranten tot 's avonds zes uur. Nou, dat was heel wat. Als ik iemand een krant verkocht dan vroeg ik zijn adres "Meneer, u hoeft hem niet op straat te kopen, ik wil hem wel bij u thuis komen brengen. Wilt u uw adres geven, dan kom ik wel even naar u toe." En dan had ik weer een kontaktpunt. Want iemand die een krant kocht had belangstelling. Eerst verkocht je zo iemand een krant en als die man je sympatiek leek, dan vroeg je of je eens een keertje op bezoek mocht komen. "Ik wil wel eens met je praten, wat doe je?" Dan maakte je hem abonnee en als hij dan lang genoeg abonnee was, dan ging er weer een ander op uit, die dan heel goed lullen kon en die ging dan proberen hem voor de partij te winnen. Dat noemden we gerichte propaganda toen.
Als wij een vergadering hadden in de stad dan moesten we 's avonds lopen. De vergadering begon om acht uur en dan verzamelden we hier hier op het hoekje van de Beijerlandselaan op Hillesluis. Dan gingen we met een man of twintig, of vijftien of dertig naar de Goudsesingel lopen. Rozenstraat door, bruggen over. Daar deed je wel een uur over. Maar je moest ook weer terug huppelen. Al kostte de tram maar zes centen, daar had je bijna een half brood voor. Om je een beeld te geven hoe moeilijk het was om partijwerk te doen, om aktief te zijn, wat het van je eiste.
De CPH toendertijd had nevenorganisaties. Celvorming binnen andere groeperingen, posities binnen andere groeperingen zien te bemachtigen. Dat is al begonnen in '25/'26/'27. De RVO was zo'n soort methode om dat binnen de vakbeweging te bewerkstelligen. Er waren natuurlijk ook linkse kunstenaars en binnen die kunstenaars-groepering

trachtte je dan positie te veroveren. De zaak te sturen. Ook binnen de sport. Bijvoorbeeld de Olympiade in Berlijn in 1936. Dat was kort nadat Hitler aan de macht gekomen was. We hadden hier in de rotterdamse boksbond Arie en Dirk van Vliet zitten. Dat waren kommunisten en Arie was europees kampioen boksen. Ze hebben bewerkt dat de nederlandse boksbond niet deelnam aan de Olympiade in Duitsland. Dat kon je door zo iemand in een bestuur te hebben en daar voorstellen te doen en daar een speech te houden van: "Ja jongens, dat kunnen we toch niet doen". Dan gingen mensen die in hun achterhoofd hadden dat het toch wel link was en die in wezen toch wel anti-fascisties waren, mee met zo'n besluit. Dus de CPH werkte daar naar toe. Daar werden we voor gevreesd, de zogenaamde cellenbouw. Ze hadden het altijd over die cellenbouwers, de ratten. Voor ons was het een hele nuchtere zaak. Ik ben of word lid van de één of andere klup en ik ga binnen die klup mijn eigen standpunt verdedigen en proberen daar iets mee te bereiken. Zo krijg je dan de Internationale Rode Hulp en de Internationale Arbeiders Hulp. Neem nou bv. de hulp aan die textielstakers in Twente. Die mensen zaten zonder eten en wij hadden ook niet veel. Maar de IRH zorgde voor vluchtelingen en de IAH zorgde voor de internationale arbeidershulp. Dan gingen wij bij de winkeliers en de mensen die nog werkten eten ophalen. Verpakt eten of geld en we gingen die stakers ondersteunen door middel van het uitdelen van eten. Maar dat was natuurlijk voor zo'n naar verhouding kleine organisatie als de CPH, een ontzettende berg werk. Door die nevenorganisaties kon je andere mensen betrekken op niet-kommunistiese denkwijze, als het ware vanuit humane en sentimentele gronden. Je kon die mensen aktiviteiten laten ontwikkelen die toch in jouw kraam te pas kwamen. Dat was het streven en dat was toendertijd hoofdzakelijk het werk van de kommunisten.
Er kwamen ook intellektuelen naar de partij. Louis van Gasteren leidde samen met Paul Schuitema de agitprop. Schuitema verzorgde de decors en Louis van Gasteren regiseerde. Hij deed dat niet onder zijn eigen naam, maar hij had een schuilnaam. Zo waren er veel. Dick Elfers zorgde samen met Paul Schuitema en Joris Ivens voor foto's in de Tribune. Die intellektuelen kwamen zo'n beetje in 1932/'33 in de partij. Dat was toen de Sovjet-Unie wat meer gezicht kreeg. Toen zei die intellektueel: hé, daar is wat aan de hand. Is er toch misschien iets? Misschien moet ik daar relaties mee aanknopen met die kommunistiese partij. De goeien niet te na gesproken.
Was er niet een grote afstand tussen die intellektuelen en de arbeiders?
Als kader kreeg je het eerst te maken met die intellektuelen. Je wilde ze ergens bij betrekken. Je wilde geld uit hun zakken halen bij wijze van spreken. "We willen een pamflet uitgeven of we willen een vergadering voor vrouwen beleggen en daar hebben we een goed zaaltje voor nodig. Kunnen jullie dat niet bekostigen?" Er was een grote vergadering in het Verkooplokaal voor Sacco en Vanzetti. Maar we konden de huur niet betalen en dan vroegen we of zij zich garant wilden stellen. We noemden ze "goudvinken". Die afstand was toch niet zo heel groot, dat kwam voornamelijk door de instelling van die lui zelf. Ze zochten namelijk kontakt met ons. Joris Ivens bv. wilde met arbeiders werken. Hij wilde films maken over arbeiders, dus hij moest weten wat er onder die arbeiders leefde. Dat vond ik goed, daar moet je niet vijandig tegenover staan. Er waren ook mensen bij in de partij die vonden het salon-bolsjewieken, die zeiden van: "Het geld is wel prima, maar we moeten voorzichtig met ze zijn".
De motivatie van een werkeloze om in verzet te gaan lag anders dan de motivatie van een intellektueel. Voor die werkeloze was het noodzaak. Die intellektuelen werden salon-kommunisten genoemd als ze lid werden van de partij. Een salon voor 'n arbeider, was een grote afstand. Een arbeider had geen salon. Als kader had je al wat geproefd van literatuur en theorie. Dan ontdekte je ook dat ingenieur Struik een knappe bol was, waarvan je wat kon leren. Het respekt voor die intellektuelen werd groter naar mate ze nauwere verbindingen met je aangingen. We waren dikwijls heel groos met die intellektuelen. Dan zeiden we: "Zie je wel, ook hij stelt zich aan onze zijde". Het was een soort verbreding van de partij en andere mensen zeiden dan: "Het zijn toch niet allemaal klootzakken die kommunisten. Zelfs mensen die een goeie baan kunnen krijgen zetten zich er voor in." We hadden bv. artsen die lid waren van de partij. Die konden wel niet veel doen, maar als we bv. een zeeman hadden of een politieke vluchteling die ziek werd, dan konden we bij zo'n arts terecht. Dat was toch geweldig.
Intellektuelen waren toch belangrijk voor de partij. Louis van Gasteren was één van de grote toneelspelers van die tijd. Hij had de leiding over de agitprop en dat was technies geweldig. Als er in het Verkooplokaal 1300 werkelozen, arbeiders waren en de agitprop had opgetreden en Louis de Visser had gesproken en de politie had een demonstratie verboden, dan zei Louis de Visser: "We gaan de straat op en ze kunnen ons

niet verbieden!" Dan stond die gang van het Verkooplokaal helemaal afgeschermd met politie met knuppels in de handen en daar moesten we door. Dan kwamen 1300 mensen uit die zaal, door die gang heen en die kregen allemaal op hun sodemieter aan de buitenkant. Die gasten douwden ze plat tegen de muren, zodat die hun klauwen niet meer kon-

Kommunistiese demonstratie op het Willemsplein 1933.

den heffen en ze niet meer konden slaan. Dan ging Louis de Visser voorop. Politie te paard en met motorfietsen, maar de demonstratie ging door. Niet aanvragen of we mogen demonstreren, we gingen demonstreren. Ze zeiden wel: partij van het lompenproletariaat, maar die jongens hadden niks te verliezen. Wat had je nou te verliezen? f 8,25 of f 8,75 had je te verliezen. De emotionaliteit lag ook anders. We bouwden een proletariese kultuur op. We hadden een ander kultuurpatroon binnen die revolutionaire beweging, binnen de partij. Gedeeltelijk vanuit Duitsland en gedeeltelijk vanuit de Sovjet-Unie. Een Brecht, een Eisler, een figuur als Heartfield, noem maar op, die hadden hun invloed binnen de arbeidersbeweging. Die intellektuelen brachten dat naar die arbeiders toe. Dat was de taak en de rol van de intellektuelen binnen de partij.
Je had bv. Links Richten. Dat is door Bertus Schmidt, Freek van Leeuwen, Jef Last, Bruintjes en door Dick Elfers op de achtergrond, opgericht.
Maar dat Links Richten was niet van de CPH.
Ja, kijk dat is nou gewoon die nevenorganisatie, die cellenpolitiek. Kijk die CPH had daar aanvankelijk één of twee of drie man in. Nou moet je niet denken dat dat een moker was, die daar op geslagen werd, van: nou moet mijn zin doorgevoerd worden. Je moest ook souplesse hebben en dat ontbrak dikwijls nogal eens bij een aantal mensen. CPH'ers waren ook geen ideale mensen allemaal, dus die hadden weleens de verkeerde souplesse en die gingen er hard tegen in. Tegen mensen die niet op hun standpunt stonden. Maar voorwaarde was dat je een souplesse had. Ook binnen die kultuurorganisaties zoals wij dat noemden. Dat waren mensen van het toneel, mensen uit de schilderswereld zoals bv. Schotel. Hij was geen kommunist, hij is nooit lid van de CPH geweest, maar hij heeft hele goeie dingen gedaan. Hij heeft emigranten ondergebracht en

hij heeft werk van zichzelf beschikbaar gesteld voor de Internationale Rode Hulp. We hadden toch ook geld nodig en hun waren meestal de bron van het geld. Daarom noemden we ze goudvinken.

Wat was de rol van vrouwen?

Die vrouwenontwikkeling was niet zo groot. Die vrouwen speelden natuurlijk niet zo'n rol in de beweging. Er was wel een vrouwenbeweging, een vrouwenklup, maar dat was geen machtsfaktor, dat was geen grote beweging. Vrouwen, nou ja, het hele idee vanuit de samenleving naar de vrouw toe was heel anders. Ja, vrouwen hoorden thuis, dat was het algemene idee. Er kwamen altijd wel veel vrouwen. Ik schreef altijd onder de pamfletten die ik schreef: "Neem je vrouw mee naar de vergadering" of "Laat dit aan je vrouw lezen".

Was dat vanuit het idee van: als de vrouwen erachter staan wordt het sterker?

Ja, dan wordt het sterker. Ik zei altijd dat een staking gewonnen wordt in bed en in de keuken. Er waren er die boos werden als ik dat zei. Als die vrouw sympatiek tegenover haar man is en aardig is tegenover haar man en hij kan zijn sexuele leven uitleven met die vrouw samen en dat de verhouding tussen die twee goed is en het liefdesleven tussen die twee goed is en dat zij dus niet zegt: "Ja godverdomme, ga maar werken!" Die spanning van: ga jij nou nog niet werken en dat gestaak en dat gesodemieter altijd en jij altijd gestraft worden en ik zit er maar mee... Dus als die vrouw begreep wat er aan de hand was, dan werd de strijd een stuk lichter. Mijn vrouw stond er achter en die deed mee. Ze haalde geld op, ze was penningmeesteres voor de klup.

„DE HONGERROEP"

ORGAAN

van bij de Roode Vakbewegings-Oppositie „R.V.O.", aangesloten

Werkloozen Agitatie-Comité's. Afd. Rotterdam.

Onder Redactie der Plaatselijke leiding „R.V.O."

Prijs 5 cent. No. 1

Arie

Je had ook intellektuelen die sympatiseerden met de partij.

Was dat o.a. Jef Last?

Nee, die niet. Je had bv. dokters, architekten en ingenieurs. Zoals een dokter Dekhuizen, die is in het konsentratiekamp gestorven. Zijn vrouw zat geloof ik als SDAP'ster in de raad van Rotterdam. Hij was kommunist. Hij zat aan het eind van de Dortse Straatweg, op de hoek van de Brielselaan.

Dan had je verschillende architekten, advokaten en er waren ook balletdansers bij. Ik ging daar ook altijd naar de Glashaven, daar had je een heel goed danstheater. Die sympatiseerde met de beweging, die ondersteunde dat. Wij gingen daar naar toe, dat waren weer uitgezochte mensen met een steunlijst, want we mochten niet weten wie dat waren omdat ze bang waren dat er maatregelen tegen ze getroffen zouden worden of dat ze in diskrediet zouden worden gebracht. We haalden er soms een hoop geld vandaan. Ook toen we uit Spanje kwamen liep ik en nog iemand ook die gasten af. We gaven dan weleens een praatavondje over onze ervaringen. Jef Last deed dat ook op zijn manier hè, bij die intellektuelen. Maar die intellektuelen hoorden dan ook dat er gewone soldaten naar Spanje waren geweest. Jef Last was dan kapitein daar. Waar hollanders waren, daar zag je nooit geen Jef Last hoor. Hij moest niet bij die hollandse brigade wezen. Hij was altijd bij die spanjaarden en wat hij daar uitvrat? Wij gingen dan bv. bij zo'n architekt of zo'n ingenieur of een advokaat langs. Die hadden als revolutionairen ook hun kringetje en dan spraken ze bij die of gene thuis af. Dan werden wij uitgenodigd om eens een avondje te komen diskussiëren over onze ervaringen in Spanje. Hoe zich dat volgens ons toegedragen had. Dan stond je weleens met je oren te klapperen en dan dacht je weleens bij je eigen: "Zijn jullie nou die revolutionairen?" Wat een bekrompen opvattingen dat ze hadden over de arbeidersbeweging, trots dat ze revolutionair waren.

Je had ook kriminelen die toch iets voelden voor de arbeidersbeweging. We hadden er o.a. een oplichter eerste klas bij. Dan liep ik bv. geld op te halen voor een kommunisties kinderkamp en dan ging je ook bij die gast langs. Hij liep ook aan het stempellokaal en is na de oorlog marktkoopman geworden. Hij had een ontzettende hekel aan werken in een kapitalistiese maatschappij, maar hij was wel sociaalbewogen al was het op zijn manier. Hij was een rijzige figuur en was instrukteur geweest bij het Vreemdelingen Legioen. Dan ging je hem weleens voor ondersteuning vragen, maar dan liep hij aan de steun en dan zei hij: "Joh Arie, doe me een plezier en kom over een week terug. Ik heb zaakie aan de hand en dan komt het wel voor mekaar." Dan had hij weer een oplichterspraktijk aan de hand. Zo had hij gestempeld en daarna kwam je hem tegen en dan zag hij er toch gekloft uit joh, met een wandelstok. Dan ging je bij hem langs en dan lag hij zo f 25,- of f 50,- voor je op tafel. Je moest speciaal kloppen bij hem, want de bel ging niet. Ik zal maar zeggen: twee korte tikken en een lange tik en dan wist hij dat het goed volk was. Als hij wegging had hij geen luis om dood te drukken. En dan kwam je daar binnen en dan stond er een berg gebak op tafel. Dan lagen er een paar geeltjes op tafel, "Zo goed Arie?" vroeg hij dan. "Kom over een tijdje maar weer een keer kijken." En in de oorlog liep hij met een NSB-speldje op.

AMSTERDAM EN DE MAASECHO

De CPH was eigenlijk een partij met een waterhoofd. Alles was in Amsterdam gekonsentreerd. Het partijbestuur zetelde er, de Tribune werd er gedrukt en het grootste gedeelte van de leden en de sympatisanten woonden er. Je kan rustig zeggen dat de CPH een amsterdamse partij was. Op zich hoeft dat nog niet zo erg te zijn, maar die wanverhouding tussen Amsterdam en wat spottenderwijs "de provincie" werd genoemd, werd voortdurend verscherpt. Het partijapparaat zoog al het jonge talent uit het land op. Rotterdam zag menig gestaald kader naar de hoofdstad afreizen. Door die voortdurende aderlatingen bleef de rotterdamse afdeling op z'n kleinst. Daarbij kwam nog dat alles wat niet uit Amsterdam kwam met wantrouwen bekeken werd. Met het rotterdamse weekblad de Maasecho had de partijleiding de grootste moeite. De CPN is heden ten dage nog steeds niet van dit typiese amsterdamse chauvinisme genezen.

Bertus Schmidt

Was er binnen de partij een tegenstelling tussen Rotterdam en Amsterdam?

Ja, jaja, maar je moet ook niet vergeten dat bv. Louis de Visser oorspronkelijk een rotterdammer was, maar toen hij in de Tweede Kamer zat is hij in Den Haag gaan wonen. Alles wat een theoretiese basis had en er met verstand over kon praten, dat zat in Amsterdam. Dat was o.a. Wijnkoop. Wijnkoop was tenslotte ook een intellektueel.

Hoe lag die verhouding tussen Amsterdam en Rotterdam?

Nou, dat was echt wel zo van: dan kwamen de amsterdamse kommissarissen eens even kijken en die kwamen dan de zaak weer eens overeind zetten. Dan was er iets niet goed gegaan of er was te weinig aktiviteit, want je moet natuurlijk niet denken dat zo'n partij nou een vloeiende reeks aktiviteiten voortbracht. Dat ging met ups en downs. Dan gaat het hier weer eens in een afdeling slecht en dan gaat het daar weer eens slecht en dan is er weer eens ruzie in het distriktsbestuur. Dan bleek opeens dat de Sneevliet-partij teveel aantrekkingskracht had op bepaalde partijgenoten. Dan moest er een felle strijd geleverd worden tegen het trotskisme. Het was zo'n hekseketel, er was altijd wat te doen. Dat werd door Amsterdam in de gaten gehouden. Die hadden ook hun eigen moeilijkheden. Er zat daar een professor Mannoury, hele knappe professor, nou die werd ook van trotskisme beschuldigd. Ik heb daar één vergadering eens meegemaakt met Mannoury, tjeetje man, nou ze zeggen hier wel eens:"je tieft de tent uit" nou, daar konden ze er wel wat van. Maar dat hoorde er allemaal bij. Ja, arbeiders hebben wat dat betreft wat rauwere manieren, die pakken dat niet zo deftig aan als anderen. Dat is nou eenmaal zo en dat vind ik nou eenmaal helemaal niet erg.

Kees

Kijk, als er op een bepaald moment een telefoontje kwam uit Amsterdam: "Jongens, als jullie niet maken dat er voor 4 uur vanmiddag f 300,- in Amsterdam is, dan kan de krant vanavond niet verschijnen. Want die papiervent wil ons het papier niet leveren." Nou, wat moet je dan? Dan kreeg je zo'n telefoontje om één uur of half twee en ja, jezus christus. Nou de hele partij, wat dan nog bij elkaar te roepen was, gauw even op de fiets de anderen bij elkaar halen. "Joh, hier heb je een lijst met adressen en ga jij eens even kijken of je één of twee gulden of een tientje bij elkaar kunt krijgen". En dan was er om vier uur f 300,- in Amsterdam. Omdat je die goudvinken had kon dat. Met zulke situaties had je elk ogenblik te kampen.

Hoe lag de verhouding tussen Rotterdam en Amsterdam, omdat daar de partijleiding zat?

2e Jaargang No. 5 Augustus 1932

DE MAASECHO

ORGAAN DER COMMUNISTISCHE PARTIJ — HOLLAND

REVOLUTIONAIR ARBEIDERS WEEKBLAD VOOR ZUID-HOLLAND

Losse nummers 5 cent. Abonnement per maand 25 cent.
Per kwartaal f 0.65 :-: Per jaar f 2.25
Bij vooruitbetaling. Gironummer 184910

Redactie en Administratie
Westerstraat 4a — Rotterdam

Advertenties: Gewone advertenties per regel f 0.25
Advertenties voor symphatiseerende organisaties
10 regels f 0.75 Voor contracten speciaal laag tarief

Sec. Gesch. Amsterdam

Die was moeilijk, erg moeilijk. Er was maar één partij en dat was de amsterdamse partij. Als er hier een goeie funktionaris te voorschijn kwam, dan werd die altijd naar Amsterdam toe getrokken. Dat is aan de ene kant begrijpelijk, maar aan de andere kant ook fout. Als we dan helemaal niet zoveel goeie funktionarissen hadden dan werd er eens één uit Amsterdam hier naartoe gestuurd voor een poosje. Maar hij moest toch weer terug naar Amsterdam. Amsterdam floreerde, ja Amsterdam was de partij. Dat was een grote fout. Ik kan het begrijpen en ik begreep het toen ook wel. De Tribune was toendertijd een amsterdamse krant en de Waarheid is dat nog.

Wie heeft het initiatief genomen voor de Maasecho?

Dat heeft het distriktsbestuur gedaan in konflikt met Amsterdam. Daar waren ze het er aanvankelijk niet mee eens. Later hebben ze gezegd: "Nou probeer het dan maar en als jullie het inderdaad voor mekaar kunnen krijgen dan gaan wij ermee akkoord. Bewijs maar dat je het kan." Zo is dat dan gebeurd. Heel gebrekkig. Je moet je er niet teveel van voorstellen natuurlijk. Hoe dat funktioneerde? Het was ook van: vandaag geen geld, zie maar weer dat we vandaag wat bij mekaar pompen. Dan moest je rekenen en dan ging je met steunlijsten naar het stempellokaal. Dat ging met 2 en 3 centen.

De Maasecho stuitte bij de amsterdamse leiding nogal op weerstand.

De Tribune zweefde op de grens van het bestaan. Er was altijd een tekort. Er moest altijd hulp geboden worden en die hulp moest uit het land komen. Amsterdam alleen en Noord-Holland konden het zich niet permiteren. Dus als er in Zuid-Holland een krant zou komen, zou dat een gevaar zijn voor de Tribune. Ze waren bang voor versnippering en daar zat een grond van waarheid in. Maar aan de andere kant bemoeilijkte de amsterdamse Tribune het werk van partijgenoten in Rotterdam en Zuid-Holland. De Tribune werd volgeschreven met nieuws uit Amsterdam en een rotterdammer had daar heel weinig steun aan. Dat was de aanleiding om een krant voor Rotterdam en Zuid-Holland op te bouwen. Amsterdam zag daar een gevaar in en bemoeilijkte dat. Ze waren bang dat het financieel niet haalbaar was en ook wilden ze een zekere kontrole op het blad hebben. Als er hier in Rotterdam bepaalde funktionarissen capaciteiten hadden dan werden ze naar Amsterdam getrokken. Dus we bleven hier in Rotterdam altijd bezig met het opleiden en aantrekken van kaders. Als die er eenmaal waren, dan werden ze weggezogen naar Amsterdam, waar ze ook een heel groot verbruikerspotentieel hadden. Ondanks dat heeft men hier in distrikt Zuid-Holland doorgezet dat de Maasecho er kwam. Er werden een aantal beperkingen opgelegd. Het zou eerst eens in de veertien dagen verschijnen en later een wekelijks orgaan worden. Wat er ook wel gebeurde was: dat er ook wel eens een enkele keer iemand uit Amsterdam kwam. Het distrikt zei dan: "We moeten hier iemand hebben met capaciteiten en een goede politieke instelling". En dan gebeurde het wel eens dat we een vrijgestelde kregen uit Amsterdam. Er is toendertijd de Roo geweest en Welzen uit Leiden en die kregen funkties binnen de partij in Rotterdam. Die moesten dan o.a. die Maasecho in de gaten houden. In het distrikt Zuid-Holland zaten natuurlijk een aantal partijbestuurders die zitting hadden in het partijbestuur. Dus het partijbestuur had voldoende kontrole op wat er in Zuid-Holland gebeurde. Ze zagen die Maasecho meer als een materiële bedreiging dan als een politieke bedreiging. Ze zagen wel in dat het noodzakelijk was, maar de mogelijkheden waren in wezen niet aanwezig. We kregen geen cent voor de Maasecho. We moesten alles zelf bij elkaar zien te scharrelen en dat was een helse taak. Het besluit om de Maasecho uit te geven was op een distriktskonferentie genomen. Daar waren ook partijbestuurders aanwezig.

De Maasecho is met de huurstaking in de Tuinderstraat voor het eerst verschenen en heeft een paar jaar bestaan. We zaten hier met een aantal specifiek rotterdamse ak-

ties en bewegingen. Kijk, een havenstaking kon men vanuit Amsterdam meedirigeren, maar zo'n buurtaktie, daaraan konden ze vanuit Amsterdam niks doen. We hadden in Rotterdam een grote aktieve werkelozenbeweging. De Maasecho heeft voor de partij een goeie inzet gehad. Dat heeft ook meegespeeld op het moreel van de partijgenoten, op het politiek besef, een eigen krant! Dat is waarschijnlijk door Amsterdam onderschat. Het typiese kenmerk van amsterdammers is dat ze erg chauvinisties zijn, ook nu nog. Mevrouw van Oort had een school voor schrijfmachine tikken. Ze gaf les aan gewone burgers, dat was haar bestaan. Maar ze had ook sympatieën voor de CPH en een aantal mensen, arbeiders en kaderleden, kregen van haar gratis les. Zo leerden wij tikken. Dan duikelden we hier of daar een oude schrijfmachine op want we hadden heel weinig. De politie kreeg onze bulletins in handen en kon precies zien op welke schrijfmachine die getikt was en wie het getikt had. Er waren maar zo weinig schrijfmachines toen. Dus die organisatie, dat werk, was allemaal heel primitief.
We werkten ook met hectografeerbladen, ooit van gehoord? Een hectografeerblad is iets groter dan A4 en er lag een laag op van emulsie. Als je nou met een oostindiese-inkt-pen een manifest schreef, dan legde je dat als het nog een beetje nat was, met de inkt op die emulsie. Dan kwam die dus in zijn negatief erop en dan kon je daar ongeveer een vijftig, zestig zuivere afdrukken van maken. Dan zat die oostindiese-inkt in die emulsie. Zo konden wij manifesten maken. Dat kon iedereen en het werd dan ook veel gedaan. Een stencilapparaat hadden wij niet, dat was een weelde. Maar we maakten zelf stencilbakken, een zijden kous op een raam gespannen. Stencils kon je wel kopen. Dan maakte wij een plank van een oud tafelblad en daar legden we het papier op, op een stapeltje. Dan maakten we een scharnier op dat raam en rolden we met de hand de inkt er overheen. Op die manier konden we van zo'n stencil een honderd, tweehonderd afdrukken maken. Zo'n ding werd ook veel in de illegaliteit gebruikt, een zelfgemaakt stencilapparaat noemden we dat. Ook in de werkelozentijd gebruikten we het. Werkelozen konden dat maken want die hadden veel tijd en er waren heel veel handige jongens

Wij moeten vooruit en snel.

Maas-Echo wordt dagblad voor Rotterdam.

Wie wil naar Moskou?
WERF VOOR PARTIJ EN PERS

Het is een feit, dat de uitslag van de verkiezingen in Rotterdam — evenals in geheel Zuid-Holland — getoond heeft, dat de positie van de Communistische Partij aanzienlijk verstevigd is. 12.000 stemmen tegenover 4.800 stemmen twee jaar geleden, het toont, dat wij niet meer de kleine partij zijn, maar wij op weg zijn om de bolsjewistische massapartij te worden. Het is een feit, dat de positie van de communistische pers in R'dam, de Tribune en onze Maasecho in vergelijking met twee jaar geleden vooruit zijn gegaan, dat wij een persapparaat zoowel voor bezorging als redactioneel hebben.

Deze feiten, die klaar en duidelijk zijn, toonen, dat ons arbeidsveld echter veel en veel ruimer is dan thans, dat de partij en haar pers nog veel grootere massa's van de R'damsche bevolking moeten bereiken.

Moeten, want de pers onzer tegenstanders hier is machtig: **de Voorwaarts, Dagblad v. Rotterdam, Nieuwsblad.**

Moeten want een deel van de arbeiders, beu van het reformistisch verraad in kleinste kwaad spelen, bedankt voor de Arbeiderspers en zakt af naar andere bladen.

Moeten want de ernst van het moment verplicht ons onze pers, die een zoo snelle en goede organisator is, uit te breiden.

Niettemin is het evenzoo een feit, dat het aantal abonné's op Tribune en Maasecho stagneert, niet genoeg vooruit gaat!

De eenige oorzaak is hiervoor niet voldoende activiteit voor de pers, geen systematische werfcampagne voor partij en pers, geen systematisch huisbezoek, inplaats daarvan alléén straat-propaganda.

Toestand moet anders worden.

Er is de actie voor het groot krantenbedrijf van de Tribune, ondanks verkiezingen doorgezet, 't zij in stilte. Er is de actie voor abonné's winnen, de wedloop om de reis naar de Sowjet-Unie. Drie kameraden in R'dam zijn pas gestart!

Er is nu het uitzicht, dat de Maasecho dagblad wordt, zoodra de partij erin slaagt

1000 nieuwe Tribune-,
500 nieuwe Maasecho-
abonné's te winnen.

Een dagblad voor Rotterdam dus, waarin het speciale nieuws en de bijzondere aard van onze havenstad ten volle tot uiting kunnen komen, waardoor wij ten volle met welk ander R'damsch blad ook kunnen concurreeren.

Hiervoor moet thans alle kracht worden ingespannen, dit doel moet worden bereikt.

Maar dit beteekent niet, dat wij van onze partij een colportagevereeniging moeten maken. We moeten de actie voor de pers verbinden en inschakelen van het geheele werk der partij en speciaal aan de werfactie. Hierbij moet voor alles gezorgd worden, dat het louter agitatie- en propagandawerk (dat door de verkiezingen zeer toegenomen is) vervangen wordt door de actie zelve! **Naar de bedrijven!** en de bedrijfsarbeiders.

Gaat op huisbezoek!

Speciaal het veronachtzaamde werk van huisbezoek, regelmatig moet toegepast worden. De secties en cellen hebben deze week dienaangaande duidelijke richtlijnen van het districtsbestuur ontvangen.

AAN DEN SLAG, KAMERADEN, VOOR PARTIJ EN PERS.

NAAR HET GROOT KRANTENBEDRIJF.

NAAR DE BOLSJEWISTISCHE MASSA-PARTIJ.

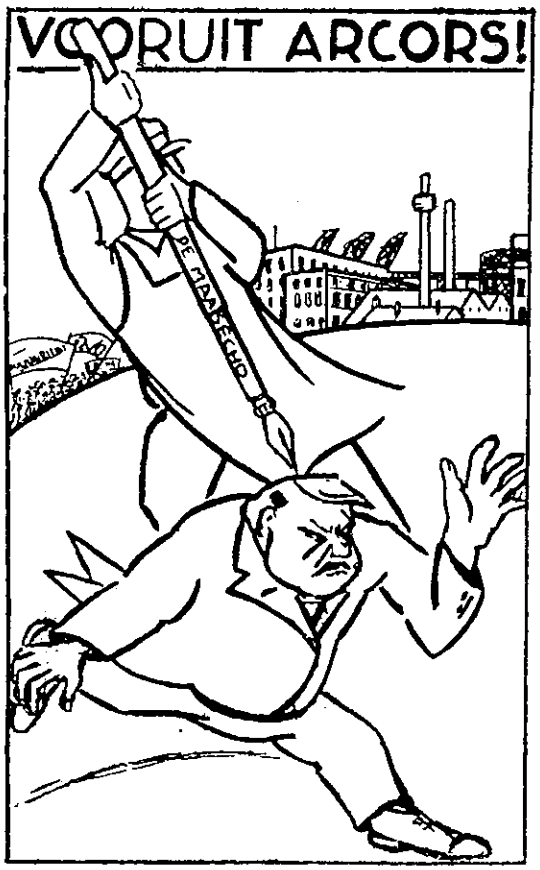
DE MAAS-ECHO TOT DAGBLAD.

Zóó werd gecolporteerd en zóó moet het weer worden.

Bericht uit "De Maasecho" juni 1933.

tussen dikwijls. Het was de cel die dat allemaal organiseerde.
Ik heb het meegemaakt toen de Tribune verboden werd. Toen hebben wij wekenlang een illegale Tribune uitgegeven. Die werd gedrukt in het ruim van een rijnschip hier in de Binnenhaven. Wij zaten beneden in die schuit en daar hadden wij die apparaten opgesteld. We hadden drie van die zelfgemaakte dingen. Dan stonden wij beneden in dat ruim 's nachts die dingen te drukken. Dat was in juli 1934.

STENO „GROOTE"
Werkloozen en Ontslagen
Kantoorbed. belangrijke Korting
Mevr. Ort.
Henegouwerlaan 65

Tekening uit "De Maasecho" juni 1933. Advertentie uit "De Maasecho" nr 11 1931.

Hoe kwamen jullie aan de copij?
Die maakten we zelf. We schreven hem zelf. Dat was ook een voordeel van dat je arbeiders ontwikkelde in het schrijven van artikelen en manifesten. Wij hadden toen binnen de Tribune ook arbeiderscorrespondenten. Dat werd heel erg benadrukt: Arcors, Arcors, Arcors! Maak dat je Arcors hebt! In elke cel werd iemand aangewezen die zich moest ontwikkelen. Als er bv. een mannetje was die bleu was in het diskussiëren of een mannetje die niet aan de poort dorst te staan of die niet dorst te gaan kalken dan was die man geschikt voor dat soort werk. Uitkienen waar je de beste mensen voor hebt. Nou en dan moest die man zorgen voor het ontwikkelen van een arcor-apparaat. Dus iedereen leerde artikelen schrijven, iedereen leerde manifesten schrijven, of althans een groot deel.
We probeerden voor de Maasecho ook advertenties te krijgen. Maar als er iemand in de krant adverteerde, een winkelier die we eens overgehaald hadden, dan kreeg hij van de burgerlijke organisaties een brief thuis of hij wel wist waar hij mee bezig was. Die man werd dan bedreigd omdat hij adverteerde in de Tribune of de Maasecho.
We maakten regelmatig brochures en als je je nou eens voorstelt: ik heb 400 brochures verkocht over het Dimitrov-proces. Die brochure kostte één dubbeltje en dan had ik een kaart bij me en dan deed die man er vier weken over om dat dubbeltje te betalen. Dan betaalde hij elke week 2½ cent en dan schreef ik op: brochure voor Pietersen, 2½ cent. Volgende week weer een kruisje, weer 2½ cent. Na vier weken had ik een dubbeltje binnen voor de brochure die ik verkocht had. Zo moesten wij werken.

MARXISTISCHE ARBEIDERSSCHOOL

De Marxistiese Arbeiders School was een duitse uitvinding. In Amsterdam en Rotterdam zijn in het begin van de jaren dertig deze scholen opgericht. In Rotterdam zat de MAS in de Schildersteeg. Op de MAS werd de kursisten de beginselen van het marxisme/leninisme bijgebracht. Ook werd de algemene ontwikkeling van de arbeiders bijgespij-

kerd bv. door het geven van taalkursussen. Er konden eveneens schriftelijke kursussen gevolgd worden. Er werd gewerkt aan de hand van lezingen, stencils en kleine brochures bv. "Wat willen de Communisten?", een kursus in 6 delen uit 1932. De lezingen werden verzorgd door geleerde partijleden zoals mr. Alex de Leeuw, professor G.Mannoury en ingenieur A.Struik. In Rotterdam was Jan van Weelden de grote motor achter de onderneming.

Bertus Schmidt

Die Marxistiese Arbeiders School was een initiatief uit Amsterdam. Muizenberg, Ina Prins en Jan van Weelden hadden dat opgenomen. Ik kwam ze een keer tegen en toen vroegen ze aan mij of ik mee wilde doen. Dat heb ik toen gedaan. Ik was natuurlijk niet elke dag, elke week aktief in de partij. Dat ging met ups en downs. Dan was je weer eens heel erg betrokken bij iets en dan nam je weer eens afstand. Het was gewoon niet vol te houden. Het vrat energie. Ik ben dus mee gaan doen met die MAS en toen zei Jan: "Nou, jij bent een mooie penningmeester". Dat vond ik allang best, want ik moest dus altijd om mijn baan denken. Ik had dat tweede leven en dat moest beschermd worden. Als penningmeester kon je lekker voor het geld zorgen en dan trad je niet zo in de openbaarheid. Het is erg leuk geweest. In Amsterdam was het trouwens ook erg goed. Maar daar hadden ze natuurlijk een enorm arsenaal aan sprekers over alle mogelijke onderwerpen. In die tijd werd er echt veel werk gemaakt van de theorie. Bij de mensen die het beheersten zat echt wel een stevige theoretiese basis. Als je iets vroeg over dialekties materialisme of histories materialisme, echt wel moeilijke begrippen, nou dan konden ze je dat wel eens even vertellen. Er werd ook veel meer aan scholing gedaan. Bij ons zat er ook meer achter dat we wilden proberen die mensen iets te leren. Dat hoefde geen frans, duits of engels te zijn, al is dat wel belangrijk. Dat was toen ook al belangrijk want partijgenoten die duits kenden hadden al een streepje voor, omdat ze in staat waren kommunistiese tijdschriften uit Duitsland of Engeland of Frankrijk te ontvangen en te lezen. Daar konden ze stukken uithalen en op die manier bleven ze helemaal bij. Wij wilden juist proberen wat we zelf hadden geleerd verder te ontwikkelen en over te brengen op anderen. Dan moest je nog maar afwachten wat daarvan terecht kwam. Nou ja, iemand die een gezond stel hersens heeft en die er belangstelling voor heeft, daarbij blijft dat wel hangen.

M. A. S. ROTTERDAM

Op DONDERDAG 24 OCT.
Zeer belangrijke DISCUSSIE-AVOND in de Schildersteeg.
Onderwerp:
„Marxisme en Nationale Verdediging".
Inleider Jan van Weelden
Aanvang 8 uur. Toegang 5 cent.

M. A. S. CENTRUM

SCHILDERSTEEG 20 b

DONDERDAG 31 OCT .8 u.

J. HOFFMAN

Wat is Devaluatie?
Haar betekenis voor de arbeidersklasse.

Uit de Organisaties.

MARXISTISCHE ARBEIDERSSCHOOL
Schildersteeg 20B, Rotterdam

Voor de maand December staan de volgende cursussen op het programma:
Dinsdag 2 keer: Nationaal-Socialisme door Mr. S de Jong. Maandag: De crisispolitiek der Ned. Regeering door van Dam. Donderdag: Problemen der proletarische Dictatuur van Weelden. Uit de geschiedenis der Arbeidersbeweging door L. de Visser. Zondagsmorgens: Geschiedenis der prol. Jeugdbew. door Schmidt, Woensdagavond: Esperanto-cursus. Vrijdagavond: Duitsche les. Donderdagavond: Voor de arbeidersvrouwen is er eens in de 14 dagen speciale vrouwencursus.

Advertenties uit "De Maasecho" oktober 1935 en een advertentie uit "De Maasecho" december 1933.

Was het idee achter de MAS om arbeiders te scholen?

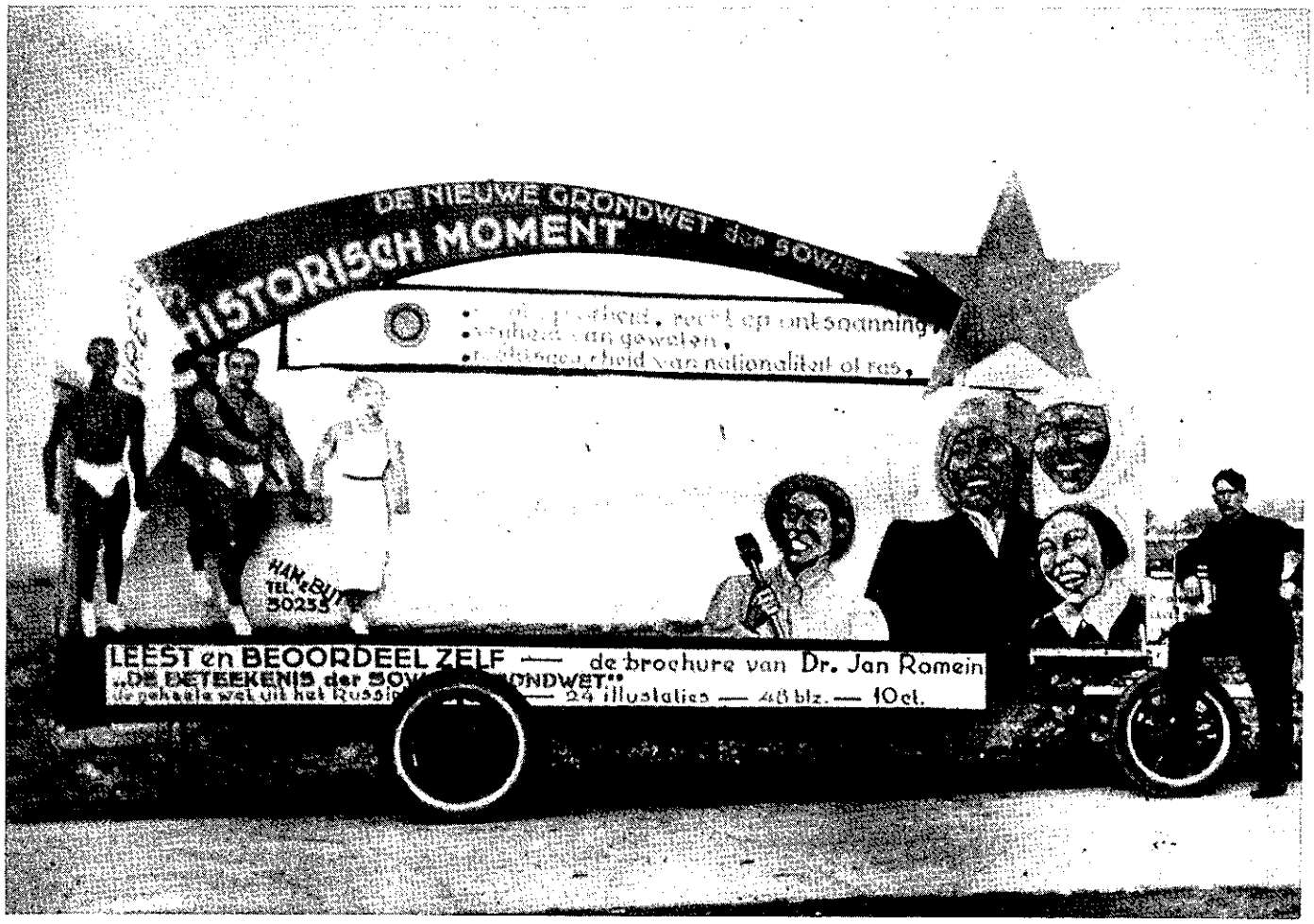
Ja, echt om arbeiders te scholen, om ze wat bij te brengen. In de eerste plaats over economiese vraagstukken, sociale vraagstukken en ook kulturele vraagstukken. De economie en de sociale politiek stonden natuurlijk wel voorop, omdat die in verbinding lagen met de strijd van de kommunisten. Nou en we hadden daar een prachtige bibliotheek, hoe ze die bij elkaar gekregen hebben? Het waren wel oude rot-boeken, maar het waren goeie boeken. Die hebben ze toch maar allemaal bij elkaar gekregen, en er mee gesjouwd en er schappen voor gemaakt en ingericht. Het zag er allemaal wel leuk uit. Er waren toch nog wel wat vertrekjes in dat oude rot-pand, daar zaten natuurlijk ook wel allerlei mensen te lezen en met elkaar te diskussiëren. Je moet natuurlijk niet vergeten, het was een hele merkwaardige en roerige tijd. Die Spaanse Burgeroorlog begon zo in 1936. Wij hadden ook altijd nog wel wat aanloop uit die Zeemansclub, daar zaten hoofdzakelijk kommunistiese zeelui. Die zaten daar ook maar met hun ziel onder hun arm en die zakten dan naar ons af. Die kwamen bij ons een beetje

lezen of praten en ze konden ook schaken en dammen. Toen die Spaanse Burgeroorlog aan de gang was, hebben wij geprobeerd een bataljon te sturen. Toen zag je de één na de ander verdwijnen en nooit meer terugkeren.
Dat idee van de MAS, kwam dat uit Duitsland?
Ja, dat kwam uit Duitsland. Denk erom, Duitsland had een enorm reservoir aan denkbeelden. De Kommunistiese Partij in Duitsland, daar kon je U tegen zeggen, dat was echt een enorme partij. Ongelooflijk sterk, ook in de industriegebieden. Er zat nog wel wat intellekt bij ook en er werd nogal wat uitgedacht. Dat was echt niet alleen van Moskou afhankelijk.
Kees
Er is een Marxistiese Arbeiders School geweest. Die MAS werd geleid door Prins Willekes McDonald. Ze was vertaalster en schrijfster. Vertaalde hoofdzakelijk russiese boeken. Die MAS hier in Rotterdam werd geleid door Jan van Weelden, die in Moskou een opleiding had gehad. Naar de MAS gingen veel werkelozen. Er was een hele bibliotheek en je kon daar alle marxistiese en klassieke literatuur lezen. En zo kreeg je dus daar een mogelijkheid om je verder te bekwamen. Er waren mensen die ontdekt werden in de cellen of aan de stempellokalen, die een literaire opbouw hadden. Dat gingen we ondersteunen. Ze kregen dan les van Prins Willekes McDonalds en van Jan van Weelden in hoe ze moesten schrijven en hoe ze brochures moesten schrijven. Er werd scholing gegeven o.a. in de nederlandse taal. Dat kon omdat we veel vrije tijd hadden als werkelozen. Je kon daar 's morgens na het stempelen al mee beginnen. En dat ging door in de middag en in de avond. We lieten dan bv. bepaalde schrijvers die links waren, zoals Jef Last, komen. We lieten ze over hun boeken vertellen. We hadden ook partijbestuurders zoals ingenieur Struik die we lieten komen. Dat waren hele goeie marxisten. Ze waren theoreties goed geschoold en ze hadden een goeie inzet.
En daar had je het weer, het is Paul de Groot geweest die de MAS, die ook in Amsterdam een hele grote faktor was, de nek omgedraaid heeft. Paul de Groot was bang dat er binnen die MAS een fraktie gevormd zou worden. Want in de CPH hebben ze altijd fraktie-angst gehad. Er zat wel een bron van waarheid in. Kijk, als iemand binnen de partij niet meer kon funktioneren doordat hij konflikten had, dan wou die toch aktief blijven. Dan ging hij naar de MAS en daar kon hij toch een beetje aan de zijlijn meedraaien. Dan kon hij toch wel het één en ander doen. Er waren inderdaad wel een aantal figuren die het met de partijlijn niet helemaal eens waren en die dan binnen de MAS een werktaak op zich namen. En toen heeft Paul de Groot, die daar een gevaar in zag, de MAS als het ware vernietigd. Heeft hij binnen het partijbestuur zo gewerkt dat die MAS opgeheven moest worden. Maar voor mij was het een heel belangrijk orgaan.
Dat soort dingen konden dus gewoon in de CPH.
Ja dat kon.
Werd er over de opheffing van de MAS niet gediskussieerd?
Ja, daar werd over gediskussieerd. Maar er zijn natuurlijk vele wegen die naar Rome leiden. Dan kan je natuurlijk tegen een aantal partijgenoten die daarbinnen werken zeggen: "Luister eens, wij hebben belangrijk werk te doen. Je bent nou wel bezig met die MAS, maar het werk bij die graansilo is belangrijker." En die partijgenoot werd overtuigd. Er zijn veel wegen, er zijn veel taktieken binnen zo'n kader. Zo ging dat.

HET SOCIALISTIESE MOEDERLAND

Veel arbeiders stonden in die tijd sympatiek tegenover de Sovjet-Unie. Ze zagen de nieuwe arbeidersstaat als hun eigen vaderland. Er zijn nogal wat nederlanders, waaronder ook een aantal rotterdammers, naar de Sovjet-Unie geweest. Ze gingen om verschillende redenen. In het prille begin van de sovjet-republiek onderhield de etser Proost/Jansen (Jansen was zijn schuilnaam) de verbinding tussen de Komintern en de CPH. Proost/Jansen kreeg later een belangrijke funktie in de rotterdamse afdeling. Het rotterdamse CJB-lid Jan van Weelden werd door de partij uitgezonden om een stoomkursus te volgen van 6 maanden aan de Lenin-universiteit in Moskou. Het latere rotterdamse gemeenteraadslid Wim Reuderink werkte mee aan de industriële opbouw in de Koezbas.
In Nederland kreeg de sympatie voor de Sovjet-Unie gestalte in de Vereniging Vrienden Van de Sovjet-Unie, de VVSU. De VVSU werd in het voorjaar van 1931 gesticht en was een voortzetting van de Vereniging Voor Volks Cultuur. Binnen de kortste keren was de VVSU een bloeiende vereniging met een prachtig geïllustreerd blad: "Rusland van heden". In 1934 bereikte dat blad een topoplage van 22.000 exemplaren. Jaarlijks zond de vereniging twee arbeidersdelegaties naar de Sovjet-Unie, in mei en november. De bedoeling was dat uit de grote bedrijven arbeiders afgevaardigd werden, die dan

met eigen ogen konden zien hoe in de Sovjet-Unie het socialisme werd opgebouwd. Na hun terugkomst deden de arbeiders verslag van hun bevindingen op openbare vergaderingen, in brochures zoals "Wat zagen vijf hollandse arbeiders in de Sovjet-Unie?" en in de film "Arbeidersdelegatie". De VVSU was bijzonder aktief. Op zondagochtenden werden er regelmatig speelfilms uit de Sovjet-Unie gedraaid, waaronder natuurlijk de klassieken van Eisenstein zoals de Pantserkruiser "Potemkin" en "October". Naast die speelfilms werden er sovjet-filmjournaals vertoond met nieuwtjes over de socialistiese opbouw. Ook werden er russiese agitprop-scènes gespeeld door theatergroepen van VVSU-afdelingen. Eens per jaar werd er een landdag georganiseerd in Amersfoort, waar soms wel 10.000 man op afkwamen. Naast propaganda voor de Sovjet-Unie drong de VVSU bij de regering vooral aan op de erkenning van de Sovjet-Unie. De VVSU werd evenals zovele andere organisaties getroffen door het ambtenarenverbod van Colijn.

Propagandawagen van de VVSU.

Meereke
Ik ben vanaf mijn jeugd een Sovjet-Unie-knokker geweest. Ik heb ook nog met de bus in mijn handen gestaan voor het hongerende Rusland. Toen waren we twaalf jaar. En ik heb kleding opgehaald voor het hongerende Rusland, omdat ze geen kleding hadden, met paard en wagen en een grote bel eraan. Dat was in 1922, in die hongertijd. Het was geloof ik een aktie van de CPH, maar dat weet ik niet meer zeker. Ik was nog een kind en toen heb ik met die bus in mijn handen bij de Maasbrug gestaan. In de dikke sneeuw en blubber. Hongerend Rusland, geld opgehaald. Toen heb ik daar gestaan van 12 tot 4 en 's zomers met een paard en wagen met een groot bord erop van: "Kleding-inzameling voor Rusland". Daar heb ik ook nog aan meegedaan, overal bellen en pakjes aanpakken of kleding.
Ik ben er vorig jaar geweest. Ik kan nog steeds niet hebben als ze de Sovjet-Unie kraken.
Bertus Schmidt
Dat is het bespottelijke aan die anti-propaganda, dat we geld uit Moskou kregen. Dat is zoiets belachelijks. Je kon je er nauwelijks tegen verweren, want niemand geloofde wat je zei. Maar in Moskou zeiden ze: "Ja, je zit daar en je lost het zelf maar op".

De Tribune en later het Volksdagblad zat toen aan de lopende band in de financiële moeilijkheden. Daar moesten altijd akties voor gevoerd worden, en ik geef je de verzekering dat die centen allemaal op tafel kwamen uit de hele enge budgetten van de arbeiders, uit hun portemonnee met dubbeltjes en kwartjes. Als er geld moest komen, dan kwam het er. Dat was met de Arbeiderspers precies eender. Aan het Hekelveld hebben ze dat gebouw kunnen betalen met de centjes van de arbeiders. Het gekke is, van hen zeiden ze: het is van de arbeiders en van ons zeiden ze: het is van Moskou. Je kon je er niet tegen verweren, want niemand geloofde je. Iedereen dacht, die krijgen honderdduizenden guldens uit Moskou. Nou die keek wel uit, die hadden het zelf veel te hard nodig.

Cuë jongens!!

Simon en Theo.

Ik ken al niet meerschrijven ook. Zien Jullie dat. 't Is al weereen heele tijd geleden dat ik Simon en Theo heb gezien, en dan zou je haast vergeten hoe je het schrijven moet! 't Is zeker wel heel raar dat ik niet thuis komt. Maar Vader en Moeder zullen je wel vertellen waar ik ben. Hier is het héél erg mooi. O, zoo mooi. Heele groote gebouwen zijn hier. Net als in de boeken. Uren kan je erin loopen zonder iets anders te zien als boomen. Die zijn torenhoog. Het ruikt er zoo lekker als je er onder loopt. Als ik terug kom zal ik jullie alles wel vertellen., Maar dat duurt nog wel een tijdje. Eerst sneeuw zien!! En, Theo, kan je nou al lezen. Je moet mij maar eens gauw een briefje schrijven. EN SIMON OOK. Doen jullie dat? Ja natuurlijk!

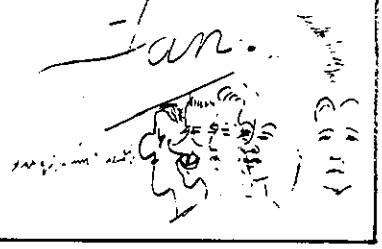
Nou jongens, bij de volgende brief weer een briefje voor jullie.

Helgefeliciteerd met Marie!

En hoe zag jij Sinnie voor mij gedaan?

EEN STEVIGE HAND
VAN JULLIE BROER

Jan.

Fragmenten uit brieven van Jan van Weelden uit de Sovjet-Unie aan z'n stiefbroertjes.

Er werd ook wel gezegd: "Als je het daar dan zo goed vindt, waarvoor ga je er dan niet naar toe?" Ja, ze zagen je aankomen. Ze zeiden: "Ga jij maar in je eigen land wat proberen". Dat is toch logies. Enkelen zijn er wel eens terecht gekomen, Fanny de Graaf bv. maar die kende de taal erg goed. Hij heeft toen op de universiteit van Moskou gewerkt en hij heeft toen radiopraatjes gehouden. Dat kon wel eens een keertje. En Reuderink, die kommunisties gemeenteraadslid is geweest, is in Koezbas ge-

weest. Dat was een nieuw industriegebied in het hartje van de Sovjet-Unie. Hij heeft daar als werktuigbouwkundige gewerkt. Anton Struik heeft hetzelfde gedaan. Ook aan één of andere stuwdam meegewerkt. Maar die kwamen allemaal weer terug, niet omdat ze het daar zo rot vonden, maar ze moèsten allemaal weer terug. "Ga je revolutie in je eigen land maar voorbereiden." Keihard. Dat is ook de moeilijkheid geweest in 1940, toen er een heleboel leiders van kommunistiese partijen moesten onderduiken of vluchten. Dat het zo moeilijk was om naar de Sovjet-Unie te komen lag gewoon aan het idee dat je het in je eigen land moest opknappen. Dat is wel heel beroerd geweest allemaal. Er waren er een heleboel, vooral in Duitsland toen Hitler aan de macht kwam, die niet weg konden komen. Als ze in Finland, Noorwegen of Zweden terechtkwamen hadden ze nog een kansje om het te overleven. Maar alles wat naar het westen werd gedreven naar Frankrijk, werd natuurlijk vroeg of laat gepakt.

Kees

De Russiese Revolutie maakte een geweldige indruk op je. Je moet niet vergeten dat het voor de arbeiders een geweldig perspektief opende. Dat was het, daar gebeurde het, daar klampte je je aan vast. De mogelijkheid was er dat arbeiders iets gingen doen. Er was een grote liefde voor de Sovjet-Unie en een grote opofferingsgezindheid. Je klampte je er aan vast, het was een grote houvast. Je had toendertijd ook de Vrienden Van de Sovjet-Unie, dat was een grote organisatie. Er gingen delegaties naar de Sovjet-Unie en er gingen ook havenarbeiders naar de Sovjet-Unie. Er gingen gewone mensen, ze werden gekozen in vergaderingen uit de bedrijven. Meestal arbeiders die in bedrijven een belangrijke rol speelden. Jan Klein, ik ken er zo een aantal. Ze gingen daar kijken, praten en diskussiëren. Ze werden daar rondgeleid natuurlijk, er was ook een stuk show bij.

Er was natuurlijk ook een verschil tussen arbeiders die vanuit de bedrijven daar naar toe gingen en partijleden.

Die gingen meestal mee natuurlijk. Er gingen een aantal mensen uit de partij daar naar toe. Er gingen ook partijgenoten om opgeleid te worden in de Sovjet-Unie. Die gingen naar de universiteit en kregen politieke scholing. Ik heb er eens voor op de nominatie gestaan, maar ik ging er net niet heen. Dat vond ik niet erg. Die Sovjet-Unie was een heel belangrijk punt in ons leven in die jaren.

Was het nou zo dat je er alles van verwachtte?

Veel, maar je moet niet vergeten dat we vanuit de Sovjet-Unie werden voorzien van literatuur. Er is door boekhandel Progress, die in nauwe relatie stond met Pegasus, ontzettend veel theoretiese en ideologiese literatuur verspreid in Nederland. Bijna alles wat op marxisties en leninisties gebied verspreid werd, dat kwam uit de Sovjet-Unie. Nou, dat was natuurlijk een geweldige ondersteuning. Maar niet alleen dat, ook de Rundschau die in Duitsland gedrukt werd, werd prakties helemaal door de Komintern voorbereid en waarschijnlijk ook gefinancierd. Dat kon alleen maar omdat die Sovjet-Unie er was. Die Sovjet-Unie was een geweldige steun. Zoals de film de Potemkin, dat was een steun om ons werk te doen. Het feit dat er dus later politieke vluchtelingen uit Zuid-Amerika of uit andere landen naar de Sovjet-Unie konden om daar verder te leven. Omdat ze in hun eigen land niet meer konden blijven. Dat was toch een geweldige zaak.

Dat Dimitrov naar Rotterdam kwam. Ik heb nog met Dimitrov een diskussie gehad. Het is heel vreemd, want ik wist niet dat het Dimitrov was. Dat moet ik erbij zeggen. Hij kwam hier praten over de eenheid van de sociaal-demokratiese en kommunistiese arbeiders. Wij hadden een verkeerde politiek gevolgd. Wij zeiden: sociaal-fascisten tegen de sociaal-demokraten. Fout! Dimitrov kwam daarover diskussiëren. "Waar zijn jullie mee bezig? Dit is een kritiek punt. We moeten gaan diskussiëren over de vraag van de eenheid. Dat is belangrijk! Ze hebben fouten, maar we moeten op het ogenblik die fouten even vergeten. Er is op het ogenblik een grotere fout aan de gang in de wereld. Dat is het fascisme. Dus eerst die grote fout oplossen." Kijk, dat dat mogelijk was. Dat werd vanuit de Sovjet-Unie georganiseerd. Het Plenum van de Internationale was in Moskou gevestigd. Daar keek je naar. Een mens heeft toch een perspektief nodig, een mens heeft toch een ding nodig waar hij zich aan vast kan pakken, een strohalm. Daarom is bij die oude kommunisten die Sovjet-Unie zo heilig. Daarbij moet je niet vergeten: die omsluiting van de Sovjet-Unie door al die internationale machten. 33 landen die rondom de Sovjet-Unie hun leger opgetrokken hadden, een boycot, een blokkade. Wij zagen dat. Zie je wel, diezelfde vijanden die ons belagen, die ons in armoe laten leven, die ons vernietigen, die blokkeren de Sovjet-Unie. Dus de vijand van mijn vijand kan mijn vriend zijn. Daarom werd ik ook lid van de CPH. Omdat die partij aangesloten was bij de Derde Internationale. De machtsfaktor sprak toch wel de arbeiders aan. Dat

daar iets bereikt was. En als je goed naar me luistert, dan ben ik nog een vriend van de Sovjet-Unie. Dat wil zeggen: ik heb wel kritiek op mijn vrienden, ik zie de fouten van mijn vrienden wel en daardoor ben ik misschien wel een hele goede vriend.

V. V. S. U. R O T T E R D A M.

Bezoekt de groote openbare Vergadering in het Verkoop lokaal op
WOENSDAG 20 Dec. a.s.
waar de November Arbeiders delegatie die zoo juist uit de Sovjet-Unie terug gekeerd is zal spreken.

IN MASSA NAAR DEZE VERGADERING! TOEGANG WERKLOOZEN 5 cts.

Wy krygen bericht, dat de V.V.S.U. ZONDAG-MORGEN 17 DECEMBER in het ROXY THEATER, de film vertoond van " HET GELE PASPOORT " en een film JOURNAAL.
VERDER, MUZIEK en DECLAMATIE.
Voor KINDERCRECHE is gezorgd.
KAARTEN voor WERKLOOZEN 25 cent (kan in termynen betaald worden)

BEZOEKT IN MASSA DEZEN FILM OCHTEND.

Aankondigingen voor bijeenkomsten van de VVSU uit werkelozenkranten "De Kameraad" en "Het Eenheidsfront".

Henk Bruintjes
Je bekeek de Russiese Revolutie als een goede stap op weg naar een betere wereld. Vooral m'n vriend Bertus Meijer. Want dat Moskou was Bertus z'n geloof geworden joh. Daar geloofde hij zo geweldig in. Ook bv. in de romans van Dostojevski en vooral Gorki. Het waren een soort voorbeelden voor hem. Hoe je feitelijk dat schrijven moest doen. Hij heeft het òòk geprobeerd met dat boek "Mischa".
Bram van de Haterd
Je had toendertijd een bakker op de Crooswijkseweg en die verkocht brood, gebakken van russies graan. Dat was goedkoper. Hij had geen echte bakkerij, het was meer zomaar een winkel. En dan had je ook nog Wim van de Voorden. Die liep met petroleum op Zuid en dan riep hij: "3 cent één liter petroleum uit de Sovjet-Unie!" Hij woonde ook in Crooswijk. Hij heeft ook nog gedichten gemaakt en het voorwoord geschreven bij de gedichtenbundel "Schaduwen der Stad" die ik samen met Jo Groos gemaakt heb. De Sovjet-Unie was toen het voorland van vooral kommunisten.

DE INTERNATIONALE ZEEMANSCLUB

Aan de Willemskade in Rotterdam was de Internationale Zeemansclub gevestigd. Voorzitter van die zeemansclub was de kommunist Joop Schaap. Zeelieden waren toendertijd een roerig volkje en ze speelden een belangrijke rol in de revolutionaire beweging. Veel zeelieden waren aangesloten bij de Internationale für Seeleute und Hafenarbeiter. Deze organisatie was op haar beurt weer aangesloten bij de Rode Vakbonds Internationale. Rotterdam, als grote havenstad, was één van de centra van een netwerk wat zich uitstrekte over alle havensteden van de wereld. Vanuit Rotterdam namen duitse zeelieden illegaal materiaal mee naar havensteden als Hamburg en Bremen. Rijnschippers namen pamfletten en ander drukwerk mee voor het Roergebied. Rotterdamse havenarbeiders stopten pamfletten tussen de lading van schepen die naar Duitsland koersten. Vanuit de zeemansclub werd ook kontakt gezocht met de indonesiese bemanningsleden van de cruise-schepen van de Rotterdamsche Lloyd. En vanuit diezelfde club werd ook de sabotage aan boord van schepen die munitie voor Franco vervoerden georganiseerd. De zeemansclub was de spil in het illegale werk van de CPH in Rotterdam.
Meereke
Ja, wij hadden een duitse jongen in de groep zitten en die vaarde op een sleepboot. Franz Mark. Dat was in de jeugd. We hebben nooit meer wat gehoord. Hij bracht ook liedjes mee uit Duitsland en die leerden wij dan van hem. Hij kwam als koerier eigenlijk. Hij vaarde wel op die boten. Als hij kwam dan zocht hij altijd mijn broer op. Nou en dan vertelde hij alles te uit en te na over hoe het in Duitsland was. Het was een klein breed ventje en het was een felle.
Was die Franz Mark van de KPD?
Ja, van de duitse jeugd. Hij had het toen ook al heel moeilijk daar in Duitsland. Het was een ontzettende leuke knul, een blozende kop, ja een leuke vrijer. En vertellen over Duitsland, wat daar gebeurde, en dan schreef mijn broer dat allemaal goed op. Maar hij was ineens plotseling verdwenen, nooit meer wat van gehoord. Dus of hij op-

Hans van Gemert, de man van Meereke, en de duitse kommunist Franz Mark.

gepikt is? Er was helemaal geen kontakt meer met hem te krijgen. Hij kwam met allerlei dingen. Wij wisten daar alles van, over fascisten. Wat daar gebeurd was. Toen hoorde je niet zoveel over de pers hoor. Nou weet je alles van radio en tv. maar dat was toen niet zo. Heel weinig mensen hadden maar radio. Hij sprak dan ook voor onze groep. Dikwijls hadden we een groepje van tien of twintig mensen. De kommunistiese jeugd is nooit zo groot geweest.

INDONESIË

Indonesië was het belangrijkste wingewest van het nederlandse kapitaal. Tot op het merg werden de inlanders uitgezogen. Het verzet tegen de stromannen van de nederlandse regering en de plantagebezitters kon dan ook niet uitblijven. In de organisatie van dat verzet werden ze geholpen door nederlandse revolutionairen. Vooral Henk Sneevliet is erg aktief geweest in Indonesië. Hij was de mede-oprichter van de Indische Sociaal-Democratische Vereniging. Later kreeg hij als funktionaris van de Komintern te maken met de revolutionaire beweging in Indonesië. In 1920 werd de Vereniging omgezet in Partai Kommunis Indonesia, de PKI. In 1926 organiseerde deze partij een opstand tegen het nederlands gezag. Die opstand werd bloedig onderdrukt, 1308 verzetstrijders werden naar de concentratiekampen aan de Boven Digoel gebracht. Velen daarvan stierven aan malaria. In Nederland verklaarden de linkse organisaties zich onmiddellijk solidair met de gedeporteerde revolutionairen. De CPH plaatste indonesiese kommunisten op de kandidatenlijsten voor de Tweede Kamerverkiezingen. Roestam Effendi, één van die gevangenen, is op die manier in de Tweede Kamer beland.

Kees

Omdat Nederland een koloniaal land was heeft de CPH kontakten onderhouden met de koloniën. We hadden kontakten met indonesiese zeelieden en daar hebben we gebruik van gemaakt. Vanuit de partij was via de Zeemansclub een organisatie opgebouwd om de strijd van de indonesiese arbeiders te ondersteunen. Want wij begrepen toen bliksemsgoed, en dat werd politiek ook duidelijk gemaakt, dat als het mogelijk was om in Indonesië een sterk verzet op te bouwen, dat dat voor de nederlandse arbeidersklasse

Werkelozendemonstratie 1932.

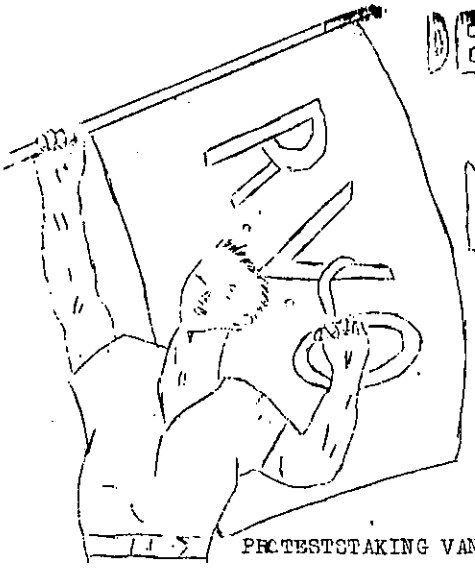
ontzettend belangrijk zou zijn. Indruk maken, afmatten en strijd voeren tegen de nederlandse kapitalisten, was nauw verbonden met het koloniale bezit van de heersende klasse. Daarom werd er in de partij grote aandacht aan besteed. In Rotterdam konden we veel doen omdat we hier de Rotterdamsche Lloyd hadden. Dat was een scheepvaartmaatschappij waarvan tweemaal per week schepen vertrokken naar Indië. Dat waren vrachtschepen zowel als passagiersschepen. Op al die schepen werkten een groot aantal indonesiese arbeiders. Onder die arbeiders waren er die revolutionair waren en die in verzet wilden komen. Maar aanvankelijk was hun organisatie niet zo sterk. Door middel van die Rotterdamsche Lloydmensen hebben we mee kunnen helpen aan de opbouw van de kommunistiese partij in Indonesië.

Hoe deden jullie dat dan?

We gingen naar die mensen toe als we ze op straat of bij het bedrijf tegenkwamen. Dan probeerden we een gesprek aan te knopen en als we dan merkten dat het mensen waren met een beetje verzetswil, dan probeerden we zo'n kontakt uit te bouwen en ze eens mee te nemen naar een vergadering. Dus dan kreeg je een betere indruk van ze. En we probeerden informatie te krijgen over wat er in Indonesië gebeurde en wat met henzelf gebeurde. Over hun eigen bedrijfsstrijd en hun verzet tegen de Rotterdamsche Lloyd. Die mensen werden knap uitgebuit, ze werkten voor een prikkie. Ze werden op de meest schandalige wijze behandeld, want ze kregen minder betaald dan de nederlandse mensen aan boord. Dus de kiem van het verzet lag al in hun sociale positie hièr. En daarop inspelende kon je met je politieke en marxistiese ideeën verder gaan. En dat gebeurde dan ook. We gaven ook een bedrijfskrantje uit voor de mensen van de Rotterdamsche Lloyd. Op den duur had je dan betrouwbare mensen gevonden die materiaal mee konden nemen naar Indonesië. Zo werd dat getransporteerd. Dat heeft bijgedragen aan de ontwikkeling van de kommunistiese partij in Indonesië. Ze herkenden in de nederlanders op die manier niet alleen mensen die kolonialisten waren, maar ook mensen die hun bevrijdingsstrijd mee wilden voeren. Het verzet van die indiese mensen heeft zich gemanifesteerd tijdens de muiterij op de Zeven Provinciën. Daaraan hebben niet alleen blanke soldaten deelgenomen, maar ook indiese mensen hebben aan dat verzet deelgenomen. Je kan zeggen dat ons werk hier in Rotterdam heeft bijgedragen om het verzet mogelijk te maken in Indonesië.

Het werk moest illegaal gebeuren want de Rotterdamsche Lloyd was een zeer reaktionair bedrijf. In Amsterdam werd datzelfde werk gedaan. Dat gebeurde door de amsterdamse par-

tijgenoten bij de Koninklijke Parketvaart Maatschappij. Die werkten op dezelfde lijn en dat werd ook gecoördineerd vanuit het partijbestuur.
We hebben zelfs Roestam Effendi hier gehad en die heeft in het parlement plaatsgenomen. Mohammed Hatta is een heel belangrijke internationale figuur geworden en heeft in Nederland lezingen gehouden. Die lezingen waren juist voor diè arbeiders en partijgenoten die met dat indonesiese werk bezig waren. Achteraf kan je het resultaat van je werk zien. Op zo'n moment verspreid je een manifest of voer je een gesprek. Dat was dikwijls een gesprek van man tot man. Ik zeg niet dat dat het alleen bewerkt heeft, maar alles bij elkaar heeft het de bevrijdingsstrijd in Indonesië ondersteund, ondanks dat de partij hier organisatories vrij zwak was.
Met Suriname hadden we vrijwel geen kontakt omdat de surinamers nooit hierheen kwamen. Anton de Kom is wel een bekende geweest. Maar er waren weinig verbindingen met Suriname. De indonesiërs hadden het misschien wat makkelijker dan de surinamers. Die hadden hun eigen ontwikkeling en dat was niet direkt een slavenvolk. Het nationalisme van de indonesiërs was veel sterker dan dat van de surinamers, want die waren als slaven naar Suriname gevoerd en het was in wezen dus niet hun vaderland. Indonesië

DE KRUISHAAK

N° 67

UITGAVE R.V.O.HAVEN.

REDACTIE-ADRES.
Hillelaan 5.

WERPT UW BYDRAGE VOOR DEZE KRANT
IN DE BUS BY DE UITGANG !!!
PRYS I CENT

o STEUNT DE UITGAVE VAN UW BLAD o
o ZOOVEEL IN UW VERMOGEN LIGT !!!! o
xoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxo

PROTESTSTAKING VAN INDONESISCHE ZEELIEDEN BY ROTT.LOYD.

POLITIE DEPORTEERT ENIGE KAMERADEN !!!!

PROTESTEERT EN EIST VRYLATING VAN DEZE KAMERADEN !!!!!!

In één van onze vorige nummers hebben wy reeds op de wantoestanden gewezen, die by de Indonesische zeelieden heërschen aan de Rott.Loyd.
Op Vrydag 15 Febr. is dittot een uitbarsting gekomen. Ongevoor 160 van deze kameraden gingen naar het kantoor der ... en eisten toegang voor een delegatie. Ongevoor 1½ uur hebben zy gewoigerd om te werken en gedemonstreerd voor het kantoor. Inplaats van intrekking der verslechteringen, ontbood de directie de politie, die door middel van een provocatie van een der portiers, die een zeeman een klap gaf, de mogelykheid kreeg om in te grypen en een elftal Indonesische kameraden te arresteeren.
Hiervan werden 9 aan boord van het s.s. Siantar gebracht en direct naar Indonesië gedeporteerd. Twee anderen zyn door de politie medegenomen, maar onder het protest der arbeiders na enige dagen vrygelaten.
Maar dit is niet voldoende. De Hollandse havenarbeiders en zeelieden zullen de stryd der Indonesische zeelieden daadwerkelyk moeten ondersteunen.

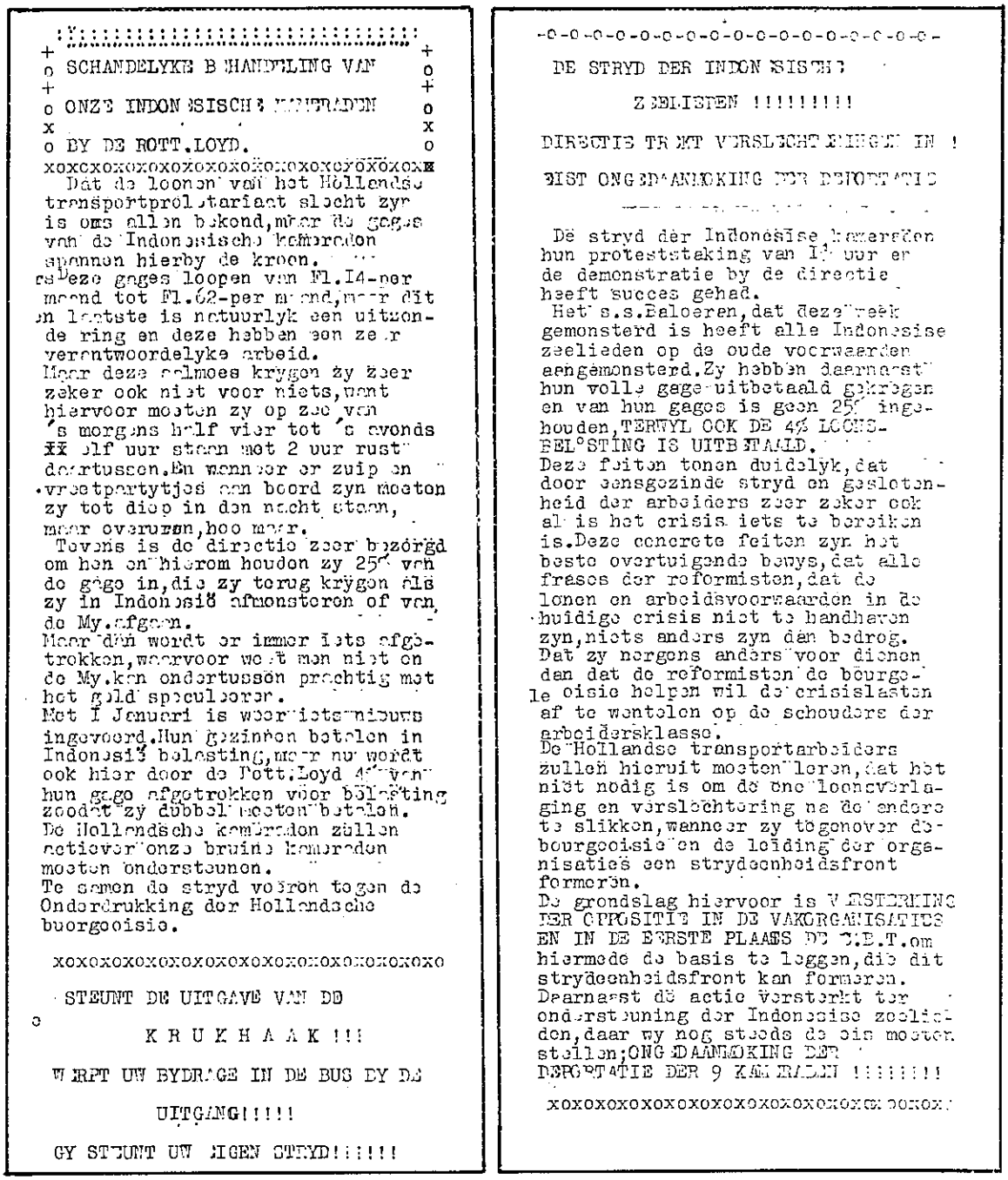
HEN NIET ALLEEN LATEN STAAN, MAAR WANNEER ZY ACTIE VOEREN HEN DIRECT DOOR SOLIDARITEITSSTAKINGEN ONDERSTEUNEN !!!

Daarnaast moeten de georganiseerde kameraden, vooral die der C.B.T. deze stryd in hun organisatie aan de orde stellen en verlangen, dat deze kameraden met alle middelen worden ondersteund.
Daarnaast op het huidige moment protesten en delegaties zenden naar de Rott.Loyd, waarin men protesteert tegen de maatregelen der directie en eist:

INTREKKING DER VERSLECHTERINGEN !!!!

ONGEDAANMAKING DER DEPORTATIE !!!!!

GEEN RANCUNEMAATREGELEN TEGEN DE KAMERADEN, DIE DEEL NAMEN AAN DE ACTIE
xoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxoxox

SCHANDELYKE BEHANDELING VAN
ONZE INDONESISCHE KAMERADEN
BY DE ROTT.LOYD.

Dat de loonen van het Hollandse transportproletariaat slecht zyn is ons allen bekend, maar de gages van de Indonesische kameraden spannen hierby de kroon.
Deze gages loopen van Fl.14-per maand tot Fl.62-per maand, maar dit in laatste is natuurlyk een uitzonderlyk en deze hebben een zeer verantwoordelyke arbeid.
Maar deze schamele krygen zy zeer zeker ook niet voor niets, want hiervoor moeten zy op zee van 's morgens half vier tot 's avonds elf uur staan met 2 uur rust daartussen. En wanneer er zuip en vreetpartytjes aan boord zyn moeten zy tot diep in den nacht staan, maar overuren, hoe maar.
Tevens is de directie zeer bezorgd om hen en hierom houden zy 25% van de gage in, die zy terug krygen als zy in Indonesië afmonsteren of van de My. afgaan.
Maar dan wordt er immer iets afgetrokken, waarvoor weet men niet en de My. kan ondertussen prachtig met het geld speculeeren.
Met 1 Januari is weer iets nieuws ingevoerd. Hun gezinnen betalen in Indonesië belasting, maar nu wordt ook hier door de Rott.Loyd 4% van hun gage afgetrokken voor belasting zoodat zy dubbel moeten betalen.
De Hollandsche kameraden zullen actievor onze bruine kameraden moeten ondersteunen.
Te samen de stryd voeren tegen de Onderdrukking der Hollandsche buorgooisie.

STEUNT DE UITGAVE VAN DE

KRUKHAAK !!!

WERPT UW BYDRAGE IN DE BUS BY DE

UITGANG!!!!!

GY STEUNT UW EIGEN STRYD!!!!!!

DE STRYD DER INDONESISCHE

ZEELIEDEN !!!!!!!!!

DIRECTIE TREKT VERSLECHTERINGEN IN !

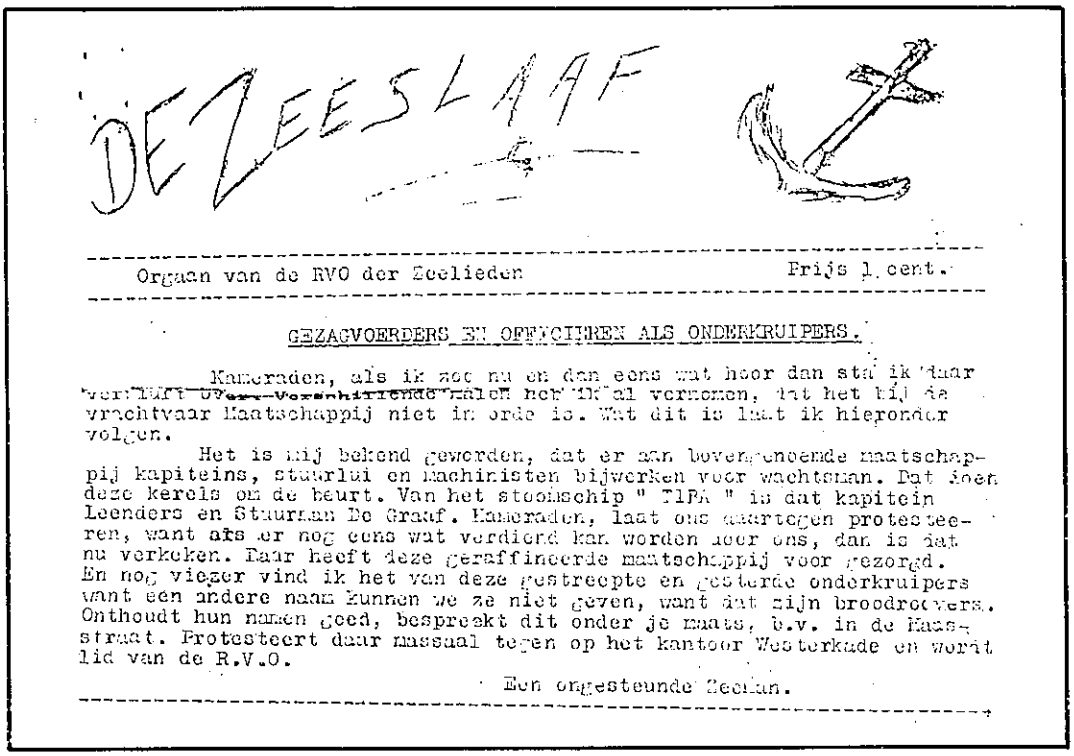
ZIJST ONGEDAANMAKING DER DEPORTATIE

De stryd der Indonesische kameraden hun protesteteking van 14 uur en de demonstratie by de directie heeft succes gehad.
Het s.s.Baloeran, dat deze week gemonsterd is heeft alle Indonesise zeelieden op de oude voorwaarden aangemonsterd. Zy hebben daarnaast hun volle gage uitbetaald gekregen en van hun gages is geen 25% ingehouden, TERWYL OOK DE 4% LOONSBELASTING IS UITBETAALD.
Deze feiten tonen duidelyk, dat door eensgezinde stryd en gesloten-heid der arbeiders zeer zeker ook al is het crisis iets te bereiken is. Deze concrete feiten zyn het beste overtuigende bewys, dat alle frases der reformisten, dat de lonen en arbeidsvoorwaarden in de huidige crisis niet te handhaven zyn, niets anders zyn dan bedrog. Dat zy nergens anders voor dienen dan dat de reformisten de bourgeoisie helpen wil de crisislasten af te wentelen op de schouders der arbeidersklasse.
De Hollandse transportarbeiders zullen hieruit moeten leren, dat het niet nodig is om de ene loonsverlaging en verslechtering na de andere te slikken, wanneer zy tegenover de bourgeoisie en de leiding der organisaties een strydeenheidsfront formeren.
De grondslag hiervoor is VERSTERKING DER OPPOSITIE IN DE VAKORGANISATIES EN IN DE EERSTE PLAATS DE N.V.V.T. om hiermede de basis te leggen, die dit strydeenheidsfront kan formeren.
Daarnaast de actie versterkt ter ondersteuning der Indonesise zeelieden, daar wy nog steeds de eis moeten stellen; ONGEDAANMAKING DER DEPORTATIE DER 9 KAMERADEN !!!!!!!!

Berichten uit "De Krukhaak" nr 59 en 62.

was eigenlijk bezet gebied en daardoor kon je dus inwerken op het feit dat de indonesiër zichzelf bevrijden kon op grond van hun nationalistiese gevoelens. Ze werden heel sterk onderdrukt. Een voorbeeld daarvan: Als een indonesiër een blanke tegenkwam dan moest hij 3 meter van te voren geknield langs de kant van de weg gaan zitten totdat die blanke voorbij was. Dat was de groet van de indonesiër aan de hollander. Zoiets was heel denigrerend. De indonesiërs die hier kwamen zagen hoe die blanken hier leefden onder elkaar op de schepen.
Voordat Hitler een concentratiekamp had, hadden de nederlanders er al één in Indonesië in Boven Digoel. Dat was een verschrikkingsoord. Er heersten veel ziekten en er zijn verschrikkelijk veel mensen gestorven. De nederlanders proberen dit uit de geschiedenis weg te vlakken.
Hadden jullie hier in Rotterdam een aparte afdeling die zich bezighield met die indonesiese zeelieden?
Dat werd meestal gedaan via de Zeemansclub, de Internationale Zeelieden Organisatie. We hadden ook met de vakbond, de Internationale Transport Federatie, ITF, een behoorlijke samenwerking. Daardoor kon het werk dus wat makkelijker gebeuren. Voor zeelieden heeft die internationale zeeliedenorganisatie veel gedaan. In Zweden zat het internationale hoofdkwartier en die had kontakt met Moskou. Het werd vanuit Moskou geleid. Het was voor de kommunisten natuurlijk belangrijk dat ze internationale ver-

bindingen hadden.
Er was ook een groep van mensen die regelmatig de schepen opgingen in de rotterdamse haven. Als er een schip de haven binnenkwam, dan gingen ze er naartoe en dan namen ze lektuur mee. Aan boord was altijd een bibliotheekje voor die zeelieden want ze zaten soms maanden op zee. Ze waren heel erg geïsoleerd en onderweg lazen ze veel, want ze hadden verder niet zoveel kontakt met anderen. Wij maakten daar gebruik van en we zorgden dat ze een bibliotheekje aan boord hadden wat een beetje links ingesteld was.

DE ZEESLAAF

Orgaan van de RVO der Zeelieden — Prijs 1 cent.

GEZAGVOERDERS EN OFFICIEREN ALS ONDERKRUIPERS.

Kameraden, als ik zoo nu en dan eens wat hoor dan sta ik daar verbaasd over. Verschillende malen heb ik al vernomen, dat het bij de vrachtvaar Maatschappij niet in orde is. Wat dit is laat ik hieronder volgen.

Het is mij bekend geworden, dat er aan bovengenoemde maatschappij kapiteins, stuurlui en machinisten bijwerken voor wachtsman. Dat doen deze kerels om de beurt. Van het stoomschip " TIPA " is dat kapitein Leenders en Stuurman De Graaf. Kameraden, laat ons daartegen protesteeren, want als er nog eens wat verdiend kan worden door ons, dan is dat nu verkeken. Daar heeft deze geraffineerde maatschappij voor gezorgd. En nog viezer vind ik het van deze gestreepte en gesterde onderkruipers want een andere naam kunnen we ze niet geven, want dat zijn broodroovers. Onthoudt hun namen goed, bespreekt dit onder je maats, b.v. in de Maasstraat. Protesteert daar massaal tegen op het kantoor Westerkade en wordt lid van de R.V.O.

Een ongesteunde Zeeman.

We brachten die brochures en boeken aan boord onder het mom van het aanvullen van de bibliotheek. Als je aan boord was kon je ook met die mensen kontakt maken. Er waren natuurlijk wel kapteins die het niet toelieten dat je aan boord kwam, maar dat was natuurlijk wel een reden voor de bemanning op dat schip om nieuwsgierig te worden waarom wij niet aan boord mochten. En die kwamen dan naar die Zeemansclub toe. Die Zeemansclub was onder de zeelieden heel erg bekend. Ze konden daar goedkoop eten en informatie krijgen over waar ze in de stad inkopen konden doen e.d. Er was ook een brievenkast. Dat was bv. voor als ze elkaar wilden schrijven. Dan richtten ze hun brieven aan de Zeemansclub. Dan kon die ander, waar die brief aan gericht was, na een paar maanden als hij in Rotterdam kwam, daar die brief ophalen. Die Zeemansclub was door de partij opgezet. Dat was niet alleen in Rotterdam, maar ze waren in alle belangrijke havenplaatsen. Er zijn toendertijd veel zeeliedenstakingen geweest. Het leven aan boord van die schepen was heel erg slecht. Mensen werden heel erg slecht behandeld. Stokers en tremmers dat waren verschrikkelijke baantjes. Onderbetaald en de huisvesting van die zeelieden was erbarmelijk. Dus de basis voor het verzet was aanwezig. Je hoefde geen argumenten aan te dragen, het was alleen een kwestie van organisatie. Als havenarbeiders staakten dan hadden ze ondersteuning van die zeelieden nodig en andersom. Als er op één of twee schepen gestaakt werd door de bemanning, dan waren die havenarbeiders solidair met die zeelieden. Dan zeiden ze: "Zolang die zeelieden staken, lossen we dat schip niet". Zo ontstond er dus een band tussen die haven en die zeelieden. Het was heel moeilijk om zeelieden te organiseren omdat ze soms wel een half jaar van huis waren. Wat ook veel gebeurde was dat ze onderweg een andere boot namen.

UIT DE PARTIJ...

De CPH kende een bijzonder groot ledenverloop. De leden kwamen en gingen. Eén van de redenen daarvoor was, dat de partij van haar leden eiste dat ze dag en nacht beschikbaar waren. Veel leden konden dit niet opbrengen en kwamen in persoonlijke moeilijkheden. Daarnaast kwam nogeens dat de CPH, kwa organisatie, verdraaid veel weg had van het leger. Deze militaristiese opvatting over de partij kwam voort uit het idee dat klassenstrijd klassenoorlog is. De partij werkte dan ook in cellen en gedeeltelijk

ondergronds. Er waren nogal wat leden die aan deze discipline niet gewend waren en afhaakten. Wat verder door de gehele geschiedenis van de CPH een rol speelde, was de hand van Moskou achter elke verandering in de politieke lijn. Om de zoveel tijd veranderde de koers en de daarbij behorende slagzin. Veel leden, vooral arbeiders, vonden de partij in de loop van de jaren dertig verburgerlijken. Er was een begin van een partijelite ontstaan, de vrijheid van diskussie was al langer verdwenen en de partij was met de omschakeling van cellen naar afdelingen niet langer "verankerd in de bedrijven", zoals dat heette.

Arie

Kunt u vertellen waarom u uit de partij bent gegaan?

Er waren een hoop dingen waar ik het niet mee eens was. Toen vlakte dat al af in de bedrijven. Ik vertrouwde er een hoop niet van hè. Want je had de Van Burink's en de Frenay's, die waren ook weggelopen en die zaten aan de andere kant. Speldje op (NSB). Toen dacht ik: "Godverdomme nog an toe, dan zou je in feite weer een apparaat moeten opbouwen om tegenwicht te vormen tegen verraaiers in de beweging". Nou begin er maar aan. We hadden al zat te doen in het bedrijf.

Door de partij werd gezegd: "Als je lid wordt van de Communistiese Partij, dan staat de partij voorop! En je huishouden dat komt twee, anders moet je geen communist worden." Het kan ook zijn dat dat een rol voor mij gespeeld heeft. Dat ik dacht dat ik dat toch niet kon waarmaken. Als er in die tijd aan mij gevraagd werd of ik voor honderd procent kommunist was, dan had ik gezegd: "Daar mankeert nog wel het één en ander aan". Ik probeerde wel het nodige te doen voor de arbeiders. Maar zoals je van die anderen wel eens leest, wat die allemaal mee hebben gemaakt en wat ze hebben gedaan, daar ben jij dan maar een kleine jongen bij joh. Die vijftien, twintig jaar in de bajes gezeten hebben en te pletter werden geslagen, die komen eruit en die gaan weer even vrolijk verder.

Toen u uit de CPH ging, heeft u er toen over gedacht om u aan te sluiten bij een andere organiatie?

Nee, dat niet.

Kees

Waarom ben je uit de partij gestapt?

Ik ben niet uit de partij gegaan, ik ben uit de partij geroyeerd. Ik was het in de eerste plaats niet eens met de processen die in de Sovjet-Unie gevoerd werden. Ik ben het in feite nooit eens geweest met de buitenlandse politiek van de Sovjet-Unie. Die heb ik altijd aangevochten. Ik zag wel dat handelsrelaties voor de Sovjet-Unie met het buitenland noodzakelijk waren. Maar de wijze waarop en met wie, daar had ik kritiek op. Met een land als Chili nù zou ik geen handel drijven. Dat heb ik toen ook al gezegd. Buitenlandse politiek goed, handelsakkoorden goed, maar dan wel met een aantal beperkingen. Daar werd door het partijbestuur tegenover gesteld: dat is een zaak van de Sovjet-Unie, daar hebben wij geen overzicht over en geen zeggingskracht in. Dus die zaak moeten we maar buiten de diskussie laten. Kijk, als je aan de ene kant de Sovjet-Unie verheerlijkt en tot doel stelt aan de arbeiders, dan zal je zeker op diezelfde Sovjet-Unie kritiek mogen hebben. Dat werd niet geaksepteerd.

Daarbij kwamen nog een aantal dingen die ik binnen de top van die partij tegenkwam. Een aantal personen waarvan ik de handelingen en uitspraken nogal tamelijk kritiès bekeken heb. Er waren bv. Provinciale Statenverkiezingen. Daar was Jaap Brandenburg kandidaat voor gesteld. Er was een geweldige grote kampagne gevoerd en ondanks die kampagne werd Jaap Brandenburg niet gekozen. De partij had niet voldoende stemmen gehaald en toen zei hij: "Godverdomme, daar gaat m'n job". En daar stond ik bij. Hij zei niet: nou heeft de partij verloren en nou hebben we dus een politieke nederlaag geleden, maar hij zag dat als een individuele zaak en ik heb hem daarop aangevallen. Dat zat hem natuurlijk niet glad. Die zaak is later in de partijdiskussie naar voren gekomen en dat heeft hij tegen mij uitgespeeld. Als je zo'n instelling binnen de partij krijgt, dan gaat je werk natuurlijk ook niet meer met zoveel enthousiasme. En ik verwaarloosde natuurlijk ook een aantal dingen. Dat was voor hun de gelegenheid om mij op die wijze te royeren. Daarmee sloten ze de kritiek tegelijkertijd af.

Kijk die Jaap Brandenburg was erg aktief en deed goeie dingen binnen de arbeidersbeweging. Hij werd op een gegeven moment op een bepaalde funktie ingezet en kon zich toen onttrekken aan de narigheid van het werkeloos zijn en aan de uitkering als zodanig. Die man stelde zich een illusie, wel een verkeerde illusie, want de vooraanstaanden, de leiding, zal zich in dienst moeten stellen. Maar hij draaide dat om. Hij dacht de partij staat nu in dienst van mij, om mij uit de narigheid te helpen. Dat was begrijpelijk, maar politiek gezien is het natuurlijk hardstikke fout. Er waren

natuurlijk nog veel meer van die figuren. Er zullen zich altijd strebers en figuren met veel ambitie binnen zo'n beweging aandienen.

Was er verzet onder de leden?

Je kreeg natuurlijk sympatieën en antipatieën. De één schoof wat meer de ander naar voren. Er was ook een ontzettend grote partijdiscipline. Die dingen bracht je niet naar buiten. Dat was een interne diskussie. Zo'n diskussie over bepaalde figuren of bepaalde afwijkingen werd gevoerd binnen een bepaalde kring. En dat is het ook een noodzakelijkheid. Je hangt de vuile was niet aan de grote lijn. Dat was een goeie maatregel, maar er zaten nare kanten aan.

Kon de diskussie niet makkelijk afgedaan worden door de partijleiding?

Nee, zo was het niet. Er werd wel veel en zwaar over gediskussieerd. Maar het moest politiek gesteld worden. Wat veel gebeurde was dat het een persoonlijke vete werd. Dan werd de politiek afgeschoven. Het was voor een bepaald figuur dan ook heel makkelijk om iemand die kritiek leverde, andere dingen in zijn schoenen te schuiven. Hem in een bepaald daglicht te stellen, bv. een tekortkoming in zijn werk. Maar dan hebben ze eerst een sfeer geschapen dat dat werk voor je onmogelijk wordt. Dat werd veel gedaan.

Is dat bij jou ook gebeurd?

Ik heb het dikwijls zo aangevoeld. Je kan zulke dingen niet bewijzen. Die sfeer die proef je, die kan je niet aantonen. Zo'n politieke stellingname gaat dikwijls gepaard met een hoop privé-moeilijkheden. Jarenlange armoede, jarenlange problemen in je persoonlijke leven. Die hebben hun uitwerking op je denkwijze ten aanzien van de maatschappij, ten aanzien van de partij en ten aanzien van de politieke lijn. Daar ontkom je niet aan. Ik heb toendertijd inderdaad een aantal dingen verwaarloosd, bv. de agitatie en het werk aan de stempellokalen. Als je voor honderd procent achter een partij of beweging staat doe je het werk beter dan wanneer je een aantal kritiekpunten hebt en niet meer zo enthousiast bent. Als je dus jarenlang enthousiast hebt meegelopen en je laat dan dertig, veertig procent vallen, dan is de kritiek ook nog gerechtvaardigd dat je dat werk niet doet. Ik was ook niet verbitterd. De instelling van de partij was toen ik eruit was: die man isoleren. Dus het kontakt met de partijgenoten was grotendeels verbroken. Dat heeft ook weer zo z'n gevolgen gehad voor mij. Maar ook daar was doorheen te komen.

De partij heeft ontzettend veel mensen verbruikt door deze dingen. Mensen als poli-

---

EEN TONEELAVOND!!

We mogen ook wel eens een avond plezier hebben. Het bestaan van de werkloze en zyn gezin is zoo grauw en elendig, en het laatste restje levensgeluk is hem door de bourgeoisie ontstolen! Het W.A.C. heeft voor de werkl. op 5 Januari a.s. een pracht van een geestavond georganiseerd. De toneel club treedt daar op met een aantal stukken, er is muziek en declamatie, na afloop kun je je styve leden weer lenig maken in een dansje. Maar, als arbeiders onder elkaar zyn, wordt ook de propaganda en strijd niet vergeten. Kam.v.d.Vegt zal spreken over onze belangen.

't belooft schitterend te worden. Dus allen 5 Januari naar het Gebouw EDISON, SNELLEMANSSTRAAT 33 om 8 uur De entree is vry. Introductiekaarten verkrygbaar by de bestuurders van het WAC.

Er wordt op dezen avond een schitterende tombola gehouden. Wie heeft er daar nog prysjes voor? Alles is welkom! Vanaf een olifant tot een veiligheidspeld!! Loop even aan by kam.v.Beek, Ooievaarstraat 1 of by kam.v.d.Vegt, Mauritsstr.41 I en geef het daar af, wat je missen kunt.

LEVE DE TOONEELAVOND VAN HET WAC!!

Aankondiging uit "De Nijptang", agitatiekrant van het WAC.

tiespion aanmerken, mensen als onbetrouwbaar aanmerken. Mensen, als ze kritiek hadden op bepaalde figuren of op de politieke lijn, isoleren door bepaalde dingen op te blazen. Dat was een koud kunstje. Er zijn massa's mensen naar de partij toegestroomd en opgenomen en doordat ze geïsoleerd werden weer van de partij afgestoten. Er was een ontzettend groot verloop.

Er werd te weinig aan politieke scholing gedaan en op een gegeven moment kreeg je de Marxistiese Arbeiders School. En toen kwam er begrip binnen de partij van: dàt moeten we doen. Ik heb getracht binnen die MAS een stuk arbeid te vinden, ondanks dat ik al uit de partij was. Dat werd wel moeilijk, want het gevaar bleef: is hij wel betrouwbaar? Een aantal figuren zagen gevaar in de MAS. Die zeiden: moet dat nu wel? Is het

niet veel belangrijker om een demonstratie te organiseren of een krant te verkopen of om partijgenoten te gaan maken in plaats van dat je tijd besteedt aan het lezen van boeken en kursussen? Natuurlijk waren er wel een aantal partijgenoten die zich uit de dagelijkse aktieve strijd terugtrokken om binnen het MAS te gaan wijden.
Men had geen aandacht voor de capaciteiten van bepaalde mensen. Men verwachtte van iedereen een agitator, iedereen moest kranten verkopen. Men selekteerde niet van: die man is geschikt voor agitatiewerk en die man is geschikt voor theoreties werk of voor politiek-economies werk. En dat is een gebrek geweest in de partij.
Er werden mensen zwart gemaakt in de partij, hoe ging dat?
Er was binnen de CPH een konkurrentiestrijd om bepaalde posities. Dat mag nog als het maar goed geleid wordt. Als er maar een figuur boven staat die het in de gaten houdt. Je mag van mij rustig mensen tegen elkaar uitspelen, dat is helemaal niet slecht. Als er twee mensen zijn die naar dezelfde positie streven, laat ze dan maar hun capaciteiten tonen wie er de beste voor is. Maar daar zit ook een andere kant aan. Dat ze elkaar gaan bestrijden met valse middelen. Dat gebeurde. Dat ging dan dikwijls op de toer van verdachtmaken. Ik heb dat zelf niet meegemaakt omdat ik zoveel goeie kontakten had binnen de partij die ik al jarenlang kende. Vanuit mijn jeugd had ik al relaties met de arbeidersbeweging, dus het was moeilijk om mij zwart te maken. Maar iemand die zomaar de partij binnenkomt, zonder enige historie, daar was het eenvoudiger mee. Ik was al vanaf mijn veertiende jaar aktief en toen ik geroyeerd werd was ik zo 26, 27 jaar. Ik heb altijd een idealistiese instelling gehad. Ik heb zelf nooit een funktie willen hebben. Ik heb het gewone werk zoals kranten verkopen, abonnees winnen, leden winnen, kalken, plakken nooit in de steek gelaten. Er waren veel partijgenoten die, als ze eenmaal een funktie hadden, het celwerk en het eenvoudige werk in de steek lieten. Ik stond op het standpunt van: kontakt hebben met de massa, met je partijleden, met je buurt. Dat was één van de voorwaarden om als kommunist te kunnen werken. Het was dus moeilijk om mij te vervolgen.

PARTIJBEVEILIGING

Binnen de CPH bestond een apart apparaat dat zich bezig hield met de partijbeveiliging. Dit apparaat werd geleid door de amsterdammer Daan Goulooze. Goulooze stond via zendapparatuur in rechtstreekse verbinding met de Komintern. Het apparaat beveiligde de partij tegen indringers van buitenaf zoals fascisten, politiespionnen en provokateurs. Ieder nieuw lid werd van te voren gescreend. Celvergaderingen werden regelmatig "overvallen" door instrukteurs die kontroleerden of er geen adressen rondslingerden. Ook de beveiliging van belangrijke kongresgangers (bv. Dimitrov) werd aan de mensen van Goulooze toevertrouwd. In de jaren dertig heeft het apparaat van Goulooze zich voornamelijk bezig gehouden met de opvang van gevluchte duitse kommunisten. Ook duitse vluchtelingen moesten gekontroleerd worden op hun betrouwbaarheid. Goulooze had kontakt met de illegale KPD-leiding in Amsterdam en zorgde voor transport van mensen en materiaal naar Duitsland voor het verzetswerk. Ook waren de mensen van Goulooze betrokken bij de sabotage aan munitieschepen voor Franco vlak voor de oorlog.
De CPH was de enigste partij die een aparte organisatie had die zich bezig hield met het afschermen van de partij tegen infiltratie. Het apparaat werkte in het geheim en was allang en breed voor de oorlog aktief.
Kees
De partijbeveiliging stond onder Daan Goulooze. Als je lid wilde worden van de kommunistiese partij moest je een lijst invullen. Op dat formulier stond: wie ken je in de partij? Wie zijn de mensen waarmee je kontakt hebt in de partij? Je moest altijd twee mensen hebben die je kende en die twee mensen waren verantwoordelijk voor de betrouwbaarheid van die kerel die zich meldde. Dan werd er gevraagd: ben je lid van een sportvereniging? Ben je weleens lid geweest van een andere politieke partij? Wat voor funktie had je in die sportvereniging of die toneelvereniging? Dat deden we daarom, had die man bestuurskwaliteiten? Had hij organisatoriese kwaliteiten? En je kon dan ook informeren bij die groep waar die man uitkwam wat het voor iemand was. Dan kon je naar zijn betrouwbaarheid informeren. Nou, heel belangrijk was natuurlijk waar hij werkte en waar zijn familie werkte en wat zijn familie deed. Dat moest hij invullen. Welke funkties zijn familieleden hadden. Als je dan zo'n man toeliet tot de partij, dan kon je hem een opdracht geven. Als hij dan familie had werken in een belangrijk bedrijf, dan kon je zeggen: "Jij gaat informatie inwinnen over dat en dat bedrijf door middel van je familie". Dus dat cellenwerk, dat illegale werk werkt op die manier. Het was juist de kommunistiese partij die als enige partij direkt na de bezetting door Duitsland een illegale krant kon uitgeven en direkt illegaal kon funktione-

ren. Het waren de kommunisten die in de kampen de zaak illegaal organiseerden. Het verzet in de duitse konsentratiekampen konden ze aan de hand van de ervaringen die ze in de tijd hadden opgedaan organiseren. Dat is belangrijk.

Hoe kwam je eigenlijk bij die beveiliging?

Omdat ik daar feeling voor had. Ik had er een neus voor en ik vond het ook belangrijk wie we binnen de partij kregen. Ook omdat ik enige scholing had. Ik heb een literaire achtergrond en ik heb tamelijk veel gelezen.

Hoe werkte de partijbeveiliging bijvoorbeeld tegen politie-infiltranten?

Doordat je al die cellen had wist je veel van elkaar. Dus als eens iemand uit de band sprong en als die kontakt zocht met bepaalde partijgenoten en veel vragen stelde over partijwerk, dan trad er een wantrouwen op. Dikwijls heel erg, erg vals. Ik was ermee bezig omdat ik in het apparaat zat. Je stond dikwijls versteld hoe dat toch nog georganiseerd was. Ik wil je één voorbeeld geven. Het is een verschijnsel geweest dat een aantal CPH-partijbestuurders overgelopen zijn naar de fascisten. Ik heb zelf een zaak aanhangig gemaakt van een partijbestuurder. Heel dikwijls speelt het toeval. Ik ging naar het stempellokaal en ik ging altijd met hem. Het was partijbestuurder Arie Fey. Arie Fey uit de Beverstraat. Hij heeft toen die sabotagegroep van Jan van Schaik verraden. Jan van Schaik was de man van de aanslag op dat duitse munitieschip in de rotterdamse haven tijdens de Spaanse Burgeroorlog. Arie Fey heeft daar 20 jaar voor gekregen na de oorlog. Met die Arie Fey ging ik altijd naar het stempellokaal. Maar een paar dagen was hij er niet. Hij was laat. Nou loop ik door de Groningerstraat en daar was een winkelier, die was ook lid van de partij. "Kees hoor'es, jij ziet dadelijk Arie Fey. Ik heb een brief voor hem." Ik zeg: "Hé, hoe kan dat nou? Een brief?" "Ja", hij zegt: "Op mijn adres, dat gebeurt wel meer. Die brief komt uit Zweden. Die is aan mij gericht, maar hij is voor Arie Fey." Dat was toch wel vreemd hè, dat je een brief op een dek-adres laat komen. Nou moet ik je ook nog even zeggen: wij leerden al direkt, als je lid werd van een cel moest je een dek-adres hebben. In mijn huis waren nooit belangrijke papieren en geen namenlijsten. Ik had een hele goeie kennis, een onderwijzer, en daar bracht ik mijn materiaal. Dat was materiaal waar de politie wat aan had. Dat gold voor ieder lid. Thuis had je geen spullen en je mocht nooit met iets op zak lopen. Dus die brief. Ik dacht: "Wat moet ik nou doen? Ik maak hem open." Ik zag Arie Fey niet en ik stoomde hem open. Het was in code en ik vond dat heel erg vreemd. Ik ging naar de man toe die boven mij stond, dat was een partijbestuurder die leiding gaf, en ik zei: "Moet je nou eens kijken". Hij zei: "Nou geef maar eens hier, laat maar eens kijken". Hij had weer kontakt met Daan Goulooze.

Die Arie Fey had ook kontakten met Joop Schaap. Dat was iemand van de Zeemansclub. Schaap had dus internationale kontakten met Moskou ook vanuit de Zeemans Internationale. Die verzorgde illegaal werk onder zeelieden en ook voor de Internationale. Bv. naar landen toe in Zuid-Amerika. Dat kon hij mooi en makkelijk doen doordat hij kontakten had met zeelui die op Zuid-Amerika vaarden. Fey had zich daar, zonder dat wij dat wisten, ingewerkt. Bewust. Hij had dat gedaan vanuit zijn rol als spion, als verrader. Hij was partijbestuurder maar...

Dat was helemaal geen nieuw verschijnsel want in de top van de russiese partij in 1917 waren er ook al een paar. Lenin stond op het standpunt: als je niet direkt bewijzen kan dat het politiespionnen zijn, dan overlaat je ze met werk. Met zoveel goed werk dat ze zich kapot werken. En dan konden ze toch als politiespionnen goeie dingen doen. Maar houdt er wel rekening mee wàt ze doen. We keken tegen mensen die spionnenwerk verrichtten natuurlijk wel smerig aan. Het is heel moeilijk te bewijzen dikwijls. Je kan niet zomaar zeggen: "Jij bent een spion!" Wat dikwijls wel gebeurde was dat mensen die verdacht waren later bleken helemaal niet zo te zijn. Maar met dat geval Fey heb ik dus te doen gehad. Ik heb dat aanhangig gemaakt. Maar dan was het ook zo, als het eenmaal in handen was van een hogere instantie binnen de partij, nou ja, dan bemoeide je je eigen er niet meer mee. Dan ging je je eigen werk doen en dan zochten hun dat wel uit. Op het laatst is hij toch voor de bijl gegaan. Hij heeft zijn straf toch gekregen. Maar dat was na de oorlog. Maar dat van die brief, dat was al heel vroeg. Hij heeft zijn rol kunnen blijven spelen tot na 1936. Toen ik eruit ging is hij nog partijgenoot gebleven. Hij is bij de partij gebleven tot '40. Toen is hij opgepakt samen met Proost Jansen.

Wij hadden ook systemen om bepaalde mensen die we verdachten om die eruit te halen. Ik zal je een voorbeeld geven: we hadden een paar mensen, een paar zelfs, waarvan wij dachten dat zit niet jofel. Toen was er een kwestie met Japan aan de hand. Nou kregen een aantal partijgenoten èn die bewuste partijgenoten een mededeling. "Zeg luister eens, morgenmiddag om 2 uur wordt er een aanval gedaan op het japanse konsulaat." Dat

lag voor de hand, dat zou kunnen gebeuren. "Maar je mag hier met niemand over praten, er is geen mens die het mag weten." Goed, dus 's middags om 2 uur waren er een aantal partijgenoten daar om te kijken of er politie was. We hadden het alleen maar tegen hèn verteld. Geen andere partijgenoot, niemand wist ervan. Het was een hele kleine besloten kring. Zo werd dat georganiseerd. Zo kwam je er weleens achter. Dat was die beveiligingskommissie die dat organiseerde. Die wist ook al veel van partijgenoten. Als er maar een verdachte was dan kwamen ze al naar je toe.
We gingen ook de cellen in om over de partijbeveiliging te spreken. Met een verhaal van: niks bij je dragen, zorgen dat je een dek-adres hebt, zorgen dat je je eigen afschermt. Dat is in het belang van jezelf. Niet alleen in het belang van de partij, maar ook in het belang van jezelf. Ogenschijnlijk kleine dingen, maar die van heel groot belang zijn gebleken in de illegaliteit.
Ik zal nog een voorbeeld geven. Ik zat in de Internationale Rode Hulp. Er waren duitse mensen hierheen gevlucht. Duitse kommunisten en die hadden allemaal slaap- en eetadressen, die moesten genoteerd worden natuurlijk want je moest weten waar die kerels zaten. Ik moest op stap om naar die gasten toe te gaan en ik had een klein lijstje hier in mijn binnenzak. Ik kom aan het stempellokaal en er is een rel aan de gang. De politie gaat flink tekeer en slaat de boel uit elkaar. Het was aan de Heidestraat en ik loop de Stokroosstraat in en ik kon niet verder. Daar stond een kordon van politieagenten. Dus ik denk: "Jezus Christus, als ik dadelijk gearresteerd wordt met dat lijstje in mijn zak, dan ga ik voor de bijl". Dus ik vluchtte bij een vreemde zomaar de trap op en ik vertelde dat. Ja ze hadden ons al gezien natuurlijk, ze hadden al gehoord dat er herrie was. Ik vroeg of ik een poosje mocht blijven zitten. Maar word ik gegrepen dan ga ik gewoon voor de bijl. Dus toen werd voor mij ontzettend belangrijk dat je nooit niks meer in je zak moest houden.
We hadden ook een illegale krant. Daar heb ik zelf aan meegewerkt. Dat was in de legale tijd voor de oorlog. Drukpersvrijheid was er en we konden gewoon een kommunistiese krant uitgeven, maar we maakten een illegale krant "De Rode Post". Maar heel weinig mensen weten daarvan. Het was ook nog op rood papier gedrukt.
Was dat alleen bedoeld voor het distrikt Zuid-Holland?
Ja, alleen voor de provincie Zuid-Holland.
Waarom deden jullie dat illegaal?
Leren. Het illegale werk leren als voorbereiding. Dat was in '34/'35. Ook eerder al in '33. Er was drukmateriaal en dat werd op een illegaal adres, bij de één of andere arbeider op zolder of in een kamertje opgeslagen. En dan werd hij gedrukt. Er werd door een aantal mensen een artikel geschreven en hij werd ook illegaal verspreid. Het papier werd niet namens de kommunistiese partij gekocht, maar werd zogenaamd voor een bedrijf bij de één of andere papierhandelaar gekocht. De artikelen werden door een paar mensen geschreven en dat was meestal partijliteratuur, maar ook economiese berichten en over de strijd van de mensen. Hij werd niet gekolporteerd, hij werd door een aantal mensen aangenomen en betaald. Er wisten maar een paar mensen hoe dat ding ongeveer werkte. Het distriktsbestuur zelf wist niet hoe dat ding in elkaar zat of wie daar mee bezig waren. Je had dus binnen de partij een illegaal apparaat. Het stond rechtstreeks onder de partijleiding, onder Daan Goulooze. Dat was de man die het illegale werk in Nederland deed. Onder Daan Goulooze heb ik ook gewerkt.
Had de CPH wapens?
Kijk, daar heb je weer zo'n typiese opvatting. Je had altijd gedacht dat kommunisten altijd met wapens liepen. Als je een wapen in je bezit had als lid van de kommunistiese partij, dan werd je eruit geslingerd. Het was verboden. Kommunisten was het verboden een wapen in hun bezit te hebben. Dat was een opdracht van de partij. De partijgenoot die een wapen in zijn huis had, dat werd gekontroleerd, die werd geroyeerd.
Waarom was dat?
Om de bourgeoisie geen kans te geven om de partij als zodanig te pakken. Kommunisten geloofden niet om vanuit zo'n soort organisatie een revolutie te organiseren. Een revolutie moet georganiseerd worden met het leger samen. Dus er waren ook cellen in het leger. De opdracht was aan de jonge mensen die het leger in moesten om binnen het leger te werken. Dat is gebeurd. In Assen zijn er opstanden geweest van soldaten. Er was ook een boekje gemaakt door kommunisten. Een kommunisties zakboekje. Het is verboden geweest. Als je dat zakboekje in je bezit had als militair, dan ging je de cel in. Dan werd je inderdaad veroordeeld. Daar stonden aanwijzingen in van wat je moest doen in tijd van revolutie. Hoe je het leger kon gebruiken en ondermijnen voor de revolutie.

ROODFRONTSTRIJDERS

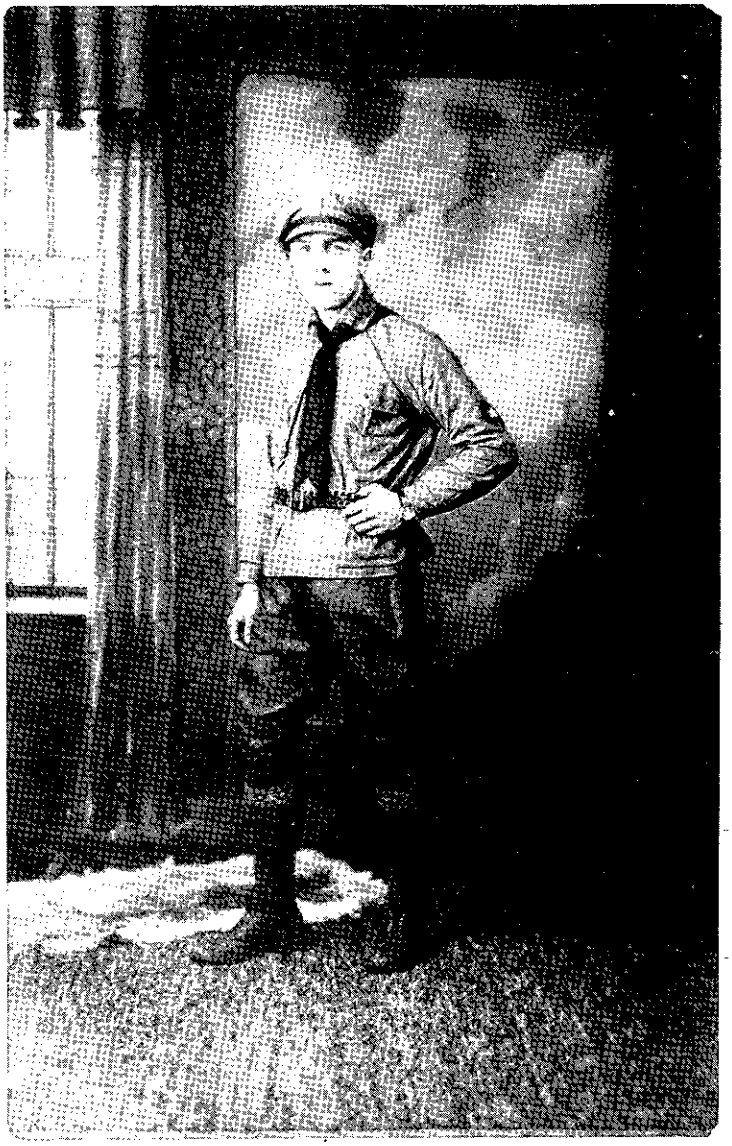
De Rood Frontstrijders Bond, de RFB, was oorspronkelijk duits fabrikaat. In Duitsland heette het Rot Front Kämpfer Bund. Max Holz was één van de belangrijkste leiders van deze bond. Deze bond was opgericht om de arbeidersklasse tegen aanvallen van de reactie en het fascisme te beschermen. In Duitsland telde de bond duizenden strijders. In Nederland is de RFB blijven steken in duitse na-äperij. In Rotterdam nam de kommunist Gerrit Sterkman het initiatief tot de oprichting van de RFB, maar meer dan enige tientallen leden zijn er waarschijnlijk niet geweest. De uniformen werden betrokken uit Duitsland. Er werden appèls gehouden, er werd gemarcheerd en er werd getraind in vechtsporten. De roodfrontstrijders werden op slag bekend door hun aanwezigheid bij de begrafenis van de artiest Leonardi, die door de politie werd vermoord tijdens de huurstaking in de Tuinderstraat. De RFB liep bij CPH-demonstraties altijd voorop met een klein orkest. Ze funktioneerde als ordedienst bij demonstraties en vergaderingen. Bij straatgevechten met de politie gaven ze aanwijzingen voor de verdediging. Ze werden er dan vanzelfsprekend ook als eerste uitgepikt en afgeranseld. Met het uniformverbod was het afgelopen met de RFB. Het vacuüm werd snel opgevuld door de Strijdbond tegen het Fascisme.

BEWIJS VAN TOEGANG

voor de Propaganda-Feestavond van de R.F.B. afd. Rotterdam, ten bate van het kleeding- en muziekfonds, op ZATERDAG 28 MAART 's avonds 8 uur, in het Algemeen Verkooplokaal, Goudsche Singel.

Spreker: WIJNKOOP.

Deze avond zal worden opgeluisterd door
Accord.-Muziek, Humorist, Declamatie
Groote Tombola, enz.
ENTREE 25 CENT, Sted. Bel. inbegr.

Hans van Gemert in z'n roodfrontstrijdersuniform.

Bertus Schmidt
In Duitsland had je de Rotfrontkämpferbund, hier de Roodfrontstrijders. Duitsland is altijd al een uniformland geweest. Dat heeft hier nooit ingang gevonden. Er waren hier een paar van die Roodfrontstrijders, die bestelden hun pakkie in Duitsland, een koppelriem en een pet. Het is maar heel kort geweest want je kreeg al vrij gauw het uniformverbod. Die RFB was de beschermploeg van de kommunisten. Tegen vergadering-

verstoringen eigenlijk.
Was dat nodig?
Nou, dat viel eigenlijk wel vreselijk mee. We hadden meer last van andersdenkenden in de arbeidersbeweging dan van de fascisten. Ik heb menige knokpartij meegemaakt in de veilingzaal op de Goudsesingel. Goeie genade nog an toe.
Bram van de Haterd
Ik ben ook nog even bij de Roodfrontstrijders geweest. Dan kreeg je zo'n pakkie aan. Daar heb ik Jan van Weelden leren kennen. Die Roodfrontstrijders moesten de orde handhaven bij demonstraties. Dan regelden ze het verkeer en ze leidden de demonstratie. Daar was het voor opgericht. Het was nou niet zo direkt om bankovervallen en terroristiese daden te plegen. Het was veel meer gericht op de bescherming van de demonstranten.
Wat voor mensen zaten erbij?
Nou, jonge jongens moesten ze natuurlijk hebben, geen ouwe pikken.
Kees
Vrouwen werden geaccepteerd als lid van de Rood Frontstrijders Bond. Dus de vrouw werd in wezen gelijkgesteld. Wij erkenden ook geen achterstelling van de vrouw in de partij als zodanig. Er zullen wel tendenzen aanwezig geweest zijn, maar in de richtlijnen van de partij werd de vrouw volledig erkend als volwaardig lid. Vrouwen konden ook funkties krijgen. Er waren alleen niet zoveel vrouwen met een funktie. Ze werden naar de vrouwenbeweging gerangeerd. Dat je die vrouwen bij de RFB zag, dat wil heel wat zeggen. Je liet een vrouw soldaat worden. Want het wàren soldaten. Het was een militair gedisciplineerde organisatie. Ze marcheerden en ze leerden vechten.
Waren er nou mannen die het moeilijk hadden met die vrouwen in de RFB?
Nee hoor, zeker niet voor het kader. Als je lid was van de RFB dan was je al een overtuigd kommunist. Want je kreeg op je godverdomme. Ze liepen voorop en naast demonstraties. Ze waren geüniformeerd, dus zichtbaar. De politie sloeg het eerst op hùn in. Als je je voor die RFB inzette en je was bovendien nog een vrouw, nou dat was niet te weinig.
Waren ze ook gewapend?
Af en toe, niet altijd. Als ze naar de NSB gingen dan namen ze wel een eind hout mee.
Meereke
Weet u iets van de Roodfrontstrijders?
Daar weet ik niet zoveel van, want daar was ik heel erg op tegen. Ik hield niet van uniformen en nog niet. Dat vind ik verschrikkelijk. Toen ook, toen mijn man dat pakje had. Ik ging niet met hem mee, nou ik moest weleens mee. Als we ergens naartoe waren geweest en hij kwam ook dan gingen we toch samen naar huis. Maar je werd overal uitgescholden. Dat was al met AJC-kleding. Als je gewoon een jurk aan had met een wit schillerkraagje boven je jas uit, dan werd je al uitgescholden. Dat was vroeger ook heel erg hoor. Zoals nou die punkers lopen zoals ze willen. Die zullen niet uitgescholden worden of maar zelden, maar vroeger werd je echt uitgekafferd, ook gewoon door je eigen arbeidersjeugd. En niet zo zuinig. Je werd op straat nageroepen: "AJC' ers zijn chagarijnen, ze hebben koppen als konijnen!"
Hadden die Roodfrontstrijders daar ook last van?
Ja. Die waren altijd in de stad hoor. Ik denk dat het een groep was die in de stad woonde. Het waren er niet zoveel hoor. Ik denk dat het hoogstens een man of twintig geweest is. Dat pakkie kostte ook hartstikke duur. Dat kwam uit Duitsland. De meesten konden dat niet betalen. Ze moesten het zelf kopen. Ik weet ook niet of mijn broer er één had, mijn man wel. Hij moest daar ook gauw weer een foto van laten maken, hij had het veel op uiterlijk vertoon.
Dan had je een paar van die trommelaars en die liepen dan voorop met z'n vieren. En als er een vergadering was dan riepen ze op voor die vergadering. En ook zomaar denk ik, voor propaganda. Ik ben zelf nooit meegeweest, want ik had er een gloeiende hekel aan. Het waren echt van die mensen van uiterlijk vertoon en daar hou ik niet van.
Uw man vond dat wel leuk.
Ja, oh prachtig. Ja hij had er zo één hoor. En hij was nog werkeloos dus hoe hij aan dat geld gekomen is? Dat weet ik niet. Misschien wel van thuis gepikt. Hij had zo'n dakkamertje en daar had hij z'n uniform. En zijn moeder had er ook zo'n hekel aan maar die dacht dat het door mij kwam. Naderhand kwam uit dat ik dat ook helemaal niet leuk vond. Toen had ze dat uniform op een spijker gehangen op de zolder, boven de waskuip. Nou heb ik dat verhaal nooit geloofd, maar toen wou hij het pakken en toen was het van die spijker afgevallen en toen lag het in die kuip. Alle knopen waren eraf gevreten door de muizen. Maar ik heb dat hele spel nooit geloofd. Die moeder had

daar zo'n hekel aan. Hij vertelde tegen mij dat alle knopen eraf waren en die hadden de muizen eraf gevreten. Ik weet niet wat ik toen gezegd heb. Ik denk dat ik gedacht heb: gelukkig. Z'n moeder zei dat zo tegen me en ik zeg: "Ik vind het helemaal niet erg hoor, dat rot-pakkie". "Oh" zegt ze "Ik dacht dat jij dat goed vond".
Had zijn moeder die knopen eraf gehaald?
Nou ik vermoed van wel. Maar ik heb er nooit over gepraat want ik was al blij dat dat rot-pakkie weg was. Zijn moeder zette de knopen er niet aan en ik ook niet. Dat was het einde.
Ik weet nog dat we een keer tegen de fascisten gingen demonstreren en dat was op het Noordplein. Toen had mijn man dat Roodfrontstrijderspakkie aan. Dat was zo'n duits pakkie, dat was een rijbroek en hij had zo'n pet op en zo'n groen jasje aan. En toen werden we van het Noordplein afgeslagen. En hij had dat pakkie aan, dus hij was mooi het mikpunt. Ze hebben hem kapotgeslagen in de Jonker Fransstraat bij de Noorderbrug. Al diegenen die zo'n pakkie aanhadden, die sloegen ze verrot.

LOUIS DE VISSER

Annie
We hebben toen die tijd meegemaakt van Louis de Visser hè. Want dan gingen we naar Odeon en dan stond Louis de Visser te praten achter zo'n klein kassie. En dan vloog gewoon dat rooie gordijntje eraf. Maar dan sliep je niet hoor! Daar bleef je van wakker.
Wat voor rood gordijntje?
We waren zo arm en Odeon was ook zo arm. En dan stond er zo'n klein kissie en dan lag daar een rood lappie overheen, want meer was er niet. Want je kon geen zaal of niks aankleden, want daar had je geen geld voor. Dus het was allemaal met een dubbeltje en vijf centen hebben we alles opgespaard. En dan begon 'ie heel zachies hè, maar op lange laatst lag dat rooie kleedje... En dat kissie was er ook niet meer.

Louis de Visser.

Louis de Visser werd in 1878 te Rotterdam geboren en wel in de Gouvernestraat. Hij verhuisde naar Den Haag en werd glazenwasser. Met z'n makkers stichtte hij de glazenwassersvereniging Excelsior. Later werd hij broodbezorger bij de coöperatie de Volharding. Rond 1900 werd hij lid van de SDAP. In 1909 stichtte hij, met een aantal marxistiese intellektuelen, de Sociaal Democratische Partij, de SDP. In 1918 verandert de SDP in CPN. Als de Wijnkoopgroep de CPH verlaat wordt Louis de Visser voorzitter van de partij. In de jaren dertig bepaalde Louis de Visser het gezicht van de CPH naar buiten toe. De Visser stond bij de Kamerverkiezingen steeds bovenaan de lijst. Hij fungeerde als stemmentrekker. In het hele land was hij populair als spreker, vooral in zijn geboortestad Rotterdam. De mensen braken de tent af als hij gesproken had. Vriend en vijand noemden hem Loutje Bulk, omdat hij zo geweldig bulderen kon. Louis de Visser is op een tragiese manier aan zijn eind gekomen. De Visser werd, net als zovele anderen, door de duitsers in het concentratiekamp opgesloten. Na eerst in Vught te hebben gezeten, werd hij later naar Duitsland getransporteerd. Veertien dagen voor het einde van de oorlog werd het schip, waarop hij samen met andere gevangenen zat, door engelse vliegtuigen gebombardeerd. Louis de Visser kwam

daarbij om het leven.

Bertus Schmidt

In de partij zaten niet zoveel lichten, of het moest Louis de Visser zijn. Een enorme vent was dat. Hij was ook uit de arbeidersbeweging naar voren gekomen. Een geweldig redenaars-talent, toen hij in de Kamer zat bulderde hij ze eruit. Mensen die hem gekend hebben zullen dat altijd nog zeggen. Ze noemden hem ook Loutje Bulk. Ik geef je de verzekering, als hij op een vergadering sprak, nou dan braken ze de boel af. Hij kon ze zo volkomen enthousiasmeren met zijn verhaaltje over de bibberbourgeoisie.

Meereke

Op de vergaderingen als Louis de Visser sprak dan was het vol hoor. Wijnkoop ook wel, maar als Louis de Visser sprak dan was het hardstikke vol. Dat was wel de geziene man in die dagen. Ik weet niet wàt het was, maar een echte arbeidersjongen was het niet. Ik weet nog dat hij woonde in de Jan Maatsuikerstraat in Den Haag. En dat wij nog eens zijn gaan zingen daar. Maar dat was een deftig straatje. Nee hij was geen echte arbeider. Ik geloof Wijnkoop ook niet. Die Reuderink wel. Dat was een arbeider en die werkte ook bij de tram.

Arend van Brugge

Ja, Louis de Visser dat was ook een smeerlap later. In hun jonge tijd waren het allemaal beste kerels hoor.

Louis de Visser sprak ook veel hè?

Ja ja, ze noemde 'm ook wel Ludivicus Bulkanus omdat 'ie zo bulderde. Aan de Stieltjesstraat had je toendertijd zo'n waterbak, zo'n bruine krul. En daar hadden opposanten gewoon op geschreven "Louis de Visserhuis". Pisbak. Zulke dingen hè. Ja je maakte wat mee.

Kees

Kijk, Louis de Visser, als die in het parlement was, dan stond het parlement op zijn kop. Als David Wijnkoop in het parlement was dan saboteerde hij door een vijf-urige speech. Die had nog inhoud ook. Dan hield hij ze aan de banken gekluisterd. En dan was er voor op het Binnenhof een demonstratie van werkelozen. Dan stond daar de marechaussee met de kolbakken op de kop en de blanke sabels al voor de deur. Hier op de Coolsingel ook. Dat was een ander soort parlementaire oppositie. Dat was, wat Lenin zegt, gebruik maken van het parlement om naar de arbeiders toe te praten en niet naar de parlementsleden of naar de regering. Het parlement gebruiken als spreektribune naar de arbeiders toe, dat was het toen.

Maar jullie wilden zelf iets anders dan het parlement?

Vanzelf, wat ik je zeg, die hele kommunistiese partij van toen was gericht op de bedrijven, op de arbeiders. In de bedrijven zitten arbeiders en de intellektuelen speelden prakties geen rol. Wij noemden dat salon-bolsjewiki. Die zaten ook meer in die nevenorganisaties. Ja daar konden ze een goeie taak hebben.

GERRIT VAN BURINK

Meereke

Die Van Burink dat was ook zo'n oproerkraaier. Maar die is naderhand ook fascist geworden. Maar die jutte ons op met Sacco en Vanzetti. Daar moest je voor strijden hè. En hij ging in de tram, toen had je van die oude trams met zo'n hekkie ervoor, en daar sprong die in. Hij was toen gemeenteraadslid en die kregen gratis reizen met de tram enz. Hij sprong in die tram op de Goudsesingel en hij reed heen en weer en tussendoor ons opjutten. En wij werden allemaal verrot geslagen.

Een andere geziene figuur in het rotterdamse politieke leven was Gerrit van Burink. Gerrit was onderwijzer van beroep, wegens politieke aktiviteiten Indonesië uitgezet en in Rotterdam terecht gekomen. Hier ontpopte hij zich als een populair spreker voor werkelozen. Vanaf 1923 tot 1940 was hij lid van de rotterdamse gemeenteraad voor verschillende partijen. Dat bezorgde hem de bijnaam "het Weerhaantje Van Burink". Hij begon z'n carrière bij de CPH. In die tijd sprak hij vaak voor de jongeren van de Zaaier en begeleidde hij de kindergroep. In 1926, als de afdeling Rotterdam wegens kontributieschuld wordt geroyeerd, neemt hij de afdeling mee naar de Wijnkoopgroep. Het worden roerige jaren. Er breekt menig knokpartij uit tussen de aanhangers van Van Burink en de officiële CPH, die in Rotterdam geen poot aan de grond kreeg. Ook in de agitatie rond Sacco en Vanzetti speelde Van Burink een belangrijke rol. Hij sprak enorme mensenmenigtes toe op het Noordplein en in het Verkooplokaal. Hij riep op tot demonstraties. Maar volgens ooggetuigen was hij spoorloos als er klappen vielen. Veel rotterdammers zagen in Van Burink toen al niet meer dan een schreeuwlelijk en een provokateur. Van Burink was de ziel van het Werkelozen Agitatie Comité. In de raad nam

hij het op voor de werkelozen. Hij was aanwezig bij openbare verkopingen en leidde demonstraties over de Coolsingel. Z'n eigen inboedel werd eens een keer verkocht wegens belastingschuld. Z'n eigen kameraden boden niet meer dan 30 cent voor de hele handel. Ze gaven de spullen in bruikleen terug aan Van Burink. Van Burink had, in tegenstelling tot Wijnkoop, geen zin om op z'n knieën terug te kruipen naar de CPH. Hij is nog wel twee weken lid geweest van de partij en heeft ook nog wel zelfkritiek geleverd, maar hij hield het toch snel voor gezien en stapte over naar de RSP. Hier werd hij gelijk tot lijsttrekker gebombardeerd bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1931. Lang heeft Van Burink het niet uitgehouden in de RSP. Hij werd eerst geschorst en daarna geroyeerd wegens diefstal. Daarna ging het snel bergafwaarts. Van Burink werd lid van het ultra-nationalisties Verbond voor Nationaal Herstel en nam het in de raad vanaf dat moment vooral op voor de middenstand en niet meer voor de werkelozen. In de oorlog schopte hij het zelfs tot voedselkommissaris van de NSB voor Rotterdam. Na de oorlog verdween Van Burink uit het gezichtsveld. Het schijnt dat hij nachtwaker is geworden.

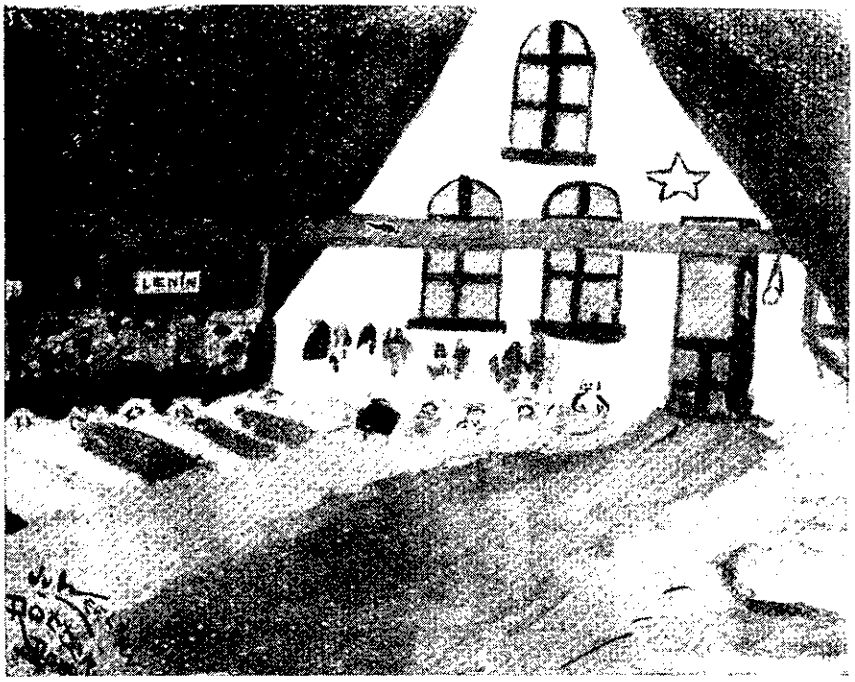

De Communistische Kindergroep Rotterdam. De man met de pet onder het spandoek is Gerrit van Burink.

Henk Bruintjes
Doordat ik verschillende keren werkeloos ben geworden, ben ik in kontakt gekomen met Gerrit van Burink. Gerrit van Burink was in die tijd ook uit Nederlands-Indië gekomen, daar was hij onderwijzer. En bij Gerrit kwam dan ook David Wijnkoop, Hoogcarspel, Van Ravensteyn. Die leidden de vergaderingen. Vanuit die groep van Gerrit is dat Werkelozen Agitatie Comité ontstaan.
In de Baan had je een vooruitstekend pand en daar beneden huisde Gerrit. Gerrit was zo arm als een dakluis, want al dat geld ging meestal op. Daar had je weer dat idealisme. Dat geld werd daarvoor gebruikt. Je zat in plaats van op stoelen op een soort kistjes. Later hebben ze dat modern gemaakt, maar toendertijd was dat niet. In het WAC hebben we altijd vrolijk gewerkt. Ik ging dikwijls met hem mee naar huis, niet om te eten, want eten had hij niet. Zijn vrouw was ook van hem afgegaan, want het werd te erg joh. Het is altijd leuk als je in de misère zit te kijken, maar het moet toch niet te lang duren. Hij was erg populair, vooral bij de werkelozen. Dat kwam omdat het een aktivist was. Hij stond onmiddellijk op de tafel. Je had toendertijd ook die gesprekken aan het Noordplein. Daar kon iedereen zijn mening verkondigen en dan ging

Gerrit daar ook staan op een stoel. Dan ging hij daar staan te oreren.
Toendertijd had je die verkiezingen en toen kreeg dan de partij, die kreeg zoveel stemmen. Daar heeft Gerrit ontzaglijk zijn best voor gedaan. Toen we die stemmen gewonnen hadden voor Rotterdam, dat waren gemeenteraadsverkiezingen, en toen hij in de gemeenteraad kon komen, toen zijn ze op die avond van de verkiezingen met een sleperswagen en allemaal erop juichend en zo meer door de stad gegaan. Dat was om het te vieren. Dat was vanaf de Slaak, want daar stonden de borden met de verkiezingsuitslagen bij het gebouw van de Voorwaarts.
Op het Noordplein kon je zelfs christenmensen op een stoel zien klimmen en het geloof verkondigen. Op het Noordplein was er altijd markt en als die markt afgelopen was, stonden er altijd nog van die kistjes. Die kistjes konden ze dan mooi gebruiken om daar op te gaan staan. Dan stond je boven de mensen uit. Als je wat horen wilde, dan ging je erbij staan.
Ik ben met mijn vrouw weleens naar vergaderingen geweest. In Odeon. Dan sprak bv. Lou de Visser. Dan zat er een heel stelletje in de zaal en die riepen al van te voren: "Lou, is er nog debat bij?" Dan riep Lou: "Ja, dat is goed jongens". Dan kreeg je nadien een heel debat. Dat was erg interessant. Lou de Visser was een hele populaire spreker. Dat was een volksredenaar. Dat was Wijnkoop niet, Wijnkoop was meer de intellektueel, maar Lou de Visser was de volksredenaar, die kon ze treffen. Ze maakten het mee wat hij vertelde. En dat is een volksredenaar.
Als iemand van de toenmalige SDAP op het Noordplein stond te spreken dan ging Gerrit daar vlakbij staan. Als het kon er tegenaan. Dan probeerde hij mensen weg te trekken daarvan. Het ging wel eens hard. Op den duur had hij ook weinig vrienden meer.
Was hij toen ook uit de CPH gestapt?
Ik meen dat het was omdat hij het iets beter wilde hebben. En toen is hij meen ik sekretaris geworden van een winkeliersvereniging. Die winkeliersvereniging bleek nadien allemaal NSB-sympatieën te hebben. Dus zodoende kwam hij daarbij. Gerrit had toen een tweede vrouw gekregen en die wilde die ellende van die eerste niet meemaken. Dus hij moest wat thuisbrengen. Hij werd toen meer een nette burger. Eerst was hij de aktivist en als hij in de stad liep dan liepen er altijd een man of tien, twaalf om hem heen. Dan liepen ze altijd te debatteren. Gerrit van Burink was feitelijk de ziel van het WAC.
Gerrit van Burink sprak een keer in het Verkooplokaal. Het Verkooplokaal was bijkans een vierkante zaal. Dan had je de spreker, dat kon ook Lou de Visser zijn, die maakte die zaal tot kookpunt. Achterin die zaal stonden allemaal rechercheurs. Dus je zat altijd op je quivive. Je haren gingen overeind staan, laten we het zo zeggen. Dan had je daar zo'n gang voordat je op de Goudsesingel kwam. Voordat de vergadering uitging had je een stel agenten te paard en die blokkeerden als het ware die deur. Dus je kon de nodige slagen krijgen op die manier. Binnen in de zaal begonnen die rechercheurs te slaan en die agenten te paard buiten. En dan stroomde dat die Goudsesingel op.
Nou is het een keer gebeurd, dat die zijstraat, die heette geloof ik de Schoutenstraat, daar liepen we en toen hoorden we opeens een schot. En ineens een tumult en toen was er zo'n agent van zijn paard afgeschoten. De andere dag schreef het Rotterdams Nieuwsblad erover. En die maakte een fout. Want in een raamkozijn hadden ze een revolver gevonden van een bepaald kaliber, maar dat was het kaliber dat de politie gebruikte. Ik weet nog, ik kwam met Gerrit uit die Schoutenstraat en alles was verspreid. Toen zeiden we: "Jongens laten we die Goudsesingel niet nemen, want dan slaan ze je verrot". Nou had die Goudsesingel het voordeel dat de andere dag na die vergaderingen er meestal markt was. Dan hadden ze al die kramen al opgezet. Dan kon je tussen die kramen door wegpiepen. Want die politie die reden dan met motors en dan hadden ze zo'n lange rotting in hun handen en dan reden ze snel langs je en dan sloegen ze gelijk met die rotting. Toen zijn we over de Hoogstraat gegaan en daar hebben we geen last gehad.
De laatste keer dat ik hem gezien heb was met de inval van de duitsers. Toen ontmoette ik hem bij de Burgemeester Meineszlaan. Hij zei tegen me: "Henk, wat moeten we nou doen?" Ik ze:: "Gerrit kerel, ik weet het niet. Vooral jij staat er erg slecht op." Hij zei: "Ja, ja ik weet niet wat ik moet doen". Nadien hoorde ik dat hij bij de NSB was gegaan. Hij zat bij een afdeling van de NSB en daar zorgde hij ervoor dat die gebombardeerde kleine kruideniers en waterstokers werden geholpen. Hij deed daar werkelijk z'n best voor. Dat helpen zat in z'n aard. Doordat hij bij die NSB gegaan was heeft hij ook z'n hachje gered. We zijn niet allemaal helden.

Meereke
Mijn broer sprak op vergaderingen en op straat. Nou die werd ook altijd opgepikt. Mijn vader en moeder moesten hem elke keer ophalen in de Paauwensteeg. Daar was een politiepost. Dat was in die crisistijd. Mijn broer was heel erg bijdehand en die ging dan spreken. Je had toen ook Louis de Visser, nou daar had mijn broer veel kontakt mee. Als Louis de Visser dan niet kon, je had toendertijd overal vergaderingen, dan moest mijn broer invallen om te spreken.
Hoe oud was u broer toen ongeveer?
Nou die stond al op de Coolsingel te spreken toen was hij nog geen zestien. In een handwagentje, dat weet ik ook nog. Bij het Calandplein, bij het Coolsingelziekenhuis. Daar was het een type voor. Het is zo eeuwig zonde dat hij in een concentratiekamp is gestorven. Hij kon dat allemaal. Hij was zo'n figuur van: ik ga voor niemand opzij. Hij is vier maanden in de Sovjet-Unie geweest voor scholing. En toen hij een jaar of 26, 27 was trok hij het hele land door. Toen ging hij in kleine plaatsen spreken en scholing geven voor de partij.
Hij heeft een boekwinkel gehad van Pegasus. Daar heeft hij eerst mee in de Jonker Fransstraat gezeten. Eerst zomaar thuis en toen hebben ze een winkel in de Jonker Fransstraat gehad, maar dat konden ze niet bolwerken en toen heeft hij een huis ge-

DE SLAAPZAAL.
Teekening JAN V. WEELDEN, Rotterdam.

Een teleurstelling.

Den volgenden Zondag
Zou Keesje jarig zijn,
Den heelen dag maar riep hij:
„O! Wat is dat fijn.

Toen vroeg hij aan zijn moeder:
„Krijg ik nu ook zoo'n doos,
Met al die mooie blokken,
Net als die van Koos."

„Ja jongen," sprak zijn moeder,
„Jij krijgt er een van mij."
Kees sprong rond en danste,
Want o, hij was zoo blij.

Toen vader 's avonds thuis kwam,
Vroeg Kees, wat hij had verlangd.
Maar vader zei: „Ik kan het niet geven
Want..... Ik ben bedankt."

Ik sprak van de onderdrukking
Van 't proletariaat!
Maar de baas die kwam het te weten
En die zette mij op straat.

De verjaardag van Kees naderde,
Hij had zoo gehoopt op iets,
Maar doordat vader werkloos was,
Kreeg hij..... niets!

Gedicht van Jan van Weelden toen hij tien jaar was.

had in de Vijverhofstraat. Mijn broer heeft eigenlijk de Pegasus-boekentent opgezet. Hij is begonnen met een klein tasje. Dat kwam natuurlijk allemaal van Amsterdam af. Met een tasje en dan ging hij langs de huizen, langs de deuren. En later is hij naar de Jonker Fransstraat gegaan. Dat was enkel maar een winkel, daar was helemaal geen woonhuis bij. Een winkel met een klein hokje en een w.c. Daar heeft hij een heel poosje gezeten, maar dat was niet op te brengen. Er was zoveel werkeloosheid. De mensen die boeken wilden kopen konden het niet betalen. Toen heeft hij het nog een poosje gedaan en toen zijn ze overgegaan naar de Vijverhofstraat. Nou en toen kwam de oorlog en toen hebben die duitsers alles dichtgespijkerd. Twee broers en mijn vader zijn in een kamp omgekomen. Mijn broer was timmerman en die heeft netjes de ruiten uit de schuifdeuren gehaald. En toen alle boeken eruit gehaald. Tenminste de meesten, want je moest natuurlijk wel iets laten liggen voor wanneer ze nog eens terugkwamen. Toen is mijn broer naderhand ook verhuisd omdat het helemaal leeg was. Toen is hij naar de Westerbeekstraat gegaan. In een gewoon gesloten bovenhuis en daar is hij toen weggehaald. Maar hij was een goeie boekenverkoper. Het werd ook wel op afbetaling gedaan. Een kwartje per week en daar moest hij dan ook weer achteraan om dat geld op te halen.

Die boeken kreeg hij uit Amsterdam, had hij veel kontakt met Amsterdam?
Ja veel kontakt. Alles was eigenlijk Amsterdam. Net zoals het nu nog is. Met Sacco en Vanzetti zijn we toen in elkaar geslagen met mijn broer samen. Wij bleven altijd hand in hand. Als er een demonstratie was, hand in hand. Wij bleven altijd bij elkaar. Toen zijn we ook zo geslagen op onze rug. Toen zijn we naar Stam de Jong gegaan zonder ene cent, want je had niks. Zonder ene cent op zak kwamen we daar binnen en toen kregen we een flesje limonade op de pof. Dat moesten we zaterdagsavonds nog betalen.
Ja, dat vind ik nou zo jammer dat mijn broer er niet meer is. Dat je daar nooit meer een woord over kan praten. Hij is in 1942 in een concentratiekamp gestorven. Hij is opgepakt bij de inval in de Sovjet-Unie door de fascisten. Dat was in de nacht van 24 op 25 juni. Want ik was 23 juni jarig en toen was hij bij me en toen zat hij helemaal in de put. Hij had een vrouw met twee kleine kinderen. En hij zei: "Nou is mijn uur geslagen". Ik zei: "Je moet weggaan, je moet onderduiken". Maar dat heeft hij niet gedaan en die nacht daarop kwamen ze hem halen. Hij heeft één jaar in dat kamp gezeten en is aan de hevigste ziektes en de zweren gestorven.

Hans van Gemert, Franz Mark en Jan van Weelden in roodfrontstrijdersuniform. Links: Jan van Weelden.

Jan van Weelden door Bertus Schmidt.
Eén of twee dagen na de Duitse inval in de Sowjet-Unie zag ik Jan van Weelden voor het laatst. Hij kwam, zoals hij wel meer deed, even langs, maar anders dan vroeger had die ontmoeting iets triests. Wij voelden instinctief dat er verschrikkelijke dingen gingen gebeuren en dat het grote onheil ons niet bespaard zou blijven. Die inval

betekende immers dat er van dit ogenblik af op onbeperkte schaal jacht op ons zou worden gemaakt. Wij voelden ons bedreigd en vooral onzeker. Op de één of andere manier moesten wij zien weg te komen. Maar waarheen? Het onderduiken was in 1941 nog niet georganiseerd. Naar vrienden gaan was even gevaarlijk als thuis blijven. Ik zei hem dat hij groter gevaar liep dan ik, omdat ik mij door omstandigheden altijd een beetje op de achtergrond had weten te houden. Helemaal zeker was ik er niet van, want in 1936 had ik een week gevangenisstraf gekregen wegens belediging van Hitler op een openbare vergadering. Wij praatten nog wat en overwogen de mogelijkheden om buiten schot te blijven. Wij gaven elkaar de hand en knikten elkaar bemoedigend toe. Toen stapte hij op zijn oude fiets en verdween uit mijn gezichtsveld. Enkele dagen later hoorde ik dat de Duitsers hem en vele anderen hadden gearresteerd. Hij kwam in Schoorl in een kamp terecht en ging maanden later op transport naar Neuengamme in Duitsland. Een jaar later, maar precies weet ik het niet meer, was Jan dood.
Ik moet nog vaak aan hem denken. Hij was twee jaren jonger dan ik. In de jeugdbeweging had ik hem leren kennen en wij waren spoedig bevriend geraakt. Wat mij in hem aantrok was zijn enthousiasme en zijn rotsvaste overtuiging dat de Russiese bolsjewiki een nieuwe maatschappij zouden bouwen. Ik was daar toen nog niet zo zeker van, maar kon niet op tegen zijn argumenten. Hij had in de communistische jeugdbond De Zaaier al een hoeveelheid scholing gekregen. En niet van de eersten de besten. Hij had naar Henriëtte Roland Holst geluisterd en naar Wijnkoop en Louis de Visser. Jan was leergierig. Hij zoog de kennis gulzig in zich op en gaf die op zijn beurt weer door. In 1930 stuurde de partij hem naar de Leninschool in Moskou. Toen hij na anderhalf jaar terugkeerde, heeft hij mij er avonden over verteld. Op de ambachtsschool had hij een opleiding gehad voor metaalbewerker. Veel heeft hij daar niet aan gehad, want de crisis sloeg toe en hij raakte snel werkloos. Daardoor was hij in de gelegenheid veel partijwerk te doen. Toch was het doorgeven van kennis aan anderen zijn grote kracht. De kans om dit op grote schaal te gaan doen vond hij in de Marxistische Arbeidersschool, die wij in 1933 in Rotterdam oprichtten.
Dat hij handig was en ideeën had, wist ik al. En ook, dat hij eigenlijk erg begaafd was. Hij kon iets met zijn handen doen, tekenen, versjes maken, een gedicht schrijven, muziek spelen, een bezielde redevoering houden, organiseren en goed met andere mensen omgaan. Toen wij de Marxistische Arbeidersschool op poten zetten, wist hij overal geld en boeken vandaan te halen en sympathiserenden er van te overtuigen dat zij de school financieel moesten ondersteunen. Samen met andere werkloze partijgenoten timmerde hij de schappen voor de boekenplanken en organiseerde hij gebruikte tafels en stoelen. Kortom: onder zijn leiding werd uit een krot van een pand een allesszins capabele school geboren. Wij hebben er nog vele jaren in doorgebracht met het organiseren van cursussen en discussieavonden tot er op een bepaald ogenblik een eind aan kwam. Het liep op het eind van de jaren dertig. De oorlogsdreiging werd steeds sterker en wij bereidden ons op het ergste voor. In die periode werd Jan filiaalchef van de uitgeverij Pegasus, een communistische zaak. In een fraai gerestaureerde winkel aan de Zwart Janstraat verkocht hij boeken tot ook aan die episode een einde kwam door het bombardement. Ook voor hem braken nu extra moeilijke tijden aan, maar de 22ste juni 1941 werd ten slotte het fatale breekpunt in zijn leven.

REVOLUTIONAIRE SOCIALISTEN

In de jaren twintig ontstond er binnen de CPH een oppositie tegen de politieke lijn die op dat moment gevoerd werd. De voornaamste bezwaren van die oppositie waren dat het intellektuele element het arbeiderselement in de partijleiding overheerste. En dat de partij zich in de eerste plaats beschouwde als een propaganda-apparaat om de sociaal-demokratiese arbeiders naar links te trekken, in plaats van een zelfstandige politiek te voeren. Verder verzette de oppositie zich tegen de likwidatie van het NAS. Dit laatste, de poging het NAS op te heffen ten gunste van het werken in het NVV, wekte felle protesten van vooral NAS-mensen.
In die tijd woedde in de Sovjet-Unie de strijd tussen Stalin en Trotski om de opvolging van Lenin die overleden was. Trotski ging in de oppositie en stelde een aantal fouten aan de orde. De oppositie binnen de CPH sympatiseerde voor een groot deel met Trotski. In 1927 trad de oppositie, waaronder Henk Sneevliet, uit de CPH. In 1928 besloot men tot de stichting van een nieuwe arbeiderspartij. In februari 1929 werd de Revolutionair Socialistiese Partij, de RSP opgericht, die afgerekend had met de afhankelijkheid van Moskou. De RSP verbond zich nauw met het NAS. In beide organisaties

Verkiezingspropaganda van de RSP 2 juli 1933 op de hoek van de Maasstraat en de Westerstraat bij het PAS-gebouw. Sneevliet zat in die tijd gevangen vanwege z'n oproep aan de nederlandse matrozen om solidair te zijn met hun kameraden op "De Zeven Provinciën".

speelde Henk Sneevliet een belangrijke rol. Men probeerde een nieuwe leninistiese partij te formeren die de rol van voorhoedepartij zou kunnen vervullen nu de CPH was afgezakt tot handlanger van Stalin. Dat was een zware taak, omdat de CPH nog steeds het prestige had sektie te zijn van het machtige socialistiese moederland de Sovjet-Unie. Kritiek op de Sovjet-Unie werd de RSP dan ook niet in dank afgenomen.
De RSP gaf het blad "De Baanbreker" uit en in 1935 fuseerde de RSP met de OSP, de linkse oppositie uit de SDAP. De Revolutionair Socialistische Arbeiders Partij, RSAP werd gesticht. Het blad werd "De Nieuwe Fakkel". Vrij snel na de duitse invasie in 1940 ging de RSAP ondergronds en ging over in het Marx-Lenin-Luxemburg Front. Tijdens de Tweede Wereldoorlog splitste het MLL-Front zich op in een trotskistiese en een meer raden-kommunistiese groep. Na 1945 is de RSAP niet her-opgericht.
In Rotterdam had de RSP/RSAP een behoorlijke aanhang wat ondermeer blijkt uit het verkiezen van revolutionair socialisten in de gemeenteraad. Ab Menist was erg populair, vooral door zijn aandeel in het werk van de Algemene Werklozen Bond, de AWB. Een organisatie die niet het partijstempel droeg van de RSAP. De AWB gaf het blad "Recht voor Allen" uit, waarin de arbeiders werden opgeroepen zich te verenigen: "Strijden moeten wij, willen we niet ondergaan".
Tinus en Henny de Winter
Tinus: Mijn ouders komen uit het anarchistiese kamp. Eigenlijk uit het syndikalistiese kamp. Ik kom uit de kant waar men wel anarchisties getint was, maar waarbij men in de eerste plaats syndikalist, vakbewegingsman was. Dat is de familie Bouwman waar ik uit voortkom. Het grote voordeel daarvan was dat ik niet zoveel buiteïingen heb hoeven maken in politiek opzicht zoals dikwijls met zoveel anderen het geval was. Maar mijn ouders waren wel gebuiteld, want die kwamen uit een katholiek gezin. Die woonden in Schiedam. Daar hebben ze de nodige trammelant gekregen omdat mijn oom, Bertus Bouwman, in het begin van deze eeuw in de arbeidersbeweging terecht kwam. En als zodanig de familie infekteerde. Met het gevolg dat mijn grootmoeder, die een winkel had, ei-

genlijk geëxcommuniceerd werd door de kerk. Dus dat de mensen die katholiek waren niet meer bij haar mochten kopen. En toen is ook de verhuizing gekomen van onze familie naar Rotterdam. Toen is er prakties niemand meer in Schiedam gebleven. Toen wij in Rotterdam kwamen waren wij natuurlijk atheïst. Want een kerk die zich zó opstelt die verwekt de allergrootste weerzin en die weerzin resulteert erin dat je zo'n kerk verlaat.

Mijn ouders hebben vanaf dat moment in het gezin zo'n sfeer geschapen en een politieke mentaliteit ook geschapen, die maakte dat wij daarin op konden groeien, mijn broer en ik, zonder dat je met politieke buitelingen kennis hoefde te maken. Zo kan je dus wel zeggen dat ik vanaf datgene wat ik in mijn jeugd heb meegemaakt dat ik dat eigenlijk nog heb, dat ik vakbewegingsman ben. Maar daarnaast, onafscheidelijk verbonden, een politiekeling ben. De anarchisten die vroeger heel erg tegen politieke partijvorming waren, die zijn na de Russiese Revolutie en eigenlijk al tijdens de oorlog '14-'18 ten opzichte van politieke partijen een soepeler standpunt gaan innemen. De anarchisten in het NAS, die anti-partij waren, hebben door de oorlog veel geleerd door de samenwerking met de SDP van Van Ravesteyn en Wijnkoop. Door die samenwerking hebben die anarchisten kunnen ervaren dat er een partij kon zijn die zich veel realistieser instelde. En ondanks dat de SDP in zijn begin-jaren de verplichting had dat de arbeiders die lid waren van de SDP lid moesten zijn van het NVV, zagen de anarchisten van het NAS in die partij toch een bruikbaar element. Zo is onze familie van het starre anarchistiese standpunt gelukkig afgestapt. En in die sfeer heb ik me dus gelukkig kunnen ontwikkelen.

Zijn uw ouders lid geweest van de SDP?

Voor zover ik weet niet. Naderhand zijn ze ook zeer sympatiek geweest ten opzichte van de CPH na de Russiese Revolutie. Maar voor zover ik weet zijn ze nooit lid geweest van de Communistiese Partij. Mijn eerste kalkpartij dat is geweest voor de kandidaat Sirach van de CPH en dat was gelijk ook mijn laatste kalkpartij voor de CPH. Mijn ouders hadden alleen maar lagere school en die hebben gelukkig ingezien dat het toch nuttig is als je kinderen leren. De onderwijskwestie werd vaak aan de orde gesteld omdat arbeiderskinderen minder vaak de kans kregen om te leren. Dat hebben ze gelukkig goed aangevoeld. Mijn broer is naar de MULO geweest en ik naar de 3-jarige HBS.

Zat u in die tijd ook in de jeugdbeweging?

De jeugdorganisatie daar ben ik pas ingekomen bij de stichting van de Revolutionaire Jeugd Bond, de RJB. Dat was een jeugdbond van het NAS. Dat is de eerste jeugdbond waar ik ingekomen ben. In 1927 is die RJB gesticht, ik was toen 18 jaar.

Waarom koos u voor de RJB?

Omdat je sterk gelieerd was aan de NAS-beweging kwam je ook makkelijker in zo'n jeugdbeweging van het NAS. Ik ben nog wel eens lid geweest van een Vrij Socialistiese Zangvereniging, maar dat is maar van heel korte duur geweest. Toen was ik waarschijnlijk kind of iets dergelijks. Dat is voor 1920 geweest. In de RJB hadden we een zeer goed georganiseerd groepje, waar erg veel gedaan werd aan scholing. We hadden dus

No. 2. 1 JUNI 1932 6e JAARGANG

MAANDBLAD VAN DEN REV. JEUGDBOND DE VONK

Adres der redactie: OVERTOOM 468 II, AMSTERDAM (W.)

Redactie: THEO VAN DRIESTEN

„DE VONK" Administratie: Wim Schenk, Violenstr. 4a, Hilligersberg, Rotterdam. Giro-no. 156249
Abonnementsprijs: f 0.50 per jaar
Colportageprijs: f 0.05 per exemplaar

minstens elke week een kursusvergadering en dan waren het in die gevallen vanzelfsprekend de mensen van 't NAS, dus louter de NAS-mensen die nog geen partijmensen waren, en ook mensen van de RSV, later RSP, die kursussen bij ons gaven. Het werd geen zwaarwichtig gedoe altijd, want ik kan me herinneren dat Bertus Bouwman bv. op een avond bij ons een boek besproken heeft van A.M. de Jong. Dat was het Evangelie van de Haat. Het ging ook een kulturele kant uit. En wij hadden het geluk dat wij met de RJB ook enkele AJC'ers hadden getrokken die ook geen genoegen namen met datgene wat er in de AJC aan de gang was. En daar was dus o.a. een groep bij van de AJC uit Kralingen waar Nelis Oosterwijk inzat en die hele groep is overgekomen naar de RJB. Zodat in de RJB zowel het strijd-element als het kulturele- en ontspanningselement zaten. Wat in de AJC overtollig werd gedaan en teveel overheerste, dat werd bij ons en met mate allemaal ingevoerd en daar heb ik dus buitengewoon veel plezier van gehad. Door die jeugdbeweging kreeg je een bepaald kollektief idee van wat je nodig hebt om dat kollektieve verder uit te breiden tot een eigen socialisties inzicht. En met het organisatieverband leerde je ook organisatories handelen en met andere mensen rekening houden.

Wat waren de aktiviteiten van de RJB?

We kolporteerden dus bv. met de krant. Dat is één van je uitingsmogelijkheden. Het was op zichzelf geen grote jeugdorganisatie. Die zijn aan de linkerkant helemaal nooit groot geweest. Dus de uitingsmogelijkheden zijn altijd maar beperkt. Maar wij hebben veel propaganda gemaakt voor vakonderwijs in werktijd. Daar hebben we erg veel werk van gemaakt. Daar gingen we ook voor kalken. En natuurlijk tegen de oorlog, daar is door de RJB ook heel wat werk van gemaakt. Je kolporteerde met de krant op drukke plekken, op het Noordplein bv. We hadden als eerste voorzitter in die groep Ab Menist, die dus zelf uit de JGOB kwam. Hij had erg veel jeugdervaring en had zich al helemaal als socialist ontwikkeld. Naderhand is dat Jacq Engels geweest. Ons standpunt als RJB was afgestemd op wat de NAS-beweging aan principes voorstelde. Toen Jacq Engels zich dan ook op een pacifisties standpunt stelde moest hij ruimte maken als voorzitter. Daarna hebben we Jef Last als voorzitter gekregen. Die is er kort geweest, want die is naderhand naar de CP overgestapt.

We kenden een paar meisjes die bij Van Nelle werkten. Die meisjes hebben een keer biljetjes verspreid, zo'n klein dingetje, ter kennis-geving dat we een vergadering hadden met dokter Premsela. We hebben ook nog dokter Tuyt gehad. Dat waren toen vooral de kampioenen in het populariseren van het geslachtsleven. En toen had je een klein zaaltje in Odeon, dat puilde uit. Dat is ook kultureel werk. Dat werd door de jeugdbond georganiseerd. Maar om vragen daarover te stellen, dat was toendertijd veel moeilijker. Daar wordt tegenwoordig veel makkelijker over gesproken, maar in die tijd zo '31/'32 was dat veel moeilijker.

Die Tuyt woonde in Den Haag en heeft zich opgehangen. Hij was homofiel en dat mocht toen niet. Hij was vreselijk goed bespraakt, een vreselijk goede redenaar. Het was ontzettend jammer.

Wat voor mensen zaten in de RJB?

Vooral arbeiderskinderen en dan ook nog wel kinderen die wat meer leerden dan alleen lagere school. In de JGOB en de AJC bv., hoewel het de Arbeiders Jeugd Centrale was, daar was het aantal studerende elementen veel groter. Het milieu in de RJB was een arbeidersjeugdmilieu. We hadden toen het geluk om een hele groep uit de Zandstraat in de jeugdbeweging te krijgen. Dat was een groep van zo'n mannetje of veertig die daar altijd bij elkaar plakten. Er waren een paar elementen en daar hadden we kennis mee gemaakt en die naar ons toekwamen. Toen was het eventjes voor ons een vraag om de sfeer die er bij ons in de jeugdorganisatie moèst zijn over te brengen op de jongeren. Dat wil zeggen dat hùn sfeer niet ging overheersen over ònze sfeer. Die jongens uit de Zandstraat die gingen bv. 's zondags niet wandelen. Als wij ons wilden onttrekken aan de algemeen maatschappelijke sfeer door eens naar de natuur te gaan kijken en te gaan wandelen, nachtwandelingen maken bv. ook, dan was dat heel iets anders voor die jongeren. Ik moet zeggen dat we de besten daarvan wel behouden hebben.

We hadden altijd onze vaste Pinksterkampen. Dat zijn van die dingen die een grote rol speelden in de jeugdbeweging. Maar we hadden daarbij natuurlijk ook wel, omdat we arbeiderskinderen waren, de moeilijkheid van het geld. Net zo goed als je die vakantiekampen had voor arbeiderskinderen waar het dus niet breed was thuis, dat hadden wij natuurlijk bij die Pinksterkampen. Daar was bv. Jef Last weer goed voor, zo'n avontuurlijk element, die kon dat goed organiseren.

Toen ik in de RJB zat was ik kantoorbediende. Dat is ook een mentaliteit natuurlijk: kantoormensen. Het is ook maar net wie je bent. Je kan makkelijk als witteboordjes-

proletariër een afzonderlijk standpunt innemen. Maar ik geloof dat ik mij daar nooit aan bezondigd heb.
Als RJB hebben wij veel gedaan voor de RSP, voor het populariseren, het kolporteren en het kalken. Trotski was één van de mensen die voldoende ruggegraat had om te breken met de nationalistiese stroming van Stalin, van het socialisme in één land. Voor Trotski hebben wij veel gekalkt. "Trotski moet vrij!" Dat was voor zijn verbanning. En dat laat natuurlijk altijd een grote indruk achter, ook bij jongeren. Jongeren werden natuurlijk sterk aangetrokken door de grote naam Trotski en hij heeft veel gepubliceerd. De lektuur van de NAS-beweging en de RSP heeft er altijd veel aan gedaan om dat te populariseren. Trotski had door zijn ervaring en zijn naam die hij gemaakt had in het Rode Leger een enorme populariteit verkregen.

Rotterdams kinderkoor in het Ferdinand Domela Nieuwenhuisoord augustus 1931. Uiterst links de dirigent Jos van Leeuwen, uiterst rechts C Kitsz, bestuurder van het NAS. Tinus de Winter houdt de vlag vast.

Henny: Ik ging met m'n vader altijd naar de 1 mei-optochten kijken. Mijn vader was niet politiek aktief, maar je kon wel merken dat hij op de SDAP stemde. Omdat hij zich natuurlijk arbeider voelde. M'n vader en moeder waren heel erg tegen het geloof, want ze hadden veel last gehad met het geloof. M'n vader kwam uit de katholieke kerk en m'n moeder uit de nederlands hervormde kerk. Ze hadden daarmee ook veel last gehad toen ze wilden trouwen. Ze hebben voor het gerecht moeten trouwen en zo zijn ze het leven ingestapt. Mijn vaders familie was zwaar katholiek en zo'n katholieke pastoor heeft hem nog jaren achtervolgd. Die kwam echt aan de deur om te pesten. Daar is mijn moeder altijd vreselijk kwaad over geweest.
Toen ze getrouwd waren zijn ze op de Nieuwe Binnenweg gaan wonen. Toen was het ook al moeilijk om een huis te krijgen. En de huisbaas wilde op de woning van m'n ouders. M'n vader en moeder hebben veel ondernomen om op die woning te kunnen blijven, maar dat kon niet en toen zijn ze op straat gezet uiteindelijk. In 1921, toen was m'n broertje één jaar en ik was zeven. We werden er door de deurwaarder Buskop uitgezet. Het is iets heel verschrikkelijks geweest, dat hele drama. M'n moeder heeft tegen die huisbaas gezegd: "Ik hoop dat van de planken van je vloer je doodskist gemaakt wordt". En hij is inderdaad spoedig gestorven. We mochten gelijk door naar de Ruilstraat. Daar woonde een broer van m'n vader en die mensen namen ons op. Daar hebben we twee jaar hèèl klein moeten wonen, maar goed we woonden. Er waren moeilijk huizen te krijgen. Toen kwam er een souterrain-woning vrij op het Bospolderplein. We konden dat

huis huren samen met de broer van m'n moeder, die toen ging trouwen. Zij zouden boven wonen en wij beneden. Dat was de enige mogelijkheid om aan een woning te komen. Het beroerde was dat wij in dat souterrain moesten wonen. Dus ik heb vele jaren van m'n jeugd in de grond gewoond. Als je voor het raam stond dan keek je wel tegen benen aan, maar je zag geen mensen. Veel narigheid hebben we gehad, omdat het huis erg nat was. M'n vader was havenarbeider. Tijdens een staking in de jaren '20 kreeg hij maar heel weinig uitkering en de huren waren erg hoog. De huur werd wel met z'n tweeën betaald, maar het was toch nog wel erg veel. Dat waren nieuwe huizen in die tijd. Al die dingen maakte veel indruk op me en ik dacht er ook al een beetje over na dat de maatschappij niet zo best was. Je merkte dat er veel verdriet was.
De familie van mijn moeder waren ook SDAP'ers en die woonden in Schiedam. Ik ging wel eens naar demonstraties van de SDAP bv. tegen de vlootwetten. Dan kreeg je van die manifesten, ik was toen 14, 15 jaar. De AJC was toen in opkomst en ik vond dat wel erg mooi. Fleurige kleding, die capes, die schoenen en die moderne kunst. Toorop vond ik erg mooi. Doordat zij in Schiedam woonden, dat vond ik ook prachtig, ging ik door de polder naar m'n tantes lopen. En dan wist ik: bij diè tante was de AJC diè avond en bij diè tante was de AJC een andere avond. Ik was toen een jaar of tien. Dat zingen van die liederen door de AJC vond ik erg mooi. Ze hadden ook kursussen, dat was voor mij wel een beetje moeilijk, maar ik ging er toch naar toe. Zo ben ik eigenlijk in kontakt gekomen met de AJC. M'n ouders vonden dat ook wel goed. Na de lagere school ben ik naar de Industrieschool gegaan in de Schietbaanstraat. Ik ben zes jaar op die school geweest en ik heb een prachtige opleiding gehad. Het was een soort coupeuse-opleiding, maar je had ook een prachtige algemene ontwikkeling, want toen begon eigenlijk de vernieuwing in het onderwijs. Die Industrieschool begon met het Daltononderwijs. Daar wordt je heel zelfstandig van. Je kon je veelzijdig ontwikkelen. Als je bv. geschiedenis had, dan kreeg je het lijntje en dan kon je het zelf verder uitzoeken. Er was ook een onderscheid tussen Industrieschool en huishoudschool. De huishoudschool was dan voor mensen die iets minder konden leren en de Industrieschool stond een trapje hoger. Maar er zat wel aan vast, dat mijn ouders die school niet konden betalen en dat mijn moeder een wasje moest gaan doen. Dat was toen een schande. Dus dat werd allemaal stiekum gedaan. Dat was voor een tamelijk rijke familie, die hadden een hele grote wijn- en bierhandel. Het waren wel aardige mensen. Eerst werd die was gehaald en gebracht door een bode, maar dat wilde mijn moeder niet, iedere keer die bode voor de deur. Ik ging naar de mandolineclub en dat konden we ook niet betalen. Toen heb ik met mijn ouders afgesproken dat ik op de fiets het wasgoed

Kinderleed

In het armelijke straatje,
opgegroeid in zorg en smart
koestert nooit een zonnestraaltje
ons verlangend kinderhart.
Moeder altijd in de zorgen.
vader ploet'rend voor 't bestaan.
Ziet men ons soms droevig aan,
Welt in moeders ogen een traan.

Arme kleuters, kleine peuters,
je moet stil naar bed toe gaan,
moeder heeft geen brood voor jou,
als je slaapt voel je geen kou.
Vader werkt al in geen weken,
moeder's kracht is haast bezweken.
'k Zie geen licht meer in 't verschiet,
het geluk dat kent ons niet.

Altijd kommer, wee en zorgen
in een droeve trieste straat.
leeft het kind van de verdrukten.
van het proletariaat.
Dromen wij van kinderweelde,
en een onbezorgd bestaan.
Storten wij in stilte een traan,
als wij hong'rig slapen gaan.

tekst: Hans van Leeuwen.

Kinderkoor van de rotterdamse liedertafel "Ontwaakt" in het Sterrebos te Schiedam 1929.

naar hun zou brengen en dan kreeg ik de 35 cent die de bode anders kreeg. Van die 35 cent kon ik naar de mandolineclub. Het hield wel in dat mijn moeder zich veel moest ontzeggen. Ze kon zichzelf geen japon veroorloven, dus ze liep altijd in een schort. Het leven was toen erg sober.
Een paar jaar later kwam Tinus met z'n familie boven ons wonen en toen waren er verkiezingen. En Gerrit van Burink schreef wat op de straat en ik zag 'm plakken en ik

praatte weleens met Tinus. Op een keer zei hij: "Er is een kursus van dokter Tuyt, als je soms eens wilt komen". Ik zei: "Ik wel", dat vond ik wel interessant want over dat soort dingen werd helemaal niet gepraat en op school met de meisjes ging het altijd naar de schunnige kant en daar hield ik niet van. Zodoende kwam ik in aanraking met de RJB. Op een gegeven moment was er een "bonte avond" met zang en dans waar ik wel graag heenging en toen ben ik ook eens een weekend meegegaan met een fietstocht met de RJB. Want ik vond de vriendschap en de geest die er heerste erg prettig.

Was dat een verschil met hoe andere jongeren met elkaar omgingen?

Ja, dat vond ik wel. Het was veel opener, veel eerlijker. Door die weekenden kwam ik meer in kontakt met de RJB en dan zei Tinus weleens: "Er zijn kursussen, als je wilt dan kom je maar". Toen ben ik naar die kursusavonden gegaan en zo ben ik langzamerhand bij de RJB terechtgekomen. Ik ben ook lid geworden. Op die manier kreeg ik ook vriendschap met Tinus. Helemaal niet dat we gelijk aan elkaar gekoppeld waren, maar het ging zo heel leuk. En toen ben ik in het partijleven gestapt. Ik kolporteerde ook met ons blad. Dat kolporteren deed ik ook al toen ik op de Industrieschool zat en dat zagen die meisjes weleens, dus toen werd ik uitgemaakt voor "krantenmeid" en dat nam ik niet. Dat vond ik een belediging. Dus toen kwam er een diskussie op school en die liep nogal hoog op, dat ging over het opkomende fascisme. Mijn burgerlijke medeleerlingen kwamen uit gegoede gezinnen en die waren niet zo vies van die opkomst. Wat ook een hele strijd was op school, was dat wij voor de VARA waren en hun waren voor de AVRO. Wij met een paar meiskes zaten met een VARA-pen te schrijven en zij hadden allemaal AVRO-pennen.

NUMMER 6 — 1STE JAARGANG

DE BAANBREKER

ORGAAN V/D REV. SOC. PARTIJ

ADMINISTRATIE-ADRES: J. MOLENKAMP, SPAARNDAMMERPLANTSOEN 29, AMSTERDAM (C.)

Zaterdag 1 Juni 1929

Abonnementsprijs: f 0.75 per kwartaal bij vooruitbet. Prijs per nummer 5 cent.

Kolporteerde u ook op school?

Nee dat kon ik niet doen, maar de diskussies zijn wel zo hoog opgelopen dat ik bij de directrice moest komen en toen heb ik wel gelijk gekregen. De directrice heeft toen tegen de burgerlijke kant gezegd dat ze dat moesten laten, dat ik ook mijn rechten had. In 1933 kwam ik van school en in 1935 zijn we getrouwd. Het was toen crisis en Tinus was al vanaf 1932 zonder werk. Hij heeft veel moeite gedaan om werk te krijgen en hij kreeg geen uitkering. Hij moest altijd bij z'n vader z'n hand ophouden. Toen ik van school afkwam was er ook geen werk, maar ik kon dan wel bij de firma Gerzon op het atelier komen. Dat was van 's ochtends vroeg tot zes uur en daarvoor kon ik f 2,50 in de week krijgen. Toen zei mijn vader: "We hebben het nooit breed gehad, maar zo verslijt je je schoenen. Dat hoef je voor mij niet te doen." Dus ik heb thuis wel jurken gemaakt zodat ik toch nog een beetje geld had. Maar doordat ik in de partij verzeild was geraakt, besteedde ik daar erg veel tijd aan.

In 1935 wilden we op onszelf wonen, want er stonden veel huizen leeg. Toen zijn we getrouwd. Dan ben je zelfstandig, dan kan je in huis halen wie je wil. We wilden wel graag trouwen, maar dat kon niet want Tinus was werkeloos. Maar toen kon hij een seizoen lang werken en dat was net lang genoeg om in de steun te vallen. We kregen een uitkering van f 11,- waar f 4,60 huur af moest. In het begin konden we geen gas betalen. Toen moesten we klieren op zo'n primus, die iedere keer verstopt was, of op een petroleumstel, want petroleum was goedkoop. Toen gingen we onze dag indelen als aktieve RSP-leden. Tinus moest twee keer stempelen, aan die tijd was hij gebonden. Dat was in de Maasstraat, bij het NAS. Dan ging ik kolporteren overdags bij de stempellokalen en 's avonds op kursussen en huisbezoek. Doordat ik op de Industieschool had gezeten kon ik van veel oude dingen iets nieuws maken zodat je toch weer kleren had. Ik heb altijd van drie hemden twee gemaakt en van die twee weer één. Maar schoenen kopen ging natuurlijk niet van die f 11,- min f 4,60 huur. Toen kreeg Romme nog

het lolletje om daar een kwartje vanaf te halen. Toen kregen we die akties tegen de steunverlaging. We hebben ons toen tot het Crisiscomité moeten wenden en toen hebben we een deken gehad en Tinus een paar schoenen.

DE RSP ONTSTAAT

Hoe is de RSP ontstaan?

Tinus: Het standpunt dat de SDP in de oorlogsjaren en tot 1920 heeft aangehouden ten opzichte van de vakbeweging, van het NAS, die was sympatiek. Dat wil zeggen: ze was niet tegen het NAS. Maar daarna is er verandering gekomen in de houding van de SDP, in navolging van wat er in Rusland gebeurde. De revolutie brak niet verder door in het Westen en Rusland raakte geïsoleerd. In Rusland was de Rode Vakbewegings Internationale en die nam het standpunt in, in opdracht van de Komintern, om zich te gaan organiseren binnen de moderne vakbeweging, de sociaal-demokratiese vakcentrale. En daar waren wij vreselijk tegen. Dat heeft kwaad bloed gezet bij de NAS-mensen. Zij voelden zich een element in de nederlandse verhoudingen om te blijven bestaan. En toen kreeg je die strijd in de CPH tussen Wijnkoop, Van Ravesteyn en Ceton aan de ene kant, die dus voor de opheffing van het NAS waren en een gedeelte van de CP die voor het behoud van het NAS was. Het NAS was in eerste instantie voor aansluiting bij de RVI mits ze de zelfstandigheid van de vakbeweging geëerbiedigd zou krijgen en dat dus niet de RVI een onderdeel zou worden van de Komintern. Dus dat dat organisatories onafhankelijke organisaties zouden zijn. Toen bij de eerste onderhandelingen akkoord gegaan werd met de zelfstandigheid van de RVI, was het moment aangebroken voor het NAS om naar de RVI te gaan. Dat was een soort garantie. Maar die garantie was geen zekerheid. De RVI ging er toe over, onder invloed van de russiese verhoudingen om het NVV de voorkeur te geven. En dat heeft gemaakt dat er moeilijkheden kwamen tussen de RVI en het NAS. Dat heeft jaren geduurd. Van 1920 tot 1927 is dat als het ware een zevenjarige oorlog geweest. Bouwman heeft daar nog een brochure over geschreven "De zevenjarige oorlog met de RVI". In 1927 waren het niet alleen de NAS-mensen die rebelleerden tegen het standpunt van de RVI, maar natuurlijk ook leden van de CP die het er niet mee eens waren. Nou, die leden uit de CP die het er niet mee eens waren zijn onder invloed van Sneevliet uit de CP vertrokken. Sneevliet, Bouwman, Kitsz enz. dat waren de voornaamste mensen. Die zijn in 1927 weggegaan en die hebben in 1928 het "Revolutionair Socialistisch Verbond" gesticht en een jaar later is het RSV RSP geworden, Revolutionair Socialistische Partij.

Dat was tot groot nadeel voor de gedachte van het kommunisme, die onaantastbaar moet zijn.Aan die gedachte is dus veel afbreuk gedaan door al die herrie die vanaf 1920 tot 1927 in de NAS-beweging en in de CPH en daarbuiten bij al die mensen die toch sympatiseerden met het kommunisme. Wijnkoop, Ravesteyn en Ceton zijn toen uit de CP gezet en hebben toen de CPH-CC(Centraal-Comité) zelf doorgezet. Dat waren nog de meest Rusland-vriendelijke elementen en dat heeft nog jarenlang bestaan. Tot begin 1930 heeft Wijnkoop zijn zelfstandigheid bewaard. Die Wijnkoop was dus nog katholieker dan de Paus in politiek opzicht bekeken. Wij hadden dus in 1928 de eerste groep gesticht en in 1929 is dat tot partij geworden.

Wat trok u aan in de RSP?

Op de eerste plaats de kwestie dat in een staat als Rusland revolutie mogelijk was geweest en waar, volgens de begrippen van Lenin, de arbeiders de baas waren en dat er een socialistiese maatschappij moest komen. Door de ervaring die we als NAS-mensen en CP-dissidenten ten opzichte van de RVI hadden, ontstond een politieke stroming binnen de RSP die het Leninisme wilde handhaven. Dat wil zeggen het Leninisme in de geest van het werkelijke kommunisme. Die mensen die het kommunisme wilden handhaven en die na de dood van Lenin bemerkten dat onder Stalin een totaal anti-Leninistiese lijn werd gevolgd, die mensen wilden de leninistiese lijn voortzetten en die stichtten dus hun partij.

Dat was dus een reaktie op het Stalinisme van de CPH.

Ja, het is ook te begrijpen, want als je ziet hoe je door stemmingen beïnvloed kan worden... De stemming in die tijd ten opzichte van de russen was overdreven. Men vergat de zaak krities te bekijken. Die stemming was er na de Russiese Revolutie. Dat kwam omdat arbeiders voor de eerste keer in de wereld, veel duidelijker dan de Parijse Commune, de macht in handen namen en dat veroorzaakte een storm in de wereld en veel sympatie en dat men er daardoor niet krities tegenover stond. Als je het begin van de jaren twintig neemt, toen dus die diskussie in de CP was, toen woonde ik in de Spanjaardstraat. Daar waren zaterdagavond op het hoekje bij de Schiedamseweg groepjes die stonden te diskussiëren over Rusland. Maar hoe moeilijk was het om na de dood van

Verkiezingspropaganda voor de RSP in Rotterdam 1935.

Lenin de mensen aan het denken te brengen dat de lijn van Stalin anders was dan van Lenin.
Het was dus heel moeilijk om de RSP te stichten in 1929. Denk je eens in wat er in die jaren allemaal gebeurd is. Er was een teruggang in de economie en de bourgeoisie zette vanaf 1920 de aanval in op de levensstandaard van de arbeiders. Het was zeer moeilijk voor de kleine groepen tegenover de mentale invloed van de Sovjet-Unie op de arbeidersklasse, om dan met een nieuwe groepering te beginnen. Die revolutionaire socialistiese groep is in een burgerlijk landje als Nederland altijd heel klein gebleven, zoals ook de NAS-beweging als revolutionaire vakbond een kleine groep was. Maar ondanks dat moet je toch doorzetten, moet je toch beginnen.
Wat was de taak van de RSP hier in Nederland?
De RSP moest eigenlijk het beste voortzetten wat Lenin had geleerd en wat dus een betrekkelijk korte spanne tijds in de CPH was. Zodra de CPH haar standpunt veranderde ten opzichte van de NAS-beweging was er een nieuwe partij nodig. Want wij beschouwden de vakbeweging als een noodzakelijk ding. Die ook in Nederland een bepaalde taak had, ook door de traditie die die had. De CPH heeft zich ondergeschikt gemaakt, net als in alle andere landen, aan die stemming en heeft Rusland gevolgd maar daarmee hebben ze het hier noodzakelijk gemaakt dat er een nieuwe partij kwam die toch het leninistiese standpunt weer handhaafde.
Hoe werd de RSP ontvangen door de arbeiders in Rotterdam?
Kijk, op dat moment was elke scheuring met Rusland, een scheuring met de CP, dat werd in de linkse hoek beschouwd als ontoelaatbaar. Maar op een gegeven moment bestond er geen ander alternatief dan scheuren. Je kreeg dan alle tegenwerking van de bestaande groep en beschimping van buitenstaanders zoals de SDAP en NVV. Maar het feit dat je aan het begrip van het werkelijke kommunisme vasthoudt, dat maakt dat je de besten uit de arbeiders kan verzamelen. De CPH sprak van een NAS-partij, om daarmee te zeggen dat je geen partij was. Dat was onjuist, want NAS en RSP hebben altijd zelfstandig en organisatories onafhankelijk van elkaar gewerkt.
Sneevliet kwam in 1924 uit China terug. Sneevliet stak zeer ver boven de anderen uit,

net zoals Domela Nieuwenhuis. Hij had voldoende inzicht en ervaring en was voldoende principieel overtuigd en voldoende organisatories geschoold door alles wat hij vanaf zijn SDAP en NVV-tijd had meegemaakt. Daardoor werd hij altijd het mikpunt van die kommunistiese beweging.

Wat voor mensen zaten er in de RSP?

Arbeidersmensen. Voor 95% arbeidersmensen en die trokken wij voor een groot gedeelte uit NAS-mensen. NAS-mensen die geleerd hadden uit de samenwerking met de SDP dat een partij een gunstig ding kan zijn. En die later lid werden van de RSP. Ook heel wat intellektuelen voelden wel voor de linkerkant, maar in verband met de teruggang door de Colijn-regering, die alles wat links was zoveel mogelijk tegenwerkte, dat er toen heel wat intellektuelen waren die de zaak lieten schieten. Die dus niet toe dorsten te treden omdat dat hun baantje zou kosten.

Hoe waren jullie georganiseerd?

We waren niet georganiseerd in bedrijfscellen, want dat was een terrein waar de vakbeweging moest werken. Het NAS kwam al in het begin van de twintiger jaren op voor bedrijfsorganisatie. Dus dat je niet in een groot bedrijf hebt dat de één kantoorbediende is en de andere dit of dat werk doet, dus die afzonderlijk georganiseerd zijn. Maar dat zo'n bedrijf als zodanig georganiseerd is. Dus als er een aktie is dan geldt dat voor iedereen. Daar is het NAS als eerste mee begonnen.
De RSP had afdelingen: de afdeling Zuid, West en Noord. En dat is ook zo gebleven in de RSAP. Algemene zaken werden door heel Rotterdam besproken. Kursusvergaderingen werden door de afdelingen gehouden. Waren er meningsverschillen, dan werd er ook een Algemene Ledenvergadering gehouden.

Hoeveel leden hadden jullie?

In de begintijd zeer weinig. Mijn broer en ik waren lid 12 en 13. Het belangrijkste was eigenlijk op dat moment om het NAS te redden van de ondergang. Dat is een enorm werk geweest. Als je weet dat de CP de morele steun van Rusland had, om dan te boksen voor het behoud van het NAS, nou dat was een heel voornaam ding.

Wat waren de aktiviteiten van de RSP?

We gaven manifesten uit en daarnaast werd er vooral met de krant gewerkt. Wat wij in die jaren vooral deden was kalken. Bij verkiezingen nam dat een enorme omvang aan. Ik heb jarenlang gekolporteerd, dan stond je op vaste punten. Dat bracht de partij naar buiten. Er waren mensen die kwamen dan bij je staan zodat je niet kon kolporteren, maar die had je snel genoeg door.

Hoe was de verhouding tussen leden en bestuurders?

Die was goed. Er heerste bij ons een proletariese demokratie. Als je opgroeit in een organisatie waar alles van bovenaf gebeurd en dat boven ook alles te zeggen heeft, dan is er ook geen diskussie. De vakorganisaties zijn wat dat betreft toonbeelden van organisaties waarin de bestuurders alles te vertellen hebben. Maar met een proletariese demokratie kan je allemaal je mond open doen, dan heb je het grote voordeel dat mensen zich in de diskussie mengen. En de diskussie dus interessanter wordt. Want dan merk je wat de opvattingen of stemmingen zijn die onder de mensen heersen. Is het een beweging waarbij alles van bovenaf gedikteerd wordt, dan ga je de moeilijkheid krijgen dat mensen de leiding niet durven tegen te spreken. Leiders die deden ook mee met dingen als kalken en kolporteren. Daar werd geen verschil tussen gemaakt. Als wij met een krant liepen te kolporteren, dan liep je met een krant die door een ander gemaakt was. Die redakteur heeft daar z'n tijd aan moeten geven. Die heeft daar dikwijls òf in avonduren òf in nachturen die krant in elkaar moeten zetten. Voor iemand die redakteur is van een krant gaat dikwijls nog meer tijd verloren die door een ander niet gezien wordt.

Deden jullie ook aan scholing?

Ja, de scholing van de RSP was uitstekend. Regelmatig werden er kursussen gegeven. Dan was dat zaaltje boven in de Maasstraat aardig bezet. Dat was dan zo'n mannetje of tachtig. Dat was het gebouw van het Plaatselijk Arbeids Sekretariaat, PAS. Die scholingen gingen over alle politieke zaken. A.B. Soep, vroeger een sociaal-demokraat en uitgever, heeft eens een kursus van dertien afleveringen gegeven over het fascisme. Als je dichtbij hem zat dan spoog die in je gezicht, maar dat moest je dan maar nemen. Hij was vreselijk bij-de-tijd. Dat kan je wel lezen aan zijn artikelen in "De Nieuwe Tijd".

Waren die scholingen openbaar?

Nou, je mocht wel mensen meenemen. Het werd altijd gezamenlijk georganiseerd door het NAS en de RSP. Kijk dat was weer een voordeel dat je dat samen kon doen en gezamenlijk mekaar kan beïnvloeden.

Verkiezingspropaganda voor de RSP in Rotterdam 1935.

Victor Serge is bv. bij ons geweest. Die knaap sprak frans, daar moest je Sneevliet dus weer voor hebben, want dat was de talenknobbel. Hij vertaalde dat. Victor Serge zat begin jaren dertig gevangen in Rusland en hij is door internationale interventie eruit gekomen en toen heeft hij bij ons een lezing gehouden. Er is ook nog eens een duitser geweest, of dat nou Brandler of Thalheimer is geweest dat weet ik niet. Maar het was in ieder geval eentje van de linkse oppositie in de KPD.
We hadden geen intellektuelen, het waren allemaal arbeiders die zichzelf hadden geschoold. Er waren mensen in de RSP die schreven dan brochures en die brochures werden gebruikt als scholingsmateriaal. Dan las je van te voren een hoofdstuk en dat werd dan met z'n allen bediskussieerd.
Kunt u iets vertellen over het partijleven?
Er was een aktief partijleven. Onze kursusvergaderingen waren goed bezocht. Je zag daar vaak tientallen mensen. Daar viel iets te leren. En als we gingen kolporteren dan gingen we soms wel met een groep van twintig tot dertig man. Dat was heus veel, want niet iedereen wilde daarmee te koop lopen. Ook dat moet je leren, naar buiten durven te komen met een krant en met verspreiden en vouwen van manifesten ook, we hadden nooit mensen te weinig. Er waren binnen de partij werkjes waar nieuwe leden aan moesten wennen. Als er bv. een manifest was waarin fel van leer getrokken werd dan kon je de kans hebben dat je door de politie gearresteerd werd.
Henny: En dat is precies hetzelfde met het kalken. Kalken was natuurlijk verboden. Toen zag je ze nog aankomen op de fiets, maar dat moet je nou hebben met die auto's. Dan ben je zo de pisang.
Was lid zijn van de RSP een dagtaak?
Ja, een dag, een avond en weleens een halve nacht. Vooral met de verkiezingen, dan moest je brochures vouwen en sorteren en verspreiden. Dat verspreiden werd serieus gedaan. Het was allemaal in wijken ingedeeld en wij hadden ons eigen wijkje. Je wist precies hoeveel je er nodig had en hoelang je er over deed. Dat was goed georganiseerd. We hadden ook eigen zaaltjes in die buurten. Wij woonden in het westen en onze buurt was Spangen en Tussendijken. We kolporteerden bij de stempellokalen in de

Coolsestraat, bij de Baan en ik was altijd in de Schoonderloostraat. Verder kolporteerden we met de krant op de Mathenesserbrug en de Lage Erfbrug. Dat ging met een wisselingssysteem. Dat waren twee hele drukke punten.

Stonden daar ook andere partijen te kolporteren?

Ja, de SDAP met Vrijheid, Arbeid, Brood en de NSB later. Die NSB'ers waren altijd wel met een hele grote irriterende groep in uniform. Maar dat gaf weleens winst voor ons. Dan kochten de mensen expres een krant bij jou, al waren ze helemaal niet geïnteresseerd, om die NSB'ers te pesten. Die NSB'ers verkochten niet zoveel.

Probeerden die NSB'ers jullie daar weg te krijgen?

Dat probeerden ze weleens een enkel keertje. Je had met kolporteren zo'n beetje je eigen plekje. Er waren er wel die je echt irriteerde, maar er waren er ook wel die behoorlijk op hun eigen plek bleven.

Bij de stempellokalen kolporteerden we altijd met z'n drieën.

Bij die stempellokalen stonden natuurlijk alleen maar mannen. Vonden die het niet raar dat er een vrouw kwam kolporteren?

Nee, ik heb er nooit iets van gemerkt. Ik kan ook niet zeggen dat die mannen niet behoorlijk waren omdat je daar als vrouw stond te kolporteren. Er mag misschien een enkeling geweest zijn die gezegd heeft: "Wijf ga je kousen stoppen". Nee hoor, ze konden ook heel aardig met ons praten. Het is maar net hoe je jezelf opstelt. Als ze me in de jas wilde helpen, of voor wilden laten gaan dan zei ik: "Dat hoeft niet". Waarom moet dat? Zo had ik mezelf al opgesteld. En zo hadden we in die RSP nog wel een paar vrouwen. Die stonden, wat ik dan vind, ook wel op een bepaald peil. Die hadden zichzelf ontwikkeld en dingen gelezen en voor zichzelf bepaald hoe de nieuwe maatschappij eruit moest zien.

Dat kolporteren was een hele taak, want iedere week was er weer een nieuwe krant. En daar werd ook veel over gediskussieerd, want waar verschillende mensen zijn, daar zijn verschillende meningen. De één vond de illustratie wel goed en de andere vond hem te moeilijk, de derde zei: "Je moet er teveel op kijken". Voor dat we gingen kolporteren keken we eerst met z'n allen de krant helemaal door, want we hadden afgesproken als de krant niet naar je zin was dan hoefde je er ook niet mee te kolporteren. Maar dat is nooit gebeurd.

Maar er waren natuurlijk wel trotskistiese mensen die weleens mee gingen kolporteren en die zeiden dan: "Nee hoor, we gaan niet met die krant lopen". Dat hebben we wel gehad. Dat was in 1937. Die lui dachten: we blijven erbij en wat we mieren kunnen, dat mieren we, maar we gaan er toch uit. Dat wisten ze van te voren.

Als jullie klaar waren met kolporteren bespraken jullie dat dan nog?

Nou nee, dan gingen we naar huis. We kolporteerden van zeven tot half tien. Je had toen een heel ander leven. De mensen hadden nog geen radio en tv. Ze zaten buiten op hun stoepjes en dan begon de diskussie. Dan moest je weleens oppassen, want dan gingen ze met je staan praten zodat je geen kranten meer kon verkopen. Wij keken daar wel voor uit. Je kon het aan de dingen die ze aan je vroegen horen. Dan zeiden we: "Met jou praat ik niet verder. Ik ga door met kolporteren."

Stilleven van kalkemmers. Er werd gekalkt voor de kandidaat Menist.

Werft leden voor de R. S. A. P.

Verkiezingspropaganda voor de RSP in Rotterdam 1935.

Welke mensen hielden jullie op?
Dat waren CPN'ers, SDAP'ers en ook weleens christelijke mensen. Met kolporteren waren we nooit tevreden hoor. Sommige mensen hadden de hele dag gewerkt en dan kwamen ze toch. We hebben ook menig keer gezien dat iemand in slaap viel op de kursussen. Die waren zó moe, die hadden de hele dag gewerkt.
We moesten in die tijd alles lopen. We hadden wel een fiets, maar ja we moesten zó zuinig zijn. Eerst hadden we geen rijksdaalder voor het fietsplaatje en toen Tinus werkeloos was kreeg hij een fietsplaatje met een gaatje erin. Maar ja, die werden veel gestolen.

VERKIEZINGEN

Waarom deed de RSP en de RSAP mee aan de verkiezingen?
Tinus: De verkiezingen zijn een goede gelegenheid om je programma naar buiten te brengen. De verkiezingen zijn een soort graadmeter van de klassebewustheid onder de mensen. Dus in hoeverre de ideeën die je uitdraagt aangevoeld worden en begrepen worden door de nederlandse bevolking. Dat wil niet zeggen dat je de verkiezingen als het begin en het einde van je aktiviteiten beschouwt. Het is maar een kleine aanvulling op het buitenparlementaire werk dat door een revolutionaire organisatie gedaan wordt.

De buitenparlementaire aktie komt in wezen neer op de omwenteling van de maatschappij van een kapitalistiese maatschappij in een socialistiese maatschappij. En omdat aan de parlementaire aktie meer publiciteit wordt gegeven, kan je dat als aanvulling gebruiken. Bij alle beraadslagingen die er zijn kan je je programma uitdragen. Die dingen die je van belang vindt voor de arbeidersklasse kan je naar voren brengen in de gemeenteraad, provinciale staten en de Tweede Kamer. Dat waren niet alleen dingen die

van belang waren voor het uiteindelijke doel, maar ook dingen die van belang waren voor het dagelijkse leven. Als je een parlementaire partij bent moet je daarbij altijd goed het onderscheid maken tussen parlementair zijn en alleen aan het parlement zijn en dat er geen burgerlijke ongehoorzaamheid gepleegd mag worden. Dat je dus het parlementaire werk zó belangrijk vindt dat je niet naast de pot mag plassen. Dié parlementaire arbeid is te veroordelen.

Henny: Gemeenteraadsleden, Tweede Kamerleden enz. mochten het geld wat ze kregen niet houden. Dat werd gestort in de partijkas en uit de partijkas kregen ze een salaris wat minimaal was in het bedrijf. Dat vond ik een hele goeie maatregel. En voor reisgeld en boeken konden ze indienen. Dus het was niet dat ze dat geld allemaal zelf hielden.

Tinus: Als we het niet eens waren met het werk van gemeenteraadsleden, dan werd daarover gediskussieerd. Het was heus niet altijd koek en ei. Dat hoefde ook helemaal niet. Zolang zo'n vertegenwoordiger het principe van de partij uitdraagt, zich opstelt in het belang van de arbeidersklasse, dan heb je veel minder diskussie zoals je bv. de laatste jaren in de PvdA hebt gehad.

Henny: We gingen ook weleens naar de Tweede Kamer toe als Sneevliet over Nederlands-Indië of over iets anders sprak. Dan was het druk, dan stonden we met een heleboel mensen en dan was de hele Kamer aanwezig. Dan kon je een speld horen vallen. Ook tegenstanders moesten toegeven dat hij uitstekend sprak. Hij kon dat zó mooi, magnefiek.

Tinus: Wij zijn ook in de Tweede Kamer geweest toen Sneevliet een rede hield over het Saarland. Het Saarland was na de Eerste Wereldoorlog bij Frankrijk getrokken en Duitsland wilde dat door een referendum weer terug zien te krijgen. Toen heeft Sneevliet het voorstel gedaan dat het Saarland zelfstandig zou worden. Dat voorstel is

verworpen omdat ze zich wilden houden aan wat dat referendum opleverde. Maar Sneevliet is de enige geweest die is opgekomen voor de niet-inlijving van Saarland bij het Duitsland wat toen al zo nationaal-socialisties was. Het Saarland kwam toen bij Duitsland.

Werden Ab Menist en Henk Sneevliet tegengewerkt?

Het beste wat ze kunnen doen is doodzwijgen.

Henny: Als Menist en Sneevliet spraken stond daar maar weinig van in de kranten. Alleen spektaculaire dingen kwamen in de krant. Toen Oud geïnstalleerd werd als burgemeester hield Menist een redevoering en toen werden er gelijkertijd pamfletten vanaf de tribune in de raadszaal gegooid. En dát vermeldden ze.

Verkiezingswagens van de OSP en de RSP werden vaak verboden. Menist heeft daar nog een keer vragen over gesteld voor de OSP. Menist had een brede rug, hij trok zich daar niks van aan. Hij sprak toch en hij deed het toch wel en hij werd wel gewaardeerd. Dat hebben de arbeiders bewezen.

Tinus: Toen met Oud heeft Menist een hele scherpe rede tegen Oud als loopjongen van Colijn gehouden. Hij heeft gezegd dàt de RSAP het daar helemaal niet mee eens was en dat ze een tegenstander zouden zijn van de politiek die Oud en Colijn voerden in de rotterdamse gemeenteraad.

Henny: De RSAP heeft voor de verkiezingen van 1937 een grammofoonplaat laten persen met toespraken van Sneevliet en Menist. We huurden van die auto's en die reden dan rond en draaiden die plaat af. We hebben dat ook gedaan met handwagens. Dan hadden we de grammofoon tussen die propagandaborden staan. Dan gingen we op het Noordplein staan en dan lieten we die plaat afdraaien. Dan hield een rotterdammer een praatje en dan zei hij: "Nu hoort u Sneevliet nog even". Daar kwamen toen heel veel mensen op af.

DE RODE OMROEP

Bij de verkiezingen in 1939 maakte de RSAP gebruik van een illegale zender, "De Rode Omroep". De "Internationale" was toen verboden, maar de Rode Zender opende z'n programma ermee op donderdagavond om 12 uur. Daarna volgden verkiezingstoespraken. Vooral in Rotterdam was de Rode Zender erg populair. Er werd door de PTT en de politie fel jacht op gemaakt. Tenslotte werd de zender inbeslaggenomen en de drie etherpiraten Hoofdman, Motz en Schot kregen een paar maanden gevangenisstraf.

Henny: Ik ben er één keer bij geweest dat we met de Rode Zender uitzonden. We hadden een huis van waaruit we mochten zenden. Dan liepen er mensen in de omgeving en als er peilwagens van de PTT in de buurt waren, dan drukten ze op de bel. Dat was het teken dat je op moest houden met zenden. Dan trok je de stekker eruit en dan deed je al de lichten uit en dan ging je zogenaamd naar bed. We hebben die keer eigenlijk niet kunnen uitzenden. We hadden toen net de Internationale gedaan, daarna begon een vrouw te spreken en toen moest het afgebroken worden. Die Rode Omroep was eigenlijk een geheim. De eerste keer dat er werd uitgezonden, waren we zelf ook verrast.

Ans Oonk

Mijn zwager Wim Motz werkte mee aan een geheime zender vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog. Om een uur of twaalf kwam die zender opeens in de ether, dan waarschuwden zij voor dat fascisme hè. Ze zijn vermoedelijk ook verraden geworden. Ze hebben toen in ene keer een inval kunnen doen, maar ze hebben wel bijtijds de hele boel weg kunnen werken, dat ze niet betrapt konden worden. Ze informeerden de mensen dat ze niet zo'n vertrouwen moesten hebben in die regering hier, dat ze stonden te vertellen "Ga maar rustig slapen, er is niks aan de hand". Eigenlijk precies hetzelfde als wat er nu weer gebeurd, het hele zooitje wat aan de top zit is toch altijd één pot nat. De mensen werden opgewekt om niet zoveel vertrouwen te hebben in de regering omdat er al allerlei dingen aan de hand waren sinds '33. De Jodenvervolging en de vervolging van links georiënteerde mensen in Duitsland. Nu weet iedereen dat, maar het grote publiek toen wist er niks van.

COMITÉ-VORMING

Tinus: Je had de huurstaking in de Tuinderstraat, maar het was eigenlijk overal. Ook hier in het westen. Maar de Tuinderstraat had een opstandige bevolking, als geheel, als straat. Bij ons in het westen had je gedeeltes. Je had hele nette mensen en wat ze dan "onnette" mensen vinden, die een beetje opstandig waren. Wij woonden toen in de Taanderstraat. Daar had je de huurstaking ook, maar niet zo algemeen als in de Tuinderstraat.

Probeerden jullie ook huurstakingen te organiseren?

Orgaan van de Federatie Rotterdam der R.S.A.P., Maasstraat 1b — EXTRA EDITIE

RECHT VOOR ALLEN

VOOR WERKERS — VOOR WERKLOZEN

Hallo, Hallo. „Hier de rode omroep"!

De zender in beslag genomen.

Wat een sensatie was dat Donderdag toen eindelijk alle bladen over „De Rode Omroep" gingen schrijven. Zes weken had „De Rode Omroep" gewerkt. De hele pers op een kleine uitzondering na zweeg er over.

In ons bezit is een brief van een der grote bladen, waarin we lezen, dat publicatie van een ingezonden stuk minder gewenst was, omdat anders het aantal luisteraars nog groter zou worden.

Zeker het is zo, duizenden luisterden op Zaterdag- en Woensdagavond na 12 uur naar hetgeen „De Rode Omroep" te brengen had. Het was een feest voor vele arbeiders om „De Internationale" door de aether te mogen beluisteren. Het was een feest omdat juist de reactie in dit land, omdat de regering Colijn verboden had om het internationale strijdlied van de arbeidersklasse door de aether te laten klinken. Met spanning wachtten velen steeds af, ontroerd keken velen elkaar aan als de eerste tonen klonken.

Het was een feest voor de arbeiders en het was een ergernis voor de reactie, dat een aantal arbeiders gebruik wisten te maken van de moderne techniek en lieten horen datgene wat de heersers niet wilden.

De machtsmiddelen kwamen in actie.

„De Rode Omroep" moest uit de aether worden verbannen, maar hoe, dat was voor de autoriteiten geen gemakkelijk taak. De P.T.T. hield weken achtereen in Rotterdam vier peilauto's gereed, zij waren klaar om ieder moment in actie te komen.

De politie speurde, bekende rechercheurs togen op pad. „Stillen" probeerden te spionneren. Maar de jongens van „De Rode Omroep", ze waren de P.T.T. en de politie steeds weer te glad af.

Eindelijk geschaakt.

De jongens van „De Rode Omroep" hebben een kleine fout gemaakt, van die fout hebben de P.T.T. en de politie geprofiteerd. Dat is jammer, maar toch ook weer niet jammer, want nu heeft de hele pers moeten erkennen, dat „De Rode Omroep" er is.

Een fout is gemaakt, zij kwamen voor de tweede maal op hetzelfde adres, zij dachten dat dit geen kwaad kon, omdat de vorige uitzending op dit adres niet geheel was geslaagd. De jongens van „De Rode Omroep" hebben de Rotterdamse politie verzekerd, dat zij uit deze fout weer wat geleerd hebben. In ieder geval was deze fout aanleiding tot 'n overval.

„De Aetherpiraten"

Het was „De Maasbode" die de jongens van „De Rode Omroep" betitelde als „de Aetherpiraten". Deze laatsten hebben ons verzekerd, dat ze geen aanklacht tegen „De Maasbode zullen indienen voor deze belediging. Zij zijn bereid deze titel te aanvaarden. Rovers van de aether, dat is een merkwaardige benaming. De aether is het eigendom van ieder, zij bevindt zich overal, toch zeggen de heersers, de aether is van ons. Zoals zij over het leven van de mensen beschikken, zo willen zij beschikken over alles wat er is, over het licht, de lucht, de aether. Domela Nieuwenhuis heeft jaren geleden eens gezegd: de lucht is vrij, het licht is vrij, dat ook de aarde het zij, dat is ons streven.

In onze tijd is de lucht ook niet meer vrij. Vandaar de naam: „Aetherpiraten".

„De Aetherpiraten" zijn gearresteerd, zij zullen worden vervolgd, de arrestatie is heel rustig geschiedt. De Aetherpiraten waren niet bang, toen de politie in de kamer kwam, werd zij rustig ontvangen. Zij gedroegen zich als socialistische arbeiders, bewust van hun daad

De Aetherpiraten die thans weer vrij zijn! Beramen zij nieuwe plannen?

Een saluut.

Wij brengen een saluut aan „De Aetherpiraten". Wij en niet alleen wij, maar duizenden arbeiders en arbeidersvrouwen zijn hun dankbaar voor hetgeen zij hebben gedaan. Wij hebben steeds met hun meegeleefd. Wij van de R.S.A.P. danken onze vrienden van de rode omroep, omdat zij steeds het klassewoord hebben uitgezonden. Wij zijn hun dankbaar voor de steun, die ze ons gegeven hebben.

Een nieuwe zender

Naar wij vernemen hebben de gearresteerde „Aetherpiraten" aan de politie verzekerd, dat binnen niet al te lange tijd een nieuwe zender zich als „De Rode Omroep" zal laten horen. Als er geld genoeg binnen komt, zou dit zelfs heel vlug geschieden.

Vrienden van „De Rode Omroep" kennen dus hun taak, vrijwillige bijdragen worden naar men ons verzekerd heeft nog altijd graag aanvaard door Gort, postbus 359, Rotterdam, gironummer 351178.

Belangrijke Mededeling.

In het gewone nummer van „Recht voor Allen" dat deze week verschijnt, zal een uitvoerig relaas gegeven worden van de ervaringen van „De Aetherpiraten". Zij zullen zelf vertellen, zowel over hun werk als over hun arrestatie en hun gevangenhouding.

Abonneert U nog heden op „Recht voor Allen". De abonnementsprijs is ƒ 0.10 per vier maanden, het blad verschijnt eens in de 14 dagen.

DE REDACTIE.

Ondergetekende wenst abonné te worden op „Recht voor Allen", à ƒ 0.10 per vier maanden bij vooruitbetaling.

Naam

Adres

Dit formulier inzenden aan de administratie van „Recht voor Allen", Maasstraat 1b, Rotterdam.

Huurstakingen hingen voor een groot gedeelte af van welke mensen van je in een bepaalde straat woonden. Wij hebben verschillende huurstakingen gehad. Of er zijn verschillende huurstakingen geweest beter gezegd. Waarbij de CPH dikwijls het geluk had dat ze mensen hadden in die uitgesproken arbeiderswijken, want de CPH was toch iets groter dan de RSP. Maar bij die huurstakingen zaten ook ónze mensen. Dan ga je geen afzonderlijk groepje vormen, maar dan probeer je het samen te doen. In Crooswijk hadden wij nogal tamelijk veel mensen, zodat onze mensen daar een rol konden spelen. Het gaat er niet om dat je de leiding van iets moet hebben, het gaat erom dat iets gestimuleerd wordt. Dan is het niet van belang of je katholiek of christelijk bent of CPH of RSAP, dan gaat het om de huurstaking en die moet je gezamenlijk doen. Het NAS en de RSP probeerden akties te stimuleren. Ze gingen van het standpunt uit dat je bij die akties altijd andere mensen nodig hebt. En als je andere mensen daarbij wilt betrekken, vooral mensen die buiten bewegingen staan, dan moet je daarvoor comitees vormen. Comitévorming betekent dat je mensen van verschillende pluimage voor een konkreet doel samenbrengt, voor een huurstaking of een aktie.
Dat standpunt van het zelfdoen der arbeiders stimuleerden wij ook tijdens de juli-dagen van 1934 toen er spontaan verzet tegen de steunverlaging was in de Jordaan in Amsterdam. Dat kun je lezen in onze brochure "Storm in de Jordaan".
Comitees kunnen voorlopers zijn van dat mensen zich later wel gaan organiseren. Als het comité weer ontbonden wordt en ze zijn weer een korreltje zand geworden, dat ze dan behoefte krijgen om zich ergens bij aan te sluiten. Om dan in een organisatie voor hetzelfde doel verder te strijden. Comitees komen, comitees gaan, dat is het principe. Als zo'n staking voorbij is heeft zo'n comité geen zin meer. Maar het gaat er dan om welke mensen zijn er zo geïnteresseerd in het werk dat er gedaan is, dat ze ook de behoefte gevoelen om daar mee door te gaan. Dat is comité-werk en dat moet je niet doen door er een cachet op te leggen zoals dat met de CP veelal het geval was. Alles wat zij in het verleden gezien en gehoord hebben daarvan zeggen ze dat het hun werk geweest is. Onzin. Want een aktie kan niet gevoerd worden door alleen maar leden van een organisatie, die moet gevoerd worden door alle mensen die bereid zijn er iets voor te doen. Des te minder er een cachet op ligt, des te gemakkelijker krijg je er andere mensen bij.
Is die comitévorming ook gelukt in die tijd?
Ja, in de werkverschaffing zijn er dikwijls comitees gevormd op het aandringen van het NAS. Bij stakingen die er geweest zijn in de dertiger jaren precies hetzelfde. Daarbij kon het NAS, de RSP of de CP wel dikwijls de beginner zijn, maar als er dan een aktie is dan moet dat gezamenlijk gebeuren. Je had toen een staking in Tilburg. Daar is nog een brochure over geschreven "Tilburgse staking, een lichtstraal uit het Zuiden" in oktober 1936. Het NAS had een bepaalde invloed en de CPH had een bepaalde invloed. Als je die twee invloeden nou bij mekaar doet, dan kan je iets beters bereiken. Vooral als het er om gaat om steun op te brengen om de mensen te onderhouden, want er zijn meestal geen weerstandskassen die tegen langdurige stakingen bestand zijn. Dan moet je dat zelf doen. En dat verrekte de CPH. Dat gebeurde niet één keer, maar dat gebeurde regelmatig. Dat was met de werkelozenbeweging precies hetzelfde. De NAS-beweging heeft het initiatief genomen voor een landelijk werkelozencomité waarbij ook de Algemene Werkelozen Bond bij hoorde. Dan probeerden we daar anderen bij te betrekken.
Henny: Je had die textielstaking in Twente. En als Dirk Schilp van het NAS daar sprak voor grote bijeenkomsten dan had de CPH daar de pest in. Dan maakten ze voor in de Tribune foto's van hun eigen bijeenkomsten en die drukten ze dan dubbel naast mekaar af om het meer te laten lijken.
Tinus: Je was als NAS-beweging en als RSP een sta-in-de-weg voor de CPH.
Werkten jullie samen met anarchisten?
Het was heel erg moeilijk om anarchisten te krijgen tot samenwerking met een partij. Anarchisten zijn tegen partijvorming. Helaas is dat één van de slechte erfenissen die we van Domela Nieuwenhuis overgehouden hebben. De anarchisten zijn nooit verder gekomen. Ook het nut om op bepaalde punten met partijen samen te werken dat hebben ze niet begrepen, dat hebben ze niet willen accepteren. Zodat er in wezen weinig samenwerking in de dertiger jaren geweest is met de anarchisten. Trouwens de anarchistiese beweging was in de dertiger jaren vrij zwak. Er waren er wel in Rotterdam. In het NAS is altijd een stroming geweest die de vakbeweging boven de partij stelde, maar wel het nut inzag om samen te werken met een partij.
In de oorlog van '14/'18 deed de SDP van Wijnkoop een voorstel om samen te werken tegen de oorlog en de reaktie. En toen wilde het NAS toch samenwerken met de SDP on-

danks z'n anarchistiese inslag. Dat was een leerschool voor het NAS. Het NAS heeft wat dat betreft de les getrokken dat samenwerking tussen het NAS en de RSP en de RSAP een goede zaak was. Men respekteerde mekaar als afzonderlijke organisatie, maar we hadden zoveel gemeen met elkaar dat het onzin was om niet samen te werken tegen de bourgeoisie.

CULTUUR

Deden jullie ook aan kulturele dingen?
Henny: Ja, we hadden filmochtenden van de VVVO, de Vereniging Voor Volks Ontwikkeling dat was gesticht door NAS en RSP. Die waren altijd hartstikke uitverkocht. Dat waren twee films in twee zalen op één ochtend, op een zondag. Dan huurden we twee bioskopen af op de Hoogstraat. We hadden dan ook sprekers en een deklamatiegroep. We hadden een heel programma. We hadden haast iedere zondagmorgen 2.000 mensen, in die tijd...
En je had geen centen voor de tram want je ging lopen hoor. Voor werkelozen kostte het 10 cent en werkenden betaalden één kwartje, maar die had je niet zoveel. We draaiden veel goeie russiese films bv. "De Pantserkruiser Potemkin". Die waren nog uit de goeie tijd. Ook "Kuhle Wampe" hebben we gehad. En "Mutter Krause fahrt ins Glück". In het WB-theater hebben we nog een keer een indiese ochtend gehad. Willem van Capelle, dat was een deklamator, deed toen de hele voordracht "Peer Gynt" begeleidt door muziek. Dus daar werd ook wel iets aan gedaan.
Tinus: Hier in Rotterdam hadden we die mandolineclub, die had je ook in Amsterdam. En bv. ook een spreekkoor. Dat spreekkoor is verschillende malen opgetreden bij bijeenkomsten. Als tekstschrijver hebben we bv. veel plezier gehad van Willem van Iependaal. Toen hij nog niet zo nauw samenwerkte met het NVV, was hij bij ons spreekkoorleider en hij heeft wat dat betreft uitstekend werk gedaan, hij kon goed schrijven hoor. Na hem is Jos Kop Jansen gekomen. Die heeft wat dat betreft ook goed werk gedaan. We hadden bv. een spreekkoor over de werkeloosheid. Dat was helemaal in elkaar gezet op rijm, daar kwamen alle facetten aan te pas.
Henny: Je had toen dat twee schoolklassen samengevoegd werden tot één omdat leerkrachten wegmoesten. Dan zaten we allemaal aan een tafeltje met een stoeltje, dat werd ook uitgebeeld. Dat wisselde elke keer van toneel.
Tinus: Dat was net als bij een opera, dan zingt die en dan zingt die en is er samenzang. Dat is bij een spreekkoor ook zo, alleen wordt er dan niet gezongen maar wordt er een gedicht opgezegd bv. Willem van Iependaal was voldoende thuis in de linkse geschriften, dus die zocht daar bepaalde dingen uit die we konden voordragen. Daar was veel anti-oorlog bij. De zaal die genoot en die was hartstikke vol ook. Dat was in het City-theater 's zondagsmorgens. We hebben ook een keer dat gedicht van Van Collem opgedragen, dat was tegen de oorlog.

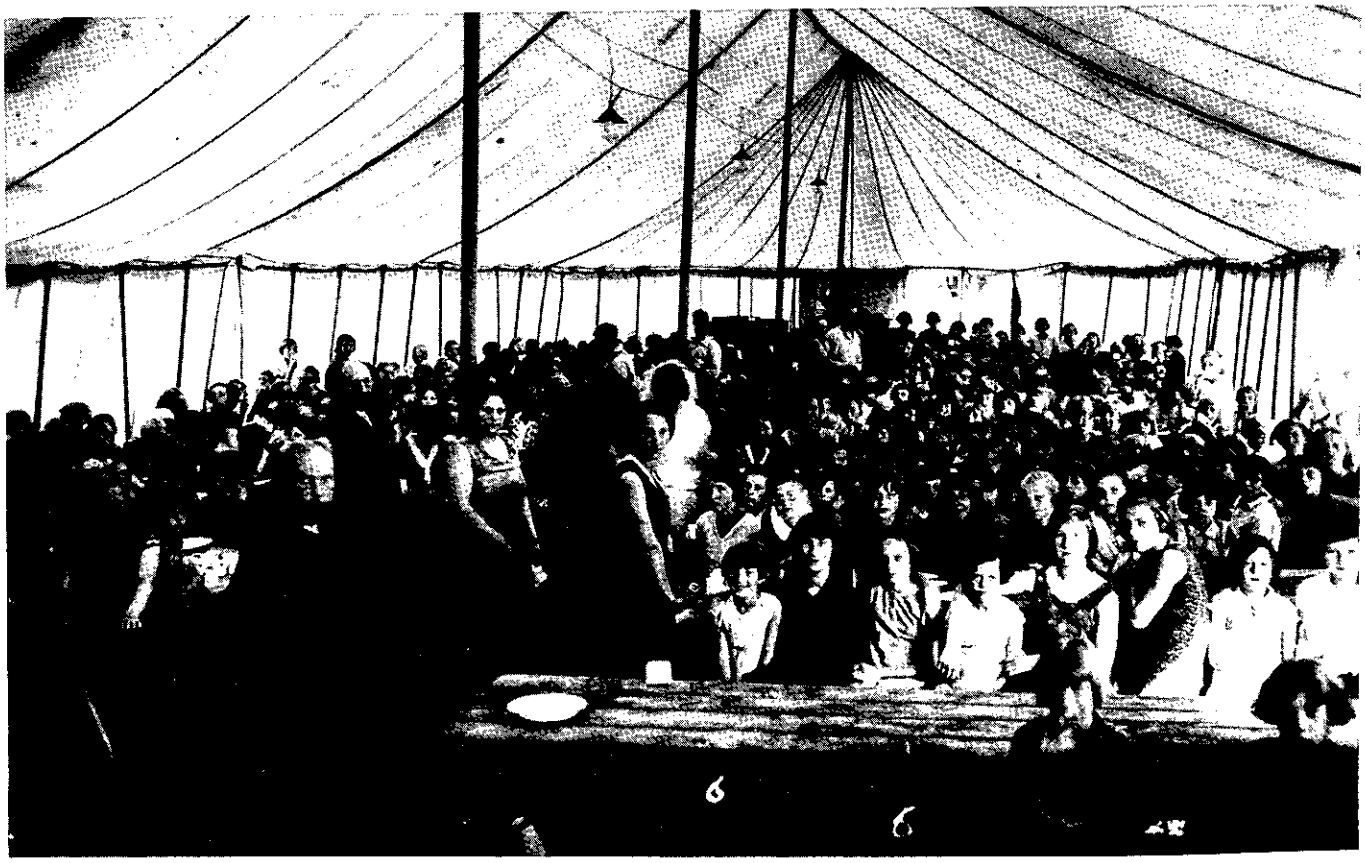

Ferd. Domela Nieuwenhuis-Oord, Beekbergen. Slaapterrein met tenten

Ansichtkaart van het Ferdinand Domela Nieuwenhuisoord.

Vóór de RJB had je de Rode Makkers. Dat was ook van het NAS. Dat waren dan kinderen. Die zaten op de linker en rechter Maasoever en hadden ook veel leden. Dat ging tot twaalf jaar. Ze liepen in een uniformpje met zo'n rooie das erop. Toen kreeg je een

kinderkoor voor degenen die zin hadden om in een zangkoor te zitten. Boven dat kinderkoor stond het ouderenkoor.
Als jeugdorganisatie in Rotterdam gingen wij bv. wandelen op de zondag. Dus iets anders hebben als wat je in je dagelijkse leven hebt.
Henny: En veel naar Meiendaal op de fiets. Voor 2 cent de hele dag. En dan had je nogal eens een lekke band en dan was het: iedereen afstappen en dan maakte je 'm en dan ging je weer verder. Want je had van die rotfietsen.
We hadden ook ieder jaar een landdag. Dan hier, dan daar, dan in Enschede dan in Haarlem. Dat wisselde voor de mensen. Dat werd dan ook gezamenlijk opgevangen. Dan gingen we met de bus, dat werd dan niet zoveel. Dat was dan van het NAS en de RSP en dat ging tegen de werkeloosheid en de verslechteringen, de crisis en we waarschuwden voor het fascisme.

De etenstent tijdens het kinderkamp in 1936 in het Ferdinand Domela Nieuwenhuisoord te Beekbergen.

De VVSO, de Vereniging Voor Socialistische Ontwikkeling, had een kampeerterrein bij Rockanje en het NAS had een mooi kampeerterrein bij Beekbergen. Dat was allemaal heel erg goedkoop. Beekbergen was zoiets prachtigs. Het "Ferdinand Domela Nieuwenhuisoord" heette dat. En elke zomer hielden de NAS-kinderen daar een tentenkamp. Dat waren zo'n 2.000 kinderen. Wij gingen samen een hele week voor vijf gulden. Toen had mijn man een stempelverlof gevraagd voor Beekbergen, want je moest elke dag twee keer stempelen. Toen vroeg die kontroleur: "Hoe ga je daar naar toe?" Ik zeg: "Op de fiets" en toen zei hij: "Ja, denk erom dat je op de fiets gaat" "Ja", maar onze ouders hadden gezegd dat we van hun een gulden voor de boot naar Arnhem zouden krijgen en een gulden voor terug. Maar dat mocht die vent niet eens weten. Dat mocht je zogenaamd niet. Dat gunden ze je niet. Dan gingen we met een tent, stro om op te slapen kon je daar krijgen en een primus. We kookten zelf ons eten. Dan hadden we daar dikwijls van die bijeenkomsten, dan werden er strijdliederen gezongen en er werden toneelstukjes opgevoerd die je zelf maakte. Dat had je niet alleen in Beekbergen, maar ook in andere plaatsen waar onze beweging zat had je muziekgroepen.
In Rotterdam hebben we daar eigenlijk het minste van gehad, van die muziekgroepen. Maar we hadden hier wel een paar zangkoren, kinderkoren, kindergroepen en ouderkoren. Zo'n kinderkoor trad dan op in een muziektent in Beekbergen in augustus met proletariese liedjes. Dan liep het kippevel over je heen. Liedjes over de steun, dat hun vader werkeloos was. Dan hadden we die Jos van Leeuwen dat was de dirigent. Nou dat

vonden de mensen daar fantasties.
Dan kwamen die arme sodemieters, die kinderen en die kregen daar zo lekker te eten en die zaten in die boslucht. Dat was toch altijd zo fijn.
Tinus: Dat was een soort sociaal werk.
Henny: Het Ferdinand Domela Nieuwenhuisoord was in de NAS-beweging een begrip, omdat het een mooi bezit was van het NAS natuurlijk. Daar gingen ook veel mensen naar toe, het was goedkoop, je kon er kamperen. Je had daar goede voorzieningen, lange wasbakken met kranen erboven. Je had er erg mooie wc's en er stond een mooie kantine. Ze zaten een keer verlegen tijdens een kinderkamp om vrijwilligers. Dat was in augustus, dan waren de kinderen altijd vrij. Dan kwamen ze met hun ouders daar in tenten kamperen. Dat was in 1936 en toen ben ik er zes weken geweest. Dat was heel fijn om zo'n kinderkamp mee te maken. Ik heb daar Sneevliet, Kitsz en Bouwman in andere omstandigheden eens meegemaakt. Niet als de inleider, maar ze kwamen eens kijken als NAS-bestuur, ze hadden interesse voor het kinderkamp. Dat was erg leuk. Ik hielp als vrijwilligster in de kantine, daar kon je limonade kopen voor 5 cent of een snoepje voor 1 cent. We hadden er ook een ziekenhuisje en daar maakte ik de bedden op. Daar was je van 's morgens zes tot 's avonds twaalf mee bezig.
Deed u ook dingen met die kinderen?
Nee hoor, dat niet. Dat waren andere mensen. Wij deden de kantine en zorgden dat de wc's schoon waren. In de keuken werkte de keukenploeg. Werkelozen die hun vakantie hadden aangevraagd konden dan in Beekbergen stempelen. We hadden zelf ook een elektriese pomp, daar waren we heel erg groos op. Daar pompten we zelf het water mee op. Dat ziekenhuisje was een mooi houten gebouwtje. Als het kamp er niet was, dan werden die kamertjes daarin aan oudere mensen verhuurd, dan hoefden die niet in een tentje te slapen.
Tinus: Dat kampeerterrein is door de duitsers ingepikt. Want het NAS werd toen bij het NVV ondergebracht en daarmee werd het terrein juridies eigendom van het NVV. We hebben het nooit meer teruggekregen. Die kampen waren altijd trefpunten waarbij we elkaar van verschillende plaatsen uit het land konden zien, de kennismaking hernieuwen en met elkaar konden praten over alle dingen die interessant waren.

NAAR DE ILLEGALITEIT

Hadden jullie in de RSP veiligheidsvoorschriften?
Henny: Nee, dat niet. Wat we wel deden was dat we onze krant rondbrachten en niet per post verstuurden. Ook haalden we zelf de kontributie op. Dat deden we zodat de PTT geen adressen in handen zou krijgen.
Tinus: Tientallen jaren hadden wij hier geen oorlog meer gehad, dus dat was ontzettend moeilijk om je in te stellen op de illegaliteit. Dat was hier niet zo sterk.
Heeft de RSP zich voorbereid op de illegaliteit?
We zijn er voor de oorlog al mee begonnen, we hebben het tenminste geprobeerd, maar het is moeilijk. Na het kongres in '39 hebben we een speciale bijeenkomst gehad in de Gouvernestraat in Ons Huis en daar is de situatie zoals hij in '39 was besproken. Het was zuiver te voorzien dat de situatie zo gespannen was dat het op een oorlog moest uitlopen. En dat we dan rekening moesten houden met de illegaliteit. We zouden toen vijfmansschappen gaan vormen en die vijfmansschappen zijn ook gevormd maar daarvoor kan je niet iedereen gebruiken. In een organisatie heb je altijd mensen die lid zijn omdat ze je wel een toffe jongen vinden en die het ook wel met de principes eens zijn, maar die niet in de situatie zijn, de gezinssituatie, om aan zoiets mee te doen. Of die angst hebben. Maar een feit is in ieder geval dat dat Marx-Lenin-Luxemburg-front werd gelijk na het begin van de oorlog gevormd. En dat is infeite voor de oorlog al voorbereid. Wat dat betreft waren we een stuk vóór de CP, ook wat betreft het verspreiden van materiaal.

HET NATIONAAL ARBEIDSSEKRETARIAAT

Tinus: We hadden veel arbeiders in onze beweging. Bouwman was een havenarbeider, Kitsz was een bouwvakarbeider en Max Roodveldt ook. Dus het hele stel van die NAS-bestuurders waren arbeiders. Dat is het grote voordeel geweest van het NAS, dat het met zijn vele arbeidersbestuurders ook het arbeidersstandpunt kon handhaven. In tegenstelling tot wat je bij het NVV zag, dat daar zoveel intellektuelen in gekomen zijn. We hadden ook een proletaries steunfonds om mensen te steunen die vervolgd werden. Dat is in '31/'32 gesticht. Daarna kreeg je nog dat Rood Spanje. Daarna is ook nog gekomen het "Internationaal Solidariteits Fonds, het ISF. Als je ziet welke bedragen daar omgingen... Het ISF had 2500 leden, dat was niet mis. Van dat geld werden mensen

met moeilijkheden en politieke vluchtelingen ondersteund. Vooral in de tijd van het Proletarisch Steun Fonds, toen Hitler aan de macht gekomen was. We probeerden daar ook altijd de NAS-vrouwenbond en de NAS-jeugd bij te betrekken. Zodat die ook de nodige aandacht kregen, die ze verdienden.

Wat was de NAS-vrouwenbond?

Dat was een landelijke organisatie. Vrouwen organiseren was een vreselijk moeilijke geschiedenis. Dan zit je met de moeilijkheid dat heel veel vrouwen eigenlijk menen dat de man dat wel zal beoordelen. Toendertijd was een vrouwenbond een hele moeilijke kwestie en die vrouwen trokken naar plaatsen waar NAS-afdelingen waren en daar belegden zij bijeenkomsten voor vrouwen.

Was die NAS-vrouwenbond voor vrouwen van NAS-mensen of voor werkende vrouwen die lid waren van het NAS?

Dat waren in hoofdzaak vrouwen van NAS-mensen, want die kon je het eerste bereiken. Maar er waren ook vrouwen van buiten het NAS. Dat was ook de bedoeling, om niet alleen in je eigen groepje te leven en zalig te worden, maar andere mensen te trekken.

Wat waren de aktiviteiten van de vrouwenbond?

Ze maakten hun bijeenkomsten bekend door plak- en strooibiljetjes. Op die bijeenkomsten maakten ze vrouwen attent op het vrouwenvraagstuk en andere maatschappelijke vraagstukken.

Henny: Jopie Menist was voor de vrouwenbond op stap. Dat was om de vrouwen bij te brengen dat er nog wel wat anders was dan het huishouden. Nu willen vrouwen werken omdat ze zoveel tijd over hebben, dat had je toen niet. Je had geen stofzuigers, geen wasmachines en geen radio's. Je moest de vloer met een borstel doen op je knieën. Wat zou je van de was zeggen? Op een plank met een borsteltje. Dat wij een wringer konden kopen, dat was al heel wat. En dan gingen ze dus op stap om te vertellen dat ze naast hun mannen moesten staan om te vechten voor een betere maatschappij.

Gezinnen met één of twee kinderen had je zelden. Het waren allemaal vier of vijf of zes kinderen en de roomsen hadden er nog meer. Dan namen die vrouwen tevens in hun propaganda de Neo-Malthusiaanse bond mee. En dat mocht niet van die mannen. Ze mochten geen voorbehoedsmiddelen halen. Ze mochten er niet naar toe. Voor de oorlog zat ik op een Industrieschool en we waren met allemaal vrouwen van 19, 20 bij elkaar. Die zagen die grote gezinnen niet zitten, maar om ze dan tot die stap te krijgen dat ze naar die Neo-Malthusiaanse bond gingen op de Heemraadssingel, dat durfden ze niet. Dat mochten ze niet, daar werd niet over gepraat. En als de bond dan een bijeenkomst had, dan stond de politie als kontrole aan de deur of je niet te jong was en of je wel lid was. We hebben wel meegemaakt dat als mensen een geboorte zagen, ze bij bosjes flauwvielen want dat was je allemaal niet gewend. Je wist ternauwernood hoe je zelf was. Nou hadden wij gelukkig ouders die al wat vrijer waren. Toen heb ik de bof gehad dat in mijn jeugd één van de eerste bijeenkomsten die ik meemaakte die met dokter Tuyt was. Dan word je helemaal wat vrijer, je weet dan alles en dat deed ook de NAS-vrouwenbond. De overheid stond dat gewoon niet toe. En wat je dan dikwijls naar je hoofd kreeg, ook van mannen die wel politiek bewust waren: "Wijf, waar bemoei je je mee, ga je kousen stoppen".

Leverde dat binnen de RSP weleens problemen op?

Ja, bij sommigen. Wij hebben allebei op het standpunt gestaan, je hebt allebei hetzelfde recht. Maar we hebben wel altijd rekening met elkaar gehouden. We zijn geen ik-mensen maar wij-mensen.

Bent u lid geweest van de NAS-vrouwenbond?

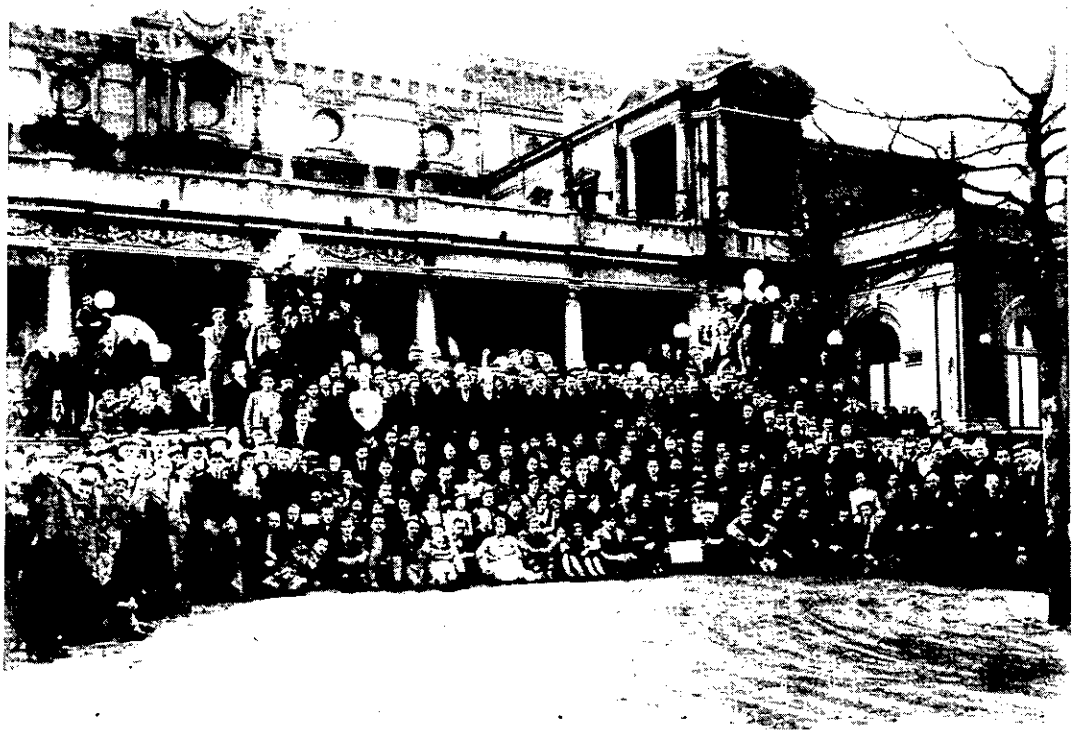
Nee, ik hield niet van een vrouwenbeweging. De neiging van vrouwen is altijd roddelen, kletsen, zeurpotten en niet op een peil praten. Die feminstiese beweging van na de oorlog daar zitten wel een hoop goede dingen in, maar die feminsten helemaal volgen, nee dat doe ik niet. Want de maatschappij moet nou eenmaal met mannen èn vrouwen omgevormd worden. Laatst op de tv. zei er één: "De klassenstrijd is voor mij niet zo belangrijk als het vechten tegen de mannen". Dat is een uitdrukking die gaat er bij mij niet in hoor. Dat idee van vechten tegen mannen heeft natuurlijk wel een oorzaak. Ik heb ook meegemaakt in de jeugdbeweging dat vrouwen die getrouwd waren niet zo'n man hadden als ik. Want Tinus zei tegen mij toen hij steun had: "Hier heb je mijn steun" en toen hij een salaris had ook. We deden dat samen, ik heb nooit kostgeld gehad. Dat was voor de oorlog, vrouwen kregen kostgeld. En als ze dan daarmee niet uitkwamen moesten ze aan hun man vragen: "Krijg ik ajb nog een kwartje?" En dat was natuurlijk iets wat wij niet voorstaan. En ik helemaal niet. Ik had zoiets niet genomen, zo'n man had ik niet willen hebben.

Dat was dus eigenlijk heel bijzonder zoals jullie met elkaar omgingen?

Ja, maar zo moet het toch. Dat is toch je beginsel. Dat is toch wat je voor ogen hebt als er nog eens een socialistiese maatschappij zou komen. Dat was zo goed van de jeugdbeweging, die legde een basis voor dat soort ideeën bij jonge mensen. Wij gingen met de RJB veel naar het strand en dan zag je andere mensen zich uitkleden en dan stonden ze tot zóver met een doek om zich heen en dan stonden ze te frummelen en te doen... Maar wij zeiden als het vanuit de mooie kant gaat dan kleden wij ons gewoon uit en we doen ons badpak aan. Er werd bv. bij ons op vergaderingen afgesproken: er wordt niet gerookt. Nou er waren best die graag rookten, maar dan zeiden ze: "Goed, daar leggen we ons bij neer. Wij roken wel als de vergadering afgelopen is." Tinus en ik hadden gezegd dat we wel bij elkaar wilden zijn, maar we stonden op het standpunt: op de vergadering horen we wel bij elkaar, maar niet als man en vrouw. Zo hebben we dat in de jeugdbeweging geprobeerd en daarna en dat is een hoop gelukt hoor. Dat vond ik dus het mooie van de vriendschap, de kameraadschap, de prettige sfeer die we daar hadden.

DE FUSIE

In 1935 fuseerden de RSP en OSP en werd de RSAP opgericht. Het stichtingskongres kwam bijeen in de grote zaal van de Sociëteit in de rotterdamse diergaarde. De linkse oppositie uit de SDAP, de OSP, was nader tot de RSP gekomen tijdens het steunoproer in de juli-dagen van 1934. De OSP-leiding was gearresteerd en OSP'ers en RSP'ers werkten nauw samen. Er werden ondermeer gezamenlijke pamfletten uitgegeven.
De RSAP had zo'n 4.000 leden waarvan zo'n 3.000 OSP'ers en 1.000 RSP'ers. Ook de kulturele- en jeugdorganisaties fuseerden. Onderling waren er nog een aantal meningsverschillen ondermeer ten aanzien van het vakbewegingswerk. Oud-OSP'ers voelden meer voor de oppositie binnen het NVV en de oud-RSP'ers voor het NAS. Er werd overeengekomen dat men vrij kon kiezen tussen beide vakorganisaties. Een aantal oud-OSP'ers zijn later uit de RSAP getreden en hebben de Bond van Revolutionair Socialisten opgericht. Een groot aantal anderen keerden terug naar de moederpartij de SDAP. Voor velen was de sprong van sociaal-demokratie naar revolutionair socialisme te groot geweest.

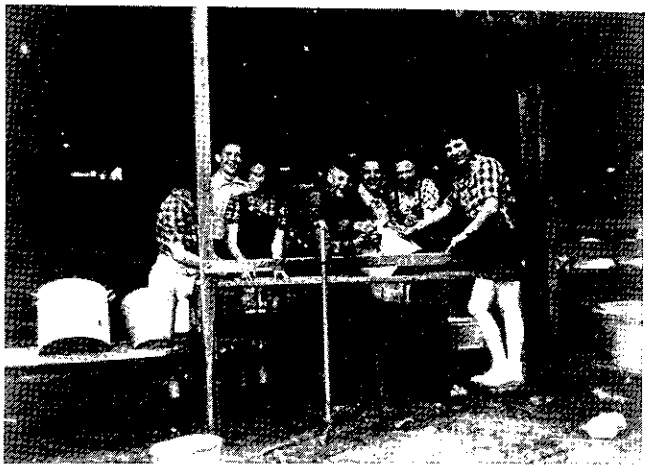
De deelnemers aan het fusiekongres van de RSP en de OSP in de Sociëteit van de rotterdamse diergaarde 1935.

Tinus: In 1932 werd de Onafhankelijke Socialistische Partij opgericht. Zij wezen het reformisme van de SDAP af en wij probeerden met hen samen te werken. Maar dat betekende nog niet dat je overal dezelfde gedachten over had. De OSP was in de eerste plaats pro-NVV, maar daarnaast waren ook mensen die op het russiese standpunt stonden. Die mensen zijn naderhand naar de CPH gegaan. Dat gaf in de OSP zelf toch ook weer een zekere verwarring. Bij de SDAP'ers die ook tegen het reformisme waren, waren

onze standpunten maar weinig bekend. Zij moesten dus een hele sprong maken voordat zij zich los konden maken van de SDAP en het NVV om zich op het leninistiese, het zuiver kommunistiese standpunt te stellen. En dat was niet makkelijk voor ze. Het was moeilijk voor de mensen van de OSP om dat uit uiterst linkse standpunt van de RSP te accepteren. Vandaar dat er ook fusie-moeilijkheden zijn geweest. De OSP had in het begin 2700 mensen en wij misschien 1200. Dan is het vreselijk moeilijk als die 2700 mensen in wezen moeten opschuiven naar links tot het standpunt van de RSP. Vandaar dat er ook naderhand nog moeilijkheden waren. De fusie was in 1935. Je kreeg toen De Kadt en Tas die tijdens die gebeurtenissen in '34 een rare rol gespeeld hebben en die door de OSP zelf al waren uitgespuwd. Maar ook na '35 zijn er zoveel dingen gebeurd hier in Nederland dat anderen het ook niet vol konden houden. Piet Schmidt bv. die kon het op den duur niet meer verdragen met de diktatuur van het proletariaat waarin in de beginselverklaring van de RSAP over wordt gesproken. Want hij maakte die processen mee in Moskou en hoe verwerk je dat? Als je dat niet kan analyseren, dan krijg je moeilijkheden met jezelf, dan verlies je dikwijls de moed en dan zeg je: alles is een rotzooi. Piet Schmidt was een uitstekende propagandist, maar principieel was hij een stuk zwakker. Naderhand is hij weer lid geworden van de SDAP. Mensen die meemaken hoe zo'n De Kadt en Schmidt weggaan krijgen een enorme opdonder, want die hebben er achteraan gehold, die oud-OSP'ers.

Links: pinksterkamp van de LJG in het Ferdinand Domela Nieuwenhuisoord 1936. Rechts: pinksterkamp van de LJG in 1938.

Kunt u iets vertellen over de Leninistiese Jeugd Garde?
De Leninistiese Jeugd Garde, de LJG, is gesticht in 1936 nadat die groep van Stien de Ruyter de Zeeuw en Piet Schmidt uit de RSAP waren gegaan. Die mensen konden het karakter van een revolutionaire socialistiese partijorganisatie niet volgen. Dat was eigenlijk een proces waar zij nog niet aantoe waren. En dat heeft natuurlijk ook een scheuring in de jeugdorganisatie teweeg gebracht. In 1935 was de RJB en de SJV, dat was de jeugdorganisatie van de OSP, gefuseerd tot RSJV, Revolutionair Socialistisch Jeugd Verbond. Die is in 1936 ook uit elkaar gespat en toen kreeg je aan onze kant, de kant van de RSAP, de Leninistiese Jeugd Garde. Maar aan de ex-OSP'ers kant is van de jeugdbeweging prakties geen sprake meer geweest. Ik kan me niet herinneren dat daar nog iets van gekomen is. Die LJG had ook een afdeling in Rotterdam en gelukkig

was de diskussie daar zeer levendig. Ik heb er nogeens een inleiding gehouden over het histories materialisme. Dat groepje had daar attentie voor.
Hoe oud waren die jongeren?
Nou die waren 16, 17 tot 25 jaar oud. Dan stapten ze over naar de partij. Dat hebben wij ook gedaan.

TROTSKI

De RSP/RSAP was geen trotskistiese partij, maar was het wel voor een groot deel eens met de kritiek die Trotski leverde op de stalinistiese burokratie in de Sovjet-Unie. Trotski speelde een belangrijke rol in de oppositie en hij was het oneens met Stalin over diens stokpaardje "het socialisme in één land". Om in de Sovjet-Unie het socialisme te kunnen opbouwen moest het volgens Stalin verder in Europa rustig blijven. Opstanden rondom de Sovjet-Unie zouden remmend kunnen werken op de handelsrelaties van de Sovjet-Unie met kapitalistiese landen. De buitenlandse politiek van Stalin was er dan ook op gericht, om via de Komintern de kommunistiese partijen in het gareel te houden en revolutiepogingen te saboteren. Trotski zag terecht dat de Sovjet-Unie alleen overeind kon blijven door de steun van eventuele socialistiese buurlanden. Hij hoopte op een omwenteling in Duitsland. Een permanente revolutie was van levensbelang, zowel voor de Sovjet-Unie als voor de kommunistiese beweging. Stalin zag Trotski als een bedreiging voor z'n persoonlijke macht en wees Trotski aan als handlanger van het Hitler-fascisme. Halverwege de jaren dertig werden er een aantal monsterprocessen gevoerd tegen de "terroristiese samenzweerders" in Moskou. Alles wat kritiek had op Stalin werd op één hoop geveegd en vervolgd. Strijders van het eerste uur, bekende bolsjewiki en kameraden van Lenin, werden gevangen gezet, vermoord, of zoals Trotski verbannen. Elke oppositie werd onder het mom van "trotskisme" monddood gemaakt. Duizenden werden het slachtoffer van de zuiveringen. Ook buiten de Sovjetgrenzen werden zogenaamde handlangers van Trotski achtervolgd en vermoord door de russiese geheime dienst, de GPOE. Ook tijdens de Spaanse Burgeroorlog probeerde Stalin de omwenteling ongedaan te maken. Vanwege het engelse en franse kapitaal dat in Spanje in gevaar kwam had Stalin liever geen socialisties Spanje. Elke oppositie tegen Stalin's politiek in Spanje werd gebrandmerkt als "trotskisme" en "agentschap van het fascisme". Uiteindelijk kwam het tot de likwidatie van Trotski zelf. In 1940 werd hij tijdens een aanslag, opgezet door de GPOE, in Mexico vermoord.

LOSSE NUMMERS 5 CENT

1e JAARGANG, No. 2 — 12 MAART 1935.

DE NIEUWE FAKKEL

ORGAAN VAN DE REVOLUTIONAIR-SOCIALISTISCHE ARBEIDERSPARTIJ

REDACTIE: REGULIERSGRACHT No. 29 AMSTERDAM-C. — TELEFOON No. 34823

VERSCHIJNT DINSDAG EN VRIJDAG
PRIJS 10 CENT PER WEEK. f 1.30 PER KWARTAAL BIJ VOORUITBETALING

ADMINISTRATIE: REGULIERSGRACHT 29 AMSTERDAM-C. — TELEFOON No. 34823 GEM. GIRO F 2000 — POSTGIRO 119662

Tinus: De werkelijk politieke bestrijding van Trotski is in Rusland na Lenin nooit aan de orde geweest, of ze hebben hem veranderd weergegeven. In de eerste plaats zeiden ze altijd: Trotski is een dissident, die wil de zaak splijten, die verzet zich tegen Rusland, die verzet zich tegen Lenin. Dat was klinklare onzin, want ze moesten eigenlijk wat Trotski wel vertelde bestrijden. De vinger die hij legde op de foute dingen die er gebeurden in Rusland al tijdens de ziekte van Lenin. Kijk ze moesten die principiële standpunten gaan bestrijden als ze één persoon willen bestrijden. Trotski is altijd de figuur geweest die zeer gauw neerschreef wat hij dacht. Hij heeft dus veel gepubliceerd. Hij heeft dus gelijk de vinger op de zere plek gelegd wat betreft de foute politiek van het "socialisme in één land", Rusland. Ze hebben altijd in de top van de beweging dat socialisme in één land bestreden, maar Stalin begon er gewoon aan. Je kan je dus voorstellen dat na de jaren van 1917 tot 1921, dus de periode van het oorlogskommunisme, dat het verlangen naar rust bij de mensen in Rusland een vanzelfsprekendheid was. Ze wilden van de oorlogssituatie en van alle be-

lemmeringen die er waren om te leven af. En dán kan zo'n politiek van Stalin van "socialisme in één land" inslaan.
Dat is bij een staking precies hetzelfde. Als mensen lang hebben gestaakt dan wordt het motief zwakker. Want ze willen van die staking af en dan zakt zo'n staking in. En dat is in Rusland precies hetzelfde geweest. Waar door een burokratie, een kliek van boven onder leiding van Stalin de heersende klasse kon worden. Waar door zich een vorm van staatskapitalisme instelde. Toen waren er een hoop mensen die zeiden: ik wil geen staatskapitalisme. Dat was niet alleen in Rusland zelf, maar ook buiten Rusland. Vooral buiten Rusland waar nog mogelijkheid was van diskussie, kwam men tot de konklusie dat socialisme in één land onzin is, dat is anti-internationalisme. Bovendien

1 April 1935 | 1e Jaargang No. 2. | Prijs 1 cent

DE RODE DUIVEL

Propaganda-blad van de Revolutionnair Socialistische Arbeiders Partij. - Federatie Rotterdam
Redactie en Administratie: Maasstraat 1 B.

kregen in een dergelijke staat een groep van mensen die op persoonlijke belangen uit waren volop de kans, omdat in een dergelijke staat niet naar principes gekeken wordt. Trotski heeft daartegen stelling genomen. We hebben dan ook altijd Trotski en Roland Holst naar voren gebracht wat de kritiek op Rusland betrof. De tijdschriften "Klassenstrijd" en "De Nieuwe Weg" bulken van informatie over Rusland. Vandaar dat wij een kritiies standpunt innamen in de jaren dertig toen je die monster-processen kreeg in Moskou. Je kon het als socialisten niet goedkeuren omdat het onbegrijpelijk was dat de oude garde, die met Lenin de Russiese Revolutie van 1917 had meegemaakt, opeens contra-revolutionair was. Dat is het ergste wat een staat kan overkomen, want het tekent dat ze niet op het socialisme uit zijn.
Als Trotski toch zijn standpunt voor de "verdediging van de Sovjet-Unie" handhaaft, wordt dit, naast andere redenen het moment waarop wij met Trotski hebben moeten breken.
Trotski was ook voor organisatie binnen het NVV als vakbeweging. Daar waren wij tegen. Niet omdat we het NAS hadden, maar omdat we in het NAS een centrum zagen waar rond revolutionaire arbeiders zich konden organiseren, strijden en leren. Hij heeft over ons gezegd dat we met gouden draden aan de nederlandse regering verbonden waren. Dat was de grootst mogelijke onzin. Dat heeft hij naderhand moeten intrekken. In 1942 toen onze mensen gefusilleerd werden door de duitsers, bleken onze mensen kleurecht te zijn. Trotski heeft in de jaren dertig ontzettend veel kwaad gesticht met zijn verdediging van de Sovjet-Unie. Daar is een enorme diskussie over geweest. Dat is ook de kwestie waarom èn Schmidt èn Stien de Ruyter de Zeeuw en meer van die mensen vertrokken zijn. Want die zeiden: "Is dat nou socialisme?" Wij moesten als kleine organisatie tegen dat ideaalbeeld wat er bestond van Rusland opboksen.
Vanaf die scheiding die we met Rusland gehad hebben, hebben we gestreden voor een nieuwe Internationale. Want als we met die Derde Internationale breken, dan kan het niet anders of je moet een nieuwe Internationale krijgen. We hebben hier dus jarenlang voor een nieuwe Internationale gekalkt. Maar die nieuwe Internationale moest wel een Internationale zijn die sprak tot de mensen. Die kan je niet op een half-illegale manier gaan stichten. Dat moet naar buiten duidelijk blijken. Om een Vierde Internationale bij de mensen te laten inburgeren, moet je beginnen met een aantal behoorlijke organisaties. Trotski heeft wat dat betreft de meningen van anderen genegeerd en die heeft die Vierde Internationale doorgedrukt.
Er waren in de RSAP ook een paar mensen die het met Trotski eens waren. Die hebben toen die Groepen van Bolsjewiki-Leninisten gesticht. Die wilden aansluiting bij de Vierde Internationale. Dat was maar een zeer klein groepje. Het waren maar een mannetje of tien, maar wel lastig. Dat was landelijk. Het waren wel jongens die hun mondje konden roeren en je wilde hen ook hun standpunt naar voren laten brengen. Daardoor hebben ze ook meer stof laten opwaaien dan er in wezen was. Op een gegeven moment zijn er een stel geroyeerd.
In 1937/1938 zijn we dus direkt begonnen samenwerking te krijgen met verschillende links-socialistiese organisaties hier in Europa, in het zogenaamde IAF, het Internationale Arbeiders Front. Dat is met het uitbreken van de oorlog in '39 verloren ge-

gaan. Maar we hebben in ieder geval niet stil gezeten. We hebben een hoop verzameld buiten die trotskistiese beweging om. We hebben verschillende organisaties verzameld die niet met Trotski wilden samenwerken om dezelfde redenen als wij. Het is nog een aardige groep geworden. Wat je dan gaat krijgen is dat je elkaar gaat inlichten over standpunten. Je moet natuurlijk een principieel gelijk gericht standpunt hebben om in de toekomst ook nuttig met elkaar te kunnen samenwerken. Met de IAF werd nou niet direkt over een nieuwe Internationale gesproken, maar het zou ongetwijfeld in die richting gewerkt kunnen hebben. Je zou een groep gehad hebben die het waard was om daar een nieuwe Internationale mee te maken.

DE STALINISTEN

De CPH reageerde furieus op de RSP. Van een inhoudelijke diskussie is nooit sprake geweest. De RSP was "trotskisties" dus "fascisties" dus werd gezien als de vijand. Het werd de RSP, die zichzelf als leninistiese partij zag, zo moeilijk mogelijk gemaakt. De processen in Rusland tegen de oppositie, de verbanningen en de doodstraffen werden goedgepraat en verdedigd door de aanhangers van Stalin. De gewelddadigheden sloegen over naar Nederland, RSP-vergaderingen werden verstoord, Ab Menist werd afgeranseld en er werd een aanslag beraamd op Henk Sneevliet. Door de CPH werd niets geleerd uit de kritiek van revolutionair socialistiese zijde.

Hoe reageerde de CPH op de RSP?
Tinus: Ze probeerden de RSP te bestrijden want wij waren zogenaamd scheurmakers. Wij bestreden volgens de CPH de eenheid en dat is met de vakbeweging precies hetzelfde geweest. De CPH stond op het standpunt van naar het NVV gaan en dan was het NAS een sta-in-de-weg. Als het NAS als economiese beweging en de RSP als die niet bij bepaalde akties had laten blijken wat haar inhoud was, dan zou de CP met haar gescheld tegen scheurmakerij gelijk hebben gekregen van de mensen. De CP is met een eigen Rode Vakbewegings Oppositie begonnen, maar wat is daar ooit van terecht gekomen? Ze hebben die RVO alleen maar gemaakt als oppositie binnen het NVV, maar daarnaast om het NAS te bestrijden. We hadden meer last van de CPH dan van de bourgeoisie. Onze vergaderingen werden gestoord. Verschillende CP-mensen bleven ook in de NAS-beweging om te stoken en rotzooi te veroorzaken. Het NAS heeft in het begin van de jaren dertig dan ook gesteld dat erkende CP-mensen, die alleen maar reklame maken voor de CPH en het NVV, uit het NAS geroyeerd konden worden. Je laat de rotzooi niet in je organisatie. Ik heb vergaderingen meegemaakt waarin de CP-mensen zoveel mogelijk op hun manier de

Rusland-politiek probeerden te verdedigen en van Rusland alles goed praatten. Dat gebeurt nog.
Trotski is zolang hij leefde, dus tot begin veertiger jaren, opgekomen voor de verdediging van de Sovjet-Unie. Terwijl voor ons vanaf het begin van de RSP het beginsel van het kommunisme, het door Lenin verdedigde kommunisme, doorslaggevend was om tot een organisatie te komen. Bij dat soort mensen als CP'ers en trotskisten is Rusland het belangrijkste. Er werd niet geanalyseerd of daar nou socialisme was in Rusland. Want we willen toch een socialistiese maatschappij? Dát moet de grondslag zijn: de diskussie over het socialisme in één land, in hoeverre dat mogelijk is. Zelfs als er moeilijkheden zijn in hoeverre men streeft naar dat socialisme. Dan kan je met de beste wil van de wereld niet beweren dat in Rusland het socialisme werd gebouwd. Dus dán moet je dat ook durven zeggen. Dat moet je ook zeggen: "Rusland verdedigen, dat zit er niet meer in".
Vond u dat toen ook al?
Dat is vooral gekomen door die processen in Moskou halverwege de jaren dertig. Als zo'n staat gesticht wordt, als in een achterlijk land met het kommunisties ideaal begonnen wordt, dan kan je je altijd voorstellen dat zo'n staat moeilijkheden heeft bij de opbouw. Dat is begrijpelijk en er kunnen ook fouten gemaakt worden. Dan heb je en hou je altijd mensen die zeggen: die fouten die worden gemaakt, die achterstand die hebben ze nog niet ingehaald dus we moeten sympatiek blijven staan ten opzichte van zo'n land. Maar als blijkt dat men de oude garde van Lenin gaat uitroeien, dan is dat een teken dat zo'n staat niet meer te verdedigen is. Dat men daar ook niet het begin wil maken van een socialistiese staat, maar dat men alleen maar een burokratiese staat is die door een bepaalde kliek van bovenaf wordt geregeerd. Met een nationale opvatting. Terwijl wij als kommunisten internationalisten zijn. Vanaf 1925 begonnen Henriëtte Roland Holst en Trotski met hun artikelen over Rusland. Daarin kan je dus lezen dat wij die kritiek op Rusland ook scherp stelden. Dat we dus durfden te denken over de situatie daar. Maar als je de situatie in een on-socialistiese richting ziet ontwikkelen, dan moet je ook de moed durven hebben om te zeggen: dat is niet meer te verdedigen. Ondanks alle liefde die je ten opzichte van de Russiese Revolutie van 1917 had.
Eén van de grootste mensen die kritiek in Rusland spuide was Trotski. Naast Lenin was Trotski eigenlijk de voorname man in Rusland. Dat waren de twee mensen die men als godheden beschouwde. Dat was natuurlijk niet voor niks. Die tijd van het oorlogskommunisme van 1917 tot 1921 heeft een enorme rol gespeeld om een aureool rondom Trotski te bouwen. Dat was gedeeltelijk terecht, maar naderhand bleef Trotski als rus Rusland verdedigen en dan moet je ook de moed hebben om te zeggen: "Trotski, ik ben het niet met je eens".
Trotski bewijst de stelling: wie schrijft die blijft. Die artikelen die Trotski schreef waren krities. Hij was de spreekbuis van de linksen in Rusland toendertijd. Hij was daarvan de gewiekste. Hij heeft veel gepubliceerd over de nationalistiese ontwikkeling in Rusland. Hij wist ook veel over die ontwikkelingen in Rusland, want hij was zelf rus. Dat werd veel overgenomen. Afgezien van zijn verdediging van Rusland, waar ik het niet mee eens ben, was het een groot man. Hij heeft zeer veel gedaan om ons in te lichten over wat er in Rusland gebeurde.
Zijn er RSP'ers/RSAP'ers naar de NSB overgelopen?
Van de RSAP ken ik er maar eentje die zich verkocht heeft aan de politie. Of hij ook lid is geworden van de NSB dat weet ik niet.
Waarom zijn er bij de RSAP geen mensen overgelopen naar de NSB terwijl er bij de CPH wel overliepen?
Als je de RSP/RSAP neemt, waar een tamelijk proletariese demokratie bestond, dan kende je mekaar goed. Er is ook geen afstand tussen de leiders en de leden. Maar als je de CPH neemt, waar de mensen in wezen van bovenaf geleid werden en dat diskussie afwezig is, dan is de motivatie om lid te zijn van zo'n beweging veel kleiner. Het enige wat overblijft bij die mensen is meestal Rusland. Maar voor wat betreft de partij zelf maken ze dus een hoop vuiligheid mee. Dan heb je meer reden om zo'n beweging te verlaten en naar iets anders over te stappen. Miljoenen mensen werden door de Russiese Revolutie geïnspireerd en dan nemen ze dingen die afzichtelijk waren, zoals in de jaren dertig, voor lief. Zelfs zo'n Jan Romein, een historicus, bleef aan de kant van Rusland staan. Ongelooflijk, dan moet er toch iets fout zijn. Dan zijn die mensen als ze op een gegeven moment ontworteld worden zover, dat ze van het ene rotte naar het andere rotte kunnen overlopen. Als hun motivatie en hun klassebewustheid zover ontwikkeld was dat ze weten als arbeider dat ze tot een bepaalde klasse behoren en dat

De Nederlandse vertegenwoordigers van het trotzkisme zijn van huizinkse komaf en aanverwanten in het buitenland,aan de zelfkant van de zuiver stalinistische elementen, meest renegaten van de Communistische partij,zoals Sneevliet, van Kiel,de Kadt, [illegible],Fr.Goeckart c.s.,die als RSAP georganiseerd,ook ook reeds voor een deel in de schoot van de SDAP en in de "Arbeiderspers" hun arbeiders-vijandig bedrijf uitoefenen.

Overal waar deze lieden in arbeidersorganisaties werkzaam waren hebben zij deze ten gronde gericht,Sneevliet verlaat thans het NAS na het eerst totaal ontwricht en als vakorganisatie [illegible] te hebben,de Kadt,daarbij geholpen door P.J.Schmidt L.idde de linkse oppositie in de SDAP op een dwaalspoor die tot haar volledige vernietiging voerde en duizenden linkse socialistische arbeiders in de onverschilligheid en desillusie stootte.

4.

De activiteit van de RSAP is een directe ondersteuning van het fascisme in Nederland,niet alleen door de misdadige campagne tegen de eenheid van de arbeidersbeweging en het volksfront,die zij voert,maar ook door de levendige verbinding tussen Sneevliet en Trotzki,die op zijn beurt,zoals het proces te Moskou bewezen heeft,in directe verbinding tot het Duitse fascisme staat.

De door dit proces tegen het Parallelle Centrum aan het licht gekomen feiten,moeten aanleiding zijn voor onze partij tot een felle strijd en campagne onder de massa's om het trotzkisme in Nederland te vernietigen.

Daartoe is allereerst noodzakelijkheid,dat de strijd aangebonden wordt tegen de onderschatting van de betekenis van het Trotzkisme,die gebleken is uit de onvoldoende wijze waarop de partij inzake het proces in Moskou is opgetreden.

Hierbij heeft vooral de Tribune in zijn berichtgeving over het proces een verdedigende houding aangenomen,onder de invloed van de burgerlijke en sociaal-democratische pers, tegenover de aanvallen van de Trotzkisten en de rechtse sociaal-democraten,en zelfs zijn ernstige fouten toegelaten die de verwarring,die onze vijanden in de rijen der arbeiders willen stichten,konden bevorderen.

De in onze partij bestaande onderschatting van het trotzkisme vloeit hieruit voort,dat nog niet duidelijk wordt ingezien,dat de strijd ter vernietiging van het trotzkisme en zijn invloed onder de massa,een noodzakelijk bestanddeel is van de strijd van de Nederlandse arbeidersklasse tegen fascisme en oorlog,voor het tot standbrengen van het eenheidsfront en het volksfront.

Onze partij is er nog niet voldoende van doordrongen, dat het trotzkisme niets anders dan een agentuur van het fascisme in de rijen der arbeiders is,en op dezelfde voet als het fascisme moet worden bestreden.

Onze partij heeft teveel het trotzkisme vereenzelvigd met de RSAP die echter niet de enige uiting is van het trotzkisme.Onze partij moet een felle strijd voeren zonder enige aarzelling of wankelmoedigheid,tegen de trotzkistische ideologie,die ook in de rijen van onze eigen partij hier en daar weerklank vindt en waarvan het gevaar des te scherper bestreden moet worden naarmate de zaak van het eenheidsfront in Nederland voorwaarts gaat.

Deze trotzkistische ideologie is het die twijfel zaait in de juistheid van de eenheidspolitiek van onze partij,in de juistheid van het optreden van onze Franse zusterpartij, in het volksfront,die een paniek-stemming poogt te verwekken bij elke geslaagde krijgsverrichting der rebellen in Spanje en wantrouwen hebben in het optreden van de Sowjet-Unie in

5.

Spanje.

De partij moet,uitgaande van de feiten van het proces in Moskou,krachtig in de aanval gaan tegen de trotzkistische beweging en de invloeden van de trotzkistische ideologie ook in onze eigen rijen,met het doel,deze invloeden geheel te vernietigen.

In het bijzonder onder de jeugd is deze strijd van groot gewicht.

Hierbij gaat het eromde arbeidersmassa in de strijd te voeren tegen dit trotzkisme,voor de nederlaag van Sneevliet bij de a.s.verkiezingen,voor de zaak van het volksfront tegen fascisme en oorlog.En in dien strijd is het ook onze taak om de,door het trotzkisme misleide arbeiders,aan zijn invloed te onttrekken en voor de politiek van het eenheidsfront te winnen.

De arbeiders moeten gewaarschuwd worden voor de inzamelingen voor "Rood Spanje",waarmede onder de bedriegelijke schijn van ondersteuning der Spaanse anti-fascisten, de oude solidariteitsgeest der NAS arbeiders wordt misbruikt en steun wordt ingezameld voor de contra-revolutionaire P.O.U.M.

Het partijbestuur besluit daarom het politiek buro opdracht te geven om haar politieke controle over de redactie zo te verscherpen dat een herhaling van de gemaakte fouten vermeden wordt.Het politiek buro moet de redactie meer ondersteunen en een reorganisatie van de redactie doorvoeren ter verzekering van de politicke lijn der partij.

Verder zullen volgende maatregelen worden genomen:

1. In de voorbereiding van de Mei-en verkiezingscampagne zal voor de brede massa's in vergaderingen,in de pers en in brochures en geschriften aan de hand van practische voorbeelden uit Nederland,België,Spanje en de Sowjet-Unie e.z het trotzkisme worden getoond als de stoottroep van het fascisme in de arbeidersbeweging.

2. Bij de kaderscholing zal bijzondere aandacht aan de verklaring van de aard van het trotzkisme worden gewijd.

3. De redacties en de partij-instanties zullen beveiligd moeten worden tegen trotzkistische beinvloeding en ideologisch in dit opzicht worden geholpen en versterkt.

4. In de komende tijd zal regelmatig een blad,"De wegwijzer" verschijnen,om in de kringen van het NAS de trotzkistische politiek te belichten.

5. Onder de jeugd zal een speciale campagne tegen het trotzkisme worden gevoerd,waartoe de jonge partijgenoten moeten worden ingelicht.

Partijbestuur der CPN

Fragment uit "Resolutie van het partijbestuur der CPN over het Trotzkistenproces", aangenomen in de zitting van 21 februari 1937.

ze weten welke klasse tegenover hun staat, dan kunnen ze nooit van hun leven naar een NSB overlopen. Maar als een beweging dus rot is, dan kan ik me voorstellen dat die mensen zo aan de rechterkant van zo'n beweging komen te zitten.

Maar de CPH was toch een klassebewuste organisatie in die tijd?

Hun taal was ongetwijfeld aan de linkse kant. Maar het gaat er niet alleen om of die taal goed was, als je daarnaast wordt misbruikt tegen andere organisaties zoals de CPH de sociaal-demokraten uitmaakte voor sociaal-fascisten. Als je tot een dergelijke mentaliteit wordt opgewekt, dan valt die klassebewustheid weg. Als er zo'n mentaliteit gekweekt wordt in een organisatie, dan zijn die mensen later tot alles in staat. Zelfs tot misdaad.

Kwam daarbij dat een hoop CPH'ers een verkeerd begrip hadden van het socialisme?

Beslist ja. Eén van de dingen die wij in onze partij leerden was dat je niet alleen moet zèggen dat je marxist wilt zijn, maar in die strijd voor het socialisme moet je je als arbeidersklasse de eigenschappen eigen maken die in een socialistiese maatschappij thuis horen. Je moet je eigen dagelijkse gedrag afstemmen op de beginselen die je beleidt. Je kan als socialist niet je vrouw elke avond van de ene hoek naar de

andere hoek van de kamer slaan. Of je kinderen een heel autoritaire opvoeding geven, of denken: als ik het maar heb, een ander kan me niet verdommen. Je moet in die strijd waarin je dus meemaakt dat je onderdrukt wordt door de kapitalisten en dat je fout vindt wat ze allemaal ten nadele doen van je klasse, dan moet je zeggen: als dàt allemaal fout is, wat moet het dan wel zijn? In die strijd voor dat betere moet je ook jezelf die eigenschappen eigen maken.
Neem het grote verschil tussen Lenin en Stalin. Stalin was innerlijk een schooier. Het zou nooit mogelijk geweest zijn voor Lenin om te doen wat Stalin in de dertiger jaren deed, met die verbanningen en die doodschieterij. Dat zou bij een figuur als Lenin onmogelijk geweest zijn. De man stond moreel veel te hoog, zoals Stalin te laag stond. In een socialistiese partij kan er nooit een diktaat van bovenaf zijn. Het kan nooit zo zijn dat de bovenliggende laag zegt wat de onderliggende laag moet doen. Dat moet beslist en besproken en beoordeeld worden in de partij zelf door iedereen. Dat is het verschil tussen de proletariese demokratie en de burokratiese diktatuur die vanuit Rusland in elke CP werd ingevoerd.
Henny: Die CP had allerlei taktieken. Als we een vergadering hadden in het Verkooplokaal, dan was het meestal vol. Die CP'ers zaten dan verdeeld in de zaal. En als dan bv. Sneevliet sprak dan ging de eerste om kwart over achten naar de wc. die zat dan middenin, die stond op met een hoop herrie, sloeg met de deuren en ging naar het toilet. Kwam die terug, dan ging er van de derde rij eentje, dan ging er van de vijfde rij één, dan van de zesde rij en dan de zevende rij één en zeg er maar eens wat van. Maar het was georganiseerd en ze verpestten je vergadering.
Tinus: En als je dan socialist wilt zijn en het humanisme als hoogste stelt van wat je wilt bereiken, dan kan je toch niet zo tekeer gaan in een arbeidersorganisatie. Menist is nog eens een keer bezig geweest om een diskussie te krijgen met Reuderink. Maar dat is niet doorgegaan want Reuderink was eigenlijk nog een beetje te eerlijk, te netjes.
Waren er geen CPH'ers die toch wilden weten wat die RSP eigenlijk was?
De besten die kwamen weleens naar ons toe, als dan maar niet de kwestie van Rusland bij hen overheerste, want de mensen die zo denken die krijgen één grote moeilijkheid en dat is om over te stappen naar iets anders. Onze beweging was al jarenlang anti gemaakt. Wij waren nog erger dan sociaal-fascisten, wij waren direkte handlangers van het fascisme. Dan is het enorm moeilijk voor die mensen om dan naar die zogenaamde handlangers toe te gaan. Zoals mensen die godsdienstig opgevoed zijn veel moeite hebben om dat helemaal overboord te gooien. Want dat werd als kind met de paplepel ingegoten. De CPH wilde werken ten gunste van Rusland. Daardoor waren ze in staat om vergaderingen te verstoren, om desnoods Menist af te rammelen en desnoods met kranten te kolporteren waarin je voor het grootste vuil ter wereld werd uitgemaakt. Dan is het reuze moeilijk om dan over te stappen naar zo'n beweging als de onze.
Henny: Er is een keer een poging gedaan door de stalinisten om Sneevliet te vermoorden. Er was een spionne die zich uitgaf als trotskiste en die als politieke vluchteling uit Duitsland onderdak kreeg bij Sneevliet. Ze sliep daar ook. Dat bleek achteraf een spionne te zijn. Die had misschien op een bepaald moment toe moeten slaan, net als bij Trotski. Sneevliet had in de gaten gekregen dat ze zich een beetje vreemd gedroeg en daardoor had hij wantrouwen gekregen. Op een bepaalde avond is er aangebeld door twee mannen en die hadden waarschijnlijk een wapen bij zich. Er is toen niks gebeurd. Na die gebeurtenis heeft de partij een veiligheidswacht ingesteld en ze hebben een lamp aangelegd op de trap van Sneevliet z'n huis. De familie Sneevliet is heel erg van streek geweest en daarna had hij bij vergaderingen e.d. een soort lijfwacht van partijleden. Eigenlijk wilde hij dat niet.
Ze hebben Ab Menist eens een keer een hersenschudding geslagen met een tafelpoot. Dat was een knokploeg van de CPH onder leiding van Cees Frenay. Ze hadden hem op staan wachten in het donker. Dat was in de buurt van z'n huis, hij woonde aan de Mare. Dat was omdat Ab ook gewoon zei waar het op stond. Ook ten opzichte van die stalinisten. Ook in de gemeenteraad tegen Schalker en dat namen ze niet. Ze wilden hem zo uitschakelen, misschien hebben ze hem wel dood willen slaan.

HENK SNEEVLIET

Henk Sneevliet is voor zowel het NAS als de RSP/RSAP de belangrijkste man geweest. Hij werd in Rotterdam geboren, maar bracht zijn jeugd door in het katholieke Den Bosch. In 1902 werd hij lid van de SDAP en al snel werd hij voorzitter van de partijafdeling Zwolle vanwege zijn capaciteiten. Henriëtte Roland Holst had grote invloed op hem. In 1912 ging hij over naar de SDP. Vanwege z'n aandeel in een aantal revolu-

tionaire akties en stakingen was het voor hem niet meer mogelijk in Nederland een bestaan te vinden. De familie Sneevliet vertrok in 1913 naar Indonesië. In Indonesië pakte hij zijn politieke werk opnieuw op en speelde een grote rol bij de ontwikkeling van de socialistiese beweging in Indonesië. Eind 1918 werd Sneevliet uit Indonesië gezet vanwege zijn politieke aktiviteiten en vestigde hij zich opnieuw in Nederland. In 1921 werd hij op voorstel van Lenin aangewezen voor de funktie van vertegenwoordiger in het Verre Oosten van de Komintern. Hij maakt dan o.a. in China van dichtbij de ontwikkeling mee van de chinese kommunistiese partij. Eind 1923 nam hij ontslag en keerde naar Nederland terug. Hij werd voorzitter van het NAS en in 1929 werd de RSP opgericht. In de oorlog werd Henk Sneevliet door de duitsers vermoord. Sneevliet was een politiek fenomeen in de nederlandse arbeidersbeweging, ook vanwege zijn kennis van de internationale situatie, vooral van het Verre Oosten. Hij was een boeiende spreker en de stuwende kracht achter zowel het NAS als de RSP/RSAP.

Henk Sneevliet temidden van meisjes van het rotterdamse kinderkoor "Ontwaakt" in het Ferdinand Domela Nieuwenhuisoord augustus 1936.

Jan van Leyden
Henk Sneevliet zegt u dat iets?
Hank Sneevliet, ja die was vroeger kommunist geweest. De RSP, de Revolutionaire Socialistische Partij die was dan zogenaamd splinterpartij van de CPN. Ergens stom, die mensen waren natuurlijk ook wel links, maar het is een versplintering. Die stemmen was de kommunistiese partij kwijt. Die RSP-mensen waren nog iets feller als de CPN. Het waren meer trotskisten.
Had de RSP hier ook aanhang in Crooswijk?
De RSP dat waren maar enkelingen in Crooswijk, want ik geloof dat ze maar net één zetel hadden in Rotterdam. Het waren er niet veel want het waren haast allemaal kommunisten in Crooswijk. Ik heb nog wel bij een baas gewerkt zo rond die jaren en die was ook RSP, dat was mijn baas nog wel. Er waren er ook wel bij die kommunisties waren, die iets meer waren dan handarbeider. Het was niet alleen de bootwerker of de handwerkman die kommunist was. Er waren ook kommunisten die geletterd waren hoor. Maar die kende je natuurlijk niet.
Arend van Brugge
Henk Sneevliet, weet je hoe ze die noemden? "De Hoge Priester", hij had een katholieke opvoeding gehad. Ja, hij was nog op het seminarium geweest. Hij was een uitstekende spreker.
Tinus de Winter
Sneevliet was een duizendpoot. Hij was redakteur van De Arbeid van het NAS. Hij was redakteur van De Baanbreker van de RSP en De Nieuwe Fakkel van de RSAP. Hij was redakteur van het maandblad De Rode October. Hij schreef in het jeugdblad van de RJB en

de Leninstiese Jeugd Garde. In De Vonk, dat was het jeugdblad van de RJB heeft hij bv. nog een hele serie artikelen geschreven over Indonesië, over de verhoudingen en de partijen die daar bestonden. Dat is iets wat ons als jongeren vreselijk beïnvloedde. En als je dan nagaat dat hij voorzitter was van de RSP en later sekretaris van de RSAP, Piet Schmidt was toen voorzitter van de RSAP, dat hij voorzitter was van het NAS, dat hij vergaderingen moest houden, vergaderingen over organisatoriese kwesties, vergaderingen over politieke kwesties, zowel voor de vakbeweging als voor de partij en dan nog die internationale konferenties die hij bijhield. Want hij was een mannetje die goed met de talen was. Dat zijn dan altijd de mensen die gepakt worden om iets te gaan doen. En in dat opzicht is het voor ons een unieke figuur geweest.

AB MENIST

Ab Menist tijdens een RJB-kamp in het Ferdinand Domela Nieuwenhuisoord 1934.

In Rotterdam gaf vooral Ab Menist de RSP gezicht. Hij was in Amsterdam geboren en zijn ouders waren joods. Voor de Eerste Wereldoorlog was hij lid van de JGOB en later in 1917 weigerde hij dienst. Dat kostte hem opsluiting in het fort Spijkerboor. Drie jaar later sluit hij zich aan bij de CPH. Hij was bouwvakker en toegetreden tot de Federatie van Bouwvakarbeiders van het NAS. In 1924 werd hij als NAS-bestuurder naar Rotterdam gestuurd. In de CPH had Ab Menist de zijde gekozen van de NAS-opposite en in '27 behoort hij tot de mensen die in Rotterdam het Revolutionair Socialistisch Comité oprichtten. In 1929 werd hij partijbestuurder van de RSP. Twee jaar later werd hij gekozen tot gemeenteraadslid. Z'n scherpe kritiek op de CPH en z'n populariteit onder de arbeiders zat de CPH'ers niet lekker. Op een avond in 1931, toen hij laat thuis kwam van een vergadering, werd hij opgewacht door een knokploeg van de CPH onder een onklaar gemaakte straatlantaarn. Hij werd met een tafelpoot bewerkt. Op initiatief van Menist startte het NAS met een gratis adviesburo voor werkelozen. In '36 wordt door de RSAP en het PAS overgegaan tot de oprichting van de Algemene Werklozen Bond. De toeloop is groot en Menist werkt er keihard aan. Menist was een geziene spreker en een toegewijde propagandist voor z'n partij. Landelijk werd Menist belangrijker voor de RSAP. Als de oorlog uitbreekt wordt er door de duitsers jacht gemaakt op de "Jood" Menist. In 1942 werd hij bij toeval gearresteerd en later met o.a. Henk Sneevliet terechtgesteld.

Tinus de Winter

Menist was een bouwvakarbeider. Dat was het mooie principe dat we hadden om geschoolde arbeiders te betrekken in het organisatoriese leven. Want het zijn mensen die uit hun aard, omdat ze arbeider zijn, het arbeidersleven kennen en die zich veel sterker kunnen uiten dan intellektuelen als ze eenmaal gekozen hebben voor een socialistiese maatschappij. Intellektuelen bezien vaak de zaak van bovenaf, die hebben op school dikwijls een bepaalde schoolse ervaring opgedaan en die hebben dikwijls de neiging om zich als intellektueel begaafder te beschouwen dan een arbeider.

Menist werd in de eerste helft van de twintiger jaren vanuit Amsterdam naar Rotterdam gedirigeerd. Toen was hij als spreker ongeroutineerd. Eigenlijk was hij een vervelende spreker, niet een innemende spreker en dat is helemaal veranderd. Hij had het voordeel dat hij zo kon spreken zonder allerlei vreemde woorden te gebruiken die nogal eens inburgeren. Daardoor stelde hij zich begrijpelijk op voor de mensen voor wie hij sprak. Hij heeft ook politieke zaken en zaken die hij naderhand in de gemeenteraad meemaakte bij ons besproken, zodat de mensen begrepen wat hij deed. Toen hij in de gemeenteraad zat was hij vrijgestelde van het NAS.

Zijn rede bij de installatie van burgemeester Oud

Het raadswerk van Menist berustte op realiteitsbesef en ontaardde nooit in een negatieve agitatie. Een bewijs daarvoor was zijn redevoering in 1938 bij de installatie van Mr P. J. Oud, de vroegere minister van Financiën, tot burgemeester van Rotterdam.

De nieuwe burgemeester werd in de Raad welkom geheten door de loco-burgemeester A. de Zeeuw en het oudste lid van de Gemeenteraad, de heer Schalekamp, sprak hem uit naam van de Raad en de Rotterdamse bevolking toe. In strijd met de heilige traditie verbrak Ab Menist de ceremonie door eveneens het woord te nemen:

„Als lid van de Raad wil ook ik enkele opmerkingen maken ter gelegenheid van het feit, dat gij als burgemeester van Rotterdam het voorzitterschap van de Raad aanvaardt. Het is genoegzaam bekend, dat ik mij als regel wars houd van alle plechtigheden en als ik daarvan vandaag afwijk, dan doe ik dat, omdat gij hier komt als voorzitter van onze vergaderingen en omdat ik mij, als lid van de Raad, niet kan aansluiten bij de algemeenheden, die het oudste lid van de Raad, de heer Schalekamp, hier namens de Raad heeft ten berde gebracht. Ik heb geen behoefte om wie ook te krenken, maar ik neem het recht, als lid van de Raad, om vandaag mijn opvattingen kenbaar te maken.

Rotterdam is meer dan welke stad van ons land ook een proletarische stad. Het overgrote deel van de proletariërs leeft in deze stad in zorgelijke omstandigheden. Rotterdam is zwaar geteisterd door de economische crisis, of beter gezegd door de chaos, die het kapitalistische stelsel wist te verwekken. De nood is te Rotterdam hoog gestegen. Het armste deel van de bevolking lijdt er het meest onder. Er zijn er, die telkens weer de behoefte hebben om aan te tonen, dat het economische leven in Rotterdam zich herstelt en dat het alle schijn heeft, dat Rotterdam door zijn moeilijkste jaren heen is. Indien ook gij met deze opvatting naar Rotterdam zijt gekomen, dan hebt gij het mis. Zeker, er is een deel van de Rotterdamse bevolking, dat ook in deze tijd zijn positie weet te verbeteren, maar het is een zeer klein deel van onze bevolking. Gij kunt ze vinden indien gij kennis neemt van de statistieken, die uitgegeven worden door ons gemeentelijk bureau. Gij kunt daaruit zien, dat er voor de eenvoudige arbeiders, dat er voor alle inkomens, liggende beneden de ƒ 3.000,– per jaar, geen verbetering is gekomen, maar dat die Rotterdammers, wier inkomen ligt boven de ƒ 5.000,– per jaar en speciaal zij, die meer dan ƒ 50.000,– per jaar als inkomen hebben weer een goede tijd achter de rug hebben.

Die kleine groep van bevoorrechten zag te Rotterdam in het laatste jaar haar vermogen groeien met bijna honderd millioen. Het aantal millionnairs steeg in deze gemeente met ruim een derde, nl. van 55 op 75. Voorwaar, het is een uitstekend bewijs, dat het de rijkaards te Rotterdam naar den vleze gaat.

Maar ik wil Uw aandacht vestigen op dat andere deel van onze bevolking, dat deel, wat in nood verkeert, dat voortdurend gebrek lijdt. Ik wil een paar cijfers geven, die tegelijkertijd ondersteboven kegelen het inhoudloze gepraat, dat de positie van Rotterdam, dat moet dus zijn van de gehele bevolking, beter is geworden.

Ik wil slechts vier jaren teruggaan en er op wijzen, dat Rotterdam in het beste deel van het jaar, in 1934 – ik noem ronde cijfers – in totaal 37.000 ondersteunden had. In 1935, in dezelfde maand van dat jaar, was dit opgelopen tot 43.000, in 1936 tot 44.000, in 1937 tot 45.000 en in 1938 tot bijna 48.000. Let wel, het totale aantal ondersteunden door de Gemeentelijke Dienst voor Maatschappelijk Hulpbetoon hier te Rotterdam, in één van de gunstigste maanden van het jaar. Uit de stijging van het laatste jaar blijkt nog eens duidelijk, dat tegenover die kleine groep, die rijk-Rotterdam vertegenwoordigt, er een grote groep is, die ons arm-Rotterdam, zoals het in wezen is, toont.

Ik zal het bij deze cijfers op het ogenblik laten. Wij zullen bij gelegenheid nader daarop terug kunnen komen, maar ik vraag mijzelf af of gij, mijnheer Oud, in staat zult zijn om te begrijpen de juistheid van het beeld, dat ik heb opgehangen. Ik twijfel geen moment aan Uw bekwaamheid, ik ben bereid haar zelfs zeer hoog aan te slaan, maar Uw levensbeschouwing is totaal verschillend van de mijne. Gij beoordeelt de verhoudingen in onze samenleving van een andere gezichtshoek uit dan ik. Wij, Rotterdammers, hebben U op een andere plaats in onze staat leren kennen. Gij zijt persoonlijk mede-verantwoordelijk voor een beleid, dat wij in de crisisjaren gekend hebben en dat zeer planmatig het levenspeil van de arbeidersbevolking heeft afgebouwd. Ik zei het reeds: Rotterdam is een proletarische stad. Welnu, dat proletariaat van Rotterdam, waarvan ik deel uitmaak, heeft die aanpassingspolitiek van minister-president Colijn en van U, toen gij nog minister van Financiën waart, als een nodeloze kwelling beschouwd. Het is daarom niet mogelijk om mij zonder meer aan te passen bij de vriendelijke woorden, welke hier in de Raad zijn geuit. Indien het waar is, wat van bepaalde zijde is geuit, dat gij hier naar Rotterdam zijt gekomen om orde op zaken te stellen, laat ik het duidelijk zeggen, als regeringscommissaris – en ik kan aan de juistheid van die uitleg op grond van Uw politieke loopbaan in de laatste jaren niet twijfelen – dan vindt gij in mij Uw felste bestrijder.

Ik ben er van overtuigd, dat de woorden, die ik vanmiddag heb gesproken, uit het hart gegrepen zijn van geheel proletarisch Rotterdam. Indien gij zult zijn, wat gij de laatste jaren zijt geweest, dan zal ik niet nalaten om er aan mede te werken, om ook door mijn werk hier in de Raad, de Rotterdamse arbeidersklasse te mobiliseren tegen Uw beleid.

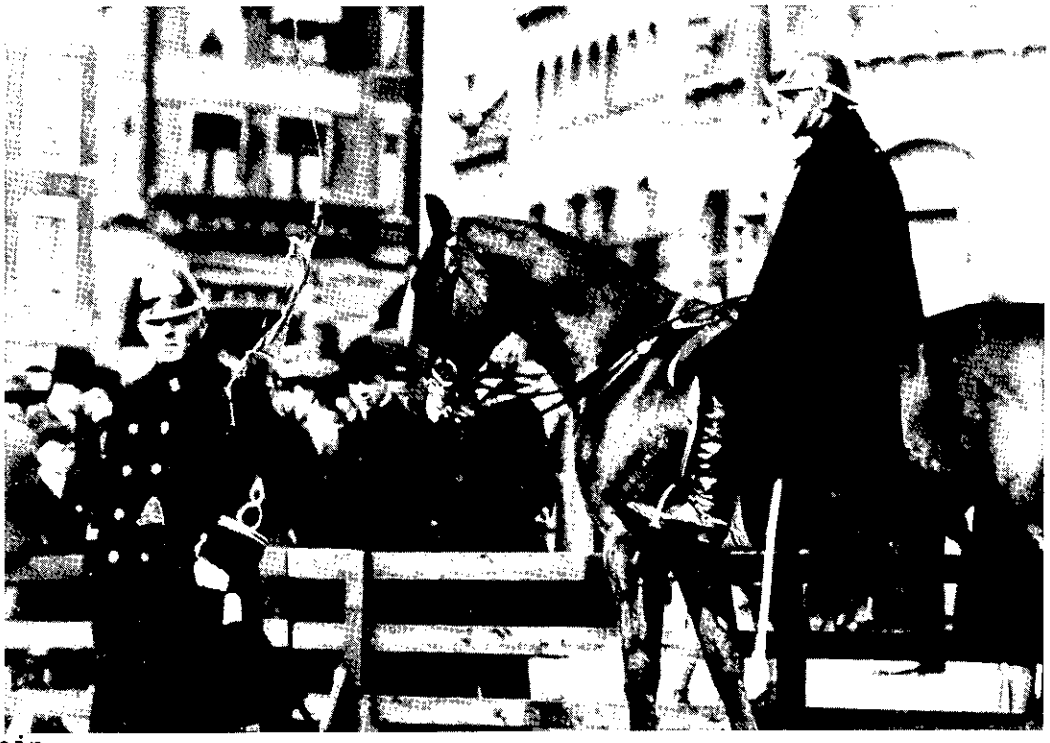
Ik heb gezegd."

In de volgende jaren zal inderdaad de verhouding tussen Menist en de Raadsvoorzitter steeds gespannen blijven.

DE STERKE ARM

En dan de knokploeg van de heersende klasse: de politie. De politie moest de orde handhaven, de kapitalistiese orde welteverstaan. Rotterdammers hadden weinig trek in het politievak zodat er nogal wat boeren-agenten rondpatrouilleerden die weinig ophadden met die stadse rooien. Het neerknuppelen van opstandige arbeiders was dagelijks werk en werd met veel overgave uitgevoerd. Te beginnen met de gummiknuppel en de sabel, als dat niet lukte met bereden politie en motor-met-zijspan en als ze het

daarmee niet konden redden was er altijd nog de "Brigade voor Speciale Diensten". In bijzondere gevallen, zoals het steunoproer in juli 1934, werd de marechaussee te hulp geroepen.
Die brigade voor speciale diensten was bedoeld voor speciale assistentie. Deze brigade was beschikbaar voor dienst bij stempellokalen, bij het gebouw van Maatschappelijk Hulpbetoon, bij het Maasstation, als de werkelozen naar de werkverschaffing in Drente vertrokken op maandagmorgen, bij stakingen om posters hun werk te beletten en onderkruipers te steunen, bij ambachtsscholen om het uitdelen van pamfletten te voorkomen, bij uitzettingen van huurstakers, bij het uitgaan van politieke vergaderingen, bij meetings, bij demonstraties en bij straatgevechten.

Politie op het Hofplein.

Hoofdkommissaris was Sirks. Hij was oud-marineofficier en z'n agenten werden de "bloedhonden van Sirks" genoemd. Hij stond bekend als een man van grof geweld. De latere hoofdkommissaris Van Einthoven was eveneens een onsmakelijk mannetje. In de oorlog kollaboreerde hij met de duitsers in de Nederlandse Unie en na '45 had hij een belangrijk aandeel in het oprichten van de BVD, de Binnenlandse Veiligheidsdienst.
Dan was er nog de "Politieke Dienst". Speciaal opgezet om de rotterdamse linkse arbeiders in de gaten te houden. Ze traden op in burger en hielden zich bezig met onfrisse praktijken zoals: infiltreren, provoceren, omkopen en bespioneren van linkse arbeiders. Veel van de door de politieke dienst verzamelde informatie over linkse arbeiders is in de oorlog doorgespeeld aan de duitse fascisten. Dat heeft veel mensen het leven gekost.
Als laatste in de rij van voetvolk van de bourgeoisie: de mariniers. In vroeger tijd werden de mariniers nogal eens ingezet als versterking bij het breken van stakingen en het uiteenslaan van relletjes. In de jaren dertig wordt dat overgelaten aan de marechaussee.
De mariniers, ook wel "bokkepoten", waren mateloos populair in Rotterdam, ondanks het feit dat ze toen nog flink huishielden in de koloniën. Die populariteit kwam vooral door de in Rotterdam rondmarcherende marinierskapel met voorop tambour-majoor Witteveen. "Die vent met die rooie snor" zou later z'n mariniersuniform ruilen voor een NSB-pakkie.

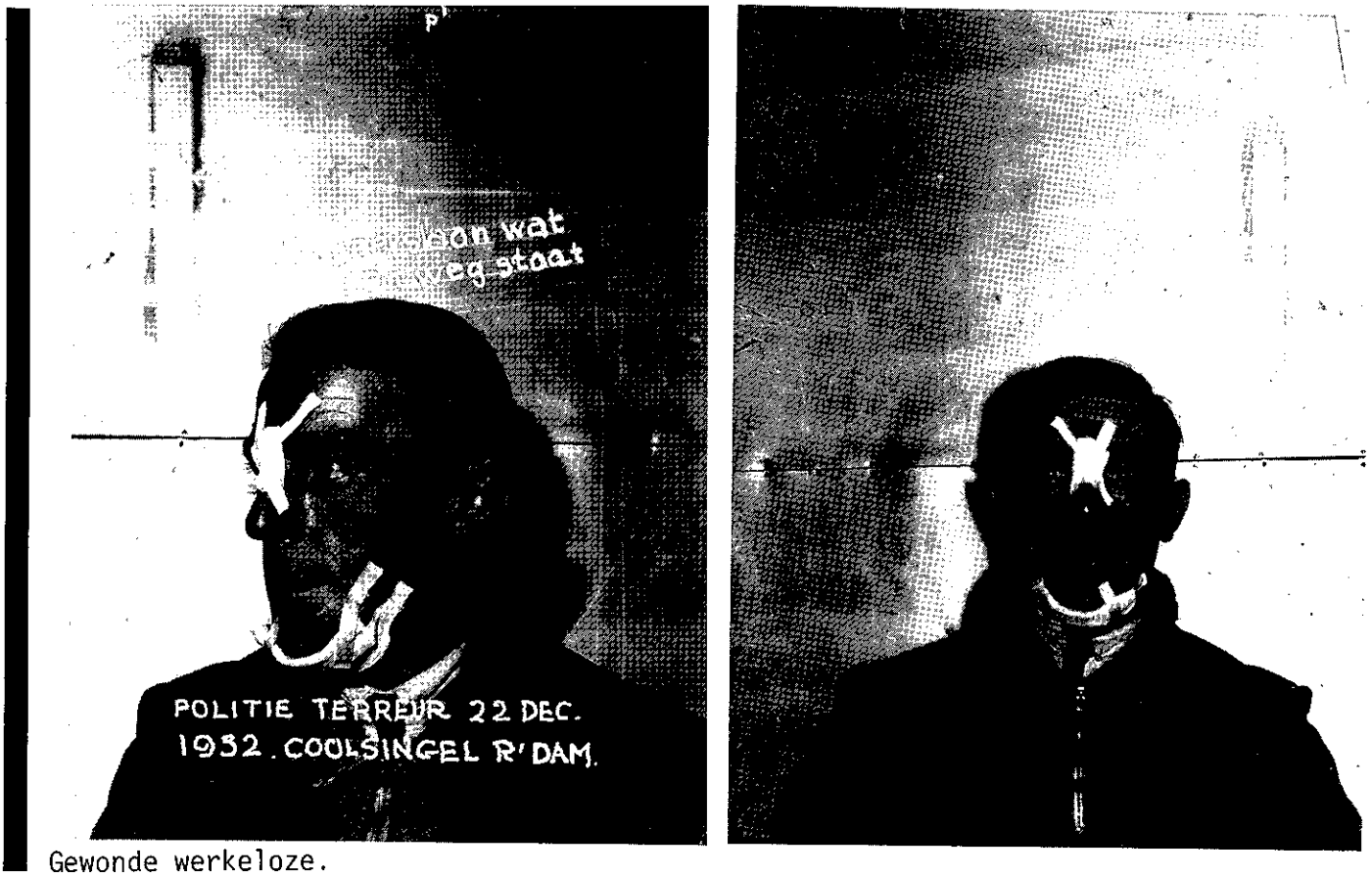
KNUPPELAARS

Jan van Leyden

Wijkagenten waren op de fiets of lopende, want vroeger hadden ze niet zo als je nou ziet een fijn mooi autootje onder hun kont. Ja, dus die agenten die kon je op een prikkie. Ik heb een agent gekend, dat was Davidje Hoogman, die zat in de post in de Meermanstraat en die stal nog meer dan alle inbrekers bij elkaar in Rotterdam. Die

liep 's nachts te roven bij het leven. Ja, dat was natuurlijk vroeger een hele sensatie, een agent die je kon en die zelf liep te stelen. Dat was helemaal erg.
Je had ook nog de "sabelgooier". Vroeger hadden ze geen revolvers, maar sabels. Er was er eentje bij die kon zo met die sabel gooien dat als je hard wegliep dan gooide die precies tussen je poten. Dan ging je gelijk op je smoel en had die je bij je kladders te pakken.
Kees
Samen met mijn vrouw ben ik een keer in elkaar geslagen op de Coolsingel, alle twee, na afloop van een demonstratie. Na afloop van een vergadering, de demonstratie was helemaal weg, en we zouden naar huis gaan. Met z'n drieën, mijn vrouw en ik en nog een joodse kommunist liepen over de Coolsingel heen gezellig met elkaar te praten, de demonstratie met elkaar te bespreken. Toen waren we waar nu die boekhandel de Slegte is en daar stormden opeens uit een portiek een inspekteur met een man of vijf, zes. Met getrokken sabel hakten ze op ons in. We werden over de straat heengesleept naar de Raadhuisstraat, daar werden we in een cel gedouwd. Toen hebben ze me later overgebracht naar het Haagseveer, daar zijn foto's genomen en vingerafdrukken. Ik eiste een procesverbaal. Ik kreeg geen procesverbaal en toen ik protesteerde werd ik van de trap afgetrapt zo naar buiten. Nooit geen proces van gekomen, nooit niks. Het was alleen maar om die foto en die vingerafdrukken te doen.
Arend van Brugge
Ab Menist, dat was ook een gemeenteraadslid, dat was met die huurstaking, ik zag het nog, die liep daar bij die ronde ketelloods in de 2e Rosestraat. Daar stond een bankwerkerij van de spoorwegen. Ja, ik heb er zelf ook nog gewerkt. Dat was de ronde ketelloods, daar werden de lokomotieven ingereden als ze schoongemaakt werden met die vlampijpen. Daar liep Ab Menist. Die kwam ook eens kijken naar de huurstakers. En die kreeg van de politie een roffel op z'n rug. "Ho ho, ik ben gemeenteraadslid". "Geen donder mee te maken, maak dat je wegkomt!" Daar spraken ze ook schande over. In de rotterdamse gemeenteraad mochten ze hem niet met die gummistok bewerken, maar daarbuiten, als ze hem tegenkwamen, dan werd hij wèl waargenomen.
Nou zijn die politieagenten altijd gemeen, maar ik kwam eens op een zaterdagavond van m'n zus vandaan van de Lange Hilleweg en ik liep alleen in die Putse Bocht. Zo'n 40 meter voor me liep een man. Een man met een hoed op, dus een keurige heer, keurig uitgedost. En d'r komt opeens een agent aan, en die vent die had natuurlijk de pest in, die smeris. Misschien had tie 's avonds wel een opdonder gehad en die ging die man aan het afrossen, terwijl die man niks deed. Dat deden ze gewoon, uitlokken.
Toen was die Dortselaan nog niet gebouwd. Jaap den Best die kwam van een vriend vandaan. Het was een sociaal-demokraat, een doodgoeie jongen hoor. Nee die was zo voorzichtig, dat leek wel een jonge juffrouw. Toen lagen die rechercheurs daar. Toen hadden ze daar op die schutting, op die achterkant van die woningen, op die schuttingen hadden ze gekalkt, ja alles werd er gekalkt hè. Dan deden ze in de kalk carbid. Dat duurt jaren voordat dat eraf gaat. En Jaap die loopt daar eenzaam en uit het gras komen daar twee rechercheurs en hij kreeg daar op z'n sodemieter! "Ho meneer, ho meneer ik heb niks gedaan!" "Ja we weten het!" Ze wisten helemaal niet wie ze hadden. Uit haat en nijd sloegen ze die jongen zomaar op z'n donder. Ik zeg: "Jaap daar moet je aangifte van gaan doen". Maar hij deed het niet. Maar hij had wel zò'n oog hè. Tik op z'n donder gehad. Ja dat deden ze die smeerlappen.
Er stond er eentje aan de Maasbrug, of de Koningsbrug, dat was een smeris van de Nassaukade. Die vent die had negen kinderen en als je nou negen kinderen hebt dan is het niet zo rustig bij je thuis. Dat is te begrijpen. Dan had hij 's morgens ruzie gehad met z'n wijf en dan ging hij met een pestbui de dienst in. Nou je was nog niet jarig hè, iedereen ging op de bon. Je had niet goed rechts gehouden, je had verkeerd gepasseerd... Maar ze hebben het recht natuurlijk aan hun eigen kant, dat weet je.
Ik was een keer bij een vergadering van de Rode Hulp in het Verkooplokaal, daar sprak Louis de Visser. Het was een grote zaal met een groot podium. Toen werd er gerammeld en dan waren er een hoop die vluchtten in de wc's. Dat was een grote ruimte. Maar daar wist de politie je ook wel te vinden hè. In de lange gang van het Verkooplokaal daar kwamen ze te paard binnen. Nou moeten mensen zich daardoor niet bang laten maken. Je moet doorlopen en je pakt het paard bij z'n voorbeen en paard en ruiter sneven, op z'n oud-hollands gezegd. Een paard kan nooit op drie benen blijven staan, die gaat omver! En als je dat nou maar goed doet, zo dicht mogelijk bij, dan kunnen ze je met die lange lat niet raken. Je moet niet de rechterkant nemen, maar de linkerkant, want als die agent z'n lat in z'n rechterhand heeft dan kan die je aan de linkerkant van het paard nooit raken.

Meereke
En toen hebben we nog gedemonstreerd. Dat was ook met Gerrit van Burink. Dat was met Sacco en Vanzetti. Toen hadden we ook gedemonstreerd en elke keer waar we liepen, dan kwam er weer zo'n horde politie aan. Die stonden dan opgesteld in straatjes en die waren toen allemaal smal en klein. Dan liep je ergens doorheen of je vluchtte ergens, zodat je niet op je mieter kreeg en dan kwam je ergens heengevlogen en dan kwam er uit dat straatje weer een stelletje. Want het was toen net zoals nou met de ME, dat was toen ook zo. Dat gewone politie uit straatjes kwam met stokken en naderhand hadden ze zo'n motorfiets met zijspan en dan hadden ze zo'n lange lat. En ze sloegen niet zuinig. Niet met hun blote handen, meestal met karawatsen. Dat is een end stok met leren riemen eraan. Nou dat spetterde dan lekker uit elkaar als je een lel kreeg op je rug. Dan hadden ze je hele rug te pakken. En dikwijls genoeg je hoofd ook. Ik weet nog wel dat mijn broer een keer een halve hersenschudding heeft gehad van dat'ie ook zo op z'n donder had gehad. Want vroeger rausde de politie er ook op los, potverdorie nou. Want ze hebben het nou weleens over de ME maar vroeger kon die politie er ook wat van. Nou, met die stokken kreeg je lellen. Eerst had je bereden politie en naderhand kreeg je motorpolitie en die hadden van die lange lijnen, met een riempje eraan en een kogeltje en daar konden ze zo lekker mee zwiepen. Daar heb ik ook weleens een oplazer mee gekregen. Toen met die huurstakingen in de Tweebosstraat en de Beverstraat. Toen deed ik niks, toen liep ik daar maar gewoon. Ik zal er wel naar toe gegaan zijn om te kijken, maar toen kreeg ik zo'n klap met de lange lat.

Gewonde werkeloze.

Rinus Goedhart
Dan ging ik weleens naar het Verkooplokaal, luisteren. Dat waren dan niet de Vrijdenkers, maar ik vond het grappig die relletjes van Sacco en Vanzetti. Daar was ik ook bij. Lekker hard lopen, agentje pesten, je weet hoe dat gaat. Dan zaten ze je met die grote Harley Davidson achterna en dan sloegen ze je met de lange lat. Precies eender zoals nu de ME. Dan stonden ze al gewoon te wachten en als dan het Verkooplokaal uitkwam en dan waren er een paar die een beetje lullig deden tegen die agenten en dan vlogen ze op die massa af. Dat vonden die agenten gewoon een lolletje toen. Die hakten erop in tot en met. En dat vond ik ergens ook wel leuk, want ik kon verrekte hard lopen dus ze kregen me toch niet te pakken. Dat was met de Sacco en Vanzetti-relletjes op de Hoogstraat en met het spook op de Schiedamsedijk. Op de Schiedamsedijk was een spook gezien. Toen liep heel Rotterdam uit om dat te gaan zien. Voor een dakraam

hadden ze een witte verschijning gezien, maar het was een hoerenbuurt die Schiedamsedijk, dus ze moesten klanten hebben. Dus het moest een beetje drukker worden. Uitgekookt hè. Maar het werd zò erg dat de politie eraan te pas moest komen want er was geen verkeer meer mogelijk, zo druk was het. Dan werd je de stegen ingeslagen en van de andere kant, de Leuvehaven, kwamen ze ook en dan werd je van de Leuvehaven weer naar de dijk teruggeslagen.

Prent Frans Masereel.

Communistische terreurgroep onschadelijk gemaakt.

VIJF LEDEN IN HET HUIS VAN BEWARING OPGESLOTEN.

Den laatsten tijd wordt Rotterdam onveilig gemaakt door een aantal communistisch georiënteerde clubjes, welke 's avonds bijeenkomen en zich onledig houden met het ingooien van winkelruiten. Dit gebeurt vooral bij winkeliers, van wie vermoed wordt, dat zij fascistische ideeën zijn toegedaan. Verder leggen deze jongelui er zich op toe om fascistische vergaderingen in de war te schoppen en alleen-loopende fascisten te mishandelen. Bovendien drukten zij zoo nu en dan ook wel eens een kleine winkelruit in en maakten zich van den inhoud der etalage meester.

Eén dezer groepen is nu voor een groot deel onschadelijk gemaakt door de Centrale rechercheen een vijf-tal leden van die terreur-groep zijn om verschillende redenen in het Huis van Bewaring opgesloten. De groep bestaat voornaliik uit opgeschoten jongens, slechts met een paar oudere mannen aangevuld. Enkelen zijn lid van de communistische partij, terwijl de anderen tot een of meer neven-organisaties behooren. Een paar niet-aangesloten jongens bezochten voortdurend de vergaderingen van de communistische partij of hare neven-organisaties. Op die vergaderingen leerde men elkaar kennen en na afloop trok men er gezamenlijk op uit om gewelddadigheden tegen anderen kenden of plunderingen te plegen.

De thans opgesloten leden van zoo'n bende zijn de 32-jarige D. K. en diens 33-jarige broer J. K., de 38-jarige D. v. D., de 20-jarige J. K., en de 22-jarige A. P. de M.

Het onderzoek wordt nog voortgezet.

Kees

In die tijd hadden de arbeiders het zo slecht, dat sommigen van hun extremer werden en het geweld niet uit de weg gingen. Een voorbeeld daarvan is het neerschieten van commissaris De Wilt. Na afloop van een grote werkelozenvergadering zou er een demonstratie plaatsvinden op de Goudsesingel. Recht op demonstreren was er wel, maar je kreeg prakties nooit een vergunning. Een vergunning moest je altijd een paar dagen van te voren aanvragen, dus bij spontane demonstraties ging dat niet op. De politie had op die Goudsesingel ontzettend veel mensen samengetrokken. Motorrijders, politie te paard enz. Op die avond ging dus die vergadering uit en er vormde zich een kopgroep voor een demonstratie. Die werd door de politie verspreid. Terwijl dat gebeurde bevond zich op de Goudsesingel tussen de Hugo de Grootstraat en de Eleonorastraat een aantal politieagenten te paard, waarbij inspekteur De Wilt aanwezig was. Ze stonden ter hoogte van de papierhandel van Katz. Toen viel er een schot en inspekteur De Wilt werd van zijn paard afgeschoten. Dat was natuurlijk een verschrikkelijk grote paniek onder de politie. Ze begonnen met grote charges op alles wat zich maar als arbeider of werkeloze vertoonde in te hakken. Ik was ook in die buurt en ik zag precies wat er gebeurde. Ik heb niet gezien wie er geschoten heeft. Er was paniek, er was een massa trammelant. We vluchtten met een grote groep de Eleonorastraat in. De man die dat gedaan heeft was waarschijnlijk een individu zonder enige organisatievorm, die dat uit eigen beweging heeft gedaan. Misschien als wraak. Die inspekteur De Wilt, dat was een hele bekende, dat was een brute kerel. En hij had de leiding. Ze hebben hem uitgezocht, dus het is waarschijnlijk wel een bewuste aanslag geweest. Er zijn toen ook een aantal mensen verdacht. Het blijkt dan ook weer de taktiek van de politie te zijn, want men gebruikte die aanslag om bij alle bekende kommunisten huiszoeking te doen. Ze zochten niet alleen naar wapens, maar ze maakten er gebruik van om al die huishoudens om te keren en alle mogelijke materiaal, dat betrekking had op die

strijd van de arbeiders, in beslag te nemen of door te kijken. Zoals adressenlijsten, die bij een aantal mensen aanwezig waren. Maar de dader hebben ze nooit gevonden. Maar het werd in de schoenen geschoven van CPH'ers. Als CPH hebben we de direkte terreur altijd veroordeeld, maar dat interesseerde de politie niet. Het kan ook zijn dat het een provokatie van politiezijde was om zo de gelegenheid te krijgen om veel kommunisten op te sluiten en zo de weg te vinden naar de wapenhandel in de linkse beweging. Rondom die kommunistiese partij verzamelden zich een aantal toch wel extreme mensen die geen lid waren van de partij, maar wel sympatie hadden voor de strijd. Die grote inbreng hadden in de diskussie en die tot extreme daden wilden overgaan. Die pers sleepte er alle mogelijke andere dingen bij. Bloed werkt altijd afschrikwekkend bij de burgerij, bij de emotionele mensen. Hij had dan wel een funktie binnen dat politieapparaat, maar het was toch ook een mens en het was toch ook iemand die voor z'n brood werkte. Alles werd op het menselijke vlak getrokken, op het sentimentele vlak. Er werden huldebetuigingen aan de politie gedaan, bloemetjes gestuurd.

Waren er toen groepen die voor het gewapend verzet waren?

Ja, er waren in Nederland wel hele kleine groepjes, maar die kwamen prakties niet boven water. Er is wat dat betreft weinig gebeurd in Nederland. De kommunistiese partij heeft dat toch tamelijk in de hand willen houden. Als mensen binnen de partij zich voor dat soort dingen uitspraken, of daarover een diskussie begonnen, dan werden ze geïsoleerd. Dan werd er met hun gediskussieerd en dan werd dat op principiële gronden afgewezen. Vanuit de beveiliging van de partij werd er nauwkeurig op toegezien dat niemand wapens in huis had. Als mensen wapens in huis hadden dan werden ze ter verantwoording geroepen en dan werd ze aangeraden òf uit de partij te treden òf het wapen weg te doen.

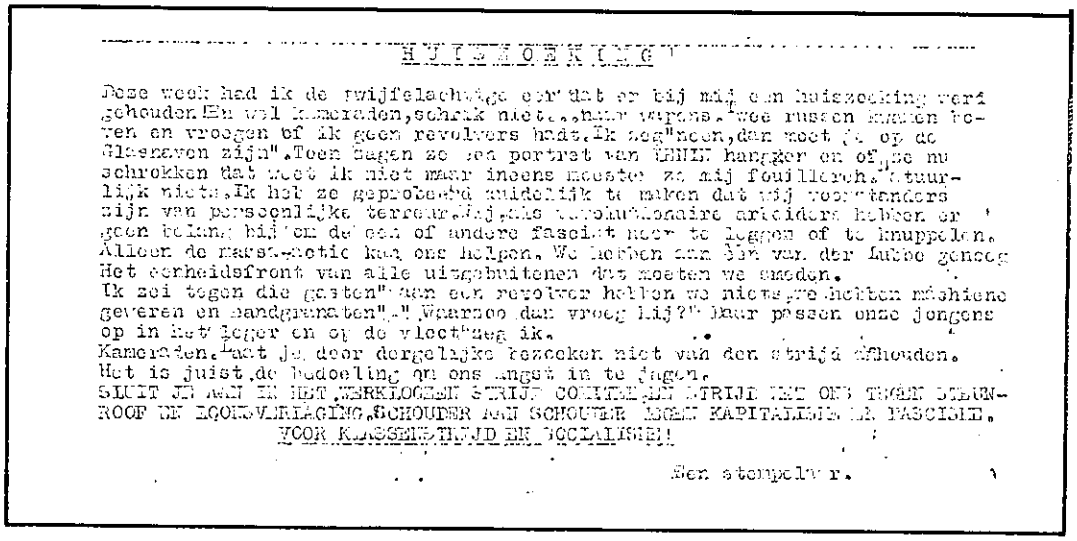
Wij stonden op het standpunt dat het geweld niet van de gewone arbeiders moest komen. Wij stonden op het standpunt van het onbetrouwbaar maken van het leger en het leger in dienst stellen van de arbeidersklasse. Je had natuurlijk wel te maken met de politie die geweld pleegde tegen arbeiders bij demonstraties en vergaderingen. Als zo'n demonstratie uitliep op een vechtpartij met de politie, dan organiseerden we wel de tegenstand tegen de politie. We gaven de politie dan niet de kans om arbeiders neer te knuppelen. Omdat de politie soms heel bruut tekeer ging, gebeurde het dat arbeiders barricaden opwierpen. Dat is vele malen gebeurd op de Goudsesingel, omdat dat een hele arme arbeidersbuurt was waar de politie bruut tekeer ging met motors met zijspan en paarden. Ze probeerden de politie te weren uit die straten door het gooien van stenen. De kommunistiese partij opzich organiseerde dat soort dingen niet. Die wilde daar niet aansprakelijk voor zijn. Maar de partij had wel sympatie voor de arbeiders die zich verzetten. Want de kommunisten begrepen wel dat dit een stuk zelfverdediging was. Dat verzet was een kwestie van spontaniteit, er werd niks van te voren afgesproken. De leden van de Roodfrontstrijdersbond waren wel uit op de bescherming van de demonstratie en op bescherming van arbeiders, ook in buurten. Die gaven dan wel aanwijzingen hoe je het beste zo'n barricade op kon bouwen. Zodat de politie geen kans kreeg om zo'n hele buurt plat te slaan. Dingen die er tijdens rellen tegen de politie ondernomen werden, waren bv: een zak peper in het gezicht van een paard gooien, er werden politieagenten die op zo'n paard zaten bij hun been gegrepen en eraf gegooid. Er werd een stok tussen het paard z'n benen gegooid, zodat hij struikelde. Men ging niet opzij voor die paarden. Er waren arbeiders die wel zoveel moed hadden om die stokslagen en die zweepslagen van de politie te trotseren en dan kreeg dat paard geen gelegenheid om vooruit te gaan. Ook al steigerde het. Binnen de partij gold ergens ook nog de mening dat ook politieagenten arbeiders waren. De politie kwam ook meer voort uit arbeiders. Het politiejob was nou niet zo'n bevoorrechte positie. Ze waren wel bevoorrecht ten opzichte van een aantal arbeiders, maar die levensomstandigheden en die lonen van die politie waren nou niet zo denderend. Ook binnen de politie was nog wel enige oppositie. Typies was dat de sociaal-demokratie binnen de politie een groot aantal medestanders had. Er waren zogenaamd veel "rode" politieagenten. Maar ze waren natuurlijk allemaal slecht, want ze stonden allemaal in dienst van de bourgeoisie.

Als er rellen waren bij het uiteenslaan van zo'n demonstratie was er een toeloop van mensen die zich wel tegen de maatschappij keren, maar niet bewust. Die keerden zich tussen de demonstranten tegen de politie. Dat werden dan 'relschoppers' genoemd. Ik heb relschoppers altijd gezien als mensen die aanvoelen dat er iets niet deugt in de maatschappij en die niet de weg weten hoe ze dat op moeten lossen. Maar hun ingekankerde haat tegen het systeem op deze wijze kwijt willen.

STILLEN

Arie
Ook hier had je het Werkelozen Strijd Comité, hier op Zuid. Daarmee hielden we ook weleens demonstraties. Dan schilderden we van die spandoeken met leuzen. Het gebeurde dikwijls zat dat de politie met z'n zijspan en lange lat er eerder was dan wij met de demonstratie. Dan waren er verraders in de arbeidersbeweging, die gingen dan naar het politieburo.
Arend van Brugge
Je had de politieke recherche. Je had er twee. De ene die heette Brouwer, dat was net een dominee met z'n lange zwarte jas en z'n zwarte hoed. De andere heette Spillenaar, dat was zo'n klein ventje met zo'n glad gezicht. Brouwer en Spillenaar, die waren van de politieke recherche. En die zaten maar te loeren hè. Er ontging ze niets. Ik weet nog wel, er was eens een knokpartij in het Verkooplokaal en Daan Groeneveld, een bestuurder van het NAS, de Federatie van Transportarbeiders, trok een mes. Maar Spillenaar die zei: "Hè Daan". Die gasten hadden alles door. Dat waren uitgekookte gasten. Maar daar kon je gewoon mee praten hoor. Die Spillenaar dat was zo'n slome, zo'n duikelaar. Hij zei: "Als ik een arbeider was, dan was ik ook kommunist". Brutaalweg. Hij stond je nog gelijk te geven ook. Maar als ze die gummistok door je nek konden halen, dan deden ze het ook.
Had je ook infiltratie in politieke partijen?
Ja natuurlijk. En dat is nu juist met die radenorganisatie, dat je die netjes kan wippen omdat je elkaar kontroleert. Bv. bij die Rijksdagbrand die je pas gehad had, met Rinus van der Lubbe. Toen kwam er eentje aan die zei: "Zullen we dat stempellokaal in brand steken vannacht". En dan zeiden we: "Nou vind jij dat noodzakelijk? Ga je gang jongen." "Ja, maar dat kan ik niet alleen" "Maar jij wilt dat toch in de brand steken? Dan moet je dat doen ook." We hadden allang door dat hij gestuurd was. "Als jij het nodig vindt, dan doe je het toch. Wij zijn voor de zelfstandigheid van de arbeiders, is het niet waar? Als jij vindt dat dat lokaal in de weg staat. Maar dan moet je ook wel met goeie argumenten aan kunnen voeren, welke bedoelingen en wat de voor- of nadelen zijn van zo'n aktie zijn." Maar dan gebeurde het niet, want het was natuurlijk een gestuurde vogel. Een agent-provokateur. Daar moest je voor opletten.
En toen grepen ze er nogeens eentje, zo'n infiltrant, op het havenburo in de Maasstraat nummer één. Dat was het gebouw van het PAS. Ze snapten die vrijer, maar die was ijskoud. Daar zijn die gasten op gespeend. En Henk Groeneveld die had al gelijk een groot mes bij de hand en die wil hem zo de strot afsnijden. "Ho ho" zeiden ze, "We halen eerst de fotograaf erbij". Dat hebben ze gedaan. En over alle internationale havens, Amsterdam, Rotterdam, Hamburg, Bordeaux noem maar op, die vrijer z'n foto gestuurd. Dat ze moesten opletten op die en die hè. Enne, alles onderzocht, de hakken van z'n schoenen opengebroken. Daar vonden ze ook nog adressen in. En toen: nou sodemieter nou maar op! Je kan die vent wel ophangen, maar wat moet je met die dooie vent doen? Dan pakken ze je juist, dan ga je net als de RAF. Ze hebben net de laatste gegrepen. Je kan wel begrijpen wat die krijgt, die zal ook wel in een cel afgemaakt worden.
Bertus Schmidt
Waren er provokateurs in de arbeidersbeweging?
Ja, soms kenden we ze en we wisten ook wie er politiespionnen waren. Er zijn altijd van die zeven-stuiver-jongens, die wat overbrieven voor het geld. Kijk, je had hier Spillenaar, dat was het hoofd van de politieke recherche en hij probeerde ook met je in kontakt te komen. Ik heb nooit één woord met die man gewisseld, want ik had een hautaine minachting voor hem, omdat hij een politiespion was. Dat was een bekende. Hij probeerde altijd wel kontakt te leggen en als ik hem op straat tegenkwam dan probeerde hij te groeten. Maar ik negeerde hem, hij was voor mij wind en lucht. Ik wilde geen pest met die vent te maken hebben.
Tinus en Henny de Winter
Tinus: In die tijd van werkeloosheid, waarin de mensen probeerden hun inkomsten wat te verhogen, loerde de politie op bepaalde wankele elementen die ze ervoor zouden kunnen pakken.
Kende u Spillenaar ook?
Ja, dat was er zo eentje. Die deed poeslief tegen je. Die lui die altijd op die openbare vergaderingen kwamen begonnen op den duur familiair tegen je te worden. Spillenaar was ook min of meer een joviale figuur. Een beetje dikke vent. En dan gaan ze

uitzoeken wie daarvoor in aanmerking komt. Dat doen ze dus vooral bij diègenen die geld nodig hebben voor het levensonderhoud. Zo handelde ook rechercheur Uithoven. Lenin heeft gezegd: een organisatie moet wat haar bestuurders betreft voor een groot gedeelte uit arbeiders bestaan. Arbeiders die jarenlang beproefd zijn in de strijd en die daarmee klassebewust zijn. Dat is dikwijls een grote vereiste.
Henny: We hadden eens een vergadering in Odeon. Ik was nog thuis en toen stond er ineens politie in burger aan de deur. Ze vroegen of ik even naar beneden wilde komen want ze zochten iemand. Ze hadden een fotoboek bij zich met allemaal fotootjes van mensen uit de linkse beweging. Ze vroegen of ik nou niet eens dat boek door wilde kijken en hem aanwijzen als hij erin stond. Ik zag wel een hoop bekenden op die foto's, maar ik zei natuurlijk dat ik niemand herkende.
Hoe kwamen ze aan die foto's?
Als mijn man voor de oorlog een paspoort wilde, dan moest hij op het stadhuis altijd drie foto's in plaats van twee geven. Fotograferen tijdens demonstraties deden ze niet voor de oorlog, want ze kenden je gewoon. Ze hadden geen foto's nodig. Ze hadden hun handlangers wel om te zeggen van: die woont daar en daar.

HUISWERKING

Deze week had ik de zwijfelachtige eer dat er bij mij een huiszoeking werd gehouden. En wel kameraden, schrik niet..., maar vijftien twee russen kwamen bevelen en vroegen of ik geen revolvers had. Ik zeg "neen, dan moet je op de Gleenaven zijn". Toen tegen ze een portret van LENIN hangende en of die nu schrokken dat weet ik niet maar ineens meenden ze mij foutieren te moeten. Natuurlijk niets. Ik heb ze geprobeerd duidelijk te maken dat mij voorstanders zijn van persoonlijke terreur daad, als revolutionnaire arbeiders hebben er geen behoefte bij om de een of andere fascist neer te leggen of te knuppelen. Alleen de massa-actie kan ons helpen. We hebben aan één van der Lubbe genoeg. Het eenheidsfront van alle uitgebuitenen dat moeten we smeden.
Ik zei tegen die gasten "aan een revolver hebben we niets, we hebben misschien geweren en handgranaten". "Waarnaar dan vroeg hij?" Daar passen onze jongens op in het leger en op de vliegtuig ik.
Kameraden, laat je door dergelijke kwesties niet van den strijd afhouden. Het is juist de bedoeling om ons angst in te jagen.
SLUIT JE AAN BIJ HET REVOLUTIONAIR STRIJD COMITE. HET STRIJD TEGEN DE BEURSROOF DER EGOISTISCHE VERLAGING. SCHOUDER AAN SCHOUDER TEGEN KAPITALISME EN FASCISME.
VOOR KLASSEN STRIJD EN SOCIALISME!!

Een stempelaar.

Bericht uit "Het Eenheidsfront" 20 november 1933.

Kees
De politiedienst had natuurlijk iemand die zich altijd bezighield met de politieke kant van de zaak. Vergunningen voor demonstraties, vergunningen voor het rijden met propagandaborden, daarvoor moest je altijd bij die speciale dienst wezen. Het was een politieke dienst, maar zo werd het niet genoemd. Het was een onderdeel van justitie. De meest bekende uit die jaren was Spillenaar en tegen het eind van de dertiger jaren was dat Wennekers. Spillenaar was een zeer taktiese en kundige spion, die op de meest eigenaardige wijze kontakt zocht met alle mogelijke mensen.
Hij was zelf waarschijnlijk geen spion, omdat hij zo bekend was.
Ja, maar hij had de leiding. Dat wil zeggen: hij organiseerde de spionage. Hij had een bijzondere takt om met mensen om te gaan. Hij heeft ook nooit deelgenomen aan geweldsakties. Hij heeft nooit bij een demonstratie opgetreden. Hij liet het voorkomen alsof hij mensen beschermde. Hij ging altijd op die toer van: "Dat is toch niks voor jou" en "Jij bent toch niet de man om zoiets te doen". Hij ging altijd op de morele toer. Hij was ook heel goed op de hoogte van de persoonlijke situaties van een hoop mensen binnen de partij en de linkse beweging. Daar had hij natuurlijk zijn mannetjes voor om dat uit te vissen, maar hij tipte die mensen omdat hij die kontakten kon leggen, want hij ondervroeg je zelf niet. Als hij iets over jou wilde weten dan wist hij aan wie hij dat kon vragen. Hij heeft dat heel handig gedaan, hij heeft voor de politie heel goed werk verricht.
Hij zat ook bij de kinologenclub. En omdat hij een aantal maatschappelijke relaties had door middel van die hondenbeweging met arbeiders. Arbeiders zaten toen ook al een beetje in die duivensport en daar had hij ook mee te maken. Hij ontmoette arbeiders bij de duiven- en hondenclubs. Die konden daar ook weer hun verhaal bij hem kwijt. Ik heb een aanbod gehad. Ik was een hondenliefhebber toendertijd. Spillenaar was lid van de kinologenclub en die kweekte matins. Een matin dat was een soort hond, een groot soort hond, een trekhond was dat en die kwam uit België. Ik was daar bewonderaar van

als jongen. Ik was nog maar jong. En hij bood mij aan, als ik informatie gaf: een goeie pup van die matin! Dan zou hij zorgen dat ik een hele goeie rasechte matin zou krijgen. Zo werkte dat.
Z'n type, z'n figuur, was dat van de gemoedelijke dikke politieagent. Het was niet een autoriteit. Hij had wat in het duits heet "Schwung", allure. Het was zo op het oog de lieflijke politieagent. En daar trapten veel mensen in. Hij was bij alle bijeenkomsten aanwezig en bij alle demonstraties. Maar hij deed nooit wat. Hij signaleerde, hij weest aan, aan anderen. Dat was dus een bijzondere taktiek.

Werd er iets tegen Spillenaar gedaan?

Nee, dat was erg moeilijk. Hij probeerde ook spionnen binnen de kommunistiese partij te organiseren. Kijk, er bewogen zich kriminelen rond die partij. Dat was omdat de kommunistiese partij zich tegen de maatschappij verzette en dat trok die mensen aan. Dat waren mensen die bv. drie, vier of vijf maanden in de gevangenis hadden gezeten. Die bezocht hij en dan beloofde hij strafvermindering. Als iemand tot een jaar veroordeeld was, dan zeiden ze: "Je mag na een half jaar uit de gevangenis, als je lid wordt van de CPH". En die mensen werden dan de partij ingestuurd. Die Spillenaar instrueerde die infiltranten en als wij daar vanuit de partijbeveiliging niet achter konden komen, dan richtte zo'n infiltrant veel schade aan. Die Spillenaar is in die jaren dertig een heel typiese figuur geweest. En ik geloof ook dat hij aan de arbeidersklasse veel schade heeft toegebracht en aan de kommunistiese partij zeker.

Werden mensen tegen elkaar uitgespeeld omdat bv. de één lid was van de CPH en de andere van een andere organisatie?

Ja precies, dat waren z'n methodes. Vertrouwelijkheden die hij bij de één inwon, bracht hij over naar de ander om daardoor weer een vertrouwelijkheid terug te krijgen. Dat was bij bepaalde mensen. Dat gold dan niet voor betrouwbare mensen, want hij was bekend. Aan de ene kant maakte hij gebruik van z'n bekendheid, maar aan de andere kant had hij z'n mannetjes die onbekend waren. Zodoende wist hij dus wanneer er frustraties binnen de partij waren. Hij wist ook wanneer er een partijgenoot buiten de partij gezet was om de één of andere reden. Dan stuurde hij daar iemand heen en uit rancune werden er dan dingen gezegd.
Ze hanteerden hele sympatieke methodes. Ze waren bv. altijd vriendelijk tegen je, als je met ze te maken had. Die van de politieke dienst zouden nooit geweld tegen je gebruiken, daar hadden ze hun andere kornuiten voor. Ze spraken je ook altijd met "Mijnheer" aan. Ze deden niks waar je iets van kon zeggen en dat was natuurlijk een heel handige methode. Er waren arbeidersmensen die gevleid werden door zoiets. Zodat ze dachten: "De politie vindt mij belangrijk. Ze komen naar me toe, want ze vinden dat ik veel weet. Ze vinden dat ik iemand ben." En veel mensen wilden belangrijk zijn. Daar maakten hun gebruik van. Niet de stille werkers werden benaderd, maar de mensen die voorop liepen. Het waren altijd de figuren die op de voorgrond traden. Aan de andere kant probeerden ze mensen te intimideren. Daar zeiden ze tegen: we weten dat en dat van jou. Dat is een hele klap, als de politie iets van je weet. Die methoden paste Spillenaar in z'n uiterste vorm toe.

Was bekend waar die Spillenaar vandaan kwam?

Dat weet ik niet. Hij is ook met stille trom vertrokken. Die Wennekers, die later gekomen is, behoorde al tot die dienst. Dat was een typiese, fanatieke, schriele, magere, spitse man die niet die sympatie had die Spillenaar had. Kijk, het vreemde was dat onder de arbeiders niet op een hatelijke manier over Spillenaar gesproken werd. Het was gewoon de politiespion, ze waren aan hem gewend. Hij was er altijd. Hij was zichtbaar. Het was nooit aanwijsbaar dat hij achter een arrestatie of een huiszoeking zat. Hij liet het altijd anderen doen en die kenden we wel. Het was toen ook de methode om iemand die in de politieke dienst zat die funktie niet langer dan één jaar of anderhalf jaar te laten uitoefenen. Ze stuurden steeds weer verschillende figuren in die vergaderingen. De "zichtbaren" waren nooit alleen. Ze waren altijd met een man of drie, vier. Het gebeurde ook weleens dat ze vergaderingen ontbonden. Ik heb meegemaakt dat de politie het podium van het Verkooplokaal betrad. Daar volgde natuurlijk een geweldig tumult op. En dan was het bakkeleien. Er werden niet zoveel vergaderingen ontbonden. Ze keken wel uit, want er kwam een hoop trammelant van. Er werden demonstraties op het laatste nippertje verboden, waar wel een vergunning voor was afgegeven. Dat was hun methode. Als ze zagen dat de demonstratie zou slagen, dat er een grote massa aan zou deelnemen, dan zeiden ze; "Dat kan niet vanwege verkeersopstoppingen".

Hoe probeerden jullie politie-infiltratie tegen te gaan?

Er werd bv. bij bepaalde partijgenoten een kontrole uitgeoefend. We deden dan een

soort huiszoeking. Dat ging heel kameraadschappelijk. Als we daar kwamen dan legden we de bedoeling ervan uit, we zeiden dan: "Joh, moet je eens luisteren, we willen eens kijken hoe partijgenoten met hun rotzooi, adressenlijsten enz. omspringen." Dat ging in vriendschappelijk overleg: "Waarom laat jij die adressenlijst slingeren? Waarom laat jij die kontributielijst slingeren? Waarom laat jij die partijpapieren slingeren? Waarom berg je die niet beter op?" Zo werden partijgenoten opgevoed in het zichzelf en de partij beveiligen. Dat moest je heel voorzichtig doen, maar daar kreeg je een bepaalde ervaring in. Er was ook een zwart boekje, waarin dergelijke raadgevingen voor partijgenoten stonden. Dat was landelijk en dat kon iedere partijgenoot krijgen. Het heette: "Het Zwarte Boekje".
Er werden wel pogingen gedaan om de partij te beschermen tegen die Spillenaar en de politie. Die partijbeveiliging werkte goed. Af en toe ging het een beetje te ver. Er zijn daarbij ook fouten gemaakt. In de partij werd deze regel toegepast: beter een partijgenoot beledigd die goed is, als dat de partij in z'n geheel geschaad werd. Die veiligheidsmaatregelen werden, zeker in het begin van de jaren dertig, door een hoop partijgenoten als kinderachtig en avontuurlijk voorgesteld. Maar later, toen het fascisme toe ging slaan, werd de ernst van die partijbeveiliging duidelijk. Ook door de ervaringen die de duitse kommunistiese partij heeft opgedaan.
Daardoor kreeg men hier meer respekt voor die beveiliging. Dat begon al in 1933, maar voordat dat tot de massa van de partijleden doorgedrongen was, zat je al in '34/'35. Men had ook het idee: wat in Duitsland gebeurt, dat zal in Nederland niet gebeuren.

BOKKEPOTEN

Mariniers op de Goudsesingel.

Frans en Annie
Annie: Mariniers van het Oostplein kwamen altijd naar het Schuttersveld lopen. Maar die vent die voor de muziek liep, die Witteveen, die woonde bij ons in de Kerkhoflaan en dat wisten we. Dus als we gingen kalken, gingen we bij die vent voor de deur kalken, met grote letters, voor de partij weet je wel. Dan kwam hij soms met een revolver eruit. Dan lagen we blauw. En hij die stoep maar iedere keer afboenen. We hebben wel plezier gehad d'rvan.
Dan was het op die Hoogstraat en dan kwamen die mariniers van het Oostplein af. Dan kwamen ze 's avonds en dan maakten ze een lolletje. Dan riepen wij: "Rotte bokkepoot, sodemieter op, jullie verraden je vader en je moeder".
Frans: Ik was toen ik nog jong was op de Wilhelminagarde. Dat was een krachtsportvereniging. Gewichtheffen en worstelen. En ik had zo de pest aan die gasten joh. Bokkepoten noemden we ze. Dan liepen we daar op de Hoogstraat, 's avonds om half elf en dan gingen we naar huis, Delfshaven. Lopen, want je had geen geld voor de tram. En als er dan een marinier kwam, dan pakten we hem. Dan gingen we naar de Baan, achter de

Bijenkorf en dan sloegen we hem... nou ja, knokken hè. Maar ik heb nooit geen verstand gehad van die tekens. En dat gaat natuurlijk als een lopend vuurtje door die mariniers "Er loopt daar een gozer en die slaat die mariniers in elkaar". Meester op alle wapens, wist ik niet. Dus ik zeg tegen die gozer: "Joh..." en hij zegt: "Ja, kom maar mee". Nou ik heb een pak slaag gehad, ik heb nooit meer een marinier aangeraakt. Als ik hem in mijn handen had gekregen, maar die gozer was zo razend snel... Ik zeg, die mariniers hadden daarna een rustig leven.

ANTI-KOMMUNISME

In 1918 waren de burgers zich lam geschrokken. Even had het er naar uitgezien dat ook Nederland Sovjet-Nederland zou worden. Jammergenoeg werd de revolutie afgelast, maar de schrik zat er goed in. Nadien werden er burgerwachten en de Bijzondere Vrijwillige Landstorm in het leven geroepen om, als dat nodig was, het kommunisme gewapenderhand te bestrijden. De christelijke partijen en vooral de Roomse kerk hielden vol in een niet aflatende hetze tegen alles wat links en goddeloos was. Dat gebeurde allang voordat het fascisme vaste voet kreeg. Van alle kanten werden de linkse arbeiders bestookt, ook van de kant van de SDAP.
Heel bekend in Rotterdam was dominee F.J.Krop, die zich had gespecialiseerd in anti-kommunisme. Vooral de Sovjet-Unie moest het ontgelden. Krop gaf o.a. lezingen, sprak op het Noordplein en gaf brochures uit. Hij zat met z'n "Geloof en Vrijheid" in de 1ste Pijnackerstraat 102 - 106.

Kuifje in de Sovjet-Unie 1930.

In oktober 1932 werd het Anti-Communistisch Verbond opgericht. De eerste propaganda-avond mislukte. De heer H.A.Stork, oud-officier van het Indische leger, zou de film "Het Signaal des Doods" vertonen, maar vanwege techniese redenen ging het feest niet door. Ook het projekteren van lichtbeelden vond geen doorgang omdat de brandweer-in-

spektie het plaatsen van een projektielantaarn verbood. Stork bazelde nog wat over de strijd tussen Satan en God en gezien het aantal aanwezigen werd besloten de avond "niet te doen doorgaan".
Dan was er nog het "Comité ter bestrijding van communistische invloeden in Nederland" ofwel het Anti-co. Daarin zien we naast dominee Krop o.a. Knotsenborg opduiken. Knotsenborg was aktief in de Algemeenen Nederlandschen Fascistenbond en later in de NSB.
Kees

Er werden toen kampagnes gevoerd tegen het kommunisme. De dominees in de kerken hielden anti-kommunistiese preken. Dominee Krop was één van de meest bekende in Nederland die zich als anti-kommunist manifesteerde. Anti-kommunisme was zijn specialiteit. Daar had hij zich op toegelegd. Hij organiseerde tentoonstellingen, hij liet afvallige kommunisten spreken op bijeenkomsten. Dat waren mensen die buiten de partij gezet waren of die zich niet meer thuisvoelden in de partij. Wat zich direkt verbindt met dominee Krop, dat zijn de kinderlijkies uit blik. De Sovjet-Unie leverde haring in blik tegen dumpprijzen. En die blikkies kon je voor een paar centen in de winkel kopen. Dominee Krop zei openlijk op het Noordplein: "Gebruik dat niet, want dat zijn kinderlijkies uit blik!"
Ik ben nog een keer weggestuurd uit dat zaaltje in de Pijnackerstraat. Daar mocht ik niet in, maar ik was toch naar binnen gegaan. Ik had me een beetje erg burgerlijk aangekleed, maar ze hadden me toch herkend en toen hebben ze me er uitgedouwd. Later zijn er nog een aantal volgelingen van die Krop naar de NSB gegaan. Die Krop was van de zwarte-kousen-kerk., hij was orthodox-gereformeerd.

Een anti-communistische vergadering.

Voor Troon, Gezag en Gezin.

EEN ONRUSTIGE AFLOOP.

In gebouw „Odeon" aan de Gouvernestraat had gisteravond het Comité ter bestrijding van communistische invloeden in Nederland, een openbare vergadering belegd in welke de heeren pater Bonromaeus de Greeve, O.F.M., en F. J. Hagen, Geref. predikant te Delft en ds. F. J. Krop, Ned. Herv. predikant alhier, als sprekers optraden.

Onder de zeer talrijke aanwezigen merkten wij o.a. op den heer J. Oele, commandant van het Korps Mariniers, benevens tal van Divisie en Vendelcommandanten der Burgerwacht van Rotterdam.

Omstreeks halfnegen was de zaal overvol en werden de deuren gesloten. Vóór aanvang der vergadering waren verscheidene personen, die zonder te betalen waren binnengedrongen, uit de zaal verwijderd, wat gezien de vermoedelijke gezindheid der binnendringenden, aanleiding gaf tot eenige ongeregeldheden. Ook buiten moest de aanwezige politie, onder bevel van den hoofdinspecteur, den heer J. A. C. de Jong, enkele malen handelend optreden, daar op een gegeven oogenblik een totaal onschuldig automobilist, die toevallig de Gouvernestraat passeerde, aan een steenenregen werd onderworpen en vrij belangrijke schade aan zijn auto kreeg.

De vergadering werd geopend door den heer dr. A. de Graaf, die er allereerst de aandacht op vestigde, dat het tijd wordt om haast te stellen aan het werken der communisten, die niet geschroomd hebben onze Landsvrouwe in Engeland verraderlijk te beledigen bij de opening der Staten Generaal.

Vervolgens gaf hij het woord aan ds. Hagen doch vóór deze het woord kon nemen, hieven vrijwel alle aanwezigen spontaan het Wilhelmus aan, dat werd gevolgd door drie hoera's voor de Koningin.

Ds. Hagen, daarna het woord nemende begon met er op te wijzen, dat het thans een tijd is, dat alle Nederlanders elkander moeten vinden tot steun en schraging van den Troon. Dikwijls heb ik de laatste jaren vele jonge lieden hooren zeggen: Frankrijk en Nederland moeten van elkander, wij gaan toch een toekomst van broederliefde in internationalen zin tegemoet, dus die oude dingen hebben afgedaan.

Gelukkig zijn in de laatste jaren daarin veranderingen gekomen, wij hebben o.a. het Nationaal Jongeren Verbond gekregen, dat stelling tegen dwaze denkbeelden heeft genomen. Een stroom van jonge menschen is niet meer tevreden met die duistere machten, die ons volksbestaan ondermijnen; die voor en met Oranje willen strijden voor het voortbestaan van ons volk, die pal willen staan voor God, Nederland en Oranje. (Langdurig applaus). Wil dit zeggen, dat wij de communisten zoo direct maar willen verbannen en dat wij

alleen maar één soort menschen in Nederland willen houden?

Geen denken aan! Spr. herinnerde aan de Novemberdagen van 1918, toen een deel van ons volk naar de macht greep en wees op Israëls strijd in den loop der eeuwen, meer in het bijzonder aan den tijd der Filistijnen. Deze hadden — voorbeeld voor onzen tijd — zo gezorgd, dat de Israëlieten geen wapens hadden — ontwapening dus — tot eindelijk de geest des volks wakker werd in den tijd van Samgar, die, gelijk het Bijbelverhaal vertelt, niet minder dan 600 Filistijnen met een ossenstok doodsloeg. Toen werd Israël wakker!

Ds. Hagen wees er aanstonds op, dat hij nu niet direct wilde, dat er nu menschen opstonden om de communisten te verdrijven of dood te slaan.

Dit mag niet! Dan zouden wij vervallen in de dwalingen onzer tegenstanders. Het eenige wat wij moeten bereiken is:

Het communisme moet van den hoofdweg af!

(Applaus).

Wij willen niet, de gewetensvrijheid afschaffen, doch wel willen wij voorkomen, dat zij in 's Lands vergaderzaal hun stem op liederlijke wijze verheffen.

Wij willen ze niet knotten in hun vrijheid, doch van den hoofdweg moeten zij af. Nauwlettend moeten wij toezien, dat het communisme in de industrie, de pers of waar ook den hoofdweg wil bezetten, daar moeten ze af, on verbiddelijk! (Applaus). De hoofdweg van Nederland moet blijven God, Nederland en Oranje en daar mosten ze afblijven. Nederland is groot geworden met zijn God, is diep afhankelijk van zijn God en Heiland.

Vervolgens behandelde spreker het groote offer van Prins Willem, den Vader des Vaderlands, toen het bloed van Oranje samen met dat der vaderen geplengd werd.

Scherp gispte spr. ook den uitroep der communisten bij de opening der Staten-Generaal.

Thans, zoo zeide hij, gaat het om de heiligste goederen van ons Volk. Pro Rege moet onze leus zijn. In weerwil van alle fouten kan alleen de geordende Staat uitredding uit deze crisis brengen, al zeggen de communisten met hun 5-jaren-plan het eenige goede te kunnen bereiken.

Ds. Hagen herhaalde, dat men de communisten niet moet verbannen, al hun vrijheid mogen ze behouden, wanneer ze maar in hun pers ophouden met hun Godonteerende en schandelijke taal tegen Regeering en Vorsten huis. Doen zij dit toch, dan zullen we van de Regeering eischen daaraan een einde te maken. De communisten zullen het van ons moeten hooren, zooals Da Costa het zoo kernachtig zeide: Met al hun schoone woorden, Met al hun stout geschreeuw „Zij zullen het niet hebben, de Goden dezer eeuw".

(Langdurig applaus, waarbij het Wien Neerlands bloed wordt ingezet, waarna op verzoek ds. Hagen ook Da Costa's lied werd aangeheven).

De volgende spreker was pater Bonromaeus de Greeve, die met een langdurig applaus werd begroet. Spr. achtte het nuttig en moedig een duidelijke [illegible] van het [illegible] ken van Antico. Ik weet, dat allen ons nog niet begrijpen. Er is een partij, die op deze muren schrijft: „De wapens neer" en in Rusland het sterkste leger ter wereld in stand houdt. (Gelach). Wat willen wij? In deze benarde tijden ons volk sterken in het vasthouden van onze bestaande Regeering en ons Vorstenhuis. Als ons hoogste goed onze nationaliteit hand haven en eeren, kunten willen wij ons tegen al les wat ons aanvalt.

Daarom willen wij ons stellen tegen eenzijdige ontwapening, tegen de weerloosheid van ons Volk.

Wij willen niet, zooals men wel zegt, kruissers loopen in plaats van voedsel. Neen, dui zendmaal neen, wij zullen niet anders willen dan het sterven van de oorlogsidee.

Wij zouden niets anders willen dan het oude monster van den oorlog te zien sterven. Wij hopen en wenschen het oogenblik van algeheele ontwapening te beleven; onze laatste patronen en handgranaten zullen we graag als feestachten en vreugdevuren opofferen op het algeheele vredesfeest.

Doch de omstandigheden, ook in ons land, laten dit niet toe. Ondanks Kellogg pact en Volkenbond vecht men in Oost en West er nog lustig op los; van buiten af blijft de kans op revolutie dreigen. Een brutaal communisme blijft dreigen met vernietiging van alle heilige bezittingen der menschheid, omdat altijd nog de poging van het grijpen naar het gezag dreigt.

Wij zullen ons niet moeten „vergissen", zoo als Pieter Jelles het eens deed. Wij zullen dus niet in bed kunnen kruipen, doch dan zal er bloed moeten vloeien, dan zullen er misschien duizenden slachtoffers vallen. Getoond moet echter worden, dat wij pal staan voor Gezag, Gezin en Vorstenhuis.

Op honderden plaatsen slaan de vlammen uit, overal broeit en gloeit het. De massa wordt radeloos gemaakt om ze redeloos te maken, om zerijp te maken voor het communisme.

In Spanje ligt de boel al onderstboven, daar ziet men de triomf der revolutie. Men liet den

koning hoffelijk heengaan, doch verwoest de kerken. Daar wordt de koevoet gezet onder de kerken, daar worden de haatkreten tegen God vernomen.

De grootste ramp, die aan het menschdom kan overkomen, is de revolutie.

Met bloed en vuur wil het communisme het nog eens probeeren en alles plat branden. Voor wie? Voor hen, die nooit de vrucht daarvan zullen genieten. Is alles vernietigd, zijn alle kerken en kathedralen vernield, wat dan? Dan zal de wereld een nest van slangen en adders worden, waarin niemand meer kan leven. Daar om moeten allen, die nog iets voelen voor ons land, volk en Koningin, pal staan naast elkander. Een eenheidsfront van alle weldenkende vaderlanders is daarvoor noodzakelijk. Wij hebben nu lang genoeg laten knoeien en woeten, wij hebben lang genoeg laten demonstreeren, wij hebben lang genoeg geduld, dat men meende, dat het grootste deel van ons volk tot de omverwerpers van het Gezag behoorde. Lang genoeg heeft dit geduurd. Rekening zal met ons moeten worden gehouden, rekening met wat wij willen niet alleen, doch ook met wat bereik baar is.

Antico is noodig tot behoud van zooveel goeds. Het gaat om de beste goederen van ons volk: het Gezag (dat sedert de Schepping reeds bestaat), de grondslag van het geheele wereld geluk; de Vrijheid, die echter geen bandeloosheid mag worden. Alleen het Gezag kan ons redden van lijfond vleesch en rookend bloed. Stond ik op het hoogste punt van Nederland en konden allen mij hooren, ik zou commandeeren:

Presenteert het geweer. Voor het Gezag!

Voor het gezinsleven en de handhaving daar van heb ik meer eerbied dan voor miss Holland. Ik zie liever een dikke boerin met een dikken jongen op haar arm dan een Engelsch lijkende miss met een paardekop! (Langdurig applaus).

Denk, zoo ging spreker verder, aan uw eigen moeder, aan uw zuster, aan de vrouwen, die het Roode Kruis dienen of gediend hebben. Wil in vrouwenoogen iets anders zien dan passievlam [illegible]

Als dan de triomf van het communisme zal zegevieren, als het huwelijksgeluk wordt aangerand, als zooals nu in Rusland, de vrouw vogelvrij wordt verklaard, als nu zooals in Rusland het kind aan den Staat wordt ontrokken, als nu, zooals nu in Rusland, de kinderen worden opgevoed in zedeloosheid en wat daar bij behoort, heb ik dan niet het recht

om u allen op te roepen om aanhankelijkheid te toonen aan een Koningin, aan een Vrouw!

Ik roep u allen op met het commando „Gezag acht, op het gezin!"

Het gaat om de hoogste goederen, om Vorstenhuis en Troon. In de monarchie ligt toch zooveel goeds voor ons Volk, ik heb zooveel liefde voor ons Vorstenhuis. Alles pleit voor trouw aan oranje en voor hoogachting voor de leden van ons Vorstenhuis. Die banden te verbreken omdat een paar herrieschoppers dat willen, dat was misdadig (Applaus).

Al zijn wij Katholieken niet altijd tevreden geweest, dan wil ik als Katholiek priester zeggen, dat nu onze emancipatie is voltrokken, onze groei alleen mogelijk is geweest onder de Oranjes (Langdurig applaus).

Wij hebben in onze Koningin een gestalte zonder smet of blaam, een teedere moeder voor kind en echtgenoot en een niet minder teeder Kind voor Haar Moeder. Steeds heeft Zij haar als voorbeeld gediend, die Haar toekomst in de Goddelijke Voorzienigheid heeft gesteld.

Het ware een misdaad Haar weg te zenden, wij hebben Haar lief, wij zullen Haar beschermen! (Donderend applaus).

En als nu het communisme ons Vorstenhuis weg wil jagen, laten dan de Burgerwachten en de Vrijwillige Landstorm zich vaardig houden, om op te komen voor het Gezag; ik roep als nietig mensch alle ware Nederlanders op: Pro [illegible]

senteert het geweer voor H. M. de Koningin!"

Pater Borromaeus eindigde zijn rede met er zijn voldoening over uit te spreken, dat er reeds 70.000 leden van den Bijz. Vrijw. Landstorm zijn en dat de Burgerwachten zoo sterk zijn. Hulde breng ik aan die politiemannen, die zichzelven wagen. Als wij het aandurfden het tienduizendste te doen in Rusland, wat twee communisten in de Ridderzaal deden dan hingen wij aan den eersten lantaarnpaal. Ik wil wel gewetensvrijheid, doch ik wensch niet dat mijn Heiland besmeerd en bezwadderd wordt, die Heiland tot Wien ik mij in mijn doodsnood zal wenden (Geestdriftig applaus). Gij allen, gaat heen,

met gevoelens, niet van haat, doch van wankzaamheid voor Troon, Gezag en Gezin.

Strijdt bereid, dan heil het Vaderland.

Als het langdurig applaus, volgende op de rede van pater Borromaeus, is bedaard, wordt opnieuw het Wilhelmus gezongen, waarna hoera's worden aangeheven voor den Bijz. Vrijw. Landstorm, de Burgerwacht en het Nationaal Jongerenverbond.

Op voorstel van dr. A. de Graaf wordt onder luide instemming besloten het volgende telegram aan H. M. de Koningin te verzenden:

„Duizend nationaal voelenden van alle richtingen, bijeen in groote zaal Odeon te Rotterdam, op initiatief van het Comité tot Bestrijding vhn Communistische invloeden „Antico" betuigen Uwe Majesteit hun onwankelbare trouw en beloven plechtig ook in de ure des gevaars den troon van Oranje en het Gezag met Gods hulp te verdedigen".

Er verheffen zich eenige stemmen tegen het verzenden van dit telegram, wat tengevolge heeft dat geroepen wordt: „Er uit met die kerels!"

De voorzitter bezweert het tumult door plantentorstem te verkondigen:

— Als er iemand is, die behoefte heeft aan frissche lucht, dan zullen wij het wel hier van het podium af dirigeeren.

Vervolgens sprak de heer Knotsenburg, die de aanwezigen opwekte om lid te worden van Antico om het daardoor mogelijk te maken om stelling te nemen tegen het communisme. Neemt deel aan den grooten strijd tot reiniging van Nederland van het communisme eindigde hij.

Na een paure verkreeg de heer dr. P. J. Krop het woord, die begon met op te merken, dat, behalve protesteeren tegen het [illegible] van het communisme, het doel der vergadering eigenlijk moet zijn te waarschuwen tegen misvattingen. Communisme moet men nu eenmaal niet verwarren met Bolsjewisme, het communisme van de 3e Internationale, welke alle vrijheid vertrapt, al heet het, dat de aanhangers daarvan vrijheid van gewoten van geest en geloof verdedigen zullen. Dit is niet waar!

Zij verbiedigen het geloof voor zoover het in de diepte der ziel verborgen blijft; bij hun weten is alle openbare uitspraak van overtuiging verboden. In Rusland is men verplicht het geloof bij klein en groot te bestrijden. Niet God heeft daar volgens de opvattingen den mensch geschapen, doch die mensch heeft, zoo leert men daar, God gemaakt. Alleen daarom al moeten wij stelling nemen tegen het communisme, dat zijn bevelen van Moskou ontvangt.

De invloed van het communisme is trouwens grooter dan men denkt, ten bewijze waarvan spr. enkele staaltjes voorlas, die uit schoolboekjes tot verspreiding van het communisme. Jammer genoeg

hebben wij te doen met een vijand, die niet met open vizier strijdt.

Onze tegenstanders hebben hun tactiek [illegible] veranderd, men tracht lid te worden van de Burgerwachten, van den Bijz. Vrijw. Landstorm, om deze instituten te verzwakken. Op allerlei wijzen tracht men binnen te dringen, zich [illegible] voor te doen als handhaver van Gezag en Orde. Laat ons dus gewaarschuwd zijn. Mannen van allerlei zienswijze en geloof, laat ons elkander de hand geven en zeggen: wij allen, die gelijk belijden in één God, staat ons zeg maar, schouder aan schouder. „Zij zullen het niet krijgen, ons dierbaar Nederland".

Voor den ding wilde spr. echter waarschuwen: alle communisten over één kam te scheren. Er zijn er ook, die door den nood in dien hoek zijn gedreven. Niet altijd hebben wij alles gedaan wat onze plicht was om op te komen voor de kleinen en verdrukten dezer aarde. Aan broeders hebben wij de hand te reiken!

Men moet echter niet allen vrijheid geven, maar niet aan die groep, die marcheert op bevel van Moskou, die schrijven in de krantjes dier partij.

Vrijheid voor een ieder

geen vrijheid voor hem, die zegt: „Ik zal u een kogel door den kop jagen!"

Waarom mag hier op straat en in vergaderingen iemands vrijheid aangerand worden? Ons gezag is wel eens slap en wij zijn verplicht aan de handhavers van dit gezag te vragen: Hand haast gij dit gezag nog? Waarom worden wij voor onze openluchtbijeenkomsten op één lijn gesteld met de communisten? Ik ben in Finland geweest en heb daar de Lappobeweging bestudeerd. Veel in uw streven is gelijk aan de beweging daar. Ook daar heeft men veel goeds gedaan, doch ook daar hebben avonturiers den weg van het recht verlaten. Hiertegen waarschuwde spr. ten zeerste, daar anders de Nederlandsche volksbeginselen verloren zouden gaan.

Dr. Krop behandelde verder de ontwapeningsbeweging en stelde daartegenover de handhaving van Gezag, Geloof en Vrijheid. Spr. zal al tijd roepen: Oranje boven! Aangeezien Oranje al tijd is geweest het symbool van vrijheid van gewoten.

Hij besloot zijn meermalen door applaus en bijval onderbroken rede door de aanwezigen uit te noodigen aan te heffen: „Bescherm o God, Bewaak den grond..."

Na afloop

der vergadering verwijderden de meeste aanwezigen zich in de richting van de West Kruiskade. Op den hoek van deze straat en de Gouvernestraat verzamelden zich al spoedig groepjes.

Ter hoogte van het R.-K. Weeshuis begon een zestal jongelieden zeer demonstratief het Wilhelmus te zingen, wat voor de aanwezige communisten het sein was om met de Internationale te antwoorden. De komst van eenige agenten zorgde evenwel op dat oogenblik voor een verhindering van daadwerkelijkheden, doch de jongens werden, toen zij zich in de richting van de Kruiskade verwijderden, ingesloten. Langs de Kruiskade tot op den Coolsingel werden zij ingesloten gehouden, doch op den hoek van de Kruiskade bij de tramhalte kwam het tot een uitbarsting. Een twestal der jongelingen wilde n.l. in een tram stappen, wat voor de hen omringenden het sein was

plotseling gummistokken en andere slagwapens voor de dag te halen

en daarmede op hen in te slaan. Het tweetal wist echter in den tramwagen te komen, waar na de conducteur een eind aan de zaak maakte door af te bellen en de balcondeuren te sluiten.

De rest der jongens nam de vlucht in de richting van de hulpbrug bij de Delftsche Poort en wist te ontkomen.

Naar wij vernemen, is bij de opening der vergadering de Gouvernestraat met den gummi stok ontruimd, toen uit de rijen der uiten samenscholende communisten de politie met stee nen werd bekogeld. Één agent is daarbij licht aan den linkerarm gewond.

In de St. Mariastraat was een gedeelte van den rijweg opgebroken, vermoedelijk met de bedoeling om, mocht het tot ongeregeldheden in de omgeving komen, het manoeuvreeren met politieauto's te belemmeren.

ANTI-FASCISME

Een anti-fascistiese reaktie onder een fascisties affiesje. Rotterdam ca. 1933.

DE NIEUWE ORDE

In de jaren '30 wordt er in de arbeidersbeweging eigenlijk nog maar over één ding gesproken: "hoe stoppen we het fascisme?" De Komintern lanceerde onder de indruk van de gebeurtenissen in Duitsland de leuze van het eenheidsfront. Er moest samengewerkt worden met de vroegere vijand, de sociaal-demokratie, voor het te laat was. Veel linkse mensen zagen hierin een verraad van het socialisme, maar de kommunisten zeiden: "eerst het fascisme verslaan en dan kunnen we pas aan het socialisme denken." De bakermat van het fascisme lag in Italië en Duitsland. In Italië droeg het fascisme een nogal onduidelijk karakter. Het was in iedergeval niet anti-semities zoals in Duitsland, maar wel agressief. Het wekte vooral verontwaardiging door de laffe moord op de socialist Matteotti en haar oorlog tegen het weerloze Ethiopië en haar inmenging in de spaanse burgeroorlog. In Duitsland gingen de nazies veel rücksichtsloser te werk. De gehele voorhoede van het proletariaat werd uitgemoord, de arbeidersklasse werd geketend, Duitsland bewapende zich tot de tanden en het zou niet lang meer duren voor de rest van Europa met de zegeningen van het nationaal-socialisme zou kennismaken. Anti-fascistiese akties in Nederland waren voor het grootste gedeelte gericht tegen deze twee fascistiese barbaar-staten. Het meest nog tegen het buurland Duitsland. De Rijksdagbrand, de pro-oorlogsfilm "Morgenrot", de Olympische Spelen in 1936 in Berlijn, de duizenden vluchtelingen die in Nederland een goed heenkomen zochten... Alles werd aangegrepen om het fascisme te ontmaskeren en de onmenselijkheid er van te laten zien. Spanje wordt het hoogtepunt in de strijd tegen het fascisme. 1400 nederlandse vrijwilligers gingen naar Spanje. Een groot aantal van hen sloot zich aan bij de Internationale Brigade om te knokken tegen het driekoppige monster Franco-Hitler-Mussolini. Toch komen de fascisten erdoor en daarmee staat een nieuwe wereldoorlog

voor de deur. Dat is niet in de laatste plaats te wijten aan de onderlinge verdeeldheid in het linkse kamp. De CPH had de antifa, de RSP de antifo, de CPH de Hulp aan Spanje, de RSAP het comité Rood Spanje. En dan was er nog de SDAP, zij hadden het blad Vrijheid, Arbeid, Brood dat tegelijkertijd anti-fascisties èn anti-kommunisties was. Er was weinig onderlinge samenwerking en veel wantrouwen.
Dan waren er ook nog de nederlandse na-apers van het fascisme. Of ze liepen achter Mussolini aan òf ze liepen achter Hitler aan òf ze waren er iets tussenin, maar in ieder geval op z'n burgerlijkst en z'n nationalisties. Alleen de NSB heeft een zekere massa-aanhang gekregen. En dan nog wel voornamelijk door haar principeloosheid. Iedere kleinburger voelde zich thuis in de NSB en je kon er alle kanten mee op. Linkse mensen hebben behoorlijk last gehad van al deze klups. Ze hadden allemaal hun eigen knokploegen en probeerden kolporteurs van linkse bladen van de straat te verjagen. Dat heeft geleid tot menige vechtpartij. Fascisten werden niet geduld, fascisten werden van de straat geslagen. De politie trad dikwijls op als beschermer van de fascisten of hielp een handje mee met het aframmelen van linkse arbeiders.
Om het hoofdstuk begrijpelijk te maken hebben we een kort stukje geschreven over het fascisme in Italië en Duitsland. Dan hebben we iets over fascistiese groeperingen in ons eigen land. Daarna volgt een stuk over de Rijksdagbrand. Die brand had o.a. tot gevolg dat veel linkse aktivisten Duitsland moesten ontvluchten. De nederlandse arbeiders werden zo direkt gekonfronteerd met het fascisme. Daar wordt op ingegaan in het stuk over de hulpverlening aan de vluchtelingen. De Rijksdagbrand had ook tot gevolg dat de diskussie losbrandde over: "hoe stoppen we het fascisme?" De bulgaarse kommunist Dimitrov heeft die diskussie binnen de Komintern aangezwengeld. We willen uitleggen wat voor gevolgen die koerswijziging had voor een partij als de CPH. Dan volgt er een gedeelte over anti-fascistiese akties in Rotterdam waarbij kort uitgelegd wordt welke organisaties aktief waren en waar het om ging. Tenslotte volgt het verhaal van een spanjestrijder. Daarbij hebben we geprobeerd kort uit te leggen hoe de situatie in Spanje was.

ITALIË

Italië was het eerste land dat voor 't fascsime door de knieën ging. Dat was al vrij snel na de Eerste Wereldoorlog. In die oorlog streed Italië aan de kant van Engeland en Frankrijk in de hoop op een rijke buit na afloop. Die hoop kwam bedrogen uit. Italië kreeg alleen een paar stukjes van wat nu Yoegoslavië is en Zuid Tirol. Dat leidde tot verbittering bij een hoop oud-strijders. Velen vonden eigenlijk dat ze voor niks gevochten hadden. De situatie in Italië na de oorlog was chaoties. De industrie-arbeiders van het noorden zochten de oplossing in een sovjet-Italië. In juli 1919 brak er een algemene staking uit. In de lente van 1920 worden er spontaan sovjets gevormd. Eind 1920 worden er honderden bedrijven bezet en in arbeiderszelfbeheer genomen. De beweging wordt afgeremd door de socialistiese partij de PSI. Door toegevingen weten de bazen de arbeiders weer aan het werk te krijgen. Van zelfbestuur of zelfs maar medebestuur van de bedrijven door arbeiders is dan al geen sprake meer. Vanaf eind 1920 komt het fascisme in een noodtempo op, gefinancierd door het ondernemersdom en grootgrondbezitters. Een golf van terreur spoelt over het land. Fascistiese knokploegen de zgn."Squadristi" breken stakingen, doen aanvallen op partijgebouwen, volkshuizen en coöperaties. Arbeiders worden doodgeknuppeld. De fascisten kunnen daarbij rekenen op bescherming van hogerhand. In deze knokploegen verzamelt zich een allegaartje van gefrustreerde oud-strijders, verarmde winkeliers, rechtse scholieren en studenten, avonturiers, aan lager wal geraakte intellektuelen en regelrechte misdadigers. Ze konden zich uitleven in een orgie van geweld tegen alles wat links was. Dat was tegelijkertijd ook de funktie die het fascisme had voor de heersende klasse. De ondernemers waren bang dat de arbeiders zich niet meer lieten afschepen door wat meer loon en medezeggenschap. De arbeiders moest een lesje geleerd worden, een permanent lesje. Daarom werden fascistiese knokploegen georganiseerd en bewapend door de ondernemers. In '21 wordt de Nationale Fascistiese Partij opgericht. met Mussolini als de "Duce", de absolute leider. Mussolini was vroeger radikaal-socialist geweest en redakteur van de socialistiese krant "Avanti". Het programma van de partij was nogal simplisties. Uitbreiding van Italië's grondgebied en koloniën, respekt voor het particuliere eigendom, een verbod op stakingen en een corporatieve ordening van de maatschappij. Het oude romeinse rijk moest herleven in het nieuwe Italië. Dit programma was aantrekkelijk genoeg voor de heersende klasse om grote sommen geld in de partijkas te storten. Het corporatisme, waar de fascisten mee dweepten, was zogenaamd iets nieuws. Het was een uitvinding waarmee de arbeiders gelokt moesten worden. De corpo-

raties waren een surrogaat voor de bedrijfsraden die de arbeiders in de zomer hadden gevormd. Industrie, handel, landbouw, het bank- en verzekeringswezen, transport en de vrije beroepen moesten in corporaties georganiseerd worden. Arbeiders werden vertegenwoordigd door fascistiese vakbonden en de bazen hadden hun eigen vertegenwoordigers. Het idee wat hier achter lag was dat arbeiders en bazen een gemeenschappelijk belang hadden. Dat gemeenschappelijk belang was natuurlijk Italië. Om Italië weer groot te maken moesten arbeid en kapitaal samenwerken onder toezicht van de staat. Klassestrijd, stakingen en echte vakbonden waren natuurlijk uit den boze. "Eén enkel verloren arbeidsuur in een bedrijf betekent reeds een zwaar verlies voor de natie" aldus Mussolini. Fascisten en bazen speelden handjeklap in de corporaties en het is niet moeilijk te zien wie er voordeel bij hadden. Het idee van het corporatisme sloeg ook aan in Nederland. Vooral bij katholieken en later ook bij de top van de SDAP. Zo ging het "Plan van de Arbeid" uit van het gemeenschappelijke belang wat de arbeider en zijn baas hadden in het bedrijf.
Mussolini is op een nogal spektaculaire manier aan de macht gekomen. Na voortdurende regeringscrises en een mislukte algemene proteststaking van links vonden de fascisten de tijd rijp om de macht over te nemen. Beruchte knokploegleiders organiseerden de "Mars op Rome". Die mars was meer symbolies dan dat Rome ook werkelijk onder de voet gelopen werd. Via diplomatiek gekonkel en politieke druk van het grootkapitaal kreeg Mussolini van koning Victor Emmanuel III de opdracht een regering te vormen. Dat werd een regering van fascisten plus allerlei burgerlijke politici. Deze zogenaamde fascistiese "revolutie" had de volledige instemming van de gevestigde machten. De heersende klasse had haar belangen aan Mussolini en de fascistiese partij toevertrouwd. Het fascistiese Italië oogstte veel bewondering bij de burgers van de rest van Europa. Mussolini had schoon schip gemaakt en de treinen reden tenminste weer op tijd (en dat voor Italië). Bovendien,werd het niet eens tijd dat de bezem ook door Nederland ging? Mussolini werd hun grote voorbeeld en in de jaren '20 hun enige houvast. Tot dat bleek dat onze oosterburen het nog veel beter konden.

DUITSLAND

Bertus Schmidt
Toen ik op de lagere school zat, hoorde ik mijn onderwijzer al spreken van een zekere Hitler die in München, met mannen die banieren droegen met hakenkruizen erop, rondmarcheerde. Vergeet je helemaal niet.
In Duitsland bestond er na de Eerste Wereldoorlog een zelfde situatie als in Italië. Duitsland was dè grote verliezer. De vrede van Versailles was een vernedering voor iedere rechtgeaarde duitser. Duitsland verloor zijn koloniën en hele stukken van het eigen grondgebied, Duitsland mocht geen leger meer hebben en moest aan Frankrijk herstelbetalingen betalen. Duitsland was letterlijk en figuurlijk uitgekleed. In dit door honger, kou en armoede geteisterde Duitsland doen gedemobiliseerde soldaten en arbeiders pogingen om het voorbeeld van de Sovjet-Unie te volgen. Ze willen van Duitsland een radenrepubliek maken. In november 1918 breekt de Spartakus-opstand uit in Berlijn en in 1919 houdt in Beieren voor enige maanden een radenrepubliek stand. In heel Duitsland vinden kleinere en grotere opstanden plaats. De regering van de SPD onderdrukt de radenbeweging op bloedige wijze. Ze maakt daarbij gebruik van de Freikorpsen. Dit zijn verbanden van oud-strijders onder leiding van reaktionaire officieren. Die Freikorpsen werden bevolkt door ex-frontsoldaten, bang geworden klein burgers en achterlijke boeren. Ze werden geleid door de laatste resten van adel en monarchie en bekende nationalistiese politici. De Freikorpsen waren in en in reaktionair, militaristies en vooral anti-kommunisties. De grootste oud-strijdersorganisatie was "Der Stahlhelm" van Hugenberg. Hugenberg bezat een groot gedeelte van de konservatieve burgerlijke pers. De Stahlhelm telde wel een miljoen leden. Het waren deze korpsen die een bloedig einde maakten aan Spartakus en de beierse radenrepubliek.
Toch was met de militaire nederlaag van de arbeidersklasse niet het idee van een sovjet-Duitsland omzeep geholpen. Dat idee werd levend gehouden door de KPD en natuurlijk de Sovjet-Unie. Veel arbeiders keken naar wat er gebeurde in de Sovjet-Unie. Hitler begreep dat het niet voldoende was om de arbeidersorganisaties te vernietigen. Bovendien begreep hij dat arbeiders zich nooit in een burgerlijke partij zouden organiseren. Om in de toekomst orde en rust te verzekeren moest iets "nieuws" geboden worden aan de door crisis en werkeloosheid geteisterde arbeidersklasse. Dat "nieuws" was het nationaal-socialisme. De NSDAP bestond al vanaf 1923. In dat jaar had Hitler ook een putsch gepleegd in München, maar het was toen nog te vroeg voor een machtsovername in heel Duitsland. Hitler was nog te onbekend en Berlijn lag nog te ver weg.

In het programma van de NSDAP stonden een heleboel anti-kapitalistiese eisen. O.a. socialisering van grote bedrijven, winstdeelname van de arbeiders in grote bedrijven, communalisering van de grote warenhuizen, kosteloze onteigening van de grond, afschaffing van het inkomen zonder arbeid en moeite en in beslagname van oorlogswinsten.Deze eisen werden bewust in het programma opgenomen om de arbeiders te misleiden. De NSDAP heette niet voor niets arbeiderspartij. Het was natuurlijk nooit de bedoeling om het programma ook daadwerkelijk uit te voeren. Het was alleen maar propaganda. In die propaganda nam de NSDAP alle uiterlijke vormen van de Sovjet-propaganda

Na 1933 liep alles en iedereen in een uniform in Duitsland.

over. Liederen, uniformen, symbolen, alles wat van nut kon zijn werd gepikt. De nationaal-socialistiese ideologie had niet veel om het lijf. Ze speelde vooral in op de nationalistiese gevoelens en sentimenten die leefden bij een hoop duitsers. "De schande van de vrede van Versailles moest ongedaan gemaakt worden, alle duitsers moesten Heim ins Reich en Duitsland had recht op Lebensraum". Duitsland eiste zijn plaatsje onder de zon. Het moest weer groot en sterk worden en de herbewapening was daarvoor de belangrijkste voorwaarde. Dit botte imperialisme werd gedekt door een al even botte rassenleer. Volgens die leer was het germaanse ras het beste ras wat er maar bestond en voorbestemd om te overheersen. Tegenover dit "Herrenras" stonden de "Untermenschen", dat waren de Joden. Het nationaal-socialisme knoopte zo aan bij het anti-semitisme wat al eeuwenlang bestond. De Joden kregen de schuld van alles, ze werden gebruikt als zondebok. Minstens even slecht waren de kommunisten. Joden en kommunisten werden gezien als bacillen die een gezond land ziek maakten. De KPD werd gezien als een handlanger van Moskou. Omdat de kommunistiese partijen inderdaad vaak naar de pijpen van Stalin dansten en ook vaak gedeeltelijk illegaal moesten werken, sprak dit zeer tot de verbeelding van de gemiddelde duitser. Veel mensen begonnen inderdaad te geloven in een joods-kommunisties komplot tegen Duitsland. Een komplot wat zich uitstrekte van Moskou tot Wallstreet. En Duitsland moest daar immuun voor gemaakt worden. Hitler organiseerde de massa's en juist vanwege zijn invloed op die massa's werd hij interessant voor de groot-industriëlen. Hitler als persoon was niet interessant, als beweging wel. De Krupps en de Thyssens stortten miljoenen in het verkiezingsfonds van de NSDAP. Met die miljoenen werd de verkiezingspropaganda van de nazies gefinancierd en werd de SA uitgerust met uniformen. De SA(Sturm Abteilung) was de knokploeg van de partij. Het was een para-militaire organisatie gedrild door oud-officieren waarin vooral veel arbeiders, kleine middenstanders en verpauperden

werden opgevangen. Het lidmaatschap van de SA verzekerde de werkelozen van eten en drinken. In veel bedrijven stelden de chefs het lidmaatschap van de SA verplicht. De SA was de proletariese tak van de partij. Veel teleurgestelde kommunisten stapten over naar de SA in de hoop dat het met Hitler sneller zou gaan, want Hitler beloofde toch immers een soort socialisme. Voor Hitler en het kapitaal was de SA niet meer dan een nuttig instrument. De SA organiseerde de arbeiders tegen zichzelf, het veroverde de macht over de straat. Bij de "bruine revolutie" funktioneerde de SA als hulptroep. Samen met de politie en de Stahlhelm mochten zij afrekenen met hun tegenstanders. Toen bleek dat Hitler helemaal geen haast maakte met de socialisering van grote bedrijven en alle andere beloftes, werden een hoop SA'ers ontevreden en eisten een echte revolutie. Die muiterij van de SA is op bloedige wijze onderdrukt. In de "nacht van de lange messen" werd de SA-top een kopje kleiner gemaakt. De belangrijkste leider van de SA, Röhm, werd ook afgemaakt. De SA zou verder geen rol meer spelen. Ze had haar taak vervuld. Hitler zat op fluweel.

NEDERLAND

Fascisme in Nederland heeft nooit over een massale aanhang kunnen beschikken. Daarvoor verschilde de situatie en de mentaliteit teveel van die in Italië en Duitsland. Wel had Troelstra in 1918 een oproep tot revolutie gedaan in het Verkooplokaal in Rotterdam, wel waren er stakingen en was er oproer onder de soldaten, maar de bewe-

OPROEP

tot het Nederlandsche Volk.

Het land dreigt gevaar.

Eene rustelooze stelselmatige ondermijnende geheime revolutionnaire propaganda bedreigt Nederland. Communistische en socialistische **„onderwijzers"** zijn bezig onze jeugd „op te voeden".

Communistische en socialistische **ambtenaren** zijn bezig door middel van hunne functie de maatschappij te ondergraven. Zij allen vormen cellen en werken gestadig aan de **revolutie** in Nederland.

Tallooze tijdschriften, bladen en pamfletten **vergiftigen** de arbeidersziel en willen elk godsdienstig gevoel dooven.

Majesteitsschennis is aan de orde van den dag en wordt ongehinderd toegelaten.

Een rood omroep-instituut slingert ongehinderd de revolutionnaire beginselen den aether in, daartoe in staat gesteld door dienaren **van den Kroon!**

Zedelooze orde-ontwrichtende Jeugd-instituten bederven de kinderziel. Kortom er dreigt

GEVAAR!!

Mag en kan dit alles langer ongestoord voortduren? Moet ook ons land op deze wijze niet ten onder gaan??

Daarom vormt één nationaal front tegen de revolutie; sluit U aan bij het **Verbond van Nationalisten** dat zijne gelederen wil versterken, teneinde het gezag, de orde en tucht te kunnen handhaven.

Nog is het tijd!! Komt derhalve voor Uwe meening uit voordat het te laat is, toont Uwe afkeer van de sluippropaganda der roode agitatoren, die **los van Indië** prediken. Denkt aan Ruslánd!!

Slaat de handen inéén: eendracht maakt macht. De grootkoloniale mogendheid Nederland is een begeerlijk veld voor de revolutionnaire agenten.

Op voor het Gezin! Op voor het Vaderland! Op voor het Vorstenhuis!

Ten strijde met het **VERBOND VAN NATIONALISTEN.**

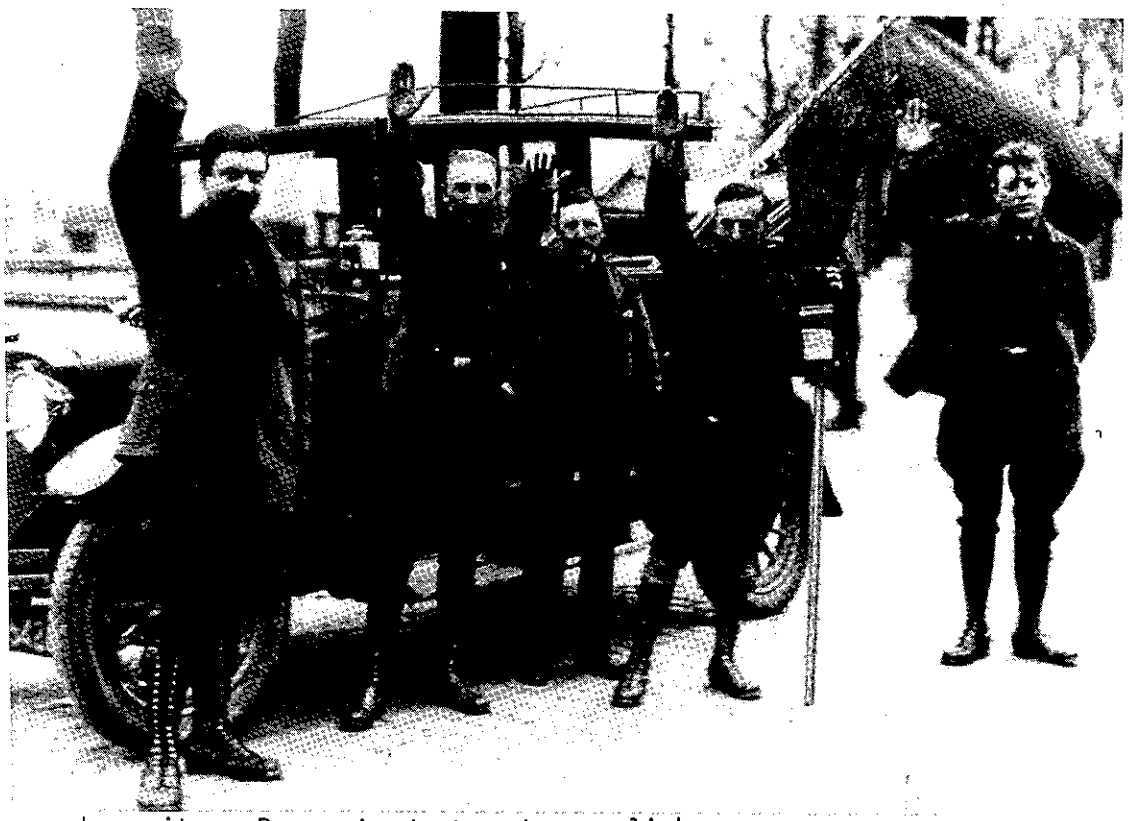
Het Verbond Van Nationalisten slaat alarm.

ging werd snel ingedamd door een aantal vergaande konsessies zoals de 8-urige werkdag en het algemeen kiesrecht. De burgerij was wel geschrokken. In paniek mobiliseerden de christelijke partijen hun achterban tegen het revolutie-gevaar. Dat was de Bijzondere Vrijwillige Landstorm(BVL), een bijzonder vaderlandslievende klup van voornamelijk gedemobiliseerde soldaten van het platteland. Maar de BVL hoefde gelukkig niet ingezet te worden. Met de afkondiging van de anti-revolutiewet had de oude kliek de teugels weer stevig in handen. Het fascisme zoals dat hier opkwam in de jaren '20 was een flauwe afspiegeling van het italiaanse fascisme. Dat fascisme van Mussolini was al op z'n onduidelijkst dus de nederlandse kopie was automaties nog onduidelijker. In het begin was het fascisme vooral het studeerkamerprodukt van enkele professoren, hun studenten en katholieke priesters. Er bestonden zo'n 40 klupjes en krantjes die elkaar allemaal op leven en dood bestreden. Die klupjes telden meestal niet meer dan enkele tientallen leden en werden bij elkaar gehouden door een leidende figuur. Zo'n klup telde meestal ook één of twee geldschieters die de zaak financieel op de been hielden. Vertrok de geldschieter dan was het meestal snel gedaan met zo'n klup. Wat de verschillende groepjes dan nog een beetje met elkaar verbond was de afkeer van de gevestigde politieke partijen. Traditionele partijen zoals de RKSP, de Rooms Katholieke Staats Partij, werden gezien als een slappe hap. Ze hadden al veel te lang op de kussens gezeten en het werd nu tijd voor iets anders. De fascisten vonden dat er veel krachtiger opgetreden moest worden tegen het gezagsondermijnende kommunisme. Er moest het volk weer liefde worden bijgebracht voor het vorstenhuis en het vaderland. Ook moest een einde worden gemaakt aan de etiese Nederlands-Indië politiek van de zittende regering. De eerste fascistiese organisatie in Nederland was het Verbond Van Actualisten(VVA), opgericht in december 1922. Het VVA probeerde ook vaste voet te krijgen onder de arbeiders door de oprichting van een Nationale Arbeiders Organisatie(NAO). De NAO moest zich vooral toeleggen op het werven van onderkruipers

bij stakingen. Het is wel te begrijpen dat dit geen groot succes is geworden. Het NAO heeft nooit meer dan 300 leden gehad, waarvan 60 in Rotterdam. In 1925 verdwijnt het VVA geruisloos van het toneel.
Niet fascisties, maar wel door een fascist bedacht is de Rapalje-partij. De Rapalje-partij doet in 1921 mee aan de gemeenteraadsverkiezingen in Amsterdam. Twee bekende straatfiguren, de dronkelap Had-je-me-maar en de anarchist Bertus Zuurbier worden in de gemeenteraad gekozen. Ook in Rotterdam was er de Rapalje-partij onderleiding van kroegbaas Coremans die geld kreeg van de fascist Wichman. De bedoeling van de stunt was om te laten zien dat het volk onbekwaam was om zijn eigen vertegenwoordigers te kiezen. Parlementaire demokratie ontaardt in een rotzooi waarbij allerlei karrièremakers hun slag slaan. Het kiesrecht moest dus hervormd worden. Aldus de opvatting van de fascist Erich Wichman. Het zou te ver gaan om alle groepjes,hun leiders en hun heldendaden de revue te laten passeren. We willen er vijf uitlichten om wat uitgebreider te behandelen omdat ze een bepaalde stroming vertegenwoordigden of aan Italië of Duitsland hingen.

DE BEZEM

Op 9 december 1927 verschijnt het eerste nummer van "De Bezem", met als ondertitel: fascisties weekblad voor Nederland. Mussolini is het grote voorbeeld. Het blad richt zich op "de kleine man" en verdedigt een soort proletaries fascisme. 15 december 1928

Jan Baars en kornuiten. Baars is de tweede van links.

wordt een vereniging "De Bezem" opgericht. Jan Baars, een marktkoopman uit Amsterdam, is de spil van deze vereniging. Hij wordt dè man die de Bezem naar buiten brengt. Hij verkoopt het fascisme als appelen en peren en zijn reklamepraatje eindigde altijd met "... en daarom fascisme!" De Bezem wordt al snel getroffen door het splijtingsvirus. Een tijdje verschijnen er twee Bezems. Het blad rond Sinclair de Rochemont moet het al vrij snel opgeven. Baars kan doorgaan met "de oude Bezem" dankzij de centen van ene Haighton. In maart 1931 krijgt de organisatie vastere vorm als de fascistenbond "de Bezem". Er wordt ook een Fascistische Jongeren Bond gesticht en een 25 puntenprogramma opgesteld. Het programma bevat alle fascistiese stokpaardjes zoals het corporatisme, afschaffing van het stakingsrecht èn van uitsluiting, winstdeling en beperking van de vrouwenarbeid. Het lijkt allemaal goed te gaan, maar opnieuw hangt er een scheuring in de lucht. Haighton probeert de fascistenbond de duitse kant op te trekken. Hij is onder de indruk gekomen van het felle anti-semitisme van de Hitlerbeweging. Baars moet daar niets van hebben. Na ontvangen te zijn door de Duce in Italië stijgt het aanzien van Baars bij de eigen aanhang met sprongen. Baars

ZATERDAG 31 DEC. 1932 OPLAGE 10000 Ex. 5e JAARGANG - No. 56

DE FASCIST

Orgaan van den Algemeenen Nederlandschen Fascisten Bond

HOOFDREDACTEUR: M. HEIJBROEK — ADRES REDACTIE EN ADM: HAAGSCHE VEER 13a, TEL. 55749, ROTTERDAM
ABONNEMENTEN: f 2.25 PER JAAR, f 0.60 PER KWARTAAL, BIJ VOORUITBETALING. LOSSE NUMMERS 5 CENT
ABONNEMENTEN BUITENLAND f 3.50 — GIRONUMMER 197971, P. WIJNTJES - HAAGSCHE VEER 13a

voelt zich sterk genoeg om Haighton er uit te gooien. Baars zet de fascistenbond "de Bezem" om in de Algemene Nederlandse Fascisten Bond(ANFB). Het blad heet voortaan "de Fascist". Ook wordt er een knokploeg opgezet naar italiaans model, "De Fascistische Stormafdeling". Als uniform hadden ze een zwart hemd, een bruin uniform en bruine laarzen. De ANFB wordt berucht door haar knokpartijtjes en de schreeuwlelijk Baars door zijn optreden in openbare debatten, o.a. met Henk Sneevliet. In november 1932 is er opnieuw hommeles in de ANFB. De afdeling Rotterdam komt onder leiding van Knotsenborg in opstand. Ze gaan zelfs over tot een bezetting van het haagse hoofdkwartier. Knotsenborg moet het onderspit delven, hij verlaat de bond om verder te gaan met een privé-fascistenbond. In 1933 wordt hij lid van de NSB. De overwinning van het nationaal-socialisme in Duitsland zorgt voor een scheiding der geesten onder de fascisten. Baars stuurt een protest-telegram aan Hitler tegen de Jodenvervolgingen. Later zou zijn kritiek nog scherper worden. Baars zou zich geleidelijk aan terugtrekken uit de fascistiese beweging. Ook de ANFB brokkelde steeds verder af en zou zich tenslotte bijna in zijn geheel oplossen in het Zwarte Front. De ANFB had haar populariteit voornamelijk te danken aan Baars, veel mensen wilden hem wel eens horen spreken. Veel verder ging het niet. Toen de ANFB in 1933 aan de Kamerverkiezingen meedeed leverde dat maar 17.157 stemmen op, nog geen half procent. De ANFB rekruteerde haar aanhang in de grote steden, Amsterdam, Den Haag en Rotterdam en dan voornamelijk onder de kleine lieden, winkeliertjes, kantoorbedienden. In Amsterdam zaten er zelfs een paar havenarbeiders bij.

Meereke

We hebben dikwijls vanaf het Noordplein af gedemonstreerd tegen de fascisten. Maar ook een keer gingen we vanaf de Coolsingel demonstreren naar Overschie. Dat was tegen de Baars-fascisten. We hadden eigenlijk allemaal fietsen en ik kon maar net fietsen. Ik was toch al twintig en ik kon heel slecht fietsen, want ik had een fiets die veel te hoog was. Die kon niet lager dus ik zat altijd te schuren.
We waren naar Overschie gegaan en toen had je daar allemaal water, Schiekade en zo. Het was allemaal water waar je langs moest fietsen. En toen kwamen ze ons al tegemoet van "Je moet niet verder gaan want ze staan in vrachtauto's met stokken en rotzooi en je wordt er uit geslagen!" Nou we gingen toch en het wàs zo en we kwamen even voor Overschie en ja hoor, toen kwamen er van die vrachtauto's. Die kleine open Fordjes waren dat en daar stonden ze in met d'r pakkie en d'r zwarte hemmetje en karawatsen in d'r handen. En zo werden we er uit geslagen, ze riepen "Schweinhunden" naar ons.

KAMERAAD VAN KNOTSENBORG.

Onze Rotterdamsche kameraad C. J. van Knotsenborg is dezer dagen teruggekeerd van een korte reis naar Italië. Bij zijn terugkomst was hem door een groote groep Rotterdamsche zwarthemden een grandioze ontvangst bereid.

Over deze succesvolle reis — gedurende welke kameraad Van Knotsenborg contact verkreeg met verschillende vooraanstaande Italiaansche Fascisten! — zal in ons volgend nummer een bijdrage worden gepubliceerd van de hand van kameraad Van Knotsenborg.

Middenstanders!

Ook gij kunt U niet ten volle vereenigen met de wijze waarop de tegenwoordig geregeerd wordt.
Onze Fascistische Beweging strijdt daartegen.
Daarom heeft zij **Uw volle sympathie**.
Wij wenschen iets **anders**, iets **beters**.
Steunt ons in dien strijd en abonneert U op ons Orgaan.
Wij wachten Uw opgaaf!

Berichtjes uit "De Fascist" 1932.

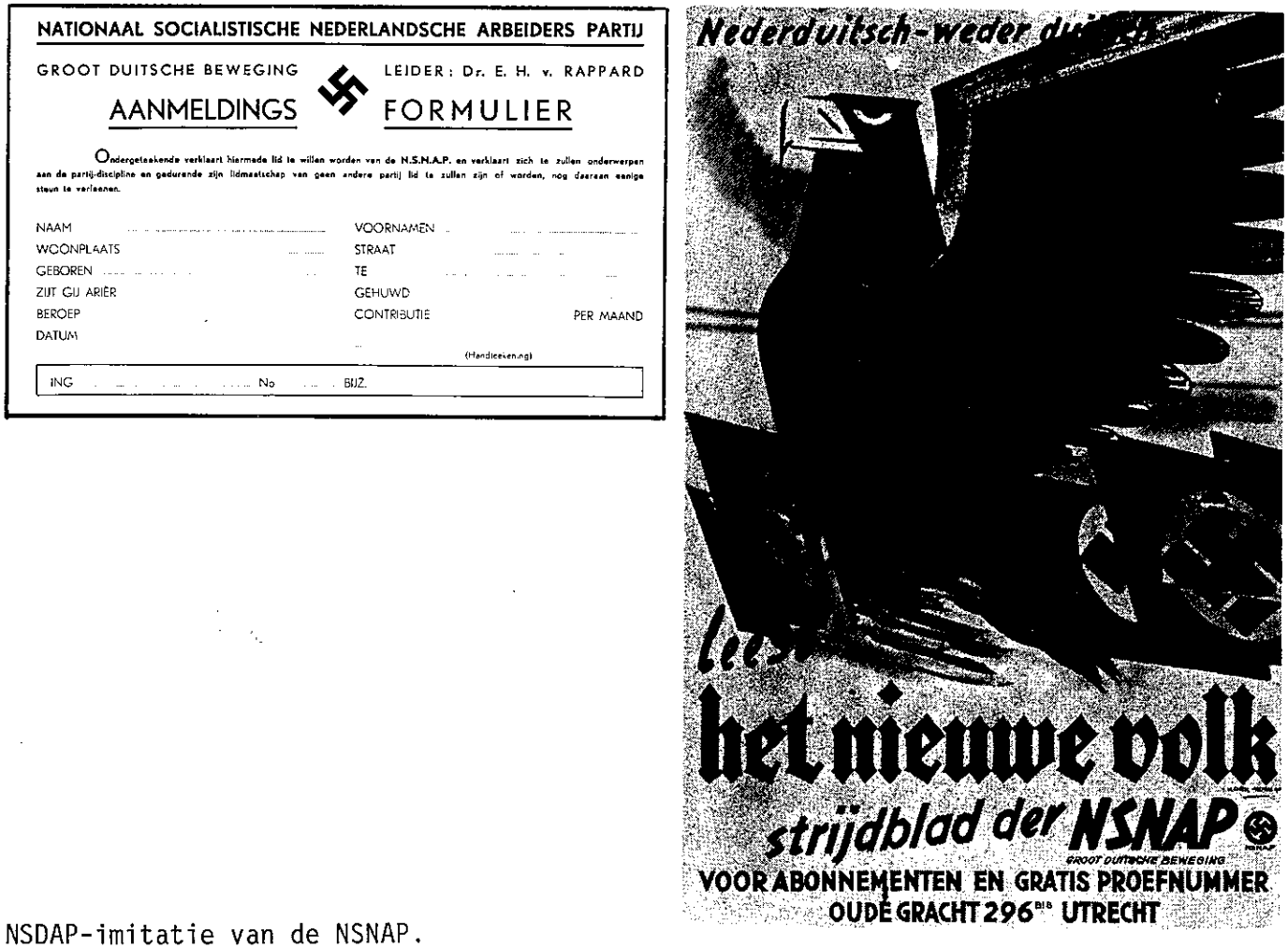
We fietsten terug en ik was, stom, een hoffie ingeschoten dat op het water uit kwam. Daar kreeg ik ook nog eens op mijn falie want ik had zo'n manchester jassie aan. Dat was AJC-kleding. Dus je was ook nog ergens wel een hakblok, maar niet zo erg als in een roodfrontpakkie. Toen zeiden ze: "O, daar heb je die vuile rotzakken, die kommunisten!" Want toen werd je ook al uitgemaakt, of je nou kommunist was of niet. Ik ging tegen het fascisme demonstreren en toen kon ik daar nog op mijn mieter krijgen ook. Ik ben er uit gelopen met de fiets aan de hand en toen ben ik opgestapt en achter mekaar naar de Coolsingel gefietst.Daar stond toen de Delftse Poort nog en daar stapte ik af en ik zakte zo in elkaar want ik had de zenuwen in mijn bovenbeen. Daar heb ik nu nog last van. Ik stond daar te wachten tot de anderen terug kwamen, maar er waren er een hoop het water in gesprongen en naar de overkant gezwommen. Ja, heel veel hoor en die kwamen dan aan de andere kant van de Schie terecht dus ik stond eigenlijk een beetje te wachten tot die allemaal terug kwamen. We werden daar vandaan weer verdreven door de politie want je was natuurlijk een demonstrant. Je moest weggaan en je mocht daar niet blijven staan.

Trad de politie dan niet tegen die fascisten op?

Nee, als ze er al tegen waren geweest. Ze keken de andere kant op of ze gingen een straatje om. Ze traden er niet tegen op.

DE NSNAP

De Nationaal Socialistiese Nederlandse Arbeiders Partij(NSNAP) was, de naam zegt het eigenlijk al, een imitatie van de NSDAP. Alles van de NSDAP werd klakkeloos overgenomen, het hakenkruis, de rassenleer en het anti-semitisme. Zelfs organisaties als de Hitler-Jugend en de Bund Deutsche Mädel. De NSNAP beschouwde de nederlandse stam als

NSDAP-imitatie van de NSNAP.

een tak van het germaanse ras. Dus hoe eerder Nederland bij Duitsland ingelijfd zou worden, hoe beter. In het begin kon de NSNAP dan ook op de volledige steun van de duitse moederpartij rekenen. Toen de duitsers in de gaten kregen dat het niks zou worden met de NSNAP, switchten ze over naar de NSB. De NSNAP is altijd heel erg klein gebleven. De slaafse na-aperij lag niet zo goed in de markt. Daarbij kwam dat de

NSNAP zich binnen de kortste keren opsplitste in 3 NSNAP's, namelijk die van majoor Kruyt, die van (Adel)bert Smit en die van ridder van Rappard. En dat was natuurlijk bepaald geen reklame voor de zaak. Als zich na '36,'37 ook een duidelijke pro-duitse stroming binnen de NSB begint te ontwikkelen maken veel NSNAP'ers de overstap naar de NSB. In 1940 wordt de NSNAP opgeheven en in z'n geheel ondergebracht in de NSB. De meeste leden van de NSNAP woonden en werkten trouwens in Duitsland. Als een soort gunst mocht de NSNAP lange tijd als enige organisatie leden werven onder nederlanders in Duitsland.

HET ZWARTE FRONT

Het Zwarte Front is ontstaan uit resten van de ANFB. Het Front werd geleid door de oud-ANFB-propagandist Arnold Meijer, een ex-seminarist. Meijer scheurde in mei '34 de afdeling beneden de Maas van de ANFB los en vormde daarmee het Zwarte Front. In de zomer van '34 sloot de gehele afdeling van de rotterdamse ANFB zich en-bloc bij Meijer aan. Het Zwarte Front was voornamelijk in Brabant aktief. Tot haar aanhang behoorden kleine winkeliertjes en verarmde keuterboertjes.Het Zwarte Front richtte zich in haar propaganda voornamelijk tegen de NSB, dat blijkt heel mooi uit een brief van Meijer aan Lutkie, een katholieke priester-fascist: "Als wij niet overwinnen, dan de nederlandse Lenin of Herr Mussert. Het laatste is wellicht nog erger dan het eerste". Meijer vond de NSB te burgerlijk en te weinig anti-semities. Daarbij kwam nog dat Meijer anti-duits was en de NSB steeds meer pro-duits werd. Meijer was meer te vinden voor een Groot-Dietsland, dat is Nederland plus Vlaanderen, dan voor een Groot-Duitsland. Het Zwarte Front wierp zich op als de beschermer van de kleine lieden. Zo organiseerde het in 1934 een boycotaktie van grote warenhuizen in Breda. De vleesfabrikant Zwanenberg uit Oss werd zonder pardon voorgesteld als een zwijn. Het Zwarte Front had natuurlijk ook een eigen knokploeg, dat was de "Zwarte Storm". Deze zogenaamde weerafdeling moest weer worden opgedoekt met de nieuwe wet op de weerkorpsen in 1936. De storm op de staat waarvan Meijer had gesproken moest voorlopig worden uitgesteld. Veel invloed had het Zwarte Front niet. Bij de Kamerverkiezingen van '37 behaalden ze maar 8178 stemmen, waarvan er 5000 uit Brabant kwamen en daarvan kwamen er weer 700 uit Oisterwijk, dat was de woonplaats van Meijer. Een bewijs dat het Zwarte Front stond of viel met Meijer. Hij probeerde een zelfde populariteit als Baars te krijgen en ging daarvoor een debat met Sneevliet aan, dat was in mei '37. Het debat leverde weinig op. Verder bezoekt Meijer het nationalistiese Spanje waar

Wij zijn de jonge troep der Zwarten
Wij zijn de wacht die nimmer wijkt
Wij hebben vuurge zwarte harten
En elk blijft trouw tot hij bezwijkt.
Wij zijn de Storm, de roden beven,
Wij zijn de kracht, die triomfeert
Wij willen alles gaarne geven
Als het Fascisme maar marcheert.

Wij zijn de NSB-juwelen,
We hebben hartjes om te stelen,
Hoort, hoe wij lieflijk "Vova" kwelen,
Wie wil niet mee met Mussert spelen?
Wij zijn nét englen uit den hoge
En w'hebben onze schaapjes op het droge,
Wij zijn fatsoenelijke leeuwen,
Hoort ons beschaafd "houzee-zâg" schreeuwen.

hij zijn mede-fascist Franco ontmoet. Over zijn ervaringen in Spanje schrijft hij de brochure: "Vier weken in Spanje". Vlak voor de oorlog wordt het Zwarte Front opgehe-

ven en omgezet in het Nationaal Front. Dit Front was niet nationaal-socialisties of fascisties, maar zogenaamd "nederlands". In de oorlog kwam Meijer nog met het plan van een anti-bolsjewisties legioen op de proppen, maar daar werd verder niet naar geluisterd. Arnold Meijer zelf heeft o.a. hiervoor nog wel moeten zitten na de oorlog.

HET NATIONAAL HERSTEL

In februari 1933 komt het Verbond voor Nationaal Herstel tot stand. De onmiddellijke aanleiding was de muiterij op de "Zeven Provinciën", waarbij nederlandse en indonesiese zeelieden eendrachtig waren opgetreden. Het VNH kon gelijk meedoen aan de Kamerverkiezingen in 1933. Bovenaan de lijst van het VNH stond de oud-opperbevelhebber generaal C.J.Snijders. Hij fungeerde als stemmentrekker. Het was niet de bedoeling dat hij zelf in de Kamer zou gaan zitten als hij gekozen zou worden. De verkiezingen waren een sukses. Het Verbond kreeg zo'n 30.000 stemmen en mr.dr. Westerman nam zijn

't Verbond voor Nationaal Herstel
Heeft niet tot doel, onthou dat wel,
Het stichten van nóg een partij,
Maar het verlangt van U en mij
En van ons allen, allemaal,
Wat meer gevoel voor "Nationaal".

plaats in in de Tweede Kamer. Het VNH was een uiterst deftige partij en de stemmers kwamen bijna allemaal uit gegoede kringen. Na de verkiezingsoverwinning werd er door de heren ook een Nationale Werknemers Vereniging opgezet om hiermee te werken onder de arbeiders. Ook nu was het de bedoeling van de Vereniging om onderkruipers te werven voor stakingen. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1935 bereikte het VNH haar hoogtepunt. Ze veroverde 30 raadszetels o.a. in Den Haag, Voorburg, Wassenaar(!), Amsterdam en Rotterdam. In Rotterdam trad Gerrit van Burink op als raadslid van het Nationaal Herstel. Van Burink was wegens fascistiese sympatieën door de RSP geroyeerd. Hij was echter gewoon blijven zitten als raadslid. Als raadslid kwam hij vooral op voor de belangen van de winkeliers. In Rotterdam was het Nationaal Herstel als een soort winkeliersvereniging begonnen. De verkiezingen van 1937 betekenden de nekslag voor het VNH. Ze haalden nog maar 6270 stemmen, waaruit bleek dat het Nationaal Herstel haar succes geheel en al te danken had aan de muiterij op de "Zeven Provinciën". Het VNH spon garen uit de zogenaamde etiese politiek die Colijn ten opzichte van Indonesië voerde. Bang geworden burgers en kolonialistiese fanatici klampten zich vast aan het law & order programma van het Verbond. Toen bleek dat Colijn niet minder hard optrad tegen de muiterij en ook tijdens het Jordaan-oproer van '34 in Amsterdam, liep het Verbond weer leeg.

DE NSB

14 december 1931 wordt de Nationaal Socialistiese Beweging(NSB) door ingenieur Anton Mussert opgericht. Mussert roept zich dan ook maar gelijk uit tot algemeen leider van de beweging. De NSB koos voor het nationaal-socialisme in de naam omdat dat in Duitsland wel aangeslagen had. In het begin was de NSB niet echt nationaal-socialisties. In het programma en de toelichting, geschreven in 1932, is geen spoortje anti-semitisme te vinden. Joden konden zelfs lid zijn van de NSB. Het programma van de NSB werd bewust op z'n vaagst en vlakst gehouden om maar zoveel mogelijk mensen aan te trekken. Het programma gaat niet veel verder dan de eis van een krachtig staatsgezag, herziening van het kiesrecht, een gezond bedrijfsleven, eerbiediging van het particuliere eigendom, arbeidsplicht, opvoeding van de jeugd en meer van dergelijke fraaie dingen. De NSB mikte vooral op teleurgestelde kiezers van de grote partijen. Het was de grote groep van winkeliers, boeren, kantoorbedienden, renteniers, officieren en mensen uit de vrije beroepen die een politiek onderdak geboden moest worden. Een soort van middenstand die tot dan toe steeds tussen wal en schip was gevallen, die zich zowiezo niet thuis voelden bij de SDAP en de CPH, maar ook niet bij de partijen van het groot-kapitaal waarvan o.a. Colijn de vertegenwoordiger was. Daarbij kwam dat ze bevreesd waren om door de crisismisère af te zakken tot het proletariaat. De NSB beloofde op te komen voor de kleine belangen.

NSB-leuze "Arbeidersnood is bonzenbrood" bij de Schiedamsedijk.

Henk Bruintjes
In die tijd was het zo, dat winkeliers en kleine zakenlui, die vallen altijd tussen wal en schip sociaal gezien. Grote partijen kijken alleen maar naar de mensen die ze hebben. Als je een melkboertje hebt en het gaat minder met hem, dan kon hij nergens terecht voor ondersteuning. Dat was in de jaren dertig heel sterk. Je had toen veel van die kleine winkels. Aan die mensen heeft de NSB koeien met gouden horens beloofd. En ze geloofden daar in, want die anderen gaven niks. Dus ze dachten: "Nou ja, die NSB dan maar". Ik had kennissen die hele nette mensen waren, die heus in hun leven geen vlieg kwaad zouden doen, die werden lid van die NSB. De NSB is toen in de Kamer gekomen en de grote partijen hebben dat gevaar van de NSB onderschat, precies zoals ze nu de Centrumpartij onderschatten. Een hele hoop middenstanders hebben op Mussert gestemd. Ik zat in het huisschilderbedrijf en dan kwam je met kleine zelfstandigen in aanraking. Omdat daar die krisis was was het allemaal geen vetpot. Dus ze waren ontevreden. Dat werd vooral door de SDAP onderschat. Die SDAP bemoeide zich niet met die melkboeren en kruideniers en drogisten. Maar dàt waren de groepen die moesten òf naar de ene kant òf naar de andere kant.Als er dan iemand komt die je wat belooft...
Dirk van Vliet
In die tijd was het Mussert die overal vergaderingen hield. En ik durf gerust te zeggen dat de middenstand de beste aanhanger was van Mussert, ook in Rotterdam. Dat kon je wel merken als je eens wat ging kopen in een sigarenwinkel bijvoorbeeld. Hij zei niet ineens: "Ik ben voor Mussert", maar hij zei dan: "Deze toestand is toch ook niks! Laat die andere het maar eens proberen." Dat was heel erg. Dat kon je ook merken aan de advertenties hè. Mussert gaf een blaadje uit en daar stonden advertenties in. Niet alleen Rotterdam, maar ook Amsterdam en Twente. En ik bewaarde al die dingen dat is begrijpelijk. Toen wij dan wel eens gingen praten op vergaderingen kon ik hun uitleggen dat de middenstand tamelijk overhelde naar de NSB.

15 JANUARI 1935. No. 10.

ONS KRINGBLAD

MAANDBLAD VAN DEN KRING „ROTTERDAM"
DER NATIONAAL SOCIALISTISCHE BEWEGING IN NEDERLAND
ALG. LEIDER Ir. A. A. MUSSERT

KRINGHUIS: WILLEMSPLEIN 10 TEL. 56741—56761.

UITGAAF VAN DEN KRING ROTTERDAM | REDACTIE EN ADMINISTRATIE L. A. M. NOLLET DIRCK HOFFSTR. 34 — ROTTERDAM | ADVERTENTIES 12 CT. PER REGEL TUSSCHEN DE TEKST . 25 CENT

Int. Instituut Soc. Geschiedenis Amsterdam

Mussert vergaderde ook wel in het Colosseum hier op Zuid. Dat was vanaf 1933 tot aan de oorlog toe. Dan kreeg je dikwijls relletjes. Dan kwamen die SDAP'ers natuurlijk en de kommunisten. Daar heb ik nooit aan meegedaan omdat ik niet van slaan hield. Ik ben zo'n type niet. Als ik iemand doodsla en die weet niet eens wat fascisme is, dan vind

N.S.B.-ers! Steunt de Nederlandsche Industrie. Koopt **Juncker rijwielen, carriers, motor-carriers** bij
M. A. v. d. Steen, Schellingstraat 59-67
Reparatie aan alle merken rijwielen

N. S. B.-ers rijden met het
Nieuwe Sneltax Bedrijf
8 en 12½ cent per K.M.
TELEFOON 55460
Ged. Bierhaven Nos. 4-6-14
Vraagt prijs voor buitenritten. - F. J. CHRISTEN

FA. HAEGENS
Stationsweg No. 21a
1e Pijnackerstraat 48
DAMES- EN HEERENKLEERMAKERIJ

Zwarte Hemden
vanaf f 1.90

Complete UNIFORMEN

VRAAGT PRIJS !

Nergens Serieuser Behandeling dan bij den N.S.B.-er
J. Lammers, Electricien
Claes de Vrieselaan 3, Telef. 34464
KRACHT — LICHT — RADIO
BLIKSEMAFLEIDERS — ZWAKSTROOM

PRIMA NOVA
OPPERT 82
ROTTERDAM - TELEF. 54172

Alle N.S.B.-vlaggen
Vaandels, emblemen, e.d. kunt U aanvragen aan ons adres dat door het **Hoofdkwartier** daarvoor werd aangewezen ! !
Standaard vlaggen
W.A. vlaggen
Beëedigingsvaandels
} Onze specialiteit
Tevens alle andere soorten vlaggen, wimpels e.d. die wij vervaardigen, waarvan wij gaarne prijsopgave en gratis ontwerp verstrekken. Indien gewenscht reizigers bezoek

DRAAGT UW INSIGNE!

Nederlandsch Schoonmaak Bedrijf
N.S.B.-ers dit is Uw adres voor het schoonmaken van Uw ramen. - Prima witwerk. Markiezenfabriek. - Alles wordt door N.S.B.-ers uitgevoerd. Bel op 32008
Th. F. L. v. Wouw en Donker Glazenwasscherij
Justus van Effenstraat 54a 1e Oosterparkstraat 100

Advertenties van de middenstand in "Ons Kringblad".

ik het nog zonde ook. Want als ik dan met mensen sprak en ze hadden het over Hitler, dan vertelde ik wat ik er van vond. Dan zeiden ze: "Goh, u hebt me hele andere inzichten gegeven". Kijk niemand bestudeerde dat. Ik vond dat beter dan er op slaan bijvoorbeeld. Maar ik kan me wel indenken dat het gebeurde.
Ik heb verschillende vergaderingen van de NSB bezocht en dan riepen ze ook "fascist" tegen mij buiten, terwijl ik helemaal geen fascist was. Ik wilde wel eens horen wat ze over bepaalde dingen zeiden, want waar moest ik het lezen? Geen ene krant schreef het. Toen heb ik veel artikeltjes en notities gemaakt voor me eigen. Als het kon ging ik achter uit het Colosseum, maar dat ging niet altijd.

NUMMER 45
30 MAART '37

HET ARBEIDSFRONT

STRIJDBLAD VOOR DE NATIONAAL-SOCIALISTISCHE BEWEGING IN NEDERLAND

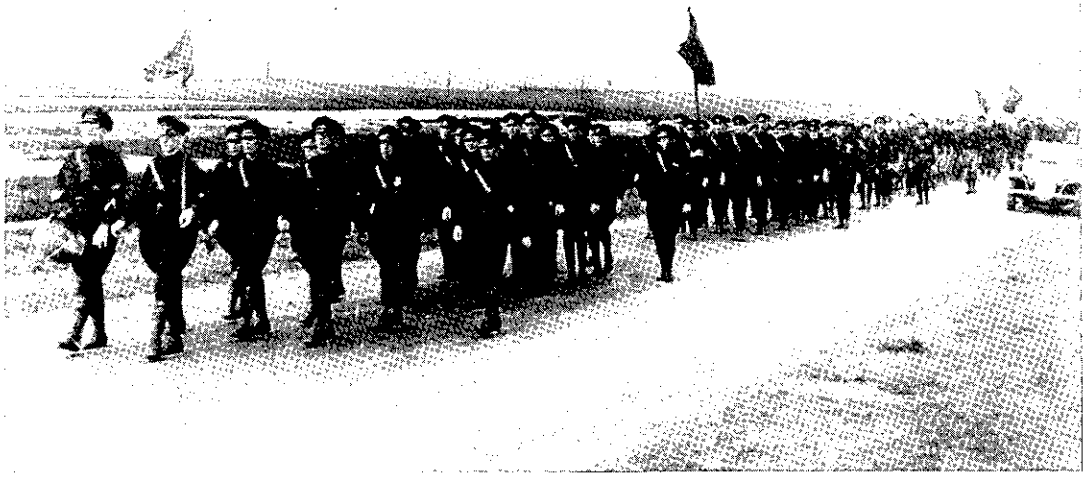
REDACTIE H. J. WOUDENBERG
KERKSTRAAT 7, IJMUIDEN, TEL. 5617
UITGAVE N.E.N.A.S.U., POSTBUS 74, UTRECHT - TEL. 18041 - GIRO 207915

De NSB pakte het groots aan. 7 januari 1933 wordt de eerste landdag gehouden. Met die landdag wordt tegelijkertijd de Weer Afdeling(WA) en Volk en Vaderland gelanceerd. De mensen raken er van onder de indruk. Na deze eerste landdag begint de groei van de NSB. Van ongeveer 1000 leden in begin '33 naar 21.000 op 1 januari '34, 33.000 op 1 januari '35 en 52.000 op 1 januari '36. Ook de oplage van Volk en Vaderland stijgt met sprongen tot 80.000 in '35. In '34 wordt een gratis 1 mei krant onder de arbeiders verspreid in een oplage van 60.000. De truuk was dat de NSB pas naar buiten trad nadat ze in de eigen organisatie eerst de zaak stevig op poten had gezet. Aan de top

stond Anton Mussert,een kleurloos mannetje, acceptabel voor iedereen. Rondom Mussert een groep degelijke mensen waaronder advokaten, hoogleraren, direkteuren, burgemeesters en politici uit partijen als CHU en RKSP. Mensen waarin de kleinburger wel vertrouwen kon hebben, waar ze tegen op konden zien, die het gemaakt hadden. Binnen de NSB bestond een sterke hiërarchie, met een straffe discipline. De organisatie leek op een pyramide, alles wordt van bovenaf gedikteerd, alle lagere kaders werden door Mussert aangesteld. In februari '33 wordt in Rotterdam een kring gevormd onder J.F.Overweij. Een kring is een soort afdeling. Het was de tweede in het land na Amsterdam. Er worden ook allerlei andere organisaties opgezet, een nationaal-socialistiese werknemers-organisatie, een nationaal-socialistiese sportbond, de nationale jeugdstorm en ga zo maar door. In de propaganda van de NSB naar de middenstand overheerste het anti-marxisme. Gretig werden de "Zeven Provinciën" en de Rijksdagbrand aangegrepen om te waarschuwen tegen de "handlangers van Moskou in Nederland". Deze propaganda sloeg aan bij de kleinburger, met zijn natuurlijke angst voor alles wat rood is. De NSB gooide het over een andere boeg als ze tot de SDAP-georiënteerde arbeiders sprak. Dan zei ze dat de SDAP afgedaan had als een revolutionaire partij, de SDAP-leiding werd voorgesteld als vette bonzen die op de centjes van de arbeiders teerden. Het anti-kommunisme kwam ook tot uiting in de verkiezingsleus bij de Kamerverkiezingen van '37: "Mussert of Moskou". Uit die leus bleek gelijk de grootheidswaanzin van Mussert. In de voorstelling van de NSB was de parlementaire demokratie te zwak om zich te verweren tegen het kommunisme. Overal infiltreerden de kommunisten, op dat moment weer in Spanje. Demokratie zou dus tot kommunisme leiden, er was dus geen andere keuze dan "Mussert of Moskou". De verkiezingspropaganda speelde ook in op revolutionaire sentimenten onder de arbeiders. Een enorme voedsel-vernietiging ten gevolge van overproduktie, het doordraaien van groentes, werd aan de kaak ge-

W.A. marcheert!

"Er dreunen trommels door de straten,
Er stampen laarzen over 't plein
Er klinkt een marschlied van soldaten,
Wat zouden dat voor strijders zijn?
En vroolijk klinkt het wijd en zijd:
Wij melden U den nieuwen tijd,
Gij, Dietsche Gouwen, reikt elkaar de hand:
W.A. marcheert, W.A. marcheert,
Voor ons Volk en Vaderland!"

De eerste W.A.-mars op de Leusder-heide.

steld. De NSB wees op de waanzin van dit systeem zonder zelf iets beters er voor in de plaats te hebben. De NSB had zelfs een speciale krant om mee onder de arbeiders en de werkelozen bij de stempellokalen te werken: "Het Arbeidsfront". Ter gelegenheid van de eerste mei 1936 werd het blad in een oplage van 750.000 expl. gedrukt en verspreid. Als ondertitel droeg het "Strijdblad voor de NSB in Nederland". De hoofdredakteur was Woudenberg, de vakbondsman van de NSB en voorzitter van de Nationale Werknemers Vereniging, de onderkruipers-bond van het Nationaal Herstel. Het blad gaat op z'n heftigst tekeer tegen Colijn. Colijn's beleid wordt afgeschilderd als "puur kapitalisties".Achterop het blad stond een feuilleton "waarom nationaal-socialisme arbeider?" Er waren maar weinig arbeiders die er intrapten. Wat de gewone hollander van de NSB merkte, waren de openbare bijeenkomsten, de kolportage met het Volk en Va-

derland en de marcherende WA. Debatvergaderingen met de CPH of de RSP heeft Mussert niet aangedurfd. Bij dat kolporteren zochten de NSB'ers de kolporteurs van linkse bladen op om hen te overschreeuwen of te verdringen. Meestal liep dat op vechtpartijtjes uit. Die vechtpartijen werden dan weer gebruikt om ze in Volk en Vaderland tentoon te stellen als "rooie terreur". Kolportage met Arbeidsfront leidde in de Jordaan tot regelrechte knokpartijen met kommunistiese arbeiders. Ook het optreden van de WA werkte provocerend, ze marcheerden in militaire formatie door de arbeiderswijken om bewust rellen uit te lokken. Die WA was opgezet in de zomer van 1932 zogenaamd "om aan de opdringerige terreur van het toen nog wel roode, marxistiese gespuis een halt toe te roepen". Verder diende de WA als propaganda, naar binnen toe om een militaristiese mentaliteit aan te kweken bij de leden, naar buiten toe om de mensen angst aan te jagen. Het beeld wat de NSB'ers zelf hadden was dat van stoere jongens, ferme knapen. Maar in feite waren die WA'ers vaak laffe knuppelaars die op weerloze mensen inrammelden. Veel zoontjes van winkeliers traden tot de WA toe om toch ergens bij te horen en ongestraft te kunnen rammelen. In 1935 komt er plotseling een einde aan de WA. Op bevel van Mussert wordt de WA ontbonden. Mussert wil hiermee de wet op de weerkorpsen voor zijn.

Henny de Winter

Waren er veel NSB'ers bij u in de buurt?

Ja, je had daar Kok, die juwelier die je nu nog hebt. De originele Kok zat op de hoek van de Grote Visserijstraat en de Schiedamseweg. Die lafaard kwam met z'n uniform in z'n koffertje de deur uit. We hadden in de gaten gehouden hoe hij dat deed. Laten we zeggen dat hij om 7 uur met zijn koffertje wegging en om 8 uur kwamen die WA'ers in drie rijtjes van zeven als formatie de straten door om te provoceren. Daar liep die Kok dan bij. Dat heeft natuurlijk wel eens ingehouden dat ze een geranium op d'r hersens kregen. Die NSB'ers uit de buurt die kenden we allemaal wel, dat waren veel middenstanders, winkeliers. Maar ze durfden er niet openlijk voor uit te komen.

We gingen wel eens lopen naar de Maasstraat en dan kwamen we door de Kievitslaan, die loopt vanaf de Westzeedijk naar de Parklaan, en dan liepen we een beetje te demonstreren. Maar we liepen wel ordelijk, dat deden we tegenover het publiek want mensen vonden ons toch al een beetje links van de SDAP staan. Maar op een keer liepen we daar te zingen en toen kwamen we een groep NSB'ers tegen en toen is dat toch een knokpartij geworden... Wij waren op weg naar het PAS-kantoor en die NSB'ers hadden hun partijgebouw aan het eind van de Westerstraat, dat was daar ook in de buurt.

Henk Bruintjes

We hebben wel die vechtpartijen op straat gehad. Ja, vooral op de Binnenweg. Dat was zaterdagsmiddags. Dan gingen die NSB'ers demonstreren en dan liepen ze in een rij op straat. En dan, hoe ze aan het krankzinnige gezegde kwamen weet ik nog niet, riepen ze: "Zet 'm op witte muizen!" En dan maakten ze allemaal hun koppelriem los en dan sloegen ze er op los. Ze sloegen maar raak tussen de mensen. Dat was de WA. Zo is dat in Berlijn, in Wedding heel erg geweest, in Hamburg ook. Dat had je hier in het klein. Ik heb bijvoorbeeld gezien dat iemand voor een winkelruit stond in die winkel te kijken. Zo'n WA-man komt naar hem toe, die draait hem om en die zegt: "Je moet naar òns kijken!" Bijvoorbeeld vrouwen die boodschappen deden, die vluchtten dan weg en dan lieten ze de boodschappen staan en dan sloegen die WA'ers al die boodschappen kapot. De zakken rijst lagen dan over de straat.

In 1935 bereikt de NSB zo'n beetje haar hoogtepunt. Bij de Provinciale Statenverkiezingen van dat jaar worden 294.596 stemmen op haar uitgebracht, dat is bijna 8%. Daarna gaat het langzaam bergafwaarts. Bij de Tweede Kamerverkiezingen in 1937 verliest de NSB bijna de helft van haar aanhang. De oorzaak is de radikalisering van de NSB. Van een nette burgermanspartij ontwikkelt zij zich tot een echte nationaal-socialistiese beweging. De NSB wordt steeds anti-semitieser en steeds meer pro-duits. Het bloed en bodem idee komt op de voorgrond te staan (de partijkleuren waren altijd al rood en zwart geweest, de symbolen voor bloed en bodem). Binnen de NSB ontwikkelde zich de germaanse stroming onder Rost van Tonningen. Hij legde ook de officiële kontakten met de NSDAP. Door deze ontwikkelingen werd de NSB door de nederlanders meer en meer gezien als een voorpost van Duitsland. Na de verkiezingsnederlaag van '37 was het afgelopen met de parlementaire successen van de NSB. De klakkeloze aanpassing aan Duitsland en het goedpraten van de duitse agressie tegen o.a. het Saarland, Tjechoslowakije en Polen wekte weerzin. Duitsland was te gevaarlijk en de duitse beweging was te radikaal voor de nederlandse kruideniers. Hoe meer de NSB zich als handlanger van de NSDAP ontpopte, hoe meer men zich van de NSB afkeerde. De NSB heeft niet kunnen uitgroeien tot de omvang van haar zus in Duitsland. De burgerij in Neder-

land had geen behoefte aan knokploegen, razzia's, konsentratiekampen en gaskamers. Colijn garandeerde hun de rust om winst te kunnen maken terwijl de NSB daarentegen alleen maar voor chaos en onzekerheid kon zorgen.

Bertus Schmidt

Wij herkenden natuurlijk wel wat fascisme was en wat het betekenen zou. Ik weet nog heel goed dat we begin van de jaren dertig er al rekening mee hielden dat die fascisten de macht zouden overnemen en dat daar dan een oorlog uit voort zou komen. Duitsland had allerlei amputaties ondergaan na de Eerste Wereldoorlog. Nou, die wilde gewoon al die gebieden weer terug en als het kon nog wat meer, het imperialisme. Nou dat is haarfijn uitgekomen. Volkomen duidelijk voor òns maar niet voor het nederlandse volk, want dat leefde voor het vaderland weg. Een deel in de krisis en een deel had het dan nog wel goed.

Die NSB, die meneer Mussert, die waterbouwkundig ingenieur die zag dan wat in dat fascisme. Door Nederland moest toch ook nodig de bezem. We moesten weer een volk van stavast worden, je kreeg weer van die mooie frases. Hij heeft dus in 1931 die NSB opgericht en dat lukte in het begin helemaal niet. Er zat helemaal geen groei in, tot in 1936 toen had je die Spaanse Burgeroorlog. De opkomst van Hitler was al ruim drie jaar aan de gang. Nou en toen groeide zijn parlementaire fraktie tot acht man. In feite was de NSB niets anders dan een wat verflauwde vorm van het Hitler-fascisme in

De NSB probeerde aanhang te winnen onder de burgerij èn de arbeiders.

Duitsland. Ze durfden hier nog niet op de manier te ageren waarop dat in Duitsland gebeurde. Die NSB heeft vooral de kleine mannetjes aangetrokken, de kleine burgermannetjes. Ik zeg altijd "de kruideniers van het hollandse volk". Die hadden geen flauw politiek benul, die hoopten alleen maar dat het met die Mussert misschien beter zou worden. Het fatale is altijd dat die mensen niet herkennen wat er aan de hand is omdat ze geen achtergrond hebben, omdat ze nooit wat gelezen hebben, omdat ze de wereldpolitiek niet kunnen interpreteren, omdat ze de nationale politiek niet kunnen interpreteren. Dat moet je geleerd hebben. Kijk en dat hebben wij geleerd in de

jeugdbeweging en later in de partij, en op de Marxistiese Arbeidersschool. Je leert een wereldbeeld maken, je leert uit een bericht, uit welke bron dan ook, te konstrueren waarom dat wordt gezegd, en wat er de gevolgen van zijn. Als ik Reagan hoor, al hoor ik hem voor de eerste keer, dan weet ik precies wiè het is, wàt hij is en wat hij wil. Maar de meeste mensen zeggen: "Goh, leuk hè, die is nog filmacteur geweest". Ik bedoel, dat is nou net het verschil.

Lag dat met Mussert ook zo?

Ja, zo lag het met Mussert ook. Bovendien kon hij ook niet praten, het was geen redenaar en je lachte een beetje om hem, om de hele figuur. Het was nog een beetje een klein mannetje ook, maar dààr ging het niet om, wij wisten verdomd goed dat zijn beweging een gevaar was.

Was het misleidend dat ze het als een nieuw soort socialisme brachten?

Jazeker en dan nog het verraderlijke van het nàtionaal-socialisme. Het heeft helemaal niks met socialisme te maken, maar dat is gewoon een woord geweest dat hij kon gebruiken omdat hij hoopte dat hij daardoor aansluiting zou krijgen bij socialistiese arbeiders.

Lukte dat ook?

Ja, dat zal wel gelukt zijn. Je moet niet vergeten dat hij zijn stormtroepen(WA) al kon betalen met het geld dat hij van de industrieëlen kreeg. Dat is een uitgemaakte zaak. Hij heeft kapitalen gehad.

Waarom is de NSB groot geworden terwijl je toch tientallen van die fascistiese klups had?

Ja, je had de Bezem van Baars en je had de NSNAP en het Zwart Front, maar ik denk dat op een gegeven moment door de geldschieters werd gekeken welke beweging de meeste kans maakte en die beweging werd gesteund. Ik denk dat dàt het is, want de NSB heeft toen in '36 al een flink nummer geslagen met zes of acht zetels maar daarna is het bergafwaarts gegaan want toen kwam de dreiging van de oorlog. Dat had invloed op zijn hele leden-bestand. Die oorlog ging echt dreigen. Zelfs de grootste boerenlul in de straat kreeg toen het gevoel "ja, er is wat aan de hand". Dat ging pas laat komen, '38/39 niet eerder. Ze hoopten toch altijd dat het aan ons land voorbij zou gaan, dat wij neutraal zouden blijven en dat er hier niks zou gebeuren. Daar kwam het eigenlijk op neer. En dan hadden we nog die mooie staatslieden, zoals Colijn, die het nog allemaal met de mantel der liefde bedekten en zeiden dat je rustig moest gaan slapen omdat er niks aan de hand was. Dat terwijl er allerlei spionage-aktiviteiten aan de

W.A.-Berichten.

RESERVE W.A.

Op 13 October verzamelde de Reserve W.A. van Kring 6 zich in het Kringhuis. Veel N.S.B.-ers denken, dat deze reserve W.A. een groot aantal leden telt. Dit is echter niet het geval. Slechts 7 kameraden hebben aan den oproep gehoor gegeven. Waar bleven de anderen? Zij kunnen zich alsnog opgeven en bijzonderheden over het oefenschema vernemen. Alleen ingeschreven reserve W.A. mogen de uniform dragen.

Adm. W.A.

—— o ——

COLPORTEEREN IN R'DAM-ZUID
(onder dekking van W.A.)

Zaterdagmiddag 6 October 1934.

4 uur: Vertrek van Groepshuis (Klosstraat 10), 18 weermannen en verschillende colporteurs;
uitrusting: kranten, veel goede moed, en een foto-apparaat. Alles gaat heel goed.

* *
*

Drie kwartier gecolporteerd. Wij zijn op de Beijerlandschelaan. De bekende Zaterdagsche drukte. Plotseling een man, aangehitst door een paar opruiers, rukt een onzer colporteurs een krant uit de hand, verscheurt die, en gooit de snippers over straat.

Wij eischen vergoeding. Hij weigert. Direct een relletje. Gelukkig gauw politie. Het individu gaat naar „het bureau". Het balletje is nu aan het rolen. Wij worden nu gevolgd door een heele massa, opdringend, voortstuwend, als maar achter ons aan.

Daarbij: een vrouw, met 2 kinderen, ze sléépt ze letterlijk mee. Ze huilen. Lichamelijk en zedelijk brengt zij de kinderen schade toe, maar voelt zich gedrongen, aan ons adres te roepen: „Fascisme is moord!"

Een ander nummer: een „jonge dame", scheel, voorzien van kinderwagen, mét inhoud. Ook zij schreeuwt van „moord", en ziet er zelf moordlustig uit.

Nog één: een slonzige vrouw. Ze blert: „Eén front, één strijd. Tégen oorlog en fascisme!" Daar komt een jochie aan, vies, vuil, ongewassehen, kleeren gescheurd, een en al verwaarloosdheid. „Moedèr", roept hij. Het antwoord: „Donder op! Naar huis!" Ja, dá's het beste, maar zij moest meegaan, en roepen: „Eén front, één strijd, tégen het verval der natie!" Mensch, ga liever naar huis, maak je kind schoon, maak zijn kleertjes heel, en aan z'n innerlijk valt ook wel wat op te knappen.

En zoo meer, ándere vrouwen, en mannen, talrijk, maar allemaal even ongure typen, de handpalmen niet door het eelt gesierd.

Enfin, het gaat nog tamelijk, maar dan.....

bij de Putschelaan, gaat de politie weg, denkt zeker dat wij het nu verder tot het groepshuis zelf wel kunnen bolwerken. De massa komt los, ze dringt meer op, ze schreeuwt nu harder, nóg harder. Cdt. Vrugtman doet wat in deze situatie het verstandigste is: geeft het teeken wat sneller aan te stappen, om tijdig het groepshuis te bereiken. 't Was noodig, want nét zijn wij binnen, daar barst de bom! Geschreeuw, gescheld, gebrul, en last not least, om ons eens flink te beleedigen: de Internationale. Commando: „W.A. aantreden!" en uit één borst zingen wij het geliefde lied: „'t Is plicht van ied'ren jongen", zóó enthousiast, dat het de paar honderd roodborstjes geheel overstemt.

Ten slotte: de politie, druk werk voor de ploertendooiers, veel gezichten met pijn..... Dat is het einde. Adm. W.A.

W.A.-berichten uit "Ons Kringblad" 1934.

grens waren...
Hoe zat het in Rotterdam met de NSB?
Dat weet ik niet, ik weet alleen dat ik een keer in het gebouw van O.K.& W. was, dat was toen aan de Schiedamsesingel. Daar werden altijd bokswedstrijden gehouden en daar kwamen altijd mariniers, die waren gek op boksen en een zooitje publieke vrouwen. Daar ben ik eens een vergadering van de NSB binnengelopen, nou allemaal keurige heren. Allemaal een driedelig pak en je zag er geen arbeider tussen. Het waren allemaal middenstanders, kantoorbedienden en wat hoger personeel.
Wat merkte je in het dagelijks leven van de NSB?
Ze kolporteerden, ze hielden geen bedrijfsakties natuurlijk. Ze kolporteerden met "Volk en Vaderland" en ze hielden vergaderingetjes. Ze gingen op huisbezoek, maar ze traden niet echt in de openbaarheid met demonstraties ofzo. Ze plakten biljetten aan "Mussert of Moskou" waar we ons rot om lachten. Als je nou zegt "Berlijn of Moskou" daar kan ik nog wel inkomen, of "Amsterdam of Moskou" maar "Mussert of Moskou"... En dan hadden ze dat "Volk en Vaderland", daar verschenen wel anti-semitiese prenten in.
Was er een verschil hoe er tegen de NSB werd aangekeken vòòr 1933 en nadat Hitler aan de macht gekomen was?
Ja dat heeft wel zijn invloed gehad. Nederlanders zijn erg kat-uit-de-boom-kijkerig. Zo van "effe kijken wat er gebeurt". Het werd in het begin niet als een gevaar gezien maar later wel. Toen kwamen ze echt op, toen marcheerden ze ook met Stormtroepen. Affijn toen is het uniformverbod gekomen, nou ja, toen trokken ze hun uniform tòch wel aan maar dan met een regenjas er overheen en dat zetten ze een hoed op. Maar als ze dan in vergadering waren dan zaten ze allemaal in uniform.
Kees
Je zag Bezem-fascisten, je zag Meyer-fascisten opkomen, die vormden allemaal groepjes bijvoorbeeld in Brabant, in Rotterdam en in Amsterdam. Daar omheen had je nog weer andere figuren, zoals "Had-je-me-maar" in Amsterdam, dat waren van die lachfiguren zogenaamd. Maar op een bepaald moment zag je opeens bijvoorbeeld de NSB, die serieus genomen werd door de kapitalisten. Je zag bijvoorbeeld Van Beuningen, de man van de SHV, de Steenkolen Handels Vereniging, die zich uit ging spreken voor de NSB. Van Beuningen, die gaf aan de NSB geld en in het bedrijf zelf kon je niet meer werken of je moest lid worden van de NSB, althans als je geen lid werd van de NSB dan werd je eruit gewerkt. Maar als je lid was van de NSB dan kreeg je een betere positie binnen de SHV. Op een bepaald moment zag je de Bezem-fascisten verdwijnen. Meyer en de Bezem-fascisten stonden onder de invloed van de katholieken, werden hoofdzakelijk vanuit Nijmegen vanuit de katholieke universiteit ondersteund, vanuit Tilburg en Brabant in zijn geheel. Die zag je verdwijnen, althans niet meer zo groot worden als de NSB. De NSB werd door Deterding, de grote man van de Shell, vanuit Duitsland ondersteund. Wij hadden als kommunisten een huis in de Westerstraat, waar we een partijorgaan hadden. En op het Willemsplein, waar nu de Spido is, daar zag je opeens een vier verdiepingen hoog pand, een heel breed, groot pand, dat betrokken werd door de NSB, voel je hem. Eerst waren die jongens nog niet in uniform, maar die kregen alle-

Winterhulp

Soepuitdeeling.

Op de Nieuwe Markt, dus in het hartje van de stad, heeft heden, 28 December, de eerste soepuitdeeling plaats gevonden. Binnen het half uur waren de beschikbare 200 liter uitgegeven in de meest volmaakte orde. Niet ook maar één enkel onvertogen woord werd vernomen.
Dat binnen een zoo korten tijd alles was uitgedeeld, geeft duidelijk aan dat deze steunverleening zeer noodig is.
Wij doen daarom langs dezen weg nogmaals een dringend beroep op onze leden ons regelmatig te blijven voorzien van de benoodigde ingrediënten, resp. giften om ze te kunnen koopen.
Wij moeten binnen niet te langen tijd in staat zijn op verschillende punten van de stad tegelijk uitdeelingen te houden.
Kameraden, helpt mede ons de uitvoering daarvan mogelijk te maken.

HOU ZEE!

Uit "Ons Kringblad" 1935.

maal een uniform. Je had sportorganisaties die niet geüniformeerd waren. Dat waren gewoon maar arbeidersjongens van de stempellokalen weggehaald en uit de buurten weggehaald door studenten. Moet je voorstellen: een arbeidersjongen die jarenlang werkeloos is geweest, wordt in een kring van studenten opgenomen. Hij voelt zich daar lekker, hij krijgt te drinken en te vreten, hij komt in een sfeertje. Die wordt dan uitgenodigd in Rockanje op het buitengoed van meneer van Ravenswaay en daar wordt een weekeinde belegd, een vormingsweekeinde, een sportweekeinde en daar worden ze getraind, op dat landgoed, in militaire aktiviteiten. Zo ontwikkelde zich dat. Eerst worden jongens samengeraapt in een klup van sport en gezelligheid en die studenten gaan diskussiëren, die gaan praten en beïnvloeden die jongens. Dan komt ineens die bundeling met de poen erachter, van "geef die jongens uniformen". Dan voelen ze zich al in een verband opgenomen, ze krijgen wat politieke scholing op hun wijze en daar heb je de NSB, daar heb je de WA. Zomaar, valt opeens plotseling uit de lucht als het ware, voor ons niet maar voor de meeste mensen wel hè. Mussert die 800.000 stemmen vergaart in Nederland, die acht Kamerzetels heeft op een bepaald moment, en daar is die! Wat de NSB toen was is de Centrumpartij nu!
Daar ligt dus een verband. De SHV was een concern dat zich voornamelijk bezighield met het verschepen van kolen en erts naar de duitse hoogovens, dat was een grote handel. Deterding was de grote man van de Shell die had daar belang bij, die pompte er geld in en verder nog vele anderen.
Mussert werd eerst wel de kleine ingenieur genoemd, die met zijn tante samenleefde. Hij werd bespot en niet serieus genomen tot hij die 800.000 stemmen haalde, toen werd hij serieus genomen. Maar toen was er al geld ingepompt van bovenaf. Je moet niet vergeten, zo'n uniform met laarzen dat kostte toendertijd een hoop geld. Het was voor een werkeloze jongen die een broek aan had met zeven lappen er op een hele zaak. Hij kreeg daar zo'n mooi opgepoetst uniform en hij mocht eens in een auto rijden en dat was toendertijd heel wat. Voor jullie is een auto een normaal ding, maar toendertijd was dat van "jongens, we zijn met de auto naar Oostvoorne geweest". Ik wil jullie even die sfeer schilderen. Je moet die jongens wèl kwalijk nemen dat ze fascist zijn geworden, natuurlijk, maar je moet wel begrijpen hoe het komt. Veel zijn het van armoe geworden. Ik had ƒ 8,75 per week en donderdagsavonds hadden we geen vreten. Ja goed, ik had een politieke ondergrond, ik had wat literatuur achter me enzovoorts, ik had wat vrienden naast me. Maar goed, je staat alleen in de maatschappij dan denk je: "maar godverdomme, ik moet toch vreten", nou komt er iemand "nou ja goed joh, kan mij het schelen, het gaat toch lekker". Hele andere sfeer, lekker gezellig, mooi, knus, de club om je heen. Eerst voelde je eigen eenzaam, je moest alleen vechten tegen je armoede, tegen je honger. Nou krijg je in de eerste plaats te vreten en je komt in een sfeertje waar een hoop degelijkheid is. Want die studenten-jongens hadden wel wat, die trakteerden wel en die trokken mensen aan. Die mensen die er voor gewonnen waren gingen de stempellokalen op en die mengden zich dan in de diskussies en er werden praatjes aangeknoopt. Dan zei die jongen: "ik zit zonder kolen", "o, zit jij zonder kolen, dan krijg je een mud van ons". Nou dat was wat. Of "nou het zit bij mij wel link hoor, ik heb vanmorgen weer niet gevreten". "Joh, luister eens, kom vanavond naar het Willemsplein, dan maak ik het wel in orde..." Ze hadden bakkers, ze hadden winkeliers en dergelijke, zo werkte dat. De NSB had in de jaren dertig een speciale wagen met soepketels. Het was waarschijnlijk een oude voedselwagen van het leger. Op de hoeken van de straten werd dan door de NSB soep uitgedeeld. Dat hebben ze hier in Hillesluis ook gedaan. Ik zie ze nog staan en dan kwamen die mensen schoorvoetend langs de muur die soep halen, om niet te laten zien dat ze van die NSB eten aanvaardden. Het was dikwijls noodzaak, want ze hadden grote gezinnen. Van Beuningen heeft nog eens 30.000 gulden aan Knotsenborg gegeven om propaganda voor de NSB te maken onder de werkelozen.
Je moet je die doodssituatie waarin de mensen verkeerden voorstellen. Ze doorzien de achtergronden niet omdat ze geen scholing hebben, omdat ze geen basis hebben vanwaaruit ze denken. Dan plotseling opeens komt Hitler aan de macht in '33 en toen werden ze brutaal, toen konden ze nog meer gaan doen. De staat zelf ging rekening met hun houden, ging hun als een belangrijke faktor zien, de grote parlements-jongens, de politieke jongens. Vooral de katholieken. Naar mijn mening is de katholieke kerk één van de voorbereiders van het fascisme geweest, lag ook in de lijn van het katholieke denken. De Paus, die alleenbeslissingsrecht heeft. De uitspraken van de Paus moesten toendertijd als vaststaand aangenomen worden, daar kon niet over worden gediskussiërd. Wat de Paus zei was volledig juist. Nou dat klopt, de leider die alles beslist, dat was dus de Führer. De man die het voor het zeggen had. Nou dat was verrot

gemakkelijk, als je zelf moeilijk denken kon en je wil niet denken, want dat is vermoeiend, nou dan laat je een ander voor je denken. Daar trapten ze in, ze moesten alleen bevelen uitvoeren. Daar ligt voor mij de reden voor de snelle groei van het fascisme in Brabant en Limburg. Het lag in het wezen van het katholieke denken, van het katholieke geloof, dat een groot aantal van de katholieke intellektuelen van de katholieke universiteit in Nijmegen daarin een grote rol hebben gespeeld. Dat is helemaal niet gek.

Wat er zich nu met die buitenlandse arbeiders afspeelt, dat kenden wij vroeger niet. Er werd wel vanuit fascistiese kringen tegen Joden en zigeuners geageerd. Maar nu is de factor buitenlandse arbeider veel groter. Er waren toen wel een groot aantal Joden. Die Joden waren in het algemeen geen arbeider, Joden werkten niet, Joden waren handelslieden of kooplieden. Er waren maar een paar Joden die in de bedrijven werkten. Dus die arbeiders hadden met die Joden niks te maken. Het verzet tegen de Joden kwam voor het merendeel uit de middenstand. De NSB had binnen de middenstand de meeste invloed. Vandaar dus die hetze tegen de Joden want de Joden werden als concurrenten in de handel gezien. Nu ligt het anders, nu wordt het naar de arbeiders toegespeeld, want de buitenlandse arbeider is een concurrent van de arbeider geworden. Nou spelen ze vanuit fascistiese gedachten naar de arbeider toe.

Hoe werden de arbeiders toen voor het fascisme geworven?

Vanuit hun armoede, vanuit "je ken bij ons te eten krijgen, je ken bij ons een uniform krijgen, en je ken bij ons sportorganisaties krijgen".

Waren dat heel belangrijke dingen toen, een uniform en ergens bijhoren?

Kleding, ergens bij horen en eten krijgen en werk krijgen. Want fascistiese bazen namen alleen fascistiese personeelsleden aan. Dus als je lid werd van de NSB dan kon je bij meneer van Ravenswaay komen werken in de graanhandel. Dan kon je in de steenkolen komen werken. En ze hadden ook de scheepvaart dus je kon ook schipper worden en je kon op zee varen als zeeman. Of je kon werken bij andere grote bedrijven zoals de Shell en BP. Deterding was één van de internationale anti-kommunisten die miljoenen besteed heeft aan het bestrijden van de kommunisten. Die ondersteunde dat allemaal.

De invloed onder arbeiders van de NSB was aanvankelijk niet zo groot. Er waren een paar aanwijsbare NSB'ers onder arbeiders.

NSB-propagandawagens in de Dirck Hoffstraat.

1933 is het jaar van de ommekeer. In 1933 voelden de nazies zich sterk genoeg om de macht aan zich te trekken in Duitsland. Ze bedienden zich daarbij van een geniale provokatie, de Rijksdagbrand. De gebeurtenissen in Duitsland waren beslissend voor Europa. Alle ogen van zowel links als rechts waren op Duitsland gericht. De periode van revolutionaire opstanden was definitief voorbij, de kans op een wereldrevolutie was verkeken. Ondanks de massale krisis, werkeloosheid en ellende waren de kommunisten niet in staat om revolutie te maken in Duitsland. Integendeel, de reaktie had haar offensief ingezet. Hitler sleepte grote delen van de arbeidersklasse mee als een rattenvanger van Hamelen. Er heerste pessimisme en verslagenheid alom bij linkse mensen. Uit nood wordt de eenheidsfrontpolitiek geboren, een politiek van klassensamenwerking. Oude revolutionaire posities worden verlaten. De hoofdrolspeler in dit alles was Marinus van der Lubbe. Hij wilde de arbeiders wakkerschudden, maar hij bereikte het tegendeel. Hij was inderdaad een "provokateur" maar beslist geen willoos werktuig in de handen van de nazies. Veel rotterdammers hebben Rinus gekend als een goede kameraad, een jonge idealist waarvan er toen duizenden rondliepen. Zijn daad maakte hem in één klap wereldberoemd. Over zijn persoon, z'n daad, maar vooral over de gevolgen die dit had, ook voor Nederland, gaat dit gedeelte van het boek.

DE RIJKSDAG BRANDT

Berlijn 27 februari 1933, 21.15 uur, de Rijksdag, het duitse parlementsgebouw, staat in lichtelaaie. Nog geen kwartier later om 21.26 uur wordt de jonge hollandse metselaar Rinus van der Lubbe gearresteerd en afgevoerd naar de politiepost Brandenburgertor. Daar legt hij een volledige bekentenis af. Hij vertelt de brand te hebben gesticht om de arbeiders wakker te schudden en te waarschuwen voor het fascisme. Een paar uur later worden er in heel Duitsland zo'n 10.000 mensen van hun bed gelicht en in gevangenissen, leegstaande fabrieken, SA-kazernes en konsentratiekampen opgesloten. Het zijn leden van de Kommunistiese Partij Duitsland(KPD), de Socialistiese Partij Duitsland(SPD), de Socialistiese Arbeiders Partij(SAP), anarchisten en anti-fas-

De Rijksdag brandt. Een duitse politiefoto van Rinus van der Lubbe.

cistiese kunstenaars en intellektuelen. Ze worden opgepakt door arrestatieteams van politie, Stahlhelm en SA.De nazies zelf melden dat er maar 130 arrestanten waren gemaakt tijdens de nachtelijke akties. Dat was misleiding. Uit zo'n laag cijfer moest blijken dat de aktie niet bijster goed georganiseerd was en dat was ze juist wel. Er waren van te voren arrestatiebevelen uitgeschreven en ondertekend, kompleet met pas-

foto ter identifikatie. Er moesten duizenden en duizenden politieagenten en SA'ers gemobiliseerd worden en er moest van te voren voor transport en gevangenisruimte gezorgd worden. De nazikopstukken Goebbels, Göring en Hitler waren vliegensvlug aanwezig bij de brand. Met de brandende Rijksdag op de achtergrond gaven ze het eerste kommentaar uitgerekend aan een engelse journalist. Er waren, ook toevallig, net een hoop journalisten in de buurt die het nieuws gelijk konden doorbellen naar hun krant. Ook waren er massa's SA'ers op de been om het publiek bij de brand in bedwang te houden. Volgens Hitler was de brand een teken van God om de kommunisten te vernietigen. Goebbels sprak over het "Fanaal", het sein voor een kommunistiese opstand in Duitsland. Alleen die opstand brandde niet los. De opstandelingen lagen allemaal in diepe rust of ze werden net uit hun huizen gesleurd door een SA-kommando.

DUITSLAND VOOR DE BRAND

Door allerlei intriges rond president Von Hindenburg was het Hitler eindelijk gelukt om rijkskanselier te worden. 30 januari trad het nieuwe kabinet aan, maar de positie van de NSDAP was daarin zeer zwak. Zij hadden maar 3 ministersposten van de 12 en bij de laatste verkiezingen hadden de nazies bovendien dik verloren. Zij gingen toen van 15 naar 13 miljoen stemmen. In een stad als Berlijn stemden bij de verkiezingen van 6 november 1932 bijna twee keer zoveel mensen op de kommunisten als op de nazipartij. Hitlers aanhang bestond voornamelijk uit ambtenaren, officieren, winkeliers, renteniers en kleine boeren. Kortom, de middenstand. Onder arbeiders won Hitler niet meer dan 5% van de stemmen. Hitler had nieuwe verkiezingen uitgeschreven voor 5 maart 1933 en deze verkiezingen moest hij winnen. Het grootkapitaal had geld gestoken in de NSDAP vanwege haar massa-aanhang. Als die massa-aanhang weg dreigde te vallen dan was de NSDAP niet meer interessant voor de industriëlen en bankiers. Hitler beloofde de bescherming van het burgerdom. Duitsland zou weer netjes en fatsoenlijk worden. Maar dat moest wel snel gebeuren, anders zou Hitler zijn geloofwaardigheid verliezen voor zowel zijn financiers als zijn aanhang. Het was voor de NSDAP nu of nooit. Ze moesten hun greep naar de macht doen. De twee arbeiderspartijen, de SPD en de KPD hebben dit gevaar onderschat. Tot op het laatst bleven ze elkaar in de haren zitten. De SPD zei dat kommunisme en fascisme broertjes van elkaar waren. Andersom zei de KPD dat de SPD en de NSDAP tweelingbroers waren. De SPD had het over de "kommunazies" en de KPD sprak over "sociaalfascisten". De SPD volgde de politiek van het kleinste kwaad. De ene konsessie na de andere konsessie werd gedaan. Alle verworven rechten van de arbeiders werden op die manier uitverkocht. Zolang de regering zich maar aan de grondwet hield was er niks aan de hand volgens de SPD. Maar ook de KPD wilde het gevaar niet echt zien. Voor hun was de regering van Hitler geen andere dan de vorige. Ook Hitler regeerde buiten het parlement om met zogenaamde noodverordeningen. De KPD dacht dat Hitler snel van het toneel zou verdwijnen. Dat was nogal parlementair gedacht. De KPD voorzag grote stemmenwinst op 5 maart en verlies voor de NSDAP. "Na Hitler komen wij", hoorde je veel kommunisten zeggen. Zo ver heeft Hitler het niet laten komen. Vlak voor de verkiezingen brak de brand uit in de Rijksdag. Die brand bood Hitler de mogelijkheid om in één klap al zijn plannen uit te voeren.

DE GEVOLGEN

Wat er onmiddellijk na de brand gebeurde is al gezegd: massa-arrestaties in heel Duitsland. Volgens Göring hadden de Komintern en de KPD in Duitsland een gewapende opstand voorbereid, die op de 27ste februari 's avonds om 9 uur moest uitbreken. De brand in de Rijksdag was daarvoor het signaal. De KPD wachtte op een teken om toe te slaan, maar dankzij de politie, de SA en de SS werd de opstand verhinderd en is Duitsland en daarmee heel Europa voor het kommunisme gespaard gebleven. Vanaf 28 februari werd alle verkiezingspropaganda van de nazies afgesteld op dit thema: "De kommunisten willen de rode haan op het dak zetten." Hitler kan beginnen met zijn vernietiging van de arbeidersbeweging. De dag na de brand ondertekent Von Hindenburg de noodverordening ter bescherming van volk en staat. Hiermee worden allerlei grondwettelijke rechten en vrijheden opgeheven. Vanaf dat moment gaat alles heel snel.
9 maart worden de kommunistiese zetels voor ongeldig verklaard en arrestatiebevelen uitgevaardigd tegen alle kommunistiese afgevaardigden. 24 maart keurt de Rijksdag de machtigingswet goed. Hitler stelt vanaf dat moment de wet vast. 2 mei, de vakbonden worden verboden, kantoren worden bezet, bezittingen in beslag genomen en leiders gearresteerd. 22 juni, de SPD wordt verboden. 3 juli, Hitler verklaart zijn "revolutie" voor beëindigd. Hij is dan waar hij wezen moet. Naast deze terreurgolf staat de propaganda over het internationale kommunistiese komplot. Volgens de nieuwe lijn van de

Nazi-propaganda: een verkiezingsaffiesje en de bezichtiging van de rokende puinhopen.

Komintern moest het via allerlei terreurakties tot revolutie komen in Duitsland en de rest van Europa. De opstand op de Zeven Provinciën en de Rijksdagbrand waren voorbeelden van zulke terreurdaden. De nazies wilden dat Kominternkomplot tegen Europa niet alleen onthullen in hun kranten, maar ook nog eens een keertje bewijzen in een rechtszaak tegen Rinus van der Lubbe en zijn medeplichtigen. Dat werd het proces te Leipzig.

HET PROCES

Dat proces werd vooral georganiseerd om het buitenland gerust te stellen. Engeland en Frankrijk moesten geloven dat Duitsland op het nippertje aan de bolsjewistiese chaos ontsnapt was en dat Hitler ook in hun belang een dam had opgeworpen tegen het oprukkende kommunisme. De beklaagden in het proces waren: Van der Lubbe natuurlijk, Dimitrov, een bulgaarse kommunist die uit zijn eigen land had moeten vluchten en illegaal in Berlijn leefde waar hij werkte voor het West-Europese buro van de Komintern, Tanev en Popov, twee andere bulgaarse kommunisten en Torgler, de voorzitter van de kommunistiese fraktie in de Rijksdag. Zij waren de zogenaamde medeplichtigen van Van der Lubbe. De opzet van het proces mislukt volledig. Dit kwam vooral door het optreden van Dimitrov. Dimitrov draaide elke beschuldiging tegen hem om in een aanklacht tegen de nazies en hij deed dat heel overtuigend. Vele toeschouwers begonnen te geloven dat de nazies de brand zelf hadden gesticht. Het proces werd af en toe zelfs lachwekkend. Allerlei getuigen verklaarden Dimitrov op de avond van de brand samen met Van der Lubbe gezien te hebben en dat terwijl Dimitrov helemaal niet in Berlijn was. Dimitrov draaide de rollen om en plaatste de nazies in de beklaagdenbank. Van der Lubbe zweeg bij dit alles, waarom is niet helemaal duidelijk. Misschien wilde hij zijn medeplichtigen niet verraden, misschien werd hij ingespoten met verdovende middelen en kon hij het niet proces niet volgen. Misschien ging het wel allemaal boven zijn pet. De nazies kwamen immers met allerlei medeplichtigen die hij nog nooit gezien had. Door de buitenlandse pers werd Van der Lubbe voor debiel versleten, Dimitrov was de grote held. Toen de nazies merkte dat het mis ging zetten ze gauw een punt achter de rechtskomedie. Alle beklaagden werden vrijgesproken, behalve Rinus van der Lubbe. Zo konden de nazies pronken met het vonnis als voorbeeld van hun onpartijdige en onafhankelijke rechtspraak. Van van der Lubbe ontdeden ze zich snel. Op 10 januari 1934 viel de jonge radenkommunist onder de Henkerbijl. Voor de gelegenheid hadden ze nog snel eventjes de wetgeving aangepast: vanaf 28 februari 1933 stond op brandstichting de doodstraf.

HET BRUINBOEK

Met Dimitrov komt de hele kommunistiese beweging in het geweer. Vanuit Parijs en Londen wordt een tegenoffensief gestart. In Parijs verzamelen zich allerlei duitse

vluchtelingen met materiaal over de Hitlerterreur in Duitsland. Uit dat materiaal wordt een bruinboek samengesteld. Willy Münzenberg is de handige organisator van de tegenkampagne. Hij liet het bruinboek inleiden door allerlei vooraanstaande figuren uit het politieke en wetenschappelijke leven. Daarmee omzeilde hij dat het bruinboek afgedaan kon worden als een kommunisties propaganda-geschrift. Na het proces in Leipzig verschijnt het bruinboek deel 2. Het heet: "Dimitrov kontra Göring" en gaat over het proces in Leipzig. Vlak voor dat proces, van 14 tot 18 september wordt er een tegenproces gehouden in Londen waarvoor allerlei getuigen worden gehoord. Het bruinboek werd in grote oplages gedrukt en verspreid. Hier in Nederland werden er alleen al 20.000 verkocht. Het bracht een schokeffekt teweeg, voor het eerst werd voor een groot publiek onthuld wat er allemaal in Duitsland na de brand gebeurde, hoe beest-

Rijksdag brand op bestelling.

De noodverordening tegen de K.P.D. lag klaar!

MOORD-STORM 33 STAK DE BRAND IN DE RIJKSDAG AAN.

„VAN DER LUBBE" WERD DOOR HET LOT AANGEWEZEN.

PRAAG, 16 Maart (Eigen Bericht). De Praagsche krant „Rude Pravo" publiceert een sensationeele mededeeling uit Berlijn. Volgens dit bericht werd het Rijksdaggebouw in brand gestoken door de beruchte Berlijnsche Stormafdeeling No. 33. Deze S.A.-troep heeft wel van alle Berlijnsche Stormafdeelingen het grootste aantal arbeidersmoorden op zijn rekening. De leider van deze Stormafdeeling werd kort voor het optreden der Nazi-regeering tijdens een overval der nazi's op een arbeiderslokaal in Berlijn door de arbeiders terechtgesteld.

Zooals ook deze krant bevestigt, kwamen de brandstichters uit de ambtswoning van den nationaal-socialistischen Rijksminister Goering door de onderaardsche verbindingsgang in het Rijksdaggebouw.

De brandstichter werd door het lot aangewezen. Als beloning werden 50.000 Mark en vrijlating binnen twee maanden beloofd. (Dit komt overeen met de eerdere berichten van de „Humanité"). Het lot viel op v. d. Lubbe, die eerst weigerde, maar er toe werd gedwongen.

Kommunistiese propaganda uit de Tribune 1933.

achtig de nazies tekeer gingen. Dat was de sterke kant van het bruinboek. Het bruinboek slaat echter de plank volledig mis over Van der Lubbe. De kommunisten waren er heilig van overtuigd dat de Rijksdagbrand een provokatie was speciaal om hun te treffen. Ze wilden dat bewijzen met het bruinboek. En om dat te bewijzen verdraaiden ze voor het gemak de waarheid. Van der Lubbe werd afgeschilderd als werktuig van de nazies. Volgens het bruinboek was Van der Lubbe op zijn reizen door Duitsland in kontakt gekomen met ene dokter Bell. Deze had hem in kontakt gebracht met de SA-leider Röhm. Van der Lubbe was zogenaamd zijn schandknaap geworden. Om de kontakten met de SA te bewijzen moest van Van der Lubbe een homosexueel gemaakt worden. Dat deden de samenstellers van het bruinboek o.a. door het weglaten van uitspraken van getuigen. Zo verklaarde de getuige Isaäk Vink: "Ik heb vaak met Van der Lubbe in één bed geslapen, zonder dat ik iets van homosexuele neigingen bij hem waargenomen heb." In het bruinboek werd het tweede gedeelte van de zin weggelaten. De nederlandse schrijver en kommunist Freek van Leeuwen zag het als zijn partijtaak om voor de onderzoekskommissie van het tegenproces te bevestigen dat Van der Lubbe homosexueel was. In de bruinboekversie van de Rijksdagbrand wordt Van der Lubbe als mens en als anti-fascist

op grove wijze onderuitgehaald.

HET ROODBOEK

Door de uitgave van een roodboek probeerden de vrienden van Rinus, georganiseerd in het "Internationaal Van der Lubbe-comité", hun medestrijder te verdedigen tegen de laster van het bruinboek. Het was een magere verdediging. Het comité beschikte niet over de financiële middelen om het boek in grote oplage uit te geven. Bovendien kon het roodboek niet op de brand zelf ingaan omdat niemand van de samenstellers precies wist wat er gebeurd was nadat Rinus Leiden had verlaten om naar Berlijn te gaan. Het roodboek moest overhaast in elkaar gezet worden en werd slecht verkocht. Het bleef in de schaduw staan van het veel spektaculairdere bruinboek. Toch is het roodboek een eerlijke poging om recht te doen aan Rinus en zijn daad.
Rinus van der Lubbe werd op 13 januari 1909 geboren. Thuis hadden ze het arm en zijn moeder stierf op zijn twaalfde. Rinus groeit dan verder op in het gezin van zijn halfzus in Oegstgeest. Na school moet hij een vak leren, hij wordt metselaar. In de bouw krijgt hij een ongeluk waardoor hij bijna blind wordt. Hij moet dan rond zien te komen van 7 gulden invaliditeitsrente per week. Op zijn zestiende sluit hij zich aan bij de Zaaier, de jeugdorganisatie van de kommunistiese partij. Hij wordt voorzitter van de plaatselijke afdeling en sticht in een krotje in de Bouwe Louwesteeg, het

Door socialisten en communisten verraden.
Door de fascisten vermoord.

VAN DER LUBBE

sterft als revolutionair. Arbeiders, zet zijn werk voort! Maak je gereed voor de proletarische revolutie.

VAN DER LUBBE COMITE

Het Van der Lubbe-comité neemt het op voor Rinus en z'n daad.

Lenin-huis. Rinus is konstant in touw voor de partij. Door daden probeert hij de werkelozen in Leiden wakker te schudden. Hij leidt werkelozendemonstraties, is aktief bij stakingen en staat vooraan als er tegen de politie geknokt moet worden. De leiding van de CPH vindt dat hij té ver gaat met zijn akties. Maar voor ze hem de partij uitgooien, heeft hij zelf al bedankt. Rinus kwam daarna onder invloed van kleine groepen van raden-kommunisten zoals de Linkse Arbeiders Oppositie(LAO) en de Groepen van Internationale Communisten(GIC). Deze groepen kwamen op voor de direkte aktie. Arbeiders in de bedrijven en aan de stempellokalen moesten zich verenigen in raden. Die raden vormden de basis voor de machtsovername. De raden-kommunisten bestreden fel de vakbonden inklusief het NAS en de politieke partijen van de CPH tot en met de RSP toe. Die zelfde raden-kommunisten nemen het in het roodboek op voor Van der Lubbe. Hij is geen fascist, maar juist een anti-fascist. En met zijn daden wilde hij de in slaap gesukkelde arbeiders wakkerschudden. Van der Lubbe deed wat de parlementaire partijen de SPD en de KPD weigerden te doen: namelijk de arbeiders aansporen tot strijd tegen het fascisme.

RINUS IN DE VAL

De nazies hebben volgens ons de Rijksdag in brand gestoken. Het was een provokatie om in één klap de hele arbeidersbeweging uit te schakelen. Niet voor niets werd daarvoor de Rijksdag uitgekozen. De Rijksdag was het symbool van de Weimar-republiek. Een aanslag op de Rijksdag was een aanslag op de demokratie. Door de kommunisten de schuld er van te geven konden de nazies eindelijk hun plannen uitvoeren. Hitler redde het land van de ondergang en maakte zich zo onmisbaar voor de burgerij. Het grootkapitaal zag haar vertrouwen in de NSDAP bevestigd door het optreden tegen de KPD, de

SPD en de vakbonden. Bovendien won de NSDAP de verkiezingen van 5 maart en verstevigde zij haar machtsbasis. De Rijksdagbrand is eigenlijk maar één van de vele provocaties die de nazies hebben uitgevoerd, maar wel de belangrijkste. Lang van te voren werden er al voorbereidingen getroffen voor de brandstichting. De SA was tot hulppolitie gepromoveerd, arrestatiebevelen en alles lag klaar, de SA was die avond op de been met het oog op de vijftigste sterfdag van Karl Marx, er werd toevallig een perskonferentie in de buurt gehouden en de nazi-leiders hadden toevallig net een avondje vrij. Wat ook allang van te voren gebeurde was het infiltreren in organisaties van de arbeidersklasse en dan vooral in organisaties van raden-kommunisten en anarchisten. De dadendrang en aktiebereidheid van deze groeperingen kon gemakkelijk gebruikt worden om verwarring te stichten om te provoceren. De nazies kenden Van der Lubbe dan waarschijnlijk ook al langer dan 27 februari 1933. Mogelijk is dat Van der Lubbe in zee is gegaan met naziprovokateurs, die geïnfiltreerd waren binnen de berlijnse arbeidersbeweging. En dat Van der Lubbe vertrouwend op hun anti-fascistiese gezindheid hulp van hun heeft gehad bij de brandstichting. Van der Lubbe heeft alle schuld voor de brandstichting op zijn schouders genomen, waarschijnlijk wilde hij zijn mededaders niet verlinken. Ook tijdens het proces heeft Van der Lubbe niks losgelaten over die mededaders. Er was echter één uitzondering: Van der Lubbe had het één keer over anderen, maar toen hem gevraagd werd wie die anderen waren verviel hij weer tot zwijgen. Mogelijk hebben dokters hem middelen toegediend om hem volslagen apaties te maken. De nazies vonden dat hij teveel wist. Vandaar ook dat hij van de aardbodem moest verdwijnen. Ze hebben er voor gezorgd dat Van der Lubbe niemand meer te zien kreeg na zijn arrestatie. Hij heeft dan ook nooit zijn verhaal kunnen vertellen aan iemand die hij vertrouwde. Na de onthoofding werd het lichaam van Rinus verbrand om definitief alle sporen uit te wissen.

Bram van de Haterd

Marinus van der Lubbe kwam uit Leiden en hij kwam veel bij ons. Het was nogal iemand van de daad, impulsief, het was een krachtige figuur. In hoeverre hij nu wel of niet door de nazies gebruikt is, daar zijn we nooit zo goed achtergekomen.

We hebben die Marinus van der Lubbe een paar keer meegemaakt. Ik kende iemand die altijd zei:"Rinus van der Lubbe is altijd de man geweest, die gezegd heeft we moeten de boel in de brand steken". Maar dat kan ik niet beamen. Hij kon wel aardig babbelen die Van der Lubbe. We hebben hem een paar keer gezien hier in Rotterdam. Hij heeft hier wel eens een lezing gehouden over het raden-kommunisme. Voor de rest kan ik mij niet zo veel meer herinneren, want hij was altijd aan het zwerven. Dan was hij hier heen, dan was hij daar heen. Hij zat veel in Duitsland. Dan liep hij op dat mondharmonikaatje te spelen. Hij was nog kinderlijk naief ook eigenlijk.

Wat daar in die Rijksdag gebeurd is, dat is natuurlijk één grote komedie hè. Die man was van zichzelf niet zó. Als ze jou inspuiten, of ze maken je helemaal mesjokke, of ze geven je wat in je eten... Want die houding had hij nog nooit aangenomen. Toen hij gearresteerd werd zei hij dat Duitsland het hart van Europa was. Iemand die dergelijke beweringen kan staven, die is natuurlijk niet maf hè. Die Dimitrov had natuurlijk een veel grotere organisatie achter zich. Maar wij hadden niks achter ons. Alleen dat roodboek hebben we toen gepubliceerd.

Henk Bruintjes

Ik heb Van der Lubbe één keer meegemaakt. Dat ging over de kwestie Links Richten. Hij schreef dat hij daar werk voor had. Hij had wat gemaakt voor Links Richten en de redaktie nam dat niet, want het was wat verward. Hij was in wezen een type die wat verward was. Dat stukje kwam als zodanig neer op het raden-kommunisme. Links Richten kon dat natuurlijk niet hebben, die kon geen aparte kleur bekennen. Je mocht wel een links gedicht er in plaatsen, maar het mocht bijvoorbeeld niet pro-russies zijn. Daar hield de redaktie zich buiten. We wilden geen partijpolitiek.

Wat voor soort jongen was Rinus van der Lubbe?

Hij was niet zo erg groot, hij liep een beetje voorover. Ja, je zou zeggen als je zoiets zag, een beetje moeilijk figuur. Een jongen die erg met zichzelf overhoop lag. Hij is toendertijd naar Duitsland uitgeweken. Nadien hoorden we dat hij bij die Rijksdagbrand betrokken was. Hoe dat precies in zijn werk gegaan is, dat weten we allemaal niet. Freek van Leeuwen is er nadien nog in Engeland bij geweest. Toen wilden ze nog die verbintenis tussen Freek van Leeuwen en Van der Lubbe aanhalen, dat ze daar samen gewoond hadden, maar in dat huis woonden meer mensen. Van huis uit was Freek van Leeuwen homosexueel. Dat heeft hij altijd als een ziekte gedragen, wat hij meegekregen had met zijn geboorte. Een afwijking van de natuur.

Kees
Ik heb Van der Lubbe gekend en Van der Lubbe behoorde tot die groep van raden-kommunisten dat wil zeggen aan de zijkant. Kijk, je had net zoals je dat nu hebt, randfiguren. Hij woonde in Leiden en hij kwam hier nog al eens naar het Noordplein. Het Noordplein was zaterdagsavonds een plek waar zo'n duizend mensen samenkwamen elke zaterdagavond, niet opgeroepen, zo vrijwillig kwamen ze daar naar toe om met elkaar te diskussiëren en meetinkjes te houden. Daar kwam hij dan ook en daar maakte hij kennis met allerlei mogelijke mensen. Die Van der Lubbe was een jongen die ook naar diskussies en vergaderingen ging, een randfiguur in de kommunistiese beweging. Wat toendertijd ook heel normaal was, was dat deze jongens, deze randfiguren, rond gingen zwerven. Tegenwoordig gaan die jongens naar India of naar Bengalen om een trip te maken. Maar toen gingen we naar Duitsland om een trip te maken. Dat Wandervögel-idee was er. Als je nou toch niks te doen had en je was nog bij vader en moeder in huis, nou dan kreeg je geen uitkering en dan ging je naar buiten, politieke kontakten leggen enz. Naar mijn visie is dat inderdaad zo gebeurd. Die jongen is met een volledig ideaalbeeld naar Duitsland gegaan. Hij heeft daar kontakten gelegd en die nazies hebben daar gebruik van gemaakt. Naar mijn mening heeft hij inderdaad daar die brand gesticht. Die nazies hebben een handje geholpen. De nazies hebben gewoon in de KPD geïnfiltreerd en in Nederland in de CPH. Die nazies hebben die provokatie opgezet om de hele arbeidersbeweging uit te kunnen schakelen. Ja, de CIA past het internationaal op landen toe.

Fotomontage van John Heartfield: de rechter en de beklaagde.

Zijn er diskussies geweest in de CPH over de Rijksdagbrand?
Ja, daar zijn wel diskussies over geweest. Ja je hield je er mee bezig. Maar dat is opgeheven feitelijk, door de diskussie die Dimitrov voerde in het Rijksdagproces. Voor mij, en dat is duidelijk gebleken, hebben de nazies hun aktie niet gericht op Van der Lubbe, ook in het proces niet, maar die hebben hun aktie gericht op de Kommunistiese Partij, op Dimitrov. Kijk omdat ze het zo speelden en omdat Dimitrov die rol vervuld heeft binnen dat proces, dat hij zo'n geweldig krachtige figuur geweest is, daarom is Van der Lubbe als het ware in het niet gevallen. Want het was ook geen figuur tegenover Dimitrov. Ze hebben hem ook wel geprobeerd uit te spelen door te zeggen dat Dimitrov Van der Lubbe gebruikt heeft. Maar het is duidelijk naar voren gekomen dat de afstand tussen Dimitrov en Van der Lubbe zo ontzettend groot was en de kontakten niet aanwezig. Maar dat was hun bedoeling niet, het was niet de bedoeling om Van der Lubbe te straffen want Van der Lubbe telde voor de nazies niet. Van der Lubbe is een gebruiksapparaat geweest, zoals een heleboel mensen in de politiek gebruikt worden. Waar je altijd voor op moet passen.

Dus die brand is eigenlijk goed gelukt, maar dat proces is...
Ja, dat is internationaal een flop geworden.
Arend van Brugge
U kende Van der Lubbe ook. Hoe kende u die?
Ik had een vriend Eduard Sirach. Dat was de man die in 1916 de leider was van de hospitaaldemonstratie in Indië, daar kwam Rinus thuis. Rinus van der Lubbe was een kalme jongen. Hij was een typiese jonge russiese boer. Breed, zwaar, een goede zwemmer. "Het Leven"(het Leven was een geïllustreerd blad) had een prijs uitgeloofd van 5000 gulden voor degene die het Kanaal over kon zwemmen en hij deed er aan mee. Maar dat deed hij samen met een hongaarse, geloof ik. Hij staat nog met haar in het roodboek afgebeeld. Hij had geen hulp. Kijk es, iemand die zo'n zwempartij doet die heeft helpers, boten bij zich, onderweg drinken. Dat had hij niet, hij deed het op de bonnefooi, hij kon die 5 ruggen wel gebruiken. Nou, en toen was hij bijkans verzopen, maar door de hulp van dat meisje, doordat ze zei: "neemt hem op in de boot", werd hij gered. Anders was hij verzopen. Zo'n jongen was het. Het was een stevige vent, hij nam stappen van een meter. Het was een lange knul, een flinke lange vent. Alleen met zijn ogen zat hij verkeerd. Hij had kalk in zijn ogen gehad. En daarom had hij een uitkering van zes, zes en een halve gulden per week, van de ongevallenwet. Hij ging overal op af, dan ging hij overal in debat, ook met Louis de Visser. Hij zat ook bij de Spartacus. Hij gaf bijvoorbeeld zo zijn geld weg, omdat hij een gaarkeuken wilde hebben in Leiden, zodat die werkelozen toch wel aan d'r bikken kwamen. Hij zei: "als we nou eens gezamenlijk een gaarkeuken oprichten. Alle centen bij elkaar, en dan koop ik in". Zulke dingen, daar was hij voor. Een betrouwbare kameraad. Van zijn zes en een halve gulden kon iedereen steunen. Siem Harteveld, ook een bouwvakker, was zijn kostbaas. Hij zat zelfs op die oude rotfiets. Om je kapot te lachen. Hij had geen rijwielplaatje, hij had maar een stukje letoenkoper. Dat had hij om zijn pols en dat was net een rijwielplaatje. Hij kon het niet betalen, of ik weet het niet, hij had het weggegeven. En dan ging hij op die oude kar naar Groningen, want daar sprak Louis de Visser, en dan ging hij daar in debat. Na de brand zeiden ze tegen Louis de Visser: "vertel jij eens, wie is Van der Lubbe" en toen zei Louis de Visser: "nou, die ken ik niet, nooit van gehoord". Dat was nou Louis de Visser.
Zat hij eerst zelf ook bij de CPH?
Ja, hij is ook nog lid van de Zaaier geweest, van de Communistiese Jeugd Bond. Daar raakte hij spoedig in konflikt met allerlei dingen, met Rusland en met dat Stalinisme natuurlijk. Hitler had op 31 januari de macht gekregen, hij was rijkskanselier en hij schreef toch nieuwe verkiezingen uit, om aan te tonen dat hij langs demokratiese weg daar neergezet was. Als protest daar tegen stak Rinus de Rijksdag in de brand. Dat hebben ze allemaal nooit begrepen waarom hij dat deed. Omdat die arbeiders dan zouden begrijpen dat het allemaal Jan Klaasen was, die hele verkiezingen. Daar gaat het om, het was Jan Klaasen gewoon. En dat hij gepakt was, dat kwam zo, hij was zo in aktie en vol vuur, dat hij zelfs met z'n jasje het vuur heeft verspreid, want het was er kurkdroog. Er is een groepje van ons, die heeft geprobeerd met die vuurmakers hoe vlug of dat ging. Nou dat ging verdomd vlug met die vuurmakers, dat zijn timmermanskrullen met een soort lijm met een draadje er omheen. Als je één lucifer er bijhoudt, nou daar maakten de mensen vroeger de kachel mee aan, dat ging hard hoor. Nou en dan in dat droge Rijksdaggebouw, waar op die tafels die wetsboeken lagen, kurkdroog, altijd centrale verwarming en alles. Het is eigenaardig, Eduard Sirach heeft aangeboden om te getuigen, maar er is geen één van die gasten die gezegd heeft laat die Sirach maar komen. Sirach die wou dat doen, onder voorwaarde dat hij weer vrij terug kon komen. Hij wou daar getuigen in Leipzig en hij wou natuurlijk met Rinus praten. Rinus was een linke jongen. Hij vertrouwde geen ene advokaat, daarom weigerde hij alle bijstand. Hij wist dat die advokaten allemaal stuk voor stuk smeerlappen waren. Ze deden het allemaal om een grote naam te krijgen natuurlijk. Weet je, dat hij zo'n maand of 5 in de boeien heeft gezeten met handen en voeten?
Wat was het effekt van de Rijksdagbrand?
Nou, dat de hele wereld overeind stond, dat ze dat niet konden begrijpen. De russen die zeiden: "Dat hebben die nazies gedaan" en die nazies die zeiden: "Dat hebben de russen gedaan". Tenminste de kommunistiese partij. Hitler die speelde daar vlug op in, heel vlug. Onmiddellijk werd die hele zaak, de konsentratiekampen waren er al... Ze hadden de kaartenbak bij de hand en ze pikten onmiddellijk de leiders er uit, zo die al niet de benen genomen hadden. De gasten die bij de grens zaten waren onmiddellijk weg, hetzij naar Tjecho-Slowakije, of die andere kant op Hongarije. En ja, die arbeiders die konden niet weg hè, en die werden natuurlijk rap gepakt, vooral de be-

kenden. Overal zaten natuurlijk nazies in die arbeidersbuurten...
Was er ondersteuning voor Van der Lubbe vanuit Nederland?
Ja, toen had je het Van der Lubbe comité en er waren mensen die vrijwillig geld gaven om die aktie te steunen, voor een advokaat enzo. Maar Rinus weigerde een advokaat, hij vertrouwde ze niet hè.
En wie waren het die hem steunden?
Arbeiders en je had natuurlijk ook wel intellektuelen, van het Persmateriaal Internationale Communisten. En vergaderingen die kollektes hielden die het nodige geld opbrachten. Ja, die had je ook, maar die arbeiders die hadden niet zoveel te missen. Maar op vergaderingen, alles bijelkaar werd er toch nog wel eens een centje bij elkaar gebracht. Daar kon je materiaal voor laten drukken. We hebben een roodboek uitgegeven. Je had twee uitgaves, ééntje voor werkelozen die het niet konden betalen en één dure.

Rinus van der Lubbe, geboeid tijdens het proces.

Wat was de bedoeling van het roodboek?
Om de zaak recht te zetten natuurlijk, tegen het bruinboek. Maar als het nou aan Sirach had gelegen, die veel beter met hem bekend was, dan was dat roodboek heel anders verschenen. Dan was het politiek juister naar voren gekomen. Het is niet op alle punten korrekt geweest.
Die duitse kommunistiese partij heeft geen draad gedaan tegen het fascisme. Ze hebben zelfs nog op het punt gestaan om samen met die fascisten te demonstreren.
Wanneer was dat?
Dat was kort voor 1930. Met elkaar tegen die sociaal-demokraten. Die sociaal-demokraten werden uitgemaakt voor sociaal-fascisten. Die waren ook niet zo bijzonder, die sociaal-demokraten. Dat was ook slappe was. Dat ging van die sociaal-demokraten tegen die kommunisten natuurlijk. Dan werd Rusland erbij gehaald. Een zuivere lijn werd er niet getrokken. Maar toen nou eenmaal dat zaakje gebeurd was, probeerden ze allemaal hun kont te redden. Toen heeft die Willy Münzenberg dat bruinboek gefinancierd en uitgegeven. Ten eerste was Rinus van der Lubbe vreselijk gemarteld en later toen hij niets meer kon zeggen, hij heeft iets van vijf maanden met handen en voeten geboeid gezeten, moesten ze bewijzen dat hij idioot en achterlijk was.

Kijk en die burgerlijke partijen, die zeggen alleen die leiders, dat zijn de knappe jongens, die weten het. Van Agt weet het en Lubbers weet het. En inderdaad die weten het te plukken. Maar die stomme arbeider, die doodgewone bouwvakker, die kippig was, en zomaar z'n steun deelde met andere werkelozen, met de werkeloze hongerlijders, nou ja, dat bestaat toch niet in een nette geordende maatschappij. Hij moest natuurlijk van alle kanten voor achterlijk versleten worden. Stom, imbeciel, hij werd ook nog voor imbeciel uitgemaakt. En nou zijn er van zulke knappe koppen en nou kunnen ze d'r eigen niet indenken dat een arbeider tot zoiets in staat is, dat hij zelf kan denken. En dan die arbeiders, hier aan het stempellokaal, dat was aan de Groene Hilledijk, daar beneden af daar stond zo'n hok, zo'n stempellokaal. "Nou," zeiden die kommunisten: "Nou gaat het er op af in Duitsland. De Rijksdag brandt!" Maar toen wij de naam Van der Lubbe hadden gehoord, een jonge leidse heethoofd, toen wisten we wel beter. Maar 's avonds hadden ze d'r eigen rotkrantje de Tribune gelezen en de Voorwaarts en al die kranten. En een dag later waren al die arbeiders omgedraaid, weet je niet? Ze lezen precies wat er in dat krantje staat en dat lopen ze na te kauwen.

Maar ze dachten dus wel dat er een soort revolutie was uitgebroken in Duitsland?

Ja, dat dachten ze hè, maar dat gebeurde niet. Want noch de kommunistiese partij, noch de sociaal-demokraten... alleen de nazies hadden de troepen, die hadden de knokploegen, die hadden de konsentratiekampen bij de hand. Diè wel, ze waren ze een slag voor. Die anderen deden dat niet, die hadden het kunnen doen. Ze dachten alleen, via de burgerlijke demokratie, dat ze de kamer ingingen, dat ze zelf mochten stemmen. Maar waar hadden ze ze voor nodig, ze werden eruit geknuppeld tot en met. Weer werden de arbeiders naar de stembus gejaagd en er werd hun verteld dat die stembus uitkomst gaf. Maar die stembus gaf geen uitkomst en daarom stak hij de zaak in brand. Hij ging naar Berlijn omdat daar de spanning het hoogst was.

GEVOLGEN VOOR NEDERLAND

De brand veroorzaakte ook hier in Nederland grote opschudding. De roemloze ondergang van de SPD en de KPD wekten beroering. Ook hier sloeg het pessimisme toe. De KPD werd de arbeiders altijd als voorbeeld voorgehouden van hoe een kommunistiese partij moest zijn. Die KPD was in één slag vernietigd. Het fascisme hier in Nederland kreeg natuurlijk een morele opsteker door de overwinning van hun kameraden in Duitsland. De

Strafexpeditie van de nazies tegen de arbeiderswijk Düsseldorf-Bilk.

NSB verscheen op straat en bij de stempellokalen. Een ander gevolg van de brand was dat grote groepen duitse vluchtelingen illegaal de grens overstaken en hier een veilig toevluchtsoord zochten. Als ze gepakt werden werden ze onherroepelijk uitgeleverd aan de Gestapo. De Rode Hulp en andere organisaties moesten voor duizenden politieke vluchtelingen onderdak zien te vinden.
Nederland kreeg voor het eerst te maken met de gevolgen van Hitlers bloedige staatsgreep.

Kees
Je zag ook in de jaren dertig hier in Rotterdam de eerste kentekenen van de NSB. De eerste rotterdammer die NSB-er was en geüniformeerd naar het stempellokaal kwam, dat was toen Hitler in Duitsland de macht greep, was Knotsenborg. En die kwam naar mijn stempellokaal, aan de Vonder, dat is achter de Groene Hilledijk. Hij is door een haag van werkelozen heen getrokken en zes weken in het ziekenhuis beland. Door die haag van mensen heen, daar kon hij niet tegen. Dat was de eerste geüniformeerde NSB-er, dat was in 1933. Het was nog nooit vertoond. Later kwamen ze in uniform naar de stempellokalen toe, maar niet in overgrote mate. Ze kwamen om te stempelen en ook om te provoceren.

VLUCHTELINGEN

Jan van Leyden
Bij mijn moeder thuis, dat was iets van '35/'36, kwam toen een duitser. Die man zijn naam weet ik niet meer hoor. Waar die woonde hebben wij nooit geweten. Ze zijn toen bij ons thuis geweest om te vragen of die man elke avond bij ons kon eten. Mijn moeder was nogal een mens van de klok, als we om kwart voor zes gingen eten dan was om kwart voor zes het eten klaar en prompt was die man er altijd, die at dan mee en bleef dan nog een uurtje voor een bakkie koffie en effe praten. En dan ging hij weer weg. Hij kwam alleen om te eten niet om te slapen. Hij heeft nooit zijn adres gezegd, dat mocht hij niet. Wij hebben dat geaksepteerd, dat was heel logies. Hij heeft ongeveer twee jaar elke avond bij ons gegeten. Die man was een gevluchte kommunist uit Duitsland.

OP DE VLUCHT

Na de vestiging van Hitlers terreurregime in Duitsland kreeg Nederland te maken met allerlei vluchtelingen die hier asiel zochten. In 1933 vlak na de Rijksdagbrand waren dat vooral politieke vluchtelingen: anarchisten, raden-kommunisten, en leden van de officiele arbeiderspartijen, de KPD en de SPD. Na de afkondiging van de Neurenberger rassenwetten in 1935 en de rijkskristalnacht in 1938 waren ook de Joden niet langer veilig voor de bruine terreur. In paniek vluchtten duizenden over de grenzen naar Nederland in de hoop daar een veilig toevluchtsoord te vinden. Ze kwamen bedrogen uit. De nederlandse regering probeerde de vluchtelingen zoveel mogelijk buiten het land te houden. Eind mei 1934 werden vluchtelingen alleen nog maar toegelaten als er "lijfsgevaar" bestond. Later onder minister Goseling werd dit nog verder verscherpt. Vreemdelingen waren vanaf dat moment ongewenst. Dat was in 1938. De marechaussee kreeg de instruktie om de grenzen potdicht te houden. Vluchtelingen die aan de grens verschenen werden terug gedreven in de armen van hun beulen. Het argument wat gebruikt werd om joodse vluchtelingen te weren was dat Joden in de handel en op de arbeidsmarkt geduchte konkurrenten zouden vormen van de middenstand en de werkeloze arbeiders. Daardoor zou de werkeloosheid en het anti-semitisme alleen maar toenemen. Een puur rascistiese politiek waarbij de regering haar handen in onschuld probeerde te wassen. Waren Joden al ongewenst, kommunisten waren dat natuurlijk helemaal. Politieke vluchtelingen vond men "staatsgevaarlijk". Ze waren er op uit om ook in Nederland het wettig gezag omver te werpen. De politie was er dan ook op gebrand om illegale politieke vluchtelingen op te pakken. Deze werden dan onverbiddellijk naar de grens getransporteerd en overgedragen aan de duitse kollega's. Ze verdwenen dan meestal in het koncentratiekamp.

HULPORGANISATIES

De joodse vluchtelingen hadden hun eigen hulporganisaties: het Comité van Bijzondere Joodse Belangen en het Joods Vluchtelingen Comité. Ze konden beschikken over kapitaal en hadden veel invloed in regeringskringen. De comitees werkten samen met het nederlandse en duitse opsporingsapparaat om de vluchtelingen van te voren te selekteren. In de praktijk kwam het er op neer dat alleen rijke Joden toegelaten werden. Joodse kommunisten werden geweerd, die moesten maar zien hoe ze terecht kwamen. Joodse vluchtelingen moesten vaak beloven dat ze gelijk weer zouden emigreren. Ze werden dan tijdelijk ondergebracht in kampen. Voor de inrichting van die kampen werd geld opgehaald onder rijke joodse families. Ook hier in Rotterdam waren Joden ondergebracht in zeemanshotels en quarantainebarakken. Naast de hulporganisaties voor joodse vluchtelingen, waren er de organisaties voor politieke vluchtelingen. Er waren er in elk geval

drie aktief: het Matteotti-fonds van de SDAP, de Internationale Rode Hulp (IRH) van de CPH en het Proletaries Steun Fonds (PSF), later het Internationale Steun Fonds van de RSP/RSAP. Het Matteotti-fonds wilde alleen erkende politieke vluchtelingen helpen, maar om erkend te worden als vluchteling moest je papieren hebben en dat hadden de meesten niet. Daarbij kwam dat de SDAP kommunisten als kriminelen beschouwde, vanwege hun militante verzet en hun opstandspogingen tegen het gezag ten tijde van de Weimar-

Appèl in het concentratiekamp Oraniënburg 1933.

republiek. Van dat gezag maakte toendertijd ook de zusterpartij van de SDAP, de SPD, deel uit. De SDAP heeft dan ook voorgesteld om kommunisten te interneren in kampen, zodat ze zich niet aktief konden bemoeien met het politieke leven in Nederland en bij het minste of geringste weer teruggestuurd konden worden. Een voorstel dat de SDAP tekende. Veel leden van de KPD klopten bij de IRH aan. De IRH was opgezet door de

Komintern met de bedoeling de slachtoffers van klassejustitie, politieke gevangenen en vluchtelingen te ondersteunen. De IRH was een soort van proletariese Rode Kruis met sekties in elk afzonderlijk land. De IRH beschikte over een aantal betrouwbare aanloopadressen vlak bij de grens. Vandaar uit werden de vluchtelingen verder gebracht. De IRH zorgde voor duikadressen, eten, kleding, een beetje geld en soms werk. Dat was geen eenvoudige opgave. Alles moest illegaal gebeuren. Voor één vluchteling waren meerdere adressen nodig: eentje om te slapen, eentje voor het middageten en eentje voor het avondeten. Partijleden en sympatisanten, vaak werkeloos, hadden het zelf ook niet breed. Bovendien moest voor de veiligheid zo'n beetje om de zes weken gewisseld worden van slaapadres, want een vreemde in zo'n arbeidersbuurt liep vaak waanzinnig in de gaten. Toch hebben veel mensen vluchtelingen opgenomen. Ondanks de kleine behuizing, ondanks geldgebrek en ondanks de moeilijkheden die ze konden krijgen met de smeris. Zij verleenden de gastvrijheid die de regering de vluchtelingen niet gaf. Het PSF ving alles op wat links van de KPD stond. Het probeerde ondanks hun geringe organisatie en geld-middelen al het mogelijke te doen voor de vluchtelingen. Ze hadden één aanloopadres in Amsterdam en moesten eveneens illegaal werken. Naast het onderbrengen van vluchtelingen voerden de hulporganisaties ook de strijd voor het asielrecht. Vroeger was het recht op politiek asiel een normale zaak voor een demokratiese staat. Tot dan toe waren vluchtelingen altijd opgenomen in Nederland. In de laatste Wereldoorlog bijvoorbeeld nog een groot aantal belgiese oorlogsslachtoffers. Nu gold dat recht op asiel ineens niet meer, nu waren vluchtelingen ineens doodgewone misdadigers. De reden daarvoor lag in de sympatie die bij Colijn en konsorten bestond voor Hitlers streven om een einde te maken aan het "rode gevaar". Hitler werd gezien als een soort van bondgenoot in de strijd. Veel vluchtelingen werden, nadat ze hier onderdak hadden gevonden, weer direkt politiek aktief. Ze konden natuurlijk niet in de openbaarheid treden want dan liepen ze het risiko gepakt te worden. Ze namen verbindingen op met andere gevluchte kameraden. De KPD vormde in Amsterdam een Auslandleitung, die het illegale werk moest koördineren. Er werden kontakten gelegd met rijnschippers. Via rijnschepen werden stencils en brochures naar Duitsland gesmokkeld. Ook gingen leden van de KPD weer terug naar Duitsland met instrukties van de amsterdamse leiding om het verzet te organiseren. Ze moesten daarbij konstant op hun hoede zijn voor infiltratiepogingen van de Sicherheitspolizei en de Centrale Inlichtingen Dienst. Deze werkten innig samen om de hand te leggen op namen om zo het illegale netwerk te kunnen ontrafelen en het verzet onschadelijk te maken. De Sicherheitspolizei probeerde in vluchtelingenkringen door te dringen door omgekochte duitse kommunisten erin te sturen. Op haar beurt had de Centrale Inlichtingen Dienst haar spionnen in de IRH. In Rotterdam werd bijvoorbeeld zo'n verklikker ontmaskerd. Het ging om een werkeloze kommunist die voor een paar gulden inlichtingen gaf. Door zijn toedoen zijn een aantal duitse emigranten gearresteerd. Ook hield de politie regelmatig razzia's in de arbeiderswijken op zoek naar duitse vluchtelingen. Vluchtelingen die gepakt waren werden zonder pardon uitgeleverd aan hun slachter. Bij dit illegale werk waren veel CPH-leden betrokken. Van de vluchtelingen kregen ze verhalen uit de eerste hand over de bruine pest in Duitsland te horen. Voor het eerst kreeg men betrouwbare informatie over de Hitler-diktatuur doorgespeeld. De officiele pers in die dagen had alleen maar lof voor Hitlers regime.

WAT IS ER MET HEN GEBEURD ?

Voor de vluchtelingen was het verschrikkelijk om hun eigen land te moeten verlaten en een illegaal leven te leiden in een vreemd land. Ze moesten konstant op hun hoede zijn en waren gedwongen tot nietsdoen. In 1936 bood Spanje dan ook de mogelijkheid voor veel duitse emigranten om toch iets tegen dat fascisme te doen. Er zijn zo'n 5000 duitsers naar Spanje vertrokken om daar in feite Hitler af te stoppen. Dat heeft een hoge tol gekost. 3000 duitse anti-fascisten verloren hun leven in de strijd. Veel mensen zagen hun duitse vrienden naar Spanje vertrekken om te knokken in de rijen van de Inter Brigade. Vanuit de Internationale Zeemansclub hier in Rotterdam is bijvoorbeeld ook zo'n ploeg vertrokken. Er zijn ook een aantal vluchtelingen teruggegaan naar Duitsland om dáár het verzet te organiseren. Velen daarvan zijn door verraad om het leven gekomen. Ook vielen er veel vluchtelingen in handen van de nazies bij de duitse inval in mei 1940 in ons land. Tenslotte zijn er dan nog die deel hebben genomen aan het verzet hier in Nederland na de inval.

Meereke

Je had in die tijd ook duitse vluchtelingen, die heeft mijn moeder ook in huis gehad, maar ik niet. Ze wist eigenlijk niet wie ze onderbracht. Iemand kwam dan bij je en

die vroeg of jij zo'n duitse emigrant wilde hebben. Nou ja, ik had helemaal geen plaats, mijn moeder eigenlijk ook niet, maar die deed het dan toch. Ja, het ging ook allemaal moeizaam want je kreeg er geen geld voor. Mijn vader was werkeloos en die kreeg heel weinig van de steun. Maar mijn moeder heeft er toch vrij veel gehad maar allemaal voor een heel korte tijd. Allemaal een paar weken, zo zes weken en dan gingen ze weer ergens anders heen. Ze sliepen bij mijn moeder thuis en dan moesten we allemaal een plekje inruimen, want mijn moeder had niet zo'n groot huis. je wilde zo'n kerel toch een plekje voor z'n eigen geven. Mijn moeder had toch nog twee jonge kinderen thuis, van negen en elf. Dus dan was het allemaal inschuiven en dan kwam er

Muurkrant voor duitse emigranten in Barcelona tijdens de burgeroorlog.

weer eentje bij met schraalhans in de keuken, van eigenlijk niks hebben. Je kreeg geen geld voor die mensen want ze hadden ook niks. Ze kregen wel eens geld overgestuurd stiekum uit Duitsland, maar ik weet ook niet precies hoe dat ging.
We hebben een duitser gehad, die was in 1933 al gevlucht en die kwam ons ook altijd een beetje scholing geven, over het fascisme. Hij was met een dochter van Chabot getrouwd, die schilder. En die kwam dan vertellen over Duitsland want hij had nog veel kontakt met zijn familie. Dan kwam hij ons vertellen over het opkomende fascisme, dat was altijd wel interessant. Want toen was dat toch ook al dat dat fascisme opkwam en de crisis. Toen had je in Berlijn, je hebt er nog een lied van "Der Roter Wedding"

een gedeelte van die stad en daar kwam die dan over vertellen. Hoe die mensen daar in armoe leefden en verzet pleegden. Dan leerde hij ons gelijk nog een liedje.
Kees
Toen in '33 Hitler aan de macht kwam, kwamen alle duitse kommunisten, socialisten en Joden hier naar toe en die werden door de Internationale Rode Hulp ondersteund. We moesten ze dikwijls bij werkelozen onderbrengen. Op het ene adres moesten ze slapen, op twee adressen moesten ze eten. 's Middags om 12 uur gingen ze op dàt adres eten en 's avonds gingen ze dààr eten en op het derde adres gingen ze slapen. Je moest vaak honderden mensen onderbrengen. Het gebeurde op een ochtend om 4 uur dat er opeens een auto voor mijn deur stond met vier duitsers erin die ik nog nooit gezien had. Alles wat ze bezaten hadden ze aangetrokken en daar lagen ze dan om een uur of 5 op mijn vloer. Ik had ze nog nooit gezien die kerels. Ik had zelf toen geen vreten, maar ja ze moesten toch een bak thee hebben en als het even kon een snee brood.
Tinus de Winter
Hoe werden duitse vluchtelingen ondergebracht?
Onder andere bij ons thuis. We hebben eens maanden iemand gehad.
Hoe werd dat georganiseerd?
Er was een adres in Amsterdam waar de mensen naar toe moesten gaan, dat was een kontaktadres en dan werden ze verspreid over de adressen van mensen die iemand konden hebben. We waren toen nog niet getrouwd, toen werd er bij mijn vader en moeder thuis een vluchteling gebracht. Dat was een raden-kommunist. Hij is naderhand via Engeland naar Zuid-Afrika gegaan. Hij had een meisje in Engeland en die zou naar Zuid-Afrika gaan, die was onderwijzeres. Hij ging dus eerst naar Engeland toe. Maar hij moest via Antwerpen reizen, want er was daar iemand die hem naar Engeland zou brengen. En toen heb ik hem dus over de grens gebracht naar België. Ik heb toen nog in de rats geze-

Affiesje van de RSAP.

ten. Laten we nou net een boterhammetje zitten eten, ik had een pet gekocht om me minder herkenbaar te maken, we lagen achter een heuveltje dat brood te eten, toen kwamen er opeens vanaf 20 meter afstand 2 smerissen te voorschijn. Nou, ik heb angst gehad. Ik liep geen moeilijkheden, maar die jongen wel. Maar die kerels keken elkaar zo'n beetje aan en liepen door. Toen hebben we dus de reis kunnen volbrengen. Je moest een soort smokkelpaadje volgen. We hadden van te voren op de kaart gekeken waar weinig dorpen lagen, dat was bij Woensdrecht en vanuit daar zijn ze dus zoveel mogelijk in de richting van Antwerpen gelopen. Vluchtelingen werden dikwijls uitgeleverd als ze gepakt werden, want de nederlandse regering was een rót regering.
Zo werd er nog wel eens eentje ondergebracht, want er waren wel veel mensen die dat wilden doen. Wij kregen allerlei vluchtelingen die buiten de KPD stonden. De KPD had haar eigen organisatie voor de opvang van vluchtelingen. Mijn vader werkte gelukkig nog want je moest alles voor eigen rekening nemen. Er was natuurlijk wel een klein potje, maar dat was voor als je werkeloos was en een vluchteling thuis had, dan kreeg je wel een beetje geld voor voeding. Dat was dat Proletarisch Steun Fonds. We verkochten bonnetjes aan ons goed bekende mensen zodat de onbetrouwbare figuren er buiten bleven en dat je dus ook niet de kans liep dat die mensen achtervolgd werden.

Arie
Bij het aan het bewind komen van Hitler, in februari '33 begon pas goed de georganiseerde vervolging van progressieve krachten in Duitsland. Er werd hier in Nederland door de anti-fascisten een oproep gedaan om de progressieve krachten die Duitsland konden ontvluchten onderdak te verlenen en wat dies meer zij. Aangezien Hitler een bevriend staatshoofd was van onze toenmalige regering, waren politieke vluchtelingen illegaal. Vandaar uitkijken geblazen voor hen die onderdak verleenden, of er aan mede hielpen. Jammer voor de vluchtelingen organiseerde iedere anti-fascistiese partij of beweging zijn eigen hulp. Dit vloeide voort uit de verhoudingen die in Duitsland gegroeid waren, door het elkaar de schuld geven van het aan het bewind komen van Hitler. De tegenstelling sociaal-demokraten/kommunisten was wel het grootst en leidde tot een belangrijke nederlaag voor wat we onder één noemer brengen:links. Maar ja, het was voor de komitees in Nederland een moeilijke taak om de vluchtelingen die in groten getale de grens illegaal overkwamen op te vangen, onder te brengen en uit handen van de Justitie te houden.
In een gedeelte van het distrikt waar ik was, hebben we vele vluchtelingen geholpen. Er kwam wel het nodige voor kijken. Eten, onderdak, papieren, kleding, zakgeld enz. moesten in de kortst mogelijke tijd georganiseerd worden. En zo'n massaal geval was ons vreemd, daar we geen ervaring op dat gebied hadden. Ook de duitsers niet. Maar na verloop van tijd kwam er wat lijn in de organisatie. Kommunisten werkten in cellen van 3 man ieder. Daarvan was één man de leider die weer verbinding had met anderen, 3 cellen enz. Men sprak elkaar aan met een voornaam. Verders wisten wij weinig van elkaar. Dit om bij verraad de schade zo klein mogelijk te houden. De fascisten zaten ook niet stil en probeerden door infiltratie onder de emigranten gegevens te verzamelen om in de toekomst toe te slaan. Wat hen, in mij bekende gevallen gelukt is. Bijvoorbeeld één: bij mij werd een emigrant gebracht. Emiel noemde hij zich. Hij was eerste schippersknecht geweest op een grote duitse lichter van een paar duizend ton. Deze deden niets anders dan kolen en erts enz. halen in Rotterdam. Ze brachten dat naar het Ruhrgebied. Hij was lang lid van de KPD. Na het aan de macht komen van Hitler wist hij wat hem te wachten stond. In Nederland liep hij van zijn lichter weg en

o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

A N T I - F A S C I S T E N !!!!

A L A R M !!!!!!!!!!!

Sedert eenige weken is men in Holland bezig een klopjacht te houden op de uit Duitsland gevluchte Anti-Fascisten, die ontsnapt zyn uit de hel van moord en concentratiekampen.
Reeds zyn een 40 tal kameraden gearresteerd en opgesloten.
Zy worden behandelt als misdadigers.
Reeds gaan stemmen op, om ook hier in Holland concentratiekampen op te richten (de Hollandse bourgeoisie noemt deze internneringskampen), voor de uitgenoden, wat tevens lyden kan tot het opsluiten van Hollandse revolutionaire arbeiders.
Dit in plaats van kampen betekent niets meer of minder dan een steeds verder dryven naar het openlyke fascisme der bourgeoisie in Holland.
Hiertegen moet een machtig protest klinken

TEGEN DEZE METHODE EN DE

EIS VOOR ASYLRECHT VAN ALLE

ANTI-FASCISTISCHE VLUCHTELINGEN !!

De Internationale-Rode-Hulp-(I.R.H. belegd daartoe voor de Linker-Maasoever een GROTE OPENBARE

V E R G A D E R I N G

OP

M A A N D A G 25 FEBRUARI e.s.

in de S P I L Dordschestraatweg.

sprekers: WYNKOOP, SNEL en COHEN.

Kameraden protesteerd tegen de door de regeering genomen maatregelen.
EIST VOLLEDIG ASYLRECHT VOOR DE ANTI-FASCISTISCHE EMIGRANTEN !!!!!
ENTREE 5 en 10 cent.

Uit "De Krukhaak" uitgave van de RVO in de rotterdamse haven.

werd hier ondergebracht. Door zijn kennis van de Rijnvaart werd hij na verloop van tijd ingezet om illegaal propagandamateriaal te bezorgen op duitse lichters en kontakten te leggen met de bemanning. Hij had van het illegale komitee de beschikking gekregen over een koffer met garen en band, knopen, naalden, elastiek enz. Door dat te verkopen moest hij tevens gesprekken aanknopen en zien of hij kontakten kon maken. Tevens had hij propagandamateriaal bij zich zoals brochures en stencils en dat probeerde hij te slijten. Het was wel riskant, maar ja daar ben je revolutionair voor.

Het risiko werd wel wat verkleind. Om bij die lichters te komen mocht hij meevaren met een proviandvaarder. Dat is iemand die...ik zal maar zeggen. een supermarkt te water. Die was ook anti-fascist en een goede steun bij dit werk. Zelf ben ik ook verschillende malen mee geweest. Maar het liep niet altijd zoals het zou moeten gaan. Er werd dan wel nodig gediskussiërd. Velen, dat kon je gewaar worden, waren bang, wat in de lijn der verwachtingen lag. Vele maanden heeft hij dat gedaan. Op een morgen is hij weggegaan zonder zijn bewuste koffer en we hebben hem nooit meer gezien of gehoord. Of hij in een val gelopen is, of het niet meer zag zitten, we weten het niet. Vele emigranten hebben we zien komen en gaan. Minstens één keer per week hadden ze een vergadering, maar nooit op het zelfde adres. Door bemiddeling van hen kwamen we veel te weten over toestanden in de konsentratiekampen. Maar hun organisaties bleven gespleten. In 1936 kwam er meer samenwerking. Dat was de periode van de Spaanse Burgeroorlog. Aan de oproep aan alle anti-fascisten de Republiek te steunen gaven velen gehoor. Ook de duitse emigranten gingen in groten getale via Parijs naar Spanje. Bij de eerste aanval op Madrid, die voor Franco een nederlaag werd, zijn vele duitse emigranten gesneuveld.

Henk Bruintjes

Een sociaal-demokraat, hij was bode bij de Centrale Arbeiders Verzekering, kwam bij mij thuis en hij vroeg: "Henk, heb jij een schrijfmachine?" Ik zeg: "Ja, die heb ik wel." Hij zegt: "We hebben een groepje duitsers die zijn allemaal illegaal en die zouden graag van die schrijfmachine gebruik willen maken. De namen van die mensen mag je niet weten. Ze komen als nummer. Nummer één, nummer twee..." Alleen de leider ervan die heette Fred. Ze kwamen en ze hebben bij mij thuis met die schrijfmachine zitten werken. Een stel ervan zijn opgepakt en naar Duitsland vervoerd. Twee ervan hebben van tevoren zelfmoord gepleegd. Want die zouden toch naar een bepaalde plaats gebracht worden. De rest is weggegaan, die heb ik nooit meer gezien, daar heb ik nooit meer wat van gehoord ook. Dat was net voor de oorlog. Of diezelfde lui ook kontakt gehad hebben met een sabotagegroep dat weet ik niet. Je had toen die Spaanse Burgeroorlog en toen zijn er een paar schepen met oorlogsmateriaal gezonken, of hebben averij gehad. En nou weet ik niet of die groep daarmee te maken had. Dat heb ik nooit gevraagd. Ik heb ook niet gevraagd wat ze deden. Ze deden alleen dat werk met die typemachine en dat deden ze dan bij ons. Hoe minder ik wist, hoe beter het was. Dat zei die Fred nadien ook, "We hebben hier heerlijk kunnen werken en je hebt nooit een vraag gesteld en dat was voor jou ook beter". Want als ze gepakt waren, dan werd alles gepakt en dan had ik er ook bij gezeten. Een stel zijn er door de nederlandse politie opgepakt. Ze hadden een vergadering in de Loofdakstraat en die zijn die avond opgepakt en ze zijn naar het Haagseveer gebracht. Ze werden op transport gesteld naar Duitsland. Ze zouden uitgeleverd worden. En ik meen dat één of twee zich in de cel hebben opgehangen op het Haagseveer. Dat was onder minister de Geer, als ik het goed heb.

Kees

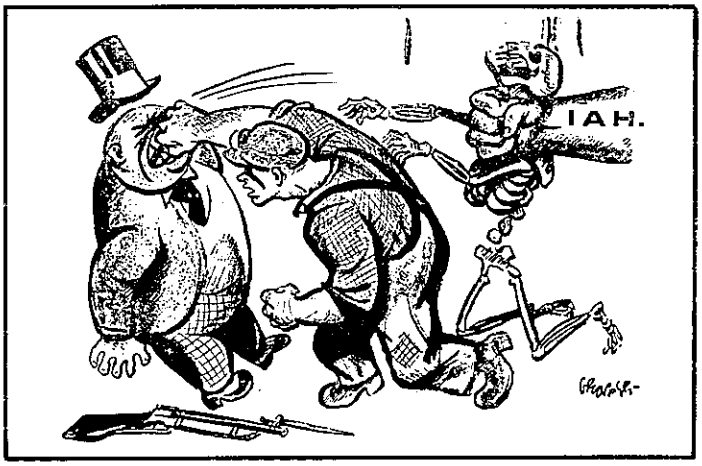
Wat deed jij precies voor de Internationale Rode Hulp?

Doordat ik in de beveiliging gezeten had, kreeg ik ook opdracht om met die duitse emigranten te werken. Mijn taak was dus niet het inzamelen van geld, mijn taak was om adressen te bemachtigen waar mensen ondergebracht konden worden. Dat was een heel moeilijke situatie. Bij de één,een werkeloze, die man had wel een slaapplaats maar die had geen eten. Dus die man moest 's morgens naar een ander adres gebracht worden waar hij kon gaan eten of er werd eten bij hem gebracht. Maar dan 's avonds moest hij een middagmaal hebben. Dan moest hij weer naar iemand anders. Dus wij moesten een hele berg adressen hebben voor één emigrant en je kon een emigrant niet zes of tien weken op één adres laten, je moest steeds wisselen. Je had met een paar mensen dagelijks werk nodig om aan adressen te komen. Dat konden geen adressen van bekende arbeiders zijn dus daar waren de sympatisanten heel bruikbaar voor en die onderwijzers en die ambtenaren en die illegale partijgenoten. Dat waren onbekenden. Die vluchtelingen waren niet alleen KPD'ers maar het waren ook andere mensen. We hadden ook Joden, maar die jodenorganisatie was tamelijk sterk. We hadden wel Joden, maar hoofdzakelijk waren het leden van de KPD en nevenorganisaties. Dat moest gecheckt worden. Iedereen die zich meldde, en daar was ook weer een stuk organisatie voor nodig om te checken wat dat voor mensen waren. Er waren methodes voor, op het laatste werd dat ontwikkeld, hoe check je nou iemand,als die zich meldt als anti-fascist? Ik kende de duitse verhoudingen niet. Dus je moest die duitse emigranten weer betrekken en je moest ook weer checken of hij betrouwbaar genoeg was om dat te doen.

Dus je gebruikte duitse vluchtelingen die hier al zaten om te checken of die duitsers

die hier kwamen betrouwbaar waren?
Ja, precies. En of ze weer bruikbaar waren voor de illegale arbeid in Duitsland. Of ze dus terug konden langs bepaalde wegen, langs illegale wegen. En dààr dus door overbrenging van nieuws zo een organisatie te ontwikkelen. Daar zat natuurlijk ontzettend veel werk aan, veel praatwerk.
Werkte de politie hier ook samen met de duitse politie?
Ja, illegale emigranten werden door de nederlandse politie, door de Vreemdelingendienst, opgepikt en over de grens gezet.
Er was hier in Rotterdam in de Witte de Withstraat een"Deutsches Haus", een duits huis, een "Deutsches Verein". Er was ook een duitse school, een nazi-school, die was aan de Baan. Van daar werd de strijd tegen het kommunisme georganiseerd. De SD (duitse Sicherheits Dienst) had al vroeg interesse in de CPH en haar nevenorganisaties. Ze spioneerden, ze infiltreerden, zoals wij infiltreerden binnen andere organisaties infiltreerden zij bij ons. Zo trachtten ze op die wijze invloed te verkrijgen.
En dat was vooral natuurlijk vanwege die duitse vluchtelingen?
In het bijzonder vanwege die duitse vluchtelingen. Dat werd later nog verscherpt en nog verhevigd door dat ze daar een totale organisatie voor opstelden. Die duitse kommunisten hebben toch vanuit hier, vanuit Nederland onder leiding van Daan Goulooze, de illegale duitse kommunisten ondersteund. Er is een organisatie opgebouwd en ik heb daar aan meegesjouwd. Mensen gingen van hier vandaan met rijnschippers met materiaal naar Duitsland. Wij hadden kontakt met werkende mensen en door middel van die rijnschippers hadden wij kontakt met Duitsland. De rijnschippers konden veel doen, er was een rijnkerncel, onder de rijnschippers was er een kommunistiese cel. Die konden dat werk organiseren, die had ook weer zijn sympatisanten en vertrouwensmensen, die konden daardoor met hun materiaal de Rijn op.

PRIJS 3 CENTS

BRIEFKAART

AAN

De Internationale Arbeiders Hulp (I.A.H.) heeft tot taak door middel van de Proletarische Solidariteit, de strijdkracht te versterken tegen Honger, Oorlog en Fascisme. — Ook gij behoort in onze rijen. Geeft U daarom op als lid en ondersteunt onze acties. — Adres voor Holland: I.A.H., Landelijk Secretariaat Singel No. 63, AMSTERDAM (C.)

Affiesje van de IRH en steunkaart van de IAH.

Waren dat hollanders of duitsers?
Nee, veelal hollanders, er waren een paar duitsers bij. Ze waren allemaal in dezelfde cel, in de rijnschipperscel. Die stond in kontakt met de partij via de normale kanalen, cel, sektie, distrikt, partijbestuur. Later werd dat illegale apparaat bewust opgebouwd. Een kommunistiese partij moet altijd 50% illegaal zijn en 50% legaal, dat

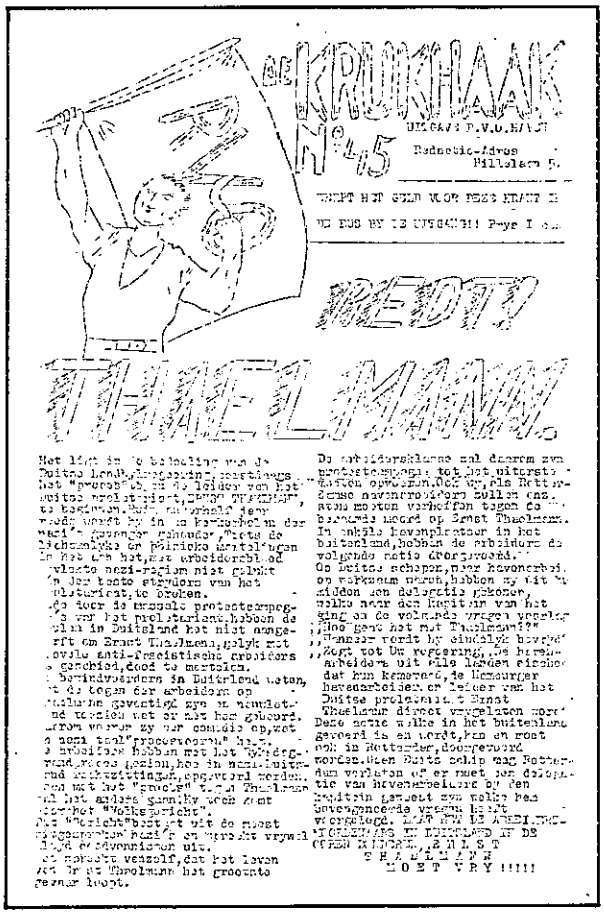
is het systeem van het opbouwen van de kommunistiese partij. Dat je dus altijd, morgen, over kan gaan tot het laten funktioneren van het illegale apparaat wanneer het legale apparaat wegvalt. Het is niet volledig ideaal geslaagd, maar er waren toen belangrijke tendenzen en ontwikkelingen in die richting.
Kun je nog iets meer vertellen over die rijnschippers. Er ging materiaal hier vandaan naar Duitsland en kwamen er dan mensen mee terug?
Dat gebeurde heel weinig, de vluchtelingen kwamen hoofdzakelijk over de grens in Limburg. Daar kwamen de meeste vandaan. In Limburg waren wat kontakten. Waarom daar? Omdat het in Limburg niet opviel als je duits sprak. Er waren aan de grens een aantal boeren en mensen die in Duitsland werkten vanuit Limburg en daardoor het kontakt met arbeiders in Duitsland en met leden van de CPH en met sympatisanten van de CPH makkelijk kontakt konden opnemen. Het was een eenvoudige weg omdat de taal geen hindernis was, omdat het accent geen hindernis was. Dus de nazies dachten die man hoort in die omgeving. En daardoor ook goed op de hoogte waren met de grensovergangen en smokkelpaden en daardoor kwamen ze zo over de grens. Met schepen lag dat anders, want schepen worden veelal door de douane gekontroleerd. Kijk, je kan wel een krant verstoppen in een brood of in een petroleumbus, maar geen mensen in een petroleumbus, die moet je onder de lading douwen of ergens in een kast. Die boten werden veelal door de douane onderzocht.
Gingen er ook wapens naar Duitsland?
Nee, van ons niet.

DE ANTI-FASCISTEN

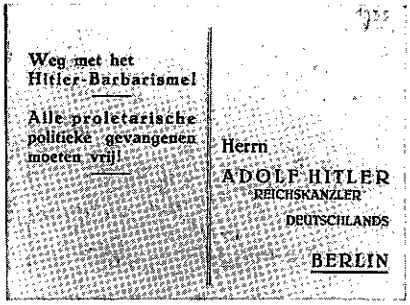
EEN BEVRIEND STAATSHOOFD

Veroorzaakte Hitlers machtsovername onder arbeiders een schok, in officiële kringen reageerde men kompleet anders. De loftrompet werd uitgestoken voor Duitslands "wedergeboorte". Een willekeurige greep uit de persrecensies van die dagen laat dat zien. De Telegraaf was laaiend enthousiast over Hitler. Als zijn grootste verdienste werd genoemd "dat hij het bolsjewistische gevaar in Duitsland had vernietigd, nog voor hij rijkskanselier werd". De katholieke Tijd was het "geheel met Hitler eens, wanneer hij verklaart dat de ingezette strijd tegen het marxisme een strijd is op leven en dood". Ook de Standaard, een net christelijk blad, zag veel goeie dingen: "De republiek van Weimar gaf veel te veel vrijheden, naaktgymnastiek en goddeloosheid namen toe en van de vrijheid werd niets dan misbruik gemaakt. Niet in Duitsland, maar in de Sovjet-Unie werkten "de machten der hel". Het valt te begrijpen dat in een land als Duitsland, waar dit verfoeilijk communisme miljoenen reeds in zijn greep ving, om het geweld der overheid wordt gevraagd ten einde dit werk der diepte te keren." Hitler had het christelijk fatsoen van Nederland aan zijn kant in zijn strijd voor zedelijke reinheid. Die Hitler was zo slecht nog niet. In de officiële betrekkingen tussen Nederland en Duitsland bleef alles bij het oude. Elke verkoeling in de betrekkingen bleef achterwege. Hitler werd niet anders gezien als zijn voorganger. Hij was een bevriend staatshoofd en Duitsland een goede buurman waar je vriendschappelijke betrekkingen mee onderhoudt. En als er dan lui waren die met modder gooiden, die Hitler voor moordenaar of beul uitmaakten, dan moest daar tegen opgetreden worden. De linkse schrijver Maurits Dekker werd vervolgd omdat hij Hitler ondermeer een clown en leugenaar had genoemd. Hij werd veroordeeld tot 100 gulden boete of 50 dagen zitten "wegens opzettelijke belediging van een bevriend staatshoofd". Ook het rotterdamse RSAP-gemeenteraadslid Ab Menist werd in 1940 twee keer voor het gerecht gesleept wegens belediging van een bevriend staatshoofd. Belediging van Hitler leverde hem twee weken gevangenisstraf op en belediging van Franco twee maanden voorwaardelijk.
In 1936 had Bertus Schmidt,op een vergadering van de kommunistiese partij in Libelle aan de Schiedamsevest, Hitler "een beul" genoemd. Dat werd opgeschreven door twee rechercheurs van de politieke recherche. Na een paar dagen werd hij naar het Haagseveer geroepen. Daar kreeg hij te horen dat er proces-verbaal tegen hem opgemaakt was en dat hij vervolgd zou worden wegens belediging van een bevriend staatshoofd. Drie weken na het verhoor van de rechter-commissaris zou de zaak voorkomen.
Bertus Schmidt
Ik zat in die tijd maar koortsachtig te denken wat ik nou kon doen om mijn baan te behouden, want dat was toen net zo erg als nu. Ik had voeling met mevrouw Ida Prins, dat was een schat van een mens, een juriste. Maar ze had geen praktijk, want ze zat veel meer in de kommunistiese vrouwenbeweging. Ze zei: "Ja, nee, dat kan ik niet voor

je doen, maar ik weet wel iemand die je kan verdedigen". Ik zei: "Nou, dat komt wel voor elkaar dat verdedigen, desnoods moet ik dat zelf doen. Maar hoe hou ik het nou een beetje uit de openbaarheid, want daar krijg ik last mee." Daar wist ze ook niet zo gauw een oplossing voor, maar ze stuurde me naar mr. Oskam. Dat was een hele mooie figuur, een hele bekende schaker, fellow-traveler, sympatiek. Daar vertelde ik het verhaal tegen en hij zei: "Nou jongen, wil je er buiten blijven?" "Ik wel, maar ik wil nòg liever uit de openbaarheid blijven wat kranten betreft enzo." Hij zei: "Tja, daar kan ik niks aan doen". Ik dacht:dat gaat helemaal mis.
Bij de rechter-commissaris hield ik staande dat ik het helemaal niet gezegd had. Eindelijk de rechtszaal, mr. Oskam in toga houdt een prachtig betoog, want dat kon hij wel. Hij kon ironies zijn op het cyniese af, "of je nou door de hond gebeten werd of door de kat" daar had hij het over. Het was prachtig allemaal. Toen kwam die officier van Justitie aan het woord en dat was een rotterd. Ik heb zijn naam nooit kunnen onthouden of ik ben het vergeten maar ik had zo graag willen weten wat die vent later in de oorlog heeft gedaan. Hij begon me daar een requisitoir te houden daar lustten de honden geen brood van, "dat moest afgelopen zijn met vreemde staatslieden te beledigen en wat dachten ze hier eigenlijk wel, het was toch een fatsoenlijk land, daar zouden ze wel eens korte metten mee maken". Hij eistte 14 dagen gevangenisstraf. Ik dacht "godverdomme" en Oskam: "Joh, dat zeggen ze maar, 14 dagen, ik krijg er nog wel wat vanaf". "Maar" zei ik "je krijgt er niet alles af". Want zo wijs was ik ook wel. De uitspraak: één week.
Maar nou krijg je het volgende. Bij zo'n rechtzaak zaten alle krantenverslaggevers. In die tijd werd er van rechtzaken nog wel wat gemaakt. Dat waren kolommen hoor. En zeker zo eentje "beledigiing van Hitler", en dat in Rotterdam dat was natuurlijk helemaal kat in 't bakkie.

ERNST THÄLMANN

Pamflet en steunkaart voor de bevrijding van de duitse kommunist Ernst Thälmann.

Nou was ik 's morgens altijd het eerste op kantoor en daar lazen de bazen de NRC. Ik maakte de post open en legde de post en de kranten klaar. Dus ik als de sodemieterij die NRC opengeslagen en verdomd er stond zeker een verslag van twee kolommen in over meneer L.W.S. dus mijn voornamen L.W. "godverdorie, dat moet weg" dus ik heb dat blad er zo tussen uitgetild en verdonkeremaand. En toen mijn baas "Morgen" "Morgen". "Post?" "Ja, ik heb het al uitgezocht" "Krant?" "Alstublieft meneer" "Wat is hij dun

vandaag?" "Ja ik begrijp het ook niet, nou ja je hebt de ene dag een dikke krant en de andere dag een dunne krant". Ik praatte er overheen. Ze hebben niets gemerkt. Twee weken later de uitspraak en dat was maar zo'n stukje. Alleen in het Volksdagblad van de partij hadden ze mijn voorletters veranderd, hadden ze A.S. van gemaakt. Ik ben er zonder kleerscheuren doorheen gekomen.
Maar toen moest ik gaan zitten en ik dacht: "Hoe moet ik dat nou weer oplossen?" 's Middags om een uur of drie was het rustiger geworden en dan zei hij altijd: "zullen we effe?" En dan moest ik met hem schaken, het was een prachtige baan die ik had, 's middags moest ik even schaken met de baas. Toen dacht ik: "Nou moet ik het toch even zeggen". Hij zei: "Ik heb je" "Ja verdorrie dat had ik niet gezien". Ik zei: "Maar nou we het er toch over hebben" en dat sloeg als een tang op een varken "ik wou nog wat vragen" "Wat is er dan?" "Ik wilde morgen op vakantie" "Wat?". Het was mei en in mei ging je niet met vakantie. "Ik zal u vertellen hoe het zit, ik heb een broertje", en daar loog ik niet om want ik hèb een broertje "en die wilde zo graag gaan kamperen want hij heeft een tentje gekocht en nou heeft hij aan mij gevraagd of ik mee kan gaan om het op te zetten". "Zo, hoe lang moet dat dan duren?" "Nou, ik heb gezegd ik zal kijken of ik één week met je mee kan. "Hoe staat het met het werk?" Nou dat had ik al lang van te voren helemaal uit zitten kienen, dus ik soeplepelde een hele lijst van dat werk op. Hij zei: "Nou dat valt wel mee". "Nou dat dacht ik ook wel", "Nou ja, ga dan maar één week".
Dus ik heb één week daar in die cellenbarakken van Scheveningen gezeten. Ik kwam er uit en toen zei hij de andere dag: "Wat zie je bleek?" Ik had natuurlijk de hele week binnen gezeten, ik had geen zonlicht gehad. Zo ben ik daar doorheen gerold. Dat was me toch wel wat, ik heb wel even in de penarie gezeten, want je kwam niet meer aan het werk als je er uit gedonderd was en dan met diè antecedenten, dan was het helmaal mis geweest. De CPH was al een partij van werkelozen dus je moest wel proberen om je baan te houden.
De nederlandse autoriteiten stelden alles in het werk om het de nieuwbakken führer naar het zin te maken. Toen in oktober 1936 in Rotterdam de anti-fascistiese tentoonstelling "De Olympiade Onder Dictatuur" (DOOD) werd gehouden was één telefoontje van de duitse konsul voldoende om de tentoonstelling te sluiten. Dat gebeurde trouwens op voorstel van de hoofdkommissaris van de rotterdamse politie Van Einthoven. Die politie kon trouwens prima samenwerken met haar duitse kollega's. Illegale vluchtelingen werden korrekt afgeleverd aan de grens. Ook op hoger nivo konden ze het prima met elkaar vinden.
In '37 werd in nazi-Duitsland een geheime internationale politiekonferentie gehouden op initiatief van de leider van de Sicherheitsdienst Reinhardt Heydrich. Er waren politiefunktionarissen aanwezig uit 15 landen waaronder Nederland. Onderwerp van de konferentie was: "Strijdmiddelen tegen het bolsjewisme". De buitenlandse gasten werden aansluitend uitgenodigd om de rijkspartijdag te Neurenberg bij te wonen. Dat het kleine Nederland Duitsland te vriend wilde houden had vooral te maken met nederlands ekonomiese afhankelijkheid van Duitsland. Duitsland was nederlands belangrijkste handelspartner. Ook het doorvoeren van goederen door Nederland naar het duitse achterland leverde flink veel geld op. Via Rotterdam werd het Ruhrgebied met z'n zware industrie van kolen en ijzererts voorzien. De Steenkolen Handels Vereniging (SHV) is er groot van geworden. In ondernemerskringen bestond grote waardering voor de "duitse opbouw". Het buro Ribbentrop, speciaal opgezet om in zakenkringen te infiltreren wist die sympatie te organiseren in een soort van nederlands-duitse-vriendschapsvereniging. In 1937 werd de Deutsch-Niederländische Gesellschaft opgericht, waarvan gelijk een hoop grootheden van handel en industrie lid werden. Vier november 1938 dineerde dit exclusieve gezelschap samen met de rijksminister in het duurste hotel van Berlijn. Fentener van Vlissingen, direkteur van de SHV houdt dan een toespraak waarin hij de wenselijkheid van een innige samenwerking onderstreept: "Niets zal op den duur kunnen verhinderen dat Duitsland en Holland samen werken en Holland zal daartoe, zij het wellicht aarzelend, de hand dienen uit te steken. Daarom is het des te belangrijker dat zulks niet aarzelend geschiedt, maar met vreugde en in het heldere bewustzijn van de noodzaak". Dat was in '38 toen de konsentratiekampen al aardig vol liepen. Die "duitse opbouw" bood de nederlandse regering tevens de gelegenheid om een groot aantal van die lastige werkelozen kwijt te raken. Ruim voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog waren er al zo'n 30.000 werkelozen verplicht in Duitsland te werk gesteld. Het was ir. Verwey, direkteur van de nederlandse rijksdienst der werkeloosheidsverzekering en arbeidsbemiddeling die tot deze slavendrijverij besloten had. Zijn idee was simpel: een mens kon beter werken, dan uit z'n neus vreten, wat voor

werk dat rotte niet. Werken in Duitsland was daarbij niet alleen in het belang van de werkeloze en z'n gezin, maar ook in het nationaal belang, want de staat hoefde dan geen steun uit te keren. Een voortreffelijk beeld van de nauwe band tussen ons land en Duitsland geeft ons tenslotte het bruiloftsfeest van prinses Juliana en Bernhard von Lippe Bisterveld. Prins Bernhard was overtuigd fascist, lid van de SS en bedrijfsspion voor de chemiese reus I.G.Farben. Op de bruiloft waren ook veel SS-vrienden van Bernhard aanwezig. Toen het chauvinistiese"Deutschland über Alles"en aansluitend het Horst Wessel-lied ingezet werd, sprongen de prins en zijn SS-kameraden in de houding en brachten de Hitlergroet. Kon het nog duidelijker?

EIGEN..RDIJ OPMERKEN VAN AGENT 1206.

De Strydbond tegen Fascisme groep Korte Kade wordt grooter en grooter.Ook het aantal lezers van Antifa-Front neemt meer en meer toe. Het aantal colportagenummers stygt met den week.Dit alles getuigt van de afkeer die er heerscht onder de arbeiders jegens het fascisme.Meer en meer gaan de arbeiders vertrouwen stellen in den Strydbond tegen het fascisme die in haar kort bestaan bewezen heeft voor aan te gaan overal waar antifascistische stryd gevoerd wordt.

Dit schynen zekere personen niet erg goed te kunnen gruimen. Daar ze geen kans zien openlyk tegen den Strydbond en haar colporteurs op te treden,trachten zy op allerlei geniepige wyzen de propaganda te belemmeren.Tot deze personen behoort ook agent 1206.Dit bewyst het volgend incident,dat zich een dezer dagen aan het stempellokaal Korte Kade afspeelde.

Een kameraad colporteerde met Antifa-Front en verkocht menig nummer,van dit populair geworden blad.Op een gegeven moment kwam agent xx 1206 naar hem toe en vroeg hem op vry aanmatigende toon een exemplaar ter inzage.Alle stempelaars weten ongetwyfeld,dat ieder krantje en strooibiljet eerst door de politie moeten worden gecensureerd.Onze kameraad aarzelde dan ook niet aan het verzoek van den agent te voldoen.

De agent verwyderde zich en las de krant door.Na hem te hebben gelezen,gaf hy hem niet terug doch stak hem in den zak.Onze kameraad trad hierop op den agent toe en vroeg zeer beleefd of hy de krant wilde betalen of anders teruggeven.Hy kreeg hierop van den agent het hondsche antwoord: "Ik heb niks met je te maken."

De krant is tot heden toe nog niet betaald.Als een ander mensch iets doet noemt men dit diefstal.Hoe moeten wy het in dit geval noemen?

Hiermede was de zaak echter nog niet afgeloopen.Toen onze kameraad aan het loket kwam om zyn stempel te halen,kreeg hy de waarschuwing,dat hy voortaan niet vroeger dan noodzakelyk was aan het stempellokaal mocht komen en dat hy zich moest verwyderen zoodra hy zyn stempel had gekregen.

We zien hieruit hoe de beambten van W.H., samen met de politie, de anti-fascistische propaganda met de meest geraffineerde middelen trachten tegen te werken.

De stempelaars van de Korte Kade zullen tegen deze handelwyze rechtig stelling moeten nemen.Een stempelaar is geen bedelaar,al colporteert hy ook met anti-fascistische lectuur en de straat is tot nog toe vry.Het beste antwoord op deze provocaties is het versterken van den trydbond tegen Fascisme en het Werkloozen Stryd Comitee.

Een stempelaar.

C I L E T T E N N A Z I S P I O N ! ! ! ! ! !

Zooals in alle havenplaatsen dryven ook hier de agenten van concentratiekamp en valbyl hun donker spel.
Zoo byvoorbeeld loopt er hier in de haven een Oostenryks barbier, genaamd Hermann Blaas,deze draagt een bril en heeft blond haar.
Deze persoon ontvangt zyn materiaal van de Duitsse club in de Witte de Withstraat en gaat daarmee op de zeeschepen alwaar hy de anti-fascisten in de midscheeps verraad.Ook de mensen die aan boord komen om af te koken en hier aan land zyn,bestempeld hy als Communisten en ontneemt dezen mensen op deze manier de gelegenheid om aan den prekjo etën te komen.Alle zeelieden en havenarbeiders worden opgeroepen op hun hoede te zyn en dit element zoovael mogelyk bekend en zyn vieze werkzaamheden onmogelyk te maken.

-n-opmerker.

0-0-0-

lijk gevaar en Katholicisme en nationaal-socialisme. In 1937 werd ook in Rotterdam een afdeling van het comité gesticht. En dr.K.F.Proost, direkteur van "Ons Huis" in de Gouvernestraat zat in het eerste bestuur van het comité. In dit comité werd de eenheidsfrontgedachte voor het eerst op bescheiden schaal verwezenlijkt. Dit ondanks de beschuldigingen van de kant van de NSB en van de kant van de beweging Eenheid door Demokratie dat het comité een mantelorganisatie was van de CPH. Ook onder de arbeiders had de snelle opkomst en de successen van het fascisme geleid tot felle onderlinge diskussies over de noodzaak van meer eenheid. Die noodzaak werd door iedereen erkend, maar met wie moest er eenheid gezocht worden en hoe moest die eenheid bereikt worden? Daar over waren de meningen sterk verdeeld.

HET EENHEIDSFRONT

Kees
Ik stond op het standpunt: slaat de fascisten neer waar je ze ziet! Maar individueel heb ik altijd geprobeerd ze menselijk te behandelen als ik met ze in diskussie kwam. Ik nam altijd aan dat een groot gedeelte van de NSB arbeiders waren die erin getipped waren. Nou ja en dan probeerde ik ze te overtuigen. Maar als ze aan het demonstreren of kolporteren waren dan gooide ik ook met stenen en dan gooide ik ook met een eind hout, en als ze in uniform naar het stempellokaal kwamen dan sloeg ik ze ook verrot.

Marcherende Roodfrontstrijders. De RFB moest na het uniformverbod plaatsmaken voor de Strijdbond tegen Fascisme.

Door de bloedige lessen van Duitsland en Wenen was de Komintern gedwongen haar taktiek te veranderen. Het ging er nu om alle krachten te verzamelen om het fascisme een halt toe te roepen. De burgerlijke demokratie was het opeens waard verdedigd te worden. Het fascisme liet van de kommunistiese beweging geen spaan meer heel. In een burgerlijke demokratie bestond tenminste nog het recht van vereniging en vergadering enz. De belangrijkste voorwaarde voor het vormen van een eenheidsfront was het opheffen van de verdeeldheid onder de arbeiders zelf. Die verdeeldheid hadden de kommunistiese partijen zelf in de hand gewerkt door het afkraken van alles wat niet direkt kommunisties gezind of pro-Rusland was. De sociaal-demokratie was sociaal-fascisties en de partijen links van die sociaal-demokratie waren eenvoudige linkse-sociaal-fascisten. De sociaal-demokratie werd gezien als de belangrijkste steunpilaar van de bourgeoisie. Als de arbeiders maar eenmaal losgeweekt konden worden van hun leiders

dan zou de weg naar revolutie open liggen. De kommunisten richtten dus al hun pijlen op de top van de sociaal-demokratie. Daardoor vergaten zij de opkomst van fascistiese bewegingen. Nou behoorde de sociaal-demokratie inderdaad in vele landen tot het establishment. In Duitsland en ook in Nederland waren er socialistiese ministers, wethouders en ...politiepresidenten. Eén van die politiepresidenten, Zörgiebel had op 1 mei 1929 in Berlijn op arbeiders laten schieten, met als gevolg: tientallen doden. Dat lag nog vers in het geheugen. Er zat dus inderdaad een grond van waarheid in de term sociaal-fascisme. In Nederland hanteerde de CPH in het begin van de jaren dertig de leus: eenheidsfront van onderop. Het was de bedoeling om sociaal-demokraties georiënteerde arbeiders van hun eigen leiders los te weken, en ze te verenigen in door de CPH gekontrôleerde strijdorganisaties zoals de Revolutionaire Vakbonds Oppositie, de Werkeloze Agitatie Comitees en de huurdersbonden. De SDAP werd gezien als de belangrijkste tegenstander. Volgens de eenheidsfrontpolitiek moest de sociaal-demokratie weer opgevat worden als een stroming binnen de arbeidersbeweging. De sociaal-demokratie was niet langer broertje van het fascisme maar werd weer als broertje van het kommunisme gezien. Natuurlijk hadden de kommunisten meningsverschillen met sociaaldemokraten, maar die gingen over hoe het socialisme bereikt moest worden. De socialisten wilden dat bereiken via een parlementaire meerderheid. De kommunisten waren het daar niet mee eens, maar vonden nu dat daar over gepraat kon worden. Het belangrijkste gold op dat moment het fascisme te stoppen. Die eenheid tussen socialisten en kommunisten zou het eerst in Frankrijk worden bereikt. 27 juli 1934 sluiten de PCF en de SFIO een pakt. De twee partijen komen overeen om gezamenlijk meetings en manifestaties te organiseren om de werkende bevolking te mobiliseren tegen het fascisme. Dat fascistiese gevaar was op dat moment reeël aanwezig in Frankrijk. Fascistiese groeperingen maakten zich op voor een staatsgreep waarbij het oud-strijderslegioen de Croix de Feu het voetvolk zou leveren. Op 9 oktober 1934 stelt de PCF voor het eenheidsfront uit te breiden tot de radikalen, dat was de partij van de middenstand. De bedoeling was om te voorkomen dat de kleinburgerij in het kamp van het fascisme terecht zou komen zoals in Duitsland gebeurd was. 17 juni 1935 wordt het volksfront geboren waarbij zich zo'n 98 organisaties zouden aansluiten. Op 4 juli komt het volksfront aan de macht zonder dat de kommunisten er aan deelnemen. De PCF wilde rechts niet provoceren door haar deelname aan de regering.
In Catalonië ging de eenheid tussen kommunisten en socialisten zo ver dat ze één partij vormden,de PSUC. Tegelijkertijd barstte binnen de Komintern de diskussie los over de fouten in de taktiek tot dan toe. Het was Dimitrov die deze diskussies leidde. In 1935 op het zevende wereldkongres van de Komintern werd de nieuwe lijn van het eenheidsfront ten doop gehouden. Dimitrov hield een lange redevoering over de eenheidsfrontpolitiek en leverde kritiek op de fouten van de duitse kommunisten die het gevaar van het fascisme onderschat hadden. Die fout moest snel hersteld worden. Kommunisten in alle landen moesten van organisatie tot organisatie samen proberen te werken met de sociaal-demokratie. Dit eenheidsfront aan de basis moest de spil vormen van zogenaamde volksfrontregeringen. Die regeringen moesten de burgerlijke demokratie tegen aanvallen van binnen en van buiten beschermen. Dat hield o.a. in dat de vaderlandsverdediging die door sociaal-demokratiese partijen al vanaf 1914 in hun vaandel was geschreven nu ook bij de kommunisten op het programma stond. De kommunisten hadden opeens een vaderland gekregen. De eenheidsfrontpolitiek die de kommunistiese partijen in de afzonderlijke landen voerden liep parallel met de russiese staatsbelangen. Lange tijd had Rusland geprobeerd om buiten de strijd tussen de machtsblokken te blijven. Ze beschouwden alle soorten imperialisme als even slecht, de Volkerenbond was een rovershol en de vrede van Versailles een ongelijke vrede. Toen duidelijk bleek dat Duitsland revanche wilde nemen voor de aangedane schande zocht Rusland aansluiting bij Engeland en Frankrijk. In 1934 trad Rusland toe tot de Volkerenbond, wat gelijk ook een erkenning betekende van de vrede van Versailles. In 1935 werd een militair pakt afgesloten tussen de Sovjet-Unie en Frankrijk. Stalin deed toen de mededeling dat de versterking van de franse defensie een goede zaak was. De Sovjet-Unie zocht de kollektieve veiligheid tegen het anti-Komintern-pakt. Ze wilde ook graag een militair akkoord sluiten met Engeland. Maar de engelsen die hoopten het op een akkoordje te kunnen gooien met Hitler. Toen die kollektieve veiligheid op niets uitliep sloot de Sovjet-Unie op het laatste nippertje een non-agressie pakt met Hitler, waarbij Polen in tweeën verdeeld werd. De rest van het verhaal is bekend.
In 1935 werd de nieuwe politieke lijn van het zevende kongres naar huis gebracht door de nederlandse delegatie. Het kongres van de CPH eind 1935 stond in het teken van het op te richten Volksfront voor welvaart, vrede en vrijheid. De naam van de

partij werd veranderd van CPH in CPN. Communistische Partij Nederland klonk natuurlijk veel nederlandser. Ook de naam van de krant zou veranderd worden. Tribune herinnerde teveel aan het sektaries verleden. Het werd Volksdagblad en het zou voortaan geredigeerd worden door Paul de Groot. Ook werden er een groot aantal strijdorganisaties opgegeven, zoals de RVO, de werkelozenkomité's en de hulporganisaties de IRH en de IAH. Andere organisaties werden omgezet in brede massa-organisaties zoals de CJB. De CJB werd opgeheven en daarvoor in de plaats kwam de Nederlandse Jeugd Federatie, een soort linkse AJC, die vooral dansavondjes organiseerde voor de fabrieksjeugd en waarbij de politiek pas op de tweede plaats kwam. Hier in Rotterdam heette de jongerenorganisatie van de CPN in die tijd Raak. Ook in de politieke lijn van de CPN veranderen dingen. De leus Indonesië los van Holland, nu! werd veranderd in Voor een demokratisch Indonesië, verbonden met Nederland. De CPN was bezorgd dat Japan Indonesië in zou pikken, als Indonsië onafhankelijk zou worden. Japan was in 1936 toegetreden tot het anti-komintern-pakt. Na het verdrag van München drong de CPN in het parlement aan op versterking van de landsverdediging. Er moest een soort Maginotlinie gebouwd worden net als in de eerste wereldoorlog in Frankrijk om de Duitsers tegen te houden. De CPN wilde kost wat kost samenwerken met de SDAP. Alles wat maar enigszins een belemmering kon zijn voor die samenwerking werd uit de weg geruimd. Kommunistiese vakbondsleden beloofden plechtig zich voortaan te zullen gedragen binnen het NVV, de CPN wilde ook wel reklame maken voor het Plan van de Arbeid en met gemeenschappelijke lijsten uitkomen bij de verkiezingen. Op het kongres in 1938 van de CPN is de nieuwe lijn volledig uitgekristaliseerd. In de RAI hingen naast de portretten van Lenin en Stalin portretten van nationale grootheden zoals Vondel, Spinoza, Rembrandt en Hugo de Groot. Naast de rode vlag hing de driekleur. De CPN had z'n revolutionaire verleden afgezworen ten gunste van een huwelijk met de SDAP. Alleen de SDAP kwam in aanmerking voor een eenheidsfront. De SDAP beschikte immers over een massa-aanhang en dat was een interessant arbeidsterrein voor de volksfrontpropaganda van de CPN. Met de RSAP en andere kleinere linkse groepen werd in principe geen eenheid gezocht. De RSAP werd op het CPN-kongres van '38 zelfs nog afgeschilderd als een handlanger van het fascisme en Henk Sneevliet werd een politiespion genoemd. En met vijanden werkte je natuurlijk niet samen, die bestreed je tot en met.

Kees

Dimitrov was een heel eenvoudige figuur. Toen ik hem ontmoet heb wist ik helemaal niet dat hij het was. Het was een heel eenvoudige arbeidersjongen, wel glinster-ogen

MATERIAAL VOOR SPREKERSCURSUS.

1.

Onze sprekers moeten voor alles rekening houden met de politieke zin van de besluiten van ons laatste congres. Deze besluiten stelden twee dingen voorop: namelijk de veranderde situatie in Nederland, het groeiende gevaar van het fascisme, dat een samengaan van alle werkenden tegen het fascisme eist en de verandering in de rijen der sociaal-democratie, waar de wil tot strijd toeneemt.

2.

Daarom is het noodzakelijk, dat onze sprekers een andere manier van agiteren gebruiken, waarmee wij dieper in de massa die tot nog toe niet door ons bereikt werd, maar thans ontvankelijk voor onze politiek wordt, doordringen. De oude wijze van spreken, waarbij in één redevoering de hele internationale en nationale politiek werd behandeld, waarbij vaak de hoofdaandacht aan de sociaal-democratie werd besteed, en waarbij een aantal algemeenheden en cliché-termen diep ingewortelde zijn, moet radicaal worden afgebroken.

3.

Nodig is dat onze sprekers ten eerste hun hoofdaanvallen tegen het fascisme en tegen de Colijnreactie richten en dat dit gedocumenteerd met gegevens en voorbeelden en niet met louter agitatorische frases geschiedt. Verder is het hierbij noodzakelijk, dat de sprekers veel meer rekening met de plaatselijke omstandigheden houden en niet overal dezelfde redevoering afsteken. Daartoe moeten zij voor de vergadering overleg met de plaatselijke instanties plegen.

4.

Tegenover de sociaal-democratie moet een geheel andere toon worden aangeslagen, namelijk die van een kameraadschappelijke discussie, uitgaande van het gezichtspunt van het eenheidsfront.

Hierbij moet vooral in positieve zin worden gewerkt. Men moet aanhalingen uit de sociaal-democratische pers tegen het fascisme, tegen Colijn, ten gunste van de Sowjet-Unie, ten gunste van het eenheidsfront in Frankrijk gebruiken, men moet uitspraken van de verschillende sociaal-democratische leiders tegenover elkaar stellen, men moet wijzen op de positieve doeleinden en resultaten die het eenheidsfront bereiken kan en op het negatieve van de politiek, die de verdeeldheid van de arbeidersklas se handhaaft. Dit alles mag echter niet de hoofdschotel van een redevoe-

II.

voering uitmaken. Er moet een scherp onderscheid zijn tussen de aanvallen op het fascisme en de reactie en de discussie in de rijen van de arbeidersklasse zelf over de politiek die de arbeidersklasse thans moet toepassen. De rede moet er op worden ingesteld om bij de aanwezige sociaal-democratische en moderne vakverenigingsarbeiders vertrouwen te wekken en hen aan het denken te brengen. Met het gescheld tegen sociaal democratische leiders (sociaal-fascisten, bonzen enz.), moet definitief gebroken worden.

5.

Verder moet in het algemeen onze taal eenvoudiger, minder cliché-achtig en meer geschikt, ook voor boeren, intellectuele jeugd, confessionele arbeiders worden. Gelet moet worden op wat alle werkenden tezamen bindt. Er moeten geen punten naar voren worden gehaald, die reeds beginnen zulke elementen van ons af te stoten (b.v. het godsdienstvraagstuk tegenover confessionele arbeiders).

6.

Ook bij de opbouw van een rede moet rekening worden gehouden met onze nieuwe politiek. Er moet veel materiaal worden gebracht over de feiten van de dag. Er moet met eendocht op worden gelet, dat hierdoor een band met het publiek ontstaat. De redevoering moet verschillende hoogtepunten bevatten, waarbij door het gebruiken van schrille tegenstellingen of zeer treffende vergelijkingen de stemming in de zaal wordt opgevoerd, er geapplaudiseerd wordt enz. De spreker moet niet op één en dezelfde toon spreken. Hij moet zakelijk feiten weergeven, maar in zijn commentaar daarop zijn gevoel tot uiting laten komen. Zo mogelijk moet hij ook het wapen van de humor en het sarcasme gebruiken. Altijd moet hij een beroep doen op de activiteit en de kracht van de arbeiders zelf.

7.

De sprekers moeten rekening houden met de nieuwe wetten die op de spreekdelicten zijn ingevoerd, zij moeten zich van persoonlijke beledigingen onthouden, zich voor opruiende woorden hoeden, er blijven middelen genoeg over om duidelijk te maken wat onze politiek is en wat onze doelste lling is. Evenals middelen om de politiek van de heersende klasse te geselen.

8.

Er moet getracht worden nieuwe sprekers aan te kweken. Niet iedereen kan spreken, dat is zeker, maar het is ook zeker, dat vie enige aanleg heeft, het beheersen van de spreektechniek door oefening moet leren. Daarom is het goed op kleine vergaderingen of meest een anderen spreker nieuwe sprekers aan te trekken en hun de kans te geven zich te ontwikkelen.

Nieuwe instrukties voor de propagandisten van de CPH.

en je kon het wel zien aan wat tie zei. Hij zei niet gek veel, maar wat tie zei was raak.

Was dat op een kongres hier?

Nee, gewoon, we werden illegaal bij elkaar geroepen. Niet alle partijgenoten. Er werden een aantal partijgenoten uitgezocht, meest kaderleden of die een funktie hadden. Zo maar, niet per convocatie. "Kees je moet vanavond om 7 uur in de Gouvernestraat zijn". "Waarvoor?" "Dat zal je wel zien." Nou, dan was je als partijgenoot al tevreden. Je ging niet verder vragen. Je begreep dan wel dat er iets aan de hand was. Het was in een heel klein zaaltje van Odeon en het ging over de eenheidspolitiek. Dimitrov was door heel West-Europa gereisd, hij was van het executief-komité, en hij reisde alle partijen af als zo'n besluit genomen was. Er was toen al een hele diskussie in de partij gaande. Het feit dat we verkeerd gedacht hebben, is het feit dat we de sociaal-demokraten niet tot bondgenoot gemaakt hebben, om dan later die sociaal-demokraten te overtuigen van ons betere standpunt. We hebben de sociaal-demokraten bevochten, we hebben gezegd: het zijn sociaal-fascisten. En dat is één van de grote fouten geweest. We hebben niet naar Dimitrov geluisterd. Dimitrov was voor mij een figuur met een geweldig helder inzicht.

Was het al te laat toen Dimitrov met die eenheidsfrontpolitiek kwam?

Toen was het al op het uiterste nippertje ja. Het is aan de andere kant ook fout geweest van de sociaal-demokraten en Hitler heeft daar gebruik van gemaakt. Aan de ene kant werd door de sociaal-demokraten Ebert, Noske, daar begon het al mee, de demonstraties van de arbeiders neergeslagen. De arbeiders in de wijken kwamen in verzet. Huurstakingen, ook in Duitsland, en bezettingen, demonstraties in de wijken, Rode Wedding daar werd veel over gepraat, daar is een boek over geschreven. Maar de arbeiders die aan de ene kant revolutionair wilden zijn en waren, die zagen aan de andere kant de grote mannen waar ze vertrouwen in hadden gehad en waar ze op gestemd hadden, andere standpunten innemen. Die wilden hun posities beschermen: hoofdkommissaris van politie, wethouder, minister, kamerzetels enz.

In Duitsland hebben we in wezen de boot gemist omdat we die eenheid niet voor elkaar gekregen hebben.

Zijn er na '33 dingen veranderd binnen de CPH?

Na '33 kwam het vraagstuk van het fascisme duidelijker en dieper binnen de arbeidersbeweging aan de orde. Op de eerste plaats werd besproken: hoe hebben we de strijd tot nu toe gevoerd tegen het fascisme? We zagen hier in Nederland ook heel gevaarlijke tendenzen in de NSB en ook in de christelijke partijen zagen we die verscherping en die reaktionaire ideeën. De vraag wordt gesteld: bestrijden we de fascisten wel op de juiste wijze? De sociaal-demokraten en de vakbond hadden zich altijd fel tegen de kommunistiese beweging gekeerd. Wij maakten de fout om die arbeiders die van die partij lid waren of op die partij stemden te vereenzelvigen met de leiders van die partij. Van die leiders zou je kunnen zeggen dat het halve fascistoïde figuren waren, omdat ze al helemaal opgenomen waren in de burgerlijke maatschappij. Het waren handlangers. Maar je kon ze niet allemààl over één kam scheren. Alles wat met de sociaal-demokratie te maken had werd door de kommunisten bestempeld als sociaal-fascisme. Dat was een reaktie op de felle aanval van de sociaal-demokraten op de kommunisten. Daardoor stoot je de goeie elementen van je af. Toen Hitler aan de macht was gekomen en Dimitrov dat probleem binnen de Komintern aan de orde stelde, begon de grote kampagne vanuit het uitvoerend-komité over de nationale eenheid van de arbeidersklasse. Dimitrov zwengelde de diskussie aan over: hoe zit dat nou met die sociaal-demokraten, hoe moeten wij het onderscheid maken, is het niet noodzakelijk om die sociaal-demokratiese arbeiders van hun leiders los te weken. Dat was een moeilijk vraagstuk, want figuren als Meyer-Sluyser waren jarenlang met hun "Vrijheid, Arbeid, Brood" tegen de kommunisten bezig geweest. Kommunisten waren bandieten, kommunisten waren terroristen, kommunisten waren mensen die buiten de maatschappij stonden. Dan krijg je de moeilijkheid dat je met de man die je gisteren voor fascist uitmaakte vandaag een diskussie moest beginnen over: we moeten sàmen tegen het fascisme knokken. Dat was een diskussie binnen de partij die niet eenvoudig was. Het is nooit helemaal tot ontwikkeling gekomen.

Ook onder intellektuelen en kunstenaars was men ongerust over het fascisme. In 1932 is er in Amsterdam een anti-oorlogskongres geweest onder leiding van Henry Barbusse en die heeft een geweldige indruk achtergelaten in de politieke wereld. Op dat kongres waren Barbusse, Gide en allerlei grote duitse schrijvers aanwezig. Ja, die arbeiders en die kunstenaars waren het nou niet direkt met elkaar eens, maar ze zagen het gevaar van het fascisme toch wel. Die diskussie werd mede door die figuren ge-

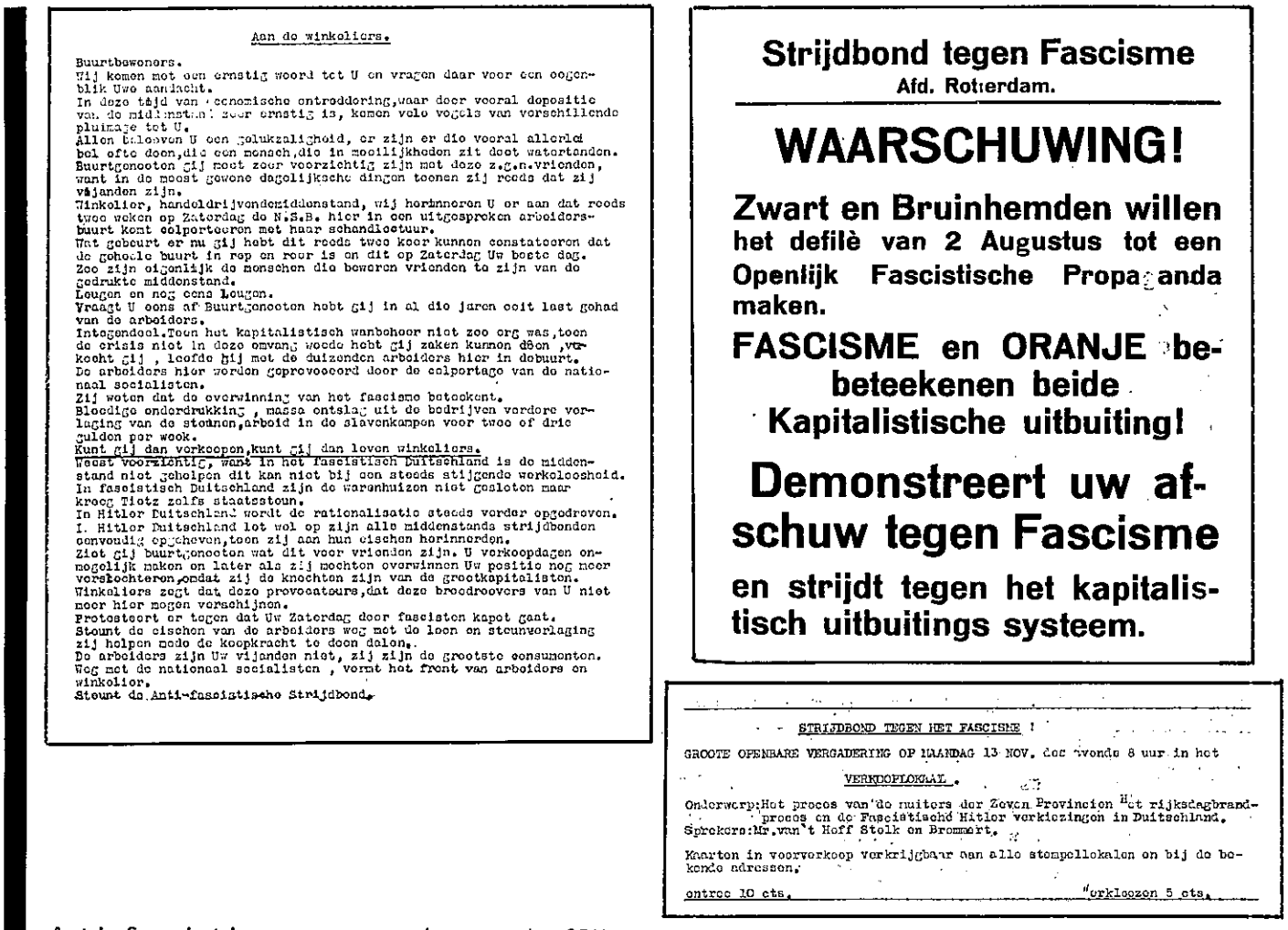
leid, het kwam niet alleen vanuit de partij, maar ook van buiten.
Wat hield de politiek van het eenheidsfront prakties in?
We begrepen wel dat onze politieke theorie over sociaal-demokratie in grote lijnen juist was. Dat heeft het ook bewezen. Enkel het parlementarisme zou niet de uitkomst brengen. Maar omdat je als minderheidsbeweging niet tot je doel kon geraken zonder die massa's, die nog steeds georiënteerd waren op de sociaal-demokratie, konden we dat niet verwaarlozen. We hadden ze nodig. De theorie van Lenin "één stap voorwaarts twee stappen terug", daar over werd heftig gediskussieerd binnen de partij. We deden konsessies aan onze politieke principes om de diskussies met sociaal-demokratiese arbeiders makkelijker te maken.

De kop van het gestencilde "Antifa-front".

Was dat door o.a. de RVO op te heffen?
Ja, de macht van de vakorganisaties verzwakte door de ekonomiese krisis. Die sociaal-demokratiese leiders met hun "Plan van de Arbeid" vertelden dat heel idealisties aan de arbeiders. Maar er kwam prakties gesproken niets uit. Het was een ideaal stellen, maar die arbeiders hadden honger en die stonden met d'r kont in de werkelijkheid. Die wilden wel wat en ze zagen dat de kommunisten een aantal eisen stelden die reeël waren, ook ten opzichte van het fascisme. Dat moesten ze wel toegeven. Als je met die arbeiders diskussieerde en je haalde geen oude tegenstellingen naar boven, door hun kameraadschappelijk te benaderen, dan kon je ze ook in beweging brengen. Je zag in die jaren in Nederland hele grote demonstraties ontstaan, een hele anti-fascistiese beweging ontstaan. Nog niet groot genoeg, maar je zag het zich wel ontwikkelen. De eenheidsfront-gedachte is er voor een hoop mensen en voor mij ook niet helemaal uitgekomen.
Wij gingen die sociaal-demokratiese arbeiders als kameraden bestempelen, ondanks dat die sociaal-demokratiese leiders ons bleven bestrijden met hun Vrijheid, Arbeid, Brood-krant. Die krant kwam met duizenden de straat op, die was heel laag in prijs. Die kwam onder de massa. Vanuit technies-propagandisties oogpunt was het voor hun kant een goed ding. Erg scherp, maar niet alleen scherp tegen Mussert, maar ook scherp tegen de kommunisten. Het werd op één vlak getrokken, fascisme en kommunisme dat was één.
Zijn er een hoop arbeiders weggegaan toen organisaties als het Werkelozen Strijd Comité, de Rode Vakbonds Oppositie en Rode Hulp opgeheven werden?
Nee, want dat begrip "eenheid", dat leefde wel bij de arbeiders. De arbeidersbeweging was uit een periode gekomen waarin de sociaal-demokratie een geweldige betekenis had binnen de officiële organen. Zowel in de gemeenteraden, als in de provinciale staten, als in het parlement, daar zag je ze altijd optreden. In de pers werd gesteld: dát zijn de socialisten. Het typiese was dat de reaktie de sociaal-demokratie altijd heel scherp aanviel. Dus die arbeiders zagen in die sociaal-demokratiese leiders toch nog wel "de socialisten", de "strijders". Dat was een grote moeilijkheid om die arbeiders te overtuigen. Dat gold naar twee zijden. Aan de andere kant was het voor de kommunisten een moeilijke zaak om de arbeiders die eenmaal in beweging en overtuigd waren te laten samenwerken met sociaal-demokraten. Op bepaalde momenten kon je het gevoel snijden. Het gevoel van: we zijn toch allen één, als er een grote demonstratie of aktie was. Maar als de aktie afgelopen was dan stonden we weer te bekvechten aan de stempellokalen over de principiële tegenstellingen die we hadden. Die tegenstellingen

werden door de leidende reaktionaire figuren aangezwengeld. In de jaren dertig was er een demonstratie van de sociaal-demokraten en die ging door de arbeiderswijken heen, ook door de Oleanderstraat. Dat was in 1934 tijdens de huurstakingen. Die sociaal-demokraten trokken door dat kommunistiese bolwerk. Er waren toen een aantal van die figuren en die zijn op het dak geklommen, die hebben die demonstratie bekogeld met stenen. Dat is door die sociaal-demokraten wekenlang, maandenlang uitgespeeld tot en met. "Ze praten over eenheid, maar ze bekogelen ons met stenen en ze vernielen ons." De vraag is of dat een bepaalde provokatie is geweest, want de man waarvan ik weet dat hij het gedaan heeft, daarvan bleek achteraf dat hij lid geworden was van de NSB. Ik heb dat moeten onderzoeken omdat ik in de beveiliging zat van de CPH.
De eenheidsfront politiek heeft gefaald. De macht van het fascisme is te laat onderkend. Het gevaar van het fascisme werd pas duidelijk nà 1933, toen de konsentratiekampen verschenen. Dat had z'n weerslag binnen de kommunistiese beweging. Die mensen die aan de rand stonden, kregen de angst en de vertwijfeling over zich heen. Die werden minder aktief van: "Ik bemoei me er niet meer mee". Toen zag je de terugslag. Aan de ene kant een grotere aktiviteit en meer toewerken naar de illegaliteit, aan de andere kant mensen die afhaakten. Die eenheidsfront taktiek was volgens mij volkomen juist, maar te laat ingezet.

Aan de winkeliers.

Buurtbewoners.
Wij komen met een ernstig woord tot U en vragen daar voor een oogenblik Uwe aandacht.
In deze tijd van economische ontreddering,waar door vooral depositie van de middenstand zeer ernstig is, komen volo vogels van verschillende pluimage tot U.
Allen believen U een gelukzaligheid, er zijn er die vooral allerlei bel ofte doen,die een mensch,die in moeilijkheden zit doet watertanden.
Buurtgenooten gij moet zeer voorzichtig zijn met deze z.g.n.vrienden, want in de meest gewone dagelijksche dingen toonen zij reeds dat zij vijanden zijn.
Winkelier, handeldrijvendemiddenstand, wij herinneren U er aan dat reeds twee weken op Zaterdag de N.S.B. hier in een uitgesproken arbeidersbuurt komt colporteeren met haar schandeletuur.
Wat gebeurt er nu gij hebt dit reeds twee keer kunnen constateeren dat de gehoele buurt in rep en roer is en dit op Zaterdag Uw beste dag.
Zoo zijn eigenlijk de menschen die beweren vrienden te zijn van de gedrukte middenstand.
Leugen en nog eens Leugen.
Vraagt U eens af Buurtgenooten hebt gij in al die jaren ooit last gehad van de arbeiders.
Integendeel.Toen het kapitalistisch wanbeheer niet zoo erg was,toen de crisis niet in deze omvang woede hebt gij zaken kunnen dôen ,verkocht gij , leefde gij met de duizenden arbeiders hier in debuurt.
De arbeiders hier werden geprovoceerd door de colportage van de nationaal socialisten.
Zij weten dat de overwinning van het fascisme betoekent.
Bloedige onderdrukking , massa ontslag uit de bedrijven verdere verlaging van de stoonen,arboid in de slavenkampen voor twee of drie gulden per week.
Kunt gij dan verkoopen,kunt gij dan leven winkeliers.
Weest voorzichtig, want in het fascistisch Duitschland is de middenstand niet geholpen dit kan niet bij een steeds stijgende werkeloosheid.
In fascistisch Duitschland zijn de warenhuizen niet gesloten maar kreeg Tiotz zelfs staatssteun.
In Hitler Duitschland wordt de rationalisatie steeds verder opgedreven.
I. Hitler Duitschland lot wel op zijn alle middenstands strijdbonden convendig opgeheven,toen zij aan hun eischen herinnerden.
Ziet gij buurtgenooten wat dit voor vrienden zijn. U verkoopdagen onmogelijk maken en later als zij mochten overwinnen Uw positie nog meer verslechteren,omdat zij de knechten zijn van de grootkapitalisten.
Winkeliers zegt dat deze provocateurs,dat deze broedroovers van U niet meer hier mogen verschijnen.
Protesteert er tegen dat Uw Zaterdag door fascisten kapot gaat.
Stount de eischen van de arbeiders weg met de loon en steunverlaging zij helpen mede de koopkracht te doen dalen.
De arbeiders zijn Uw vijanden niet, zij zijn de grootste consumenten.
Weg met de nationaal socialisten , vormt het front van arbeiders en winkelier.
Steunt de Anti-fascistische Strijdbond.

Strijdbond tegen Fascisme
Afd. Rotterdam.

WAARSCHUWING!

Zwart en Bruinhemden willen het defilè van 2 Augustus tot een Openlijk Fascistische Propaganda maken.

FASCISME en ORANJE beteekenen beide Kapitalistische uitbuiting!

Demonstreert uw afschuw tegen Fascisme

en strijdt tegen het kapitalistisch uitbuitings systeem.

STRIJDBOND TEGEN HET FASCISME !

GROOTE OPENBARE VERGADERING OP MAANDAG 13 NOV. des avonds 8 uur in het

VERKOOPLOKAAL.

Onderwerp:Het proces van de ruiters der Zeven Provincien Het rijksdagbrandproces en de Fascistische Hitler verkiezingen in Duitschland.
Sprekers:Mr.van 't Hoff Stolk en Brommert.

Kaarten in voorverkoop verkrijgbaar aan alle stempellokalen en bij de bekende adressen.

entree 10 cts. Werkloozen 5 cts.

Anti-fascistiese propaganda van de CPH.

Jan van Leyden
We hebben ook de Dimitrov-boys gehad. Dat werd vanuit de soos van het Werkeloze Strijd Comité georganiseerd. We hadden een voetbalelftalletje. Dat werd georganiseerd door de kommunistiese partij. Ze wilden cellen bouwen in de SDAP, je eigen daar tussen zien te voegen op de één of andere manier. Dan een beetje praten en diskussiëren, zodat er een diskussie tot stand kwam tussen de SDAP en de CPH. Dan had je de NASB, de Nederlandse Arbeiders Sport Bond, daar speelden al die ploegen in van de SDAP. Wij hadden ook een voetbalploeg opgericht en we hadden ons de naam gegeven van Dimitrov-boys. Dimitrov was die man, die met de Rijksdagbrand ook verhoord is geworden, gelijk met die Van der Lubbe. Dimitrov hebben ze uiteindelijk niet kunnen pakken, ze hebben hem vrij moeten laten omdat er geen bewijzen waren. Maar ja, die man

was goed van de tongriem gesneden en die Van der Lubbe niet. Dus hebben we ons de Dimitrov-boys genoemd en zijn we in de NASB gaan voetballen. Wij voetbalden dan in de NASB tegen de ploegen uit de SDAP. Dat was meer uit propaganda oogpunt dat je met elkaar kon praten. De partij wilde dan hebben dat je je eigen daar tussen werkte en dan kwamen er van zelf diskussies op gang om een beetje tot elkaar te komen. We noemden dat cellen bouwen in de SDAP. We hebben een paar jaar in die NASB gevoetbald. Maar ja, van diskussie is er nooit wat gekomen, je weet hoe het gaat met voetballen. Je gaat je eigen wassen, je gaat je verkleden en je gaat weer weg.
Met Pinksteren, toen was ik een jaar of negentien, twintig, hebben we in Amsterdam een hele landelijke partijdag gehad van al die voetbalverenigingen. Uit Groningen, Overijssel, Limburg enz. Daar zijn we naar toe gegaan en daar hebben we 2 dagen achter mekaar gevoetbald, tegen al die ploegen die ook kommunisties waren. We hebben toen geslapen in Amsterdam. Ik zal die naam nooit vergeten, dat was in de Montelbaanstraat. Dan moest je overvaren over het IJ en dan kwam je in de Montelbaanstraat, daar kon je 's nachts slapen en dat kostte 35 cent per nacht en dan kreeg je 's ochtends nog een boterham met een koppie thee erbij. Wij heetten dan de Dimitrov-boys maar hoe die andere ploegen heetten dat ben ik vergeten, dat rijmt er nog op ook trouwens. Je had daar allemaal dezelfde gedachten, dus diskussiëren was er niet bij. Het was gewoon een happening van al die kommunistiese ploegen uit heel Nederland.
Was dat niet van de NASB?
Nee, dat was origineel van de CPH uitgegaan. Ze hadden daar een terrein afgehuurd. Dat was nog een slecht veld ook, want je moest tegen een holletje op spelen. Na de rust gingen we de hol af, voor de rust moest je tegen de hol op spelen. Het was allemaal een beetje armoedig. In Rotterdam speelden we gewoon in de NASB. Toevallig hadden we een goeie ploeg. We waren de beste ploeg van de NASB. We hebben destijds nog een eerste prijs gewonnen ook, een beker.
Kees
Wat deed de CPH tegen het fascisme?
Er werd toendertijd veel meer literatuur onder de arbeiders verspreid, je kan rustig zeggen dat er elke 14 dagen een brochure of een vlugschrift van de CPH verscheen. Toen werden ook bij Pegasus boeken verkocht over Leninisme, over Stalinisme en over allerlei onderdelen van het Marxisme. De hele Lenin-bibliotheek werd toen uitgegeven voor een prikkie.
Dat waren de klassieken die verspreid werden, maar daar mee houdt je het fascisme natuurlijk niet tegen.
Net wat ik zeg, in die werkelozenbladen werd tegen het fascisme geschreven, in die vlugschriften werd over het fascisme geschreven. Er werd ook hier een Rood Frontstrijders Bond opgericht. Er werden hier lezingen gehouden, ik weet zelfs een voorbeeld dat was dominee Börger, dat was een hegeliaan, die een debat heeft gehad. Dat is het enige debat geweest wat Mussert ooit hier in Rotterdam heeft gehad. Dat was een dominee, dat was geen kommunist, maar hij was toch een geweldige anti-fascist. Hij heeft toen de vloer met Mussert aangeveegd.
We hadden toendertijd speerpunten in alle mogelijke organisaties en binnen alle mogelijke bewegingen.
Waren er ook anti-fascistiese akties?
Ja, in de eerste plaats aan de stempellokalen. En als er gekolporteerd werd door de NSB'ers werd dat tegengegaan. Als er vergaderingen waren dan gingen we altijd proberen te diskussiëren. Wij stonden op het standpunt van het diskussiëren. Kijk, de duitsers zeiden: neerslaan. Wij hebben bij de stempellokalen altijd gediskussieerd met die NSB'ers. Ondanks dat ik een beetje op het standpunt stond van: ram ze maar in elkaar. Ik was altijd de anarchist in de partij. Ik was altijd de rebel.
Waren er ook anti-fascistiese knokploegen?
Ja, de Rood Frontstrijders Bond, dat waren de mensen die aanwezig waren bij die verkopingen. Dat waren de mensen die inderdaad opgeroepen konden worden. Fascisten hadden de gewoonte om in bepaalde wijken, zoals hier de Walravenbuurt en de Oleanderbuurt, ineens met een grote groep te komen. Dan kwamen ze met auto's, bestelwagentjes en een vrachtauto zo'n wijk in. Daar werden ze afgezet en dan gingen ze kolporteren, bv. de Bezemklup. En dan hadden wij daar tegenover dat we die mensen altijd konden bereiken om ze de wijk uit te drijven, dat deden we wel. Een ander geval, wat minder bekend is: er was een scheepvaartlijn die moest hier in de haven gelost worden, dat waren Felz-schepen, Rijn-Felz. Die moesten hier in de haven gelost worden maar die werden niet gelost als de hakenkruisvlag niet van de schepen afging. Aan boord van die Felz-schepen waren ook tamelijk veel anti-fascisten. Er is een staking geweest

aan de Waalhaven, die schuit heeft daar weken gelegen. Die arbeiders weigerden om nog verder te varen op een schip met een hakenkruisvlag. Zulke dingen ondersteunden wij dan. Voor die zeelieden organiseerden wij dan stakingen en sympatiebetuigingen.
Er werd getracht om van binnen uit informatie te krijgen uit het Deutsches Verein. Wat andersom ook bij ons gebeurde. Zij probeerden bij ons sekretarissen om te kopen om ledenlijsten te pakken te krijgen van de "Vrienden van de Sovjet-Unie" of van de "Internationale Rode Hulp" want dat waren weer mensen die minder vast in de schoenen stonden, ondanks dat we altijd probeerden om een kommunist sekretaris te maken, dat was de opzet. Want de sekretaris was de belangrijkste persoon binnen zo'n nevenorganisatie. Wij probeerden altijd dat zo'n sekretaris lid was van de partij. Die had dan instukties en wist dan ook van zichzelf al wat hij moest doen. Die duitsers en de NSB trachtten binnen die organisaties aan informatie te komen zoals ledenlijsten enz. Dat deden ze heel brutaal, heel scherp. Geld aanbieden. En dat was een hele zaak voor een werkeloze in die tijd, als zo'n sekretaris van zo'n vereniging honderden guldens aangeboden kreeg als tie een ledenlijst liet kopiëren. Dat is gebeurd toen. Zij hadden natuurlijk ook organisaties die zich in de eerste plaats bezighielden met het aantekenen van wie lid was, wie aktief was in de partij, wie op straat kolporteerde, wie manifesten uitdeelde. Mensen die verkiezingsbiljetten voor de ramen hingen werden genoteerd, dat deden wij ook. Dan kon je gerichte propaganda voeren, dus wij schreven op: daar hangt een SDAP-affiesje voor de ramen en als we het ergens niet mee eens waren, met een politieke lijn bv. dan maakten we een manifest en dat brachten we specifiek bij die mensen. Dan hoefde je niet overal zo'n ding in de bus te douwen. Bij NSB'ers deden we dat ook. En zij deden het natuurlijk ook.
De politie, de politieke dienst, werkte samen met die lieden. Dat is te bewijzen, want de nazies pakten in ene nacht 800 man in Rotterdam op, ongeveer 300 hier aan deze kant (zuid) en 500 aan de andere kant. Dat kon alleen maar als ze adressen hadden. Ik heb de politie verweten dat ze samengewerkt heeft met de NSB. Onder de politie zat ook een aantal NSB'ers.

EXTRA BULLETIN . Prys 1 cent.

uitgave van den

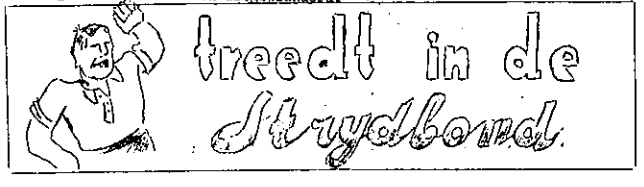
Strydbond tegen Fascisme; Afd. Rotterdam.

1935

Leugens van MUSSERT.

Den party,waarvan v.Beuningen lid is en niet anders dan volks vyandig zyn voor de arbeiders en de kleine middenstanders.
Opnieuw will de Mussert-party,de Hollandsche fascistische party met twee groote vergaderingen haar aanhang in Rotterdam vergrooten. 26 October en 6 November zal de N.S.B.in Lybelle en in Kuip en W. vergaderingen houden.
Speciaal is het doel thans om arbeiders te bereiken.Op hun manifesten staat " Arbeiders wen heeft U verteld dat het fascisme honger en oorlog brengt,Komt luisteren,"Brengt het fascisme oorlog en honger voor de arbeiders.?Loeten we dezen vraag na zeven maanden fascistischbewind in Duitschland nog stellen?Ieder kind weet dat de ellende,de nood,de onderdrukking van de arbeiders race in het derde ryk grooter is dan ooit,Dat de werkloosheid stygt,de loonen dalen,de werkloozenondersteuningen teggenomen zyn.En ook het Hollandsche fascisme zal voor de arbeiders niets anders brengen,een in ander gepaard gaand met een barbaarsche vervolging van alle arbeiders en arbeidersorganisaties,die voor de rechten,de belangen van de vryheden van de arbeiders vechten.Kunnen arbeiders lid worden van de N.S.B.party,die gesteund en gefinancierd wordt door kapitalistische uitbuiters als v.Beuningen?Albert Heyn,van Nelle en Co.enz.?Is niet allen dit feit reeds voldoende om iedder arbeider te doen zeggen,Arbeidersvyandig."
Ook op andere wyze tracht de N.S.B.arbeiders te vangen. De gekochten huurling v.Rurink,is het die voor de heeren werkgevers, voor de havenbaronnen ,een werkloozenkas heeft opgericht,om de arbeiders met een paar dubbeltjes meer steun te vangen voor de fascistische moordtroepen.En de N.S.B. heft leuzen aan om de kleine winkeliers in den waan te brengen,dat de fascisten tegen de warenhuizen stryden, dat zy de middenstand helpen.Een ieder ziende blind zyn en te denken dat Albert Heyn geld aan de N.S.B. zou geven als deze tegen zyn eigen warenhuisbelangen stryden zou.Hitler heeft in Duitschland hard tegen de warenhuizen geschreeuwd,maar er is niets tegen gedaan.
Wel zyn de kleine Joodsche zakenlieden vernietigt, achtervolgd en gemarteld.
Zoo zal het ook hier gaan.Het fascisme dat de arbeiders in nog groote armoe brengt,doet de koopkracht afnemen en vernietigt daardoor de middenstand.Het fascisme heeft allerlei groote kwasi-anti-kapitalistische leuzen gebruikt om arbeiders en middenstanders te vangen en ze dan te gebruiken,om het kapitalistischsstelsel dat verantwoordelyk is voor al de crisisellende,te redden.Daarom steunen v.Beuningen en Albert Heyn de N.S.B.fascisten. En daarom is het zaak,voor alle arbeiders en middenstanders de leugens van de fasdisten de doorzien,en ze als volksvyandig te ontmaskeren.Duitschland leert ons thans wat van al hun groote woorden terecht komt,zoodra zy de macht hebben.
Weg met de party van de grootkapitalisten en andere volksvyanden.
Koop de anti-fascistische stryd van alle arbeiders en kleine middenstanders.
Voor Arbeid,Brood en Vryheid.

Het groot kapitaal,in wiens dienst Hitler staat is niet gecentraliseerd.De grondeigenaren drukken nog steeds de kleine boeren,en de massa wordt nog meer dan te voren uitgeplunderd.

Het fascisme beteekent niets anders dan verscherpte dictatuur van het kapitaal,in wiens dienst zy staan,evenzoo ook hier te lande Mussert,die als erkende party gebruikt zal worden in de naaste toekomst om de kapitalisten ter hulp te snellen by hun plannen,de massa's neer te slaan,en verder onder de gruwel terreur van het fascisme verder uit te zuigen.

Het fascisme tracht onder de leuze;Koopt by Middenstanders; deze catatorie op hun hand te krygen.
Maar.....het werkelyke program van het fascisme is; t Handhaving van het grootkapitaal en de ondergang van het kleine boeren en middenstand.
Zoodat de groote conserns en kapitaalkrachtige bedryven het monopolie krygen (en de geheele macht) op de markt en de markten

Het kapitalisme heeft het fascisme noodig,om de schuld niet op zich zelf te laden,Maar dezen omwenteling laat uitvoeren gesteund door de groot financiers en bezitters.En ook door middel daarvan,de in verzet komenden massa's in een nieuw,(maar zeker nog Slechter) spoor te leiden en de Revolutionairen arbeiders neer te slaan.

Wy als anti-fascisten doen een dringend beroep op U.Door niet op dezen schyn van Nationaal herstel en het opheffen van de crisis in te gaan;want ook zy kunnen de crisis niet opheffen. Maar alleen door een hetze van nationalisme trachten zy de massa's tegen elkaar op te zetten en te verdeelen. En ten slotte de menschheid in een oorlog te storten,waarvoor zy ook de noodige anti-buitenlandsche geest trachten te kweeken.

De strydbond tegen Fascisme roe, dan ook de middenstand to

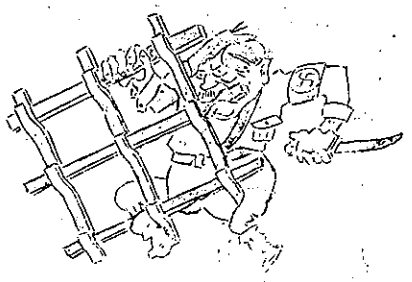
" Vormt het eenheidsfront met de arbeiders van diverse richtingen tegen het fascisme.

" Tegen de verslechteringen van de Regeering.

" Stryd voor Uw belangen door NIET de arbeiders alle aanvallen af te slaan.

" Tegen Fascistische Dictatuur.

" Voor VRYHEID BROOD EN VREDE.

Redt onze Duitsche Kameraden uit de Klauwen der Fascisten!

Bertus Schmidt
In die tijd is de antifa opgezet door de CPN omdat die roodfrontstrijders eigenlijk niet meer konden funktioneren, dat kon alleen als ze een uniform hadden en konden marcheren maar dat was allemaal van de baan.
Kwam dat door het uniformverbod?
Dat kwam later dat uniformverbod. Ik geloof dat de antifa uit '35, '36 is. Het was een poging om weer een soort anti-fascistiese klup van de grond te krijgen. Bedoeling was eigenlijk om daar mensen in te krijgen die buiten de CPN stonden. De mensen in de partij die wisten het allemaal wel, die hoefden je niet nog een speciaal in een antifa te organiseren. Bovendien werd er kontributie gevraagd dus je kon niet van te veel partijtjes of verenigingen lid zijn. De antifa was een poging om wat van de grond te krijgen. Dat lukte een poosje en dan verwatert het weer. Het is nooit beklijfd.
Was dat breder opgezet dan de RFB, ging dat meer om scholing?
Nee, het ging meer om aktie. Nou ja, wat is aktie? Vergaderingen houden, daar kwam het wel op neer. Het werd altijd wel een beetje op gang gehouden maar je had eigenlijk geen mankracht genoeg. Er moesten altijd weer partijgenoten aangewezen worden die dat moesten organiseren. Zoals ze tegen mij zeiden in '39: "Zeg, kun jij niet een anti-duurte komité maken?" "Een anti-duurte komité?" "Ja, dat had je in de Eerste Wereldoorlog ook" "Maar we zitten nou niet in de Eerste Wereldoorlog, maar voor de Tweede" "Ja, maar nou gaan de mensen hamsteren, we moeten daar wat tegen doen, het moet eerlijker verdeeld worden en er moet een distributiesysteem komen". Maar geen hond had daar belangstelling voor, de tijden veranderen, de toestanden veranderen. In de Eerste Wereldoorlog lag dat volkomen anders.
Ik ben er wel ingestapt en ik heb met wat oudere partijgenoten wat vergaderingen gehouden, maar er kwam geen kip. Het waren altijd de vaste jongens die kwamen, daar had je ook niks aan. Je bleef altijd in zo'n groepje zitten, werkelijke massa-bewegingen zijn er wel maar ze zijn nooit blijvend. Die komen op als een ketel die aan de kook gaat en als de kook er af is dan valt het weer terug.
De RSP heeft toen de Antifo opgezet.
Dat weet ik niet, daar kan ik mij niks van herinneren.
Is er samenwerking geweest tussen de Antifa en de Antifo?
Daar kan ik mij niets van herinneren, bovendien waren wij niet zo erg op samenwerking met het NAS en de RSAP. Want dat was een trotskistiese beweging in onze ogen, daar keek je helemaal niet naar, dat bestreed je alleen maar. Dat was typies de arbeidersbeweging, dat elkaar bestrijden. Een heel groot kwaad vind ik waar we ook nooit van af zullen komen.

NIET LINKS, NIET RECHTS

Jan van Leyden
Hadden jullie last van fascisten in Crooswijk?
Nou nee, er waren niet veel fascisten in Crooswijk. Ze waren wel aan het debateren over het nazisme. Mensen waren niet genoeg ingelicht, ze hadden nooit gedacht dat het nazisme van dien aard was dat het een wereldoorlog zou ontketenen. Maar daar werd wel in '33/'34 dik over gediskussieerd door de CPH en door anderen. Die SDAP'ers wouen er nog helemaal niet aan geloven. Als een kommunist vertelde dat je uit moest kijken, dat je eerdaags die moffen in je huis had, dan geloofden ze daar helemaal niet in.
De eenheidsfronterij van de CPN werd een volslagen mislukking. De SDAP toonde niet de minste belangstelling voor de avances van de CPN. Voor haar was de CPN een ònineressante bondgenoot, omdat ze zo klein was en er daarom toch nooit een parlementaire meerderheid mee te behalen viel. Bovendien was ze een gevaarlijke bondgenoot. De CPN zou de katholieke arbeiders en de middengroepen alleen maar van de SDAP vervreemden. Daarbij kwam dat de SDAP het eenheidsfrontgegoochel van de CPN voornamelijk zag als een taktiese zet om de arbeidersaanhang van de SDAP weg te lokken, een voortzetting van de oude taktiek in een nieuw jasje.
Natuurlijk de SDAP was wel anti-fascisties, maar tegelijkertijd ook fèl anti-kommunisties. In 1933 richtten de SDAP en het NVV een Bureau van Aktie en Propaganda tegen Fascisme èn Communisme op, kortweg Buracprop. Onder redaktie van Meyer-Sluyser werd een kolportageblad, Vrijheid, Arbeid, Brood in elkaar gedraaid. Dat blad wist een oplage te bereiken van 100.000 exemplaren. Het was een soort boulevard-blad, goed geïllustreerd, vol met allerlei schandaaltjes èn goedkoop. Het Buracprop organiseerde spreekbeurten door het hele land over de wantoestanden in Duitsland en de Sovjet-Unie. In de voorstelling van de Buracprop werd de demokratie door ekstreem rechts en

links bedreigd.
Vanaf 1934 werd door de SDAP een wetenschappelijk buro ingesteld om een plan te ontwerpen "om de overgang naar het socialisme op gang te brengen." Van deze doelstelling zou niet veel meer overblijven. Na lang studeren rolde het Plan van de Arbeid eruit. Dat plan was in feite afgekeken werk. In België had de sociaal-demokraat Hendrik de Man ook al zo'n plan gepresenteerd, om de krisis te bestrijden. Ten grondslag aan het plan lag het idee dat de SDAP de werkelozen iets te bieden moest hebben, wilden ze niet in het moeras van de kommunistiese beïnvloeding wegzakken. Het Plan van de Arbeid moest de ekonomie weer oppeppen door de invoering van een soort staatskapitalisme. Het plan vertoonde corporatistiese trekjes. Verschillende bedrijfstakken moesten in produktieschappen ondergebracht worden, geleid door raden waarin kapitaal, arbeid, konsumenten en het staatsbelang vertegenwoordigd waren. De staat moest toezicht houden op het geheel. De ekonomie moest op gang gebracht worden door koopkrachtinjekties van 200 miljoen per jaar en dat drie jaar lang. Als de arbeiders weer meer konden kopen dan zouden er weer meer nieuwe bedrijven komen om aan die vraag te voldoen. De propagandakampagne rond het plan was reusachtig. De kampagne werd geleid door het Buracprop en de kolommen van Vrijheid, Arbeid en Brood lichtten het plan toe. Er werden 180.000 brochures verkocht en speciale folders onder boeren en winkeliers verspreid. Ook de CPN zag wel wat in bepaalde onderdelen van het plan, maar samenwerking met de CPN werd in beginsel afgewezen. De nederlandse sociaal-demokratie stond aan de uiterst rechtse zijde in de socialistiese internationale. Koos Vorrink, de nieuwe voorzitter van de SDAP, was een echte kommunistenvreter. De SDAP had de pech dat de regering en het bedrijfsleven niks van het plan wilde weten. Het werd Vorrink en Albeda zelfs verboden om over het plan te spreken over de radio. Het plan stierf een stille dood. De verdere aanpassing van de SDAP, haar trouw aan het parlement en haar positieve houding t.o.v. het vorstenhuis maakte haar rijp voor regeringsdeelname. Eind 1939 was het zo ver. De Geer nam in zijn nationale kabinet twee sociaal-demokraten op.

SDAP-affiesje tegen de NSB èn de CPH. Daarnaast een houtsnede van Gerd Arntz over het Plan van de Arbeid.

Kees
Je had het blad "Vrijheid, Arbeid, Brood" dat zich ook tegen de kommunisten keerde, maar in ieder geval ook nog tegen de NSB. Binnen de SDAP werd tegen de NSB en het fascisme natuurlijk wel heel scherp opgetreden. Het blad werd geleid door Meyer-Sluyser, hij had een groep mensen om zich heen verzameld die zich voornamelijk bezighielden met het bestrijden van het kommunisme. Mussert werd afgeschilderd als het mannetje dat met zijn tante getrouwd was, simpel, akelig ingenieurtje. Nou had die

vent alles tegen, het was een klein mannetje, een burgerlijk typetje, geen leiderstype en daar maakte de SDAP gebruik van. Wat hebben die sociaal-demokraten gedaan, die hebben in het blad "Vrijheid, Arbeid, Brood" die figuur als het ware gemystificeerd, belachelijk gemaakt, onderschat. Niet gezien dat Deterding en Van Beuningen op een bepaald moment zouden toeslaan en hun miljoenen er in zouden steken. Niet gezien de rol van de kerk. De ideologie van het fascisme is op de universiteit van Nijmegen ontstaan. Mussert werd door dominee Geelkerken ondersteund in zijn ideologie, die onderbouwde die frases.

TEGEN OORLOG EN FASCISME

Anti-fascistiese propagandakar van de RSAP in Rotterdam.

De RSP en later de RSAP was natuurlijk in geen geval een handlanger van het fascisme zoals de CPH iedereen wilde laten geloven. En Sneevliet was ook geen politie-spion. De RSP was een arbeiderspartij en fel anti-fascisties. Al heel vroeg had de RSP het gevaar van het fascisme in de gaten. In 1932 nodigt de RSP de OSP uit om samen te werken tegen oorlog en fascisme. Op 8 juli 1932 komt het Comité tegen Oorlog en Fascisme tot stand, kortweg Antifo. De organisaties die er zich bij aansloten waren: OSP, RSP, NAS, RJB, de Bond van Anarcho Socialisten, de NAS-vrouwenbond, de Perhimpoenan Indonesia en later de IAMV, de Vrije Socialistiese Vereniging en het Socialisties Jeugd Verbond van de OSP. De CPH draaide zich er uit en de SDAP en het NVV lieten niets van zich horen. Het Antifo was een poging om tot een eenheidsfront van de arbeiders en hun linkse organisaties te komen. Dat mislukte omdat de grootste organisaties buiten het komité bleven staan en liever iets voor hun zelf begonnen. En omdat de OSP de Antifo voor zichzelf opeiste. 1 februari 1933 één dag na het aan de macht komen van Hitler trok de OSP zich terug uit het Antifo en beschouwde het komité als opgeheven.
Het Antifo is aktief geweest in de kampagne om de opstandelingen van de Zeven Provinciën en Henk Sneevliet vrij te krijgen. Ze organiseerde protestvergaderingen o.a. in Amsterdam. De voortzetting van Antifo wordt het Comité van Verweer tegen Reaktie, Fascisme en Oorlog. In dat Comité zitten ongeveer dezelfde organisaties. Na de koerswijziging van de CPH deed de CPH een oproep om tot eenheid van aktie te komen. In Rotterdam waren toen 16 organisaties rond de tafel gekomen. Het kwam echter tot een breuk toen de CPH de ondersteuning van de vredespolitiek van de Sovjet-Unie er bij sleepte. Die politiek diende er volgens de RSAP alleen maar toe om door middel van toetreding tot de Volkerenbond en allerlei militaire verdragen de russiese positie tegenover nazi-Duitsland te versterken. Dit meningsverschil werd verder uitgesponnen op een debatvergadering tussen Sneevliet en de Groot. Sneevliet vond dat er in Nederland meer dan genoeg te doen was om tot een eenheidsfront te komen. De RSP wilde met iedere linkse organisatie samenwerken zonder voorwaarde vooraf. De CPH maakte dat

volgens haar onmogelijk door de verdediging van de Sovjet-Unie er door te rammen. Andersom verweet de CPH dat de RSP alleen maar over binnenlandse aangelegenheden en Colijn sprak en het fascisme uit het oog verloor. Daarbij kwam dat de CPH eigenlijk neerkeek op al die kleine organisatietjes en liever met de grote SDAP in zee wilde gaan. De RSP wilde daarentegen een echt links eenheidsfront, desnoods zonder de rooze SDAP. En zodoende kwam er niks van terecht en bleef de verdeeldheid bestaan.

Comité Anti-Fascisme en Oorlog (Antifo)

Het hier bovengenoemde comité is op Vrijdag 8 dezer definitief tot stand gekomen uit de navolgende organisaties: N.A.S., O.S.P., R.S.P., Bond van Anarcho-Socialisten, Perhimpoenan Indonesia, N.A.S.-Vrouwenbond en Rev. Jeugdbond. Daarmee is een belangrijke stap gezet in de richting van de vorming van een strijdfront der arbeiders tegen het fascisme en het oorlogsgevaar.
De samenwerkende organisaties hebben voorop gesteld, dat jegens elkander loyaliteit zou worden betracht, terwijl elks karakter in de samenwerking behouden blijft. Bovendien is nadrukkelijk uitgesproken, dat de verkregen samenwerking dienstbaar zou worden gemaakt aan de ontplooiing van zoo krachtig mogelijke buitenparlementaire aktie, onder uitschakeling van de kwestie van al dan niet deelnemen aan de verkiezingen.
Aan de beraadslagingen, die tot de oprichting van het Comité hebben gevoerd, is deelgenomen door vertegenwoordigers van de I.A.M.V. en het N.S.V., welke organisaties met den Bond van Anarcho-Socialisten het Ned. Ant. Mil. Bureau vormden. Op grond van het feit, dat het N.S.V. in de derde vergadering met de mededeeling kwam, dat deze organisatie met de in het Comité vertegenwoordigde organisaties niet kon samenwerken, terwijl de Bond van Anarcho-Socialisten nadrukkelijk verklaarde wel mede te zullen doen, werd het NA.M.B. als zoodanig niet in het Comité vertegenwoordigd en besloten de vertegenwoordigers van de I.A.M.V. de aansluiting in hun Hoofdbestuur opnieuw in bespreking te brengen. S.D.A.P. en N.V.V., hoewel uitgenoodigd, schitterden door afwezigheid. De C. P. stelde een bespreking van het Comité met haar aan de orde over de kwestie van het Wereldcongres tegen den oorlog, dat voorbereid wordt door de officieele communistische beweging De aanwezige organisaties zagen in dit optreden van de C.P. niets anders dan een verkapte weigering tot aansluiting bij het Comité, gaven per prief van die opvatting blijk en lieten aan de C.P. alsnog de mogelijkheid zich bij het Comité te voegen.
H. SNEEVLIET, Secretaris, Brederodestr. 17, A'dam (W.)

Comité van Verweer tegen Reactie, Fascisme en Oorlog
N.A.S., O.S.P., R.S.P., S.J.V., R.J.B. en N.A.S.-Vrouwenbond

FASCISME IS MOORD

Verslag van de oprichtingsvergadering van Antifo, een initiatief van de RSP. Daarnaast een affiesje van de opvolger van Antifo: het Comité van Verweer.

Tinus en Henny de Winter
Tinus: Sneevliet heeft nog eens een keer een diskussiebijeenkomst gehad met Jan Baars van de Algemene Nederlandse Fascisten Bond, dat was op 22 januari 1934 in 2 zalen van Bellevue in Amsterdam. Het was om de zaak van het anti-fascisme warm te krijgen bij de mensen. En die Baars heeft nog eens een keer in een intervieuw gezegd in de NRC dat hij wat debatteren betreft nog iets geleerd had van Sneevliet. Wat je onder de aandacht kan brengen van mensen dat zijn dingen zoals: dat de oorlog al bezig is, althans de voorbereidingen ervoor en dat het fascisme een exponent is van het kapitalisme. Dan kan je erop wijzen dat het fascisme overal kan ontstaan, omdat het te maken heeft met kapitalisme, de maatschappelijke samenstelling waarin je leeft. Je kan vergaderingen en kursussen beleggen, maar het grootste gemak is geld hebben en daar een zo ruim mogelijke propaganda mee maken.
Henny: We hadden ook akties. Die Van Dalsem speelde Hitler in een anti-fascisties toneelstuk, dat was op de Kruiskade. Daar kwamen die fascisten op af en dat is toen een hele grote rel geweest. Het toneelstuk heette "De Hel" en daar protesteerde de NSB tegen. Dan kwamen wij ook en dan werd het buiten knokken terwijl het binnen gewoon doorging.

OVERLOPERS

Bertus Schmidt
Er zijn in die tijd ook mensen van de CPH naar de NSB gegaan. Dat is niet in die mate gebeurd dat je kan zeggen dat ze in tientallen weg zijn gelopen. Er is een enkele geweest zoals die Cees Frenay. Ja, dat was geen beste. Dat was een hele grote vent, een stierachtige vent. Hij kwam uit Schiedam. Hij had een hele grote bek en weinig bagage. Toen hij is overgesprongen naar de NSB hebben we daar helemaal geen spijt van gehad.

Na de overwinning van Hitler in Duitsland en de snelle groei van de NSB hier te lande, verkeerde de linkse beweging in een shocktoestand. Er werd heftig gediskussieerd over de noodzaak van eenheid. Nieuwe mensen traden toe om de strijd te versterken, maar er waren er ook die zich afkeerden van de politiek als tè gevaarlijk. En er was tenslotte een klein aantal die de overstap maakte naar de tegenpartij, de NSB. Namen die hier in Rotterdam regelmatig worden genoemd zijn die van Cees Frenay en Gerrit van Burink, twee beroepsrevolutionairen die allebei jarenlang aktief waren in de kommunistiese partij en die allebei lid van de NSB zijn geworden. Naast deze kopstukken zijn er ook wel gewone leden overgelopen naar de NSB. Het betrof hier geen hele afdelingen zoals in Duitsland, maar individuele leden. Velen daarvan dachten dat het met de NSB sneller zou gaan. De NSB deed zich immers anti-burgerlijk voor en zei: dat ze het goed meende met de arbeiders. Ze hebben zich in de luren laten leggen door het zogenaamde socialisme van de NSB. Velen wilden misschien ook eens een keertje aan de kant van de sterkste staan, na jarenlang door allerlei autoriteiten in de grond gestampt te zijn. Daarbij kwam dat de NSB ook ècht wat te bieden had en de kommunistiese partij niet. De NSB kon door haar konnekties met de middenstand uitdelen: soep, maaltijden, brood en kolen.
Het meer geschoolde kader werd gelijk door de NSB ingeschakeld als propagandist. Frenay zou in '34 in de Indiese buurt in Amsterdam op een NSB vergadering spreken en Van Burink kreeg van de NSB de post van voedselkommissaris aangeboden. Er waren ook kommunisten die regelrecht gekocht werden en verraderswerk hebben verricht, zoals Arie Fey. Deze ex-kommunist verschafte de nazies inlichtingen over de sabotagegroep van Joop Schaap. Velen zijn in de NSB ook bedrogen uitgekomen. Met de NSB zou het ook niks worden.

1 April 1935 — 1e Jaargang No. 2 — Prijs 1 cent
DE RODE DUIVEL
Het Nationaal-Socialisme bereidt de IMPERIALISTISCHE OORLOG voor!

Twee anti-fascistiese affiesjes van de OSP en de voorkant van "De Rode Duivel", blad van de RSAP in Rotterdam.

Kees
Hoe is de overgang van CPH'ers naar de NSB te verklaren?
Ja, dat is voor mij natuurlijk ook een probleem.
Je had bijvoorbeeld Cees Frenay.
Ja Frenay. Dat was een heel typies figuur. Frenay, ik heb er altijd mee te doen gehad. Daarbij al, de achtergrond van Frenay was niet zo denderend. Het was een arbeider die uit een woonwagenkamp kwam, dus, daar zeg ik niks minderwaardigs mee, maar zijn ontwikkeling, zijn principiële ontwikkeling... Geen literatuur, geen eigen kultuur hadden ze, geen proletariese kultuur. Het was ook geen arbeider, hij hoorde er wel in principe toe, maar hij was het niet, hij had niet in de fabriek gestaan. Ik heb die ontwikkeling van Frenay en van de hele familie Frenay gezien. Hij is later ook naar de NSB toegegaan. Daarbij, en dan krijg je het al, Frenay was een hele grote vent, een brutale kerel. Voor vrouwen zeer interessant, voor een bepaald soort vrouwen. Het was een seksbom die Frenay, temperamentvol. En hij is door vrouwen naar de klote geholpen. Dat wil zeggen, in de vergaderingen kwamen er vrouwen naar hem toe,

dat was altijd. Maar een eigenschap van vrouwen is dat ze graag die figuur die uitblinkt tot zich nemen, die vereren ze, vrouwen, daar willen ze mee in het oog lopen, zo van "Ik heb relatie aan...". Ook van Burink is gestruikeld over de wijven. Die hebben hem kapot gemaakt als kommunist. Frenay is in de aanvang kapot gemaakt. Hij kon overal terecht omdat tie zo gevierd was bij de vrouwen, ze wilden altijd wel graag een avondje met hem uit. Maar dat betekent een stuk degeneratie toch, want dat is verwaarlozing van partijwerk, ze leggen beslag op je. Het kost meestal ook nog een hoop geld en dan moet je toch zorgen dat er geld komt. Daar moet je ook iets aan doen, dus ben je omkoopbaar geworden. Je bent binnen een aanvatbare positie gekomen. De politie maakt daar gebruik van. Je komt in geschiedenissen, chantage werd ook toen toegepast. Iemand die zich opwerkt als leider van de arbeidersklasse staat onder heel veel druk. Hij heeft veel vallen en klemmen op zijn weg, dat moet ik je wel zeggen. Je staat voor veel dingen en het is verleidelijk want ze hebben veel te bieden die kapitalisten. Verraad voor 7 stuivers is al van oudsher bekend. Het was heel erg moeilijk en zeker in die tijd, om kommunist te zijn. Heel erg moeilijk om dat vol te houden, jaren en jaren opnieuw. En als er dan aanbiedingen gedaan worden...

Zijn er Frenay aanbiedingen gedaan voor baantjes?

Ja natuurlijk en dan daarbij binnen de partij moest je altijd vechten voor je standpunt. Kommunisten vechten altijd naar buiten, maar ook naar binnen toe en dat is nodig want daar houd je de partij levendig mee. De diskussie moet op gang blijven en daar vallen slachtoffers.

Waren er in de NSB ook ideologiese dingen die de kommunisten aantrokken?

Nee, verleiding. Die jongens konden gooien met kleding, met eten, met geld. Als je je meldde bij de NSB en je was bruikbaar dan werd je in die kringen opgenomen. Denk je eens in, die Van Burink werd voedselkommissaris van Rotterdam in de oorlog. Voor die tijd was dat hem natuurlijk al beloofd. Het was een schoolmeestertje die in Indië les gegeven had. Ik heb een half broodje zo samen met hem staan delen. Dat was Van Burink, die is later ook naar de NSB overgegaan. Kijk ik vervloek ze daar om, maar ik probeer wel te begrijpen waaròm ze het deden. En dan denk ik ja godverdomme, als je nou tien, vijftien jaar ellende en tegenstrijd hebt gehad... Ik heb mensen in mijn cel gehad waaronder een arbeider die later bij de NSB terecht kwam. Natuurlijk vervloek ik hem, maar ik weet onder welke omstandigheden die man geleefd heeft. Het is verlokkelijk, verleidelijk en er gaan er een heleboel, niet alleen binnen het kommunisme, maar ook in die andere kringen, bv. die parlementsleden met fraudes en rottigheid. En die hebben het al goed, en toch gaan die ook voor de bijl, die laten hun geweten en hun ethiek ook los. Wat zou je dan nog van een half verpauperde, half verellendigde arbeider kunnen verwachten? Hoe kan je hem kwalijk nemen dat hij ook verraad pleegt. Natuurlijk neem ik hem dat kwalijk, maar je moet het wel proberen te begrijpen, hoe komt het? Het is niet goed te praten maar dat is een andere zaak. Elke dag onder spanning leven, vervolgd worden, angst hebben, die angst die was reëel.

De NSB propageerde een soort "socialisme".

Het had in wezen natuurlijk niks met socialisme te maken. Ze hebben het woord gebruikt. Ik ben één van de eersten geweest die hun boekjes ging kopen. Ik ging hun brochures kopen of te pakken zien te krijgen. Wij hebben ook binnen de NSB gespioneerd, we hebben mensen de NSB ingestuurd. Mensen die uit de NSB kwamen hebben we ook ondervraagd, en gebruik gemaakt van hun gegevens. In zo'n hele buurt wisten we precies wie er NSB'er was, ook al waren ze illegaal NSB'er. Er werden ook verlokkingen van ons uitgedaan, we hebben die jongen beloofd dat we hem aan steun zouden helpen als hij geen steun had. "Joh, daar zorgen wij toch voor." Maar aan de andere zijde werd dat ook gedaan, maar die konden het beter doen. En zo ging dat, het is toch verleidelijk als je een korst brood aangeboden wordt als je honger hebt, om dat aan te pakken. Als je een jaar of drie werkeloos bent en je hebt een paar kinderen en ze bieden je een job aan, nou jongen, dan moet je wel behoorlijk in je schoenen staan. Wij hadden altijd nog, ook toen het heel erg slecht was, een tamelijk huis, we hadden nog kolen, we hadden nog een stukje brood en we hadden nog wat kleren. Het was erg krap maar je kon het beter krijgen als je lid van de NSB werd. Was je nou een jaar of vier werkeloos, al die tijd op de grens geleefd, dan was het verleidelijk hoor. Natuurlijk, je moet het ze kwalijk nemen, maar ik kan er wel inkomen.

ANTI-FASCISTEN IN AKTIE

Kunstenaars hebben een belangrijke rol gespeeld in de anti-fascistiese beweging. Zij richtten zich tot de arbeiders om te waarschuwen voor het fascisme, het aan de kaak te stellen of belachelijk te maken door middel van tekeningen, agitprop-gedichten,

kollages, tentoonstellingen enz. In 1932 werd in Amsterdam een internationaal anti-oorlogskongres gehouden. Dit kongres werd georganiseerd door twee franse schrijvers: Henry Barbusse en Romain Rolland. Het kongres leverde prakties niet veel op, maar er ging een enorme indruk van uit. Links Richten, het blad van arbeidersschrijvers, maakte een speciaal anti-fascisten nummer en een anti-oorlogsnummer. In dit nummer staan behalve anti-fascistiese gedichten en verhalen korte stukjes over het fascisme in de internationale politiek, fascisme en de radio en fascisme en de film. Maar Links Richten liet het niet bij stukjes alleen. Vanuit Links Richten werd een komité gevormd om de vertoning van de film Morgenrood tegen te houden en tegelijkertijd te protesteren tegen het verbod van de film "Im Westen nichts neues". Morgenrood was een Ufa-film uit 1933 over de lotgevallen van een U-bootbemanning in de Eerste Wereld-oorlog. De film was uitgesproken nationalisties, militaristies en een verheerlijking van oorlog en geweld. De film Im Westen nichts neues werd daarentegen door de nazies als onvaderlands en pacifisties gezien. Hitler en Hugenberg (mede-eigenaar van de Ufa) woonden de première van Morgenrood bij. Toen de film naar Nederland kwam leidde dat overal tot hevige protesten. Na een week werd hier in Rotterdam de film uit de roulatie genomen. Ook voerde Links Richten akties om gevangen genomen linkse schrijvers vrij te krijgen.
Er zijn ook anti-fascistiese tentoonstellingen gehouden in Rotterdam. De tentoonstelling DOOD, naar aanleiding van de Olympiese Spelen in Berlijn, werd verboden. Een andere tentoonstelling werd gehouden in Ons Huis in de Gouvernestraat. Oud-leden van Links Richten hadden daar van allerlei materiaal, gesmokkeld uit Duitsland, oude num-

Rotterdam

Protest tegen de oorlogsfilm „Morgenrood"

Maandagavond was het op de Kruiskade om 8 uur een flinke drukte van arbeiders, om te protesteeren tegen de chauvinistische film „Morgenrood". Er was tevens een groote politiemacht op de been, welke in den loop van den avond nog versterkt is. Omstreeks 9.15 uur werd de eerste charge uitgevoerd. Een fietsrijder, die naast de protesteerende arbeiders reed, werd van zijn fiets geslagen, en dit was het sein voor de knuppelploeg.

Een nog jong agentje vloog met den blanken sabel op de arbeiders in, die in wilde vlucht uit elkaar stoven, wat natuurlijk tot de noodige valpartijen leidde. Ook ons moedige agentje ontkwam daar niet aan, zoodat zijn helm en sabel op straat kwamen te liggen. Hierover nog wilder geworden, zag hij een pl.m. 16-jarigen knaap, die zich in angst vasthield aan het hek van een apotheek. Ons agentje er met opgeheven sabel op af. Ik dacht, dat hij den jongen op het hoofd zou slaan en stormde er op af om den agent door schelden af te leiden. Hij sloeg den hevig schreeuwenden knaap echter tegen de beenen, waarop deze de vlucht nam. Ons agentje keek, wie er had gescholden, doch zag niemand meer.

Om 9.40 uur kwamen eenige aangeschoten (vroolijke) mannen een café uit. Wat ze eigenlijk verkeerd deden, weet ik niet, maar ik zag plotseling, dat een heer uit het café getrokken werd door een agent, waarop deze nog een stomp in zijn gezicht kreeg ook. Hij begon te protesteeren, waarop de agent tot doorloopen maande. Intusschen waren er 7 agenten en commissaris bijgekomen, die er een formeel opstootje van maakten. Er kwamen natuurlijk veel nieuwsgierigen, waardoor de commissaris hoogst nerveus werd. Ik stond op een halven meter afstand van den „goeden man" en hoorde hem schreeuwen „Slaat dat gespuis uit mekaar, god..... rammelen god....." (zeker een erg Christelijke mijnheer), waarop de agenten — één liet den man, dien hij juist onder handen had, zelfs los — als dol geworden beesten den hoek omvlogen, den Coolsingel op en daar op de menschen inhakten. In de zaal was het intusschen ook roerig geweest. Om 11 uur werden eenige protesteerende arbeiders de zaal uitgeslagen.

Het protesteeren is echter niet zoo geweest als het had moeten wezen. Schaamt u mannen, dat een meisje boven jullie uitschreeuwde. In het vervolg beter. De arbeiders en politie-agenten waren wel erg zenuwachtig, waardoor meer klappen gevallen zijn dan noodig was. Leert begrijpen, kameraden, dat we door wegloopen meer klappen krijgen dan door gesloten tegen de agenten in te loopen, dan worden zij weerloos en vallen de klappen ook eens aan de andere zijde.

Eén front, één strijd tegen oorlog en fascisme.

Laten de arbeiders ook begrijpen, dat, indien in één front geprotesteerd wordt tegen fascisme door C.P.H., O.S.P., R.S.P. enz. geen voor deze arbeiders kwetsende liederen worden gezongen. In den solidariteitskamp kennen wij geen verschil.

Een ooggetuige.

Enkele incidenten

die zich voordeden bij de vertooning van „Morgenrot" op Dinsdagavond (2e voorstelling)

Reeds vijf minuten na den aanvang van de hoofdfilm hoorde men het „Weg met den oorlog". Eenige kameraden werden de zaal uitgezet. Even later weerklonk de Internationale, en tegelijk hiermee werden twee duiven los gelaten. Klaarblijkelijk was het de bedoeling om de twee dieren, gehypnotiseerd in het licht voor de lens te laten fladderen, zoodat van de projectie op het doek niets meer te zien zou zijn geweest. Ondertusschen gingen kreten op van „vredesduiven"! en daarnaast „dierenmishandelaars"! van menschen, die met een gelukzalig gezicht naar een verheerlijking van de afslachting van millioenen zitten te kijken.

Op dat oogenblik zagen de zaklantaarnspeurhonden geen kans iemand hiervoor te grijpen, maar russen gingen naast of achter de vermoedelijke daders zitten. En wat zij voorzien hadden, gebeurde: de kameraden zagen geen kans, de verdere, ongehoorde provocaties in de film rustig aan zich voorbij te laten gaan. Een paar jongens werden de zaal uitgeranseld. Zij werden bij den nooduitgang overgenomen door twee sabelhelden, die blijkbaar opdracht hadden gekregen het vuile werk te voltoolen.

Het slechts waren er aan toe een man en een meisje, die verdacht werden van het loslaten van de duiven. In de gang, die voert van de zaal naar den nooduitgang, werd hun op de bekende manier „een verhoor afgenomen". Zij waren de zaal uitgeschopt en kregen nog eenige schoppen toen de deur veilig en wel voor toeschouwers gesloten was. Terwijl het meisje werd vastgehouden, wierpen vier van die bloedhonden zich op den man. Met twee russen boven op hem viel hij op den grond. De vier helden begonnen hem toen te schoppen waar zij maar konden, tegen zijn borst, tegen zijn hoofd. Later bij den uitgang, spuwde hij bloed. Een „lafaards"! van het meisje had tengevolge, dat twee anderen zich op haar wierpen. Eén diende haar eenige vuistslagen in het gezicht toe, terwijl een ander met de lat haar rug bewerkte. Dit alles, bleek het, om den man murw te maken, zoodat hij zou zeggen, dat zij een van de duiven had opgelaten. Want toen zij er tenslotte uitgegooid was, werd hem een „verscherpt verhoor" afgenomen.

Verslag van de akties tegen de oorlogsfilm "Morgenrood" uit "De Maasecho" maart 1933.

mers van Links Richten en Links Front, het bruinboek, gedichten, pamfletten, knipsels en fotomontages een tentoonstelling ingericht. Ze kregen daarbij hulp van de IRH en de letterkundige Reinier Sterkenburg. De tentoonstelling duurde een maand en werd door maar 500 mensen bezocht, de zaalhuur kon niet eens betaald worden.
Maar het fascisme werd niet alleen met pen en penseel bestreden. Er waren ook debatvergaderingen, wat heel normaal was voor die tijd. Bekende sprekers als Constandse, Sneevliet en hier in Rotterdam de hegeliaan Börger daagden de fascisten uit tot een woordenduel om het zo te ontmaskeren voor het publiek. Omgekeerd gingen linkse groepen ook naar NSB vergaderingen om daar te kolporteren of de zaak te verstoren. Ook werd er natuurlijk driftig gekalkt en geplakt. In Rotterdam bv. hebben mensen het japanse konsulaat rood geschilderd. Bij dit soort akties ging het vooral om de publiciteit. Maar er werd ook gesaboteerd en dat moest natuurlijk in het diepste geheim gebeuren.
Bertus Schmidt
Zijn er in Rotterdam anti-fascistiese tentoonstellingen geweest?
Ja, er zijn er verscheidenen geweest, We hebben ze in het MAS ook gehad. Schilders als Chris Beekman enzo. Er waren wel wat kunstenaars die geëngageerd waren en dan natuurlijk sociaalbewogen kunst maakten. Dat heeft altijd in het verdomhoekje gezeten, maar het kan soms verdomd goed zijn. Ik denk altijd maar aan Masereel, Masereel is enorm. En dan Käthe Kollwitz natuurlijk.
We hebben een paar tentoonstellingen georganiseerd. Die werden in het MAS gehouden, dan werd de zaak uitgeruimd en dan werden er stellingen gemaakt en daar kwamen die dingen dan te hangen. Die waren zuiver anti-fascisties.
Werd dat ook bezocht?
Ja er kwamen altijd wel mensen. Maar natuurlijk geen drommen, geen duizenden. Je bleef natuurlijk altijd in een bepaalde groep zitten. Omdat, laten we zeggen 90% van de nederlandse bevolking daar geen belangstelling voor had. Die keken wel hoe het zou aflopen, wisten zij veel. En je stond natuurlijk elke dag onder het kruisvuur van anti-kommunistiese en anti-socialistiese propaganda.
De nazies kregen de kans om de propagandafilm "Morgenrood" in Luxor te draaien. Protesten hadden niet geholpen, reden voor ons om er iets tegen te doen. We hadden de demonstratie goed voorbereid. Met onze zakken vol stinkbommen kochten we een toegangsbewijs en namen plaats in de bioskoop. Eén partij-genoot meldde dat hij een aparte verrassing bij zich had, maar hij wilde niet zeggen welke. De film begon te draaien en in het donker van de zaal wachtten wij onze kans af. Plotseling stond één van ons op, we waren met een mannetje of tien, en schreeuwden: weg met het fascisme. De direktie van Luxor scheen echter lucht van de demonstratie te hebben gekregen. Het licht floepte aan en van alle kanten schoten rechercheurs toe om de onverlaat de zaal uit te werken. Toen het licht weer uitging en de film verder draaide, deed nummer twee zijn mond open. En opnieuw kwamen de rechercheurs in aktie. Intussen gooiden wij links en rechts onze stinkbommen, zodat het na een poosje niet te harden was en iedereen naar zijn zakdoek greep. De partijgenoot met de speciale ver-

NATIONAAL FASCISME IN ROTTERDAM.

Eenheidsfront van gedemoraliseerde intellectueelen en gedropen kruideniers

(Arcor). Het is geen prettige taak om zich in een vergadering van de Nat.-Social. Ned. Arb. Partij te begeven.

Stel je voor, kameraden.

Het begint reeds bij den ingang der zaal, waar je in de meening begint te verkeeren, dat je voor de een of andere kazerne staat.

Pl.m. 4 „mannen" in tenue kijken je aan van top tot teen, ondanks mijn fascistische kleeding, ondanks mijn introductie, ondanks mijn wederzijdsche „heil"-groet.

We verkeeren ons in de zaal, als een rumoer van geweld ons naar de ramen lokt, waaruit men een blik werpt in de Laurensstraat, waar een ware veldslag plaats vond onder het motto: De eerste klap is een daalder waard.

Het doet je goed, als je in een zaal, waar individuen zich bevinden als deze, op de straat het proletariaat uiting ziet geven aan haar walging, haar diepe verachting voor alles wat fascistisch is. De „heeren", pl.m. 40 à 50 man uit Den Haag, weten, dat zij ook in Rotterdam op verzet zullen stuiten. Een verzet, dat zal aanzwellen tot een geweldigen strijd, de strijd, waarin het proletariaat zal zegevieren in het belang van al wat hun lief was.

Adalbert Smit.

De eerste indruk is een groote gladde kop met een tikje haar achterop. Deze kerel is met geen pen te beschrijven. Voor al de moorden, door Hitler bedreven, zou je op dit smoelwerk hem verantwoordelijk stellen. De misdaad met al haar vertakkingen was aanwezig in dit gezicht.

In de beantwoording van verschillende vragen. Het Nat. Soc. zich keert tegen het Jodendom, als we een Jood uitschelden of beleedigen, is dit niets erg. wij de beschermers en verdedigers van het oranje, blanje. bleu, worden voor bruine moordpest uitgejouwd. Ik als vrij Nederlander, kon het vanavond beleven, dat ik in een 1e klas hotel werd aangevallen door 2 heeren, die de hakenkruisband van mijn arm wilden rukken. De vraag omtrent de houding der Nazi's ten opzichte van het bankwezen en Coöperaties werd beantwoord op een wijze, die in alle opzichten te wenschen overliet, n.l. Zij zouden „gehandhaafd" blijven, doch in een anderen vorm, welke vorm, op welken grondslag geschoeid, hoorden we niet.

Na een hevige perroratie van den voorzitter, die de Hollandsche S.A.-mannen nog wilder maakte dan ze al waren, moesten weer onze hakken tegen elkaar en onze handen ten hemel heffend zongen we het Wilhelmus. De woorden kende ik niet, doch mijn buurman (S.A.-man) zal wel vermoed hebben dat ik „ontroerd"(?) was door het schöne moment. Één ding vond ik niet sportief van onzen zoo bekenden pol.-rechercheur. Nooit zag ik hem de Internationale zingen, doch nu kweelde hij lustig mee.

Toen ik de zaal verliet, was de Laurensstraat afgezet door politie en rechercheurs; op den Coolsingel gekomen reed de auto met de „mannen" der bruine moordpest langs mij heen, begeleid door hevige protesten der arbeiders, die goed waren opgekomen.

Kameraden, het Nat. Soc. telt nog maar tientallen aanhangers volgens „Adalbert" zelf. Laten wij den strijd met heviger actie dan tot nu toe verder voeren, brengt onder de massa onze anti-fascistische gedachte.

Deze vergadering heeft mij gestaald in den wil tegen het fascisme te gaan strijden.

Nu makkers van de lokalen, makkers in de bedrijven, aaneengeschouderd, vastberaden voorwaarts..... en niet vergeten.

Verslag van een fascistiese vergadering uit "De Maasecho" juni 1933.

rassing stond nu op en liet twee witte duiven los die onmiddelijk op het scherm afvlogen. Het tumult hield niet meer op, tot we alle tien weer op de Kruiskade stonden en elkaar vergenoegend aankeken. We hadden gekonstateerd dat er slechts een handjevol mensen in de bioskoop zat en ook dat stemde tot voldoening. Na een week werd de film uit de roulatie genomen. De film "Morgenrood" was een regelrechte propagandafilm waarin de oorlog, in het bijzonder de duikbootoorlog, het summum van menselijke beschaving uitbeeldde. Ons protest diende een goede zaak.

Henk Bruintjes

Buiten stonden we pamfletten uit te delen tegen de film "Morgenrood". Binnen zat ook een groep van Bertus Schmidt en verschillende andere groepen, ook anarchistiese groepen. Die zaten daar boven op de galerij, met stinkbommen, knallers en trompetten. En toen die film kwam zijn ze die stinkbommen in de zaal gaan gooien, dus alles stoof naar buiten. Wij van Links Richten stonden buiten pamfletten te verkopen voor één of twee cent. Er liep zo'n rechercheur naar me te kijken. Ik retireerde een beetje, maar hij zat me achterna en bij de Ammanstraat kreeg hij mij te pakken. Dat was een zijstraat van de Kruiskade, daar had je het blindeninstituut. Daar was ik in gelopen want ik moest toch ergens heen. Maar hij had me toch te pakken. Ik moest mee naar het Haagseveer en daar heb ik een poos gezeten. Na een tijdje draaide die film niet meer want het werd te erg joh. Er kwamen toen hele rellen op de Kruiskade en niemand dorst meer naar de bioskoop. Van hogerhand moest en zou die film draaien, het was al het fascisme wat zijn aantreden deed.

EENHEIDSFRONT
tegen Coolsingel-fascisten.

Duidelijk kwam Zaterdag j.l. de groeiende macht van het fascisme in Rotterdam aan den dag. De „Volk- en Vaderlanders" hadden des middags ongehinderd hun schendblad aan den man kunnen brengen, en tegen een uur of half acht verschenen zij opnieuw met een ploeg van 40 à 50 volgelingen, terwijl zich hierbij colporteurs met „De Bezem" en „De Fascist" aansloten. Maar ook de arbeiders vormden een eenheidsfront: O.S.P.-ers, jeugd van O.S.P., communisten en sympathiseerenden van alle richtingen, allen hielpen mee om de verschillende bruine en zwarte moord-helden het aanprijzen van hun waar onmogelijk te maken. **„Tegen Oorlog en Fascisme!" „Weg met den Bruinen Moordpest! Weg met Hitler!" Weg met de Jodenmoordenaars!"** heeft van 7 uur tot 9 uur onafgebroken over den Coolsingel geklonken. Maas-echo's werden verkocht enkel op de verzekering, dat zij tegen het fascisme zijn. Maar wij mogen niet over het hoofd zien, dat ook nog verschillende exemplaren van „V. en V." aan voorbijgangers verkocht werden, **dikwijls aan werklooze jonge arbeiders**, ondanks het feit, dat elk van hun colporteurs omringd was door onze menschen.

Kameraden, wij moeten méér krachten op den Coolsingel hebben, Zaterdags, om te verhinderen, dat ettelijke jonge arbeiders vergiftigd worden door hun lectuur, zonder dat zij weten, wat wij hier tegenover stellen.

De politie kreeg geen gelegenheid tot hakken, **daar wij ons stipt aan de laatste politieverordening hielden n.l. met niet meer dan 2 man bij elkaar te colporteeren met hetzelfde blad**; zoodoende zouden zij elken keer het nette Zaterdagavond-publiek geraakt hebben, wanneer zij een uitval naar een van ons hadden gedaan. De fascisten kenden geen eigen opgelegde discipline; zij scholen telkens weer bij elkaar, blijkbaar zenuwachtig door de aanwezigheid van zooveel proletariërs. Om de zooveel minuten kwamen dan 2 agenten om hen er „vaderlijk" op te wijzen, dat zij van elkaar af moesten.

„De Coolsingel onbegaanbaar voor bruine en zwarte benden!" moet onze leuze zijn.

Bericht uit "De Maasecho" april 1933.

Kees

Ja, ik heb met metershoge letters op de loods aan de Parallelweg ergens heel vaag is het nog terug te vinden, "Fascisme is oorlog" geschreven. Met grote kalkletters. Er staat ook nog van bij Piet Smit. "Fascisme is oorlog". Dag en nacht gingen we kalken.

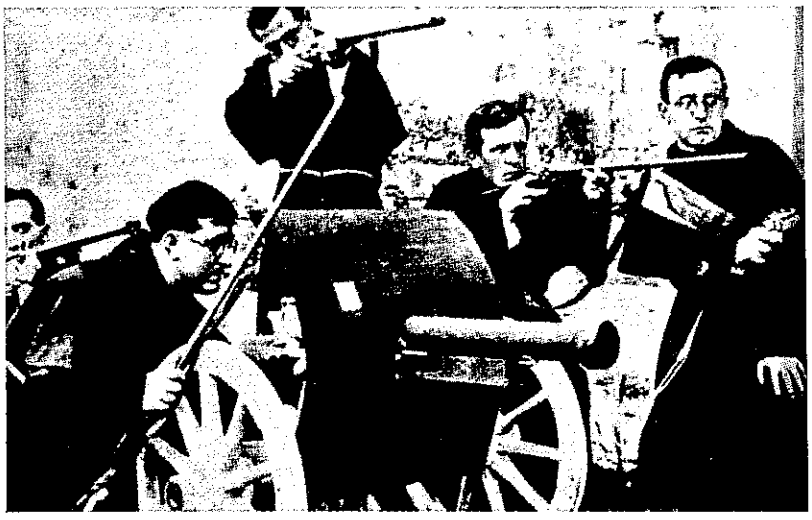
Arie

Als we in de haven werkten hadden we ook altijd een pak propagandamateriaal bij ons, in het duits en in het engels. Dat douwden we dan tussen de lading. Vooral in de tijd van Hitler. Als dan zo'n boot naar Bremen ging, voor die havenarbeiders daar. Soms gingen we met het motorbootje van een parlevinker mee. Dan gaven we propagandamateriaal aan die dekmensen van die rijnaken. Dat waren anti-fascistiese pamfletten. Duitse vluchtelingen hadden ons geholpen bij het schrijven.

Bram van de Haterd

In de Spartacusbeweging heb ik voorgesteld dat we geld moesten zien te krijgen om met een vliegtuig boven Rotterdam pamfletten uit te gooien tegen de jodenvervolgingen in Duitsland toendertijd. Een bouwvakarbeider van ons is toen naar de Joden geweest om

geld te vragen. Maar die Joden hadden er geen geld voor over.
Henny de Winter
De NSB vergaderde ook wel eens op de Coolsingel, bij Pschorr, dat was een beetje lef. Dan gingen wij in de buurt en op de Coolsingel kolporteren. Dat deden we met de RSP en dan liepen we met zo'n mannetje of twintig en dan riepen we allemaal: "Tegen oorlog en fascisme! Koop de Baanbreker!" Dan viel het op. Dat deden we op de Nieuwe Binnenweg en op de Kruiskade, waar altijd veel loop was. Ook wel op de Hoogstraat, waar het helemaal erg druk was.
Dirk van Vliet
Ik ben met mijn achttiende jaar begonnen met boksen. Toen was mijn eerste wedstrijd tegen Herman van het Hof, als amateur. Ik ben amateur-kampioen van Rotterdam geworden. Ik bokste bij Theo Huizenaar. Mijn broer Arie was nog geen zestien, toen was hij kampioen van Nederland amateur vlieggewicht. Hij woog 50 kilo en hij heeft het gebracht tot twee keer om het europees kampioenschap te boksen als prof. Ik heb ook een paar wedstrijden gebokst als prof, maar als ik iemand op z'n oog sloeg en er was wat aan, dan sloeg ik er niet meer op. Ik kreeg dan wel op m'n lazerij van Huizenaar. Maar dat kòn ik niet. Dus ik ben amateur-kampioen van Rotterdam en prof-kampioen van Nederland geweest. Ik bokste tegen Skilly in Antwerpen en toen ging ik in de vierde ronde neer, omdat mijn oor zo dik werd door een bloeduitstorting. Toen gaf ik op. Daarna heb ik niet meer gebokst.
Ik ben anderhalf jaar begeleider van mijn broer Arie geweest. Arie zat bij Huizenaar en ze kregen ruzie om geld. Hij is toen in mijn sportschool gekomen en ik ben toen zo'n beetje zijn manager geworden. Ik ging zoveel mogelijk mee naar wedstrijden in het buitenland. In 1931 gingen we naar België en in 1932 gingen we naar Berlijn. Toen Arie lag te slapen in het hotel liep ik wat rond in Berlijn. En toen kwam ik bij het "Bruine Huis" en daar stond Hitler op het balkon. Een volk dat er was!
Misschien schep ik op, maar Arie was één van de knapste boksers van Europa. Geen vechter, maar bokser! Naar Oostenrijk ben ik ook mee geweest. In Wenen heb ik wereldkampioen op de schaats Sonja Heny nog ontmoet. Daar heb ik thee mee gedronken, dat was zo leuk.

Door de republikeinen gevonden en verspreide foto. Deze opname zou van vóór de burgeroorlog zijn.

In 1936, toen was ik 33 jaar, kreeg je de Olympiese Spelen in Duitsland, waar ondanks het fascisme haast ieder land aan meedeed. We hadden toen dat Fairplay-komité en die organiseerden tegenakties tegen de Olympiade in Berlijn. In 1934 was ik al sekretaris van het Fairplay-komité. We hebben twee jaar gedaan om iets tegen die Olympiese Spelen te organiseren. Dat komité was een engels komité, maar ze hadden in alle landen hun sekretariaten. In Nederland waren we met z'n drieën.
Bent u vanuit de CPH daarbij gaan zitten?
Nee, maar de kommunistiese partij heeft me wel de kracht gegeven om dat te doen. Er waren zoveel mensen vermoord door Hitler, dan pak je alles aan wat daar tegen gericht is. En dat deed Fairplay heel aardig. Tegelijkertijd was er in Spanje een regering die naar links overhelde. Die organiseerde in Barcelona een "Olympiade Popular". Tegelijkertijd met de Olympiade in Berlijn. Daar gingen dan diegenen naar toe die tegen het fascisme waren en die niet aan de Olympiese Spelen in Berlijn mee wilde doen. Ik

ben toen uitgenodigd door de Boksbond als leider van die ploeg van boksers en de Arbeiders Sport Bond ging ook mee. Toen kwamen wij via Parijs in Barcelona aan en in Parijs heb ik Tito nog ontmoet. Twee dagen daarna brak de Franco-revolutie uit. Toen hoorden we opeens schieten in Barcelona! Wij mochten het hotel niet uit natuurlijk. Toen bleek dat de baas van het hotel ook Franco-man was, die hebben ze gauw weg gehaald. Zoeteman, de nederlandse bestuurder van de Krachtsportbond werd toen hotelier daar, als hollander, ja dat was leuk. In Barcelona was het schieten, schieten, schieten. Er werd nog een franse sportman gedood, dat was drie dagen daarna, toen alles al weer rustig was. We hadden het overwonnen. We liepen op de Ramblas, dat is een hele grote boulevard en toen werd er vanaf de daken nog geschoten. Die man hebben ze gevonden, dat was ook een fascist. Maar die fransman was overleden, een jongen van 18 jaar. We zaten daar en we konden niet meer terug natuurlijk want alles was opgeblazen daar. Toen heeft de Tiberius, van de pakketvaartmaatschappij, ons uit Barcelona gehaald. De Olympiade ging niet door, want er was gelijk revolutie.
Wat we in Barcelona meegemaakt hebben. We kwamen buiten met witte banden om onze armen, een dag of drie, vier erna. Ze zeiden dat alles rustig was. Toen kwamen we op de Ramblas en daar stond een kerk. Daar werd uit geschoten! Wij wisten niet of het Franco-mensen waren of van de regering, want je weet niet waar ze op schieten. Ze schoten op het leger en de politie van de spaanse regering. Ja, toen wisten we het. En wij weg natuurlijk hé, schuilen achter telefoonhuisjes. De politie ging achterom en een kwartier daarna was het stil. De spaanse politie kwam naar buiten en zei dat alles veilig was. Toen gingen de fransen, engelsen en hollanders de kerk in en toen zagen we het: drie mitrailleurs en één geestelijke lag nog met zijn hand er aan, maar die was doorboord met kogels, met het kruis van jezus op z'n borst natuurlijk.
Toen we in holland terugkwamen heeft Zoeteman, die helemaal geen politiker was, in een zaal op de Baan gesproken. We hadden daar een bijeenkomst belegd tegen het Franco regime en tegen het fascisme. Ik heb daar niet gesproken, want velen kenden mij. Het was beter als hij het deed. Alleen de Tribune en de Voorwaarts hebben er over geschreven, verder geen ene krant want ze geloofden het niet, wat we hadden meegemaakt in Spanje. Die avond werd georganiseerd door een komité tegen het fascisme, dat was opgezet door enkele sociaal-demokraten en twee kommunisten in Amsterdam. De bedoeling was uitéén te zetten wat fascisme werkelijk was.

SABOTAGE

In Rotterdam had je aan de Willemskade de Internationale Zeeliedenclub. Die club was een aanloopadres voor kommunisties georiënteerde zeelieden. De voorzitter was Joop Schaap, die lid was van de Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter, de ISH. Die ISH was weer aangesloten bij de Revolutionaire Vakbonds Internationale. Joop Schaap leidde een groep kommunisten die duitse zeelui en rijnschippers van propagandamateriaal voorzag om naar Duitsland te smokkelen. Internationaal werd de ISH geleid door de kommunist Ernst Wollweber. Na het uitbreken van de Spaanse Burgeroorlog stelde Wollweber voor duitse, italiaanse en japanse schepen met oorlogsmateriaal voor Franco tot zinken te brengen. Joop Schaap kreeg de leiding over het sabotage-werk in Nederland en België. De havensteden Rotterdam en Antwerpen vormden het werkterrein. Eerst wordt er met brandbommen gewerkt en als dat niet werkt komt er zwaarder materiaal aan te pas. Hollandse zeelui weten staven dynamiet uit de zweedse ertsmijnen te smokkelen en naar Nederland te brengen. In november 1937 lukt het om een springlading te plaatsen op het italiaanse schip Boccaccio. Negen dagen later zonk het schip voor de bretonse kust, dat was een lading minder voor Franco. In juni '38 wordt het japanse schip Kasij Maru in het Kanaal zwaar beschadigd. Na augustus '39 werden er geen akties meer ondernomen. De Gestapo is er op gebrand om de sabotagegroepen, die niet alleen in België en Nederland maar ook in Duitsland, Noorwegen, Zweden, Denemarken en Frankrijk zijn gevormd, op te rollen. Eind 1937 vindt een door de Gestapo belegde politiekonferentie plaats, waarbij ook de nederlandse Centrale Inlichtingen Dienst aanwezig is. Zij verschaft de Gestapo waardevolle inlichtingen over de betrokkenheid van nederlandse kommunisten. Door het verraad van Arie Fey kon de groep rond Joop Schaap opgerold worden. Schaap zelf viel op 1 augustus 1940 in handen van de nazies.

Kees

Was er een organisatie voor die sabotage aan die munitieschepen?

Kijk er was die groep van vertrouwensmensen binnen de CPN. Er was ook een komité dat werd geleid vanuit Frankrijk, dat waren duitse en spaanse vluchtelingen en emigranten die in Frankrijk zaten. Die hadden een komité opgericht dat alle industrieële en economiese ontwikkelingen in het Ruhrgebied onder kontrole probeerde te krijgen. Rot-

terdam was één van de aanvoerhavens van ertsen en kolen e.d. Wij hadden dus onder de schippers een cel. Als je dus een partij hebt met takken en groepen, kan je daar gebruik van maken. Wij hadden dus onder schippers en specifiek onder havenarbeiders veel kontakten. Wij hadden zo'n groep en ik zat daarin. Als ze vanuit Parijs wilden weten hoeveel tonnage erts naar boven ging voor de voorbereiding van Wereldoorlog II dan gingen wij naar die rijnschippers toe: "Weet jij met welke vracht hij naar boven gaat? Wat heb jij zelf geladen? Hoeveel? Welke zeeschepen en waar komt het vandaan? Wie zijn de leveranciers van dat spul?" Zo kon je een hele bos van informatie verzamelen als eenvoudige proleet, zonder enige intellektuele en universitaire scholing. Zo kon men dan in dat komité, waar wel weer economen en anderen in zaten, bepalen hoe ver de duitse oorlogsindustie gevorderd was.
Die munitie die dus vanuit Duitsland per rijnschip kwam, die ging naar Poortershaven, dat lag toen recht tegenover Maassluis, dat was een munitie-eiland. Dat werd ook voor Nederland gebruikt als munitie-eiland en voor munitietransporten. Daar wisten wij van. Wij wisten ook dat er een schip lag dat munitie laadde voor Franco in Spanje. Door Jan van Schaik zou daar een bom op de huid van dat schip bevestigd worden, en die zou op zee ontploffen, maar daar heb je het weer, door spionage, door verraad is dat uitgelekt. Die jongens kwamen daar, dat waren ook weer die rijnschippers, in Maassluis en ze zouden daar met een bootje oversteken naar dat schip toe. Toen bleek dus dat er op de rivier een paar politieschepen lagen. Dat was in heel kleine kring maar bekend geweest.

HITLER- PROPAGANDA!

Ook hier in Holland probeeren de vassallen van Hitler hun propaganda te voeren.De Duitsche schepen,die in buitenlandsche havens komen moeten op bevel van Hitler de hakenkruisvlag laten wapperen.De Hollandsche bourgeoisie toont zich weer bereid om de Hitler-propaganda met haar heele machtsapparaat te verdedigen.De Droog-lever Fortuyns en de Sirks ,zijn met hun geheele knuppelapparaat in dienst gesteld,voor de bescherming van de verpestende fascistische propaganda.De Hollandsche arbeiders,die hun hart tegen het fascisme willen getuigen worden door de knuppelhelden uit elkaar gerammeld.Een kameraad die vanaf een handwagen de havenarbeiders toesprak en ze wees op de gevaren van het fascisme en zij onder geen beding op Duitsche schepen moesten werken die de gehate hakenkruis voor werd op een niet zachtzinnige wijze van de wagen gedaan en mocht niet verder spreken.De arbeiders zijn bereid tegen het fascisme tegen de bloedige Hitler-dictatuur een felle daadwerkelijke strijd te voeren.Dat hebben de vele anti-fascistische demonstraties bewezen.Talloze oprechte anti-fascisten namen evenzeer aan deze actie deel.De bourgeoisie en de haar toegewijde leiders willen evenals in Engeland,Frankrijk en Amerika de gerechtvaardigde haat der massa's voor ophitsing tegen Duitschland voor versterking van haar handelspolitiek voor ond rsteuning van haar Imperialistische oorlogspolitiek aan de zijde van Frankrijk gebruiken.
Daarom komen de leiders van S.D.A.P. en N.V.V. thans met de afkondiging van een boycot van Duitsche waren.De reformistische leiders wijzen iedere werkelijke strijd tegen het fascisme af.Zij denken er niet aan tot staking van transporten van en naar Duitschland op te roepen.Zij voeren tegen de aanvallen der Hollandsche bourgeoisie dezelfde verdedigingspolitiek van het "Kleinere Kwaad" 1 Mei loonsverlagingen in Zaandam enz.- als de Duitsche reformistische leiders en zijn daarmede evenals deze de wegbereiders van het fascisme.Hun boycot-actie"die de arbeiders niet in verzet tegen het Duitsche en ook niet tegen het Hollandsche fascisme brengt, heeft alleen het doel,hun ondersteuning van de "Koopt Hollandsch Fabrikaat"leus nog te versterken.Het anti-fascistische actie heeft dit niets te maken.Het is de ondersteuning van de oorlogspolitiek der Fransche en Hollandsche bourgeoisie.Het geeft Hitler de mogelijkheid de Duitsche arbeiders tegen de Hollandsche op te zetten.Op deze wijze willen de reformistische leiders de anti-fascistische strijdwil der arbeiders misbruiken en af te leiden.Om daarbij te slagen aarzelen zij niet om een woeste hetze tegen de I.Z.H. de R.V.O. die deze schandelijke politiek doorkruizen,als zouden deze het zijn die de oorzaak zijn van het Fascisme.
HAVENARBEIDERS VERJAAG DE HAKENKRUISVLAG WAAR ZIJ ZICH VERTOONT!
STRIJD MET DE R.V.O. TEGEN HET OPKOMENDE FASCISME,VERSTERKT DE OPPOSITIE IN DE VAKBEWEGING,NIET ZOOALS DE LEIDERS ZEGGEN OM HEM KAPOT TE KRIJGEN, MAAR HET VERRAAD VAN DE LEIDERS TE ONTMASKEREN EN DE ORGANISATIE DIENSTBAAR TE MAKEN VOOR DE STRIJDINGEN VAN DE ARBEIDERSKLASSE. TREDT TOE!
R.V.O.HAVEN.

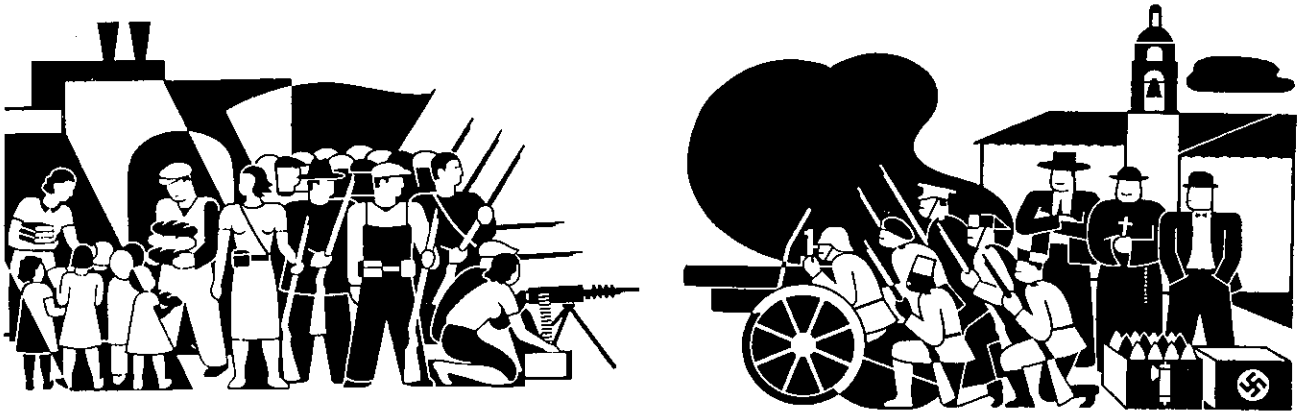
BRENGT REVOLUTIONAIRE LECTUUR OP DUITSCHE SCHEPEN!!!!
Kameraden herhaaldelijk komt het voor dat de zeelieden op Duitsche schepen aan ons om leeswerk vragen.In den regel hebben de meesten niet anders by zich dan een burgerlyk blad,Als men dan ziet met welk een vraagte hierop aangevallen word,dan komt het verlangen op om in het vervolg meer lectuur by zich te hebben.MAAR DAN GOEDE!!!
Dit is verkrygbaar by de R.V.O. in de Westerstraat 4a.en by de colporteurs van de ,,Krukhaak".
Kameraden helpt mede,Hitler en zyn bende te bestryden door het verspreiden van Revolutionaire Duitsche Lectuur onder de Duitsche zeelieden.
oooooooooooooooooo

Twee berichten uit "De Krukhaak" 1933.

De man die de leiding had is door de hakbijl vermoord. Hij was één van de eerste gearresteerden in Rotterdam in 1940. Ze waren nog maar één dag in Rotterdam en toen

werd hij al gearresteerd door een speciaal arrestatieteam. Dat was Jan van Schaik, hij woonde achterin de Beijerlandsestraat op nummer 35. Ik ging elke dag met hem om en hij is verraden door Arie Fey, die heeft daarvoor 20 jaar gevangenisstraf gekregen. Arie Fey woonde in de Beverstraat op nummer 85.
Er zijn ook nog wel een aantal andere dingen gebeurd. Er is sabotage gepleegd aan boord van schepen door havenarbeiders. Dat werd veel gedaan. Er werden machines vernield. Als er bijvoorbeeld transporten naar Duitsland gingen, ging dat ook toen al met die Felz-boten. Op die Felz-lijn waren er veel arbeiders lid of sympatisant van de kommunistiese partij. Als er dan door hen schepen geladen werden werd er aan machines die geïmporteerd of uitgevoerd werden sabotage gepleegd. Dan werden hele belangrijke onderdelen eraf gesloopt beneden in het ruim en over boord gelazerd. Dat werd heel veel gedaan.
Meereke
Fey, heeft heel lang in Breda in de gevangenis gezeten na de oorlog. Ik weet nog mijn man zat in zo'n groep, ik weet niet hoe dat heet, maar ze hadden allemaal namen van overlopers van kommunisme naar fascisme. Dat was zo'n likwidatiegroep. Die zouden dan als ze vrijgelaten werden wel eens even naar Breda gaan. Ze dan zogenaamd ontvangen, ze dan naar de bossen meenemen en dan daar koud maken. Dat was bij mij thuis, toen hadden ze een nachtvergadering. Daar werd toen afgesproken hoe ze dan die Fey van kant zouden maken. Nou, ik had het niet meer. Want ik dacht: "Jullie gaan er ook weer aan". Want je had toen in die tijd ook weer een hoop verraders. Ze hebben het toen niet gedaan en ik weet niet hoe het met die Fey is afgelopen. Ik geloof dat tie vrij gelaten is. Dat heeft zich bij mij thuis afgespeeld na de oorlog. Dat was zo '46,'47, of '48.

DE SPAANSE BURGEROORLOG

Prent Gerd Arntz: Spanje links en Spanje rechts 1936.

In dit boek is er geen ruimte om de Spaanse Burgeroorlog uitgebreid te behandelen. Toch willen we kort op de situatie in Spanje ingaan en dan vooral op de rol van de grootmachten bij het neerslaan van het spaanse volk. Wie meer wil weten over het verloop van de burgeroorlog, de kontra-revolutie van de kommunisten en de fouten van de anarchistiese vakbond CNT verwijzen we naar andere boeken (zie de boekenlijst achteraan dit hoofdstuk).
Voor veel anti-fascisten is de Tweede Wereldoorlog niet in 1939 begonnen, maar in Spanje in 1936. In 1936 probeerde Franco gesteund door Mussolini en Hitler in Spanje aan de macht te komen. Veel mensen zagen in dat als Hitler het daar zou winnen, de fascisten morgen hier op de stoep zouden staan. Ze hebben gelijk gekregen. Maar de spaanse arbeiders hebben zich niet zonder slag of stoot overgeleverd aan het fascisme. Ze hebben zich verdedigd en ze hebben zelfs geprobeerd revolutie te maken. Ze hebben de anti-fascistiese eer gered na de roemloze ondergang van de KPD en de SPD in Duitsland. Bij die strijd in Spanje zijn veel nederlanders en ook rotterdammers te hulp geschoten. Werkelozen vertrokken direkt van het stempellokaal naar Spanje. Ze lieten alles achter, vrienden, familie. Ze namen grote risiko's. Ze konden gedood of gewond worden en bij terugkeer hun nationaliteit verliezen. Ondanks alles zijn er toch veel gegaan. Ze hebben laten zien dat anti-fascisme geen nationale zaak was of iets wat je alleen maar met woorden belijdt.

HET VOLKSFRONT WINT

Op 16 februari 1936 behaalde het Volksfront bij de verkiezingen in Spanje een krappe overwinning op het rechtse blok. Het Volksfront was een samenraapsel van hoofdzakelijk burgerlijke partijen. Het idee voor een volksfront kwam uit de koker van de Spaanse Communistiese Partij, de PCE. De PCE handelde daarmee geheel in overeenstemming met de nieuwe lijn van de Komintern om overal in Europa volksfronten te vormen en de regeringsmacht te veroveren, zo'n beetje à la Frankrijk, waar de socialist Leon Blum premier was geworden en waar de kommunisten in de regering zaten.
Voor generaal Franco & co symboliseerde het Volksfront "het bolsjewisme in Spanje". Vanuit het leger werd een komplot beraamd om de Volksfrontregering weer af te zetten en van Spanje een fascisties land te maken. Op 17 juli werd het sein voor de opstand gegeven. Al vrij snel bleef Franco over als enige komplotteur. Hij nam de leiding op zich en voegde alles wat rechts was samen in de Falange, een soortement christelijk-fascistiese partij. De coup lokte een komplete volksopstand uit. De anarchisten in de provincie Catalonië hadden zich al bewapend en in Madrid gingen de arbeiders de straat op om van de regering de bewapening van het volk te eisen. In Catalonië schoven de arbeiders de streek-regering aan de kant en namen de macht over. Grote bedrijven, kleine werkplaatsen, het openbaar vervoer, winkels, alles werd gesocialiseerd of gekollektiviseerd. Onder leiding van de anarchisten werd een ware revolutie doorgevoerd. Uit Barcelona vertrokken ook de eerste milities naar het front om andere steden van het fascisme te bevrijden. Al vrij snel liepen de milities vast en werd het een frontenoorlog.

DUITSLAND EN ITALIE

Franco kreeg massale steun uit Duitsland en Italië. Deze staten hadden een groot belang bij een fascisties Spanje. Spanje lag zeer strategies, het kontroleerde de ingang van de Middellandse Zee. Bovendien was Spanje rijk aan delfstoffen. Hitler kon het spaanse ijzererts prima gebruiken voor de duitse wapenindustrie. In ruil voor de kontrole over die ertsmijnen en steunpunten voor de duits/italiaanse vloot in Marokko

Zegetocht van de vliegers van het Condor-legioen in Berlijn. Rechts: hun slachtoffers.

en op Mallorca pompte Duitsland Spanje vol wapens via Portugal. De belangrijkste dienst die Hitler Franco bewees was het uitlenen van de duitse luchtmacht, het

Condor-legioen. In Spanje werd voor het eerst de "Blitzkrieg" uitgeprobeerd. Dat was het bombarderen van burgerdoelen ver achter het front. Zo was het bombardement op Guernica, een klein oud stadje in Baskenland, een generale repetitie voor de latere bombardementen op Rotterdam, Coventry, Dresden en Hiroshima. Spanje was hét proefveld voor de duitse Kriegsmachinerie. Nieuwe wapens konden naar hartelust uitgetest worden.

ENGELAND EN FRANKRIJK

Engeland en Frankrijk hielden zich van het begin af aan zogenaamd afzijdig. Op voorstel van de socialistiese premier Leon Blum werd besloten tot non-interventie. Dat hield in dat er geen wapens geleverd mochten worden aan de oorlogvoerende partijen in Spanje. Een kommissie, bestaande uit verschillende landen waaronder Duitsland en Italië moest er op letten dat er geen wapens naar Spanje gingen. Er werd een ijzeren ring, een blokkade, om Spanje gelegd van oorlogsschepen om alles wat maar met wapens te maken had te onderscheppen. Aan die blokkade deden notabene de duitse slagschepen de "Leipzig" en de Gneisenau" mee! Schepen met wapens aan boord werden zonder pardon de grond in geboord. De non-interventiepolitiek was natuurlijk de schijnheiligheid zelve. Engeland en Frankrijk wisten dondersgoed dat Hitler Franco via Portugal bevoorraadde. Een prachtiger kado konden de fascisten zich niet wensen. Engeland en Frankrijk waren vooral bang. Bang voor revolutie in Spanje omdat dan de engelse bezittingen verloren zouden gaan. Bang voor het in gevaar brengen van de verzoeningspolitiek met Duitsland, de appeasement.

DE SOVJET-UNIE

Door deze houding van Frankrijk en Engeland bleef de Sovjet-Unie over als enige grote macht die de Spaanse republiek ondersteunde. Maar de spaanse regering heeft duur moeten betalen voor die hulp. Al het spaanse goud werd naar de Sovjet-Unie verscheept als afbetaling voor de russiese wapenleveranties. Stalins politiek was er in die tijd op gericht om de twee machtsblokken, de fascistiese As-mogendheden en de "demokratiese" staten, tegen elkaar uit te spelen zodat de Sovjet-Unie niet opeens gekonfronteerd zou worden met één machtige vijand. Vandaar ook dat ze eerst een verdrag van militaire bijstand met Frankrijk sloten en daarna net zo makkelijk het Molotov-Von Ribbentrop-pact ondertekenden. Wat betreft Spanje wilde Stalin in géén geval revolutie, want dat zou alleen maar Engeland en Frankrijk van de Sovjet-Unie vervreemden. Stalin had het liefst een nette burgerlijk-demokratiese republiek. Er waren verschillende manieren om dat te bereiken. Ten eerste door de PCE, die de Sovjet-Unie in Spanje vertegenwoordigde. De PCE porbeerde de mensen wijs te maken dat Spanje nog niet rijp was voor het socialisme, dat daarvoor eerst nog het burgerlijk-demokratiese stadium doorlopen moest worden. Daarbij had de Komintern de hand in het organiseren van de Internationale Brigades. Die Interbrigade ving de vrijwilligers op uit alle landen die de spanjaarden gewapend te hulp snelden. Met die Interbrigade konden de kommunisten hun image weer een beetje opkrikken, na de nederlaag van de KPD in Duitsland. Ten tweede was in Spanje de GPOE, de russiese geheime dienst aktief. Achter de schermen natuurlijk. Ze probeerde in het achterland de revolutie onklaar te maken door hetze, provokatie en het vermoorden van belangrijke links-socialistiese en anarchistiese leiders. In mei 1937 provoceerde ze een opstand in Barcelona waardoor de regering in Valancia over kon gaan tot een soort militaire bezetting van de stad. Later werden op het platteland landbouwkollektieven openlijk aangevallen door kommunistiese troepen. De revolutie, die met veel enthousiasme begonnen was, kreeg een dolkstoot in de rug. De kommunisten kregen hun zin. De revolutie was dood en de milities werden opgenomen in een "Volks"leger. Er werd alleen nog maar oorlog gevoerd tussen twee geregelde legers . De republiek dolf in 1939 jammerlijk het onderspit.

DE ARBEIDERSBEWEGING

Ook de arbeidersbeweging reageerde op de gebeurtenissen in Spanje. Maar haar reaktie werd sterk bepaald door het beeld wat de pers hun voorhield. De burgerlijke pers sprak slechts over een muiterij van een groep officieren die het wettig gezag omver wilde werpen. Een binnenlandse aangelegenheid waarbij het volk geen rol speelde. Wel sprak ze schande van de bloedbaden die anarchisten en "onkontroleerbaren" aanrichtten. De kommunistiese pers zweeg de revolutie eenvoudig dood. Voor haar was het simpel een gevecht tussen demokratie en fascisme, waarbij volgens hun de demokratie met hand en tand verdedigd moest worden. Nu waren de begrippen "wettig gezag" en "demokratie" voor arbeiders besmet verklaarde begrippen. Er bestond dus weinig enthousi-

asme om naar Spanje te gaan. Alleen kleine groepen van anarchisten en revolutionaire socialisten begrepen dat er meer aan de hand moest zijn. Van hun vertegenwoordigers in Spanje hoorden ze over de revolutie die aan de gang was. Zij waren dan ook de eersten die naar Spanje gingen en zich spontaan aansloten bij de CNT en POUM-milities. Toch vonden velen dat ze wat moesten doen. Ze konden niet stil blijven zitten terwijl het fascisme het ene land na het andere in z'n greep kreeg. Veel duitsers en italianen zagen hun kans schoon om het fascisme toch nog een voet dwars te zetten. Ze stelden zich op als anti-fascist aan de zijde van het spaanse volk. Het anti-fascisme bleek wervingskracht te bezitten. De meeste buitenlanders kwamen terecht bij en vochten in de beroemde Internationale Brigades.

Kees

Hoe keek je tegen de Spaanse Burgeroorlog aan?

Ja, dat was een ontzettend goeie zaak. Spanje, dat leefde bij ons. Mijn vrouw heeft mutsjes zitten breien, sjaals zitten breien voor de frontstrijders. Vanaf de stempellokalen gingen mensen naar Spanje toe. Heel bekende kommunisten, die bewuste mensen, die in die schoorsteen klommen om daar een rode vlag op te zetten. Cor Arnolds, Cor de Man e.d. mensen, mensen die aktief waren in de partij, die gingen naar Spanje toe.

Hoe ging dat?

Er ontstond een solidariteitskampagne. Dus eerst geld inzamelen, vergaderingen beleggen, demonstraties houden ter ondersteuning van Spanje. Toen kwam de gedachte van we moeten iets doen, meer als dat. Nou moet je goed begrijpen, Marx heeft eens gezegd dat vanuit Spanje ook de revolutie naar Europa gebracht zou worden. Spanje was één van de zwakke schakels van het kapitalisme. Die gedachte leefde dus bij een aantal kommunisten, dat het vanuit Spanje zou gebeuren, maar uit Spanje bleek alleen maar Sint Nicolaas te komen. Maar voor ons leek die strijd natuurlijk wat, ja, die spaanse arbeiders! Spanje stond natuurlijk bekend als een land waar veel anarchisten waren en die hadden hele goeie dingen gedaan. Er was ontzettend veel sympatie voor die spaanse mensen en daardoor waren er mensen die zeiden: "We willen daar aan deelnemen, we willen naar Spanje toe". Aan de stempellokalen werd daar over gediskussieerd. "Wie gaat er naar Spanje toe? Heb jij zin? Zullen we gaan?" Dergelijke dingen werden gezegd. Ik ben nooit een vechtersbaas geweest in de zin van iets op die manier gaan doen. Ik heb altijd graag organisatiewerk en theoreties werk en filisofies werk gedaan. Er zijn nou eenmaal mensen die daar voor geknipt zijn en die zijn er dan ook heen gegaan.

Gingen die op eigen houtje?

Ja, nou, het woord ronselen wil ik niet gebruiken. Er werd niet geronseld, er werd idealisties op ingespeeld. Je moest in wezen idealist zijn om dat te doen. Je ging naar iets waar je geen overzicht over had. Je stond er zó ver buiten, de meesten begrepen ook de toestanden in Spanje niet, daar hadden wij geen beeld van. Omdat ze dus

grotendeels idealisten waren gingen ze er heen. Het waren dié typen die er heen gingen, die risiko's dorsten te nemen, die in die mast klommen, die op de Maasbrug die leuzen schilderden als die brug al aan het opgaan was, die lid waren van de Rood Frontstrijders Bond, dié mensen. Ook binnen de arbeidersklasse zijn er militaire typen, mensen die het militarisme ligt, die het geweld ligt. Dié jongens gingen er heen. Er werd niet beloofd dat je later generaal zou worden, er werd niet beloofd dat je later een positie zou krijgen. Je ging er gewoon uit vol enthousiasme naar toe.
Spanje was natuurlijk de eerste kans om er iets tegen te doen.
Precies, dat zat er ook wel bij, bij die jongens die naar Spanje gingen. Vooral toen Hitler Guernica ging bombarderen, toen wisten ze dus dat de nazies... Toen was het opeens duidelijk zichtbaar. Onze vijand, nu vechten we tegen onze vijand. Dat zat er ook achter, niet bewust, niet direkt in woorden verklaarbaar. Ik kan die dingen onder woorden brengen, veel arbeiders kunnen die dingen niet onder woorden brengen. Kijk, die onderschatting van die arbeiders van die dreiging, daar ligt de taak van de partij, de bewustmaking van de arbeidersklasse.

DE INTER-BRIGADE

In de IB vochten vrijwilligers uit alle landen. Voor de oprichting in september '36 sloten veel vrijwilligers zich aan bij de milities. De eerste vrijwilligers kwamen begin augustus uit Frankrijk. Het waren franse en italiaanse anarchisten. Ze sloten zich aan bij spaanse eenheden en vochten aan het Aragonfront. In september 1936 vormden italiaanse anarchisten de kolonne "Sacco en Vanzetti". Ze vochten samen met de door Durruti aangevoerde eenheden. Andere italianen vormden de "Garribaldi brigade". Zij maakten deel uit van de Interbrigade. De anarchisten hadden geen behoefte om buitenlandse vrijwilligers naar Spanje te halen. Ze hadden manschappen genoeg, maar kwamen wapens tekort. De Interbrigades zijn opgezet onder leiding van de Komintern. In die leiding zaten beroemde kommunisten als: Thorez, Marty, Togliatti, Longo en Dimitrov. De bedoeling van de Komintern was de republiek een leger aan te bieden dat een tegenwicht zou vormen tegen de overwegend anarchistiese milities. De spaanse kommunistiese partij was te klein om eigen milities naar het front te sturen. De Interbrigades dienden ook om de stroom kommunistiese vrijwilligers op te vangen. Kommunisten die vaak tegen de zin van de partijleiding naar Spanje gegaan waren. Tenslotte dienden de Interbrigades ook nog om het prestige van de kommunisten weer wat op te vijzelen. Het idee kwam dus van de Komintern. En die zorgde er ook voor dat alle sleutelposities in haden waren van kommunisten. De leiding, de aanwerving en de funkties van politiek kommissaris werden meestal door kommunisten bemand. In Albacete werden de vrijwilligers verzameld en kregen ze een korte militaire opleiding. Hier werden ze ook ingedeeld naar nationaliteit. De gevormde bataljons hadden meestal de naam van bekende kommunisten of vrijheidsstrijders, bv. André Marty, Thälmann, Garibaldi, Lincoln, Dimitrov enz. Veel nederlanders zijn terecht gekomen in het Thälmannbataljon. De Interbrigades werden o.a. ingezet bij de verdediging van Madrid. Ze hebben verder gevochten aan het Jarama-front, bij Guadalajara en Brunete, allemaal rond Madrid. Later werd vanuit Nederland de "Compagnie der Zeven Provinciën" gevormd door Jaap Brandenburg en Jan Janzen. In Perpignan kwamen ze bij elkaar. In Spanje vochten ze onder leiding van kapitein Piet Laros die de bijnaam kreeg van "Hollander Piet". Er hebben ongeveer 1400 nederlanders in Spanje gevochten. Ongeveer de helft is omgekomen aan het front. De meesten verlieten Nederland na diskussie met vrienden aan het stempellokaal, in zaaltjes en thuis om het fascisme te bestrijden. Ze lieten alles achter, namen grote risiko's en liepen de kans hun nationaliteit te verliezen door in vreemde krijgsdienst te treden. De meesten gingen om in Spanje de strijd met het fascisme aan te gaan. Voor hen was anti-fascisme geen partijzaak, maar een zaak van ieder fatsoenlijk en denkend mens. Ze vonden dan ook dat meningsverschillen tijdelijk naar de achtergrond geschoven moesten worden. Velen zagen dan ook niet eens dat de Interbrigades een kommunisties instrument waren, of namen dat op de koop toe. In de Interbrigades zaten dan ook veel sociaal-demokraten, anarchisten en zelfs christelijke mensen. Ook op allerlei andere manieren werd Spanje ondersteund door vrijwilligers. Door zeelui op de spaanse koopvaardij, door doktoren en verpleegsters in de spaanse ziekenhuizen, door journalisten en filmers die rapporteerden over de situatie in Spanje, bv. Nico Rost over het bombardement op Guernica en Joris Ivens in zijn film "De Spaanse Aarde" over boeren in het gebied rond Teruel. De Interbrigades hebben van oktober 1936 tot september 1938 bestaan. Ongeveer 35.000 vrijwilligers hebben dienst gedaan. Er waren veel verliezen (gesneuvelden, gewonden en deserteurs) zodat er nooit meer dan 15.000 vrijwilligers aan republikeinse zijde tegelijk zijn ge-

weest. De spaanse regering zond op 28 oktober 1938 de vrijwilligers naar huis. Premier Negrin loosde de vrijwilligers om te laten zien dat de strijd in Spanje een zuiver nationale zaak was. Negrin beantwoordde hiermee aan Stalin's diplomatie om alle

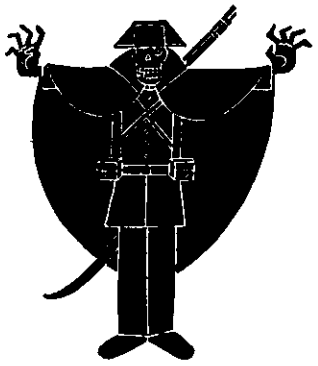

Leuze bij de spoortunnel aan de kant van Blijdorp.

hulp te stoppen en Spanje aan het fascisme over te laten. Op 28 oktober nam de bevolking van Barcelona ontroerd afscheid van haar internationale helpers.
Ook Franco had "vrijwilligers" aan z'n zijde. Vooral veel ierse katholieken en ook een aantal nederlanders. Die vrijwilligers werden via het Vaticaan het fascistiese Spanje ingesluisd. Het waren de zogenaamde Zouaven.
Uit het plakboek van een rotterdamse spanjestrijder/Aragonfront november 1937.
Onweer in de bergen
Niets is zo schoon, zo interessant als een onweer in de bergen. Moet je absoluut hebben meegemaakt. Ga je voor naar Zwitserland, naar de Pyreneeën. Zit je in je Alpenhut, als je erg sportief bent, en je hoort de donder terug - en weer terugkomen. Ja, dat is heel interessant.
Eindelijk had ik dan ook heel onverwachts het geluk, dit mee te maken. We lagen dicht achter het front. De herfst deed zich gelden! Het regende nu en dan. En het was erg kil. Zo tegen acht uur kwam het afmars-bevel! Alles werd gepakt, machinegeweren kregen een extra laagje vet tegen de regen en dan; - op mars. Nog nooit was ik op zoo'n bergweg! Nu eens langs ravijnen, dan weer tussen loodrechte wanden en ... stikdonker. Zo nu en dan kwam ons een auto achterop en in het helle licht van de koplantaarn zagen we dan deze fantastische omgeving. Ik voelde me als bij een troep struikrovers. Zwart staken ze af tegen de verlichte bergwand, geweer met bajonet geschoudert, groot hun fantastische schaduwen tegen de grillige bergen als vreemde figuren. Na ongeveer 9 K.M. - we hielden juist een moment rust - begon het te regenen. De gelukkigen die een regenjas bezaten trokken die aan, de overigen wapenden zich met tentzeiltjes en dekens. En terwijl het steeds harder begon te regenen, keken wij uit naar een huis, een boom, maar nergens iets te zien. Niets dan bergen en kleine beekjes die zich begonnen te vormen in groote plassen. Al heel gauw verlieten we de weg die op een rivier ging lijken en klommen op de berghelling, stenen zoekend om niet tot de knieën in de modder te zakken. En toen begon het dan te onweren. Gewel-

dige bliksemschichten krijsten door de stilte, deden ons een moment de kleine hoogvlakte met zijn groote plassen overzien. Overal groepjes kameraden, bijeen hokkend, weerloos wachtend tot dit noodweer "Vergangen heil" zou zijn. En als dan na een uur stortregen je zware gummi-jas doorlekt, als je na twee uur geen droge draad meer aan je lijf hebt, om je heen niets ziet dan kameraden die er even erg aan toe zijn als jezelf, als je dan denkt aan de attaque die je morgen vroeg zal maken, als je dan denkt aan Aragon waar zooiets ook twee weken kan duren, als je dan denkt aan je tehuis met je warme bed op 2000 K.M. van je vandaan, en je hoort dan de donder terug en weer terug komen, dan denk je onwillekeurig aan die luitjes in hun hotel, in hun Alpenhut, die lui die verstrooiïng nodig hebben, die blasé zijn, die zulke dingen interessant vinden.
Tja, eens zullen ook wij dit mooi kunnen vinden. Hoeven we niet bang te zijn voor regen, omdat we dan droge kleren zullen kunnen krijgen, maar dan zullen er geen mensen meer zijn die blasé zijn, die niet weten waar ze met hun tijd heen moeten. Dan zullen wij, arbeiders, onze vacantieweken in de bergen doorbrengen en dan ook van een "Onweer" in de bergen kunnen genieten. Maar dat zal zijn in onze maatschappij, waarvoor wij nu strijden, waarvoor wij nu graag al deze ellende doormaken.
Uit het plakboek van een rotterdamse spanjestrijder.
Spanje neemt afscheid van de Internationale Vrijwilligers.
Onder de druk der buitenlandsche gebeurtenissen heeft de wettige Regering van Spanje de buitenlandsche strijdkrachten laten vertrekken. Dit beteekende ook het einde van de Int. Brig.-vrijwilligers, waaraan het Spaansche volk in zijn heldenstrijd tegen de fascisten zooveel te danken heeft gehad. Hun Corps is ontbonden en zij, die er deel van hebben uitgemaakt, moesten naar hun haardsteden terugkeren. Voor velen beteekende dit het begin van een bijna wanhopige zwerftocht over de aarde, omdat zij in tal van gevallen hun staatsburgerschap verloren hadden. Spanje heeft echter de "Internationalen" niet zoo maar laten gaan. Zij zijn met de onstuimigheid die dit strijdende zuidelijke volk kenmerkt gehuldigt en tienduizenden hebben zich in de straaten van Barcelona verdrongen om de dappere vrijwilligers voor de Spaansche democratie voor de laatste maal toe te juichen. De Int.Brigade bestaat niet meer, maar zij zal langen tijd blijven leven in de hoofden en harten van allen, die het wel menen met de Democratische Gedachte, waarvoor het Spaansche Volk zulke bloedige hartstochtelijke offers brengt! Leve de Internationale Brigade!

HET EINDE

DE GEEST VAN SPANJE

Franco won de strijd. Hitler en de Paus stuurden felicitatie-telegrammen om Franco geluk te wensen met zijn overwinning. Franco vierde die overwinning met een bloedbad. Duizenden werden vermoord en ongeveer één miljoen mensen verdwenen in gevangenissen en konsentratiekampen in de Spaanse Sahara. Degenen die Spanje wisten te ontvluchten waren niet veel beter af. Zij werden "opgevangen" in konsentratiekampen in Zuid-Frankrijk. Veel vluchtelingen stierven er van honger en kou. In de kampen probeerden de vluchtelingen asiel te krijgen in landen zoals Mexico, andere Zuid Amerikaanse landen, Frankrijk en Rusland. Toen in 1940 de duitsers Frankrijk binnen marcheerden werden veel anti-fascisten overgeleverd aan de Gestapo. Veel nederlandse spanjestrijders verloren bij Rozendaal hun nederlanderschap. Er waren er ook bij die pas later door verraad of door herkenning van foto's hun nederlanderschap verloren. Toen in 1940 ons land ook bezet werd werden gelijk een aantal spanjestrijders opgepakt en op transport gezet naar de vernietigingskampen in Duitsland en Polen.

"HET RODE BEEST"

Officieel bleef Nederland neutraal tijdens de Spaanse Burgeroorlog. Maar die neutraliteit was slechts schijn. Via de rotterdamse haven werden grote hoeveelheden wapens doorgevoerd met duitse, italiaanse en japanse boten naar Franco. Spaanse kindertjes, slachtoffertjes van de bombardementen op o.a. Madrid werden niet toegelaten, terwijl fascisten die in 1936 ambassades binnenvluchtten in Madrid wèl werden toegelaten in Nederland. Na afloop van de burgeroorlog konden spaanse anti-fascisten geen politiek asiel krijgen in Nederland. Ook ten aanzien van nederlandse vrijwilligers mat Colijn met twee maten. Interbrigadisten verloren hun nationaliteit wel, fascistiese en katholieke vrijwillgers niet. De redenering hierachter was dat Franco niet het wettig gezag vertegenwoordigde en dat daarom vrijwilligers aan zijn kant niet in vreemde krijgsdienst waren getreden. Vele anti-fascistiese vrijwilligers stonden hier met naam en toenaam bij de politieke recherche genoteerd als spanjestrijder. Ze waren gefotografeerd in Spanje door politiespionnen die de foto's doorstuurden naar Nederland, de post onderschepte brieven van spanjestrijders naar Nederland of ze werden bij hun thuiskomst verraden. Een aantal van hen zijn direkt na de duitse inval door foute rechercheurs bij de Sicherheitsdienst aangegeven. Zo kwamen ze van de regen in de drup. Pas lang na de oorlog kregen de spanjestrijders hun nationaliteit terug, maar dan moesten ze wel eerst toegeven dat ze fout waren geweest.

En tegelijkertijd worden duizenden kinderen van rechts en van links naar Rusland gezonden. Bij de inscheping krijgen zij een volgnummer en verder verdwijnen zij voor altijd, om in Rusland te worden opgevoed. Niemand weet meer wie hun ouders waren.

Uit mijn naaste omgeving ken ik een geval, dat kinderen van overleden katholieke ouders, die op het punt stonden naar Rusland te vertrekken, nog dank zij een bijzondere interventie van boord werden gehaald !

Het Roode Beest is losgelaten in Spanje; het Roode Beest heeft het vak geleerd in Rusland: het terroriseeren en vernielen, het plunderen en branden, het moorden en martelen. Dit Roode Beest heeft Sovjet-Rusland op Spanje losgelaten. In Barcelona zijn de kostbaarste kunstschatten vernield; de vele prachtige kerken zijn verwoest; honderden huizen zijn in vlammen opgegaan; honderden priesters en burgers gedood of vermoord; zelfs de kerkhoven geschonden. Gewapende horden, kerels en meiden, schietend rijdende in auto's. Het communisme is overal hetzelfde, over de geheele wereld. Het is overal Russisch.....

Links: uit "Het Spaanse Drama", een brochure van het Comité van Katholieke Actie "Voor God". Rechts: uit "Het nationalisme van de NSB"

Het beeld wat de pers hier van de Spaanse Burgeroorlog gaf was op z'n zachtst gezegd nogal verdraaid. Bladen als de Tribune, de Voorwaarts en de NRC spraken over de verdediging van de republiek en het wettig gezag tegen een opstand van het leger. Voor de CPH werd de burgeroorlog meer en meer een nationale bevrijdingsoorlog waarbij Spanje streed tegen de internationale agressie van Duitsland en Italië. Alles werd geperst in de tegenstelling fascisme-demokratie. Van revolutie was geen sprake, hoogstens van de verdediging van een nieuw type demokratie. Volk en Vaderland, de Telegraaf en katholieke bladen stelden zich met heel hun hart aan de kant van Franco. Volgens de NSB was het "rode beest" losgebroken in Spanje. De katholieken spraken hun afschuw uit over de terechtstellingen van priesters en nonnen. Van het bombardement op Guernica beweerde de "Katholieke Aktie voor God" zelfs dat de anarchisten de stad in brand gestoken hadden. Ze zeiden letterlijk: "Het gold hier echter een poging der Roden om de Witten voor hun eigen brandstichting verantwoordelijk te maken".

SOLIDARITEIT

Meereke

Je had tijdens de Spaanse Burgeroorlog inzamelingsakties van "Hulp aan Spanje". *Ja dat weet ik ook nog, toen gingen ze huis aan huis voor Spanje. Zelfs de chocoladeletters werden ingeleverd, die werden daar naar toe gezonden. Mijn man zat toen wel in zo'n komité, maar hij is er niet naar toe geweest en mijn broer ook niet. Ik weet nog wel dat ik kleding op ging halen bij kennissen. Ik weet wel dat er mensen daar gingen vechten, maar dat waren mensen die in de regel net iets ouder waren dan ik. Wij waren toen nog jong.*

Gelijk na het uitbreken van de burgeroorlog worden er door arbeidersorganisaties hulpkomitees opgezet om de solidariteit met het anti-fascistiese Spanje te organiseren. Het bekendst is de kommissie "Hulp aan Spanje". Dit komité werd opgezet vanuit de CPH met het idee om alle anti-fascistiese krachten te bundelen. Aarzelend traden ook SDAP'ers tot het komité toe. Het komité wilde het publiek voorlichten over wat er in Spanje gebeurde en inzamelingsakties houden. Het komité werkte met steunlijsten in

de bedrijven, hield kollektes waarbij tienduizenden guldens werden opgebracht door arbeiders en werkelozen,en vrouwen en meisjes breiden voor Spanje. Voedsel, medicijnen en kleren werden naar Spanje gestuurd. Het lukte zelfs om röntgenapparatuur te sturen. Het komité gaf het blad "Hulp aan Spanje" uit en brochures o.a. over het bombardement op Guernica. Er werden voorlichtingsavonden, meetings, demonstraties, tentoonstellingen en filmvoorstellingen georganiseerd. Ondanks dat het om zuivere humanitaire hulp ging werd het komité toch op allerlei mogelijke manieren gehinderd bv. bij het kollekteren. Toen een sociaal-demokratiese vrouwenclub in Idaarderadeel in Friesland wilde kollekteren voor spaanse kinderen was de burgemeester het daar niet mee eens. Later zou de burgemeester gelijk krijgen van de regering. Er was zogenaamd geen zekerheid dat het geld ook daadwerkelijk besteed zou worden aan de kindertjes. Ze zouden er eens wapens voor kunnen kopen.
In de schaduw van het komité "Hulp aan Spanje" stond het komité "Rood Spanje" van de RSAP, het NAS en de anarchisten. Rood Spanje kwam op voor de revolutie in Spanje zoals al uit de naam blijkt. Na de meidagen in 1937 in Barcelona heeft Rood Spanje zich dan ook voornamelijk ingezet voor de hulp aan gevangengenomen revolutionairen door de spaanse republiek. De tegenstellingen die het anti-fascistiese Spanje verscheurden speelden ook hier in Nederland door in de solidariteit met Spanje.
Tinus de Winter
In 1936 kreeg je in Spanje hetzelfde als in Rusland. Dat wat revolutionair was, werd uitgemoord. De eersten die ze er uitpikten dat waren de mensen van de POUM en daarna kwamen de anarcho-syndikalisten van de CNT en de FAI. Het front, waar ook de mensen van de RSAP lagen, (want er waren ook mensen van de RSAP naar Spanje gegaan zoals Toon van de Berg en Piet van het Hart) kreeg geen materiaal. Het materiaal dat vanuit Rusland gestuurd werd ging naar de Internationale Brigade. Als fascisten oprukten op de plaatsen waar de POUM of de CNT lag dan moesten ze dikwijls het loodje leggen omdat ze geen wapens hadden.Ze stuurden wel geweren, maar geen kogels erbij. Ze zorgden er wel voor dat de spaanse staatskas in Rusland terecht kwam. Zo kunnen socialisten nooit tegen socialisten optreden, als ze socialisten denken te zijn of willen zijn. De bedoeling van Rusland was om géén socialisties Spanje te krijgen,

Links: een pamflet van het ISF. Rechts: een brochure over de vervolging van revolutionairen door stalinisten in Spanje.

dat blijkt uit de uitschakeling van revolutionaire socialisten. De leus van de POUM was: "We moeten niet alleen Franco vernietigen, maar ook de sociale revolutie doorvoeren." Als we strijdend tegen Franco de sociale revolutie doorvoeren met behulp van de arbeiders, dan is er ook een mogelijkheid dat je invloed uitoefent op die Franco-mensen. De fout van de anarchisten was dat ze alleen maar Franco wilde bestrijden. Die stonden op het standpunt: "Pas als we Franco neergeslagen hebben gaan we de sociale revolutie doorvoeren". Maar het één is niet los te zien van het ander. Het lijkt aannemelijk om te zeggen: "We gaan eerst Franco verslaan", maar wat is dan de toestand als Franco verslagen is? Dan staat de burgerlijke klasse in Spanje niet ineens op jouw standpunt van de sociale revolutie. Nee, de sociale revolutie moet het motief zijn voor elke arbeider om een arbeidersstaat te formeren. Dát geeft hem de kracht, dát geeft hem het doorzettingsvermogen, dat geeft hem de geestelijke inhoud om door te gaan. De sociale revolutie is niet te scheiden van de bestrijding van Franco en Franco is niet los te zien van de strijd voor een sociale revolutie. Dat hebben de anarchisten niet begrepen, vandaar dat ze tenonder zijn gegaan. Maar dat zelfde hadden we hier met het hulpkomité voor Spanje. De anarchisten die wilde geen géld geven, want geld zou voor alle doelen gebruikt kunnen worden, ook voor wapens en daar waren die anarchisten op tegen. Die wilden wel brood sturen of mediese artikelen, maar geen geld. Terwijl je met een bulk aan mediese artikelen makkelijk kapot geslagen kan worden, maar als je van dat geld wapens kan kopen dan kan je die mediese artikelen tenminste beschermen. Constandse kwam er vandaan en die vond het een hopeloos zooitje. Maar dat zelfde hopeloze zooitje had je ook hier. Dat waren de anti-geweldsanarchisten, dat was niet mis hoor bij die anarchisten. Dat is weer de slechte invloed geweest van de Internationale Anti Militaristiese Vereniging en van Bart van der Ligt en de religieuze invloed die hij had en die Bond van Religieuzen Anarcho Communisten. Dat heeft dat zogenaamde menselijke, maar onpraktiese standpunt van geweldloosheid opgeleverd. Dat was ingeburgerd als de pest. En als je dan geen organisatie hebt en dat met elkaar bespreekt en dat je zegt, "Kijk dat doet zich daar voor en wat voor maatregelen moeten we nemen, kunnen we het met die jongens eens zijn?" Het hing als los zand rond een krantje aan elkaar. Ja en kijk, dan kom je niet ver. Als dan de POUM als enige op het standpunt staat van niet alleen Franco bestrijden, maar ook voor de sociale revolutie strijden, dan is het de taak van elke revolutionair waar ook ter wereld om een dergelijke beweging te steunen. Dat vinden we ook de fout van Trotski, dat hij dat niet gedaan heeft. Sneevliet is er nog geweest en Theo van Driesten ook om te kijken wat er aan de hand was en om geld te brengen. Sneevliet heeft daar nog voor de radio gesproken. Wij konden het dan weer lezen in onze lektuur. En hij heeft ook lezingen gehouden over Spanje.

Wat deed het komité "Rood Spanje"?

Ze ondersteunden de mensen die gewond waren en ze stuurden hier vandaan geld naar Spanje voor mensen die op één of andere wijze de dupe waren geworden van de oorlog die daar aan de gang was. En we gaven geld aan de gezinnen van spanjestrijders die achtergebleven waren. Toon van de Berg ging weg, maar zijn vrouw en dochter bleven hier en die moesten ook ondersteund worden. Je kon niet zeggen dat je naar Spanje geweest was, want dan kreeg je geen steun meer, want dan deed je een onnederlandse daad. Ze zijn jaren statenloos geweest, Toon van de Berg, Piet van het Hart en Herman van de Hamer.

EEN SPANJESTRIJDER

Arie

Wanneer hoorde u voor het eerst iets over Spanje?

Dat hoorde ik uit de pers. Je had toendertijd "De Tribune" en de "Voorwaarts" en dan had je diverse andere linkse bladen, die van het NAS bijvoorbeeld. Je werd goed op de hoogte gebracht. In 1936 had je immers die verkiezingen en toen had dat zogenaamde Volksfront de meerderheid. Dan kwamen we bij die SDAP'ers en dan zeiden we: "Nou daar heb je je vijftig plus één (de parlementaire meerderheid) je ziet het, je wordt in elkaar geramd. Dan blijft er weinig over van vijftig plus één".

Toen is in Spanje die situatie gekomen. Een gedeelte van Barcelona was ontzettend anarchisties. De provincie rond Barcelona was voor 80-90% anarchisties. Dus die bewapening enzo was voor het grootste gedeelte in handen van de arbeidersbeweging daar. In Madrid had je dat ook, maar in mindere mate. Dat waren weer sociaal-demokraten en kommunisten. Maar in ieder geval konden ze zich teweer stellen tegenover Franco en z'n kornuiten. Die kwamen vanuit het zuiden over Cadiz en Algeciras. Dat was maar een kleine oversteek. Van daaruit rukte Franco op. Nou en toen kreeg je al die berichten

in de krant hè. Er werd een wereldwijde oproep geplaatst door de internationale arbeidersbeweging om die vooruitstrevende klasse in Spanje te ondersteunen. Dat was eerst geldelijke steun en naderhand hebben ze de Interbrigade opgericht. Dat werd getolereerd.

Het lied van het Thalmann-bataljon

Spanje's hemelronde breidt zijn sterren
Boven onze loopgraaf wijd en zijd.
En de morgen groet ons al van verre.
Straks klinkt weer 't signaal voor nieuwe strijd.

Ver weg is ons land,
Maar wij houden stand.
Wij vechten en winnen voor u:
VRIJHEID!

Voor fascisten wijken wij geen achrede,
Al beatoken ze ons met haagelend vuur.
Geen terugweg bindt ons aan 't verleden.
Met de makkers staan wij als een muur.

Staat de roffel! Velt de bajonetten!
Voorwaarts mars naar de overwinningszon!
Rode vlag voorop en Spanje ontzetten!
Toont uw strijdwil, Thalmann-bataljon!

Ver weg is ons land,
Maar wij houden stand,
Wij vechten en winnen voor u:
VRIJHEID!

Soldaten van het Thälmann-bataljon in Spanje.

Was die oproep van de Komintern?
Nou van verschillende organisaties, maar de Komintern zal wel een grote vinger in de pap gehad hebben want die stuurden ook hun adviseurs naar Spanje. Het waren allerlei organisaties die opriepen om Spanje te steunen, zowel anarchisten als sociaal-demokraten. Want op lange laatst konden die er ook niet meer onderuit, omdat ze zagen dat er een hoop sociaal-demokraten sympatie hadden voor Spanje. Die sociaal-demokraten stonden altijd zo'n beetje op de wip. Het ene gedeelte was voor de Interbrigade en het andere gedeelte was er op tegen. Maar die arbeiders, toen je eenmaal dat komité kreeg om te organiseren om naar Spanje te gaan... Die mensen hadden geen politieke kleur of keus, als ze maar anti-fascist waren dan konden ze bij dat komité terecht en dat zorgde dan dat je in Spanje terecht kwam. De grootste organisatie daarvan was in Parijs.
De IRH was voor linkse strijders die in diverse landen op één of andere manier slachtoffer werden van hun strijd. Als ze aan de grond kwamen te zitten had de IRH de taak die mensen te helpen. Ook ons hadden ze tot taak te helpen toen wij naar Spanje waren. Ik had f 13,25 steun en het allereerste was dat daar 3 gulden van werd afgehaald omdat ik naar Spanje was. Want ik was uit de kost. En mijn vrouw kreeg f 10,25. In Spanje kreeg ik niks, ik kreeg alleen zakgeld.
Maar hoe kreeg uw vrouw haar steun dan?
Dat is weer een apart verhaal, ik was weggelopen, we konden zogenaamd niet akkederen met elkaar.
Bent u gewoon voor uzelf naar Spanje gegaan?
Ja, ik was in die tijd geen lid meer van de kommunistiese partij.
Kunt u vertellen waarom u naar Spanje ging?
Tegen het fascisme. Ik zag het gebeuren. We zeiden in die tijd al van: "Houdt er rekening mee linksen dat als ze het daar verliezen dan staan de fascisten bij je op de stoep!" Toen hebben we dat breeduit geschreeuwd. Je hebt gezien wat er van terecht gekomen is. Nou zeggen ze van: "Je had toch wel gelijk", ik zeg dan: "Ja sodemieter op, je geeft me gelijk als het allemaal achter de rug is met al zijn narigheid. Dat had je vóór die tijd moeten bekijken."
Waren er veel mensen die naar Spanje wilden om te vechten?
Ja, maar ik kan het niet exact in cijfers uitdrukken. Ik ben ook met zo'n ploegje gegaan. Het ging allemaal geleidelijk aan want het mocht natuurlijk niet in de gaten

lopen.

Weet u hoeveel mensen er in totaal uit Rotterdam naar Spanje zijn gegaan?

Dat is moeilijk te zeggen, of het er nou 50 of 100 waren. Ik zou zeggen zo'n 50 man bij elkaar en ik denk dat het dan wel op was.

Hadden ze onderling kontakt met elkaar in Spanje?

Nee, nee. Het gros kwam in het Thälmann-bataljon terecht. De anarchisten kwamen meer in Barcelona terecht. We hadden een hele groep van aktieve revolutionairen in de Oleanderbuurt. Daarvan zijn er ook een stuk of acht naar Spanje gegaan. Daarvan is een man of drie/vier gesneuveld in Spanje, een paar anderen die terug gekomen zijn hebben ze toen in de tijd van de oorlog gepikt. Die zijn in het konsentratiekamp gestorven. Ik kan wel zeggen dat ik prakties de enige ben die nog over is gebleven van het stelletje daar uit de Oleanderbuurt.

Je moest in het geheim naar Spanje, hoe ging dat?

Een paspoort, dat betaalden ze allemaal voor je en het was vrij om naar Frankrijk toe te gaan. In Frankrijk had je dan die organisatie en die regelde het verder. In Parijs wachtten ze totdat ze weer een aantal mensen bij elkaar hadden, ik zal maar zeggen zo'n vijftig of honderd, en dan ging je met de trein naar Perpignan in het zuiden van Frankrijk. Daar was dan die organisatie en die ving je dan op. Die stond weer in verbinding met de douane aan de grens. Daar hadden ze natuurlijk ook de nodige kontakten mee, ze wisten wie wél en niet betrouwbaar waren. Ze gaven natuurlijk steekpenningen of zo. Op een gegeven moment als er dan een betrouwbare was of als ze er één omgekocht hadden die daar op wacht stond dan kwamen ze met van die legerwagens en dan was het hup er in en dan ging je gelijk de grens over.

Waar kwamen ze allemaal vandaan?

Uit alle landen van Europa. Het waren allemaal illegalen. Ik kwam er tegen die ik in Holland had meegemaakt, want in 1933 toen Hitler aan het bewind kwam waren er al een hoop gevlucht naar Nederland en die waren hier illegaal. Zij hadden natuurlijk ook een eigen organisatie en ze gingen ook naar Spanje toe. Daar waren ook vooraanstaanden bij o.a. Hans Beimler, die is gevallen bij Madrid. Hij wilde niet terug. Hij lag achter een machinegeweer en toen moesten ze zich terugtrekken voor de fascisten, dat heb ik dan gehoord van jongens die er bij waren geweest, hij verrotte het om zich terug te trekken. Zijn mitrailleur schoot hij leeg en hij had een revolver bij zich en toen schoot hij zichzelf dood.

Waar kwam u aan in Spanje?

We kwamen aan in Figueras, dat is aan de andere kant van de grens en dat was een heel oud Morenfort, dat lag op een berg. Daar hebben we 14 dagen gezeten. We werden een beetje getraind op militair gebied en daar werd je gevraagd wat je geweest was in dienst, sergant, korporaal enz. We werden gevraagd waarbij we ingedeeld wilde worden. Infanterie, artillerie, bij de verpleegkundige dienst of fourage. De laatste diensten waren voor diegene die bezwaar hadden tegen het persoonlijk dragen van wapens. Er waren ook van die strebers bij, dat had je al gauw door. Er was zo'n plaatboef bij die kwam ook van Rotterdam-Zuid, dat was zo'n avonturier, die had je er ook tussen.

Dus u kreeg daar wel een soort opleiding.

Ja, nou ja, het gros was in dienst geweest. Ze hielden je een beetje bezig. Waar het feitelijk om ging kwam pas allemaal naderhand. We zijn van Figueras, toen waren er al een paar honderd bij elkaar, via Valencia naar Albacete gegaan. Dat was het hoofdkwartier van de Interbrigade. Vandaar werd dan alles georganiseerd naar diverse streken waar we ingezet moesten worden. Het was de eerste keer dat de Interbrigade opgericht was. We zijn toen van Albacete naar Murcia gegaan en daar zijn we een week of 3/4 in opleiding geweest. We kregen een geweer en een uniform en we kregen schietles. Degenen die nog niet in het leger gediend hadden werd bijgebracht wat de dingen waren, en hoe ze dat moesten doen. Ze kregen schieten, handgranaat werpen enz. Dat was voor ons niet vreemd omdat we in dienst waren geweest.

Waren er instrukteurs die dat uitlegden?

Ja, er was o.a. ook een russiese instrukteur bij. Dan had je Hans en die beruchte duitse vlieger. Kijk wij vroegen nooit naar namen hè. Dat gaf altijd een bepaalde achterdocht, iemand vragen naar namen. Je kende de mensen alleen bij voornaam, de rest interesseerde ons weinig. Het ging er ons om: daar zijn die fascisten en die proberen we op wat voor manier dan ook tegen te houden of te verslaan. Ik was gauw uitgepraat daar, voor mij was het na 3 dagen gebeurd, toen was ik gewond. Anderen hebben het er beter afgebracht, die hebben nog een hele tijd mee kunnen doen. Er waren er bij die hebben het er rotter afgebracht, die werden al de eerste de beste dag doodgeschoten.

Zat u bij een groep hollanders?
Gemengd. Er waren een hoop hollanders bij. We zaten in het Thälmann-bataljon. Daar zaten veel duitsers in. De italianen hadden "Garibaldi", de polen en de fransen hadden ook namen van revolutionairen voor hun bataljons. Naderhand is dan die nederlandse brigade gekomen, "De Zeven Provinciën" onder leiding van Piet Laros. Die heb ik ook nog meegemaakt, niet in hetzelfde bataljon, maar hij is ook een paar keer gewond geraakt. Ik kwam hem tegen in Alicante. Ik heb eerst een paar maanden in Madrid in het hospitaal gelegen, tijdens de bombardementen die je daar had. Dat waren bombardementen door vliegtuigen van de fascisten. Naderhand hebben ze dan dat luchtafweer-geschut gekregen uit Amerika geloof ik. Die amerikanen hebben ook nog een heel bataljon "Het Lincolnbataljon" uitgerust met diverse materialen. Daar zijn Charlie Chaplin en nog een paar van die prominente figuren altijd op aangekeken, want die stonden achter die zaak van Spanje. Door hùn toedoen is het Lincolnbataljon uitgerust met de nodige moderne materialen. Toen die non-interventie kwam was Amerika er ook wel happig op om dat stop te zetten. Rusland en de kommunisten kregen de schuld van het in elkaar zakken daar. Aan de andere kant werd Spanje gewoon een proefveld voor die fascisten, om datgene uit te proberen wat ze van plan waren.
Zaten er alleen kommunisten in de Interbrigade?
Nee van alles, anarchisten, sociaal-demokraten en ook politiek blank. Het waren allemaal mensen die zich teweer wilden stellen tegen het fascisme.
Waren er bij de Interbrigade spaanse officieren?
Ja, ik geloof dat er een paar bij liepen, er zaten wel spanjolen bij ons in de Interbrigade.
Stond de Interbrigade onder leiding van de spaanse regering?
Ja.
Had de Komintern er ook iets mee te maken?
Nee, je had wel russiese adviseurs. Maar er werd in het algemeen besproken van hoe, wat en waar. Je had daar generaal Rojo en generaal Lister. Nou ze kwamen een keer opduiken om te kijken hoe de situatie was.
Werden officieren aangesteld?
Het gros wees ze zelf maar aan. Ze vroegen bijvoorbeeld: "ben je in dienst geweest? Had je nog een bepaalde funktie?" Er waren er bij, net zoals bij die duitsers, die sergant of korporaal waren geweest, bij de nederlanders was het precies hetzelfde. Aan ons vroegen ze het ook, maar ons interesseerde het geen moer. We geloofden het wel. We liepen alleen te kijken of we fascisten zagen. We kwamen gewoon om te vechten en de rest... Al die kommando's en al zo meer, dat valt allemaal weg in de oorlog. Je moet zelf je positie bepalen, als je militair bent en je bent een beetje geschoold. Je moet niet lopen dromen en je moet een bepaald onderscheidingsvermogen hebben. Luisteren, kijken enzovoorts.
Droegen die officieren ook strepen?
Nou ja, naderhand werd het van bovenaf bij die spanjolen opmerkzaam gemaakt dat ze ze moesten dragen. Maar ze hadden de streepjes in hun zak. Ze moesten het op één of andere manier kunnen zien. Als er van die hoge klanten kwamen, die vroegen dan: "bij die moet ik wezen om het één en ander te vragen over hoe het zit met dat bataljon?" Dan hadden ze met een speld twee of drie streepjes hier (wijst op z'n arm) zitten. Naderhand hebben ze het allemaal een beetje verder doorgezet. Nou ja, dat waren allemaal dingen die geloofden wij wel. Daar komt de vijand vandaan en we moeten zus of zo doen. En de rest maakten we met elkaar een beetje klaar. Of we ze wél of niet zouden pakken, of schieten of gaan kijken.
Was er één die bevelen gaf?
Nee.
Gingen er ook verpleegsters naar Spanje?
Je had er hele christelijke verpleegsters bij. Er was er eentje en die was uit christelijke overwegingen naar Spanje gegaan, om daar te helpen. Helemaal niet van fascisme of anti-fascisme. Ze meende het ook erg, maar ze kon het gewoon niet opbrengen toen ze met al die gewonde soldaten en al die ellende werd gekonfronteerd. Zij wou het zoals hier, zoals in het Buitengasthuis, dat was toen allemaal nogal disciplinair, netjes gestreken en alles punktueel. Nou, toen kwam ze daar natuurlijk wel op de koffie. Ze stond daar natuurlijk met zúlke ogen te kijken, dat was ze helemaal niet gewend. Er waren een hele hoop dingen die volgens haar onhygiënies waren. En dat was dan ook zo, maar het kon niet anders. Dan probeerde ze dat toch op haar manier door te drukken, maar dat ging allemaal niet. Ze is dan ook na verloop van een paar weken weer teruggegaan. Die kon het niet opbrengen. Het was een goede verpleegster,

maar...

Ging u na uw opleiding naar het Front?

Na de indeling werden na een paar dagen de verschillende eenheden naar diverse plaatsen in Spanje gestuurd voor de noodzakelijke opleiding. Daar kreeg je je wapen en er werd dagelijks flink getraind.

Na een paar weken oefenen werden we tussentijds ingelicht over wat het plan was. Binnenkort zou het treffen plaats vinden met de fascisten. Waar en wanneer, dat werd logies geheim gehouden. Op een avond laat was het zover. Vele plaatsbewoners waren al ter ruste. Dit was het beste moment daar spionnen wel zouden denken "vandaag komt er niets meer van". Tussen 's nachts 12 en 1 uur vertrokken we per trein. 's Morgens vroeg, het was nog donker, kwamen we in de buurt van een klein plaatsje, Morata. Daar stapten we uit tussen de open velden. Wij bleven daar liggen tot het begon te dagen. De trein ging terug, om naar later bleek weer materiaal en andere benodigheden te halen. Na een uur lopen kwamen we in het dorpje Morata aan. Alles was er erg rustig. We verdeelden ons in verschillende groepen. Wij kwamen in een kerkje terecht. Het was binnen erg sober. Geen houten vloeren of plaveisel, maar gewone kale grond. Verder een ontzettende ruïne. De beelden die aan de muur gehangen hadden lagen in stukken op de grond. Het verdere interieur was vernield. Het tabernakel noemen ze

Spaanse revolutionairen nemen wraak op de katholieke kerk.

dat geloof ik, in stukken. En overal lagen er doodskoppen verspreid, een stuk of tien of vijftien. We begrepen niet wat hier plaats had gehad. Later werd duidelijk, wat er zich had afgespeeld. In ons bataljon zaten ook spanjolen en door gesprekken met bewoners van het dorp kwamen wij het volgende te weten. 't Was een volkomen spaanse aangelegenheid, bij de verkiezingen in 1936 was de meerderheid van de bewoners van het dorp voor de republiek. Echter waren er ook die voor Franco waren. Waaronder ook enige priesters. Bij het begin van de burgeroorlog toen Franco oprukte van uit het zuiden via Cadiz, Sevilla enz. naar Madrid, voelden de fascisten zich gesterkt in het dorp, om hun steentje bij te dragen en de republikeinen in het dorp te overmeesteren. Zij bleken goed voorbereid te zijn, daar zij over mitrailleurs beschikten en enige leiders van de kerkgemeenschap hadden zich verschanst in de toren van de kerk. Vandaaruit werden de bewoners toen het tot een treffen was gekomen beschoten. Daar zijn verschillende slachtoffers bij gevallen. Die escalatie had tot gevolg dat de fascisten de slag verloren. Toen kwam voor de dag dat de leiders van de kerk de leiding hadden bij de fascisten. Dit bracht bij de bewoners van het dorp zo'n woede teweeg

dat ze hun eigen kerk bestormden en het gehele interieur vernielden. Het scheen de gewoonte te zijn dat priesters en pastoors die in de loop der jaren stierven bijgezet werden in een plaats achter de kerk. De skeletten of die daar begraven lagen of in een ruimte ondergebracht waren, weet ik niet. Maar men heeft ze kunnen bemachtigen en ze lagen overal door de kerk verspreid. Wij konden het ons slecht voorstellen, een dorp voor 99,5% katholiek. Geen buitenlander kwam ooit daar en dan zo'n chaos. Maar we konden er niet lang bij stil blijven staan, we moesten verder na een dag. Naar later bleek zouden we ingezet worden bij Aranjues. Een plaatsje bezuiden Madrid. Een klein dorpje de naam weet ik niet meer daar kwamen we tegen de avond aan. We werden verspreid ondergebracht in diverse huizen die geheel verlaten waren. Er scheen al een treffen plaats gehad te hebben in de buurt en de bewoners waren gevlucht. 's Avonds en 's nachts liepen we om beurten patrouille. Je was vlak bij vijandelijk gebied. 's Nachts om 12/1 uur was het onze beurt. We waren met drie nederlanders. Dit was met het oog op de taal het beste als er zich iets voordeed. Wij liepen plus minus 25 meter opzij van een weggetje wat toegang gaf tot het dorp een eindje het veld in. Ineens zagen we een niet erg helder, een steeds herhaalde lichtflits. Stil gingen we er wat verspreid op af. Na een paar honderd meter kwamen we op die plaats aan. Na eerst een poosje op plus minus 25 meter stil gestaan te hebben, of er iemand bij aanwezig zou zijn, kwamen we bij het apparaat. Zo bleek naderhand uit de konklusies, dat er fascisten in de buurt waren. Ze hadden namelijk een olielamp aan een stok gebonden en een grote spiegel schuin ervoor in de grond gezet. Door de lamp een zet te geven passeerde hij de spiegel, en flitste zo naar boven. Kort nadat wij er waren hoorden we vliegtuig-geronk. Snel doofden wij de lamp. De bedoeling was duidelijk. De fascisten waren in de buurt en stonden met ontvangertjes in verbinding met het vliegtuig en probeerden zo onze positie te bombarderen. Snel zijn we naar onze commandopost gegaan en hebben het gemeld en de lamp meegenomen natuurlijk. Het vliegtuig is nog een kwartier in de buurt gebleven, maar is daarna zonder verdere gevolgen verdwenen. De volgende dag begon de slag die plus minus 5 dagen geduurd heeft. Ook daar werden de fascisten tot staan gebracht en belet Madrid van opzij aan te vallen en te omsingelen.

Ik ben aan het Jaramafront gewond geraakt. We lagen daar onder trommelvuur en granaten. Ik kreeg een scherf in m'n pols. Nou je kon daar je broekspijpen wel dichtbinden. Door konnekties die fascisten hadden in het achterland hadden ze opgekregen hoe we aangevoerd waren. Van Murcia waren we met de trein gegaan en kwamen we in de buurt van Orate terecht. Daar stapten we midden in een weiland uit, helemaal geen steden. We moesten daar in dat berggedeelte, een heuvelachtig gebied gaan liggen. Daar in de verte had je de Jarama, daar zaten de fascisten en die zouden naar ons toe komen. Ze hadden er zeker op één of andere manier lucht van gekregen dat de Interbrigade daar aangekomen was. Want je werd door spionnen nauwlettend in de gaten gehouden, waar we ons bewogen enz. Toen kwamen er twee van die bommenwerpers, van die Junkers, van die grote bakken en een stuk of zes van die jagers, Stuka's. Die beschermden hen dan. Ze bombardeerden de spoorweg waarlangs we pas aangekomen waren. We waren er allemaal al uit. Ik weet niet of ze die trein gezien hebben en of ze die kapot gebombardeerd hebben. Ik ben er niet achter kunnen komen ook. We hadden daar zo'n uur of vijf, zes gelegen, en hun werk hadden ze dan zogenaamd gedaan. Maar op het zelfde moment kwamen er, en dat was ook voor het eerst, twee van die russiese jagers. Ik heb nog nooit zes vliegtuigen van die moffen zo gauw naar beneden zien gaan. Want die vlògen die twee, ja ze hadden een beetje lef want ze waren ver in de minderheid natuurlijk. Twee van die bommenwerpers en zes van die jagers er om heen om ze te beschermen. Ze doken er net op als een geit op een haverkist. Maar ja, die gevechtsvliegtuigen hadden tot taak die bommenwerpers te beschermen, dus die gingen dat gevecht aan met die twee. Nou, je zag ze zo stuk voor stuk neerstorten. Eén is er dan weg kunnen komen van de jagers, en die bommenwerpers konden dan ook wegkomen. Als ze boven hun eigen gebied terecht kwamen dan stond daar een hoop afweergeschut. Aan onze kant was dat niet het geval. Alleen die twee jagers van ons. Maar in een tijd van een zucht hadden ze vijf van die jagers naar beneden geschoten. Dat was natuurlijk een hoeraatje van heb ik jou daar!

We hadden een ontzettend gebrek aan vliegtuigen. Ik weet wel dat er veel in Valencia aankwamen. Dan lag er bovenop een hoop konserven, zogenaamd etenswaren. Helemaal onderin hadden ze dan geweren, machinegeweren en onderdelen van vliegtuigen, voor zover het mogelijk was. Maar ja, in zo'n boot was dat allemaal maar betrekkelijk. Die boten waren niet groter dan zo'n vijf, zesduizend ton. Eén van die russiese boten hebben ze toen nog getorpedeerd, de "Koöperatie", dat weet ik nog wel. Die zat ook vol

met oorlogsmateriaal. Met die non-interventie hebben ze feitelijk de republiek de das omgedaan. Dat was niet het feit dat de russen geen hulp wilde sturen. Die rus hield er mee op omdat ze zagen dat er gewoon een ring gelegd werd om Spanje. Allerlei soorten oorlogsschepen, amerikaanse, braziliaanse, duitse enz. waren daar in de buurt om te kijken of ze niet bevoorraad werden. Dus die russen namen natuurlijk niet het risiko om zo'n boot vol te laden. En dat ze dan door spionnen doorkregen dat die en die boot onderweg was. Nou, die werd gewoon opgepikt en als ze konden boorden ze hem

Aan de Jarama,
februari 1937

Kameraden in de loopgraaf, zingt allen mee
Laat zwijgen de andere liederen
We zingen het lied van 't Jarama-front
Waar zovelen der besten vielen.
Met zware verliezen bleven we staan
Om de witte stortvloed te keren
De granaten, ze sloegen in onze rij
Zovele bloedende gaten.
Maar we hielden de brug en we hielden Madrid
We dekten verbeten de straten
Nu bloeit er weer klaproos,
daarginds in het dal
en bloeit voor onze stelling.
Als een bloedrood tapijt bedekt zij het al
Ook hen die vielen op de helling.

Soldaten van het Thälmann-bataljon in Spanje.

eerst de grond in en anders werd hij opgebracht of kreeg hij de gelegenheid niet om er te komen. Maar aan de andere kant hadden ze recht tegenover Cadiz, Algeciras liggen, aan de afrikaanse noordkust. Die deden niks anders dan met die grote transportvliegtuigen voor Franco net eventjes de Straat van Gibraltar oversteken. Dáár konden ze zogenaamd niks aan doen die non-interventie-kommissie, want dat ging door de lucht. Die moffen waren er wel met de "Gneisenau" die grote pantserkruiser, om het die republikeinen onmogelijk te maken om wapens te krijgen. Dát mocht wel van die non-interventie-kommissie. Die Leon Blum heeft ze gewoon de das omgedaan, nou pak weg sociaal-demokraat was hij.
Ik lag in een hospitaal in Alicante en ik liep steeds met die arm in het verband. Die moest nog altijd nagekeken en geopereerd worden. Maar zolang dat niet kon moest het dan maar met de zon genezen. Er kwamen ook boten uit Holland en die hadden vrachtbrieven die in het duits gesteld waren. Een oostenrijker die bij me was, hij heette Walter, daar probeerde ik samen mee die vrachtbrieven over te zetten van het duits in het spaans. Dat was om die spanjaarden duidelijk te maken wat voor lading het was. Ik had natuurlijk wel verstand van lading in een boot. Dan kreeg je die ladingsbrieven en daar stond op waar ze vandaan kwamen en wat het allemaal betekende. Dat moesten we aan die spanjolen duidelijk maken dus dat deden we dan. We waren dan veel in die haven daar. Maar ja, er kwamen niet altijd schepen binnen daar vanwege die blokkade door de non-interventie-kommissie. Soms mochten ze ze dan wel doorlaten. Maar ze werden wel onderzocht of ze geen wapens bij zich hadden. "Kartoffelen-Jonas" was één van die boten die was speciaal geladen met aardappelen. Die zou dan gelost worden in Baskenland, maar dat was toen in die tijd fascisties geworden. Dus die ging door de Straat van Gibraltar en toen moest hij uitkijken dat hij niet getorpedeerd werd door die Franco-mannen. Die boot hebben ze naar Alicante gedirigeerd, daar hebben ze die aardappelen gelost, maar de helft was helemaal verrot door het zwerven wat die boot gedaan had.
Was de Sovjet-Unie de enige die hulp gaf?
Ja, en illegaal kwam er nog wel eens wat over de franse grens. Ze deden daar net voorkomen als toen het afgelopen was dat de russen weigerden om nog wapens te sturen. Zo was het natuurlijk niet hè. Ten eerste was het niet mogelijk om de vliegtuigen ineens van uit de Sovjet-Unie naar Spanje te vliegen. Die konden die afstand niet zonder tanken overbruggen, dat was onmogelijk. Ze moesten ook zogenaamd over neutraal

gebied vliegen en daar kregen ze geen permissie voor. Maar ze deden net voorkomen alsof die Rus geen hulp meer wilde geven. Ze hebben daar wat in die Interbrigade te zeggen gehad en toen kreeg je die innerlijke strijd in Spanje. Constandse heeft er wel eens met Arie Poelgeest over gehad op de radio. Hij probeerde aan te tonen dat Barcelona Spanje niet was. Maar toen het voor Barcelona opgelost was, nokten ze daar af. Ze gingen lopen voetballen met die fascisten aan het front van Aragon. En de rest van Spanje vergaten ze maar. Ze hebben die Durruti, één van die bekende anarchisten, er van kunnen overtuigen dat het fascisme niet meer een zaak was van Barcelona alleen maar van héél Spanje. Hij is toen ook naar Madrid toe gegaan met zijn bataljon en hij is daar ook gesneuveld. Maar ja die wrijfpunten zijn gebleven. Constandse was er dan één die een beetje olie op het vuur gooide. Je had ook Toon van de Berg die was precies hetzelfde, dat waren de tegenpolen van de kommunisten.

Hebt u daar ook iets van gemerkt toen u in Spanje was?

Ja, ja daar heb ik wel wat van gemerkt. Dat ze mensen zó ver kunnen krijgen hè. Dat je op het punt staat allebei kapot geschoten te worden en dan onderling gaan lopen bekvechten. In het achterland waren we aan het trainen. Dat was die opleiding met schietkursussen enz. En op een gegeven moment werden we opeens beschoten. Dat was in Escalanto, een plaatsje daar bij Murcia. Toen bleken het anarchisten te zijn. "De bolsjewieken komen hier eventjes vertellen hoe Spanje geregeerd moet worden!" Ik wil zeggen, die vergaten de strijd tegen Franco. Die werden zo opgehitst tegen bolsjewieken en kommunisten. We werden gewoon vanuit een hinderlaag door die snurkers beschoten.

Waren dat anarchistiese milities?

Nee, gewoon boeren, dat was in het achterland.

Ik was op een gegeven moment in een dorp in Spanje, daar waren de anarchisten van de CNT de baas. Die wilde ook niks van de regering weten. Dat ze de baas waren dat lieten ze goed merken ook! Als zo'n afdeling van de CNT in zo'n dorp bijvoorbeeld geen geld meer had, dan haalden ze het gewoon ergens. Want die anarchisten zeiden: "Alles is van het volk". Dan gebeurde het wel eens dat ze na de laatste voorstelling bij zo'n bioskoop in dat dorp met een jeep aankwamen, naar binnen gingen en de kassa mee namen onder bedreiging met wapens. Die anarchisten beschouwden die eigenaar van die bioskoopzaal als een ondernemer, als een vijand. Dus ze namen gewoon dat geld in beslag. Als je dat dan aangaf bij de CNT dan zeiden die dat dat geen mensen van hùn geweest waren. Je kon niks 100% bewijzen. Dat deed je ook niet vanwege de eenheid achter het front. Want de vijand, het fascisme, stond aan de poorten. Die anarchisten gingen met die "jeeps van het volk" ook wel eens met hun familie een weekendje naar het strand...

Hadden jullie kontakt met de bevolking in Spanje?

Ja, toen ik in het hospitaal lag. Ze hadden alles voor je over. Een heel lief volk is het hoor, erg dankbaar.

Denkt u dat het door de tegenstelling anarchisme-kommunisme verloren is in Spanje?

Het heeft wel een rol gespeeld natuurlijk. Ze hadden het over wapens net als die Arie Poelgeest toen vertelde, hij zei: "De anarchisten konden er ik weet niet hoeveel divisies mee uitrusten, met de wapens die ze hadden in Barcelona." En zij maar vertellen dat ze die wapens niét hadden, ze hielden dat voor zich. Dat bij eventuele gevallen Barcelona als provincie in z'n geheel zich teweer kon stellen, want je moest uitkijken voor de kommunisten! Dat had je al een keer gehad met die anarchistiese groeperingen in de Sovjet-Unie, toendertijd met Kroonstadt in 1921. Kijk en dan ga je dat voor je persoonlijk allemaal eens een keer uit zitten kienen. Dan denk je als anti-fascist: jezus christus, waar zijn we nou mee bezig. Mekaar op lopen vreten. En die vijand maar lachen. Die heeft z'n handlangers en die stuurt hij in de beweging om dat aan te wakkeren. Doe je best maar. Wat moet je nou? Wie is nou je vriend en wie is nou je vijand? Dan sta je daar naar die fascisten te kijken en je wordt in je rug geschoten.

Was u niet statenloos geworden toen u in Nederland terugkwam?

Dat heb ik kunnen omzeilen. Toen ik gewond was geraakt, heb ik daar zo'n maand of vijf, zes in Spanje rondgezworven. Ze zouden proberen me op één of andere manier te opereren om alles weer in goede staat te brengen. Toen heb ik eerst een maand of drie in Madrid in een hospitaal gelegen. Dat was zo'n beetje in het voorjaar, guur en koud was het toen. Er waren zoveel gewonden daar zodat er een stelletje afgestoten moesten worden om beter te genezen. Naar het zuiden. Ik kwam dan in Alicante terecht. Maar ja, ik lag daar maar. Ik liep met mijn hand in een doek en ik moest hoog nodig geopreerd worden, want ze hadden een schilfer van mijn gewricht afgeschoten. En dat was

gaan ontsteken, dat was niet mooi meer. Het slot van het liedje was, dat ik een tijd in Alicante heb rondgelopen en toen hebben ze me teruggestuurd naar Albacete, de post van de Interbrigade. Daar hebben ze me dan geopereerd. Maar ik hield er wel een stijve pols aan over. Ik was niet meer inzetbaar aan het front. En ja, wat heb je dan verder te doen daar? De boel opvreten? Want dat wilde het prakties zeggen, nietwaar? Er was al gebrek aan het nodige, dus alles wat niet positief was voor de strijd moesten ze dan weer afstoten. Zodoende ben ik dan weer teruggegaan. Ze hebben me de gelegenheid gegeven om weer terug te gaan naar Parijs, naar de instelling die me uitgezonden had. Maar ja het was wel zo dat als je in vreemde krijgsdienst was geweest, verviel automaties je nederlanderschap. Ik heb een pas gekregen die was betaald door het komté in Nederland. Daarmee ben ik naar Spanje gegaan. Maar aan die frans-spaanse grens zijn we 's nachts overgezet, dus daar heb ik die pas niet gebruikt. Daar had ik geen stempel van. Toen ik er uit ging heb ik gevraagd of zij voor de goede gang van zaken m'n paspoort niet wilde afstempelen. En of ze me een bewijs wilde geven van uit Spanje om de franse grens over te komen, dus dan kon ik mijn pas blanco houden. Dan heb je een ander papier waarmee het mogelijk was om als vreemdeling weer in Frankrijk te komen.
Ik ben teruggegaan naar Parijs. Daar hebben ze m'n militaire kleren teruggenomen, want we hadden niks anders. In Parijs hebben ze ons weer helemaal aangekleed. We hadden daar alles achter gelaten en we kregen weer allemaal nieuwe kleren en onze eigen spullen terug. Ze zijn er nog een poosje bezig geweest met mijn arm om te kijken of er nog het één of ander aan te doen was, maar na een paar weken ben ik naar Nederland gegaan.
Had u last aan de grens?
Nee ook niet. Ik heb gewoon mijn pas laten zien en daar stond geen spaans stempel in. Ze wisten dus niet waar ik vandaan kwam. Er stond alleen een frans stempel in. Ik heb me toen hier weer gemeld. Maar ja toen kwamen ze van de steun hè. Ik vroeg of ik er geld bij kon krijgen. Toen zeiden ze: "Je bent toch naar Spanje geweest, je hebt daar toch gevochten", ik zeg: "Ik, hoe kom je daar nou bij man". Hij zegt: "Ja, dat hebben we gehoord", ik zeg: "Nou dan heb je het verkeerd gehoord". "Wat heb je daar dan gedaan?"."Ik ben havenarbeider en ik had gehoord dat daar wat te doen was in Spanje, in die haven. En hier kunnen jullie me toch niet aan eten helpen en aan werk". Ik mocht hier niet werken want ik stond op de zwarte lijst, dus ik zei: "Daar was wat te verdienen en toen ben ik er naar toegegaan, maar het is tegengevallen. Het werd me daar te benauwd, want ze waren daar aan het knokken van heb ik jou daar. Mij niet meer gezien en ik ben weer terug." Ze hebben nog een paar keer volgehouden dat ze gehoord hadden dat ik in Spanje had gevochten, maar ik zei steeds dat ze het allemaal verkeerd gehoord hadden. Ze vroegen ook: "Hoe komt dat dan met je hand?", ik zei: "Ja, we waren daar aan het werk en ineens was er een luchtaanval en er werd met mitrailleurs geschoten en toen hebben ze me door mijn hand geschoten, dus dat heb ik er ook nog van over gehouden. Maar gevochten heb ik daar niet, ik kijk wel uit!"
Daar moesten ze het dan maar mee doen. Ze hebben m'n nederlanderschap nooit af kunnen nemen. Maar de anderen, er zijn er nog meer teruggekomen zoals ik, ik weet niet hoe diè het voor elkaar gebokst hebben. Misschien hebben die toegegeven dat ze daar gevochten hebben, dat weet ik niet. Ik dacht: mij pak je zo niet. Maar die anderen zijn door de non-interventie-kommissie allemaal bij elkaar gebracht. Ze werden de grens over gebracht, daarmee verklarende dat ze gevochten hadden in Spanje. Ze moesten die non-interventie-kommissie passeren want het moest allemaal geregistreerd worden, zodat ze wisten dat die Interbrigade het land uit was. Ze stonden dus allemaal geregistreerd als Interbrigadist, dús vreemde krijgsdienst, dùs het nederlanderschap kwijt. Ik ben bij een dokter terecht gekomen, dat was nogal een revolutionair en daar heb ik toen mijn hand laten zien.
Toen we uit Spanje terug kwamen werden we met z'n drieën weer voorgedragen om lid te worden van de kommunistiese partij, maar we werden afgewezen, we waren te rà-di-kaal.
Werden spanjestrijders door de nederlandse politie in de gaten gehouden?
In Spanje kwam ik een oude dienstkameraad tegen, die was er ook naar toe gegaan. Hij kwam terug uit Spanje, en dan praat je over verraders, en hij was zo'n beetje ondergedoken. Dat was in '42 of '43, ik was toen ook ondergedoken. Hij was wees en was bij pleegouders op Katendrecht. Hij was daar maar een paar dagen want een vast adres had hij niet. En toen kwamen ze van het Haagseveer , of hij zich een keer wilde melden, ze moesten enige gegevens van hem hebben. Ik had het misschien niet gedaan, maar hij is dan gegaan en daar treft hij een hele goeie inspekteur, die vroeg aan hem: "Ken je die?" en toen liet hij een foto zien en daarop lag hij potverdomme achter een mi-

trailleur te schieten op de vijand. Toen zei die inspekteur tegen hem: "Je moet op de Heemraadssingel komen, daar willen ze het één en ander van je vernemen". Hij vond het al zo gek dat het die weg op ging, want dààr zat die SS-beweging. Nou als die iets hadden!.. want bij mij waren ze ook al drie of vier keer bij me thuis geweest om me te komen halen. In zulk soort gevallen, als ze dan wisten dat je in Spanje was geweest, dan was de SS wel persoonlijk bij hem geweest hè, maar die inspekteur, die zei: "Nou ligt het maar aan jezelf wat je gaat doen hoor". Ja, hij dacht bij z'n eigen krijg de pest maar en hij nam gauw de benen natuurlijk. Hij is later terechtgekomen in die olie-beweging in Schoonenbeek. Daar zaten ook een paar revolutionaire jongens en vroegere kollega's, hij heeft daar een poosje gewerkt. Hij zat daar ondergedoken en zij dekten hem dan zo'n klein beetje. Om de zoveel tijd kwam hij een keer naar Rotterdam. Hij had zwaar bronchitus en is aan een longontsteking daar gestorven. Maar dat ze een fotootje van je nemen! Dat was er toch één die met hetzelfde pakkie aan liep, die liep naast je. Dan ga je wel even doordenken.
Toen we dan weer terug waren hebben we "Hulp aan Spanje" opgezet. Ik was zo'n beetje sekretaris van een bepaald distrikt hier, van Rotterdam in het bijzonder. Ja, wat hebben we er allemaal niet voorgedaan? Dagen en nachten hebben we er voor gewerkt.
Waar was het komité "Hulp aan Spanje" voor?
Voor ondersteuning. Je had die overgave gekregen en toen zijn er over een half miljoen mensen uit Spanje gevlucht en in Frankrijk terecht gekomen. Er waren hier in Nederland ook verschillende spanjolen, die waren allemaal illegaal. Ook in Spanje zelf was er natuurlijk een grote nood. Er was gebrek aan kleding en een hoop dingen waren er niet, maar het ging voor het grootste gedeelte om die kampen daar in Frankrijk. Daarom moesten die mensen hier gemobiliseerd worden ter ondersteuning. Van-

Zij staren u aan...

Zij staren u steeds aan, de zachte kinderogen
Zij zijn zich niet bewust van het leed dat hen geschiedt;
Zij zitten stil bij moeder, in elkaar gedoken,
Of spelen zelfs nog blij bij al hun groot verdriet.

Zij zagen hoe de bommen der fascisten
Hun broertje of hun zusje dodelijk trof
En moeder, snikkend nog, de stukken samengriste
van wat haar kind eens was, en bevend hief tot God.

Zij zagen hoe hun vader vastbesloten,
De vrijheidsvuist omhoog, ten strijde tegen Franco trok
En duizend vaders nog en duizend lotgenoten
Zij trokken één van geest de hoge bergen op.

Zij vechten voor hun vrouwen en hun kinderen.
Zij vechten voor hun huizen en hun goed.
Zij zullen d'opmars van het fascisme steeds verhinderen
Al schrijven zij 't "No paseran" zelfs met hun bloed.

En voortgedreven door de bruine benden
Met het laatste wat de tijd tot vluchten overliet
Kwamen de moeders met hun kinderen ten ende
Zwak, hongerig en moe in vrij gebied.

De dagenlange ontbering had hen zwaar getroffen,
De angst voor bommen, kogels en veel meer.
Zo kwamen zij in lange rijen samenhokkend
En vielen als getroffen vogels hulpeloos neer.

Zij staren ons steeds aan, de zachte kinderogen.
Zij vragen hulp aan u en mij, o, luister kameraad.
Zij vragen: help ons toch de tranen drogen
van ons en moeder, toont uw liefde met de daad.

Wij willen sterk zijn maar we moeten leven
Er is gebrek aan veel wat voor ons nodig is
Helpt ons door boter, kaas en melk te geven,
Dat is het, waar het eerst behoefte aan is.

Gaat dan de straat op, dringt in alle huizen.
En vraagt om hulp voor het Spaanse Volk, waar het recht op heeft.
De kracht van u en ons, die zal het fascisme doen vergruizen,
Zodat het Spaanse Volk in vrijheid leeft.

Gerrit Sterkman, voedselactie spaanse burgeroorlog 1936.

Inzamelingsaktie voor Spanje van de Rode Hulp Nederland.

daar dat het komité Hulp aan Spanje opgericht werd. Je had van die bonboekjes en je kon voor 5 centen zo'n zegeltje kopen. Verschillende mensen hebben we er toe kunnen bewegen lid te worden van het komité om financieel te ondersteunen en ook op andere manieren, kolporteren langs de deuren met gegevens over Spanje.
Gaf het komité een blad uit?
Ja, een gestencild blaadje, Hulp aan Spanje heette dat geloof ik. We stuurden eens in

de zoveel tijd het geld op naar Amsterdam en we belegden vergaderingen o.a. hier in de Rivièrahal. Ook gingen we om afdelingen op te richten naar Dordrecht, Schiedam en Vlaardingen om zo te proberen de mensen te mobiliseren voor de ondersteuning van de spaanse mensen.

Heeft u geen last gehad met die non-interventiepolitiek?

Nee nee, dat konden ze niet verbieden want het leefde te sterk hier onder de mensen, net zoals die Interbrigades, dat was ook ondersteuning. Zij die niks van het fascisme moesten hebben, en dat waren er natuurlijk veel, voelden toch wel mee met het spaanse volk. Vooral toen ze er uit gedreven werden en een half miljoen mensen daar in die kampen in Zuid-Frankrijk zaten, met de nodige rottigheid. In die periode is er wel het nodige over te doen geweest, toen diverse ziekten uitbraken en dat gaf op de wereld een bepaalde deining.

Die non-interventie-kommissie ging uit van Leon Blum en dat was op zich al een ontzettend diskussiepunt. De blokkade om Spanje werd een feit en er waren ook fascisten bij betrokken. Je had toen de "Gneisenau" die lag voor Barcelona. Je had daar een paar van die eilandjes liggen en dat had hij als schuilplaats. Als tie dan gepatrouilleerd had en hij moest nodig ergens binnenlopen dan kon die op die eilandjes terecht. Die eilandjes waren in handen van de fascisten. Er kwam een keer een republikeins vliegtuig en die heeft toen daar dat eilandje gebombardeerd en er kwam ook een bom terecht op die "Gneisenau". En die heeft toen uit represaille daar zo'n kustplaats platgebombardeerd. Almaria geloof ik. Die "Gneisenau" behoorde ook tot die non-interventie-kommissie, dat was al een aanfluiting op zich.

Het ging bij ons alleen maar om financiële en materiële steun en dan moest je natuurlijk zorgen dat het op de plaats van bestemming kwam.

We hebben nog een heel probleem gekregen met spaanse mensen die gevlucht waren en in Nederland terechtkwamen. Die kregen geen asiel. De hele vreemdelingenpolitie was helemaal doordrenkt van konservatieven. Het was nou niet dat er linkse elementen in dat politieapparaat zaten. Ze waren gebeten als de pest op alles wat links was.

Probeerden ze ook die spaanse mensen tegen te houden?

Ja, als ze ze te pakken kregen werden ze naar het hoofdburo van politie gebracht. Hier op het Haagseveer hebben er een stuk of vijf, zes gezeten en in Amsterdam zaten er ook een heel zooitje. Het was ons wel toegestaan om ze te bezoeken en ze van het nodige te voorzien zoals sigaretten, chocolade, schrijfpapier enz. Daar werd niks tegen ondernomen maar in ieder geval werden ze van de buitenwereld afgesloten.

Franco kreeg de macht in Spanje en voor zover er nog republikeinse soldaten waren, werden ze gevangen genomen. Een hoop zijn er in de gevangenis gegooid en doodgemarteld. Een hoop kwamen er ook in konsentratiekampen terecht. Die kampen, voor zover niet in Spanje aanwezig, waren aan de overkant van Spanje in de Spaanse Sahara. Honderden van die republikeinse soldaten zijn daar naar toe gebracht. Nou was er een spanjool, een asturiër. Baskenland was het eerste gevallen daar in die hoek, en een hoop van die spanjolen zijn over zee gevlucht, als er nog marineschepen aanwezig waren. Ze zijn rond gevaren langs Gibraltar en in Valencia terecht gekomen. Eén zo'n asturiër is verkikkerd geraakt op een valenciaanse, dat was toen nog republikeins. Ze zijn getrouwd en hebben een kind gekregen. Toen alles achter de rug was werd hij opgepakt, omdat hij republikein was, en hij werd aan de overkant in het konsentratiekamp gegooid in afwachting op straf. Zijn vrouw was van streng-katholieke huize en ze had een broer die priester was. Die heeft het dan zo kunnen klaren dat hij uit het kamp kon komen omdat hij met zijn zus getrouwd was en een kind had. Na verloop van een jaar is hij overgekomen en is hij weer bij zijn vrouw terecht gekomen. Hij werd tewerkgesteld in Murcia, in een lokomotievenloods. Hij was bankwerker en hij was kommunist. Toen hij daar in die lokomotievenhal werkte kreeg hij direkt kontakt met een andere kameraad en ze hebben daar een cel opgericht. Hij is weer begonnen ondergronds werk te doen daar, maar op een dag pakte ze één van zijn kollega's, ze waren met z'n drieën, dat wilde wel zeggen dat hij moest maken dat hij weg kwam, want hij was bang dat ze hem zo zouden martelen dat ook zijn naam zou vallen. Hij ging weer terug naar Valencia, daar woonden z'n schoonouders. Maar die verstandhouding was ook niet al te best. Op dat zelfde moment ging er een boot met kolen naar Holland toe, naar Delfzijl en daar hadden ze een tremmer nodig. Hij ging als tremmer op die boot en kon zo nog net de benen nemen. Hij dacht bij zichzelf: "Als ik nou maar in Holland ben, dan zullen we wel zien wat er gebeurt". En zo kwam hij in Delfzijl aan. Hij nam de kuiten daar. Het was op zich al een bepaalde gewaarwording, zo'n spaanse boot in Holland. Er waren allicht mensen die kwamen kijken. Hij had een hemmetje en een borstrok, een paar sokken en een rode zakdoek. Hij was schamel gekleed

en stapte stiekum van boord. Nou waren er mensen die bij die boot stonden te kijken en die hadden in de gaten dat hij de benen nam. Die mensen waren anti-fascist, die werkten in de werkverschaffing. Ze waren die week net vrij. Hij kon niks anders dan spaans en hij maakte zich duidelijk door op die boot te wijzen en van: "fascista" en dat hij daar niks van moest hebben. Toen hebben ze hem meegenomen en hij heeft daar een paar dagen geslapen. Maar ja, die wisten ook niet één, twee, drie wat ze met hem aan moesten want er was daar geen Hulp aan Spanje komité. Toen is er een kerel op het idee gekomen en die zei: "Joh, ga met ons mee naar de werkverschaffing, we zijn daar in die polder aan het graven, maar we moeten wel een vent hebben om die keten schoon te maken. Dan kan je 14 dagen bij ons blijven en je eten zullen we wel zien te scharrelen." Die 14 dagen waren om en ze moesten weer naar huis. Hij had te kennen gegeven op één of andere manier, dat hij naar Rotterdam toe wilde, dan kon hij daar misschien wel een boot krijgen naar Amerika, als hij hier niet mocht blijven. Die jongens hebben zo ver als het ging geld bij elkaar gelapt, maar ze kwamen niet verder dan een kaartje tot Amersfoort. Die werkten zich daar ook te pletter in die werkverschaffing. Hij zei: "Geeft niet, we zullen wel zien wat het wordt". Je had de trein van Groningen naar Rotterdam over Amersfoort. Dus toen hij in Amersfoort was bleef hij link zitten. Hij zat daar in die coupé en daar hadden ze half en half in de gaten dat hij spanjool was. Er zat iemand tegenover hem in die coupé en daar had hij aan te kennen gegeven dat hij was weggelopen van een boot en dat hij naar Rotterdam ging. Je had toen van die spoorkaartjes die je moest afgeven aan de kontroleur, maar hij had maar een kaartje tot Amersfoort. Hij kwam daar mee aan in Rotterdam. Nou had hij met die man zitten praten en nou was hij wel zo gers dat hij bij z'n eigen dacht: "Die moet ik even in de gaten houden." Maar toen moest hij nog van het perron af natuurlijk. Hij moest met dat kaartje langs die kontroleur. Er kwamen ineens een hoop mensen aan, dus hij geeft die vent dat kaartje en die kijkt en ziet staan "Amersfoort", die wil hem terugroepen, maar hij nam natuurlijk gauw de runner hè. Die kontroleur kon niet weglopen met het oog op die andere passagiers. Dus dat had hij dan wel bekeken. Een eind verder ging hij staan wachten op die vent die bij hem in de coupé had gezeten, die had in de gaten dat hij schaarloos liep en laat die vent nou net toevallig lid wezen van de Hulp aan Spanje. Die heeft hem mee naar huis ge-

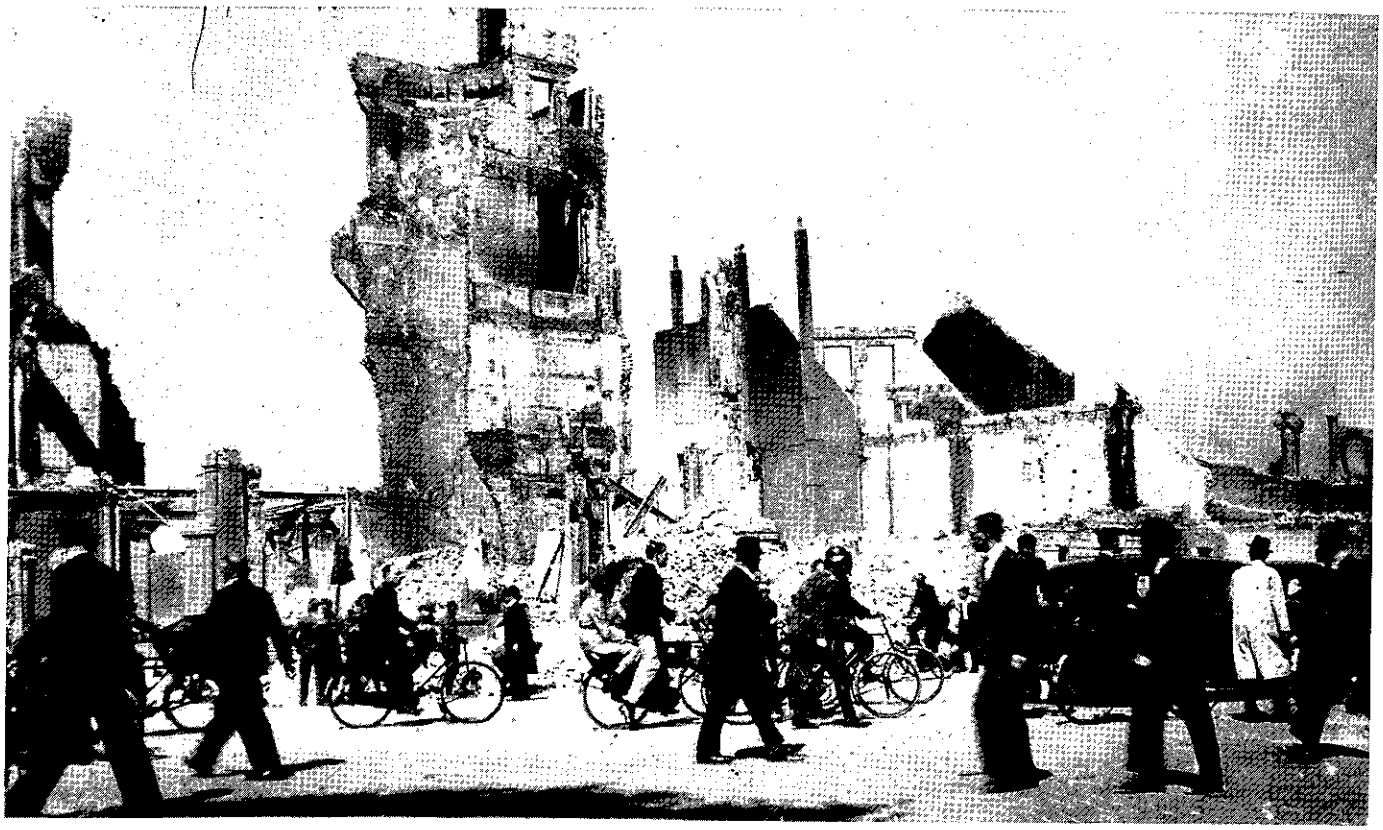
Voorkant van de brochure "Rotterdam getuigt voor Spanje". De bijeenkomst op de foto was in de Rivièra-hal in 1938.

nomen en de organisatie opgebeld, die zeiden: "Breng hem maar bij Arie". Dus toen kwamen ze ineens die vrijer bij mij brengen, zes weken is hij bij mij thuis geweest. In die tijd liep net die zaak met die spanjolen die op het Haagseveer zaten. Zes weken is hij dan illegaal bij mij thuis geweest en 's avonds werd hij net als een hond gelucht. Hij had ook een kale kop en zag er zó mager uit, je kon zien dat hij flink

wat achter de rug had. Voor die zes spanjolen die op het Haagseveer zaten moesten we een oplossing zien te vinden, want daar zaten ze op het Haagseveer ook op te wachten. Die Hulp aan Spanje had al een bepaalde invloed in diverse kringen en ook internationale verbindingen. In Nederland kregen ze geen asiel maar we moesten zorgen dat we binnen een bepaalde tijd onderdak voor ze hadden in het buitenland. Dan werd er niks in de weg gelegd, dan gaven ze hun medewerking wel. Zo nièt dan werden ze terug gestuurd naar Spanje. Dus wij al die konsulaten af, Bolivia, Uruguay, Brazilië, Argentinië en Mexico. Die waren allemaal nog zo'n beetje links georiënteerd. Die waren wel geneigd om asiel te verlenen aan spanjolen en in Frankrijk zelf ook, daar kregen ze ook asiel. Nou ja, in iedergeval kwam dat voor elkaar. Verschillende konsulaten hebben we zo ver kunnen krijgen dat ze een verblijfsvergunning gaven. Dat werd allemaal centraal georganiseerd vanuit Amsterdam. Daar werden ze op de trein gezet naar de organisatie in Parijs. Nou dat was dan goed en die dagen braken aan. We hadden hem die bij mij was illegaal naar Amsterdam gebracht en precies verteld hoe het er op stond. Die hele troep ging naar Parijs en werd vergezeld door een paar marechaussees en rechercheurs. Die namen plaats in die trein tot dat ze over de grens waren en dan was voor hun de zaak afgedaan. Dus voor allemaal hadden ze het bewijs bij de hand alleen voor hem niet en daar kwamen ze net op het allerlaatste moment, op het perron, mee voor de dag. Ze zeiden: "Daar is geen papier bij". Toen zeiden ze: "Krijgen we weer dat geouwehoer met een spanjool, we zijn blij dat de hele rotzooi afgelopen is, doe hem er maar bij en zie het maar uit te zoeken". Zo hebben we dat gespeeld. We hebben hem er gauw tussen gedouwd, en dat is goed gelopen. Hij is in Parijs terechtgekomen en heeft daar asiel gekregen. Hij woont nu nog in Frankrijk en we hebben nog steeds kontakt met hem.

HET BOMBARDEMENT

Annie
Wij wisten toch niet wat oorlog was. Toen in 1940 bij ons gebombardeerd werd gingen we gewoon kijken. We stonden op dak te kijken, in de Oudaenstraat. En dan vielen de bommen neer. Je wist helemaal niet wat oorlog was. Ik zeg tegen hem: "Joh, d'r is ruzie in de straat bij ons". Dat was natuurlijk ook wel eens. Al die werkelozen vlogen naar buiten, maar er was geen ruzie, ze waren die bommen aan het gooien. Mijn vader had een plat dak en ik zeg tegen hem: "Joh, ik ga naar boven toe, ik ga kijken!"

Rotterdam na het bombardement.

14 mei werd de rotterdamse binnenstad gebombardeerd. Rotterdam verloor daarmee niet alleen zijn hart, er ging nog veel meer verloren. Oorlog voeren was de normale krisisoplossing voor de kapitalisten. De massa-vernietiging van mensen en materiaal gaf het kapitaal weer lucht. De bezetting door de nazies dwong de arbeidersbeweging om in de illegaliteit te gaan. Al haar bezittingen werden in beslag genomen en onder NSB-beheer gesteld. Vanuit de illegaliteit werd het verzet aangebonden tegen de nazies en hun handlangers. Al vrij snel na de mei-dagen in 1940 verschenen de eerste illegale pamfletjes en krantjes, de Vonk, de Spartacus en de Waarheid, die opriepen tot akties, sabotage en verzet. In die vijf jaar bezetting hebben CPN, RSAP en andere organisaties hun beste mensen verloren. Duizenden illegale strijders vielen voor het vuurpeloton of werden vernietigd in het konsentratiekamp. Toen ons land in 1945 "bevrijd" werd was het duidelijk dat de vooroorlogse verhoudingen nooit meer terug zouden keren. Organisaties als de RSAP en het NAS werden niet opnieuw opgericht. De CPN had in de oorlog veel van haar kader verloren en zo als zou blijken daarmee ook veel van haar strijdbaarheid. De CPN-leiding onder Paul de Groot stelde zich beschikbaar aan de bourgeoisie om samen aan de wederopbouw te werken. Wat de nederlandse regering voor de oorlog nooit gelukt was, namelijk de totale onderwerping van de arbeidersklasse, werd mogelijk gemaakt door de oorlog. En in Rotterdam konden architekten zich naar hartelust uitleven om op de puinhopen van de oude stad een gloednieuw zakencentrum op te trekken.

Gré Bruintjes

Oorlog en vervolging - een ramp

Wij hadden in die tijd een stel goede, joodse vrienden, Ans en Joop hoorden daar ook bij, met hun dochtertje Hennie, of te wel Hestertje. Op zaterdagavond gingen wij naar hun toe, want zij mochten 's middags na vier uur, niet meer de deur uit, dat was verboden. Dan werden wij fijn ontvangen. We voelden dan alle vier weer dankbaarheid in ons opkomen, en een eenheid, zo heerlijk dat je dat bijna niet kunt navertellen. Hun gezichten lichtten dan op en menig keer moest ik mijn tranen wegslikken. Maar wij lachten en bleven praten, praten en praten. Henk en Joop gingen dan zitten schaken, Ans ging iets zetten, wat er was. Ze maakte het zo gezellig mogelijk.

Maar de tijd ging door, en we gingen naar de klok zitten kijken. Om tien voor elf hadden wij geen stof meer om te praten. We gingen steeds intensiever luisteren. Ja, naar de bel of naar voetstappen op de trap. We bleven naar de klok kijken tot Ans zei: "Nou Gré nou komen ze niet meer." Dan zuchtten we heel, heel diep en konden eindelijk weer iets wegslikken want je mond was droog, je was moe. En ze keken je dan met grote zwarte ogen aan. Daarna gingen we stilletjes naar het keukentje om nog iets te zetten of om de kopjes af te wassen. De kinderen sliepen gelukkig al. Dan kwam de grootste angst. Ans zei: "Gré, als deze deur achter ons dicht gaat, hebben wij niets meer. Dan zijn we alles kwijt. Maar dat geeft niet hoor, alles, alles wil ik kwijt, als ik mijn Hennie, als ik die maar bij me mag houden." De donkere holten naast haar ogen werden nog zwarter van ellende. Dat ging zo week in week uit, tot ze totaal leeg waren. Want dat konden ze, de fascisten! Ze maakten ze van te voren geestelijk al kapot! Zo erg, dat Ans zich aan mij vastklampte en riep: "O Gré laten ze me maar weghalen. Dit houd ik niet uit!" Als een kind sloot je haar in je armen en je was samen een groot verdriet. Slapen deden we bijna niet. Maar op zondagochtend was het feest, dan vlogen de kinderen bij ons in bed en begon het kussengevecht. We zongen dan met z'n allen kinderliedjes. Het was wel moeilijk, maar we deden het toch. Dan kwamen de vliegtuigen en alles sloeg weer dicht. Het was verschrikkelijk. Je wist gewoon niet wat je moest doen als je het bundeltje al klaar zag staan. Dan voelde je pas goed je machteloosheid. We hebben alles geprobeerd, ook voor kleine Hennie, maar Ans kon haar niet missen. We hebben wel heel vaak gesproken, wat we zouden doen als ze terug waren. Ach, wat waren we nog naïef en dom.

Op een dag gingen wij naar hen toe, maar er werd niet open gedaan. Ze waren weg, helemaal weg. 'T was niet te geloven, zonder afscheid of een groet of kus.

Dan een hele tijd niets. Toen kwam er een briefkaart uit Westerbork! "Beste vrienden, we zijn op transport gesteld! Maar waarheen?" Dat was het laatste. Maar we zullen het ons hele leven nooit kunnen vergeten.

BOEKENLIJST

De onderstaande boekenlijst is natuurlijk lang niet volledig. Om te beginnen hebben we er alleen maar boeken in het nederlands opgezet. De meeste boeken zijn nog verkrijgbaar in linkse boekwinkels. Boeken zoals het Bruinboek en het Roodboek kun je aanvragen in de bibliotheek. Het gaat om boeken die we gebruikt hebben bij het schrijven van onze eigen stukken, of boeken die je kunt lezen als je meer over het onderwerp te weten wilt komen.

ALGEMEEN

De taaie rooie rakkers (een documentaire over het socialisme tussen de wereldoorlogen) door Igor Cornelissen, Ger Harmsen en Rudolf de Jong. Uitgave AMBO.
Voor de oorlog (herineringen aan de jaren dertig) door Martin Schouten. Uitgave de Bezige Bij.
Kleine geschiedenis van de nederlandse arbeidersbeweging door John Huige en Sjef Huybregts. Uitgave van Sjaloom.
Rode en blauwe jeugd door Ger Harmsen. Heruitgave SUN.

WONEN/WERKEN

Eén eeuw rotterdamse volkswijk door G.van Veldhuizen. Uitgave Bosch en Keuning NV.
De groei van de grote werkstad (een studie over de bevolking van Rotterdam) door Bouman en Bouman. Uitgave Van Gorkum en comp. NV.
Memoires van een havenarbeider door Hein Mol. Uitgave SUN.
Voor de bevrijding van de arbeid door Ger Harmsen en Bob Reinalda. Uitgave SUN.

POLITIEK LEVEN

De piramide der tirannie (anarchisten in Nederland) door Hans Ramaer. Uitgave Wetenschappelijke Uitgeverij BV.
De Alarmisten (1918 - 1933) door Anton Constandse. Uitgave Meulenhoff.
Het Nederlandsch Syndicalistisch Vakverbond 1923 - 1940 door Volkert Bultsma en Evert van der Tuin. Uitgave Anarchistiese Uitgaven Amsterdam.
Grondslagen (anarcho-syndicalistisch tijdschrift 1932 - 1935). Herdruk uitgegeven door Anarchistiese Uitgaven Amsterdam - 2 delen.
Neem en eet door P.A.Kooijman. Uitgave Manifesten L.J.C.Boucher.
Van christen tot anarchist door Ferdinand Domela Nieuwenhuis. Uitgave Het Wereldvenster.
Partij, raden, revolutie door Anton Pannekoek. Uitgave Van Gennep.
De arbeidersraden 1946 door P. Aartsz (Anton Pannekoek). Uitgave Van Gennep/De Vlam.
Open brief (van Herman Gorter aan partijgenoot Lenin) door Herman Gorter. Uitgave De Vlam.
Rode jaren (herinneringen van een anti-fascist) door Bertus Schmidt. Uitgave Sonde-reeks/Rotterdamse Kunststichting.
Van onder op (vooroorlogse herinneringen van een rotterdamse arbeider) door Bertus Meijer. Uitgave Sonde-reeks/Rotterdamse Kunststichting.
De deur op een kier (levensherinneringen van Freek van Leeuwen) door Freek van Leeuwen. Uitgave Bzztôh.
Rondom Daan Goulooze (uit het leven van kommunisten) door Ger Harmsen. Uitgave SUN.
Herinneringen uit mijn leven door Louis de Visser. Uitgave Pegasus.
Links Richten herdruk no 1 - 12. Uitgave Van Gennep.
Kunst in de communistische beweging '20 - '40 (cahiers over de geschiedenis van de CPN no 8). Uitgave IPSO.
Gerd Arntz (kritische grafiek en beeldstatistiek). Uitgave Haags Gemeentemuseum/SUN.
De arbeidersfotografen (camera en crisis in de jaren '30) door Flip Bool en Jeroen de Vries. Uitgave Van Gennep/Pegasus.
Gij zijt kanalje! heeft men ons verweten (het proletariërslied in Nederland en Vlaanderen) door Jaap van de Merwe. Uitgave A.W. Bruna en zoon.
Henk Sneevliet (revolutionair-socialist in Europa en Azië) door Max Perthus. Uitgave SUN.
Voor vrijheid en socialisme (gedenkboek van het Sneevliet-herdenkingscomité) onder redaktie van Max Perthus.
Sneevliet, rebel door Sal Santen. Uitgave Arbeiderspers.

ANTI-FASCISME

Saluut aan Catalonië door George Orwell. Uitgave Van Gennep.
De spaanse tragedie door Jef Last. Uitgave Contact.
W.A.-man (novelle) door Theun de Vries. Uitgave Van Gennep.
Rinus van der Lubbe, doodstraf voor een provo door Jef Last. Uitgave Interland.
De spaanse burgeroorlog door Rudolf de Jong. Uitgave Bert Bakker/Daamen BV.
De korte zomer van de anarchie door Hans Magnus Enzensberger. Uitgave Van Gennep.
Waarom verloren wij de revolutie? door Alexander Schapiro en Albert de Jong. Uitgave Het Wereldvenster.
Roodboek (Van der Lubbe en de rijksdagbrand) door het Internationaal Van der Lubbe-comité. Uitgave Internationaal Uitgeversbedrijf.
Bruinboek van de Hitlerterreur en de rijksdagbrand door het Wereldcomité voor de slachtoffers van het Hitlerfascisme. Uitgave Scheltens & Giltay.
Dimitroff contra Goering (Bruinboek 2). Uitgave De Gulden Ster, Amsterdam.

INHOUDSOPGAVE

vooraf 2
met wie hebben we gesproken? 4
wie zijn wij? 6
de jaren dertig 7
rotterdam voor de oorlog 9

WONEN 18
wonen in rotterdam 18
huurders in aktie 30
huurstaking 35
de tuinderstraat 38

WERKEN 48
hoeden en petten 48
werken in rotterdam 48
het nationaal arbeidssecretariaat 50
roode vakbewegings oppositie 52
piet smit 70
werkeloos 72
crisis 72
maatschappelijk hongerbetoon 74
het crisiscomité 74
werkelozen in aktie 80
werkloozen strijd-comité's 81
"ons orgaan" 84
éénmansakties 86
de soos 87
"wordt wac'er" 89
de algemene werklozenbond 90
de werkverschaffing 93
het steunoproer 101

POLITIEK LEVEN 116
sdap-stad 116
coöperaties 117
ontmoetingsplaatsen 119
geschiedenis 122
jacob de vletter 122
ferdinand domela nieuwenhuis 123
pieter jelles troelstra 123
havenstakingen 124
sacco en vanzetti 125
arbeiders-cultuur 126
jef last 132
links richten 134
rode jeugd 138
arbeiders jeugd-centrale 139
communistiese jeugd bond 141
anarchistiese jongeren 142
rood rotterdam 146
coremans 147
de vrijdenkers 150
de dageraad 150
internationaal 151
nederland 152
rotterdam 153
de anarchisten 159
ferdinand domela nieuwenhuis 160
syndicalisme 160
religieus anarchisme 161
rotterdam 161
jan börger 176
de radenkommunisten 181
de arbeidersraden 182
herman gorter 183
anton pannekoek 184
rusland en duitsland 185
nederland 186
onafhankelijke socialisten 198
de kommunisten 200
sociaal democratische partij 201
twee partijen 202
bolsjewisering 203
kommunistiese jeugd 208
cellenbouwers 216
amsterdam en de maasecho 223
marxistische arbeidersschool 226
het socialistiese moederland 228
de internationale zeemansclub 232
indonesië 233
uit de partij... 237
partijbeveiliging 240
roodfrontstrijders 243
louis de visser 245
gerrit van burink 246
jan van weelden 248
revolutionaire socialisten 251
de rsp ontstaat 258
verkiezingen 263
de rode omroep 265
comité-vorming 265
cultuur 268
naar de illegaliteit 270
het nationaal arbeidssecretariaat 270
de fusie 272
trotski 274
de stalinisten 276
henk sneevliet 279
ab menist 281
de sterke arm 282
knuppelaars 283
stillen 288
bokkepoten 291
anti-kommunisme 292

ANTI-FASCISME 296
de nieuwe orde 296
italië 297
duitsland 298
nederland 300
de bezem 301
de nsnap 303
het zwarte front 304
het nationaal herstel 305
de nsb 305
de rijksdagbrand 314
de rijksdag brandt 315
duitsland voor de brand 316
de gevolgen 316
het proces 317

het bruinboek	317	de spaanse burgeroorlog	357
het roodboek	319	het volksfront wint	358
rinus in de val	319	duitsland en italië	358
gevolgen voor nederland	324	engeland en frankrijk	359
vluchtelingen	325	de sovjet-unie	359
op de vlucht	325	de arbeidersbeweging	359
hulporganisaties	325	de inter-brigade	361
wat is er met hen gebeurd?	327	het einde	363
de anti-fascisten	333	"het rode beest"	364
een bevriend staatshoofd	333	solidariteit	364
het eenheidsfront	337	een spanjestrijder	366
niet links, niet rechts	345	het bombardement	378
tegen oorlog en fascisme	347	boekenlijst	380
overlopers	348	inhoudsopgave	382
anti-fascisten in aktie	350	herkomst foto's	383
sabotage	355	raket uitgaven	384

HERKOMST FOTO'S

Gemeentelijke Archiefdienst Rotterdam: blz 30 31 38 43 66 73-links 75 79 86 113 149 234 283 291 306
Foto-archief De Waarheid Amsterdam: blz 68 72 229
Gemeentearchief Amsterdam - copyright Het Vrije Volk: blz 93 101
Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie: blz 301 308 315-links 323 328 362
Prentenkabinet der Rijksuniversiteit Leiden - collectie Paul Schuitema: blz 25 130 203 205 217 221 285
Wijkmuseum Hillesluis Rotterdam: blz 9 26 49 71 117
Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis Amsterdam: blz 12 62-links 146 151 154 199 252 259 261 262 263 367 372
Fotoarchief Scheepvaart Vereniging Zuid Rotterdam: blz 64
Foto's Wally Elenbaas - collectie Haags Gemeentemuseum: blz 116 129 213 296
Privé-verzamelingen: blz 11 15 16 18 20 22 27 29 32 34 35 51 55 58 60 62-rechts 63 87 89 92 120 127 140 145 148 174 176 178 189 196 201 209 212 215 233 243 247 250 255 256 269 272 273 280 281 299 337 378
Uit andere publikaties: blz 44 48 73-rechts 102 105 110 111 118 125 183 185 245 314 315-rechts 317 324 326 347 354 358 370

RAKET-UITGAVEN

Raket uitgaven zijn te bestellen bij: Raket postbus 63003 3002 JA Rotterdam. Schrijf een briefje met je bestelling en doe er postzegels bij om mee te betalen voor de spullen èn de porto (geen zegels van een tientje). Dan krijg je de spullen thuis gestuurd. De porto is erg hoog, je kan ook naar ons opbellen om te vragen welke winkels onze uitgaven verkopen. Dat scheelt een hoop geld. Telefoonnummer is 010 - 25 60 90.

De avonturen van "Bram konijn en Piet de muis" is een kinderboekje, zw/wit 30 pag. 27/27 cm + affiche. Kost 4,50 en per post 7,50

Katstrip 3 "De erfenis der zwijnen." - strip. zw/wit 22 pag. 27/38 cm + affiche. Kost 3,- en per post 5,80

De avonturen van Red Rat deel 3 & 4 - strip over Dodewaard en Breda 30 april 1981. A4 formaat, 100 pag. zw/wit + affiche. Kost 6,50 en per post 10,85

De avonturen van Red Rat deel 5 & 6 - strip over de munitietrein en Bärlin. A4 formaat, 64 pag. zw/wit + affiche. Kost 5,- en per post 9,35

De avonturen van Red Rat deel 7 & 8 - strip over mannen, vrouwen en linx. A4 formaat, 72 pag. zw/wit + affiche. Kost 6,50 en per post 10,85

De laatste avonturen van Red Rat deel 9 & 10- strip over werken en op vakantie gaan. A4 formaat, 60 pag. zw/wit + affiche. Kost 6,50 en per post 10,85

"pen & schaar". boekje met politieke collages en gedichten. A4 formaat, 24 pag. zw/wit kost 4,- en per post 7,-

Ze zijn er weer... boek over staatsterreur en het verzet ertegen. A4 formaat, 300 pag. zw/wit + affiche. Kost 15,- en per post 20,25

Rondos-single: Which side will you be on? Kost 4,50 en per post 7,-

buttons: red rat - ME weg ermee - destroy fascism. Doorsnee 2½ cm. zw/wit en zw/wit/rood. Kosten 75 cent per stuk en per post 1.50

Mapje met 5 anzichtkaarten "oude wijken van Rotterdam". Kost 3,75 per post 5,50

Mapje met 7 anzichtkaarten "Repressie in Nederland". Kost 3,75 en per post 5,50

Affiche fascisme toen en nu. A2 formaat zw/wit kost 1,- en per post 1,70

Affiche Pyramide. A2 formaat, zw/wit kost 25 cent en per post 95 cent

Affiche "Moeder wij willen leven" van Kees Rijken. Formaat 41/58 cm. zw/wit/rood. Kost 1,- en per post 2,50

uitverkocht zijn: De avonturen van Red Rat deel 1 & 2
Katstrip deel 1 en deel 2
Buttons Verzet en Rode Wig
Affiche Nee tegen kernwapens

PRIJS
[redacted]
25.00